Digitized by Google

FRANCISCI

VALLESII

DE IIS QVÆ SCRIPTA SVNT, PHYSICE IN LIBRIS SACRIS, SIVE de ſacra Philoſophia.

LIBER SINGVLARIS.

Cui, propter argumenti ſimilitudinem, adiuncti ſunt duo alij: nempe LEVINI LEMNII *de plantis ſacris; &* FRANCISCI RVEI *de Gemmis, antè quidem editi, ſed nunc emendatiùs expreſſi.*

Quinta hæc editio à mendis, quæ prioribus irrepſerant diligenti ſtudio repurgata eſt, & iuxta Indicem expurgatorium reformata.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Bibl. d. Scholar.

Q. Galeoni Q. iavum.

LVGDVNI,

Apud ANTONIVM SOVERON.

M. D. C. XXII.

Ex lib. Jo: Alph. Bor.

Digitized by Google

Digitized by Google

FRANCISCVS VALLESIVS COVARRVBIANVS,

AD PHILIPPVM SECVNDVM Hiſpaniarum, Indiarum Regem potentiſſimum dominum ſuum.

CVM tibi me meáque omnia debeam (Rex potentiſſime) non poſſum librum quempiam in lucem emiſſurus, de vllo alio patrono cogitare. Nam cùm me tua Maieſtas deterret, ea benignitas, & beneuolentia, quam in primis expertus ſum, inuitat. Tanto igitur nomini dicatum volo librum de ſacra Philoſophia. Videbitur certè, éſtque munuſculum tenue, tamen argumentum non indignum, eſt enim de iis quæ in ſacris libris occurrunt, quæ ad Philoſophiam pertinent: quo ſolo nomine quæ tua eſt in res omnes ſacras pietas recipere

non dedignaberis. Pondus meis humeris impar esse scio, tamen conatus tales haudquaquàm possunt esse inutiles. Nam si quàm maximè videbor in re tanta parum præstitisse, hac ipsa causa alios prouocabo vt in argumento optimo & nouo, tractato tenuiter laborent fœliciùs. quod etiam mihi debebitur quodammodo, qui quam alij percurrerent, viam indicauerim. Ergo, Rex potentissime, & bonorum studiorum vnicum præsidium, faue his incœptis, atque, si res exiget, etiam authoritate defende.

FRAN

Digitized by Google

FRANCISCI VALLESII DE IIS,

QVAE SCRIPTA SVNT PHYSICE in libris ſacris, ſiue de ſacra Philoſophia.

PROOEMIVM.

QVAM plurima occurrunt in libris ſacris ad naturam pertinentia, quę plerique ſic cenſent accipienda, quaſi ſanctiſſimus Dei ſpiritus, nihil ad naturam pertinẽs nobis voluerit interpretari; ſed omnia ad ſalutem animarum referẽs, iuxta humanas ſententias, Philoſophorũ, aut etiam vulgarium hominum, propoſuerit. Veterum Philoſophorum plerique, ad quorum manus ſacri libri peruenerunt, eos legebant velut alia quæuis Philoſophica monumenta, atque adeò ipſa Iudæorũ & Chriſtianorum dogmata, velut ſingularis cuiuſdam ſcholæ Philoſophorum, examinabant, certabántque de eorum probabilitate conferentes cum aliis dogmatis: quæ fuerunt innumera. Ego diuina hæc eloquia, minimè ad naturæ interpretationem ſcripta eſſe, à viris Dei amicis, ſancto afflatis ſpiritu, mihi perſuadeo. quia, vt teſtatũ reliquit Eccleſiaſtes c. 1. naturæ arcana noluit Deus reuelare nobis (quòd ad vitam æternam obtinendũ, quam quis de natura teneat opinionem, indifferens eſt) *hanc occupationem peſſimam*, Philoſophandi, *dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea.* Tamen, cum quædam in ipſo ſermonum ductu texantur naturalia, ea omnia veriſſima eſſe exiſtimo, vtpote quæ, à ſummè vero Dei ſpiritu, dictata ſint, & ab ipſo naturæ authore fluxerint, quẽ latere nihil potuit. Velut profectò, contexta ſunt in libris quàmplurima, pertinentia ad hiſtorias, quæ & ipſa aliorſum ſpectant, quàm vt antiquiorum facta, & geſta prælia, homines nouerint. Nemo tamen pius, & Catholicæ Eccleſiæ filius, putauerit, vel latum vnguem à veritate deuiare, aut rem, aliter ac narretur, geſtam eſſe. Cur non ergo eodem

Sacri libri cur ſcripti.

Digitized by Google

modo cenſeas de hiſtoria naturali; Noluit enim nos Deus naturales rerum cauſas,& ortus docere, vtpote quas, nos certò ſcire, non adeò referat ad æternam ſalutem: atque ob id, de illis ne edîſſerat, ſed cùm obiter aliquid attingit, cur nos decipiat? Certè decipi non poteſt, neque decipere: ſiquidem ſummè ſapiens,& bonus eſt. Atqui naturales rerum cauſas ſcire, vt non eſt ad ſalutem æternam neceſſarium, ita neque quidquam lędit. Qua propter, vt neque nobis Deum aperire, ita neque cælare fuit neceſſarium. Ob hæc ego mihi perſuadeo, atque omnibus perſuaſum volo, vt omnem aliam doctrinam, quæ vera ſit, ita naturalem, in his diuinis libris contineri, adeò, vt diſciplinas omnes quàmplurimùm iuuari poſſe ſperem, ſi doctiſſimi viri, aliis perluſtratis, in eis præcipuè laborent, ſua quique tractantes. Nam veterrimi Philoſophi, horum lectione ſunt plurimùm adiuti, proinde ego, perfectis iam in omnes Auditorios Ariſtotelis de Natura,& quàmplurimos Hippocratis. & Galeni de re medica, libros, commentariis, quod Deus conceſſerit vitæ reliquum, ſtatui in his philoſophari, cùm quoniam nulla alia ratione cenſeo certi quidpiam de naturalibus haberi poſſe: tùm quia neſcio quo modo eorum lectio, etiam hiſtorica, aut Phyſica, animum pietate imbuit latenter. Quare huic lectioni conſecrare ſenectutem, æquum eſt putare, ſcripta eſſe mihi hactenus Philoſophica, ad opinionem, hæc autem ſcribi ad veritatem. Horum enim author ipſe eſt Deus. qui quoniam totius naturæ eſt principium & cauſa: conſtat interpretationem naturæ non aliunde poſſe meliùs incipere, quàm ab ipſo. Volo tamen hæc in Dei gloriam potiùs, quàm mei nominis celebritatem, ſcripta, atque rei tantæ difficultatem, & humanæ mentis debilitatem agnoſcens. teſtor ante omnia, nihil me in hoc, aut vllo alio meorum operum aſſerere, niſi quatenus probetur à ſancta Romana Eccleſia, penes quam veritas eſt,& ſapientia. quæ, vt dicitur Prouerbiorum *9. miſit ancillas ſuas*, hoc eſt, naturales ſcientias, *vt vocarent in arcem*. vt me nunc naturalis Philoſophia vocat in arcem,& ciuitatis mœnia, hoc eſt, lectionem ſacrorum, in quibus tamen ita verſabor, vt à Phyſicis quàmminimùm recedam; mihi enim magnopere probatur illud: *Ne ſutor vltra crepidas.*

Authoris edita volumina.

Authoris proteſtatio.

D E

CAPVT PRIMVM GENESEOS.

IN principio creauit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciẽ abyſſi, & ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Dixitque Deus, fiat lux Et facta eſt lux. Et vidit Deus lucem quòd eſſet bona: & diuiſit lucem à tenebris, appellauitque lucem diem, & tenebras noctem; factúmque eſt veſpere & mane dies vnus. Dixit quoque Deus, fiat firmamentum in medio aquarũ; & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuiſitque aquas, quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentũ. Et factũ eſt ita. vocauitque Deus firmamentum, cœlum; & factum eſt veſpere & mane dies ſecundus. Dixit verò Deus, congregentur aquæ, quæ ſub cœlo ſunt, in locum vnum; & appareat arida; & factum eſt ita. Et vocauit Deus aridã, terrã; congregationéſque aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & ait, germinet terra herbã virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferũ faciens fructum iuxtà genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram. Et factum eſt ita. Et protulit terra herbam virentẽ, & faciẽtem ſemen iuxta genus ſuum, lignúmque faciens fructum, & habens vnumquodque ſementẽ ſecundùm ſpeciem ſuam. Et vidit Deus quòd eſſet bonum & factum eſt veſpere & mane dies tertius. Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidãt diẽ ac noctem, & ſint in ſigna, & tẽpora, & dies & annos, vt luceant in firmamento cœli & illuminent terrã & factum eſt ita. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præeſſet diei, & luminare minus, vt præeſſet nocti: & ſtellas, & poſuit eas Deus in firmamento cœli, vt lucerent ſuper terram & præeſſent diei ac nocti, & diuiderent lucem à tenebris. Et vidit Deus quòd eſſet bonum; & factum eſt veſpere & mane dies quartus. Dixit etiam Deus, producant aquæ reptile anima viuentis, & volatile ſuper terram ſub firmamento cœli, creauitque Deus cete grandia, & omnẽ animam viuentem atque motabilem quam produxerant aquæ in ſpecies ſuas, & omne volatile ſecundùm genus ſuum. Et vidit Deus quòd eſſet bonum, benedixitque eis dicens, Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris: auéſque multiplicentur ſuper terram. Et factum eſt veſpere & mane dies quintus. Dixit quoque Deus, producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ, ſecundùm ſpecies ſuas, factúmque eſt ita. Et fecit Deus beſtias terræ, iuxta ſpecies ſuas, & iumenta, omne reptile terræ in genere ſuo. Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & ait: faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinẽ noſtrã, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtiis, vniuerſæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam; ad imaginem Dei

creauit illum, maſculum & fœminam creauit eos. Benedixitque illis Deus, & ait, Creſcite & multiplicamini, & replete terram & ſubijcite eam. & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementē generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucri cœli, & vniuerſis quæ mouentur in terra & in quibus eſt anima viuens, vt habeat ad veſcendum, & factum eſt ita. Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. & factum eſt veſpere & mane dies ſextus.

Philoſ. de mundi exordio opiniones.

Nihil magis controuertitur inter veteres Philoſophos, quàm ſitne corporeus & aſpectabilis mundus, principio temporis carens, fueritque ſemper qualis nunc eſſe cōſpicitur, itaque ſemper fuerint, hæc Luna, hic Sol, hæc Aſtra, & aliæ omnes mundi partes quæcumque videntur eſſe incorruptibiles, reliquarum verò ſpecies, æterna viciſſitudine, ſeruatæ ſint, & nunc ſeruentur: an aliquando incœperit, cùm aliquando omninò non extiterit. rurſùm, an ab aliquo factus, incœperit, an per ſeipſum caſu conſtiterit. Atqui profectò, optimum id mihi eſſe videtur totius Phyſicæ exordium, ſi quis velit reſolutiuum tenere ordinem, qui diſcentium naturæ magis ſe accommodat, & petitionibus minùs indiget, quia incipit à poſtremis, de quibus primùm omnium naturaliter contingit dubitare. Nihil autem eſt, de quo priùs homines natura dociles, cùm primùm ex puerili ignoratione incipiunt emergere, dubitent & per ſeipſos dubitando contendant inueſtigare, Deo arbitror ita volente, quia nulla diſquiſitio citiùs fert in Dei optimi maximi, mundi ſcilicet opificis, cognitionem. Plato & Pythagoras, factum eſſe mundum hunc aliquando à Deo, cenſent, atque à nullo alio, quàm ab ipſomet Deo, à quo factus eſt poſſe ad interitum deduci, interiturum verò nunquàm: ſed Dei voluntate perſeueraturum. ita tamen factum, vt non ex nihilo, ſed ex rudi quadam materia, in qua ſine ordine, omnia mundi huius exordia latitauerint. eam verò materiam factam eſſe nunquam, ſed extitiſſe ſemper, & aliquando exornatam eſſe. Ariſtoteles: vt nullus eſt futurus interitus mundi, ita nullum fuiſſe temporalem mundi ortum, ſed æternam quandam à prima cauſa emanationem, & dependentiam. Epicurus, cœpiſſe mundum, interiturúmque rurſum, atque vtrumque ſæpe, fortuitò, nunc coëūtibus aptè, nunc diſcedentibus corpuſculis. Anaxagoras, temerario etiam congreſſu, ſæpe diſſolutis, quæ ineptè coierant, aliquando aptè coniuncta eſſe corpuſcula homogenea, bonáſque rerum formas non ampliùs diſſolui, ſed ſucceſſiua generatione

De mundi ortu Philoſ. ſententia.

Mundi perepetua emanatio.

æternùm

æternùm ſeruari. Deus optimus maximus, in initio eorum, quos per eos quos elegit in Prophetas, ad homines habuit ſermones, nobis reuelat mundum hunc à ſe factum eſſe, neque extitiſſe ſemper, vt piis iam hominibus dubitandi nullus relictus locus ſit. Vt verò naturalis etiam Philoſophia & ipſa per ſeſe humana mens, ad contemplandam Dei veritatem, ſuam exiguam conferat ſuppellectilem, intendum nobis eſt eorum quæ in his libris videbuntur ad eam aliqua ex parte, pertinere, naturales inuenire rationes. Præſtabo quod potero, certò ſciens, idipſum, quantuncumque erit, ab ipſo eſſe Deo. Sententia Platonis hoc ſolùm diſſidet à veritate: quòd ponit materiam æternam, à qua ſit factus mundus temporalis. Cætera enim omnia vera ſunt, & rationi congruentia, mundum ſcilicet hunc factum eſſe à Deo, ac proinde à nulla alia cauſa diſſolui poſſe, quàm ab ipſo Deo. ab eo verò poſſe, vt factus eſt, corrumpi. Plato dicit diſſolui in ea, ex quibus eſt compactus: nos verò dicimus poſſe à Deo in nihilum deduci, vt ex nihilo eſt factus. Itaque *in principio*, id eſt, cùm nondum vllum fuiſſet tempus, neque vlla rerum corporearum extitiſſet, *Deus*, hoc eſt, prima cauſa, æterna, & immutabilis *fecit* ex nihilo *cœlum, & terram*, hoc eſt, totum hunc mundi aſpectabilis & corporalis orbem; qui etiã in nihilum reduci ab eodẽ Deo poſſet, ſeruabitur verò in æternum, eadẽ bonitate, qua factus eſt. Verùm quãdoquidẽ multas continet aſſertiones propoſitus ſermo, ſatius eſt ſigillatim diſputentur. Mundum hunc non eſſe ab æterno, ſed incœpiſſe aliquãdo, conſtare videtur poſſe. Nã eius ſunt partes duplices (de ſolis agitur hîc corporibus ne de inſenſibilibus diſputatio incertas reddat monſtrationes) quædam natura incorruptibiles, quæque eodem numero perſiſtunt, vt cœleſtia corpora: quædã corruptibiles & quæ ſimiliũ ſucceſſione ſeruantur alioquî defecturæ, vt homines, equi, arbores, ac denique omnia, quæ intra cœlum oriuntur. Res corruptibiles non poſſunt ab æterno eſſe; ſunt verò neceſſariæ mundi partes: ergo neque mundus omninò poteſt ab æterno eſſe. Propoſitio indicatur, quia res corruptibiles ſeruantur multitudine ſingulariũ ordine ſuccedentium: multitudo verò non poteſt eſſe infinita actu, ſed potentia, non poteſt ergo ea ſucceſſio ab æterno venire (poſſit verò ſi Deus velit in æternũ abire) nã nullum corruptibile poteſt durare, niſi tempus finitum: ex finitis verò numero, & magnitudine, non poteſt conſtare niſi finitum: tempus verò ab æterno veniens, neceſſariò fuiſſet infinitum. Ergo neceſſe eſſet, quodcunque corruptibile venire ab infinitis numero ſimilibus, fuiſſet igitur infinitus numerus ſingularium. numerum verò

Platonis & veritatis de mũdi ortu diſcrimen.

Mundi partes duplices.

infinitum eſſe actu continet contradictionem,igitur fieri non poteſt,vt corruptibilium generatio veniat ab æterno. Vt verò in æternum abeat,non repugnat,quia multitudo adiectione finitorum,etſi adiectio nunquam ceſſet, nunquã fit infinita,niſi potentia : hoc eſt,quòd nunquã finiatur neque ceſſet adiectio: vt continuum poteſt diuidi diuiſione nunquam finienda ; tamen congeſtione ſingulorum , nunquam poſſet eſſe congeſta multitudo infinita.Eadem ratione monſtratur,neque corpora cœleſtia ab æterno eſſe(niſi fortè fuerunt æternùm quieſcentia,& cœperunt aliquãdo moueri)nam etſi neque oriantur,neque intereant,mouentur sẽper ſucceſſiuis circuitionibus.adiectione verò circuitionum conſtat earum numerus: quare eſſet iam numerus infinitus.Itaque conſtat poſſe dierum ſucceſſiua continuatione, ordinem durare in æternum, ſi velit Deus tamen venire ab æterno non poſſe, continétque re vera contradictionem,æternũ & principio carens eſſe,quod vmquã mutabile ſit.Sed fortè quiſpiã mõſtrationem non intelliget,& proteruiens dicet,nõ poſſe eſſe numerũ certũ & infinitum, tamen poſſe eſſe multitudinẽ incertam infinitã.aut rurſum.non poſſe eſſe infinitã multitudinẽ rerum ſimul exiſtẽtium, poſſe tamen eſſe ordine præteritarũ.Ob hanc enim cauſam ſunt qui dicant, repugnare,mũdum ab æterno eſſe,& hominũ animas immortales,timẽtes ſcilicet,ne infinitæ iam animæ æterna hominum generatione,collectæ ſint.Sed hi debiliter admodùm intelligũt quàm contradictionẽ contineat, numerum eſſe infinitum.non enim refert,res quarum eſt numerus, ſint,an fuerint,niſi fortè cenſent,ob id non poſſe eſſe eam rerum multitudinem infinitam,quòd non ſit locus quo capiantur, aut quibus nutriantur cibi.certè repugnãtia in ipſius numeri natura eſt,qui ſi numerus eſt, non poteſt non eſſe numerabilis, par aut impar, atque ob id finitus.neque poteſt eſſe numerus,qui nõ fiat adiectione vnitatis maior , infinito verò nihil maius.neque minus eſt numerus rerũ præteritarũ,quàm præſentium.verè enim idem eſt numerus dierũ præſentis anni.& ſuperioris.neq; verò locus eſt dicendi,multitudinẽ eſſe quæ nõ ſit numerus.multitudo enim omnis diuiſibilis , & quanta : quanta verò quantitate diſcreta? quantitas verò diſcreta,& numerus, eadem res eſt,quapropter, multitudo,etſi mihi poſſit eſſe incerta & innumerabilis,ſimpliciter verò, & in ſeſe nulla poteſt eſſe,niſi certa & numerabilis. Verùm propter imperitos,& proteruos monſtratur hoc idem, ducendo ad inconueniens:hæc enim ratio faciliùs reuincit minùs perſpicaces.Pone cõtrarium,putà,ab æterno eſſe hunc Solem , & circa terram volutari , neceſſe eſt diem hodiernam ab

Infinitum actu impoſſibile.

Continui diuiſibilitas.

Infinito nihil maius.

infinitis

infinitis diebus,ordine ſuccedentibus, fluere. quapropter à ſuperiorum dierum aliquibus,diſtabit hæc, tempus finitum, ab aliquibus,infinitum.nam ſi ab omnibus diſtaret finitum, totus ipſe mundus habuiſſet initium : ab omnibus verò.non diſtat infinitum(neque enim ab heſterna)ſi igitur fuerunt dies à quibus hæc diſtat,infinitum tempus, ab illarum quacunque incœpit dierũ numerus.qui additione vnitatum factus fuerit infinitus.quare ſi ab ea die cœpiſſet fieri, ita vt ſingulis diebus pars proportionalis decederet,perfecta iam eſſet continui diuiſio:ſiquidem facta eſſet diuiſio infinita.atque eadem ratione,qui ab hodierna die inciperet numerus, aliquando eſſet euaſurus infinitus,fierétque infinitum ex finito additione finitorum:& eſſet infinitum inter duos fines, hanc ſcilicet diem,& illam à qua hæc diſtabat infinitum. Dices, non poteſt indicari dies, à qua hæc diſtaret infinitum.à te certè non poſſit, ſed rogo,an fuerit aliqua?ſi enim nulla fuit, neque mundus fuit ab æterno.ſin autem fuit,ab illa incœpit numerus.tam quæcunque vnitas, quæ non eſt vltima,inchoat numerum. Dices, continent contradictionem hæc:atque ob id non poteſt intelligi dies quidam, à quo hic diſtauerit infinitum.Certè ſi fuerunt plures, in multis non potuit non eſſe aliquis quare ſi poſito mundo ab æterno, fit neceſſariò vt plures dies fuerint à quibus hic diſtet infinitum & multis exiſtentibus fit neceſſariò, vt eorum quiuis fuerit, aliquis, à quo hic diſtet infinitum.& dato aliquo tali, ſequuntur abſurda, & contradictionem continentia, fit neceſſariò, vt id quod primò ponebatur, putà mundum ab æterno exiſtere, contineat contradictionem, & cenſeatur impoſſibile. nam ob abſurdum, quod colligitur, tolli debet quod primum ponebatur,non quæ fiebant.nam ſi concedis id quod accipiebatur. & tollis aliquid eorum quæ fiebant,cogeris concedere duas aſſertiones contradicentes.quia non potes non concedere, quod fit ex eo quod admittis,quia verò hoc idem tollis,concedes oppoſitum,& contradicens.Mundus igitur non potuit eſſe ab æterno.Sed hactenus proceſſit monſtratio ex corruptibilibus mundi partibus.aut ſaltem mutationes aliquas ſubeuntibus.Sed ſi quis affirmet ortus & interitus, atque omninò omnes mutationes, aliquando incœpiſſe,tamen fuiſſe ab æterno. & ante omnem mutationem, æterna cœlorum corpora, quieſcentia, aut etiam corpora elementorum, ob cœlorum quietem ab omni mutatione vacantia.itaque, præcipuas mundi partes, eſſe nunquam, moueri verò cœpiſſe aliquando atque inde cœpiſſe initium ortus & interitus.qui, inquam,ita diceret;nũquid cõuinci poſſet?poſſet certè,hac ratione.Aut corpora illa, quæ æternũ

Mundum eſſe ab æterno Contradicit.

quieuerunt,fuerunt facta ab æterno, aut omninò non fuerunt facta : neutrum verò eſſe poteſt verum : ergo neque omninò potuerunt eſſe ab æterno. Nam ſi facta omninò non ſunt , fit vt ſint per ſeſe ab æterno, & eſſe proprio exiſtentia. Quapropter nullum illorum ab alio pendeat , aut alio poſterius ſit, ſed per ſe ſint , & operentur ab æterno (cùm operatio procedat à cuiuſque rei natura . & proprio eſſe) quare nulla illis prior cauſa ſit(ſi enim hæc effecta ab alio non ſunt,non ſit vlla eorum cauſa) quapropter mundus hic vniuerſus, neque vnus erit,neque totus, neque perfectus, cùm non pendeat totus ab vnica virtute & cauſa, neque cauſæ omnes in vnam omnium primam referantur:ſed ſint multæ mundi partes à quibus non procedatur ad vllam aliam ſuperiorem , & priorem , hoc verò fieri non poteſt : nam aut illæ partes habent aliquam naturam ſiue eſſentiam communem aut omninò habent nihil cõmune. Ex adeò diuerſis , vt nihil commune dicatur de illis , nulla ratione poteſt conflari vnum:nam neque ordo eſſe poteſt inter omninò diuerſa : ordo enim ſecundùm aliquid commune eſt, dicimus enim inter Petrum & Franciſcum ordinem quemdam eſſe iunioris & ſenioris , qua Doctores ſunt, quia hic iunior, ille ſenior , tamen quà Petrus homo. & Franciſcus doctor,aut quà Petrus doctor,& Franciſcus Burgẽſis,nullus ordo eſt,quia hominis,& doctoris & Burgẽſis, non eſt vlla communis ratio. ſi igitur dicas, illas partes à nulla cauſa pendentes,neque vlla poſteriores nihil habere commune , tollis omninò mundum, quo ſublato,nihil eſt : nam mundus,neque vnitate cauſæ primæ , nequæ vnitate eſſentiæ , neque ordinis, erit vnus. ſi verò nulla ratione vnus eſt,neque eſt omninò , quia ens, & vnum, conuertibiliter dicuntur. Si eò velis procedere ſtupiditatis , vt concedas mundum non eſſe ens , ſed entia diuerſa omninò , & æquiuocè dicta,mundum ponis rem omniũ imperfectiſſimam: præterquam , quòd ſenſus ita dicere prohibet , cùm vnica & omnium perfectiſſima totius figura,& partiũ poſitio, eſſe certum ſit. Si verò concedis partes illas mundi habere aliquã eſſentiam communem, conſtat , quandoquidem non ſunt omninò eadem,habere eas aliquod commune,& aliquid diuerſum. Eſt autẽ quod commune vnum:quæ diuerſa multa illud ergo commune,priùs erit illis omnibus diuerſis : ſiquidẽ ex eo conſtant, hæc non : ergo erant illæ partes , ſuo quæque ordine , primæ cauſæ,ſed pendebant illæ omnes ab aliqua priori cauſa, à qua data erat eis communis illa eſſentia.Nullatenus ergo fieri poteſt , quin corpora omnia facta ſint. Si verò facta ſunt , non certè ab æterno tempore,ſed aliquando : nam quod fit, ex non

Operatio procedit à natura & eſſe.

ente

ente fit,quod factum,ex non ente eſt factum. Ergo antequam eſſet ens,fuit non ens, ſeu non fuit ens,non ergo fuit ſemper, & ab æterno ens, ſed aliquando ens, aliquando non ens.quod enim ſemper fuit,numquam eſt factum,quia quod fit non eſt. Neque certè aliud eſt facere, quàm ei quod non eſt, eſſe tribuere.Verùm hoc ita habere,hoc modo meliùs intelliges.Nemo dicet Solem nunc fieri à Deo, quia nunc Sol non fit. Si verò Sol ab æterno eſt, numquam fiebat, magis quàm nunc fit, quia numquam erat minus, quàm nunc eſt, nullo ergo modo poteſt eſſe ab æterno, quod factum eſt. Siquidem ergo ſatis monſtratum eſt mundum eſſe factum, conſtat non eſſe ab æterno, ſed in principio temporis, ſimul ſcilicet cum corporibus incipiente motu,& cum motu naſcente tempore. Itaque in principio facta ſunt cœlum & terra. Si verò facta ſunt in principio, aut facta ſunt à ſeipſis ſponte naturæ orientia, aut ab alio: à ſeipſis non potuerunt:quia quod facit eſt actu,quod fit,non eſt actu.non magis ergo poteſt aliquid facere ſeipſum, quàm eſſe ſimul & non eſſe.ſupereſt facta eſſe ab alio.illud verò aliud,aut non erat factũ,aut æternũ.ſi factum,illud rurſum fuerit factum ab alio,& illud ab alio, peruenietur ergo ad aliquod æternum,à quo ſint facta omnia,aut ibitur in infinitum. Si permittis ire in infinitum,redibunt omnia argumenta.quibus monſtrabatur non potuiſſe infinitas rerum generationes antecedere: ergo neceſſe eſt ponere æternum aliquod, & primum, à quo facta ſint omnia, quæ facta ſunt: illud verò quia æternum, ſit primum, quia primum, ſimplex, & vnum, quod verò eiuſmodi, omnes homines Deum eſſe dicunt. Deus igitur eſt,qui in principio fecit cœlum & terram.Sed quo pacto fecit? Latini nolunt legere, *fecit*, ſed *creauit*, ſignificantes hoc verbo, feciſſe ex nihilo. quod etiam ipſum, videtur mihi monſtrari poſſe eiſdem argumẽtis.nam ſi fecit ex aliquo,aut illud aliquid factum fuit, aut non: ſi factum fuit,rurſum rogabo an ex nihilo,an ex aliquo: ſi ex aliquo, de illo rogabo rurſum, ibitúrque iterum in infinitum, & redibunt argumenta numeri infiniti: ſin aliquando cœpit rerum fabrica ex nihilo,hoc eſt quod aſſeritur:ſi verò illud numquam eſt factum, redeunt argumẽta eadem quæ de incorruptibilibus mundi partibus proferebantur.eiſdem igitur argumentis,quibus indicauimus,mundũ eſſe factũ,iudicatur factũ eſſe nihilo. Adeò ridere lubet præſtãtiſſimos illos Philoſophos, qui ante mundi ortum, ponebant alij corpuſcula, quæ in immenſo ſpatio ſine ordine volutarentur: alij hæc ipſa corpora, velut in conturbata miſcella latitantia. quid hi faciebant lucri? vt ſcilicet mũdus ab æterno fuiſſet deformis,

Non ens, entis principium.

Cælum & terra facta ſunt nõ à ſeipſis,ſed ab alio.

Latini dicunt mũdum fuiſſe creatũ non factum.

Mũdus ex nihilo factus.

Philoſophorum ignorãtia de ortu mundi.

Digitized by Google

formis, & aliquando exornaretur. an minus eſt abſurditatis & repugnantię, in infinita multitudine motionũ inordinatarum, quàm ordine ſuccedentium, & in æternitate corporis deformis quàm pulchri? an nõ ſatius erat pulchrum ab æterno ponere? nam perfectio & pulchritudo proprior eſt ipſi eſſe: imperfectio & deformitas, ipſi non eſſe. Ego certè hac in re laudo Ariſtotelem, quòd cùm impoſſibilitatem (vt ita dixerim) æternorum motuum, & corporum, non prouiderit, maluit ab æterno eſſe pulchram hanc mundi faciem, quàm aliquando ex æterna deformitate emerſiſſe: oportuit verò ipſum æternitatem illam temporis meditari, reperiſſet ſiquidem, vt neque in corpore, neque in loco (hæc enim ille demonſtrauit) ita neque in tempore infinitatem eſſe potuiſſe: ſiquidem eſt etiam tempus quantum, vt & corpus, & locus, ſi igitur omnia quanta finita, tempus quoque totum finitum eſt, & erit, quare factus eſt aliquãdo mundus ex nihilo. Porrò fieri aliquid album, eſt fieri quale, fieri ſeptipedale, eſt fieri quantum, huic loco accedere, eſt fieri hîc, fieri verò hominem, aut æquum, eſt fieri hoc: fieri mundum, eſt ſimpliciter fieri, aut fieri ens: quia neque eſt fieri hoc aut illud, neque quantum, neque quale, ſed fieri ſimpliciter, vt ergo quale fit ex non tali, vt album ex non albo, quantum ex non tanto, vt tripedale ex non tripedali; ſic, ex non hîc exiſtente; velut Complutum venit qui erat Toleti: hoc aliquid, ex non hoc, vt homo ex non homine, ita neceſſe eſt fieri ſimpliciter, ex ſimpliciter nõ ente, atque ita ex nihilo. reſpondebis fortaſſe Platonicè, factum eſſe mundum ex non ente ſimpliciter, non tamen proinde ex nihilo. Sed neque hoc dici poteſt nam ſi ponis illud, ex quo mundus eſt factus, quódque ab æterno erat, qualem materiam primam fingimus, ea ne intelligi quidẽ ſine omni forma poteſt, nedum eſſe. Si enim ea, mera potentia, omni actu vacua erat, non poterat exiſtere actu (nulla enim exiſtentia ſine eſſentia eſt) ſed potentia, potens virtute diuina educi ex nihilo, vt ex ea corporales formæ virtute naturali educerentur: interim tamen, nihil exiſteret, præter ipſum Deũ, qui in principio fecit cœlum & terrã, ex nulla materia Sed quo pacto facit? iubẽdo fieri. Hoc quoque deridebant ſummi illi, & admirandi Philoſophi, cenſentes Deũ, velut fabrũ quendam, aut figulum eſſe, neque aliter, quàm quædam cõtorquendo, quædã producẽdo, quædã pinſendo, & alia quædam machinando, ſua opera effeciſſe: & quædam eorum per ſe, quædam per minores Deos. Verùm ſi, vt monſtratum eſt, fecit Deus omnia ex nihilo, cõſtat, Deũ ipſum per ſe feciſſe omnia, quia potentiæ infinitæ eſt, ex nihilo facere, & ob id nulli finitæ poterat demãdari. nõ poteſt verò eſſe virtus infinita niſi vnica,

Laudatur Ariſtoteles ab authore.

Materia mera potentia.

Exiſtentia ſine eſſentia nulla.

Deus potentia infinitus.

eáque prima & ſumma. neque enim in infinitis eſt maius. Si igitur fecit Deus ipſe per ſeſe omnia ex nihilo, non potuit facere aliter, quam iubendo: non enim educẽdo ex materia vlla, neque aliquid machinãdo circa materiã, quæ erat nulla: neque erat quod operi repugnaret; neque quæ ſe minùs ductilẽ præſtaret, materia, quã elaboraret nihil aliud eſſe potuit, illud facere, quam ex ſua infinita fœcunditate, bonitate potẽtia, & ſapientia infinita, quæ in eo vnica & ſimpliciſſima res eſt, iubere, vt res fierent. eſſe autem primę cauſæ fœcunditatẽ infinitã, hoc eſt, facultatẽ faciendi ex nihilo; neq; indigere, vt faciat, materia vlla; idq́ue ponere, ob ipſius mũdi integritatẽ & perfectionem, neceſſariũ eſſe, in Phyſicis quæſtionibus monſtrauimus: neque pigebit nunc repetere. Certè non eſt perfectus & pulcher mundus, niſi omne quod ſit pulchrũ, ſit aliqua bonitas quæ velit; & omne quod ſcibile, ſit ſapientia quæ ſciat; & quod poſſibile, potentia quæ poſſit. Nam quà aliquid poſſibile nõ potuit, aut ſcibile ignorauit, aut pulchrũ noluit, vel inuidit, mancũ & imperfectũ exierit opificiũ. ipſum verò pulchrũ, aut ſcibile, nemo definit ad bonitatẽ volentis, aut ſcientiam ſcientis. Sed pulchrum eſt quod rei cui accidit, ad propriã bonitatem obtinẽdam, perfectionem adiicit; & ſcibile, quod in ſeſe habet principiũ, vnde ſciri poſſit: igitur neque poſſibile, quod ſimpliciter dicitur & nõ ad aliquid, definiri debet ad potẽtiam. ſed ſimpliciter poſſibile, eſt illud, quo facto & poſito, nulla repugnantia fit, aut contradictio. tunc enim res per ſeſe fuerit impoſſibilis, cùm in ipſa eſt (vt ita dicamus) impoſſibilitas. externum verò quiddam fuerit, ſi ob id ſolum dicatur impoſſibilis, quòd non ſit cauſa quæ poſſit facere. Oportet igitur ſit in rebus cauſa aliqua, quæ poſſit, quidquid in ſeſe repugnantiã nullam continet. At verò fieri ex nihilo, non eſt ſimpliciter impoſſibile, ſed impoſſibile cuidã virtuti finitæ, putà naturali. qua virtute eſſe aliam ſuperiorem, & potentiorem, non eſt impoſſibile. Si igitur eſſe aliam virtutem maiorẽ omni natura, quæ poſſit facere ex nihilo nõ eſt impoſſibile, eſt poſſibile: ſi verò eſt poſſibile, eſt etiã neceſſarium, quia, (vt Ariſtoteles acutiſſimè dicit) in æternis idem eſt quod poſſibile & quod neceſſariũ. neceſſe eſt igitur eſſe Deũ, eumq́ue per ſeſe feciſſe in principio temporis cœlum & terram, iubendo vt ex nihilo fierent. neque eſt quòd quempiã perturbẽt aniles dubitationes, quid faceret Deus ſolus, in illa æternitate otioſus? cur non faceret hæc corpora multò anteà? nã qui omnia habet intra ſe eminenter, nulla vnquã re caret, qui ſibi eſt ſufficientiſſimus, nũquam eſt otioſus. Iam verò mũdus, ſiquidem factus eſt in principio tẽporis, cùm in æternitate neque ſit prius neque poſterius.

Cauſę primæ fœcũditas.

Mundi perfectio.

Poſſibile quid ſit.

Fieri ex nihilo nihil à finito poteſt.

Deus quid ante mundum.

Digitized by Google

poſterius. fieri verò non potuit ab æterno, ob contradictionem, quàm aperuimus. non eſt ergo quod queramur non eſſe factum antea. Sed relicta æternitate, accipies interrogationem à tempore, in quo eſt plus & minus prius & poſterius, rogabisque, cur vt eſt nunc mundus ſex mille annorum, non eſt etiam decem mille, vt eſſet factus mundus quatuor millibus annorum antequam factus eſt? ego te rurſum rogo, an ſi ita eſſet factus, non eſſet hæc tua dubitatio? neque rogares cur non eſſet factus priùs? certè eſſet eadem. quid ſi centum mille nunc eſſet annorum mundus, vt aliquando erit, niſi intercipiatur tempus? eſſet certè eadem. quid ſi centies millenis mille? tunc quoque. ſi igitur niſi ab æterno fieret, non poſſet abeſſe hæc dubitatio; ab æterno verò fieri non potuit, ad quem potiùs pertineret momentum creationis indefinitum definire, ad te qui dubitas, an ad Deum qui fecit? meritò ergo fecit in principio, idque temporis principium fuit, cum ipſo creationis. Videri poſſit, verbum illud, *creare*, non habere eam vim, quàm diximus, ſed eſſe vtcumque facere. ſiquidem dicitur, *creauit Deus hominem*. at verò non fecit eum ex nihilo, ſed ex limo terræ. ſed neque alia viuenta fecit niſi ex terra aut aqua. Diuus Auguſtinus cenſet, omnia eſſe creata ſimul eodem momento, ſeu in eodem nunc, illam verò partitionem dierum, non ſignificare partes temporis, ſed diſtinctionem, & gradus quoſdam naturæ rerum: atque factum eſſe hominem ex terra, non actu præexiſtente, ſed exiſtente potentia in ipſo, velut quiuis dicitur noſtrûm verè factus ex quatuor elementis, tametſi nulla terra, aut aqua, erat actu id, ex quo facti ſumus, ſed ſemen & ſanguis. Itaque vt vnico intuitu tota facies, & eius omnes partes, in ſpeculo exprimuntur, ita vnica iuſſione Dei, conſtitiſſe totam hanc corpoream molem, & in ea refulſiſſe illum diuinitatis fulgorem, quem vocamus naturam: cæterùm quia non omnes Sancti hoc ita intelligunt, alia reſponſione eſt opus. De verbo, *creare*, ego ita cenſeo, creare dupler eſſe, alterum & præcipuum, ex nihilo facere: alterum ſine materiæ diſpoſitione facere. nam ſubſtantia non videtur aliter fieri poſſe, quàm generatione, aut creatione: generatio verò non eſt niſi in materia diſpoſita, quæ igitur ſine materiæ diſpoſitione eſt, creatio vocari debet. Quapropter ſiue ex nihilo omnia, ſiue ex nihilo quædam, quædã ex materia non diſpoſita, ſed iubendo fecit, omnium eſt Deus effector & creator. Fecit verò Deus, omnia quæ fecit, valde bona, id eſt, ſuis ſingula formis perfecta: quia ipſe valde bonus eſt: & bonus omnia vult bona eſſe: quia nulla vmquam

Mundus cur non priùs factus.

Creare quid.

Homo ex terra.

Homo ex elementis factus.

Creare duplex eſt.

Subſtantia quomodo fiat.

de re

de re inuidia tangitur. voluit ergo omnia fieri valde bona, quoniam bonus; ſciuit verò quæcunque voluit; & potuit quæcunque ſciuit & voluit, quia vt eſt ſummè bonus, ita & ſummè ſapiens & potens. Tria igitur ſunt omnium rerum principia; potentia, ſapientia & bonitas, quæ in prima cauſa vnicum, & idem principium eſt innumera alia continet præſcriptum caput, de quibus, quia ſcio non poſſe me pro dignitate dicere, tacere malo, ac relinquere enarranda Theologis, quibus dedit Deus, in hoc ſanctarum ſcripturarum paradiſo liberiùs verſari. Apponam verò quam mihi Deus dederit, ſex dierum enarrationem; hinc capto initio: *Vidit* (inquit) *Deus quòd eſſet bonum, & ait, germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram, & factum eſt ita & protulit terra herbam virentem, & facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignúmque faciens fructum, & habens vnumquodque ſementem iuxta ſpeciem ſuam.*

Tria rerũ principia.

Videtur his verbis ſignificari, nullam omninò eſſe herbam, neque plantam, quæ ſemen non proferat: ſiquidem omnia quæ terra producit, videntur eſſe creata à Deo. at verò nihil videtur Deus iuſſiſſe vt germinaret terra præter ea quæ ſemen proferunt. omnia ergo quæ terra germinat, ſemen proferunt. at verò videtur, huic aſſertioni experimentum repugnare: ſiquidem in arboribus Salix, Vlmus, populus, & Fraxinus, & huiuſmodi aliæ, nullum videntur habere ſemen. minutulæ & annuæ herbulæ, quibus prata omnia conueſtiuntur, ſponte naſcuntur ſine vllo ſemine, & fungorum omnia genera, qui & ipſi nutrimentum & ortum ex terra capiunt. fici etiam nullus flos, nullus fructus eſt, teſte Dioſcoride, ſine quibus ſemen nullum eſſe poſſit. Quid ergo, an hæc non ſunt creata à Deo? certè creata ſunt omnia à Deo, ſed, vt arbitror (niſi tamen aliter ſancta cenſeat Eccleſia, ita enim facilè aſſentiar) non omnia eodem modo. nam rerum, quæ ortui & interitui ſunt obnoxiæ, quædam non aliter generari poſſunt quam à ſuo ſimili: vt homo ab homine: equus ab equo; quædam verò diſſimilium cauſarum concurſu generantur per accidens, vt quæ generantur per putreſcentiam, aut etiam per cõcoctionem, aut per alterationes quaſdam quarum rerum generationes, non tam referuntur in vllam facientem cauſam, quæ proxima ſit, quàm in materiæ diſpoſitionem. velut aurum non gignitur ab auro, aut argentum ab argento, aut omninò metallorum vllum ab eiuſdem ſpecici alio, neque lapis vllus à lapide. his enim rebus nulla ſeminalis virtus eſt, vt neque vllis earum, quæ vegetabilem non habent naturam. Plantarum etiam & animalium multis accidit, vt per accidens,

De plantarum ſeminibus quæſtio.

Generatio à ſimili & diſſimili.

Generationis animaliũ & plãtarum triplex modus.

Digitized by Google

neque à ſui ſimilibus generentur,atque in vtríſque(plantis inquam & animalibus)eſt triplex differentia.quædam enim(quæ ſcilicet ſunt perfectiſſima)non aliter quàm per ſe,& à ſibi ſimilibus generari poſſunt,vt homo,equus,bos, & elephas,& nux, prunus,& palma,& pomifera omnia:quædam(quæ ſcilicet ſunt viliſſima)ſemper generantur per accidens; vt pediculi, & vermes & fungi,& alga.quædam ſunt inter hæc,perfectione etiam media,quæ cum à ſimilibus,& ſeminali vi generentur, ſponte etiam naſci poſſunt;vt mures, qui habent vtranque generationem,& veſparum & locuſtarum,ac ſcarabeorum genera.Herbas etiam aliquas,earum quæ ſemen afferunt,ſponte naſci, aç ſine ſemine poſſe, omnes exiſtimant, inde capto argumento, quòd quibuſdam in terris viſæ ſint denuò,atque vbi nullæ vnquam tales fuerint innaſci.velut Theophraſtus,c. 5. libri primi,de Cauſis plantarum,narrat, laſerem aliquando in Apturea ortum eſſe ex imbre quodam craſſo, cùm in ea mundi parte fuiſſet nunquam: atque ibidem ſyluam quandam ingentem profiluiſſe aliquando, vbi nulla anteà fuiſſet. quanquam non deſunt, qui horum etiam euentuum quærunt ſeminalem cauſam.velut Anaxagoras,qui cenſet ipſum aërem deferre ex aliis in alia loca ſemina,hincque fieri,vt hominibus id non ſentientibus fiant generationes quædam alicubi. quæ videantur eſſe ſpontaneæ,cùm tamen non ſint. alij cauſantur inundationes, confluxúſque aquarum,dicentes amnium digreſſionibus fieri, vt ſemina ex aliis in alias partes deferantur. Sed etſi hæc non ineptè dicantur,mihi videtur multò probabilius,ſiquidē in animalium genere ſunt nonnulla quæ vtrunque habent ortū. eſſe in plantis quàmplurimas nàm ex ſemine ſolùm poſſe conſiſtere,neque vllū habere accidentalē ortum, perfectioni tribuitur. at verò genus animalium perfectius multò,quàm plantarū eſt. plantæ ergo plures habent naſcendi modos,neque tam tenentur conditione naſcendi ex ſemine, quā animalia.quod rurſus vel hoc argumento conſtat,quòd animalia perfecta,non aliter quàm ex ſemine naſci poſſunt,plantæ verò etiā hæ, quæ maximè ſemen proferunt,naſcuntur etiam inſitione,& plantatione, & germinatione, ſuntque illis omnes hæ productiones per ſe. itaque non eſt quod videatur inopinabile, plantas pleraſque earum,quæ ex ſemine naſcuntur,naſci poſſe ſpontè ex terra & aquæ fœcúditate ſolum,cùm id accidere videamus animalium non paucis. quin potiùs exiſtimo, quæ omni careant ſemine, eſſe perpaucas:quæ poſſint ſpontè naſci quàmplurimas,nam,vt Theophraſtus rectè cenſet latitare potiùs quàm non eſſe ſeminis naturam, eſt arbitrandum. velut in thimo eſt ſemen, quod

Quædam herbæ naſcũtur ſine ſemine.

Laſeris ortus.

Ortus ingẽtis ſyluæ.

Seminalis vis in plantis.

Thimi,ſalicis & vlmi ſemen.

quod ſenſu percipi nequit,& in ſalice,& vlmo & eiuſmodi aliis. ſunt etiam quibus ſeminalis vis eſt in lacryma, vt iridi. atque generatim,vt Theophraſtus inquit,ea faciliùs,atque ex minori principio valent generari,quæ imperfectiora ſunt. quamquam ergo veriſimile ſit,quàmplurimas,& herbas & arbores,quæ carere videantur,habere ſemina vt de ſalice & vlmo,dicebamus: non tamen proinde negandum,eſſe multas, quæ omninò non habeant, & nonnullas earum,quæ habent. ſponte etiam oriri poſſe:cùm illa triplex naſcendi differentia notetur in animalibus,quæ genere quidem ſunt perfectiora. ex dictis conſtat res quaſdam eſſe,quibus (niſi illas Deus in illo mundi exordio feciſſet) neceſſariò eſſet ſemper mundus cariturus, alias verò, quæ,etſi à principio factæ non eſſent,poſſent deinceps,ex ipſis mundi elementis naturaliter oriri. Nam elementorum, ſi vel vnum tollas,neceſſe eſt tolli omnia,ac cum illis etiam concreta corpora.quia cùm primæ contrarietates, primò inſint elementis,ſintque ipſæ elementorum naturæ, ſublatis elementis, tollerentur contrarietates primæ,atque his ſublatis tollerentur rerum omnium generationes,cùm hæ omnes agantur per alterationes mutuas quæ naſcuntur à contrarietatibus. quòd verò ſublato eorum quocunque, neceſſe ſit tolli omnia elementa conſtat:quoniam ſi frigus omninò non eſt, neque calor ſit. ſiquidem ſi calfactio nulla eſſe poteſt, neque calor omninò eſt: at verò ſi omninò non frigus,neque calfactio vlla eſt:neque refrigeratio,niſi calor:ſiquidem omnes contrarij motus ſunt inter eoſdem terminos,contrario modo:vt calfactio à frigido in calidum;refrigeratio à calido in frigidum. Neceſſe eſt igitur, quocunque eorum ſublato, alterum tolli. eadem ratio eſt humidi & ſicci Porrò hæ duæ contrarietates, calidi & frigidi, humidi & ſicci, relationem quandam habent ad ſeſe: ſunt enim primæ actiuæ,ſecundæ paſſiuæ.quapropter vtræque ſine aliis,ad generationes rerum eſſent otioſæ & inutiles. omnes ergo neceſſe eſt in mundi exordio extiterint quare, & prima corpora, quorum primæ illæ,ſeu virtutes,ſeu qualitates,ſunt.neceſſariò ergo ſi modò futurus erat mundus,creata fuerint in initio elementa. quo autem modo poſteà dicemus. Iam verò cœleſtia corpora multò magis, & propter ſeſe; & propter alias mundi partes.propter ſeſe;quandoquidem niſi diuina virtute eſſent in initio creata,cùm nullum habeant ortum aut interitum naturalem,nunquam deinceps oriri poſſent:propter alia verò, quoniam cùm omnis aliarum rerum virtus ab illis gubernetur, nullæ prorſus naturalium mutationũ ſine illis eſſe poſſent. Neceſſe etiam eſt fecerit Deus ab initio ea omnia animalia,atque

Facta neceſſario in principio.

Contrariis ſublatis generatio tollitur.

Frigore ſublato tollitur calor.

Motus contrarij inter quę.

Corpora cæleſtia quorſum.

Facta neceſſariò in principio.

omninò viuentia,quæ ex ſolo ſemine,aut germinatione generationem habent.niſi enim in initio diuina virtute eſſent facta, nunquam deinceps oriri poſſent.vt neque modò,ſi omnes homines,aut equi,aut leones morerentur, eſſet vnde rurſus oriri poſſent : nimirum non habent aliam generationem quàm ex ſemine. Ita etiam arbitror,ſi nuces omnes,cum toto nucum ſemine perirent,mundus eſſet in poſterum ea planta carituru. at verò metalla , & lapides,& ea,ſiue animantia , ſiue plantas; quæ putreſcentia quadam generari poſſunt, non par neceſſitas eſt,vt Deus fecerit ab initio:poſſent enim ipſa poſteà ex rebus aliis naturaliter oriri, velut nunc gignuntur mures & vermes, vbi nulli anteà fuerint,atque metallum quodcunque,ſolis virtute gignitur ex terra & aqua.quapropter , ne mundus his careret, minùs videtur neceſſarium fuiſſe , vt Deus creandi vim apponeret, cùm naturalis eſſet futura ſatis. atqui fortaſſe propoſitæ dubitationi iam reſpondimus , atque ob hanc cauſam, non ſimpliciter dixit Deus, *producat terra herbam viuentem , ſed virentem, & facientem ſemen,& lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum*:ac repetit,*cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram*, hoc eſt,quod non aliter oriri ex terra poſſit.quàm ex ſuo ſemine. fortaſſe etiam hanc ob cauſam , in tota mundi creatione, nulla fuſilium,neque gemmarum,facta mentio eſt, ſed tantùm elementarium corporum,& cœleſtium , & animalium natantium,& volantium,& terreſtrium , & plantarum , quarum ſemen in ſemetipſis ſit ſuper terram,ac poſtremò hominis:quaſi ex in initio creatis , reliqua eſſent naturaliter eruptura. neque verò huic ſententiæ repugnat,quod 18.ca.Eccleſiaſtici dicitur, *Deus qui ſemper eſt fecit omnia ſimul*:verè enim fecit omnia ſimul in illo mundi initio , non tamen omnia eodem modo,ſed alia quidem ipſa per ſeſe,alia in ſuis principiis.Extiterunt à principio omnes rerum formæ,aliæ quidem actu,aliæ potentia:quoniam iam inde omnes,aut erant actu,aut poterant naturaliter oriri.neque quidem hoc durum videri cuipiam debet,quod in quibuſdam exemplis videtur poſſe demonſtrari.cùm enim ſint quædam animalcula,quæ non aliam , quàm ex hominis morbis,ac excrementis,generationem habent,vt pediculi,lentes & acarus, animalculum inquam illud omnium minimum , quod ſcabiei eſt initium (aratorem vocant vulgò, & vulgares Chirurgi ſyronem)& lumbrici,tam lati,quàm rotundi,& alcarides vocati,& quædam alia animalcula innominata,quæ in quibuſdam abſceſſibus , & in oſſium carie reperta ſunt,conſtat ea ab initio non extitiſſe : cùm Adamus ſine vllo morbo creatus à Deo ſit,atque adeò perſtiterit vſque dũ peccauit,quod perfecta

Fuſilium & gemmarum nulla mẽtio in creatione.

Facta ſimul omnia.

Actu aut potentia ſẽper formæ ſunt.

Animalia ex excremẽtis.

Adamus ſine morbo creatus.

iam

iam mundi creatione,euenit.Itaque res quaſdam viliſſimas, & quæ ex putreſcentia tantùm fiunt, cuiuſmodi quæ dicta ſunt animalcula, & algam, quæ putreſcente aqua in lacunis gignitur,quæque ſordes potiùs dicuntur quàm res,vt inquit Ariſt. non dubito poſt exactam mundi creationem pullulaſſe. an verò res aliæ,quæ adeò viles non ſunt, poterant tamen naturaliter oriri,vt metalla,lapides,& viuentia, quæ vtrunque ortum habent, ex ſemine inquam, & ſpontaneum, intra ſex primos dies ornandi mundi gratia extiterint, an non, ſed poſteà orta ſint.haud habeo quòd affirmem.Illud tamen mihi videtur probabiliſſimum,ea ſi in ipſo mundi initio extiterunt, non tam creatione, quàm properata generatione eſſe facta. nam receptiſſimum eſt illud Philoſophorum axioma, naturam (multò magis Deum) nihil fruſtra facere. fruſtra verò apponeretur creatio, vbi generatio naturalis eſſet ſatis. poterat verò Deus optimus maximus,exornandi ſtatim ac perficiendi mundi gratia,earum omnium rerum ortum,alioqui naturalem, properare adeò, vt ſtatim erumperent cum creandis, etſi non eodem ortus genere. neque verò proinde non eſſet ille naturalis ortus.quia aucta celeritas non mutat ſpeciem motus.ſi enim lapis deſcenderet, eadem celeritate qua Sol fertur, aut etiam prima ſphæra,celeritas quidem illa,maior eſſet quàm pro lapidis natura,motus verò nihilominus naturalis.vt ergo tria rerum genera eſſe diximus,ita nunc tria earum initia ponimus.quædam enim initio creata eſſe factáque ex nihilo aut ſine materiæ diſpoſitione:quædam poſteà ſuccreuiſſe;quædam,inter hæc, extitiſſe quidem in initio:ortu tamen naturali Moſes verò ea tantùm videtur narraſſe,quæ primo modo extiterunt, creata ſcilicet per ſeſe,ac non ſolum per ſua principia.nam primo die fecit elementorum corpora, & lucem.ſecundo fecit firmamentum, hoc eſt,corpus illud totum cœleſte,quod conſtat multis orbibus:tertio ſeparauit aquam à terra. colligénſque aquam in locum vnum fecit maria, terráque detecta creauit omne genus plantarum,quæ ex ſemine habent generationem:quarto fecit Solem,Lunam,& Stellas.& poſuit in firmamento ex eadem,arbitror,firmamenti ſubſtantia, non aliter ac hominem fecit ex terra:quinto fecit animalia omnia, natatilia & volatilia: ſexto terreſtria,cum quibus & hominem. At verò præter hæc, conſtat eſſe in mundo res quàmplurimas, quæ intra ſex primos dies non extiterunt.vinum enim non eſſet, cùm nulla anteceſſit vindemia: neque oleum, cùm nondum tuſæ oliuæ: neque mel,cùm nondum apes mellificaſſent.nimirum hæc, & huiuſmodi alia,creata ſunt in ſuis principiis,ex quibus deinceps orta

Natura nihil fruſtra facit.

Motus celeritas nõ mutat ſpeciem.

Tria rerũ initia.

Creata ſex diebus.

Creata in ſuis principijs.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

naturaliter ſunt,vt etiam ex terra & aqua, fouentibus ea cœleſtibus corporibus,aut intra ipſos ſex dies,aut poſteà, orta ſunt metalla,& lapides,& bitumina,& herbæ ſponte naſcentes, ac denique alia omnia,quæ non habent ſeminalem ortum,neque fiunt à ſimilibus,ſed concurſione aliarum cauſarum, per accidens,producuntur. Videtur neque ignis facta eſſe,in hac narratione mentio. quapropter exiſtimare videtur quiſpiam poſſe, ne omnia quidem elementa facta eſſe in illo mundi exordio, ſed tria tantùm,ignem verò poſteà, concurſione aliarum cauſarum,ortum eſſe. Iuuabit hanc opinionem antiquitas,quæ, vt aliarum rerum quàmplurium,ita etiam huius,quærit inuentorem quaſi ignis non ſit à principio in rebus,ſed alicuius hominis induſtria poſtmodùm factus.ſcilicet, vt & vinum. Plinius narrat,ignem è ſilice primùm inuentum eſſe à Pyrode, Cilicis filio:idē author affirmat, primùm eſſe inuentum in Pyripile. Si gitur inuentum hominum ignis eſt, non videtur à principio mundi extitiſſe. ſed quo pacto potuit hic mūdus conſtare,præſtantiſſimo & efficaciſſimo carens elemento? Cùm ſint duæ mundi partes,altera humilior ac imperfectior,corporibus conſtans ortui & interitui obnoxiis:altera ſublimior ac perfectior, conſtans corporibus incorruptibilibus,humiliorem & ignobiliorem,oportuit primò fieri,quaſi fundamētum &mundi exordiū.natura enim ita comparatū eſt,vt principia ſint viliora,atque ad perfectiora,in cuiuſuis rei opificio,procedatur.atque illam quidem oportuit primò fieri impolitam & incultā, poſteà exornari ita enim & natura&ars procedit, ab obſcuris quibuſdam & rudibus delineamentis. ad exactiorem formam. neque verò non eſt hoc optimum argumentum:nam vt ars naturam imitatur,ita natura diuinitatem, à qua fluxit:vt ergo artificialia opera imitantur naturalia,ita eſt rationi conſonum,naturalia imitari diuina opificia. Quapropter ex eo ordine,quem rerum natura tenet,rationē diuini opificij volētes inueſtigare, haudquaquàm errabimus: ipſe enim Deus eſt naturæ pareus. Proinde primo die,facta eſt tota generabilium & corruptibilium ſphæra,conſtans elementorum corporibus,terra, inquam, aqua,aëre,& igne:illis verò,neque puris,&ſyncerißimas naturas retinentibus.neque ſeorſum poſitis,& ordine collocatis,neque illuſtratis vllo cœleſti lumine,ſed intra obſcurum aërem aqua & terra permiſtis.atque intra hæc omnia,igne inuiſibiliter incluſo,qui inter cætera,fouebat aquas reddebatque fluxiles, ne frigore concreſcerent, moxque, ac Cahos hoc extitit, fecit Deus lucem, per quam reddita ſunt corpora illa aſpectabilia, factuſque eſt dies primus. verùm vt hæc diſtinctiùs eloquamur

Ignis an ſit & quādo creatus.

Mūdi partes duplices.

Ignobilio ra primò creata.

Ars naturā imitatur.

Artis & naturæ progreſſus.

Elementorū impuritas.

Elemētorū confuſio.

Digitized by Google

mur,oportet quædam, de elementorum naturis, enarremus. Elementa prima,principiis rerũ naturalium, materiæ inquam & formæ adeò proxima ſunt,vt per ſeſe, & omni miſtione vacantia, nullibi munda ſint,aut fuerint vnquam,aut etiam eſſe poſſint.nam cùm eorum naturæ definiantur per ſummas qualitates,& conſiſtentia corporis, miſturam quandam deſideret, & contrarij miſturam,quia mera humiditas nullam conſiſtentiam haberet,mera ſiccitas nullam compactionem & continuitatem,nihil penitus ſyncerum exiſtere in corporibus poteſt. Quapropter elementa prima intelliguntur, definitis ſeorſum eorum naturis,ſúntque potentia in rebus concretis, actu verò nullibi.quod quia intellexit Galenus,in com. primi de natura humana,elementis primis nullas formas ſubſtantiales attribuit,ſed pro his,qualitates primas, affirmans ea conſtare ex materia prima,& calore,frigore,humore,aut ſiccitate, aut harum binis qualitatibus itaque terra hæc quam incolimus, & aqua qua vtimur,aërque quẽ inſpiramus, elementa mera non ſunt,ſed corpora ſimpliciſſima eorum,quæ extant, & proxima elementorum naturis.quo factum eſt,vt eorum nomina dentur ipſis elementis,quæ mente potiùs intelliguntur, quàm re vera ſubſiſtunt.aut certè,ſi ſimplicium elementorum ſunt illa nomina priora hæc corpora,quæ videmus,non ſunt apdellanda hæc,ſed vt Plato dicit in Timæo,talia.nimirum non terra, ſed terreum corpus: non aqua,ſed aqueum:ira & aëreum, & igneum.ridiculum enim quod quidam pueriles Philoſophi,affirmant,oportere,vt quodcunque elementũ ſit alicubi purum in propriis ſcilicet regionibus. Vbi enim talis ſit aqua? an in mari,vbi ſalſiſſima,& piſcibus ſcatens? Elementa itaque prima, potentia ſunt in corporibus,actu nuſquã. neque verò expedit: ob concreta enim ſunt illa neceſſaria:per ſeſe nihil eſſet inutilius.Verùm etſi elementa actu non ſint, maximè viget eorum natura in his elementis,quibus vtimur,terra inquã,aqua, aëre, & igne,quæ ordinẽ eum amant naturaliter, vt ſint craſſa ſub tenuibus.atque proinde,ſicubi confuſa ac cõturbata ſunt, mox in imum mergitur terra, aërque emergit, & interfluit aqua. Ignis quoque,vt maximè cõmunis Philoſophorum opinio fert, effertur naturaliter in ſupremum locum,atque proinde proximum cœlo locum tenet aut, vt ego exiſtimo, is ſolus inter omnia corpora,nullum potiùs locum præ alio amat, neque in vllum fertur,niſi per accidens motu materiæ,quã occupat, aut tractus à lumine(ab hoc enim naturaliter habitur) ſed velut quædam mundani huius corporis anima,totum occupat, permeans per omnia, vt omnia fœcũdet,ac quodãmodo viuificet,

Qualitates elemẽtorũ formæ.

Elemẽta actu nullibi

Elemẽtorum nomina.

Ignis motus.

Ignis animũdi.

Cõcoctio à quo.

Nam cùm omnes naturales ortus agantur concoctione quadam,quod caloris eſt opus,conſtat ſine eo omnia futura ſterilia:aquam præcipuè,quæ ab omnibus ferè Philoſophis cenſetur eſſe primum frigidorum.vt verò ortus tribuuntur calori,vt efficienti cauſæ,ita tribuuntur humido craſſiori, qualis aqua eſt, vt materiæ.atque hac ratione efficitur , vt aqua ob humiditatem craſſam qua abundat,ſit velut mater omnis generationis: ignis verò pater per calorem Rerum ergo generationes,maximè adſcribi debent aquæ ab igne fœcundatæ.ita fit,vt niſi hæc duo adhibeantur principia,omnia ſterileſcant. velut terra, niſi irrigetur primùm,ac deinde concaleſcat. Ipſum quoque mare, quod omnium mundi partium eſt fœcundiſſimum, vt mirabilis rerum,tam viuentium,quàm vita carentium, quæ in eo gignuntur, differentia indicat , ſi calore deſtitueretur , futurum eſſet penitùs generationis ineptum,& concretum frigore.quin & tota mundi aqua,niſi,à quo concaleſcit,igne funderetur, futura eſſet glacies. Si enim primum frigidorum eſſe rectè dicitur , nulla frigiditas poteſt illi eſſe præter naturam. videmus verò eam aliquando concreſcere frigore : haberet ergo id ſecundùm naturam ſemper,niſi aliquid accederet,quod funderet. quid verò aliud potiùs ſit quam ignis, qui caloris omnis principium cùm ſit fouet,atque fœcundat, facítque, animalium & aliarum rerum ortui & conſeruationi,idonea ? atqui conſentaneum eſt cenſere , aquam per hyemem , abſentia ignis potiùs concreſcere,quàm præſentia frigidi aëris,vt putant, qui aërem ſtatuunt primum frigidorum.verùm in eam adeò diſſidentem à communi ſenſu opinionem incidunt quia hanc ignis,per res omnes delationem non aſſequuntur. Ignis itaque per omnia permeat alimentum ab illis accipiens(quia ſunt illi omnia ſubſtrata vt materia, vt mirus dixit Ariſtoteles) aquæ verò ab eo accipiunt calorem genitalem,& motum,ac fluxilitatem.Itaque igne fouente & incubante aquas rerum omnium agunrur generationes.Hæc verò diſertiſſimè docuit Hippoc.lib. 1. de dieta,his verbis : *Conſtituuntur quidem igitur tum animantia omnia alia,tum homo ipſe ex duobus,differentibus quidem facultate,concordibus vero & commodo vſu,igne inquam & aqua. hæc autem ambo ſimul ſufficientia ſunt,tum aliis omnibus,tum mutuò ſibi ipſis.vtrumuis verò ſeorſum,neque ſibiipſi,neque vlli alteri ſufficiens eſt.vim igitur ac facultatem vtrumque ipſorum talem habet.ignis enim omnia mouere poteſt , aqua verò omnia per omnia nutrire. particulatim verò vtrunque ſuperat & ſuperatur (hoc eſt,pugnant mutuò inter ſe,vtroque eorum partim vincente, partim victo) ad ſummum ac minimum quantum eius fieri poteſt (hoc eſt plus aut minus , vt quodcunque eorum*

Aqua principiũ frigidorũ.

Aqua generationis mater.

Ignis pater

Mare fœcundiſſimum.

Aqua principiũ frigidorũ.

Ignis per omnia fuſus.

Ignis eſt ſpiritus ille incũbẽs aquis.

Aqua cur fluxilis.

Digitized by Google

eorum poteſt) neutrum enim ſuperare penitus poteſt. hanc ob cauſam ſanè,igni quidem,vbi ad extremitatem aquæ peruenerit (hoc eſt , vbi penitus conſumpta humiditas eſt) deficit alimentum (ita euaneſcit ignis cùm ventum eſt ad cineres) euertitur igitur eo,vnde nutriri poteſt (hoc eſt, ſerpit in alias materias quærens alimentum) aqua verò vbi ad extremitatem ignis peruenit (hoc eſt vbi penitus excluſit ignem) deficit motus (quia concreſcit in glaciem , fitque immobilis.) Ignis neceſſitas.

Vides quàm diſertè Hippocrates dicat,aquam accipere fluxilitatem , motum , ac fœcunditatem ab igne ; ignem verò ipſum ferri per omnia, atque alimentum ex omnium humiditate capere,& generationes omnes his duobus principiis attribui.hoc idem eſt quod hîc inſinuatur his verbis , *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas* , ſeu,*incubat aquis* , ambo enim hæc ſignificat dictio Hebraica.inſinuatur verò vtrumque,ignem ſcilicet ferri per aquas,easque fouere ac incubare. meritò verò ſpiritus appellatur , quia ignis , corporum omnium maximè videtur ad ſpiritualium ſubſtantiarum naturam accedere.eſt enim tenuiſſimus,& viſum ac omninò ſenſum fugiens,niſi cùm , ob materiæ quam occupat,denſitatem apparet,vt in ignito carbone, & fumo ardente.In his enim ipſis,cum rareſcunt,diſparet,vt cùm diſſipatur fumus.contrà,cum eius ignis, qui intra nubem inuiſibilis continebatur , circunſtanti frigore denſatur materia , is emicat,abiens in fulgur,aut etiam fulmen.itaque eſt tenuiſſima quædam & inſenſibilis ſubſtantia,vt quædam eorum anima,per alia permeans neque apparens, niſi cùm denſatur cum materia. hanc ſubſtantiam à principio fecit Deus. cùm verò multo tempore homines igne non indigerent ſenſibili,vtpote neque carnibus veſcentes,neque fructus aſſantes aut elixantes, eo caruerunt,vſque dum inuenerunt rationem retinendi eius in materia denſa,in qua appareret,fierétque vtenſilis. Meritò itaque inter corpora omnia hic maximè dicitur ſpiritus. Domini verò ob magnitudinem virtutis,& præſtantiæ : eſt enim phraſis diuinæ ſcripturæ,Domini , aut Dei vocari,quæ magna, aut præſtantia. hic igitur ſpiritus , hoc eſt , hæc ſubſtantia, tenuiſſima , ac perfectiſſima, ferebatur , incubans & fœcundans aquas . per hunc ſpiritum factæ ſunt aquæ fluxiles , alioqui futuræ , vt diximus , concretæ . in quam ſententiam dictum eſt illud Pſalmi , *flabit ſpiritus eius , & fluent aquæ* . ſed quia Phyſici nunquam acquieſcunt vllis dogmatis, ſine monſtratione , hanc adhibeamus oportet , quoad noſtra fieri poſſit , indicemúſque , ignem , non habere vllam regionem,in quam ſeorſum feratur , ſeparatus ab aliis corporibus. Primùm quidem illa,quam Hippocrates adhibuit,non leuis eſt

Vnde ignis alimentum capiat.

Ignis natura inſenſibilis.

Fulgur.

Ignis vſus quãdo cœperit.

Aqua per ignẽ facta fluxilis.

Ignis nullibi separatus.

procedit enim ab experimento. siquidem videmus nullibi ignē manere, nisi illi suppetat materia vnde alatur, eaque consumpta statim deficere, vt dissipato fumo & consumpto oleo, flamma; siccatis vsque ad cineres lignis, prunas. at verò in ea regione seorsum ab aliis omnibus positus, omni alimento esset destitutus. sed ex motu eius corporis, multò euidentiùs monstratur, quod propositum est. si enim supremū appeteret locū, in eum ferretur naturaliter. si autem ferretur, efferret etiam secū alia, quæcūque ei essent agglutinata atque vt lignū quod ob naturalem raritatem, aëris nonnihil habet inclusum, ascendit per aquam. ita etiam quod ignitū esset, ascēderet per aërem: tanto enim leuior esset ignis aëre, quāto aër aqua. at verò non ita fit: euolarent enim ex prunariis aut foco prunæ omnes: vt scilicet magnæ etiam trabes emergunt è profundissimo flumine. tantum autē abest, vt quæ sunt inusta igne, euolent, vt ne tantillum illis ignis ponderis detrahat. frustum enim ferri aut lapidis ignitum, non minùs deprimit lancem, quam frigens, nisi quid fuligantiæ decisum illi sit dum vreretur. non ergo ignis sursum potius fertur quàm deorsum, sed materiam sequitur atque cum densis, lapillis, ferro, aut carbonibus, descēdit: cum exhalatione ignita qui fumus ardēs est, ascendit: cōparet verò dum dēsam tenet materiam, ea extenuata, aut dissipata, disparet. sed & ex vsu, in quem res omnes naturales semper diriguntur, cōstare videtur posse, quod asserimus. quē enim rebus vsum præstaret ignis, supremam mundi regionem tenens, seiunctus à reliquis corporibus? non enim calorem, cùm media regio frigidior quàm infima esse cognoscatur, actiones verò naturales contingant per medium: sine calore verò nihil præstare possit. at verò permeans per alia omnia, calefacit, &, vt dictum est, liquat, fundit, ac mouet: quædam alia densat, concoquit atque ad ortum deducit, atque in humoribus quos elaborat. omnis naturalis ortus parens est. At dices, id me falsò igneo calori tribuere, quòd sit Solaris; igneum enim potiùs vrere, ac per siccitatem in marcorem trahere omnia, & interimere. Ita est sanè, solaris calor est qui hæc præstat, ipse verò solaris calor, nihil est aliud quàm calor ignis, solis fulgore, quo naturaliter trahitur, vt ita dixerim, mouificatus. nam sol, cum sit corpus incorruptibile, necessariò sit expres qualitatum corruptiuarum, caloris, inquam, frigoris, humoris, ac siccitatis non possit ergo calfacere, nisi per aliud & accidente quodam. Quid verò sit illud, cuius accessu calorem inferat, potiùs quàm, quod à Philosophis omnibus statuitur, per se, ac primò calidum; Si enim Sol per accidens calidus est, ignis verò quòd primò ac

Ligna cur supernatent.

Ignis motus.

Calor solis qualis.

per

per ſe, neceſſe eſt cauſam caloris illius, ad hunc referri. eſt verò hoc ipſius etiam ignis naturæ valdè congruens. Cùm enim inter elementaria corpora, igneum ſolum cœleſtem imitetur fulgorem : ipſum verò ita, vt plurimi veterum Philoſophorum, ob eam ſimilitudinem aſtra ignea eſſe ſuſpicati ſint, ſit valde conſentaneum, vt ſimilitudinis illius cauſa, facilè trahatur ignis cœleſti lumine: quod etiã veſtigium quoddam, diuinitatis eius corporis, eſt. Maxima ergo ignis pars, cum lumine Solis circa terram voluitur, comitatúrque circumeuntẽ diem. quod indicant illa verba capitis primi Eccleſiaſtes. *Oritur Sol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem, luſtrans vniuerſa in circuitu, pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.* His verbis apertè dicitur, ſpiritum illum, quem indicatum eſt eſſe ignem, circuire ſimul cum ipſo Sole: nam nomine ſpiritus, non eſt veriſimile, vocari Solem ipſum. nam præterquàm quòd eſſet repetitio inutilis, vocari ita non poteſt: nam neque quòd tenuis, neque quòd inuiſibilis, neque quòd animatus & viuens, cùm nihil horum ſit. circuit itaque ignis, vt ipſe Sol, éſtque eius comes. Quo fit, vt dies, atque omninò lux omnis, calida: nox, atque omninò tenebræ, frigidæ ſint. hic ipſe igitur eſt Solaris calor, qui cùm ad materiam accedit moderatus, coquit, ac nutrit: alioqui, ſi copiosus, atque deſtitutus humore accedit, etiam vrit; vt non ratò meſſes, ante tempus, ob pluuiæ inopiam, & defectum eteſiarum. Vnde rurſum conſtat, non eſſe aliam diuinitatem Solari calori, ſed eundem penitus eſſe & igneum. Itaque multis iam argumentis probabiliſſimum effecimus ignẽ eſſe illũ ſpiritũ domini, qui in ipſo mundi exordio, generationũ præſtans initium, incubabat aquis. eſt verò ignis ſymbolũ diuini amoris, qui Deus ipſe eſt. vnde ſublimior alius, quid ad me non ſpectat, naſcitur ſenſus. His poſitis, ad enarrationem primæ diei, videmur iam poſſe accedere. *In principio*, hoc eſt in ipſo tẽporis initio, *creauit* (hoc eſt, fecit de nouo ex nullis præexiſtentibus) *cœlum & terram.* cœli nomen, tũ in tota ſcriptura diuina, tum in hoc ipſo capite, ſignificat aërem, aut incorruptibile illud & maximũ corpus quod ſuperſtat. Cõſtat verò, ſi quidem dicitur, *dominamini piſcibus maris & volatilibus cœli.* nõ ſunt autem volatilia, niſi in aëre. & iterum, *vocauit Deus firmamentum cœlum.* Firmamentum verò non eſt aër, ſed firmum illud æternum & ſtabile corpus, in quo poſuit Deus duo luminaria, & ſtellas omnes. cùm autẽ duo hæc ſignificare poſſit ea vox, in narratione diei primæ ſignificat aërem, quia firmamentũ fecit Deus in die ſecũda. Fecit itaque Deus in prima die

Ignis Solem ſequitur.

Ignis diuini amoris ſymbolum.

Cœlum quid.

Firmamentum quid ſit.

aërem

aërem & terram, vt verò inſtruet, non hæc duo ſolùm elementa facta eſſe in illa die neque hæc ante alia, ſed quatuor corpora ſimul, velut vnum Chaos: addit, *Erat autem terra inanis & vacua, & tenebræ ſuper faciem abyſſi*, hoc eſt, aquarum: *& ſpiritus Domini* hoc eſt, ignis, *ferebatur per aquas*. itaque cùm primum fecit cœlum & terram, fecit & abyſſum, & ignem, erántque ea in prima illa die adeò confuſa ac conturbata, vt terra commiſta cum aqua intra ipſum aër eſſet. cùm verò aquæ maior quàm terræ moles ſit, ſecundùm ſuperficiem videbatur eſſe tota aqua, vt quoddam lutum, atque ita erat terra inanis, hoc eſt, nulla gignens ex ſeſe animalia, *& vacua*, hoc eſt nullis plantis ornata: *& erant tenebræ ſuper faciem abyſſi*, qui ſcilicet tenebat intra ſe totam terram: nam cùm eſſent iam corpora, quæ lucem poterant recipere, nondum habebant tamen, conſtet eſſe tenebras. ignis verò inuiſibiliter permeabat per aquas, fœcundare iam inde eas incipiens, ac prohibens quominus concreſcerent, vt gelu. hæc cùm ita ſe haberent, creauit Deus lucem, per quam ea corpora in conſpectum venire poſſe cœperunt diuiſitque Deus lucem à tenebris, quia non illuminauit totam eam molem æquè, ſed ab altera ſuperficie appoſito lumine, ab oppoſita corpus ipſum faciebat tenebras, vt & nunc. gyrante verò lumine totum id corpus, factus eſt veſpere & mane dies vnus. In die ſecundo fecit Deus firmamentum, firmum inquam illud & ſolidum cœli corpus, neque diuiſionem, neque raritatem, neque omninò alterationem vllam recipiens corruptiuam: poſuitque illud firmamentum in medio aquarum, fecitque vt diuideret aquas ab aquis, eas ſcilicet quæ ſunt ſub firmamento, ab iis quæ ſupra firmamentum. De his aquis, quæ ſupra firmamentum ſunt, dubitatur quàmplurimum. Sunt qui dicant aquas ſupra firmamentum, vocari eas, quæ pluendo decidunt in terram, illáſque, ab his quæ ſupra terram ſunt, ſeparari cœlo, hoc eſt, aëre. verùm falluntur, quia etſi cœli nomen de aëre, & de ſuperno illo & incorruptibili corpore dici poſſit, firmamenti verò non ita. ſed firmamentum illud ſolum eſt in quo ſunt luminaria & ſtellæ. itaque haud dubiè ſupra cœlum ſunt aliæ aquæ. ſed quo pacto? ſupra cœlum enim hoc, quod conſpicimus, nihil aliud eſſe poteſt, quàm ſedes Beatorum, quam quidem tantò præſtantiorem, & mutationis minùs participem eſſe oportet, quàm cœlum; quãtò ipſum quàm elementaria corpora. quare vt elementaria ſunt motus & alterationis participia, cœleſtia motus ſolius, ita ſedem Beatorum eſſe oportet corpus puriſſimum, & mutationis, & omnis motus expers. at verò ſi aqua eſſet, aut ex aqua, recipere poſſet

Lucis creatio.

Aquæ ſupra firmamentum.

alte

alterationem,atque à contrariis pati,ſiquidem frigus & humiditatem haberet naturaliter,& contrarias illis qualitates, poſſet,præter naturam, recipere : certè eodem argumento, quo Ariſtoteles monſtrauit,aſtra non eſſe ignea, monſtratur cœlum illud ſupremum aqueum non eſſe.ſed vt fatemur,cœlum & aſtra ignea eſſe,igne quodã cœleſti, qui præſtantioris quàm elementaris eſt naturæ, fulgore ſolùm referens illum, non etiam calore,& ſiccitate,ita dicemus,cœlum illud,quod plurimi hanc ob cauſam vocant Cryſtallinum, aqueum eſſe, aqua quadam cœleſti,quæ puritate aquam referat, non tamen frigore aut humore.atqui nomen ignis & aquæ,non propriè dicuntur de vtriſque, ſed analogia quadam, vt ſit duplex ignis (non genere ſed ſecundum analogiam)elementaris &cœleſtis, & aqua quoque duplex.Vt itaque aſtra vocamus æthereos ignes,ita quod ſupra firmamẽtum eſt,vocamus cœleſtes aquas, aut aquas,quæ ſupra cœlos ſunt,quas in Pſalmo inuitat Dauid ad laudes Domini. duobus itaque diebus fecit Deus elementaria corpora, & totum cœlum : duobus ſequentibus exornauit:poſtremis duobus repleuit ea animalibus : exornauit verò priùs eam mundi partem, quam priùs fecerat (elementarem inquam) *dixit itaque Deus, congregentur aquæ, quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida, & vocauit Deus aridam terram,& congregationes aquarum maria.* hæc congregatio aquarum in locũ vnum,ita vt terræ facies appareret, ac nunc appareat, celebratur plurimùm in ſacris eloquiis quaſi argumentum maximum potentiæ Dei : mirum enim eſt,vt quod ſupra naturam eſſe videatur, terram grauiorem multò & minorem aqua,ab ea non obrui, turgentéſque & elatiſſimos maris fluctus,intra certos fines ſeſe continere, neque in totam terram, quæ longo interuallo ſubſtare videtur,ſeſe effundere. Verùm hoc æquè eſt argumentum ſapientiæ & potentiæ. non enim violentiã continet Deus terram ſupra aquas,aut cohibet aquas quominùs fluant, ſed ita compoſuit ab initio, vt naturaliter eueniat,ſitque,niſi Deus diſponat aliter, in æternum citra violentiam,duraturum. nimirum fecit, non quidem terræ ſolius globum(hîc enim neceſſariò aut innataret,aut ſub aqua totus mergeretur) ſed ex terra & aqua globum vnicum, cuius centrum,mundi etiam centrum eſt:non ita, vt eiuſdem globi medietas altera,aut pars tertia terræ ſit,reliquum aquæ,(ita enim etiam mergeretur terra ſub aqua)ſed terra & aqua ita ſeſe continent mutuò, vt vtriuſque ſit idem centrum, quod & totius mundi.id verò fit terra integrum globum reddente, eum verò non ſolidum, ſed maxima parte interiùs, & ad ſuperficiem, cauum:

Aſtra ignea.

Cœlum cryſtallinum.

Duplex ignis.

Aquæ & terræ globus.

cauum:ampliſſimáſque illas cauitates replente aqua.quo fit vt terræ facies & maris, eiuſdem globi ſint ſuperficies. vt verò non corruat in ſeſe tota terra,& in mundi medium ſubſidens, exprimat aquam, cum ſit cauitatibus plena, cauſa eſt, longè maior ſoliditas,quam habet in profundis,quàm ad ſuperficiem quod iis qui aperiunt puteos,aut defodiunt mineralia, liquidò conſtat: cùm multò infra ſpeciem ſentiatur lapideſcere. fecit ergo Deus in terra ingẽtes ſinus,intra quos colligi iuſſit aquas, vt appareret arida: atque vt id ita manere poſſet iecit firmiſſima fundamenta terræ. Poſteà terram exornauit herbis virentibus,ac facientibus ſemen,& arboribus pomiferis, & omnibus quorum ſemen in ſemetipſis eſt vt anteà explicuimus. Die quarta fecit Deus duo luminaria, Solem ſcilicet & Lunam, & Stellas omnes, poſuitque aſtra ea omnia in firmamento, vt diuiderent diem ac noctem, & eſſent in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Quoniam in firmamento poſita ſunt aſtra, conſtat facta eſſe ex ipſa firmamẽti ſubſtantia,alioqui neceſſe eſſet eam firmamẽti partẽ, quæ erat vbi quodcunque aſtrum poſitum eſt,redactam eſſe in nihilum, cùm cœli partes abſcedere non poſſent aliæ ab aliis, vt denuò naſcentibus aſtris loco cederent, & indiuiſibiles ſint natura, & neque denſitatem, neque rarefactionem recipere poſſint. at verò Deus, nihil vnquam eorum quæ fecit, redegit in nihilum,fecit ergo luminaria illa ex ſubſtantia firmamenti.Quoniã autẽ inquit,vt eſſent in ſigna & tempora,& dies & annos, qui Aſtrologiæ iudiciariæ ſunt ſtudioſi, accipere hinc tentant argumentum certitudinis,dicentes, Deum feciſſe aſtra vt eſſent in ſigna,hoc eſt, ſignificationem præberent mortalibus imminentium caſuum, verùm, quia ea Aſtrologiæ pars vanitatis inſimulatur, à pleriſque piiſſimorum & ſapientiſſimorum, ſatius eſt intelligere, dictum eſſe in ſigna & tempora,quaſi in ſigna temporum. nimirum motus aſtrorum,præcipuè Solis & Lunæ,definiunt tẽpora.vt dies eſt circuitio ſolaris:hora,vigeſima quarta eius circuitionis pars,annus motus integer Solis per totum Zodiacum menſis motus Solis per vnicum Zodiaci ſignũ,aut motus Lunæ per totumZodiacum. tempora etiam quatuor anni definiuntur acceſſu & receſſu Solis nimirum.tempus,vt Ariſt. docet,eſt numerus qui numeratur motu:motus verò eſt numerus,quo numeratur tempus.vt numerãtur horæ per tranſgreſſiones gnomonis à lineis ad lineas, & dies per circuitiones Solis. non tamẽ quia fecit Deus aſtra in ſigna temporum, ſtatuendum eſt, vt vulgus Philoſophorum cenſet, tempus ipſum eſſe motum cœlium,vt Plato inquit,tempus eſt imago æternitatis,

Aſtrorum creatio.

Cœli & aſtri differentia.

In ſigna facta.

nitatis in numero fluens. quod idem aliis verbis dixit Ariſtoteles, Æternitatem eſſe nunc ſtans, tempus verò nunc fluens. ille verò fluxus, ſeu illa duratio, quod ipſum tempus eſt, non aliter numerari poteſt, quàm per motum. In motibus autem, nullus tam idoneus calculus eſt, quàm cœleſtis, ac præcipuè ſolaris, quia maximè omnium regularis & incommutabilis, vt minimè poſſit calculus fallere. omnibus etiam mortalibus idem conſpicuus, vt nullum aliud habere poſſit mundus totus, commune horologium. Scimus tamen numerari etiam vtcunque horas clepſydris: quin & menſes & annos horologio lanei. verum eſt, hæc omnia horologia ad primum illud referri, vtpote ad priorem motum ſtabiliorem, & ſui ſimiliorem: atque niſi ad illud referantur, non poſſe eſſe certam computationem temporis: cùm alij omnes motus ſint irregulares, & in ſubiecto corruptibili. nihilominus in quocunque motu eſt duratio numerabilis, quod tempus eſt. Quapropter nullam repugnantiam continet, fuiſſe ante cœlum diem, & ante Solem, res. Sed ſi hæc vocantur luminaria, quaſi luminis fontes, factáque ſunt vt ſeparent diem à nocte, diuidántque in dies, quo pacto potuerint eſſe lux tres dies ante Solem? ipſi dies quo pacto potuerunt numerari? Quod quidem id fieri potuerit, nulli videri debet dubium, quia quæcunque poteſt Deus facere per cauſam ſecundam, facere poteſt per ſeſe. Si enim rectè monſtratum eſt anteà (vt certè mihi videtur) factum eſſe hunc mundum ex nihilo, conſtat Deum, à quo factus eſt, nulla, ad quidpiam faciendum, indigere ſecunda cauſa: ſiquidem neque ad faciendum totum, indiguit vlla materia. At verò cur ita fecerit, ac non potiùs Solem principio, per eum lucem & dies, dignum conſideratione eſt. primùm quidem, pro hac dubitatione non eſt ſatis dicere, quòd multi, iíque grauiſſimi ſacræ Scripturæ interpretes dicunt, omnes mundi partes factas eſſe ſimul in eodem inſtanti. Nam etſi ita eſſe concedatur, eſt neceſſe, hac ſerie narrationis, ordinem aliquem indicari naturæ. non enim temerè hæc dicuntur ante illa facta, cùm præcipuè etiam dierum numero diſtinguatur ille ordo. Si ergo quæ priùs facta dicuntur, priora etiam eſſe natura oportet, nulla neceſſitas cogit affirmare, in eodem inſtanti facta eſſe, quin potiùs conſentaneùm magis eſſe videtur, mundum in tempore futurum, temporalem habere creationem: atque in eam, hebdomadam vnam inſumi, quandoquidem omnia ſæcula, multitudine hebdomadarum conſtant. vnitas ergo hebdomadis, meritò ſit principium multitudinis hebdomadarum, hoc eſt, omnium ſæculorum.

Cœli regularitas.

Lux ante ſolem.

Sol cur non primus creatus.

An totus mũdus in inſtanti.

Hebdomadarum principiũ.

Digitized by Google

ſæculorum neque verò hoc vllam arguit primæ cauſæ debilitatem. non enim eam cauſam naturalem ponimus, quæque faciat ſemper quantum poteſt, ſed liberam & ſapientiſſimam, quæ facit vt maximè expedit, atque omnia pulcherrima & concinna, in numero, pondere, & menſura. Quapropter verba illa capitis 18. Eccleſiaſtici, *qui viuit in æternum creauit omnia ſimul*, ego ita interpretor, Creata eſſe omnia intra illam hebdomadam, perfectúmque eſſe mundum, ita vt nulla eius pars princeps, quæque à creatione habitura eſſet initium, deeſſet. Nam vt initio capitis ſecundi dicitur, *perfecti ſunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum, compleuitque Deus die ſexta opus ſuum.* quibus verbis facilè refelli poteſt ſentẽtia quorundam Aſtrologorum, qui ſtellam illam, quæ ſuperiori anno qui erat ſeptuageſimus tertius ſupra milleſimum & quingenteſimum, apparere cœpit in genu Caſſiopeæ, durauítque per magnam præſentis anni partem, affirmarunt eſſe nouam, creatámque denuò: non minùs quàm deceptus eſt Hipparchus, nouam ſtellam ſuo æuo ſe putans deprehendiſſe: quod narrat Plinius libro 2. cap. 2. nondum enim fuiſſet perfectus omnis ornatus cœlorum, ſi illa ſtella in hoc vſque ſęculum caruiſſet mundus, eſſetque iam mutilus nunc, ex quo deſiit apparere. Itaque fuiſſet nũc, & creatio, & annihilatio, cùm ſcriptum ſit tertio capite Eccleſiaſtes, *didici quòd omnia opera Dei perſeuerent in perpetuum.* duraſſet verò illa ſtella minùs anno. Rem profectò fuiſſe admiratione digniſſimam, vel ex opinionibus, in quas viri doctiſſimi conięcti ſunt, intelliges. Cùm enim nullam ſtellam primæ magnitudinis, qualis ea eſſe videbatur, ibi vnquam extitiſſe ſcirent, videretur verò, quicquid id eſſet quod appareret, ſupra Solem eſſe, quod nullam haberet paralaxim: alij ſtellam quidem eſſe, eámque nouam, affirmabant: alij (facilius hoc rati) eſſe cometã genitum intra ipſum cœlum, atque inde agnoſci, cœlum non eſſe alterationis incapax, vt cenſetur. ſed, quia hoc mihi duriſſimum videtur, illud prorſus falſum cenſeo, ſtellam illam à mundi principio ibidem extitiſſe, ac nunc extare, exiguam adeò, vt videri, niſi debiliter, non poſſit: túncque viſam eſſe increſcere vſque ad primam magnitudinem, ob aliquam medij mutationem: quæ tandiu durauit. cùm enim cœli partes non ſint æquè craſſæ, vt via lactea, & Lunæ maculæ & ipſa aſtra indicant, fieri potuit, vt ea ſtella, per proprium ſtelliferi motum, inciderit in partem aliquam proximi cœli, denſiorem reliquis: per quam denſatum lumen, maioris ſtellæ exhiberet ſpeciem, deinceps verò inde decedens, videretur eſſe minor. vt nunc quidem aliquando videtur exigua, aliquando nulla, vt

Deus cauſa líbera.

Stella nulla de nouo.

Stella anni.

Via lactea.

aër

aër habet. Facta itaque sunt omnia simul intra primam hebdomadam, sed alia ante alia, vt ego existimo, non natura solùm, sed etiam tempore. cur verò lux ante Solem, rursum dicere aggrediamur. Sol non illustrat totum hunc orbem, sed eam solùm partem, quæ motui subiecta est. nam quandoquidem in quarto orbe situs est, substántque illi tres tantùm, superstant verò plures: siquidem planetarum alij tres, insupérque stellatus & nona sphæra, atque qui his superstant, tantò sunt crassiores, quantò sublimiores, constat Solis splendorem non posse sedem Beatorum attingere, aut adeò languidum, vt illa fuerit obscura. constat verò eam non posse esse lumine vacuam, quia cùm corpus luminis receptiuum sit, esset in tenebris, si lumine careret. quid verò magis absurdum, quàm putare Beatorum sedem tenebrosam esse, aut omninò parum lucidam, ídque lumine ab imperfectiori mundi parte emendicato? cùm enim sint tres mundi partes, suprema, ima, & media: media tantò imperfectior est quàm suprema, quantò perfectior quàm infima. media est cœlum quod mouetur, corruptioni verò non est obnoxium; suprema verò est cœlum purissimum, & omni vacans motu, in quo sunt etiam beatam ducentia vitam, vt Aristoteles dicit, absurdum ergo illam aut lumine carere, aut ab imperfectiori emendicare. non est ergo ita, sed tantò est fulgentior, quàm solaris orbis, quantò sublimior: ídque lumen à Sole non accipit, sed ab ipso supernæ illius ciuitatis rege Deo, vt scriptum est in capite penultimo Apocalypsis, vbi ita habetur: *Et ciuitas non eget Sole neque Luna, vt luceant in ea. nam claritas Dei illuminauit illam & lucerna eius est agnus.* Sed neque in hoc mundi orbe, qui subiacet mutationibus, est omnis lux à Sole. nam ignis etiam effundit lucem, & animalium etiam oculi præcipuè quorundam. hoc si ita est, constat lucem priorem esse natura Sole. quia non potest esse Sol sine luce, potest tamen esse lux sine Sole, vt in sede Beatorum, & ab igne. Si igitur lux prior est Sole, & alterum ante alterum fieri oportuit, consentaneum erat fieri lucem ante Solem. oportuisse verò non fieri simul, hinc rursum constabit. Consentaneum est rationi, ídque ordo exigit, vt in omni structura, seu opificio, procedatur ab imperfectioribus ad perfectiora. non decuit igitur Solem præstantissimum huius corporei & mobilis mundi membrum, ante alia creari: quin potiùs, omnem corruptibilem partem, & cœlum ipsum, fieri prius. lucem verò in ipsa prima die oportuit. quia, vt dictum anteà est, hæc tribuit rebus vitam ignem generationem omnium parentem, per omnia circunducendo. Si ergo

Lux ante Solem.

Solis lux quousque pertingat.

An omnis lux à Sole.

Lux causa vitæ.

melius fuit,ab ipſo principio generationis , incipere aquarum fœcunditatem,ipſamque rerum naturam pullulare,quàm per tres dies eſſe omnia otioſa , tenebroſa , & Chaos , ſatius profectò fuit,in medio hebdomadæ fieri Solem , in medio aſtrorum , vt omnium regem collocandum, vt lucem tueretur,impertiretúrque aliis omnibus corporibus:lucem verò fieri à primo die , vt mundi vitam , dúmque nondum erat Sol , ab ipſo mundi parente pendere:non aliter ac in hominis cuiuſque ortu(qui non hac ſolùm in re,ſed in multis aliis,ſimilis eſt ortui totius mundi)euenit , ante cor gigni vmbilicum & hepar, & in illis facultatem eſſe vitalem, pendentẽ à matre,tametſi in animali iam integro , non aliunde quàm à corde ea facultas eſſe poteſt. ita inquam, lux quæ in mundo iam perfecto à Sole pendet,in illo inchoato,pendebat à Parente. Vſque ad diem quartam,ita actum eſt. Creatis iam in quatuor primis diebus omnibus quæ vita carent (dictum enim antea eſt , plantas eſſe virentes , non viuentes) proceſſum eſt ad viuentia : natantia , & volantia , die quinta : ſexta , ſerpentia, & progredientia.quorum vltimus factus eſt homo , vt omnium rector, & dominus:niſi ipſe paulò pòſt, veri Domini imperium detrectando,è domino feciſſet ſeruum.Itaque duobus primis diebus fecit duas mundi partes,ſphæram hanc corporum corruptibilium , & illam incorruptibilium.neutram verò exornauit,neque perfecit.duobus ſequentibus exornauit eas,eodem ordine quo fecerat , corruptibilem , ſeparando elementa , veſtiendòque terram omni fruticum genere:incorruptibilem , luminaribus,velut gemmis,exornando.duobus vltimis creauit viuentium omnia genera:aquatilia primùm:deinde terrena ; atqui, quoniam primis duobus diebus,nihil fecit perfectum & exornatum , cùm in ſingulis ſequentium quatuor dicat Moſes , *& vidit Deus quòd eſſet bonum* , primo & ſecundo die id non dixit: ſcilicet , quod factum fuerat primo & ſecundo die , nondum erat bonum,id eſt,perfectum,& plenè exornatum,ſed imperfectum & inchoatnm.Quoniã verò primo die fecit lucem,quæ, vt dictum eſt,natura prior eſt Sole,ac proinde nulla creatura corporali poſterior,ſed ſuo genere perfecta,hãc laudare oportuit.Proinde in primi diei narratione , Moſes non dixit , *vidit Deus quòd eſſet bonum* :,ſed *vidit Deus lucem quòd eſſet bona.* reliquum verò eius diei opificium non laudauit , neque omninò quod factum eſt die ſecundo. Occurrere poſſit hîc dubitatio, cur vt totius mundi fabricam ab imperfectioribus inchoauit, non ita ſingulorum , & animalium & arborum, primùm quidem ſemina creans,deinde ex illis ipſa naſci iubens.huius verò

Homo cur vltimus creatus,

cauſa

cauſa eſt,quòd ſemen generationis eſt cauſa, ipſum verò generare animalium, perfectiorum (eadem eſt ratio arborum) eſt:quapropter naturalis ordo poſcebat,vt ſemina poſt perfecta fierent animalia.eſt enim homo hominis cauſa præcipua & effectrix, ſemen inſtrumentalis & materialis. naturaliter verò prior eſt cauſa præcipua, quàm inſtrumentum : & effectrix quàm materia Porrò animal quodcunque, prius eſſe natura quàm ſuum ſemen, docet Ariſtoteles cap. 7. duodecimi Metaphyſicorum, his verbis. *ſperma námque ex aliis prioribus perfectis eſt, neque ſperma primum eſt, ſed quod perfectum eſt, veluti hominem dices priorem ſpermate eſſe, non illum qui ex eo generatur, ſed alium ex quo ipſum ſperma eſt.* hanc ipſam ob cauſam, factus eſt vir ante mulierem, vt capite vndecimo epiſtolæ primæ Pauli ad Corinthios dicitur : *Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro. etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.* Videri poſſint alicui, verba hæc, Phyſicè conſideranti, improbabile aliquid, & iis quæ ſecundùm naturam eueniunt aduerſum, continere. Siquidem non videtur rationi conſonum, idem eſſe ex quo, & propter quod aliquid fiat. nam id ex quo, videtur pertinere ad materiam : propter quod, ad finem, & cuius gratia. materia verò & finis in cauſis, videntur plurimum diſſidere. alterum enim eſt quid imperfectiſſimum, putà materia : alterum quid perfectiſſimum, optimum, & diuiniſſimum, putà finis. quomodo igitur colligit Diuus Paulus, vir ex muliere factus eſt, quia mulier facta eſt propter virum ? imò verò videtur meliùs fortaſſe dicturus,vir factus eſt ex muliere, quia mulier propter virum : vt ſcilicet ligna congerimus propter ignem, quia ignis ex lignis fit. quapropter videtur, neque hoc dici ſatis Phyſicè, neque ſecundùm naturæ rerum conditionem effectum eſſe, quod cap. 2. Geneſeos narratur, vt ſcilicet vir fieret ante fœminam : ſed oportuiſſe, vt fœmina velut imperfectius quiddam conſtaret prius, ac deinceps opificio creſcente, & perfectionem conſequente, ex ea fieret vir. vt ſcilicet, fit prius embrio, & deinde ex illo homo. hæc certè fuit ſententia Pythagoricorum, & Pſeuſippi, qui dictis argumentis, vt narrat Ariſtoteles duodecimo Metaphyſicorum, cap. 7. cenſebant ſemen natura prius eſſe animali aut planta,quæ ex illo fieret.quia, vt illis videbatur, quod optimum & pulcherrimum ; non poteſt eſſe in principio,ſed potiùs ex tenuibus principiis inchoatæ res perfectiores euadunt.quapropter iuxta horum ſententiam,neque arbores, arbuſta, & herbas virentes, oportuit fieri in principio, ſed

Animalia ante ſemina.

Vir ante fœminam quare.

Mulier propter virum.

De ſemine quid Pythagoras.

eorum ſemina, atque ex eis illa deinceps: neque virum ante fœminam ſed fœminam primùm & ex ea virum deinde naſci. ſi enim alterum ex altero fieri oportebat. ac non ambos ſimul, vicem viri ſupplere Deum fœcundantem mulierem, vt naſceretur vir, erat magis conſentaneum, quàm fœminæ, vt ex viro naſceretur fœmina. hoc enim paſſionis & imperfectionis eſt, illud efficaciæ & perfectionis. Videtur huic opinioni facere, opificium totius mundi, quod ab inanimatis ad vtcunque viuentia, & ab his ad ſentientia, & ab his ad rationalem proceſſit creaturam, atque omninò ab imperfectioribus ad perfectiora. Cur non igitur perinde in ſingulis rerum generibus factum ſit? hæc videntur pro Pythagoricis & Pſeuſippo dici poſſe, & præſcriptis verbis Diui Pauli obiici. Nihilominùs Ariſtoteles loco citato ex Metaphyſicis, contrariam ſtatuit aſſertionem, ſcilicet, quid optimum & pulcherrimum eſſe rerum principium. quod quidem primum in vniuerſitate manifeſtum eſt. quia non aliter quàm participatione boni, quod ineſt primo facta eſſe poſſunt reliqua omnia. nam, aut mundus hic totus ab æterno extat qualis nunc eſt, aut aliquando factus eſt, cùm anteà non non extiterit. non poſſe eſſe ab æterno quidpiam, eorum, quæ commutationis, aut vtcunque motus alicuius ſunt receptiua, monſtratum anteà eſt. ſupereſt ergo, aut omninò nihil ab æterno eſſe, aut ſolum principium aliquod impatibile, atque immobile. vt omninò nihil fuerit ab æterno, fieri non poteſt. quia nulla potentia, neque actiua neque paſſiua præexiſtente, ne intelligi quidem poteſt, effectum eſſe aliquid. Quando igitur mundus hic corporalis, quem conſpicimus, eſt nunc, non eſt autem ab æterno, neceſſe eſt aliqua actiua, aut paſſiua, aut vtraque, ab æterno extiterint. paſſiua ſiue actiua neceſſe quidem poteſt, quia fieri non poteſt, quod nulla res poteſt facere. effectiuam igitur virtutem fuiſſe ab æterno neceſſe eſt, ſiquidem factus eſt mundus. illi autem virtuti nihil potuit eſſe coæternum extra ipſam, quia eſſent duo per ſe entia diuerſa natura: ita verò neque maneret mundi vnitas, neque perfectio, neque omnnnò mundus. nulla ergo erat ab æterno futuri mundi materia, alioqui eſſet dualitas in principio, quod fieri non poterat. quia non poteſt eſſe dualitas, qua non ſit prior aliqua vnitas. omnium ergo primum fuit quod vnum, idque fuit virtus omnium effectrix, ſine vlla materia. nulla ergo ex re fecit, ſed ex ſeipſo. conſtat verò quòd non ex ſe vt ex materia, ſiquidem nihil habebat paſſiuæ potentiæ, ſed vt ex exemplari. vtraque ergo ratione conſtat illud principium eſſe quod ſummum bonum, & quia fecit omnia præcipuè ex

Principiũ rerũ quid optimum.

Æternum vnum ſolum.

nulla

nulla materia:& quia ex ſeipſo vt exemplari.nam ſi fecit, habuit in ſeſe actu bona omnia, quæ reliqua poterant recipere. quod enim facit,facit quà actu habet id,quod accipit, id quod fit.ſi verò ex nulla materia,virtutis infinitæ erat. omnis enim finita certæ cuiuſdam materiæ diſpoſitionis neceſſitate tenetur. Si igitur aliarum omnium rerum habuit perfectiones omnes, & virtute infinita eſt,certè nullam admittit imperfectionem,quia imperfectio omnis perfectionem aliquam excludit. vbi ergo nulla perfectio deeſt, nulla eſt imperfectio. illud ergo ex quo vt exemplari,& vt effectrice cauſa, facta eſt rerum vniuerſitas, omnium eſt optimum. ſi autem omnium optimum, neceſſe eſt, & omnium eſſe finem. ſiquidem finis omnium in bono eſt, & ipſa bonitas eſt ratio finis, & cuius gratia. neceſſe eſt ergo illud ipſum exemplar, ex quo facta ſunt omnia, feciſſe omnia propter ſeipſum, propter bonum ſcilicet.quod capite 16.Prouerbiorum apertè dicitur, his verbis:*Omnia propter ſeipſum operatus eſt Deus.*Siquidem igitur ipſe ex ſeipſo vt ex exemplari,propter ſeipſum fecit,veriſſimè dicitur cap. 22.Apocalypſis,*Ego ſum α & ω principium & finis.* Itaque in vniuerſitate, conſtat principium eſſe quod optimum, atque inde reliqua deriuari. Sed in quocunque rerum genere perinde habet,eſtque,quod perfectius & melius, etiam prius: velut arbor & homo(eadem eſt ratio cuiuſcũque viuentis, ſeu virentis.cuius eſt ſemen iuxta genus ſuum) prior eſt ſemine: ſemen verò poſterius quiddam. nam illud eſt generationis inſtrumentum, generatio verò eſt perfecti ſeu animalis, ſeu omninò vegetabilis, actio. Vt igitur natura prius eſt quod vtitur quàm id quo vtitur,& artifex quàm inſtrumentum, ita ipſum animal quàm ſemen hoc verò,vt poſterius quiddam,ex illo deciditur,ita etiam in ſexu euenit.mas enim vt perfectior, ita prior natura eſt quàm fœmina. nam cùm eiuſdem ſint naturæ, ſolóque diſcreta ſexu, ſítque ſexus fœmineus, vt Ariſtoteles docet 4.de generatione animalium,læſio quædam, & quoddam detrimentum,ſeu,vt quis dixerit, quædam mutatio virilis ſexus conſtat fœminæ generationem eſſe velut mutilationem, & debilitationem viri. conſtat verò neceſſariò, quid integrum & perfectum, prius eſſe quàm debile & mutilatum.quia quod mutilatum, fit integri mutilatione. vt ergo homo ſanus natura prior eſt quàm mancus: quia hic fit illo hoc modo læſo;ita ſecundùm naturam effectum eſt,vt ſi quod fuit totius generis initium, id eſſet à mare, illo verò percuſſo, fœmina fieret,vt debilius quiddam,neceſſarium tamen propter ipſum virum.nimirũ vir eſt quod firmum, & proinde

Finis omniũ Deus.

Perfectum imperfecto prius.

Mas perfectior fœmina.

Digitized by Google

efficax,fœmina quod debile, ac proinde receptiuum, & pati idoneum.finis autem eſt in eo quod melius.igitur fit,vt, velut in re quacunque natura conſtanti, materia propter formam eſt, forma verò cauſa efficiens & finis, ita in quocunque genere cuius eſt ſexus,mas ſit cauſa præcipuè effectiua & finis, fœmina verò,quà fœmina ſit,paſſiua. dixi *quà fœmina*: quia ſi quæ illi vis eſt & efficacia,id maſculinæ perfectionis ineſt participatione, vt fœminæ verò ſola debilitas, patibilitas, & mutilatio. nimirum mas & fœmina idem animal eſt, facit verò fœminam defectus,quare quà tali.nihil efficaciæ,ſed ſola paſſio ineſt.Cùm igitur cauſarum omnium, intentione prima ſit finis,effectionis autem ordine,quæ efficit, conſtat marem naturæ ordine eſſe priorem fœmina, quia efficit,& intentione, quia fœmina propter virum.Si enim ſolis viris poſſet conſtare humanum genus,neque indigeret ſexu debiliori ad generationem,omninò nullæ factæ eſſent mulieres(niſi fortè per impotentiam vt monſtra quædam) illud enim noſtri principium, quod & ſummum bonum eſſe indicauimus,boni gratia ſemper operatur, bonáque omnia eſſe vult. ſi ergo fœmina facta eſt propter virum,vt propter optimum ſui generis, oportet verò principium eſſe quod optimum, conſtat appoſitiſſimè atque admodùm Philoſophicè dictum eſſe à Diuo Paulo, mulierem factam ex viro, quia propter virum. maximéque congruere hæc cum Ariſtotelica doctrina ex 12. Metaphyſicorum. neque verò ex dictis difficile ſit reſpondere Pythagoricorum argumentis & Pſeuſippi.id enim quod dicunt (principium ſcilicet rerum eſſe quod imperfectiſſimum & minimum) de materiali principio ſolùm verè dicitur,vt fit panis ex frumento,& ex cæmento domus.nos verò de principio effectiuo intelligimus & exemplari,quod idem indicatum eſt eſſe finem & cuius gratia. homo ergo factus eſt ex vilißimo principio vt materia, ex limo inquam terræ,tamen vt effectiuo ex diuino exemplari,per quod,& cuius gratia facta ſunt omnia. fœmina verò ex viro, propter quem etiam facta eſt:quia non erat bonum eſſe eum ſolum,vtpote periturum, niſi per debilitatem mulieris, facta conceptione ſimilium conſeruaretur. eſt enim, vt loco citato Diuus Paulus dicit,mulier ex viro,vir tamen non ſine muliere, ſed per mulierẽ.omninò enim & à principio, fœmina ex viro, deinceps autem per ſingulos,viri per mulieres ſeruantur. itaque hominis ortus(ita autem & aliarum rerum omnium naturа conſtantium)ex viliſſimo principio materiali incepit, & effectiuo verò optimo & ſui generis præſtantiſſimo, à quo & propter quod factus eſt.ita & tota rerũ vniuerſitas ab imperfectiſſimis

Forma & finis & efficiens idem.

fectiſſimis ſuis partibus vt reliquorum omnium futura materia inchoata eſt, effecta autẽ eſt per optimum illud æternũ & diuiniſſimum principium, ex quo etiã vt exemplari, & propter quod facta ſunt omnia. Neque verò (vt obiiciebatur) ſi fecit Deus alterum ex altero, vt fœminam ex viro, neceſſe eſt alterius vicem ſuppleuiſſe neque enim ex viri perfecti ſemine fieri mulierem voluit, vtpote quam non oportuit eſſe filiam viri (ne deinde ex turpi congreſſu inciperet generatio naturalis) ſed ex latere deciſam, vt ſociam, & alteram hominis partem quaſi vir & fœmina eadem caro futura eſſet, & alter idem. vtrũque itaque fecit ipſe Deus, non tamen æquè primò, ſed alterum ex altero, vt ex quodam principio perfectiori, & exẽplari; nimirũ, vt fecit virũ ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ita mulierem ad imaginem & ſimilitudinem viri, atque proinde, vt caput viri eſt Deus per Chriſtum, ita caput mulieris eſt vir: atque quoniã vir ex Deo, & fœmina ex viro ſuam accepit perfectionem, meritò vir gloria Dei eſt, & fœmina gloria viri, vt ſcilicet filius patris, & diſcipulus magiſtri; & optimum quodque opificium artis; & cuiuſque imaginis pulchritudo, ſui exemplaris. cur igitur arbores, fructus, & herbæ facta ſint antequã ſua ſemina, & vir ante mulierem, cúrque mulier ex viri latere deciſa, dicta vtcumque eſt naturalis cauſa. non enim ſpero me, vel minima ex parte cõſequi poſſe, quæ in his & aliis ſacræ ſcripturæ locis latent, vel quæ ad ſolã naturam ſpectant arcana, de quibus ſolis eſt hæc commentatio. altiora enim quæ hîc ſunt ſacramenta, perquirent Theologi, quorum altiſſimis contẽplationibus humiliores has noſtras ſeruire volumus, vt viro fœminã. Succedit verò mox dictis dubitatio. cur ſiquidem mõſtratum eſt, ſexum maſculinum natura priorem eſſe fœmininо, quod hic velut ex illo mutilato fiat, non perinde Deus in aliis animantibus efficiendis ſe geſſit atque in homine. maſculos ſcilicet efficiens priùs & ex illis fœminas, ſed nulla ſexus diſtinctione, aquis terræque imperauit dicens, *Producant aquæ reptile animæ viuẽtis, & natatile & volatile ſuper terram ſub firmamento cœli.* & rurſum, *Producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta & reptilia & beſtias terræ ſecundùm ſpecies ſuas*: certè non in vno aut altero, ſed in omni genere viuentium, quibus eſt ſexus differentia, mas, vt perfectior, ita eſt natura prior quàm fœmina nimirum vt ſingulorum animalium ſunt duo latera, dextrũ & ſiniſtrum, quorum dextrum & perfectius. & prius eſt quàm ſiniſtrũ (definitur enim dextrum mouendi principio ſiniſtrum fine) ita cuiuſque generis talis eſt duplex ſexus, maſculinus qui perfectior eſt & natura prior. neque certè exẽplũ eſt valde diſſimile. nam

Mulier non ex fœmine.

Vir eſt gloria Dei.

Dextri definitio.

Digitized by Google

vt à dextro incipit animalis progreſſio, & ſiniſtro finitur, ita generatio à mare inchoatur,& perficitur in muliere.itaque vt dextrum ſiniſtro,ita maſculinũ fœminino prius eſt.tamẽ ſatis fuit id in vnius,eiúſque præſtantiſſimi animantis ortu indicare,in aliis multò magis præſtitit materialem ſignificari naturam,nihílque in illis eſſe Diuinũ,& ſupra corporalem eſſentiálem ſeparabile,& immortale,vt in homine,ſed omnia, ſecundùm ſe tota,educi de potentia materiæ. Hoc enim ſignificans dicit:*Producant aqua reptile,& natatile,& volatile ſuper terram,& terra producat iumenta,& reptilia,& beſtias.* hominem verò, etſi ex terra fecit,non tamẽ iuſſit terræ vt produceret.ſed ipſe apud ſeſe Deus ſtatuit illum facere,dicens:*Faciamus hominem.* vſque adeò habent magnam energiam verba ſingula.Sed hîc rurſum dubitatio alia ſubit.Cur volatilia ex aqua potiùs fecerit quàm ex terra,cùm præter quædam illorum genera, perpauca ſint quæ ſubmergantur aut natent, omnia verò terræ inſideant, cùm ceſſant à volatu,ibíque nidificent, dormiant, oua incubent,pullos excutiant. ſi igitur inde animantia fieri oportuit vbi viuunt, ex terra potiùs quàm ex aqua videntur debuiſſe fieri volatilia,aut ſaltem ex aëre:ex aqua verò minimè,vtpote in quam eorum plurima nunquam deſcendunt.maximè cùm plurima eorum victum ex terra capiant (perpauca enim eorum ſunt icthyophaga,vt aquilæ vnũ genus) Hippocrates enim & Medici omnes vno ore affirmant,ex eiſdem nos fieri, quibus nutrimur.Præterà ſi ſubſtantiã eorũ & temperiem conſideres, videbuntur ex terra potiùs quàm aqua eſſe facta.tametſi enim magna ex parte tenuior ſubſtantia eſt volatilium qaàm terreſtrium.tamen eorũ quædam duriorem & craſſiorẽ habere videntur quàm horũ multa,vt vultur & accipitrũ genera, quàm arietes,atque adeò omnia in cõmune,vt ſunt quàm terreſtria tenuiora,ita & ſicciora.ſiccitas verò plurimum diſſidet ab aquę natura,à terra non diſſidet.Sad quoniam terra vt ſicca, ita & craſſa eſt,quod tenue & ſiccum igneum potiùs videtur. Congruit ergo volatiliù natura cum igne maximè, cum terra aliquatenus cum aqua minimè.facta ergo fuerint,ſi habitaculum ſpectes,ex aëre:ſi temperiem,ex igne:ſin minùs,ex terra: cum qua vtraque ratione conueniunt ex parte nimirum partim viuentia in ea,& partim illi temperie ſimilia ſecũdùm ſiccitatem ſcilicet:ex aqua verò nulla ratione videntur fuiſſe efficienda. Eſſe qualem diximus eorum naturã,ex Hippocrate licet diſcere,qui libro 6.Epidemicôn ſectione ſexta,inquit, *bilis vt dicebam de auibus,quod bilioſa.quo pacto ergo potuerũt bilioſam naturam ex aqua recipere?* Medici quoque omnes carnes volatilium cenſent

Eſſe ex quibus.

Siccitas.

Aues igneæ.

ſent eſſe tenuiores & ſicciores.quin & ganeones teſtimonium tali naturæ præbent,quidã enim eorum non ſatis aſſis veſcuntur,nulli verò niſi cùm ſunt pingues:vt ſcilicet leui aſſatione, & pinguedine,temperetur naturalis earum carnium ſiccitas. vnde ergo quis coniectet,aues eſſe ex aqua natas? Ariſtoteles cap.4 lib.4.Meteororum indicauit,in igne aut aëre nullũ animal gigni,ſed in aqua aut terra omnia,eò quòd corpora omnia ſolida,ex ſicci & humidi craſſi commixtione,generentur,quæ ſunt terræ:& aquæ, atque ita corpora omnia concreta,aut ad aquã,aut ad terram pertinere,quod ad ſubſtantiæ modum attiner. Itaque tametſi ponãtur elementa quatuor,corpora verò ſolida,ex craſſis eſſe:ex tenuibus,aëre inquã & igne, accedere illis temperamenta & virtutes. ſiquidem igitur ex quocunque quatuor elementorum animalia,fieri poſſent,aëri vaga ex aëre fieri,fuiſſet conſentaneum: cùm verò id aëris ſubſtantia non ferat conſentaneum mox è duobus craſſis, ex quibus fiunt omnia,ex eo maximè facta eſſe quod aëri eſt proximum eiuſmodi eſt aqua.Nolo nunc de aëris temperie differere, neque difficilem contentionẽ ingredi.Stoici enim affirmant eſſe ſummè frigidum. Peripatetici ſummè ferè calidum.Mihi ſemper viſus eſt nihil eſſe inſigniter,ſed temperatum quiddam,& mediocre.ſed hoc nunc habeat vtcunque, commutandi facilitate proximam eſſe dico aquam aëri,idque ob ſubſtantiæ modum. nam aqua in aërem abit extenuata,& aër in aquam denſatus, nulla intercedente generatione,niſi fortè vaporis.facta itaque dicimus volucria in aërem euolatura ex aqua vt ex ipſius aëris materia futura.vt etiam ex aqua vapores,ipſius aëris proxima materia.ita enim euolant etiam ex aqua vapores, ipſius aëris materia futuri;niſi rurſum denſati in pluuiam præueniant deſcendere.Diuus Auguſt.lib.2.de Geneſi.ad literam,addit volatilia non volare per ſublimem aërem,qui ſerenus tranquillúſque eſt;ſed per hunc turbidum & craſſum, terræ proximum, qui excipit vapores omnes terræ & maris, & in quo pluuiæ concreſcunt,ita vt ea eius pars, aqua potiùs extenuata,quàm aër eſſe videatur atque ita principium ex quo ſunt factæ aues, & habitaculũ earum,ſimile ac ferè idẽ eſſe.inſinuat ergo Auguſtinus,natatilia & volatilia facta eſſe ex aqua: illa verò ex craſſa quæ in mari fluctuat;hæc ex tenui,quæ in aëre volitat. tamen corpulentia auium craſſum etiam deſiderat principium: iuxta id quod ex Ariſtotele accepimus. neque verò quia non ſunt volatilia temperie aquæ, non ſunt facta ex illa,non enim ex ſimilibus res fiunt,ſed ex contrariis, & ea non fiunt ex manente tali,ſed ex alterata aqua.exemplo eſt ſal,qui non ſolùm

In aëre nihil gignitur.

Aëris tẽperies.

Aëris materia proxima.

Aues in qua parte aëris volent.

eam facilé emollitus ſoluitur, tamen tẽperie eſt ſiccus & calidus. Itaque ex aqua facta ſunt natatilia & volatilia : illa verò ex minùs alterata hæc eſt alterata magis : proinde piſces temperamento etiam ſunt ſimiles aquæ, aues contrariæ : tenuior verò ſubſtantia quàm terreſtribus vtriſquæ eſt Atteſtantur huic communi ortui, multa, quæ piſcibus & auibus communia ſunt, quibus à terreſtribus diſcrepant. vtraque enim ſunt ouipara (præter pauca quædam natantium, quæ & ipſa intra ſeſe pariunt oua) hæc viuipara. vtraque etiam veſica carent, & partim nullo, partim exiguo potu vtuntur. terreſtria omnia habent veſicam, & mingunt, & vtuntur copioſo potu Porro ſquãmæ & plumæ ad aquam videntur pertinere, piæ pilis, hi verò ad terram. generationem enim his tribuunt omnes, & Phyſici & Medici, ex fuliginibus quarũ eſt tetrea & exuſta natura: illis verò ex pituitoſis craſſiſque excrementis. argumento ſunt quidam morbi, per quos cruſtæ quædam ſquammis ſimiles, cuti adhærent. ex enim in crudorum & craſſorum excrementorum circa cutem putreſcentiam, referuntur: ſquãmarum verò & plumarum materiam eſſe aquam, quæ mingenda foret, author eſt Ariſtoteles, vt multis aliis in locis, ita tertio de partibus animalium, cap. 7. quod idem de alimento pennarum auium dixit pluries in eodem opere. Itaque non parum videtur cum rerum ipſarum naturis conſonare, vt volatilia & natatilia ex aqua facta ſint, velut terreſtria ex terra Inanimatorum itaque & animatorum omnium ortus primùs ita cõſtitit.

Piſcium temperamentum.

Veſica carentia.

Habentia.

CAPVT SECVNDVM.

Ex capite ſecundo Geneſeos.

HAEC *ſunt generationes cœli & terræ, quando creata ſunt in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priuſquã germinaret.* His verbis, intelligit Philo Iudæus ſignificari rerum omniũ ideas, & cauſas exemplares: quòd non aliorſum videatur poſſe dicere, *virgultum agri antequam oriretur in terra, & herbam regionis antequã germinaret*, niſi vt inſinuaret, factum fuiſſe virgultum antequam oriretur è terra, intelligibile ſcilicet & incorporeũ, exemplárque huius materialis, quod poſteà è terra ortum eſt. ita etiam & res alias omnes quæ corporeæ creatæ ſunt, extitiſſe anteà incorporeas, at verò ii virgultam antequam oriretur in terra ſignificat virgulti

gulti ideam,videntur hæc verba ſignificare, feciſſe Deum virgulti(ita verò & aliarum rerum omnium)ideas,atque adeò totum mundum intelligibilem, antequam res ipſas ſenſibiles, deinde has ab illis,velut ab exẽplari, deduxiſſe.id verò falſum eſt.nam ſi exemplares cauſæ factæ eſſent,earum oporteret eſſe alia exemplaria,& illorum rurſum alia,atque ita procederetur in infinitum, aut peruenireturad æterna, omníque carentia, principio, exemplaria. quæ ſi ſunt, mox ab illis,citra aliorum exemplarium generationem fieri deducíque poſſunt res ſenſibiles,& omnes mundi partes Ideæ ergò,& exemplares rerum cauſæ,extra Deum nullæ ſunt.ſed in ipſius Dei ſubſtantia. id quod Platonem quoque ſenſiſſ ,haud dubium eſt,ſiquidẽ dicit, *Rurſus conſiderandum eſt,an mũdi faber ſit imitatus exemplar:id ne quod ſemper idem & ſimil. eſt,an id quod genitum fuerit, atqui ſi pulcher eſt hic mundus, & opifex mundi bonus, ſempiternum certè exemplum maluit imitari:ſin ſecus,quod ne dictu quidem fas eſt,generatum exemplar,eſt,pro æterno. ſequutus.* hæc Plato. ex quibus conſtat.exemplar rerũ,quæ factæ ſunt in ſubſtantia,eſſe ipſius opificis. nihil enim Plato æternum eſſe cenſet, præter Deum. nam minores Deos,& factos,& diſſolubiles, niſi benignitate Dei Optimi Maximi ſeruarentur,eſſe autumat. mundi igitur intelligibilis, nulla temporalis geneſis eſt, ſed tantùm huius ſenſibilis. Quapropter, ponere vlla rerum exemplaria creata, abſurdum eſt. alioqui feciſſet Deus hominem, deinde Petrum & Ioannẽ. id verò fieri non poteſt,quia in definitione & eſſentia hominis eſt,vt conſtet corpore & anima, ac ſine eis,ne intelligi quidem poteſt,nedum eſſe.vt neque ſimitas eſſe poteſt, vbi nõ ſit naſus, quia in definitione ſimitatis eſt naſus,cùm ſit naſi curuitas. quo pacto ergo homo, quin ſit animal?aut quo pacto animal, quin ſit corpus;corpus autem non Mathematicum,quia non eſſet ſenſitiuum:ſi autem corpus Phyſicum,certè & hoc:ſiquidem vniuerſalia per materiã fiunt hæc. non poteſt igitur eſſe homo, qui non ſit aliquis homo. ſed vniuerſale in rebus creatis, eſt ratio vniuerſalis in omnibus exiſtens,cogitatione ſeparabilis. exemplar verò ad quod facta ſunt ſingula, eſt æterna illa notitia rerum omnium, quam Deus ſemper apud ſe habuit, ab æterno conceptam, factam autem nunquam. Conſtat etiam ex verbis his capitis octaui Prouerbiorũ, *Dominus poſſidit me in initio viarum ſuarum antequã quidquã faceret à principio.* ſi enim ea à Deo eſſet facta, quomodo poſſet à Deo poſſideri, antequam quidpiam fieret? eſſet enim ipſa facta. non eſt itaque facta, eſt tamen eadem ab æterno concepta, ſiquidem addit, *ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis*

Exemplar mundi æternum.

antequam

antequam terra fieret. Nondum erant abyſſi. & ego iam concepta eram,

Sapientia ab æterno.

& capite 24. Eccleſiaſtici dicit ipſa Sapientia, *Ego ex ore altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam.* Itaque Dei ſapientia per quam facta ſunt omnia quæ facta ſunt, facta eſſe non poteſt concepta verò ab æterno, quæ eſt ipſum Dei verbum, Dei ſapientia, hæc verò in Deo (vt & alia omnia quæ in ipſo ſunt) nullatenus accidentalis ſed ipſamet diuina ſubſtantia eſt. hanc in Deo neceſſe eſt ponere. alioqui feciſſet Deus omnia. neſciens quid faceret, velut, cæcutiens, & temere aliquid agens: factáque eſſent omnia caſu, preter intentionem agentis hoc verò eſt impoſſibile, quia aut hæc faciens volebat alia facere, quæ non fecit, aut nihil volebat, ſed neceſſitate hæc fecit: ſi primum, Deus fuerit cauſa per accidens mundi. quod ſi ita eſt, non poteſt eſſe cauſa prȩcipua. quia omne quod fit per accidens, reducitur ad aliam cauſam per ſe. Mundi ergo eſſet, præter Deum, alia cauſa per ſe, & præcipua. illa ergo potiùs eſſet Deus. quapropter Deus non poteſt ita feciſſe mundum. ſi verè neceſſitate fecit; nulla cauſa eſt quòd non fecerit ab æterno. at verò monſtratum anteà eſt, mundum non eſſe ab æterno, igitur ſupereſt Deum ab æterno habere apud ſeſe notitiam rerum omnium creandarum, atque feciſſe tales quales agnoſcebat, illámque notitiam eſſe exemplar, per quod facta ſunt omnia. atque cùm illamet notitia ſit ex ſubſtantia Dei, diuinitùs enarrata eſt mundi creatio in Euangelio Ioannis, ducta ſcilicet ab exemplari cauſa, & æternis ideis. *In principio* (hoc eſt Deo (*erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum, omnia per ipſum facta ſunt.* Præter hoc verbum nullæ ſunt ideæ, neque cauſæ exemplares mundi, neque in tota hac narratione mihi videtur Moſes, exemplaris cauſæ rei vllius meminiſſe, præterquam hominis, de quo inquit, *ad imaginem Dei creauit illum.* Propriè quidem, quia ad illud exemplar, quod eſt verbum Dei. id verò eſt imago ſubſtantiæ Patris. hoc ipſum fuit exemplar aliarum omnium rerum, ſiquidem omnia per ipſum facta ſunt.

Exemplar hominis.

fortaſſe tatis fuit hic exponere cauſam exemplarem hominis, vt eadem intelligeretur eſſe totius mundi. quandoquidem in ſubſtantia hominis ſunt omnes mundi partes, vt nihil verius à

Microcoſmus.

Philoſophis dictum ſit, quàm hominem eſſe microcoſmum. quod non ita intelligens Philo, commentatur illud eſſe dictum

An ſola ſit anima creata.

de anima hominis. illiſque ſoli fuiſſe Deum ipſum exemplarem cauſam, corpus verò atque reliqua corporalia, facta eſſe ad exemplaria creata. proinde in primo capite, creationem animæ, quæ precipua hominis pars eſt. atque vt cenſet Plato in dialogo de natura hominis, & Auicenna in mahat, ſolo eſt homo,

traditam

traditam,eſſe,vbi dicitur,A*d imaginem Dei fecit illum*:in hoc ſecundo capite tradi corporis creationem , vbi nulla imaginis Dei fit mentio,ſed dicitur,*formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ , & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.* Verbà verò Philonis in libello de opificio mundi,ſunt hæc. *Quod autem in anima quoque par inerat præſtãtia,manifeſtum eſt.nullo enim creato exemplari,in ea facienda vſus videtur,ſed ſolo,vt diximus, ſuo ipſius verbo.ideoque narratur,effigiem & imitamentum fuiſſe , hunc hominem inſpiratum in faciem.* Hæc Philo : quibus apertè dicit, hominem inſpiratum in faciem illius ſtatuæ,quæ ex luto conſtitit,eſſe animam , eamque ſine creato exemplari factam eſſe, effigiem & imitamentum Dei : corpus verò , atque adeò alia, facta eſſe ad exemplaria,quæ erant in vrbe intelligibili,quam primo die , de ſententia illius,fecit. neque verò non ita ſentit, quia paulò anteà dixerat,mundum intelligibilem eſſe verbum Dei nam non vtcunque id dicit , ſed mundum intelligibilem, eſſe verbum Dei iam facientis mundum ; vrbem verò intelligibilem(hæ ſunt cauſæ exemplares)eſſe ratiocinationem Architecti , cogitantis iam verbum mente conceptam , condere. Itaque ille ponit verbum Dei, idque æternum,illud verò,non ab æterno,ſed cùm iam vellet mundum condere(ita vt ſolent artifices)excogitaſſe intra ſe mundum quendam ſeu vrbem intelligibilem ad cuius exemplar condidit hanc viſibilem,audiamus verò eius verba. *Quod ſicut libeat* (inquit) *apertioribus vti vocabulis,nihil aliud dixerit eſſe mundum intelligibilem , quàm verbum Dei iam mundum condentis , neque intelligibilis vrbs eſt aliud quid,quàm illa architecti ratiocinatio , cogitantis iam vrbem , mente conceptam,condere.* Itaque ponit mundum intelligibilem, quod dicit verbum Dei iam condentis mundum, & in eo vrbem intelligibilem illam effigiem mundi tunc conceptam,cum iam conderetur,atque in ea vrbe fuiſſe exemplaria omnium , præterquam animæ , quæ non ad exemplaris vllius creati , ſed ad Dei ipſius imitamentum , facta eſt. Ex dictis naſcuntur duæ opiniones , quæ malè philoſophantium Iudæorum ſunt , vna, eſſe ſapientiam quandam creatam,quæ ante mundi opificium facta eſt,atque per eam alia omnia. illam ſcilicet mente conceptam vrbem intelligibilem. Cui opinioni fauere videntur quammaximè illa verba capitis primi Eccleſiaſtici,*Prior omniũ creata eſt ſapientia , & fons ſapientiæ verbum Dei.* & rurſus,*Vnus eſt altiſſimus & creator omnium omnipotens , & rex potens , & metuendus nimis,ſedens ſuper Thronum illius , & dominans Deus ipſe creauit illam.* Alia opinio eſt,mentem humanam, ſiquidem non ad exemplar creatum eſt facta,ex ſubſtantia eſſe ipſius Dei.in

Philonis de mundi creatione ſomnia.

Vrbs intelligibilis Philonis.

Mundus intelligibilis.

Iudæorũ opinio de ſapientia.

Anima an ex Dei ſubſtãtia.

qúam

quam Philo quoque videtur lapſus, quia ita inquit. *Omnis homo, iuxta mentem, diuino verbo eſt cognatus, beatæ illius naturæ ſigillum, ſiue particula quædam, ſiue ſplendor, & quaſi radius.* Verum hæc omnia plena ſunt abſurditate. nam, vt monſtratum eſt, exemplares mundi cauſæ, non poſſunt non eſſe æternæ, vt Deus ipſe, ac proinde, neque aliud quàm ipſe Deus. quare nulla vrbs intelligibilis, nulla ſapientia creata eſſe poteſt, per quam omnia facta ſunt, neque omninò quidquam, quod non ſit ipſum verbum. nam, præter dicta, ſi illa vrbs intelligibilis aut illa ſapientia erat in verbo, neque ex ſubſtantia ipſius verbi, atque adeò ipſum verbum, erat profectò quiddam illi accidens, & tempore ſuperueniens conſtat verò, Deum incapacem eſſe alterationum. nihil ergo aliud fuit per quod omnia fierent, quàm ipſum verbum Dei. Atqui illa verba Eccleſiaſtici, de generatione æterna ſapientiæ diuinæ intelligi, etſi abuſiuè accipiatur nomen creationis, conſtat ex adiunctis. Hæc enim ſunt prima verba capitis, *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum.* de hac ſapientia dicuntur alia omnia ſuper cuius thronum dicitur ſedere Deus dominans, ſuper thronum ſcilicet ſapientiæ illi coæternæ, & conſubſtantialis, quæ eſt ſuum verbum, per quod facta ſunt omnia. nam ſi velimus eo loco, nomine ſapientiæ creatæ, intelligere intellectualem ſubſtantiam Angelorum, ne ita quidem quadrabunt reliqua. quadrarent enim fortaſſe illa, *Prior Omnium creata eſt ſapientia*, ſi quidem ſpiritualis ſubſtantia cenſetur creata ante corporalem: ſed non illa, *Ipſe creauit illam, & effudit illam ſuper omnia opera ſua*, hoc eſt, & creauit omnia opera ſua, effundens ſua bona ex æterno illo ſui theſauri promptuario, ſuper omnia illa. nimirum bonum eſt ſui ipſius diffuſiuum, atque ita ſummum bonum ſummè ſe effudit. effuſione igitur illius diuinæ ſapientiæ, quæ ab æterno eſt apud Deum, atque ipſe Deus, facta ſunt omnia. quapropter, vt neque animæ, ita neque corporis, neque omninò rei vllius creatæ fuit creatum exemplar, ſed omnium increata. vt verò imitamenta non fiunt ex ſubſtantia exemplarium; ſed ad ſimilitudinem illorum, ita neque anima facta eſt ex ſubſtãtia Dei, ſed ad imaginem & ſimilitudinem, vt & totus homo, & aliæ omnes res creatæ, ſuo quæque gradu, vt bonitas illa, quæ exemplariter erat in verbo, plus aut minus, in quamcunque ſe effudit. itaque anima rationalis, atque humana mens, multò plus accepit illius bonitatis, quàm aliæ animæ, non tamen ex ſubſtantia Dei eſt magis quàm illæ. atque ſapientia illa, quæ prior omnium creata eſſe dicitur, eſt per quam facta ſunt omnia: at verò per intellectua-

lem,

Philonis reprobatio.

Spiritualis ſubſtãtiæ creatio.

Dei Thronus.

Bonum.

em,& incorpoream Angelorum substantiam, nullæ res creæ sunt, nisi verò etiam placeat cum Platone & Philone(amo enim huius sententiæ sunt)illud colloquium, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, fuisse inter Deum Deorum & minores Deos, hoc est, Angelos, alloquente illos Deo, atque ad hominis opificium prouocante. Id verò est absurdum,quia cui esset communicata facultas creandi, communicata esset facultas infinita,nulli verò creaturæ infinita virtus communicata est: atque an possit communicari, meritò à Theologis dubitatur à probabiliori sententia negate.Nulla igitur creatura cooperata est cum Deo in creatione.quare superest,vt illud colloquium intra ipsum Deum habitum sit, apud quem erat verbum,per quod omnia facta sunt, & infinita bonitas, seu amor, quo sese effudit per omnia opera sua. Quod igitur ad causam exemplarem attinet,ita habet neque in tota tractatione Moses illius meminit,nisi in his verbis, quibus ad imaginem & similitudinem Dei dicitur factus esse homo.neque vlla idearum,siue exemplarium,creatio,seu genesis temporalis fuit, quidquid Philo velit. Interpretemur ergo, quid sibi velint illa verba in initio huius capitis præscripta. *Hæ sunt generationes cæli & terræ.quando creata sunt,in die quo fecit Dominus cælum & terram,& omne virgultum agri,antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis,antequam germinaret.* Aristotelicorum omnium, & partis magnæ Platonicorum, opinio est, mundum hunc à Deo factum esse,ita tamen,vt nunquam fuerit,sed factum esse ab æterno: quod ego anteà refutaui, indicans fieri non posse, vt quod factum est, aliquando infectum non fuerit.huic opinioni occurrit Moses,ac ne quis falleretur, putans,etsi Deus fecerit virgulta & herbas,ac denique omnia, nunquam tamen non fuisse virgulta ex terra orta, & herbam germinantem, inquit, *Fecit Dominus omne virgultum agri antequam oriretur ex terra, & omnem herbam regionis, antequam germinaret.* quasi diceret, fecit Deus hæc omnia in mundi initio, cùm anteâ nunquam virgulta essent orta ex terra,neque herba germinasset.itaque cùm anteà nunquam extitissent; nisi in exemplari, facta sunt denuò omnia: & rerum omnium species,quæ in priori illo sæculo,hoc est,in ista æternitate, erant in mundo intelligibili, inuisibiles, visibiles in hoc temporali sæculo fecit Deus apparere,quod disertissimè dixit Paulus capite vndecimo epistolæ ad Hebræos, his verbis, *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei,vt ex inuisibilibus visibilia fierent.*

Virtus Infinita incõmunicabilis creaturæ.

Mundus æternus & factus.

CAPI

CAPVT TERTIVM.

Capite ſecundo Geneſeos.

EGIMVS, *Omne enim quod vocauit Adam anima viuentis, ipſum eſt nomen eius: appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia.* Quæ verba non videntur oſcitanter prætereunda. oritur enim ex illis, magna illa & antiqua dubitatio, an ſint rebus ſua nomina eis naturaliter congruentia, an nulla ſint talia, ſed conſenſione hominum, atque ad colloquentium libitū conſtent omnia. ſi enim ſuis nominibus appellauit Adā cuncta, videntur habuiſſe nomina antequam appellarentur, alioqui non vocauerit illa ſuis nominibus, ſed dederit illis nomina: quòd ſi antequam appellarentur ab Adamo habebant nomina, non ſunt nata ex appellatione & vſu, ſed ex rerum naturis: naturaliter ergo cōgruunt rebus ſua nomina, non voluntate hominum. in hanc ſententiam videtur multis argumentis ferri Plato in Cratylo, ſiue de recta nominum ratione. Huic quæſtioni videtur eſſe coniuncta illa alia, an nominibus inſita ſit vis aliquid efficiēdi, ſiue boni ſiue mali, an nihil aliud, quàm ſignificent. ſi enim ſunt naturales rerum imagines, non ſit inopinabile poſſe naturaliter aliquid efficere, vt & res ipſæ: ſi verò nihil eſt verbis cum rebus præter hominum placitum, nulla illis ineſſe vis naturalis poteſt, ſiue facultas. ſi igitur indicari poſſit, vim ineſſe verbis aliquid efficiendi, indicatum etiam putari oportet, eſſe ea naturaliter coniuncta rebus, ſignificaréque non ex placito ſolùm, ſed naturaliter, habere autem verba vim talem, authoritate Medicorum eorumdémque Philoſophorum præſtantium conſtare videtur poſſe: qui, vt pharmacis, ita etiam verbis quibuſdam, ad quoſdam morbos vti iubent: neque verbis ſolùm prolatis, ſed & ſcriptis, ægroto alligatis, aut ſuſpenſis. Plinius lib. 28. Naturalis hiſtoriæ, cap. 2. quæſtionem hanc diſceptans, multa narrat ad hanc partem pertinentia, velut Vlyſſem (narrante Homero) profluuium ſanguinis, vulnerato femore, inhibuiſſe carmine. Theophraſto authore ſanari iſchiadicos carminibus: authore Catone, laxatis membris auxiliari carmen, Marco Varrone, podagricis: Ætius libro 8. c. 50. ita inquit, *Ad eductionem eorum quæ in tonſilas deuorata ſunt, ſtatim te ad agrum deſidētem conuerte, ipſúmque tibi attendere iube, ac dic, Egredere os, ſi tamen os, aut feſtuca, aut quid*

Nomina an ſuis rebus congruentia.

Morborū ſuperſtitioſæ curationes.

id tandem exiſtit, quemadmodum IESVS CHRISTVS ſepulchro Lazarum eduxit, & quemadmodum Ionam ex :o. atque apprehenſo ægri gutture dic, *Blaſius martyr* H R I S T I *dicit, aut aſcende, aut deſcende.* Tralianus incanta- nes plurimum poſſe iuuare aſſerẽs, cap. 4. libr. 6. authoritate .leni ſuam ſententiam confirmat, ita dicẽs: *Praterea eti ã diui- ſimus Galenus, qui ne eſſe quidem incantationes putauit, longo tem- e multòque vſu plurimum ipſa poſſe deprehendit. audi igitur verba ius, qua de medica Homeri tractatione reliquit. habent autem ea hunc modum. nonnulli igitur putant incantationes anicularum fa- lis eſſe perſimiles, quemadmodum ego quoque diu exiſtimaui, tempo- autem proceſſu ab ipſis, qua euidenter apparent parẽ perſuaſus ſum, n ipſis ineſſe. nam in percuſſis ab ſcorpio adiumentum ſum exper- ; nihilo autem minus in oſſibus gutturis infixis, qua incantatione tim expuebãtur: ac multa praclara ſingula hab ẽt incãtationes, cùm litutũ conſequuntur.* hæc Tralian. ex Gal qui licèt nunc non ter, extitiſſe tamen verè, authoritate Traliani comprobatur. :tat quidem in Galeni ſcriptis libellus quidam de incãtatio- , is verò non eſt genuinus, tamen eſt alicuius non contem- ndi authoris. apud Quintum Serenum legimus incriptam odo quodam certò vocem hanc Abracadabra, & charta li-) incluſa, atque collo ſuſpẽſa, ſanare hemetriteum. multa alia tiuſmodi occurrent ſcripta & apud Græcos, & Latinos, atque ud Arabes Medicos. Iam verò inter vulgares nihil magis vſu ceptum, quàm quibuſdam recitationibus (Hiſpani vocant *ſalmos*) morbos quoſdam, aut etiam omnes, curari. videtur au- m hoc ita ſe habere, vel hoc argumento. quòd ſi verba quæ- um ſunt noxia, aut etiam mortifera, poſſint etiam eſſe alia lutaria at verò omnes homines videntur naturaliter timere aledictiones, & imprecationes: & venefici vtuntur ditis car- inibus. multáque paſſim narrãtur exempla morborum, per nprecationes, faſcinationes, venefica verba, & alia eiuſmodi, atorum. poſſint ergo & Medici vti verbis ſalutaribus, ac enedictionibus, non minùs quàm pharmacis ad morbo- im curationes. ſi igitur verba vim habẽt efficiendi quidpiam, elut ignis vrendi, non ſint tantum ex colloquentium placito gnificantia id quod quiſpiam cogitet, ſed naturam quam- am habeant communem cum ipſis rebus, ob quam, & ipſis ongruant naturaliter. his argumentis cenſent plurimi (in qui- us Platonem etiam pono) non temere his vocibus has, illas lis ſignificari, ſed naturaliter nomina rebus aptari ſuis. Non im en omnia æquè, neque quæcunque, neque enim Hiſpana, eque Gallica, neque verò Latina, neque Græca quæcunque;

Hemetritei curatio.

ſed vt Platò cenſet citato Homero, quibus loquuntur Dij: &, vt alij, primæua illa quibus Adam putatur eſſe vſus, hoc eſt, Hebræa. eam ob cauſam dicunt, in Eccleſiaſticis hymnis retineri ſemper verba quædã Hebræa, vt *Alleluia*, *Oſanna*, *Sabaoth*, *Epheta*, & alia eiuſmodi. quæ ſanè (dicunt) verterentur etiam in Latina, vt alia omnia, niſi vis quædam & efficacia illis naturaliter ineſſet. hanc ſequuti ſunt ſententiam Magi, quorum princeps putatur fuiſſe Zoroaſtes rex Bactrianorum, Nini contemporaneus, quíque naturalem eſſe ſuam Magiam contendunt, & inter Hebræos vocati Cabaliſtæ, qui ſuam doctrinam iactant à ſecretioribus Dei reuelationibus fuiſſe deriuatam, promittunt ſe verbis & characteribus miraculoſa quædam opera edituros. videtur autem his fidem etiam facere, de incantationibus, ſæculis omnibus concepta opinio. Si enim (vt ex Atali ſententia narrat Plinius, prolata hac voce, *duo*, viſus ſcorpio cohibetur, ne vibrare ictus poſſit. ſíque (vt ait Poëta) *frigidus in campis cantando rumpitur anguis*, quî poſſit negari naturalis verborũ vis? aut cur non poterunt rectè apud omnes gentes adhiberi ſalutares incantationes aduerſus morſus rabidorum canum, & venenatorũ omnium ictus atque adeo aduerſus ipſas feras? Neque verò vanum eſſe videtur, quod de incantationibus fertur, ſiquidem Pſal. 57. ita cecinit Regius vates *Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & veneſici incantantis ſapienter*. Ecce vt diuino oraculo confirmari videatur vis, & facultas incantationum, & incantatoris ſapientia, & calliditas ſerpentis obturantis ſibi aures, ne audiat vocem incantatoris. adeò igitur naturalis eſt verborum potentia, vt etiam ab irrationalibus naturaliter agnoſcatur, atque aduerſus eam naturaliter ſeſe muniant conſtat verò aduerſus noxas, quæ naturales non eſſent, non fuiſſe naturam belluas armaturam, neque daturam inſtinctum, quo ſe ab illis tuerentur. Hieremias quoque cap. 8. ita ſcripſit. *Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio*. videtur autem comminatio hæc innuere, aliis ſerpentibus eſſe incantationes. hanc ſententiam videtur etiam iuuare authoritas Eccleſiæ, quæ iubet exorciſtas vti conceptis verbis, quaſi illis, dæmones fugandi virtus quædam præcipuè inſit. quò etiam ſpectare dicat quis illud Euangelij, *In nomine meo dæmonia eicient*. non enim iam in ieiunio ſolùm & oratione dicit, ſed *in nomine meo*, quaſi ipſa nominis IESV prolatio, efficaciam habeat ingentem. præterea illa crebra recitatio, qua Eccleſia & fideles ſinguli vtuntur illæ, nunc ter, nunc quinquies, nunc quinquageſies nunc pluries repetitæ ſalutationes Angelicæ, aut dominicæ preces, quid aliud innuũt,

Hebraicarum vocũ vſus in ſacris.

Zoroaſtres Princeps Magorum. Cabaliſtę.

Serpentis aſtutia.

Exoreiſtæ & eorum virtus.

Angelica ſalutatio.

uàm in ipſa verborum Sanctorum recitatione, vim quandam
ſe animæ ſalutarem? alioqui ſi non ob ipſorum verborũ vim,
d orandi Deum gratia recitarentur, quorſum recitarẽtur ea-
:m pluries? videtur ergo his omnibus argumentis fieri, ineſſe
:rbis ipſis vim quandam naturalem partim noxiã, partim ſa-
.tarem, idque nunc corporibus, nũc animabus, nunc vtriſque,
que ita analogiã habere cum rebus, quarum ſunt, quod præ-
ripta Geneſeos verba innuebant. Verùm etſi tam multa con-
:rant vani & ſuperſtitioſi, magi, & Cabaliſtæ & qui ſe putant
uiniſſimos, Platonici, falſum eſt prorſus, & ab omni ratione
ienum, vim eſſe per ſe vllam verbis, aut aliam, quàm ſignifi-
ndi ex hominum placito. Nam, vt eidem, cui illi, viæ inſiſta-
us, ſi verbis ipſis nihil eſt commune cùm rebus, neque ipſa
nidpiam ſunt aliud, quàm ita diuerberatus aër, neque alia
uſa eſt, qua hæc has, illa illas, res ſignificẽt, quàm hominum,
) eorundẽ voluntate profecta conſuetudo, nulla vis eſſe po-
ſt nominibus per ſe. Quid autem aliud eſt loqui, quàm per
aaſdam linguæ motiunculas, res quaſdam innuere, vt inter
)lloquentes conſtitutum eſt? nimirum: vt quidam (multi præ-
puè) conſueuerunt, ſuas ſibi mutuò cogitationes aperire va-
a digitorum motitatione. hoc ſolum intereſt, quòd lingua
:commodatiſſima eſt omnium noſtri corporis partium, ad
guificandum quod mente conceptũ eſt, ob illam mirabilem
iobilitatem, & quia in ipſa via ſpiritus poſita, eius diuerbera-
one, ſonitus edit multiplices, auditui hominis, etiam eminus,
:currentes. itaque, eſt hæc particula paratiſſima, ac maximè
onea, cui homines demandent munus innuẽdi inuicem, quæ
ente conceperint. quia nulla tot, támque varias motiunculas
ibire poteſt, eáque ſola voces effingit multiplices, vnde &
pectabiles, & audibiles naſcuntur differentiæ: neque quidem
ſu factum eſt, vt lingua ad hunc vſum extiterit accommoda-
, ſed ipſa natura ita eſt comparata, mollis ſcilicet, ac ſubſtan-
a volubilis, multis ad radicem muſculis prædita, ſuperpoſita
ryngi, ſuppoſita palato, circumſepta dentibus, vt expiratum
:r laryngem aërem excipiens, & ad palatum & dentes multi-
riam allidens, poſſet multiplices edere ſonitus, quibus pro
.o arbitratu, poſſet homo homini ſignificare, incognoſcibiles
ioqui cogitationes. accommodatior ergo multò eſt ad in-
:endum lingua, quàm manus, aut pes, aut vlla alia particula,
:lut autem, vtcunq; tu moueas digitos, nihil intelliget alter,
ſi inter ambos cõuenerit, vt hæc motiuncula huius, illa illius
i nota ſit, ita neque vtcunque crepas ore. neque enim Hiſpa-
is Gallum, neque hic Germanum, neque ille Arabem, neque

Magorum & Cabaliſtarum reprehenſio.

Linguæ vſus.

Digitized by Google

Latinus Græcum,neque Græcus Hebræum, loquentem intelligit.quia,ſcilicet,non ſunt docti eundem ſermonem.nimirum ſermo non conſtat natura, ſed conſuetudine. alioqui vt eſt omnibus gentibus vna eadémque natura , eſſet idem ſermo: ſed non ita eſt,quin potiùs multiplex,& vt conſuetudo.falſum enim ac ridiculum,quod ſibi quidam Philoſophiæ ignari perſuaſerunt,ſiquis ab infantia nullum omninò doceretur ſermonem futurum vt loqueretur Hebraicè,ſermonem ſcilicet, innatum hominibus.Nam ſi ſine doctore,vt alia quàmplurima, innaſceretur ſermo iſte hominibus , innaſceretur profectò, etiam ſi alium ſermonem diſcerent,eſſentque omnes duplicis ſermonis.Si enim ſermo quem priùs homo didicit non prohibet quominùs diſcat alium denuò , ſed ſciunt multi bifariam, trifariam,aut etiam quadrifariam loqui : multò minùs prohiberi poſſet qui ex ipſa natura pullularet , ab eo qui eſſet comparatus ſtudio.quin potiùs,ſi vllus ſermo hominibus eſſet naturalis,non poſſent eſſe ad alios dociles , quia quod intus manet,prohibet extraneum.vt ergò natura fecit hominẽ prorſus inertẽ,vt eſſet ad omnes artes habilis neceſſe eſt,fecerit omni ſermone carentem,vt poſſit omnes diſcere.videmus verò plures homines , ad alios multos ſermones habiliores , quàm ad Hebræũ,quod quidem nullatenus fieri poſſet:nam in id quod naturale illis eſt.ſponte feruntur res omnes. Ex dictis igitur conſtat,loqui quidem naturale eſſe hominibus,quia natura,vt ex ipſa linguæ formatione cognouimus,in hũc vſum eam deſtinauit. hoc autem aut illo ſermone vti , ſtudio ac doctrina euenit,& ipſa quidem idiomata,vſu ac tacita conſenſione hominũ,nata ſunt:præter ſeptuaginta illa, quæ ad turrim Babel, in diuiſione linguarum orta ſunt,quorũ Deus ipſe voluit eſſe author & doctor.non quòd illa potiùs,quam quæ deinceps vſu extiterunt,cognationem vllam haberẽt cum natura, ſed quòd ad breuem & expeditam diſtributionem gentium , expediret eſſe multilingues.dilexit verò Deus , quæ ipſi placuit.ita tùm hominum vitæ nihil poſſet eſſe vtilius,neque iucundius,quàm ſuas ſibi inuicem cogitationes communicare,neque quidquam magis naturale,quàm ſcientiæ deſiderium, & ſcientia comparetur docendo ac diſcendo:docere verò ac diſcere non contingat aliter,quèm conceptionum mentis communicatione:ipſo naturæ impulſu feruntur in loquelam, quia,vt indicatum eſt, nulla neque potior, neque facilior excogitari poteſt ratio inuenerunt igitur primùm loquelam,quo verbis ſignificarent animi conceptiones. deinde, quia ſermo haberi non poterat,niſi ad præſentes,ac ſtatim ac emiſſus eſt,effluit,excogitata

Infans ſine doctore quo idiomate loquuturus.

Homo cur natura. iners.

Sermo quomodo naturalis.

Idiomatũ origo.

Loquelæ inuentio.

Digitized by Google

gitata ſcriptura eſt,quaſi verba miſſilia,& permanentia,quibus & cum abſentibus,atque adeò cum poſteritate loqui contingeret.loqui,inquã,hoc eſt,verba illis ſignificare, ac ſermonem præſentare.quoniam enim ſcriptura, inuentione poſterior eſt loquela,fit vt loquela per ſe ſignificet omnes conceptiones,& ſcriptura loquelam, nimirum hæ duæ Scripturæ, homo & ἄνθρωπος,eandem rem ſignificant,ſed non per eandem vocem, lectæ enim diuerſum admodùm ſonant,per diuerſas enim voces ſignificant eandem rem, & ingerunt menti eandem notitiam:velut etiã per diuerſas ſcripturas ſignificari poteſt eadem vox, vt per has, ἄνθρωπος & ἀνθρώπως. eodem igitur modo ſe habent ſcripturæ ad voces,quo voces ad cogitata. Atqui,neque hic ordo, vt ſermo diſcatur ante ſcripturam, atque proinde ſcriptura per vocẽ ſignificet,potiùs quàm vox per ſcripturam, neceſſitatem habet naturalem,ita vt nullatenus poſſit contrà fieri.Sed ob facilitatem potiùs ita euenit,& quia citiùs ſunt homines nullo ſenſu orbati,habiles ad loquendũ,quàm ad ſcribendum.poſſe verò omnino contrà fieri, apertè indicauit Petrus Pontius,Monachus Sãcti Benedicti,amicus meus, qui(res mirabilis)natos ſurdos docebat loqui,non alia arte,quàm docens primùm ſcribere,res ipſas digito indicando,quæ characteribus illis ſignificarentur,deinde ad motus linguæ qui characteribus reſponderent, prouocando; itaque vt audientibus à loquela,ita auribus captis,rectiùs incipitur ab ſcriptura. neutrum igitur habet neceſſitatem naturalem. Sed videtur ex rei natura eſſe eadem ratio ſermonis & ſcripturæ præter maiorem loquendi facilitatem in iis qui omnibus ſenſibus vtuntur. qui verò carent auditu habere poſſint ſcripturam loco ſermonis, accedítque illis rerum diuinarum notitia ex viſu,vt aliis ex auditu.cuius ego rei teſtis ſum,in diſcipulis illius amici mei. Itaque eſt ſermo velut ſcriptura effluens,& ſcriptura velut ſermo manens.at verò ſcribendi nullã rationem conſtare natura,ſed vſu & arte, manifeſtum eſt:nam neque cuiuſque hominis eſt ſcribere,neque hominũ omniuò fuit ſemper, ſed poſt aliquot mundi ſæcula excogitatũ, diuerſum admodum apud diuerſos, vbique magno labore diſcitur.ita igitur de loquela & verbis cenſere conſentaneũ eſt:nulla ſcilicet verba ſignificare aliter, quàm ad libitum eorum qui primùm eis vſi ſunt.quod ſi nihil aliud)ipſa idiomatum mutabilitas indicat.nullus enim eſt,qui non vel in ſuo ſæculo.videat,vbique gentium quædam verba antiquari,quædã nouari.vt facile ſit intelligere, niſi ſcripturæ beneficio ſeruata eſſent,nullum omninò verborũ. quibus antiquiſſima ſæcula vſa ſunt,ſuam ſignificationẽ fuiſſe retenturũ,

Scripturæ inuentio.

Sermonis & ſcripturæ comparatio.

Surdi loqui docti.

Cõſeruatio rerum.

non igitur eorum ſignificationes natura conſtant,ſed vſu.nam præter dicta, res omnes ab eiſdem ſeruantur cauſis, à quibus fiunt.ſeruantur verò ſignificationes verborum omnium, vſu, alioqui per obliuionem perituræ,igitur & natæ ſunt ex voluntate vtentium,non ex natura.neque quidem obſtat,verba quędam quibuſdam rebus, ob quaſdam cauſa, tributa eſſe(quod maximè facit Socrates in Cratylo(vt homo quia ex humo φωνὴ quaſi φῶς ἓν ὄψει.nã deriuatiua deducuntur ex primitiuis,ipſa verò primitiua,& ſimplicia.non alia ex cauſa ſignificant res quarum ſunt, quàm ex placito authorum igitur & deriuatiuorum & compoſitorum ſignificationes referuntur ad voluntatem vtentium.quin & illa etiam nomina,quæ ob ſimilitudinem quandam ſonitus conficta ſunt(Grammatici vocant Onomatopeiam)vt clangor,tinnitus,bombus βομβομυγμὸς ſignificant ad libitum vtentium.quia ſi illa eadem nomina tributa eſſent rebus longè diuerſis,aut illis eiſdem rebus nomina longè diuerſa,valeret collequentium vſus,nulla neque ſimilitudine, neque diſſimilitudine obſtante. itaque & voces omnes & ſcripturæ ſignificant ad libitum, quapropter ex ipſa natura nullam vim habent ſignificandi, nedum efficiendi quidpiam: ſed ſignificant ſolùm, quia ita conuenit inter colloquentes, plures, aut pauciores. Nulla igitur naturalis ratio eſt, qua verba aut characteres poſſint morbum inferre aut ſanitatem, aut aliud quidpiam efficere, eorum quæ Magi pollicentur, & Cabaliſtæ. quòd ſi quædam nomina Hebræa, in Sacris hymnis retinentur incommutata, id quidem non fit, quòd Deus Sabaoth, verbi gratia, maius quidpiam ſit, quàm Deus exercituum, ſed (vt Plinij vtar verbis) externa & ineffabilia verba audientium animos magis mouent, ſemper quid aliud immenſum expectantes, ac dignum Deo mouendo. itaque facit id Eccleſia, vt peregrinatum vocum recitatione, magis animus inflammetur, quia vulgares facilè contemnuntur. quo etiam fortaſſe conſilio ſanctiſſimus Papa noſter Gregorius decimus tertius, prohibuit horarias preces vulgari ſermone recitari,ne ſcilicet vulgares voces vulgus contemnat, quod inauditas ſolet demirari.hanc verò eſſe cauſam retinendi eas voces,non quòd Hebrææ ſint, conſtat,ſiquidem & Græcæ retinentur quàmplurimæ, vt *Kyrie Eleyſon. ὁ Theos, Athanates, Iſchyros*,& alia eiuſmodi.certè nihil hoc aliud eſt,quàm, quod ſancta Eccleſia omni ratione curat ſecundùm hominum conditionem,nos ad pietatem,& rerum diuinarum æſtimationem prouocare, alioqui verbis ipſis nulla naturalis vis ineſt. Quapropter incantationes vanæ ſunt,ac ſuperſtitioſæ, quæque de

Deriuatiua.

Vocum ſignificatio.

Characteres nihil inferunt morbo nec ſanitati.

illis

illis narrantur, falſa aut maligna: maligna die, quo cacodæmonis interuentu fiunt: falſa, quæ cùm non fiant, delusa, sibi perſuadet vulgi credulitas. falſum eſt igitur, cantando rumpi angues, falſum quoque eos ſibi obturare aures, ne audiãt, quod vel Plinius per deriſum narrat dicens, *Non pauci etiam* (credunt ſcilicet) *ſerpentes ipſos incantari, & hunc vnum illis eſſe intellectum, contrahique Marſorum cantu.* Meritò ergo illa impoſtura damnatur diuinis oraculis, & interdicitur fidelibus. Deuteronomij decimo octauo ita habetur: *Quando ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentium, neque inueniatur in te qui luſtret filium ſuum, aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos ſciſcitetur, aut obſeruet ſomnia atque auguria, neque ſit maleficus, neque incantator, neque qui pythones conſulat, neque diuinos, & quarat à mortuis veritatem, omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter iſtiuſmodi ſcelera deleuit eos in introitu tuo. Itaque abominatur Dominus incantationes, iuxta luſtrationes aliorum, & pythones, vſque adeò, vt ob eas dicat ſe deleuiſſe illas gentes* Rurſus Paralipomenon 2. ca. 33. Manaſſę crimina ita recenſentur, *maleficis artibus inſeruiebat, habebat ſecum magos & incantatores, multáque mala operatus eſt coram Domino.* Iaiæ 47. *Venient tibi* (alloquitur Babylonem) *duo hæc ſubitò in die vna ſterilitas & viduitas, vniuerſa venerunt ſuper te propter multitudinem maleficiorum tuorum & propter duritiem incantatorum tuorum vehementem.* Hæc Iſaias. Si verò vis talis data eſſet verbis à Deo, non eſſet profecto incantatorum ars abominabilis ipſi magis quàm medicina. velut enim incantator nunc vtitur incantationibus aduerſus morbos & venena, nunc ad maleficia: ita & medicina, nunc componit medicamenta ſalutaria, nunc deleteria. non tamẽ proinde medicina eſt Deo abominabilis, ſed gratiſſima: quoniam ſcilicet poſſumus ea vtiliter vti. quandoquidem igitur incantatio eſt Deo abominabilis naturalis non eſt, ſed, vt dixi, vana, aut maligna. Res ergo iam exigit, vt interpretemur carmina illa Pſalmi 57. quæ in ſubſidium incãrationum citata ſunt. Inter alios Philoſophandi modos, quibus antiquitas ad notandum hominum mores, vſa eſt, non fuit in poſtremis, qui per confictas quaſdam fabellas, aliud quiddam allegoricè ſignificabant. quem tenuerunt Æſopus. & Cyprius, & Lybicus, & alij multi Philoſophi & Poëtæ, inter antiquos; inter iuniores quoque, omnes qui emblemata ſcripſerunt. multa verò, quæ ab antiquiſſimis illis, ad innuendum figuratè aliud aliquid, conficta ſunt, incautè ſunt accepta à poſteris, & eorum ſanè nonnullis eruditiſſimis, quaſi ſimpliciter, ac ſine vlla figura, dicerentur. velut, inquit Æſopus, caſtor

Marſi & incãtatores ſerpẽtũ reprehenduntur.

Incantationes.

Fabularũ vtilitas.

præter cæteros quadrupedes in aqua durare fertur, & eius genitalia ad artem medicam vtilia eſſe, hic vbi videt ſe à venatoribus captum iri, ipſe genitalia præcidit, atque in ſequentes proiiciens, hoc modo euadit incolumis, hæc conficta ſint, ad ſignificandum hominibus, prudentes ſi eſſe velint, pro adipiſcenda ſalute, nullam eſſe habendam rationem fortunarum: non defuerunt plurimi, qui affirmarent, eam eſſe, reuera, caſtori à natura inditam prudentiam. Ita etiam factum eſt in fabula do ſerpente & incantatore. cùm enim antiquitùs conficta eſſet, ad arguendam impietatem eorum, qui à veritate auditum auertunt, nolentes, neque conſiliis neque exhortationibus, ac multò minùs reprehenſionibus aures præbere, non defuerunt qui opinarenteur, id quoque eſſe verum, eámque eſſe ſerpentis naturalem verſutiem. verùm re, vt habet, intellecta, planéque perſpecta, dicet Philoſophus, hominem qui in naufragij periculo, merces veſtéſque, & omnem ſupellectilem, mittit in mare, ſimilem eſſe caſtori præcidenti ſibi teſtes, cùm vrgetur à venatoribus. qui tamen Philoſophus arguendus non eſt, quòd affirmet, caſtorem ſibi teſtes ſecare. non enim affirmat, ſed per moralem fabulam docet homines prudentiam. tale etiam eſt quod in Pſalmo facit Dauid, ſcilicet interpretatus eſt parabolam ad arguendam pertinacem intemperantiam eorum, qui audire recuſant veritatem, neque quidquam audire ſuſtinent, niſi quod ad ſuam voluptatem ſpectat, prurientes auribus, & ad ſua deſideria coacernantes ſibi magiſtros. fabulæ itaque moralis, ſeu parabolæ interpretationem, continent dicti Pſalmi carmina. nimirum intemperantes homines ſunt ſimiles ſerpentibus, quia obturant aures ſuas, ne audiant voces incantatoris ſapienter incantantis, hoc eſt, concionatoris qui docet veram ſapientiam, & per hanc incantationem, incantat morbos animi. neque verò in hoc ſolùm ſcripturæ loco, ſed in multis aliis occurrunt morales fabulæ ſeu apologi, ſeu parabolæ, ſeu vtcunque vocare lubet. quæ allegoricè aliud innuunt, quàm litera ſonet. quinimo nullus eſt modus vtilis Philoſophandi, eorum qui ab hominibus ad cõponendos mores excogitati ſunt, qui non reperiatur exactiùs in ſacris. Quis enim vnquã acutiùs aut eloquentiùs vſus eſt fabula, quàm Ioatham ad Sichemitas ex montis vertice (narratur cap. 9. Iudicum, vbi non ſolùm inducit loquentes beluas, vt Æſopus, ſed etiam arbores; dicens: *iuerunt ligna vt vngerent ſu per ſe regem, dixerùntque oliuæ, impera nobis, quæ reſpondit, nunquid poſſum deſerere pinguedinẽ meam, qua & Dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear; dixerúntque ligna ad arborem ficum, veni, &*

ſuper

super nos regnum accipe qua respondit eis, nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructúsque suauissimos, & ire, vt inter catera ligna promouear; loquutáque sunt ligna ad vitẽ, veni & impera nobis. qua respondit eis, nunquid possum deserere vinum meum, quod latificat Deum & homines, & inter catera ligna promoueri dixerúntque omnia ligna ad rhamnum, veni & impera super nos, qua respondit eis, si veré me vobis regem constituitis, venite, & sub vmbra mea requiescite: si autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno & deuoret Cedros Libani. Significatur verò his verbis, iniqua promotio Abimelech in regem. Sunt alia his similia exempla, quæ tamen præteriens redeo ad pensum. Reprehendit itaque, vt dixi, Dauid, duritiem ac pertinaciã eorũ, qui non fustinent audire exhortationes, interpretatione allegorica moralis fabulæ, quam antiquissimi Philosophi ad increpationem hominum, confinxerant. Vocari verò incãtationes, disputationes atque exhortationes prouocantes ad virtutem, etiam à Philosophis; videre possis in Charmide, seu dialogo de temperantia, vbi Socrates narrans quæ audiarat à quodam medico Thrace, hæc scripsit: *Anima verò medelas esse dicebat incantationes quasdam: eas Praclaris rationibus contineri, quibus anima temperantia tribuitur, qua incerta, atque presente, facile esse sanitatem capiti. totique corpori tribuere.* Ille igitur cùm medelam incantationèsque doceret, iussit vt nullis precibus motus, alicui contra capitis dolorem remedium adhiberet, nisi priùs animam incantationibus ipsis purgandam commisisset. his verbis manifesta satis est sententia Socratis, mòrbos corporis non curari incantationibus per se, sed morbos animi. Sed & vocari eos homines, qui magnis animi morbis teneantur, nominibus beluarum, consonum est dictis Philosophorum. Siquidem Plato (allegoricè fortasse alludens ad illud Psalmi 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumẽtis insipientibus & similis factus est illis* & ad illud Prouerbio n. 28. *Leo rugiens, & Vrsus esuriẽs, princeps impius*) in calce dialogi de Natura (præter plura quæ decimo de Republica, siue de Legibus habentur) ita reliquit scriptum. *Auium autẽ genus ex rostro ita est aptè formatum, vt pro pilis pennas acciperet. in hoc illi homines transeunt, qui simplices & innocentes cùm sint, leues tamen sunt, & frustra in rebus sublimibus curiosi, quique adeò fatui sunt, vt oculorum iudicio confisi, hac altissima quaque firmiter demonstrari posse non dubitent. gressilium verò ferarum genus ex his notum hominibus, qui à Philosophia penitus alieni, ad cælestia nunquam penitus oculos erexerunt, eòque volutionibus illis quæ in capite peragi solent, nunquam vsi sint, sed illas animæ partes sequuti, quæ in ventre & pectore dominantur. ex his vtique studiis anteriora membra &*

Incãtationes quid.

capita, ob ipſam cognitionem humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuerſum corporis verticem tenuerunt: quandoquidem ibi propter deſidiam ſingulorum colliſi ſunt & fracti circuitus, & ideò quòd quatuor pedum, ac etiam plurimum eſt inſtituta figura, & inſipientioribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progreſſu, occaſionem præſtet, per quam magis etiam deflectantur ad terram. eos autem qui horum inſipientiſſimi erant, corpiſque in terram penitus proſternebant, quaſi nihil vltra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi ſerpentia permutauerunt. His, & aliis quæ deinceps ſequuntur, verbis, Plato differit, homines per animorum vitia tranſire in corporum diuerſa genera, quod plerique allegoricè dictum exiſtimant. ſi verò id dicit allegoricè, quòd ſimiles facti ſint illis, conſtat belluarum nominibus apertiſſimè ſignificari homines inſipientes, & improbos, atque adeò ſerpentium omnium nequiſſimos, qui ne audire quidem ſuſtinent ſapientium conſilia, hinc igitur haud dubiè nata eſt illa moralis fabula, ad quam alluditur in Pſalmo, ſerpentem obturare ſibi aures, ne audiat verba incantatoris. Reuera autem incantationes nullam vim habent aduerſus naturales feras, aut ſerpentes, ſed aduerſus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellantur: neque aduerſus corporis morbos per ſe, ſed animi. Atqui, nullus eſt, ex plebe, qui audiens Orpheum, ſua cythara ſolitum ſerpentium & ferarum omne genus ad ſe trahere, non intelligat, illum ſuis poëmatis, feros homines, & ſeorſum deerrantes, velut cicuraſſe, atque ad humanam ſocietatem, & oppida allexiſſe, cùm has veritates ſapientes fabulis obumbrarent, inſipiens vulgus non intelligens, in opinionem de morbis per incantationem curandis, & fugandis aut necandis feris & ſerpentibus, lapſum eſt. impoſtores verò & circulatores, & vtentes in ſua commoda indocti vulgi credulitate, multa ſe facere huiuſmodi profitentur. re vera tamen incantationum ad ſolos morbos animi vis eſt per ſe: atq; ad hos curandos eis vtitur Eccleſia cantionibus ſcilicet, & recitationibus precum pluries repetitis, velut euoluendis vocatis roſariis, & recitandis, ac canendis hymnis, & horaris precibus. nimirum his pro more Eccleſiæ faciendis, præſtatur obſequiũ Deo, & auocatus ab aliis rebus animus, ad illum liberiùs euolat, ea verò vis non eſt verborum materialium, neq; characterum, ſed quia rerum Sanctarum ſunt. vt neq; ipſum ſanctiſſimum nomen IESV, quod ad omnia eſt efficaciſſimum, vim eam habet materialiter, ſed quia Deum ſignificat Saluatorem. de exorciſtarum etiam verbis perinde dicendum:

Animarũ tranſmigratio.

Orphei cythara.

Ieſu nominis efficacia.

dicendum:non eſſe ſcilicet vim fugandi dæmones in illis, quà res quædam ſunt aut ita ſonant, aut talibus deſcripta figuris, ſed quia ita ſignificant.neque ea quidem verba fugare,torquere,aut premere dæmones vivlla naturali,ſed Dei concurſu,cui placuit,in bonum hominum,ad fugandam hanc peſtem,ita inuocari, & vim talem initiatis,impertiri.ex his autem omnibus non fit,vt vlla vis naturalis ſit verbis,neque vt aliud quidpiam poſſint,quàm ſignificare,atque id ex hominum placito.quapropter, ſi magi Pharaonis inſuſurrando aliquid,aut characteres aliquos deſcribendo(vt nunc quoque qui ſe magos profitẽtur, & inter Iudæos Cabaliſtæ)fecerunt colubros & ranas,&dæmonum ſcientiam, ad arcana quædam naturæ potiùs, quàm ad verborum vim vllam, referri debet.quid quòd tot, támque docti Medici,quin & Galenus ipſe,alioqui adeò rigidus Philoſophus,affirmant tot morbos verbis quibuſdã, & incantationibus cedere, idque ſibi eſſe longo experimento confirmatum; certè vt ex ignoratione veri Dei,retenta ſolùm incerta quadam diuini cultus recordatione nata eſt idololatria, ita ex ignoratione moralium incantationum, quas fabulis obumbrauerant antiquiſſimi ſapientes,retenta tantùm nominis memoria, natæ ſunt iſtæ ſuperſtitioſæ incantationes,atque hoc,cum aliis multis,errore diſſeminato,vſi ſunt homines ſæpè incantationibus aduerſus morbos,atque adeò confidentiùs non rarò quàm medicamentis.accedit, quòd aliquando leuiſſimis hominibus, & qui admittunt incãtatores, vtilis quodammodo eſt ſua credulitas, quia(vt inquit author libelli de incantatione, qui eſt inter Galeno adſcriptos)*quando mens humana*(hæc ſunt ipſius authoris verba)*rem amat aliquam,licèt naturaliter non iuuat iuuam ſibi eam prodeſſe certificat, ex ſola autem mẽtis intentione corpus res illa iuuat. verbi gratia, ſi quis incantationem ſibi prodeſſe confidat, qualiſcunque ſit,eum tamen iuuat.*Hæc ille, quibus verbis innuit, incãtationes aliquando prodeſſe ad pellendos morbos ob confidentiam infirmi.nimirum vt timor & mœſtitia,ac deſperatio plurimos morbos augent,& ægrotos lædunt, ita confidentia & alacritas plurimos ſubleuant.& ipſa imaginatio per eos animi motus,morbos tollit,aut ſaltem minuit,aut cùm minimè, in eis qui vehementiſſimè confidunt, opinionem efficit ſanitatis; verùm hanc incantationum vtilitatem, conſtat ex accidenti eſſe, ob affectus animi, eius qui curatur, non per naturalem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inſcitiam, verè ac per ſe vtiles eſſe putantes. nonnulli verò etiam docti, & periti Medici,hoc ægrorũ ſtultitiæ concedentes(velut qui inſaniam)incantationibus vti permittunt, etſi

Pharaonis Magi.

Galenus deluſus.

De incantatione.

Imaginationis vis ad morbos tollendos.

Digitized by Google

eas per ſe nihil poſſe certè ſciant. Nomina itaque nihil habent cum rebus præter ſignificationem, quæ ex ſolo conſenſu, manifeſto, aut tacito ipſorum hominum naſcitur, neque ſunt nomina rebus alia ratione ſua. Adam verò dicitur appellaſſe res nominibus ſuis, id eſt, propriis & maximè congruentibus, non omnes, ſed viuentes vt animalia omnia, quia, vt qui linguæ Hebrææ ſunt periti optimè norunt, indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent: quæ nomina conſtat deriuata eſſe ab aliis primitiuis, quæ ad placitum Adæ ſunt rebus data, & poſteritatis conſenſu recepta, atque hac vſque, vſu, & Sanctarum ſcripturarum beneficio, ſeruata. de faſcinatione ſeorſum dicetur alio loco.

Nomina ab Adamo poſita.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & ſecundo Geneſeos, & trigeſimo ſeptimo Ezechielis.

CVM natatlium, volatilium, reptilium, & progredientium, irrationalium tamen, animalium creationem narraret Moſes, his vſus eſt verbis: *Dixitque etiam Deus, producant aqua reptile anima viuentis, & volatile ſuper terram ſub firmamento cœli,* & rurſum, *Dixit quoque Deus, producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ ſecundùm ſpecies ſuas:* cùm tamen ageret de hominis creatione, inquit, *Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.* Quæ verba magnum continent naturæ arcanum, indicauit enim apertè, illud quod tantopere inter Philoſophos controuerſum eſt, hominis animã non eſſe eductã ex materiæ potentia & fœcunditate, velut animas irrationalium, ſed extrinſecus acceſſiſſe, naturæ imaterialis participem: non quidem naſcentem intrinſecus ex materia, ſed diuina vi extrinſecus in illam immerſam, & mirabili quodã modo ei alligatam: & ſubſtantia quædam cùm ſit incorporea, potens per ſe ſubſiſtere, factam eſſe corporis formam. hac de re dubitant multi, in ſuam perniciem plus ſatis Philoſophi. niſi potiùs belluas dicere conſentaneum magis eſt, eos qui ſe belluis hac in re præſtare, neque intelligunt, neque credunt. hinc pendet quæſtio de noſtræ animæ immortalitate, de qua, etſi in commentariis, quæ in libros Ariſtot. ſcripſi, dictum mihi ſatis eſt, tamen

Anima immortalis.

Digitized by Google

tamen tentandum nunc quoque videre iuxta præſentis operis inſtitutum,quantum poſſit naturalis ratio conſequi,eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per Moſen,vt hac ſaltem ratione,ſi fieri poſſit;belluini Philoſophi è ſua impietate incipiant auocari.porrò perpendere oportet hæc verba. *Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ,& factus eſt homo in animam viuentem.*His verbis apertè indicatur,illud ſpiraculum quod extrin. ſecus inſpiratum eſt,non eſſe mentẽ ſolam, & vim intelligendi,aut omnibus hominibus eandem,vt cenſent quidam Philoſophi,aut aliam in aliis,quæ ſuperueniat homini iam ſentiendi & habenti animam,ſed illud ipſum eſſe ipſam animam,qua homo ſentit,& viuit,itaque non duas, ſed eandem eſſe in homine animam,qua ſentit & intelligit.nam qua intelligit , eſt quæ extrinſecus acceſſit inſpirata.Vocat verò eam ſpiraculum vitæ & per eam dicit factum hominem in animam viuentem. tenemur itaque aſſerere , hominis animam neque fluxiſſe ex materiæ potentia,neque ab ea eſſe inſeparabilem,ſed ſubſtantiam quandam incorpoream ſeparabilem,& in poſterum æternam,eandémque eſſe corporis formam,& animam qua homo ſentit. non tamen propterea tenemur etiam dicere , eandem eſſe formam vegetabilem,non enim Moſes more Ariſtotelico vocat,ea etiam,quæ tantùm vegetantur , viuentia , & eorum actum animam,ſed more Stoico, qui & communi hominum ſenſui propinquior eſt;ea ſolùm viuentia vocat , quæ ſentiunt & mouentur,eorum formam animam,reliqua vocat virentia, & producentia fructum,ac ſemen ſecundùm genus ſuum,non tamen viuentia.itaque Veritas Catholica non cogit nos aſſerere,ipſam animam qua ſentimus , mouemur & intelligimus, eſſe in nobis principium vegetandi,nedum & formam actúmque primum ipſarum partium corporis homogenearum , vt oſſium carnis,& neruorum,quod plurimi etiam affirmant, putantes abſurdum eſſe in eadem ſubſtantia multas formas ponere.Ego verò ſequutus quod & rationi magis conſonum, & diuinis etiam oraculis,vt ego exiſtimo,congruentius eſt, affirmo eſſe in nobis ante animam formas merè corporales homogeneorum,quibus oſſa,carnes & nerui differunt , non minùs profectò(niſi me meis ſenſibus credere nolunt) quàm aurum, argentum & plumbum: his bene temperatis accedere actum quendam perfectiorem:corporalem eum quoque,& velut naturam quandam meliorẽ(ita enim placet vocare,potiùs quàm animã)qua nutriuntur:omnéſque hos actus educi ex potentia materiæ.his poſtremò accedere extrinſecus animã,quæ nobis vim ſentiendi & intelligendi præſtet.non enim intelligendum eſt.

Anima ex quo.

Formæ plures in vno.

Formæ animã præcedunt.

eſt illud corpus hominis, in quod ſpirauit Deus ſpiraculũ vitę; fuiſſe ſtatuam quandam luteam, eámque acceſſione illius ſpiritus factam eſſe carneam & oſſeam, ſed corpus quoddam ex oſſibus, neruis, carne & cute, non quidem aridis, ſed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & ſenſus expers: & hæc, accedente ſpiritu recepiſſe. Iudicat id viſio Ezechielis c. 37. cùm enim vellet ei Deus oſtẽdere reſurrectionem mortuorum, dimiſit in medio campi pleni aridis oſſibus, quibus non ſtatim acceſſit ſpiritus, qui virorem & reliqua omnia præſtaret, ſed primúm quidem acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturam ſuam, & ſuper ea nerui & caro aſcenderunt (virescentibus ſcilicet iam partibus) & extenta eſt eis deſuper cutis, & adhuc ſpiritum non habebant, vſquedum ingreſſus eſt in ea ſpiritus. & reuixerunt, & ſteterunt ſuper pedes ſuos. Itaque eſſe oſſis, neruorum, & carnis, & cutis & earum partium viror, non præſtatur ab ſpiritu qui extrinſecus accedit, atque immortalis eſt, ſed à formis corruptibilibus & merè corporalibus, quæ ad animam quidem rationem habent diſpoſitionum materiæ, & ob id animæ acceſſione non tolluntur, ſed ſimul cum ea manent hac in re ſeruientes illi, quòd ſeruant, quam ea deſiderat, in corpore temperiem, & formationem. Si autem hæc ſententia diuinis eloquiis eſt conſona, cur non putetur etiam eſſe conſona rationi; Cur vellemus miſeros Philoſophos à Fide Catholica deterrere, plus quàm veritas ipſa poſtulet imperantes credere; nihil enim eſt quod eos adeò conturbet, quam ſubſtantiam ſeparabilem & incorpoream, eſſe actum corporis. nam actus rei eſt ipſa rei eſſentia ſeu ipſum quod quid erat eſſe rei. Hoc verò vix intelligi poteſt, quo pacto ſit corporis, quod à corpore ſeparabile. conquieſcet hæc perturbatio, ſi his concedimus, animam non eſſe actum corporis quà corpus, ſed quà ſenſitiuum & intelligens. non anima corpori præſtat eſſe corpus, neque verò oſſi eſſe os, neque nutriri, quod materiale etiã eſt & elementorũ imitatur naturam, ſed hæc per corporales formas habenti, præſtat ſenſum & intellectionem, quæ ſpiritalis videtur eſſe naturæ. neque ſanè Ariſtoteles animã finiens actum corporis ſimpliciter eſſe dixit, ſed adiecit potentiam vitam habentis. quod eſt, actũ eſſe corporis, non quà corpus, ſed quà poteſt vitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc ſacræ ſcripturæ loco duas aſſertiones, primã, eſſe in nobis animam ſeparabilem, & nunquam interituram: alteram, hanc ipſam eſſe animam qua ſentimus & mouemur. Diſtinctioris doctrinæ gratia, vtrumque ſeorſum aggrediemur monſtrare. Socrates, vt licet videre in Phœdone,

● Adami ſtatua lutea.

Homogeneorum forma in homine.

ſecundam

ecũdam hæc non vertit in dubiũ, neque in id vsque tempus hominibus illa subierat dubitatio, an esset in nobis eadẽ anima sentiẽdi & intelligendi principiũ. Aristoteles primus cœpit ab anima mentem distinguere, animæ sensũ, mẽti intellectum tribuens, vide accepta occasione, posteri de ea re acriter disputauerunt consuerúntq; quàm plurimi, animam & mentem res esse diuersas numero, alterámque cũ homine mori, alterã manere. quapropter, vt dixi, vtraq; quæstio erit nobis seorsũ examinanda. Primæ quæstionis Socrates duos articulos esse fecit. primũ, an anima sit à corpore separabilis alterũ, an sit immortalis. quãquidem Cebes dubitationẽ quandã ingessit, dicens, fieri posse, vt anima diuturnior viuaciórq; esset quàm corpus, atq; aliquando maneret à corpore separata, fuisséque fortasse, antequã in corpus mergeretur, non tamen ob id esset omninò immortalis, sed postremò aliquãdo etiã cũ homine moreretur, ob hãc suspitionẽ Cebetis. Socrates, postquã, vt sibi videbatur, mõstrauerat animã diuturniorẽ esse corpore, & ab eo separabilẽ, denuò est aggressus monstrare, esse immortalẽ, atq; geminã quæstionẽ esse fecit, quanquã ea, re vera, simplex est & vnica. Si enim anima substãtia est à corpore separabilis, immortalis etiã necessariò est. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantùm rerum sunt. quæ incorporeæ sunt, non habent Physicã compositionem, ac proinde dissolui non possunt, nisi ab eo solùm à quo sunt colligatæ (vt inquit Plato) putà ab ipso Deo. ab eo verò per se summè bonus cùm sit, nihil extinguetur, aut dissipabitur: sed eius voluntate perseuerabunt in æternum, quæcunque ab eo solo facta sunt. Hæc adeò vera sunt, vt nemo iam sit, quem timor corripiat Cebetis: quòd sibi omnes persuaserint, animam, si semel possit subsistere à corpore separata, merè esse incorpoream (corpus enim nulla ratione esse potest alterius corporis actus) atque adeò immortalem. quare nobis hac de re simplex quæstio erit. atqui Socrates cùm geminam fecerit, primam partem, putà diuturniorem esse animam corpore, insufficiẽter probauit: alteram, putà esse omninò immortalem, ei qui non considerauerit, procedere disputationem proposita priori assertione videbitur probare etiã sophistícè. nam summa ratio monstrationis primæ inde pendet, quòd nostrum scire reminisci quoddam sit. quod etsi probabilitatem quãdam præ se fert, falsum esse monstrauit Aristoteles. Iam verò secunda est, quia corpus viuit per animam, & anima per se, necesse esse animam semper viuere, neque posse mori. Velut quia concreta corpora calida sunt, per ignem, ignis verò primò ac per se, necesse est eũ semper calere, neque posse refrigerari.

Quorum principiũ.

Cebetis de animæ sententia.

De animæ immortalitate.

Ignis semper calidus.

huic

huic argumentationi, qui ex aduerſo aſſereret aninam nullam ſubſtantiam ſeparabilem eſſe, ſed formam tantm corporis viuentis, reſponderet negans animam viuere primò ac per ſe, ſed ne viuere quidem, ſed eſſe vitæ cauſam vt fornam, viuere verò hominem per animam, non vt eſt calidus per ignem, ſed vt ipſe ignis eſt calidus per calorem, qui tamen calor calidus non eſt, qui verò ſemel recepiſſet, eſſe animam ſubſtantiam quandam corpore antiquiorem, potentem per ſe exiſtere, vt videbatur Socrates, cùm in eam argumentationē veniret, indicaſſe, cogeretur profectò concedere, hominem viuere per animā per ſe primùm, atque, ideò eam mori non poſſe, meritò ergo diximus, vnicam quæſtionem eſſe hanc, & eius deciſionem ex prima aſſertione pendere, puta animam hominis eſſe ſeparabilem à corpore. quod quia à Socrate non ſatis mōſtratum eſt quòd noſtrum diſcere reminiſcētiam eſſe non probatur, aliis rationibus vtar, ſi quæ videbuntur eſſe firmiſſimæ, in iis quas produxerint iuniores, aut mihi nunc dederit Deus. Certè probabiles rationes ſunt excogitatæ quāplurimæ, monſtrationi verò proximæ, ſi quæ ea eſt profectò; qua Ariſtot. eſt vſus, ſcilicet homo actionem aliquam habet, ad quā nullo corporali organo vtatur, eius anima incorporea eſt, & ſeperabilis. nam conſtat animam hominis eſſe eius formam: forma verò cuiuſcunque rei eſt principium & cauſa actionum omnium eius. ergo anima eſt præcipua cauſa actionum omnium hominis, vtitur verò organis corporeis ad eas obeundas. ſi quam ergo habet homo, quæ ſine vllo organo corporali agatur, eā operatur anima per ſe. talis ergo eſt ea forma, vt poſſit aliquid agere, etiam ſi eſſet ſine corpore. ſi verò agere & eſſe, ac viuere, poſſet ſine corpore. Dices fortaſſe, eſſe aliquid; quod anima exiſtens in corpore poſſit facere corpore non vtens, tamen extra corpus nhil poſſe facere, quia ne eſſe quidem poteſt. velut ego non vtor cerebro ad pulſum arteriarum, tamen ſine capite pulſare non potero, quia neque viuere. Itaque per accidens eſſe corpus neceſſarium ad eam actionem, quæ ſine organo corporali agatur, vt viuat ſcilicet anima. Verùm hoc de illis tantùm rebus dici poſſe conſtat. quæ aliis indigent vt ſeruentur, aliis vtantur vt operentur: de anima & corpore non ita, ſed ſi anima corpore non eget vt operetur, multò minùs vt ſeruetur: & argumentum ita rurſum procedit. ſi aliquid poteſt agere anima nullo vtens corpore, habet in ſeſe, ac præter corpus, naturam & principium agendi illud. omnis autem vis agendi fluit ex aliquo eſſe, ergo principium aliquod habet in ſeſe exiſtendi, id ergo retinebit etiam ſi ſeparetur à corpore. ſeparari enim etiam poterit

Anima quomodo cauſa vitæ.

Anima ſine corpore.

terit ſecundùm illud.nam quod anima agit nullo vtens corpore,non agit quà forma corporis,forma enim rei non operatur quidpiam per ſe, ſed eſt principium operandi ipſi rei cuius eſt. ſi ergo anima agit aliquid per ſe, quà id agit non eſt corporis actus.ſed ſubſtantia aliqua à corpore ſeparabilis, quare & incorruptibilis.erit igitur anima gemiuæ quodammodo naturæ, quà corporales & per corpus exercet actiones forma corporis; quà ſpirituales & nullo vtẽs corpore,ſubſtantia incorporea ſeparabilis& immortalis.ſi verò eſt in anima aliquid immortale, conſtat ipſam animam immortalem eſſe, atque ſeparatione corporis tantùm priuari eis actionibus, quas obit per corpus velut artifex priuatus inſtrumentis. Propoſitio ergo ſatis eſt euidens. vidẽdum v rò an re vera ſit aliqua actio hominis,cuius nullum ſit corporale organum tales certé ſunt duæ,intellectus & voluntas quod ita conſtat: euenit hominem intelligere atque cognoſcere contrarium,ei quod ſenſus omnes corporales,ſiue externi,ſiue interni dictant,&velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentiæ:ergo neque intellectus,neque voluntas,ea ſcilicet,penes quam eſt liberum arbitrium,eſt corporalis potentia nam nulla potentia corporalis dictat, ſtellam eſſe maiorem terra:intellectus dictat eſſe maiorem:ergo intellectus non eſt corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere poteſt dolorem,neque languorem;voluntas hominis ſæpe appetit hæc,vtam ieiunia & verbera,ergo voluntas hominis non eſt corporalis.ad intelligendum ergo aut volendum nullo corporali inſtrumento vtitur anima.Porrò euenit aliquando diſputare de re, ſeparata omni conditione materiali, vt de homine,nulla ratione habita loci, magnitudinis,coloris aut figuræ, aut alterius cuiuſpiam conditionis corporalis & ſenſibilis, ergo potentia quà id agitur, nullo corporali organo vtitur. nam cùm cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliùd percipit quàm organi paſſionẽ.organi verò corporalis paſſio,non poſſit eſſe ſine corporis conditionibus.quare neque facultas per eam percipere, niſi accidentia corporalia quæ igitur percipit ſine corporeis accidentibus incorporea eſt. Præterea, adeò videtur euidens eſſe in nobis aliquam ſubſtantiam incorpoream, ſeparabilem, & æternam,vt vel quia in dubium vertitur,& vocatur in diſputationem,neceſſarium ſit ita eſſe. nam ſi in nobis nihil eſſet niſi corporeum & caducum, vnde orta eſſet nobis ea dubitatio,aut omninò cogitatio de æternis & incorporeis, magis quàm belluis;omnis enim cogitatio, aut ab obiectis orta eſt, aut interius ex nobis ipſis ſuppullulat. immortale & incorpo-

Natura gemina.

Liberum arbitrium.

Cogitationis principium.

capita, ob ipſam cognitionem humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuerſum corporis verticem tenuerunt: quandoquidem ibi propter deſidiam ſingulorum colliſi ſunt & fracti circuitus, & ideò quòd quatuor pedum, ac etiam plurimum eſt inſtituta figura, & inſipientioribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progreſſu, occaſionem præſtet, per quam magis etiam deſtentur ad terram. eos autem qui horum inſipientiſſimi erant, corpóſque in terram penitus proſternebant, quaſi nihil vltra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi ſerpentia permutauerunt. His, & aliis quæ deinceps ſequuntur, verbis, Plato differit, homines per animorum vitia tranſire in corporum diuerſa genera, quod plerique allegoricè dictum exiſtimant. ſi verò id dicit allegoricè, quòd ſimiles facti ſint illis, conſtat belluarum nominibus apertiſſimè ſignificari homines inſipientes, & improbos, atque adeò ſerpentium omnium nequiſſimos, qui ne audire quidem ſuſtinent ſapientium conſilia, hinc igitur haud dubiè nata eſt illa moralis fabula, ad quam alluditur in Pſalmo, ſerpentem obturare ſibi aures, ne audiat verba incantatoris. Reuera autem incantationes nullam vim habent aduerſus naturales feras, aut ſerpentes, ſed aduerſus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellantur: neque aduerſus corporis morbos per ſe, ſed animi. Atqui, nullus eſt, ex plebe, qui audiens Orpheum, ſua cythara ſolitum ſerpentium & ferarum omne genus ad ſe trahere, non intelligat, illum ſuis poëmatis, feros homines, & ſeorſum deerrantes, velut cicuraſſe, atque ad humanam ſocietatem, & oppida allexiſſe, cùm has veritates ſapientes fabulis obumbrarent, inſipiens vulgus non intelligens, in opinionem de morbis per incantationem curandis, & fugandis aut necandis feris & ſerpentibus, lapſum eſt. impoſtores verò & circulatores, & vtentes in ſua commoda indocti vulgi credulitate, multa ſe facere huiuſmodi profitentur. re vera tamen incantationum ad ſolos morbos animi vis eſt per ſe: atq; ad hos curandos eis vtitur Eccleſia cantionibus ſcilicet, & recitationibus precum pluries repetitis, velut euoluendis vocatis roſariis, & recitandis, ac canendis hymnis, & horaris precibus. nimirum his pro more Eccleſiæ faciendis, præſtatur obſequiũ Deo, & auocatus ab aliis rebus animus, ad illum liberiùs euolat, ea verò vis non eſt verborum materialium, neq; characterum, ſed quia rerum Sanctarum ſunt. vt neq; ipſum ſanctiſſimum nomen IESV, quod ad omnia eſt efficaciſſimum, vim eam habet materialiter, ſed quia Deum ſignificat Saluatorem. de exorciſtarum etiam verbis perinde

Animarũ tranſmigratio.

Orphei cythara.

Ieſu nominis efficacia.

dicendum:

dicendum:non eſſe ſcilicet vim fugandi dæmones in illis, quà res quædam ſunt aut ita ſonant, aut talibus deſcripta figuris, ſed quia ita ſignificant.neque ea quidem verba fugare,torquere,aut premere dæmones vi vlla naturali,ſed Dei concurſu.cui placuit,in bonum hominum,ad fugandam hanc peſtem,ita inuocari, & vim talem initiatis,impertiri.ex his autem omnibus non fit,vt vlla vis naturalis ſit verbis,neque vt aliud quidpiam poſſint,quàm ſignificare,atque id ex hominum placito.quapropter, ſi magi Pharaonis inſuſurrando aliquid,aut characteres aliquos deſcribendo(vt nunc quoque qui ſe magos profitẽtur, & inter Iudæos Cabaliſtæ)fecerunt colubros & ranas,&dæmonum ſcientiam, ad arcana quædam naturæ potiùs, quàm ad verborum vim vllam, referri debet.quid quòd tot, támque docti Medici,quin & Galenus ipſe,alioqui adeò rigidus Philoſophus,affirmant tot morbos verbis quibuſdã, & incantationibus cedere, idque ſibi eſſe longo experimento confirmatum; certè vt ex ignoratione veri Dei,retenta ſolùm incerta quadam diuini cultus recordatione nata eſt idololatria, ita ex ignoratione moralium incantationum, quas fabulis obumbrauerant antiquiſſimi ſapientes,retenta tantùm nominis memoria, natæ ſunt iſtæ ſuperſtitioſæ incantationes,atque hoc,cum aliis multis,errore diſſeminato,vſi ſunt homines ſæpè incantationibus aduerſus morbos,atque adeò confidentiùs non rarò quàm medicamentis.accedit, quòd aliquando leuiſſimis hominibus, & qui admittunt incãtatores, vtiliis quodammodo eſt ſua credulitas, quia(vt inquit author libelli de incantatione, qui eſt inter Galeno adſcriptos)*quando mens humana*(hæc ſunt ipſius authoris verba)*rem amat aliquam,licèt naturaliter non iuuatiuam ſibi eam prodeſſe certificat, ex ſola autem nõtis intentione corpus res illa iuuat. verbi gratia, ſi quis incantationem ſibi prodeſſe confidat, qualiſcunque ſit,eum tamen iuuat.* Hæc ille, quibus verbis innuit, incãtationes aliquando prodeſſe ad pellendos morbos ob confidentiam infirmi.nimirum vt timor & mœſtitia,ac deſperatio plurimos morbos augent,& ægrotos lædunt, ita confidentia & alacritas plurimos ſubleuant.& ipſa imaginatio per eos animi motus,morbos tollit,aut ſaltem minuit,aut cùm minimè, in eis qui vehementiſſimè confidunt, opinionem efficit ſanitatis; verùm hanc incantationum vtilitatem, conſtat ex accidenti eſſe, ob affectus animi, eius qui curatur, non per naturalem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inſcitiam, verè ac per ſe vtiles eſſe putantes. nonnulli verò etiam docti, & periti Medici,hoc ægrorũ ſimplicitiæ concedentes(velut qui inſaniam)incantationibus vti permittunt, etſi

Pharaonis Magi.

Galeuns deluſus.

De incantatione.

Imaginationis vis ad morbos tollendos.

eas per ſe nihil poſſe certè ſciant. Nomina itaque nihil habent cum rebus præter ſignificationem, quæ ex ſolo conſenſu, manifeſto, aut tacito ipſorum hominum naſcitur, neque ſunt nomina rebus alia ratione ſua. Adam verò dicitur appellaſſe res nominibus ſuis, id eſt, propriis & maximè congruentibus, non omnes, ſed viuentes vt animalia omnia, quia, vt qui linguæ Hebrææ ſunt periti optimè norunt, indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent: quæ nomina conſtat deriuata eſſe ab aliis primitiuis, quæ ad placitum Adæ ſunt rebus data, & poſteritatis conſenſu recepta, atque hoc vſque, vſu, & Sanctarum ſcripturarum beneficio, ſeruata. de faſcinatione ſeorſum dicetur alio loco.

Nomina ab Adamo poſita.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & ſecundo Geneſeos, & trigeſimo ſeptimo Ezechielis.

QVM natatlium, volatilium, reptilium, & progredientium, irrationalium tamen, animalium creationem narraret Moſes, his vſus eſt verbis: *Dixitque etiam Deus, producant aqua reptile anima viuentis, & volatile ſuper terram ſub firmamento cœli*, & rurſum, *Dixit quoque Deus, producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ ſecundùm ſpecies ſuas*: cùm tamen ageret de hominis creatione, inquit, *Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.* Quæ verba magnum continent naturæ arcanum, indicauit enim apertè, illud quod tantopere inter Philoſophos controuerſum eſt, hominis animã non eſſe eductã ex materiæ potentia & fœcunditate, velut animas irrationalium, ſed extrinſecus acceſſiſſe, naturæ immaterialis participem: non quidem naſcentem intrinſecus ex materia, ſed diuina vi extrinſecus in illam immerſam, & mirabili quodã modo ei alligatam: & ſubſtantia quædam cùm ſit incorporea, poteus per ſe ſubſiſtere, factam eſſe corporis formam. hac de re dubitant multi, in ſuam perniciem plus ſatis Philoſophi. niſi potiùs belluas dicere conſentaneum magis eſt, eos qui ſe belluis hac in re præſtare, neque intelligunt, neque credunt. hinc pendet quæſtio de noſtræ animæ immortalitate, de qua, etſi in commentariis, quæ in libros Ariſtot. ſcripſi, dictum mihi ſatis eſt, tamen

Anima immortalis.

Digitized by Google

tamen tentandum nunc quoque videre iuxta præſentis operis inſtituti rum,quantum poſſit naturalis ratio conſequi,eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per Moſen,vt hac ſaltem ratione,ſi fieri poſſit;belluini Philoſophi è ſua impietate incipiant auocari.porrò perpendere oportet hæc verba. *Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ,& factus eſt homo in animam viuentem.*His verbis apertè indicatur,illud ſpiraculum quod extrinſecus inſpiratum eſt,non eſſe mentē ſolam, & vim intelligendi,aut omnibus hominibus eandem.vt cenſent quidam Philoſophi,aut aliam in aliis,quæ ſuperueniat homini iam ſentiendi & habenti animam,ſed illud ipſum eſſe ipſam animam,qua homo ſentit,& viuit,itaque non duas, ſed eandem eſſe in homine animam,qua ſentit & intelligit.nam qua intelligit , eſt quæ extrinſecus acceſſit inſpirata.Vocat verò eam ſpiraculum vitæ & per eam dicit factum hominem in animam viuentem. tenemur itaque aſſerere , hominis animam neque fluxiſſe ex materiæ potentia,neque ab ea eſſe inſeparabilem,ſed ſubſtantiam quandam incorpoream ſeparabilem,& in poſterum æternam,eandémque eſſe corporis formam,& animam qua homo ſentit. non tamen propterea tenemur etiam dicere , eandem eſſe formam vegetabilem,non enim Moſes more Ariſtotelico vocat,ea etiam,quæ tantùm vegetantur , viuentia , & eorum actum animam,ſed more Stoico, qui & communi hominum ſenſui propinquior eſt;ea ſolùm viuentia vocat , quæ ſentiunt & mouentur,eorum formam animam,reliqua vocat virentia, & producentia fructum,ac ſemen ſecundùm genus ſuum,non tamen viuentia.itaque Veritas Catholica non cogit nos aſſerere,ipſam animam qua ſentimus , mouemur & intelligimus, eſſe in nobis principium vegetandi,nedum & formam actúmque primum ipſarum partium corporis homogenearum , vt oſſium carnis,& neruorum,quod plurimi etiam affirmant, putantes abſurdum eſſe in eadem ſubſtantia multas formas ponere.Ego verò ſequutus quod & rationi magis conſonum, & diuinis etiam oraculis,vt ego exiſtimo,congruentius eſt, affirmo eſſe in nobis ante animam formas merè corporales homogeneorum,quibus oſſa,carnes & nerui differunt , non minùs profectò(niſi me meis ſenſibus credere nolunt) quàm aurum, argentum & plumbum: his bene temperatis accedere actum quendam perfectiorem:corporalem eum quoque,& velut naturam quandam melioré(ita enim placet vocare,potiùs quàm animā)qua nutriuntur:omnéſque hos actus educi ex potentia materiæ. his poſtremò accedere extrinſecus animā,quæ nobis vim ſentiendi & intelligendi præſtet.non enim intelligendum eſt.

Anima ex quo.

Formæ plures in vno.

Formæ animā præcedunt.

Digitized by Google

eſt illud corpus hominis, in quod ſpirauit Deus ſpiraculũ vitę; fuiſſe ſtatuam quandam luteam, eámque acceſſione illius ſpiritus factam eſſe carneam & oſſeam, ſed corpus quoddam ex oſſibus, neruis, carne & cute, non quidem aridis, ſed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & ſenſus expers: & hæc, accedente ſpiritu recepiſſe. Indicat id viſio Ezechielis c. 37. cùm enim vellet ei Deus oſtẽdere reſurrectionem mortuorum, dimiſit in medio campi pleni aridis oſſibus, quibus non ſtatim acceſſit ſpiritus, qui virorem & reliqua omnia præſtaret, ſed primùm quidem acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturam ſuam, & ſuper ea nerui & caro aſcenderunt (virescentibus ſcilicet iam partibus) & extenta eſt eis deſuper cutis, & adhuc ſpiritum non habebant, vſquedum ingreſſus eſt in ea ſpiritus, & reuixerunt, & ſteterunt ſuper pedes ſuos. Itaque eſſe oſſis, neruorum, & carnis, & cutis & earum partium vir-or, non præſtatur ab ſpiritu qui extrinſecus accedit, atque immortalis eſt, ſed à formis corruptibilibus & merè corporalibus, quæ ad animam quidem rationem habent diſpoſitionum materiæ, & ob id animæ acceſſione non tolluntur, ſed ſimul cum ea manent hac in re ſeruientes illi, quòd ſeruant, quam ea deſiderat, in corpore temperiem, & formationem. Si autem hæc ſententia diuinis eloquiis eſt conſona, cur non putetur etiam eſſe conſona rationi; Cur vellemus miſeros Philoſophos à Fide Catholica deterrere, plus quàm veritas ipſa poſtulet imperantes credere; nihil enim eſt quod eos adeò conturbet, quam ſubſtantiam ſeparabilem & incorpoream, eſſe actum corporis. nam actus rei eſt ipſa rei eſſentia ſeu ipſum quod quid erat eſſe rei. Hoc verò vix intelligi poteſt, quo pacto ſit corporis, quod à corpore ſeparabile. conquieſcet hæc perturbatio, ſi his concedimus, animam non eſſe actum corporis quà corpus, ſed quà ſenſitiuum & intelligens. non anima corpori pręſtat eſſe corpus, neque verò oſſi eſſe os, neque nutriri, quod materiale etiã eſt & elementorũ imitatur naturam, ſed hæc per corporales formas habenti, præſtat ſenſum & intellectionem, quæ ſpiritalis videtur eſſe naturæ. neque ſanè Ariſtoteles animã finiens actum corporis ſimpliciter eſſe dixit, ſed adiecit potentiam vitam habentis. quod eſt, actũ eſſe corporis, non quà corpus, ſed quà poteſt vitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc ſacræ ſcripturæ loco duas aſſertiones, primã, eſſe in nobis animam ſeparabilem, & nunquam interituram: alteram, hanc ipſam eſſe animam qua ſentimus & mouemur. Diſtinctioris doctrinæ gratia, vtrumque ſeorſum aggrediemur monſtrare. Socrates, vt licet videre in Phœdone,

● Adami ſtatua lutea.

Homogeneorum forma in homine.

ſecundam

ſecũdam hac non vertit in dubiũ, neque in id vſque tempus hominibus illa ſubierat dubitatio, an eſſet in nobis eadẽ anima ſentiẽdi & intelligendi principiũ. Ariſtoteles primus cœpit ab anima mentem diſtinguere, animæ ſensũ, mẽti intellectum tribuens, vnde accepta occaſione, poſteri de ea re acriter diſputauerunt conſuerúntq; quàm plurimi, animam & mentem res eſſe diuerſas numero, alterámque cũ homine mori, alterã manere. quapropter, vt dixi, vtraq; quæſtio erit nobis ſeorsũ examinanda. Primæ quæſtionis Socrates duos articulos eſſe fecit. primũ, an anima ſit à corpore ſeparabilis alterũ, an ſit immortalis. quãquidem Cebes dubitationẽ quandã ingeſſit, dicens, fieri poſſe, vt anima diuturnior viuaciórq; eſſet quàm corpus, atq; aliquando maneret à corpore ſeparata, fuiſſétque fortaſſe, antequã in corpus mergeretur, non tamen ob id eſſet omninò immortalis, ſed poſtremò aliquãdo etiã cũ homine moreretur, ob hãc ſuſpitionẽ Cebetis. Socrates, poſtquã, vt ſibi videbatur, mõſtrauerat animã diuturniorẽ eſſe corpore, & ab eo ſeparabilẽ, denuò eã aggreſſus monſtrare, eſſe immortalẽ, atq; geminã quæſtionẽ eſſe fecit, quanquã ea, re vera, ſimplex eſt & vnica. Si enim anima ſubſtãtia eſt à corpore ſeparabilis, immortalis etiã neceſſariò eſt. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantùm rerum ſunt. quæ incorporeæ ſunt, non habent Phyſicã compoſitionem, ac proinde diſſolui non poſſunt, niſi ab eo ſolùm à quo ſunt colligatæ (vt inquit Plato) putà ab ipſo Deo. ab eo verò per ſe ſummè bonus cùm ſit, nihil extinguetur, aut diſlipabitur: ſed eius voluntate perſeuerabunt in æternum, quæcunque ab eo ſolo facta ſunt. Hæc adeò vera ſunt, vt nemo iam ſit, quem timor corripiat Cebetis: quòd ſibi omnes perſuaſerint, animam, ſi ſemel poſſit ſubſiſtere à corpore ſeparata, merè eſſe incorpoream (corpus enim nulla ratione eſſe poteſt alterius corporis actus) atque adeò immortalem. quare nobis hac de re ſimplex quæſtio erit. atqui Socrates cùm geminam fecerit, primam partem, putà diuturniorem eſſe animam corpore, inſufficiẽter probauit: alteram, putà eſſe omninò immortalem, ei qui non conſiderauerit, procedere diſputationem propoſita priori aſſertione videbitur probare etiã ſophiſticè. nam ſumma ratio monſtrationis primæ inde pendet, quòd noſtrum ſcire reminiſci quoddam ſit. quod etſi probabilitatem quãdam præ ſe fert, falſum eſſe monſtrauit Ariſtoteles. Iam verò ſecunda eſt, quia corpus viuit per animam, & anima per ſe, neceſſe eſſe animam ſemper viuere, neque poſſe mori. Velut quia concreta corpora calida ſunt, per ignem, ignis verò primò ac per ſe, neceſſe eſt eũ ſemper calere, neque poſſe refrigerari.

Quorum principiũ.

Cebetis de animã ſententia.

De animæ immortalitate.

Ignis ſem. per calidus.

huic

terit ſecundùm illud. nam quod anima agit nullo vtens corpore, non agit quà forma corporis, forma enim rei non operatur quidpiam per ſe, ſed eſt principium operandi ipſi rei cuius eſt. ſi ergo anima agit aliquid per ſe, quà id agit non eſt corporis actus, ſed ſubſtantia aliqua à corpore ſeparabilis, quare & incorruptibilis. erit igitur anima geminæ quodammodo naturæ, quà corporales & per corpus exercet actiones forma corporis; quà ſpirituales & nullo vtẽs corpore, ſubſtantia incorporea ſeparabilis & immortalis. ſi verò eſt in anima aliquid immortale, conſtat ipſam animam immortalem eſſe, atque ſeparatione corporis tantùm priuari eis actionibus, quas obit per corpus velut artifex priuatus inſtrumentis. Propoſitio ergo ſatis eſt euidens. vidẽdum v rò an re vera ſit aliqua actio hominis, cuius nullum ſit corporale organum tales certé ſunt duæ, intellectus & voluntas quod ita conſtat: euenit hominem intelligere atque cognoſcere contrarium, ei quod ſenſus omnes corporales, ſiue externi, ſiue interni dictant, & velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentiæ: ergo neque intellectus, neque voluntas, ea ſcilicet, penes quam eſt liberum arbitrium, eſt corporalis potentia nam nulla potentia corporalis dictat, ſtellam eſſe maiorem terra: intellectus dictat eſſe maiorem: ergo intellectus non eſt corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere poteſt dolorem, neque languorem; voluntas hominis ſæpe appetit hæc vtam ieiunia & verbera, ergo voluntas hominis non eſt corporalis. ad intelligendum ergo aut volendum nullo corporali inſtrumento vtitur anima. Porrò euenit aliquando diſputare de re, ſeparata omni conditione materiali, vt de homine, nulla ratione habita loci, magnitudinis, coloris aut figuræ, aut alterius cuiuſpiam conditionis corporalis & ſenſibilis, ergo potentia quà id agitur, nullo corporali organo vtitur. nam cùm cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliùd percipit quàm organi paſſionẽ. organi verò corporalis paſſio, non poſſit eſſe ſine corporis conditionibus. quare neque facultas per eam percipere, niſi accidentia corporalia quæ igitur percipit ſine corporeis accidentibus incorporea eſt. Præterea, adeò videtur euidens eſſe in nobis aliquam ſubſtantiam incorpoream, ſeparabilem, & æternam, vt vel quia in dubium vertitur, & vocatur in diſputationem, neceſſarium ſit ita eſſe. nam ſi in nobis nihil eſſet niſi corporeum & caducum, vnde orta eſſet nobis ea dubitatio, aut omninò cogitatio de æternis & incorporeis, magis quàm belluis; omnis enim cogitatio, aut ab obiectis orta eſt, aut interius ex nobis ipſis ſuppullulat. immortale & incorpo-

Natura gemina.

Liberum arbitrium.

Cogitationis principium.

Bibliotheca Augustana

http://www.hs-augsburg.de/~harsch/augustana.html

quà ſentimus, mouemur, & intelligimus, ſubſtantia eſt incorporea, æterna, & ſeparabilis. habet tamen mirabilem naturam præ aliis omnibus intelligentiis, quòd cùm ſit ſubſtantia potens per ſe ſubſiſtere, poteſt etiam corpori ita temperato & formato hærere vt forma, & per corporalia organa, eſſe illi principium ſentiendi & mouendi: atque intelligit, quà ſeparabilis, ſentit & mouet, quà forma. quare cùm à corpore recedit, illud retinet, hoc amittit. atque ideò, à corpore ſeparata, imperfecta quodãmodo eſt, quia exercere non poteſt multas earũ viriũ, quas natura habet, ſentiẽdi ſcilicet & mouendi. ſed dices, humanũ corpus habet temperiem & cõpoſitionem meliorem, quàm aliorum animantium corpora, & ad viuendũ accõmodatiorem, ergo dum in vtero geritur, vbi primùm talem temperiem & compoſitionem attigerit, orietur neceſſariò ex materiæ potẽtia forma ſenſitiua, ita vt neceſſariò, etſi eo momẽto Deus nullam rationalem immergeret, eſſet futurum quoddam animal, idque perfectius aliis irrationalibus. Si igitur ſenſitiua forma neceſſariò oritur ex illius materiæ potẽtia, fruſtra datur rationali animæ pars ſenſitiua. erit enim otioſa ſenſitiuarum altera, aut vtentur duæ eiſdem organis. Certè niſi Deus immergeret in humanum corpus rationalem animam, illud verò nihilominùs temperiem & compoſitionẽ acciperet talem, oriretur naturalitet forma aliqua ſenſitiua: nunc verò non oritur, quia eodem temporis momento, quo commodam cõpoſitionem corpus conſequutum eſt, inſpirat in illud Deus ſpiraculum vitæ, quod ſimul ſenſitiua & intellectiua anima eſt, eo verò inſpirato, materia non profert aliud, vt neque vlla alia res producit, quod productum inuenit. Itaque non profert quam proferret formam ſenſitiuam, quia præuenit accedere illud ſpiraculum vitæ, quod non minùs ſenſitiua anima eſt, quàm quæ ex materiæ potentia oriretur. Monſtratum itaque eſſe videtur animam hominis eſſe incorpoream, & ſeparabilem, non ex materiæ potentia ortam, ſed extrinſecus accedentem, eandémque eſſe in nobis ſentiendi & intelligendi principium, etſi non eodem modo. Conſiderare autem ſupereſt, an anima antiquior ſit corpore, vt Plato cenſet, atque creata priùs, in corpus deinde immittatur, an in ipſo creetur corpore, neque vnquam antea ſit, quàm teneat corpus. Nullam eſſe arbitror naturalem rationem & viam, qua alterutrum monſtrari poſſit, quia, v. Ariſtoteles dicit, poſt mortem non reminiſcimur, hoc eſt, ſcire nõ poſſumus, an noſtræ animæ præextiterint, & ſæpe ab aliis corporibus deceſſerint, quia etſi id factum eſſet, nõ poſſemus recordari, eò quòd

Anima antiquior corpore.

omnium rerum corporalium in ſingulis deceſſibus eſſent deleta phantaſmata:itaque Ariſtoteles etiam exiſtimauit, præſentis dubitationis nullam nos poſſe monſtrationem comparare.Sequentibus verò nobis hac in parte,quod eſt probabile, videtur præter rationem,ponere animam antiquiorem corpore.nam anima quà anima forma eſt. formæ verò quà forma, non eſt aliud eſſe,quàm eſſe formam. non eſt ergo conſentaneum eſſe priùs animam quam ſit forma,forma verò actu non eſt niſi in materia,ergo non eſt priùs quàm ſit in materia, ſed in ipſa creatur. Porrò ſecundùm naturæ ordinem prior eſt potentia,quam actus,quia potentia via eſt ad actum,materia verò eſt potentia,forma actus,ergo materia generatim prior eſt quam forma,& antiquior : igitur & hæc materia, quam hæc forma, corpus inquam quàm anima. quoniam verò corpus omne diſſolubile,anima verò,vt monſtratum eſt, immortalis, fit vt poſterius,corpore corrupto anima maneat,vſque dum,vi diuina,eidem rurſus vnita, tribuat immortalitatem. hanc ob cauſam Moſes hominis ortum narrans dixit: *ſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ*,hoc eſt,dedit illi ſpiritum,quo viueret.Ezechiel verò cùm rationem Palingeneſiæ, ſeu reſurrectionis expo .eret,dixit iuſſu Dei quatuor ventis, *Veni ſpiritus & inſuffla ſuper interfectos iſtos,& reuiuiscant*.Iubet itaque mortuorum ſpiritus,quaſi ſeparatos,& adhuc manentes, redire in ſua corpora, atque à quatuor ventis venientes congregari. Sunt itaque hæc eadem,quæ diuina tradunt eloquia,partim naturali ratione indicata,partim confirmata probabiliter. Eſſe ſcilicet in homine vnicam animam (nam alendi principium animam non appello)eámque non oriri ex materiæ potentia, ſed à Deo inſpirari,non quidem ſeorſum factam priùs, ſed creatam in ipſo corpore,ſeparabilem & æternam,atque manentem poſt interitum,ſed, quoniam huic contemplationi coniunctum eſt, de brutorum animis,quid ſacra innuant,adiiciamus.

Potentia prior actu.

CAPVT QVINTVM.

CAPITE nono Geneſeos dicitur : *Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quaſi olera virētia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnē cū ſanguine non comedetis,ſanguinē enim animarum veſtrarum requiram de manu cuiuſcūque beſtiarum*.Rurſum decimo ſeptimo Leuitici, ter repetuntur hæc verba: *Anima omnis carnis in ſanguine eſt*.Rurſum 12.Deuteronomij, *Hoc ſolum caue,ne ſanguinem comedas, ſanguis enim*

enim eorum pro anima est, & idcirco non debes animam comedere cum carnibus. His verbis Philo, libello quod deterius potiori insidietur, intelligit dici, animam esse ipsum sanguinem, cuius sententiæ fuerunt inter Philosophos nonnulli, vt Critias, cuius meminit Aristoteles primo de Anima quoniam verò secundo capite Geneseos dictum est, inspirasse Deum in faciem hominis spiraculum vitæ, atque illud esse animam qua viueret: quibus verbis apertè significatur, animam hominis esse spiritum illum inspiratum à Deo, componens hæc duo loca, dicit, esse in homine duas animas: alteram carnis, per quam homo animal fit, hanc esse vt in brutis sanguinem: alteram hominis quà homo est, hanc esse illud spiraculum incorporeum, separabile, & æternum: ob idque dicere Mosem, inspiratum esse in faciem, quòd id non sit per totum corpus, & in sensatissimas etiam partes dispersum, vt sanguis, sed sublimem corporis partem teneat, quo superna cœlestiáque contempletur. Sed cùm monstratum anteà sit, eandem esse vnicámque in homine animam, qua sit animal & homo, hoc est, qua sentiat & intelligat, non potest nunc hæc Philonis interpretatio probari. neque verò dicere possumus, brutorum animas esse sanguinem, hominum verò non. nam 4. capite Genes os dicitur, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me*, id verò dicitur de sanguine Abel, quasi anima Abel clamaret, & effusus sanguis. quid ergo dicemus? certè non videtur necesse intelligere, quia dicitur, *Anima omnis carnis in sanguine est*, essentiam ipsam animæ esse in sanguine, seu animam esse ipsum sanguinem. necesse tamen est, sanguini esse cum anima aliquid præ aliis corporis succis: aut sanguinem esse aliquid animæ quod alia quæ in nostro corpore continentur, non sint, cuius gratia dicatur, anima esse in sanguine, potiùs quàm in vllo aliorum. id verò quid sit oportet inuestigare. Primùm omnium sanguis, anima carnis non est. Anima enim est forma corporis viuentis: corpus verò non potest esse forma corporis. forma enim & materia partes sunt rei, vt principia, non vt partes quantæ. quapropter ex materia & forma constat res secundùm se totam, neque quà forma & materia possunt esse separabiles aut dissitæ. Sed neque pars animantis propriè videtur esse posse sanguis (dico verò partem propriè esse, quæ est animata, non vt capilli, & extremi vngues) nam sanguis est alimentum commune partium omnium corporis, nulla autem partium videtur parte alia animantis nutriri. neque videtur consentaneum rationi, vt inter eiusdem animantis partes ea pugna sit, vt aliæ alias conficiant. porrò sanguis non est cõtinuatus cum solidis partibus,

Anima an sanguis.

Animæ duæ Philoni.

Brutorum anima.

Sanguis nõ est pars viuentis.

ſed vt liquor quiuis alius in vaſe continetur. non facit ergo cum illis vnum per ſe, & vnitate formæ. Porrò nemo hominem, minorem fieri, aut mutilari putat cùm ſanguis emittitur: oporteret verò ſi is eſſet pars. ſed ſi nihil horum eſt ſanguis, quid ſupereſt vt ſit aliud quàm alimentum; non enim eſt excrementum, ſed ſi id tãtùm, quid potiùs eſt quàm pituita, bilis, melancholia, lac, medulla oſſium, ſemen, communis ros, quæ etiam nutriunt: Certè in ratione alimenti præſtat plurimũ aliis ſuccis ſanguis, quia ſolus poteſt nutrire partes omnes: alij verò ſucci, partim non niſi cum quodam ſanguine miſti, vt bilis vtraque partim non niſi qualdam partes, vt pituita pituitoſos, chylus vocatus ventriculum, lac mammas, medulla oſſa, ſemen teſtes. eſt itaque antonomaticè, ac ratione quadam potiori, ſanguis alimentum animalium, atque ideò cùm nutritione ſeruetur eorum vita, videtur non ineptè dici, carnis animam, hoc eſt, vitam, in ſanguine eſſe, hoc eſt, ſanguine ſeruari. Verùm cùm nutrior non ſit animantium propria, ſed communis cum his rebus quas Moſes non vocat viuentes, ſed virentes, vt indicatum antea eſt, leue eſſe videtur nutritionis eſſe materiam, vt anima in eo eſſe dicatur: conſentaneumque eſt, aliud præterea eſſe aliquid in eius natura, cuius gratia ita dicatur. Certè, vt Galenus dicit, ſanguis non tantùm præſtat corpori alimentum, ſed calor etiam naturalis perſeuerantiam in eo obtinet quia fouet, ſeruatque naturalem calorem ſanguine præditorum quod vel inde intelliges, quòd effuſione ſanguinis refrigerantur. quamquam hoc contradictionem videtur poſſe accipere. ſiquidem Ariſtoteles cenſet, atque Hippocrates alicubi videtur eiuſdem eſſe ſententiæ, ſanguinem eſſe ſubiecto frigidum, calere verò calore cordi & ſpirituum. atque adeò Galenus ipſe, etſi ſubiecto calidum eſſe cenſeat, tamen eius feruorem calore cordi fieri concedit. ſi igitur ſanguis aut ſubiecto frigidus eſt, aut ſaltem minùs calidus quàm cor, non ſeruat ipſe cordis calorem, niſi fortè per accidens, vt veſtes aut medicamenta, quæ recalfaciunt partes, à quibus calorem acceperunt. Atque hoc quidem, vt ego exiſtimo, conſentaneè dicitur, & res ita habet, niſi ſanguinis nomine intelligamus ſanguinem vt in animãtibus exiſtit, ſpiritu ſcilicet plenum, eiuſque admiſtione calentem, & fluentem. atqui oportet ita intelligere, ſemper enim intra ſua vaſa talis eſt, in arteriis quidem magis, in venis minùs, vtrobique tamen ſpirituoſus. quia ſemper cum ſanguine ſpirituum copia effunditur, hiſque euaneſcẽtibus cõcreſcit vbi effuſus eſt, niſi ſit corruptus. ſpirituoſus ergo eſt ex quo caloris naturalis perſeuerantiam obtinet,

Succi quo modo nutriant.

Sanguis alimẽtum eſt.

Sanguis natura frigidus calorem ſemper ſeruat.

&

& in quo anima, hoc est, vita, est quia, scilicet facultas vitalis, quæ viuentium propria est (neque communis cum virentibus, vt nutritio) in naturali cordis calore consistit, hic verò sanguine & spiritibus seruatur. sed dices, nondum videri hæc esse satis, vt anima in sanguine dicatur esse, neque sanè priùs videri esse posse satis pro dignitate explicata hæc verba quàm indicetur animam ipsam aliquo modo in eo esse. Certè hoc quoque indicari potest. nam nisi anima in sanguine spirituoso est, quo pacto possint in eo esse eius actiones? at verò sunt. nam quid est, quod feruear per iram, fugiat per timorē, per mœstitiam pigrescat, per gaudium effūdatur, per pudorem in faciem occurrat, quàm sanguis & vitales spiritus? necesse igitur est animam cuius sunt hi affectus, in sanguine esse aliquo modo, quo in nulla alia re, earum quæ ad corpus nostrum pertinent: siquidem nulla alia ita mouetur per animæ affectiones. si verò, vt indicatum est, non est sanguis ipsa anima, non est in eo animæ essentia. vt humanitas in homine, atque si ne animatus quidem est sanguis non est anima in sanguine, vt in corde, cerebro, & aliis partibus, vt inquam in subiecto proprio: subit verò sanguis motus, qui primariò ipsius animæ sunt. est igitur in eo anima vt in instrumento proprio ipsius. dico autem vt in instrumento proprio ipsius: quia cùm sint duplices motus in animante quidam dicuntur esse corporis, vt ambulare, & clamare, quidam animi per se, vt irasci, gaudere, mœrere, timere, & erubescere: horum est sanguis cum spiritu fluens instrumentum proprium. atque ita anima in eo est modo quodam diuinori, quàm in vllo alio instrumento: non quidem per informationem, aut per præsentiam. sed per potentiam, & operationem, quia nulla alia in re manifestiùs quàm in eo operatur, quin potiùs videtur ipse sanguis, animæ proprias operationes operari, esseque velut alia quædam anima corporalis & manifesta, exprimens suis actionibus, illam primam & veram animam, quæ per se est nobis ignoscibilis. Vrgebis rursus dicens, fieri non posse, vt sanguis moueatur motibus animæ per se, nisi animatus sit, aut ipsamet anima, nunc verò videtur, motus illos subire per se. neque enim sanguis ita mouetur, quòd trahatur, pellatur, aut mittatur ab aliquibus corporis organis, sed quòd per sese sequatur imaginationem, quasi percipiens animæ ipsius conceptiones. Certè hæc admiranda sympathia sanguinis cum anima est, vt hæc percipit, ille moueatur. Indicat porrò ea res, diuinitatem quandam in anima animantium perfectorum, quæ sanguine prædita sunt, & illos habent animi motus, maiorem, quàm sit in rerum

Anima quomodo in sanguine.

Motus animalium duplex.

Sanguinis & animæ sympathia.

Psalm CXIX.

Beth.

Quibus emendabit adolescentior viam suam? Si custodiat sermones tuos.

Cum toto corde meo exquisivi te: ne repellas me a mandatis tuis.

In corde meo abscondi eloquia tua: ut non peccem tibi.

Benedictus es Domine: doce me justificationes tuas.

In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum: sicut in omnibus divitiis.

In mandatis tuis exercebor: et considerabo vias tuas.

In justificationibus tuis meditabor: non obliviscar sermones tuos.

Gimel.

Retribue servo tuo: vivificabo et custodiam sermones tuos.

Revela oculos meos: et considerabo mirabilia de lege tua.

Incola ego sum in terra: non abscondas a me mandata tua.

Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.

Increpasti superbos maledictos: qui declinant a mandatis tuis.

Auferre a me opprobrium et contemptum: quia testimonia tua exquisivi.

Etenim sederunt principes: et adversum me loquebantur servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.

Nam et testimonia tua meditatio mea est: et consilium meum justificationes tuae.

Daleth.

Adhaesit pavimento anima mea: vivifica me secundum verbum tuum.

Vias meas enarravi, et exaudisti me: doce me justificationes tuas.

Viam justificationum tuarum instrue me: et exercebor in mirabilibus tuis.

Dormitavit anima mea prae taedio: confirma me in verbis tuis.

Viam iniquitatis amove a me: et de lege tua miserere mei.

Viam veritatis elegi: judicia tua non sum oblitus.

Adhaesi testimoniis tuis Domine: noli me confundere.

Viam mandatorum tuorum cucurri: cum dilatasti cor meum.

He

Legem pone mihi Domine viam justificationum tuarum: et exquiram eam semper.

Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam: et custodiam illam in toto corde meo.

Deduc me in semita mandatorum tuorum: quia ipsam volui.

Inclina cor meum in testimonia tua: et non in avaritiam.

Averte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua vivifica me.

Statue servo tuo eloquium tuum: in timore tuo.

Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: quia judicia tua jucunda.

Ecce concupivi mandata tua: in aequitate tua vivifica me.

Vau.

Et veniat super me misericordia tua Domine: salutare tuum secundum eloquium tuum.

Et respondebo exprobrantibus mihi verbum: quia speravi in sermonibus tuis.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque: quia in judiciis tuis supersperavi.

Et custodiam legem tuam semper: in saeculum et in saeculum saeculi.

Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisivi.

Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum: et non confundebar.

Et meditabar in mandatis tuis: quae dilexi nimis.

Et levavi manus meas ad mandata tua quae dilexi: et exercebar in justificationibus tuis.

Zain.

Memor esto verbi tui servo tuo: in quo mihi spem dedisti.

Haec me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum vivificavit me.

Superbi inique agebant usquequaque: a lege autem tua non declinavi.

Memor fui judiciorum tuorum a saeculo Domine: et consolatus sum.

Defectio tenuit me: pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

Cantabiles mihi erant justificationes tuae: in loco peregrinationis meae.

Memor fui nocte nominis tui Domine: et custodivi legem tuam.

Haec facta est mihi: quia justificationes tuas exquisivi.

Heth.

Portio mea Domine dixi: custodire legem tuam.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum.

Cogitavi vias meas: et convertis pedes meos in testimonia tua.

Paratus sum et non turbatus: ut custodiam mandata tua.

Funes peccatorum circumplexi sunt me: et legem tuam non sum oblitus.

Media nocte surgebam ad confitendum tibi: super judicia justificationis tuae.

Particeps ego sum omnium timentium te: et custodientium mandata tua.

Misericordia tua Domine plena est terra: justificationes tuas doce me.

Teth.

Bonitatem fecisti cum servo tuo Domine: secundum verbum tuum.

Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.

Antequam humiliarer ego delinquebam: propterea eloquium tuum custodivi.

Bonus es tu et in bonitate tua: justificationes tuas doce me.

Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.

Coagulatum est sicut lac cor eorum: ego autem legem tuam meditatus sum.

Bonum mihi quia humiliasti me: ut discam justificationes tuas.

Bonum mihi lex oris tui: super millia auri et argenti.

Jod.

Manus tuae fecerunt me et plasmaverunt me: da mihi intellectum, et discam mandata tua.

Qui timent te videbunt me et laetabuntur: quia in verba tua supersperavi.

Cognovi Domine quia aequitas judicia tua: et in veritate tua humiliasti me.

Fiat misericordia tua ut consoletur me: secundum eloquium tuum servo tuo.

Veniant mihi miserationes tuae et vivam: quia lex tua meditatio mea est.

Confundantur superbi quia injuste iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.

Convertantur mihi timentes te: et qui noverunt testimonia tua.

Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis: ut non confundar.

Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea: et in verbum tuum supersperavi.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum: dicentes quando consolaberis me?

Quia factus sum sicut uter in pruina: justificationes tuas non sum oblitus.

Quot sunt dies servi tui? quando facies de persequentibus me judicium?

Narraverunt mihi iniqui fabulationes: sed non ut lex tua.

Omnes viae tuae veritas: inique persecuti sunt me, adjuva me.

Paulo minus consummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

Secundum misericordiam tuam vivifica me: et custodiam testimonia oris tui.

Lamed.

In aeternum Domine verbum tuum: permanet in caelo.

In generationem et generationem veritas tua: fundasti terram et permanet.

Ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia serviunt tibi.

Nisi quod lex tua meditatio mea est: tunc forte periissem in humilitate mea.

In aeternum non obliviscar justificationes tuas: quia in ipsis vivificasti me.

Tuus sum ego salvum me fac: quoniam justificationes tuas exquisivi.

Me exspectaverunt peccatores ut perderent me: testimonia tua intellexi.

Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis.

Mem.

Quomodo dilexi legem tuam Domine: tota die meditatio mea est.

Super inimicos meos prudentem me fecisti mandatum tuum: quia in aeternum mihi est.

Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est.

Super senes intellexi: quia mandata tua exquisivi.

Ab omni via mala prohibui pedes meos: ut custodiam eloquium tuum.

A judiciis tuis non declinavi: quia tu legem posuisti mihi.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo.

A mandatis tuis intelligam: propterea odivi omnem viam iniquitatis.

Nun.

Lucerna pedibus meis verbum tuum: et lumen semitis meis.

Juravi et statui custodire judicia justitiae tuae: humiliatus sum usquequaque Domine.

Vivifica me Domine secundum verbum tuum: voluntaria oris mei beneplacita fac Domine.

Anima mea in manibus meis semper: et legem tuam non sum oblitus.

Posuerunt peccatores laqueum mihi: et de mandatis tuis non erravi.

Hereditate acquisivi testimonia tua in aeternum: quia exultatio cordis mei sunt.

Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in aeternum: propter retributionem.

Samech.

Iniquos odio habui: et legem tuam dilexi.

Adjutor et susceptor meus es tu: et in verbum tuum supersperavi.

Declinate a me maligni: et scrutabor mandata Dei mei.

Suscipe me secundum eloquium tuum et vivam: et ne confundas me ab exspectatione mea.

Adjuva me et salvus ero: et meditabor in justificationibus tuis semper.

Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis: quia injusta cogitatio eorum.

Praevaricantes reputavi omnes peccatores terrae: ideo dilexi testimonia tua.

Confige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui.

Ain.

Feci judicium et justitiam: non tradas me calumniantibus me.

Suscipe servum tuum in bonum: non calumnientur me superbi.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum: et in eloquium justitiae tuae.

Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam: et justificationes tuas doce me.

Servus tuus ego sum da mihi intellectum: ut sciam testimonia tua.

Tempus faciendi Domino: dissipaverunt legem tuam.

Ideo dilexi mandata tua: super aurum et topazion.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

Phe.

Mirabilia testimonia tua: ideo scrutata est ea anima mea.

Declaratio sermonum tuorum illuminat: et intellectum dat parvulis.

Os meum aperui et attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam.

Aspice in me et miserere mei: secundum judicium diligentium nomen tuum.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: et non dominetur mei omnis injustitia.

Redime me a calumniis hominum: ut custodiam mandata tua.

Faciem tuam illumina super servum tuum: et justificationes tuas doce me.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam.

Sade.

Justus es Domine: et rectum judicium tuum.

Mandasti justitiam testimonia tua: et veritatem tuam nimis.

Tabescere me fecit zelus meus: quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Ignitum eloquium tuum vehementer: et servus tuus dilexit illud.

Adolescentulus sum ego et contemptus: justificationes tuas non sum oblitus.

Justitia tua justitia in aeternum: et lex tua veritas.

Tribulatio et angustia invenerunt me: mandata tua meditatio mea est.

Aequitas testimonia tua in aeternum: intellectum da mihi et vivam.

Coph.

Clamavi in toto corde meo exaudi me Domine: justificationes tuas requiram.

Clamavi ad te salvum me fac: ut custodiam mandata tua.

Praevenerunt in maturitate et clamavi: quia in verba tua supersperavi.

Anticipaverunt oculi mei ad te diluculo: ut meditarer eloquia tua.

Vocem meam audi Domine secundum misericordiam tuam: et secundum judicium tuum vivifica me.

Appropinquaverunt persequentes me iniquitati: a lege autem tua longe facti sunt.

Prope es tu Domine: et omnes viae tuae veritas.

Initio cognovi de testimoniis tuis: quia in aeternum fundasti ea.

Res.

Vide humilitatem meam et eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.

Judica judicium meum et redime me: propter eloquium tuum vivifica me.

Longe a peccatoribus salus: quia justificationes tuas non exquisierunt.

Misericordiae tuae multae Domine: secundum judicium tuum vivifica me.

Multi persequentes me et tribulantes me: a testimoniis tuis non declinavi.

Vidi prevaricantes et tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.

Vide quoniam mandata tua dilexi Domine: in misericordia tua vivifica me.

Principium verborum tuorum veritas: in aeternum omnes judicia justitiae tuae.

Sin.

Principes persecuti sunt me gratis: et a verbis tuis formidavit cor meum.

Ego exultabo super eloquia tua: sicut qui invenit spolia multa.

Iniquitatem odio habui et abominatus sum: legem autem tuam dilexi.

Septies in die laudem dixi tibi: super judicia justitiae tuae.

Pax multa diligentibus legem tuam: et non est illis scandalum.

Exspectabam salutare tuum Domine: et mandata tua dilexi.

Custodivit anima mea testimonia tua: et dilexit ea vehementer.

Servavi mandata tua et testimonia tua: quia omnes viae meae in conspectu tuo.

Thau.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine: secundum eloquium tuum da mihi intellectum.

Intret postulatio mea in conspectu tuo: secundum eloquium tuum eripe me.

Eructabunt labia mea hymnum: cum docueris me justificationes tuas.

Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua aequitas.

Fiat manus tua ut salvet me: quoniam mandata tua elegi.

Concupivi salutare tuum Domine: et lex tua meditatio mea est.

Vivet anima mea et laudabit te: et judicia tua adjuvabunt me.

Erravi sicut ovis quae perit quaere servum tuum: quia justificationes tua non sum oblitus.

cauſantur,eundem ſcilicet qui nutritionis eſt cauſa: ergo calorem igneum,qui in nobis,leuibus ex cauſis, frequenter accenditur,& externas cauſas,quæ nos perpetuò afficiunt, conſumptionem noſtri facere affirmo naturalem calorem contrà, ſeruare & augere. verùm de hac quæſtione alibi eſt mihi diſputatum modò nihil intereſt: ſiue enim naturalis calor veterem ſubſtantiam abſumit, & nouam reponit: ſiue ſiccant corpora externæ cauſæ, & naturalis calor ſubſtantiam reponit, ſtat eadem dubitatio. Aſſerendum enim eſt, corpora viuentia, acceſſione eius ſubſtantiæ,quam accipiunt ex cibis,ſeruari: & cibos alios aliis eſſe meliores plus ac melius nutrientes: alios deteriores,ac nutrientes minùs:& meliorum vſu diutius ſeruari corpora,deteriorum verò,venire citiùs ad interitum. An verò cibi vllius bonitas ſufficere poſſit,quò vllum viuentium, ſine interitu,ſeruetur in æternum:an ſemper viuere,viuentium ex alimento naturæ repugnet:vel quòd eorum mortali vitæ,mori intimum, ac neceſſarium ſit:vel quòd ipſa ratio alimẽti vim tantam non admittat,id eſt,quod vertitur in controuerſiam. ſi enim hoc natura rerum non fert, dicemus benedictionem fuiſſe in ligno vitæ,vt qui eius fructu vteretur,in æternum viueret. aut illud æternum, longum potiùs ſignificare, quàm nunquam finiendum tempus. ſin autem fert dicemus fuiſſe naturam. primum quidem, ipſi viuentium naturæ non videtur repugnans, carere interitu: non enim niſi quia genita ſunt. monſtrauimus verò anteà, totum quoque mundum factum eſſe,& poſſe ſine interitu ſeruari. porrò Galenus, qui in Phyſicis magnæ authoritatis cenſeri debet,genitum omne aliquando interiturum, nullã monſtrationem habere poſſe, affirmat, ſed ſola inductione probari. id verò ſi ita eſt,non repugnat ipſi geniti rationi,non mori. alioqui,illa ipſa ratio, qua non mori repugnaret,poſſet eſſe medium mõſtrationis,qua colligeretur moriturum. Galenus meminit ſophiſtę cuiuſdam Ægyptij,qui aſſerebat,homines non mori neceſſitate naturali,ſed ignorantia faciendorum,atque de ea re ſcribere librum cœperat,quaſi quis nunc affirmaret,fieri poſſe naturaliter,vt homines ſeruarẽtur in æternum ſi fructus ligni vitæ daretur copia,mori verò, quòd is fructus ignoretur,aut iuſſu Dei,à Cherubim interdicatur. Multò minùs videtur hoc repugnare naturæ alimenti, quia alimẽtum nomen eſt materiæ,atque vt Ariſtoteles dicit, rei victæ,non effectricis cauſæ,non enim cibus nutrit,quòd faciat aliquid,ſed quòd mutetur in ſubſtantiam nutriti. in materia verò non deſideratur virtus,neque facultas vlla,ſed diſpoſitio & copia. velut igitur ignis,ſi ſuppediteˊtur ligna ardere apta,

Ciborum differẽtia.

Genita nõ neceſſe eſt interire.

Mat. 1. Luke 1. 2. Iohn 1. 1. Rom. 1. 3. 1. Tim. 3. 16. 1. Iohn 1. 1. 2. 3. 4. 5. Heb. 2. 14. 15. 16. 17. 18. Phil. 2. 6. 7. 8. Heb. 4. 15. Luke 1. 35. Heb. 7. 26. 1. Pet. 2. 22. 1. Iohn 3. 5. Heb. 9. 14. Rom. 8. 3. 2. Cor. 5. 21. Heb. 2. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Heb. 10. 5. 6. 7. 8. 9. 10. Rom. 5. 19. Heb. 9. 26. 27. 28. Heb. 10. 14. Heb. 1. 3. Heb. 2. 9. Heb. 10. 12. Heb. 1. 3. Heb. 8. 1. Heb. 12. 2. Heb. 10. 12. 13. Heb. 1. 13. Heb. 10. 12. 13. Heb. 1. 13. Heb. 10. 12. 13. Heb. 1. 13

secundùm formales : hoc est, illa nutriti accessione partium magnitudinis,diuersarum & dissitarum à præexistentibus:hæc verò non ita , sed alimento ita in præexistentes assumpto & commutato,vt nõ afferat nouas,sed seruet veteres, aut etiam augeat. Atqui,per illam impropriè vocatam nutritionem,non tam seruatur idẽ corpus, quàm gignitur aliud & aliud, neque aliter existens idem, quàm fluuius:per nutritionem verò propriam durat idem. quapropter in æternum seruari non potest, ignis verò potest. vt homo specie idem , seruatur successione multorum,sed cur idem existens,vt hic homo,aut hæc morus, non potest propria nutritione in æternum seruari , nondum diximus incipiamus verò ab ipsius nutritionis ratione, ea est, reparatio naturalis humidi quod intus perit,ex alimẽto, quod & cõmutatur,& penitissimè in partes alendas assumitur distributum,& affigitur. itaque humiditas naturalis cõtinenter dissipatur,alioqui non indigerent corpora alimento:non ambigitur autem an indigeant,sed an id sufficiat , vt non moriantur. Itaque indigent alimẽto,& siccantur, sine à suo ipsorũ calore, siue ab externis causis,maximeque ab aëre , qui,aut calore absumit humorem,vt in æstate,aut frigore exprimit calidũ,cum quo abit & humor,vt arescunt arbores præ frigore in hyeme, & res omnes flante Borea siccantur.vtcũque de hac quæstione censeas,concedes siccari semper viuentium corpora, alimẽto verò fieri,ne arescant citò,velut quæ deciduntur , & radicibus abstracta , alimento priuantur,ligna , ea enim videmus,humi iacẽtia,breui siccari, adeò vt non possint germinare rursus,etsi humi figantur:quod eorũ mortis indicium est,moriuntur ergo decisa ligna,breui siccata,nõ alia causa, quàm quòd priuentur alimento. non enim iugulantur, vt truncati homines, aut aliquid aliud patiuntur,quod eis moriendi causa sit(viuunt enim rami singuli , & germinant , si ante ariditatem figantur) sed arescunt quòd priuentur alimento. alimentum ergo,reparãdo humidam substantiam,facit,ne arescant corpora, alioqui breui , præ siccitate, interitura. si igitur humectatio ab alimento accedens , æqualis esse potest siccationi , quæ ab aliis causis, obstare vtique poterit,quominus corpus siccetur:si maior, facere vt etiam euadat humidius : si verò necessariò est maior motus , quem subit corpus ab externis,eo quem à cibo,necessariò siccabitur corpus semper,ac postremò morietur.alimentum verò,tantummodò obstabit,ne tam citò. Atqui, maiorem motum esse quem cient externa , primùm quidem , experimento constat,quia multò citiùs siccatur decisum lignum , & homo cibo priuatus,quàm reficitur rigatum,& cibatus deinde,

Nutritio quorum sit.

Corporis ex siccatio.

multis

Parish Clerks. 1 Jac. 1. c. 15. Parish Clerks to be exempted from Serving upon Juries.

Whereas the Parish Clerks of London, and other Parts of this Realm, have been accustomed to be Impannelled and Returned upon Juries, and Inquests, to the great Hindrance of them in their Callings, and Offices, and to the Prejudice of the Parishes, which they serve in the Church: For Remedy whereof, be it Enacted by the Authority of this present Parliament, That no Parish Clerk, or Sexton, now being, or hereafter to be, shall be Impannelled, Returned, or Sworn upon any Jury, or Inquest, whereby he shall be Compelled to Appear, and Attend the Execution of the same, any Law, Statute, Usage, or Custom to the contrary notwithstanding.

Parish Clerks. 1 Jac. 1. c. 15. Parish Clerks to be exempted from Serving upon Juries.

Whereas the Parish Clerks of London, and other Parts of this Realm, have been accustomed to be Impannelled and Returned upon Juries, and Inquests, to the great Hindrance of them in their Callings, and Offices, and to the Prejudice of the Parishes, which they serve in the Church: For Remedy whereof, be it Enacted by the Authority of this present Parliament, That no Parish Clerk, or Sexton, now being, or hereafter to be, shall be Impannelled, Returned, or Sworn upon any Jury, or Inquest, whereby he shall be Compelled to Appear, and Attend the Execution of the same, any Law, Statute, Usage, or Custom to the contrary notwithstanding.

Baptist, and Jesus Christ, and the Holy Ghost, and the Apostles, and Martyrs, and Confessors, and Virgins, and all the Saints, that it may please thee to grant us by their merits and prayers, that we may be defended in all things by the help of thy protection. Through the same Jesus Christ our Lord. Amen.

Almighty God, who hast given us this day to celebrate the Nativity of thy blessed Forerunner and Baptist John, grant to thy people the grace of spiritual joys, and direct the minds of all the faithful into the way of eternal salvation. Through our Lord Jesus Christ thy Son, who liveth and reigneth with thee in the unity of the Holy Ghost, God, world without end. Amen.

Grant, we beseech thee, Almighty God, that the birthday of thy blessed Forerunner and Baptist John may bring us the increase of thy heavenly grace, and that all the faithful may rejoice in his nativity, and profit by his example. Through our Lord Jesus Christ thy Son, who liveth and reigneth with thee in the unity of the Holy Ghost, God, world without end. Amen.

Grant, we beseech thee, Almighty God, that we, who celebrate the birthday of thy blessed Forerunner and Baptist John, may be delivered by the help of his intercession from all our sins, and from all adversities

Alteratio duplex.

multis etiam rationibus videtur id eſſe neceſſarium. nam cùm eueniat, duobus modis alterare corpus, aut ſimpliciter alterando, aut gignendo ſubſtantiam alteram, conſtat illud facilius eſſe, ac citius fieri, hoc difficilius, & fieri tardius. nam facilius

Thapſia.

ſiccet corpus, admouens thapſiam, aut euphorbium, aut ignem, quàm iubens vti cibis aſſis, & milio, aut eruo: & humectes citius balneo aquæ, quàm eſu lactis aut ptiſanæ: cùm ergo ſiccentur ſemper corpora externis, non ob ſubſtantiæ repoſitionem, ſed alterata, humectentur verò à cibo, non aliter quàm repoſitione ſubſtantiæ, neceſſe eſt lentiorem motum cieri à cibo, quam ab externis. porrò motus, qui incipit ab eodem ipſo quod mouetur, non poteſt non eſſe tardior, quàm qui ab ipſa

Motus difficultas & facilitas.

mouente cauſa incipit. quia cùm id quod mouet principium mouendi accipit ab eo ipſo quod mouendum eſt, operoſior, & difficilior eſt motio. velut facilius eſt corpora calfacere igne, quàm thapſia: quia thapſia nõ poteſt vrere, antequam à re ipſa vrenda calfacta ſit: ignis verò nihil aliunde recipiens, ſtatim vrit. Externæ cauſæ pleræque vi propria, & quà actu tales, ſiccant: alimenta non humectant, niſi conficiantur priùs ab ipſo viuentis corpore. neceſſe eſt igitur humectationem à cibo tardiorem motum eſſe, ſiccatione ab externis, atque ob id, citiùs aut tardiùs, tamen poſtremò viuentia omnia mori. Certè hæc, quæ propoſuimus, veriſſima ſunt, putà, maiorem & celeriorem eſſe motum, qui alterando agitur, & principium accipit à facultate, quæ actu ineſt cauſæ mouenti, quàm qui repoſitione ſubſtantiæ, & initium ducit ab ipſius patientis actione. ſi conferantur æquales mouendi cauſæ: ſi verò conferantur inæquales, aliter poteſt euenire, nam magis caleſcet corpus affricata thapſia, quàm ſi moretur in tepente ſole: & humectabitur magis,

Ciborum differentia.

multo eſu recentium vuarum, lactis, piſcium, & lactucæ, quam modica lotione, nimirum conferuntur magnæ cauſæ cum exiguis. verùm ſi conferrentur æquales, eueniret ſemper, quod propoſitum eſt. Vnica igitur ſupereſt dubitatio, An poſſit cibus vllus eſſe tantò potentior humectando, quàm cauſæ omnes externæ ſiccando, vt eius motus illarum poſſit motui præualere, atque ita ſeruari animal ſine interitu: & an talis fortaſſe fuerit fructus ligni vitæ. non certè. nam externæ cauſæ ſiccando abſumunt partem ſubſtantiæ humidæ, neceſſe eſt ergo vt dum abſumunt tantam, reliquam alterent ſecundum qualitatem, reddántque ſiccioremi & duriorem: cibus ergo aut reponet ſolùm ſubſtantiam humidam, aut reliquas etiam, & quæ ſuperſunt, alterabit ſecundùm qualitatem. ſi ſubſtantiam tantùm reponit, quantumuis reponat copioſè, reddentur in dies

ſiccio-

Digitized by Google

ſicciores partes animantis,atque ita quoque ibunt in interitum (vt certè fit)ſecundùm molles partes, & quæ abundanter reficiuntur,aliquando factæ humidiores:ſecundùm ſolidas verò, quæ ob ſiccitatem & ſoliditatem naturalem,ſiccantur multùm, & reficiuntur exiguum, ſemper ſicceſcentes. ſin autem cibus non reficit ſolùm, ſed qualitati etiam obſiſtit, non nutrit ſolùm,ſed etiam alterat, neque alimentum ſolùm eſt, ſed etiam medicamentum;ſi verò eſt medicamentum,corpori ſano morbum faciet,morbum verò faciens,mortem attulerit citiorem: ſin autem corpus morboſum fuerit,ita quoque morietur.nulla igitur ratio eſt naturalis,qua poſſit corpus, cibus quiſpiam in æternum à morte liberare. Quid ergo dicemus de homine ſemper victuro.niſi peccaſſet: & de fructu arboris vitæ, quo qui veſceretur, in æternum viueret: Certè homo niſi peccaſſet,nunquam fuiſſet moriturus,ſiquidem per peccatum intraſſe mortem ſacra canunt eloquia.tamen,etſi non peccaſſet,fuiſſet mortalis:non enim idem eſt;neque per peccatum factus eſt mortalis qui mortalis nõ eſſet,ſed moriturus,qui mortalis iam eſſet.Sed quo pacto non eſſet moriturus,qui eſſet moralis;certè volũtate Dei,ſicut de toto orbe, etiam ex ſententia Platonis dicebatur, extingui poſſe, & redigi in nihilum ex quo eſt factus,tamen voluntate Dei ſemper perſeueraturum.ita quoque homo,qui mortalis erat, & redigi naturaliter poterat in ſuum cinerem, & voluntate Dei viueret ſemper,niſi peccatũ obſtitiſſet.non eſt itaque per peccatum factus mortalis,ſed qui cùm erat innocens voluntate Dei ſeruabatur, ob peccatum traditus eſt ſuæ mortalitati. quo modo mortalis cùm eſſet à morte præſeruabatur,Deus ſcit,non poſſum apertè dicere.magnam verò partẽ eius præſeruationis fuiſſe in fructu ligni vitæ, ipſe dicit. duorum igitur alterum videtur conſẽtaneum, aut fructum illum fuiſſe ciborum omnium, qui vnquam extiterint, præſtantiſſimum, atque vim habuiſſe naturalem ſeruandi homines diutiſſimè, diutiúſque quàm poſt peccatum, voluerit eos Deus viuere(ſignificabit verò ita illud,*in æternum*, tempus longum,vt in multis aliis locis)Deúmque antequam id expleretur tempus, fuiſſe eos in vitam æternam tranſlaturum: aut habuiſſe vim tribuendi vitam æternam,habuiſſe verò eam non natura, ſed benedictione: nam cùm anteà monſtratum ſit, Deum habere vim infinitam, & nulli naturæ legibus teneri, atque adeò ipſam naturam nihil aliud eſſe, quàm exiguum quendam diuinitatis fulgorem,quid obſtat,quominùs poſſit,ſi velit,ipſis corporibus,quibus dedit naturam,facultatem aliam tribuere ſuperiorem? vtrumuis igitur facere potuerit Deus, vtrum

Cauſarum externarum vis.

Immortalitatis argumentũ.

Æternum pro lõgo.

vtrum videatur magis conſentaneum, diſputent Theologi: excedit enim id meum inſtitutum. Hactenus mihi de mundi opificio, animæ immortalitate, & hominis, aliorúmque omnium viuentium interitu dictum eſt: quod ad naturales vitæ fines ſpectat, adiiciamus.

CAPVT SEPTIMVM.

APITE ſexto Geneſeos: *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternũ, quia caro eſt, erũtque dies illius cẽtum viginti annorum* His verbis videtur ſignificari, à temporibus Noë hominum vitam, Dei præcepto, quod oportet eſſe inuiolabile, ad centum viginti annos eſſe contractã. reclamat verò vita Abrahæ, qui vixit centum ſeptuaginta quinque; & vxoris eius Saræ, quæ vixit cẽtum viginti ſeptem, & eorum filij Iſaac, qui vixit centũ octoginta, & nepotis Iacob, qui vixit centum quadraginta ſeptem, ac multò magis eorum qui inter Noë & Abraham, vixerunt feré 400. annos omnes. hanc ob cauſam quidam, verba illa capitis ſexti Geneſeos interpretantur dicta, non de ſingulorum hominum vita, ſed de totius mundi durarione vſque ad diluuium: itaque verba illa dicta eſſe ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædiciq́ue, non quantum poſſet vita cuiuſque hominis produci, ſed quantum ſupereſſet, vſque ad totius carnis internecionem, hoc eſt, vſque ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, ſed dixerim potiùs, vſque ad diluuium, hominum vitas, Dei voluntate, fuiſſe multò longiores: in poſterum, eiuſdẽ præcepto, fuiſſe contractas ad centum viginti annos. neque verò hoc debet Philoſophos deterrere, neque cenſendum, aut hanc breuitatem eſſe naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem, fuiſſe ſupra naturam. ſi enim, vt ipſi multis argumentis, neque ineuidentibus confirmant, Deus eſt actionum omnium naturaliũ cauſa prima, neceſſe eſt naturã rerum plus aut minus poſſe, vt ei Deus aſpiret. Cur autem illa verba non poſſint ad diluuium pertinere, dicamus. primùm quidem, quia non eſt reuelatum Noë tanto prius. Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo ſunt ingreſſi in arcam, putà, Sem, Cham, & Iapher, cùm ei eſt reuelatio facta: ſiquidem hæc ſunt Dei ad illum verba: *Ecce ego adducam aquas diluuij ſuper terram, vt interficiam omnem carnẽ, in qua ſpiritus vitæ eſt ſubter cœlum, & vniuerſa, quæ in terra ſunt conſumẽtur, ponámque fœdus meum tecum, & ingredieris arcam tu & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecũ.* Itaque cùm

Explicantur verba ſupradicta.

Digitized by Google

cùm reuelatio est facta, habebat iam filios, qui etiam duxerant vxores. at verò erat quingentorum annorum Noë, cùm genuit Sem, Cham, & Iaphet, cœpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno sexcentesimo vitæ Noë. non ergo est prænunciatum diluuium centum viginti annis antequam fieret. quapropter non est illa legitima interpretatio, sed eum finem statuit hominum vitæ. Confirmatur hoc verbis Mosis, capite trigesimo primo Deuteronomij, qui causam reddens qua illum mori oporteret, neque posset amplius viuere, dicit *Centum viginti annorum sum hodie, non possum vltra egredi & ingredi.* Est itaque Dei iussu centesimus vigesimus annus vltimus clymactericorum, & quo longissima vita hominis concluditur. ante hunc est centesimus, clymactericus etiam ipse nam decimo octauo capite Ecclesiastici dicitur, *Numerus dierum vitæ hominum, vt multum, centum anni.* neque immeritò dixi longissima, est enim alia vitæ productio, vt plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymactericus vltimus est octogesimus primus, qui numerus con[illegible] nouem. Breuiorem & pluribus communem vitæ [illegible] expositit Dauid, dicens, *Vita hominis septuaginta anni, [illegible] ætatibus octoginta amplius labor & dolor* quos eosdem vitæ [illegible]s, septuagesimum scilicet & octogesimum statuisse Solonẽ, Diogenes Laërtius narrat. longissimam itaque periodum vi[illegible] describit, quod modò enarramus, diuinum oracullum. Annos clymactericos, id est, scalares, vocauit antiquitas, quosdam, quibus obseruatum est, plurimorum vitas finiri, quòd sint illi anni, velut gradus quidam scalæ humanæ vitæ. hi sunt quasi fatales moriendi fines, non absimiles diebus decretoriis morborum. nimirum vt Plato in dialogo de Natura docet (quod ab eo accepit etiam Galenus) habẽt morbi suas ætates, similes ætatibus hominum, atque suos etiam naturales fines. vt ergo sunt duplices morbi: alij acuti, alij chronici: quorum vtriq; habent suos decretorios, non tamẽ eosdem, sed acutorum decretorij sunt dies impares, præcipuè septennarij chronicorũ vigesimi, vt sexagesimi octogesimi, centesimi: ita sunt duplices vitæ productiones, quædam plurimis cõmunes, quædam paucis, iisque viuacissimis, contingentes. vtræque habent suos clymactericos, seu mauis dicere decretorios annos, prioribus quidem sunt, qui per septennia numerantur, & per nouennia, quorum præcipui sunt, quadragesimus nonus, qui constat septem septennis. & sexagesimus tertius, qui constat nouem septenniis; post hunc septuagesimus, quia decem septenniis: postremus octogesimus primus, quia constat nouem nouenniis. posterioribus sunt

Anni clymacterici.

Morborũ ætas.

Dies decretorij.

Duplex vitæ productio.

decre

interibũt. non tamen statim lata obseruari cœpit, sed ob mundi necessitatem, vsque dum in eam multitudinem, quæ replere posset terram creuerunt, dispensatione diuina vixerunt diutius. vbi mundi necessitati factum est satis, lapsa est natura in constitutos à Deo fines. Itaque verba illa, *Erunt dies illius centum viginti annorum*, naturalem viuendi legem continent: illa verò, *Crescite & multiplicamini & repleete terram*, benedictionem, & legis illius dispensationem; quà, mundo iam hominibus pleno, cessante, manet, persistitque natura, in illa viuendi lege, neque ea in re ab antiquis illis seculis mutatio fit. vt sine vlla dubitatione constare potest, legenti Hebræorum, & Romanorum, & nostrorum monumenta. eædem enim omninò ætates, & iidem vitarum fines. antiquum verò est homines suum interitum deplorantes, censere cum suo seculo deterius agi, & superioribus inuidere. est verò hoc vt antiquum, ita & vulgare: nam eorum qui nullius manifesti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: plerique talium attingunt octogesimum, rari quidam, nunc quoque superant centesimum.

CAPVT OCTAVVM.

CAPITE sexto Geneseos: *Cùmque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.* & paulo pòst, *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes, à seculo viri famosi.* Aliæ sunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò multò magis arridet, vocari hîc dæmones filios Dei nam hæc est phrasis sacrarum literarum; siquidem capite primo libri Iob ita habetur: *Quadam die, cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Sathan.* Itaque haud dubiè vocantur in sacris filij Dei qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones: ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timæo, *Dij Deorum, quorum opifex & pater ego sum.* itaque dæmonum patrem se vocat apud illum Deus, & illos consequens est, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in sacris habentur libris verbis Platonicis, ceu antiquioribus & potioribus? absit, sed suspicamur, Platonem multos sacrorum libros legisse, indéque transtulisse multa in suam Philosophiam, eorum pleráque non bene intelligens (neque enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepisse: vt verò in-

Dæmones cur dicantur filij Dei.

Digitized by Google

[illegible] [illegible] [illegible] [

interibũt. non tamen ſtatim lata obſeruari cœpit, ſed ob mundi neceſſitatem, vſque dum in eam multitudinem, quæ replere poſſet terram creuerunt, diſpenſatione diuina vixerunt diutius. vbi mundi neceſſitati factum eſt ſatis, lapſa eſt natura in conſtitutos à Deo fines. Itaque verba illa, *Erunt dies illius centum viginti annorum*, naturalem viuendi legem continent: illa verò, *Creſcite & multiplicamini & replete terram*, benedictionem, & legis illius diſpenſationem; quâ, mundo iam hominibus pleno, ceſſante, manet perſiſtitque natura, in illa viuendi lege, neque ea in re ab antiquis illis ſeculis mutatio fit. vt ſine vlla dubitatione conſtare poteſt, legenti Hebræorum, & Romanorum, & noſtrorum monumenta. eædem enim omninò ætates, & iidem vitarum fines. antiquum verò eſt homines ſuum interitum deplorantes, cenſere cum ſuo ſeculo deteriùs agi, & ſuperioribus inuidere. eſt verò hoc vt antiquum, ita & vulgare: nam eorum qui nullius manifeſti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: plerique talium attingunt octogeſimum, rari quidam, nunc quoque ſuperant centeſimum.

CAPVT OCTAVVM.

CAPITE ſexto Geneſeos: *Cùmque cœpiſſent homines multiplicari ſuper terram, & filias procreaſſent, videntes filij Dei filias hominum quòd eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant.* & paulo pòſt: *Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis. poſtquam enim ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, iſti ſunt potentes, à ſeculo viri famoſi.* Aliæ ſunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò multò magis arridet, vocari hîc dæmones filios Dei nam hæc eſt phraſis ſacrarum literarum; ſiquidem capite primo libri Iob ita habetur: *Quadam die, cùm veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Domino, affuit inter eos etiam Sathan.* Itaque haud dubiè vocantur in ſacris filij Dei qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones: ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timæo, *Dij Deorum, quorum opifex & pater ego ſum.* itaque dæmonum patrem ſe vocat apud illum Deus, & illos conſequens eſt, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in ſacris habentur libris verbis Platonicis, ceu antiquioribus & potioribus? abſit, ſed ſuſpicamur, Platonem multos ſacrorum libros legiſſe, indéque tranſtuliſſe multa in ſuam Philoſophiam, eorum pleráque non bene intelligens (neque enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepiſſe: vt verò in-

Dæmones cur dicantur filij Dei.

Easter. ...ay, and the Feast of Pentecost, and the Feast of the Holy Trinity, and the Feast of All Saints, and the Feast of the Nativity of our Lord Jesus Christ, and the Feast of the Circumcision of the same our Lord Jesus Christ, and the Feast of the Epiphany of the same our Lord Jesus Christ, and the Feast of the Purification of the Blessed Virgin Mary, and the Feast of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary, and the Feast of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, and the Feast of the Nativity of the Blessed Virgin Mary, and the Feast of the Conception of the Blessed Virgin Mary, and the Feast of the Visitation of the Blessed Virgin Mary, and the Feast of the Presentation of the Blessed Virgin Mary

Ad Quæst. Prolegom. 23

Ad Quæst. Prolegom. 23

Ad Quæst. Prolegom. 23

vtrum videatur magis conſentaneum, diſputent Theologi: excedit enim id meum inſtitutum. Hactenus mihi de mundi opificio, animæ immortalitate, & hominis, aliorúmque omnium viuentium interitu dictum eſt: quod ad naturales vitæ fines ſpectat, adiiciamus.

CAPVT SEPTIMVM.

CAPITE ſexto Geneſeos: *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternũ, quia caro eſt, erũtque dies illius cẽtum viginti annorum* His verbis videtur ſignificari, à temporibus Noë hominum vitam, Dei præcepto, quod oportet eſſe inuiolabile, ad centum viginti annos eſſe contractã. reclamat verò vita Abrahæ, qui vixit centum ſeptuaginta quinque; & vxoris eius Saræ, quæ vixit cẽtum viginti ſeptem, & eorum filij Iſaac, qui vixit centũ octoginta, & nepotis Iacob, qui vixit centum quadraginta ſeptem, ac multò magis eorum qui inter Noë & Abraham, vixerunt feré 400. annos omnes. hanc ob cauſam quidam, verba illa capitis ſexti Geneſeos, interpretantur dicta, non de ſingulorum hominum vita, ſed de totius mundi durarione vſque ad diluuium: itaque verba illa dicta eſſe ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædiciſque, non quantum poſſet vita cuiuſque hominis produci, ſed quantum ſupereſſet, vſque ad totius carnis internecionem, hoc eſt, vſque ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, ſed dixerim potiùs, vſque ad diluuium, hominum vitas, Dei voluntate, fuiſſe multò longiores in poſterum, eiuſdẽ præcepto, fuiſſe contractas ad centum viginti annos. neque verò hoc debet Philoſophos deterrere, neque cenſendum, aut hanc breuitatem eſſe naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem, fuiſſe ſupra naturam. ſi enim, vt ipſi multis argumentis, neque ineuidentibus confirmant, Deus eſt actionum omnium naturaliũ cauſa prima, neceſſe eſt naturã rerum plus aut minus poſſe, vt ei Deus aſpiret. Cur autem illa verba non poſſint ad diluuium pertinere, dicamus. primùm quidem, quia non eſt reuelatum Noë tanto prius. Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo ſunt ingreſſi in arcam, putà, Sem, Cham, & Iaphet, cùm ei eſt reuelatio facta: ſiquidem hæc ſunt Dei ad illum verba: *Ecce ego adducam aquas diluuij ſuper terram, vt interficiam omnem carnẽ, in qua ſpiritus vitæ eſt ſubter cœlum, & vniuerſa, quæ in terra ſunt conſumẽtur. ponámque fœdus meum tecum, & ingredieris arcam tu & filij tui, vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecũ.* Itaque cùm

Explicantur verba ſupradicta.

cùm reuelatio est facta, habebat iam filios, qui etiam duxerant vxores. at verò erat quingentorum annorum Noë, cùm genuit Sem, Cham, & Iaphet, cœpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno sexcentesimo vitæ Noë. non ergo est prænunciatum diluuium centum viginti annis antequam fieret. quapropter non est illa legitima interpretatio, sed eum finem statuit hominum vitæ. Confirmatur hoc verbis Mosis, capite trigesimo primo Deuteronomij, qui causam reddens qua illum mori oporteret, neque posset amplius viuere, dicit *Centum viginti annorum sum hodie, non possum vltra egredi & ingredi.* Est itaque Dei iussu centesimus vigesimus annus vltimus clymactericorum, & quo longissima vita hominis concluditur. ante hunc est centesimus, clymactericus etiam ipse nam decimo octauo capite Ecclesiastici dicitur, *Numerus dierum vitæ hominum, vt multum, centum anni.* neque immeritò dixi longissima, est enim alia vitæ productio, vt plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymactericus vltimus est octogesimus primus, qui numerus conf[illegible] nouem. Breuiorem & pluribus communem vitæ [illegible] exposuit Dauid, dicens, *Vita hominis septuaginta anni,* [illegible] *tatibus octoginta, amplius labor & dolor* quos eosdem vitæ [illegible]s, septuagesimum scilicet & octogesimum statuisse Solonẽ, Diogenes Laertius narrat. longissimam itaque periodum vit[illegible] describit, quod modò enarramus, diuinum oraculum. Annos clymactericos, id est, scalares, vocauit antiquitas, quosdam, quibus obseruatum est, plurimorum vitas finiri, quòd sint illi anni, velut gradus quidam scalæ humanæ vitæ. hi sunt quasi fatales moriendi fines, non absimiles diebus decretoriis morborum. nimirum vt Plato in dialogo de Natura docet (quod ab eo accepit etiam Galenus) habẽt morbi suas ætates, similes ætatibus hominum, atque suos etiam naturales fines. vt ergo sunt duplices morbi: alij acuti, alij chronici: quorum vtriq; habent suos decretorios, non tamẽ eosdem, sed acutorum decretorij sunt dies impares, præcipuè septennarij: chronicorũ vigesimi, vt sexagesimi octogesimi, centesimi: ita sunt duplices vitæ productiones, quædam plurimis cõmunes, quædam paucis, iisque viuacissimis, continentes. vtræque habent suos clymactericos, seu manis dicere decretorios annos, prioribus quidem sunt, qui per septennia numerantur, & per nouennia, quorum præcipui sunt, quadragesimus nonus, qui constat septem septennijs. & sexagesimus tertius, qui constat nouem septenniis; post hunc septuagesimus, quia decem septenniis: postremus octogesimus primus, quia constat nouem nouenniis. posterioribus sunt

Anni clymacterici.

Morborũ ætas.

Dies decretorij.

Duplex vitæ productio.

decre

interibũt. non tamen statim lata obseruari cœpit, sed ob mundi necessitatem, vsque dum in eam multitudinem, quæ replere posset terram creuerunt, dispensatione diuina vixerunt diutius. vbi mundi necessitati factum est satis, lapsa est natura in constitutos à Deo fines. Itaque verba illa, *Erunt dies illius centum viginti annorum*, naturalem viuendi legem continent: illa verò, *Crescite & multiplicamini & replete terram*, benedictionem, & legis illius dispensationem, quà, mundo iam hominibus pleno, cessante, manet persistitque natura, in illa viuendi lege, neque ea in re ab antiquis illis seculis mutatio fit. vt sine vlla dubitatione constare potest, legenti Hebræorum, & Romanorum, & nostrorum monumenta. eædem enim omninò ætates, & iidem vitarum fines. antiquum verò est homines suum interitum deplorantes, censere cum suo seculo deterius agi, & superioribus inuidere. est verò hoc vt antiquum, ita & vulgare: nam eorum qui nullius manifesti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: plerique talium attingunt octogesimum, rari quidam, nunc quoque superant centesimum.

CAPVT OCTAVVM.

CAPITE sexto Geneseos: *Cùmque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.* & paulo pòst, *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes, à seculo viri famosi.* Aliæ sunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò multò magis arridet, vocari hîc dæmones filios Dei nam hæc est phrasis sacrarum literarum; siquidem capite primo libri Iob ita habetur: *Quadam die, cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Sathan.* Itaque haud dubiè vocantur in sacris filij Dei qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones: ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timæo, *Dij Deorum, quorum opifex & pater ego sum.* itaque dæmonum patrem se vocat apud illum Deus, & illos consequens est, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in sacris habentur libris verbis Platonicis ceu antiquioribus & potioribus? abfit, sed suspicamur, Platonem multos sacrorum libros legisse, indéque transtulisse multa in suam Philosophiam, eorum pleráque non bene intelligens (neque enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepisse: vt verò in-

Dæmones cur dicantur filij Dei.

duceret Deum alloquẽtem filios ſuos de rerum opificio commẽdantémque illis, animalium, & hominis maximè formationem, deceptum eſſe illis verbis capitis primi Geneſeos, *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Videtur enim illic Deus alios alloqui hortatíque ad hominis fabricam. quæ tamen verba diuiniſſimum continent ſacramentum, quod ille non eſt aſſequutus intellexit, tamen, vt mihi videtur, bene dæmones vocari filios Dei ſed ſi ita eſt, non exiguam dubitandi occaſionem præbet hic locus. nam quî poterant dæmones adamare mulierum pulchritudinem, & cum illis congredi: An eſt illis ea natura, vt tanquam homines poſſint mulieribus potiri, & formoſis delectari, magis quàm deformibus? quid verò & homines poſſunt talibus congreſſibus generari? aliena quidem videtur eſſe hæc omnia ab ſpiritali & incorporea ſubſtantia & natura adeò diſſidente. videntur verò affirmare eloquia diuina non ſolùm natos eſſe homines ex illis congreſſibus, ſed eos quidem potentes Gigantes, & à ſęculo viros famoſos, quaſi Diis genitos. Omnis etiam Gentilitas celebrauit Heroas hoc eſt ſemideos, natos ſcilicet ex fœminis & Diis aut viris & Deabus. atqui, quoniam durabat adhuc in memoria hominum illorum, qui non longè aberant à diluuio Gigantum fama, viros omnes egregios cenſebant eſſe ab aliquo Deo, aut Dea genitos, vt Herculem à Ioue: Achillem à Tethyde, à Venere Æneam, deinceps & Alexandrum ab Homoue, hinc tam multæ fabulæ, hinc tam multa adulteria ad Deos referebantur. quæ, quandoquidem dæmones illi colebant pro Dii, eóſque vocabant Tethydem, Porcim, Saturnum, Rheam, Iouem, Iunonem, Cupidinem, & Venerem, vt apud Platonem legimus in Timæo, ſiquidem congredi cum mulieribus, & generare poſſunt fortaſſe non erant prorſus fabuloſa, & ementita: ſed ex certis rerum euentibus orta. Multis etiam publicis teſtimoniis conſtat certiſſimè, hoc etiam ſæculo deprehenſas eſſe mulieres, quæ dæmonibus ſub hominum ſpecie familiariſſimè vtebantur, qui cum illis rem habebant, congrediebantúrque frequenter, vt cum propriis vxoribus: viros quoque quibus fœminea ſepecie ſuccumbebant dæmones: vocãtúrque hanc ob cauſam tales dæmones alij quidem incubi, alij ſuccubi, quos quidem ego (vt dixi) ſuſpicor tam multis fabulis inter gẽtes dediſſe principium, & incubos, quidẽ Deorum, ſuccubos Dearum peperiſſe opinionem. ſed quo pacto fieri poſſint hæc, conſideradũ. Platonici cenſebant, dæmones animalia quædam rationalia & immortalia eſſe, corporũ tenuium, & aëreorum, morum verò humanis ſimilium, iraſci enim & placari, atque

An dæmones mulieres ament & congrediantur.

Gigantum ortus.

Heroes.

Dij gentium.

De dæmonibus incubis & ſuccubis.

atque amicitias inire, & odia cum hominibus exercere. eſſe enim cenſet Apuleius (in quem Auguſtinus inuehitur 8. de ciuitate Dei) dæmones quorundam hominum oſores, quorundam amatores, animo paſſiuo, hoc eſt, non tranquillo iudicio, ſed ea animi affectione, quam vocamus amorem. vnde fit vt iuxta illa Philoſophorum placita, ſint laſciui, & delectentur ludis ſcenicis, & exoptent muliebres amplexus, & cantilenas amatorias, quibus ſua ipſorum crimina decantentur. horum ſi vera eſſet opinio, ſublata eſſet è medio prima dubitatio, diceremus enim, tales cùm eſſent, captos eſſe amore pulchrarum mulierum, atque hominum more, potitos earum amplexibus, & voluptate quam inde caperent. ſupereſſet ſolùm altera dubitationis pars, quî potuerint generare homines, homines cùm non ſint. Cæterum Apuleij ſententiam veram non eſſe, neque Philoſophiæ conſonam, vel ex primis eius rudimentis facilè intelligi poteſt. nam infra cœleſtes orbes, nulla corpora eſſe poſſunt, ſecundùm ſe tota incorruptibilia. dicunt verò illi, degere dæmones in aëre. præterea, ſi dæmones, vt illi affirmant, habent corpora ex puriſſimo aëris, & ſereno elemento coalita, nihil terrenæ ſoliditatis habentia, non poſſint frui voluptatibus Venereis, quia voluptas Venerea ad tactum pertinet, tactum verò Plato æquè ac Ariſtoteles & Empedocles. & Galenus, & alij omnes Philoſophi, attribuunt terræ, vt auditum aëri guſtatum aquæ, viſum igni, iuxta illud citatiſſimum Empedoclis carmen, *Sentimus terram tellure, liquore liquorem, aëre aëream ſubſtantiã, ignem quoque cernimus igne.* quod igitur corpus nihil habet terrenæ ſoliditatis, neque tactu ſentire poteſt, neque capere Venereas voluptates. Si qua voluptate, ea maximè videntur potiri poſſe, quæ ex muſico accedit concentu, quòd is ſenſus ad aërem pertineat. quapropter videri poſſit alicui conſentaneum, ob id Saülem, vt narratur primo libro Regum, cùm à dæmone diſcerperetur, pulſante Dauide citharam, iuuari, quòd dæmon ſuauitate concentus placatus miteſceret cæterùm neque hoc eſt Philoſophiæ conſonum, neque dæmones frui poſſe vlla alia voluptate corporali: nam fieri non poteſt auditio, quin verberatio aëris externi, in partem aliquam ſubſtantiæ ſentientis tranſmittat. (quid enim refert innumeros colores eſſe oppoſitos, niſi cryſtallino humore recipiantur? aut quid intereſt illo humore recipi, an calceo, an vnguibus extremis, aut pilis, niſi illa pars noſtri eſſet, haberétque in ſeſe ſentiendi principium) quod ſi quæ pars ſubſtantiæ dæmonis verberationem ab aëre reciperet, diſtrahi vtique ea, diſcerpíque poſſet, quare & corrumpi. non

An dæmones generare poſſint.

Voluptas Venerea.

ergo ſecundùm ſe totos eſſent incorruptibiles dæmones, quin potiùs eſſent iam olim eorum plurimi ſurdi, ob patiendi aſſiduitatem, & excellentiam multorum ſenſibilium: atqué cùm tandiu vixerint, fortaſſe iam eſſent ſurdi omnes: quare neque ita potiri iam poſſent ea voluptate. Dæmones itaque nulla corporali voluptate frui poſſunt, neque omninò ſentire. corporum enim corruptibilium eſt omnis ſenſus: maximè tractus, cuius obiecta ſunt qualitates commutatrices rerum omnium natura conſtantium, calor inquam & frigus. quidquid enim tactum habet, vim habet diſcretricē calidi & frigidi. non poteſt autem calorem ſentire, quod non caleſcat, neque frigus, quod non frigeſcat. caleſcere autem aut frigeſcere nihil poteſt, quod corruptibile non ſit, quia mutatio temperamenti via eſt ad interitum, & ea ſolùm pati poſſunt intemperiem, quæ ex talibus ſunt concreta: concreta verò ex contrariis actiuis, diſſolubilia ſunt. Animalium ergo immortalium natura (ſi quæ eſſent talia) longiſſimè abeſſet à voluptatibus corporalibus, maximè à Venereis; non poſſent ergo dæmones talibus tangi, ne ſi corporales quidem eſſent, vt Platonici putauerunt: maximè cùm omninò ſint ſine corporibus, vt alio loco huius operis, concedente Deo, indicabimus. quid ergo ſupereſt ex hac diſputatione? Certè, nullos magis, quàm Platonicos, à dæmonibus eſſe deluſos: qui non intelligentes eorum vafriciem, quod in nequitiam oportebat referri in eorum naturam, præter omnes Philoſophiæ leges, referebant, & putantes vera eſſe, quæ dæmones mentiuntur, in falſas de eorum natura opiniones incidebant. nimirum, dæmones neque his neque illis figuris videri vnquam poſſunt, neque vllos mortalium amant, neque vlla corporalis pulchritudinis ſpecie capiuntur, neque muſicis concentibus delectantur, neque congredi poſſunt cum mulieribus multóque minùs generare. tamen hæc omnia ſimulant, miriſque modis ementiuntur, vt nobis ſeſe inſerant, & ita à veri Dei cultu, & legum, tum diuinę, tum etiam naturalis obſeruatione, homines auertant. qua arte, ante diluuium, totum ferè hominum genus reddiderunt belluis immanius, & abſurdius. mulieres enim dæmonum factæ ſunt concubinæ, & *omnis caro corruperat viam ſuam*, oblitique, vt ſuſpicor, homines naturalis legis, præpoſtera congrediebantur. Sed & nunc, omnes malefici, necromantici. & maleficæ illæ, quæ ſtryges, ſeu lamiæ vocantur (Hiſpanè *bruſas*) tenentur hoc infami crimine conuictus cum dæmone. ineunt enim cum dæmonibus amicitias (proh dolor!) renunciantes gratiæ Dei, & ignorantiſſimi hominum, figmentis delectantur, & ſordidiſſimæ mulierum ex diabolicis illu

Dæmones nulla corporali voluptate fruuntur.

Intemperantes.

Platonici à dæmonibus deludi.

Lamiarum cū dæmonib. familiaritas.

Digitized by Google

illusionibas quærunt carnales voluptates sed quo pacto hæc mentiantur dæmones, nondum aperuimus. præbent se conspiciendos his aut illis formis, pulchris quidem aut turpibus, vt ex vsu illis est, ad eas quibus tunc temporis parant technas, corporibus hinc inde conquisitis ex circumfluo aere, aut, quæ in illo voluuntur; corpusculis: at nonnunquam etiam ne id quidem faciunt, sed corporis speciem, in solis hominis intuentis oculis confingunt, vt re vera homo nullum corpus videat, sed sibi videatur videre. vt autem congrediatur ac coeat, perinde facit, fictitia conflat corpora, aut velut oculos, ita tangendi organum deludit passionem illi inferens talem, qualem à veris obiectis solet subire: ita verò conflat mulieris corpus eadem voluptates capturum, ac si verissimus esset corporum congressus, res enim ipsæ non sentiuntur, neque animam attingunt, nisi per passiones propriorum instrumentorum sensuum. has passiones si ementiri sciat dæmon, nihil refert ad sensus. voluptatem verarum an falsarum rerum obiectu id fiat. sed quo pacto generant? certè non generant, neque id dicitur in sacris eloquiis, sed *ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, & illæ genuerunt.* itaque illis ad eas ingressis, ipsæ genuerunt, & ex proprio semine, & ex seminibus hominum, quæ cùm petulanter in illa totius carnis corruptione effunderentur, receptabantur à succubis, & in vteros earum, quæ sese illis subdebant, immittebantur, ea celeritate, vt genitibus spiritus non dissiparetur. iam verò, vt homines potentes, famosi pariter ac superbi, & nequissimi, ex turpibus illis congressibus nascerentur, naturali etiam causa, arbitror euenisse. Ea verò est, quòd cùm dæmones mendacissimi, hanc de sese opinionem studerent ingerere, quòd generarent, curabant omni arte, vt gradus, robustissimi, ferocissimi, superbissimi, ac nequissimi nascerentur, vt parentum similitudini imputaretur. præterquàm quòd cùpidi illi vellent esse omnes homines, qua vero id arte efficere possent, dicam: immittebant in vteros, neque qualecunque, neque quantulumcumque semen, sed plurimum, crassissimum calidissimum; spiritibus affluens & seri expers. id verò erat eis facile conquirere, diligendo homines calidos robustos & abundantes multo semine, quibus succumberent: deinde & mulieres tales quibus incumberent: atque vtrique, & viris inquam & fœminis, voluptatem solito maiorem afferendo. tantò enim abundantiùs emittitur semen quantò cum maiori voluptate excernitur. poterant verò illi voluptatem augere, & titillando plurimùm, & imaginationi plurima ad rem facientia repræsentando. maxima enim pars Veneriorum motuum

De congressu dæmonum cum mulieribus.

Quale semen dæmonum.

ab imaginatione fluit.quo fit vt religiosi viri, & Deo adeò dediti,vt imaginationem etiam compescant,eiusmodi motus nõ persentiscant.robusti ergo & grandes,vt naticerentur,ita poterant dæmones procurare.vt verò essent pessimi, poterant magica arte corrumpere semen,atque ad eam temperiem transferre,vt cum robore corporis,in omne vitiorum genus parêret propensionem,nimirum receptissimum ab omnibus illud Galeni, *animi mores corporis sequi temperaturam*,his addiderint nugaces Astrologi potuisse dæmones ad illos congressus obseruare quoidam astrorum concursus & aspectus,qui tales homines nati essent gignere.

Venerei motus vnde.

Gigantes cur pessimi

CAPVT NONVM.

CApite nono Geneseos : *Arcum meum ponã in nubibus, & erit signum fœderis inter me & terram: cúmque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus cœli,& recordabor fœderis mei quod pepigi vobiscum, & cum omni anima viuente, quæ carnem vegetat,& non erunt vltra aqua diluuij ad delendam vniuersam carnem.*

Videri possit alicui hæc legenti, ante diluuium, & initum fœdus cum Noe, nunquam fuisse eum cœli arcum, quem Iridem appellant, sed tunc primùm, in signum fœderis,positum esse Dei iussu in nubibus;atque eo magis, quòd capite 43. Ecclesiastici dicitur, *Vide arcum, & benedic ei qui fecit illum, valde speciosus est in decore suo, gyrauit cœlum in circuitu gloriæ suæ, manus excelsi aperuerunt illum.* Quibus verbis videtur significari ipsius Dei esse opificium,potius quam naturæ. Ego verò non ita censeo,sed apparuisse etiam sæpe ante diluuium (neque enim de erat vlla naturalium causarum eius, cùm essent solares radi oppositæ nubes) Deum verò, cum iniret fœdus cũ Noe, & eius posteris,ac paciscereturr, non futurum iterum vnquam diluuium, quo inundaretur tota terra, iussisse Iridem signum esse: designasse verò eam potius,quam aliud quidpiam, eorum quæ in nubium regione apparent, vocanturque meteora, quia ea naturaliter mitescentium imbrium nota est, neque verò quia ipsa,per sese,ac sua natura talis erat,non erat apta, vt signum talis fœderis statueretur à Deo, quinimò hac ratione potius fuit statuenda. Cùm enim Deus author ipsius naturæ sit,atque adeò ea tota fluxerit ab eius voluntate, atque ea virtus, quam vocamus naturam (vt alibi diximus) sit in rebus corpo

De Iride multa.

An Iris ante diluuiũ fuerit.

Digitized by Google

corporalibus quoddam velut vestigium diuinitatis,nihil magis consentaneum, quàm vt vtatur Deus ad faciendum, aut significandum aliquid in naturalibus, atque hæ cum eius voluntate & præceptis consonent. ipse enim à principio futura omnia præuidens,suo verbo totã condidit naturam. quid ergo mirum,si naturalia eo semper ductu decurrentia, quo ab illo principio dirigebantur. in illius præcepta & iussiones semper incidant?atqui,hic est plerunque suauissimus & ordinatissimus diuinarum iussionum concentus tamersi aliquando (rarò quidem)vt euidentiùs hominibus suam diuinitatẽ ostendat, præter earum naturam,aliquid imperet rebus.nunc verò iuxta illius naturam iussisse,vt Iris signum esset mundi nunquam amplius imbribus delendi,ex eius naturalibus causis erit apertissimum.De cuius generatione, vt licet videre apud Galenum libello de historia Philosophica(hic liber Galeni est) non admodùm discrepant Philosophorum sententiæ. Nam etsi quo dammodo euarient,omnes tamen postremò in hanc veniunt, esse colores quosdam apparentes,mistione splendoris Solis & opacitatis obiectæ nubis:apparere verò circulari figura, ob figuram Solis ipsius. semper enim apparet Iris ex aduerso Solis, repercussis scilicet eius radiis ab opposita nube: apparere verò tres illos colores,puniceũ,viridem,& rubrum, quòd ex splendido cum maiori opaco fiat rubrum,cum minori viride, cum minori adhùc puniceum.Igitur in exteriori ac superiori parte Iridis,quæ ad extremitatem,ac peripheriam nubis spectat,puniceum apparere:quòd ea parte tenuior ac minùs opaca nubes radios minùs repellat,& melius penetretur,in interiori & inferiori contrarias ob causas apparere rubrũ:inter hęc,ob mediocres causas,viridẽ:absolui verò hîc meritò totã hanc colorum differentiam triade,vt alia quæuis maioris & minoris differentia,principio,medio,ac fine.Metrodorus cùm Solis radij nubẽ intrarint,nubem viridem,radios purpureos apparere dicit Sed hoc dicat vt lubet,illud inter omnes conuenit,fieri radiis solaribus nubem aliquatenus penetrantibus, aliquatenus repercussis.necesse est ergo apparere,vbi apparatus quidam est pluuiæ (alioqui aut nullæ sint nubes, aut eæ adeò tenues, vt more aëris penetratæ radios non repellant) is verò non adeò magnus,neq; pluuiæ ingentis.Si enim totum cœlum esset nubibus obductũ,neq; vlla parte pateret Sol,nulli radij in oppositã cœli partẽ abirent:neq; si nubes obiecta,esset densa admodùm,penetraretur à radiis aliquatenus,sed tota appareret atra ob opacitatẽ.fit ergo Iris ab aduerso Sole mittente radios in nubẽ non densam.significat ergo naturaliter,quod & iussu Dei,

Quomodo Iris generetur.

Tres Iridis colores quando fiant.

imbrem nequaquam obruturum mundum. quî enim poſſit, cùm neque cœlum totum obductum nubibus ſit, neque quæ adſunt, ſunt valde denſæ? verba Eccleſiaſtici ſuo loco enarrabuntur.

CAPVT DECIMVM.

CAPITE decimo octauo Geneſeos: *Erant autem ambo ſenes prouectæque ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria.* De Abrahamo & Sara cùm genuerunt Iſaac dicuntur hæc verba, quibus ſignificatur, eius conceptionem fuiſſe portentoſam. ratio verò qua hoc ita habet, naturalis eſt: nam ita eſt natura comparatum, vt neque ſenes generationi ſint idonei, neque mulier, cui menſtrua fluere deſierint. Rectè autem dicitur, *erant autem ambo ſenes productæque ætatis, & deſierant Sara fieri muliebria.* Si enim alter ſenex eſſet, vir ſcilicet, mulieri verò non deſiſſent fieri muliebria, aut etſi deſiſſent, non eſſet vetula, ſed iuuenculæ adhuc deſiſſent præter naturam, & ob morbum, non eſſet mirabile gignere. nam ſenes ex iuuenculis gignere, quotidie euenit. etſi vetulas ex iunioribus, non ita. mulieres enim quibus per ætatem defecerũt menſtrua, cõcipere, neque ex ſenibus, neque ex iuuenibus poſſunt: quibus verò defecerunt per morbos, euenit non rarò ſeneſcentes concipere, antequam appareant. ergo ſenex centenarius ex muliere nonagenaria non poterat naturaliter generare; eius verò cauſa non erat in viro (ille enim plures poſteà filios genuit ex Cethura) ſed in fœmina, cui ob ſenium defecerãt menſtrua. hæc ergo omnia Phyſicè dicuntur, eorũ verò ratio pendet ex menſtruorum natura, & eorum cauſis. Menſtrua vocantur euacuationes ſanguinis, quæ ſingulis menſibus fluunt ex vulua. dicuntur hæc ipſa muliebria quia ſolis mulieribus inter omnigenas fœminas fluũt: aut quia (vt inquit Ariſtoteles) nullis æquè atque his. huius cauſam eſſe conſtat, quia nullum animal æquè ſanguineũ eſt, atque homo. nam & inter ipſas mulieres, quæ maximè ſunt ſanguineæ illis maximè abundant. quòd verò homo ſanguine magis abũdet, meritò euenit, quandoquidem optimã præ cæteris habet tẽperiem, & ideò optimo ſucco generando maximè idoneam. cauſa itaque talis euacuationis ſanguinis redundãtia eſt. vt autem ſanguis in fœminis, plus etiam quam in viris redundet, duplex eſt cauſa. altera neceſſaria, altera quæ poſita eſt in fine. neceſſaria eſt, temperies frigida & humida, cutis denſitas, & vita otioſa. temperies frigida, non quidem quòd ea plus eius ſucci generet quàm calida, ſed quòd minus diſſipet, humida cum humoris redundantia ſemper

Saræ ſterilitas.

Mulieres quando concipere deſinant.

Menſtrua quid.

Duplex cauſa cur ſanguis plus in mulieribus redundet quàm in viris.

ſemper coniuncta eſt, meritò ergo humida, & frigida (quæ tamen non admodùm frigida ſit) habet redundantiam quæ non diſſipetur, ac proinde euacuatione indigeat manifeſta. denſa autem cutis, & otioſa vita, tollunt diſſipationem ſuccorum, & corpora replent. Cauſa quæ poſita eſt in fine, eſt bonum prolis. nimirum oportuit talem eſſe mulieris naturam, vt redundaret ſanguine, qui ſatis eſſet gignendo fœtui, & nutriendo infanti. ea enim eſt materia generationis fœtus, quæque ſola, vt cenſet Ariſtoteles, eius materia eſt, viro vim tantum & efficaciâ præſtante per ſemen: vt verò cenſent Medici, quorum ſententia hac in parte videtur probabilior, non ſola, maxima tamen ac præcipua: quia ea & ortum primum præbet partium carnoſarum, & nutritionem deinceps omnium. atque vt vir præſtat efficaciæ plurimum, ita materiæ minimum. fœmina contrà, vt minimum efficaciæ, ita materiæ plurimum; præſtat verò ea minimum, præter ſanguinem. ſanguis igitur muliebris totam ferè præſtat generationis materiam, & ob hanc præcipuè ſunt illæ fœcundæ hoc ita eſſe apertè conſtat, quia neque gerentibus vtero, neque lactantibus fluunt euacuationes menſtruæ. his, quia ſanguis qui alioqui redundaret, abit in lacteos, quia inſumitur in fœtus generationem. neque enim cauſari poſſumus in gerentibus vtero, viarum defectum. ſunt enim, præter eas, quæ alimentum fœtui deferunt aliæ quædam venæ, in os vteri ſubeuntes, per quas citra fœtuum læſionem, raris quibuſdam fluunt, etiam vtero gerentibus, vel quòd ipſæ redundent plurimo ſanguine, vel quòd fœtus ſint debiles. itaque fluunt menſtruæ euacuationes quibus ſanguis redundat, & ea ipſa redundantia facit vt ſint generationi aptæ. hinc fit neceſſariò, vt eo vitæ tempore ſolùm fluant, quo ſunt aptæ concipere; atque vt concipere aptæ non ſint, quibus fluere deſierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis, quatuordecimo, quindecimo, aut vſque ad decimum ſeptimum annum, quibuſdam etiam citiùs aut tardiùs. Ita etiam deſinunt non omnibus eodem tempore, ſed ferè inter quadrageſimum & quinquagemum annum. Concipiunt itaque, cùm incipiunt ſanguine redundare: deſinũt, cùm ob ſenium incipiunt laborare ſanguinis penuria. vt ergo antequam fluere incipiant, concipere non poſſunt, quòd materiæ copiam nondum habeant: ita neque poſtquam ceſſauerunt, quòd iam careant. eandem ob cauſam videmus viragines quaſdam, mulieres ſcilicet, temperamento viris ſimiles, quibus ob id menſes, aut parciſſimi, aut nulli fluunt, ſteriles eſſe. quanquam profectò, ne hæ quidem adeò abſunt a concipiendi potentia, quàm ſenes, quibus naturaliter fluere

Materia generationis.

Generationis efficiens.

Menſtruæ quibus ſiſtantur.

Tempus menſtruorum.

Viragines mulieres.

imbrem nequaquam obruturum mundum. quî enim poſſit, cùm neque cœlum totum obductum nubibus ſit, neque quæ adſunt, ſunt valde denſæ? verba Eccleſiaſtici ſuo loco enarrabuntur.

CAPVT DECIMVM.

CAPITE decimo octauo Geneſeos: *Erant autem ambo ſenes prouectæque ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria.* De Abrahamo & Sara cùm genuerunt Iſaac dicuntur hæc verba, quibus ſignificatur, eius conceptionem fuiſſe portentoſam. ratio verò qua hoc ita habet, naturalis

Saræ ſterilitas.

eſt: nam ita eſt natura comparatum, vt neque ſenes generationi ſint idonei, neque mulier, cui menſtrua fluere deſierint. Rectè autem dicitur, *erant autem ambo ſenes prouectæque ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria.* Si enim alter ſenex eſſet, vir ſcilicet, mulieri verò non deſiiſſent fieri muliebria, aut etſi deſiiſſent, non eſſet vetula, ſed iuuenculæ adhuc deſiiſſent præter naturam, & ob morbum, non eſſet mirabile gignere. nam ſenes ex iuuenculis gignere, quotidie euenit, etſi vetulas ex iunioribus, non ita. mulieres enim quibus per ætatem defecerũt menſtrua, cõcipere, neque ex ſenibus, neque ex iuuenibus poſſunt: quibus verò defecerunt per morbos, euenit non rarò ſeneſcentes concipere, antequam appareant. ergo ſenex centenarius ex muliere nonagenaria, non poterat naturaliter generare; eius verò cauſa non erat in viro (ille enim plures poſteà filios genuit ex Cethura) ſed in fœmina, cui ob ſenium defecerãt menſtrua. hæc ergo omnia Phyſicè dicuntur, eorũ verò ratio pendet ex menſtruorum natura, & eorum cauſis. Menſtrua vocantur euacuationes ſanguinis, quæ ſingulis menſibus fluunt ex vulua. dicuntur hæc ipſa muliebria, quia ſolis mulieribus inter omnigenas fœminas fluũt: aut quia (vt inquit Ariſtoteles) nullis æquè atque his. huius cauſam eſſe conſtat, quia nullum animal æquè ſanguineũ eſt, atque homo. nam & inter ipſas mulieres, quæ maximè ſunt ſanguineæ illis maximè abundant. quòd verò homo ſanguine magis abũdet, meritò euenit, quandoquidem optimã præ cæteris habet tẽperiem, & ideò optimo ſucco generando maximè idoneam. cauſa itaque talis euacuationis ſanguinis redundãtia eſt. vt autem ſanguis in fœminis, plus etiam quam in viris redundet, duplex eſt cauſa. altera neceſſaria, altera quæ poſita eſt in fine. neceſſaria eſt, temperies frigida & humida, cutis denſitas, & vita otioſa. temperies frigida, non quidem quòd ea plus eius ſucci generet quàm calida, ſed quòd minus diſſipet, humida cum humoris redundantia

Menſtrua quid.

Mulieres quando concipere deſinant.

Duplex cauſa cur ſanguis plus in mulieribus redundet quàm in viris.

ſemper

ſempera coniuncta eſt,meritò ergo humida,& frigida(quæ tamen non admodùm frigida ſit)habet redundantiam quæ non diſſipetur, ac proinde euacuatione indigeat manifeſta. denſa autem cutis,& otioſa vita,tollunt diſſipationem ſuccorum, & corpora replent.Cauſa quæ poſita eſt in fine,eſt bonum prolis. nimirum oportuit talem eſſe mulieris naturam,vt redundaret ſanguine,qui ſatis eſſet gignendo fœtui,& nutriendo infanti. ea enim eſt materia generationis fœtus,quæque ſola,vt cenſet Ariſtoteles,eius materia eſt,viro vim tantum & efficaciâ præſtante per ſemen:vt verò cenſent Medici,quorum ſentẽtia hac in parte videtur probabilior,non ſola,maxima tamen ac præcipua:quia ea & ortum primum præbet partium carnoſarum, & nutritionem deinceps omnium.atque vt vir præſtat efficaciæ plurimum,ita materiæ minimum.fœmina contrà,vt minimum efficaciæ,ita materiæ plurimum ; præſtat verò ea minimum,præter ſanguinem.ſanguis igitur muliebris totam ferè præſtat generationis materiam,& ob hanc præcipuè ſunt illæ fœcundæ hoc ita eſſe apertè conſtat, quia neque gerentibus vtero,neque lactantibus fluunt euacuationes menſtruæ. his, quia ſanguis qui alioqui redundaret,abit in lacẽillis,quia inſumitur in fœtus generationem. neque enim cauſari poſſumus in gerentibus vtero, viarum defectum. ſunt enim,præter eas, quæ alimentum fœtui deferunt aliæ quædam venæ,in os vteri ſubeuntes,per quas citra fœtuum læſionem, raris quibuſdam fluunt,etiam vtero gerentibus,vel quòd ipſæ redundent plurimo ſanguine,vel quòd fœtus ſint debiles.itaque fluunt menſtruæ euacuationes quibus ſanguis redundat,& ea ipſa redundantia facit vt ſint generationi aptæ.hinc fit neceſſariò , vt eo vitæ tempore ſolùm fluant,quo ſunt aptæ concipere ; atque vt concipere aptæ non ſint,quibus fluere deſierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis,quatuordecimo, quindecimo,aut vſque ad decimum ſeptimum annum,quibuſdam etiam citiùs aut tardiùs.Ita etiam deſinunt non omnibus eodem tempore,ſed ferè inter quadrageſimum & quinquagemum annum.Concipiunt itaque , cùm incipiunt ſanguine redundare:deſinũt,cùm ob ſenium incipiunt laborare ſanguinis penuria.vt ergo antequam fluere incipiant,concipere non poſſunt,quòd materiæ copiam nondum habeant:ita neque poſtquam ceſſauerunt,quòd iam careant.eandem ob cauſam videmus.viragines quaſdam,mulieres ſcilicet.temperamento viris ſimiles.quibus ob id menſes, aut parciſſimi , aut nulli fluunt, ſteriles eſſe.quanquam profectò.ne hæ quidem adeò abſunt a concipiendi potentia , quàm ſenes , quibus naturaliter fluere

Materia generationis.

Generationis efficiens.

Menſtruæ quibus ſiſtantur.

Tempus menſtruorum.

Virgines mulieres.

deſierunt:quia iuuenes in humidius transferri poſſe temperamentum quodammodo, monſtrant Medici: ſenes verò non poſſe reiuueneſcere,plus ſatis conſtat.neque certè alia ratione, cui ceſſauerunt iam naturaliter menſtrua, concipere poſſet, quàm reiuueneſcens.nam præter cauſas infœcunditatis puellarum,& ſenum,quas in materiæ penuria poſuimus,ſunt aliæ nihilo minores,in ipſorum vterorum affectione,nimirum quibus nondum fluxerunt.nõdum vterus dilatatus & ſatis capax eſt;quibus ceſſauerunt,ſiccus iam cõtractus & durior:eſt verò pars neruoſa, quæ naturaliter neſcit reuireſcere. igitur haud dubiè fieri non poteſt,vt cui naturaliter deſierunt muliebria, naturaliter concipiat.dico autem naturaliter deſiſſe, cui fluebant anteà(quibuſdam enim viraginibus,vt dixi,nũquam fluxerunt)neque ob morbum vllum,ſed ob ſenilem ſiccitatẽ,deſierunt fluere.talem porrò fuiſſe Saram,cùm ſingulari Dei beneficio concepit Iſaac,conſtat cùm annorum eſſet nonaginta.

CAPVT VNDECIMVM.

RIGESIMO capite Geneſeos: *Tollens ergo Iacob virgas populeas virides,& amygdalinas,& ex platanu, ex parte decorticauit eas, detractiſque corticibus, in ea quæ ſpoliata fuerant,candor apparuit illa verò quæ integra fuerant,viridia permanſerunt, atque in hunc modum color effectus eſt varius.Poſuitque eas in canalibus vbi effundebatur aqua, vt cùm veniſſent greges ad bibendum,ante oculos haberent virgas,& in aſpectu earum conciperent. factúmque eſt,vt in ipſo calore coitus, oues intuerentur virgas, & parerent maculoſa & varia & diuerſo colore reſperſa. Diuiſitque gregem Iacob, & poſuit virgas in canalibus ante oculos arietum & ouium, vt in earum contemplatione conciperent quandò verò ſerotina admiſſura erat,& conceptus extremus non ponebat eas.Factáque ſunt ea quæ erant ſerotina,Laban, & quæ primi temporis, Iacob.* Mirabilem quendam euentum continent verba hæc,quæ duarum nobis dubitationum occaſionem præbent.prima eſt, quã ob cauſam contemplatio virgarũ variegatarũ in ipſo calore coitus fœtus variegatos eſſe fecerit:ſecunda cur Iacob virgas eas gregi oppoſuerit,in matutino potiùs congreſſu quàm veſpertino.An quòd in matutino cõgreſſu,quàm in veſpertino contẽplatio rerum oculis obiectarum plus valeat ad ſimilium fœtuum ortum:an quòd is congreſſus fœcundior ſit,an ob vtrumque. Nullus Philoſophorum vnquam, huius euẽtus cauſam,in ipſum intuitum reiecit,ſed in imaginationem. neque ob id factum eſſe quiſquam putat, quòd in virgas oculorum

lorum acies intenta esset:sed quòd visio internos moueret sensus,atque gregis coëuntis imaginatio circa illa variegata versaretur.Itaque censent omnes,vel hoc vnico exemplo (quanquam multa alia narrantur his similia)imaginationem rei cuiuspiam in ipso congressus tempore vim magnam habere , vt fœtus ei similes fiant , eius verò causa non est dictu facilis. Si enim eiusdẽ facultatis esset de re aliqua cogitare, & generare, aut ad eandem corporis partem pertinerent.fortasse tolleretur aliquid admirationis:nunc verò facultas cogitãdi ad animam pertinet sentientem,generandi verò,aut ad aliam animam,aut ad aliam animæ partem,aut vt Stoici dicebant,ne ad animam quidem,sed ad naturam.porrò, facultas cognoscẽdi à Medicis omnibus collocatur in cerebro,gignendi in testibus, partibus adeò dissitis.itaque quod cognoscitur,concipitur sensibili animæ parte,cuius sedes cerebrum est,quod gignitur,vtero. quid habent hæc commune,vt iuxta mentis,aut sensuum internorum cogitationem,generatio varietur?Imprimis constat imaginationem & generationem eiusdem esse animantis actiones, siue ab eadem anima fluant,siue à diuersis.atqui,quia facultates,à quibus fluunt,eiusdem sunt suppositi , ad quod actiones omnes referuntur.primò,tãta sympathia eorum est(vt & aliarum omnium facultatum,quibus gubernatur animal) vt mutuò sese ad actiones permoueant,& passiones. hinc fit , vt cùm genitales partes semine redundant,imaginatio libidinosis scateat phantasmatis,ob corporis vitium, rursum etiam , vt cùm ob morbum animi imaginatio in rebus libidinosis volutatur, genitales partes,etsi alioqui non redundarent,turgeant , & irritentur.tantus est imaginationis & genitricis facultatis consensus.Porrò anima,quę nihil aliud est,quàm essentia corporis animati.vt Aristoteles dicit secũdo de generatione animalium, quæ inquam tantùm est actus corporis,ab eo inseparabilis,huiusmodi est quæ sensitiua vt nihil potest agere sine corporali instrumento,ita neque pati.Si enim ipsa per sese aliquam haberet siue actionem , siue passionem , secundùm eam separari posset nunc verò non potest:sed vt formæ ligni , aut lapidis, nihil euenit agere,aut pati,sed ligno ipsi:ita neque formæ equi, aut bouis,sed equo,aut boui. tametsi ergo dicimus , animam equi cogitare,imaginari,aut omninò sentire:abusiuè quodammodo id dicimus , quia ex anima id potiùs quàm ex materia fluit.propriè tamen dicitur,equum cogitare,imaginari , atque sentire & mouere sese.sentire,atque vtcunque cognoscere,iuxta eam Philosophorum sententiam , quæ maximè probatur, quoddã pati est.id verò pati,nihil est aliud,quàm animã ipsam

quodam

Imaginationis vis ad formandum fœtum.

Facultatũ sedes.

Eaculatum sympathia.

Anima immortalis quid.

Brutorum opera.

Anima quodammodo omnia.

quodammodo fieri illud ipsum;quod agnoscitur: quapropter anima quodāmodo omnia est,quia cùm omnia possit agnoscere,omniū quodammodo speciem potest recipere. non quidē recipit,ipsa per sese,sed cum corpore:vt neque sentit per se sed cum corpore.siquidem monstrauimus,nullam eam habere posse,neque actionem neque passionem.igitur ipsum animal quod agnoscit,fit quodammodo,secundum partes etiam corporales, simile ei quod agnoscitur: non quidem secundùm partes corporales,quà corporales,materialésque sunt, sed quà sunt formaliter(vt dicunt)instrumenta sensuum. non enim oues ipsæ cùm contemplarentur variegatas virgas,fiebant variegatæ corporaliter,vt cernentibus tales viderentur: fiebant tamen quodammodo(quà scilicet secundùm sensuum organa, actu cognoscebant)variegatæ.itaque animal actu cognoscens, secundùm organa corporalia,fit spiritaliter simile rei quæ agnoscitur,quod autem gignit,facit sibi simile:nam hoc ipsum est gignere.si ergo quod actu agnoscit aliquid, est ei actu simile & quod gignit simile sibi facit,quod simul cōtēplatur aliquid, & gignit,gignet aliquid simile ei,quod contēplatur, quia tale est ipsummet.hoc autē vt eueniat, necesse est vt contempletur. in ipso calore coitus,vt simul & generet & contēpletur.non enim animal generat simile sibi, secundùm id quod fuit aut erit,sed quod est tūc actu.sed dices,corporales species,quæ in animali cernuntur,vt magnitudinem,figuram,& colorē,meritò deferri cum semine,vtpote materiali principio.istas verò,siue species, siue similitudines spiritales, etsi in corporibus sint, non videri posse ita deferri.certè istæ species,siquidē in organis corporalibus recipiuntur,vt indicatū est,non possunt esse omninò spiritales.ad spiritalium verò naturam magis accedunt, quàm quæ cernuntur,quia sunt sensibilium quædam intensibiles effigies, atque cùm spiritualiter quodammodo in generante sint,in eo quod giginitur, ob diuinam vim seminis, corporaliter imprimuntur.Ea vis est,vt Arist.dicit accedendi ad omnia quod nihil aliud est,quàm semen esse,quod vim habet efficiendi membra omnia,animantis cuius est. veluti in semine humano.potentia sunt partes omnes hominis,quia omnes natum est facere,aut ex sanguine fœmineo, aut ex seipso: in equino eadem ratione sunt omnes partes equinæ. neque solùm est differentia seminum, secundùm differentiam generis, vt ex equino equina; ex humano humana fiant,sed & singulorum,vt semen Petri ad partes Petri natum sit accedere, potiùs quàm alterius. eam vim accepit ab anima generantis,potiùs quam à corpore. factiuæ enim omnes facultates à forma fluunt,passiuæ à mate-

Cognoscentis & cogniti similitudo.

Fœtus similitudo.

Semen quodammodo anima.

ria

tia.quod ergo effectiuum in semine,est ab anima. & quod generat,secundùm animam potiùs generat,siquidem id facere est generari verò à corpore formando primùm incipit, siquidem id pati est,& accipere. transfert ergo vim effectiuam generātis, quæ animæ præcipuè est, in corpus rei generandæ. Consentaneum est ergo vt ea potiùs deferat ex generante, quæ illi secundùm animam insunt,quàm quæ secundùm corpus,eáque in corpus potiùs rei generandæ transferat, quàm in animam. Igitur consentaneum etiam, vt in corpore geniti corporaliter fiat, quod in generante erat spiritualiter, quapropter fiet, vt ab albo animali nigrum cogitante, nigrum generetur, potiùs quàm à nigro, cogitante album. Ex dictis facilè constat, vim hanc & efficaciam cogitationis, in brutis potiùs esse quàm in hominibus. hominum enim mens diuina cùm sit, & separabilis, multa meditatur sine instrumento corporali atque cùm corporali instrumento vtitur, vt illi minus hærens, minores illi infigit affectiones. itaque hanc imaginationis vim in prole permutanda,multò magis licet experiri in animantibus mutis,quàm in nobis.quo fit, vt quod de ouibus, animalibus insensatissimis,narratur, sit naturæ rerum maximè conforme. Animaduertendum verò,eam vim,non maribus solùm aut fœminis,sed vtrisque inesse, & tunc maximè tale aliquid euenturum, cùm contigerit vtrumque, marem dico & fœminam, in ipso calore coitus,de eadem re efficaciter cogitare,vt tunc contigit.Ita enim dicitur, *Et posuit virgas in canalibus ante oculos arietum, & ouium, vt in earum contemplatione conciperent.* Est verò hoc valde consonum illi Philosophorum sententiæ, quæ maximè probatur.& statuit,vtrumque parentem efficientem vim & materiam conferre ad generationem.vterque ergo cùm vim faciendi præstet, & amborum congressu vna quædam potentior causa fiat,vis permutandi imaginatione fœtum,vtrique inerit aliquatenus,euidenter tamen ea permutatio non fiet fortasse, nisi cùm contigerit ambos, in eo congressus momento, eandem rem imaginari.Vt ergo exempla euētuum huic similium, multa non sint, duplex videtur esse causa. Altera quòd vtrumque in eadem imaginatione fortiter hærere,non nisi fortuitò & rarò accidit.Altera,quòd hoc in animalibus mutis,potiùs quàm hominibus, natum est fieri:quæ non possunt nobis suas imaginatiōes narrare.sunt nihilominùs nōnulla exempla. Diuus Augustinus decimooctauo de ciuitate Dei,capite quinto,in hanc ipsam causam refert, quòd apud Ægyptios nunquā deficeret bos quidam,maculis quibusdam candidis insignitus, quem Apim vocabant, & pro Deo colebant. Censet enim dæmo

Generationis efficiens.

Exemplar.

Apis taurus.

dæmones id feciſſe, ad decipiendos Ægyptios phantaſiam talis tauri, quam ſolam cerneret, vaccæ concipienti oſtentantes: *Vt libido* (inquit) *eius attraheret, quod in eius fœtu iam corporaliter appareret*. quibus verbis nihil aliud poteſt Auguſtinus innuere, quàm quod ego explicui. nam libidinẽ vaccæ attrahere, quod in eius fœtu deinceps corporaliter appareret, quid aliud ſit, quàm vaccam in ipſo feruore coitus ſpiraliter concipere formam, & ſpeciem, quæ deinceps in fœtu corporaliter exprimeretur? Galenus quoque libello de theriaca ad Piſonem, narrat, mulierem quandàm intuitu pulcherrimæ picturæ, pulchrum infantem ex deformi parente concepiſſe: *viſu* (inquit) *opinor, natura imaginem tranſmittente*, quæ verba obſcura admodùm ſunt: non enim explicat, quomodo viſus imaginem trãſmittat naturæ, ſed mihi dictum iam eſt. Quod ad alteram dubitationis partem attinet, his dictis, facilius ſit explicare, videtur haud dubiè Iacob, vtraque cauſa, virgas in congreſſu matutino potiùs quàm veſpertino, gregi obiecisſe: quòd ſcilicet eo congreſſu copioſior conceptio fiat, & quòd imaginatio in eo ſit efficacior, naſcuntur ambo hæc, & ex animalium victu, & ex natura temporis. Ex animalium victu, quia natura comparatum eſt, vt animalia omnia (præter pauca quædam, in quibus, quia contrà faciunt, cõtrà etiam eueniet, quod nunc dicimus) noctu dormiant, interdiu veſcantur, & laborent. Coitus ergo matutinus eſt à ſomno, ante cibum, veſpertinus à cibo ante ſomnum. quapropter manè ſemen cõcoctius eſt, & cerebrum in quo imaginatio præcipuè viget, expeditiùs, liberiùs, & magis fulgens. Somnus enim concoctionem ciborum maximè iuuat, & cerebri vapores abſumit, vigorémque præſtat animali vocatæ à Medicis facultati, cuius opera ſunt, ſentire & mouere. igitur & ſemen, ob concoctionem meliorem, erit fœcundius, & imaginãdi vis, ob recentem refectionem ſpirituum (reficiuntur enim ſomno) & deonerationẽ cerebri, erit efficacior. veſperi contra ſemen (vt neque alius ſuccus) concoctionem tantam non acceperit, caput vaporibus ex ventre multis & craſſis grauatum, & velut obtenebratum ſit, & facultas longa iam vigilia defatigata. euenient ergo contraria. Ex natura etiã temporis naſcitur hoc idem. Nam vt veterrimis etiam Philoſophis, & qui ante Hippocratem fuerunt, eſt celebratiſſimum, & rationi maximè conſonum, temporum differentia plurimùm valet ad mouẽdum animalium corpora. atque adeò res omnes alterationi ſubiectas. atque cùm aſtrorum motus, acceſſúſque & receſſus, tempora varient, Sol præcipuè id facit. vnde euenit, vt diei cuiuſque partis quatuor, mane, meridies, veſperum,

Congreſſus matutinus.

Somnij vtilitates.

Digitized by Google

vesperum, & nox media, quatuor anni partibus respondeant, veri, æstati, autumno, & hyemi. quia vt motum, quem Astrologi vocant proprium, toto anno complet Sol, ita quem vocant motum raptus, complet singulis diebus: atque vt motu illo accedit & recedit secundùm cæli amplitudinem, ita hoc secundùm longitudinem: & vt hyeme plurimùm à nobis abest, ita nocte media: & vt æstate proximus, ita in meridie. & vt autumno abit, ita vesperi, & vt vere venit, ita mane. est ergo matutinum tempus verno, & vespertinum autumnali simile. vt ergo corpora degunt vere saluberrimè, & maximè valent, autumno insaluberrimè degunt, & languent maximè, ita etiam summo mane, optimè, vesperi, pessimè habebũt, ad omnia quidem, maximè verò ad generationem: nam vere omnia oriuntur, autumno tabescunt, & intereunt. anima itaque & corpus sunt mane vegetiora, quare & imaginatio erit fortior, & semen fœcundius. vesperi contrà.

Anni partes.

Anni partium cum iici partibus comparatio.

CAPVT DVODECIMVM.

CAPITE trigesimo quarto Geneseos: *Et ecce, die tertio, quando grauissimus vulnerum dolor est, arreptis, duo filij Iacob, Simeon & Leui fratres Dina, gladijs, ingressi sunt vrbem confidenter.* Cur vulnerum dolores soleant esse tertio die grauissimi, ad Medicum pertinet considerare. Dubitet verò hoc loco quispiam, an vniuersum ita habeat, sitque omnis vulneris dolor die tertio grauissimus, an illorum tantùm vulnerum, de quibus eo loco agebatur, præcisi inquam præputij: atque alterutrum horum sit, cur potiùs tertio quàm secundo aut primo, aut sequentium aliquo. Hippocrates libello de fracturis, iuxta Galeni diuisionem commentario tertio, ita reliquit scriptum: *Tertio & quarto die vulnera omnia minimè sunt exagitanda, & vt in summa dicam specilli quoque omnes admotiones vitanda his diebus sunt, omniáque alia quibus vulnera irritãtur, in totum enim tertius & quartus dies in plerisque vulneribus exacerbationes parit, & quæ in inflammationes & sordes incitantur, & quæcunque in febres tendunt. vnde magni admodùm momentio si quod aliud, documentum hoc est. nam quæ sunt in medendi arte grauissima, quibus id non sit commune? non enim pertinet ad vlcera tantùm, sed ad alios quoque morbos complures.* His verbis Hippocrates satis apertè docet, non in his aut illis, sed in omnibus etiam vlceribus solere dolores tertia & quarta die fieri grauiores, nam de vlceribus, quæ cum

Vulnerum dolores tertio die grauissimi

Specilli quando vitandi:

fracturis

Dolores cur die tertio grauiſſimi.

fracturis fiunt,agens ad omnia vlcera, quin etiam ad omnes morbos ſermonem tranſtulit:ſignificans,vlcera omnia magna & notatu digna(exigua enim vlcera nullas ſolent afferre exacerbationes) ſolere diebus, tertio & quarto, fieri grauiora. Cauſam verò huius rei proximam ipſe inſinuauit,dicens, *Et quæ in inflammationem & iordes incitantur & quæcunque in febres tendunt*.nimirum,quia inflammationes & fluxiones, & febres, diebus tertio & quarto ſolèt vulneratis partibus ſuperuenire. prima enim die,qua quis vulneratus eſt,dolor tantùm eſſe ſolet ex ipſa carnis diuiſione,dum vulneratur, aut particula tractatur Chirurgi manibus,à curatione verò citò conquieſcit, ceſſante ſcilicet dolendi cauſa, quia dolor non fit cùm ſecta iam eſt pars, ſed cùm ſecatur. Cùm enim dolor ſit ſenſus rei corrumpentis,moueat verò ſenſum non facta iam, ſed quæ fit paſſio,mox ac ceſſat externa cauſa,manet pars ſine dolore,atque nisi in paucis quibuſdam,quos contigit eſſe paratiſſimos) ſine febre,vſque dum noua alia cauſa dolendi aut febricitandi accedat,vſquè dum ſcilicet,conuocata ad partem malè affectã fluxione,ſuccreſcat inflammatio, aut ſordes multa, atque ob hæc nonunquam etiam febris. proxima itaque dicti euentus cauſa hæc eſt.cur autem non ante tertium ſuperueniat fluxio, aut non diutiùs protrahatur quæ prima propoſitæ dubitationis pars eſt)nondum diximus: neque verò Hippocrates dixit, neque Galenus in commentatione appoſuit niſi fortè eam Hippocrates inſinuauit dicens: *Non enim pertinet ad vlcera ſolùm, ſed alios quoque morbos complures.* Nimirum eadem eſſe videtur cauſa in vlceribus, & in aliis omnibus morbis pendentibus ex materia, & habentibus exacerbationes(cùm vlcera, non ob ipſam propriam eſſentiam, ſed ob fluxiones exacerbentur)ea eſt natura humorum,qui commoti, & exagitati,morbos faciunt, & augent.fiunt enim morborum circuitus, ſiue quotidiani,ſiue tertiani.ſiue quartani,cùm ſunt in corpore partes quædam paratæ recipere, quædam mittere. apparatus recipientium eſt,dolor,aut debilitas:mittentium,multitudo ſuccorum, aut vitioſa qualitas,.vlcerata ergo particula parata eſt recipere,debilis enim eſt neceſſario,neque ſine dolore. niſi ergo corpus reliquum vacuatiſſimum & puriſſimum eſſe contigerit (ita enim fortaſſe nunquam redibunt magni dolores)nihil deeſt ad humorum influxus.ipſis verò ſeruantibus ſuas naturas,influet die ſecundo pituita.ſuccus mitis,moderatus, minimèque irritans;tertia die bilis flaua.ſuccus acer,mordax, & impensè calidus.cum quo ob dolorem,neceſſariò accurrit ſanguis,parítque phlegmones & febres,quæ cùm mitescere intra diem non poſſint

Vlcerum exacerbationis cauſa & tempus.

Morborũ circuitus.

Digitized by Google

possint, sed cùm citissimè intra viginti quatuor horas, vt quæ à causis externis ortum habent, necessariò incidunt in diem sequentem, qui est quartus ab accepto vulnere. hæc itaque est causa qua vulnerum dolores solent die tertia exacerbari. atque eadem causa Chirurgi, vt Hippocrates monet, post primam seu admotionem labiorum, seu consutionem (vt res exiget) non debent vsque ad diem quartum vlcera irritare, neque aliter tangere, quàm leuiter, quæ inflammationem arcent, admouendo.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

CAPITE quadragesimo sexto Geneseos: *Cunctæque animæ quæ ingressæ sunt cum Iacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque vxoribus filiorum eius sexaginta sex.* Hæc eadē verba repetuntur in initio Exodi. Egressos esse ex femore Iacob dicit filios & nepotes, qui ab eo geniti sunt. Causam habet ea phrasis naturalem, in hominum & genitalium partium compositione. nimirum vasa seminalia, quæ meliorem ac puriorem deferunt sanguinem in testes, vt in ipsis semen fiat, sunt venæ quædam, quæ ortæ ex venis, quæ in lumbis discisæ in crura iam descendunt, antequam in tres ramos, qui per crura decurrent, distribuantur, recurrunt per femora in testes in viris, & in mulieribus in vterum. nam venæ quæ ex caua eo ferè loco quo siti sunt renes mittuntur in testes, sinistra quidem venit ex emulgente vocata, quæ serosum sanguinem in renem defert, atque ob id ipsa quoque serosam materiam in testem transfert: dextra verò non multò post exortum emulgentis. quare ne ipsa quidem satis expurgatum defert sanguinem, saltem non adeò ac venæ, quæ multò pòst ortæ, ex ipsis femoribus recurrunt. quas ob id est verisimile, etsi non adeò multam materiam atque superiores, quia minores multò sunt, tamen præstare vtiliorem ad generationem fœcundi seminis. meritò ergo in sacris eloquiis generatio ad femora refertur. vt & Iacob in Iudæ benedictione dixit. *Non auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femore eius.* & hanc ipsam ob causam quinto capite Numerorum, inter adulteræ maledictiones, illud præcipuè præcipiebatur sacerdos dicere, *Ingrediantur aquæ multæ in ventrem tuum, & vtero putrescente putrescat femur.* vt scilicet, *per quæ quis peccat per eadem punietur.* vt dicitur 11. c. Sapientiæ.

Generatio ad femora refertur.

Seminis differētiæ.

Adulteræ maledictio.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

APITE tertio Exodi: *Ait Moſes ad Deum, Ecce ergo vadam ad filios Iſrael, & dicam eis, Deus Patrum veſtrorum miſit me ad vos. Si dixerint mihi, quod eſt nomen eius? quid dicam eis Dixit Dominus ad Moſem, Ego ſum qui ſum; & ſic dices filiis Iſraël: Qui eſt miſit me ad vos.* Itaque rogatus Deus quod ſi nomen ſuum, reſpondit, *Qui eſt.* Dauid quoque ſecundùm eundem ſpiritum Deum alloquutus inquit Pſal. 92. *a ſeculo tu es* atque adeò IESVS ſeruator noſter, diuina authoritate, qua & detuſbauit eos, reſpondit quærentibus ſe, *Ego ſum*, ſed cur potiùs dicitur Deus eſſe, *qui eſt*, quàm qui bonus, ſiquidem vt ipſemet dicit in Euangelio, *ſolus Deus bonus eſt*; aut quàm *qui ſapiens*, aut quàm *qui fortis*, ſi quidem hæc omnia eſt æquè infinitè, & æquè primò? Certè huius rei cauſam à nullo meliùs accipies, quàm à Diuo Dionyſio, capite quinto de Diuinis nominibus, quod inſcribitur de ente. illi ergo volo accepta referri, quæ à me dicentur in hac quæſtione.

Dei nomina.

Cùm dicitur, *qui eſt* duo licet nobis intelligere, aut ſimpliciter qui eſt, aut qui ſemper eſt. vtrouis modo intelligas, eſt maximè conſentaneum, vocari Deum, *qui eſt*, potiùs quàm aliud quiduis. primo quidem modo, quia cùm Deus definiri, aut nominari non poſſit ſecundùm ſubſtantiam & eſſentiam propriam, quia ea à nullo viuentium agnoſci poteſt, neceſſe eſt nominetur ex bonis, quæ creaturis communicat: quæ quidem omnia, quamdoquidem creaturis non ſunt ſimpliciter, ſed quodammodo, neceſſe eſt eſſe in Deo modo quodam eminentiori. quoniam autem, etſi ſint in Deo omnia æquè perfectè, & primò, non tamen omnia æquè communicantur omnibus, ſed quædam pluribus, quædam paucioribus, æquum eſt nomen tribui Deo, ab eo quod communicat omnibus illud verò tantum eſt, eſſe. nam intelligere tribuit paucis, ſentire aliquantò pluribus nutriri & creſcere pluribus adhuc: eſſe verò omnibus. ſecundo autem modo dicitur Deus, *qui eſt*, hoc eſt, qui ſemper eſt, quia cùm alia omnia creatis rebus tribuat habere aliquatenus, omnia enim & ſunt, & bona quodammodo ſunt, tamen æternũ eſſe nulli accidit, niſi ſoli Deo, vt monſtratum mihi eſt in initio huius operis Cõiunctis ergo vtriſque, dicitur Deus, *Qui eſt*, quia eſſe omnibus rebus tribuit, & eſſe sẽper, ſibi ſoli habet, nã aliud quiduis eſt aliquando ens, aliquando non ens, ſolus verò Deus ſimpliciter ac sẽper ens. hoc etiã aſſequuti

Eſt, dupliciter dicitur.

Deus indefinibilis.

viden

videntur Philoſophorum optimi.nam Ariſtoteles capite quarto libri tertij de Phyſica doctrina, Diuinum & Deum, aſſerit dixiſſe plurimos Philoſophos, quod æternum,immortale, & nulli interitui obnoxium Plato quoque in dialogo de Natura, ita diſſerit de Diuina eſſentia: *Dicimus de illa,eſt erat,& erit, ſed illi re vera ſolum eſſe competit*, Quapropter garrulitatem eſſe puto Platonicorum quorundam,affirmare,ex ſententia Platonis,vnum & bonum eſſe priora ente, atque adeò Deum non dici ens.quia ſcilicet Plato in Parmenide, in ſuppoſitione prima dicit,*Nullo igitur modo eſt ipſum vnum*.& rurſum,*Non itaque ita eſt vt ſit vnum,eſſet enim iam ens & eſſentiæ participes*. verùm quandoquidem ipſemet Plato loco citato ex Timæo dicit,*illi re vera ſolùm eſſe competit*, conſtat illum cenſere Deum eſſe re veta,non autem eſſe vt reliqua,quæ non re vera,ſed quodammodo ſunt.in tempore ſcilicet, & compoſita Deus verò modo quodam eminentiori, & per ſe eſt extra omne tempus, & citra vllius eſſentiæ participationem, ſed vnum & ſimpliciſſimum. quod nihil aliud eſt, quàm quod noſtri Theologi dicunt apertiùs,ens dici analogicè de Deo & creaturis. ita verò dicuntur & alia omnia eius nomina.Vnum,verum,& ſapiens: quia ſecundùm nullum illorum habet vllam communem eſſentiam cum re alia extra ſe, neque continetur in vlla entis Cathegoria.Omnia enim illa dicuntur de Deo æquè primo, & eminenter, quin potiùs ſunt in eo ea omnia vnum verùm dictis de cauſis,quas ex Dionyſio accepimus, ſatius eſt Deum nominari per ipſum eſſe,quod ipſius Dei teſtimonio hoc loco conſtat. Eſſe verò legitimam Platonis enarrationem, eam quam diximus, cuiuis legenti dialogum illum patebit. non enim ille aliam cauſam adhibet, qua vnum non dicatur eſſe, quàm qnòd eſſe tempus præſens contineat, & quòd ens participatione alicuius eſſentiæ fiat illa verò duo non congruunt, Enti vt vnum eſt,ſed vt multa, quæ creata ſunt.itaque Deus non eſt,vt ſunt hæc:atque ipſum eſſe,vt de his & illo dicitur, non eſt vniuocum. vt verò Deus eſt, non accidit illi prius vnum & bonum quàm Ens,alioqui nulla ratione minus eſſet, vnum,quàm habens quædam alia aliis priora.ſed in Deo adeò non eſt prius & poſterius,adeò omnia illa nomina ſignificant vnum,vt,ne ratione quidem differant, nedum poſſint prioris & poſterioris ratione differre. ita mihi videntur multi Platonicorum facere, ne intelligendo, vt nihil intelligant, qui parum abeſt quin dicant cum inſipiente,*Non eſt Deus*.

Ente quæ priora.

Entis analogia.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

De ligno in aquas à Moſe miſſo.

EXODI decimo quinto: *At ille clamauit ad Dominum, qui oſtendit ei lignum, quod cùm miſiſſet in aquas, in dulcedinem verſæ ſunt.* Cùm hoc legimus magna ſubit dubitatio, An lignum in aquas miſſum, naturali quapiam facultate dulcedinem intulerit, an id voluntate Dei, & miraculo effectum ſit, in figura maioris cuiuſpiam ſacramenti. atque pleriſque hoc videtur probabilius. primùm quidem, quia nemo, neque Medicorum, neque qui naturalem hiſtoriam ſcripſerunt, talem facultatem vnquam videtur agnouiſſe. neque facilè videtur dici poſſe, aut excogitari, quam paſſionem inferret id lignum aquæ, vt amaritudinem eleuaret, cùm præcipuè in Hiſtoria ſcholaſtica, ex ſententia Hebræorum, dicatur id lignum fuiſſe amariſſimum, & mortiferum; deinde, neque ſi talem vim habere poſſet lignum, poſſet ea in magnum flumen, aut ingentem locum vti. habet enim modum quendam facultas omnis naturalis, eúmque ſecundùm magnitudinem eius quod facit, & accipientis. non enim ſi magnes trahere poteſt ferrum, continuò poſſit trahere montem ferreum, neque ferri exiguum quantuluſcunque lapis, ſed tantus tantum, omnes autem naturæ fines videtur excedere tantam aquæ molem, à ligno non maiori, quàm vt à Moſe poſſet apprehendi, & in aquas mitti, tantam recipere alterationem nihilominus videtur neceſſarium fateri, ſecundùm naturalem aliquam facultatem, illud eſſe effectum. quandoquidem capite 39. Eccleſiaſtici in confirmationem operum medicinalium, & virtutum medicamentorum, & commendationem artis dicitur. *Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara.* Niſi autem naturali aliqua ligni facultate id factum eſſet, quale obſecro eſſet argumentum? certè tale, ac ſi diceres: magna vis medicinæ eſt, quia infuſio aquæ benedictæ, & admotio Crucis, & reliquiarum Sanctorum, ad omnes morbos prodeſt. immò verò ob hoc ipſum dicent multi, opus non eſſe medicina. quòd ſcilicet vita & mors, ſanitas & morbus, penes Dei voluntatem eſſe videatur, non penes artem vllam. Reſpondent à contraria ſententia Eccleſiaſticum proferre illud exemplum, vt ex eo quod miraculosè Deus fecit per lignum, indicaret omnia etiam illa quæ naturaliter efficiuntur per creaturas, ad Deum eſſe referenda. Mihi verò videtur id exemplum indicaturum, non ſolùm à Deo eſſe tributas rebus virtutes, ſed ſuſpicionem etiam illaturum, nullas omninò eſſe naturales ipſarum rerum, ſed à Deo ipſo effici quiduis, vt immiſſo

De medicina.

ligno

ligno in aquas factæ ſunt dulces. quapropter cenſendum potiùs videtur, naturali aliqua ligni virtute effectum eſſe illud. iuuat plurimùm hanc ſententiam, quòd Hebraicæ linguæ periti dicunt, iuxta ſuum idioma legendum potiùs fuiſſe, *Clamauit ad Dominum, qui docuit illum lignum*. quod quid aliud eſt, quàm docuiſſe illum ligni facultatem, & virtutem? Certè cùm Deus oſtenderit Moſi lignum, quo aquas dulces efficeret, neceſſe eſt indicaſſe illi lignum tali præditum facultate, aut ſimul indicaſſe lignum, & illi talem facultatem indidiſſe, cùm eam nullatenus haberet anteà, aut nulla facultate data ligno, ipſummet Deum, cùm iniectum à Moſe eſt aquas reddidiſſe dulces. hoc vltimum nihil penitus haberet cum medicina, neque vllum argumentum in artis laudem, aut fidem, capi poſſet. nam mera Dei voluntate res eſſet acta. ſuperſunt igitur priora duo. Rurſum ſi lignum tali præditum erat facultate, aut tali tantáque erat præditum, vt naturaliter, nihílque denuò apponente Deo, poſſet tantam, adeò amaram aquam, reddere potui aptam, aut eam Deus, naturalem alioqui, ligni vim, nouo quodam intuitu auxit, atque fortiorem fecit. Quod horum fecerit Deus, non poſſum vlla monſtratione indicare. nam his omnibus modis ſolet in homines beneficia conferre atque qui dicet, Deum tribuiſſe ligno facultatem, quam anteà caruerit, argumentum fidei artis medicæ, ita concludet. quandoquidem Deus tribuere potuit ligno facultatem adeò mirabilem, alterandi ſcilicet magna flumina, non eſt diffidēdum quin herbis, lapidibus, ac metallis, alterandi noſtra corpora dederit vires, vt, ſcilicet, argumentum ſit à maiori. multò autem firmius argumentum, & ad rem ipſam propiùs accedens ſit, ab exemplo. ita ſcilicet, non eſt cōtemnenda medicina, quaſi magnam vim non habeat transferendi ægrotantium corpora in priſtinam ſanitatem maximas enim vires habent res quàmplurimę, multis modis afficiendi res alias Exemplo eſt lignum, quod aquas in Mara reddidit dulces. ob hæc mihi videtur magis conſentaneum, lignum illud naturali vi aquas feciſſe dulces. atque de ea facultate dixerim ego duorum alterum, aut eſſe ſecretricem aquæ, & exuſtæ terræ, ſimilem ei qua acetum findens lac, ſerum ſecernit (nulla enim ratione meliùs poſſit aqua ex ſalſa dulceſcere, quàm ſecreto ſale atque ita neque ex amara quam ſecretis terræ valdè exuſtæ partibus, talium quippe admiſtione fit amarus ſapor) aut eſſe tractricem partium amararum, gratia ſimilitudinis ſi modò credimus dicentibus fuiſſe amariſſimum lignum) atque alliciendo ad ſeſe, imbibendóque amaras aquæ partes, illam dulcem & potui aptam reddidiſſe. Crediderim

Aquarum dulcedo.

ſanè eam facultatem, quæcunque in ligno fuerit, plus ſolito tunc, annuente Deo valuiſſe: velut medicamenta exiſtimo nonnunquam, plus quàm aliàs, valere, ob gratiam Numinis. nimirum Deus prima cauſarum eſt, quare aliarum quæcunque ita mouere poterit, vt ipſe exordiatur motum. ita enim euenit, in cauſis omnibus, quæ ordine poſitæ ſunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SECVNDO capite Leuitici: *Omnis oblatio, quæ offertur Domino, abſque fermento fiet, neque quidquam fermenti ac mellis adolebitur in ſacrificio* Paulò infrà, *Quidquid obtuleris ſacrificij ſale condies*, & rurſum, *In omni oblatione offeres ſalem.* Mirum eſt, ſolenne fuiſſe, non ſolùm in veri Dei, ſed etiam falſorum Deorum ſacrificiis, ſale vti. quod quidem intelliges ex Plinio libri 31. capite ſeptimo, vbi de ſalis laudibus agens, inquit, *Maximè autem in ſacris intelligitur eius auctoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.* quapropter ſuſpicor eam conſuetudinem fluxiſſe à primis illis naſcentis mundi ſacrificiis, quæ Deo Optimo Maximo offerebantur, & indè in omnium gentium ſacros ritus deriuatam eſſe. conſentaneum enim eſt cenſere, falſos illos ſacrorum miniſtros, à veris ſacerdotibus accepiſſe eam conſuetudinem, Dæmonibus id poſcentibus, quoque maximè fieri poſſet, diuina ſibi offerrentur ſacrificia: potius quàm veri Dei cultores, falſorum ritus eſſe imitatos. Verum itaque eſſe fatemur, quod Plato in dialogo de Natura dicit: *Sal Deo amicum corpus*, quod cum præſenti loco maximè congruit. poſcit enim Deus in omni obiatione offerri ſibi ſalem, quaſi ſibi gratum & amicum corpus. ſed quo pacto poteſt ſalis corpus eſſe gratum, & amicum Deo potius quàm fermenti & mellis (quæ tamen duo reſpuit Deus) aut alterius cuiuſpiam rei? videri poſſit alicui, eſſe vllam cauſam naturalem, velut fortè aliquam ſympathiam, aut antipathiam diuinæ naturæ cum his, aut illis corporibus, ob quam, his delectetur, ab illis abhorreat. quia & dæmones, qui ſunt etiam incorporei, quibuſdam corporibus allici, quibuſdam fugari quaſi experimento confirmatum affirmat omnis antiquitas. quin & vocati exorciſtæ, ſuffitu rerum fœtidarum, vt caprini ſtercoris, & admotione ruræ, & hypericonis, quæ ob hanc cauſam fuga dæmonum appellata eſt, vtuntur. Tobias quoque ſuffitu exuſti iecoris fugauit dæmonem, idque præcepto Raphaëlis, eò vſque procedunt nonnulli eorum, qui de dæmonibus ſunt philoſophati, vt eorum quoſdam affirment rebus

Salis vſus in ſacris.

Exorciſtarum vis.

qui

quibuſdam delectari, quas alij habeant exoſas, itaque multorum ſententia eſt, eſſe rebus incorporeis cùm corporeis familiaritatem, aut diſſidium. vnde fieri videtur poſſe, vt Deus quibuſdam corporibus, plus quàm aliis, delectetur, cùm præcipuè quædam alia loca ſacrarum ſcripturarum, hoc idem videantur innuere. nam in libro Iudicum capite nono ita eſt ſcriptum: *Nunquid poſſum diſcrere vinum meum, quod lætificat Deum & homines?* itaque innuunt ſacra eloquia delectari Deum ſale & vino, offendi verò fermento, & melle. quid ſibi volunt hæc? aut quæ eſt cauſa? Dæmones quidem, ob hæc, & his ſimilia, cenſebant omnes Platonici, corporeos eſſe, & alios terreos, alios aqueos, alios igneos, aëreos alios. quòd illi huic, alij illi corpori, habeant naturam propinquiorem, & eò maximè delectentur. fiet ſanè neceſſariò ex horum ſententia, vt quia cum elementis his aut illis habent naturalem familiaritatem, cum concretis etiam quibuſdam habeant ſympathiam, aut antipathiam quandoquidem concretum quodcunque corpus, ad hoc aut illud elementum pertinet. vt multis in locis, præcipuè quarto libro meteorum indicatum eſt Ariſtotelis quoque placitis mihi videtur conſonum, nihil eſſe in rebus quod per ſe ſubſiſtere poſſit omninò incorporeum, præter primam cauſam. quia ille aſſerit omne, quod mouet, moueri, vſque ad primam cauſam quæ ſola mouet & non mouetur; & nihil moueri quod non ſit diuiſibile & corporeum. Ex quibus aſſertionibus fit vt prima ſolùm cauſa ſit incorporea. Nam ſi omnis cauſa præter primã mouetur, & omne quod mouetur eſt corporeum, omnis cauſa præter primam corporea eſt. Omnium ergo Philoſophorũ placitis videtur conſonum, Dæmones eſſe corporeos: quãquam id profectò verũ non eſt. Nam aut haberent corpora elementaria, hoc eſt, naturæ corporaliũ elementorum (terræ dico, aquæ, aëris, & ignis) participia, aut cœleſtia, velut Ariſtoteles innuit ſecundo de Generatione animaliũm cap 3. de animabus, quas velut ſubſtantias quaſdam, ſeparabiles eo loco imaginatur, differens his verbis: *Sed enim omnis anima ſeu virtus, ſiue potentia, corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quàm ea quæ elementa appellantur. Verùm prout nobilitate aut ignobilitate anima inter ſe differunt, ita & natura eius corporis differt. Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fœcunda ſint ſemina videlicet, quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine ſpumoſóque corpore continetur, & natura quæ in eo ſpiritu eſt proportione reſpondens elementó ſtellarum.* Hæc Ariſtoteles. Sed, ſi dæmones elementaria haberent corpora, pati quidem poſſent ab his

Deus quibus delectari dicatur.

An Dæmones habeãt corpora.

corporibus quæ penes nos ſunt, & voluptate ac dolore ab illis affici: ſi verò hæc, & corrumpi, eſſéntque natura ſua mortales, quod cuiuis videatur eſſe abſurdum; ſin autem haberent corpora cœleſtia, aut cœleſtibus hac in re ſimilia, quòd immortalia eſſent, eſſent ita quoque inalterabilia, & voluptatis & doloris incapacia, quia dolor & voluptas ſenſus quidam eſt, ille triſtis, hæc iucundus: ſenſus verò actus, ſine ſenſorij alteratione non eſt. igitur ponere corporales dæmones, niſi etiam ponas mortales. quò delectentur aut doleant obiectu rerum corporearum, ſuperuacaneum eſt, & inſufficiens. quapropter Apuleius libello de Deo Socratis, cuius meminit Diuus Auguſtinus octauo de ciuitate Dei, contradictionem inuoluit in dæmonum definitione, dicens, eos eſſe genere animalia, animo paſſiua, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna. genere enim animalia eſſe dicit, quòd corporibus conſtent & animis, animos verò eorum paſſiuos, quòd iraſcantur iniuriis irritati, & donis placentur, & gaudeant honoribus, ac denique eiſdem, quibus hominum animi, perturbationibus agitentur. ſi verò animalia ſunt, atque ira timore, mœſtitia, & gaudio afficiuntur, non poſſunt non habere etiam corpora patibilia. nam motus huiuſmodi corporales ſunt, feruétque cor per iram, contrahitur per timorem & mœſtitiam, effunditur gaudio. quòd ſi dicas in homine eſſe has paſſiones corporales, in dæmonibus verò pertinere ad ſolum animum, eſſéque aliud genus, iræ, timoris, mœſtitiæ, & gaudij, fit vt illorum animi nullas actiones per corpora exerceãt (quas enim potiùs quàm has?) quare non magis erunt illorum corporum actus, neque animalia efficient, quàm animæ intra teſtaceas ollas concluſæ: neque ex illis corporibus & animabus conſtarent ſuppoſita, cùm actiones non eſſent totius compoſiti: ſed animæ ipſæ per ſe, eſſent ſuppoſita, corpora verò terrentur ab animabus, vt vaſa fictilia quæ ab incluſis animalculis transferuntur præterea, ſi ſunt corpore aërea, non poſſunt non habere contrarietatem cum terreis, & cum omnibus elementis, ac concretis corporibus communem materiam, quare & corruptibilia neceſſe eſt ſint. quòd ſi hîc quoque fingas aliud aëris genus, à corruptibili hoc quo ſuffundimur diuerſum, primùm quidem non eſt iuxta ipſius Apulei mentem, ſiquidem quia aërei ſunt dæmones, affirmat in aëre & infra cœlum ipſos viuere. huius igitur aëris, quem incolunt habebant naturam, non alterius, quem non incolunt. hic verò corruptibilis eſt, & quæcunque eo conſtant, neceſſe eſt eſſe corruptibilia. Porrò, ſi alio aëre impatibili cõſtant, nullum habent ſenſum: quia ſenſus nullus agi

Sententia Apulei de dæmonibus.

poteſt

poteſt quin proprium ſentiendi inſtrumẽtum patiantur à ſenſibilibus: inſenſibilia verò corpora non ſint animalia, neque problematum, quæ proponebantur, quî ſcilicet fiat vt quibuſdam rebus delectentur, alias habeant exoſas, reddita eſt vlla cauſa. ſatius ergo eſt exiſtimare, incorporeos illos eſſe, vt ſunt natura indiſſolubiles. quare Diuus Auguſtinus (vt hoc quoque dicam obiter) octauo de Ciuitate Dei, capite 15. vbi ita ſcripſit: *Abſit vt iſta conſiderans animus veraciter religioſus, & vero Deo ſubditus, ideò arbitretur dæmones ſeipſo eſſe meliores, quòd habeant corpora meliora.* vbi inquam, hæc dicit Auguſtinus, ne putetur concedere dæmones habere corpora meliora, ſed negare hanc conſequutionem, habent corpora meliora, ergo ſunt meliores. porrò in verbis illis Pſalmi centeſimi tertij, *Qui facis Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem*, nomina illa ſpiritus, ſeu aër, & ignis ſignificant metaphoricé ſubſtantias incorporeas magnæ virtutis, ac potentiæ, non tamen quòd verè aërei aut ignei ſint. nam præter dicta quantum, non eſt in ratione ſubſtantiæ, ſed accidens quoddam illius. vt igitur eſt in rerum vniuerſitate ſubſtantia quanta, ſit etiam aliqua non quanta. ea autem non ſit ſolùm quæ incorporea & infinita; nam inter corporeum finitum & incorporeum infinitum, medium eſt incorporeum finitum, aut corporeum infinitum. Corporeum infinitum eſſe omninò non poſſe, multis euidentibus argumentis indicauit Ariſtoteles. ſupereſt igitur vt ſit incorporeum finitum. Eſſe verò Deum virtute infinitum, indicatum mihi eſt in hoc ipſo opere, ſupereſt ergo præter ipſum, eſſe ſubſtantias aliquas incorporeas, eáſque finitas. Itaque cenſendum non eſt Angelos eſſe corporeos, neque ſuffitu torqueri, aut bonis odoribus allici, aut rei cuiuſpiam naturalis contactu dolere, aut delectari, nihil enim horum ſine contactu fert natura: contactus verò corporum tantùm eſt) ſed vanum eſſe ac ſuperſtitioſum quidquid eiuſmodi moliuntur exorciſtæ, mendaciſſimoſque dæmones hominibus illudentes, ea omnia mentiri. Dæmones quibus alliciuntur.

Multò minùs quiſpiam poſſit cenſere, Deum Optimum Maximum vlla voluptate ſenſus affici, aut vllo dolore: ſiquidem omnium Philoſophorum conſenſu eſt incorporeus, & omninò immobilis, nullámque murationem ſubiens. quà autem opera ſua ſunt, omnia amat, & nihil eorum, quæ fecit odio habet; quia omnia ſunt valde bona, vt primo capite Geneſeos & 18. Eccleſiaſtici ſcriptum eſt. Quid ergo dicemus de ſale, corpore adeò Deo amico, & de vino quo lætatur, & de fermento & melle quæ interdicit in ſacrificiis, & de multis aliis corporibus, quæ in libris ſacris dicuntur, alia gratum, Grata & ingrata Deo.

alia ingratum Deo odorem expiare? Certè nihil aliud, quàm substantias has corporales, res alias quasdam nobis indicare, quas partim adesse, partim abesse, oportet in sacrificiis. Nimirum sal symbolum esse videtur integritatis, & incorruptionis, ac proinde innocentiæ, contrà fermentum, corruptionis & impuritatis: vinum, charitatis: mel, voluptatis & deliciarum. quia sal, vt experimento constat, atque Aristoteles 26. sectione problematum docet, siccat, ac proinde incorrupta seruat quæcunque eo condita reponimus. fermentum verò nihil est aliud, quàm massa facta acidior: constat verò eum saporem ex rebus anteà integris, debilitatione naturalis caloris, & accessione caloris alterius præter naturam fieri, quæ alteratio corruptio est. Fit itaque ex massa fermentum, vt ex vino acetum, atque ita fermentat massam, augeri & rarescere faciens, vt acetum fermentat tetram: quod opus refertur ad partes illas, quę calorem præter naturam contraxerunt in illa corruptione. Adiicit præterea fermentum pani saporis gratiam, quod aciditatis illius moderatæ mistione facit, velut idoneo quodam condimento: Rectè hæc explicuit Plinius libro 18. cap. 11. dicens, *Fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, priusquàm addatur sal ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. vulgò verò (hic est hodie vsus) neque subsecum faciunt, sed tantùm pridie asseruata materiæ miscentur.* Hæc Plinius. quibus docet fermentum acore & corruptione massæ, seu pultis fieri: salis verò admistione, prohiberi eam corruptionem, vt certè aliam omnem putrescentiam. Meritò ergo id, cuius natura & essentia constat corruptione, symbolum peccati est: quia corruptio & putrescentia via est ad naturalem cuiusuis corporis interitum, vt peccatum animi; & quod natura aptum est cohibere omnem putrescentiam, symbolum est iustitiæ, quæ tollit peccata: oportérque hoc adesse sacrificiis, illud abesse. Huc spectat quod Deus dixit ad Aaronem cap. 18. Numerorum, *Pactum salis est sempiternum coram Domino tibi, ac filiis tuis* Vocat enim pactum salis pactum sacrificiorum, quo pepigerat scilicet Deus, in æternum se daturum ius offerendi sacrificia Leuitis. vocat verò id pactum salis, id est, sacerdotij, quia à nulla oblatione aberat sal: aut, vt alij interpretantur, pactum salis, id est, pactum perpetuum, quia sal tollit corruptionem. porrò mel symbolum deliciarum esse, ob dulcedinem, constat delicias verò ingratas esse Deo, & delicioſos homines non præstare Deo grata sacrificia, constat etiam, quia, vt Aristoteles inquit secundo Ethicorum capite tertio, ob voluptatem res improbas agimus, & ob dolorem res posthabemus honestas. vnde fit, vt qui Dei sit futurus amicus.

Sal cuius rei symbolum.

Mellis vsus.

Fermentum.

Pactum salis.

Mel cuius rei symbolum.

Digitized by Google

amicus,voluptatis contemptor.& doloris patiens esse debeat, aut contemptor vtriusque, ad amplexandum dolorem , & dimittendam voluptatem. amant ergo sacrificia salis incorruptionem.& mordacitatem:respuunt verò fermenti corruptionem,& suauitatem mellis.hæc itaque Deus verus,has ob causas,circa sacrificia ita disponebat.Cacodæmones autem, vt diuinitatem simularent , Dei æmulatores in rebus quibusdam efficiebantur:non tamen in omnibus:quia non ferebat eorum nequitia , quin atrocia quædam à suis miserrimis mancipiis postularent,velut hominum cruorem, & viscera. Sed neque quod Tobias fecit,vt iecoris odore dæmon fugaretur , censeo esse naturale,sed eam benedictionem datam à Deo iecori , vt nunc datur aquæ. Contigisse verò illud etiam in figura , vt significaretur,exuendam esse concupiscentiam in sanctis connubiis.Iecur enim symbolum concupiscentiæ est. huiusmodi sunt omnia legis antiquæ præcepta : significant enim in sensu allegorico,aliud quàm in literali,quem modum docendi imitati sunt multi veterum Philosophorum , præcipuè Pythagoras,cuius adhuc extant symbola multa.quale est illud quod ad præsentem disputationem facit,*Salem apponito* nimirum in rebus gerendis semper apponi iubebat salem , hoc est, prudentiam, & integritatem. Hieroglyphica etiam ratio scribendi,quam Ægyptij sacerdotes tenuerunt in sacris , similem continebat sapientiam.quam etiam in veri Dei cultu quadamtenus retineri videmus. nam est in templis Dei multus vsus ignis & aquæ;quia , arbitror , hæc hieroglyphicè munditiem indicant causa verò qua indicent est,quòd hæc duo sint , quæ corpora omnia à sordibus mundent. quia verò emundandi corpora habent vim naturalem,benedictiones quoque emundatorias animorum , his præcipuè Deus tribuit, igni dico & aquæ.corporeis verò & incorporeis substantiis nulla naturalis est sympathia:nedum aliis rebus cum Deo : cui nihil cum illis est commune in essentia.

Dæmones quibus fugantur.

Iecur cuius rei symbolū.

Pythagorica symbola.

Ignis & aquæ vsus in sacris.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

LEVITICI capite vndecimo ita scriptum est, *Et sus quia diuidit vngulam non diuidat,non ruminat.* quatuordecimo autem Deuteronomij,*Sus quoque quoniam diuidit vngulam,& non ruminat, immunda erit.* Quod quidem multum diúque me torsit,non intelligentem,quî fieri posset,vt sus diuidere & non diuidere vngulam diceretur,vsque dum apud Aristotelē reperi

aper

apertiſſimam huiuſmodi diſſolutionem. Ille ſiquidem capite primo libri ſecundi de Hiſtoria animalium, hanc animalium differentiam ſtatuens ita inquit: *Quadrupedum autem quæ ſanguine conſtant, eadémque animal generant, alia multifida ſunt, quales hominis manus pedéſque habentur. ſunt enim, quæ multiplici pedum fiſſura digitentur, vt Canis, Leo, Panthera; alia biſulca ſunt, quæ forcipem pro vngula habent, vt oues, capræ cerui, equi fluuiatiles: alia infiſſo ſunt pede, vt quæ ſolipedes nominantur, vt equus, mulus, genus ſanè ſuillum ambiguum eſt. Nam & in terra Illyricorum, & in Paonia, & nonnullis aliis locis, ſues ſolipedes gignuntur.* Hæc Ariſtoteles. Ex quibus apertè conſtat, ſues partim quidem findere, partim non findere vngulam, vtroſque tamen, & qui findunt, inquam, & qui ſecus, eſſe immundos, quia neutri ruminant. Alij igitur vtraque ratione immundi ſunt, & quia neque ruminant, neque findunt vngulam, de quibus vndecimo Leuitici agitur, ſuntque Illyrici ſues: alij altera tantùm, quia ſcilicet etſi findant vngulam, non ruminant. de quibus agitur 14. Deuteronomij, ſuntque noſtrates ſues.

Suum differentia.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

LEVITICI caput duodecimo, *Mulier, ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus, iuxta dies ſeparationis menſtruæ. Et die octauo circumcidetur infantulus; ipſa verò triginta diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Omne ſanctum non tanget, neque ingredietur in ſanctuarium, donec impleantur dies ſuæ purificationis. Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menſtrui, & ſexaginta ſex diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Cúmque expleti fuerint dies purificationis ſuæ, pro filio, ſiue pro filia, deferet agnum*, &c. Capite decimoquinto Leuitici, *Mulier, quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur.* Mos circuncidendi Iudæis ſolùm erat antiquitùs, niſi etiam fortaſſe ſacerdotibus Ægyptiorum, vt Horus Appollo Niliacus in hieroglyphicis inſinuat, dicens. Cynocephalum fuiſſe notam ſacrificij, quia naſcitur circunciſus. *Circumciſionem verò ſacerdotes* (inquit) *magno ſtudio peragebant.* Quod quidem ſi ita erat haud dubiè Ægyptij acceperunt ab Hebræis. Non enim Hebræi ab Ægyptiis, ſed à pacto quod fecit Deus cum Abrahamo capite decimoſexto Geneſeos, Niſi etiam fortaſſe naturalis legis ſacerdotes, vt ſigno quodam pietatis, circumciſione vtebantur, atqui Abrahami circumciſio noua non fuit, ſed à Deo denuò probata, & ſancti

Circunciſio. Horus Apollo.

ſanctificata. Vtcunque hoc habeat, conſuetudo imponendi nomina die octauo plurimis aliis gentibus fuit. Cauſam naturalem reddit Ariſtoteles, capite vltimo libri ſeptimi de Hiſtoria animalium, his verbis: Plurimi, antequàm exactus ſit dies ſeptimus intereunt, & hanc ob cauſam tunc nomina imponuntur, tanquàm ſaluti iam pueri magis credamus. Itaque imponũtur nomina die octauo, quia antequàm exactus ſit ſeptimus, parum conſtat an fœtus ſit perfectus & vitalis, an imperfectus, abortiuus, neque vitalis. exemplo fuit filius primus Dauid ex Berſabee, qui die ſeptima mortuus eſt, vt ſecũdo Regum narratur. Magnam vim eſſe hebdomadæ, in iis quæ ad fœtuum intra vterum formationem, & in lucem iam editorum vitam pertinent, Hippocrates probat multis in locis, maximè autem libello de carnibus, multis argumentis, ſtatuens hanc aſſertionem, Vitam hominis ſeptem dierum eſſe: primùm quidem quòd ſeptima dies certam firmamque iam perfectæ conceptionis notam præſtet, quia vt Ariſtoteles capite tertio libri nuper citati dicit, ſi in ſeptimum diem intus (hoc eſt intra vterum) permanſerit genitura, conceptum iam eſſe certum eſt. Atque vt Hippocrates loco citato affirmat, quod conceptum eſt, ſi intra ſeptem excidit dies, nullam præ ſe fert delineationem. ſi verò poſt ſeptẽ, in aquam immiſſum, oculorum oris, & pudendorum quandam non inuidentem delineationem oſtendit. Hanc ob cauſam dicit Ariſtoteles, qui intra ſeptem dies fiunt, non vocantur aborſus, ſed effluxiones. Nam ante ſeptimum ne fœtus quidem, neque embrio putatur eſſe, ſed ſemen. Itaque conceptio certa ſeptem dierum eſt, & quod immiſſum in vterum, in certam firmámque conceptionem non peruenit, intra ſeptem dies effluit, & perit. Ita etiam recèns natos dies ſeptima probat. nam plurimi eorum qui vitales non ſunt, intra hebdomadam pereunt. Adultis etiam hominibus eſt vita ſeptem dierum, quia vt dicit Hippocrates libello de carnibus, Si quis ſeptem diebus nihil edere, aut bibere velit, plerique quidẽ in ipſis moriuntur, ſunt tamen qui illos tranſmittunt & tamen moriuntur. Ieiunum enim inteſtinum in his diebus concreuit, moriuntúrque etiam illi. Hanc ob cauſam ergo iudico, miſiſſe Deum die ſexta cibum Danieli in lacu Leonum exiſtenti, ne ſcilicet, ſi ſeptimam attingeret, periret fame. Nam etiam in his quæ miraculosè agit, habet Deus rationem aliquam naturæ, ne plura quàm opus ſit eueniant miracula. Itaque & conceptio, & argumentum vitalis ortus, & duratio vitæ hominum ſine refectione ſeptem dierum eſt, vt certè mundi totius fabrica ſeptimo die eſt cõcluſa.

Nominis octauo die imponendi ratio.

Septenarij ratio in vita.

Sine cibo quouſque vita durer.

In

Hominis ortus quid imitetur.

In quàmplurimis enim rebus, hominis ortus mundi creationem imitatur. nimirum eſt microcoſmos. Meritò ergo, atque iuxta hominum naturam, iuſſit Deus pueros die octaua circumcidi, quaſi iam victuros. Interim iubet mulierem quæ peperit maſculum, immundam eſſe ſeptem diebus iuxta dies ſeparationis menſtruæ. hoc eſt, continere ſeſe ſecundùm legem eius cui menſtrua fluunt, quæ capite decimoquinto huius eiuſdem libri ſcripta eſt his verbis, *Mulier, quæ redeunte menſe, patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur.* Hoc quoque ſecundùm rei ipſius naturam præcipitur, Quia hic etiam eſt finis fluxionis menſtruæ naturaliter euenientis. Quæ enim vltra hebdomadam prorogatur, ſymptomatica eſt. & morbi ſoboles. Quamquam enim, vt libello de ſuperfœtatione dicit Hippocrates, multis tempus eius purgationis tres ſunt dies pleriſque tamen, vt ipſemet dicit, multò plures, duplum ſcilicet, hoc eſt, vſque ad ſeptimum, quo ea ceſſat, velut morbi etiam acutiſſimi. Neque ſanè vltra tres vel quatuor dies prorogari præter naturam eſt, niſi etiam vltra ſeptem prorogetur, tametſi multò ſalubriores & fœcundiores ſint, quibus non vltra tres durat. eſſe verò poteſt etiam naturale, vſque ad ſeptẽ, etſi minùs vtile. ſed eſt etiam in naturalibus plus aut minus bonum. Hoc verò ita habere, Hippocrates libro primo de morbis mulicbribus docet, dicens: *Quibus verò in natura eſt, vt plures quàm quatuor dies purgentur, & menſes valde multi prodeũt, hæ tenues ſunt, & fœtus earum tenues, & emarceſcunt.* Itaque optimus menſtruorum finis, duorum, aut trium, aut ad ſummum quatuor dierum eſt: naturalium verò vltimus, ſeptem. Meritò igitur mulier, quæ redunte menſe, patiebatur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabatur, & ob hanc ipſam cauſam quæ pepererat maſculum, ſeptem diebus quaſi immunda eſſe iubebatur. Circuncidebatur verò puer die octauo, quaſi exactum iam eſſe ſeptimum, magnam vim haberet ad vitæ ſecuritatem: poſt ſeptenarium verò, maximam vim habent, in affectionibus fœtuum qui geruntur vtero, & infantium recèns in lucem editorum, quadragenarij: atque vt intra ſeptem dies fieri diximus effluxiones ſeminis, cùm conceptio non perficitur: ita intra quadraginta plurimi fiunt abortus, ac corruptiones. Quod Ariſtoteles capite tertio, ſeptimi de Hiſtoria animalium, his verbis dicit, *Effluxiones vocantur, quæ intra ſeptimum diem corruptiones fiunt, abortiones autem quæ intra quadrageſimum.* Et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur. Hippocrates quoque libello de partu ſeptimeſtri ita ſcriptum reliquit: *Dicunt autem & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri,*

Quadragenarij nunc erri in fœtu.

fieri, ſed & reliqua cõſcripta his accidere in quadragenarijs. Rurſus paulò infrà eodem libello: *At verò quadragenarij primùm in fœtibus iudicant ; quiſquis enim primos quadraginta dies tranſmiſerit, ãbortus effugit ex omni cauſa contingentes. plures autem fiunt in primo quadragenario abortus, quàm in alijs omnibus.* Itaque ex ſentẽtia Hippocratis & Ariſtotelis, quos hac in re ſequutus etiam eſt Galenus, vt intra ſeptem dies fiunt ſeminis effluxus: ita intra quadraginta abortus: atque vt recèns nati ſolent intra ſeptem dies perire, ita qui hos effugiunt. alium, eúmque proximum periculi finem habent quadraginta dies: atque vt ſupra ſeptem dies contentum intra vterum ſemen eſſe, certa eſt conceptionis nota, cùm verò tranſit prægnationis quadrageſima dies, abortus periculum maximum receſſit: ita cùm recèns natus (reſpondent enim vitæ principia principiis generationis) attigit octauum diem, homo iam vitalis eſt: cùm quadrageſimum, robuſtior, viuacior & ſapientiæ iam particeps eſt, Indicio eſt, quòd eorum qui euaſerunt, ſeptimũ multi moriuntur intra quadrageſimum, à quadrageſimo vero incipiunt iam pueri ridere, quaſi firmiores iam facti, & ſapientiæ quædam exordia oſtentantes. Docet hoc Hippocrates in calce libelli de partu ſeptimeſtri: Merito ergo, atque vt natura ipſa poſcebat inſtitutum eſt, vt puer die octauo circumcideretur, mater verò ingrederetur in Sanctuarium, illum Deo oblatura quadrageſimo. Nimirum circumcidebatur die octauo, vt qui iam non imperfectus fœtus, ſed homo vitalis eſſe cognoſceretur: deferebatur in templum quadrageſimo, vt qui magnum recens natorum periculum euaſiſſet, & roboratus iam eſſet, & ſapientiæ indicia præ ſe ferret: interim, vt mater ante diem circunciſionis immunda eſſet, iuxta dies ſeparationis menſtruæ, dies ſeptem iubebãtur, quia id tempus eſt naturale menſtruæ purgationis, ita inter diem circunciſionis & delationis in templum, iubebatur manere in ſanguine puriſicationis ſuæ dies triginta, quia tot dies ſolet durare expurgatio iis quæ mares pepererunt. Quod facilè intelliges ex his Hippocratis verbis, quæ libello de natura pueri ſcripta ſunt, *Atque hæc mihi de hoc dicta ſint, & factus iam eſt puer, & ad hoc peruenit, fœmella quidem quadraginta & duobus diebus vt longiſſime, primam coagmentationem ac coarticulationem accipiens: maſculus verò vt lõgiſſimè in triginta diebus: vt plurimum enim hoc tẽpore, aut paulò breuiori, aut paulò lõgiori articulatio ipſis contingit. Nam & purgatio ſit à partu vt plurimum, in fœmellis quidem diebus quadraginta & duobus, atqua hæc tardiſſima eſt, & perfecta: vacauerit autem periculo etiam ſi in viginti quinque diebus purgetur:*

Abortus quando fiant.

Fœtus formationis tempus.

Expurgatio à partu.

in

in maſculo verò purgatio ſit diebus triginta, atque hæc tradiſſima, & perfecta, citra tamen periculum fuerit mulier, etiam ſi in viginti diebus purgetur. Hæc Hippocrates, quibus docet tempus formationis pueri reſpondere tempori purgationis matris, atque quia mares in vtero citiùs formantur quàm fœmellæ, proinde & eas quæ mares pepererunt, purgari citiùs, eſſeque tempus formationis pueri, & purgationis eius quæ marem pepererit triginta dies. Quòd attinet ad purgationem eius quæ marem pepererit veriſſimum eſt, & iis quæ in lege Domini dicuntur maximè conſonum. Quod verò attinet ad tẽpus formationis maris & fœmellę. & ad æqualitatem temporis formationis fœtus & purgationis matris, neque admodùm firmum, neque certum eſt, ſed contingit ita, & aliter. Neque hoc latuit Ariſtotelem aut Hippocratem. Nam Ariſtoteles capite tertio libri citati, ita inquit: *Purgationes autem accidunt plurimis cùm conceperint ad tempus quoddam ſcilicet triginta dierum, maximè ſi concepta fœmina eſt, quadraginta ſi mas. A partu etiam purgationes eodem numero dierum conſequi volunt, quamquam non aquè ita diligenter eueniunt.* Hæc Ariſtoteles. Locus haud dubiè corruptus eſt, legendum enim *triginta dierum, maximè ſi conceptus mas eſt: quadraginta ſi fœmina.* Nam dicit tempus expurgationis à partu, æquale eſſe tempori expurgationis, quæ fit initio conceptionis, conſtat verò iuxta omnium ſententias longiorem expurgationem eſſe à partu fœmellæ, quàm maſculi. At verò Ariſtoteles non admodùm certam eſſe, eam expurgationis cum expurgatione æqualitatem, dicit: *Quare neque formationis fœtus cum expurgatione à partu, adeò exacta erit æqualitas.* Videtur enim tempus expurgationis, quæ initio conceptionis fit, reſpondere tempori formationis. quamquam neque hic erit adeò certa æqualitas, vt neque in tempore toto prægnationis mulieribus, neque in vllis eius partibus firmum quidquam ac certum eſt. Quapropter Ariſtoteles paulò infrà inquit: *Mares magna ex parte circa quadrageſimum diem, dextro potiùs latere mouentur: fœmina ſiniſtro, circiter nonageſimum. Nihil tamen certi in his affirmare licet. Sed enim hæc, & reliqua huiuſcemodi, vt differunt eò quòd magna ex parte, & eò quòd magis ac minus accidit, ſic accepimus.* Hæc Ariſtoteles. Hippocrates quoque libello de alimento, cùm recenſuiſſet multa variaque partus tempora, & formationis, motus, & editus tempora, & eorum proportiones, adiecit, *Non eſt & eſt:* inſinuans nihil eorum eſſe perpetuum, ſed quodcunque fieri poſſe, ita aut aliter. Verba verò Hippocratis ſunt hæc: *Ad figurationem ſoles triginta quinque, ad motum ſeptuaginta, ad perfectionem ducenti & decem. Alij tradunt,*

Expurgationis à partu maris & fœmellæ differentia.

Quo tempore fœtus in vtero mouetur.

ad

formam quadraginta quinque, ad motum ſeptuaginta ſex, ad exitum ducenti & decem. Alij ſic, ad formam quinquaginta, ad primum ſaltem centum, ad perfectionem trecenti. Alij ſic, ad diſcriminationem quadraginta, ad tranſitum octoginta, ad elapſum ducenti quadraginta. non eſt & eſt. His verbis Hippocrates. vt in commentatione eius loci explicuimus, narrat multas Medicorum ſententias de tempore partus naturalis, & de temporibus quibus fœtus formationem acciperet, inciperet moueri, & exiret in lucem, ac de proportione temporum, quibus illæ mutationes inſignes contingerent, eiſque narratis, dicit, nihil in iſtis eſſe perpetuum, ſed poſſe fieri quodcunque illorum & non fieri. Hoc idem docuit libro ſecundo de morbis popularibus ſectione tertia, eaſdem ſententias narrans. Nimirum, vt Ariſtoteles dicit capite quarto citati iam ſæpe libri; cùm cætera animalia omnia, ſingulari ac ſimplici modo partum ſuum perficiant. certum enim pariendi tempus ſtatutum eſt ſingulis generibus, homini vni datum multiplex. Nam & ſeptimo menſe, & octauo, & nono parere poteſt, & quod plurimum decimo, non nullæ etiam & vndecimum tangunt. Itaque conſenſu probatiſſimorum auctorum conſtat, neque partus muliebris, neque mutationum inſignium quæ fœtui accidunt, formationis dico, & motus, eſſe ſimplex & ſtatutum tempus, ſed varium & multiplex. Neque ſolùm homini non eſt certum tempus horum, ſed neque ſexui vlli. Nulla enim eſt ſexui naſcendi differentia ſiue inquam mas ſit, ſiue fœmella. Nam tametſi Ariſtoteles dicit, fœminam ſæpius in vndecimum menſem incidere quàm marem, húneque ſæpius fieri ſeptimeſtrem, tamen experimentum repugnat: adeoque minus certi quidquam eſt in his rebus quàm veteres putarunt, vt noſtro ſæculo nata ſit fœmella haud dubiè quinquemeſtris, quæ adhuc viuit, pluſquàm duodecim iam annos nata, cuius gracilitas ac tenuitas maior quàm mulieribus eſſe conſueuerit, indicat, certam eſſe de eius ortu fidem, præter quam quòd multis domeſticis, neque ineuidentibus argumentis conſtitit: vſque adeò in Phyſicis alterationibus vix quidquam eſt omninò aut impoſſibile, aut neceſſarium. Quid ergo, an nihil eſt in rebus quæ ad fœtus & puerperas ſpectant certum, ac firmum? ſanè nullum eſt tempus certum, quo mas aut fœmina figuram accipiat in vtero, neque quo moueri incipiat, neque quo in lucẽ exeat, neque quo mulier vtero gerens, ſtatim à conceptionis initio expurgetur, neque quo exputgetur quæ peperit, ſiue marem ſiue fœminam: ſed hæc omnia tempora, multiplicia & varia ſunt. Illud tamen certum eſt, mares citiùs figuram reci-

Vario tẽpore mulier parere poteſt.

Puella quinquemeſtris.

& mouendi vim,quàm fœminas,& eas quæ mares cõceperũt breuiores habere expurgationes,& eas quæ prægnationis initio fiunt (quamquam has non omnes mulieres habent)& eas quæ à partu.Horum omnium eadem eſt cauſa,humidior ſcilicet,frigidior, & excrementoſior natura fœminæ. Quoniam enim talis eſt:ex frigidioribus, & humidioribus principiis gignitur.Humidiora verò principia,ineptiora, ſunt ad recipiendam figuram propriam,quàm ſicciora : frigidiora verò quàm calidiora ineptiora ſunt ad motum. Neceſſe eſt ergo fœminæ quàm mares tardiùs accipiant figuram,& moueantur:non tamen proinde & tardiùs edantur in lucem,ſed eiſdem temporibus quibus mares : quia quantò tardiùs accipiunt figuram & mouentur,tantò,poſtquam formata ſunt citius veniunt ad incrementum.Quod Hippocrates docuit ſecundo Epidemicõn, & rurſum ſexto.Sunt verò eius verba in calce ſectionis tertiæ libri ſecundi:*Quod citiùs diſcretum & motum eſt, augetur rurſus ſegniùs, & in longius tempus.*In calce ſectionis ſecundæ libri ſexti dicit,*Concretum eſt,conſtitit citiùs,poſtquam motum eſt, deſinit & tardiùs augetur,& pluri tẽpore.* Ariſtoteles hoc interpretatur de eo incremento,quod mares & fœminæ recipiunt editi iam in lucem vſque ad cõſiſtendi ætatem. Monſtratum verò à me eſt in eius operis commentariis,de eo etiam incremento intelligi quod intra vterum accipiunt,poſtquam moueri cœperunt,vſque dum vtero exeunt. Quod vel ipſa authoris verba apertè ſonant.Itaque etſi mares æquale tẽpus gerantur vtero,fœminę verò tardiùs accipiunt figuram,& mouẽtur dictam ob cauſam. Atque ob eandem,quæ fœminas pepererunt diutiùs ſunt immundæ, & lõgiores habent purgationes.Nam cùm mulieres humidiores & excrementoſiores ſint quàm viri, & earum principia quàm ex quibus viri fiũt,cõſtat ab iis etiam mulieribus cõcipi,quæ aut natura ſint,aut tunc fortè cõtigerit eſſe excrementoſiores.Indigebunt igitur tales expurgatione diuturniori. Cùm verò non ſit idem ſtatutúmque tempus expurgationis omnibus,neque quæ mares,neque quæ fœmellas pepererint,ſit verò periculoſum minùs durare expurgationẽ quàm natura poſcebat,& morboſum durare plus,neceſſe eſt tempus aliquod eſſe vltra, & citra quod naturalis non cenſeatur expurgatio. Id rectè dicit Ariſtoteles eſſe in ea quæ marem peperit, à viginti vſque ad triginta dies. Nam & experimentum ſubſcribit eius ſententiæ.Scire tamen expèdit,iis quæ pepererunt duplicem ex vtero vacuationem ſuccedere.primam ſanguinis copiosè fluentis,vt ſingulis menſibus mulieribus ſolet, ſecundam aliorum excrementorum cum exiguo ſanguine

Cur mulieres quæ fœmellam pepererũt diutiùs ſunt immundæ.

Puerperarũ vacuatio.

fluen

fluentium paulatim. vtraque eſt ei quæ marem peperit, breuior. Eſt verò ſecunda cùm longiſſima triginta dierum, prima ſeptem. Hanc ob cauſam iuſſit Deus eam quæ peperit marem, eſſe immundam diebus ſeptem, & octauo circuncidere puerum, vt iam vitalem, mox triginta diebus expurgari: iis exactis ingredi in Sanctuarium, & offerre Deo puerum. Sed euenit hic dubitare. Si ſeptem ſolùm diebus erat futura in ſeparatione quæ marem peperiſſet, deinde triginta in purificatione, mox itura in templum, & puerum oblatura, quî fieri poterat, vt obiatio pueri non ante quadrageſimum à partu diem ageretur; Videtur enim futura die trigeſimo & ſeptimo. At verò conſueuiſſe eſſe quadrageſimo communis omnium ſententia eſt, & Eccleſia Sancta id teſtatur, feſtum purificationis MARIÆ celebrans ſecundo Februarij, qui eſt quadrageſimus à natali Domini. Quidam reſpondent rationem computandi eſſe, vt dies primus detur partui, ſeptem ſequentes ſeparationi, mox alius circunciſioni, deinde triginta expurgationi, his exactis alius oblationi pueri, atque ita fieri quadraginta. Verùm hoc non eſt conſentaneum. Primùm quia circunciſio incideret in diem nonum, atque circunciſionis feſtum ſecundo Ianuarij celebraretur, potiùs quàm primo: deinde quia pueri circunciſio non prohibet matrem eadem die expurgari In Græcis codicibus iuxta verſionem ſeptuaginta interpretum, quam ſequutus eſt Diuus Auguſtinus, legitur: *Ipſa verò manebit triginta tribus diebus in ſanguine mundo ſuo.* Quæ lectio eleuat dictam dubitationem. nam ſeptem & triginta tribus fiunt quadraginta. Atqui quoniam Philoſophi, vt ex dictis conſtat, triginta dierum cenſent eſſe maximè legitimum tempus expurgationis ei quæ peperit marem, dicemus præcipiſſe Deum vt mulier antequàm in templum domo abiret, & puerum deferret, maneret domi ſeptem dies ob expurgationem primam, triginta, ob ſecundam, tres inſuper propter infantem: ne ſcilicet ante quadraginta exiret domo puer. Iuxta verſionem autem diui Hieronymi dicemus, mulieres quidem manere ſolitas domi dies triginta tres poſt ſeptem primos, quo compleretur ante pueri oblationem primus quadragenarius, Moſem verò præcepiſſe manere diebus triginta, inſinuantem illos eſſe purificationis, reliquos tribui pueri incolumitati. Nimirum quadragenarius primus dierum celebratiſſimus eſt ab omnibus Medicis, cenſetúrque habere vim magnam ad retinendos in vita pueros. Eam quæ peperit fœminam, explere voluit Deus duos quadragenarios antequam in ſanctuarium ingrederetur, vtpote duplo longiori

Feſtum Purificationis.

indigentem expurgatione. Ob idque dedit expurgationi primæ duas hebdomadas, ſecundæ dies ſexaginta ſex, vt coniunctis vtriſque fierent octoginta, qui duobus conſtant quadragenariis: qui numerus imperfecto & fœmineo ſexui maximè congruit, vt vnitas virili. Quia vnitas perfectio & forma eſt, binarius principium diuiſionis, & materia. Ego itaque diuinam ſequutus authoritatem, eam quæ marem peperit, profluuio muliebri vocato, aut vllo alio morbo teneri hanc ob cauſam non cenſeo, niſi diem quadrageſimum euacuatio ſuperauerit, neque eam quæ fœminam, niſi octogeſimum. Etiam ſi Hippocrates loco citato libelli de genitura, & rurſus libro primo de morbis muliebribus dicat, longiſſimam expurgationem eius quæ peperit marem, eſſe dierum triginta, & eius quæ fœminam, quadraginta duorum.

Vnitatis perfectio.

Binarij imperfectio.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De Lepra.

CAPITE decimotertio Leuitici: *Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen & Aaron dicens, Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuerſus color, ſiue puſtula, aut quaſi lucẽs quidpiam, id eſt, plaga lepræ, adducetur ad Aaron, ſacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorum eius, qui cùm viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, ipſámque ſpeciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ eſt & ad arbitrium eius ſeparabitur.* Et paulò pòſt: *Si obſcurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia ſcabies eſt. Lauabitque homo veſtimenta ſua, & mundus erit.*

Immundities vitandæ præcepta.

Quandoquidem præceperat Deus tantopere immunditiem omnem vitare, corporalem quidem & externam, quo ſignificaret multò magis immunditiem omnem vitandam eſſe, & amandam conſcientiæ puritatem, cibos omnes immundos interdixit, permiſit verò mundis vti: & quod ad corporum affectiones pertinebat, eorum qui morbis tenerentur permittens conuictu vti, eos qui non tam morbis, quàm immunditiis, vt leproſos homines, & gonorrhœa, ſiue profluuio ſeminis laborantes, & mulieres quibus fluerent menſtrua, iuſſit ſeparare: eos quidem qui eſſent ſuſpecti recludere, apertè immundos ab aliorum cœtu ſeparare, & extra caſtra reiicere. Quæ omnia plena ſunt magnis myſteriis. Significant enim omnia hæc quæ vitare Deus iubet, prauas animorum affectiones, quas oportet veri Dei cultores cauere. Et ille quidem populus quibus lex in ſcriptis tradita eſt, corporalia illa & externa obſeruabat;

Digitized by Google

uabat:nos verò quibus non soluta,sed adimpleta traditur, sequentes potiùs spiritum quàm literam, intelligimus omnem animi immunditiam vitandam,& conuictum cum immundis. Summa verò rei est, vitari debere omnem turpitudinem, & immunditiam. Atque cùm sint duplices corporum passiones, quædam quæ actiones lædunt,ac proinde morbi propriè sunt, atque ita affecti,ægrotantes,vt febris, pleuritis, phrenitis, & lethargus: quædam quæ non tam morbi, quàm turpitudines quædam sunt,quia non tam lædunt actiones, quam pariunt fœditatem quandam. vt lepra, & gonorrhœa, & profluuium menstruum,morbos non iussit Deus deuitare, sed deformitates & turpitudines.fortasse quia vbi pura conscientia est, infirmitates & morbi nihil lædunt. Hippocrates libello de affectionibus ita inquit: *Lepra & pruritus, & scabies & impetigines, & vitiligo, & alopecia à pituita fiunt sunt autem talia turpitudo magis quam morbi.* Itaque hanc ob causam lex hæc lepræ lata est. Vitia cutis quæ fœditatem afferunt,sunt in triplici genere:maculæ enim sunt,aut vlcera,aut asperitates, aut duo horum,aut omnia simul. Vitia coloris seu maculæ,vocantur Græcis leucæ,& alphi, Latinis vitiligines seu morpheæ, Arabibus guadà seu alguadà. Hæc cùm summam tenent cutem, nihil adiiciunt aliud,sed sunt solùm maculæ alba, aut nigra:vocatúrque vitiligo alba,aut nigra:cùm altiùs partem tenent,mox adiiciunt asperitates exiguas furfuri similes,& Græcis vocatur psora,Latinis scabies:aut maiores ac velut squãmas,&vocatur Græcis lepra,Arabibus barràs,seu albarràs, & hæc quoque est alba aut nigra,vt fit à pituita salsa, aut à melancholia. & propriè quæ nigra est vocatur lepra, quæ alba lychen seu impetigo:quæ eadem vocatur aliis lepra volatilis, quia serpit, videtúrque volare per partes. Si non solùm tenetur cutis altiusculè,sed etiam venæ & caro,fit morbus qui vocatur Græcis elephas. Arabes verò,& vulgus,vocant hunc lepram, albarràs nigrum, dicunt lepram antecedere. Elephantem verò vocant Arabes hunc eundem morbum cùm tenet crura,vt sæpe solet. Itaque leucæ seu alphi, seu vitiligo, seu morphea, seu guadà, & scabies,seu psora,& lychenes,seu impetigines, seu volatilis lepra, seu barràs album, & lepra, seu barràs nigrum, & elephas,seu lepra vulgò vocata,& Arabibus, vitia & turpitudines externi corporis habitus sunt fiúntque alia ex aliis, intentione & remissione diuersa, nascuntúrque ex redundantia pituitæ, aut melancholiæ. Hæc omnia vitia communi appellatione, vbi ingrauescentia recedunt à simplici scabie, vocantur lepræ genera, & iudicium ferre quàm grauis sit aut secus ea

Passiones corporum duplices.

Vitiligo.

Scabies.

infectio eſt diſcernere inter lepram & lepram, quod ad ſacerdotem pertinebat, ac nunc quoque ſpiritualiter pertinet. Deſcribuntur ergo hîc quædam notæ, quibus diſcerni poſſint qui grauiter, & qui leuiter infecti ſunt: & qui facilè curentur, aut curationem non admittant: vt qui ſimplici tantùm ſcabie deprehenderentur laborare, mundi iudicati dimitterentur: quos ſpes eſſet fore vt mundarentur, recluderentur, aut ad arbitrium Sacerdotis (hoc eſt, quantùm ſacerdoti videretur eſſe ſatis, ſepararentur: qui iam eſſe viderentur deſperatæ emundationis, omninò ſepararentur & reiicerentur extra caſtra. Tria ſigna ſcribuntur hîc maligni vitij, & ob quod oporteret ita affectos homines ab aliorum conſortio ſeparari: quæ eadem apud Medicos ſcripta reperias, & cauſas habent naturales. Duo eorum ſunt lychenum, ſeu lepræ volatilis, ſeu albarràs albæ, ſeu alphi, quem maligniorem eſſe quàm leucem dicunt: pilos qui ex leproſa cute naſcuntur in album mutari colorem, & ipſam lepram humiliorem reliqua cute. Tertium eſt vitiliginis albæ, ſeu alguadà, ſeu leucæ, quæ plerúnque leuius malum eſt, aliquando verò etiam eſt grauius, & fit alphis. Illud eſt maculam dilatari ac creſcere, ac tranſire in cute priores terminos, hoc eſt, amplificari, ac extendi vitium illud. Apud Auicennam quoque reperias hęc eadem ſcripta capite nono tractatus ſecundi, fen. ſeptimæ, libri quinti, his verbis, *Ambigua verò eſt differentia inter alguadà quæ eſt morphea alba, & albarràs malam. & differentia quidem inter vtraſque eſt, quòd pili oriuntur ſuper alguada, & ſunt pili nigri & flaui, & naſcuntur ſuper albarràs, albi non alij: & eſt cutis magis depreſſa, & vehementiùs defoſſa quàm cutis reliqui corporis.* paucis interpoſitis in eodem capite dicit, *Quoniam de morphea (hoc eſt vitiligo, ſeu guadà) quædam eſt vehementis elongationis à colore corporis, & de ea eſt quæ eſt propinquior ei, & eſt magis ſalua. Et in ea quæ eſt ſubmerſa & non rubet, neque ſanguinem emittit (hæc ſunt ſigna peſſimæ vitiliginis, & lepræ iam malitia æqualis) & eſt vehementis dilationis capiens locum magnum non eſt ſpes, & ſimiliter illa quæ omni hora incipit in additione.* Ecce vt Auicenna deſcribat his eiſdem ſignis peſſimum albarràs album hoc eſt malignos lychenes, ſeu album, ſeu lepræ quoddam genus, & malignam morpheam aut leucem, quæ in malignitatem lepræ iam abiit. Porrò lucidum candorem notam eſſe lepræ, conſtat ex verbis vltimis capitis quinti libri quarti Regum, vbi dicitur, *Egreſſus eſt ab eo leproſus quaſi nix.* Cauſas horum non eſt difficile inuenire. Cùm enim lychenes illi maligni à ſalſa pituita naſcantur, ſola vel cum atra bile miſta, neceſſe eſt vbi partis temperies admodùm labefactata eſt, & in

Tria ſigna maligni vitij.

Indicia vitij.

ipſius

ipsius excrementi naturam velut mutata, salitam admodum esse cutem & proinde siccam & contractam, ac reliqua cute quæ sana est humiliorem. Porrò, cùm orta attestentur iis ex quibus oriuntur, vbi cutis ob pituitam ita erit facta candida, vt ipsum substantiæ modum mutauerit in candidiorem, pilos quoque ex sese nascentes candidos reddet. Quòd morphea, seu vitiligo maligna crescat, eadem causa est quam Auicenna quoque post nuper citata verba apposuit, ita dicens: *Et similiter illa quæ omni hora incipit in additione, quoniam complexio eius est fortis, conuertens illud quod ad eam vadit ad suam similitudinem, & propter illud est mala valde.* Ex dictis facilè intelligentur præscripta verba, poterunt que explicari Physicè. Afferri iubet ad sacerdotem quemcunque cui mutatus sit cutis color, aut innatæ pustulæ aut quasi lucens quidpiam, quasi scilicet fulgentes furfures, aut squammæ. Nam hæc omnia possunt esse initia vitij abeuntis in malignum, & in aliquod lepræ genus. Iubet etiam cùm viderit sacerdos in cute lepram talem, vt pili qui inde nascantur, in album mutati sint colorem, & ipsa lepræ species sit humilior cute & carne reliqua, seperari hominem, quia plaga lepræ est: nimirum maligni lychenes. Sin autem fuerit tantùm lucens quidam candor in cute, neque tamen cutis fuerit humilior carne reliqua, & pili adhuc retineant colorem pristinum, nondum constat malignum esse vitium. Verùm quia sæpe ab iis initiis proceditur in malignũ, non vult eum mox dimitti vt mundũ hominem, sed recludi per hebdomadam, eáque exacta sacerdotem considerare, an vltra creuerint, & maculæ dilatatæ sint: síque non creuerint, rursum recludi aliam hebdomadam, qua rursum exacta, si obscurior fuerit lepra, neque creuerit in cute, hoc est, non se dilatauerint maculæ, & signa lepræ facta sint obscuriora, scire iubet lepram veram non esse, sed psoram, seu scabiem, ac proinde dimitti hominem lotis vestimentis. Mundus enim est, hoc est, non est leprosus, sed scabiosus solùm, quod leue est, & solo vestium mundissimarum, linearum, vsu, & probo victu liberabitur, præmissa, si opus sit, aliqua corporis euacuatione additur dictis. Scabiei remedia.

Quòd si postquàm à sacerdote visus est, & redditus mundiciæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.

Pessimum est cùm morbi alicuius exordia sese insinuauerint anteà, quæ postea destitisse visa fuerint, hominem in eum ipsum morbum incidere. Nam iteratus morbus, magnum corporis apparatum, & in eum propensionem significat, subesse que in vitiosa corporis natura morbi velut radicẽ. Morbus verò in Recidiuæ malum.

quem corpus valde propenſum eſt, facilè abit in habitum. Meritò ergo immundus & leproſus cenſetur, cui mundato iam ſemel lepra redit. Quia veriſimile eſt, id non ex prauo victu, quo paulò ante vſus fuerit homo, aut leui aliqua occaſione, ſed ex firmata in corpore Cacochymia naſci. Itaque vt incrementum macularum, ita & repetitio, ſuſpectum & malum ſignum eſt, cenſetúrque meritò, quæ ſemel repetiit, ſæpè repetitura lepra, neque vnquam futurus homo tutus ab immunditia, quare immunditiæ condemnabitur.

Plaga lepræ ſi fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem, & videbit eum, cúmque color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoque caro viua apparuerit, lepra vetuſtiſſima iudicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit ergo eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicua immunditia eſt. Si autem effloruerit diſcurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem à capite vſque ad pedes, quidquid ſub aſpectum oculorum cadit, conſiderabit eum ſacerdos, & teneri lepra mundiſſima iudicabit, ò quòd omnis in candorem verſa ſit, & idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc ſacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur. Caro enim viua, ſi lepra aſpergitur, immunda eſt. Quòd ſi rurſum verſa fuerit in alborem, & totum hominem operuerit, conſiderabit eum ſacerdos, & mundum eſſe decernet.

Duo alia ſigna lepræ.

Duo alia præter dicta deſcribuntur hîc lepræ ſigna: alterum vetuſtiſſimæ & incurabilis, ac proinde perſpicuæ immunditiæ: alterum mundiſſimæ ac facillimæ ſolutu. peſſimum in lepra eſſe, dicit, *ſi caro viua ſit aſperſa lepra*, hoc eſt, ſi non ſolùm in cute ſit macula alba, aut lucens cum ſquammis, & ea ſit humilior reliqua cute, ſed etiam ipſa caro viua ſub cute ſit ſimiliter infecta, ſit ſcilicet alba, & modum ſubſtantiæ carneæ amiſerit. Id verò lepræ vetuſtiſſimæ & cutis inolitæ eſſe conſtat, quia non ſolùm ſit pituita ſalſa excreta ab expultrice vi in cutem, ſed ſubiecta etiam carne in vitioſi ſucci naturam mutata. Grauius ergo eſt hoc quàm cutem humiliorem reliqua cute fieri, & capillos candidos. Quia ea infectione ſolius cutis fieri poſſunt, grauius verò eſt infectam etiam eſſe ſubiectam & viuam carnem. Hoc an ita habeat, an inquam ipſa ſubiecta caro ſit leproſa, iubet Auicenna cirato capite explorare puncta acu carne: *Si enim* (inquit) *punctura acu extrahit ſanguinem, eſt quadà* (*ea eſt, vt diximus, leuior affectio*) *ſi non ſanguinem, ſed humiditatem aquoſam, eſt barràs, & hoc* (inquit) *non ſanatur.* Rurſum explorare iubet fricatione, dicens, *Et iterùm quærubet poſt fricationem, eſt ad ſpem declinis, & ad hoc vt ſit morphea: & quæ non rubet per eam, eſt mala.* Nimirum vbi ſubiecta

Exploratio lepræ.

caro

caro eſt munda,acu ſanguis extrahitur , & fricatione allicitur in cutem : vbi verò ipſa viua caro eſt ſecundùm ſuæ ſubſtantiæ modum mutata , velut etiam in iis qui vocantur Leucophlegmatici,extrahitur Ichor quidam , ſeu ſanies aquoſa , & cutis fricata non rubet.Talem dicit Auicenna non ſanari , qui hoc loco dicitur eſſe non recludendus , quaſi qui ſaneſcere facilè poſſet,ſed contaminandus,hoc eſt,ſeparandus , quaſi contaminatus , quia apertæ immunditiæ eſt. Hoc idem docuit Paulus Ægineta libro quarto capite quinto , docens diſtinguere leucem medicabilem ab immedicabili. qui locus mihi videtur eſſe corruptus , & ex dictis facilè poſſe reſtitui. Ita enim legitur : *Huius notæ & ſignificationes ſunt huiuſmodi : Acu pungito in ſuperficie cutis leucem non vltra cutem , quòd ſi non niſi ſanguis exeat ; incurabilis non eſt morbus:ſin lacteus quidam humor profluit,curationem non admittit. Vel laneo panniculo aſpero ipſam perfrica : quòd ſi rubicundior fiat,curari poteſt:ſi in eodem colore manet,incurabilis eſſe cenſenda eſt.* Vide vt Paulus eadem dicat de Leuce , quæ Auicenna de guadà & morphea. legendum verò eſt haud dubiè , vbi , *quòd ſi non ſanguis exeat , quod ſi ſanguis exeat.* Nam curationem admittentis lepræ eſt exire ſanguinem : non admittentis , exire lacteam, aut aquoſam humiditatem. Eſt autem in Græco facillimus lapſus , & emendatio etiam.nam pro εἰ μὴ legendum εἰ ἀλλ'. Hæc eadem ſigna curabilis & incurabilis alopeciæ ſcripſit Galenus primo de compoſitione ſecundùm locos. Rectè autem monet Paulus , ne multùm figatur acus vltra cutem : ita enim nulli non exierit ſanguis,ſed ſatis magnũ ſignum erit firmatæ iam lepræ,transfixa cute ſanguinem nullum exire. Auicenna itaque hac in parte ſequutus eſt Paulum. Vterque autem hac in re mihi videtur errare, quòd velut leuius quiddam & minùs malum commemorent,ſanguinem puncta acu à cute non exire , quàm pilos fieri albos:cùm tamen hìc Propheta Moſes grauius eſſe oſtendat,dicens, *Cúmque color cutis mutatus fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum , ipſa quoque caro viua apparuerit.* Commemorat enim hoc poſtremò velut omnium grauiſſimum atque in initio capitis,ees quibus cutis alba, & humilior cute reliqua , & dealbati eſſent capilli , ſeparari iuſſit ad arbitrium ſacerdotis: nunc verò adiiciens,*Et caro viua apparuerit*,dicit , *Contaminabit eum,quia aperta eſt immunditia :* tanquam grauius quiddam dicens Paulum verò & Auic.contrarium inſinuaſſe.conſtat,quia infixa acu ſanguinem non exire tribuit Paulus leuce, Auicenna guadà & morpheæ:capillos albos fieri Paulus tribuit alpho & Auicenna barràs. conſtat verò leucem quam alphum apud

Leucophlegmatici.

Paulum, & guadà quam barràs apud Auicennam: leuiorem eſſe morbum: atque leucem Pauli eſſe guadà Auicennæ, & alphum barràs. Nos verò ſequuti veritatem dicimus, in his omnibus vitiis cutis, quæ hoc loco lepræ nomine intelliguntur, minus eſſe graue mutari colorem ſolius cutis, quàm capillorum etiam. grauius verò quàm vtrumque, ipſam iam viuam carnem lepra reſperſam eſſe, ita vt transfixa cute ſanguis non exeat, & fricata cute non appareat rubor. Mundiſſimæ lepræ ſignum eſſe dicitur, cùm lepra diſcurrens per totum corpus, operit totam carnem à capite vſque ad pedes quidquid ſub aſpectum oculorum cadit. Quod latè vt eſt veriſſimum, ita naturalis quoque ratioñi eſſe conſentaneum facilè intelliget, quicunque medicinæ tantillum deguſtauerit. Nam quantò excrementa abundantiùs extrorſum per cutem emittuntur, tantò internas partes minùs poſſunt lædere, & tantò maior naturalis facultatis potentia ſignificatur. In vitioſis ergo corporum diſpoſitionibus & cacochymiis, exigua quædam in cute efflorescere, ſignum malum eſt, quia impotentia expultricis ſignificatur, & vt cauſa, parum confert, parum enim eſt quod corpore exit. Quare meritò timetur malũ partibus altioribus. Vbi verò contrà, plurimum eſt quod extra cutem traditur vndique à capite ad pedes totũ interius corpus manere purum eſt cõſentaneum. perinde accidit in vocatis variolis, & morbillis, ſcabie, & aliis quibuſuis exãthematis. Nihil enim potius cenſent Medici, quàm vt pro multitudinis ratione aut cacochymiæ, abundanter erumpant. In hanc ſententiam ſcripta ſunt quàmplurima ab Hippocrate multis in locis, apertiſſimè verò, & quod ad locum præſentem maximè facit, ſcriptum eſt libro ſecundo Epidemicãn ſectione ſecunda his verbis, *Sed & quæ ſub cutem abſcedunt foras tubercula, velut putreſcentia; & quæ ſeparantur aut vlcus, aut eiuſmodi puſtula, aut ſquamma, aut defluuium capillorum, vitiligines lepra aut eiuſmodi, quæ abſceſſus ſunt aceruatim fluentes, & non ſemirepẽtes.* His verbis Hippocrates docet, has omnes excretiones excrementorum in cutem eſſe debere copioſas, non ſemifientes quia per copioſas excretiones manet mundum interius corpus. Vides vt hæc omnia præterquàm quòd morborum animi curationi rectè accommodantur, ſunt etiam Phyſicè ſcripta, vt et am quæ ſequuntur.

Excremẽta quando debeant eſſe copioſa.

Caro autem & cutis in qua vlcus natum eſt, & ſanatum, & in loco vlceris cicatrix alba apparuerit: ſiue ſubrufa, adducetur homo ad ſacerdotem, qui cùm viderit locum lepra humiliorem carne reliqua & pilos verſos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepra orta eſt in vlcere. Quòd ſi pilus coloris eſt priſtini, & cicatrix ſit obſcura,

& vi

& vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus, & si-quidem creuerit, adiudicabit eum lepræ: sin autem steterit in loco suo, vlceris est cicatrix, & homo mundus erit. Caro autem & cutis quam ignis exusserit, & sanata albam siue rufam habuerit cicatricem considerabit eam sacerdos, & ecce si versa est in alborem, & locus eius reliqua cute ést humilior, contaminabit eum, quia plaga lepræ orta est in cicatrice. Quòd si pilorum color non fuerit immutatus, neque humilior plaga carne reliqua, & ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, & die septimo contemplabitur, si creuerit in cute lepra, contaminabit eum: sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, & idcirco mundabitur, quia cicatrix est combustura.

Nihil hîc aliud dicitur noui, quàm solere in iis qui parati sunt ad lepram, occasionem præstare gignendæ illius vlcera, siue quæ sponte sint nata, siue quæ inulta, eò quòd soleat cicatricibus innasci. Neque mirum, quia sponte nascuntur vlcera in partibus debilibus, ob prauos succos in eas motos, & quæ semel vlceratæ sunt, etsi cicatrice obducantur, manent debiliores. Quapropter & ipsa vlcera solent sæpe in ipsis partibus nouari, & materia lepræ in eadem parte emergere. Orta verò lepra easdem notas habet quas in reliquis partibus: nimirum macula serpens, & profundior reliqua cute, & pili mutati in candidum, veræ, ac malignæ lepræ notæ sunt contrariæ, mundæ scabiei, Quanquam enim in magnis profundorum vlcerum cicatricibus nullus pilus oriri soleat, eò quòd non cutis, sed velut crusta & callus innascatur: tamen in sponte nascentem vlcerum cicatricibus tenues cutes fieri solent, talésque, vt nisi corpora sint cacochyma, nullæ maneant maculæ, & omnia vlcerum vestigia euanescant. Quare talibus cicatricibus innascitur villus, vt cuti reliquæ. Considerandum verò hactenus, cùm notas lepræ scriberet, non nisi candidæ maculæ meminisse, nunc verò dicere, *Et in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, siue subrufa*. Illud nomen, *subrufa*, omnes interpretantur quási dicatur subrubra: atqui macula lepræ in reliqua cute candida sit, in cicatrice verò relicta ex vlceribus sponte ortis fit aliquando subrubra, eò quòd sánguis quo pars nutritur, malè ob eius debilitatẽ mutetur, quæ causa macularum est.

Notę lepræ.

Cicatrix depilis.

Cicatrix rubet.

Vir siue mulier in cuius capite vel barba germinauerit lepra, videbit eos sacerdos, & siquidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus solitóque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, & capillum nigrum, recludet eos septem diebus & die septimo intuebitur. Si non creuerit macula, capillus sui colnris est, & locus

locus plagæ carni reliquæ æqualis, radetur homo abſque loco maculæ, & recludetur aliis ſeptem diebus. Si die ſeptimo viſa fuerit ſteriſſe plaga in loco ſuo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotiſque veſtibus ſuis mundus erit. Sin autem poſt emundationem rurſus creuerit macula in cute, non quæret amplius vtrùm capillus in colorem flauũ ſit commutatus, quia apertè immundus eſt. Porrò ſi ſteterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem ſanatum eſſe, & confidenter eum pronunciet mundum.

Eadem ratio eſt dignoſcendi malignam lepram ab ſcabie munda in capite & barba, & in aliis corporis partibus: nimirum quæ humilior eſt reliqua cute, & capillorum mutat aſpectum, & ſeſe effundit ac ſerpit maligna eſt, aut etiam quæ cùm videretur eſſe munda, rurſum emergit, redit, & ſerpit. Quæ contraria prorſus habet, nullatenus eſt maligna, vt certè de alia etiam lepra dictum eſt. Illud ſolùm intereſt, quòd in reliquis partibus, lepra effectæ cùm ſunt, pili mutantur in albos in capite & barba in flauos & tenues. Huius cauſa eſt, quòd capitis lepræ innaſci ſolent achores, & ceria vocata, Medicis vulgò, ac quibuſdam etiam Arabum Medicorum vocatur tinea. ſunt verò vlcuſcula quædam manãtia ſuccum quendam liquidiori melli ſimilem: quod apertè indicat tali etiam ſanie imbutam eſſe illis capitis cutem. Meritò ergo tales inde capilli naſcuntur, tenues inquam & flaui, vt certè è reliquis partibus quæ ſalſa pituita imbutæ ſunt naſcũntur albi. Cauſa illius, eſt bilis flauæ tenuis cum ſalſa pituita permiſtio, aut etiam cum portione aliqua atræ bilis. Res eſt certè experimento cognita, iis mulieribus præcipuè quæ tinea laborãuerint, auro ſimiles capillos oriri.

Indicium malignæ lepræ.

Achores.

Vir ſiue mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos ſacerdos, ſi deprehenderit ſubobſcurum alborem lucere in cute, ſciat non eſſe lepram, ſed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

Hìc ſtatuitur differentia inter maculam ſimplicem coloris candidi, eam ſcilicet quam vitiliginem albam vocant Latini, & Arabes gaudà, & inter lepram, aut deteriorem corporis infectionem, hoc eſt, prauos lychenas, lepram particulariter vocatam, & elephantem, qui lepra eſt deterior, & achora: nimirum vbi nihil aliud eſt quàm candor quidam ſubobſcurus, lucens in cute, neque ſcilicet humilior eſt plaga reliqua cute, neque pili enaſcuntur albi, neque tenues & flaui, neque ſerpendo creſcit, hæc eſt vitiligo & non lepra, & homo mundus eſt.

Vitiliginum à lepra differentia.

Vir de cuiuſuis capite capilli fluunt, caluus & mundus eſt, & ſi à fronte ceciderint pili, recalua ſter & mundus eſt: ſin autem in calui tio, ſiue

ſiue in recaluatione, albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc ſacerdos viderit, haud dubiè eum lepra condemnabit, qua orta eſt in caluitio.

Caluities quædam naturalis diſpoſitio eſt, quædam præter naturam & ex morbo orta Quæ naturalis eſt, fit ob ſiccitatem cutis tegentis ſynciput Velut enim ex arida terra, & duris lapidibus nullæ herbæ naſcuntur ita neque ex dura cruſtæ ſimili facta cute naſcuntur vlli pili. Et ij ipſi qui inerant deficiente humore areſcunt, extenuantur ſecundùm rádices, & excidunt. Eam verò eſſe cauſam naturalis caluitiei conſtat, ſiquidem contraria cauſa nunquam calueſcunt neque pueri, neque mulieres, neque eunuchi, quibus ſcilicet humiditatis, temperamentum redundat. Cauſam qua quibuſdam ea cutis pars ſiccеſſit, Hippocrates ſexto Epidemicon ſectione tertia, reiicit in cerebrum, quòd ſcilicet quibuſdam extenuetur eo loco conſiſtens ſubſtantia cerebri, fiátque minor quàm vt tangere poſſit oſſa, & id accidere poſſe iuxta frontem, vbi anguſtior cerebri pars eſt: in aliis capitis partibus non ita. Atque ob id ſecundùm ſynciput fieri caluitiem. Certè probabile eſt, quibus exterior anterioris capitis pars ſiccior eſt, eſſe etiam & interiorem ſicciorem, ac proinde contractiorem, & oſſa minùs attingere, atque ea rurſum cauſa fieri oſſa, & per ea cutem aridiorem: non tamen neceſſarium eſt. Mille enim inæqualitates temperamenti, ſecundùm exiguas etiam & proximas particulas fieri euenit. Eſt tamen ſemper naturalis caluitiei cauſa, naturalis ſiccitas, & durities cutis ſyncipitis. Ob id, quibus ea pars ſiccior eſt, ſeneſcentibus fit caluitium, nimirum ſeneſcentibus naturaliter ſubrepit partium ariditas. Quæ verò fit præter naturam, & ex morbo, aliquando quidem vocatur à Medicis caluities, velut in aphoriſmo trigeſimo quarto libri ſexti, vbi dicitur, *Quibus caluis varices fiunt magnæ, ij rurſus capillati fiunt.* Ibi enim de præter naturam caluis ſermonem haberi conſtat, vt Galenus docet in commentario, quia caluitium naturale curationem non admitit. Rarò verò vocatur id caluitium, ſed alopecia, aut ophyaſis. Alopecia quidem, ſi ſecundùm ampla loca, ophyaſis, ſi circulatim excidant pili. Fiunt hæc ob vitioſos ſuccos corrumpentes rádices capillorum Atqui in malignitate, aut abundantia eorum ſuccorum magna differentia eſt ſecundùm magis aut minus. Eſt aliquando tanta, támque maligna ibi cacochymia, vt inter lepræ ſpecies annumeretur alopecia, ea verò cacochymia, nulla potiùs nota ſignificatur, quàm maculis in depili parte obortis albis vel rufis. Ea enim ſignificant cutis infectionem à ſalſa pituita, aut à bile

Caluities.

Caluitiei non obnoxij.

Alopecia. Ophyaſis.

Digitized by Google

bile ea quæ ſolet facere achoras, quas in lepris etiam eſſe diximus. Has ipſas notas cacochymiæ ic alopeciæ recenſet Galenus primo de compoſitione pharmacorum ſecundùm locos capite primo, quod eſt de alopecia, caluitie & ophyaſi, his verbis: *Quales autem ſint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognoſces: aliquibus mutata albior apparet, aliquibus nigrior, aut pallidior:* Duobus ergo modis fieri poteſt vt homo caluus ſit, & immundus, aut quòd ipſemet ſuccus prauus qui lepram parit, capillos corruperit, quod in malignis alopeciis euenit vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quòd in caluitio, alioqui naturali orta ſit lepra. Vtrumuis fiat, ſignificabitur, maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, eſt, cum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum eſſe hominem, atque ſi ſolùm excidant à fronte, vocari recaluaſtrum, non tamen ob id immundum eſſe: ſi verò in caluitie aut, recaluatione albus vel rufus color ſit exortus lepræ eſſe ſignum, quæ orta ſit in caluitio,

Duobus modis homo fit caluus.

Quicunque ergo maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium ſacerdotis, habebit veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe clamabit. Omni tempore quo leproſus eſt ac immundus, ſolus habitabit extra caſtra.

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto, capite primo, vbi de victu agit laborantium elephante, quæ quidem eſt peſſimæ lepræ ſpecies, cuius hæc ſunt verba: *Quoniam autem in contagioſis eſt hac paſſio non minùs quam peſtis. habitandum iis eſt longiſſimè ab vrbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui ſi fieri poſſit, etiam inde tranſeundum in loca proxima, & ob ſeipſos, & ob alios, qui, vt par eſt, ibi erunt cum minori malo. Nam & ipſi conuenientiori fruentur aëre, & non communicabunt aliis malum.* Hæc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi ſunt ab vrbibus in vicos, ſeu villas, quæ loca ſunt minus frequentia habitatoribus, recedant. Atque adeò ſi fieri poſſit, etiam inde abeant in proximos agros, ìdque faciant, ſui & eorum, quos eis eſt neceſſarium adeſſe, gratiâ. Nimirum morbus eſt contagioſus non minùs quàm peſtis In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipſi fruuntur meliori aëre, & malum iis, qui illis neceſſariò adſunt (non enim poſſunt ab omnibus deſtituti viuere) minus communicant. Hoc eodem conſilio in peſtilenti tempeſtate, homines primùm recedunt à frequentiſſimis vrbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, ſeorſum alij ab aliis. Huc etiam ſpectant quæ Moſes hoc loco præcipit. Nimirum, quædam horum oportet leproſos agere ſui gratiâ, quædam

Veſtiendi & viuendi ratio.

dam aliorum,quædam vtrorunque Sui quidem gratiâ habere veſtes diſſutas, nuda raſáque capita, vt expirarent putidi vapores:gratiâ verò aliorum, habere os contectum veſte;& clamare ſe contaminatum, & ſordidum.quia nullo modo magis poteſt hominem inficere homo immundus, quàm expiratione quæ per os agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, ſi qui verò accedent, tecto ore minus inficientur: vtrorumque verò gratiâ,habitare extra caſtra.

Veſtis lanea ſiue linea, quæ lepram habuerit in ſtamine atque ſub tegmine,aut certé pellis, vel quidquid ex pelle confectum eſt,ſi alba vel rufa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, oſtendetúrque ſacerdoti. Qui conſideratam recludet ſeptem diebus & die ſeptimo rurſus aſpiciens, ſi deprehenderit creuiſſe,lepra perſeuerans eſt; pollutum iudicabit veſtimentum, & omne in quo fuerit inuenta & idcirco comburetur flammis.Quòd ſi eam viderit non creuiſſe,præcipiet, & lauabunt id in quo lepra,eſt,recludétque illud ſeptem diebus aliis, & cùm viderit faciem quidem priſtinam non reuerſam, nec tamen creuiſſe lepram, immundum iudicabit, & igne comburet, eò quòd infuſa ſit in ſuperficie veſtimenti, vel per totum lepra.Sin autem obſcurior fuerit locus lepræ poſtquàm veſtis eſt lota abrumpet eum & à ſolido diuidet.quòd ſi vltra apparuerit in his locis,quæ priùs immaculata erant lepra volatilis & vaga, debet igne comburi. ſi ceſſauerit, lauabit aqua ea quæ pura ſunt ſecundò, & munda erunt.

Si verè dictum eſt à Paulo, lepram, in morbis contagioſis eſſe non minus quàm peſtem, ſiquidem videmus peſtis ſeminaria,veſtibus, domibus & cubilibus, & etiam ſuppellectilibus quibuſcunque hærere conſueuiſſe per hæc enim omnia accidit fieri infectionem,conſtat & lepram poſſe, & veſti hærere, & domui,eſſéque poſſe, & domum, & veſtem, vt peſtilentem,ita & leproſam. Verùm domum aliquam duobus modis euenit eſſe peſtilentem. Aut enim ipſa ex ſe ſeparata eſt ad gignendum eum morbum, lædítque incolas, velut domus malè perflabiles, & quæ ſimiles ſunt ſuffocatis tuguriis; aut ipſa quidem domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarum qui laborauerint peſte vitiata eſt,& poſteà ipſa alios qui in ipſam ſuccedant, lædit.Itaque aut domus per ſeſe eſt ſalubris, aut quòd inquinamenta, ſeu ſeminaria contagionis receperit. An & leproſam veſtem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quod eorum oportet inueſtigare. Non enim aliunde rectiùs videmur poſſe ad præſcriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò diſquiſitionis hoc eſt principium. Morbi contagioſi ſunt,quos qui habent aliis communicant: conſtat verò eam morbi communicationem non poſſe

Contagia.

fieri

bile ea quæ ſolet facere achoras, quas in lepris etiam eſſe diximus. Has ipſas notas cacochymiæ ic alopeciæ recenſet Galenus primo de compoſitione pharmacorum ſecundùm locos capite primo, quod eſt de alopecia, caluitie & ophyaſi, his verbis: *Quales autem ſint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognoſces: aliquibus mutata albior apparet, aliquibus nigrior, aut pallidior*: Duobus ergo modis fieri poteſt vt homo caluus ſit, & immundus, aut quòd ipſemet ſuccus prauus qui lepram parit, capillos corruperit, quod in malignis alopeciis euenit vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quòd in caluitio, alioqui naturali orta ſit lepra. Vtrumuis fiat, ſignificabitur, maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, eſt, eum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum eſſe hominem, atque ſi ſolùm excidant à fronte, vocari recaluaſtrum, non tamen ob id immundum eſſe: ſi verò in caluitie aut, recaluatione albus vel rufus color ſit exortus lepræ eſſe ſignum, quæ orta ſit in caluitio,

Duobus modis homo fit caluus.

Quicunque ergo maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium ſacerdotis, habebit veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe clamabit. Omni tempore quo leproſus eſt ac immundus, ſolus habitabit extra caſtra.

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto, capite primo, vbi de victu agit laborantium elephante, quæ quidem eſt peſſimæ lepræ ſpecies, cuius hæc ſunt verba: *Quoniam autem in contagioſis eſt hac paſſio non minùs quam peſtis. habitandum iis eſt longiſſimè ab vrbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui ſi fieri poſſit, etiam inde tranſeundum in loca proxima, & ob ſeipſos, & ob alios, qui, vt par eſt, ibi erunt cum minori malo. Nam & ipſi conuenientiori fruentur aëre, & non communicabunt aliis malum.* Hæc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi ſunt ab vrbibus in vicos, ſeu villas, quæ loca ſunt minus frequentia habitatoribus, recedant. Atque adeò ſi fieri poſſit, etiam inde abeant in proximos agros, idque faciant, ſui & eorum, quos eis eſt neceſſarium adeſſe, gratiâ. Nimirum morbus eſt contagioſus non minùs quàm peſtis In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipſi fruuntur meliori aëre, & malum iis, qui illis neceſſariò adſunt (non enim poſſunt ab omnibus deſtituti viuere) minus communicant. Hoc eodem conſilio in peſtilenti tempeſtate, homines primùm recedunt à frequentiſſimis vrbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, ſeorſum alij ab aliis. Huc etiam ſpectant quæ Moſes hoc loco præcipit. Nimirum, quædam horum oportet leproſos agere ſui gratiâ, quædam

Veſtiendi & viuendi ratio.

dam aliorum, quædam vtrorunque Sui quidem gratiâ habere veſtes diſſutas, nuda raſáque capita, vt expirarent putidi vapores: gratiâ verò aliorum, habere os contectum veſte; & clamare ſe contaminatum, & ſordidum. quia nullo modo magis poteſt hominem inficere homo immundus, quàm expiratione quæ per os agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, ſi qui verò accedent, tecto ore minus inficientur: vtrorumque verò gratiâ, habitare extra caſtra.

Veſtis lanea ſiue linea, quæ lepram habuerit in ſtamine atque ſub tegmine, aut certè pellis, vel quidquid ex pelle confectum eſt, ſi alba vel raſa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, oſtendetúrque ſacerdoti. Qui conſideratam recludet ſeptem diebus & die ſeptimo rurſus aſpiciens, ſi deprehenderit creuiſſe, lepra perſeueranseſt; pollutum iudicabit veſtimentum, & omne in quo fuerit inuenta & idcirco comburetur flammis. Quòd ſi eam viderit non creuiſſe, præcipiet, & lauabunt id in quo lepra eſt, recludétque illud ſeptem diebus aliis, & cùm viderit faciem quidem priſtinam non reuerſam, nec tamen creuiſſe lepram, immundum iudicabit, & igne comburet, eò quòd infuſa ſit in ſuperficie veſtimenti, vel per totum lepra. Sin autem obſcurior fuerit locus lepræ poſtquàm veſtis eſt lota abrumpet eum & à ſolido diuidet. quòd ſi vltra apparuerit in his locis, quæ priùs immaculata erant lepra volatilis & vaga, debet igne comburi. ſi ceſſauerit, lauabit aqua ea quæ pura ſunt ſecundò, & munda erunt.

Si verè dictum eſt à Paulo, lepram, in morbis contagioſis eſſe non minus quàm peſtem, ſiquidem videmus peſtis ſeminaria, veſtibus, domibus & cubilibus, & etiam ſuppellectilibus quibuſcunque hærere conſueuiſſe (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem) conſtat & lepram poſſe, & veſti hærere, & domui, eſſéque poſſe, & domum, & veſtem, vt peſtilentem, ita & leproſam. Verùm domum aliquam duobus modis euenit eſſe peſtilentem. Aut enim ipſa ex ſe ſeparata eſt ad gignendum eum morbum, lædítque incolas, velut domus malè perflabiles, & quæ ſimiles ſunt ſuffocatis tuguriis; aut ipſa quidem domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarum qui laborauerint peſte vitiata eſt, & poſteà ipſa alios qui in ipſam ſuccedant, lædit. Itaque aut domus per ſeſe eſt ſalubris, aut quòd inquinamenta, ſeu ſeminaria contagionis receperit. An & leproſam veſtem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quod eorum oportet inueſtigare. Non enim aliunde rectiùs videmur poſſe ad præſcriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò diſquiſitionis hoc eſt principium. Morbi contagioſi ſunt, quos qui habent aliis communicant: conſtat verò eam morbi communicationem non poſſe

Contagia.

fieri

fieri ſine contactu, vt neque vllam omnino naturalem paſſionem contactus verò eſſe poteſt ſine medio, aut medium aliqua alteratione tranſmittente. Contactus ſine medio, partium ſolum externarum, & quæ ad cutem pertinet eſſe poteſt. Alteratio non poteſt tranſmittere per medium, quæ vim generandi ſimilem morbum habeat, quin ex corpore malè affecto ſubſtantia aliqua in corpus inficiendum deferatur. Nam ſi medium tantum aut caleſcat, aut refrigeretur, ſiccetur, aut humect tur, aut aliam quampiam qualitatem nudam, ac ſine ſubſtantia ſuſcipiat, alterabitur ſimiliter proximum corpus, non tamen proinde ſuſcipiet morbum corporis longè poſiti. Hanc ob cauſam Galenus, non ſolùm cùm homo ab homine læditur, ſed & cùm prouincia à prouincia, dicit id fieri delatis peſtilentiæ ſeminibus per aërem, hoc eſt, malignè putreſcentibus vaporibus, ſeu corpuſculis. Itaque cùm contagione inficitur corpus quodpiam non proximum, neceſſe eſt à corpore in corpus putidum aliquid deferri, id verò poteſt tranſmittere, aut per reſpirationem, altero inſpirante quod expirauerit alter, aut per inſenſilem illam euaporationem, quæ ex toto corporis habitu plus minúſve ſemper fit. Hinc ſequitur morbos omnes qui ad cutem pertinent, aut ad reſpirationis inſtrumenta, ſi cum aliqua maligna ſuccorum qualitate & putreſcentia ſint, eſſe contagioſos, quia cutis contactu proximo, & inſenſili euaporatione inſtrumenta reſpirationis, reſpiratione facilè inficiunt. Ob hæc contagioſa eſſe oportet omnia ſcabiei & lepræ genera, & exanthemata omnia malignitatis aliquid habentia, vt morbillos, & variolas, atque phthiſim, ſed & peripneumoniã. & pleuritidem, ac grauedinem quoque nonnunquam: cùm ſcilicet, cum maligna aliqua materiæ qualitate conſiſtunt. Sunt etiam contagioſi alij, qui etſi neque ad cutem, neque ad inſtrumenta reſpirationis ſpectent, tamen ob malignam ſuccorum intra corpus putreſcentium qualitatem, faciunt malignos vapores & expirari, & exhalari per corpus. Huiuſmodi eſt febris peſtilens, & morbus vocatus Gallicus. per quem aliquando nullum in cute vitium eſt. Itaque contagio omnis reſpiratione aut exhalatione fit. Id verò nonnunquam euenit, vaporibus qui expirantur aut exhalant, mox occurrentibus homini alteri, aut rei alteri, in qua aſſeruantur. Atque ita quidam homines inficiuntur ab hominibus, quidam à rebus aliis quæ ab homnibus inquinatæ ſunt, velut à veſte, à cubili, à domo, à ſede, àpoculo, poculum quidem, & domus, & ſedes, non adeò ſolent lædere atque veſtis, quapropter eis vti non eſt adeò periculoſum: veſte verò periculoſiſſimum, cùm

Morbi contagio contactu aliis communicatur.

Morbi cõtagioſi.

Veſtium infectio.

Digitized by Google

cùm in aliis, tum vel maximè in vitiis cutis. Nam veſtis excipit ſudorem, & inuiſibilem expirationem ferè totam, ac per eam effunditur in ambientem aërem, per quem & cubili occurrit, & ſedi, & partibus domus; veſtis verò non ſolum recipit hæc, ſed etiam aliquando in cutis vitiis, inquinatur ſanie & ſordibus. Fieri ergo hoc pacto veſtem lepra infectam facile eſt, nimirum ſi putridam ſaniem eluerit a leproſo, quam alteri affricando ſimilem infectionem generet. Hoc idem videtur poſſe accidere domui quamquam tenuiùs, quàm veſti. Atqui veſtis inquinata non ſolùm ſeruabit inquinamenta, ſed etiam putreſcet, eodem modo quo leproſi hominis cutis, nimirum putreſcere poteſt vt & cutis, & putreſcentia non diſſimili. Quapropter præter rationem non eſt, maculas in veſtibus ſimiles fieri, & creſcere putredine ſerpente vt creſcit etiam in eis tinea, vbi ſitu obſitæ ſunt, & non ventilantur. ſi verò indicatum eſt, poſſe veſtem a putreſcere mutuato putreſcendi principio ab hominis cute; iráque veſtem & cutem poſſe putreſcere eodem modo, quid prohibet quominus & ab eadem cauſa poſſint affectionis principium recipere, ſi modò eſt aliqua cauſa quæ vtrique poſſit admouere; certè eſus leguminum, aut aliarum rerum praui ſucci, parere poteſt elephantem aut lepram in cute, non tamen in veſte, niſi per cutem. in Epidemialibus verò conſtitutionibus per quas morbi aliqui tales populariter graſſantur, & efficiens morbum cauſa eſt aëris intemperies, cur non poſſit veſtis putreſcentiam accipere ab aëre ipſo, quam accipere poſſe diximus à cute? Tametſi enim, res adeò diuerſas, differre naturis ac temperamentis opus ſit, atque ita paſſiones earum ab eadem cauſa non ſint omninò ſimiles: tamen ob communem naturam, qua ſunt omnia & animata, & inanimata putredini obnoxia, poſſint accipere putreſcentias non omninò diſſimiles, ſed analogas. Neque verò nouum eſt in tempeſtatibus inſalubribus, & magnis aëris intemperiebus, inanima etiam corpora multifariam putreſcere, & ex multiplici rerum putreſcentia imminentis peſtis accipi ſignificationem, ex aquarum fœtore, veſtium tinea, vinorum aceſcentia & animalculorum quæ putredine generantur magno prouentu: veſtes verò & ligna, atque adeò & parietes, aëris alterationes ſentire res eſt notiſſima Nam flante Auſtro hæc omnia putreſcunt, Aquilone à putredine liberantur: adeò hæc eſt res manifeſta, vt mulieres ad flantem Aquilonem ſoleant veſtes ſuſpenſas diſtendere, vt ſeruentur incorruptæ. Itaque haud eſt rationi aduerſum in veſtibus, domus lignis, aut lapidibus putreſcentiam aliquam analogam hominum

Legumina noxa.

Auſter. Aquilo.

Digitized by Google

lepræ generari: præcipuè per magnas ambientis aëris intemperies, & morboſas conſtitutiones. Atqui ita affecta ſeu veſtis, ſeu domus, noxia erit hominibus, & paſſionem eam afferet vtentibus, quæ eius infectioni eſt analoga. Atque ita poſſit eſſe veſtis aliqua leproſa, etſi ea nullus antea leproſa, vſus ſit, atque ſit domus aliqua non ſolùm inſalubris, ſed & hunc aut illum morbum nata patere, vt leproſa domus quæ incolas, afficiat lepra, ſuntque vt morbi quidam proprij quibuſdam oppidis, quos vocent Medici patrios, ita & proprij quibuſdam domibus, quos licet appellare domeſticos. Quare vbi in domo quapiam morbi frequentes fiunt, ſeu idem morbi genus repetit, aut apprehendit plures, conſultum ſit domum mutare, vt vrbibus etiam exeunt, qui in eis degunt inſalubriter, Quod verò ad veſtes attinet, nihil certè melius neque potius ad omnia cutis vitia, quàm vti mundiſſimis, nouis, aut lotis crebrò: vſque adeò vt ſola mundities ſoleat eſſe ſatis ad curationem: vt contrà qui ſordidis, & putreſcentibus iam veſtibus vtuntur, rarò ſunt liberi ab ſcabie, & pediculis, & immunditiis eiuſmodi, etiam ſi nullus vnquam ſcabioſus eiſdem veſtibus vſus ſit. Nimirũ poteſt vt veſtis à cute, ita & cutis à veſte infectionem recipere, & vtrunque ſeorſum putreſcere, & ambo ſordida cùm ſunt, computrefaciunt ſeſe mutuò. Vitare ergo oportet veſtes putreſcẽtes, ſordidas atque maculatas. Poſſunt enim veſtes putreſcere, & variis quidem putreſcendi modis, vt varia vitia, noſtræ cutis vitiis analoga, in eis oriri poſſint, Hinc fit vt rationi etiam conſonum ſit, fieri in veſte ſiue lanea, ſiue linea, ſiue pellicea lepram, & habere eaſdem notas, quas in homines cute, maculam ſcilicet albam, vel rufam, non ortas ſcilicet, ob liquores aliquos qui infuſi ſint, velut lac, aut ius, aut oleum, ſed ſponte & ſine cauſa manifeſta, & creſcere eodem modo, ac cætera habere, vt cutem; & ſimilem eſſe rationem dignoſcendi. Nam præter dictas, eſt in laneis aut pelliceis quædam peculiaris cauſa ob morbos animalium, ex quibus lana, aut pelles detractæ ſunt. Nam ſcitum eſt illud, veſtes ex lana morticinorum pediculos facere, ita verò & morbidorum alias infectiones. Qui verò alias fœlicitates aut infœlicitates in domibus aut veſtibus ponunt, & aſpectus aſtrorum cauſantur quibus ſunt factæ, nugantur haud dubiè: dictæ verò ſunt naturales cauſæ.

Morbi patrij.

Mundities vis.

Veſtium putredo.

Pediculorum generatio.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM.

LEVITICI decimoquarto capite: *Locutúsque est Dominus ad Mosem & Aaron, dicens, Cùm ingressi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem, si fuerit plaga lepræ in ædibus, ibit cuius est domus nuncians sacerdoti, & dicet, quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo mea. At ille præcipiet vt efferantur vniuersa de domo, priusquam ingrediatur eam, & videat vtrùm leprosa sint omnia quæ in domo sunt; intrabitque posteà, vt consideret lepram domus, & cùm viderit in parietibus ipsius quasi vallículas paliore siue rubore deformes, & humiliores superficie reliqua, egredietur ostium domus, & statim claudet illam septem diebus, reuersúsque die septimo considerabit eam: si inuenerit crevisse lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra est, & proijci eos extra ciuitatem in locum immundum: domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasura extra vrbem in locum immundum, lapidésque alios apponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem postquam eruti sunt lapides, & pulvis elatus, & alia terra lita, ingressus sacerdos viderit reuersam lepram, & parietes respersos maculis, lepra est perseuerans, & immunda domus: quam statim destruent, & lapides eius ac ligna, atque vniuersum puluerem proijcient extra oppidum in locum immundum. quòd si introiens sacerdos viderit lepram non crevisse in domo, postquam denuò lita fuerit, purificabit eam reddita sanitate.*

Disputatum paulò anteà est de lepra quæ vesti, & domui, & rebus aliis inanimatis accidere potest, indicatúmque non esse id à Physica ratione alienum: sed nunc quoque aliquid, vt res intelligatur meliùs, addetur. Constat res omnes corruptioni obnoxias, communem habere naturam cum animatis atque adeò cum hominibus, & communem rationem patiendi. Nimirum constant eisdem elementis, isque cõtrariis: quamquam præter cõmunem, habeat vnumquodque suam naturam, & præter elementa prima, habent animalia sanguine prædita alia elementa minùs multis communia, & posteriora, putà quatuor succos: sanguinem dico, pituitam, bilem, & melãcholiam. & singulæ animalium partes, præter naturã communem, qua communicãt inter se, & cum rebus omnibus corruptibilibus, habẽt suam quæuis, qua & ab aliis partibus differũt, & à rebus inanimis. hæc natura est in proprio cuiusque temperamento, & cõpositione. Atque, vt agere potest res animata & quæcunque eius pars, quædam qua viuens: vt sentit, & mouetur libere

Succi quatuor.

Actiones & passiones motus.

animal,cor pulsat,ventriculus coquit,quà animalis pars,quædam,quà res quædam est, vt alia quæuis, velut cadit ab alto præcipitatus homo,non minùs quam lapis,aut lignũ: & manus aut pes hominis refrigerat, aut calefacit rem aliam cui admouetur,non certé quà hominis pars,sed vt fomentum:ita pati etiam euenit animal,aut quamcunque eius partem,quædam quà animal est, aut animantis pars, quædam qua res quædam,vt alia quæcunque corruptibilis.Nam delirat homo quà rationalis,conuellitur aut resoluitur quà motuus: fastidit cibos quà sensitiuum quoddam animal: vritur verò igne, madescit aqua,duratur frigore,vt & lignum, & corium,& lutum seu testa. Cùm igitur passiones quædam accidant animantibus non quà animantia sunt, constat eas omnes pati

Febris,

posse etiam res alias quæ animantes non sunt. Febrem ergo non patietur domus,neque vestis,neque cubile,neque mensa, neque sedes, quia cordis passio est, ea verò cor non habent. quare neque linquentur animo, neque patientur syncopem, neque sanè laborabunt phrenitide,neque lethargo, quia neque mentem habent,neque dormire possunt:neque tenebuntur fame aut fastidio,cùm sensum non habeant alimenti. veque pleuritide aut nephritide tentabuntur, cùm neque latus habeant,neque renes:neque omninò laborabunt phlegmone

Phlegmõ.

quæ sanguine carent quia phlegmon à sanguine fit: at verò scindi, p rforari, vri,ac putrescere, non minùs potest pellis, pannus,linteus.lignum,lapis, & res quæuis eiusmodi, quàm hominis os,caro,& cutis. Cùm ergo scabies. & lepræ, & maculatum genera omnia,quę vt nuper ex Medicorum veterum sententia diximus)non tam sunt morbi quàm deformitates, seu putrescentiæ quædam cutis,seu putrescendi modi,non est quòd non possint in rebus etiam inanimatis apparere, præcipuè vbi à causa aliqua communi gignuntur. & populariter grassantur.aëre enim, qui solus communis popularium morborum potest esse causa,vt in initio commentariorum primi Epidemicon Hippocratis indicaui, tangit vndique atque circunstat inanima æquè atque animata. Non sanè erit omninò eadem affectio ab aëre, animatorum & inanimatorum, quia non erit idem vtrorunque apparatus: sed neque ipsa animata patiuntur eodem modo: differentia enim nonulla erit lepræ hominis,bouis,ouis,& suis:nimirum hæc omnia facit euariare (etiam cùm efficiens causa eadem est)diuersus rerum apparatus. Erunt tamen eæ earum omnium rerum affectiones,analogæ & propinquæ, adeò vt animatorum diuersæ naturæ & inanimatorum cum animatis possit esse contagium, Meritò

ergo

ergo passionum propinquarum similes sint dignotiones, & curationes, quò respiciens Moses eandem adhibere curam, & rationem dignoscendi iussit, siue lepra sit humanæ cutis, siue vestis, siue parietum domus: nimirum id vitium non viuentium solum est, quia non tam morbus quàm putrescentia quædam est. Et ægrotare quidem sola viuentia possunt, putrescere verò omnia præter ignem, vt docuit Aristoteles. Hactenus de lepra.

Ignis imputribilis.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

EVITICI vigesimo quinto capite: *Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, qua simul faciunt annes quadraginta nouem, & clanges buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore, in vniuersa terra vestra. Sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terra tua. ipse est enim Iubileus.*

Cùm vellet Deus sæculorum ordine decurrentium fines quosdam statuere, vt diuenditæ possessiones ad priores dominos deuoluerentur, redirentque alia post alta sæcula, per quinquagenos annos computationem eorum fieri voluit, quia quinquagesimus continet, & finit septem septenarios annorum, qui sunt quadraginta nouem, qua in lege magna naturæ ratio habita esse videtur. Nam cùm mundus totus nullas naturales habeat ætates, siquidem neque interitum habet naturalem: habent tamen res omnes in mundo quasdam vicissitudines & mutationes, secundùm quas mundus ipse ætates habere dicitur. Hæ ætates partim sunt fatales, partim legales: fatales sunt, mutationes quædam contingentes articulis, & momentis à Deo destinatis, completo scilicet eo annorum numero quem Deus Optimus Maximus apud se habebat, velut regna, & imperia diuersarum gentium, & vicissitudines imperandi & seruiendi, incœperunt ac desierunt certis quibusdam annis, quorum numerus ab æterno erat apud Deum, dispensante omnia eius prouidentia. Legales velut hæ repetitiones rerum omnium diuenditarum quas per quinquagenarios annos fieri semper, lege sancitum erat. Mirum verò quòd & in numerandis fatalibus mutationibus, & in condendis legibus ad annorum curricula pertinentibus, videtur in sacris literis (in quibus nihil non est perfectum & concinnum) semper habita ratio septenarij numeri. Nimirum septimanis dierum redeuntibus tota vita, & sæcula omnia, ac totus mundi decursus constat: & hebdomadibus annorum redire voluit Deus & terræ sabbata,

Iubilei consideratio.

Mundi ætates.

Septenarij ratio in vita.

& hebdomadarum hebdomadibus, annos Iubilei. hæc verò omnia ſunt legalia. Sed & fatale tempus aduentus Domini noſtri IESV CHRISTI, à tempore quo Cyrus edicto iuſſit reædificari templum, aut quo Iſaias reædificandum prophetauit, numeratum eſt per hebdomadas annorum, Danielis nono. Atqui hæc fatalia & legalia, reſpondent etiam naturalibus. Nam vt mundus totus ſeptem diebus conſiſtit. ita homo ſeptem diebus formatur, & vſque ad ſeptem dies ſine refectione durat, & ætates hominum per ſeptennia recipiunt mutationes, & tota hominum vita ſeptenniis numeratur. Vnde ſolenne fuit antiquiſſimis Philoſophis clymatiricos, ſeu ſcalares annos vocare quoſdam, quibus frequentiùs quàm aliis mori homines ſoleant: ij verò ſunt qui ſeptenniis clauduntur: in quibus præcipuè quadrageſimus nonus, & ſexageſimus tertius: quòd primus conſtet ſeptem ſeptenniis, ſecundus nouem ſeptenniis. Vocabant veteres (tetigit hoc Plinus libro ſeptimo capite 49. atque nos quoque antea ſuper ſexto capitulo Geneſeos diximus, hos annos ſcalares, quòd vita hominis, velut per ſcalæ cuiuſdam gradus aſcenderet: gradus verò eſſent ipſa ſeptennia, & ſingulis gradibus, in ipſis inſignibus vitæ mutationibus, contingeret multos decedere, velut in mortem præcipitatos; nouis illis articulis vitæ occurrentibus morbis, præcipuè verò ex ſeptimo & nono gradibus. Ac proinde celeberrimi clymatricorum eſſe dicuntur quadrageſimus nonus, & ſexageſimus tertius: & experimento dicitur cognitum, his temporibus plurimorum hominum vitas concludi. Quare conſonum naturæ etiam fuit, hunc eundem finem ſæculi vnius ſtatui, & numeratis quadraginta nouem quaſi iam finito vno ſæculo, res nouas rediri, & diuendita reſtitui ſuis familiis. Clymaterici etiam numeri videtur obſeruata lex in Danielis Prophetia: ita enim dicitur: *Poſt hebdomadas ſexaginta duas* (putà ſexageſima tertia hebdomada (*occidetur* CHRISTVS. Magna profectò pulchritudo & perfectio eſt in numeris, atque Deus vt fecit omnia in pondere & menſura, ita & gubernat, quod capite vndecimo Sapientiæ dicitur, quo in loco (ſi Deus conceſſerit) plura de hac re, & de Philoſophia Pythagoricorum diſputabuntur;

Hebdomadarum principiũ.

Clymatetici dies.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

CAPITE vigesimo septimo Numerorum *Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc.*

Philosophi omnes qui palingenesiam afferebant, censentes animantium omnium esse communes animas (in quibus fuere Pythagorici, atque vt ego censeo, Platonici, & vt ex Auicenna libello qui Arabicè inscribitur Almahat, accepimus, nunc quoque sunt omnes Mahometani, locum hunc in suam sectam trahèrent, affirmantes esse spiritus communes omnis carnis, hoc est, animalium omnium. atque omnibus esse spiritus, hoc est, spiritales quasdam animas, separabiles, & valentes inde migrare, siquidem Deus esse dicitur spirituum omnis carnis carnem enim vocari in sacris eloquiis non humanam solùm, sed belluinam etiam constat: siquidem capite nono Geneseos dicitur. *Omnem quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidit vobis omnia, excepto quòd carnem cum sanguine non comedetis.* Ibi carnis nomine caro animalium, quæ homini in cibos data sunt, intelligitur. videtur ergo hîc quoque affirmari, omnium carne præditorum animantium esse communes spiritus, aut saltem si non communes, singulis generibus eorum suos, omnibus tamen spiritus aliquos, seu spiritales animas quibus viuant. verùm hæc omnia falsa sunt, & absurda. Animas enim quæ simul & actus corporis, & spiritus quidam separabiles sunt, solis habent homines: reliquorum animæ nihil sunt aliud, quàm actus corporum sanguine viuentium. Hoc autẽ loco, *Omnis carnis* nihil aliud est, quàm si diceretur, *omnium hominum*, vt apud Isaiam, *Et scient omnis caro, quia ego Dominus saluans te.* & rursum *Videbit omnis caro salutare Dei nostri* & in Psalmo. *Ad te omnis caro veniet.* Neque alicubi videtur, omnis caro, significare aliud, quàm omnes homines. Nomen verò spiritus in sacris literis sæpissimè significat spiritalia animæ dona, vel at càpite vndecimo libri Numerorum dicebatur, *Descendit Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu qui erat in Mose, & dans septuaginta viris.* non enim abstulit à Mose partem animæ, sed transtulit ad eos spiritum Prophetiæ. Hoc etiam significato, dicitur spiritus sapientiæ, intellectus, & timori Domini. Hoc etiam modo petebat Eliseus dari sibi spiritum Eliæ, non enim animam Dicitur ergo, vt ego existimo. *Deus spirituum omnis carnis*, quia distribuit omnibus hominibus spiritalia dona, vt vult nugacissima verò palyngenesia, nullum hinc accipere potest adminiculum.

Spiritualiũ consideratio.

Differentia animæ hominis à brutorum.

Spiritus pro dono.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

DEVTERONOMII capite quarto: *Ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſimilitudinem omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cœlo volatilium, atque reptilium quæ mouentur in terra, ſiue piſcium qui ſub terra morantur in aquis.*

Eadem verba ſcripta ſunt capite vigeſimo Exodi. Euenit dubitare, cur piſces dicantur eſſe ſub terra, ſi ſunt in aquis, cùm aqua, iuxta Philoſophorum ſentẽtiam, vt eſt tenuior ac leuior, ita & ſuperior quàm terra. Certè ſi aqua ſuper terrã ſita eſſet, inundaret totam terram, effluens & quærens partium ſuarum æqualitatem: ſin autem terra ſupra aquam locata eſſet, rueret, & ita ſub aqua ſeſe mergeret (nam quo pacto terræ pondus ſupra aquam ſuſtentaretur?) atque terra non poſſet aqua irrigari, quod ad generationes rerum eſt apprimè neceſſarium. Nulla ergo alia ratione potuerunt terra & aqua ad ſeſe mutuò aptari, vt generationi ſubſeruirent, quàm ex ambabus ſeſe mutuò ſecundùm magna ſpatia penetrantibus, vnicõ conflato globo, & eadem vtriuſque exiſtente rotunda ſuperficie, ita vt neutra ſubſit neque ſuperſtet, & vtraque cõtineat & contineatur. Ita enim neque terram in aquam ruere, neque aquam terram euenit inundare: ſed irrigare ſolùm, & fœcundare: partímque patet Soli aqua, vt copioſus inde eleuetur vapor, denſatus poſteà in aquam deſcenſurus: partim terra, generationi ſpirantium animalium & vitæ idonea. ſi verò hoc ita habet, vnicúſq; globus conſtat terra & aqua, vt vel vmbra indicat in eclipſibus lunæ & eadem eſt terræ & aquæ ſuperficies, conſtat, quæcunque intra aquam degunt, eſſe ſub terra: quæ repentia adhærent terræ, eſſe in terra: quæ verò cruribus hærentia per terram gradiuntur, eſſe ſuper terram. piſces igitur morantur ſub terra, cùm præcipuè ſub ipſa aqua, intra terræ cauernas ſe recõdant.

Piſces an ſub terra.

Terræ globus.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

CAPITE vigeſimo tertio Deuteronomij: *Non intrabit eunuchus attritus vel amputatis teſticulis, & abſciſſo veretro in Eccleſiam Domini.*

Antiquitùs vtebantur Principes eunuchis ad cuſtodiam mulierum, vnde & nomẽ illis datum, εὐνοῦχοι enim Græcis eſt idem. quod Latinis cubilium cuſtodia, ſeu cuſtos. Hanc ob cauſam multi proprios filios tenellos adhuc, eunuchos faciebant, quò ſcilicet ſeruirent principibus.

Eunuchi.

Digitized by Google

tipibus. Paulus libro sexto docet modum faciendi, quem Græci vocabant ἐυνουχισμὸν. *Erant verò faciendi multi modi. Quidam enim fiebant excisione testium, quidam veretri etiam cum tectibus qui mingebant fistula anea, vt nunc quoque quibus ob morbum ea pars est secta, quidam fiebant testiculorum attritione. ea verò erat, puello in balneo demisso, paulatim testiculos atterere, vsque dum velut dissipati euanescerent, atque contorquere, vt vena quæ alimentum illis defert, velut nodo interciperetur, atque ita illi tabescerent. Itaque erant eunuchi testibus excisis, solis, aut etiam cum veretro. Et contritis, qui propterea vocabantur Thlibæ.* Hoc dicit Paulus. Thlibæ. præstare exsectos contritis, quòd hi appetere Venerem non desinant. Hos omnes prohibebat Moses Ecclesiam ingredi, quasi mutilatos, & imperfectos homines. Alij ab his sunt, qui Spado. vocantur spadones, hi enim nullius partis patiuntur mutilationem, sed naturale quoddam vitium: quod qui habent, congredi possunt, & erigunt, instigantur ad Venerem: ob flexuram verò, aut conniuentiam viæ, non possunt emittere, atque ideò atque generare.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

VIGESIMO secundo Deuteronomij: *Si duxerit vir vxorem, postea odio habuerit eam, quæsierit & occasiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen pessimum, & dixerit, vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores vrbis qui inperta sunt, & dicet pater, filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, vt dicat, non inueni filiam tuam virginem, & ecce hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ. expandent vestimentum coram senioribus ciuitatis.*

Ex his verbis constat, apud Hebræos fuisse in more posi- De virginitate multa. tum, vt mulieres vitis desponsatæ, abstinerent ab eorum congressu, vsque dum ab eis ducerentur, túncque substrato linteo coirent, quo virginitatis signum, hoc est, virgi- Virginis corruptione profluens sanguis, in illo colligeretur: atque id linteum daretur puellæ parentibus, quod illi acceptum (non arbitror sine multis testibus) asseruarent, vt virginitatis filiæ, vsque in nuptialem diem asseruatæ, testimonium. Sed euenit hoc loco dubitare, quid interfit inter virginem & corruptam: quæ sint illa clausira virginitatis quorum dilaceratione sanguis effluat. si enim nulla sunt haudquaquam videtur necessarium, vt corrumpenda virgine sanguis effluat: sin autem necessarium non est, fallax & periculosa erat ea ratio diiudicandi, qua explicato explorandæ ratio.

vestimento, seu linteo, in quo primùm coierant, vti iubebant senes. Certè vt cuiuis dissectionis perito constare potest, quamquam sunt quidam dissectores, qui esse in ore vteri virginibus membranam quandam annuli forma affirmant, nulla pars est in vteri ore, aut cervice, quæ virginitatis custodia sit & in corruptione pereat, sed angustia tanta, & symphysis, seu coalescentia labiorum tanta, vt sine dilaceratione partium quæ symphysi coierant, admittere virile membrum non possit: quare necesse est sanguis effluat. Atqui tanta coalescentia earum partium, vt sine dilaceratione id non admittat, naturalis est. Mulieribus verò per morbos, aut vitiosam naturam tanta est obturatio, vt corrumpi facilè non possint, aut si corrumpantur quatenus possint concipere, non tamen deinde dehiscant adeò eius vteri, vt possint parere, nisi aperiantur ab obstetrice. Nonnullæ adeò magnam adstrictionem eius partis habent, vt vel menstruæ expurgationi impedimento sit. Obturantur verò seu clauduntur vteri ora, vel symphysi (vt dictum est) magna, vel oborta ibi re aliqua præter naturam, vt caruncula, aut membrana. Adnasci enim solēt multa ori vteri, quæ excisione indigent, vt vocata Nympha, & vocata Sarcosis, caro scilicet inde promiaens, in modum caudæ: & thimi: & condylomata. Horum excisiones, & clausuras aperiendi rationem, docet Paulus libro sexto: horum verò nunc meminimus, vt diceremus, conclusiones has omnes, quæ re aliqua ibi orta, siue carne, siue membrana quæ adeò dura quibusdam mulieribus ibi est, vt sit quasi quædam cartilago, siue tubercula, vitia esse naturæ, siue morbos: virginitatem verò, in naturali quadam, & satis superabili partium adstrictione, & symphysi, seu coalescentia esse, ob eámque corrumpenda virgine, sanguinem necessariò effluere. Hinc fit, vt esse possint, sintque re vera medicamenta ad ementiendam virginitatem, quæ adstringunt scilicet, & corrugant partem nouæ nuptæ. Ergo vbi primùm cum viro coisset, non erat præter naturam linteа contemplari, atque vbi sanguine essent infecta, velut virginitatis indicia asseruare. Vt enim nihil haberent sanguinis, duorum alterum esse in causa poterat, vel quòd mulier corrupta ad thalamum accessisset, vel quòd ob vteri nimiam clausuram, aut etiam ob viri frigiditatem corrumpi non potuerit. tuncque huius rei periculum esset faciendum, ostentata muliere obstetricibus & Chirurgis, vt constaret, an tunc quidem, an anteà fuisset corrupta. Hæc ita habere facilè intelliges, si perlegeris libellum Galeni de dissectione vuluæ, ac multò magis dissectionem virginalis vteri faciens.

Virginis aperiendæ ratio.

Nympha virginea. Sarcosis vteri.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

DEVTERONOMII capite trigesimo. *Si ad cardines cœli fuerit dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet.*

His verbis nihil aliud significatur quàm si diceret, si ad extremas terræ regiones, quæ sub polis Arctico, & Antarctico sitæ sunt, relegeris, inde te in tuam patriam reuocabo. Sunt enim duo mundi poli, puncta cœli quiescentia, in quibus, & circa quæ, velut cardinibus quibusdam voluitur cœlum totum. Constat homines dissipatos, non mitti in cœlum, neque in ipsos polos cœli, sed cardinum cœli, seu polorum nomine, significari regiones sub illis sitas. Hæc verba antiquitas omnis putaret dicta per hyperbolem: quandoquidem tota sibi persuaserat è quinque orbis regionibus, quarum duæ extremæ sub polis essent, circulis arctico, & antarctico, finitæ, alia media inter tropicum Cancri & Capricorni, aliæ duæ mediocres, hæc scilicet quam incolimus inter tropicum Cancri & circulum arcticum, & alia ei respondens inter tropicum Capricorni & circulum antarcticum: duas tantùm has mediocres, esse hominum habitationi idoneas: tres alias inhabitabiles, mediam æstu, extremas frigore. His addebant Christiani, ne eam quidem quæ nostræ regioni respondet, vltra Capricornum, sitam habitari. cùm enim ab vno Adamo omnes homines fluxerint, si per mediam illam regionem, quæ sub Zodiaco est inter tropicos penetrare nullo modo possent, fieri non posset vt vltra & citra illam homines essent, sed ea tantùm mundi in parte in qua Adamus creatus esset. Hanc ob causam Diuus Augustinus putauit, omninò nullos esse Antipodas. si igitur quinque mundi partiũ aut vnica, aut duæ tantùm hominibus essent habitabiles, nulli posset habitare sub polis, quare neque ad cardines cœli relegari, neq; reuocari inde. Quapropter antiquitas verba hæc, *Si ad cardines cæli fueris dissipatus inde reducam te*, non aliter acciperet dicta, ac illa, *Si ascendero in cœlum, illic es. si descẽdero in infernũ, ades.* non scilicet quòd possint homines tra. iicere ad cœli cardines, magis quàm in ipsum cœlũ ascendere, sed per hypothesim impossibilem, vt ita significaretur, quàm esset Deus paratus populum suum reuocare: quòd scilicet vel ex mundi cardinibus esset reuocaturus, si eò posset dissipatus mitti. Tempus verò rerum omnium magistrum, euidenter indicauit illum antiquitatis errorem, neque vllam mundi partem cœli causa inhabitabilẽ esse, sed omnia coli, vltra, citra, &

De mundi polis.

Quinque orbis regiones.

Antipodæ.

inter

inter tropicos, ac citra circulos arcticum & antarcticũ: neque hominum diſperſionẽ intra tam anguſtos fines ſtetiſſe, ſed in vniuerſum terræ orbem, eſſe factam: atque quamquam alij aliorum ob magna locorum diſſidia ſint obliti, tamen Dei prouidentiam, eos, more eius qui ſeminat, hac & illac, quoquò verſus diffudiſſe, ita vt nulla pars hominibus alendis idonea, ſine Adami ſemine relinqueretur. Hanc diſſeminationem, nulla neque memoria hominum, neque hiſtoria cognitam, nobis in hoc ſæculo, velut digito indicauit, ſecundi Adami, hoc eſt, IESV Domini noſtri ſeminis, hoc eſt, verbi Dei diſſeminatio. Iam enim Chriſticolæ, Dei prouidentia omnia machinante, perluſtrarunt Orientem & Occidentem: tranſilierunt vtrunque tropicum, viderunt antarcticum polum: ac penetrauerunt verſus arcticum nauigantes, arcticum circulum; quò pertingunt, vt nobis referunt, in extremo Nouergiæ, Finmachia, & ſub ipſomet polo, Simachia (author eſt Olaus Archiepiſcopus) viderúntque hæc omnia ab hominibus habitari: quibus & Euangelium plurimis iam in locis prædicauerunt. Itaque iam fieri incipit) quod verbis præſcriptis inſinuabatur) vt qui diſſipati, ac ſegregati à conuictu populi Dei ſub cœli cardinibus habitabant, nunc ad veram fidem, & Eccleſiæ vnitatem reuocentur: ſperamúſque breui futurum, vt cum magna IESV CHRISTI gloria, ſanctiſſimum eius nomen vbique colatur, & vt videant omnes gentes ſalutare Dei noſtri. Neque certè omnes antiquos latuit habitari poſſe totum orbem. Nam Auicenna, vt erat philoſophus eximius, intellexit ſen ſecunda primi, doctrina ſecunda, capite octauo, locum ſub linea æquinoctiali, habitationi hominum longè opportuniorem eſſe, quàm qui ſub tropicis: duobus argumentis. Primo, quòd Sol citiùs recedat à capitibus ibi habitantium, bíſque in anno, nunc in hoc, nunc in illud latus: à capitibus verò habitantium tropicos tardiùs multò, ac in anno ſemel. cauſa verò celeris receſſus ab æquinoctiali, eſt aſcenſus obliquus Zodiaci; tardi verò à tropicis, aſcenſus rectus, Hinc fit, vt minori tempore fiant maiores dierum in longiores, & breuiores mutationes, circa æquinoctia quàm circa ſolſtitia. Atque adeò hinc nomen ſolſtitiis datum eſt, quòd in illis ſtare videntur Sol, vt declinat lentè. Secundo, quòd in eo loco nunquam eſt dies nocte maior, ſed æqualis ſemper; quare cùm ſit dies ſplendoris & caloris, nox tenebræ & frigoris mater, in cauſarum æqualitate erit omnium mediocritas & temperies. Cùm igitur ſint tres caloris cauſæ, vicinia, rectitudo, & mora Solis, rectitudo & mora multò plus poſſunt, quàm vicinia. Omnes enim

Orbis totus habitabilis.

Tres cauſæ caloris.

Aſtrologi

Aſtrologi norunt, in æſtate longiùs abeſſe à nobis Solem, quia eſt in auxe, quàm in hyeme, quia eſt in oppoſito auxis: tamen quia rectitudo radiorum, & dies maior eſt, calent tantò magis omnia per æſtatem. Cùm ergo ſub æquinoctiali citiùs ac pluries declinet Sol, & dies nunquam ſint longiores noctibus, commodior multò ſit ibi habitatio quàm ſub tropicis, atque adeò omnium commodiſſima: quod noſtri iam habent perſpectiſſimum. Simili etiam argumento ſuaderi poteſt (etſi id nondum ſit adeò perfectum) ſub ipſiſſimis polis poſſe homines habitare. eſt enim in eo loco totus annus dies vnica, quandoquidem æquinoctialis linea, eorum orizon eſt. habent ergò conſpicuum Solem menſes ſex, & totidem latentem. itaque & in mundi medio, & in extremis, æternum æquinoctium eſt, tamen hoc intereſt, quòd ſub polis nunquam recedit Sol ab orizonte vltra viginti gradus, ac proinde nox tota crepuſculi ſunt (nam & apud nos vſque dum triginta gradus mergitur ſub orizonte Sol, crepuſculum eſt, ac licet dicere ibi nullam eſſe noctem, ſed tempus totum Solis, aut crepuſcula. cùm ergo ea regio vincat proximas, ac reliqua Septemtrionales, plus dierum longitudine, quàm rectitudine radiorum vincatur, & vicinia multò minùs frigida, & habitationi opportunior ſit, quàm ille. Qua cauſa mihi perſuadeo, vt quæ eſt ſub æquinoctio, commodior eſt quàm quæ ſub tropicis, ita eas quæ ſub polis, commodiores eſſe iis quæ ſub circulis arctico & antarctico: Quòd ſi mediam & extremas regiones habitationi idoneas eſſe indicatum eſt, conſtat totum terrarum orbem habitabilem eſſe. duas enim reliquas, & mediocres conſtat habitabiles eſſe, ſiquidem earum altera eſt hæc quam incolimus, cui reliqua, & quinta ſimilis prorſus eſt. niſi igitur pars quæpiam ob ſoli incommoditatem eſt inhabitabilis ob cœli tamen & Solis poſitum, nulla eſt in toto orbe. Lubet hoc loco admirari Dei. Opt. Max. ſapientiam, ex Solis corporis omnium quæ vita carent præſtantiſſimi poſitu & curſu. Eo enim illum loco aptauit, & eum curſum inceſſanter tenere iuſſit, quo ſolo poterat omnes mundi partes habitationi facere idoneas, & vtriq; mundi lateri virtutem ſuam iuſtè ac æqualiter impertiri. Fertur enim Sol per mundi medium inter duos cardines, non ita tamen, vt per eandem lineam ſemper latus, æqualiter ab vtroque ſemper diſtet; ſed latus obliquè, nunc in hoc, nunc in illud inclinet: ita tamen vt inæqualis illius diſtantiæ æqualitas, temporum æqualitatem quandam faciat. Ita fit vt omnibus. virtutes largiatur, per viciſſitudines rerum generationi neceſſarias. Si enim Sol citra, aut vltra æquinoctialem lineam ſemper

Æſtiui caloris cauſæ.

De ſole multa.

ſemper conſiſteret,oppoſiti poli partibus nunquam illuceſceret. Quapropter,ſub æternis tenebris, haudquaquam eſſe poſſent hominibus alendis & ſeruandis aptæ,& poli alterius partibus nunquam occultaretur, quare alterum mundi latus neſciret noctem,alterum diem. Neutrum verò amat hominum vita,neque terræ natura;quæ luminis & vmbræ,caloris & frigoris viciſſitudine fœcundatur. Præter hæc,ea medietas mundi, intra quam Sol ſe ſemper contineret,vrgeretur calore, multò plus ac ſecundùm partes longè maiores quam oppoſita altera frigore:neque partes mundi æquè diſtantes à polis & à mundi medio,æqualibus gauderent diebus & noctibus. Quapropter haudquaquam Sol mundi partibus omnibus virtutes ſuas impertiretur,ſecundum æquabilitatem,& iuſtitiam,vt nunc facit: quam tamen iuſtitiam diſtribuendi virtutes æqualiter ſecundùm latera,ſi,vt Galenus animaduertit,adeò natura ſeruauit in formandis,regẽdíſque humani corporis partibus multò magis ſeruari in maioris mundi formatione oportuit. Si verò Sol per ipſam lineam æquinoctialem ſemper ferretur, ita vt neque in hoc,neque in illud latus inclinaret,nulla ratione deteriùs poſſet mundo & hominum vitæ ſeruire,quia partes ſub polis ſitę, neque diem neque noctem haberent vllam, ſed in orizonte Solem ſemper,cuius dimidium ſpectarent, quod partũ omninò abeſt ab æterna nocte. Neque Sol in orizonte ſemper volutatus,poſſet ſatis calefacere,ac fœcundare terras,quas nunc cum viginti tres gradus ſupra orizontem eleuetur, tamen calefacit tenuiter. Iam verò terra mundi media,rectum ſemper ſupra ſe Solẽ ſuſtinere non poſſet,ſed vreretur:atque hæ & aliæ omnes mundi partes,cùm nullis potirẽtur viciſſitudinibus,ſed eodem modo ſemper afficerẽtur,nequaquam poſſent generationibus eſſe aptæ. Non enim poteſt idem,& eodem modo habens tempus,ſementi & meſſi,neque vindemiæ & putationi eſſe aptum.

Genetatio in quo.

Nimirum vt omnis generatio eſt ex contrariis in contrarium, ita inter contrarias verſari cauſas debet,quia contrariorũ contrarias eſſe cauſas neceſſe eſt. Niſi igitur Sol per mũdi medium ferretur obliquè nunc in hoc,nũc in illud latus nutans,nequaquam eſſet mundus hic idoneus generationibus. Quid ergo ſupereſt, an vt obliquitas Solis minor eſſet aut maior quàm nunc eſt:ſed ponamus primum eſſe minorem,velut V. G. receſſus Solis ab æquinoctiali, quàm nunc ſunt viginti trium graduum,eſſe ſi placet tantum decem,quid fieret? Primum quidem oportet Zodiaci ipſius amplitudinẽ,quæ nunc duodecim graduum eſt,ad proportionem contrahi: in tanta autem Zodiaci anguſtia,duplo plures congrederentur Planetæ in eclyptica,ac

duplo

duplo plures fierent Eclypſes:& virtutum cœleſtium ſubtractiones.quod non videtur citra noxã accidere.Præterea,quantò minor eſſet Zodiaci obliquitas,tantò eſſent minores tẽporum viciſſitudines,& tantò minus tempora à temporibus diſſiderent.quapropter ſub æquinoctiali,vbi parum nunc tempora diſſident,haudquaquam eſſet ſufficiens ad generationes viciſſitudo,ac ferè perinde eſſet.atque ſi per æquinoctialem ſemper voluereturſi verò obliquitas eſſet maior quàm nunc eſt, vt ſi V.G.receſſus Solis ab æquinoctiali qui nunc eſt viginti trium graduum,eſſet quadraginta,illæ ſolùm mundi partes quæ ſub Zodiaco eſſent,coli poſſent : reliquæ ſuſtinuere non poſſent, partim tantam temporum diuerſitatem, partim tantum Solis receſſum.Natura enim animantiũ cùm nihil quod ſit nimium ſuſtinere poſſit,omnium minimè ſuſtinet cauſarum contrarietatem.quare ſi extrema Moſcouiæ pars multò fieret frigidior quàm eſt, haud eſſet habitationi idonea. maius enim eſſet id frigus.quàm vt viuere quidpiã in eo poſſet.Sed neque Africa,ſi nunc æſtate æſtuans,hyemes haberet quales Germania,habitari poſſet,quia tantam mutationem aëris haudquaquã poſſent homines ſuſtinere.ſi verò Sol recederet gradus quadraginta ab æquinoctiali,nunc in hanc,nunc in illam partem,gentes quæ ſub Cancri tropico degerent,aut viginti gradus diſtarent à tropico, æſtuarent vt nunc Africæ intima, ac nihilominùs hyemes haberent quales Germania:recederet enim ab eis Sol centum gradibus,ipſi verò Germani, ac multò magis qui ſub circulo eſſent arctico,haud quaquã poſſent hyemis frigus ſuſtinere,quia recederet ab eis Sol multò magis,nunc verò malè ſuſtinent.Cùm igitur quæ habitationi ſunt futuræ idoneę mũdi partes indigeant mutationibus,non quibuſuis,ſed quibuſdã ſi Sol per anguſtiorem verſaretur circulum minores eſſent viciſſitudines temporum,quàm vt generationi rerũ eſſent ſatis:ſi per ampliorem,maiores quam vt ſuſtineri poſſent.Deus verò hæc exactiſſimè computauit,vnde argumentum accepit gloriæ Dei Dauid Pſal.9.dicens:*Cœli enarrant gloriam Dei* & rurſum,*In Sole poſuit tabernaculum ſuum.& ipſe* (Sol ſcilicet) *tanquam ſponſus* (hoc eſt,pulcher & ornatus) *procedit de thalamo ſuo à vertice cœli exultauit vt gigas ad currendam viam*, hoc eſt, fertur citra defatigationem mirabili celeritate, *à ſummo exitu*,hoc eſt, ab Oriente,*egreſſio eius,& occurſus eius vſque ad ſummum eius*, hoc eſt, vſque ad Occidentem, *neque eſt qui ſe abſcondat à calore eius*, hoc eſt, eum tenet curſum, & eo ſemper circulo voluitur, vt nulla mundi regio ſit quam non illuſtret,calefaciat,& fœcundet,faciétque plus aut minus,ſatis tamẽ habitationi idoneam.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

APITE nono Iudicum: *Nunquid poſſum deſerere vinum meum quod lætificat Deum & homines;* rurſum Pſalmo 103. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, & panis cor hominis confirmet.* & cap. 35. Prouerbiorum, *Date ſiceram mœrentibus, & vinum ijs qui amaro ſunt animo, bibant & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.*

De vino multa. Vinum, quod eſt Noë inuentum, eſt ſuccus vuæ maturatione perfectus. Ita dico, quia recens expreſſus, neque per eam ebullitionem quam ciet naturalis ipſius calor perductus ad perfectionem, muſtum potiùs eſt & potui minimè aptum, ac ſi quis poret, noxiũ. Multæ aliæ potiones ſunt illi nonnihil ſimiles quibus in penuria homines pro illo vtuntur, vt quæ noſtris Cantabris vocatur *Sydra*, quæ *Cerniſia* Belgis, quæ Germani *Medo*. quæ omnes potiones vno nomine Hebræo vocari poſſunt *Sicera*. Id enim nomen tribuebatur potioni omni, quæ poteſt inebriare vini more. Atque ob id datur mœrentibus & in magno aliquo labore conſtitutis vinum, aut ſicera ad obliuionem egeſtatis & doloris Quatenus hoc faciendum aut cauendum ſit, Theologis mitto dicendum, ad me tantùm ſpectat, quod pertinet ad naturam. Itaque potiones ſunt multæ, ex multarum rerum ſuccis paratæ, & ſimplices & compoſitæ; ſola tamen ea quæ ex ſucco fit vuæ, vocatur vinum. Ita etiam antonomaſticè, ac propriè vocatur panis, qui paratur ex farina triticea ſubacta cum aqua: qui verò paratur ex aliorum frumentorum, aut leguminum (nam ex his omnibus parari ſolent in caritate annonæ) farinis, aut cum alio ſucco, dicetur panis cum adiecto, vt panis ordeaceus, typhaceus, fabaceus, aut apud Indos ex mayz (ita illi vocant quoddam genus frumenti, ex quo parabant ſibi panes) aut panis dulciarius, aut lacticinus: panis verò ſimpliciter, eſt qui ex triticea fit farina cum aqua. Inter ea omnia quibus veſcuntur homines, panis & vinum tenent primas, quia alij omnes cibi dati ſunt hominibus ad delicias, & ad abundantiam: hi verò ad neceſſitatem & ſufficientiam, & his maximè vtũtur homines. Nullis cum maiori malo carere poteſt, & nullis magis contenta eſt natura: quia ſunt omnium optimè parabiles, mortalibus omnibus maximè communes, optimè omnium nutrientes: non tamen panis & vinum eodem modo, neque eiſdem de cauſis, ſed panis, quia ſubſtan-

Potionum genera.

Panis.

Mayz.

tiam

tiam habet bene craſſam, boni ſucci, & cum ſubſtantia noſtra bene agglutinatur, habétque tantò plus alimenti, quantò medicamenti minus, cùm ſit moderatum quiddam; neque calidum, neque frigidum, neque humidum, neque ſiccum, neque facultate vlla medicamentoſa, vt expurgandi, aut ſiſtendi, aut laxandi, aut aliud ciuimodi faciendi, ſed ſi quid tantillum inclinat in calidum, quo natura gaudet & fruitur. Itaque eſt panis pro omnibus cibis, quia mediocritatem tenet omnium, & tenuium & craſſorum, & facultatum medicamentoſarum maximè expers, vt ſit merè alimentum. Has ob cauſas ſymbolum eſt omnis eſcæ, ac totius nutritionis, petentéſque huic corpori neceſſaria alimenta, ſolum panem iubemur petere, quem quotidianum vocamus, quia corpora indigent quotidiana refectione. Neque ſatis eſt; ſi quantum corpulentiſſimus athleta ſanguinis habeas; & ſuccorum intra venas repoſitum, niſi recenti refectione quotidie vtaris, quæ quidem neceſſitas, ex ſpirituum facili diſſipatione naſcitur. Has ob cauſas Eliæ fame pereunti, panem quidem ſolum eúmque quotidie mittebat Deus per coruum. Vinum non nutrit tam firmiter quàm panis, tamen multò citiùs, quia non eſt tam aptum in denſam, ſolidam, firmámque ſubſtantiam abire, tamen abit citiſſimè in vitales ſpiritus, ac ſatis citò in ſanguinem tenuem & calidum. Hinc fit, vt optimè maximéque ſecundùm eorum naturas, dicatur panis confirmare cor hominis, & vinum lætificare. quia euenit his qnod & aliis cibis, vt ſcilicet quò citiùs nutriunt, eò citiùs diſſipetur quã præſtiterint ſubſtantia: contra quò tardior, eò firmior refectio ſit, & diutiùs duret; in eam enim ſententiam ſcriptum ab Hippocrate eſt, *Eorum quæ celeriter nutriunt, celeres quoque fiunt excretiones.* Quæ ergo tardiùs nutriunt, ſolidius præſtant robur, potéſtque qui eis vſus ſit, diutiùs ſine alia refectione perſiſtere, pugnare, arare, aut aliud quiduis laboris ſuſtinere: quæ verò nutriunt citò, præſtant alacritatem, refectione illa facili ſpirituum, reuocant ab exolutione & deliquio, ſi quod eſt: itaque exhilarant, robur verò & ad ſuſtinendos labores vim non præſtant, etſi quis impleatur, quia diſſipantur facilè. Igitur quod maximè firmat, roborátq; ſi modò vnicus cibus capiendus ſit, eſt panis (quò ſpectat illud capitis 28 primi Regum, *Et robur non erat in eo quia non comederat panem tota die illa*: nimirum, vt dictum eſt, ad robur indigemus pane, eóque quotidiano) quod maximè exhilarat, vinum: exhilarat, verò cùm ebrietatem affert, quia obliuiſci facit paupertatis, & doloris, denique omnes moleſtias, curaſque facit deponere. Nam vt

Panis bene moderatus.

Vini natura.

Hippocrates libello de flatibus inquit, *Ebrij fiunt præsentium malorum obliuiesi, ac futurorum bonorum fœcunda spe beantur.* Vnde constat hilaritatem maximã ex vino, initium quoddam ebrietatis esse. Tametsi etiam citra vllam ebrietatis, seu dementiæ partem, lætitiam afferre potest mediocrem. Nam capite 31. Ecclesiastici dicitur, *Vinum ad iucunditatem creatum est, & non ad ebrietatem initio.* Est igitur iucunditas ex vino citra omnem ebrietatem, causæ verò illius sunt, dicta spirituum vitalium refectio, quorum penuria quia laborant melancholici, tristes esse consueuerunt: & quòd calefacit, laxat, funditque cor; quem eundem motum illud per lætitiam subit. Vt enim per tristitiam contrahitur & torpescit, ita per lætitiam laxatur & titillat. cuius motus, calor suauis accommodatissima causa est. Quòd ergo vinum lætificet, has habet causas manifestas, præter indicibilem quampiam sympathiam, quam fortasse habet cum corde quæ in eius substantiæ modo consistet, cùm ad iucunditatem creatum sit ab initio. Quòd lætificare Deum quoque dicitur, maius aliquod suspicor habere sacramentum, enarrandum Theologis: mihi illud occurrit, quandoquidem dicitur Deus in initio Geneseos, vidisse cuncta quæ fecerat, delectatúsque quòd essent valde bona, consonum est, vt tantò intuitu rei cuiusque magis delectetur, quantò ea est melior: aut (vt meliùs dicam) tantò res quæcunque sit potior, quantò Deo magis placuerit. quapropter perinde sit dicere, rem aliquam lætificare Deum, & esse optimam: est verò vinum optimum, nisi quis eo vtatur ad ebrietatem: facit enim ad iucunditatem, & ad sanitatem animæ & corporis, & ad vitæ æquitatem, & bonos mores. Ita enim dicitur capite nuper citato Ecclesiastici, *Exultatio animæ & corporis vinum moderatè potatum, sanitas est animæ & corporis sobrius potus.* & rursum: *Aequa vita est hominibus, vinum in sobrietate.* nimirũ vt cap. 30. eiusdem libri dicitur, *Multos occidit tristitia.* His causis Seneca libro de tranquillitate vitæ, ad eam obtinendam, ebrietatem laudat, exemplo Catonis, Solonis, & Archesilai, qui illi indulserunt. Sunt verò illius hæc verba, *Nonnunquam & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos sed vt deprimat curas: eluit enim curas, & animo animum mouet, vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur.* Hæc ille. Nobis tamen neque sanitatis, neque hilaritatis causa procendendum vsque ad ebrietatem vnquam est, neque quæ ad mores spectant, petenda à Medicis neque Philosophis; nisi quatenus cum diuina consonant sapientia quæ tantum permittit vinum in sobrietate.

Melãcholici cur tristes.

Cur vinũ lætificet.

Ebrietatis ex antiquis commẽdatio.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

CAPITE 16. primi libri Regum ita eſt ſcriptum, *Ecce ſpiritus Dei malus exagitat te. Iubeat dominus noſter rex,& ſerui tui,qui coràm te ſunt,quarent hominem ſciente pſallere cithara,vt quum arripuerit te ſpiritus Domini malus,pſallat manu ſua,& leuiùs feras.*

Duplex hic occurrit naturalis dubitatio.prima, An Dæmones poſſint morborum, qui alioqui in ſuccorum & temperamentorum, aut etiam compoſitionis vitia referantur, eſſe cauſæ. Deinde, An eadem auxilia deſiderent illi morbi,ac cum ſine Dæmonis opera orti ſunt. Nam ſi Saul melancholiæ morbo tenetur,haud dubiè conſultum eſſet,iuxta medicinæ præcepta tibicines quærere & Citharœdos,qui muſica inſtrumenta pulſando animum illi demulcerẽt. nam cùm metus & triſtitia ita ſint huius peſſimi morbi accidentia,vt etiam fiant illius augendi cauſa nulla ratione meliùs ſuccurritur, quàm omni genere delectamenti;abigendo mœſtitiam; & euocando mentem à rerum terribilium conſideratione: vſque adeò vt cùm morbus nondum eſt admodùm inueteratus, neque ſuccus plurimum redundat:ſola iucunda viuendi ratio ſoleat eſſe ſatis ad recuperandam ſalutem: præſtare verò muſicam magnam animæ hilaritatem,Eccleſiaſticus dicit ter aut quater, cuius in capite quadrageſimo ſunt hæc verba, *Vinum & muſica latificant cor.* meritò igitur muſica mœſtis, quales maximè ſunt melancholici,naturaliter ſuccurrit.ſi verò Saul non humore agitabatur melancholico, ſed Dæmone, quæ cauſa eſſe poſſit,vt citharæ pulſatione iuuaretur, & leuiùs eam exagitationem ferret? An Dæmon miteſcit muſica? Hanc ob dubitationem,plurimi nihil hîc cenſent fuiſſe naturale,ſed diuina vi effectum,vt pulſante Dauide citharam abigeretur Dæmon,non tam ob ſoni numeros, quàm ob diuinos hymnos quos ille cantando recitabat. Itaque diuinis Pſalmis, vt exorciſmis abigit Dæmonem. Ego quidem hoc non nego,neque dubito illa ratione,vim verbi Dei,& Dauidicæ Prophetiæ ſignificatam eſſe:nihilominus cenſeo,naturalem quoque cauſam cum diuina illa coniunctam eſſe, atque admirandum illum effectum, in vtramque referendum fuiſſe. Hoc indicabo facilè,productis in medium quibuſdam Auicennæ verbis, ex capite 18. ſen. primæ, tractatus quarti, quod eſt de melancholia, ea verò ſunt hæc: *Et quibuſdam Medicorum viſum eſt,quòd melãcholia contingat à Dæmonio,ſed nos non curamus,cùm Phyſicam docemus,ſi illud contingat à Dæmonio,aut non contingat, poſtquam dicimus,quòd ſi contingat à Dæmonio, tunc contingit ita*

Morbi à Dæmonibus quomodo curandi.

Melãcholiæ remedia.

Muſices vis.

vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & ſit cauſa eius propinqua cholera nigra, deinde ſit cauſa illius Dæmonium, aut non Dæmonium. His verbis Auicenna inquit, nihil referre ad curationem, ſiue Dæmon ſit qui melancholica inferat accidentia, ſiue non: eò quòd non poſſit ea inferre, aliter quam per ipſos melancholicos ſuccos. Itaque cauſam proximam ſemper ad ipſos ſuccos deuolui, atque cum ablatione cauſæ proximæ, neceſſe ſit tolli morbum, vtentibus nobis naturalibus auxiliis, & cauſam tollentibus, neceſſe erit tolli morbum, etiam ſi Dæmon eum excitauerit. Ratio ſané hæc, partim quidem rectè procedit, partim tamen deficit quandoquidem, vt morbus qui pendet ex cauſa, niſi ſublatione cauſæ proximæ non tollitur; ita neque ipſa cauſa proxima, niſi ſublatione prioris: etiam ſi ſit externa, modò non receſſerit. velut ſi Sol bilem excuſſit, atque ita febrem fecit tolli non poſſit febris niſi bile euacuata, aut conſumpta; ſed neque hæc penitus euacuari aut conſumi, niſi ægrotus à Sole recedat, & in frigidiorem locum ſe transferat. ſi verò iam receſſit, ſolum ſupereſt vt euacuetur bilis. Igitur eodem modo, ſi quis Dæmon, melancholicum ſuccum agitando & augendo, melancholica intulit ſymptomata, iam receſſit, ſolum ſupereſt, vt naturalibus agatur auxiliis, aduerſus morbum & cauſam humoralem: ſi verò adhuc immanet, neceſſe ſit ſimul vti remediis quæ Dæmonem abigant, & quæ melancholicum ſuccum euacuent, & compeſcant. Effectum itaque hac ratione eſt, non vt omninò ſit indifferens, ſiue ſit morbi cauſa Dæmon, ſiue ſecus. vt volebat Auicenna; tamen, vt quæcunque auxilia naturalia curare poſſunt morbum, cum is à Dæmone non pendet poſſint etiam aliquatenus ſubuenire cùm pendet. Si ergo cantilenæ, & muſicorum inſtrumentorum concinnus ſonitus, placare naturaliter poſſunt melancholicorum ſæua ſymptomata, cùm eo morbo quis laborat, poſſint certè eodem modo, & eadem prorſus cauſa, cùm eius morbi author Dæmon eſt. Verùm hoc ipſum quod aliquatenus videtur iam eſſe demonſtratum, euadet longè euidentius, ſi hæ dubitationes priùs explicatæ ſint. Prima an malus Dæmõ poſſit morborum cauſa eſſe? ſecunda, quomodo? tertia, an ſint aliqua naturalia remedia, quæ per ſe, ipſos abigant Dæmones, an non, ſed ſpiritalibus ſolum agendum aduerſus eos ſit, vt Ieiunio, & Oratione? His enim deciſis, facilè eò quò volumus perueniet diſputatio. Antiquiſſimas eſſe has dubitationes, neque Chriſtianis ſolùm aut Iudæis, ſed & Mahometanis & Idololatris agitari ſolitas conſtat. Primùm quidem ex eo Auicennæ loco quem produximus, deinde & ex libro de morbo ſacro, qui nomine

Hippo

Hippocratis circumfertur.toto enim eo libro disputatatur aduersus affirmantes, Epilepsiam ad Dæmonem referri, & eos, qui eo malo teneantur, solere in domum fugere,aut aliter à multorum conspectu se subtrahere,persentientes inuadi sese à Dæmone,atque adeò contendentes eiusmodi, non medicinalibus auxiliis, sed expiationibus esse curandos. censet verò is author, eam opinionem non aliunde, quàm ex ignoratione naturalis epilepsiæ,causæ nasci:plausibilem verò esse vulgo,eò quòd morbus videatur esse mirabilis,& ab aliis diuersus:atque quòd expiatio minùs molesta curatio esse videatur quam quæcunque medicinalis,aut chirurgica. Atqui profectò, vt qui Philosophiæ sunt ignari,ob multarum rerum naturaliū ignorationem fieri solent credulι, & superstitiosi:ita qui Physicæ plus satis sunt dediti,rebus omnibus quæ corpora non sint,aut eorum motus,periclitantur diffidere. Nunc verò cùm de Dæmonibus tam multa à Philosophis disputata sint,non video cur quispiam,quantumuis rigidus Philosophus esse velit,tollat è medio Dæmones, nullámque causæ rationem in morbis excitandis & torquēdis corporibus eos habere censeat.Nam hæc consecutio nihil valet,potest melancholia & epilepsia vt quiuis alius morbus,citra Dæmonem fieri, ob succos ita aut aliter motos aut vitiatos : ergo non potest fieri per Dæmonem. At verò neque hæc, Quiuis morbus talis fit ab humore & causa naturali,ergo nullus fit à Dæmone,quia is ipse morbus qui fit à Dæmone, fit per causam naturalem, si Dæmon non aliter quàm per ipsos humores,infert tales morbos:habétq; Dæmon vicem causæ externæ,vt dictum est.nisi verò negetur, Dæmonem posse mouere succos:at verò moueri corpora ab spiritalibus substantiis,neque Arist.quidem,qui minimè de Dæmonibus est Philosophatus,negauerit.Ille enim causas omnes corporum motrices reducit vsque ad indiuisibilem & incorpoream Itaque posse fieri,vt Dæmonis præsentia morbos excitet, neque quidpiam in hac assertione Philosophorum placitis esse repugnans indicatum est. At verò esse re vera ita,supereſt indicemus.Primùm quidem literarum sacrarum testimonio,deinde & argumento ab ipsis rebus accepto. Diui Lucæ capite octauo,ita scriptum est:*Occurrit illi vir quidam, qui habebat Dæmonia iam temporibus multis,& vestimento non induebatur, neque in domo manebat,sed in monumentis.* & paucis interpositis, *multis enim temporibus arripiebat illum,& vinciebatur catenis,& compedibus custoditus,& ruptis vinculis agebatur à Dæmonio in deserta.* Ex hac narratione facilè constabit cuiuis, qui vel summis labiis degustauerit medicinam, hunc hominem laborasse ea mania

An morbi per dæmones excitentur.

Lycanthropia. ſpecie,quæ vocatur à Medicis Lycanthropia, ſeu lupina inſania.His enim præcipuè accidentibus definitur is morbus.quòd ita affecti domi contineri non poſſunt,ſed circa ſepulchra frequenter vagantur.Iam verò eum, cuius mentio fit nono capite Marci,conſtat fuiſſe epilepticum,ita enim dicitur:*Et attulerunt eum,& cùm vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbauit illum, & eliſus in terram volutabatur ſpumans.* conſtat verò elidi in terram,ac volutari,& neri ſpumam circa os, certiſſimas notas Epilepſiæ ſigna. eſſe Epilepſiæ. Quin etiam (quod aliquantò videtur rarius) conſtat decimotertio capite Diui Lucæ, puellam quandam conuulſionem ſpinæ accepiſſe à Dęmone:qua laborauit decem & octo annos. Manifeſtum ergo eſt,quanto in errore ſint,qui quòd indicauerint,eum qui defertur ad exorciſtas, teneri epi- Cathocus. lepſia,aut cathoco,aut melancholia (iis enim morbis frequenter tenentur)aut alio quouis morbo, putant ſe iam indicaſſe, non eſſe id à Dæmone:cùm his exemplis conſtet, eos morbos quandoque fieri à Dæmone.Neque verò cùm Dominus noſter inter mortales ageret,vexãbant hominum corpora Dæmones, ac non etiam nũc vexant.Non enim ſancta Eccleſia quæ diuino regitur ſpiritu, vteretur exorciſmis, ac crearet quotidie exorciſtas,niſi vexarentur nunc quoque hominum corpora à Dæmonibus.ſed & ex his quæ homines fide digni,& verbis,& ſcriptis teſtantur,facilè indicatur, eſſe etiam hoc tempore talium malorum cauſas immundos ſpiritus. Nam ferunt, horum multos reſpondere, appoſitiſſimè loqui, linguis alioqui ignotiſſimis, vt ruſticum & ignorantiſſimum Latinè, Græcè, Exorciſtarum vis. aut Chaldaicè:præterea iuſſos ac coactos ab exorciſtis,ſignificationes de ſe euidentes præbere immundos ſpiritus,& homines ab eis detentos multa diuinare,& narrare,quæ in remotiſſimis mundi partibus agantur. quæ ſanè conſtat nullatenus habere poſſe Phyſicam cauſam Veriſſimè enim dictum eſt illud ab Ariſtotele,ſiquid aliud,intellectum hominis non poſſe aliter intelligere,quàm phãtaſmata intuentem; atque adeò nihil Intelligẽdi modus. in eo eſſe poſſe, quod priùs non fuerit in ſenſu. Cùm igitur anima ruſtici nullum,ne minimum vnquam conceperit Græci ſermonis phantaſma,vnde poſſit eius intellectus nunc abſtruſiſſimas phraſes eius idiomatis, haurire? Eſt certè intellectio, animæ rationalis actio propria quámque citra organa corporea poteſt exercere,vnde & ſeparabilis eſſe cognoſcitur:ea verò,etſi per ipſiſſimam mentem citra organa agatur corporalia, non tamen dum anima in hoc corpore eſt, citra corporalia phantaſmata.Illud enim intelligere, eſt de vniuerſalibus,& à materia ſeiunctis cogitare:ſeiunguntur verò à corporalibus

phan

phantasmatis, vi intellectus agentis. Quorum ergo nulla vnquam concepta sint phantasmata, nulla potest esse intellectio. Iam verò vt intellectio esse non potest eorum, quorum nulla fuerunt phantasmata, ita neque recordatio, quorum non fuerit imaginatio, neque imaginatio, quorum non fuerit sensus. Ergo quæ alibi agantur certò cognoscere nullus potest: per nullam enim internarum potentiarum, cùm talium nullus antecesserit sensus. Dixi verò certò cognoscere, quia temerè, casu quodam aliquid prædicere, aut præcogitare, garrulis euenit, & iis qui vatiis imaginationibus æstuant, vt mare. Scio quosdam Philosophos minùs exactos, & qui admirationi magis studeant quàm veritati, censuisse admirandas has vires esse humoris melancholici, fieríque posse, atque adeò solere, vt quidam (in quibus scilicet is succus abundat) loquantur linguis ignotis, diuinent, quin etiam citra contactum moueant aliena corpora, cogant pluuias, excitent procellas, atque adeò eò vsque procedunt quidam, vt in nescio qua naturali quarundam animarum præstantia, vim mirabiliora opera efficiendi constituant. Verùm ex dictis constat, horum assertiones deuolui ad assertiones illas Platonicas, Intelligentem animam non esse corporis actum, & vt Aristoteles loquitur, entelechiam, sed assistere vt intelligentiam cœlo: nostrósque animos sciuisse quidem anteà omnia, discere verò nihil aliud esse quàm recordari. Ita enim, quandoquidem intelligens anima neque corpus naturale sit, neque naturalis corporis actus, non teneatur legibus causæ naturalis, sed possit mouere sine contactu, & quia priùs omnia nouerat, possit extra materiam diuagata, aut quietem agens per somnum subtrahénsque sese à sensuum perturbationibus, vt illi philosophantur, per sese scire, quæ à nullo sensuum acceperit. Verùm dictas assertiones constat sapientium omnium consensu censeri iam absurdas, & esse dogmatibus ecclesiasticis dissonas. Igitur qui vaticinantur, siue per ea insomnia, quæ vocantur diuina, siue vigilantes, qui ignotis anteà loquuntur linguis, ope spiritus cuiuspiam id faciunt siue boni, siue mali. Cùm verò torquere hominum corpora ad immundos potiùs spiritus spectet, constat eos qui torquẽtur simul & tale quidpiã faciunt, teneri à spiritibus immundis, atque spiritus immundos taliũ morborũ causas esse. Sed quo pacto esse possint dicamus. Dæmon causa est externa morborum. Non enim intra corpus ipsũ latéter nascitur, sed extrinsecus accedit morbos illaturus, eos igitur qui pendent ex materia, non aliter infert, quàm aliæ causæ procatarcticæ, putà mouẽdo internas, vt melancholiam morbum, augendo melancholicum succum, & eum qui inerat

Phantasmata.

Melãcholiæ vis.

Vaticinia vnde.

commouendo,deferendóque in cerebrum,& internorum ſenſuum ſedes vapores nigros. Augere verò poteſt melancholiam eam quæ naturaliter generatur,detinendo ne expurgetur; aut quaſcunque exurentes cauſas admouendo, Epilepſiam verò, Apoplexiam,Paralyſim,aut Catochum,deferendo craſſos ſuccos,ac per eos cerebri ventres,aut ipſas neruorum radices obſtruendo: Cæcitatem,aut ſurditatem eodem modo,excrementa ad oculos,aut aures aceruando:quãquam hæc duo mala ſine interna cauſa facere per ſeſe poſſit,neruos viſorios aut auditorios comprimendo,quominùs per eos facultaş ſentiendi tranſmittatur;aut cæcitatem quidem humorem aquæ,qui chryſtallino oppoſitus eſt agitando:ſurditatem,detinendo aërem congenitum (hunc enim exiſtimo proprium eſſe audiendi inſtrumentum,vt & Ariſtoteles) quominùs moueatur. Vt enim niſi humor chryſtallinus colorum fulgoribus intinguatur,agi non poteſt viſio:ita neque niſi internus aër externi excipiat motitationem,auditio. Itaque aqueum humorem tranquillum eſſe expedit,vt rectè agatur viſio, & aërem internum agitari, vt auditio. Multa alia mala ſunt huiuſmodi,quæ aut per ſeipſum poſſit Dæmon facere, aut per internas cauſas. quapropter ad tollendum ea mala,quæ per ſeſe faciet, ſolis exorciſmis ſit ſatis vti:ad ea verò quæ per internas cauſas,medicinalibus pariter auxiliis vtendum erit. Non ergo erit ſemper ſatis fugaſſe Dæmonem,niſi morbum etiam cures (vt neque ſatis ſemper ſit ad tollendam febrem,quam peperit ira aut labor,miteſcere, aut quietem agere)neque vnquam ſatis ſit naturalibus inſtare remediis,niſi Dæmonem fuges,quò fortaſſe reſpiciens Hippocrates in prognoſtico dixit: *Si quid etiam eſt in morbis diuinum, illius quoque oportet diſcere prouidentiam.* Nimirum refert ad curationem,& ne hoc ignorans,& ſolum naturalem cauſam ſuſpicatus,ineptè prædicas. Sed an ſint aliqua naturalia remedia, quæ per ſeſe in ipſos dæmones ferantur,& illis naturaliter aduerſentur,dignum eſt conſideratione. Videtur enim conſentaneum, in ipſis naturalibus rebus eſſe quaſdam Dæmonibus gratas,quaſdam ingratas,& quibuſdam allici, quibuſdam fugari naturaliter(vt capite ſeptimo,& quintodecimo huius libri diſputare cœpimus,ſiquidem inter omnes gentes, qui expiationibus curare morbos huiuſmodi tentauerunt, res quaſdam cauere iuſſerunt,& quibuſdam vſi ſunt,idque diuinitatis ipſius morbi cauſa dicentes ſe facere. Nam Hippocrates in illo libello de morbo ſacro(nimirum erant etiam inter idololatras qui expiamentis tentarent curare,ita ſcripſit aduerſus expiatores: *Caterùm qui primi* (loquitur de Epilepſia) *hunc morbum ſacrum pronũs*

Humoris Chryſtallini agitatio viſum impedit.

Expiationis inuentio.

Digitized by Google

pronunciarunt,tales mihi hi fuiſſe videntur, quales etiam nunc ſunt Magi,& Expiatores,& Circumforanei,qui ſe vehemẽter pios eſſe ſimulant,& amplius quid ſcies. Hi itaque conſilij ac mentis inopes prætexentes diuinitatem,cùm nihil haberent quod exhibitum prodeſſet, vt ne manifeſta fieret eorum ignorantia, ſacram hanc eſſe affectationem pronunciarunt, & rationibus ideneis collectis curationem conſtituerunt ſibiipſis ſecuram,expiamenta offerentes, & incantamenta, & à balneis abſtinere iubentes,& à cibis multis,velut ex marinis quidem à mulo & melanuro,mugilique,ac anguilla: ex carnibus verò a caprina,ceruina,ſuilla,ac canina:ex volucribus autem,a Gallo,turture, ac otide:ex oleribus a menta,allio,& cœpa. pallium præterea nigrum habendum non eſſe,neque in caprina pelle decumbendum,neque eandem geſtare oportere,neque pedem ſupra pedem habendum eſſe,neque manum ſupra manum. Hæc illo in loco. Ex quibus intelligimus,Magos illos ſiue expiatores, qui inter gentes verſabantur,cùm morbum diuinum,hoc eſt,à Dæmone eſſe cenſerent, res quaſdam interdixiſſe,vt naturaliter noxias iis,qui ita laborarent. Quin etiam hoc tempore ſcimus, multos exorciſtas ſolete ſuffitu quarundam rerum vti,vt ipſi dicunt,ad torquendum fugandúmque Dæmonem ipſum.Nimirum dicunt, eum moleſtiſſimè ferre ſuffitum cornu caprini, & cuiuſuis ſtercoris,præcipuè humani, & ruta,ac hypericone (quem ob id fugam Dæmonum appellant)fugari.Sed quod maioris momenti eſſe videtur, & eius quod propoſitum eſt maiorem fidem facere,Tobias iunior ſuffitu iecoris cuiuſdam piſcis,iuſſu ſancti Raphaëlis,fugauit Dæmonem, qui ſeptem viros illo priores interfecerat.Videtur itaque his teſtimoniis effectum, pro ipſomet Dæmone fugando,eſſe naturalem quandam curationem. Nihilominùs vt nuper citatis capitibus indicauimus, ſi Dæmones penitus ſunt incòrporei,vt certè ſunt,nullam à corporibus naturaliter paſſionem poſſunt accipere: ſed neque ſi corporei eſſent(niſi etiam eſſent corruptibiles) voluptate aut dolore affici poſſent:quia neutrum horum poteſt eſſe ſine ſenſu neque ſenſus eſſe poteſt,niſi cum organis,habentibus communem naturam cum ipſis ſenſibilibus.Quapropter corruptibilium rerum ſenſitiua, corruptibilia eſſe corpora neceſſe eſt. Niſi igitur Dæmones corporei & corruptibiles ſint(quales certè non ſunt) neque voluptate neque dolore affici poſſunt naturaliter ab vlla qualitate corporali.dixi naturaliter, quia prima cauſa,quam nullis naturæ legibus teneri in Phyſicis fuſiùs demonſtraui,poteſt corporibus præſtare vim attingendi etiam incorporea.ea verò vis non fuerit naturalis, ſed ſuperior,vt igni torquendi diabolum & angelos eius, & benedictæ

Quæ res dæmõ fugiat.

aquæ eosdẽ fugandi & abluendi mentes. Huiusmodi quandam virtutem tributam esse hepati illius piscis, quo Tobias vsus est, crediderim. Aliorum verò quæ proposita sunt, aliæ sunt causæ. A balneis suspicor circulatores illos arcere solitos ægrotantes, quo sublata maxima ac notissima talium morborum curatione, maior expiationibus authoritas accederet. Nimirum melancholici morbi, quales sunt plerunque quos Dæmon ciet, nullo auxilio magis quàm balneo curari solent, atque eo magis quàm vllo alio Medici vtuntur. Tollebant ergo hoc, vt viderentur tollere totam curationem naturalem. Cibos illos omnes interdici ægrotis idoneum erat ob ipsos morbos, quandoquidem ob crassitiem, aut melancholicum substantiæ modum, aut acrimoniam erant noxij. Imponebant verò illi hac in re vulgò, id quod erat naturale ad diuinam causam referentes. Nigro indui pallio, ad melancholicas passiones non est vtile: manum habere supra manum, aut pedem supra pedem, otiosi & cogitabundi est, quod etiam melancholicis obest, indui pelle caprina, aut in ea decumbere, proprietate quadam esse noxium epilepticis Tralianus capite proprio tradidit. At verò quòd suffitu cornu caprini, & stercoris torqueatur Dæmon, dicunt causam esse, quòd contemni se non ferat, cùm sit superbissimus. Ego verò existimo, ventum esse illis in eam opinionem quia vt Medici omnes testantur, illarum rerum suffitu epilepsia manifestatur. statim ergo ac epilepticus illis suffitur, corripitur paroxismo, aut si paroxismo tenetur, ingrauescit. illi verò putant irritari Dæmonem. Rutam & Hypericonem salutares herbas esse ad dictos morbos, res est apertissima: cuius præcipua causa est, quòd flatus absumunt, atque ita humores sedant, qui magna ex parte flatuum agitatione perturbantur, vt libello de flatibus probat Hippoc. si modò ipsius est ille liber. Itaque vtuntur quibusdam rebus, quas cùm ad morbos illos curandos conferant, censent conferre ad fugandos Dæmones: & aliis quibusdam quæ nocent, hac ratione putantes se torquere Dæmonem, cùm torqueant potiùs miseros ægrotantes. Hæc cùm ita se habeant, constat ex his omnibus quæ dicta sunt, verisimile esse, plurimos eorum, qui Dæmonis opinione ad exorcistas deferuntur, Dæmonem non habere, sed morbis aliquibus eorum qui dicti sunt, teneri & præ inopia consilij, cùm tentatæ sint aliæ curationes anteà, neque sufficiant, deferri ad illos. id quod meritò ab Hippocrate libro de morbo sacro reprehenditur: esse tamen etiam aliquos, quibus talium morborum causa est Dæmon, illisque curationem naturalem non esse satis, conferre tamen, non

Balnea quibus interdicta.

Pallij nigri vsus interdictus.

Hypericõ.

Dæmones quos iuuadant.

ipsos

ipsos Dæmones per se, sed ob morbos ipsos, aut eorum symptomata, aut internas causas, quas Dæmon ciet. Exemplo est Saul, qui cùm à Dæmone torqueretur, suauitate Dauidicæ citharæ delinitus mitiùs ferebat: nimirum, vt melãcholico occupatus morbo. Neque enim est quòd quisquã sibi persuadeat, Dæmonem esse qui musicæ suauitate captus mitescceret, atque adeò illum torquere sineret. Hoc enim refutatum iam anteà est, disputatúmq; de ea re aduersus quosdã Platonicos cap. 16. huius operis, in explicatione cap. 2. Leuitici, quod bis iam citaui. Solum fortasse superest, quòd hoc loco quispiam dubitet, qua ratione fiat, si Dæmones nihil habent commune cum vllo corpore, vt melãcholicos homines magna ex parte inuadant, aut melancholicos ipsi morbos inferãt. Mihi quidem videtur ad eorum nequitiam referendum, non ad naturam: nimirum melancholicus succus, maximè omniũ paratus est in insaniam & desperationem adigere, quæ illi nequam maximè exoptant. Saulis morbus.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

LIBRO tertio Regum capite primo ita habetur: *Et rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, cùm operirentur vestibus, non calefiebat, dixerunt ergo ei serui sui, quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat eum, dormiátque in sinu suo, & calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israël, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis, dormiebátque cum rege, & ministrabat ei. rex verò non cognouit eam.*

Cùm quis satis vestibus operiatur non calefieri, naturalis caloris defectum significat, quia vestes non calefaciunt calore proprio, quo actu sint, vt ignis, neque quo potentia, vt medicamenta, sed solùm retentione, ac quodam repercussu caloris nostri: nimirum nostri caloris vi, expirat semper vaporosùm quiddam ac calidum ex nostris corporibus, quod vocat Galenus calidum effluuium. illud vestes detinent, ac circa nostram cutem geminatum, faciunt sistere, atque ita calefaciunt, præterquam quòd externum frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cùm igitur corpus non calescit vestibus, non potest alia esse causa, quàm quòd non est calidum effluuium, atque eò magis, quòd externum frigus semper arcent, vtcumque habeat corpus. Igitur si ne sic quidem calescit, constat corpus esse valde frigidum, ac nihil, aut quàm minimum calidi spirare. Vt autẽ hoc eueniat duplex potest esse

Vestium vsus.

Calidum effluuium.

causa

causa. aut enim ipsum innatum calidum affectum est, vt per magnum rigorem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per

Corporis frigus.

se est tenue & exiguum. in sene verò, neque rigore, neque horrore occupato, neque alia vlla passione præter naturam, constat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quæ ipsius extremæ senectutis comes naturaliter est, nasci. cùm verò Dauid tanta caloris naturalis penuria laboraret, nullum salubrius consilium excogitari potuit, quàm quod serui eius ceperunt, quærentes virgunculam formosam, quæ in sinu eius

Senes calefaciendi ratio.

dormiret, videbantúrque legisse Galenum libro septimo Methodi, vbi imbecillitatem frigidi cum siccitate ventris curans, inquit *Ex iis verò quæ extrinsecus applicantur, boni habitus puellus vnà sit accubans, vt semper abdomen eius contingat* Multò itaque meliùs illi consuluerunt, quàm si eum magna vestium mole onerassent, aut multo igne lectum concalefecissent, aut inuoluissent senem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inunxissent, aut etiam sinapismis aut rubrificantibus; ac multò magis quàm si vino meraciori ingurgitauissent; quia nullus calor naturali nostro magis conformis, aut esse, aut excogitari potest, quàm qui feruet in pueruli aut adolescentulæ corpore: nimirum humanus ille est, & ob ætatem vigens. Itaque perinde est ac si senili corpori puerilem calorem manu admoueas, cuius solùm defectu illud laborabat. nulla ratione potiùs videaris tribuere illi quod deest. Verum hoc vt apertiùs iudicemus, quid interfit calorem simpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare.

Nam Stoici (vt apud Ciceronem libr. 2. de Natura Deorum, videre est) censuerunt (quorum etiam sententiam hac in parte multi secuti sunt) vt duplex à Platonicis ignis statuitur, cœlestis & elementaris, ita etiam esse in rebus duplicem calo-

Ignis duplex.

Duplex calor.

rem, alium quidem cœlestem vt solarem, qui omnia generet, foueat, & ducat incrementum: alium igneum, qui omnia dissipet atque absumat. Atque in primo quidem genere esse calorem naturalem rerum omnium viuentium, in altero ca-

Caloris vis.

lorem ignis quo vtimur. Solis enim calore foueri terram, & fruges omnes tum nasci, tum ducit ad incrementum, igne verò admoto consumi omnia: ita calore nostro ac naturali coctiones omnes agi generaríque ac nutriri omnes in nobis partes, alieno verò & præter naturam, vt febrili, ad tabem deduci, esseque hos calores (quandoquidem adeò efficiant contraria) longè diuersos, alterum quidem natura cœlestem,

An sit calor cœlestis.

alterum elementarem. Ego verò cœlestem calorem nullum esse existimo, nisi est etiam frigus aliquod cœleste, quod

nullus

nullus ponit. Omni enim calori frigus contrarium est: neque minus admota niue refrigerantur, quæ à Sole quàm quæ ab igne sunt concalefacta. Quòd si non minùs solari quàm igneo contrarium frigus est, nisi illi idem est calor, frigus duo habet contraria: sin autem alterum frigus etiam est, idque cœleste, certè cœlum non minùs sit corruptibile quàm aër, cùm contrariorum sit capax, & vtrumuis secundùm naturam habeat, alterum præter naturam pati possit. Non igitur est calor vllus cœlestis, sed vt omne frigus ex elementis est, ita & calor omnis. quin potiùs hæc est ratio cœlestis ignis, quòd lucidus sine calore est. Itaque cùm ignis statuatur duplex, lux communis vtrique est, differentia verò in calore & eius vacuitate. Atqui profectò calor quem Sol infert, ad elementarem ignem refertur (vt aliis locis diximus) qui splendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta, si calor naturalis non est igneus, sed à cœlo tributus omnis calor naturalis talis etiam sit, neque solùm humanus, sed & qui omnium animalium; neque horum solùm, sed & omnium stirpium, neque certè harum solùm, sed & omnium quæ suo calore seruantur, & admoto igne corrumpi possunt, cuiusmodi esse videmus succos omnes, vt lac, vinum, mel, oleum florum omnium ac herbarum succos siue destillatione, siue compressione extractos. Quod enim horum non corrumpitur, cùm proprius calor tabescit? aut non potest admoto igne penitus absumi? Igitur his quoque est calor cœlestis, quãdoquidem ab eo seruantur, cùm corrumpi possint ab externo, atque adeò tantò citiùs, quantò habent proprij minus. Vinum enim natura robustum & calidum sustinet magnum aëris calorem sine corruptione: frigidum verò & languidum vel à tepẽte aëre vertitur in acetum. Quòd si inanima & fluentia habent cœlestem calorem, cur non & solida, vt metalla, & gemmæ, ac denique quæcunque vi frigoris & caloris possunt deduci ad interitum? si enim vi frigoris interire possunt, proprij caloris retentione seruantur si autem seruantur proprio, & corrumpuntur alieno calore, proprium habent à cœlo: hæc enim erat causa, qua naturalis cœlestis statuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant, necesse est accidat omnibus quæ concreta sunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi contemperatione constat, vtriusque excessu necesse est interire, quia mediocritatem vterque excessus corrumpit. Fit igitur ex dictis, vt rerum omnium concretarum naturalis calor sit cœlestis. Vnde rursus fit, vt ignis elementum non sit, siquidem in mistis non seruatur virtus eius, quæ enim nisi calor? quòd si

Vini robur.

An ignis sit elemẽtum.

ignem

è numero elementorum tollis, neceſſe eſt tollas & aquam, alioqui miſtio non fiet, ſed corruptio, quia erunt duo frigida, aqua ſcilicet & terra contra vnum calorem aëris; & duo humida, aqua ſcilicet & aër, contra vnam ſiccitatem terræ: non ergo erit mediocritas, neque attemperatio. Quòd ſi aquam tollis quoque, neceſſe eſt tollas omnia, quia terra & aër non ſunt bene miſcibilia ſine craſſa aquæ humiditate. Neceſſe eſt igitur calorem proprium rerum omnium igneum eſſe, aut elementa, & miſtionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum ſtatuere, atque hactenus ab omnibus Philoſophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur eſt differentia caloris naturalis, & præter naturam, ſi vterque eſt elementaris (certè quæ frigoris naturalis & præter naturam; ita etiam & humiditatis & ſiccitatis, quòd ſcilicet proprius eſt aut alienus, éſtque cuicunque rei proprius calor, qui ſecundùm naturalem eius miſtionem moderatus eſt qui mediocritatem exceſſit, iam eſt alienus. Atqui calor internus rei, ab exteriùs accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquando iuuatur. Atque vt iuuetur, facit ſimilitudo duplex: altera quæ in eius intenſione eſt, vt ſcilicet non valde excedat, altera quæ in ſubiecto, vt ſcilicet ſimilis ſit ſubſtantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodùm ſubſtantiæ eſt, & ſi non ſupereſt intenſione alter vret, alter putrefaciet: vtraque ergo ratione fit, vt nihil vtiliùs poſſit admoueri quibus calor naturalis extinctus penè eſt, quàm corpuſculum pueruli aut iuuenculæ calidioris. Nam is calor in ſubſtantia eſt ſimillima, & niſi eueniat febricitare, humani caloris gradum non ſuperat. Neque quidem præter rem erat ſpecioſam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abeſſétque omne tædium, atque ita foueretur magis ſenex: non aliter ac eliguntur ſuauiores cibi, ac medicamenta minimè inſuauia, ne venter reſpuat. Quòd ſi frigidum iam ſenem multis veſtibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia veſtes parum calefaciunt, niſi ſit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipſum admoto calefacias igne: primùm quidem is calor cùm ſiccior ſit, ſiccitatem auget ſenilem, & calorẽ alioqui exiguum diſſipat: deinde cùm is calor præter naturam inſit ipſis linteis, citò deficit, ſimúlque cum illis refrigeratur rurſum corpus: ſi verò oleis calidioribus, aut aliis medicaminibus admotis velis calfacere, nec ſic quidem proficies multùm, quia medicamenta proſunt quatenus ab ipſo naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò niſi calor poſſit, medicamenta nihil efficiunt, aut etiam

Caloris differẽtia.

Caloris auxilia.

etiam refrigerant. Quòd ſi multa affricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora afferent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam verò nihil arbitror ſtultius, quàm ſenibus caloris augendi gratia, vinum abundanter, mereum præcipuè indulgere, Quantò enim vinum calidius eſt per ſeſe, tantò maiori ventris ac viſcerum omnium calore opus eſt vt ſuperetur: alioqui à minori acceſcit, crudúmque ſuccum auget, vnde & calorem naturalem ſuffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat. Quare vinum eſſe lac ſenum, non valde probo; cenſeo potiùs ſenibus ſenſim eſſe dandum dilutius, vſque dum in extremo ſenio conſtitutis toto vino detracto, detur pro eo mulſa aut decocta aqua ſatius enim eſt permittere calori naturali ſenſim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & ſenectam facere miſerabiliorem, & breuiorem. Rectè itaque procuratus calor eſt Dauidi ſeni: quod præcipuè ea in ætate effectum eſt, qua non potuerit virginem agnoſcere: alioquin multò magis læſiſſet congreſſus, quàm contuliſſet admotio. Vinum ſenibus interdicitur.

CAPVT TRIGESIMVM.

LIBRO quarto Regum capite 3. dicit Eliſeus Propheta: *Nunc autem adducite mihi pſaltem: cúmque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus Domini, & ait: Hæc dicit Dominus, facite alueum torrentis, &c.*

Itaque facta ſuper eum manus Domini, hoc eſt, correptus ſeu afflatus diuino ſpiritu vaticinatus eſt. Id verò vt fieret, poſtulauit adduci ſibi pſaltem, ad cuius cantum facta eſt ſuper eum manus Domini. Quæ ſanè verba magnam habent cõtemplationem. Si enim cantus & muſicus concentus vim quãpiam habent ad vaticinandum, ipſa vaticinatio naturalis eſt, hoc eſt, ex naturalibus procedens cauſis. Nam concentus, naturalis quædam eſt cauſa. Videntur itaque ſpiritus vaticinij naturaliter allici concentu, aut anima per cantum naturaliter ad vaticinandum diſponi. Quod ſanè ita eſſe, Quintus frater in primo libro de Diuinatione Ciceronis, ex ſententia grauiſſimorũ Philoſophorum, quam eo loco tutabatur, iis verbis aſſeruit: *Ergo & ij quorum animi ſpretis corporibus euolant, atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profectò quæ vaticinantes pronunciant, multíſque rebus inflammantur tales animi qui corporibus inhærent, vt ij qui ſono quodam vocum, & Phrygiis cantibus incitantur.* Maximi ergo momẽti fuerit; rigidiſſimè examinare vim quã habet hæc res, atque adeò totã de diuinatione doctrinã, quandoquidẽ maxima ſacrorum librorum pars De vaticiniis multa. Carmina Phrygia.

Prophe

Prophetia conſtat, quod maximum eſt fidei noſtræ firmamentum, iuxta illud. 2. Petr. 1. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes.* Si verò vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de ſupernaturalibus habetur, argumentum eſſe poſſet? Vniuerſim de diuinatione plurimùm diſputatum eſt à veteribus Philoſophis Stoicis aſſerentibus eſſe re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes vtebantur, adeò vt neque auſpicia, auguria, neque ſortes, neque iudiciariam Aſtrologiam, quam ſcientiam Chaldæorum vocabant, repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabántque eſſe impoſturas quaſdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cùm intueretur vitæ gubernatores, Medicos, atque Philoſophos, dicebat animaliũ omnium ſapientiſſimum hominem eſſe: cùm autem inſpiceret ſomniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiuſmodi, dicebat nihil ſe ſtultius exiſtimare homine. Itaque & Cynici deridebant hæc omnia. Peripatetici quædam aſſerebant. Quod vt apertiùs exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero vtitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines vti tentauerunt ad duo rediguntur: vnum quod ad artem quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videtúrque potiùs conſtare natura. In primo genere ſunt auguria, & auſpicia, & obſeruationes portentorum, & aſtrologia iudiciaria, & miſſiones ſortium, & prognoſtica medicinæ, & phyſionomia, cuius chiromantia pars eſt. In ſecundo genere ſunt inſomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre reſponſa, & omnis necromantia. Rurſum horum quæ in ſecundo genere continentur, quædam extrinſecùs petuntur, vt oracula, & Pythonum, & mortuorum reſponſa. quædam in ipſa noſtra anima eſſe videntur, vt inſomnia, & furores vatum. Porrò ipſi ſomniantes aut furentes, vocantur Platoni Vates; qui verò interpretantur vocantur Prophetæ, itaque vates non intelligere quæ dicunt: Prophetas verò exponere quæ dicunt vates; quanquam in ſacris libris hic nominum vſus non ita obſeruatur, ſiquidem Cayphas dicitur prophetaſſe, cùm neſciret quid diceret. Ergo nos quoque nunc indiſtinctè vocamus, ſiue vaticinari, ſiue prophetare, præſentire, aut prædicere quæ futura ſunt. Stoici vt dicere cœpi, nihil horum repellebant, ſed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, cenſebant & auſpicia, & auguria, & portenta, & ſcientiam magorum, & ſortes, aliquid continere in ſeſe certi & firmi, atque adeò vanum non eſſe eis vti,

De diuinatione multa.

De diuinatione opiniones.

Diuinationum genera.

Stoici vaticinia habuerunt.

&

& auſpicatò quiduis aggredi, quod in vita eſſet magni momenti, aut inire prælium, vxorem ducere, aut aliud quiduis facere. Itaque non niſi prẹter rationem dimitti poſſe, contemplationem dextri & ſiniſtri volatus auium, lugubris, aut hilaris cantus, & extorum in ſacrificiis. Præter hæc etiam, eſſe vim quandam quibuſdam hominibus, & in quibuſdam locis vaticinandi, nunc dormientibus, nunc furore percitis: eſſe quoque Deorum de futuris rebus reſponſa. Primum quidem argumentum, & quod vniuerſum de omnibus concludebatur, accipiebant ex communi omnium gentium conſenſu, qui (vt alibi dicit. Cicero) lex eſt naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen peruenisſet, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarentur fuiſſe vlla vaticinia. De ſingulis verò ita argumentabantur (eligam quæ videntur firmiſſima) primùm quidem auſpices, augures, & portentorum, & aſtrorum obſeruatores, & ſacerdotes qui conſiderabant exta, non temerè proferebant quidquam; neque niſi conſideratis quibuſdam ſignis, vtentéſque quibuſdam artibus, non aliter ac Medici, conſideratis in facie, & ſpiritu, & decubitu notis, prædicunt hunc morituram, victurum illum: atque agricolæ conſideratis volatu auicularum, & ranarum cantu, & grunnitu ſuum, præſentiunt pluere, & nautæ, piſcium conſideratis ſaltibus, & maris colore, inſtantem procellam: Vt ergo nemo eſt qui hæc præſenſionum genera vt naturalia non recipiat, ita nemo eſſe debet qui illa repellat. Nihil enim videtur intereſſe, præterquàm quòd eorum cauſæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt) experimento res conſtat, vt omnium gentium videtur vſu probari, etſi ignoretur cauſa, non eſt detrahenda fides, ſed cenſendum omninò eſſe aliquam, quia nihil ſine cauſa fit. Iam verò diuinationem illam aliam, quæ veriùs diuinatio dicitur, quæque ſine vlla arte intra nos eſſe videtur; dormientes, aut furentes, aſſeritur exemplis multis. quia præter vetera quæ narrantur quàmplurima, vix vllus incidet in hanc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Poſt exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod ſibi perſuadebat eſſe firmiſſimum. *Quodcunque animal vel ſemel in tota vita vidit cœlum, aut omninò colorem, fulgoremve aliquem, etiamſi centies millies videre nequiuerit, aut videndo deerrauerit, neceſſe eſſe habeat vim facultatémque cernendi: nam quod ea omninò orbatum eſt nunquam videre poterit.* Ergo & quicunque homo, vel ſemi præſenſerit diuinaueritque futura, etiamſi errauerit ea in re pluries, habet in ſeſe facultatem diuinandi. At vero nemo neget

De diuinatione per ſomnia.

Digitized by Google

plurimos ſomniaſſe aliquando,aut etiam vigilantes dixiſſe res futuras,quæ verè conſequutæ ſunt.Porrò (dicunt)vt naturaliter tributa eſt animæ vis quædam ſentiendi præſentia,quæ dicitur ſenſus, & alia ſentiendi præterita,quæ eſt memoria , ita oportet tributam eſſe aliam futurorum , putà vim diuinandi. Collocant itaque ſenſum , & imaginationem , quæ ſine ſenſu temporis eſt , inter memoriam & diuinationem. His argumentis, & alijs multis(quæ vt minùs naturalia ſciens prætermitto,affirmabant eſſe in humanis mentibus vim quandam diuinandi,quæ plerumque langueret,nonnunquam verò excitaretur vehementer , aut calore quodam intrinſecus excitato,vel vehemẽti motu,vel lino,vel flatu aliquo diuino talem habente naturam , eumque vel ex terræ quibuſdam locis non continenter , ſed ex temporibus quibuſdam exhalare , ac ſeſe, non in omnes,ſed in natura magis paratas mentes inſerere,illiſque diuinationis,velut quædam , citra eum calorem vel flatum,obturata foramina reſerare ab eius quoque facultatis vſu mentem,præſẽtia rerum externarũ , inter quas verſamur ſemper interturbari,proinde tunc maximè poſſe,cùm externis relictis rebus per ſe mouetur,vt in ſomnis , aut cùm eleuata eſt, vt cùm muſico concentu detinetur. Licet tibi hæc legere, vt multis aliis in locis , ita apud Plutarchum libello de defectu oraculorum.Quibus plurimum videtur adſtipulari factum Eliſei,ſiquidem petiit adduci ſibi pſaltem,vt vaticinaretur Epicurei omnia diuinandi genera deridebant,cenſentes nihil eorum quæ omninò non ſint,ſciri poſſe,futurorum verò nullum eſſe adhuc.ſed quoniam neque præterita iam ſunt , meliùs videtur ratio hæc ita concludi poſſe.Quæ neque ſunt , neque fuerunt vnquam,nullo modo ſciri poſſunt ; nam neque per ſe vt quæ actu ſunt,neque per ſui ſpecies,ac velut veſtigia quæ reliquerint,vt quæ præterierunt:nulla eſt igitur diuinandi ratio.Cenſebant ergo , eorum quæ præcognita prædictáve per quoduis diuinationis genos eſſe narrantur,plurimas eſſe vulgi ineptias, aut ſacerdotum impoſturas:imperitæ verò multitudini , prætextu pietatis & religionis facilè perſuaderi,nonulla caſu euenire,vt ſcilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim neceſſariò non euenit quod prædictum eſt , ſed & cùm non euenit,potuit euenire.Peripatetici,vt Cicero refert,omne id genus diuinationum,quod artis alicuius erat particeps,tollebant , vt Epicurei ; id verò quod arte caret , vt diuinationem dormientium , & furentium , & eorum qui morti proximi ſunt , concedebant , vt & Stoici. Plato vtrunque mihi videtur recepiſſe, alterius verò cauſam reieciſſe in Dæmones , alterius in naturam

Epicurei diuinationes deridebant.

Peripatetici quid de diuinatione.

Opinio Platonis.

ram. Nam in conuiuio ſiue de Amore, differens de natura Dæmonum, quos inter homines & Deos cenſet intercedere, inquit: *Per hanc vaticinium omne ſacerdotúmque diligentia circa ſacrificia, expiationéſque, & incantationes & diuinatio omnis, atque magica* idem in dialogo de Natura, vaticinium ſtatuit in iecore, cenſens ſcilicet diuinandi vim tributam eſſe hominibus a natura, & ea vi tunc maximè eos vti, cùm minimè vti poſſunt prudentia: ſunt verò eius hæc verba: *Quòd autem dementia humana Deus diuinandi vim dederit, illud argumento eſſe poteſt, quòd nemo dum ſana mentis eſt, diuinum & verum vaticinium vllum aſſequitur, ſed cùm vel ſomno prudentia vis prapedita eſt, vel oppreſſa morbo, vel diuino aliquo raptu à ſua ſede dimota fieri diuinatio ſolet.* In Apologia idem Plato Socratis nomine, dicit eos qui proximi ſunt morti ſolere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per auguria eſſe vſum, & inter ſymbola ſcripſiſſe, *diuinationem omnem honora.* Ariſtoteles quoque ſectione 30. problematum, cauſas quibus Sibillæ & bacchantes, & vates fiunt, reiicit in calorem quem in mentis ſede ciet atra bilis, eius verò ſunt hæc verba: *Multi etiam propterea quòd ille calor ſedi mentis in vicinio eſt, morbis veſania implicantur, & lymphatici fiunt; vnde Sibilla, & bacchantes, & diuino ſpiritu afflati fiunt, cùm non morbo, ſed temperie naturali fiunt.* Ex his verbis conſtat, Ariſtotelem cenſere, vel ſaltem eo loco affirmare (nam vt hoc obiter dicam, eius viri ſententia propria malè petitur ex problematis, quia in eorum diſſolutione ſæpe vtitur alienis placitis) eſſe in hominum mentibus naturalem facultatem futura præſentiendi; eam verò incitari calore, in quibuſdam quidem morboſo, eóſque dici maniacos, phreneticos, aut lymphaticos: in aliis verò naturali, quòd ſcilicet atra bile, eáque calida, naturaliter iuxta mentis ſedem, hoc eſt, in cerebro abundent, eáque cauſa fieri Sybillas & vates, atque adeò Prophetas. ſed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Ariſtotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fauere: *Atque etiam per multa ſpirituum genera pleriſque in locis terra oſtia patefacta ſunt, quorum quidem ſpirituum alij aduentantes inſtigant, alij inediam tolerare faciunt, & alij vaticinari, vt in Delphis & in Lebadia.* Itaque conſtat Philoſophos omnes, præter Epicureos, qui non adeò ſunt à multis exiſtimati ſapientes, cenſuiſſe eſſe aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus inſitam naturaliter, etiamſi ea facultas non niſi in raris quibuſdã eſſet conſpicua. Nam etſi de artibus illis diuinatoriis, aruſpicum ſcilicet, & augurum, ſortilegorum, Chaldæorum, &

Ariſtotelis opinio.

Lymphatici & Sybillæ.

Diuinationẽ eſſe cenſent Philoſophi.

Magorum,& Sacerdotum, & ſimilibus diſſentirent, aliis has quoque habere aliquid naturale putantibus, aliis eſſe vanas prorſus,& nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios,ne tollantur ſimul leges,Platone aſſerente ea quoque diuinandi genera,non tamen naturales habere cauſas, ſed fieri Dæmonũ interuentu;tamen de ea diuinatione,quæ citra omnem artem in nobis ipſis ſita eſſe videtur, quales Sybillarum, Prophetarum & ſomniantium,omnes prẽter dictos,conſentiebant,naturaliter eſſe in ipſis noſtrũm mentibus. Ex ſacris eloquiis dubitare meritò poſſes,quam ſententiam colligas. Nam capite 23. Numerorũ,Balaam afflatus diuino ſpiritu,& laudes populi Iſraëlitici commemorans : inquit, *Non eſt augurium in Iacob,nec diuinatio in Iſraël.* itaque quaſi augurium & diuinatio omnis ſint vana,aut malorũ Dæmonum interuentu fiant, dicit,non eſſe horum quidpiam inter fideles. Hanc ob cauſam Saul,dum bonum ageret corã Deo,eraſit è terra Iſraël magos, & ariolos, & habentes Pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui vtebantur artibus diuinatoriis,aut magos & ariolos è terra relegauit : admittentes verò malos Dæmones intra ſeſe,interfecit Hæc itaque omnia partim ſunt cenſenda vana, partim praua, quòd partim ſunt impoſturæ,partim agantur, interuentu malorum Dæmonum.quod idem vel ex noſtris legibus conſtare poteſt,quibus impoſtores omnes,qui vtcũque diuinationem profitentur,relegari iubentur,vtentes autẽ diaboli opera,vel comburi,iuxta id arbitror quod Saul initio ſui regni feciſſe narratur,capite 28 primi Regum. itaque videtur omnis diuinatio populo Dei eſſe interdicta. Alia tamẽ ex parte videri poſſint non minùs,ſed plus etiã quàm gentes vſi omni genere diuinationis. Nam in ſecundo genere(vt ab hoc nunc incipiam)eſſe videntur viſiones omnes Prophetarum & prædictiones,quæ non ſemper & vtcunque,ſed efflatis numine quibuſdam occaſionibus fiebant,velut cùm Sauli obuius fieret cuneus Prophetarum,inſiluit ſuper eum ſpiritus Domini,& prophetauit in medio eorum:itaque velut furens repente ſe coniecit medium inter Prophetas,prophetauítque cum illis;cuius rei nouitas prouerbium peperit,*Saul inter Prophetas*,vt narratur capite decimo primi Regum. Eliſeus loco citato ad cantũ pſaltis prophetare cœpit. In hoc genere etiam erant ſomnia, & ſomniorum interpretationes,Ioſeph,& Danielis. In primo genere eſſe videbantur miſſiones ſortium, quæ quàm maximè videntur probari in ſacris, ſiquidem 16. Prouerbiorum dicitur *ſortes mittuntur in ſinum, ſed à Deo temperantur.* Ioſue, capite ſeptimo ſuæ hiſtoriæ habetur, mittens ſortes primùm

Diuinatio populi Dei interdicitur.

Augurij vſus in ſacris.

per

per tribus,deinde per domos, poſtremò per ſingulos, reperit Acham filium Chaim, eſſe anathema. Diuus quoque Mathias electus eſt in Apoſtolatum miſſis ſortibus inter eum & Ioſeph:vt narratur capite primo Actuum Apoſtolorum.Augurio videtur etiam vſus Eliſeus, qui lethaliter iam ægrotans, prophetauit Ioë regi Iſraël, fore vt vinceret Syriam ter, eò quòd terram iaculo ter percuſſiſſet: ſi autem pluries percuſſiſſet,fuiſſe deuicturum eam vſque ad conſummationem.Itaque ex numero iaculationum videtur præſenſiſſe numerum victoriarum:non aliter ac Calchas Agamemnoni narratur, ex numero paſſerum prædixiſſe numerum annorum belli Troiani. Sed & quadrageſimo capite Geneſeos ſcriptum eſt, Ioſephum ſolitum eſſe augurari in ſcypho, in quo bibebat: atque ideò ipſemet dixit, *An ignoratis, quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* Necromantiæ etiam exemplum eſſe videtur in ſacris. Nam Saül cùm conſultus Deus ei non reſponderet neque per ſomnia,neque per ſacerdotes,neque per Prophetas, curauit vt Pythoniſſa ſibi ſuſcitaret Samuelem, quem conſuleret. Obſeruationis etiam auium & inſpectionis extorum, formam videtur præ ſe ferre illud, quod Deo imperante fecit Abrahamus, quod narratur capite 15. Geneſeos his verbis:*Et reſpondens Dominus,Sume,inquit,mihi vaccam trienném, & capram trimam,& arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. qui tollens vniuerſa hac, diuiſit ea per medium, & vtráſque partes contra ſe altrinſecus poſuit, aues autem non diuiſit:deſcenderúntque volucres ſuper cadauera,& abigebat eas Abraham, cúmque Sol occumberet, ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum.dictúmque eſt ad eum,ſcito prænoſcens, quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, &c.* Videtur ſanè in hoc oraculo, & inſpectionem extorum fuiſſe, ſiquidem diuiſit per medium tria illa animalia, & eorum partes contra ſe altrinſecus poſuit auium quoque habitam rationem, ſiquidem deſcenderunt ſuper cadauera: porrò acceſſiſſe diuinationem ex inſomnio, ſiquidem poſt ſoporem dictum eſt ei quod ſemini eius erat euenturum. Arti quoque Chaldæorum, hoc eſt, Aſtrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicum ſcriptum eſt, *De cœlo dimicatum eſt contra eos,ſtellæ manentes in ordine, & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.* Si enim ob infœlicem ſtellatum in cœlo manentium ordinem Siſara deuicta eſt,potuit certè præuiſo eo ſtellarum ordine ſuam calamitatem præſentire.Sed & chiromantici habent in ſacris,quo ſe tueantur:ſiquidem capite 37. libri Iob ita habetur: *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt noueriut:*

Necromãtiæ exemplũ in ſacris.

De Aſtrologia iudiciaria.

Digitized by Google

ſinguli opera ſua. Iã verò oraculis nulli homines videntur magis vſi quàm Iſraëlitæ. Nam Dauid conſuluit Deum capite quinto libri ſecundi Samuelis: *Si aſcendam contra Philiſtæos & tradas eos in manus meas? qui reſpondit, non aſcendas contra eos, ſed gyra poſt tergum eorum, & venies ad eos ex aduerſo piorum.* Conſulebant etiam per Prophetas: nam capite decimoſexto ſecundi Paralipomenon, dixit Ioſaphat ad regem Iſraël: *Conſule obſecro in præſentiarum ſermonem Domini. Congregauit ergo rex Iſrael Prophetarum quadringento viros, & dixit ad eos: In Rhamoth Galaad, ad bellandum ire debemus, an quieſcere?* poſteà horum reſponſo non contentus, accerſiri iuſſit Micheam. Quæ igitur diuinatio non erat in Iſraël? Certè primæ de diuinatione quæſtioni, An ſcilicet ſit vlla diuinatio, nullus locus relictus eſt. Eſt enim re vera diuinatio aliqua, vſíque ea ſunt non tantùm populus Dei, ſed & aliæ gentes. nam vt fuerunt Prophetæ inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sybillæ, & Balaam prophetauit inter gentes, & reſponſa accipiebant Idololatræ à ſuis Diis. nam præterquàm quòd nimis eſſet proteruum, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Appolline celebrauit antiquitas, Rex Ochozias miſit nuncios ad Belzebub Deum Acharon conſulendum de ſua ſalute, quaſi ſcilicet ad reſpondere ſolitum. Quapropter faceſſat ſtulta Epicureorum deriſio qui omnia ſiue de ſacrificiorum inſpectione, ſiue de diuinatione ex inſomniis, ſiue de Prophetiis, ſiue de oraculis, ac prorſus de quouis diuinationis genere, vbi terrarũ eſſe dicebantur, cenſebant eſſe meras nugas, ac non ſolùm non eſſe vllam diuinationẽ naturalem, ſed ne eſſe quidem poſſe: qui hac vna cauſa mihi videntur laudandi, quòd ſcirent, quid ex ſuis placitis eſſet conſequens. Nam illi nullam vim naturalem diuinãdi eſſe cenſentes, cùm & nullos Deos qui rebus humanis proſpicerent, eſſe putarent, ſed (vt rectè Cicero intelligit) per deriſum dicerent, eos eſſe imagines quaſdam per aërem vagantes, non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis teſtimoniis doctiſſimorum ac grauiſſimorum auctorum, ac quod firmiſſimam fidem facit, ſcripturæ ſacræ, conſtat eſſe re vera, fuiſſéque ſemper inter mortales futurarum rerum præſenſiones, diſputandum eſt, quæ diuinatio ſit (poſita enim ſunt plurima illius genera) atque quæcunque eſſe probetur, quam habeat cauſam, an naturalẽ, an diuinam. Diſputetur primùm quidem vniuerſim, deinde per ſingula genera, hinc ſumpto initio. Quicunque futura tentant prædicere, aut ex conſideratione cauſarum, ſignorúmve procedunt, aut non, ſed ſine vllis ſignis aut argumentis, quaſi res ipſas per ſe videant,

Epicureorũ deriſio arguitur.

Digitized by Google

videant,id faciunt:illud pertinet ad coniecturam,hoc ad diuinationem.Rursum, coniecturarum quædam sunt coniunctæ cum vera prudentia,quædam sunt vanæ, vt scilicet ipsæ, siue causæ,siue notæ, ex quibus ratiocinatur.sunt vt coniecturæ quibus Imperator in bello, & ciuilis vtitur in administranda Republica,& Medicus in curandis morbis, & nauta in soluenda à portu,ant retinenda naui, & agricola in mittendis seminibus,coniunctæ sunt cum prudentia,quia cum naturali ratione, aut diuturna experientia rerum secundùm naturam contingentium.Quibus verò vtuntur Auspices,aut Augures, aut extorum inspectores,aut pullarij, aut obseruatores portentorum,vt videtur plerisque,vanæ sunt. Neque in volatu auium, neque in extis hostiarum,neque in pastu pullorum, neque in casu contingentibus portentis,videtur posse esse vlla naturalis significatio exitus bellorum,aut vitæ,mortisve principum,aut eiusmodi aliarum rerum, quarum gratia hæc obseruabantur. Vanæ diuinationes.

Diuinatio propriè vocata,aut vaticinatio,aut prophetia, nulla esse potest(quidquid grauissimi illi Philosophi dicant)merè naturalis;cur dicam merè,explicabo posteà.Nam qui diuinat,aut tunc primum illud didicit,aut anteà quoque sciebat,non animaduerterat tamen,tunc quidem discere non potuit,quia cùm non didicerit colligens ex præexistenti aliqua cognitione causarum,aut signorum,aut cuiuspiam corporalis passionis quam acceperit,neque omninò collegerit ratiocinando ex aliis assertionibus(id enim non diuinare, sed, vt diximus, coniectare esset,oportet ex ipsius obiecti præsentia scientiam comparauerit:at verò quod neque omninò est neque fuit,non potest esse præsens obiectiuè igitur superest,vt qui diuinat,eius quod diuinat notitiam semper apud se habuerit:id verò nulli finitæ facultatis menti contingere potest. Neque igitur vlla potest esse naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi si quæ est, non est quorundam,ita vt aliorum non sit; neque futurorum quædam diuinari possunt,quædam non possunt: sed ea facultas erit per sese omnium futurorum, vt memoria est per se omnium præteritorum, & quantum in ea agitur,quidquid futurum est diuinari possit.Necesse est ergo,si quæ diuinandi facultas naturaliter inest humanæ menti, in ea esse rerum omnium futurarum species, & notitiam. Diuinatio non est merè naturalis.

Quoniam verò præsentia omnia& præterita aliquando fuerunt futura, tunćque pertinuerunt ad diuinandi facultatem, necesse est ea quoque sint in anima quæ eam habeat potentiã ergo necesse est habeat humana mens in sese species & notitiam rerum omnium,præsentiũ,præteritarum,& futurarum;

id verò fieri non poteſt,neque per infuſas rerum ſpecies , neque per participationem idearum,neque aliter,cùm ſit finitæ ac certæ virtutis.Nam vt qui non eſt potentiæ infinitæ, non poteſt omnia facere,ita neque qui non eſt infinitæ ſapientiæ, poteſt omnia ſcire:ſit ergo , vt non poſſit eſſe in homine vlla naturalis facultas diuinandi.Ponere enim calorem quendam, ſiue bilis atræ,ſiue flatus cuiuſpiam,auræve talis,quæ incitando mentem inſtiget ad diuinationem, niſi priùs explices , qua ratione poſſit mens ipſa diuinare;an euoluendo quas in ſe habet notitias, an recipiendo quæ accedant extrinſecus , inutile eſt.Si enim ipſa diuinatio eſſe non poteſt , neque vlla ſit in mente diuinandi vis;ea verò ſi non eſt , calorem vel affiatum ponere,vt diuinetur,perinde eſt ac ſi quis putet hominem naturà cæcum,cuiuſdam ſplendoris acceſſione poſſe videre.Quidam neoterici hoc argumentum ſibi videntur effugere,ponentes humanam mentem per ſe, ac niſi corporeis impedimentis teneretur,omniſciam eſſe, ac proinde cùm aliquando dimiſſis rebus corporeis,quaſi vinculis ſoluta euagatur,per ſeſe etiam ſine vllis obiectis res alioqui occultas, aut futuras .agnoſcere Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt,quæ niſi quæ per ſenſus receperit,agnoſcere nullo modo poteſt:& ipſam humanæ cognitionis rationẽ tollunt,quæ nihil eſt aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quòd tam multa receptiſſima à Philoſophis placita perdunt, non vident ſe finitæ formæ perfectionem adſcribere infinitam.Scire enim præcipua mentis perfectio eſt , & quò plurium eſt ſcientia,eò maior, quæ ergo omnium , infinita.ea cùm non niſi in prima cauſa (quam infinitæ potentiæ , ſapientiæ , & bonitatis eſſe alibi priùs,& in hoc ipſo opere monſtraui)eſſe poſſit,conſtat neque ſcientiam futurorum poſſe eſſe,niſi penes primam, & infinitæ ſapientiæ intelligentiam,penes quam,vt inquit Plato,*neque eſt,erat,& erit,ſed eſt*.Igitur neque certa , neque ambigua prædictio rerum futurarum,taliúmque, vt earum non potuerit eſſe vlla certa coniectura ex rebus ſenſibilibus,neque eæ poſſint ſecundùm aliquam corporalem paſſionem ſignificari, euidenter atteſtantur primæ veritati,quæ penes primam intelligentiam eſt,neque minùs quàm miracula confirmare eam poſſunt apud homines:imò plus etiam,quia multò meliùs poſſent Cacodæmones ſenſibus noſtris illudendo miracula ementiri,quàm certò & ſine fraude, futura prædicere. Sine fraude dico,quia hac etiam in parte tentauerunt imperitiſſimæ rerum diuinarum gentilitati imponere , & veri Dei opera vtcunque imitari:nimirũ,vt ille reſpondebat ex propitiatorio,vera,certa, & omni

Futurorũ cognitor ſolus Deus.

Dæmones Dei ſimiæ.

& omni fraude vacantia verba,& veris Prophetis vera ſuggerebat;ita illi aut ex idolis,aut per pſeudoprophetas reſpondebãt nunc ambigua,& quæ in vtramuis partem flecti poſſent,nunc nugas,nunc mendacia. Ambigua,vt quidquid eueniret illi prædixiſſe putarẽtur;quale eſt illud, *Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe*:nugacia,vt quæ ipſis manifeſta eſſe poſſunt,& hominibus occulta reſpondentes,ipſos in admirationẽ rapiebant putãtes quòd ſcirent occulta,poſſe etiam ſcire futura.quod tamen longè differt. huiuſmodi eſt illud. Cùm quidam ad oraculum miſſus eſſet,tenens manu plicatam ſyngraphã , in qua ſcripta erat hæc interrogatio,*Vtrum mauis tibi bouem immolari,albũ , an nigrum*,ipſi neque interroganti quidquam , neque verò ſcienti quid manu gereret,bis ad aurem reſponſum eſt,*album*:quæ res magnam Amoni authoritatem conciliauit , quaſi potenti de quacunque re conſuleretur,reſpondere. ea verò res nihilò maiorem admirationem afferre debuit , quàm ſi aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem , reſponſum eſſet, *album*. Cur enim Dæmonum natura ad agnoſcendas voces, quàm literas cenſeatur eſſe aptior , cùm non magis auribus, quàm oculis præditi ſint ? mendacia ſuggerebant pſeudoprophetis ad decipiendum.Exemplo eſt id quod euenit Achab regi Iſraël,cũi quadringenti ferè Prophetæ , ſpiritu mendacij inſtigati reſponderunt,fore vt debellaret & bello caperet Remoth Galaad,cùm tamen ille bello illo eſſet caſurus,& eius exercitus diſſipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio , ac prophetia,inſpirationis à ſummo Deo , per ſe , aut per bonos Angelos facta,euidens argumentum eſt.falſa verò,aut incerta, aut pertinens ad res præteritas,occultas tamen , vt furtorum, aliorum facinorum detectio,hanc enim etiam vocant diuinationem,quin & prophetiam,vt conſtat ex capite decimotertio Lucæ vbi dicitur,*velauerunt eum & percutiebant faciem eius , & interrogabant eum dicentes, prophetiza quis eſt qui te percuſſit?*)hæc inquam inſpiratione fieri poteſt prauorum Dæmonum. cuius inſpirationis , nonnunquam ipſi diuinatores ſunt conſcij , vt cùm conſulto , & præ impietate cum illis pepigerunt: nonnunquam ipſi etiam ignorant. Atque ignorantium nonnulli putant ſe à Deo Optimo Maximo inſtigari,velut quadringenti illi Prophetæ , qui deceperunt Achab: nonnulli neque an extrinſecus veniat vlla inſpiratio , an intrinſecus in ipſis orta ſit ea præſenſio,norunt.atque bene hi præcipuè ſunt,per quos ſibi multi Philoſophorum perſuaſere , eſſe hominibus ſecundùm naturam vim aliquam & facultatem occulta & futura diuinandi.Cùm enim diuinationẽ videant.& inſpirationem non

Dæmonũ reſponſa.

An facultas diuinandi ſit naturalis in hominibus.

Digitized by Google

agnoſcant,cauſantur naturam.'Certè longè facilius, ac ſuaſibilius eſt,Dæmonem tacitè rem quampiam phantaſiæ repræſentare, quàm eſſe vim naturalem agnoſcẽdi futura, quæque nondum ſint, & occulta,quorum formæ per organa ſenſuum non ſubierint, cùm hoc adeò naturæ ipſius animæ, & conditioni humanæ cognitionis indicatum ſit repugnare;illud verò ſit perfacile: agitatione enim ſpecierum rerum præteritarum, quæ in memoria ſunt repoſitæ,poſſunt fieri futurarum rerum, aut occultarum ſpectacula: id verò niſi rarò & caſu quodam fiat(in pleriſque enim eorum quæ narrantur, caſus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem) à Dæmone fit. Itaque omnis propriè vocata diuinatio,quæque nullam habet adiunctam coniecturam,fit à Dæmone bono aut malo.neque eſt in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi,neque vllus ſenſus futurorum. Argumentum verò, cui Cratippus maximè fidebat, nullius momenti eſt. Si enim nemo, neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præſentit, neque prædicit(præter afflatus Dæmonum)niſi caſu, non certè quia prædicit,predicendi facultatem cognoſcetur habere.quod enim fit caſu,fit per accidens quod à facultate,fit per ſe:non ergo à facultate quod caſu Caſu verò fieri raras illas quæ narrantur diuinationes,conſtat,quia quod per ſe & à facultate fit, ſemper aut plerunq;;quod caſu,fit rarò,aut ſemel: malè ergo ille colligit,ſi vel ſemel prædictũ ſit quod poſteà eueniat, eſſe facultatem nobis diuinandi. Neque illud aliud quod de memoria,cui facultatem diuinandi volunt opponi,rectè concluditur. Neque enim quia præſentiũ & præteritorum eſt ſenſus,oportet vt & futurorum ſit, cùm præſentium, & præteritorum ſit vnde accipiãtur certæ ſpecies,futurorum non ſit,niſi per accidẽs,ex ipſis præſentibus,& præteritis.Nõ eſt itaque vera diuinatio naturalis:nihilominùs habet etiam in diuinatione partem aliquã natura,idque duobus modis:vno quidẽ,quòd quædam vocatæ diuinationes ſunt meræ naturales: altero, quòd ipſa etiam propriè vocata diuinatio, & prophetia,ob naturales quaſdã cauſas,accidit potiùs huic quàm illi, hoc aut illo tempore,hoc aut illud agẽti,hoc aut illo modo diſpoſito. primus ergo modus primùm explicetur,deinde alius.De Aſtrologia & Phyſiognomia, cuius Chiromantiæ prædictio pars eſt, quando quidem artium quarundã eſſe vidẽtur,certum eſt ſeorſum diſſputare,an fide aliqua ſint dignæ,an prorſus ſint vanæ, vt etiam de Necromãtia,ne tam multa vno cap. inuoluamus.Superſunt auguria,ſeu auſpicia,&extorum inſpectiones,portentorum interpretationes,ſortes,& insõnia Augurij& auſpicij nomẽ propriè

priè dicitur de diuinatione, quæ ex cantu, aut volatu, aut pastu auium, procedit: latiùs verò patente nomine, etiam de ea quæ ex aliis quibusuis rebus casu incidentibus, vt quòd hoc aut illud nomen auditum est, quòd talis aut talis homo occurrit, agenti iter, quòd hinniuit equus, aut cespitans cecidit, quòd in mensa sal excidit aut vinum effusum est, quòd tactus baculus bene in terram cecidit aut malé, & innumera alia, quæ neque vlla constant ratione, neque eadé apud omnes sunt, sed quæ sibi quisque fingit. Extorum inspectionibus vtebantur sacerdotes in sacrificiis idolorum, vtque animalium quæ immolabantur, erãt viscera integra, aut vitiosa, ita bene aut malè ominabantur iis quorum gratia sacrificia fiebant. Vtraque horum erant prorsus vana, ac ex superstitione hominum profecta; si quid verò maius in his eueniebat, quàm vt casu fieri cẽseri posset, id omne (vt Plato etiam author est loco quem citauimus) Dæmonũ interuentu fiebat ideóque meritò datum laudi est Sauli, quòd erasserit à terra Israël omnes Ariolos, simul cum Magis, & Pythonem habentibus. Nihil occurrit in sacris quod augurij aliquam speciẽ præ se ferat, nisi fortè illud quod Elisæus respondit Ioë regi, victurum scilicet ter, quód terram ter percussisset iaculo: id verò non ita oportet interpretari, quasi triplex iaculatio triplicis victoriæ augurium præstiterit, sed quòd Elisæus eam recepisset reuelationem à Deo, fore vt Ioë toties vinceret Syriam, quot ab eo iussus mitteret iacula: hæc verò diuinatio nõ ex augurio, sed ex diuina reuelatione processit. Iam verò quòd Abraham vaccam, capram, & arietem per medium secuit, sacrificium fuit, non extorum inspectio. abigebat verò volucres non augurũ captans, sed sacrificij reuerentia. Iam verò Ioseph putabatur ab Ægyptiis augurari in scypho, cùm tamẽ ille re vera nihil tale faceret, sed esset & prudentissimus coniectator, & propheta ipse vt se magis dissimularet apud fratres, ad opinionem Ægyptiorum interrogauit, *An ignoratis quòd non sit similis mei in augurandi scientia?* nihil sanè affirmans, sed illos terrens, ac fingens esse alium. Portẽtorum interpretationes vanas omninò non esse, constat: siquidem Deus Optimus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes se esse, vbi magnæ aliquæ earum mutationes instant, portenta quædam faciens iudicare solet. Velut cùm placeret Domino trãsferre imperium Assyriorum in Medos, facta est portentosa illa visio manus scribentis in pariete, *Mane, Thecel, Phares* quod interpretatus est Daniel, non certè aliter quàm per propheticum quem habebat spiritum. Porrò cùm mundi ageretur redemptio, & reconciliatio hominum cum Deo, & mutatio sæculorum,

Scyphus augurationis.

Portenta.

Digitized by Google

ac filius Dei moreretur, tenebræ sunt factæ super vniuersam terram horis tribus, & velum templi scissum, & lapides collidebantur mutuò, & surrexerunt plurimi à monumentis: quorum interpretatio per sanctum spiritum facta est Ecclesiæ. Porrò interpretatio illa portentosi illius eclipsis Apollophanis Philosophi in Heliopoli agentis (vt narrat Diuus Dionysius in epistola ad eundem Apollophanem) minimè fuit vana, qui interrogatus quid de ea re iudicaret, respondit: *Diuinarum rerum vicissitudines*. qui mihi videtur maius quiddam, quàm humana sapientia consequi posset dixisse, ac fortasse prophetauit hic quoque, nesciens quod diceret: dixit verò rem verissimam. Nunquam enim tanta rerum diuinarum vicissitudo facta est, quàm tunc, cùm cessare cœpit scripta lex, & idolorum cultus cadere, atque omnia cedere legi gratiæ, initiúmque accipere regnum Dei. Quoniam verò Deus non Christianarum rerum solùm, sed humanarum omnium prouidentiam habet, & gubernationem, vt ex eo quod contigit Balthasari palàm fit, non est quòd fidem abrogemus iis, quæ de Romanorum, & aliarum gentium portentis narrantur, vt neque iis quæ Iosephus accidisse narrat paulò ante excidium Ierusalem, cùm præcipuè libro secundo Machabæorum capite quinto, ante illud templi & Ierusalem excidiũ, quod fecit Antiochus, dicantur quadraginta diebus apparuisse per aërem tam multa portenta. Verùm in hoc quoque præsensionis genere, sunt innumera vana, & falsa. Vana quidem, quoniam ea quæ vt portenta narrantur, leuia sunt, vel casu facta, & quæ non tunc primùm, aut solùm accidunt, sed tunc considerantur, quòd nouæ aliquæ res consequutæ sint: velut narrant Bœotios Thebaïdæ vidisse ex magno ac denso cantu gallinaceorum victoriam esse Thebanorum. fuisset verò, vt scitè dicit Cicero, portentum, si cecinissent pisces: falsa verò plurima sunt eorum, quæ in Principium obitu narrantur accidisse: ea enim, vt & diuinos titulos & honores, largita est illis adulatio. Itaque portenta, & eorum interpretationes, etsi magna ex parte, non tamen omninò vana sunt, quandoquidem, vt indicatum est, nonulla sunt portenta diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuentu Dæmonum fiunt. sunt enim etiam multa huiusmodi, vt quæ faciebant Magi Pharaonis concertantes cum Mose, quos tamen confudit Deus in Ciniphib re omnium vilissima. vt inde palam fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidem posse, nisi Dei permissione facere. Quoniam verò Deus in suæ prouidentiæ, & gubernationis argumentum facit aliquando portenta, illi superbissimi, Dei quo ad possunt æmuli, nonunquam in aëre tumul-

Interpretatio eclipsis Apollophanis.

Victoria cantu gallinaceorum.

Dæmones Dei æmuli.

tus

rus cient,voces emittunt, aut phantaſmata fingunt,cùm vident aliquid noui inſtare:præſentiunt verò id per coniecturas, vt ſunt quàm nos perſpicaciores. Huiuſmodi eſſe puto, quòd auis dicitur clamaſſe ad Romanos, vt à Gallis cauerent. ſunt itaque eorum quæ de portentis dicuntur,quædam vana (coniungo nunc cum vanis falſa)quædam diuina. Sed & naturalia etiam ſunt portenta, quorum eſt etiam naturalis aliquando interpretatio. vocantur enim portenta ea etiam, quæ etſi naturaliter fiant, ob raritatem admirationem aliquam faciunt, velut mulæ partus,& fœtus monſtruoſus. Hæc omnia cenſet vulgus hominum ſignificare res nouas, velut dicunt Zoroaſtrem dentatum exiſſe in lucem,ac mox riſiſſe,qui magicæ inuentor dicitur fuiſſe. Verùm hoc quod de Zoroaſtre ferunt, neſcio,vt habuerit:monſtruoſos verò & portentoſos partus ſiquidem cauſas habent naturales, conſtat, ob neceſſarias potiùs cauſas circa materiam contingentes fieri, quàm vt quidpiam futurorum ſignificent. naturales verò interpretationes ſunt naturalium portentorum,velut Pherecydes magiſter Pythagoræ prædixit fore terræmotus,eò quòd defeciſſet aqua in iugi puteo, & ſimilibus his portentis admonitus Anaximander, dicitur Lacedæmoniis prædixiſſe inſtare magnos terræmotus,quòd ita re ipſa conſequutum eſt,vt vrbs corruerit tota.Ita etiam inſolitus ranarum,murium & reptilium prouentus,præmonſtrant peſtem.Tamen re verà hæ & eiuſmodi aliæ præſenſiones,non magis diuinationes ſunt,quàm quibus Medici,agricolæ, & nautæ vti ſolent.Sortes nihil poſſunt habere naturale, quia ipſa ratio bene mittendi ſortes,in eo maximè conſiſtit,vt tollatur omnis cauſa ſiue naturalis,ſiue volũtaria, ita aut aliter cadendi,ſed res tota,aut caſui,aut occulto motori,eiq́ue diuino committatur.Si enim quis in vas mittens pillulas,aliquam facit aliis maiorem,aut parum verſat, vt poſſit extrahere, quam velit; aut ſi qui ſpoponderit cuius calculus priùs cadat,faciat ſuum grauiorem,hæc non ſortes,ſed impoſturæ ſunt: ſi verò omnis naturalis motus, & deliberationis cauſa abſit,verè ſors eſt.Igitur per ſortes nihil futurorum poteſt præſentiri,neque occultorum agnoſci naturaliter: poteſt verò Deus per has,vt multis aliis modis ſenſibilibus,quarum velit rerum ſignificationem præſtare, vt præſtitit Ioſue, & Petro cum conſulentibus: túncque veriſſimum eſt quod in Prouerbiis dicitur,*ſortes à Deo temperari.*Hoc quoque ſunt imitati mali Dæmones, reſpondentes iis qui eos conſulunt per ſortes. Ex dictis conſtat ſortes mittendas non eſſe, niſi cùm Deus ſe ita reſpondere velle reuelauerit,quod ſanctiſſimis illis viris

Roma auis clamore ſeruata.

Terræmotus prædictus.

Peſtis prænũciationes.

Sortium conſideratio.

viris accidiſſe credo? aut cùm nullum humana prudentia locum habet. Nam tunc quoque veriſimile eſt, ſi res ſint magni momenti, Deũ qui humanas res non negligit, niſi peccata obſtent, ſortes temperare: alioqui ſvanæ aut ſuperſtitioſæ ſunt, quia imprudentiſſimæ fortunæ, aut nequiſſimis Dæmonibus committuntur. Dormientibus fieri poſſunt futurorum, & eorum quæ occulta ſunt reuelationes, ac fortaſſe etiam magis quàm vigilantibus, vt poſteà dicemus. Sed & citra has, eſt quædam naturalis diuinatio ex inſomniis, de qua ab omnibus ferè Philoſophis diſputatum eſt, atq; à me nunc iuxta illorum placita, eſt agẽdum. Res quarum per ſomnum poteſt præſenſio fieri, quædam à nobis ſunt agendæ, aut ſuſtinẽdæ, quædã omninò extra nos futuræ ſunt, neq; in nobis vllum ſui principium habituræ. Noſtri quidem actiones aut paſſiones ſunt, velut ſi ego iturus ſum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos ſunt, vt ſi futurum eſt nauale bellum, occupanda quæ nunc obſidetur Goleta, aut fugandi Turcæ, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porrò eorũ quæ extra nos ſunt quædam talia ſunt, vt cum eorum cauſis nullã habere poſſimus compaſſionẽ aut talia, vt poſſimus. Atqui vt non poſſimus cum eorum cauſis cõpaſſionem habere, aut ex natura rerum naſcitur, aut ex tanta diſtantia, vt nullus contactus eſſe poſſit (ſcimus enim actiones nullas naturales ſine contactu fieri) vt à cauſis futuræ cras hîc pluuiæ, poſſum ego pati humectatus, emollitus, atque vexatus fluxionibus, quod palã faciunt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à cauſis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugæ Turcarum, ob ipſarũ rerum naturam, nullam ego poſſim accipere paſſionem corporalem. Neque certè Madriti agens à cauſis futuræ Romæ pluuiæ, aut futuræ hîc anno ſequenti, diſtantiam loci, aut temporis, rerum huiuſmodi à quarum cauſis nullam accipere poſſumus paſſionem, nulla neque dormientibus, neque vigilantibus eſſe poteſt naturalis præſenſio, niſi per coniecturas. Sed cùm euenit quempiam vigilantem cogitare, aut dicere, vel dormientem ſomniare, aliquid quod poſteà re vera fiat, duorum alterum neceſſe eſt; aut id fortuitò fieri, non aliter ac cùm nobis de aliquo homine loquẽtibus ille ſuperuenit, aut à Deo cui omnia futura conſpicua ſunt, aut à ſagaciſſimo coniectore Dæmone factam eſſe reuelationem. Aliarum verò rerũ, quarum principiũ intra nos eſt, aut à quarum cauſis pati poſſumus, præſenſio multò meliùs ac faciliùs accidit dormientibus, quàm vigilãtibus. Nam duplex ratio eſt qua res tales præſentimus, quid facturi ſimus, conſultãdo quid facere nos poſteà expediat

Inſomnia.

Præſentionis ratio.

Duplex præſentionis ratio.

Digitized by Google

expediat:quid paſſuri,ſentiendo in nobis exigua imminẽtium paſſionum initia.Primo modo admonemur ſæpè per inſomnia quid ſimus facturi.Nam ſæpè de rebus agendis cœpta interdiu cogitatio,per ſomnum cõtinuatur,inueniuntúrque tunc temporis accommodatiſſima ad finem media, quæ cùm expergefactis placent,opere exequimur, putantes nos à Deo admonitos quid facto opus ſit.cauſa verò talis euentus eſt naturalis. Nam vtrunque dictorum, conſultatio ſcilicet & ſenſus minutularum paſſionum,meliùs multò accidit dormientibus quàm vigilantibus,ſi modò ſomnus placidus ſit, neque multis craſſíſque vaporibus conturbetur:tunc enim velut in agitata conturbatáque aqua multæ variæque redduntur rerum imagines, nulla verò certa ac conſpicua.Cùm verò ſomnus eſt moderatus,neque perturbatus multis animi motibus,aut morboſo apparatu,aut crapula,dicta illa accidunt meliùs,quia anima intro ſe colligens,& nullis externis ſenſibilium motionibus diſtracta,meliùs ac perſpicaciùs conſultat. Argumento eſt,quòd qui de rebus maximis cogitare volunt,in ſilentio, obſcuris, conclusíſque cubilibus,& ſæpe etiam oculis id faciunt. Nimirum ſubtrahunt ſeſe ab externorum ſenſu, vt cogitationi vacent. Conſtat verò nulla ratione magis animam vacare ab externis ſenſibus,quàm dormiendo, non verò ita vacat ab internis,ſiquidem ſomniat.quod Hippocrates libello de inſomniis ſignificauit his verbis:*Cùm corpus dormit,anima vigilat.* Eandẽ ferè ob cauſam fit,vt minutulæ paſſiones, quæque vigilantes latent à dormientibus ſentiantur, videantúrque illis eſſe multò quàm ſint,maiores:nimirum ſomnus habet ad vigiliã rationẽ,quam nox ad diem tenebræ ad lucẽ,ſilentiũ ad clamores:at verò conſtat noctu & ſilẽtibus cunctis,ſtrepitus vel exiguos videri magnos interdiu & vbi eſt magnus ſtrepitus,magnos etiã latere. adeò vt qui iuxta Nili ortum ſunt,dicantur eſſe ſurdi.Horum verò cauſa eſt duplex.In ipſa anima, quòd ſenſus coniunctus ſemper eſt cum imaginatione, quæ cum animaduerſione operatur, diſtrahitur verò ob aliorum ſenſibilium magnitudinem aut potentiam.In ipſo organo,quòd vbi multæ recipiuntur figuræ aliæ alias obſcurant,velut in aqua indicatum eſt. Itaque anima per ſomnum attentiùs cogitat quàm per vigiliã,& minutulas paſſiones maiores eſſe indicat.Sunt verò hæ paſſiones, & à cauſis internis,vt ab humoribus & flatibus;& ab externis, vt ab aëris intemperie.Hinc fit,vt ex inſomniis poſſimus multa de imminentibus morbis,aut latentibus morborum cauſis, præſagire;nõnulla etiam de externis,vt de procellis,imbribus, & eiuſmodi.Porrò ſcire oportet,velut cum vigilãtes loquimur

Ratio ſomnij ad vigiliam.

aut

aut cogitamus,aliquando id facimus per proprias appellationes aut notiones, aliquando per figuras, velut per ſimilitudines,& allegorias;ita etiam ſomniare:atque ita aliquando opus non eſt interprete ſomniorum, ſed illud ipſum quod ſomniatur ſignificatur, vt ſi quis ſomniat ſe febricitare, eſt quòd timeat febrem, & qui eſurit ſomniat ſe commedere;& qui ſitit bibere;vt dicitur Iſaiæ 29. Aliquando opus eſt interprete, qui calleat ſimilitudines, & tranſlationes, velut ſi quis ſomniet terram vri,aut præ vſtione findi,eſt quòd timeat febrem;ſi quis ſomniat ſe eſſe languidiſſimum,eſt quòd timeat paralyſim; ſi ſomniat ſibi fieri crus lapideum,cruris paralyſim timebit. Perinde etiam accidit in externis:ſiquis ſomniet largum imbrem, neque in ſeſe,catharrum,aut illius agnoſcat exordia, imbrem præſagiet.Hoc idem præſagiet,ſi ſomniet ſe videre multos qui latè terram irrigent.Neque mirum videri debet,pluuiam ſomniare ſignum eſſe pluuiæ ſi enim videmus imminentem pluuiam,cornicem,delphinos,ſues,araneos,& innumera alia animalcula ita afficere,vt ex eorum cantu,ſaltu frequēti,grunnitu, & errabundis motib.facilè eam prænoſcamus. quid mirum eſt noſtra corpora aliquatenus etiam affici,affecta verò ita, vt humectata,quid mirum de pluuia ſomniare?vt ſcilicet redundante ſemine ſomniant de Venereis,redundāte bile de præliis? & quibus plena veſica eſt,de lacubus, & fluminibus,cogitante anima quæ appetit aut fugit?ſi verò mirum non eſt ſomniare de pluuia,cùm ea imminet. neque impoſſibile ſit, vigilantem imaginari(tametſi rarius hoc ſit,quia vt dictum eſt minutulas paſſiones dormientes ſentimus magis, quàm vigilantes)vnde factum eſſe arbitror,vt Auicenna, & ſi qui alijs eius ſententiæ ſunt,quod vim habet ſigni, vim cauſæ habere putantes, aſſeuerint animam hominis vim habere mouendi externa,& quæ longè poſita ſunt:nonnullos enim cogitantes de pluuia, eam feciſſe:cùm tamen iuxta dicta veriſimilius ſit,illos quòd inſtaret pluuia,de ea cogitaſſe. Ecce modos & cauſas diuinationis naturalis ex inſomniis, quæ vt in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti eſt. Plerunque enim internæ illæ paſſiones ex quibus naſcuntur inſomnia,morborum aut ſymptomatum initia ſunt.Inſomnia etiam diuina, quæ eſſe diximus rerum quæ in nobis principium nullum habere poſſunt, neque nobiſcum vllam ſympathiam.ſunt plerunque allegorica:atque ita ratio ea interpretandi, eadem eſt quæ & naturalium allegoriarum:nimirum per enodationem allegoriæ,velut explicari ſolent ænigmata. Atque vt in his explicandis ſunt alij aliis prudentiores,ita & in interpretandis inſomniis.Quo

Somniorū interpretatio,

Pluuiam quæ prænuntient:

Symptomata morborum.

fit,

vt ſit ſæpè ſomnium diuinũ,interpretatio vero naturalis:nonnunquam interpretatio quoque diuina:cùm ſcilicet eadem diuinatione opus eſt ad interpretationem, atque ad inſomniũ. Velut inſomnia Ioſeph videntis manipulum ſuum conſurgere,& fratrum manipulos coram illo cadere:& iterum Solem & Lunam & vndecim ſtellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè;interpretatio verò facilis, & quæ mox ſuccurrit. primi quidem fore vt fratribus imperaret:ſecundi,vt ab illis, & patre & matre adoraretur, quod multò pòſt euenit. Diuina etiam fuerunt inſomnia præpoſiti pincernarum, & principis piſtorum Pharaonis(capite 40. Geneſeos)& inſomnia ipſius Pharaonis: interptetationes verò non eſt neceſſe per reuelationem. ſed per prudentem coniecturam eſſe factas, tametſi prudentiam illam Ioſeph dono Dei habuit, vt & Salomon ſapientiam gubernandi:atque illo loco Geneſeos coniector vocatur Ioſeph, non Prophera, Daniel verò non potuit Nabuchodonoſor reſpondere(capite 2. Danielis)nisi per diuinam inſpirationem, quandoquidem reuelauit ei ſomnium quod exciderat, & appoſuit interpretationem,quod euidentiſſimum fuit argumentum reuelationis diuinæ, vel ipſis Magis Nabuchodonoſor aſſerentibus,qui ita reſponderunt:*Sermo quem tu quæris,rex,grauis eſt,neque reperietur quiſquam qui indicet illum in conſpectu regu,exceptis Diis,quorum non eſt cum hominibus conuerſatio.*hoc eſt,nemo poteſt cogitationes hominis, & ſomnia ſcire niſi Deus Optimus Maximus.ac per illũ boni ſpiritus,qui non conuerſantur cum hominibus huiuſmodi,cum Magis ſcilicet, & Ariolis, itaque iſta reſponſio eſſe non poteſt niſi Prophetæ ſummi Dei;atque ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationem, quam nocte accepit per viſionem, Somnij etiam ipſius Danielis, quod capite ſeptimo narratur, interpretatio diuina fuit, vt ex ipſa conſtat narratione. Itaque duplex ratio eſt diuinandi ex inſomniis,quædam naturalis,quæ duas habet cauſas,éſtque re vera quædam coniectura procedens ex naturalibus ſignis,quæ præſtantur in ſomniis:quædam diuina,quæ ex reuelatione procedit,atque cùm ea reuelatio Dei eſt per ſe, aut per bonos Dæmones, eſt verè prophetica. Multi etiam ſunt, qui præter hæc putantur ex ſomniis diuinare, eò quòd aliquando conſequutum ſit, id quod futurum eſſe ſomniauerint,nonunquam ita, vt euentus maximam afferat admirationem: tamen re vera illud caſu fit: euenítque hominibus ſomniabundis, cuiuſmodi ſunt multi atrabiliarij. nimirũ illi cùm plurima eáque varia ſomnient.fit caſu, vt aliquando in res,quæ futuræ verè ſunt incidant, vt(inquit Ariſtoteles)qui

Duplex diuinandi ratio.

diem totum iaculatur, aliquando collimat, etiam ſi iaculandi peritus non ſit. Neque ſanè adeò mirum eſt, cùm tam multi homines ſemper ſomnient, aliquem aliquando incidere in rem futuram. Neque minus haberet admirationis, ſi nullus vnquam incidiſſet. Neque minori diſquiſitione indigeret, cur non poſſet fieri id quod ab aliquo ſomniatum eſſet. Cur igitur nunc miramur, ſi aliquando fiat? itaque verè diuinandi, hoc eſt, prænoſcendi futura citra coniecturam. & quæ nullam in nobis habere poſſint paſſionem ſui indicatricem, nulla facultas naturalis in nobis eſſe poteſt: tamen diuinandi quodammodo, per inſomnia quidem magis, ſed & per vigiliam aliquatenus eſt in nobis quædam facultas: ea verò malè à Platone collocatur in iecore. Nam cùm diuinare quodammodo ſit contrarium ipſi memorari, ad eandem animæ partem pertinere neceſſe eſt, putà ad ſentientem, quam Plato (vt & omnes Medici) in cerebro ponit: in hepate verò, aut nullius principium eſt, aut appetentis ſolum: atque etſi appetitiua plurium inſomniorũ principium, & cauſa ſit, velut cùm quis cibi laborans penuria, ſomniat ſe comedere affatim multa. & ſemine redundãs, congredi cum mulieribus, inde tamen non fit, vt eiuſdem ſit facultatis aut partis, appetere & ſomniare, ſed vt facultatum & partium animæ ac corporis tanta ſit ſympathia, quæ, vt hoc ita multis aliis argumentis aſſeritur. Sed redeamus ad pẽſum. Cùm ergo per omnia genera indicatum ſit, diuinationes quaſdã eſſe vanas, quaſdam naturales, quaſdam diuinas, vanis quidem non vtebatur Iſraël, vt Balaam prophetãdo dixit, naturalibus vtebatur vt aliæ gentes diuinis meliùs multò quam alij omnes: etiamſi aliis quoque populis dedit Deus veros Prophetas, qui aduentum ſuum illis, & alia quàmplurima demonſtrabant; vt Græcis & Romanis Sibyllas: Orientalibus populis Balaam. Verùm hoc intererat, quòd Iſraël (niſi cùm adulterabatur) non vtebatur Pythonibus, neque oraculis cacodæmonũ, neque eorum prophetiis, ſed ſolùm Dei Optimi Maximi reſponſis, & inſpirationibus per viros ſanctos. Proinde auguriis non vtebantur niſi peccãtes (quod acriter reprehendebant Prophetæ, vt certè Oſeæ cap. 4. dicẽs: *Populus meus in ligno ſuo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei*) neque extorum conſideratione quia hæc vana ſemper ſunt, aut praua, multò miſiùs Pythonibus, aut omninò Necromantia, quia hæc praua ſemper ſunt. Vtebantur verò reſponſis Dei, & prophetiis Sanctorum, atque eorundem inſomniis, & interpretationibus, ac nonnunquam ſortibus; his verò non leuiter, & vtcumque (ita enim eſſent vanæ) ſed accedente ſemper diuina inſpiratione, in re iuſta, & magni momenti. De primo

Animæ & corporis ſympathia.

itaque

itaque modo,quo poteſt diuinatio quædam eſſe naturalis,hactenus dictum ſit.Supereſt ſecundus,quo ſcilicet in ipſa vera, ac prophetica diuinatione,partem aliquam habet natura.Certè quòd diuinetur propriè,ac verè nulla naturalis cauſa eſt ſatis, quandoquidem indicatum eſt,nullam eſſe in nobis facultatem naturalem diuinandi,ſed effectiuum principium externum eſſe ac ſpiritale:tamen poteſt eſſe in ipſo qui talem accipit inſpirationem naturalis quæpiam diſpoſitio,magis aut minùs accommodata ad accipiendum.Non ita quidem vt ea diſpoſitio cauſa ſit inſpirationis neceſſaria,neque qua præſente neceſſariò fiat, neque ſine qua fieri non poſſit.Si enim Deus Optimus Maximus eſt principium efficiens veræ prophetiæ, vt monſtratum eſt his,cùm ne ad creationem quidem adſtrictus ſit cauſæ vlli neceſſariæ, multò minùs ſit in largiendis his donis:ſed cum is (quæ ſua eſt bonitas) ſoleat diſponere omnia ſuauiter, in his quoque quæ ſupra naturam facit,quoad fieri poteſt,rationem ſeruat naturæ,velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum eſt.Quandoquidem diuinatio non naſcitur in nobis vt reliquæ ſenſationes ab obiectis(hæc enim nondum ſunt)ſed à diuinitus factis repræſentationibus,conſtat eam fore accommodatiſſimam diſpoſitionem,per quam maximè vacat à motibus,quos cient ſenſibilia. Nam,vt nuper diximus , vt in aqua quieta facilè redditur quæcunque figura , in agitata verò non poteſt reddi,ita & in quieſcente à ſenſibilibus animo , repræſentatio quæcunque:ab eo verò qui plurimum volutatur circa ſenſibilia, excluditur omnis inſpiratio. Hanc ob cauſam , qui orationi volunt vacare,eligunt ſilentium,quietem,& tenebras, vt ſcilicet audiant quid loquatur in illis Deus. Itaque qui minimè vtitur ſenſibus , is maximè valebit diuinatione. qua de cauſa Plato & Ariſtoteles , diuinationem in fatuis ac ſtupidis eſſe dixerunt,in quibus ſcilicet minimè eſt prudẽtia(quod mihi videtur fabula , vt multa alia , adumbraſſe antiquitas , dicens Tyreſiam cùm donaretur facultate diuinandi factum eſſe cæcum)& in furentibus magis quàm ſanæ mentis hominibus,& dormientibus magis quam vigilantibus. Eadem quoque ratio eſſe videtur , quòd moribundis magis quàm per reliquam vitam.Verùm ne hæc tumultuariè prætereamus,ſed expẽdamus ſingula,quòd fatui diuinationem habeant pro prudentia; contrà prudentes hanc pro diuinatione , videtur conſentaneum, quia vt ſe habent bruta ad hominum genus,ita inter ipſos homines fatui ad prudentes:at verò vt homines prudentia , ita bruta videntur valere diuinatione.Nam piſces multi ſolent incautis præmõſtrare nautis tempeſtatem,vt auiculæ agricolis,

Diuinationis diſpoſitiones:

Fatuorum diuinationes.

Brutorum præſenſiones.

Digitized by Google

armenta bubulcis:& minores greges aliis paſtoribus,& mures in proximam confertim abeuntes,dicuntur præmonſtrare incolis ruinam domus.Multa etiam alia his admirabiliora narrantur de brutorum præſenſione,quam illis velut inſtinctum quendam videtur dediſſe natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipſos homines,imprudentibus datam eſſe diuinationem, eſt conſentaneum. Sed vt hoc quatenus verum ſit conſtare magis poſſit,operæpretium fuerit dicere,quæ cauſa ſit magnæ illius præſenſionis,quæ in brutis conſpicitur.Ea certè eſt, maior brutorum compaſſio cum cauſis corporalibus. Cùm enim hæ ſenſus afficiant, brutorum animæ (vt quæ mente carent) ſenſibilibus magis afficiuntur:quapropter exordia futurorum motuum ſenſus brutorum magis afficiunt. Itaque vt qui carent oculis audiunt exactiùs, ita quæ mente carent animalia exactiùs ſentiunt.Adeò conſpicuum eſt, quòd rationalis contemplatio detrahit ſenſui,vt qui intentiùs diſputant,meditantur,aut orant,ſoleant plurima quæ coram fiunt, aut dicuntur, neque videre,neque audire, ac nonnunquam ſenſuum munere priuari,quam vocant extaſim, vt Socrates, qui (vt narrat Alcibiades in Conuiuio) in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem ſtetit, vſque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerunque, vt qui exactiſſimos habent ſenſus, ſint ad factorias artes aptiſſimi ad contemplationem non adeò:contrà,qui in hac valent plurimùm, ſint ad res tractandas parum idonei. Conſtat ex dictis eam diuinationem:quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipuè eſt, in eo eſſe genere diuinationis,quod naturaliter ineſt per compaſſionem cum cauſis,aut per exordia rerum futurarum. Illa igitur nullatenus eſt vera diuinatio, quæ & prophetia dicitur. Sunt alij homines,imprudentes illi quoque, non tamen fatui aut ſtupidi,ſed dementes,inſani,& furentes, aut naturali vitio aut morbo.hos dicunt plus aliis omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atræ bilis,quæ furoris eſt cauſa,naturam referunt per ſe, quaſi ſcilicet ea ſit eius ſucci vis naturalis-, quia talis ſubſtantia,aut quia calida & ſicca, verùm hoc falſum eſſe conſtat.Nam nullum omninò eſſe poſſe naturalem vim diuinandi,generatim iam monſtratum eſt:ſi autem nulla eſſe poteſt,certè neque in hoc neque in illo temperamento,neque in hoc neque in illo ſucco: non igitur atræ bilis eſt ea vis per ſe, ſed per accidens,quia ſcilicet atrabiliarij ſomniabundi ſunt & loquaces,ſit vt nonnunquam incidant ſomniando aut loquendo in id quod futurum eſt.velut qui ſæpe iaculando aliquãdo collimat, vt nuper quoque diximus. Fit verò vt loquantur quiduis,

Bruta cur præſentiant.

Extaſis.

Somniabundi.

quiduis,& quia imaginationibus denſis,& calore inſtigantur, & quia cùm ſint inſani,non habent(inquit Cicero) quam prudentia ſolet afferre timiditatem,hoc eſt,nihil diſſimulant, ſed omnia effutiunt. quid ergo mirum ſi aliquid exit quale futurum eſt?hæc verò longiſſimè abeſt à vera diuinatione. Aliam quoque cauſam habent melancholici diuinationis,atque eam etiam per accidens,nimirum Dæmones faciliùs apprehendunt hos quàm alios homines,quia plus habent imaginationum,& minus prudentiæ.Cacodæmon verò vbi adeſt,quandam oſtentat diuinationis ſpeciem:nimirum affectat ſemper opinionem diuinitatis, ad quam ſolam ſcit pertinere veram futurorum, per ſe,& non per præſentes cauſas ac notas præſenſionem.Parati etiam hi videntur ad inſpirationes, quia cum ſint alienati mente, minùs intenti ſunt corporalibus paſſionibus. Adeo enim verum eſt eos qui mente laborant, ſenſibus non eſſe intentos, vt dicat Hippocrates eos ne dolores quidem ſentire: argumento verò eſt,quòd videmus tales,& plagas, & vulnera, & nuditatem,& famem, & paſſiones alias quaſcumque ſenſibiles faciliùs tolerare:tales ergo paratiores ſint ad inſpirationes recipiendas.At verò rectè videtur cenſere Ariſtoteles libro de inſomnijs, indignum eſſe, putare Deum cum hominibus dementibus colloqui, præteritis bonis & ſapientibus. Plato quoque diuinam reuelationem amicis Dei fieri putat: nam *maiora illis quæ humana mens conſequi poteſt,ſcit* (inquit) *Deus, & qui Dei ſunt amici*: amicos verò Dei,quis dixerit alios, quàm probos & ſapientes?Hoc argumento videtur Ariſtoteles vellé tollere omnem diuinam prophetiam: illi verò ſolùm concedimus, quod & ipſe dicit diuinationem illam melancholicorum diuinam non eſſe,ſed naturalem,aut dæmoniacam.Diuinas verò inſpirationes, quas prophetias vocamus, fieri per viros prudentes,atque magna ex parte optimos,dico, magna ex parte,quia aliquando etiam locutus eſt Deus per improbos,vt conſtat exemplo Balaam, qui etſi aſtutus, ac ſuo modo prudens erat nequam. Indignum certè loqui Deum per ſtultos & imprudentes homines: dignißimum loqui per prudentiſſimos, & optimos. Ne verò meritis potiùs quàm dono Dei prophetiæ ſpiritus contingere cuiquam putaretur, datus etiam aliquando eſt impio, vt & alia dona, vt certè ſanitatis. Igitur atrabiliarij,& mente moti præ multitudine imaginationum & inſomniorum,& loquacitate, videntur aliquando diuinare:atque eoſdem nonnunquam occupant Dæmones Nec ad veræ prophetiæ ſpiritum recipiendum oberit eius ſuccialiquid,cum neque tantus,neque talis eſt,vt aliquam pariat infa-

Melancholicorũ diuinatio.

Digitized by Google

niã. Nam dictas ob cauſas,quod inſanientibus accidit,dæmoniacum potiùs eſt quàm diuinũ:irruit verò etiam diuinus ſpiritus in quoſdam, qui præ mentis extaſi , quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit , videntur inſanire , vt Saul cùm ſe coniecit in medios Prophetas,Hic vocari poteſt furor diuinus, éſtque re vera couiunctus cum maxima ſapientia,etiam ſi interim tollit prudẽtiam huius ſæculi. niſi enim hãc abſtuliſſet, nõ impuliſſet Dauidem , depoſita regia ſeueritate ſaltare coram populo.Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & ſolicitudinibus,maxima diſpoſitio eſt ad propheticam captandam inſpirationem,eáque naturalis , quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum ſuperiorum contemplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animum vacuum à talibus curis,naturaliter etiam diſponunt , & ad diuinorum contemplationem, & ad prophetiam,etiamſi ipſa prophetia ſupernaturale donum eſt, & veritatis diuinæ euidẽs argumẽtum.Hanc ob cauſam Prophetæ variis modis ſe præparabãt ad recipiendum ſpiritum:nunc ſe conuertebãt ad ſomnos,vt Ioſephus & Daniel , vt in illa requie mentis & trãquillitate, ſine ſtrepitu externorum ſenſibilium , viderent viſiones(qui prophetandi modus inſinuatus eſt illis verbis Ioëlis, capite ſecundo,*Senes veſtri ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt*,quod impletum eſt vt in aliis multis , ita vel maximè in Ioſepho viro ſanctiſſimæ MARIÆ,& in Magis)nunc quoque ſe præparabant oratione,vt in mentis ad Deũ eleuatione, melius reciperentur eius inſpirationes:præparabant etiam ſeſe muſico concentu,quia hic quoque mẽtem erigit, & à ſenſibus abſtrahit.Hæc cauſa fuit,vt Eliſeus rogatus diuinũ reſpõſum, peteret accerſiri ſibi pſaltem.Hac eadem , ſancta Eccleſia , quæ diuino regitur ſpiritu,in celebrandis ſacris vtitur muſicis cantibus,& ſuauibus ſonis,iuxta exhortationem Dauidicam:*Laudate eum in tympano & choro : Laudate eũ in chordis & organo: Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus,omnis ſpiritus laudet Dominum.* Itaque muſica facit plurimum ad demulcendum animum,ac deponendas humanas ſollicitudines:his ita diſpoſitis multò facilius is transfertur ad diuina. Qui proximi ſunt morti,ſolent prophetare,velut Iacob , qui iamiam moriturus vocauit filios ſuos,dicens,*Congregamini vt annunciem quæ ventura ſunt vobis in nouiſſimis diebus*:hoc idem fecit Moſes , cùm eius inſtaret obitus,tribubus Iſraël:nimirum nunquam veriùs à ſollicitudinibus ſeculi auocatur animus.Sed & illud eſt optimè ſic natura comparatum,vt illa hora extinctis ſenſuum motibus,& depoſito omni animi circa res ſenſibiles affectu,mens

Furor diuinus.

Prophetarum ad vaticinãdum præparationes.

Muſices vſus in ſacris.

Moribundi prophetant.

ad

ad eorum, quæ verè ſunt contemplationem conuerſa, veritatem eò clariùs intueatur, quò neglectis caducæ huius vitæ voluptatibus, ad futuram eamque æternam aſpiret auidiùs: & quæ ſuperiori vita, dum adhuc ſenſus vigerent, vel ſola mortis recordatiõe terrebatur, tunc nihil niſi peccata pertimeſcat.

CAPVT TRIGESIMVM PRIMVM.

CAPITE quinto libri Iudicum ſcriptum eſt: *De cœlo dimicatum eſt contra eos, ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.*

Quamquam alia nonulla ſcripturæ ſacræ loca, ſoleant in ſuum vocare ſubſidium, qui iudiciariæ Aſtrologiæ ſunt addicti, nullo tamen mihi videntur meliùs, quàm hoc vti poſſe. Nam quod ex primo Geneſeos adducunt, facta eſſe aſtra in ſigna, atque proinde ſignificare poſſe futura, interpretatum mihi illic eſt, ita vt nihil ad Aſtrologiam. nimirum eſſe aſtra ſigna temporum, velut gnomon in horologio ſignum eſt horarũ: itaque Cœlum totum eſſe chronologium, aſtra verò ſigna temporum. Quod adducunt ex Pſalmo 19, *Firmamentum annunciat opera manuum eius.* hoc eſt (vt illi interpretantur) quæ Deus facturus eſt firmamentum annunciat, longè potiorem enarrationem accipit; pulchritudinem ſcilicet cœli, & firmamenti quod conſpicitur, quodammodo nobis indicare poſſe pulchritudinem operum Dei, quæ conſpici non poſſunt. tamẽ quod dicit, de cœlo dimicatum eſſe cõtra eos, & ſtellas manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnaſſe, plurimum videtur Aſtrologiæ fauere. Nam quo alio potiùs modo, victoriæ cauſam in aſtra reiiceret, diceretque curſum & ordinem, quem eo die tenuerunt ſtellæ, fuiſſe Siſaræ infauſtum, & exitioſum? ſi igitur quia ſtellæ eum ad ſeſe tenuerunt ordinem Siſara perit, potuiſſet is per Aſtrologiam periculum præuidere, atque adeò (niſi vel inuitos fata trahunt) deuitare. quod ſi ita eſt, poſſunt quidam aſtrorum curſus, & ordines eſſe fauſti & infauſti: atque adeò iidẽ quibuſdam fauſti, & quibuſdam infauſti. is enim aſtrorum ſiue ordo, ſiue aſpectus fuerit Siſaræ infauſtus, Hebræis fauſtiſſimus, ſi verò ita habet, prudẽter ſanè eo die Siſara timuiſſet cœlum, ac deuitaſſet prælium. Cur ergo Dominus Hieremiæ cap. 10. præcipit, dicens, *A ſignis cœli nolite metuere, quia timent gẽtes?* Neque verò ibi (quod aliquis fortè interpretetur) vocat ſigna cœli, tonitrua, fulgura, aut fulmina, aut cometarum omne genus, & quæcumque

Aſtrologiæ iudiciariæ reprehenſio.

Signa cœ-

homines vocant portenta: ſed idem eſt quod hîc prohibet,& apud Iſaiam cap.47. deriſit,dicens Babyloni, *Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum: ſtent & ſaluent te augures cœli, qui contemplabantur ſydera,& ſupputabant menſes, vt ex eis annunciarent tibi ventura.* Itaque vocant Aſtrologos augures:horum ergo diuinationes vt & alias omnes,par eſt,intelligas prohiberi fidelibus,c.19.Leuitici,vbi dicitur,*Non auguràbimini:*& Numerorum 23.Deuter.18.& Iſaiæ 47. Conſtat Dei populũ ab hac diuinationis ſpecie, qua Chaldæi maximè omnium vſi ſunt, vt & ab omni alia præter verã prophetiã,abſtinuiſſe, ſiquidem Numerorum 23.dicitur:*Non eſt auguriũ in Iacob,neque diuinatio in Iſraël.* quid eſt ergo quod nũc Debora ſtellarum curſui,& ordini imputat victoriam populi Dei? Mihi non eſt hæc quæſtio,vt neque alia vlla in hoc opere,tam diſputanda Theologicè, quàm iuxta conditionẽ argumenti,Phyſicè. Quapropter videndũ eſt, an ea Aſtrologia diuinatrix,quam veteres vocabant, vt videre eſt apud Ciceronem,ſcientiam Chaldæorum,ſit ars quæpiã naturalis,an potiùs impoſtura quædã. quod examinauit diligentiſſimè,atque vt mihi videtur magna ex parte veriſſimè, Picus Mirandulæ comes. Ego verò mihi hanc quæſtionem ſuſcipio, non quidem tam diffusè, quàm ille,ſed preſſiùs,meo more,tractandam. Duas partes habebit diſputatio:altera verſabitur circa ipſam naturam cœli & aſtrorum,altera circa ipſos Aſtrologos; & videtur quidem hæc ex illa pendere:ſi enim aſtrorum, pro mira quam habent varietate,ac pro ſua innumerabili multitudine,ſunt etiam plurimæ eæque mirabiles virtutes,quibus inferna hæc moueant,videntur Aſtrologi laudandi, qui non patiantur eas latere mortales: ſin autem non ſunt plures quam apparent cuiuis è plebe,damnandi ſunt, quòd tam leuiter illis tribuant multa quibus carẽt. Hanc ob cauſam Picus,acerrimus Aſtrologorum impugnator, affirmat aſtris nihil eſſe præter motum & lumẽ,& motu mouere,& lumine calefacere,calore, vt ille putat,quodam viuifico,à calore elementari & igneo,natura diuerſo. Aſtra itaque hæc ſolũ facere,atque omnia idẽ,plus aut minus:multiplices verò illas rerũ mutationes, & affectionum differentias,imputari materiæ. Diſputat multa hinc inde, vt detractis cœlo omnibus virtutibus,præter motum,& lumẽ, effecta tueatur. In duas verò præcipuè,pro illis omnibus fertur reſponſiones,ſcilicet,aut alias omnes paſſiones,præter motum & calefactionem,fieri per accidẽs à calore aſtrorum; aut calorem illum eſſe cauſam vniuerſalẽ,ac proinde effectiuam per ſe multorum,atque adeò cõtrariorum,concurrendo cum multis, & contrariis naturis particularibus. Hæc arbitror ſumma eſt totius

Aſtrologia diuinatrix quid.

De Aſtrologia diſputatio.

Aſtrorum vis.

totius libri tertij Pici, qui ſolus eſt Phyſicus, alij enim partim ſunt Theologici, partim Aſtrologici. Mea verò hac in parte, plurimũ diſſidet ab illius ſententia, nam motus cœlorum, qui circularis eſt, haudquaquam poteſt motuum, qui in aëre cõtingunt, eſſe cauſa. Concedit Picus Ariſtoteli, ſi cœlũ quieſceret, futurũ vt nihil moueretur: cœlum igitur circumeundo mouet hæc inferna: aut ergo motu ſuo per ſe id facit, aut per accidens per ſe dico, ſi cœlum id facit tantùm quia mouetur: per accidẽs ſi quia mouendo cõmunicat facultatem mouendi reliquis: velut ſi quis manu admouet ſtupę candelã, manus motu ſuo mouet candelã, & comburit ſtupã, illud per ſe, quia non aliter mouet candelã quàm mouendo manũ, hoc per accidens, quia mouendo manum ac candelã, admouet ignem, qui vrit per ſe. Si igitur cœlũ ſuo motu facultatẽ aliquam immittit rebus, qua adiutæ mouentur, habet iã vim aliam mouendi præter ſuum motum, ſin autem nullã mittit, ſed mouet ſolũ quia mouetur, perinde eueniret, ſi cœlum ligneum, aut æneum, aut lapideum eſſet, atque ita vt nunc circumferretur: non eueniret autem. Cur enim ſi lignea ſphæra ſuperieri lõco ferretur circulo, hîc apud nos ferretur recta lapis & fumus, ille deorſum, hic ſurſum? nã quidquid mouendo mouet aliud, id quidẽ facit impellendo, aut trahendo, volutando, aut vehendo: at verò lapis cadẽs, neque trahitur, neque pellitur, neque portatur à cœlo, neque verò volutatur, cùm feratur recta: concurrit ergo cœlum cum iis quæ feruntur, virtute aliqua motiua quam immittit, quæ motus non eſt. ſed neque lumen (quanquã id ille concedit, ſatius vérò ſit indicari) nã lumen illuminat; illuminando verò nõ poteſt per ſe mouere, ſed per aliud, hoc eſt, per illuminationẽ immittens vim mouendi. quod ſi ita eſt, habet cœlũ, quam cõmunicet vim aliam à motu & lumine, ſed quod accepimus ita patet. Si lumine moueret, nõ eſſet latio primus omnium motuũ, ſed alteratio. nã cœli lumen non pendet à motu, luceret enim Sol quieſcens, non minùs quàm latus. cõſtare id potuit pugnante Gedeone, penderent verò lationes aliarũ omnium rerũ ab illuſtratione, quæ alteratio quædã eſt: non eſſet ergo latio primus motuũ, quod Ariſtoteli cõcedit Picus. Neque verò eſt quod tã apertè ſubuertat eius ſententiã quàm id quo maximè ſe tueri vult. *vt* (inquit) *cor ſuo motu mouet alias omnes corporis partes, ita cœlũ alias mundi* conſtat verò cor non ſolùm alias partes, quæ ad illud non ſpectant, ſed neque arterias mouere ſuo motu, ſed facultate pulſandi quã illis mittit, quam & vitalẽ Medici vocant. Niſi quidẽ moueretur non moueret, id verò eſt per accidẽs, quia ipſũ extingueretur, neque poſſet alius

Cœli motus.

Lumẽ cœleſte cauſa.

Localis locus primus.

virtutem demandare:eſt itaque cœlo virtus, qua mouet hæc inferiora,præter motum.conceſſum ſanè,quod niſi mouendo, eam mouendi vim non communicaret:nihilominùs virtus illa mouendi, aliud eſt quàm motus: vel hoc ſolùm argumento, quòd facultas ſeu virtus nomen eſt immanentis qualitatis; motus,paſſionis cuiuſdam. Iam verò neque quòd lumine calefacere dicit,probare poſſum, neque quòd calorem quem cœlum gignit ſpecie differre dicit ab eo quẽ ignis. Nam quæ maximè cœleſtem fulgorem videntur participare, vt ſpiritus in nobis, qui ſenſibus ſeruiunt,neque calidi ſunt neque calorifici, ſed ſine calore fulgidi,vt hoc modo differat,authore Galeno ex ſententia Platonis,quem maximè ſequitur Picus,ignis cœleſtis ab elementari, quòd ille ſit ſine calore lucidus, hic calidus & lucidus. Exemplo conſtat id oculi, qui ad ignem refertur ob fulgorem ſpirituum, ad illum è cerebro venientium confertim,alioqui verò eſt ſubiecto frigidus, & plenus aqua: quod ferre natura non poſſet,ſi is fulgor eſſet caloris effectiuus:non igitur illud lumen calorem rebus affert per ſe,ſed per aliquod accidens Atque eum calorem quem Sol vtcunque facit,ſpecie non differre ab igneo conſtat,cùm incidentes in eandem ſubſtantiam, vnicam reddant intenſionem. quid enim? Si quis à Sole bimul & igne calefit,duos concipit calores,ac non potiùs vnum intenſiorem duabus cauſis in idem opus incumbentibus? Si vnicum,non different ſpecie,qui ſeſe augentes conflant vnum numero:porrò ſi duo, vterque excludit frigus: vtrique ergo erit frigus contrarium quod ſi vtrique æquè,non ſunt illi diuerſi,ſed idem,quia vnum vni contrarium, eſt. Non igitur ſolaris calor vrit minùs quàm igneus alia ratione,quàm quòd moderatior,neque certè coquit & vegetat magis, niſi ob eam moderationem & coniunctiſſimas quaſdam benigniſſimas influentias.quas,quid ſe putat Picus facere contra Aſtrologos, referens omnes in motum & lumen? certè facit nihil etiamſi concedantur omnia.dicit enim, ſtellis eſſe nihil aliud quàm motum & lumen. Quid,quòd calefaciunt,quid aliud eſt quàm illuminare? Reſpondet, vt cœlum eſt cauſa vniuerſalis, ita & eius virtutes eſſe vniuerſales & eminentes,ac proinde poſſe facere multa,ac varia, atque adeò contraria etiam. Quid ergo interefit ad Aſtrologiam,ſiue per plures, ſiue per pauciores facultates poſſit cœlum facere multa eáque varia, ſi modò poteſt? concedet tibi Aſtrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil eſſe præter motum & lumen, id verò lumen cœleſte, quia cauſa vniuerſalis eſt, eminenter continere virtutes omnes rerum

Calor cœleſtis.

Oculi natura.

De Sole multa.

multa,

mutabilium,atque ita poſſe hæc,& illa, quãtacumque ſcilicet, volet confingere.Vſque adeò falſum eſt,omnia quæ facit cœlum,facere motu & lumine , & ad propoſitam diſputationem nihil intereſt.Neque verò ego(vt hoc obiter dicam)propter calorem ſolùm,dico cœlũ vires habere alias quàm mouendi ſeſe & illuminandi. Nam,vt alibi indicaui,cœlo non eſt vis calefaciendi,ſed lumine gignit calorẽ,id verò non per ſe,ſed ob analogiam,& ſimilitudinẽ naturæ,alliciendo ad illuminatũ aërem eum ignem,qui per hanc corruptibilium ſphęrã permeat.Itaq; calor non cogit nos affirmare , eſſe in cœleſtibus corporibus alias virtutes à motu & lumine:ſed lationes potiùs horũ inferiorum,quas à motu cœli pendere cũ omnibus Phlloſophis fatemur:non tamen ob ipſum motũ per ſe,ſed ob aliquas virtutes,& influentias motrices,quas motu immittere, hîc, & alibi anteà probauimus.neque ſolum eas virtutes in cœlo,eiúſque partibus eſſe exiſtimo,ſed innumeras alias indicibiles, quibus omnium mutationũ,quæ hîc penes nos aguntur, in efficientis genere cauſæ ſunt priores quidẽ iis,quæ ipſi materiæ ſunt proximæ,poſteriores verò quàm aliæ quæ ſuperiores ſunt,& ordine quodam poſitæ,vſque ad primã:quæ omniũ,quæ vbi mundi,ſiue inferioris,ſiue ſuperioris aguntur,cauſa eſt.Neque verò putò.omnibus cœli partibus omnes eas virtutes ineſſe eodem modo:ſed vt lumen quod conſpicimus,videmus alias aliis partibus conferre,vt Solem Lunę,ne de quibus dubitatur affirmemus quidquá)ita alias quoque virtutes,quas neque nominare poſſumus,neque ſentire,eſſe alias in aliis aſtris,aut ſolis , aut præcipuè,& aliis ab aliis demandari,ita vt ne minima quidem ſtella ſit,quæ non conferat peculiarẽ aliquam commoditatem, & toti mundo, & reliquis partibus. Quorſum enim Deus tot in firmamento ſtellas , neque plures neque pauciores , & hoc ordine.& his interuallis,vt hæ Coronæ, illæ Canis,aliæ Buccinæ,aliæ Currus redderent figurã?cur omnes & fixas & errantes,has hac,illas illac,tanto has tempore , tanto illas facit circuire,ita certa lege,vt nulla per innumera ſecula,vel latũ vnguem poſſit declinare? An caſu horũ quidpiã, vel fruſtra,ita vt aliter fieri,vel quod minutulum in eis eſſe videtur,poſſet citra mundi læſionẽ?minimè.Si enim in formatione hominis tanta eſt operis perfectio,& elucet formatoris ſapientia,vt ne minimæ quidẽ particulę addi detrahíve poſſit quidpiã,magnitudini, numero , figuræ, aut poſitioni, vt Galenus toto opere de partium vſu ſapientiſſimè indicauit , ſed neque in mure aut formica , ſed ſunt vnicuique iuxta ſuam naturam accommodata omnia organa, vt nulli vllum aliter melius , quantò magis id

Influẽtiæ cœleſtes.

cenſere

cenſere æquum eſt, de perfectiſſimis & pulcherrimis illis corporibus? profectò qui in numero, pondere & menſura fecit omnia ſapientiſſimè, non fecit illum ornatum cœlorum caſu, velut lapillos multos ſparſim proiiciens, vt quiuis fortè ceciderit: ſed pro numero virtutum fecit aſtra, & ſingulorum à ſingulis diſtantiam iuxta certam proportionem dimenſus eſt: atque ex ea proportione natæ ſunt multiplices illæ figuræ. Ea verò proportio interuallorum non fuerit, quæ maximè ſpectantium oculis placere poſſet, ſed quæ communi mundi vſui maximè accommodaretur, vt ſcilicet diſtarent ſingula à ſingulis, vt maximè poſſent virtutes ſibi communicare mutuò in vtilitatem totius. Hæc eſt enim veræ pulchritudinis lex, partium nempè omnium ad vtilitatem totius accommodatiſſima compoſitio. Vtilitati verò huic accedit harmonia ſecundùm perfectiones Arithmeticas, & viſui grata pulchritudo. Nimirum illa, vt & alia omnia quæ facta ſunt, fluxerunt à perfectiſſimo & pulcherrimo exemplari. Vt verò hæc quæ commemoraui, pulchritudinem operis, & artem opificis indicant; ita, ſi vnius aut duarum virtutum facta eſſet tanta corporum multitudo, nullam neque ob diſtantias, neque mutuos aſpectus, neque varios motus afficiendi habens differentiam, eſſet ſanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertiſſimus. Non eſt igitur ita: ſed fateri oporter, eſſe in cœleſtibus corporibus multas mirabileſque virtutes. Nam quod dicunt, multiplicis mutationis cauſam referendam eſſe ad materiam, nihil obſtat: ſiquidem mutationum & alterationum in materia tantùm eſt paſſiuum principium: effectiuum verò eſt in formis rerum proximarum, ac multò priùs in ſuperioribus cauſis: per quas ordine quodam priorum & poſteriorum, deriuatur virtus primæ vſque ad res ſingulas. Si igitur (quod ad ſecundam diſputationis partem attinere iam incipit) ita habet, cur Aſtrologia iudiciaria, à viris doctis deridetur vt inanis, à cordatis exploditur vt inutilis: à diuinis legiſlatoribus & vatibus interdicitur, ac ſecundùm idololatriam vituperatur, vt impia atque adeò multis Pōtificum decretis, & Imperatorum etiam, quorum extant adhuc multa edicta, de Aſtrologis vrbe pellendis? Sub Claudio (authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellendis, factum eſt Senatuſconſultum atrox & irritum.

Harmonia cœleſtis.

Mutationis multiplicis cauſa.

Aſtrologia iudiciaria reprehenditur.

Mathematici Italia pulſi.

Nam neſcio quo magno malo, aut quo Dæmonum aſtu fit, vt cùm vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui poſſint, imò neque deterreri, quod ſanè nouum non eſt. nam idem Tacitus in libro decimoſeptimo de Mathematicis dicit *Genus hominum potentibus infidum, ſperātibus fallax, quod*

quod in ciuitate noſtra, & vetabitur ſemper, & rètinebitur. Sed videamus quod ſit eius impoſturæ principium. hoc certè. Eſſe multiplices virtutes aſtris, quibus omnia quæ hîc geruntur gubernantur, atque pro differentia aſpectuum ad ſeſe & ad res infernas, varias naſci affectiones, quod videmur recepiſſe, atque confirmaſſe: itaque quia videntur habere virtutes multas, & habere has & illas, colligunt temerè quæ temeritas eſt certè, & inanis, & noxia, & parũ pia. quæ diſtinctioris doctrinæ gratiâ, ſeorſum indicabuntur. Ac primùm eſſe inanẽ, hoc eſt, vanã, nullius veritatis participem, atque omninò ſcientiam nõ eſſe neque artem, ſed impoſturam, & figmentum. idque eò maius aliis figmẽtis quod illis ſolent impoſtores alios homines decipere, ipſi nequaquã decepti: hoc verò ipſis etiam impoſtoribus imponitur. non enim arbitror, omnes qui hanc fictitiam artem profeſſi ſunt (nam tametſi ea fluxit ab idolatris, qui adorabant cœleſtia corpora, & à Iudæis, & Mahometanis magna ex parte aucta eſt, inciderunt tamen in eam nonulli ex noſtris non parum docti & probi præ vafritie & malignitate voluiſſe vulgaribus imponere, ſed eorum non paucos præ curioſitate, qui non exiguus animi morbus eſt, in eam credulitatem incidiſſe, & quæ hominum eſt fragilitas) cum multis eſſe deceptos: ſatis arbitror conſtat, me non vituperare eam Aſtrologiã, quæ in cognoſcendi cœli motibus verſatur, cùm ea nihil eſſe certius in humanis poſſit. neque iis quæ circa propriam illius materiam fiunt præſenſionibus: non enim minùs certum eſt, futurum poſt biennium eclipſim Lunæ, quàm futuras in menſe Iunio breuiſſimas noctes. nam niſi quis ſupputando decipiatur, eadem vtriuſque ſcientia eſt: Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt ſcientiam Chaldæorum, nunc vocant Aſtrologiam iudiciariam, quam qui profitentur annuatim nobis prænunciant futuras aëris temperies, & temporum conſtitutiones, ſalubritatem aut inſalubritatem, abundantiam frugum aut penuriam, otium aut bella, & eorum exitus triſtes, aut fortunatos, Principum incolumitatem aut mortem. hi ipſi electiones faciunt horarum fœlicium, aut infœliciũ, pro quibuſvis negotiis ſuſcipiendis: per interrogationes, quas illi vocant reſpondent de re quacumque interrogati: velut quis furatus fuerit quod domi deeſt; quò fur abierit. Iam verò per natales horas diuinant futuros hominis cuiuſque mores, eiúſque fortunam, viuendi & moriendi ſortem Hæc omnia vana ſunt, etſi non omnia æquè. nam cùm mutationes omnes corruptibilium corporum ad calidum, frigidum, humidum, & ſiccum referantur, & hæc

Chaldæorũ reprehenſio.

in

in cœlis habere cauſas priores & ſuperiores quæ per influẽtias cõmunicantur cõceſſerimus, pluuias quoque ac ſerenitates, flatus & trãquillitatem aëris cauſas illic habere conſequens eſt. Si autem hæc, & fructuum prouentus boni aut mali, & morbi, & ſalubritas; horum enim cauſæ maximè ſunt in temporum conſtitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie aëris, pluuiis aut ſerenitate, flatuum abundantia aut vacuitate ſpectantur, vt apud Hippocratem videre eſt alibi ſæpe, & maximè in Epidemicis, in his ergo bonam cauſæ partem videntur habere poſſe aſtra, poſt hæc ſecundo etiam loco nonnullam & in formandis moribus hominum. ſi enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, vt libello proprio indicauit Galenus, poſſint etiam nonnihil aſtra ad mores. Ad fortunam verò quid poſſunt aſtra? nam hoc ipſum caſu, aut fortuna aliquid fieri, eſt nihil aliud quàm ſine cauſa certa & per ſe fieri, ſi Ariſtoteli credimus. contradictionẽ ergo inuoluit, cauſas eſſe in aſtris eorum quæ caſu contingant, aut fortuna, vt, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quòd fodienti illi vineam theſaurus inuentus ſit: nihil enim minus fortuna aut caſu fieret, quàm illud quod cauſam haberet certã in incorruptibilibus & æternis. Quæ fortuita ergo ſunt, vt quòd ille ſit à latronibus occidendus, quòd alius ruina, alius fulmine moriturus, quòd alius domi, alius in agro, quòd exeunti ab vrbe furi verſus Oriẽtem prætor longè viſus ſit, ac proinde ad Occidentem deflexerit, nullam cauſã habere poſſunt in aſtris, ſed neque in vniuerſa rerum natura per ſe, ſed ex accidenti quodam: vtpote quæ caſu aut fortunã fiunt: ſunt verò hæc in quibus maximè gloriantur. Hoc ergo genus præſenſionum, quod ſpectat ad fortunam, & caſum, Phyſica ratione penitus excludetur: illud quod ſecundo loco memorauimus, pertinétque ad mores hominum: ſiquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium, penitus erit vanum: vt ſi cùm eſſet dicendum, mulier hæc erit libidinoſa, aut ne ita quidem, ſed calida, dicas erit meretrix, aut infidelis viro: aut cùm dicendum, erit auarus, aut ne ita quidem, ſed natura propenſus, dicas furabitur: alterius enim cauſa partim in educatione eſt, partim in natura, alterius verò in arbitrio, quæ plurimum diſſident. ſi qui verò aſtra neceſſitatem putant arbitrio ponere, hi humanam tollunt libertatẽ, & rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. Supereſt ergo ſolùm primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes, & in hoc ſecundo exigua quædam particula. Sed & in his ipſis incertitudo ſumma, ob cauſarũ implicationes, ea verò apertiùs conſpicietur in eo quod pertinet

Aſtris nihil eum fortun.

Aſtra non neceſſit.

ad

ad mores. nam ſit ita,faciat Mercurius fures,an cùm hîc naſceretur,erat ſolus Mercurius in cœlo?habes aliorum omnium perſepectas naturas, omniúmque ſubduxiſti rationem quantum ſcilicet ſingula annuerent ? non(dicunt)ſed quorundam. quid ergo?omnia reliqua ſcis eſſe neutra?ſed ſint,aut habueris omnium rationem,atque iam nõ Mercurius ſolus,ſed cœlum totum illa hora faciat fures:An non per temperamentũ principiorum.& materiæ generationis,id fieri dicebamus? ad eam ergo temperiem,parentum temperies non minùs facit quàm cœlum,non ſunt verò parentes omnes qui eadem hora coëunt eiuſdem tẽperamenti.oportebit ergo te iam videre,non ſolùm natalem horam huius,ſed & ſuorum parentum,& auorum, ac denique omniũ à quibus in hunc poteſt aliquis naturalis motus deriuari : ſcimus verò aliquando ſimilitudines etiam ab atauis. Sed noueris maiorum omnium ſecundùm vtramque partem temperies,ſcis etiam victus rationes, atque quid congreſſuri eſitauerint,piſces,an alia? nam ad ſeminis temperiem plus facient hæc,quàm Mercurius aut Venus.interrogaſti quibus cibis vſa ſit prægnans?ô quàm exigua manet iam cauſæ portio in iſtis ſchematis aſtrorum , quæ pro natali hora faciunt. Sed ſit hæc quantulacunque , an non erit maior in hora conceptionis ? dicunt ſe vtriuſque horæ rationem habere , atque ex hora ortus horam conceptionis agnoſci. omnes igitur eadem hora nati , eadem etiam concepti ſunt, non ergo poſſunt naſci ſeptimeſtres , & nouimeſtres , & decimeſtres ſimul . at verò quacumque hora poteſt naſci ſeptimeſtris,ergo nunquam poteſt naſci vllus nouimeſtris. quòd ſi non quacunque hora poteſt naſci eorum quilibet, ſint quædam horæ ſeptimeſtrium,quædam nouimeſtrium , quædam decimeſtrium : at verò nullæ tales definitæ ſunt ab eis. non poſſunt ergo ex hora ortus ſcire horam conceptionis; neque igitur ex naturalibus figuris poſſunt quidpiam præſentire.Quid ergo ſupereſt ? vt prædicant nobis pluuias , aut ſerenitatem , flatus aut tranquillitatem , frigora,aut æſtus,ac per hæc de morbis & eorum curationibus etiam quædã itaque ſupereſt ſolùm Aſtrologia agricolarum,nautarum,& Medicorum,quæ perexigua eſt.nam agricolæ & nautæ metereologicis ſignis magis vtuntur,quàm æthereis:Medici paucorum admodùm aſtrorum conſiderant ortus & occaſus,Pleiadum ſcilicet & Arcturi:aſpectus verò Lunæ & Solis:atq; hæc quoque multi doctiſſimorũ cẽſent eſſe ſuperſtitioſa.Sed huic præſenſioni non admodùm repugno,quanquam ei quoque obſtant duo magni momenti

Mercurius facere fures creditur.

Aſtrologia agricolarum, nautarum & Medicorum.

Digitized by Google

momenti.Primum quidem, multiplicium cauſarum cõcurſio, quarũ neque perſpecta eſſe poteſt natura, neque haberi ratio. Alterũ quod in Phyſicis indicauimus,quòdqueomnem ex cauſis naturalib. diuinandi rationem eleuaret, etiamſi omnium virtutes eſſent perſpectiſſimæ,atque ob oculos poſitæ, videlicet, primum motorem non ſolùm mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vſque ad vltima, ſed præter commune hoc mouendi principium,quod ſimul æquè præbet omnibus, cooperari immediatè(quid vetat ita dicere?)cum ſingulis eſſeque cauſam liberam, quæ ſingula deffectit, non quò cœlum trahit,ſed quò ipſe vult. neque verò ſolùm miraculosè,ſed naturaliter, & cum magna ſuauitate cur enim miraculum hoc, ſit, magis quàm ſi mea me mens trahit aliò, quàm cœlum aut natura impellunt?præterea à neceſſe eſt ſcientiam omnem reſolui in principia,quæ per ſe nota ſint, aut in nſtrata, autalia ſcientia demo cognita experimento, aut à prima veritate reuelata. Aſtrologiæ verò iudiciariæ principiis nihil horum accidit.ea ergo non eſt ſcientia,ſed inanis impoſtura(exceptis minutulis illis)nihilominùs quàm ſortilega.Primum quidem eà non eſſe per ſe cognita, neque in alia ſcientia demonſtrata,ipſi dabunt:reuelatam eſſe dicũt eorum quidam, alij ab angelo Adæ,alij Enoch,alij à Raphaële Tobię,ipſis verò Aſtrologis quis reuelauit factas eſſe antiquis iſtas reuelationes?Certè ipſi ſibi. Nam qnæ Eccleſia, quæ ſacra ſcriptura,dicunt,Traditio eſt, per quos Apoſtolos ? Non igitur eſt maior fides illarum reuelationum, quàm ipſorum Aſtrologorum authoritas.hæc verò eſt quæ in dubium tunc vocatur non eſt ergo ſuorum principiorum fides.Supereſt vt ſint experimento cognita:hoc vt perſuaderent Chaldæi,Græcis, & Romanis dicebant, vt primo libro de Diuinatione licet apud Ciceronem legere)ſe obſeruationes horum feciſſe per quatercentum ſeptuaginta miliia annorum, ac rectè quidem dicebant. nam tot ac multò pluribus erat opus,vt ſingularum figurarum tenerentur perpaucæ obſeruationes.Nam ſi toto anno magno quem quadraginta nouem millibns annorum eſſe dicunt,cœlum totum nunquam ad eandem penitus redit figuram, totis quatercentum ſeptuaginta millibus,rediiſſet minùs quàm decies.eorum verò quibus per experimentum fides debet adhiberi,teneri debent multæ obſeruationes: paucæ enim caſui poſſunt imputari, vt & capite primo Metaphyſicorum dicitur, multæ eiuſdem rei memoriæ vnius experientiæ vim habent. Illi igitur mentiebantur conſentaneè:multò impudentiùs noſtri,qui càm credant, mundi totiùs nondum eſſe exactos

Diſputatio de Aſtrologia iudiciaria.

ſeptem

septem mille annos,& multis iam myriadibus iactari istas impostu-
ras, dicunt nihilominùs experimentis cognita esse tot, quot vel fingendis miror mundum fuisse satis. Quod verò Thaletem Milesium primo Politicorum, capite septimo, dicit Aristoteles per Astrologiam prospexisse vbertatem olivarum futuram, non admodùm curo; præuiderit enim ille per incipientis iam anni constitutionem, vt agricolæ, aut Medici, at præuidisse per Astrologiam, fuerit inanis fama; est enim, vt indicatum est, inanis hæc Astrologia. Quòd verò si inanis sit, etiam noxia, facilè constare potest, quandoquidem multis credulis, & pusillanimis, quæ prænuntiata fuerunt dira, præ timore totius vitæ suauitatem abstulerunt, ingerentia melancholiam, atque adeò veram insaniam; & quod grauiùs quidem est, nonnullis nimiùm cautis, ipse timor facit certa esse pericula, velut si timet à muliere, ipsa Zelotypia, si ab hostibus, assidua armorum gestatio: si ab aqua, pauor pontes angustos prætereundo: denique à quibus quisque timet in ea videmus facilius incidere; vel permittente ita Deo, ita enim legimus capite vltimo Isaiæ: *Vnde & ego eligam illusiones eorum, & quæ timebant adducam eis*: & capite decimo Prouerbiorum: *Quod timet impius, veniet super eum.* Atqui hæc sanè fuerit vna causa, qua quæ ominantur, aliquando eueniant. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: si verò bona, quòd inani spe seducentes, multa impellunt frustra tentare, atque interim magnis se exponere periculis, aut certis aliis sese priuare bonis, tametsi enim fieri possit, vt quispiam spe inaniter concepta, tandem compos fiat leuiter sperati boni, multò tamen plures fuerint, qui spe, cadentes, magna sint experti pericula, vt qui Imperij concepta spe, factus prædo periit in furca: aut certa bona amiserint, velut qui thesauri inuenien-
di, aut chymica arte faciendi aurum spe allecti, laborauerunt, quorum vix quispiam est, qui non rem totam perdiderit, quidam verò qui non quærebant, inuenerunt thesaurum. Satius ergo multò sit vt inuenias, vineam tuam fodere; quàm de thesauro cogitare, ita, vtiliùs multò sit hominibus, vitam prudenter institutam agere, quam diuinatione agi. Sed neque satis piam esse, præter sacræ scripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidem de Dei prouidentia, & de libero arbitrio, tametsi enim præfari semper soleant, se illa imprimis salua esse velle: sunt verò adeò nimij narrando tam multa & stupenda, vt latenter de necessario fato, sacrilegam audientium animis ingerant opinionem. Hæc accedit multos, huius prætextu, Necromantiam exercere. Dæ-

Oliuarum vbertas prædicta.

Necromantia.

Digitized by Google

monéſque (vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nonnulli à fide deerrent) exequi quo ad poſſunt illorum prænunciata, quæ alia cauſa eſt, vt eueniant, operéque comprobentur nonnulla. Præter dictas verò duas cauſas alteram ab effectibus eorum quibus prænuncientur, alteram à Dæmone, eueniunt quædam caſu, non ſunt autem tam multa quæ non mentiuntur, vt dictæ tres cauſæ (ſi modò caſus in cauſis eſt) non poſſint eſſe ſatis. Eorum mendacitatem facetè admodum notauit Seneca, in ludo de morte Claudij Cæſaris, inducens Clothum ita loquentem: *Patiar aliquando Mathematicos verum dicere, qui illum poſtquam princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt* Accedit etiam, eam credulitatem coniunctam adeò eſſe cum Idololatria, vt Babyloniorum religio nihil fuerit aliud, quàm ipſa ſcientia Chaldæorum. nam eadem Deorum & aſtrorum nomina. & eadem canebant de Diis in ſacrificiis ſacerdotes quæ prædicabant de aſtris Aſtrologi. nimirum illis furatum eſſe boues Mercurium, hi ſub Mercurio natos eſſe fures: & alia omnia eodem modo & meritò quidem; nam perſuaſi bona malaque omnia ab aſtris venire neque quod amarent, neque quod timerent habebant aliud, quàm aſtra Proinde ſimul cum idololatria damnatur hæc Aſtrologia loco citato ex Hieremia, his verbis: *iuxtà vias gentium nolite diſcedere & à ſignis cæli nolite metuere, quæ timent gentes quia leges populorum vana ſunt.* Vide vt leges gentium coniungit cum timore aſtrorum. Peccant etiam Aſtrologi in ipſa aſtra imputantes illis tam multa. nam cum facta ſint omnia à ſummo bono, boni gratia, vt ſcilicet gignant, foueant, & augeant, in mortes in crimina, in bella, nullũ factũ eſt, neque, quidquam inde, maliguũ venit, niſi ex accidenti quodam. Quo pacto ergo ſtellæ pugnauerunt contra Siſaram? nullo certè, quis enim congredientium ſimul hominum, poſſet illis eſſe delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananæos; ſed ſtellarum nomine haud dubiè illi vocantur Angeli, qui iuuarunt populum Dei aduerſus impios. Dicuntur verò manere in ordine ſuo, quod ſuo quiſque eſt ordine cœleſtis illius hierarchiæ: qua nihil eſt in rebus creatis pulchrius, aut ordinatius. Curſus verò Angelorum, dicitur aſſidua illa & continens cooperatio, qua homines cuſtodiunt, & gubernant. Angeli igitur cuſtodes Hebræorum quorum princeps Michaël, ſuo quiſque ordine perſiſtentes in defendendi munere, pugnauerunt contra Iabin regem, & ducem exercitus Siſaram. atque hic eſt ſenſus literalis huius loci, non aliter ac duodecimo capite Apocalypſi

Stellarum nomine Angeli.

Angelorũ curſus.

Digitized by Google

calypſis dicitur, *cauda draconis illius trahebat tertiam partem ſtellarum cœli, & miſit eas in terram*, quo loco ſignificatur literaliter tertia pars angelorum. vnde nihil hic habere Aſtrologiam iudiciariam quo ſe tueatur: ſed oportere, vt contemptis his vanitatibus, bene ſemper ſperemus, & actiones noſtras prudenter inſtituamus, dantes gloriam Deo.

CAPVT TRIGESIMVM SECVNDVM.

CApite 37. libri Iob ita habetur: *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.*

His verbis ſolent ſeſe munire, qui Chiromantiam profitentur, diuinantes ex lineis manuum, neque minora neque pauciora, quã Aſtrologi ex ſchematis ſtellarum. itaque intelligunt verbis his Iob ſignificari Deum, cuicumque depinxiſſe in manu ſigna eorum quæ facturus eſſet: illi verò prædicunt, & quæ perpeſſurus, ſiue ab internis cauſis, ſiue ab externis, ſiue propriè, ſiue longè poſitis, ſiue naturalibus, ſiue fortuitis. qui cum hæc ſibi perſuaſerint, poſſunt etiam in ſubſidium trahere locum alium ex 13. Exodi, quo ita dicitur, *Erit igitur quaſi ſignũ in manu tua.* Ariſtoteles quoque author nunquam contemnendus cap. 15. primi de Hiſtoria animalium, ita dicit: *Pars interior manus, quæ vola dicitur, carneſa eſt, & ſciſſuras vitæ indicibus diſtincta longioris ſcilicet vitæ ſingulus, aut binas ductus per totam, breuioris binis quæ non longitudinem totam deſignent.* Operæpretium ergo erit hoc loco conſiderare, An ſit aliqua ex forma manus naturalis ſignificatio, an omne id ſtudium vanum ſit. Eatenus verò, vt mihi quidẽ videtur naturalis ars, & certitudinis aliquid habens cenſeri debet quatenus referri poſſit in naturales aliquas cauſas, habeátque principia, aut per ſe nota, aut alibi demonſtrata, aut procedat ex certis experimentis: quatenus verò nihil habet horum, vana. Qui igitur palmas, fictis quibuſdam lineis in partes quaſdã diuidunt, ſingulaſque tribuunt ſingulis planetis, & naturaliter innatas lineas, ſecundùm conceptam vulgo opinionẽ de naturis planetarum interpretantur, nihilominus vani ſunt quàm ipſi Aſtrologi iudiciarij: imò eò plus, quo plures poſitiones accipiunt gratis, & ſine vlla monſtratione. Illi enim gratis accipiũt, hoc aſtrũ hæc facere ſub illo natis, illud illa: hi addũt,

Chiromãtiæ examẽ

Chiromatici Aſtrologi ſ va niores.

Digitized by Google

manus hanc aream eſſe Iouis, illam Veneris: & rurſum hæc illa ſignificare. quæ autem horum monſtratio? quæ naturales cauſæ? experimenta verò iactare poſſint, vt ipſi Aſtrologi, caſu quodam, rariſsimè verarum pronunciationum. vani igitur ſunt, qui ita procedunt, multò verò magis, cùm non ſolùm procedunt ad interpretandos mores hominis, ſed & fortunas, & quæ non in eo cuius contemplatur manus, ſed in lege poſitis, cauſas habent, velut dicunt, hæc nubet ter, hic percutietur capite. Id verò mihi videbatur coniectandum ex manibus maritorum & eius qui percuſſurus eſt, nam quo pacto connubia poſsint habere cauſas in nubentium altero, cùm ad ambo pertineant? ac percuſsio in percuſſo ſolo, ac non potius in percutiente? Quid ſi primus maritus habet lineam vitæ longiorem quàm mulier? quo pacto poterit nubere illa pluries? percuti verò non poteſt hic, niſi qui percutiat, aut lapis tegulave cadat, cauſa enim percuſſionis percutiens eſt, aut ruina: igitur eadem cauſa eſt linearum manus Petri & iræ Ioannis, aut caſus tegulæ: niſi enim referantur ad eandem cauſam, non poſſit alterius eſſe ſignum, neque alterum cauſa eius quod alterum ſignificat. At verò cauſa linearum manus, intra ipſum hominem eſſe videtur, & ex illius natura fluere, intra Petrum itaque eſt cauſa caſus tegulæ è recto: at hoc abſurdum. Dicunt, in eodem aſtro cauſam eſſe harum linearum, & caſus. redeunt eadem argumenta, quæ aduerſus Aſtrologos. & illud maximè, quòd ſi naturalia, vt lineæ manuum, & fortuita, & caſus & ruinæ eaſdem habent cauſas, nihil eſt fortuitum cum omnia habeant cauſas per ſe, hoc longè abſurdius, nam vt cadat tegula, cauſa eſt qui tollit fulcrum, vt verò cadat in Petrum, nulla eſt per ſe, ſed eædem cauſæ, quæ per ſe faciunt lapidem cadere, & Petrum tranſire, faciunt ex accidenti quodam & fortuito lapidem incidere in Petrum. Hactenus igitur vana eſt Chiromantia: neque video quæ poſſit non eſſe talis, niſi fortè ea, quæ ſubalternata Aſtrologiæ non ſit, ſed pars quædam Phyſiognomiæ. Nimirùm Phyſiognomus non ſolùm conſiderat faciem (quamquam eam maximè vt quæ ſenſuum organis conſtat, & mentem maximè prodit) ſed aliarum etiam partium conſtitutionem: nam capitis totius & pectoris, & dorſi, & vocalium, & genitalium, & pedum; ita verò & manus contemplatur atque adeò poſt faciem, magis quam alia omnia: nam manus humana organum organorum eſt, authoribus Ariſtotele & Galeno, atque vt facies intellectiuas virtutes, ita manus factiuas maximè poteſt indicare, habétque ſe manus ad

Phyſiognomiæ conſideratio.

rationem,

rationem, vt instrumentum ad artem, quia vt ratio est ars ante omnes artes, ita manus organum ante omnia organa. Nihil igitur in homine, ea quæ spectant ad rationem præcipuè factiuam, æquè poterit indicare ac manus. Igitur ea manuum contemplatio, quæ Physiognomiæ fines non transgreditur, Physiognomiæ pars est, & parem cum ea habet authoritatem: quam ergo habere debeat Physiognomia, hoc loco videndum est. Non esse profectò omninò vanam, vel illud vnum argumento esse potest, quod Aristoteles, author minimè vanus, librum proprium dedit ei doctrinæ, & sparsim scripsit de ea multa in libris de Historia animalium; sed & Hippocrates, qui iudicio omnium est seueriſſimus, sparsim scripsit multa spectantia ad Physiognomiam, quale est illud libri secundi de morbis popularibus: *Quicunque rufi acuto, oculis paruis, mali. Quicunque rufi, simi, oculis mag* li- *naso nes boni. sum. Caput oculi non ni- nigri & magni, ibus etiam ciui- quid futile, aut va- derunt in criminis sit aspectu deformior.* Et rursum, *magni, calui, balbi gracili voce praditi. boni rui magnum, oculi parui, balbi iracundi sunt.* Et rursum, *stantes iracundi.* Et iterum: *Magnum caput oculi naſum crassum & simum habentes, boni.* Sed & lec libus, in quibus iniquum sit censere esse alic num, cautum est, vt si duo homines in suspicionem, is primum torqueatur qui Cuius legis ratio est in Physiognom capite 13. bonam faciem vocat vest ia. Ecclesiasticus etiam experimento probat Aristoteles c igium boni cordis. sed & quia quicumque plurimum int se artem Physiognomicam: Physiognomica ars. versati sunt, sciunt ex forma r animalia cuiusquam generis equites equos, venatores digno scere bona & mala, velut fallantur, sed semper aut canes, neque in hac dignotione cant. Est igitur aliqua Ph magna ex parte euenit, vt illi iudirem fore eam quæ ve ysiognomia. Verùm est, multò certioquæ hominum, quia setur in dignotione brutorum, quam in hominibus verò plurimum ad formandos mores educatio, & disciplina, & quod his omnibus maius est, Dei gratia. Sed neque hæc penitus elenant Physiognom æ facultatem, vt neque naturam. Notæ quas Physiognomi, obseruant accipiuntur primùm à similitudine cum aliis anim alibus: vt qui paruis sunt oculis timidi, vt scilicet & simiæ, qui magnis stupidi, vt & boues & asini. Deinde & cùm diuers arum nationum aut sexus hominibus, vt qui valde nigri sunt timidi, vt Aegyptij & Ethiopes: qui valde candidi, timidi etiam vt mulieres, deinde ab ipsis passionibus, quarc erat illud Hippocratis, *Qui oculis non nictant iracundi*: qui a & qui irati sunt solent immo-

tis oculis & palpebris intueri. Poſt hæc loca argumentorum habent etiam præcepta conferendi ſigna cum ſignis, & colligendi quædam ex quibuſdam: velut (dicunt) ſi quis eſt iracundus & triſtis & prauus, neceſſe eſt ſit inuidus Sed nunc non eſt animus hanc artem perſequi. ſed hæc ſumma eius capita attingere, vt videamus quas in naturales cauſas referri poſſunt. Inter omnes Philoſophos conuenit omnibus animantibus data eſſe inſtrumenta, ſuis moribus accommodatiſſima, velut leoni, tauro & apro, vtpotè ferocibus, vngues & dentes validos, aut cornua, aut exertos dentes: equo, vtpote veloci, & generoſo, ſuperbo & calcitranti, vngulas fortes, longa crura, & ornamentum iubæ: timidis verò & fugacibus, vt lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatem comparatos. ita & alia omnia circa animalium ſingulorum partes fabricata eſt natura: quod mihi nunc ſatis ſit pro re præſenti attigiſſe, tractat diffuſe Ariſtoteles in libris de partibus animalium. Dubitatum eſt à veteribus an animalia talia ſint, quia talia habent inſtrumenta, an talia habeant inſtrumenta, quia talia ſunt. velut, an taurus, quia cornua habet, ſit ferox: an quia ſit ferox, habeat cornua: lepus quoque an quia eſt inermis ſit timidus, an quia timidus, ſit inermis. Anaxagoras, vt dicit Gal. primo de vſu partium, affirmabat animalia talia eſſe, quia talia habent inſtrumenta, quaſi animæ ipſæ omnes ſint eædem aut ſimiles, ſed pro differentia inſtrumentorum varios induãt mores: Galenus contra cenſet, animas ipſas per ſe differre moribus, & vnicuique data eſſe inſtrumenta accommodata. Mihi verò vtrumque videtur verum, & animalibus data eſſe talia organa, quia ſunt talia; & eſſe talia, quia habeant talia organa. Nam & homo, quia audax eſt, arripit enſem: & quia enſem habet, fit audacior: ita vitulus, anteà etiam quàm ei exorta ſint cornua, ipſo naturæ impetu inuadit, quaſi velit cornu ferire: idem verò taurus iam factus, ſi ferrentur cornua, ferocitatem deponit: ſcilicet ipſa organorum vacuitas facit diffidentiam. Sed etſi inſtrumentorum commoditas moresillos augeat, ſiquidem non vnica eſt cauſa eorum neque à principio facit, neceſſe eſt vt ſit alia cauſa differentiæ morum, prior ipſis organis: hæc verò, vbi fuerit niſi in animabus quæ diuerſæ ſint, aliæ audaces, aliæ timidæ, aliæ agreſtes, aliæ cicures, aliæ ſolitariæ, aliæ gregales.

Organorũ conſideratio.

Morum differentiæ vnde.

Quid ergo, ipſæ animæ per ſe ante talia corpora ſunt tales? non certè. nam brutorum animæ ante corpora ne ſunt quidem, cùm educantur de potentia materiæ, & ſint nihil aliud quàm

quàm ipsi corporum actus. Quid ergo sit; Certè vt in ipsis corporibus ante organa sit aliquid, quod & morum, & organorum causa sit, hoc verò est temperies seu natura, quæ facit esse substantiam hoc aliquid id verò in brutis est ipsa anima, atque adeò in hominibus secundùm partem sentientem, perinde eueniunt omnia ac si anima ipsa corporis temperies sit: non enim ob hanc partem agnoscitur anima nostra esse separabilis, sed ob mentem. Cum ergo morum differentia non ex mente sit, sed ex irascibili, & concupiscibili, & internis sensibus, quæ consistunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis censere oportet. Igitur si temperies parit hos aut illos mores, & his talia aut alia succedunt organa, profectò temperies prior est organizatione, & causa illius: quòd si temperies causa est morum, & compositionis, certè compositio significatiua sit motum, quia referuntur ambo ad eandem causam: atque adeò, vt Sextus Philosophus, inquit, *etiam corpus sit quædam animi imago.* Ratio verò agnoscendi, quæ figura quos indicet mores, nulla potior sit, quam ex obseruatione figurarum quæ tales mores solent comitari, translata ratione ab aliis in alia: siquidem indicatum est, hac in re esse omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura rectè capiantur, & tales rectè transferantur ab aliis animalibus ad alia, hæc est causa. Quòd verò & ab ipsis passionibus rectè accipiantur (quem tertium argumentorum locum esse diximus) ex dictis etiam constare facile potest. indicatum enim est, animalia quædam ad quasdam passiones esse propensa naturaliter, vt hæc ad iram, illa ad timorem, ad mœstitiam alia, alia ad gaudium. Porrò per has passiones, non viscera solùm, & in eis inhabitantes spiritus, & succi, sed & externæ partes modo quodam permouentur. Non enim difficile est, ex facie cognoscere iratum, timentem, hilarem, & tristem. cùm igitur omnia sponte ferantur, etiam sine vllo externo motore in quæ propensa naturaliter sunt, incident per sese quicunque hominum vultus, etiam cùm de nulla re cogitant, in eas dispositiones, in quas vergunt naturaliter, vt vultus iracundi in toruum aspectum, etiam cùm non erit iratus: tristis in demissionem quandam, etiam cùm non mœrebit. Huc spectat Physiognomicum illud duodecimi capitis Paralipomenon: *Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, cum lateret in deserto, viri robustissimi, pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam, facies eorum quasi facies leonis.*

Temperie quid, & quorum causa.

Exempla Physiognomiæ

Est igitur agnoscere animi robur ex facie, per similitudinem aliorum animalium: ex passionibus verò seu ex passionum vacuitate est physiognomicum illud, Ecclesiastes capite octauo: *Sapientia hominis lucet in vultu eius*. Et illud Prouerbiorum, *Cor gaudens exhilarat faciem*. Et illud. *In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ*. Nimirum, vt à facie quàm à reliquo corpore, ita ab oculis plura quàm à reliqua facie capiuntur argumenta: quia velut fenestræ animæ sunt, atque inter cætera à modo intuendi. Nam recta despicere, oculis parum demissis, verecundi, immotis neque nictantibus, impudentis & iracundi: plurimum nictare, timidi aut insanire parati: obliquè intueri, vt cùm sit è regione, habeat oculos in finibus terræ, est subdoli & deiiioris, quem ttulstum vocant diuina prouerbia. Post faciem, in manibus potiùs quàm in vlla alia parte, dictis de causis locum habent signa, huiusmodi. Manus ergo bene magna multis lineis descripta, neque omninò glabra, neque pilosa, & longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facilè & aiducantur, sapientiam indicant, & bonos mores, maximè enim humana est talis manus. Curtam verò, rotundam, brcuibus digitis, & æqualibus, glabram nimis, aut valde pilosam, qualis erat Esau, aut vngues habentes incuruos & longos, & nullis aut pauciſſimis lineis esse distinctam: hæc omnia belluina sunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare pilosa manus significabit hominem agrestem, & ferum more vrsi, vngues incurui, rapacem more accipitris, rotunda ac breuis ac sine lineis, stupidum, qualia quadrupedum plurima. Ita etiam & à passionibus: qui contractas semper gerunt manus, timidi & auari esse dignoscuntur; contra qui extensas, audaces & liberales; qui pendentes aut demissas, aut aliam super aliam, desides: qui elatas aut mobiles, solliciti, & negotiosi: qui ad faciem aut os adducunt, cogitabundi. Ex his constat Chiromantiam, nisi vltra Physiognomiæ fines se effundat, vanam non esse, nisi verò intra ilios se contineat, vanissimam, velut, & ipsa Physiognomia suos egressa fines, vana fit: vt cùm Physiognomi, non solùm naturales cuiusque mores, & ingenium volunt dignoscere, sed & fortunam præuunciare, dicentes alios esse Iouiales & fortunatos, alios Saturninos & infœlices. Nimirum si rectè anteà monstratum est, Astrologiam iudiciariam cùm præcipuè de fortuitis agit, vanam esse, necesse est omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas esse, vt Physiognomiam, quæ Martes, Ioues, aut Saturnos nominat; &

Manus cõsideratio.

Geoman

Geomantiam, quæ loca planetarum deſcribit in terra: multò autem magis & Hydromantiam,& Pyromantiam, & innumera alia figmenta futiliſſima: quæ omnia ſunt merè ludricra aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cùm ergo Chiromantiam bona ex parte receperimus, licebit verba alia Iob, *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſingula opera ſua*, Chiromanticè interpretari. Verùm occurrit mihi alia interpretatio, quæ multò magis arridet, nimirum vt Galenus loco citato ediſſerit, data manus eſt homini vt rationali ac ſapientiſſimo animali. Nam æquum erat habēti artem ante omnes artes hoc eſt, rationem, dari organum ante omnia organa, hoc eſt manum: vt igitur fabrum dolabra & ſerra; agricolam ligo & falx, ſui muneris faciunt recordari: ita manus hominum, humani officij. Ergo vel ſuas ipſius manus intuens homo, agnoſcet ſe eſſe natum ad omnes artes exercendas, ad adorandum Deum, ad erigendas Deo aras, ad ſacra facienda, ad ſcribendum, docendúmque omnem ſapientiam etiam poſteros, dicent Pythagorici ad numerandum; quandoquidem calculi numeri, qui omnes continent numeros, in ipſis digitis poſiti ante oculos ſunt. Signauit igitur Deus in manu omnium, vt nouerint ſinguli opera ſua hoc eſt, quæ eos facere oporteat, & ad quæ nati ſint: nimirum admonent nos aures, natos nos eſſe audire, nares odorari, lingua guſtare, oculi videre. Hæc verò omnia, opera noſtra non ſunt, ſed ſunt pleriſque communia: manus verò ſapientiæ & diuini cultus, & rationis numerandi, & exercendarum omnium artium nos admonent; quæ ſua hominis opera ſunt. Quod decimotertio Exodi dicitur, *Erit igitur quaſi ſignum in manu ſua*, nullatenus pertinet ad Chiromantiam, ſed alludit ad conſuetudinem hominum, qui cùm rem quampiam volunt memoriæ commendare, ſignum aliquod alligant digitis quòd ſcilicet manus ob oculos verſentur ſemper. Eum verò eſſe legitimum ſenſum verborum ſequentia indicant, *Erit igitur* (inquit) *quaſi ſignum in manu tua, & quaſi appenſum quid ob recordationem ante oculos tuos.* Quod Ariſtoteles primo de hiſtoria animalium dicit ſciſſuras manus longioris aut breuioris vitæ notas continere, non tam eſt à ratione alienum, quàm fortuitorum euentuum ſignificationes inde peti, quòd ſciſſuræ illæ ad formationem ſpectant, & formatio ad temperiem rationem habet, bonúſque aut malus corporis habitus naturalis, qui compoſitione conſtat & temperie, longioris aut breuioris vitæ, & eius interitus qui ab intrinſecis cauſis citur, præcipua cauſa eſt. Tamen neque hoc mihi vt verùm fatear, at-

Geomantia.

Hydromantia, & pyromantia quid.

Vitæ longitudo.

Digitized by Google

modùm arridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius assertionis fides. Neque me sanè plurimum moueat Aristotelis eò loci verba: ibi enim non Philosophum sed Historicum agit: longè autem minor Historicorum, quàm Philosophorum authoritas est.

CAPVT TRIGESIMVM TERTIVM.

De Necromantia.

De Necromantia multa.

NECROMANTIA, vt ipsum præ se fert nomen, est diuinatio quæ procedit ex consultatione mortuorum, cùm scilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibusdam peractis, velut expiationibus, aut cæremoniis, mortuos accersunt, quos de occultis aut futuris rebus consulant: cui rei magnam videtur authoritatem conciliare, quod euenisse Saulì narratur capite 18. primi Regum, cui opera cuiusdam mulieris pythonissæ, hoc est, familiaritate Dæmonis vtentis, inuocatus suscitatúsque Samuel, finem suum imminentémque illi, ac filiis suis à Philistæis indicauit. Si enim in sacris legimus, per mulierculam Necromanticam suis magicis artibus vtentem Prophetam adeò Deo charum suscitatum esse, & Regi verissimum futurorum reddidisse responsum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis signis, facultatem aliquam inesse, aut naturalem, quæ vim etiam possit ipsis spiritalibus substantiis inferre, aut diuinam dæmoniacis illusionibus longè superiorem? Non enim videtur dici posse non fuisse verè Samuelem, aut eius animum, eum qui respondit Saulì; siquidem in capite 46. Ecclesiastici, de Samuele, post alia eius acta ita scriptum legimus: *Et post hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem vitæ suæ & exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis.* Quid enim aliud indicant hæc verba, quàm quod illo loco narratum est Samuelem postquam dormiuerat, rursum exaltasse vocem de terra, & notum fecisse Regi finem vitæ suæ in prophetia? quod certè non aliàs fecit, quàm cùm à Pythonissa est excitatus. Scio de hac re diuersas esse Theologorum opiniones, aliis dicentibus fuisse verè Samue-

Pythonissa.

Samuel an verè suscitatus.

lem

em qui indicauit Regi finem ſuum, aliis eius imaginem, quas nolo ego aliter examinare, quàm dicens quod mihi videtur probatiſſimum: quandoquidem Eccleſiaſticus narrans Samuelis geſta dicit poſtquam dormiuit notum feciſſe Regi finem ſuum, & excitaſſe vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipſe Samuel; non dico ipſe Samuel ſuſcitatus, ſed illius anima apparens in corpore aëreo, vt ſolent Angeli. Neque enim mihi pro aſſerenda Eccleſiaiſti veritate (tametſi id dicat vir ſanctiſſimus æquè ac doctiſſimus Auguſtinus) videtur eſſe ſatis dicere, vocari Samuelem, Samuelis imaginem, videndum enim quorſum hæc narret Eccleſiaſticus: non certè aliorſum, quàm vt narret geſta Samuelis, & illius laudem quam autem laudem meretur Samuel, quòd Dæmon eius imaginem induens, pro illo reſponderit; aut quomodo quiſpiam hoc inter illius rectè geſta iure commemoret? accedit quòd ex Eccleſiaſtici verbis conſtat, illum non ſimpliciter pronunciaſſe Regi finem ſuum (hoc enim malus etiam Dæmon poſſet fortaſſe facere, aut coniectura, aut à Deo per bonos Angelos accipiens) ſed concionatum etiam eſſe aduerſus idololatriam, quod malus Dæmon non feciſſet. ita verò inquit Eccleſiaſticus, *Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia delere impietatem gentis.* Exiſtimo itaque verè fuiſſe Samuelem. Monſtratum verò mihi alibi eſt, nullam vim naturalem eſſe verbis, neque characteribus. Porrò monſtratum etiam eſt, nullam Dæmonibus eſſe cum corporalibus ſympathiam, neque antipathiam: vnde fit, nihil penitus poſſe Necromantiam niſi ex pacto: ſiquidem vim naturalem inferre ſpiritualibus ſubſtantiis nullam poteſt: neque quidem ex pacto ſine Dei permiſſione, ſiquidem non annuente prima cauſa, ne eſſe quidem quiſpiam poteſt, nedum opetari. Quid igitur ſupereſt? certè Necromantiam nihil eſſe aliud, qdàm Dæmonis illuſionem, hominum verò infidelitatem, qui cacodæmoni ſe deuouent. Quoniam autem neque Dæmon poteſt ex pacto reſpondere ſine Dei permiſſione, fit nonnumquam vt Deus Dæmones coërceat, ipſe verò aliquid in illorum qui ſe deuouent perniciem fieri permittat, atque vt dicitur capite vltimo Iſaiæ, *Eligat illuſiones eorum & quæ timebunt adducat eis.* Velut nunc in perniciem Saulis, qui volens ac ſciens defecit à Deo, atque ad Dæmonem ſe contulit, permiſit vt Pythoniſſa Dæmoniacas artes exercente appareret Samuel, & illi finem ſuum indicaret, maiorem fraudi fidem adhibens induraretur, & adductus in deſperationem periret in peccato ſuo. Cenſere verò aliquid

Necromantiæ quid.

præter

præter nequitiam eſſe in Necromantia, hominum eſt indoctiſſimorum pariter ac leuiſſimorum. Non deſunt, qui aſſerentes non fuiſſe phantaſma dæmoniacum, ſed ipſum Samuelem, exiſtiment aſſumpſiſſe Dæmonem Samuelis corpus, atque ex illo reſpondiſſe, atque vocari Samuelem, vt cuiuſque hominis cadauer ipſius nomine dicimus: hoc verò ſine omni probabilitate, neque ſine Prophetæ iniuria, videtur dici, nam longè facilius erat Dæmoni aereum corpus effingere, aut videntium oculis illudere, quàm diſſolutum iam in ſepulchro corpus, in formam priſtinam, vel apparentem reſtituere. Quod autem maius opprobrium fieri poterat Prophetæ corpori, quàm à Dæmone aſſumi, hoc igitur minimè eſt probabile: quare ſupereſt, id ſolùm quo dictum eſt permiſſu Dei veniſſe animam Samuelis, atque aſſumpto corpore aereo Sauli reſpondiſſe. Neque verò vellem hinc augeri credibilitatem indocti & ſuperſtitioſi vulgi, de reditu animarum hominum vita iam defunctorum. Verùm quia redeant an non, nihil habet cum naturali Philoſophia, atque ad huius operis ſpectat argumentum. De his hactenus.

CAPVT TRIGESIMVM.

QVARTVM.

QVarto Regum, capite ſecundo: *Dixerunt quoque viri ciuitatis* (Hiericontis ſcilicet) *ad Eliſeum, Ecce habitatio huius ciuitatis optima eſt, ſicut tu ipſe Domine perſpicis, ſed aquæ peſſimæ ſunt, & terra ſterilis. At ille ait, afferte mihi vas nouum, & mittite in illud ſal, quod cùm attuliſſent, egreſſus ad fontem aquarum, miſit in illum ſal, Hæc dicit Dominus, ſanaui aquas has, & non erit vltra in eis mors, neque ſterilitas: ſanatæ ſunt ergo aquæ vſque in diem hunc iuxta verbum Eliſei, quod locutus eſt.*

Non dubium eſt hoc quoque, vt alia pleráque contigiſſe populo illi in figura, vt teſtatur diuus Paulus, & aliquam aliam aquarum emendationem ſignificaſſe, factúmque eſſe ob aliquod ſacramentum: an verò hic quoque aliqua naturæ ratio habita ſit, præſentis operis eſt exiſtimare. Dictum enim non ſemel eſt, atque indicatum, etiam in efficiendis miraculis, plerúmque vti Deum aliqua naturali cauſa, idque multis atque optimis rationibus quas, vt pote alibi dictas, non eſt nunc animus repetere, ſed id præſtare ſolùm quod propoſi

Miraculorum ratio.

poſitum eſt. Quandoquidem terræ ſterilitas curatur in aquis conſtat nihil aliud inſinuari, quàm aquas fuiſſe tales, vt earum vitio irrigata terra ſterileſceret. Id verò vitium, videtur rationi conſentaneum fuiſſe ſalſuginem, & quia id ſolet eſſe frequens in aquis, ex quo quamplurimæ fiunt ad potandum inutiles, & quia id ſolet omnium maximè ſterilitatem afferre. Quo factum eſt, vt ab antiquiſſimis ſeculis venerit in conſuetudinem, vt ſolo, quod ob patrata ibi facinora, & proditiones deuouetur, ſal inſpergatur: quod feciſſe legimus Abimelech deleta vrbe Sichimorum, capite libri Iudicum: quin & Pſalmo. 106. ita dicitur, *Poſuit terram fructiferam in ſalſuginem, à malitiâ inhabitantium in ea.* Itaque ſalſugo maxima cauſa eſt ſterilitatis terræ & inſperſus ſal ſterilitatem inducit & maledictionem. Si autem ſalſæ erant aquæ Hiericontis, atque ideò hominibus erant ad potum inutiles, & terræ afferentes ſterilitatem, quæ vis naturalis eſſe poterat in ſale ad ſanandum eas? cùm præcipuè Diuus Iacobus in ſua epiſtola, capite 3. dicat, *Nunquid poteſt fratres mei ficus vuas facere, aut vitis ficus?* ſic neque ſala dulcem poteſt facere aquam. Neque dubium, cùm ſint contraria contrariorum remedia, quin ſimilibus augeantur rerum vitia. Alterum igitur duorum dicendum eſt, aut in illo Eliſei miraculo nullam eſſe habitam naturæ rationem, ſed adhibitam eſſe rem prorſus aduerſam & noxiam, maioris portenti cauſa (nam hoc quoque nonnunquam legimus factum) aut vitium illud aquæ, non fuiſſe ſalſuginem, ſed corruptionem putridam, & olidam, hæc enim vt aliis omnibus in rebus, ita etiam in aqua: ſalis admiſtione corrigitur. Nam ſal calidæ & ſiccæ naturæ cùm ſit, & facilè cùm aqua diſſolutus commiſceatur, putres in ea ſiue vapores, ſiue partes abſumit, & putredinem emendat atque integritatem facit diutiùs retinere. teſtantur enim nauſtæ, aquas nonnihil ſalſas, aptas verò adhuc potui vtiliores eſſe nauigantibus, quòd diutiùs incorruptæ ſeruari poſſint, ac proinde ſuas ex puteis mari vicinis ſolere haurire. Quin etiam qui naturas rerum diligenter ſcrutantur, affirmant puteos malè olentes, & prauo aliquo ſapore infectos nulla ratione meliùs expurgari, quam ſale in eos iniecto: iniici verò ſolitam, quartam partem modioli in ſingulos, quamquam non poteſt hoc eſſe in omnibus ratum, ſed plus aut minus debet iniici, vt in ipſis puteis ineſt' aquæ. hoc igitur videtur maximè conſentaneum quia præter dicta, ob putreſcentiam, & graueolentiam euenita quas eſſe mortiferas, magis quàm ob ſalſuginem: ſed & ſteriles, quia ſalſugo niſi omninò

Aquæ ſalſæ monumenta.

Sal cur terris aſpergatur.

Aquæ ſale iniecto curatæ.

Salſugo. omninò ſit maxima, vt in mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac ſi quid in ipſum incidat necat, mortuum appellatur) neque lethalis eſt neque fœcunditati officit: quin potiùs cùm ſine putreſcentia eſt, & intra quamdam mediocritatem, vt in mari, ipſas aquas facit fœcundiſſimas: nullibi enim mundi adeò luxuriatur generandi facultas, neque eſt tam multiplex generatio. At qui profectò, vt ego exiſtimo, ille ipſe Dei Spiritus, qui aquas incubauit initio (quem ego ignem eſſe cẽſeo) tales reddidit, craſſas inquam, & ſalſas; atque ita multiplici rerum generationi, aptiores multò quàm dulces.

Aqua ſalſa fœcundiſſima.

Iam verò irrigata aqua, non vtcumque ſalſa officit plantis, neque æquè omnibus; ſed ſunt quædam plantæ, quæ gáudent etiam quadam ſalſugine, & puteales quæ ſalſugine aliqua plerúmque participant deſinunt priùs eſſe aptæ potui, quàm irrigationi, nimirum in potu inſuauiſſima eſt ſalſugo, quia ſitis humidi & frigidi appetitus eſt, irrigati verò alimenti magis rationem quàm potus habet, nutrit enim plantas, atque ita non ſtatim officit, neque enim niſi cùm multa eſt, vt ſi muria, aut murina rigentur plantæ, aut inſpergatur ipſe ſal. facit verò, ſi qua vlla in re, in ſale maximam, ipſum plus, aut minus differentiam. multa enim ſalis irrigatio aut inſperſio, ſiccat omnes plantas, & ſolum ipſum vrit ac facit ſterile: moderata, quibuſdam plantis eſt amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia à maxima ſalſugine, qualis maris mortui eſt, necantur (vtuntur enim) moderatiori, qualis reliqui maris, generantur quàmplurima, & in molem ingentem augentur, ac maximè fruuntur ſalubritate, & mortua etiam aſſeruari poſſunt diutiùs: tametſi nonnulla ne tantam quidem ſalſuginem ſuſtinent, neque conſiſtere poſſunt, neque viuere, niſi in dulcibus aquis, & alia etiam quædam vtrámque vitam ſuſtinent: tanta naturarum varietas eſt. Iam verò hominibus multi ſalis vſus eſt morbidus, quia ſanguinem ſalſum facit, & ſterilitatem infert ſiccando vehementer, & acriùs efficiendo ſemen: moderati verò, facit ſalacitatem, & irritationem, & pruritum augens, ac proinde ad generationẽ confert. Quare indiſtinctè mihi videntur altercari nonnulli, partim dicentes ſalem ſterilitatem inferre ac mortem, ac proinde ſolitum inſpergi in ſolum quod deuouetur: partim fœcunditatem & incorruptionem, ac proinde fabulatos eſſe Poëtas, Venerem natam eſſe in mari, decidentibus in illud Cœli verendis, atque ab ſpuma vocatam, *Aphroditim*. Nam re vera non ſunt hæc tam propria ſalis, quàm conſiſtunt in vtendi modo, eſtque verum, ſalis nomine hierogliphicè ſignificati-

gnificari plurima. nam & sterilitatem, & salacitatem, & sapientiam, & incorruptionem, & suauitatem, & mordacitatem: quibus verò causis singula, oportet Philosophos distinguere, vera salis natura perspecta, ac neque laudando neque vituperando esse nimios. Cùm enim, vt Hippocrates mirè dixit, sint omnia ad aliquid bona & mala, de sale videtur id multò meliùs posse dici; est enim sæpè ac plurimis rebus noxius ac sterilis, plurimis etiam aliis non rarò vtilis est, & fœcundus. putrida verò corruptio semper est mortifera & sterilis, cum contraria sit omni naturali ortui, veniántque res omnes, teste Aristotele, per putredinem ad interitum. Cùm igitur hæc mortem & sterilitatem afferre nata sit rebus omnibus, & salis admistione naturaliter emendetur, consentaneum est id fuisse vitium aquarum Hiericontis, & Elisæum in earum curatione naturalem ordinem tenuisse, Deo interim adiiciente plurimum facultati, quam sali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ expurgandæ fuissent satis tam modicus Sal, neque ea sanitas durasset in hunc vsque diem.

Sal Hieroglyphicè quid.

Plantis quæ aquæ noceant.

CAPVT TRIGESIMVM QVINTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto. ita habetur: *Ingressus est ergo Elisæus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: ingressúsque clausit ostium super se, & super puerum, & orauit ad Dominum, & ascendit, & incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas & super manus eius. & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri, at ille reuersus deambulabat domi, semel huc atque illuc, & ascendit, & incubuit super eum, & oscitauit puer septies, aperuitque oculos.*

Puer resuscitatus ab Elisæo.

Puerũ verè mortuum atque ab Elisæo suscitatũ esse, dicendũ (quæ magis cõmunis & verior erit sententia) miraculosè peractã esse rẽ hanc, ita tamen, vt & in hoc miraculo habitus sit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione, quæ ad syncopẽ, quæ integra fere extinctio naturalis caloris est, ac velut mortis initium, solet adhiberi, vt his causis, naturalis caloris velut igniculum adhibentibus, ac Deo peragente id, quò ipsæ non possunt

poſſunt pertingere, ageretur ſuſcitatio, velut quædam reuocatio à deliquio aut ſyncope. Quibus autem rationibus. velit Deus cauſas naturales, etiam in peragendis miraculis, adhiberi, alibi dictum eſt. Eſſe autem vt dicimus, atque adeò in miraculis etiam maximis edendis, vti ſolere Deus naturalibus cauſis, non adeò magnis. innumeris conſtat exemplis, nam ad ſiccandum vna nocte mare vſus eſt vento vehementi, & vrente, vt narratur capite decimoquarto. Exodi. Quem autem ventum, aut quàm vrentem putes fuiſſe ſatis ad ſiccandum vna nocte mare niſi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & ſupra naturam auxiſſet?

CAPVT TRIGESIMVM SEXTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto ita habetur: *Et egreſſus eſt vnus in agrum, vt colligeret herbas agreſtes, inuenitque quaſi vitem ſylueſtrem, & collegit ex ea Colochyntidas agri, & impleuit pallium ſuum, & reuerſus conſcidit in ollam pulmenti, neſciebat enim quid eſſet. Infuderunt ergo ſociis, vt comederent, cúmque guſtaſſent de coctione, clamauerunt dicentes, Mors in olla, vir Dei & non potuerunt comedere, at ille afferte, inquit, farinam: cúmque tuliſſent, miſit in ollam, & ait, infunde turbæ, vt comedant, & non fuit ampliùs quidquam amaritudinis in olla.*

Colochyntidos natura.

Nonnulli ſuſpicantur alias colochyntidas fuiſſe has, quas Eliſeus immiſſa farina adeò emendauit, vt dulces & eſui aptas reddiderit à medicamentoſis iliis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur Medici. Sed meo quidem iudicio falsò: nam præterquam quòd nomen id præ ſe fert, deſcriptio quoque, & notæ indicant, nam re vera colochyntis herba ſarmenta profert & folia viti ſylueſtri non diſſimilia. dicit præterea Meſue colochintidam vocare ſolitos Perſas cucurbitam deſerti, quid autem aliud eſt dicere colochintidas agri, quam cucurbitam deſerti? eſt verò adeò amara, vt fel terræ ab eiſdem vocaretur & Dioſcorides dicat fructum eius eſſe vehementer amárum. quo guſtato, exclamauerunt dicentes, *Mors in olla*, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigiſſe, ſequentia illa verba declarant. *Et non fuit ampliùs quidquam amaritudinis in olla.* Sed quo pacto (dices) fieri potuit, vt vera colochintis, quæ non amara ſolùm eſt, ſed adeò pernicioſa, vt

Cucurbita deſerti.

Fel terræ.

ſi ſupra

ſi ſupra quatuor obolos,etiam emendata ſumatur;poſſit ſuper purgationes, & exulcerationes ventris, & mortem afferre, atque adeò admota exteriùs enecet fœtus, ſolius farinæ ſiue triticeæ,ſiue hordeaceæ immiſtione emendari adeò, vt mox daretur turbæ abundanter pro cibo ? Non certè id naturaliter & citra miraculum effectum eſt, cùm præcipuè inter agreſtes herbas collectæ illæ colochyntides ſint.cultura enim hortenſes effectæ,non parum fortaſſe miteſcerent,agreſtes verò, præcipuè quæ non inter alias ſed ſeorſum naſcuntur,pernicioſiſſimę ſunt.itaque miraculo effectum,eſt, vt dulceſcerent, & noxam deponerent;ita tamen vt hîc quoque, velut in aliis pleriſque, modus quidam naturalis operationis retentus ſit.Nam Medici omnes inter emendantia colochyntidem, recenſent ea quæ lenta ſunt & glutinantia, cuiuſmodi eſſe conſtat amylum, quod ex tritico conficitur,atquè poſt hoc,etiam farinam triticeam, hæc enim ſuæ ſubſtantiæ modo lento & glutinoſo, & ſapore grato,atque vt ita dixerim,cibali, præſentem iam dyſenteriam ſanant, & imminentem anteuertunt, eiuſque cauſis & efficientibus, & iam paratis obſiſtunt, mordacitatem & amaritudinem,aut acrimoniam hebetantia, & membranas internas ventris oblinentia.Haud dubiè igitur amylum & farina triticea,in emendantibus colochyntidem non inſtrenuæ ſunt. non ita tamen,vt tantum tam citóque valerent,niſi plus ſolito illis aſpiraſſet prima cauſa,quæ,vt rerum naturam à principio fecit,ita vtitur ea vt vult.

Culturæ vis.

Amyli vtilitas, & farinæ triticæ vis.

CAPVT TRIGESIMVMSEPTIMVM.

CAPITE ſexto libri 4.Regum; *Accidit autem,vt cùm quidam materiam ſuccidiſſet,cadere ferrum ſecuris in aquam,exclamauitque ille, & ait,heu heu heu domine mi, & hoc ipſum mutuò acceperam. dixit autem homo Dei, vbi cecidit?at ille monſtrauit ei locum. Pracidit ergo lignum,& miſit illuc,natauitque ferrum,& ait,tolle,qui extendit manum, & tulit illud.*

Res eſt experimento compertiſſima, multa quæ in aqua quieta ſubſident, cùm conturbatur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiuſmodi in eam iniecta,emergere,efferríque in ſublime.& innatare:non quidem id accidere ſolet ferro, aut grandioribus lapidibus aut denique rebus grauioribus quàm vt agitatæ aquæ impetu moueri poſſint, ea præcipuè agitatione, quæ immiſſum in eam lignum poſſit ciere. nam per maiores ac violentiores aquæ perturbationes, vt fluminibus

Ferri natatio.

Digitized by Google

violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides & euelli grandes pontes. hîc verò non potuit immiſſione ligni commota aqua, ſecuris ferrum vſque ad ſummum eleuare. Neque ſanè ſuſpicor id fuiſſe certum aliquod lignum, quod extrahendi ferri virtute valeret (quod enim eſſet?) ſed quodcunque occurrit: neque denique aliud quidpiam eſſe appoſitum ad eleuationem ferri, quàm aquæ commotionem: ea verò cùm ſatis non eſſet pro tanto pondere, ſupereſt rem non eſſe ſine miraculo tranſactam, ita tamen vt commotio aquæ appoſita ſit, & Deus ferro pondus detraxerit, adeò vt agitata aqua valuerit ſubleuari, arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeò leues cauſas, naturales tamen adhiberi, cùm ipſe nullis indigeat adiumentis? certè, vt ego exiſtimo (dictæ verò alibi aliæ etiam cauſæ ſunt) quò intelligamus, quantopere deerrent, qui nullam in rebus ſuis adhibentes operam cùm poſſint, tantùm orant Deum, quem vident ne miracula quidem perficere, niſi rariſſimè, citra vllam naturalium cauſarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent prouidentiam.

CAPVT TRIGESIMVM. OCTAVVM.

CAPITE quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum eſſe à lepra, quòd iuſſu Eliſei ſepties in Iordane ſe lauerit: contemnebat verò, vt ibidem legitur, hanc curationem vt leuem, neque pro tanto morbo futuram ſatis: atque ob hanc diffidentiam, niſi à ſeruis ſuis perſuaſus eſſet, penitus dimiſiſſet: *deſcendit verò ſepties in Iordanem, & mundata eſt eius caro, factáque vt puer paruuli* haud dubiè in ſeptena illa lotione, eáque per Iordanis aquam facta, magnum aliquod latebat arcanum & diuinorum ſacramentorum ſignificatio, eóque diuina virtute factum eſt, vt quæ (ſi res ſoli naturæ committeretur) leuiſſima fuiſſet curatio, pro tanto & tam inueterato morbo, fuerit ſufficientiſſima ac perfectiſſima: non tamen ita fuit diuina ac miraculoſa curatio, vt non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam deſcendere in fluuiales aquas crebrò, innataréque, præcipuè ad rapidos aquarum vortices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque ſanandum omne genus ſcabiei: neque quidem ſolùm ſcabiei ſimplicioris, ſed etiam lepræ, & lychenum. nam cùm hæc ſint cutis quædam ſordities, naſcan

Fluuiatilium aquarum vis.

nascantúrque à salsa pituita, aut vsta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeò epidermidem ipsam seu cuticulam euellit sæpe: aqua verò ipsa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & salsuginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis diluit & dissoluit. Atqui profectò si lepra illa fuisset recentior, nec subiectæ carnis temperies esset iam mutata, & recèns expurgatum esset corpus Naaman, ne intra illud subessent praui succi, fortasse pura natatio pluries repetita suffeciisset: quoniam verò res non ita habebat, sed multo tempore, multa lepra perspersus fuerat, neque vlla tunc temporis præmissa est corporis expurgatio, miraculosa fuit curatio lepræ, qua se tunc temporis Deus gentibus dedit agnoscendum, atque in posterum venturæ Ecclesiæ, suæ immensæ misericordiæ præstitit significationem.

CAPVT TRIGESIMVM NONVM.

QVARTO libro Regum capite 20. Cùm Ezechias ægrotaret vsque ad mortem, Deo ita iubente, sanatus est ab Isaia, admota massa ficorum. Verba verò sunt hæc:

Dixitque Isaias, Afferte massam ficorum: quam cùm attulissent, & posuissent super vlcus eius, curatus est. hæc eadem verba scripta sunt capite 38. Isaiæ. Morbi qui miraculosè sunt curati, vel ab ipso Deo, cùm inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati sunt citra rei vllius admotionem, solo verbo, vt Dominus sanauit leprosum, solùm dicens, *volo, mundare*, & cæcum, imperans vt respiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo sanauit Deus Abimelech, & vxorem eius: aut tactu, velut per manuum impositionem: quin & per tactum vestimenti, atque etiam vmbræ: nam capite sexto Lucæ dicitur, *Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* exemplo est mulier, quæ cùm fluxu sanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriã vestimẽti eius sanata est. Porrò 5. Actuũ Apostolorum narratur, solitos deferri ægrotos ad vmbram Petri, vt sanarentur, partim verò curati etiam sunt multi horum, admotione quarundam rerum, quasi medicamentis quibusdam, velut hîc Ezechias ab Isaia admoto cataplasmate ex massa caricarum, & Tobias à cæcitate, infusa in oculos bile, & Naamam à lepra, lotus septies in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iussu sanãdis corporibus admouentur, re vera sint medicamenta, eáque natura prædita, vt per sese nata sint eos morbo curare

Miraculosæ curationes.

an non, ſed ea in re præcipua ſit ratio miraculi, quod earum rerum admotione, quæ nullatenus id ſint natæ facere curentur morbi, dignum eſt conſideratione, & ſpectat eius rei examen ad Phyſicum. Quod ad Tobiam ſpectat, & ſi quæ alia eiuſmodi ſunt, ſuo quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum eſt anteà: nunc quod propoſitum eſt enarremus oportet. Caricæ, vt videre eſt apud Dioſcoridem & Galenum, atque adeò vt inter omnes Medicos conſtat, vim habent extergendi, & calefaciendi ordine primo, aut etiam initio ſecundi, idque cum partium tenuitate: quapropter diſcutere poſſunt tumores paratos diſcuti, & emollire ſchirros & ad ſuppurationem perducere, ſi quæ ſunt ad ſuppurationem parata: maximè verò efficient hoc aut illud, vt hoc aut illo modo parantur: nam decoctæ & cum triticea farina contuſæ, mouent plus, cum hordeacea diſcutiunt. Neque verò quia loco citato tantùm dicitur Iſaias admouiſſe maſſam ficorum, neceſſe eſt ſolis ficubus factum eſſe cataplaſma. nam & ſi acciperet caricarum, & farinæ ſiue hordei, ſiue tritici, vt res poſceret) æquales partes contuſas & commiſtas cum decocto caricarum, vocaretur meritò maſſa ficorum. Galenus ſecundo de arte curatiua ad Glauconem capite ſeptimo, ad eos tumores, qui neque facilè ad ſuppurationem perueniunt, neque facilè diſcuti poſſunt, iubet vti cataplaſmate ex caricis, docétque ibidem eius compoſitionem. Sed ob hæc omnia non videtur ea maſſa potuiſſe ſanitati reſtituere Ezechiam. nam ille laborabat vlcere: vlcera exterſionem & deſiccationem poſtulant, haudquaquam diſcuſſionem, emollitionem, aut ſuppurationem. hæ enim tumorum curationes ſunt, non vlcerum. Certè vlcera, quà vlcera, & per ſeſe, nihil aliud deſiderant, quàm agglutinationem. Cùm enim vlcus ſit partium deciſio & ſeparatio, quæ alia eius curatio ſit, quàm vnitio & agglutinatio? atque ita vlcera ſimplicia ſola agglutinatione curantur etiam ſi oſſium fracturæ, nedum ſciſſuræ carnis. Cùm verò ſimplicia non ſunt, ſed alias habent adiunctas affectiones, vt ſi cum ſciſſura eſt etiam excauatio, & carnis defectus, aut ſi vlceris labia ſunt inflammata, aut dura, callo aut ſchirro obſeſſa, aut ſubiectæ partes corruptæ, aut vehementer intemperatæ ſint, fruſtra quis vtetur agglutinantibus, antequam adiunctis affectionibus occurrat. Cùm verò cum ea affectione, cuius curationi inſiſtimus, aliæ aut aliæ affectiones copulantur, cùm multa variáque ſint auxilia quæ expetuntur, ordine quidem opus eſt, vt illis quis rectè vtatur. Eius autem ordinis triplex ratio eſt, vt Galenus docet. Prima quidem, & quæ aliis omnibus præfertur, eſt, vt ſi quid eſt quod ita vrgeat,

Caricarum vires.

Caricarum cataplaſma.

Vlcera quid deſiderent.

Vlcerum curatio.

Triplex ratio vlceris curandi.

Digitized by Google

vrgeat, vt curationem legitimam non expectet, ei ante omnia occurratur: velut ſi cum vlcere tantus etiam dolor ſit vt penè exanimet, ac per ſeſe in mortis adigat breue periculum, admouenda ſunt ſtatim anodyna, hoc eſt, dolorem ſedantia, aut etiam ſtupefacientia, etiam ſi ipſi vlceri ea obſint. Secunda, vt vbi ſublata fuerint vrgentia, ſi quid ſit quod rationem habeat cauſæ ſine qua non, hoc eſt, quo non ſublato morbus qui curatur tolli non poteſt, ei occurratur ſtatim: velut ſi in vlcere eſt labiorum tumor, aut callus, detrahi debet antequam curetur vlcus; quia callus & tumor labiorum prohibet partium vnitionem eadem ratione, ſi eſt in vlcere cauitas, & ſubiectæ partis intemperies, repleri debet priuſquam vniatur. quia. quî poſſint vniri, quæ propter defectum carnis diſſident; ſed & temperari antequam repleatur? quia ſine partis attemperatione, non poſſit generetari caro quæ repleat. Tertia, vt vbi nullum adſit impedimentum, videatur tamen an ſit aliqua cauſa quæ faciat, & ea tollatur ea ſublata tunc demùm rectè accedatur ad ipſius præcipui morbi curationem: velut cùm pars exulceratur à fluxione bilioſa aut ſalſa, ea fluxio tollenda eſt, & eluendum id ſordium quod influxit, Hanc ob cauſam vlcera pleraque amant exteſionem, omnia verò ſiccationem, vt rectè curentur, & agglutinationem humiditas non prohibeat. Quandoquidē Ezechias proximus erat morti cōſentaneum eſt eius vlcus ſiue internū ſiue externum eſſet, neq; benignū fuiſſe, neque ſimplex, ſed malignum & complicatum: malignum quidem, ob peſſimum ſuccum quo imbutum eſſet; complicatum verò cum inflammatione. fieri ergo poteſt, vt à coniuncta inflammatione magis, qnam ab ipſo vlcere periclitaretur. ita enim euenit, vt ob coniunctam inflammationem trahantur partes principes in compaſſionem, maximè cerebrum; & ob vlcus partium anteriorum, cum delyrio; poſteriorum, cum conuulſione homo moriatur. Si igitur dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione melius illi ſubueniri poterat, quàm admoto cataplaſmate ex carne caricarum cum farina hordei, ſi reſolutionem admittebat inflammatio; ſin minùs, cum farina tritici, vt facta ſuppuratione miteſcerent febres, & reliqua accidentia. Sed ſi hoc ita eſt, quid habuit hæc curatio miraculi? habuit certè aliquid. nam etſi eſt indicatum, ficus, vim medicamentoſam habere ad illius morbi curationem accommodatam: tantam verò non habent, vt qui ægrotabat vſque ad mortem, die tertia poſſet ſanuſ in templum aſcendere vt Ezechiæ euenit, niſi Deus peculiari auxilio, & ſolito maiori eius medicaminis vim auxiliſſet. Vnde facilè conſtat non

Vlcerum & inflammationis malignitas.

De medicina. tam eſſe fidendum medicamentorum facultatibus, quàm gratiæ Dei, qui his ipſis aſpiret: neque mirum. Cùm enim Deus rerum omnium quæ ſunt, quæque fiunt, prima cauſa ſit, nihil aliorum mouere poſſit, niſi quatenus ab eo moueatur. Quod itaque medicamenta etiam mediocria fauente Numine plurimum poſſint, argumento eſt Ezechias: quòd verò ille non fauente tota medendi ars nihil poſſit, argumento eſt Aſa Rex, qui ex podagra mortuus eſt intra triennium, neque exceſſit quadrageſimum primum ætatis annum, quia, vt dicitur capite 16. ſecundi Paralipomenon, *Neque in infirmitate ſua quæſiuit Deum, ſed magis in Medicorum arte confidit* Ita ergo fidendum arti eſt, vt Deum potiùs quæras: ita verò orandus Deus, vt artem non contemnas, quandoquidem & ſancti Dei viri medicamentis vtebantur ſcilicet, vt commendaretur apud homines medicina vt ſanctum Dei donum.

CAPVT QADRAGESIMVM.

SECVNDO libro Paralipomenon capite 21. mors Regis Ioram ita deſcribitur: *Et ſuper hæc omnia, percuſſit eum Dominus alui languore inſanabili, cùmque dies ſuccederet dies, & temporum ſpatia voluerentur, duorum annorum expletus eſt circulus, & ſic longa conſumptus tabe, ita vt egereret etiam viſcera ſua, languore pariter & vita caruit* Hoc exemplo, vt ex aliis multis, cõſtat morbos diuinos, hoc eſt, à voluntate Dei pendentes, habere etiam cauſas naturales, & eandem eſſentiam cum aliis affectionibus: velut hîc Ioram, non tam profectò quòd prauis cibis eſt vſus, quàm quòd auertit populum à lege Dei, & occidit fratres ſuos, correptus eſt alui languore inſanabili: tametſi nihil obſtat, quin & ex vitioſo victu is morbus ſit natus, ſed ſi ipſe populum non auertiſſet à Deo, neque occidiſſet fratres, aut minùs erraſſet victu dirigente eum Domino, aut ab eodem victu minùs læſus eſſet, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior eſt aliis omnibus cauſis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, ſeu alui profluuium, adeò diuturnum & malignum, vt ad tabem hominem deduxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiariter a Medicis vocatur Phthiſis, ſeu tabes quæ ſcilicet eſt conſumptio ex pulmonis putreſcẽtia ortum habens, ſed quæ communi appellatione, ad colliqueſcentiam ſcilicet, & conſumptionem totius corporis. Euenit verò hoc non ſatò per maliguam diarrhæam: nimirum

Morbi diuini.

Diarrhæa maligna.

Phthiſis.

nimirum tabes naſci ſolet ex maligna putredine ſuccorum, ob quam retineri non poſſunt, ſed egeruntur aſſiduè; ſerpente verò ea malignitate, & aliis ab aliis ſuccis infectis, euenit nonnunquam nihil manere integrum, ſed ipſum etiam partium torem maliguè putreſcere, & cum aliis egeri ſuccis, & fieri deiectiones colliquatiuas. ipſaſque partes, primùm deſtitutas ab alimento tabeſcere, deinde & computreſcere cum ipſis ſuccis, & in ſaniem ſolutas egeri, eas præcipuè quæ velut ex concreto ſanguine ſubſtantiam habent, vti lienem & hepar: quod euenit miſero huic Regi. & in multis eorum, qui ex diarrhœa mortui ſunt vidimus. Eſſe enim ipſum hepar aut lienem diſſolutum, ac putre quod egeritur, modus ipſe ſubſtantiæ qui conſpicitur in deiectione oſtendit: vt & renis etiam ſubſtantia aliquando diſſoluta mingitur. diuturnus verò eſt hic morbus, niſi cùm coniungitur cum febre continua, atque ita durauit huic integrum biennium.

Renes mingũtur interdum.

CAPVT QVADRAGESIMVM. PRIMVM.

TOBIAE capite octauo ita ſcriptum eſt: *Tunc Raphael Angelus apprehendit daemonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.* Cùm diſputatum alibi, atque iudicatum in hoc ipſo opere ſit, Angelos nullatenus eſſe corporeos, ſed ſine omni magnitudine meræ incorporeas ſubſtantias, magnam dubitationem ingerunt hæc Tobiæ verba. Nam quî fieri poſſit, vt alter alterum apprehendat, religet, & certo quodam loco ligatum manere cogat? nam ne eſſe quidem in loco poteſt quod corporeum non eſt. cùm enim locus æqualis ſit locato quarto Phyſicorum, æquale verò & inæquale tantùm dicitur de magnitudine, conſtat quòd nulla eſt magnitudine, non poſſe eſſe in loco: ſi autem in loco eſſe non poteſt, neque moueri loco poſſit. ferri enim eſt fieri in loco: non poteſt autem fieri quod eſſe non poteſt: quantò ergo minus poſſit apprehendi, & religari? Innumera loca ſunt in ſacris tam veteris quàm noui Teſtamenti, in quibus dicuntur Angeli alicubi eſſe, & moueri, mitti ac currere, ſtare, obſiſtere, & multa alia eiuſmodi facere & pati, quorũ omnium cauſa, dicendũ eſt, quid ſecundùm naturales contemplationes videatur conſentaneum. Angeli ſunt ſubſtantiæ ſine corpore, non tamen ita, vt vllum ſibi ſeparata, intelligimus, quorũ nulla neque actio, neque paſſio eſt per ſe; ſed vt ſuppoſita quædam, & ſingularia. Omnis enim Angelus eſt Angelus

An Angeli ſint corporea ſubſtantiæ.

quidam,& hic,vt & quiuis hoomo. Neque proinde non ſunt eiuſdem ſepeciei multi Angeli, quòd non ſint ſinguli ſuppoſita quædam indiuidua.ſed quòd ſingulorum ſpecies multiplicari non poſſint,ſed ſeruentur in ſingulis indiuiduis,vt ſpecies Lunæ & Solis.Hoc verò ita habet in omnibus rebus incorruptibilibus,ſiue corporeæ,ſiue incorporeæ ſint.quia non ſeruatur in multis, niſi quod non poteſt ſeruari in ſingulis ob corruptionem,quæ proinde defectum ſuum ſimilium compenſat generatione, quorum verò interitus non eſt, neque generatio eſſe poteſt, neque multiplicatio, ſed ſpecies ſeruantur in ſingulis. Itaque Angelus eſt ſuppoſitum quoddam ſubſtantiæ incorporeæ,non igitur vt vniuerſales naturæ dicuntur eſſe,quia eſſentiæ quædam ſunt, non tamen exiſtere alicubi, aut aliquando,ſed omnes aſſertiones,quæ de illis dicuntur,ſunt abſolutæ à tempore & loco, vt dicimus, humanitas eſt natura, ratio,ſeu quod quid eſt hominis. nemo tamen interrogat vbi exiſtit,aut quando niſi per accidens,vt eſt in ſingulis: quia humanitas uulibi eſt ſeparata, neque vllo potiùs tempore eſt quod eſt.eſſe enim dicuntur talia,non exiſtere: non inquam, ita Angeli,ſed cùm ſint ſubſtantiæ quædam ſingulares, & ſuppoſita,accidet eis quædam agere, & pati.Atqui, quoniam virtutis finitæ ſunt,non poſſunt agere vbique & ſemper,vt Deus, ſed alicubi, & aliquando. & quoniam ſine corpore ſunt, non poſſunt eſſe in loco,vt corpora, ſed quoniam alicubi operantur,neceſſe eſt ſint alicubi,modo aliquo nobis ob inexperientiam paſſionum inſenſibilium, non ſatis intelligibili. Itaque intelligimus Angelos eſſe alicubi; quia alicubi operantur: an verò ipſum alicubi eſſe,aliud ſit quàm alicubi operari, magna eſt dubitatio. Mihi quidem videtur fieri neceſſariò,vt ratione ſint diuerſa,quia in his orationibus,Raphaël eſt in deſerto ſuperioris Ægypti, & Raphaël ligat Dæmonium, prædicata pertinent ad diuerſas categorias,alterum enim ad vbi,alterum ad agere: quapropter ratione ſaltem non poteſt eſſe idem.

Angeli quid ſint.

Verùm Angelus non poteſt eſſe in loco propriè, nam ſiue locus ſit extremitas immobilis corporis continentis,vt fert plurimorum opinio: ſiue id ſpatium quod locati corporis dimenſionibus occupatur.vt ego exiſtimo, quod corpore caret, in loco eſſe non poteſt, quia neque extremitate circumſcribitur, neque dimenſiones habet;ſed eſt vbi operatur per præſentiam virtutis. vnde fit, vt Angelus in maiori aut minori loco per ſe non ſit,quia per ſe nullam extenſionem habet, ſed per accidens,per magnitudinem ſcilicet corporis in quod operatur. Quia enim non poteſt operari in quantumcunque corpus non

Angelus propriè non eſt in loco.

poteſt

potest quantuncunque locum tenere; ea verò limitatio non nascitur ex corporis magnitudine, sed ex operis difficultate. non enim quia Angelus non potest tantopere extendi, cùm nullatenus extendatur; sed quia non potest tanti operis difficultati sufficere, cùm finitæ virtutis sit, atque alius alio maioris aut minoris. Quærere verò an sit minimus locus quem possit quiuis Angelus tenere, ita vt non possit esse in minori, & an possit esse in puncto indiuisibili, debilis dubitatio esse videtur: quid enim obstare potest incorporeo, quominùs sit in loco minori? an quod non potest adeò sese contrahere, aut alas adducere? Dicere verò venire posse Angelum ad adeò exiguum locum, vt operari in minori, sit maioris difficultatis, inane etiam est. Nam aut illa difficultas nascitur ex operis magnitudine, aut ex applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia poni potest. imò verò plerunque erit, minus opus in loco minori: si verò ex applicatione, non potest esse alia difficultas. quàm quòd amplior, latióve sit ea virtus, quàm vt possit ad tantas angustias contrahi. Hoc verò absurdum est censere, vbi nulla magnitudo est; non tamen proinde potest esse Angelus in puncto indiuisibili, quia vt in controuersiis Physicis ad tyrones indicauimus, punctus re vera nihil est, vt neque linea, neque superficies, sed hypotheses quædam vtiles ad doctrinam. Est igitur Angelus in loco, sed quia modo alio quàm corpora, maior an minor sit locus ad eum, nihil facit nisi per accidens, quia maius aut minus sit corpus circa quod operatur, aut quòd non possit mouere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis loci in quo esse potest, neque per se neque per accidens est vllus finis. Hinc etiam fit, vt præter rationem negetur posse esse duos, aut etiam plures in eodem loco, cur enim ita? An quia quæ sunt in loco vt corpora non possunt in eodem loco esse, neque quæ sunt vt substantiæ in corporeæ possint. Quid illis obstat? corporibus enim obstant dimensiones, & repletio; at Angeli non excludunt corpora, cur excludunt incorporea? quia (dicunt) duæ causæ completæ non possunt esse immediatæ vnius, & eiusdem rei: non video tamen cur Angelus sit necessariò causa completa eius actionis quam obit, ac non potiùs possint duo, tres, ac etiam plures, in eandem actionem conspirare, velut eundem mouere lapidem, non secundùm diuersas partes lapidis, sed secundùm easdem & totas. Dicunt, vt fieri non posse vt duæ lucernæ in eodem exactè loco existentes vnâ non fierent, ita neque duos Angelos, vtpote duas virtutes, posse in eodem exactè loco existere. Mihi tamen videtur res longè diuersa: nam Angelus faculta-

Quomodo Angelus est in loco.

An duo possint esse in eodem loco.

tem

tem habet mouendi lapidem, non tamen eſt ipſa mouendi facultas, ſed ſubſtantia quædam & eſſentia, ſecundùm quam non numero ſolùm differunt, vt lucernæ, ſed etiam ſpecie; præterea, neque duos Angelos, qui eodem exactè ſint loco, eſt neceſſe eiuſdem actionis eſſe cauſas: poſſent etiam contrarias actiones obire, & in eodem eſſe loco: velut ſi Angelus ſtatuam Appollinis euertere, & Cacodæmon hanc ipſam ſuſtentare contendat. Itaque neque hæc conſequutio valet, Sunt in loco, ergo ſunt cauſæ completæ; neque hæc, Sunt in eodem loco, ergo ſunt eiuſdem rei cauſæ, neque ſi hæc valeret, eueniret quidpiam abſurdum, aut impoſſibile. Cenſeo itaque multos Angelos poſſe eſſe in eodem loco, vel hoc argumento, quòd corpora noſtra poſt reſurrectionem poterunt in eodem loco eſſe multa, quia exuta impedimenta corporalia conditionem induunt ſpirituum. Quantò ergo magis id poſſint ipſi ſpiritus? nimirum verò ſi multitudo illa ingens Dæmonũ, quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto) per diuerſas particulas oberrabat, vt alius in pupilla, alius in palpebra, ſub vngue alius ſe contineret; dicendum quoque eſſe maximã dæmonũ multitudinẽ, quam vnumquodque corpus poſſit capere; atque adeò pomilionem non capere tot dæmones, quot procerum hominem. Hæc verò quæ neceſſitas cogit dicere: quid verò impedit mox dicere, eſſe Angelos palmares, & cubitales, & vlnares? Ob hæc omnia mihi videtur, quod & anteà dictũ eſt, Angelos eſſe in locis per ſe, quia alicubi operantur, in tantis autem, aut tantis per accidens, ob magnitudinem corporum in quæ operãtur. Locorũ verò magnitudinem quam tenere poſſunt, non diffiniri magnitudine corporũ, ſed operis quod exercent difficultate vt explicatũ eſt: vnde multò magis euenit, vt ſi corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit niſi operis augeatur difficultas, multò minus faciat loci figura, ſiue in longũ porrectus ſit, ſiue quadratus, ſiue alia quacunque figura: nõ tamẽ quia dictũ eſt poſſe eſſe multos Angelos in eodẽ loco, contendum etia poſſe eundem eſſe in multis locis nã longè alia ratio eſt, quia tametſi Angelorũ non eſt magnitudo, eſt tamẽ numerus, eſtq; eorũ quiuis vnus, proprius etiã quàm quodcunque corpus, ac proinde non niſi in vno loco eſſe poteſt; eius verò nullam magnitudinem occupat per ſe, ſed ſolùm per accidens vt explicatum eſt. De modo igitur quo ſunt Angeli in loco, hæc videntur probabilia. De modo quo mouentur, ſuccedit ſtatim dubitatio. conſtat enim, quãdoquidẽ neque ſunt vbique neque nullibi, neque eodem ſemper in loco, non eſſe omninò immobiles, quoniam verò

De motus Angelorum.

ſunt

ſunt ſine magnitudine,non poſſunt moueri propriè, ita enim moueri paſſio corporum eſt : ſupereſt ergo eos non moueri per ſe, fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quàm corpora.Qui ſit is modus, difficile ſanè poſſit à nobis intelligi,cùm non poſſimus cogitationē à corporalibus phantaſmatis ſemouere;at verò poſſumus ita diuinādo procedere. Quoniam non mouentur per ſe vt corpora,ſupereſt ; vt moueantur per accidens, aut aliter mutentur : moueri per accidens dico, quæ mouentur motu alterius rei, velut quæ naui vehitur:mutari verò quæ in alio & in alio loco fiunt:non tamen per ſucceſſiuam illam,& cōtinuatam loci cōmutationem quā motum vocamus.Primo modo mouentur Angeli, cùm volunt humanas actiones imitari,ac cum hominibus conuerſari,vt Raphaël cum Tobia,aut cum Abrahamo,qui ad delendam Sodomā properabant, & Gabriel cùm miſſus eſt in Nazareth alloquuturus Deiparam virginem,& Hieroſolymam, Zachariam;nimirum aſſumunt tūc temporis tenuia corpora, ex aëre aut igne,mouētque illa vt volunt,atque cum illis vtpote quibus hæſerūt mouētur per accidens, ſine corporibus verò poſſunt fieri in alio.ex alio loco,neque inſumētes in eam mutationē tempus,neque dimetiētes ſpatium,ſed mutatione non quanta,vt ipſorum ſubſtantia eſt.At verò neceſſe, quò in alio fiant loco,vt in priori eſſe deſinant:ſiquidem non poſſunt eſſe in duobus locis ſimul,vt dictum eſt:incipiunt verò eſſe in loco per primum eſſe,& deſinunt per primum noneſſe, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur iuſtantaneè, ac ſine ſucceſſione. Itaque primum inſtans quo Angelus eſt Romæ verbi gratiâ,eſt primum quo non eſt Madriti Fieri verò etiam poteſt;vt hæc Angeli mutatio ſucceſſiua ſit,& continuata,ac tempus inſumat,non quidem perſe,& ob ipſius mutationis modum ſed ob continuitatem ſpatij, cùm ſcilicet Angelus partes omnes medij commouere vult, velut ſi hinc Romam ab ēs,partes omnes aëris in via poſitas commoueat:Fiet enim tunc temporis continuata, & neque momentanea neque interciſa mutatio : vt generatio etiam ſubſtantiæ nonnunquam fit ſucceſſiuā ob materiam, vt cùm admota vni extremitati ſcintilla, decurrit flamma per totam ſtupam.Aliter verò nō videtur mihi,temporalem & cōtinuatā mutationē efficere poſſe Angelus. Si enim rectè Ariſtoteles dicit quodcunq; corpus ferretur per vacuū,latū in in inſtanti, quia omnis tarditatis,ſeu moræ cauſa eſt in reſiſtētia,cur non etiam incorporeū per plenum. Nam cur magis poſſit plenum incor

Quō modo mouētur.

Angelus nō poteſt eſſe in duobus locis ſimul.

incorporeum, quàm vacuum corpori reſiſtere? ſi cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile eſſe, à re quapiam quæ virtutis finitæ ſit, fieri mutationem inſtantaneam, is tenebitur meo iudicio dicere, Angelos nunquam moueri poſſe niſi aſſumptis corporibus, aut commotis omnibus ſpatij partibus. Quæ hæſitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeò inſignes Philoſophos impulerunt dicere, Dæmones omnes eſſe corporeos. Verùm quandoquidem multis aliis argumentis indicatum anteà eſt eos corporeos non eſſe, ſolùm ſupereſt opinemur, Angelos dictas habere mutationes, inſtantaneas per ſe, & ſucceſſiuas per accidens, aut nullatenus moueri poſſe niſi per accidens, & aſſumptis corporibus, aut agitatis omnibus medij partibus, quæ in via poſitæ ſunt. vtrum horum potius ſit Deus nouit. Ego enim vel de rebus ſenſibilibus vix quidquam affirmo, nedum de his quæ tam longè à ſenſibus poſitæ ſunt: vtcumque verò hoc habeat, quando quidem poſſunt vno eſſe in loco, atque eo relicto in alium tranſilire, cohiberi etiam poſſunt imperio Dei quominùs loco exeant: quod quidem eſt firmiſſimo vinculo religari. Nam tametſi diabolus imperium Dei quo ad poteſt detrectet, tamen neque loco exire, neque aliud quidpiam facere, neque omninò eſſe poteſt niſi Deus eius actionis, aut vitæ velit cauſam primam ſe exhibere. Nolle igitur Deum illum inde exire, inſuperabile vinculum penitus eſt. Tale igitur imperium Domini exequutus Raphaël, *apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.* Poſſunt etiam ipſi dæmones ſeſe continere in palla annuli, & vitreo vaſe, & vbi alibi: atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis cauernis à quibus exire virtute Dei in æternum prohibebuntur. Huiuſmodi ſunt omnia quæ de Angelorum, ſiue motu, ſiue viſibilibus miniſteriis, legimus in ſacris eloquijs. Honor & gloria ſit Angelorum opifici Amen.

Dæmones includuntur.

CAPVT QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

TOBIAE capite ſecundo ita ſcriptum eſt: *Contigit autem vt, quadam die fatigatus à ſepultura veniens in domum ſuam, iactaſſet ſe iuxta parietem, & obdormiſſet, & ex nido hirundinum dormienti illi calida ſtercora incidentes ſuper oculos eius fierétque cæcus.* Rurſum capite vndecimo ita habetur: *Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui, & ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam, & cœpit albugo ex*

oculis

oculis eius, quasi membrana oui, egredi quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit.

His verbis narratur causa externa seu occasio cæcitatis Tobiæ, & ipsius affectionis species, & curatio: constare verò facilè potest, etsi hæc Deo ita permittente, maioris cuiuspiam vtilitatis causa acciderint, facta esse secundùm naturam. Primùm quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam semper nidificat hirundo super domorum parietibus, & vt naturales narrant, cacat semper extra nidum auerso podice, atque perinde facere docet suos pullos. Itaque meritò euenit, vt iacenti supino iuxta parietem, stercus hirundinis inciderit in oculos: sed & vt excæcaretur. Nam videmus oculos partem esse adeò dilicatam, atque tam leuibus de causis nonnunquam hos morbos contrahere, vt admirationis nihil præstet, stercus hirundinum calens actu, in ambos simul oculos incidens, albuginem fecisse; non quidem (vt arbitror) quòd vlla proprietas illi stercori sit, eo modo oculis aduersa, sed ob qualitatem manifestam. De hirundinis stercore.

Sunt qui proprietatem obcæcandi tribuant excrementis eius auiculæ: idque duobus argumentis. & quia is morbus familiaris illi est, à quo illa censetur suos pullos liberare vsu chelidoniæ herbæ, quæ ab illa nomen traxit: & quia cinis capitum eiusdem commendatur ad extergendum oculorum albugines & cicatrices, & vocata pterygia. Non videntur autem hæc duo argumenta omninò leuia. Nam morbi contingunt animantibus secundùm naturam succorum quibus aluntur: alimenta verò symbolum habent cum excrementis. Porrò nihil magis cognitum experimento, quàm animalium partes vtiles esse ad eos morbos curandos, quos sua excrementa efficiunt, siquidem curamus carnibus viperæ, quos ea momordit, & sua saliua infecit: & demorsis à cane rabido censetur auxiliari, iecur canis qui momordit: & ictos ab scorpione sanat ipse scorpio superpositus. Vtrum ego vbi manifesta est causa, non libenter confugio ad istas occultiores. Nimirum stercus earum auicularum calidum satis est & siccum, accedēteque calore actuali, vim habet rubrificandi, atque nonnihil exurendi, vt & stercus columbinum. Incidens ergo in oculos, partem sensus adeò acris, exussit nonnihil extremam membranæ superficiem, & conuocata præ dolore fluxio est & genita albugo. Est enim albugo, quædam cicatrix in ipsa oculi externa mēbrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vstionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inustionibus) ita igitur facta in oculis albugo est, quæ hominem excæcauit. Albugo quid.

Hanc

Hanc ſententiam iuuant illa ſacri contextus verba, *cùm.ea-lida ſtercora incideren in oculos eius.* innuunt enim id feciſſe ſtercora potiùs quia calida, quàm quia talia. Ego certè non ſolùm non crediderim excrementa hirundinis proprietate excæcare, ſed putauerim, ad extergenda quæ pupillæ innaſcuntur eſſe vtilia in collyriis. ſiquidem & columbinum ſtercus commendatur, & lacertinium, quia vim habent valde extergentem, & nonnihil exedentem: quæ etiam ineſt ſimo hirundinis, & turturis, & ſimilium auicularum. Putauerim ergo ſtercora hirundinis, quæ calida incidentia in oculos hominem excæcarunt, potuiſſe adiumento eſſe, ſi tenuiſſimè trita in cote, & diluta aqua, eſſent oculis admota, vt colũbæ ſtercora ſolent: vt etiam hæc ſi calida in oculos incideren ſine vlla lotione atque omni. nò ſine correctione, excæcarent. Sanatus verò eſt illito felle cuiuſdam piſcis. Qui piſcis fortaſſe fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, id eſt, pulchri nominis, qui idem, vt Plinius author eſt, vocatur Vranoſcopus, quòd habeat oculum inſignem in capite quo cœlum ſpectat; aut Hyena, quia cùm ad extergendas albugines inueteratas nihil magis à Medicis omnibus celebratum ſit, quàm fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur, datur fel Callionymi piſcis, & mox Hyenæ. Galenus decimo de ſimplicium medicamentorum facultatibus capite duodecimo ita inquit: *Porrò quorundam animalium ſingulariter bilis à Medicis extolluur, tanquam aciem exacuat oculorum, & ſuffuſionum initia digerat, velut piſcis quem vocant Callionymum, Hyenæ, & ſcorpij marini, tum galli & perdicis.* Itaque primas defert Gal. hac in re bili Callionymi piſcis, ſecundas Hienæ Plin. quoque cap. 7. lib. 32. ita ſcripſit: *Callionymi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit, nulli hoc piſcium copioſius, vt exiſtimauit Menander in comœdijs.* Itaque dicit Plin. & ex ſua, & Menandri authoritate huic piſci fel eſſe copioſius, quàm vlli aliorum, idque albugines ſanare.

Oculis medentia.

Callionymi piſcis natura.

Hyena & ex ea remedia.

Fellis vires.

Idem dicit Ælianus, idem & Odoardus Oxonienſis qui diligentiſſimè ſcripſit nuper de animalium differentiis. Ælianus libro decimotertio, capite quarto, ex Ariſtotelis ſententia dicit Callionymo piſci in iecore magnum fel ſitum eſſe. quod etiam confirmat ex ſententia Menandri, & Anaxippi, Veriſimile itaque eſt hunc eſſe quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, vt iidem authores narrant, eſt voraciſſimus, & carniuorus, aſpectu immanis, nam eſt ſerratis dentibus, oculos habens in ſummo vertice, & os inter oculos ſitum. Quapropter non mirum ſi puer rerum inexpertus, territus eſt ignotæ formæ intuitu piſcis irruentis quaſi ad

Callionymi forma.

de

deuorandum : nam impetebat vt voraciſſimus & carniuorus. Huc accedit,quòd,vt Ariſtoteli placet, eſt littoralis & ἡμερόπαγιτος,hoc eſt, die dormiens , nocte exiens & oberrans. Cum ergo totam diem egiſſent iter , prima manſione ad noctem manſit iuxta Tigrim,& cum tunc veliet defatigatus ex itinere pedes lauare in littore,exiens irruit immanis & littoralis piſcis vt voraret. Neque obſtat quod Opianus Pelagium vocat,neque quòd Plinius in marinis ponit , quominus eſſe poſſet in præmagno fluuio,quia id non adeò conuenit inter authores,& quia etſi marinus ſit. potuerit refluere ex mari, cùm præcipuè Plinius dicat,Euphratem & Tigrim mirum in modum ſtagnare:per ſtagnantem verò fluuium faciliùs retroceditur.Controuertitur etiam an ſit eſculentus,aliis dicentibus,aliis negantibus : verùm ſi hic eſt quem apprehendit Tobias , eſculentum eſſe magna authoritate probatur, ſiquidem aſſarunt , & ſalierunt,vt eo veſcerentur in via.Sed ſiue hic fuerit,ſiue alius(hoc enim certò ſcire non poſſum)non dubium multorum piſcium, ac fortaſſe omnium , fel vtile eſſe plus aut minus (non enim omnium æquè)ad extergendas albugines. Nam vt dicit Galenus loco citato , à cuius ſententia nullus Medicorum hac in parte diſcrepat,ſuccus hic vim habet valenter extergendi, qua facultate & albugines,& vocata pterygia, ſeu vngues,exedit. Plinius libro 23.capite 11.de ocularium morborum curatione agens inquit: *Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant.* Itaque omnia hæc per naturales cauſas euenerunt Tobiæ , permiſſu tamen Dei , qui primum quidem virum ſanctiſſimum morbo tanto probari voluit , deinde medicamen idoneum, cùm ſibi placitum eſt,reuelauit , & in maiorem ſui glotiam auxit vires medicamenti:vt hinc euidenter conſtet,eam etiam ſanitatem,quam Medicorum induſtria recipimus , eſſe in Dei benignitatem referendam,qui illis pro re præſenti idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM.

CAPITE octauo libri Iudith , mors Manaſſis mariti Iudith , ita narratur: *Vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeacea.instabat enim super alligantes manipulos in campo , & venit æstus super caput eius , & mortuus est.*

De Manassis morte.

Tametſi neque cauſa externa,neque omninò cauſa vlla poteſt interficere per ſe,neque lædere quidē actiones, vt maxima ac præ

ac præcipua pars Medicorum cenſet, ſed morbum inferendo, à quo actionum læſiones primùm, deinde & mors proueniat: cùm tamen ea maxima eſt, & nimis diligens ſermo intempeſtiuus, dicere ſolemus ab ea mortuum eſſe hominem, vt Aſclepiadem ſcalarum lapſu, Anacreontem multo vino: ita hunc Manaſſem multo Solis æſtu. Verùm & ſcalarum lapſus, & vini potus, & longa mora in Sole, lethales illis hominibus morbos intulerunt: primùm quidem mora in Sole fecit validam capitis intemperiem, id enim ſignificant illa verba, *Venit æſtus ſuper caput eius.* Conſentaneum verò eſt cenſere, eam non fuiſſe quam Medici vocant nudam intemperiem, ac ſine ſucco, non enim fuiſſet adeò lethalis, ſed cum ſucco, natúſque fuerit ex calore morbus alius vt Phrenitis niſi fortè mortuus eſt repente (vt vidimus nonnullos afferri ex meſſibus) fueritque facta Apoplexia, obſtructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim ſanguine. Quantum verò poſſit qui in corporibus præerat apparatus, vt externæ cauſæ plurimum obeſſe poſſint, aut minimum hinc diſces, quòd cùm eorum qui alligandis manipulis inſudabant læſus fortaſſe fuerit nullus, hic qui illis tantùm præerat mortuus eſt.

Aſclepiadis & Anacreontis mors.

Æſtus noxa.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVARTVM.

IOB capite ſeptimo Dominum ita alloquitur: *Quare me poſuiſti contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi grauis!*

Quæ verba hominis naturam quam poſt corruptionem primi peccati habet, optimè declarant: ſiquidem conqueritur eſſe ſe poſitum contrarium Deo, hoc eſt ſentire ſe (vt inquit Paulus) aliam legem in membris ſuis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipſam cauſam, eſſe ſibimet grauem, ac moleſtum. Igitur eſt homo naturaliter contrarius Deo, & ſibiipſi, quod ſi ita eſt, conſtat eſſe hominem Deo ſimilem, & contrarium: non poſſunt autem contraria ineſſe eidem ſecundùm idem, inſunt ergo ſecundùm diuerſa. Sunt ergo in homine duæ partes, altera ſecundùm quam in bonum fertur naturaliter, atque ſecundùm legem Dei operari expetit, altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videtúrque quiuis homo hanc repugnantiam in ſeipſo experiri. Nam optimus quiſque habet ſtimulum carnis, quo colaphizatur; malus verò neque ipſe eſt ſpontè malus, ſed, vt dicitur Prouerbiorum 13. *vult & non vult*

Hominis & Dei cõtrarietas

piger

& non vult piger..Vterque autem & bonus inquam & malus, vult,& non vult,|bonus quidem bonum vult, quodammodo autem non vult:malus vult malum,quodammodo autem neque ipſe vult.Quo pacto autem poteſt velle,& non velle,niſi habeat duplicem voluntatem; habet ergo homo voluntatem duplicem, alteram naturaliter propenſam in bonum, & honeſtum, alteram in delectabile, etſi ſit inhoneſtum. expetit verò voluptates, omnem dolorem refugit. Nam ipſa voluptas in doloris exolutione habet eſſentiam:refugit verò naturaliter dolorem totum corpus,atque omnis agnitio corporalis,Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate. igitur honeſtatis & iuſtitiæ,atque diuini cultus cura,eſt in alia parte præſtantiori & minimè corporali, quare & incorrubtibili, quia generatio & corruptio paſſiones corporum ſunt, ſicut & motus.Porrò, quandoquidem ſunt in homine duæ partes, & voluntates duæ,neceſſe eſt alteram eſſe altera præſtantiorem, alioqui nihil potiùs ſequeretur homo,ſed diſcerperetur ſemper,eſſetque non vnum verè, ſed quaſi hominem bicipitem intelligas:atque contineretur ſemper in perplexitate,neque conſultaret,ſed vtraque ferretur in ſuum obiectum,neutra alteri cedens:nunc autem eſt verè vnum,& conſultat, eſtque alius bonus,alius malus:Neceſſe eſt ergo vt vtraque aut altera potentia libera ſit,vt poſſit ſi velit alteri cedere, aut non cedere: alioqui neque bonus neque malus eſſet quiſpiam, ſiue hæc vinceret,ſiue illa, ſi neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ inſunt nobis natura, neque laudamur, neque vituperamur: nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & præmio inueniuntur omnium hominum conſenſione, qui digni ſint:igitur eſt altera aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem eſſe non poteſt, quia eueniret ſæpe vt neutra vellet alteri cedere, aut vtraque alteri. Vtrumuis horum fieret, non eſſet penes hominem libertas,neque poſſet ſequi hoc,neque illud,eſſentque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem eſſe omnes homines fatentur,in quibus neque laudari,neque vituperari homo meritò poſſet: at verò non ita eſt, ſed talia omnia liberè gerit,& de omnibus eiuſmodi actionibus laude & vituperio dignus eſſe judicatur, dum ſanus eſt, & mente conſtat:igitur & naturaliter & perſeſe(ſiquidem in bene naturaliter diſpoſito)altera dictarum voluntatum libera eſt.Neceſſe eſt autem eandem eſſe liberam & dominam, alteram verò ſeruam,ſiquidem hoc ipſum, non poſſe aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur neceſſe eſt dictarum voluntatem præſtantiorem eſſe liberam,& natura dominam, deterio-

Voluntas duplex.

Voluntas libertas

Liberum arbitrium.

rem verò eſſe natura ſeruam: atque ſi homo velit, trahi poſſe. Hac cauſa, & quia homo hac libertate arbitrióque differt ab aliis animantibus, Plato in dialogo de hóminis natura, parti illi præſtantiſſimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori, & illo vtitur, potéſtque id bene aut malè exequi pro ſuo arbitratu (quam nos mentem vocamus) nomen hominis tribuit: corpus verò, & corporea omnia, non hominem, ſed hominis quædam eſſe dicit. Nos verò mentem eſſe dicimus præſtantiſſimam hominis partem, per quam à brutis ſeparatur, fitque liber, & ſuarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diuinarum rerum contemplator. Hanc humanæ naturæ dignitatem indicauit Deus ipſe Cain (capite quarto Geneſeos) his verbis: *Nónne ſi bene egeris recipies, ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? ſed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Appetitum peccati vocat eam hominis partem, ſecundùm quam conqueritur Iob, eſſe ſe poſitum contrarium Deo, & ſibiipſi grauem; & quam Paulus dicit ſentire ſe in membris ſuis, legem repugnantem legi Chriſti; nimirum lex Chriſti vocat nos in amorem contemptus, & vilitatis & inopiæ, & laborum: appetitus peccati in ſuperbiam, faſtus, abundantiam, & voluptates. Hunc appetitum peccati, edicit Dominus Cain ſub ſua eſſe poteſtate, eſſeque eum illius dominum. Secundùm alium igitur appetitum præſtantiorem, rationalem ſcilicet, quæ ipſa mens eſt incorporea, ſeparabilis, & æterna. Conſtat ex dictis, penes bruta nullam libertatem eſſe poſſe, ſed moueri ſemper pro ratione obiecti quod ſeſe offert. quòd ſi quando videntur quod præſens eſt deſpicere, & quaſi præſtantius aliquid cogitantia ad aliud conuerti id quidem ex deliberatione & arbitrio non naſcitur (etſi nonnunquam ita videtur intuenti) ſed euenit, quia obiecit ſeſe terriculum aliquod in memoria, vt fortaſſe verberum, aut iucundius irritamentum in imaginatione; vt prædæ: neque enim hæc priuauit Deus internis ſenſibus, per quos & memoria præteritorum, & ſpe futurorum commouentur; ſed ſapientia, quæ diuinarum & humanarum rerum eſt ſcientia, cum virtute neceſſariò coniuncta: quare & cum libertate. Cùm igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias, non quaſi liberas intelligendum eſt, ſed quaſi ex appetitu cum ſenſu profectas. Dico cum ſenſu, quia in rebus inanimis appetitum quendam ponunt Phyſici, quem vocant naturalem quem naturalem impetum videntur mihi meliùs appellaturi. Itaque differentia propria hominis, eſt ſapientiæ eſſe capacem: atqui quoniam ſapientia cum vera virtute coniuncta neceſſariò eſt,

Appetitus peccati.

Bruta libertate carent.

Hominis differentia propria.

est. & hæc cum Dei timore,omnium optimè definiuit hominem Ecclesiastes in verbis vltimis suæ concionis,dicens:*Deum time & mandata eius serua, hoc est enim omnis homo*:quod nihil aliud est dictu, quàm homo enim est animal capax sapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione consistit,quantò autem propiùs accedat ad hominis essentiam differentia hæc quàm rationale,inde intelliges,quod vt alibi indicauimus bruta omnia, rationabilia etiam quodammodo & circa quædã sunt,& intelligentiam quandam habent; sapientiæ verò nullatenus sunt capacia: itaque hominem esse animal sapientiæ capax multò cum minori ambiguitate dicitur, quàm animal rationale. Quare propriam hominis naturam definitio hæc continet. Vita verò eius quà homo est (qui est secundus eius actus, & qui ex propria natura fluit) est militia super terram. Nam secundùm sapientiam operari, seu sapienter agere, est irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conqueritur Iob factum se esse sibiipsi grauem, coëercere, vt rebellem seruum: qui enim contra facit,ac libertate sua abutens illi obedit, fit similis iumentis insipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil esse aliud quàm animam,corpus verò non hominem, sed hominis aliquid: ille enim in Alcibiade primo,siue de natura hominis,ita argumentatur: *Necesse est aliud sit id quod vtitur, & aliud quo vtitur, & aliud quod imperat, & cui imperatur, vt aliud est cerdo qui inciforio vtitur, & aliud inciforium quo vtitur; aliud quoque dominus aliud seruus. vt verò cerdo,& inciforio dicitur incidere & manibus: vt manus autem, ita & pes,& oculus,atque corpus totum, est res quæ homo vtitur: homo igitur, & est aliud à corpore, siquidem corpore vtitur, & est res illa quæ corpore vtitur: at verò anima vtitur corpore, homo igitur ipsa anima est. Nam* (inquit) *homo est anima, aut corpus, aut ambo simul. corpus non est, quia corpore vtitur, homo verò est qui vtitur: sed neque ambo, quia si duorum alterum non vtitur, neque ambo vtuntur: superest vt homo anima sit.* Eodem modo concluditur hoc argumentum,siue dicas vtitur, siue imperat, siue dominatur: nam ipsum vti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & inciforio, hæc verò obsequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc censet, hominem animam solam esse re vera, & in dialogo dicto, & 12. de Legibus, dicens re vera vnumquemque nostrum animam immortalem esse, corpus verò aliquid illius, vt vestem, aut loricam, cui consonum etiam est posse commutare corpora,fierique vt quæ anima hu-

Bruta quomodo rationabilia.

Homo an sola anima.

Palyngeneſia

mano vſa eſt corpore, in palyngeneſia quam ille vt Pythagoricus profitetur)induat equinum, leoninum, ſuillum, aut piſceum, quodcunque accommodatum ſit moribus, quibus ſeſe in ſuperiori vita imbuit: non aliter ac ſi cerdo ac ſutoria arte per negligentiam vacans in fabrili ſe exerceret, deponeret poſtremò acum & inciſorium, acciperétque ferram & malleum. nimirum conſtat quibuſcumque moribus aſſueſcat, fieri animi ad eos propenſionem vſque adeò, vt quantò diutiùs aſſueuerit, tantò difficiliùs poſſit ſe quiſpiam ad alios transferre, & illa libertas qua hominem natum eſſe diximus, videatur perire. Qua cauſa Stoici homines, atque adeò & omnes Philoſo-

Stulti ſerui.

phi ſetſi non omnes æquè) affirmauerunt, ſtultos eſſe ſeruos, & ſapientes liberos. atque Dominus noſter dicit, hos ſeruire mammonæ Idémque octauo Ioannis, *Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.* ſunt innumera alia oracula in ſacris, quæ hoc ipſum innuunt. cùm ergo videatur anima conſuetudine mutare naturales appetitus & propenſiones atque vnicuique videatur animantium tributa corpora ſecundùm ſuos mores (rapacibus enim vngues acutos, firmos & curuos, voracibus, dentes & capacem ventrem, & inteſtina minimè flexuoſa; ferocibus cornua dura; fugacibus longiora crura) conſentaneum cenſet Plato, & mutatis animabus, quas ſolas homines eſſe cenſet, commutari corpora, atque hanc cenſet eſſe brutorum generationem in Timæo: & decimo de Republica, ſiue de Iuſto, cenſet hanc eſſe impiorum pœnam, quò quidem videtur ſpectare illa comminatio Pſalmi trigeſimi primi, *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.* & illa imprecatio. *In chamo & frano maxillas eorum conſtringe, qui non approximent ad te.* Verum hæc omnia Platonis dogmata plauſibilia magis ſunt quàm vera, & Poëticè magis quàm Phyſicè colliguntur. nam habi-

Habitus & natura differentia.

tus longè alia res eſt quàm natura: facítque habitus propenſiones contrarias. natura manente. Neque quidpiam tam diſſentaneum, quàm hominum brutorúmque eaſdem eſſe animas, aut animarum ipſarum, in alias animas fieri mutationes. non eſt ergo ita, ſed quantumuis habitus difficultatem ingerat efficiendi contrarium, vt auaritia erogandi, luxuria continenter agendi, tamen quia natura non mutatur, quia natura liber, & ſuarum actionum dominus effectus eſt homo liber neceſſariò manet, potéſtque ſeſe in alios transferre mores, ſi velit; tametſi difficilius multò eo, quàm niſi deterioribus aſ-

Serui pĕccati.

ſueuiſſet Atque peccati vocatur ſeruus, non quòd non poſſit illi imperare, ſed quia obedit voluptate deuictus, quia (vt dicitur in ſecũda epiſtola Petri) *à quo quis deuictus eſt, eius eſt ſeruus.*

appel-

lationes verò belluarum accipit, non ob naturæ vllam mutationem, ſed quia ob belluinos mores comparatus eſt iumentis, & ſimilis factus eſt illis. Pſalm. 48. Neque ſanè homo ipſa anima eſt, ſiquidem eſt animal, quapropter & corpus tale, animatum ſcilicet. neque quidquam habet abſurditatis idem imperare ſibiipſi, & vti ſeipſo, & eundem à ſe ipſo domari, vinci, & coërceri, eundémque ſibiipſi repugnare. nam & lapides quoque & metalla, & inanima omnia corpora, per ſeſe mouentur, quo illa ſua fert natura, grauia deorſum, leuia ſurſum, vt alibi monſtrauimus: neque ſunt hæc abſurda, quia etſi inſunt hæc eidem, non ſecundum idem, ſed ſecundum animum alia, alia ſecundum corpus, ex corpore verò & animo conflatum animal homo eſt, qui ſe pro ſuo arbitratu gerit. nam tametſi anima imperat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur homo imperare, quia actiones ſuppoſitorum ſunt; vt tametſi oculus videre dicitur, propriùs, autem ac priùs, homo videt. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen homo non eſt, ſed pars hominis per quam ille imperat. Vt homo videt & oculus videt. non tamen oculus homo eſt, ſed pars hominis, per quam videt: ita etiam corpus repugnat rationi. ſed & homo ipſe repugnat rationi ſecundùm corporalem appetitum. quapropter multò meliùs, ac exactiùs quàm Plato dixit Iob, factum ſe eſſe ſibiipſi grauem Nimirum homo ſecundùm duplicem, qua eſt, naturam, pugnat ſecum & reſiſtit ſibiipſi. Pulcherrima eſt illa comparatio, quam Ariſtoteles innuit capite vltimo primi Ethicorum. Nimirum duo animæ appetitus, ſunt vt duo corporis latera, atque vt cùm quis remiſſè vnum mouet in alterum fertur, ita qui remiſſè vtitur ratione, incontinenter fertur in appetitiones, & qui remiſſè appetit, fit continens: eſt verò ratio vt latus dextrum firmiùs, fortiúſque, & quod ſi velit contendere, poteſt alterum trahere. Adhuc etiam videri poſſit alicui appetitus peccati, neque ſub mente, neque ſub homine eſſe, neque hominem poſſe illi dominari, cùm eſt malus; ſed neceſſitate quadam, vbi quis malus ſit, in deteriora ferri. Eam (dicunt) vt febris phrenitis, & hydrops morbi ſunt corporis, ita luxuria, iracundia & auaritia, morbi ſunt animi. vt ergo non poteſt qui ægrotat corpore morboſos appetitus cohibere, vt ſitim febricitans aut hydropicus, & furorem phreneticus: ita neque qui ægrotat animo, poſſit cohibere appetitus irrationales, qui peccatorum appetitus ſunt, alioqui (dicunt) non ægrotet. neque igitur (dicunt) pœna quiſpiam dignus ſit ob peccata, ſed perinde ſit furem verberare quòd furetur; ac ſi febricitantem verberes quòd

Dextri perfectio.

Morbi animi & corporis.

febricitet,vtrumq;enim inuito ineſt,& per morbũ.illud animi, hoc corporis,Hæc videri poſſint leuiter cõſideranti probabilia? ſunt tamen ſophiſtica & inepta.recipio enim,luxuriã,auaritiã, & iracundiã,morbos eſſe animi,non minùs quàm febrem,hydropiſim,phrenitidem,corporis atque adeò vt ex his, ſitim & amentiam,ita ex illis libidinem,iram & alijarum rerum cupiditatem naſci atque adeò non magis poſſe luxurioſum non prurire libidine;& iracundum ira intumeſcere: & auarum appetere aliena,quàm febricitantem, & hydropicum non ſitire, & phereneticum non inſanire. Quid tunc poſteà?an proinde non eſt dominus ſuarum actionum vterque?abſit. Nam & febricitans & ſitiens poteſt non potare, auarus & concupiſcens res alienas,poteſt non furari. quapropter meritò fur verberatur,non quia auarus,ſed quia furatur,vt febricitans reprehenditur non quia ſitit, ſed quia intempeſtiuè potat. Peccatum verò non eſt in concupiſcentia, ſed in facinore. aut certa vo-

Cõcupiſcẽtia non eſt peccatum.

luntate committendi. non enim laude dignus minùs eſt, qui cùm ſit natura libidinoſus, non agit quidpiam petulanter, quàm qui talis non eſt:imò magis etiam fortaſſe aliquando, quia *virtus in infirmitate perficitur*, vt inquit diuus Paulus, ſecunda ad Corinthios, & virtus verſatur circa difficilia, vt inquit Ariſtoteles ſecundo Ethicorum. Eſt igitur in noſtra poteſtate,non illæ irrationalis appetitus, qui naturaliter exurgit ex noſtræ naturæ corruptione,quam ſæpe ipſa elementorum & humorum temperies auget, ſed qui verè eſt appetitus peccati,hoc eſt,vera & certa deliberatáque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi. quapropter vbi in decalogo dicitur, *Non concupiſces res alienas*, non ita eſt accipiendum, quaſi qui concupiſcentiam habet rerum alienarum in peccato ſit, etiam ſi nolit, quamquam poſſit,furari, ſed is ſolus qui vult furari ſi poſſit:hæc enim voluntas eſt appetitus peccati. illæ prior appetitus ſine culpa eſſe poteſt, quia ex morbo naſcitur, vt ſitis ex febre. Vt igitur febricitanti nullus Medicus imperet,noli ſitire, ſed noli potare etſi ſitias: peccat verò in Medicum non qui ſitit,ſed qui potat,aut vult potare, quidquid Medicus iubeat;ita in Deum, non qui vtcunque concupiſcat aliena(nam quî poſſit non concupiſcere aurum inops,aut auarus; ſed qui velit furari ſi poſſit,quidquid Deus imperet. vnde conſtat, nos natura dominos eſſe appetitus peccati etiam cùm mali ſumus,etiam ſi vitio & culpa ſimus ſerui peccati. conſtat quoque totam bene viuendi normam eò redigi, vt Deum timeamus: quandoquidem tota boni iuſtiq́ue regula,in Dei, vtpote rerum omnium Domini, voluntate

luntate conſiſtit,peccatũ verò in accuſatione.ſed vt hæc apertiùs eloquar) poteſt quiſpiam eſſe libidinoſus,aut iracundus naturâ,aut habitu,atque vtcumque ſit talis, propenſus erit ad Venerem,aut iram. Intereſt verò multùm,nam quorum natura tantùm eſt talis,neque pœna , neque reprehenſione dignus eſt, quia neque vituperari neque laudari quiſpiam debet,ob id quod naturâ illi ineſt quin potiùs ſi rectè agit, talis cum ſit maiori eſt dignus præmio:qui verò talis eſt ſecundum habitum,reprehenſione & vituperio dignus eſt,quia in ſua poteſtate fuit eius habitus principium , ſed ſi ne tunc quidem excat Venerea, aut iraſcatur, non eſt dignus pœna,quia peccatum in actione eſt,in habitu vitium ſolùm. poteſt verò iniuſtus non iniuſtè agere,etiam ſi non ſtatim ac vult poteſt habitum commutare. ſed longa aut magna exercitatione opus eſt.Culpa itaque iniuſti,quod talis ſit , ſolum eſt in principio, quòd iniuſtè agat in ipſa voluntate,quæ actiones noſtras ſemper comitatur.Quod diſertè docuit Ariſtoteles capite 5. tertij Ethicorum dicens *Verùm non ſimiliter noſtræ ſponte actus ac habitus fiunt:actuum enim à principio ad finem domini ſumus ipſa ſingula cognoſcentes,habituum verò principium.* Igitur punitur fur nõ quia fur eſt (quanquam hoc quoque ſi habitu conſtat eſt vituperabile)ſed quia furatur:vt neque reprehenditur febricitans quia febricitat,neque quia ſitit(tametſi vituperatur, etiamſi ob prauum victum in eum affectum incidit) reprehenditur verò, quod potet cùm non expedit,atque adeò iure poſſet puniri , ſi ſit ſeruus.Itaque peccata ex animi naſci morbis, nihil obſtat quominus ſponte committantur,ſitque penes nos liberum arbitrium,& mens appetitus ſit natura domina.

CAP. QVADRAGESIMVM QVINTVM.

APITE decimo ita Iob Deum alloquitur : *Memento quaſo,quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Nónne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?*

Quæ verba non ſunt oſcitanter prætereunda Phyſico, neque quaſi non explicent naturalem hominis ortum exactiſſimè;prima enim verba continent primã hominis formationem ex primis elementis, ſecunda generationé ſingulorum hominum ex ſemine. Quæ vt apertiora euadant, præfari oportet,quàmplurimas fuiſſe Philoſophorũ ſententias de rerũ corporearum elementis,antequam in illam vnam peruentum omnibus eſt , de calido & frigido,humido & ſicco,ſeu terra,

De elementis.

aqua,aëre & igne.plurimi enim cẽſuerunt,elementa corporum eſſe corpuſcula inuiſibilia,nonnulli ſubſtantias homogeneas atque horum vtique nihil curabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non diſtinguentes, dicebant elementa rerum omnium eſſe litem,& amicitiam, alij raritatem & denſitatem,alij craſſitiem & tenuitatem alij alia.Cæterum,ſi quæ rerum naturalium elementa ponenda ſunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè Philoſophantibus (nam & ab Stoicis & Academicis,& Peripateticis, recepta opinio, quæ ab Hippocrate fluxit, eſſe rerum omnium corporearum elementa, terram, aquam, aërem,& ignem,quia horum præcipuè corporum eſſe videmus qualitates, quarum mutua pugna fiunt ortus & interitus, quædam enim fiunt ex quibuſdam creſcente calore, quo aliquando extincto, hæc eadem abeunt in alia: ita etiam, ſiccata quædam intereunt, & alia humectata nimis: nihil autem interit, quin aliquid aliud ex illo fiat. itaque fiunt omnia dictarum qualitatum actione, quare & miſtione illorum corporum, quorum illæ qualitates ſunt primò, videntur generari. atque adeò (ſi quæ) illa eſſe corporum aliorum elementa. Cæterum neque hoc videtur mihi quando non iam cum tyronibus agitur leuiter prætereundum, ſed examinandum, an verè Philoſophi corporum naturalium elementa prima ponant an ſit hæc hypotheſis, vt multæ aliæ in ſcientiis. ſi enim, vt Ariſtoteles ſecundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur

elementorum impuritas,

circuio, non generantur omnia ex quibuſdam, ſed ex quocunque quodcumque.Quare nulla re vera ſint aliorum elementa. Porrò monſtratum alibi eſt nulla eſſe ſimplicia elementa in rebus:atque adeo digito monſtrari poteſt quæ enim terra? an hæc quæ nitro,ſulphure, argento viuo, & metallicis omnibus concretionibus eſt interſita,& alicubi eſt gypſus,alibi calx, creta alibi? Quæ aqua? an marina,quæ hîc intolerabiliter ſalſa,alibi etiam eſt amara?Quis aër? an hic turbidus, qui vapor aut nebula,aut nubes, aut ignea exhalatio, aut horum quædam confuſio eſſe videtur?Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus eſt craſſior? an flamma, quæ nihil eſt niſi fumus ardens?quod ſi nullibi vnquam elementa ſimplicia ſunt, ne eſſe quidem poſſunt,vel hoc argumento(tametſi aliis etiam

reſolutio

non ineuidentibus eſt à me monſtratum alibi)quod in æternis idem eſt quod eſt & quod poteſt,quod ſi nulla ſunt elementa ſimplicia,quorum miſtione generentur reliqua,ne miſtio quędam eſt vlla.Quorũ enim eſt miſtio?niſi miſcibiliũ;quod ſi miſtio non eſt re vera,ſed conficta;neque reſolutio ſit in ſimplicia

nihil

nihil igitur fit ex elementis,neque finitur in elementa,quare neque elementa ſunt omninò in rebus;niſi enim orationes in dictiones & dictiones in ſyllabas, & ſyllabæ in literas reſoluerentur, à quibus coagmentatis extiterunt, haudquaquam diceremus literas eſſe verborum elementa. non igitur ſunt alia aliorum elementa,ſed fiunt alia ex aliis mútuo, & circulo quodam,vt ex pruno prunum,ex hoc nucleus,ex hoc prunus: & ex ſemine ouum ex ouo pullus, ex pullo ſemen. his argumentis fieri videtur, nulla eſſe rerum elementa. Nihilominus eſt quod reſpondeamus,veram ſimul de elementis ſententiam ſtatuentes. tametſi enim verè dicatur rerum generatio eſſe circularis,non tolluntur elementa.Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: ſed quædam ex quibuſdam compoſitione;alia ex aliis reſolutione.quis enim non videt lignum ex miſcella terræ & aquæ,quam radicibus hauſit,eſſe nutritum, atque ita ex illis effectum.reſolui verò ignis vi in aquam.quæ inuiſibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui ſupereſt:fit haud dubiè ex ligno cinis reſoluendo,quia deponendo quædam; ex terra lignum componendo, quia aſſumendo aquam Sed quam ſint res omnes multarum compoſitione factæ,ipſa reſolutio indicat. quotæ enim quæque res ſunt, ex quibus non ſeparet ratio diſtillandi terreas fæces, & partem aqueam, & oleoſum quiddam, abeunte interim fumo? haud dubiè igitur ſunt rerum ex rebus compoſitiones, & rerum in res reſolutiones. Quapropter cùm ex aliis procedatur reſoluendo, neceſſe eſt eſſe rerum elementa prima. quia cùm poſteriorum natura naſcatur ex prioribus, ſi nulla ſtatuerentur prima,ſed abiretur reſoluendo in infinitum,vt in diuiſione continui, non eſſet vnde inciperet compoſitio, neque vnde flueret rerum natura,quare neque eſſet illarum vlla natura.Neceſſe eſt igitur ponere aliqua corpora,quorum natura per ſe inſit illis, neque ab aliis emendicata corporibus, illa verò ſunt elementa prima:quæ quidem,pura & inalterata, neceſſe quidem neque ſi eſſent,videri poſſent:quandoquidem ſenſibiles omnes qualitates præter primas,à temperamentis fluũt, temperamenta verò miſtione conſtant. Supereſt igitur vt ſint in hac vniuerſitate alterata elementa: ea verò ſunt,ſi grandes hæ mundi partes,terra,mare,& circunſtans aër,& qui per alia omnia penetrat ignis, Hæc enim minimam omnium quæ in mundo ſunt miſtionem habent,& omnium maximè accedunt ad quatuor illas naturas corporeas & ſimplices quas actu quidẽ nullibi,potentia verò in omnibus eſſe dicimus,neque proinde falſum eſt,aut tantùm hypoteſis,eſſe hæc elementa.Sunt

Diſtillãdi ratio.

Elementa prima.

enim reuera,vt dicimus,potẽtia ſcilicet,velut re vera eſt in theriaca opium,& caſia.Neque minus hæc in theriaca eſſent,etiãſi totum mundi opium eſſet in eam inſumptũ neque alicubi maneret actu:vt nũc in mundum inſumpta ſunt tota, aqua,terra, aër,ignis,vt nihil illorũ iam ſuperſit,ſed aquea,terrea,aërea,& ignea corpora Sunt itaque quatuor elementa,quorum naturæ in his aſpectabilibus mundi partibus,terra,inquam,aqua,aëre, & igne præcipuè ſe exerunt: atque hæc quidem alterata elementa,ſunt re vera actúque in mundo, & conſpiciuntur: illa, inalterata & ſimplicia,ſunt re vera,non tamen actu: atque vt ſunt, ita miſtione generant. Nimirum alterata hæc, præexiſtentia actu commiſcentur,& generant: inalterata illa, nunquam præexiſtunt actu, ſed potentia ſemper ſunt, & in ipſa miſtione & in miſtis.Horum quatuor elementorum,duo præcipuè aqua inquam & terra præſtant corporibus craſſis,& ſolidis,vt lapidibus,metallis,& arborum atque animalium partibus corporaturam: duo reliqua admiſcentur propter temperiem,& facultates:& primò quidem omnia neceſſe eſt conſtiterint horum concretione, poſterius verò quædam, vt quæ præſtantiora cùm ſint reliquis, præſtantiorem etiam habent ortum,fiunt virtute ſeminali, & maturatione, elementorum miſtione latitante,& in ipſo ſemine,& in eo quod oritur.Nam ipſa maturatio nihil aliud facit,quàm perfectiorem, ex imperfectiori,elementorum miſtionem.itaque imperfectiora corpora,& quæ neque viuunt,neque vegetantur,eodem penitus modo neceſſe eſt à principio mundi conſtiterint quo nunc, concretione quadam elementorum, quadam proportione coëuntium.quod in lapidibus apertè conſpicimus: qui aqua & terra deſuper commiſtis, & dureſcentibus, augentur. Iis verò quæ ſeminali virtute generantur,neceſſe eſt duplicem tribuere ortum,alium quo conſtiterint ab initio; alium,quo nunc oriantur:oriuntur nunc ex ſemine, ex quo quidem à principio fieri non potuerunt,cùm ſemina poſteriora ſint natura,& tempore rebus ipſis:ſiquidem fructus ipſarum rerum ſunt, vt anteà ſuper caput primum Geneſeos indicatum eſt.Igitur cùm à principio facta ſunt ſimul omnia,in illa communi omnium geneſi facta ſunt ex communibus principiis,hoc eſt,ex elementis:poſterius verò ſingula ex propriis principiis,& ſuo quodque modo.Igitur homo à principio factus eſt ſecundùm corpoream molem ex terra & aqua commiſtis vt ſcilicet fit lutum, atque adeò ex limo terræ, hoc eſt, ex terræ, & aquæ miſtura, atque inde fluimus omnes illámque naturam nobiſcum deferimus. hanc primam rerum omnium geneſim obumbrauerunt Poetæ connu

Elementorum dignitas.

Homo ex quo primum.

connubio Pelei & Tethidis id est, luti (πηλὸς enim lutum est) & aquæ. quibus nuptiis dicebant Deos omnes interfuisse, præter discordiam Quia scilicet, virtutibus cœlestibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta sunt omnia. nunc verò nostrum quilibet à parentum genitalibus emulgetur in semine sicut lac, & in vtero coagulatur, sicut caseus. Est verò appositissima & maximè naturalis comparatio. nam conuenit semini cum lacte materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt, & vsu. Vtrunque enim fit ex sanguine, maturatione quadam, alterum in testibus, alterum in vberibus, partibus substantiæ modo valdè similibus, suntque ambo succi albi & crassi. vtitur verò natura, altero ad generationem, altero ad recenter genitorum nutritionem, vt alimẽto scilicet parum euariante ab ipso generationis principio. Ipsum igitur semẽ verissimè dicitur esse, vt quoddam lac: ipsa verò prima embrionis generatio, coagulatio est, vt casei ex lacte. nam Aristoteles capite 21. de generatione animaliũ ita inquit, *Semen in lactis coagulatione corpus quidem ipsum lac est, succus autem coagulum quod principium habet coagulandi, ita quod à viro in mulere secernitur.* Constat ex dictis quanta proprietate sanctus Iob vtrumque hominum ortum recensuerit, & eum qui primò fuit omnium, & eum qui deinceps est singulorum.

Lac ex quo & quomodo generetur.

CAPVT QADRAGESIMVM SEXTVM.

CAPITE decimoquarto Iob ita inquit: *Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rursus virescit & rami eius pullulant, si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cùm primùm plantatum est: homo verò, cùm mortuus fuerit, & nudatus atque cõsumptus, vbi quæso est?*

Hîc deplorans Iob humanæ vitæ conditionem, quæ tam facilè pereat, atque cùm semel perierit, adeo sit irrecuperabilis, cõfert hominẽ cum ligno, dicens, miserabiliorem esse hominis conditionẽ; quia lignũ etiamsi præcisũ sit potest rursum reuirescere, atque adeò germinare, & infixũ in terra in arborẽ intergrã abire, atque adeò in arborem etiam diuersi generis inseri, insitionéque procedere copiosos ramos, & multum fructũ, quin etiam si senuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuúsque sit, si summa eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odorem aquæ; hoc metaphoricè dicitur

Arborum ortus.

hoc

hoc eſt,ſi abſit aqua,vt ex aqua cum terra miſta, alimentum capiat,germinabit,& mucro ille radices proferet in terram,& & ſurſum faciet comam, itaque & nouam integrámque arborem. His modis agricolæ & vineas renouant, nimirum inſitione,plantatione, & germinatione, vt quiuis rei ruſticæ vel exiguum peritus ſcit,& Theophraſtus docet primo de hiſtoria plantarum.Homo verò nihil tale habet,ſed quæcumque pars illi abſciſſa ſit,emoritur ſtatim, nullam neque plantationem neque inſitionem recipiens,neque omninò vllam habet rationem reuiuiſcendi. Iam verò ſi homo mortuus ſit, nulla eius pars viua manere poteſt,ex qua re vireſcat vt arbor.In primis hoc explicemus vt habeat, mox naturalem cauſam apponamus:Homini quidem emori poteſt pars vna aliqua ante alias, vt digitus,auricula,pudendum,aut etiam pes,manus, crus,aut brachium,vt per gangrænam emoriuntur nonnunquam, aut Eſthiomenum;tamen mortuo homine, hoc eſt corde, quod vitæ radix eſt, nulla ne minima quidem neque extima pars manere poteſt viua,vt arbori;cui exciſa, & exuſta penitus radice manere poſſunt virentes ramuli,atque mucrones. quibus in terram infixis,arbor renaſcatur. Verùm neque arboris ſemel ſiccata & emortua pars,poteſt ampliùs vlla ratione reuiuiſcere,magis quàm mortuus homo,hac enim in parte eadem ratio eſt.marcor enim & confirmata ſiccitas, in omnibus vegetabilibus eſt irremediabilis:Neque ſolùm non poteſt ſemel emortuum lignum ſecundùm eandem partem qua emortuum eſt,reuireſcere, ſed neque qua parte conſenuit, poteſt (vt ita dicatur)reiuueneſcere.habent enim etiam ſuas ætates, vt animantia,quas(mortalia cùm ſint)neceſſariò percurrunt, neque datur à poſterioribus ad priores retrocedere.Euenit verò aliis partibus ſenio confectis alias recentiores eſſe, & aliis emortuis,alias adhuc viuere & germinare, & euulſa arbor poteſt rurſum terra condi & renutriri;niſi verò condatur;ſed maneat euulſa, ſine ſpe vlla moriatur, vt & homo ſi omni alimento deſtituatur, quia arbor ex terra capit alimentum per radices. Nam & ipſe Iob cap. 7. dixerat. *Quaſi euulſæ arbori abſtulit ſpem meam.* Quæ verba videri alicui poſſint præſcriptæ orationi repugnantia.non ſunt tamen quia hîc in præciſo ligno & radice ſeneſcente in terra,ſpem eſſe dicit, ſi ad odorem aquæ rurſus planteturillic ſpem negat eſſe in euulſa arbore, ſi euulſa perſiſtat, neque rurſum terra condatur. nihil euenit tale homini: ſed partes omnes conſeneſcunt & commoriuntur cum præcipuis, neque eſt ratio ſemel è vita euulſum tranſplantandi. Quod, etſi miſeriæ eſſe videtur, non eſt tamen imperfectionis,

Cor vitæ radix.

Marcor irremediabilis:

fectionis, quia vnitas & indiuiſibilitas in rebus omnibus comes eſt perfectionis, multitudo & diuiſibilitas imperfectionis. Proinde cùm multi ſint viuentium gradus, qui perfectione & imperfectione diſtinguuntur, quò quidque eſt perfectius, eò partes eius maiorem habent vnitatem, minúſque viuere poſſunt niſi in toto: quare ſeparatæ moriuntur. nimirum gubernantur, non ſingulæ ſeorſum ac per ſe, ſed omnes ab vno principio: quò quidque imperfectius, eò minus vnum, ſed vt vnita conglutinatáque multitudo, ac proinde partes eò magis ſeparari poſſunt, ac ſeparatæ viuere, & germinare: quod per gradus viuentium fit manifeſtum. Plantarum enim partes diſſectæ viuunt, & quæcunque ſeorſum in terram infigantur, ſiue in hanc ſiue in illam partem viuunt, & germinant, atque hoc inter ipſas plantas, vilioribus ineſt pluſquam præſtantioribus: adeò vt quarundam rami, in longum defoſſi, ſecundùm multas partes germinantes, multas producant plantas. nulli hoc contingere poteſt, eorum quæ alimentum, non radicibus, ſed ore capiant, tamen eorum viliſſima diſſecta in multas partes viuũt (vt in reptilibus videre eſt) quantum poſſunt durare ſine alimento, quaſi partes non accipiant vitam à partibus ſed ſingulæ viuant per ſe, alię aliis agglutinatæ, qua cauſa & inſecta vocantur. Alia ſunt his præſtantiora, quæ non tantam patiuntur partium ſectionem ſuperſtite vita tamen præciſo capite, & extracto corde volutantur, & ſubſultant aliquandiu, vt gallinæ: grandiora verò animalia (atque minimè omnium homo) cùm à principibus membris accipiant vitam & motum, omnémque gubernationem, illis præciſis, ne momento quidem temporis viuunt, ſed ſecundum ſe tota moriuntur, vt ad vnitatem, & perfectionem naturæ magis accedentia.

Vnitatis & indiuiſibilitatis perfectio.

CAPVT QADRAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE vigeſimoſexto libri Iob: *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum. Qui tenet vultum ſolij ſui, & extendit ſuper illud nebulam ſuam. Terminum circundedit aquis, vſque dum finiantur lux & tenebræ. Columnæ cœli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repentè maria congregata ſunt, & prudentia eius percuſſit ſuperbum. Spiritus eius ornauit cœlos, & obſtetricante manu eius, eductus eſt coluber tortuoſus.*

Propo

Propoſuerat in initio capitis Iob, Dei ſummam potentiam & ſapientiam, exprobrans amico ſuo Baldad, quòd videretur illi parrocinari, quaſi imbecilli & imprudenti, his verbis: *Cuius auxiliator es? nunquid imbecillus? & ſuſtentas brachium eius qui non eſt fortis? Cui dixiſti conſilium? forſitan illi qui non habet ſapientiam.* Quaſi dicat, Deus tuo patrocinio aut conſilio non eget, fortiſſimus enim eſt, & ſapientiſſimus. Hanc igitur nunc potentiam & ſapientiam Dei celebrat, producens mirabilia eius opera in cœlo & in terra. Quæ, tametſi naturaliter effecta ſint, nihilominùs diuinæ virtutis & ſapientiæ maxima ſunt argumenta, quæ ita mundi partes omnes aptauit, eáſque illis naturas tribuit, vt mirabiliter conſtiterint. Miratur primùm quòd extenderit Aquilonem ſuper vacuum, hoc eſt, eam cæli partem quæ ſpectat ad polum, ac nobis imminet ſuper aërem. Nam nomina ventorum illis etiam mundi plagis tribuuntur, & cœli partibus à quibus flant, velut apud Ezechielem cap. 20. dicitur, *comburetur in ea omnis facies ab Auſtro vſque ad Aquilonem*: hoc eſt, à Meridionali parte vſque ad Septentrionalem. non enim probo (tametſi id doctiſſimis videtur interpretibus) Aquilonem vocari hemiſpherium quod nobis imminet Auſtrum alterũ quod ſubſtare videtur, ac nos latet, eò quòd polus hic noſter ſit Aquilonaris, altérque illi oppoſitus Auſtrinus. Nam etſi per ignorationem alterius hemiſpherij, & putantes nihil illius eſſe habitabile, ita loquebantur antiqui, & Philoſophi & Poëtæ, tamen re vera non ita eſt. ſed à polo verſus meridiem flat Aquilo, à meridie verſus polum Auſter. Quare in altero etiam hemiſpherio perinde fieri cenſendum eſt eſſe, ſcilicet, ventum noſtro Aquiloni reſpondentem qui à ſuo polo feratur ad meridiem, ſuúmque Auſtrũ, qui à meridie ad polum. quapropter Aquilonis nomine non totum hemiſpherium in ſacris, ſed Septentrionalis cœli pars ſignificabitur. Quod vel ex Ezechiele conſtat: cùm enim comminaretur terræ Iſraël, quæ haud dubiè vtrumque hemiſpherium non attingebat, dixit, *Comburetur in ea omnis facies ab Auſtro vſque ad Aquilonem*, non certè intelligens à polo ad polum, ſed à Meridionali eius parte ad Septentrionalem vſque igitur ſi hoc loco Aquilo cœli partem vllam ſignificat, non aliã certè quàm Septentrionalem, ac per ſynecdochen totum cœlum. Significat etiam nomen Aquilo cœli partem cap. 1. Eccleſiaſtici, vbi de Sole dicitur, *gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem.* miratur itaque cœlum extẽtum eſſe ſuper aërem. Vocari enim vulgò, qnod ſolo aëre plenum eſt vacuum, eò quòd ſolidiori corpore plenum non ſit, Ariſtot. etiam annotauit c. 6. de Phyſica doctrina.

Aquilo.

Auſter.

Vacuum vulgo quid.

Mira

Miratur quoque appenſam eſſe terram ſuper nihilum, hoc eſt, ita locatam, vt cùm nulli alteri corpori innitatur, ſed in medio ſit aëris quaſi pendens, neque in hanc neque in illam partem inclinet. Itaque miratur, quòd duæ hæ mundi partes, quæ ſolidiſſimæ ſunt, terra inquam & cœlum (cœlũ enim ſolidiſſimum eſſe, quaſi ex aëre conſtet poſterius dicetur) firmæ in ſuis locis maneant non cohærentes, ſed diſſitæ interſtite aëre tenuiſſimo. Hæ autem admirationes naturaliter ſubrepunt omnibus qui Philoſophiæ ſtudent, atque adeò hæ & huiuſmodi aliæ dubitationes, initiũ dedêre Philoſophiæ, quin potiùs earũ dilutio ipſa naturalis Philoſophia eſt. Ariſt. cap. 13. ſecundi de Cœlo inquit irrationalis eſſe & amentis non mirari cur tota terræ moles in medio aëris quieſcat, cùm vel exigua eius particula, ſi eleuata dimittatur, ruat, neq; verò dubitatio adeò eſt leuis, quin fuerint de ea re multæ variæq; ſententiæ veterũ, vt Xenophanis, & Empedoclis, Thaletis, Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, quas illîc ipſe narrat & refutat. De cœlo quoque cur non ruat, cùm nullo ſuſtẽtetur corpore ſolido, ſed extentũ ſit ſuper vacuum, multæ veterum narrantur opiniones c 1. ſecũdi de Cœlo, quas omnes ego, vtpote illis locis ſatis vocatas in examẽ, & ab Ariſtotele ipſo, & à me in cõmentariis nunc præteribo, breui dicens, cauſam dictarum dubitationum eſſe, quòd terra non eſt aliter nata moueri quam ad medium, neq; cœlũ quam circulo, quapropter neque terra, vndecunque in illud ferretur, poſſet mũdi centrũ prẽterire. neque in illo ſemel firmata, poteſt inde exire (ita firmauit Deus orbẽ terræ, *qui non commouebitur*, vt dicitur in Pſalmo) neque cœlũ vllam aliam in partem nititur, ſed ſuo tantũ loco volutatur. Vulgus verò imaginatur, illud, vt ſoliditate eſt pluſquam adamantinum, ita eſſe & natura quaſi argenteum aut lapideum. Re vera autem illud eſt omnis & leuitatis & ponderis expers, circulo ſolùm natũ ferri. cuius circuitionis finalis cauſa eſt in mũdi totius indigẽtia, effectrix verò, in ipſius natura. Mirabilis verò Dei ſapientia & virtus, eas ſingulis mundi partibus naturas tribuens quibus maximè totius vſibus ſeruire poſſint. Addit, *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum.* Admiratione etiam videtur dignum, aquã, cùm pluit, in guttulas diſpersã, adeò æqualiter decidere, & latè patentem terræ faciẽ irrigare, ac non potiùs totã conferrim cadentẽ obruere, aut inæqualiter aliã partẽ aridã relinquere, in aliã corriuare. Mirũ itaq; eſt, quàm aptè quamq; ex ipſarũ rerũ vſu pluuiæ fiant, vt videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas niſi vt expedit, nimirũ guttatim, quaſi per cribrum, aut irrigatoriũ vas percolatas. hoc celebrat

Mundi firmitas.

ſanctus

Pluuiarũ conſideratio.

ſanctus Iob,dicens,*Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum* Quæ autem ſit naturalis,ac neceſſaria eius euentus cauſa,dicendum eſt.Nam,vt ſæpe iam diximus, Deus quæ fieri expedit,facit per naturales cauſas , atque cùm in ſacris eloquiis dicitur iubere aliquid,aut legem ponere,aut nunc alligare aquas nubibus, atque alibi concludere mare aut arena cingere, aut huiuſmodi alia , quæ voluntatem Dei ſignificant,ſignificatur certè Deum talia voluiſſe boni gratia, ac feciſſe quidem:id verò non prohibet,quominùs per naturales ac neceſſarias cauſas fecerit,quin potiùs,illud velle,iubere, ac legem ponere,atque aquas alligare & mare coërcere,nihil aliud eſt quàm eas rebus naturas tribuere , vt quæ fieri expedit, fiant.atque hoc quidem ita habet ſemper,præterquàm vbi agitur de mundi creatione. Ea enim cùm nondum eſſet natura, ſolius diuinæ virtutis opus fuit. Neque ſanè quod dicimus, Dei laudibus quidpiam detrahit. Si enim non aliter quàm ſua voluntate faceret,vt aqua guttatim deſcenderet , & mare ſeſe intra ſuos carceres contineret,laudaretur eius potentia , nunc verò laudatur & ſapientia;ſicque hinc,vt quæ circa Deum habetur pietas,nullatenus eleuet ſtudium Philoſophiæ;quin potiùs,vt ego exiſtimo , augeat quàmplurimùm , & promoueat. Quæ igitur ſtillarum pluuiæ cauſa ſit,dicamus, vt dicitur c. 1. Prouerbiorum,*nubes rore concreſcunt*. Quod quidem nihil aliud eſt,quàm eandem eſſe materiam roris & pluuiæ, putà vaporem,atque rorem fieri concretione vaporum circa terram manentium, vt pluuia concretione nubium , quæ quidem ſunt vapores qui altiùs efferuntur.Itaque pluuia fit vaporibus concreſcentibus atque concretione abeuntibus in aquam, vbi ſemel facta aqua ſit , ferri ſuper aëre non poteſt, cum illo adeò craſſior ſit:neceſſe eſt igitur vt mox ac concreſcit,cadat. Non poteſt autem nubis ſimul concreſcere tota, ſed neceſſe eſt à minimis partibus incipientem concretionem,ad maiores & ad totius commutationem procedere : neque igitur ſpectare poteſt donec cadat tota , ſed neceſſe eſt , concretas à nondum concretis particulis decidi,ac ſeorſum cadere.Quod verò non poſſit ſecundum ſe totam ſimul & æqualiter concreſcere nubis,euidens cauſa eſt.Nam ſiue alterationem eam cenſeas fieri ab aëre,vt Stoici,qui ponebant aërem eſſe primum frigidorum, ſiue ex accidenti per antiperiſtaſim , vt Ariſtoteles,fieri non poteſt,vt vel exigua eius quod patitur pars æqualiter admota ſit agenti:conſtat verò ex admotione agentis ad id quod patitur naſci citiorem aut tardiorem commutationem.dicens, tunc fieri , vt guttulæ momentaneæ magnitudinis eſſe non poſſint,

Quomodo pluuiæ diſtillent.

Digitized by Google

poſſint,ſed quibuſcunque debeant eſſe minores, quia quantu laſcunque indices, concretæ fuerint earum medietates ante totas,quare & deciderint:cùm ergo nullæ ſint moles indiuiſibiles,fiet vt ne pluere quidem poſſit omninò,propter infinitam continui diuiſionem.Concedimus nullam in nubis commutatione,quæ concretione agitur,eſſe primam aquæ partem, antequàm ſcilicet non fuerit pars alia minor, velut, & cùm ad extremitatem admota flamma ignis ſerpit per ſtupam. Verùm non decidunt deciſſæ à nube, niſi cuiuſdam magnitudinis guttæ: quia antequam illis minores decidantur, anticipant aliæ particulæ generari,accidenteſque prioribus,conflant cum illis guttas.Nimirum & deciſſio, & ipſa per partes generatio tempore quodam aguntur. quantum ergo aquæ generari poteſt,antequam genita portiuncula deciſſa cadat,tantum accedit guttularum magnitudini. Hinc fit meritò,vt quantò celeriùs agitur nubis in aquam commutatio,tantò cadant maiores guttæ. Quapropter aliquando cadunt minutulæ guttæ, aliquando copioſi imbres. Itaque naturalis cauſa diſtributionis pluuiæ in guttas, æqualiſque illius, atque fœcunditati terræ accomodatiſſimæ irrigationi, eſt nubis paulatim procedens concretio. Conſiderans hunc motum & huiuſmodi alios, qui ſcilicet aguntur,eò quòd res aliquæ mutationem propriæ ſubſtantiæ recipientes,factæ ſint craſſiores, aut etiam tenuiores ſolito(craſſatæ enim deſcendunt vt puluia; extenuatæ aſcendunt vt vapores)dixit Ariſtot.8. de Phyſica doctrina grauia & leuia moueri à generante,aut à remouente prohibens,à generante,vt pluuia,ab eo quod denſat vapores,à remouente prohibens, vt cadit tegula detracto fulcro. Nimirum, quia quod inanime eſt,non poteſt motum ſuum inchoare per ſeſe,ac ſine opera externi alicuius,externa illa dicit eſſe quæ mouent,quia ſunt à quibus incipit motus Moueri verò poſſunt inanima,aut vt grauia aut leuia,aut vt corpora quædam moueri poſſunt ab impellente,vt à neruo baliſtæ:aut à trahente,vt ab hamo:aut à vehente,vt à iumento:aut à voluente, vt à vento, aut rota:vt grauia verò aut leuia, non poſſunt in motum agi anteà quieſcentia, aliter quàm à remouente prohibens, vt regula à detrahente fulcrum, aut à generante, vt pluuia à frigido quod denſat.Quod non intelligentes multi,alioqui doctiſſimi Ariſt. interpretes,venerunt in ridiculam ſententiam, omnia grauia & leuia moueri ſemper ab eo à quo genita ſunt Itaque vim & efficaciam mouendi ea corpora, eſſe in illo quod plerunque nuſquam eſt.Sed quoniam ea mihi alibi refutata ſatis eſt, neque nunc niſi obiter, ob pluuiæ caſum eius contigit memi-

Inanimatorũ motus.

niſſe, procedamus: Qui *tenet* (inquit) *vultum ſolij ſui, & extendit ſuper illud nebulam ſuam*, hoc eſt, qui cælum operit nebula, quominùs videri poſſit. Dauid quoque in Pſalmis laudi Deo dat, quòd extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Pſalmo 147. ita cecinit: *Qui dat niuem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit.* Spargens nimirum nebulam ſicut cinerem, operit vultum ſolij ſui, tenétque quominùs videatur. Nubes & nebulæ, eadem res eſſe videtur, hoc ſolùm differens, quòd nubes effertur in mediam aëris regionem, quæ quia neque vicina Soli eſt, vt ſuprema, neque reflexis à terra radiis potitur, vt ima, frigidior illis eſt, & ad aquæ generum, hoc eſt pluuiæ, niuis, & grandinis generationem accommodatior, nebula circa terram conſtitit. Quapropter vt quidam fumus, cœli aſpectum prohibet, in aquas verò non concreſcit, quin potiùs ſerenitas, magis quam pluuię nota eſt, quia eſt, vt Ariſt. inquit, velut nubes ſterilis. Sterilitatis cauſam eſſe dicit Ariſt. quia eſt velut excrementum concretionis nubis. Quare vt excrementum ſanguinis nutrire non poteſt, vt ille, ita neque nebula aquam gignere vt nubes. Verùm hoc expoſitione indiget. Excrementum proprie eſt quod ſecernitur per concoctionem, vt inutile; nubis verò non eſt concoctio, ſed concretio. At verò analogia dicitur excrementum nubis quod ſecernitur ex nubibus, quaſi concreſcere non poteus, & mutari in aquam. Itaque ex Ariſt. ſententia, nebula ex ea nubis parte, quæ quia mutari in aquam idonea non erat, excreta eſt, conſtat. Non explicat autem Ariſt. (quamquã id profectò expediebat quàmplurimùm, cur ea pars idonea non eſſet in aquã abire. Quod magnam diſſidij occaſionem eius interpretibus præſtitit, aſſerentibus aliis ob tenuitatem, aliis ob craſſitiem eſſe talem. Mihi dicendũ erit quod eſt veriſimile. Nam monſtrationẽ hic locus non admittit. Si nebula excernitur ex nubibus, veriſimilius eſt, craſſiorẽ eſſe earum partem, quàm tenuiorem, quia ſi eſſet tenuior, excerneretur ſurſum, excernitur verò deorſum, ad terram vſque pulſa. Præterea ſi eſſet tenuior reliqua, quæ in aquam mutatur, in aëris aut ignis naturam inclinaret. Ob aëream verò naturam non eſſet inepta abire in aquam, ſiquidem communis omnium eſt conſenſus ac peculiariter Ariſt. in eodem cap. primi Meteor. mutatione aëris in aquam fieri nubem: igneam ſi haberet, haud eſſet adeò frigida, vt certè eſt, ſed fulgurum & cometarum materia, vt reliqua exhalatio. Superest igitur vt inclinet in terram, eámque minimè exuſtam vt quæ vocatur exhalatio, eſtque vt fumus vſtæ terræ. Nimirum cùm vapores ex aqua cum terra miſta eleuentur, fieri non poteſt quin aliquid ſecum

Nubis & nebulæ differẽtia.

Excrementum quid ſit.

cum efferant terreum;id,ob diuerſum ſubſtantiæ modum non facilè abit in aquam , neque ſanè per concretionem abire poteſt,cùm terra quàm aqua concretior ſubſtantia ſit. Proinde deorſum humidis vaporum partibus concreſcentibus,terreæ & tenues(vt ad reliquam ſcilicet terram)ſecretæ deſcendunt, volutantùrque circa terram, vſque dum vi Solis diſſipatæ fugantur,Quod Hippocrates quoque libro de aëre,locis & aquis teſtatur.Hæ igitur pluuiis ſuccedentes meritò ſerenitatem indicãt futuram , quia & diſſolutas iam eſſe nubes in pluuiã & nebulam.Euenit verò nõnunquam vt nullis præcedentibus pluuiis fiant.Quæ , ſiquidem ſint quæ propriè vocantur nebulæ, Græcis ὁμίχλαι,ac non potius tenues quædã nubes,tunc quoque ſiccioris temporis & impluuij ſunt notæ:quia inutile eſſe, & infœcundum indicant , totum quod euaporat ex terra.Siquidem tale eſt quod effumat ex ipſa,quale quod ſolet ex nubibus excerni.Sunt quidem aliq.caligines potiùs quàm nebulæ vocatæ Græcis ἀχλύς. Quæ ob nubes multas & tenues fiunt, quæ quidẽ pluuiam ſolent præmonſtrare illæ verò,vt dixi,propriè vocatæ nebulæ non ſunt.Hæ enim ſunt quales diximus. Vnde conſtat , quanta cum proprietate dictum in Pſalmo ſit: *Nebulam ſicut cinerem ſpargit* , Nimirum illud ſpectare poteſt, & ad ſimilitudinẽ ſparſi cineris quam præ ſe fert , & ad naturam, ſiquidem vt terreus quidam puluis eſt,ac excrementum terreum.vt cinis.Neque quidem his obſtat,ſolere ex fluminibus.& hyberno maximè tempore nebulas naſci. Nam vt ex nubibus , ita etiam ex fluuialibus aquis excerni illud nebuloſũ poteſt,& quod purioris vaporis,ac tenuioris inde naſcitur, euolat ſurſum,latam in nubium regionem , quod verò craſſius,& impurius,conſiſtit inferiùs , volitans circa ipſa flumina. Atque quoniam per hyemen omnia concreta ſunt , neque facilè ob frigus ſecernuntur quæ ſunt diuerſa , excrementoſus vapor magna ex parte exhalat,qui nebula fit:per æſtatem verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor , qui aut concretus in regione media fit pluuia,aut antequam illam attingat extenuatus in aëre mutatur.Itaque nebulam ſpargit Deus,vt quendam cineris pollinem tenuiſſimum, extendénſque nebulam operit vultum ſolij ſui,ſed de nebulis ſatis.Deſcendens ad mare,addit Iob: *Terminum circundedit aquis , vſque dum finiantur lux & tenebræ*,Maximum argumentum mirabilis Dei potentiæ,atque omninò facultatis alicuius præſtantioris,quàm ſit ea quæ vocatur natura,ad quam Philoſopho referunt omnia,quòd cùm videamus ita eſſe natura cõparatum,vt vbi dũo craſſitie diuerſa corpora cõgrediuntur,tenuius emergat in ſublime, craſſius

Caligines aquæ.

ſubſideat feratúrque in profundum, terra tamen tota non ſubmergatur in mare. factum verò id à Deo eſt, quia niſi terræ facies appareret, haud eſſet animalium perfectiſſimorum generationi locus, qua verò ratione id fecerit explicuimus in expoſitione cap. primi Geneſeos, vbi Deus dixit, *Congregentur aquæ omnes in locum vnum.* Cuius præcepto, vt hic dicitur, repente maria congregata ſunt, tanta eſt eius fortitudo. Non quidem vt Anax. menes & Ariſt. cenſent, Sol, abſumens locis quibuſdam aquas, facit terræ ſuperficiem apparere. Nam haudquaquam ſub polis, & in partibus mundi frigidiſſimis, eſſe poſſent ampliſſimæ terræ partes, detectæ & habitabiles quales Septentrionales eſſe ſcimus latiſſimè patente Oceano inter tropicos, & ſub ipſo Sole. non igitur, quod aliæ partes ſub aqua latent, aliæ detectæ ſunt, in Solis calorem referri debet, ſed in terræ ſtructuram, quam ipſi dedit Deus à principio. Nimirum eſt rotunda, & in medio mundi poſita, maximis verò partibus excauata, & anfractuoſa, quas omnes cauitates replente aqua, fit ex vtriſque terra vnquam & aqua, globus vnicus, cuius centrum, & aqua & terræ, & mundi totius, idem eſt: conſtat verò neceſſe eſſe. vt ad centrum terra ſit pluſquam adamantina. talem igitur terram efficiens, concluſit Deus in terræ foueis aquas, quæ alioqui eſſent totam ſubmerſuræ, atque ipſa eſt terminus quem circundedit atquæ. atqui, etſi ita ad ſeſe terra, & aqua poſitæ ſunt, dicitor verius terra continere aquam ac cohibere, quàm aqua terram: quia quod ſiccum eſt, facilè continetur termino proprio, humidum verò non niſi alieno. non tamen proinde violenter eſt aqua ita locata (nihil enim violentum ſimul & naturale, quia neque quidpiam craſſius illi innatat, neque illa imminet vlli corpori tenuiori. Quoniam autem hæc non aliorſum ita machinatus eſt Deus, quàm vt in terræ facie agi poſſent generationes (alioqui enim feciſſet totam ſecundum ſe totam cõpactam & vnitam terram, & ſine vllis cauitatibus) conſtat duratura ſolùm quandiu durabunt ortus & interitus rerum. Hi verò durabunt quandiu Sol circulo feretur, ac ſua circulari latione ſucceſſiuam hanc viciſſitudinem faciet, lucis & tenebrarum, hoc eſt, dierum & noctium circundata erit ergo aqua dictis carceribus, vſque dum finiantur lux & tenebræ, ceſſantibus ſimul, cœli motu & rerum generationibus. Tunc verò vnita atque congregata (vt par erat) tota terra vnicúmque conflans per ſe globum, in aqua ſubmergetur. Quod dicitur, *Columnæ cœli contremiſcunt & pauent ad nutum eius.* & rurſum, *Prudentia eius percuſſit ſuperbum*, ad Angelos bonos & malos pertinet, haudquaquam ad res vllas

Terra cur partim latens, partim detecta.

nata

rales. Illa quoque verba quæ dictis ſuccedunt: *Spiritus eius ornauit cœlos, & obſtetricante manu eius, eductus eſt coluber tortuoſus*, referunt plerique ad bonos ſpiritus & Satan. Mihi verò videntur pertinere poſſe ad opus quarti diei, ad creationem ſtellarum inquam. Nimirum ornatus cœli vocatur cap. 1. Geneſeos illa innumerabilis multitudo ſtellarum. Coluber verò tortuoſus mihi ſonat per periphraſim, magnum illum latúmque cœli circulum obliquè poſitum in ſphæra, per quem ſemper feruntur planetæ qui vocatur Zodiacus. Videtur enim ille poſitionis gratia volui in ſphæra, vt conuolutum colubrũ; non tranſigunt quidem leuiter Philoſophi ſtellarum, naturam, & ſubſtantiam. Mihi verò dicetur de ea paulò pòſt, vbi & de ſubſtantia cœli.

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE 28 Iob: *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura.* Dictum iam antea eſt, non ſemel, celebratiſſimum eſſe in ſacris, non ſine magna Dei ſapientia effectum eſſe, vt aqua non obruat terram totam, atque ſub ſe mergat, nullo ita vſui futurum ad generationem animalium: hoc idem hîc Iob inſinuat dicens, *& aquas appendit in menſura*: quaſi dicat aquam certa quadam dedit menſura, ne ſi magis abundaret, ruptis fontibus regurgitaret ſuper terram, vt in tempore Noë: & eam aquæ menſuram, ita ad terræ molem aptauit, atque ita appendit, & librauit, vt naturaliter decurrens quo ſua eam natura fert, & quam amat partium æqualitas, terram non occuparet. Nunc addit aliud Iob dicens *Qui fecit ventis pondus*. Nimirum vt miratur, quod aqua non redundet ſuper terram totam, ita etiam quòd venti non ferantur ſurſum per totum aërem ſed quaſi quodam pondere depreſſi ferantur circumcirca terram. Cuius rei naturalis cauſa poſcit, vt de pondere & leuitate diſſeramus, quid vtrumque ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum, facile ea innoteſcet. Communis philoſophorum ſententia eſt, vt calor, frigus, humor, & ſiccitas, ſint qualitates actiuæ elementorum, ita pondus & leuitatem eſſe motiuas, pondúſque ſeu grauitatem eſſe virtutem eundi in medium, leuitatem, à medio Itaque vt ignis virtute quadam, quam calorem dicimus, calefacit, ac commutat accedentem quamcunque materiam: ita leuitate moueri ſurſum: aquam vt frigore refrigerat, ita pondere ire in medium: Atque vt calor & frigus primò ſunt elementorum, deinde & concretorum corporum, ita pondus & leuitatem. Mihi verò nunquam viſum eſt ita:

Terra ſubmergenda tota.

De grauitate & leuitate.

ſed corpus quodcunque per ſeſe,ac ſine vlla qualitate, abire in eum locum quem naturalis ordo poſcit. Naturalis vero ordo eſt,vt craſſa ſint ſub tenuibus. Velut igitur aqua frigida rem accedentem frigore refrigerat, ſeipſam verò vbi calefacta eſt, non alio refrigerat frigore(alioqui eſſet in ea duplex frigus,& vt ita dixerim,frigus frigoris,ſed ſuaptè natura,ac ſine vllo inſtrumento redit eò,vnde violenter extracta eſt ab externa cauſa,ita quæcunque res vim habet mouendi aliam loco non per accidens,qualitate quapiam, quæ facultas eſt ita efficiendi, id facit,vt magnes ferrum mouet;quæ verò ſeipſa mouẽt, neque per rem vllam extra ſe,niſi per accidens, vt quæ dicuntur grauia & leuia, ea,præter naturam propriam, nulla qualitate indigent,vt ita ferantur:redeũt enim in id quod ſua natura amat, vt aqua frigeſcens. Quare opus non eſt, vt apponatur vis vlla alia, ſed ſolum vt remoueatur quod prohibebat. Itaque opus non eſt,pondus & lenitatem vt qualitates quaſdam rerum ſtatuere,neque putare eas aliud quidpiam eſſe,quàm craſſitiem & tenuitatem;ſed ita cenſere rem quamcunque cùm rectè locata eſt ad res proximas,quieſcere,cùm malet,moueri,ſiue ſurſum, ſiue deorſum,vt res exigit quo naturæ ſuæ congruentem ordinem conſequatur.Id verò ita eſſe in phyſicis commentationibus indicauimus.Nunc verò etiam hoc adiiciemus argumentum.Si grauitas & leuitas quædam contrariæ qualitates rerum eſſent,ineſſent quidem ſingulis ſecundum certos gradus:vtque eſt res primo,aut ſecundo,denique certo quodam gradu candida aut nigra,ita eſſet grauis,aut lenis.Itaque eſſet res quædam pendens libram alia vnciam, alia drachmam : at vero non eſt hoc vlla in re verum ſimpliciter,ſed ad aliquid, hoc eſt ad medium.Si enim ſuſpendis in bilance ſubſtantiarum diuerſarum, auri exempli gratia & argenti æquale pondus, mutato medio mutatur pondus Nam ſi in aquam immittas bilancem, fit vt quod ſubſtantia eſt craſſius detrahat quod tenuius,etiam ſi in aëre neutrum alterum detraheret. Nimirum, vt monſtrat Archimedes,licétque cuiuis experiri,aqua detrahit ponderi,quantum aqua quam res excludit ex vaſe pendet. Atque cùm craſſiora minori quantitate ponderent æquale, fit vt minus aquæ excludant,& ita ad proportionem amittant minus ſui ponderis:Igitur fieri poteſt,vt quod in aëre pendebat æquale, nulla alia mutatione facta quam medij, pendat minus atque etiam quod pendebat antea plus.Atqui profecto eadem ratione fit vt ipſius etiam aëris mutatio in ſerenum aut turbidum, nulla re adiecta aut detracta lanci,immutet põdera.Nulla igitur res certa eſt pondus,ſed impetus internus maior aut minor,vt maior

Locorum naturalis ordo.

aut

aut minor est rei cuiusque deordinatio, non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior, calidior aut frigidior, vtcunque res aliæ omnes mutentur, ipsa nullatenus mutata. Ipsum igitur pondus aut leuitas non est absolutum quidpiam, sed ad aliquid, vt ipsum ordinatum aut inordinatum esse. Fecit igitur Deus rei cuique pondus, vt crassitiem, neque aliud est dedisse pondus, quàm naturalem appetitum substandi tenuioribus. Hócque in omnibus substantiis perinde euenit. Quare quodcunque corpus est altero crassius, est & grauius illo. Ventorum materia fumus est, seu exhalatio, vt videtur Aristoteli, qui turbido, & vaporibus pleno aëre sit tenuior, limpido verò & puro crassior: quare ex terra in primam hanc regionem quæ vsque ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à superiori verò limpidioris aëris regione, suo ipsius pondere retrahitur, ac cùm neque descendere per crassiorem, neque ascendere per tenuiorem aërem possit, neque loco capiatur, fit vt feratur in latera, ferátque secum vndatim, & aërem & nubes. Fecit itaque Deus ventis pondus, neque minor est crassitiei & tenuitatis ac proinde & ponderis & leuitatis differentia (etsi id minus conspicuum sit) in spiritalibus, quàm in aqueis, & in duris corporibus.

Terræ & aquæ consideratio.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

Ap. 28. Iob: *Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore, in æs vertitur* rursum cap. 37. *Ab Aquilone aurum venit.* cap. 19 *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina?*

In quinque hæc genera, quorum mentio in hoc libro fit, reducuntur metalla omnia, aurum, argentum, æs, siue cuprum, ferrum, & plumbum. Nam stannum, & impolitum & politum est plumbi species plumbum scilicet album; electrum (quod multi inter metalla ponunt, & Ioui dicant) reuera est mistura auri & argenti. Aurichalcum, quod Hispanè *Acofar*, & *Alaton*, etsi videatur Plinius capite 2. lib. 34. censere esse peculiarem metalli speciem, & seorsum reperiri: reuera tamen est æs mistura quarundam rerum tinctum. Chalybs est ferrum defæcatum arte. Præter hæc nullum esse videtur Nam Cadmia, Pompholix, Spodium, Antispodium. Tutia, & Sribium, metallica medicamenta sunt potiùs quàm metalla, vt & alia multa; metalla

De metallis.

Metallorum genera.

De mineralibus multa.

verò ea ſolum,quorum mentionem hîc reperimus, & in aliis ſacræ Scripturæ locis. De re metallica multi ſcripſerunt, veterum & recentium,chymicè tamen magis quàm phyſicè. Nam inueniendi & fundendi rationem docentes, eorum naturam, neque communem omnium,neque ſingulorum propriam perſecuti ſunt:tametſi enim attigerunt nonnulli,ita tamen vt deſiderentur plura. Plato in dialogo de Natura,& Ariſt. in calce tertij Meteorum de metallorum natura egerunt meliùs multò, quàm omnes qui illos ſequuti ſunt,quia etſi perpauca dicit de ea re vterque:omnium verò quæ dici poſſunt de ea re, fundamenta iecerunt certiſſima. Amborum eſt eadem ſententia.

Metalla quid. Metalla eſſe aquæ genera, concreta frigore, ſeu concretione generata. Quod non ita accipiendum eſt, quaſi non ſint miſta & elementis omnibus participent, ſed quòd ſint ad aquam præcipuè pertinentia,plus,aut minus,vt ſingulorum eſt natura:cognoſcitur verò communis metallorum omnium natura, ex iis paſſionibus quæ communes omnibus ſunt, cuiuſque propria,ex paſſionibus ſingulorum. Quia enim metalla omnia liquabilia ſunt vi caloris,conſtat frigore eſſe concreta,cùm neceſſe ſit contrariorum contrarias eſſe cauſas, & quæ calore ſoluuntur,frigore eſſe concreta,quod vel ſenſu ipſo deprehenditur.liquatum enim,ſiue aurum ſiue argentũ,ſiue plumbum, amoto igne concreſcit rurſus, detracto ſcilicet calore, caloris autem priuatio frigus eſt. Hinc etiam fit, vt ad aquam potiùs pertineant,quàm ad terram, aquam enim congelat frigus & ſoluit calor;terram verò calor durat, & aqua diſſoluit. Eſſe itaque metalla omnia aquea, & concretione generari, ex his conſtat,non tamen vt glacies, cuius cõcretio non finitur in aliam formam.& eſt nihil aliud,quàm aquæ alicui alteratæ concretio. Metalla enim,præterquàm quòd liquabilia ſunt, ſunt etiam compreſſilia,& tractilia, quorum neutrum glaciei accidit: quia aquæ partes friabiles ſunt, & nullo participant lentore,quo vt citra fuſuram comprimantur,aut trahantur in modum maſſæ partes indigent. Non itaque metalla ſunt ſimpliciter concretæ aquæ, ſed aquæ genera, id eſt, aquæ modo quodam alteratæ factæ ſcilicet, tales,vt cum concretione retineant ſubſtantiæ modum, quo comprimi poſſint, & trahi, quod idem eſt ac ſi dicas metalla eſſe corpora concreta;pertinentia præcipuè ad aquam,liquabilia,compreſſilia,& tractilia. Compreſſilitas,& tractilitas,paſſiones ſunt quæ ex lentore naſcuntur,lenta enim comprimuntur (niſi actu ſunt liquida) & trahuntur: lentor verò naſcitur ex magna humidi cum ſicco permiſtione.Nam & maſſam ex aqua & farina, & quæcunque

medi

medicamenta emplaſtica, plurimum verſando, ac miſcendo reddimus lenta, & eam habemus notam magnæ miſtionis, quòd lenta ſunt, quia ſeorſum exiſtentia humidum & ſiccum facilem partium à partibus ſeparationem faciunt, quam vocamus friabilitatem, paſſionem contrariam lentori. Permiſtionem itaque habet humiditas metallica ſicci non multi (præualet enim aqua) ſed magnam, tametſi differunt alia ab aliis & miſtionis perfectione, & ſicci quantitate, vt ſunt nobiliora aut viliora. Ea ſiccitatis permiſtio magna, præbet illis vt liquata & fuſa non madefaciant res, per quas diffluunt, neque imbibantur vt aqua. Nam & emplaſtris euenit, vt cum lentorem cum quadam ſoliditate comparauerint, tractata, manus non coinquinent. Nimirum coërcet humiditatem valde permiſta ſiccitas. Metallorum itaque omnium, quæ in quinque genera redigimus, hæc eſt natura, quam dictæ nobis indicant paſſiones, quibus diſſident ab aliis ſubterraneis, vt à terræ generibus & à lapidibus. lapides enim frangi ac comminui, ac illorum nonnulli findi poſſunt, non tamen liquari, comprimi, aut trahi in longum. Vnde conſtat aliam eſſe lapidum gemmarúmque generationem, & naturam, à metallicis longè diſſidentem: lapidúmque ſubſtantiam pertinere ad terram, & concretionem habere ab vtroque à calore ſcilicet ſiccante, & à frigore conſtringente, vt fictile. Siquidem neque diſſoluuntur liquati à calore, neque diſſoluti ab aqua. Atqui hanc eſſe vulgarium lapidum naturam & ſubſtantiam, ſatis eſt manifeſtum. De fulgentium ac pretioſorum lapidum, ſeu potiùs gemmarum natura, dubitare cogit fulgor, & tranſparentia, an terra ſit: videtur enim terra opaca admodum eſſe, atque tantæ pulchritudini obſtare. Quapropter multi illas cœleſtis ignis participes eſſe cenſent (vnde ſine euidenti calore fulgorem recipiant) & cœleſtis aquæ, vnde Chryſtallinam diaphanitatem recipiant, ſine liquabilitate. Verùm hæc Platonici audient libenter, Ariſtotelici minimè, ſed quia ad inſtitutum præſens non faciunt, redeo ad metalla. Dictum eſt ea omnia à lapidibus & terræ generibus differre quòd admoto igne liquari poſſint, & ex hac ipſa paſſione agnoſci eorum generationem eſſe concretionem à frigore. Videntur ergo illa lobi verba, *Et lapis ſoluitur calore in æs vertitur*, & naturæ lapidum, & generationi metallorum repugnare. Quia neque lapis poteſt liquari, neque æs generatur calore. Certè metallorum omnium generatio eſt, vt diximus: verba illa non tam continent naturalem æris ortum, quàm chymicum, quod ipſa res palam facit. Metalla omnia generantur (vt ego exiſtimo, ſub terra, atque illæ ipſæ aureæ arenulæ

De lapidibus.

De gemmis.

Ganges, Tagus aurifer.

quæ in fluminibus inueniũtur, vt in Gange, aut Tago, de montibus deciſæ ſunt quos raptim præterfluentes lambunt. Atque ſi quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem ſupra ipſam terræ faciem genita, ſed tempore detecta ſunt. Experimẽto enim cõſtat ea extrahi de terræ viſceribus, atque adeò profundiſſimis fodinis. Rariſſimè reperitur quodpiam metallum purum, ac citra vllam artem perfectũ ſed confuſa alia cum aliis, ac cum lapidibus, & quibuſdã terræ generibus, vnde vt ignis in fornacibus, diſtillat quodcunque ſeorſum relictis lapidibus, & terra. quæ res adeò eſt nota, vt hinc nomen nacta ſint, vocentùrque metalla μέταλλα, quaſi μετ' ἄλλα γιγνόμενα, hoc eſt, iuxta alia genita: adnaſcuntur enim alia aliis, vt aurum argento, & hoc plumbo ac nõnunquam æri, ac ferro. Concreſcunt circa lapides nonnunquã quidẽ pretioſos, vt aurum circa Adamãtem, ac crebriùs circa lapidẽ Lazuli, crebriùs, multò circa alios viliores lapides. Illæ igitur fodinæ in quibus generantur metalla, aliquando altiſſimè ac longiſſimè decurrunt, & vocantur metallorum venæ: quæ quidem principia quædam habent & fines, atque in ipſa terræ facie qua ſunt venarum principia notas quaſdam naturales, eius rei peritis cognitas, quibus in illis inueſtigandis vtuntur. Significanter verò dictum eſt, Argentum habet venarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur, quia multò magis videtur argentum in venis gigni quàm aurum, illud enim vno ductu continuatum repetitur à venæ principio, hoc autem non niſi fruſtatim & minutatim. Eſt verò eadem generationis materia metallis ſub terra, & meteorologicis in aëre. Nimirum hæc generantur ex vaporibus, & exhalationibus ſurſum latis; illa ex his eiſdem intra terram cohibitis ac iuxta lapides, aut eiuſmodi alia concreſcentibus, ac concretione firmiſſima, & paulatim facta, mutatis in ſubſtantias adeò ſolidas. Neque mirum, denſati enim vapores in aquam abeunt. & exhalationes in exuſtam terram, quibus plurimùm permiſtis, ita tamen vt aqua vincat, quæ frigore concreſcens terram cohibeat, metalla generantur. Hinc meritò fit, vt chymiſtæ, ad imitandam generationem metallorũ, argento viuo, & ſulfure vtantur: illud enim plurimum habet vaporoſæ naturæ, hoc fumoſæ, qualis exhalationum eſt.

Metallorum venæ.

Chymiſtæ.

Hinc etiam naſcitur corroſiua illa qualitas, quæ cum quadam adſtrictione coniuncta eſt in pleriſque metallis. Nimirum non conſtant ſimplici ac inalterata terra ſed exuſta, in qualem denſata exhalatio abit. Atqui vt verum vero conſonet, & meteorologica eiuſmodi habent qualitates, & nix abradit inteſtina, & pluuiali aqua vtimur ad eadem, ad quæ chalybeata, ad

ſiccan

ſiccandum ſcilicet,& axtergendum ventrem & viſcera.Metallorum ergo in commune hæc eſt natura; ſingulorũ verò propriam oportet dicere.Aes, plumbum & ferrum, terræ habent plus quàm aurum & argentum,quod ærugo& ſcoria indicant, quæ maximè redundant in ære & ferro, & pondus plumbi, quod multæ terræ eſt.Aurum & argentum aquæ,ſunt genus, excoctum, ac perfectionem magnam adeptum, & optimam miſtionem. Duo accidentia videntur repugnare dictis, facilis liquabilitas plumbi,quæ aquæ magis quàm terræ eſſe videtur, & auri pondus,quod videtur eſſe terræ.Nam cùm aqua quam terra ſit leuior,quod terræ habet minus,videtur futurum minùs graue. Sed liquabilitas plumbi non naſcitur ex pauciori terra(nam præter grauitatem, vri etiam poteſt, apta autem vſtioni ſunt terra,ſed ex imperfectiori miſtione, ob quam quod in eo eſt aqueum facilè effluit: auri verò pondus naſcitur ex denſitate ſubſtantiæ, ſunt enim leuiora quæ rariora, etiãſi aliquantò craſſiora ſint,quia in ſeſe aërem admittunt, velut ligna.Omnia enim quæ denſiſſima non ſunt,etſi ſunt ſubſtantia terrea,efferuntur in aqua;vt itaque raritas cauſa leuitatis eſt,ita denſitas ſit põderis,aurum verò maximè denſum ac ſine poris eſt,proinde graue eſt,& ſonitum non edit;contra ac æs,quod cùm ſit poris plenum,ſonorũ eſt,& minùs graue, etſi ſit magis terreum.Efficientem cauſam metallorum eſſe Solem, vt & aliarum omnium rerum generabilium,dubium non eſt, neque obſtat frigore concreuiſſe; non enim quia frigore concreuerunt,frigore genita ſunt. Neque enim concretio eſt eorum ortus,alioqui liquatio eſſet interitus,non eſt tamen,cùm non minus ſit aurum quod liquatum effluit, quam quod concretum conſiſtit, nam rurſus concreſcens vt eſt re vera & apparet idẽ. Calor ergo Solis excoquens,ac commutans,ex aquæ vaporibus cum exhalationibus generat interim hãc ipſam ſubſtantiam aquæ,quæ ita alteraſcit conſtringente frigore,Neque mirum ſimul à calore ſecundùm ſubſtantiam commutari, & conſtringi à frigore. Nã non niſi maximo calore ſoluitur metallorum ſubſtantia,ac proinde minimo frigore conſtringitur, adeò vt conſtrictũ iam conſiſtat,& tangi nõ poſſit præ calore: nõ ergo frigus quod poteſt conſtringere, excludit calorem qui valeat commutare.Rectè igitur matallorum ortus tribuitur cœleſti calori,etſi conſiſtentiam à frigore recipiant.Neque verò quia cœleſtis cauſæ meminimus, referri volumus certa metalla in certa aſtra,cum quibuſdam Platonicis,vt aurum in Solem, argentum in Lunam, ferrum in Martem, aurichalcum in Venerem, electrum in Iouem, plumbum in Saturn

Metallorũ miſtio.

Sol cauſa efficiens metallorum.

Saturnum, æs in Mercurium. Nam hæc, & alia huiuſmodi, quæ ſola conſtant diuinatione, ſunt quidem apud vulgus plauſibilia, re vera tamen næniæ, aut ſeniles fabulæ, quæ in Philoſophiam per vaniloquos irrepſerunt. Cùm itaque metallorum generatio ſit qualis dicta eſt, atque circa lapides, atque adeò intra lapides concreſcant, vix vnquam reperitur alicuius eorum portio inſignis per ſeſe, ac pura: ſed ex fodinis extrahuntur & lapides, & terræ quædam genera eius rei peritis cognita, ex quibus ignis vi in fornacibus diſtillant metalla, iiſque extractis reliquum exuſtum ſupereſt, ſcilicet quod terreum, aut lapideum. Cadmiæ nomen datur duabus rebus, vocatur enim Cadmialapis ex quo in fornacibus ſecernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam, quæ dum ſecernitur æs, vi ignis elevata, fornacis parietibus adhæret. Id explicat omnium optimè Plinius libro 34. c. 10. dicens, *Metalla aris multis modis inſtruunt medicinam, vtpote cum vlcera omnia ibi ocyſſimè ſanentur: maximè tamen prodeſt Cadmia. Fit ſine dubio hæc, & in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderoſa, ſed nequaquam comparanda araria. Plura autem genera ſunt. nam ipſe lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fuſoris neceſſarius, medicinæ vtilis. Hic rurſus in fornacibus exiſtit, aliámque ſui nominis originem recipit. Fit autem egeſta flammis atque flatu, tenuiſſima parte materiæ, & cameris, lateribuſve fornacum, pro quantitate leuitatis applicata.* Hæc Plinius. Cadmia.

Ex quibus conſtat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem aſſerit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. ſimpl. medic. dicens: *Cadmia fit vbi in fornacibus æs paratur. nempe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altum egerente velut fuliginem quampiam, vel fauillam, ſiue vtcumque appellare licebit.* At ſi non terram, ſed lapidem nuncupare velis, ex quo in fornacibus ſecernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diphryges, nihil ſanè retulerit. Ecce vt Plinio & Galeno teſtibus, fit æs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis eſt quoddam genus, ex quo fit æs, teſte Dioſcoride, libro quinto, capite decimo Igitur hoc idem dicitur in præſcripta dictione, his verbis: *Lapis ſolutus calore in æs vertitur, non quidem quod lapidoſum eſt liquatur (neque enim poteſt) ſed totus lapis, ſiue nuncupatus Cadmia, ſiue pyrites calore ſoluitur, liquato metallo quod intra ſe continet, reliquo redacto in exuſta excrementa.* Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita eſt accipiendum, quaſi non aliunde: nam & ab Oriente, & ab Occidente venit quàm plurimum ſed quaſi inde quoque. Id verò experimento cognitum eſt, quandoquidem omnes qui de metallis ſcribunt, Paſoniam, Bohemiam, & Auſtriam, & citeriorem Germaniam, inter

Aes ex lapide.

Pyrites lapis.

Auriferæ prouinciæ.

feraces

feraces auri prouincias commemorant. Illud porrò: *Quis mihi det, vt exarentur sermones mei stylo ferreo & plumbi lamina:* non quasi quidpiam quod fieri non posset, aut non etiam soleret, dicit, sed potiùs secundùm antiquissimi illius sæculi consuetudinem. Solebant enim veteres vt Georgius Fabricius annotauit, ex plumbeis tabulis libros componere, quales in antiquis sepulchris repertos Neapoli ipse testatur. Sed pro conditione huius operis, satis de his dictum est. Libri plúbei.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

EX libri Iob cap. 37 *Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia* Extollere volens Eliud Dei Opt. Maxi. potentiam & sapientiam, ab illius operibus quæ dicit esse magna & inscrutabilia argumentum capit, atque præcipuè à sublimibus rebus & meteorologicis, & ipsius cœli mentionem facit, vtpote quæ hominibus videri solent admirabiliora. De tonitruis ergo agens nunc, dicit, *Tonabit Deus in voce sua mirabiliter.* Nam & Poëtis vocatur Deus ob hãc mirabilem hominibus sublimium passionem, Altitonans. De tonitruum naturalibus causis, non eodem modo senserunt veteres Philosophi. Nam Stoici collisu nubium fieri putabant, vt cùm apud nos aqua ad aquam colliditur, vt in torrentibus. Anaxagoras esse crepitum qui editur, cùm ignis, qui intra nubem incluſus est, à circumfusa aqua extinguitur, vt & apud non crepitus editur immissa aqua inflammam, aut prunas: ignem verò illum descendere ex æthere, hoc est, superno igne, & ab accidentibus vaporibus intercipi. Anaximander, & Metrodorus, atque Arist. censent fieri ex nubis scissura, à flatu intercluso, ac fortiter erumpente, non aliter ac crepant, cùm ad ignem rumpuntur glandes aut oua, ex tormentis bellicis erumpente igne editur tonitruum. Nimirum in his omnibus rebus finditur, ac per fissuram verberatur vehementer aër, vnde vehemens nascitur sonitus. Cùm flatum qui erumpit ex nube, exhalationem igneam censet esse Arist. quæ non ex æthere detrusa est, sed ex terra ascendit, non minùs quàm vapor, qui est nubis materia. quæ sanè sententia dictarum omnium est probabilissima, nam collidi adeò vehementer non possunt nubes nisi contrariis ac vehementissimis incursantibus ventis, quod quidem fieri, cùm tonitrua eduntur, non experimur, sed plerunque aut vnico flante, aut nullo conspicuè. Porrò non licet torrentibus conferre nubes, cùm indicatum nuper sit, eas dum sublimes manent, nihil aquæ continere, Tonitrui considetatio. De tonitrui causis.

continerè,ſed ſimul in aquam mutari craſſeſcente vapore; ac deſcendere. Si verò dirumpenda nube à concluſo igne aut fumo,aut deniqne flatu edito tonitruum afferendum,certè illum infernè ex terra aſcendere, per partes effumante terra vi Solis,vt aſcendit vapor euaporante aqua veriſimilius, quam ab æthere deturbari.Nam indè,neque pondere cadere poſſet, cùm longè tenuior aëre ſit, neque violentia vlla deturbari, cùm pars cœlo proxima ſit ſummè tranquilla, & circulari ſolùm agatur motu,cœli comes. Cùm præcipuè mihi,& in huius operis initio,& in aliis priùs indicatum, multis neque ineuidentibus argumentis ſit, nullam eſſe ignis regionem ſuperiorem,ſed totum quod inter nos & cœlum intereſt,aëre plenum eſſe,cœlum verò ipſum non eſſe igneum, talem præcipuè vt diſcerpi ac fruſtratim cadere poſſit, paulò pòſt differemus. Supereſt igitur veriſſimum eſſe id quod communis nunc opinio fert,tonitruum edi ruptura nubium,& proximi aëris,ab erumpente violenter igne, qui ex denſata exhalatione gignitur. Velut enim flamma rareſcens in fumum abit, ita fumus denſeſcens,vbi non ſimul refrigeratur,abit in ignem. Verùm hoc ad coruſcationum & fulminum cauſas iam ſpectat,ad tonitrua illud ſolum eſt ſatis,fieri rupta nube, erumpente quadam ſpirituoſa ſubſtantia.Addit Eliud, *Qui præcipit niui vt deſcendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis ſuæ.* Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes,& caliginoſas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere ſolent; largas verò & impetuoſas, quales per æſtatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis ſuæ, hoc eſt, fortitudinis Dei, quod eſt fortitudinis magnæ. Nam frequentiſſima phraſis eſt in ſacris literis, dici Dei,quæcunque magna,vt mons Dei, quaſi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quod eius præcepto deſcendant in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres æſtiui fortiſſimi,& maximo impetu cadentes, qui Medicis vocari conſuenêre,temporales,quaſi æſtiui: quia ea pars anni vocatur peculiariter Græcis ὥρα,hoc eſt,tempus. Niuem, grandinem,& pruinam à maiori frigore, fieríque pluuiam rorémque conſtat; primùm quidem ex ea analogia quam habent cum gelu,quod apud nos frigore fieri experimur:deinde, & ex ſolutione, quòd ſcilicet, ea omnia calore ſoluuntur in aquam.Fieri etiam aquam ex vapore denſato frigore,& anteà dictum eſt,& eodem argumento conſtat, quòd ſcilicet videmus calore reſolui in vaporem aquam. Monſtratum etiam anteà eſt,pluuias copioſiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quàm contrarias; quia cùm aqua ſimul vt

Fulmina.

Niuis grandinis & pruinæ generatio.

gignitur

gignitur cadat,tanto grandiores fiunt guttæ, quanto celeriùs nubes in aquam mutatur. Si autem frigus eius mutationis cauſa eſt,celerioris mutationis cauſa ſit maius frigus, vbi nulla in materia differentia ſtatuitur : Grandinem etiam , quam niuem cenſet Ariſt.eſſe maioris frigoris ſobolem , argumento à maiori ſoliditate ac duritie accepto.Nos id definire curabimus, vbi ſermo inciderit de grãdine,nunc illud vnum intereſt ſcire, cur æſtate fiant largiores imbres quàm hyeme , ſiquidem maioris frigoris ſunt. Habet verò hæc illam dubitationem priorem,cur in media aëris regione(neque enim iuxta terram neque iuxta cœlum)hæc fiant,& quæ ibi ſit talium generationis cauſa. Stoici , qui ponabant aërem natura ſua frigidiorem eſſe aqua , atque adeò primum frigidorum , dicerent , vapores & aquam denſationes illas pati ab aëre , vtpote frigidiori , illo verò potiùs loco,quod ibi maximè aër naturã ſuam retineat, neque à rectis radiis adeò alteratus,quàm ſublimior,neq; à reflexis,quàm humilior.Ariſt.qui aërẽ natura calidũ eſſe putat, abit in antiperiſtaſin,dicens regionem eam aëris frigidam fieri ob circunſtantiã calidiorum.Verùm Stoici non videntur poſſe dicere,cur æſtate fiant illæ concretiones maiores quàm hyeme,dicunt enim rectè,illas concretiones ibi fieri , quia aër eſt frigidus,cur verò ſit æſtate frigidior,non dicunt.Ariſt.hoc quidem rectè dicit,nam cùm non ponat aërem per ſe frigidum,ſed ex accidenti , ob contrariorum circunſtantiam , conſequens eſſe videtur , vt quæ circunſtant contraria , ſunt maiora , ſit & aër eo in loco frigidior.Sed vellem diceret Ariſtoteles cuius ſubſtantiæ eſt illud frigus , quod per antiperiſtaſin, hoc eſt, contrarium niſum , augeſcit , an aëris , an ipſorum vaporum & aquæ.Si enim aeris , neceſſe eſt aerem frigidum ponere per ſe cum Stoicis:ſi vaporũ & aquæ,fit vt vapores ſuo ſeipſos frigore refrigerent,& præter ſuam naturã denſent,quod fieri non poteſt.Siquidem nulli dubitatum eſt illud Phyſicę principium, omne quod præter naturam alteraſcit , aut omninò mouetur ab alio id pati.Quapropter vel his argumentis,probabiliſſimũ fit,quod & alibi,& in hoc ipſo opere probaui , concretionem non eſſe aquæ præter naturam , quin potiùs totum aquæ genus,ſi ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur,concretum iri.Nam ſi aqua eſt primũ frigidorum (vt certè eſt maximè conſentaneum)nullum frigus eſt illi præter naturã. Quid enim poſſit eſſe maius ſummo?Si autem concretio illi naturalis,fuſio ab aliquo externo ſit , à quo autem alio quàm à contrario,hoc eſt,ab igne?cõcreſcit igitur,cùm ab igne deſtituitur:

Imbres æſtate largiores quàm hyeme.

ignis

ignis verò fulgorem naturaliter ſequitur ob naturæ ſimilitudinem, atque ita abundans circa cœlum ob vigorem radiorum ſolarium, & circa terram, ob eorundem reflexionem, regionem mediam deſtituit, velut & terræ penetralia, idque facit æſtate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit vt ſponte naturæ in medio aëris (alioqui vt mea fert opinio temperati) vapores concreſcant, in aquam, ninem, aut grandinem, idque æſtate magis quàm hyeme fiat. Dicta igitur eſt cauſa cur pluuiæ hyemales, fortes verò imbres æſtiuales ſint. De niuis natura poſteà dicetur. Verba illa: *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua* explicata mihi ſunt, vbi de chiromantia egi. nunc iis præteritis procedamus *Ab interioribus* inquit, *egredietur tempeſtas, & ab Arcturo frigus.* Dictum antea eſt, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminibus temporales vocari, illud idem vocatur nunc tempeſtas, quæ quia per fortes æſtus fieri conſueuit, vt etiam diximus, ei vt contrarium opponitur frigus. Arcturus eſt id aſtrum quod vocatur vrſa maior, vnde & nomen accepit: nam ἄρκτος vrſam ſignificat Inde etiam accepit nomen Polus arcticus, iuxta quem voluitur, ac proinde nobis eſt ſempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc, nomine illius aſtri Arcturum, quam nomine venti inde venientis, anteà vocauerat Aquilonem, eam inquam quæ eſt ad Polum quæ & Septentrio vocatur. Quæ quidem extrema cæli pars eſt & ad ipſum polum, ſuper quo voluitur totum, ſita. Cui oppoſita eſt alia per totum mundi diametrum diſtans, alter ſcilicet Polus, qui vocatur antarcticus: Pars mundi quæ inter duos illos polos eſt, ab eis æquè diſtans, & ad medium diametri ſpectans, quæ vocatur Meridies, dicitur eſſe interior mundi pars, quaſi inter extremitates, in quibus poli ſunt media. Dicit igitur, *Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab Arcturo frigus*, hoc eſt, à meridie, vtpote calidiſſima mundi parte, & vnde flat Auſter, calidus ventus, venient tempeſtates, & procellæ, & à Septentrione frigus, quia inde venit Boreas ventus frigidiſſimus. Horum cauſas, hoc eſt, quòd tempeſtas veniat ab interioribus, & frigus ab Arcturo, referens in ventos, addit, flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei, hac phraſi inditans vt aliarum rerum omnium, ita & ventorum eſſe primam & præcipuam cauſam Deum. Id ergo dicit, quòd flante Aquilone concreſcit gelu, & rurſum flante ei oppoſito vento funduntur, quæ concretæ erant aquæ, latiſſimè. Qua autem cauſa Auſter calidus, & Boreas frigidus non ſit, anteà dici poteſt, quàm de ventorum ſubſtantia ſit diſputatum. Inde enim

Arcturus quid.

Poli mundi.

Tempeſtas.

Gelu.

enim & vtriuſque venti temperies,& ratio, qua alter fundit, alter concretionem facit, innoteſcet. Multi veterum Philoſophorum putauerunt, ventum nihil eſſe aliud, quàm aërem motum,eandémque ſubſtantiam,quietem vocari aërem, motum ventum,ita vt ventus eſſet,velut aeris vnda, neque ab eo differret vlla alia ratione,quàm motu.Hanc ſententiam multis argumentis refutauit Ariſt.in cap. 4. ſecundi libri Meteoron nullum autem mihi videtur eſſe potius,quàm quòd oportet agitandi aeris aliam cauſam aſſignari,in qua venti eſſentia probabiliùs conſtitueretur. quàm in ipſo aere: nam aer qui quietus nunc ſit,quî poſſit vndatim fluere, à nulla alia re quæ interfluat agitatus?quòd ſi quæ alia ſubſtantia tenuis, ſiue vapor,ſiue exhalatio eum impellit,ea potiùs ſit venti ſubſtantia, quàm ipſe aer.Haud enim dubium eſt,cùm flat ventus aerem moueri,at verò niſi ipſe ſeipſum mouet, (quod, cùm neque ponderis neque leuitatis ſit is motus, neque replendi vacui neceſſitate factus,impoſſibile eſt)conſtat neceſſariò impelli ab alia ſubſtantia:ea verò ſiquidem non apparet, fuerit tenuis & ſpiritalis.Quid igitur prohibet eam appellare ventum?ventus igitur non eſt ipſe agitatus aer, ſed flatus aliquis aerem agitans,ac per ipſum decurrens.Hoc poſito, cum duplex ſit euaporatio,alia aquea,frigida & humida, quæ vocatur vapor,alia calida,& ſicca,quæ vocatur exhalatio, ſeu terræ fumus,& vapor,materia pluuiæ,roris,niuis,grandinis,& pruinæ ſit,conſtat ventorum exhalationem eſſe cauſam,quia magna ex parte ſolent accidere multi flatus, cum ſqualloribus & pluuiis ſuperuenientibus venti conquieſcere, quaſi ex contrariis naſcentibus cauſis,ventis & pluuiis.Hanc ob cauſam,hoc eſt,quia pluuiæ& venti ex contrariis fiunt,dicitur capite octauo Geneſeos, cùm Deus voluit,vt ceſſarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum ſuper terram,*Adduxit* (inquit(*ſpiritum ſuper terram,& imminuta ſunt aquæ,& clauſi ſunt fontes abyſſi,& cataractæ cœli, & prohibita ſunt pluuia de cœlo.* Velut igitur fumus qui è fornace aliqua,occurſu venti effluit,diſſipatur hac aut illac, ita exhalatio, quæ vrendæ terræ fumus eſt,occurſu frigidioris, ſeu vaporis, ſeu aeris,qui in media regione præcipuè eſt,repulſa, cogitur ferri circumcirca terram,quæ ita lata dicitur ventus. Conſtat verò quandoquidem pars quæcunque terræ poteſt effumare, iſque fumus verſus quaque repelli, vt hinc aut illinc occurrit frigidior, & denſior vapor, poſſe ventum ex quacunque mundi parte in quamcunque ſpirare: neque eſſe certam vllam, vnde, aut in quam feratur. Atque ita veriſſimè dictum eſt illud 3.c. Euangelij Ioan.*Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, ſed*

Ventus quid ſit.

Digitized by Google

neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Nimirum vndecunque terra effumet fieri poteſt, & quouſque eius impellẽdi ceſſet impetus, ferri: tantùm audimus ſonitum & ſibilum, quem aëris verberatione edit. Nihilominùs venti, & differentias accipiunt & nomina, à partibus ex quibus, & in quas feruntur. Iis qui ſunt in ſphæra recta ſub æquinoctiali, quatuor mundi præcipua puncta ſunt ſecundum diametros diſtantia, Oriens, Occidens, & duo Poli, arcticus ſcilicet, & antarcticus, qui illis ſunt in Orizonte. Erunt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis venientes. Eurus veniens ab Oriente, & Zephyrus ab Occidente, & innumeri alij inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hanc regionem incolimus, inter tropicum Cancri & circulum arcticum conſtitutam, quam ſolam cum alia ei oppoſita, vltra alium tropicum, cenſuit antiquitas habitari poſſe. nihil cum polo antarctico: ſed ſunt alia quatuor puncta maximè diſtãtia, ſecundùm duos diametros noſtri huius mũdi, quem Ariſt. dixit habere figurã tympani, habentis verò tàm longitudinis quàm latitudinis farè dupium, Ea ſunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo: à Meridie Auſter: Eurus ab Oriente: Zephyrus ab Occidente. Tametſi plerique Ariſtotelicorum, decepti quibuſdam eius authoris verbis c. 4. lib. 2. Meteoron, quæ minùs attentè fortaſſe ſcripta ſunt dicunt Auſtrum vtpote Aquilonis contrarium venire à contrario polo putà ab antarctico, & proinde Aquilonem, totum hoc hemiſphærium, quod videmus; Meridiem, contrarium & huic oppoſitum: non animaduertentes Ariſtotelem ipſum c. 5. lib. 2. Meteoron ita dicere, *Auſter quidem à ſolſtitiali fertur ſigno, neque ab alteris Septentrionibus.* Quod admodùm congruit cum præſcriptis verbis Iob his ſcilicet, *Ab interioribus egreditur tempeſtas, & ab Arcturo frigus.* In quem errorẽ video incidere etiam Geographos, qui typos totius orbis terrarum nunc faciunt. Cùm enim & partes vltra & citra Meridiem, hoc eſt, vltra & citra Zodiacum deſcribant, tamen ſuos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidente, Septentrione, & Meridie, cùm deberent potiùs finiri, Oriente, & Occidente, Arctico, & Antarctico Polis. Nam faciunt Chile, & Pſitacorum regionem, & alias quæ vltra tropicum Capricorni ſunt, & earum quædam non longè à Polo, meridionales eſſe, præ Quito, quæ in ipſa meridie eſt, ſub æquinoctiali. Sed & re ipſa probatur habere vt diximus. Non enim ſolum Boreas eſt, qui ab ipſo venit Septentrione, hoc eſt, à terra ſub ipſo polo ſita, ſed quicunque verſus meridiem flat, dicitur à Septentrione venire, & in meridiem ferri etiam ſi longè citra circulum arcticum exortus ſit,

Sphæra recta & obliqua.

Chile & Pſitacorũ regio.

Boreas.

&

& longè ante tropicum deſinat,ſed quia eius initium ſpectat ad Septentrionem, vt finis verſus meridiem. Eadem ratio eſt aliorum. Nimirum ex quacunque terræ parte incipere poteſt effumatio, neque opus eſt,cùm Hiſpania perflatur à Borea, perfletur etiam Germania,neque vt cùm ab Auſtro, perfletur Lybia.ſed poſſunt illæ tranquillitate frui,nondum in illis exortis ventis.Si igitur hoc ita habet,inopinabile eſt, Auſtrum qui nos attingit,ab arctico polo venire poſſe, & præter rationem, tam longinquum illi principij ſtatuere terminum, ac non potiùs in interiori illa mundi parte,quæ vocatur Meridies,quam percurrunt Planetæ. Cùm præcipuè ſiquis flatus inde huc penetraret.in ea regione eſſet naturam permutaturus, atque eò vſque futurus Aquilo,laturùſque frigus,inde iam futurus Auſter, & laturus tempeſtates, cùm ab interioribus egrediatur tempeſtas,& ab Arcturo frigus.Verum his de differentia ventorum ſecundum loca enarratis,ſupereſt dicamus,quod ad eorum temperamenta pertinet,& ad rem præſentem maximè facit;quandoquidem ventorum differentias non accipimus ex materia,ſed vnicam omnium ponimus,putà exalationem fumo ſimilem, conſtat ob aliud quidpiam fieri,vt non eadem omnium temperies ſit,ſed Aquilo ſit frigidus & ſiccus, Auſter calidus & humidus,Eurus & Zephyrus inter illos medij,& inter ſe quàm minimùm diſſidentes.Id verò nõ poteſt eſſe aliud, quàm illud vnde accipitur differentia,loca nempe à quibus, & in quæ feruntur,ob quæ meritò euenit,vt Aquilo & Auſter inter ſe diſſideant plurimùm,Eurus,& Zephyrus minimùm,quia Septentrio & Meridies plurimùm diſſident,cùm alter calidiſſimus,alter frigidiſſimus locus ſit:Oriens & Occidens quàm minimùm diſſident,cùm ad vtramque partẽ æquè Sol accedat,& qui aliis Oriens,aliis Occidens ſit.Diſſident verò hi duo ab Auſtro,non tam ob locum ex quo,quàm in quẽ ferũtur.Illi enim feruntur à ſimilibus in ſimilia,ab Oriente in Occidentem,& ab Occidente in Orientem,hic à contrario in contrarium, putà à Meridie in Septentrionẽ:verùm hæc generatim dicta ſunt, accedamus propiùs.Siquidem indicatum eſt,Boream non ſemper venire à Septentrione,neque Auſtrum à Meridie,ſed vndecunq; poſſe incipere quemcumq; vt cõtigerit huc aut illuc ferri conſtat differentiã non accipi à loco ex quo primo, ſed è loco verſus quem, atque adeò poſſe Aquilonem & Auſtrum oriri ab eodem loco,vt ſi flare incipiat à Carpentania,& feratur in Bœticam,Boreas ſit,ſi ab hac ipſa,& feratur in Cantabriam,ſit Auſter.Quæ igitur cauſa ſuper eſt, qua alius frigidus & ſiccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries

De ventorum temperie.

eſt,ignem elementarem non eſſe vno quodam loco vt reliqua elementa,ſed permeare per omnia,ſequi verò magna ex parte Solis lumen,atque ideò vbi plus luminis eius , eſſe etiam plus caloris.Conſentaneum mox eſt , vt ad Meridiem ſit copioſiſſimus,& inde ad mundi latera ſeſe effundat : nimirùm vt ipſum lumen Solis.His poſitis,fit vt ventus,qui contra meridiem fertur,ignem à rebus quibus occurrit abigat,illi contrarium motum ſubiens , qui verò fertur contra Septentrionem ignem adducat,ſimilem illi motum ſubiens qui verſus Orientem aut Occidentem,neq; admodum hoc faciat neq; illud,quia neque ſimilem neq;contrarium motum ſubit,ſed tranſuerſum. Hinc rurſus fit,vt qui flat verſus meridiem,refrigeret fugans ignem, qui verſus ſeptentrionem,calefaciat eum adducens. Rurſum, qui refrigerat ſiccat quoque , idque duplici de cauſa , & quia ipſe ſiccus eſt vt fumus, & quia refrigeratio denſationem facit,& expreſſionem humidi vt in refrigeratis herbis & arboribus conſpicitur : qui calefacit humectat non per ſe(ſiccus cùm ſit)ſed quia calore facit humorem fundi , qua cauſa & in homïnibus ciet multas fluxiones Auſter.

Venti ad Orientem & Occidentem flantes.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt inſignirer,ſed temperant modicè,vt aër per ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiam cauſa eſt , qua Boreas fertur vehementiùs , Auſter lentiùs , Eurus & Zephyrus mediocriter. Nimirum qui contra ignem fertur , fertur à frigidiori ad calidiorem à denſiori ad rariorem aërem , quare inde magis expellitur,huc facilius recipitur , fertúrque vt quod indecliue contra quod fertur in frigidiorem & denſiorem quod in acclíue:quæ feruntur in ſimilia , vt quæ per planum & mediocriter.Hæc eadem cauſa eſt , qua qui nauigant in meridiem,citiùs multò illuc pertingant , quam inde huc remeent: quod non intelligentes , qui ab Hiſpania ad noſtras Indias feruntur contendunt,mare illam in partem eſſe decliue. Neque mirum,cùm ob eandem ignorantiam viſum ſit plurimis veterum Philoſophorum , & cœlum & terram imminere magis ad Septentrionalem plagam , ad meridiem verò inclinatum eſſe orbem,qui & excogitauerunt plurimas eius ſitus cauſas. Diogenes & Anaxagoras factum iam orbem ipſamet prouidentia , à qua erat factus , fuiſſe inclinatum in meridiem magnæ cuiuſpiam vtilitatis cauſa.Empedocles vento refugiente verſus Septentrionem impetum Solis,diſtenta eſſe cœli latera,& vrſas eſſe loco motas,& eleuatas , atque Auſtrinas partes depreſſas,atq; ita totum mundum illò inclinaſſe.Leucippus procubuiſſe terram ad meridiẽ , quòd partes mundi Meridionales

rariores

fariores ac ſolubiliores ſint ob calorem, Septentrionales denſiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad Meridiem ob generantem Solem, atque ideò terram ea parte grauatam frugibus, & auctu, procubuiſſe. Sed hæc omnes ſunt ineptiæ infantilis illius Philoſophiæ. Non mundum totum perfectam ſphæram eſſe euidenter indicant Aſtronomi, quia omnes cœli partes diſtant centro æquè, quare non eſt alia elatior, alia demiſſior: neque terra habet aliam vllam mundi partem ſe humiliorem, in aquam grauata inclinet, neque aliorſum nititur quam in ſuum centrum. Cauſa verò ob quam illæ opiniones inter primos illos naturæ inueſtigatores, ac nunc inter vulgares ortæ ſunt eſt, vt diximus, in aere qui ad meridiem tenuior eſt, & in ventis, qui vt Ariſtot. quoque ſecundo Meteoron animaduertit, magis flant à mundi lateribus, ac fortaſſe etiam accedit, quibuſdam in locis, copia maiorum fluminum, qui confertim irruentes in mare, per ſatis magnum ſpatium remorantur nauigia. Id verò ſentitur in quibuſdam Iſthmis, vt in Ponto, & in Occidentalibus Indiis, iuxta recentem vocatam Carthaginem. Ex dictis facilè conſtare poteſt, cur ab interioribus. hoc eſt, à Meridie, oriatur tempeſtas, hoc eſt, æſtiuales imbres, cum fulguribus, fulminibus, & tonitruis. Nimirum, ſunt hæc omnia magni caloris, qui inde trahit originem, vnde ignis huc agitur flante Auſtro: frigus verò ab Arcturo, vnde venit Boreas. In eadem ſententia perſtans Eliud addit, *Flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſime funduntur aquæ.* Ventum appellat flatum Dei, hac ratione innuens quod Pſal. 134. his verbis dicitur: *Qui producit ventos de theſauris ſuis.* hoc eſt, ſua infinita virtute & omnipotentia. Que verba facilè nobis indicant, quàm ſit mirabilis ventorum natura, cùm de eorum creatione Deo tanta accedat gloria. Quapropter non tantum mihi tribuo, vt exiſtimem me, vel huius leuiſſimæ rei cauſam inueniſſe, ſed, vt in aliis omnibus, quæ pertinent ad naturam, ad probabilitatem vſque diſputaſſe. Ergo, inquit, *flante Deo* (per Boream ſcilicet, quia exprimit ignem) *concreſcit gelu: & rurſum Deo flante* (per Auſtrum, quia adducit ignem) *latiſſimè funduntur aquæ.* Addamus reliqua *Frumentum* (inquit) *deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum, quæ luſtrant cuncta per circuitum, quocunque eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod præceperit illis ſuper faciem orbis terrarum ſiue in vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocumque loco miſericordiæ ſuæ, eas iuſſerit inueniri.* Omnes qui benè philoſophati ſunt, conuenerunt in hanc ſententiam, nihil omninò eorum quæ natura conſtat factum eſſe caſu, aut temerè, aut fruſtra, ſed omnia alicuius gratia, atque

Tempeſtas à Meridie oritur.

adeò primam omnium rerum cauſam eſſe in fine cuius gratia fiunt. Si igitur hoc, de ea natura quæ coniuncta rebus eſt, rectè dicitur, & vſque adeò nihil eſt fruſtra ab ea factum, vt vel ipſis excrementis quæ neceſſitate potiùs quàm vtilitate videntur generari, animalium natura vtatur ad commoditates non exiguas, vt in libris de vſu partium Galenus conſpicuè indicat, quantò magis ita de Deo Opt. Max. ſentire oporteat, qui cùm ſit Optimus, nihil fecerit niſi bonum; bonum verò eſſe non poteſt ſine vlla vtilitate; cùm verò ſit Sapientiſſimus, atque potentiſſimus, nulla neceſſitate cogeretur facere quod nulli vſui futurum eſſet. Hac ratione Eliud, cùm nubium & aliorũ meteorologicorũ generationem, vt in facientem cauſam retuliſſet in Deum, qui vt eſt prima omnium quæ fiunt, & facta ſunt cauſa, alias omnes continet, apponit etiam & finem. & cuius gratia fiunt. Quaſi diceret, neque quidem fruſtra aut oſtentandæ ſuæ poteſtatis cauſa Deus nubes fecit, ſed magnæ cuiuſdam beneficentiæ, ſiquidem frumentum, ex quo fit panis, qui confirmat cor hominis, deſiderat nubes, quandoquidem illis ſpargentibus lumen ſuum, & pluentibus, fruitur neceſſario humore.

Nubium lumen. Nubes ſpargere lumen ſuum, nihil eſt aliud quàm pluere, quod ideò dici videtur, quòd diſſipatis pluendo nubibus, ſpargitur lumen quod ab illis intercipiebatur: perinde ac ſi illæ lumen & aquam continerent, ac vtrumque demitterent, ac ſpargerent, cùm tamen illæ reuera neutrum contineant, ſed in aquam mutentur, & diſſipatæ, diffundẽdo lumini locum dent, ſed ex eo quod ſenſui apparet, nata phraſis ea eſt, qua rurſum ſtatim vtitur: *Nunquid ſcis quando præcepit Deus pluuiis, vt oſtenderent lucem nubium eius?* Itaque dicit, *Frumentum deſiderat nubes & nubes ſpargunt lumen ſuum:* quaſi dicat deſiderat frumentum nubes. quia nubes pluunt. Neque verò ſolùm non ſunt factæ temerè nubes, ſed ne mouẽtur quidẽ temerè, nam *luſtrant cuncta per circuitum quocunque eas gubernantis voluntas duxerit*, vbicumque ſcilicet velit Deus pluere, *ſiue in vna tribu*, ſiue in alia, *ſiue in terra ſua*, hoc eſt, ſeruorum ſuorum, ſiue in aliena & inimicorum, *ſiue in quocunque loco miſericordiæ ſuæ eas iuſſerit inueniri.* Nimirum *pluit ſuper iuſtos & iniuſtos* Matth. cap. 5.) Et hæc eſt vera & perfecta ſcientia viarum nubium, ſcire ſcilicet eas in Dei voluntatem & prouidentiam referri, de qua ſtatim ſubdit, *Nunquid noſti ſemitas nubium magnas & perfectas ſcientias?* Nimirum, qui conſiſtũt intra cauſas naturales, non reſoluunt vſque ad primas, ac proinde non habent perfectas ſcientias, ſed illi ſolùm qui naturalibus non dimiſſis (id enim inſipientiæ eſt) procedunt vſque ad primæ cauſæ bonitatem, quod principium omnium

omnium eſt Sed nubes quidem,atque per has pluuiæ, & nix, & ros,& pruina, quia etiam & venti, haud præſtant obſcuras commoditates:omnia enim hæc ſuis temporibus, & per quaſdam viciſſitudines,terræ iuuant fœcunditatem. At verò quædam alia nulli pro. ſus vſui eſſe videntur, quibus id quod de omnium rerum vtilitate dictum eſt videtur redargui. Quid enim commodi eſt ex grandine?Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus Philoſophorum poſſit dicere, quin cogatur concedere factum eſſe aliquid fruſtra,quàm conſcendendo in iudicia Domini,ac de illis philoſophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis, *Per hæc enim iudicat populos, & dat eſcas multis mortalibus.* quæ verba ſignificant,vti Deum his rebus,partim ad mortaliũ eſcas,partim ad iudicandos populos Sunt igitur horum pleraque ad vtrumque vtilia,nam pluuiæ, & venti maximi ſunt vſus ad frugum prouentum:iudicauit verò per pluuias apertis cœli cataractis mundum,& euertit quotidie in mari triremes & in terra tecta & domos,vt vel domum in qua epulabantur filij Iob,& integras vrbes impetu ventorum.Nonnulla etiam ſunt quibus ſolùm vtitur Deus ad iudicandos populos,vt grando & fulgura, & multò magis fulmina. Quod etiam Dominus ipſe cap. 38. huius libri dicet his verbis: *Theſauros grandinis aſperxiſti, quæ præparaui in tempus hoſtis, in diem pugnæ & belli.* vt vel ex ex his poſſint homines,ſi prudentes ſint,agnoſcere,eſſe qui res humanas conſideret,& populos diiudicet.Quod ille etiam Ethnicus Poëta optimè inſinuauit,dicens, *Iupiter optime aſpicis hæc? An te pater cum fulmina torques, niquidquam horremus?* Itaque nubium, & plurimarum in aëre prouenientium rerum,vtilitas magna eſt ad fruges, quibuſdam verò earum tantùm vtitur Deus ad iudicandos populos.Eadem ratio eſt peſtis, atque adeò morborum omnium,mortis,& eorum quæ nihil aliud quàm venena ſunt:quæ complexus eſt Eccleſ. cap. 39 his verbis: *Ignis, grando, fames,& mors,omnia hæc ad vindictam creata ſunt, beſtiarum dentes, & Scorpij,& ſerpentes, & romphæa vindicans in exterminium impios.* Vbi ignis nomine intelligo fulmina & reliquos ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam vſualis ignis longè maxima vtilitas eſt. His dictis, redit Eliud ad naturam ventorum, dicens: *Nónne veſtimenta tua calida ſunt, cùm perflata fuerit terra Auſtro?* quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem. Nam indicatum anteà eſt, Auſtrum allicere ignem, ac proinde calefacere & calore aquam fundere. Hinc euenit, vt veſtes eo flante caleant,atque calore externo vincente,tinea exedantur:

Pluuiæ niuis, roris & pruinæ vtilitates.

Meteorologicorũ vtilitas.

Digitized by Google

quod perſpectum habentes quibus illæ curæ ſunt, flante Auſtro veſtes recondunt, contrà ad Aquilonem ſuſpendunt. Perinde contigit in aliis omnibus rebus quæ aſſeruantur, vt in vino, & eduliis, & omnibus frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem ſeruantur diutiùs, ad Auſtrum computreſcunt breui. Verùm hoc dictorum nuper corollarium eſt, vt & illud quod paulò pòſt dicit: *Subitò aër cogetur in nubes, & ventus tranſiens fugabit eas.* diximus ſiquidem iam, ventos & nubes ex contrariis cauſis fieri, atque ideò magna ex parte ſeſe mutuò tollere, atque ſuperueniente pluuia extingui ventos & ſuperuenientibus his fugari nubes. Quòd nubium generationem nunc tribuit denſationi aëris, non repugnat iis quæ nuper diximus, putà eſſe ex vapore. nam vapor ſubſtantiam habet inter aquam & aërem. Quapropter aqua in aerem, & aer in aquam per vaporem, illa extenuata, hîc craſſeſcens. Nubes ergo fient ex vapore, qui partim aſcendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aere craſſeſcente, ſecundùm quam partem veriſſimè aer cogetur in nubes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM PRIMVM.

De cœlo multa.

EX capite trigeſimoſeptimo Iob: *Tu forſitan cum eo fabricatus es cœlos, qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.* De ſubſtantia cœli, eius in quo, aut cum quo volutantur aſtra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, ἀπὸ τοῦ θεῖν ἀεὶ (interprete Ariſtotele) hoc eſt, à perpetuo curſu, dubitatum eſt plurimùm à Philoſophis: ſiquidem nonnullis veterum viſum eſt rationi conſonum, eam mundi partem, vt eſt ſuprema, ita eſſe tenuiſſimam, ſiquidem & in aliis omnibus, de quibus vtpote vicinioribus, poſſumus iudicare, ita fieri conſpicimus, vt quò ſuperius eſt aliquid, eò ſit & tenuius. Itaque eſſe regionem quandam, ſubſtantia alia, aere longè puriori & tenuiori plenam, per eamque ferri aſtra omnia per ſeſe, quaſi volantia. Pleriſque tamen atque adeò optimis (nam Pythagoræ, Parmenidi, Platoni & Ariſtoteli) viſum eſt, cœlum ſubſtantia quadam conſtare firmiſſima & ſolidiſſima, adeò vt penitus neque diuiſionem, neque diſtractionem recipere poſſit, & aſtra partes eſſe ipſorum orbium, ac cum illis ferri haudquaquam proprio concitata impetu. Ex eo verò quod de motu aſtrorum quis ſentiat, pendet, & quod de cœli ſoliditate ſit conſentaneum. Si enim aſtra feruntur per ſe per cœlum, illud certè eſt tenuiſſimum, & facillimè cedens:

De aſtris præclara.

non

non enim tanta posset esse astrorum celeritas medio resistente. Si autem illa feruntur cum orbibus, constat orbes tantò solidiores esse adamante, vt penitus diuidi non possint. Nam alioqui, si ferrentur velut impulsa à substantia aliqua vehementer concitata, & dissipabili, vt quæ a ventis impelluntur, haudquaquam possent ferri eadem semper celeritate, neque eidem viæ semper insistere, sed iactarẽtur temerè, vt quæ à ventis: nunc autem videmus regulari ferri latione, & à certissimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare: igitur ij orbes cum quibus feruntur, nullam partium distractionem accipiunt vnquam, sed feruntur toti simul firmissimè. Neque hoc aliter fieri potest: quapropter eorum substantia neque diuidi, neque distrahi possit, sit igitur solidissima. At verò probabilius multò esse astra deferri cum orbibus, quàm in illis per se moueri, multis argumentis probat. Arist. acceptis ab astrorum figura & ei accommodatis motibus, & ab eorum celeritate. & ab aliis eorum passionibus. Mihi verò videtur illud firmissimum, si quis velit recipere quod mihi in Physicis monstratum est, putà raritatem & densitatem consistere in angustia aut amplitudine pororum. Si enim astra ferrentur per cœlum, necesse esset illud secundùm partem anteriorem astri densari, & secundùm posteriorem rarescere, si verò raresceret & haberet poros, eos ergo aut vacuos. aut plenos substantia alia tenuiori: est igitur vacuum, aut substantia alia cœlo tenuior. Illa verò si tenuior, sit & cœlo superior, de illa rursum scisscitabor, an raritatem accipiat, atque ita peruenire necesse erit ad substantiam tenuissimam nullam raritatem aut densitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in talem vllam substantiam peruenire necesse est, cur non sit statim cœlum eiusmodi? Necesse est igitur astra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut dari vacuum. Præterea si Sol, Luna, & alij planetæ per se mouerentur, non possent moueri regulariter, sed nunc celeriùs, nunc tardiùs, quia eodem tempore, putà die naturali, describunt circulos nunc maiores, nunc minores, vt accedunt ad æquinoctialem circulum, aut retrocedunt: at verò Aristoteles multis argumentis probat secundo de cœlo motum cœlestium corporum esse regularem: non igitur mouentur per se astra, sed cum cœlo, quod est vt mundi murus, vt dixit Parmenides, solidissimum. Cui sententiæ plurimùm attestantur præscripta verba Iob: *Solidissimos quasi ære fudit.* Quibus consonant & hæc Homeri ὑρανὸς πολύχαλκος, id est, *Multi aeris cœlum.* Multæ autem hinc quoque videntur oriri dubitationes, nam si cœlum solidum est, non videtur esse corpus simplex, sed

An astrorum substantia sit tenuior cœlo.

compositum ex elementis, vt quæ penes nos sunt, quod si est, erit vtique & corruptibile vt hæc, si autem corruptibile illud esse admittimus, nihil euenit incommodi, etiamsi tenue esse illud recipiamus, & dirumpi à percurrentibus astris, quare ita quoque videtur fieri rursum, vt non sit opus illud solidum ponere. Quod verò fiat vt si solidum est; constet elementis his, docet Plato in dialogo de Natura, his verbis: *Sine igne videri nihil potest, nihil sine solido tangi, solidum sine terra nihil.* Hinc apertè fit, vt cœlum duobus his elementis constet, si solidum est, nam & videntur astra, quæ eiusdem substantiæ cuius & ipsum cœlum esse inter optimos conuenit Philosophos. si autem habet hæc duo, putà ignem & terram, habet certè & reliqua duo, putà aquam & aërem, duo enim illa per se vniri non possunt, nam sicci & solidi partes, vt putà terræ, non cohærent nisi humido aqueo agglutinentur, sicco enim igneo penetratæ magis dehiscunt. Igitur vt ad soliditatem terra, ita ad continuitatem indiget aqua. aqua verò & ignis malè aptabuntur sine medio aëre, neque sine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum est solidum compactum, diaphanũ, & aspectabile constabit ex terra, aqua, aëre, & igne. Rursum, cœli partes non sunt omninò similes, sed astra aspectabiliora, & minùs diaphana (quodcunque enim intercurrat, occultat aliud quodcunque) reliquum cœlum diaphanum magis, sed minùs venit in conspectum, non potest ergo esse cœlum omninò simplex substantia. Nam vnde nascerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admistionem habet omne quod dicitur secundùm minus: in simplicissimo verò non potest esse vllus contrarietatis, ne tenue quidem, initium. Concedendum itaque videtur, cœlum simplex omninò corpus non esse, sed constare ex elementis. Concedendum certè, vt mihi videtur, hoc Platonicis, dictis argumentis: non tamen ex iisdem penitus, ex quibus quæ penes non sunt, sed ex homonymis, ex igne inquam cœlesti, & aqua cœlesti, & terra aëréque cœlestibus, vt in Geneseos enarratione diximus. Sed cur vocentur ignis, aqua, terra, & aër, si non sunt qualia hæc? certè ob analogiam: quia quod ad substantiæ modum attinet, habent præstantius etiam quàm illa, tametsi contrarietate qualitatum actiuarum, caloris inquam, frigoris, humoris & siccitatis carent. Hinc fit, vt cœlum fulgentius atque aspectabilius, & solidius & compactum diaphanúmque magis sit, quàm alia omnia corpora, incorruptibile tamen, neque dissolubile, quia caret principiis naturalis corruptionis, putà calore, frigore, humore & siccitate. Sed neque rarum neque densum est, quia poros nullos habet: neque crassum, neque tenue, quia neque

Cœlum incorruptibile.

neque in parua neque in magna comminui poteſt,ſed fulgens ſine calore,ſolidum ſine ſiccitate aut craſſitie,compactum ſine humiditate,diaphanum,ſine poris.Non igitur differunt aſtra à reliquo cœlo maiori craſſitie, neque denſitate, ſed miſtionis modo,quódque habent ſui ignis plus, & ſui aëris minus. Verùm etſi quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non poteſt cœlum,eſt tamen(compoſitum cùm ſit)diſſolubile, & commutabile, ab eo videlicet à quo compactum eſt,putà à Deo:*Omne ſiquidem quod vinctũ eſt*(vt inquit Timæus) *ſolui poteſt*,ac fortaſſe etiam diſſoluetur,& permutabitur,eùm ſiſtetur hic cœli motus,& finientur lux & tenebræ,velut & omnes aliæ mundi partes.Elementa quidem reddentur puriora; cœli verò in meliorem ſubſtantiam mutabuntur. Nam Marci decimotertio,dicitur;*Cœlum & terra tranſibunt.* & Pſalmo centeſimo primo:*Initio tu Domine terram fundaſti,& opera manuum tuarum ſunt cœli,ipſi peribunt,tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut operiorium mutabis eos, & mutabuntur.* Et in tertio capite epiſtolæ ſecundæ Petri *Nouos verò cœlos & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus.* Iob quoque capite decimo quarto inquit*Homo cùm dormierit non reſurget,donec atteratur cœlum,non euigilabit,neque conſurget de ſomno ſuo.* Cœli interitus.

Ex quibus verbis conſtat cœlum atterendum eſſe ante reſurrectionem mortuorum.Neque certè Philoſophiæ diſſonum eſt cenſere,ſi cœlorum motus ceſſaturus in æternum eſt, mutandam quoque eorum ſubſtantiam in aliam, cuius natura motum non ſepectet.quod in æternum ſit caritura, ſed gaudeat quiete,quam ſit ſemper actura. Neque enim perpetuum quidpiam quod violentum.Sed de hoc iterum diſputabitur.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

CAPITE 38.Iob *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ?indica mihi, ſi habes intelligentiam.quis poſuit menſuras eius ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam?ſuper quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius? quis concluſit oſtiis mare quando erumpebat,quaſi de vulua procedens, cùm ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud, quaſi pannis infantiæ obuoluerem?Circundedi illud terminis meis, & poſui vectem, & oſtia,& dixi:Vſque hûc venies & non procedes amplius, & hîc confringes tumentes fluctus tuos.*

Hæc

De Dei cognitione.

Hæc verba ſunt Domini ad Iob. Quibus illum inſcitiæ & ignorationis rerum naturalium arguens, vult ad ſui cognitionem trahere. Diſſeremus in hoc ipſo opere, enarrantes locum quendam Eccleſiaſtes, nullum eſſe maius compendium ad cognitionem ſapientiæ Dei, quàm ſenſum noſtræ ignorantiæ, quod Eliud etiam in ſuperiori capite tetigit dicens: *Memento quòd ignores opus Dei de quo cecinerunt viri* (hoc eſt, naturam rerum de qua ſcripſerunt plurimi Philoſophi, & ante Platonem omnes in carminibus) *omnes homines vident eum* (hoc eſt, aliquatenus agnoſcunt ex ſuis operibus) *vnuſquiſque intuetur procul*, quaſi diceret, nullus tamen accedit ad ipſius veritatis cognitionem, quia omnes intuentur procul. *Ecce Deus magnus vincens noſtram ſcientiam.* Hoc eodem argumento adducit nunc Dominus Iob, ad ſuæ ſapientiæ contemplationem, ponens illi ob oculos mirabilia, quorum cauſas nullus Philoſophorum inuenire ſatis potuit, neque nos quidem poſſemus, niſi magno Dei beneficio, per diuina oracula eſſemus docti. Primùm igitur maiores mundi partes, hoc eſt, elementa & cœleſtia corpora, percurrit: deinde animalium quorundam omnis generis hiſtoriam attingit: de quibus omnibus diſputatum ſatis à Philoſophis eſſe conſtat, nihil autem perfectè eſſe traditum. conſideranti palàm fiet. *Vbi* (inquit) *eras quando ponebam fundamenta terræ?* fundamenta terræ nullus Philoſophorum vnquam ſomniauit (niſi fortè Pythagoras duplicem conſtituens terram, matrem & fœminam) neque enim terram ex diuerſis partibus conſtitiſſe, vt domum aut templum, ſed vt ſimplex quiddam & homogeneum eſſe corpus, ſui ſimile ſecundum omnes, neque eſſe alias aliarum fundamenta. Re vera tamen non ita eſt. Neque enim terra, eum quem nunc ad aquam ſitum tenere poſſet, ſi qualis ſecuudum faciem hanc quam terimus, tota foret: aut enim aquæ tota moles extremitatem ſolùm terræ lambet, ſecundùm eam eius partem quæ tecta eſt, vt nunc videtur (ſi quidem nulla parte videtur mare leuca profundius, vt teſtantur nautæ) aut præter hanc aquæ molem, eſt intra terræ profundiſſima viſcera magnus abyſſus, longè maximam ipſius terrei globi partem occupans. Si primùm fieri non poteſt vt aqua ſit centeſima pars terræ, nedum terra ſit decima (vt cenſetur) pars aquæ. Si autem hoc vltimum, quî fieri poſſet, vt interior terræ pars non eſſet humore diſſoluta, & tota ſubſediſſet in ſeſe, in aquam merſa, niſi fundamentis firmiſſimis initeretur; Innititur ergo haud dubiè, conſtatque ex iis quæ conſpicimus, imam terræ partem eſſe plus quàm adamantinam, atque adeò, Deum feciſſe hunc terræ globum quem

De fundamentis terræ.

incolimus,

incolimus,verſus centrum ſolidiorem, vt in omni ſecundùm rationem conſtituto ædificio fieri debet ; ad ſuperficiem verò friabiliorem,vt teri,ac ſulcari,& humore miſceri potẽs, rerum generationi eſſet vtilis,Non eſt igitur(dices) in ſuo loco ſimplex,neque elementum. Certè eſſe in ſuis locis pura elementa, pueri putant,& qui nondum ære labantur.doctorum verò nullus non videt,nihil non eſſe alteratum , neque verò eſſe poſſe. Ariſt.in auditoriis libris qui re vera ſcribebantur ad inducendos tyrones,multa dicit quæ prouectiores debent accipere vt hypotheſes,velut,eſſe corpora ſimplicia quatuor , quæ reuera neque ſunt neque eſſe poſſunt,ponuntur verò ob quatuor naturas,quas in concretis ſentimus,ſecundùm quas fiunt rerum commutationes,calidum,ſcilicet,frigidum, humidũ & ſiccum. Plato hoc docuit elegantiſſimè,dicens,*Sic de illu verba facimus, eáque mundi,primordia conſtituimus,cùm ne ſyllabarum quidem, ne dum elementorum vicem tenere, apud homines mentis quoquo modo compotes debeant.* Itaque ſimplicitas terræ non obſtat quominùs Deus fundamenta terræ iecerit,quibus partes eius ſuperiores inniterentur. Addit.*Quis poſuit menſuras eius ſi noſti?* vt in vndecimo capite Sapientiæ ſcriptum eſt,*Omnia diſpoſuit Deus, menſura,numero,& pondere.* Nimirum, mundus opificium eſt pulcherrimum,ſiquidem optimi artificis,ad pulcherrimum exemplar. Ad pulchritudinẽ verò ſpectat , vt neque quantæcunque magnitudinis ſint membra,neque ad ſe mutuò ſine certa proportione,ſed ſingula certæ cuiuſdam magnitudinis , & ad ſeſe elegantiſſimam habentia proportionem , ſimúlque ad totius vtilitatem maximè accommodatam.Neque terrã igitur,neque aquam,neque aërem neque orbium cœleſtiũ vllum,ſed neque aſtrorum omnium minimũ fecit Deus negligenter,ſed omnia magnitudinis cuiuſdã,ad mundi totius,& ad cuiuſque alterius partis magnitudinem , pulcherrimam habentes rationẽ,quam tamen agnoſcere,ac explicare apertè , eius eſt ſolius qui fecit ac penes quem eſt illud æternum exemplar , cuius imitatione effecta ſunt.Tametſi enim Pythagorici(quos ego viros proſequor magna admiratione) in hac contemplatione plurimum laborauerũt,& pro captu hominum plurimum aſſequuti ſunt, tamen intuiti etiam illi ſunt procul:longè autem magis Xenophanes qui infinitæ magnitudinis eſſe inferna ex parte eſt opinatus. Aſtrologi ſeptem mille leucarum Hiſpanarum eſſe dicunt totius terrei globi peripheriam,vt ſunt illorum rationes euidentiſſimæ,non admodum poteſt hoc à certa eius menſura declinare.Quæ autem huius certæ menſuræ in terra condenda fuerit ratio,ſcit mundi opifex:conſtat tamen dictis argumẽtis eam

Mũdi pulchritudo.

Mundi menſura.

eam fuiſſe diuiniſſimam,& ad totius pulchritudinem(cum qua vtilitas neceſſariò coniuncta eſt) ſpectaſſe.Addit:*Vel quis tetendit ſuper eam lineam*? Terra in mundi medio ita ſita eſt,vt eius centrum totius quoque mundi ſit,atque ita rotunda,vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro diſtent, & tota terra æquè ab omnibus cœli lateribus , hæcque omnia tam exactè, ac ſi mundi opifex à polo ad polum lineã tetendiſſet, & medio lineæ pũcto alligaſſet terræ medium,cámque circino quodam rotundam effeciſſet.Quod quidem Plato animaduertit in Timæo,dicens,*Terram autem altricem noſtram circa polum per vniuerſum extenſum circumuolutam,diei noctiſque effectricem,& cuſtodem eſſe voluit.* Tanta igitur opificij perfectio ſapientiæ artificis maximum argumentum eſt,quo redarguũtur omnes qui caſu ita cadentibus corpuſculis,factum eſſe mundum affirmabant. Quæ enim dementia eſt ſibi perſuadere , immenſitatem inſectilium corpuſculorũ,tam aptè cecidiſſe caſu,vt nihil ineptum in toto mundo extiterit,ſed omnia ita, vt ne minimam particulam eorum quæ coierint fortuitò , ſapientiſſimi cuiuſpiam arbitrium poſſit emendare:aut cuiuſpiam ſani hominis menti perſuaſibilius videatur,ante mundum cõditum extitiſſe,nullo faciente,immenſam multitudinem viliſſimæ materiæ , quàm ſapientiſſimam quampiam,& optimam cauſam ? An vt vitioſa hominum voluntas facilius expetit quod malum , ita vitioſus intellectus faciliùs credit quod falſum,vt vel hoc argumento verum ſit quod bonum , melius autem multò eſt ab optima cauſa in ſapientia eſſe facta omnia,quam ex viliſſima cauſa extitiſſe.Tantam igitur Dei ſapientiam, vt Iob ex terræ fabrica admiretur & ſuſpiciat,dicit Dominus: *Quis tetendit ſuper eam lineam?* Addit:*Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt.* baſes terræ ſunt ipſa terræ fundamenta,quæ vt ex nihilo effecta ſunt, ita ſuper nihilo ſolidata,ſed ſuper ſeipſis,omnibus terræ partibus nitentibus ad cẽtrum,quod velut angularis lapis totius ædificij eſt, ad quem partes omnes firmiter alligantur : videretur autem omni humanæ ſapientiæ , ſi in conſultationem de formando terræ orbe à ſummo rerum opifice vocata eſſet,fieri haudquaquam poſſe,vt nulli innitens corpus,in medio ſpatioſiſſimi vacui firmiter maneret.Quæ hæſitatio Xenophanem Colophonium putare coëgit,terram ab inferna parte velut in radicem infinitam produci.Empedoclem quoque canere,infinitam eſſe profunditatem terræ.Thaletem Mileſium,terrã aquæ innatare vt lignum,Anaximenem,Anaxagoram, & Democritũ,cauſari terræ latitudinem,non enim diuidere poſſe aërem lata cùm ſit. Neque ſanè verum eſt,quod multi dixerunt,& Socrates etiam

Baſes terræ quid.

ſibi

ſibi perſuaſit in Phædone, terram manere in ſuo loco firmam quod rotunda cùm ſit,& in rotundi cœli medio collocata,non poteſt magis in hanc quàm in illam partem inclinare Nam vt rectè inquit Ariſt.ſi inde ferri nata eſſet etſi nullam in partem poſſet ferri tota,ferretur diuiſa in multas partes:non eſt igitur ita,ſed præcepto Dei manet ibi firma.Nimirum vt in Pſal.92. dicitur:*Firmauit orbem terræ,qui non commouebitur.* Sed quo pacto firmauit? tribuens certè rebus omnibus corporeis hanc naturam:,vt ad ſeſe mutuò ita expetant collocari, vt craſſa ſint ſub tenuibus:terram verò omnium craſſiſſimam ſub aliis omnibus ſtatuens,quaſi mundi cæmentum.His dictis de terra,tranſgreſſionem facit ad aquã, in ſui etiam inde admirationem trahens Iob:*Quis* (inquit)*concluſit oſtiis mare, quando erumpebat quaſi de vulua procedens, cùm ponerem nubem veſtimentum eius,& caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerẽ? Circumdedi illud terminis meis, & non poſui vectẽ & oſtia,& dixi,vſque huc venies,& non procedes ampliùs,& hic confringes tumẽtes fluctus tuos.* Hæc verba enarrata ferè ſunt ſuper capite 1. Geneſeos. Ibi enim explicuimus,qua ratione Deus effecerit,vt aquæ in vnum locũ congregatæ terram totam non obruant,ſed bonam eius partem, animantium generationi & vitæ,detectã relinquant.Nimirum,& ſæpe iam diximus,vnum ex ambobus corporibus,terra,inquam,& aqua globum efficiens, quò cùm amborum extremitatem eiuſdem ſphærę partes ſint,neutra ſuperſtet aut ſubſtet alteri.fecit verò Deus terrã cum tantis cauitatibus,vt caperet abyſſum immenſum,& maria,atque ita caperet,vt neq; abſorberetur illa aquæ moles,neq; redundans inundaret terrã, ſed tantum eius relinqueret detectũ, quantum ipſi rerum opifici viſum eſt. Itaque tantæ magnitudinis efficiens cauitates,fecit vt mare quouſque ipſe voluit procederet,neque inde tranſgredi poſſet,vel tantillum,etiam ſi arena cingatur ſola aut etiã molliſſima alga.Illæ igitur terræ partes quæ prominent, atq; ad globi illius extremitatẽ emergũt,ſunt vectis & oſtiq,quibus cõcluſit Deus mare,& his vſus,circundedit illud Deus terminis ſuis,hoc eſt,poſuit fines quos ſibi placuit,vt alibi dicitur,*Poſuit legẽ aquis quas præterire non poterunt*:legem verò hanc poſuit,dicens,*Vſque huc venies & non procedes ampliùs, & hîc confringes tumentes fluctus tuos*.Hoc quod de tumentibus maris fluctibus dicitur, Regius etiam vates cecinit,in admirationẽ Dei nos vocans,in Pſal.92. his verbis: *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus.* Quaſi dicat,vel ex elationibus maris videas quàm ſit mirabilis qui in altis habitat Dominus.Omnibus gẽtibus admirationi fuiſſe fluxus & refluxus maris,intelliges facilè ex illis Plinij

Cur terra ab aquis non obruitur.

verbis

Fluxus & refluxus maris conſideratio.

verbis quæ ſunt prima cap. 79. lib. ſecundi: *De aquarum natura comparata artis ſunt, ſi à fluxus maris, accedere, & reciprocare, maximè mirum pluribus quidem modis.* Ac recte quidem dicit pluribus modis mirabiles eſſe fluxus & refluxus maris; ſunt enim re vera tales ob raritatem, quia etſi id in maris littoribus, quotidie videtur bis, atque in quibuſdam pluries, nihil tamen ſimile eſſe videtur in tota rerum vniuerſitate, cuius comparatione tollatur admiratio: deinde & quia cauſa tanti euentus non ſatis intelligitur: ſed & quia illi non eodem modo vbique marium fiunt, ſed variè in multis, neque in eiſdem ſemper eodem modo, ſed pluribus modis mirabiles: nam quocunque die naturali, qui viginti quatuor horis conſtat, bis creſcit & decreſcit mare, ab exortu Solis vſque ad meridiem creſcit, inde decreſcit, vſque ad occaſum, inde rurſum augeſcit vſque ad medium noctis, ex quo vſque ad ſummum mane decreſcit rurſum, idque in Oceano multò magis atque euidentius fit, quàm in mediterraneis, neque hoc exactè, ſed cuiuſdam horæ partis facta detractione. Porrò hi maris æſtus, per ſeptenos dies inſignes habent mutationes. ſeptem enim primis à Luna noua modici ſunt, reliquis ſeptem vſque ad plenilunium increſcunt manifeſtè, inde minui incipiunt, tertio ſeptennio afferente etiam inſignem mutationem. In æquinoctiis etiam ferunt eſſe maximos æſtus præcipuè in autũnali: in ſolſtitiis verò minimos præcipuè in æſtiuali. Aiunt etiam obſeruatum eſſe octauo quoque anno redire æſtus maris ad paria incrementa, quòd octo annis centum numerentur Lunæ circuitiones: ego verò crediderim horum pleraque non tam cõſtare certò, quàm leuiter credi. Ferunt etiam eſſe vbi in die ſepties reciprocet æſtus ille, vt in Eubœa: ſunt etiam putei in Bætica, quorum in Hiſpali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur: contra autem ac mare; ſiquidem eo creſcente decreſcunt, & creſcunt decreſcente. in Gadibus alius, qui æſtum quidem habet non tamen eiſdem temporibus ſemper, ſed aliquando contrariis. & cum hæc omnia mirabilia ſint, illud verò multò magis fieri, hæc tam ſtata & firma lege, vt vltra ſolitum nunquam progrediatur mare, ſed certò ſciant litorales quotidie quouſque mare ſit exundaturum, neque tranſuerſum pedem errantes, vt euidenter conſtet eam legem poſuiſſe Deum aquis ne vltra procederent, ſed illic confregerint tumentes fluctus ſuos, non tamen proinde dicimus, id naturali cauſa deſtitutum ſolo conſtare Dei præcepto; imò verò ex præcepto Dei fluxiſſe rerum omnium naturas, Quapropter cùm in Dei præceptum referimus quidpiam, nihil prohibet naturales eius cauſas inueſtigare.

Maris æſtus.

stigare. Vt mare exundet influatque in litus, indeque refluat, non quidem ob maris in quampiam partem fluxum euenit, sed quia augetur tumefactum & quasi furés. Qua propter, vt feruens aqua olla exit non alia causa quam quod calore rarefacta, vase non capiatur, ita mare tum scens exundat in litora contrà, detumescens subsidet & velut absorptum redit in alueum. Hanc verò esse eius rei rationem inde cõstat, quòd circa litora magis quàm in altum deprehenduntur hi motus, scilicet in alto non decurrit aqua, sed sésim intumescit, ad littora currit, quia non capitur: fieret verò contra si influeret mare more fluminum: multò enim magis sentiretur motus vnde ageretur, quàm vbi finitus cessaret. Ex his patam sit maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & eationem maris, quàm fluxum & refluxum: re vera enim non fluit nisi ex accidenti, quia tumescens nõ capitur loco æstus verò mihi videtur per analogiam vocari, quia pereinde videtur mare pari, ac sic æstu ca or que feruear. Huius intumescentiæ causa longe diuersas Philosophi reddiderũt, Arist. & Heraclitus (referente Plutarcho) à Sole fieri censent, pleroſque enim status sua illum circuitione secum trahere, quibus ingruentibus, & protrudentibus mare Atlanticum, ipsũ intumescere, & æstum efficere, sopitis deinde flatibus mare sese colligere, idque esse reciprocationem. Pythias Massilienſis maris accessus Lunę incremento fieris decremento recessus. Plato cuiusdam specus maximi intra terram hiatu sustolli aquas, & latè effluere, subindéque eodem refluere. Timæus causatur flumina irrumpentia in Atlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Atlãticum eum verò motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opiniones tantæ rei difficultas peperit: at mihi videtur, quæ ex his ferè omnibus colligitur esse probabiliſſima, nã quia adeò certus cõstitutúsque est ille motus & numerum quendam horarum, dierum, hebdomadarum, mensium ac fortasse etiam annorum obseruet, probabiliter refertur in superiores, æternas, stabilesque causas: inferna enim omnia temerè agitantur, cùm præcipuè respondere videantur aptiſſimè illius circuitus Solis Lunæq; motibus. Nam diurna per senas horas repetitio diuino Solis, aut Lunæ motui respondet, quæ verò per hebdomadas fit mutatio menstruo Lunæ mutatio etiam per solstitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei aut simul cum mari, aut contrariis temporibus crescũt & decrescunt, constat motum illũ non ad supremam extremitatem aquarum cieri, sed intrinsecus à maximo illo barathro, quod intra terræ viscera

Mare Atlanticum

est? vnde copiosus erumpens flatus aquas inflat, ac subsidens iterum facit detumescere. Verisimile est enim quibusdã puteis (siquidem alij omnes expertes illius passionis sũt) ãpliores esse ductus vsque ad maximas illas terræ cauitates ipsis marique communes. Vt verò quidam tumescente mari detumescant & detumescente tumescant, cùm alij moueantur vt ipsum mare, causa est in ipsorum pororum quibus cum mari communicant longitudine, figura, & positu, amplitudine, aut angustia, qui enim coniuncti mari secundum breues & rectos, amplósque & expeditos poros sunt, implentur cum ipso; qui verò contrà secundùm locos angustos, & in contrarium tortuosè ductos his aqua absorbetur ab ipso tumescẽte mari; non aliter ac in corporis nostri venis euenit, vt magnarum scissione qua coniunctæ sunt tractione repleãtur, quæ cõtrà positæ inaniantur reuulsione, qui mediocriter ad mare habẽt, nonnunquam simul cum mari, nonnunquam contra patientur vt huc aut illuc flatus ille à barathro cõtigit moueri: qui verò nõ habẽt (huiusmodi sunt omnes qui refluũt vsque ad mare) illos poros vsque ad barathrum perpetuos, & secundum omnẽ longitudinẽ expeditos, sed multis in partibus interciſos, & obturatos interstite (dura quidẽ vt obsistat, rara verò & percolãdæ aquæ peruia) terra: aut per reciprocos flatus expulsi, & supra naturã suã acti sursũ, à reliqua aqua decisi pendent, nullam talẽ passionẽ subeũt, sed sine æstu perseuerãt vtcũq; moueatur mare. Itaq; proxima mouẽdi maris causa est flatus intra terræ cauernas cõclusus: prima verò fortasse, duo luminaria, quæ generãt flatum, & commouẽt, tametsi & in ipso flatu est mouẽdi causa, quod aqua põdere subsidens premit illũ, is pressus erũpit & violenter extollit aquas, eo impetu sedato rursus aquæ subsident, atque ita alternis vicibus agitur vtrũque. Figura vero & magnitudo cauernarum, non vbique eadem sed valde dissidens, facit vt quædam maria simul crescãt quædam contrà, quædam bis, quædam pluries, quædam huc, quædam illuc versus, vt lacus Mæotis in Pontum: hic in Propontidẽ, nõ contrà. Itaque horum omniũ, quæ difficillima quidem sunt, intra terram esse videtur causa. vt vero hæ inũdationes accommodentur illis horarum, mensium, & annorũ articulis, opus esse videtur astris, atque vtrarumq; causarũ copula veritas rei huius cõstare. Hæ cùm sint exũdationis maris causæ, earũ modus & certa facultas efficit, vt passioni quoq; eius, siue motus certa sit mẽsura. Nimirũ Lunæ, Solisq; eadem semper suique similis est facultas, regulam tenens æternam, accessus, & recessus, ac circuitionum, Abyssi etiam illius ingentis

Motus maris causa.

Maris termini.

gentis,& humoris halituúmque,incluſorum, ad totius maris molem eſt certa ratio & menſura.vnde fit,vt ſit certus quidã modus intumeſcentiæ illius maris,ac proinde & fluxus.Atqui qui modum eum cauſarum poſuit,is quoque legem poſuit mari,dixitque: *Vſq; huc venies & non procedes amplius*.Neque verò quia quædam loca mari ſubmerſa ſunt ſuperioribus tẽporibus,ac nunc etiam alia periclitantur mergi,niſi obſtaculis quibuſdam obſiſteretur mari,vt in Olandia, & Zelandia,quod de certa aquarum lege dictum eſt, redarguitur:magna enim ex parte illic, non tam detinetur quominus conſtitutos ſibi fines excedat mare,quàm ab illis finibus arcetur, obſtaculis quibuſdam ab incolis factis:atque cùm aliis inſularum partibus arceatur,non poteſt alias inuadere:atque ita factum eſt vt pagos quidem & villas occupauerit, aliis vero non minoribus partibus ceſſerit,hominum ad has mutationes induſtria iuuante,præterquàm quòd legem quam poſuit Deus aquarũ fluctibus,noluit ipſemet Deus adeò eſſe impermutabilem,vt quam Soli,Lunæ & reliquis aſtris.Illa enim ita iter peragunt imperatum,vt ne latum quidem vnguem eſſent huc aut illuc declinatura, ne ſi infinitum quidem tempus duraturus eſſet mundus:mare verò non ita,ſed tã lentas effecturum mutationes,vt conferentibus nobis quæcunque ab antiquiſſimis Coſmographis ſcipto mandata reperimus,cum iis quæ conſpicimus,nullæ prorſus fieri videantur,eadem enim menſura, eadem figura,continẽtis,& inſularum omnium:ſi verò in mille myriadas annorum eſſet mundus hic duraturus, non dubium quin permutanda forent omnia, commutandáque loca terræ & aquæ.hinc exeſa terra,illuc congeſtis arenis, adeò tamen lentè, vt nullis hominum ſæculis agnoſci poſſit vlla inſignis mutatio,ſed quantumuis vterentur ſcriptis,eſſent omnes putaturi,nihil eſſe vnquam permutatum. Neque quidẽ(vt dixi) hoc dictam aquarum legem tollit, hac enim ipſa conditione lex à Deo data eſt.Nimirum, eſt naturalis conditio rerum corruptibilium omnium, vt ſemper ſecundùm ſe totas aut ſecundùm partes recipiãt alterationes. Retenta igitur hac naturali rerum conditione,imperauit Deus mari,*non procedes amplius*, non ſcilicet ita procedes,vt animantibus terrori ſis, aut eorum generationem tollas, ſed *hic confringes tumentes fluctus tuos*,tam perſeueranter,vt nullam ſæcula vlla ſentiant inſignem permutationem.Quapropter quod de Atlantidis inſula mari ſubmerſa Plato narrat in Timæo, falſum porſus eſt, atque impoſtura Chaldæorum, qui antiquitatis opinione,multa eiuſmodi mendacia narrabant Græcis, dicentes

Lex maris.

Chaldæorũ reprehenſio.

Digitized by Google

ſe(vt refert etiam Cicero plus quàm quadraginta mille annorum hiſtoriam habere.

Sed quanta his, impoſtoribus idolatriæ, & præſtigiarum omnium parentibus, fides habenda ſit, multis iam locis indicauimus. Quod verò Ariſt. dicit alternis viciſſitudinibus mutari mare,& terras, quaſdámque inſulas diſparere, alias emergere, non eſt hiſtorice accipiendum, ſed Philoſophicè cùm enim ille putaret mundum ab æternæ extitiſſe, neque finem habiturum, meritò colligebat, non ſemel ſed infinities mutanda omnia, ſecũdùm partes quæ ortui & interitui ſunt obnoxia. At verò id factum cùm nondum ſit, neque fortaſſe antequam ſiſtatur cœli motus ſit efficiendum hiſtoria conſtare non poteſt, ſed ſtat firma lex, quam Deus poſuit aquis. Atque conditione naturali ſeruata ſtabit, vſque dum eam ipſe legiſlator cui, vt nuper dixit Eliud, *nullus mulis eſt in legiſlatoribus*, & ſimul cum hanc mundi forma ſoluat. Quod igitur ac maris fluctus attinet, ita habet. Illud ſupereſt interpretemur: *Quando erumpebat quaſi de vulua procedens, cùm ponerem nubẽ veſtimentũ eius, & caligine illud quaſi pãnis infantia obuoluere.* Videtur enim hoc aliud eſſe quàm quod in Geneſi dicitur à Moſe, vbi maris generationem ita tradidit: *Dixit verò Deus, congregẽtur aqua quæ ſub cœlo ſunt in locũ vnũ, & appareat arida.* Quæ verba ſignificant haud dubiè, in initio delituiſſe totam terram ſub aqua, hanc deinde præcepto Dei ſeceſſiſſe in locum vnum, & detectam eſſe eam terræ partem quam incolimus: præſentis verò loci verba videntur influere, factam eſſe aquam ſub terra, atque cùm inde velut ex vulua magno impetu erumperet, cohibitam eſſe præcepto Dei, & concluſam oſtiis, quominus totã terram occuparet: hæc verò longè diuerſa ratio mũdi efficiẽdi eſſe videtur. Quæ non alio quàm hoc modo cenſeo componi poſſe. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixere Chaos.

Chaos. Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquáque commiſtis, quod circunſtabat moles magna nebuloſi & omni luce carentis aeris, denſiſſimis Ægypti tenebris ſimillimi, mox vt ſeparari hæc cœperunt, ſubſidens fæcis more terra expreſſit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedens. Rectè enim terra mundi vuluæ confertur, ſiquidem in ea cõcepta, ex ea naſcuntur omnia, aqua verò rationem habet ſeminis communis, per eam enim fœcundatur terra, neque ſine ea procedere ex ſeſe quidpiam poteſt. Accomodatiſſima ergo comparatione, exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, ſeminis ſcilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem

quidem aqua nebuloſo & caliginoſo aëre erat (recèns à terra nata) velut pannis infantiæ obuoluta, tenebris ſcilicet, quæ erant ſuper faciem abyſſi aqua ſeparata, & vt par erat ſuperſtante formauit Deus terram, qualis nunc eſt, confirmans eius fundamenta, præparanſque in ea foueas immenſas & cauitates, iuſſit aquas in illas ſecedere, & fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

CAPITE 38. Iob *per quam viam ſpargitur lux diuiditur æſtus ſuper terram?* Ariſtot. libro ſecũdo de anima, capit. 7. reprehendit Empedoclem; quòd dixit, lumen ſeu fulgorem eſſe quiddam, quod feratur, & extendatur inter terram & cælum (itáque per aërem) verùm eam lationem & effuſionem nos latere, fortaſſe quód tenuiſſima res ſit, & celerrimè feratur, hoc inquam reprehendit Ariſtot, quia ferri & extẽdi corporeæ ſubſtantiæ ſolum eſt, lumẽ verò nihil eſt aliud, iuxta illius ſententiam, quam quædam patibilis qualitas, per præſentiam rei lucidæ genita, per quam quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum Quæritur verò à Domino hoc loco, *per quam viam ſpargitur lux*, quaſi ſcilicet ſpargatur, ſpargi verò genus quoddam lationis ſignificat, quà propter & corporea ſubſtãtia eſſe videtur, talis verò ſi eſſet haudquaquam poſſet replere totũ aërem ſine corporum penetratione, niſi forte aër, vt hoc argumẽto viſum eſt multis Philoſophis, poris vacúis abũdat; ſi verò vacuũ nihil eſt, haud poterit per totum aërem ſubſtantia alia ferri, quantumuis ſit tenuis. Accedit quòd ſi ex Sole continenter effluereret illa ſubſtantia iampridem eſſet abſumptus totus, aut ſaltem eſſet aliquando totus illuminatione abſumendus. Conſtat verò illuminationem lucidis corporibus nihil detrahere qua propter corpus non eſt, quare neque ſpargi videtur poſſe. Mirabile vero etiam, ſi corpus non eſt quo pacto radiis ſtet, qui recta ferantur, reflectanturque & incidant ad angulos rectos, acutos & obtuſos, & mille modis congrediantur. Nam ſi corporea ſubſtantia non eſt, ſit ſanè accidens, aut ſubſtantia incorporea, at verò neutrum horũ videtur illa pati poſſe. nã flecti, & ad hos aut illos angulos incidere, & rerum eſſe aut curuum, figuræ quædam ſunt: figura verò non eſt niſi in corpore, quare in incorporea ſubſtantia, vt in mente nulla tenus, in accidenti corporali, non niſi per accidens, hoc eſt, per ipſum corpus cui

Lucis definitio.

ineſt: velut candorem nemo dicet triangularẽ,aut quadratũ, niſi quia papyrus hac aut illa figura eſt,ita neque nigritiẽ,niſi quia litera. Eadem etiã ratio,ac fortaſſe etiã maior ſit de aliis omnibus qualitatibus:quis enim audeat dicere,dulcorem aut calorem,rectum aut curuum,triangularẽ aut quadratum?non igitur poſſet lumen,niſi ſubſtantia quædam corporea eſſet reflecti,niſi cum aëre illuminato : at verò reflectitur in vmbra, nullatenus reflexo aëre,non enim vt Echo fit repercuſſo aëre, ita vmbra,ſed ipſo quàm maximè quieſcente,reflectitur:ergo lumen non vt accidens,ſed per ſe,vt corporalis ſubſtãtia quædam quæ per aërem ſpargitur. Sed quæ eius via?corpori enim non poteſt eſſe per corpus via,ſi verò quãtum eſt lumine plenum in aëre,erat vacuum,totus cùm illuminatus ſit nullus relinquebatur aëris locus'præterquã quòd vacuũ nõ eſſe ,nulli iam video eſſe dubiũ.Mirabilis profectò eſt lucis natura,adeò vt à quibuſdam Philoſophis corporalis Dei pars appellata ſit, cuius anima eſſet veritas,Deus ipſe Opt.Max.primo ſtatũ generationis die, ipſam fecit,ſingulariter commendauit , videns lucem quòd eſſet bona.Videtur eſſe res ſui generis,neque corporalibus rebus,neque penitus ſpiritalibus annumerãda,quæ difficilis ſanè cognitu eſt,neq; ſcio an vlli ſatis perſpecta,qui non eius originem in æterno exemplari contemplatus ſit.Nos interim pro noſtro captu eius conditiones perpendẽtes,quod Deus dederit,diſſerimus.In primis ſubſtantia videtur eſſe non poſſe,quãdoquidẽ neq; corporea neque incorporea:corporea quidem quia non poſſet aërem penetrare,quem tamen totum illuminatum eſſe videmus:incorporea,quia videri non poſſet, lumẽ verò videri cõſtat,quia ſenſus organũ ita afficit vt corrumpat etiam aliquando velut excellens ſenſibile.Quo pacto autẽ eſſet excellens ſenſibile,quod omninò ſenſibile non eſſet? eſt igitur ſenſibile,alioqui quomodo in ſolum aërẽ intẽdẽtes viſum,dignoſceremus diem eſſe aut noctem. Neque verò videtur horũ alterutrum priuatiuè cognoſci,ſed vtrumque per veram paſſionem viſus à lumine quidẽ diſgregari , à tenebris congregari.Sed,etſi dicamus tenebras priuatione cognoſci, vtrũmque tamen non poteſt:cùm enim contraria ſint,non poſſunt ambo priuatione fieri :lumen igitur per ſe videtur,quare non eſt ſubſtantia incorporea, vt Deus aut mens.Sed neque accidens incorporeum eſt ,vt notitia intellectiua, aut quidpiam tale , quia ne ſic quidem ſentiri poſſet:viſorium enim organum corporeum cum ſit,ab ſpiritali paſſione affici non poſſet,ſupereſt igitur vt ſit accidẽs corporale,hoc eſt,affectio aut paſſio corporis cuiuſpiam.Eius igitur quod illuminatur

Lux non eſt ſubſtantia.

Lux eſt accidens corporale. Diaphanũ quid.

hoc

hoc eſt diaphani,dicitur enim,éſtque re vera mediũ actu diaphanũ ſeu tranſparens,cùm illuminatũ,atque hac cauſa trãſlucens etiam vocatur quod tranſparens , quaſi idem ſit,actu trãſparens & tranſlucens:quod verò tenebroſũ eſt diaphanum potentia,capax enim lucis & ea carens.Hac cauſa Ariſt. dicit lumẽ & tenebras eandẽ rem eſſe numero,putà ipſum diaphanũ,ratione differre:quod enim potentia diaphanum,tenebræ: quod actu,lux eſt.itaq;quod priùs erat tenebra,fit deinde lux. Quem loquendi modum ad ſpiritalem trãsferens lucem,Paulus ad Epheſios dixit, *Eratis aliquãdo tenebræ,nũc autẽ lux in Domino*.hoc etiã ſignificato acceptum eſt tenebrarum nomẽ c.10.Exodi.vbi dicit, *Extẽde manũ tuã in cælũ,& ſint tenebræ ſuper terrã Aegypti tam denſæ,vt palpari queãt*.Nimirũ aër illuminatus rareſcit,quia lumẽ ignẽ conuocat,lumine priuatus craſſeſcit excluſo igne:per ſũmas ergo tenebras fieri poterat adeò dẽſus, vt palpari poſſet,hócq;eſt tenebras palpari,hoc eſt aërẽ lumine priuatũ.Ita quoq; fieri poterat tenebrarũ catena, vt dicitur 17.Sapiẽtiæ.Verùm in his omnibus locis,nomẽ lucis & tenebrarũ materialiter accipitur.Vt & ab Ariſtotele:formaliter enim cõſtat aliud quidpiam eſſe vtrumq;ab ipſo aëre ſeu ab ipſo diaphano.Si enim quod erat potẽtia diaphanũ,fit actu diaphanum,illa ipſa Entelechia actu diaphani,ſeu forma ſeu ratio,qua actu diaphanũ fit,ſit formaliter lumẽ:itaq; lumẽ ſit Entelechia ſeu actus diaphani;tenebræ eius Entelechiæ vacuitas coniuncta cũ potẽtia,potẽtia autẽ & actus eſt diaphani; quare,vt dictũ eſt,ſit lumẽ affectio aut paſſio corporis cuiuſpiam.quo pacto igitur ſpargitur,& recta producitur , &reflectitur?Nunquid hæc accidunt lumini materiali , hoc eſt ,illuminato aëre,an formali,hoc eſt , Entelechiæ actu diaphani; Certè huic,nam per aërem quieſcentem ſpargitur rectáq;producitur & reflectitur lumẽ.Quomodo ergo hæc verè dici poſſunt de paſſione?nõ ſanè propriè ,& vt ea verba lationẽ quandam ſignificant,ſed analogicè.Quia ipſum illuminari,ſeu lucidum fieri,phantaſiam præbet talium lationum , re vera autem fieri videtur,vt nunc dicam.Illuminatur aër , cùm fit ex potentia diaphano,actu diaphanum:fit verò tale ſola præſentia corporis lucidi , vt Solis,aut ignis,itaque lux eſt facultas quædam,ſeu virtus ,quod potentia diaphanum eſt , efficiendi actu tale,per ſolam ſuã præſentiã.Quoniã igitur corpus lucidum illuminare non poteſt,niſi illud medium , inter quod & ipſum nullum intercedit opacum(quia hoc cum non ſit potentia diaphanũ, non eſt capax luminis)fit vt lumen fieri non

possi-,nisi in ea medij parte,ad quam ex corpore lucido duci potest linea recta nulli opaco occurens, ob id secundùm lineas rectas ferri dicitur lumen:etiamsi reuera,non sit res quæ feratur.

Lux totũ spatiũ non æqualiter illustrare.

Porrò lux,vt maior aut minor est,ita maius aut minus medium potest illustrare,atque illud ipsum illustrare, magis aut minus,neque æqualiter quidem totum spartium,sed proxima pars illustrior fit sensim languescente lumine,vt à lucido corpore receditur,tãtò enim quæuis pars minùs afficitur, quantò longiùs abest à facultate, vt ferrum tantò lentiùs trahitur, quantò longiùs distat à magnete. Cùm igitur lumen, antequã omninò sit exoluta facultas lucis, incidit in opacum quæ antrorsum per aërem erat alteratio producenda, retrorsum producitur:idque vocant reflecti lumen,tametsi non sit flexile quidpiã sed horsum aut illorsum acte alteratio.Eadem autem tatio est luminis, & visibilium specierum colorum omnium, nam lumen nihil aliud est quàm lucis species per diaphanum effusa per quam & lux videtur, & ipsum diaphanum actu fit, vt species colorum omnium per illud transmittat. Vt igitur à lucido corpore lumẽ,ita species colorum à coloratis per diaphanum,sola præsentia producuntur,hoc interest,quòd lumẽ facit diaphanum actu, reliquæ species id non valent facere, sed per diaphanum actu producuntur : nimirum indicatum mihi alibi est,colores lucis participatione innasci corporibus, essẽque flammulas quasdam lubis æmulas, sunt ergo genere similes, minùs autem possunt. Vt igitur lumen est Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes species actu diaphani passiones quædam.Mirabile igitur est, quod cum videantur per aërem spatgi lumen & colorum omnium species, nihil tamen spagi tur,neque penetrat, aut pulsat aërem, vt Empedocli videbatur, sed aër ipse mirabilibus quibusdam alterationibus, induit omniũ corporum quæ adsunt formas. Hæc quo pacto fiant,nullus hominum potest distinctè eloqui,neque cogitare. tametsi fieri quidem omninò probabiliter disseruimus.Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Iob. *Per quã viam spargitur lux?* addit, *diuiditur æstus super terrã?*

Lumĩnis definitio.

Æstus consideratio.

Æstum super terram fieri à cœlestibus corporibus, notius est quàm vt quispiam posset dubitare,tamen illius causam referre in motum, maximus atque apertissimus error estA ristotelis:non enim minùs aut tardiùs mouetur Sol noctu quàm interdiu,sed minùs illuminat.

Quare cùm id quo præsente fit,& quo absente cessat affectio, causam esse omnes homines censeant,constat ad lumen debere

debere referre æſtum non ad motum:lumen verò proprietate quadam eſſe effectiuum caloris, in materia quæ poteſt calefieri,etiã ſi Sol & alia aſtra eius paſſionis expertia ſint,vulgares Philoſophi affirmãt:quod probabilius dicitur,quàm cœlorum motu fieri,lõgè autem probabilius quod ſæpe iam diximus,ignem qui per omnia permeat, ſequi Solis fulgorẽ:ob analogiam tractum, atque ideò quæ à Sole illuminantur à ſubſequenti igne calefieri.Diuiditur ergo æſtus ſuper terram, vt ignis hanc aut illam partem magis occupat,hócque euenit, vt hãc aut illam magis ſpectat Sol.Calefacit ergo magis partem quam magis illuſtrat,eóque,& quam rectius aſpicit,quia ab ea parte reflectitur lumen,vt explicuimus: geminata ergo illa paſſione fit maior illuſtratio,& maior ignis conuocatio,& calefactio maior: Iuxta luminis igitur intenſionem diuiditur æſtus ſuper terram:minimo quidẽ exiſtente in ea parte,quam Sol non intuetur: maiori in ea quam obliquè: multò, in ea quam tecta plurimum ad calefactionem iuuante mora quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autẽ æſtus occulta eſt,nimirum pori aëris, quia rareſcit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine,&comite illius æſtu eſt quoddam aliud ſuperius lumen hoc noſtro quod conſpicimus, corporale illud etiam,in ſede Beatorum,quò Solis facultas non pertingit,ſolius Agni præſentia conſeruatum,velut,& hîc apud nos tribus primis Geneſeos diebus ſeruabatur, tantò præſtantius hoc, quantò ſupremi illius cœli corpus,aëris in quo viuimus corpore eſt aliud longè diuiniſſimum, minimè corporale, quo non paſcuntur Beatorum oculi,ſed illuſtrantur mentes, quod vocant lumẽ gloriæ hoc verò agnoſcere non pertinet adPhiloſophũ ſed ipſe Deus annunciat de eo amico ſuo,quòd poſſeſſio eius ſit,vt capite trigeſimo ſexto dixit Eliud.quæ verba valde cõſonant cum illius Platonis in dialogo de Natura: *ſuperiora verò hæ horũ principia Deo nota ſũt, atque ei qui Dei ſit amicus*.vſque adeò Ethnicus ille,hac certè cauſa ſapiẽs, diffidebat ſcire ſe poſſe prima & certiſſima rerum naturaliũ principia niſi Deo reuelante: neque ſanè de humilibus& incertis poſſe,niſi ad probabilitatẽ aliquid diſputate. Vt liceat mirari quorundam Chriſtianorum temeritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil non putant ſe certiſſimè ſcire, quo fit, vt ad credendum quæ non intelligunt ſint duriores, quia opinione ſapientiæ fiunt ſtulti: cum tamen Deus ipſe toto hoc capite hominibus indicet ſuam rerum etiam quas vident, & quibus viuunt ignorationem. Mihi mea ignorantiæ opinio

opinio preſtò ſit,& humilitas. Per hanc enim (arbitror) viam ſpargitur lux. Deo gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVARTVM.

CAP. trigeſimo octauo Iob. *In ſimilitudinẽ lapidis, aqua durantur, & ſuperficies abyſſi conſtringitur*: De grandine videntur dici illa verba priora: *In ſimilitudinem lapidis, aqua durantur*, & de glacie quæ apud nos, fit poſteriora illa, *Et ſuperficies abyſſi conſtringitur.*

Glaciei conſideratio & grandinis.

Nimirum grãdo & glacies eadem res eſt, aqua ſcilicet præ frigore conſtricta. Figura ſolum differt quòd ſcilicet grãdo orbiculares quidam lapilli ſunt, ex pluuiæ cadentis guttulis geniti, glacies verò fit ex continuata aqua, ſiue in fluminibus, ſiue mari, ſiue fõtibus, ſiue in ſtagnis, aut valis quibuſuis cõcreſcente, & ipſius aquæ quæ concreta eſt figuram retinet, tametſi ſphærulæ illæ nomẽ peculiare habent, dicitúrque Latinis grando. Græcis χάλαζα tamen communi nomine dicitur vtraque glacies, & Græcis κρύσταλλος. Atque ita de grandine dicitur in Salimocéteſimo quadrageſimo ſeptimo: *Mittit cryſtallũ ſuã ſicut buccellas, ãte faciẽ frigoris eius quis ſuſtinebit*: de glaciei verò generatione dicit, *Cõſtringitur facies abyſſi*, quia concretio aquæ ſæpe incipit à ſuperficie, & procedit verſus imum, atque adeò ſuperuehitur in aqua, atque ſi violenta demergatur in profundum, ſpõte effertur, itaque ſemper occupat abyſſi ſuperficiẽ: cuius rei cauſa pendet ex ipſius glaciei generatione. Dictum enim mihi iam eſt non ſemel, aquam ſuo naturali frigore cõcreſcere. per ignis, & calidarum exhalationum abſentiam. Quia ſi affectionem vllã frigidam præter naturam ſuam pati poſſet, eſſet aliud quidpiã natura frigidius: cùm verò neceſſe ſit quod eſt primò, eſſe etiam ſũmè tale, neceſſe eſt aut aquam non eſſe primum frigidorũ, aut nullum frigus eſſe illi præter naturam. Cùm igitur quando recedẽte Sole, ignis eius aſſecla ex propinquo aëre fugit, vapores frigidi eius loco in aërem ſe effũdant, & exhalationes calidæ in profundum terræ ſe cõdant, neceſſe eſt, & à ſuperficie abyſſi recedant priuſquã ab aqua profundiori, atque ita deinde incipiat glacies. Qua etiam cauſa ſeſe frigidis tẽporibus piſces in profundo recõdunt, quo ad vitam indigẽt calore potituri, vitaturique mortiferum frigus. Glacies itaque

hac

hac causa gigni incepit à superficie abyssi. Grando quoq; videtur quibusdam fieri ex nubibus, primum quidem in glaciē duratis, deinde ventorum frigore comminutis in frustula, aut etiam calore Solis. Itaque esse grandinem frustula decisæ glaciei, ea verò fieri in ipso descensu rotúnda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc sententiá inter antiquos Philosophos Epicuri, inter Christianos Diui Isidori Hispalensis, cui videntur suffragari illa verba capitis 43. Eccles. *in magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grādinis.* Hæc enim apertè videntur innuere, confractis lapidibus (ex glacie scilicet factam esse grandinem. Cæterùm Aristot. euidenter satis refutauit hanc sententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis: *Absurdum præterea suspicari, quā superiori in loco congelascere, quā loquidē fieri non potest vt id cōsequatur antequā reddatur aqua, neq; vllo tēpore aqua suspēsa permanere potest.* Hæc Aristot. Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri potiùs. his deinde seorsū cadētibus, & gelascentibus, fieri grandinem, & ipsarum guttarum figuram retinere. Illud verò Eccles. ita intelliges, cōfractos esse lapides grandinis, hoc est, decisos ex nube, non quidem gelata priùs, sed per particulas in guttas abeunte; verum enim ita etiá est, lapides grādinis ex nube esse decisos, etsi non sint decisi facti iam lapides, sed post decisionem lapi dauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVINTVM.

CAPITE 38. Iob. *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligētiā? quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? Quādo fūdebatur puluis in terra, & gleba compingebantur?* & cap. 39. *Nunquid capies leænæ prædam, & animā catulorū eius implebis, quando cubās in antris, & in specubus insidiatur? Quis præparat corno escam suā, quando pulli eius clamāt ad Deum vagantes, eò quòd non habeant cibos? Nunquid nosti tēpus partus Ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incuruantur ad fœtum, & pariunt & rugitus emittunt. Separantur filij earum, & pergunt ad pastum. Egrediuntur, & nō reuertuntur ad eas. Quis dimisit onagrū liberū, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solitudine domū, & tabernacula eius in terra salsuginis. Comtēnit multitudinē ciuitatis, clamorē*

exactō

exactorū non audit Circūſpicit mōtes paſcua ſua, & virētia quaque perquirit. Nūquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum? Nunquid alligabis rhinocerota ad arādum loro tuo, aut cōfringet glebas vallium poſt te? Nunquid fiduciā habebis in magna fortitudine eius, & relinquesei labores tuos? Nūquid credes illi, quoniā ſementē reddat tibi, & in areā tuā congregei? Penna Struthionis ſimilis eſt pēnis Herodij, & Accipitris Quādo derelinquit ouа ſua in terra tu forſitā in puluere calefacies ea? Obliuiſcitur quòd pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat. Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui fruſtra laborauit nullo timore cogente, priuauit enim eam Deus ſapientia neque dedit illi intelligentiam. Cùm tempus fuerit, in altum alās erigit, deridet equum & aſcenſorem eius? Nunquid prabebis equo fortitudinem, aut circundabis colla eius hinnitum? Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? gloria narium eius terror. Terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis. Contemnit pauorem, neque cedit gladio: Super ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta, & clypeus. Feruens, & fremens, ſorbet terram, neque reputat tuba ſonare clangorem. Vbi audierio buccinam, dicit, Vahi Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcet accipiter expandens alas ſuas ad Auſtrum? Nunquid ad preceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? In petris manet, & in praruptis ſilicibus commoratur, atque inacceſſis rupibus. Inde contemplatur eſcam & de lōgè oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbicunque cadauer fuērit ſtatim adeſt Hæc Iacob.

Vt corporearum ſubſtantiarum præſtantiſſimæ ſunt, quæ vocamus animalia, ita ex naturæ eorum contemplatione, maximè erigitur humana mens in altiſſimi Dei contemplationem. Nimirum optimum opificium optimi opificis argumentum eſt. Proinde Dominus recenſitis quàm plurimis quæ ſpectant ad mundi partes ſenſu carentes attingens per capita, quæ ſpectans ad animalium hiſtoriam, diſputationem claudit. Nihil autem mirabilius eſt in animalium genere, quam id quo à reliquis corporibus differunt, putà cognitio: in hac verò mirabilis tanta differentia, vt alia ſint ſtupidiſſima, alia ſagaciſſima alia audaciſſima, alia tidiſſima, alia prolis amantiſſima, alia negligentiſſima. Porrò mirabilis eſt compoſitio ſingulorum corporum, & partium omnium ad mores accommodata ſtructura. Mirabilis quorundam animi vigor poſttemo & corporis moles. Quæ omnia atteſtantur quam maximè ſapientiam. potentiam & bonitatem D quando quidem fieri non poteſt vt animantia vt cognoſcendi, & ſapientia plus aut minus participent, & prima rerum omnium cauſa quæ ipſa fecit non ſit

Animalium cognitio.

Digitized by Google

in telligens & sapiens Ad hoc argumentum spectãt verba illa Psalmi nonagesimitertij: *intelligite insipientes in populo, & stulti aliquãdo sapite. Qui plantauit aurē, non audiet, aut qui fecit oculum, non considerat?* Quod quidem argumẽtum firmissimum est, si semel concedatur, hominem, vt & quodcunque aliud animali Dei esse opificium. Non enim posset Deus audiendi aut videndi organũ formare, ipsum audire, aut videre non agnoscens. Neque cum adhuc nihil esset extra ipsum, poterat nisi in seipso agnoscere, quare necesse est ipsi prætãtiori modo esse ea omnia, cognoscere videlicet & sapere. Neque aliter possit quispiam id negare, quam negans hæc à Deo quopiam esse facta, sed sponte constitisse tanta, vt & ipse Deus per sese est. Hoc igitur refutans Dominus exorsus est hanc disputationem ab illis verbis: *Vbi eras quando ponebam fundamẽta terræ?* & paulò infra in hoc ipso cap. dicit, *Sciebas tũ quòd nasciturus esses, & numerũ dierũ tuorũ noueras?* quasi dicat, tu ipse tibi cõscius es, te nullibi tunc fuisse, ac ne fuisse quidem omninò, nihil igitur habes ex teipso, ne ipsum quidem esse, sed ab alios es factus, à quo necesse est acceperis quæcũque tibi naturaliter insunt. Neque sanè sit satis dicere, à parentibus; nam illi etiam paulò ante te facti sunt, quapropter eadẽ est dubitatio, eundémque infinitum, aut postremo consistendum in aliquo, qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta sint omnia, cuius sint per se bona omnia, quæ reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non semper fuimus, vt nos ipsi nobis testes sumus, neque fecimus ipsi nos, ipse profectò fecit nos, qui semper, ac per se est, quapropter quidquid in nobis, aut aliis vllis rebus est boni, in illo necesse est sit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba præscriptæ orationis: *Quis posuit in visceribus hominis sapiẽtiã, vel quis dedit gallo intelligentiã?* quasi dicat, neque homo accepit sibi sapientiam præ reliquis animantibus, neque eam quam habent intelligentiam illis impertitus est. Necesse est ergo tributa esse hæc & alia omnia bona quibus participant, tum hominibus, tum reliquis animantibus, tum etiam reliquis omnibus rebus quæ natura constant, ab vno aliquo ente ante omnia entia, & bono ante omnia bona, cum quo nullus homo possit contendere: videbatur enim Iob velle contendere cum Deo, vt exprobrabatur ei ab amicis. Dubitatum est à Philosophis de ea quæ brutis inesse videtur intelligẽtia: plerisque negantibus esse illis vllam rationis vim, sed sensum solum, aliis etiam non paucis asserentibus, præter sensum inesse illis quãdam mentem. Dequa quæstione Plutarchus libello de animalium

Bruta quomodo intelligãt

Nota hãc diſputationem.

lium induſtria,optimè mihi videtur diſputaſſe.Negãt vllam eſſe vim rationis brutis,hoc præcipuè argumento,quod omne animal eſſet rationale.Videtur autem rationale differẽtia animalis eſſe, quapropter vt in aliis contrariis euenit,ita in hac quoq; oppoſitione,neceſſariò ſi vnum eſt , ſit etiam alterum, vt ſi quodpiam eſt animal rationale,ſit etiam aliquod irrationale.Quare ſi homo animal rationale eſt,ſit quod nõ eſt homo animal rationis expers.His alii reſpondẽt rationale & irrationale differentiã animalis non eſſe ſed corporis , numero quidem eandem cum ſenſibili & inſenſibili,eò quòd rationale ſeparari non poſſit à ſenſibili.Stratonẽ Phyſicum referũt libellum quẽdam ſcripſiſſe, quòd ſenſus ſine mẽte eſſe non poſſit, quod præcipuum eſt fundamentum eorum , qui plus aut minus cenſent animalia omnia ratione participare.Itaq; huc cõtrouerſia vertitur,an poſſit eſſe ſenſus ſine mẽte : ſi enim non poteſt,neceſſe eſt animãtibus omnibus mentem cõcedere,aut brutis etiam ſenſum denegare. Videtur autem non poſſe mẽs ſeparari à ſenſu,quandoquidem,vti Hppocrates dicit,qui parte aliqua corporis dolentes dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.Si igitur cùm mens ægrotat alienatáq;eſt,ita vt ſenſuum organis intenta non ſit, etiamſi dolendi accedat cauſa, non ſentitur , multò minùs ſentiri poſſit res vlla alia earum quæ minùs violenter ſenſum pulſant , niſi adſit mens , quod etiã in nobis ipſis experimur.Nam cùm de re aliqua atterius cogitamus,plurima obuerſantur ob oculos,& aures,quæ neq; videmus,neq;audimus.Si igitur animantia mẽte prædita,cùm mens non attendit,non ſentiunt, multò minùs ſentire poſſent quæ penitus eſſent amentia. Quòd ſi amentia ſentire non poſſunt , neq; ſenſum poſſunt habere. Non poteſt igitur ſenſus eſſe ſine mente.Ex hac , etſi natæ ſunt duæ longè diuerſæ aſſertiones.Plerique enim eorum qui eam recipiunt, colligũt omnia animalia,plus aut minus eſſe mentis , & intelligentiæ participia.Quidam noſtratium nuper , ne brutis concederet rationem , timens (arbitror) ne & immortalitatem cogeretur concedere,ſenſum etiam abſtulit, negauitque vlli præter hominem eſſe ſenſum, ſed quæcunq; à brutis ſenſu quodam agi viderentur , ſympathia quadam & ãtipathia potiùs agi,& naturæ magis quàm animæ eſſe opera.Si itaq; dicta theſis recipitur,duorum alterum fit,aut nulli præter hominem eſſe ſenſum,aut animantibus omnibus eſſe mentem,& rationem,quibus vtrumque videtur eſſe abſurdum,negabunt non poſſe eſſe ſenſum ſine mente.Qui ſoli homini ſenſum tribuit,difficilem poſſit adhibere interpretationẽ multorum quæ in ſacris ſcripta

Senſus an ſine mẽte.

pta ſũt.Nam de equo dicitur,*vbi audierit buccinã, dicit Vah! Procul odoratur bellũ, exhortationẽ ducũ,& vlulatũ exercitus.* Rurſũ de Aquila:*Inde cõtẽplatur eſcã, & de lõgè oculi eius proſpiciũt.* Neque ſolũ Aquila & equus,ſed & bos & aſinus,ſtupidiſſima animalia,agnoſcunt poſſeſſorẽ ſuũ, & præſepe domini ſui,cap.1.Eſaiæ.Sed &opinio ipſa per ſe eſt abſurda:nulla enim fides haberi poteſt ſẽſibus noſtris:proceditq;dubitatio vſque ad inſaniam,ſi quæ cernimus intuitu quarundã rerum perterrita fugere:rurſum quibuſdam rebus allici,pulſata vociferari, amiticiæ & inimicitiæ leges obſeruare,ſenſum vllum habere negauerimus. Proinde hac aſſertionis parte,quæ non longè abeſt à delirio dimiſſa,alterã conſideremus.An ſcilicet brutis ratio vlla inſit.Videtur quidẽ ineſſe nulla,quia ratio conſenſu philoſophorũ,deſtinatur ad virtutem:virtutis verò & vitij non videntur bruta eſſe capacia,igitur neq; rationis.Alij cõtra,his obiiciunt,multa animalium tam terreſtriũ quàm marinorum quàm etiã volatiliũ opera,quæ eadem ſi qui hominũ faciunt, cenſentur prudentiſſimi,quin etiã homines ipſos:quàm plurima eorũ ob quæ maximè laudãtur,facere cœpiſſe illorũ imitatione.Quo pacto igitur(dicunt)nõ ſit iniquũ illis eam laudẽ detrahere, quã nobis ex eorũ imitatione aſſumimus;Præterea ad eandẽ facultatẽ pertinet benè & malè aliquid facere.Non enim euenit malè videre auribus,aut malè audire oculis ,ſed vtcunque videre oculorum eſt, & audire aurium.Igitur deſipere,aut inſanire,eiuſdem eſt cuius ſapere,& bene ratiocinari. Nemo enim vocat lignum inſipiens,quia ſcilicet ſapere aptũ nõ eſt.Videntur autẽ bruta nõnunquam decipi,quod quidem facit artem venãdi iucundiſſimã,quia multijmodis illis imponitur, etiamſi non paucis illa vtantur ſtratagematis ad vitandum inſidias.Videntur etiam aliquando inſanire , nam ſimiæ ebrietate corripiuntur,& vt alios morbos quàmplurimos,ita hydrophopiã , ſeu rabiem pati ſolent canes maximè , ſed & equus,bos,& aſinus,& camelus,quem morbum Medici ponũt in maniæ generibus.Si igitur bruta poſſũt delirare, poſſunt & ratiocinari:nã delirium læſio rationis eſt. Cùm igitur ex hac parte adeò vrgeant hæc , videantúrque animalia ratiocinari, ſuo quodque gradu,& alia plus aliis,quis enim negat aſinum ſtupidiorem eſſe vulpe,& Struthionem perdice? alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimum abhorrere,ratiocinandi vim cum omnibus animãtibus habere communem, quid de hac quæſtione ſtatuendum ſit videamus. Certè rationẽ aliquam eſſe brutis,negare non poſſumus citra proteruiam:alioqui non ineptiùs denegatur illis ſenſus, nam

An ratio ſit brutis

Quæ animãtia rabiem patiantur.

quæ

quæ alia ratio eſt agnoſcendi facultates quàm per actiones, quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreas, concedimus eas audiendi facultate eſſe præditas, ita videntes lépores metu immínétis periculi transíerre ſuos fœtus, & canem ſpe capturæ, & cibi nondum præſentis inſidias ſtruere, neceſſe eſt concedamus prudentiæ quandam vim illis ineſſe. Nam ipſum prouidentia vti nihil aliud eſt, quam nondum præſentia pericula præcauere, & quæ euenire poſſunt bona, mediis appoſitis procurare. Senſus enim præſentium ſolum eſt, multis tamen conſtat argumentis, hanc brutorum rationem longè diuerſam eſſe ab humana mente, neque maioris vel minoris ſolum ratione differre, ſed ipſo rationis eſſe, atque ita vt rationis & rationalis nomen de vtriſque non vniuocè dicatur, ſed analogicè. Primum quidem, quia mens humana, natura ſua & ex ſeſe nata eſt ratiocinari ſimpliciter, & circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic ſtrenuus Medicus, ille Imperator, alius venator, altus agricola, faber alius: rurſum hic Phyſica meditatur, ille Mathematica, ille etiam Theologica? poſſet qui nunc Medicus, ſi didiciſſet, eſſe non minùs ſtrenuus Theologus, & qui nunc Theologus, Imperator, aut agricola. Nimirum ingenij acies eſt, authore Platone, velut oculus tornatilis, mentis inquam oculus, qui ſe poſſit quoquo velit vertere, brutorum verò nullum ratiocinari natum eſt, niſi circa quiddam, quò ſcilicet naturali quodam inſtinctu fertur. Scit enim canis leporem quærere, & perdici inſidiari, ſed neſcit lectum ſternere, aut ſpecum fodere, lepus contrà, lectum ſternere, & cuniculus non ſine magna arte domum ſibi facere ſubterraneam, neuter verò ſcit ex venatione viuere, neque ſanè hoc canis, aut illud lepus, doceri vlla ratione poteſt: igitur homo ſimpliciter rationalis eſt, brutorum quodcunque circa quidpiam. quapropter non ſimpliciter, ſed quodam modo, & analogia quadam. Prætereà homo deliberat & conſultat de iis quæ facit, non enim ſolùm cogitat, quo modo poſſit hoſtem interficere, ſed priùs etiam, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Numquam enim felix conſultauit de ignoſcendo muri, aut canis de innocentia circa felem nimirum nullum horum operatur ex arbitrio ſed ex naturali propenſione. Vnde (dices) noſti? inde certè, quòd quæ eiuſdem generis ſunt, omnia ſunt ſui ſimilia, faciúntque eadem. Non enim vt hominum alius eſt cruentus, alius inuocens, atque idem homo hodie mitis, cras crudelis, hodie iuſtus, cras iuſticiæ contemptor, ita felis hic mures ſectatur, ille tuetur, aut hodie eis veſcitur, cras illis ex ſuo tri-

Brutaquo à noſtra ratione differant.

buit,

buit, ſed idem ſempérue faciunt omnes, quod euidenti argumento eſt nou ex libertate vlla, aut arbitrio, ſed ex natura eorum operationis, & intelligentiam fluere. Nimirum natura earum eſt, ſimilibus, atque eiſdem ſemper, voluntas non eadem. Huc reſpexit Hippocrates dicens, naturam nullo doctore vt. Nimirum quæ natura fiunt, neque ex doctrina neque ex meditatione procedunt, ſed ex quadam propenſione quapropter qui ab homine tollit liberum arbitrium, nihil aliud quam belluam ipſum facit. Cùm igitur propriè ratiocinari non ſit, vtcumque facere aliquid cum præſenſione finis, ſed conſultare cum electione mediorum, & aliorum cum aliis collatione, idque brutis non inſit, conſtat hominem ſolum eſſe rationale animal propriè, reliqua non niſi analogia quadam. Prætereà nihil eorum de quibus ratiocinatur aliorum animalium vllum eſt incorporeum aut æternum, ſed omnià ſenſibilia, & caduca, nam de quærendo victu, de ineundo coitu, de nutrienda, & conſeruanda prole, de fugiendo dolore, de vita valetudinéque tuenda, de corporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate, nulla illis ſubeſt cogitatio. Quî ſcis? dices, quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iuſti & æqui, nihil faciunt ad adipiſcendam immortalitatem: ſed ſolùm ne tunc moriantur. Sed & hoc quî ſciam interrogabis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari, nulla vindicta criminum vti, nullis virtutum præmis. Neque verò poſſent ſine communibus legibus, neque ſine legum peritia, neque hæc ſine ſermone quem videmus illis negatum eſſe à naturâ qui ſanè naturâ eſt adeò coniunctus cum ratione, vt meritò Græci idem nomen vtrique dederint, λογον vocantes, & rationem & ſermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur ſimpliciter, ſed quodammodo, de ſenſibilibus ſolùm & caducis. Vnde fit, vt etſi animalia omnia quodammodo ratiocinentur, immortalitatis verò participem animam ea ſolùm habeant, quibus de immortalibus cogitandi naturale principium eſt. Non enim poſſet ille impetus ferendi in immortalia, naſci ex meris mortalibus. Quapropter ignorantiſſimi ſunt qui timent, ſi ſenſum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donent immortalitate, & qui, quia bruta ratione quadam pollent, vocant in diſcrimen humanæ mentis immortalitatem. Non enim quia ratiocinantur vtcumque, immortales eſſe homines cognoſcuntur, ſed quia de incorporeis, æternis, & diuinis. Atqui profectò niſi belluinam haberent ſtupiditatem, vel ex hoc ſolo quòd de immortalitate diſputant, agnoſcerent eſſe ſibiipſis aliquid immortale. Nam quî poſſet magis quod mor-

Brutaque modo rationalia.

Immortalitatis argumentũ.

tare, agnoſcere immortalitatem quàm oculos ſonos, aut colores auris? Nunc igitur homines ſi omnes eſſent ſine oculis nati, in dubitationem vocare poſſent, an eſſent illi colores? an differt minùs incorporeorum & immortalium natura à corporeis & caducis, quàm colorum natura à ſonis, & odoribus? longè autem abeſt, vt quia delirare poſſunt, rectè colligas habere mentem humanæ ſimilem: nam ne homines quidem delirant ſecundùm eam mentem quæ illos ſeparat à brutis, ſed ſecundùm internos ſenſus quos cum illis habent communes, imaginationem inquam, & ſenſitiuam rationem, quàm nonnulli vocant cogitatiuam, alij æſtimatiuam. Nam cum phrenitis & melancholia morbi ſint, corporales affectiones, non poſſunt per ſe lædere niſi facultates corporales, mentem verò læſio non attingit, niſi ex accidenti, quia ſcilicet dum in corpore eſt, ſenſibus vtitur. Delirare itaque poſſunt bruta ob imaginationem & ob eam quam habent rationem, quoniam eam quæ propriè ita nuncupatur; & liberam delirandi vim non habent, neque virtutis neque vitij ſunt capacia, neque pœnæ, neque præmij digna: nimirum operatio ſecundùm virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipſam ob cauſam neque veram ſapientiam habere poſſunt, quia vera ſapientia numquam ſeparatur à virtute. Eſt enim ſapientia, vt in ſexto Ethicorum, & primo Methaphyſicorum dicitur, ſcientia rerum honorabiliſſimarum: huiuſmodi ſunt quæ diuina, æterna, & verè bona, quapropter qui circa hæc non fallitur, is ſapiens eſt. Quod cùm homini niſi Dei beneficentia contingere non poſſit, conſtat ſapientiam à Domino Deo eſſe vt in initio Eccleſiaſtici dicitur atque vt in 3. eiuſdem, filios ſapientiæ eſſe Eccleſiam iuſtorum. Vera itaque ſapientia eſt, quæ per veram fidem comparatur diuinarum rerum notitia cum meditatione diuinæ legis. Quandoquidem igitur, vt eſt indicatum, brutorum natura horum capax non eſt, non ſine magna proprietate dicitur in præſcripta oratione: *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam, vel quis gallo intelligentiam;* Nimirum animalium ſolus homo ſapientiæ eſt capax quia is ſolus habet delectum boni, & mali, & rerum diuinarum cognitionem, reliqua intelligentiam quamdam rerum minimè diuinarum, de quibus, vt indicatum eſt, naturaliter etiam ratiocinantur, non tamen cõſultant cum deliberatione. Volens igitur Deus in ſui cognitionem trahere hominem interrogat: *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam?* hoc eſt. in humana mente notitiam diuinorum & ſcientiã boni & mali? vt ſcilicet homo intelligat, non alium quàm Deum feciſſe hæc, eadem enim eſt

Phrenitis

Quis ſapientiæ capax.

Sapientia quid.

inter

interrogatio,& illa Pſalmi quarti: *Multi dicunt,quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Hoc eſt, multi dubitantes interrogant, quis oſtendit nobis bona, hæc inquam eſſe bona & facienda,illa mala & vitanda,aut quæ eſt regula dignoſcendi bonũ & malum?Re verá regula & ratio eſt voluntas Dei:nam cùm is ſit primum & ſummũ bonum, nihil poſſit in hac vniuerſitate bonũ eſſe, niſi quod ei ſit conforme. Porrò cùm Deus ſit primum principium omnium,nihil poteſt eſſe bonum quod non ametur à Deo antequam ab alio quopiam. amor igitur Dei eſt regula bonitatis veræ, & nomine vultus Dei ſignificatur æterna eius voluntas. Naturalis verò Lex,eſt ſignificatio diuinæ voluntatis, quam Deus ipſe noſtris mentibus inſeuit,vocatúrque proinde lumen vultus Dei:atque hoc ipſum eſt,ponere in viſceribus hominis ſapientiam.Itaque Deus poſuit ſapientiam in viſceribus hominis, ſignans ſuper nos lumen vultus ſui:gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam.Hanc galli naturam mirati ſunt omnes qui de animalium hiſtoria ſcripſerunt. Plinius cap.21.libri 10. ita inquit:*Proximè gloriam ſentiunt,& hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóque ſomno natura genuit, norunt ſydera,& ternas diſtinguunt horas interdiu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartáque caſtrenſi vigilia ad curas laboréſque reuocant, nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere,diémque venientem nuntiant cantu:ipſum verò cantum plauſu laterum: imperitant ſuo generi,& regnum in quacunque ſunt domo exercent, dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideò agnata tela cruribus ſuis intelligentes. Nec finis ſæpè commorientibus. Quòd ſi palma contingit,ſtatim in victoria canunt, ſéque ipſi Principes teſtantur: victus occultatur ſilens,agréque ſeruitium patitur.* Hæc Plinius de galli intelligentia,qui(res mirabilis)videtur habere ſenſum gloriæ, & principatus,& notitiam motus cœli,ac ſyderum,ſiquidem ternis horis canit interdiu,& quarta vigilia caſtrenſi,hoc eſt,exactis tribus noctis horis, & iterum iamiam aduentante die. Indicat mox Dominus, non poſſe eſſe alium quàm Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo, dicens, *Quis enarrabit cælorum rationem,& concentum cæli quis dormire faciet?* quaſi diceret, conſtat non potuiſſe tribuere gallo hunc ſenſum temporum, niſi qui perſpectum haberet exactè cœlorum motum,hunc autem quis habebit?*aut quis enarrare exactè poterit rationem motus cælorum?* quaſi dicat nemo,niſi qui eis rationem poſuit, quíque poterit ſedare eius cõcentum cùm volet,quem ſcilicet ipſemet excitauit in ipſa mundi creatione, quando fundabatur puluis in terra,& glebæ compingebantur.Ex his facile eſt intelligere,

Lex naturalis quid.

Galli gallinacei natura.

quàm arroganter Aſtrologi, quæ ad rationem illorum motuum ſpectant affirment, quaſi ipſos nihil eorũ quæ ibi geruntur lateat, cùm tamen, vt abſunt illa longè à noſtris ſenſibus, difficillimum ſit, vt inquit Ariſtoteles, quidpiam de ipſis pronunciare. Laudandi tamen ſunt ob eximiam diligentiam, qua cùm Mathematicarum peritia tam multa ſunt aſſequuti, vituperandi verò niſi intelligant eſſe longè plura quæ ignorentur, neque exactè illorum quidpiam ab alio cognoſci poſſe, quàm ab eo ipſo qui (vt Platonis vtar verbis) *dies & noctes, menſes, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc naſcente mundo naſci iuſſit.*

Annorum ſupputatio. Quod vel inde facile eſt intelligere, quòd annorum alia eſt ſupputatio apud Ptolomæum, alia apud Alfonſum Regem, alia apud Copernicum, quaſi peritiſſimis eorum exactam computationem motus Solis, qui cœleſtium omnium videtur eſſe regulariſſimus, & euidentiſſimus, nondum tenentibus, aut ipſis annis non ſemper æqualibus, ſed inuicem ob cauſas nondum perſpectas variantibus. Vix vlla ætas eſt, qua non inducant Aſtrologi nouam aliquam hypotheſim, & motum alium, aliùdve corpus ponant, quod euidens eſt argumentum incertitudinis. Quid ergo? num verſimile eſt gallum noſſe ſydera, & ternis horis diſtinguere eorũ motum? Non ſanè, nam etiamſi, vt ibidem inquit Plinius, ea ſola volucrum cœlum aſpiciat crebrò, minimè tamen notare ſydera poteſt, cùm eat cubitum cum Sole, ſed neceſſe eſt naturalem habeat aliquam cum cœlo ſympathiam qua ternis horis ita afficiatur, vt latera ſua pulſet, & cantet. Quantò verò ipſe minus poteſt quos diſtinguit cœli motus agnoſcere, tantò maiori ſapientiæ eius qui fecit argumentum eſt. Magis enim miramur gallos quarta hora caſtrenſi excitari ad cantum, quam Monachos media ſemper nocte, tametſi hi multò minùs à ſua hora deerrent. Verum in his agnoſcimus ſtudium, & curam, in illis ſine vlla inſtitutione ſolam naturæ vim. Quare cùm illorum peritiam non agnoſcamus, ſupereſt vt ad peritiam authoris referatur, velut quòd horologium motu gnomonis, & pulſatione cymbali, metiatur & diſtinguat noſtra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur conſtat, eum qui dedit gallo hanc naturam, rationem cœlorum, & motus ſyderum exactè tenere. Is cùm eſſe non poſſit niſi qui fecit cœlum & terram, conſtat eum vt maximum, & optimum, ita eſſe & ſapientiſſimum. Quapropter nemo poſſit cum illo contendere. Quod dicitur, & *concentum cœli quis dormire faciet?* ad Pythagoræ dogma videtur ſpectare, conſentis cœli motu cieri maximum eùmque ſuauiſſimum & pulcherrimum concentum. Verùm quia (niſi quid hîc eſt,

Harmonia cœleſtis.

quod

quod non intelligam) cœlorum motu nullus sonitus cieri potest, cùm is passio aëris sit, satius est nomen concentus (vt placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportione. His dictis transgreditur ad alia: *Nunquid* (inquit) *capies leænæ prædam?* quod quidem & multa alia quæ sequuntur, bonitatis & prouidentiæ Dei circa animalia præstant argumentum, quæ, quia in iis quæ maxima premuntur indigentia, aut maximè destituta sunt, aut minimè proprio vel alieno consilio iuuari possunt, præcipuè agnoscitur, talium profert Dominus exempla. Leo voracissimũ animal est, tamen cùm liberè deerrat, & diuagatur per syluas, non est adeò mirum prædam capere quæ sibi possit esse satis: tamen leænæ cùm cubat in antro, ne catulos suos deserat, quis potest escas suppeditare, quibus eius & catulorum (qui etiam sunt valdè voraces) impleantur animæ & satientur? Nunquid (inquit) tu capies leænæ, quam præstes, prædã, & implebis animã, hoc est, satiabis appetitũ catulorũ eius? quasi dicat, non. Sed illud est opus prouidentiæ Dei, qui dat escã omni carni, & implet omne animal benedictione & abundantia. Addit aliud exemplum appositissimum, eorum qui destituti sunt, dicens, *Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagãtes, eò quòd non habeant cibos?* quod idem in Psalmo 146. ita est scriptũ: *Qui dat iumentis escam ipsorum & pullis coruorũ inuocantibus se.* cuius loci interpretes narrant, coruos pullos suos adhuc deplumes destituere in nido, neq; nutrire vsque dum nigrescant, quòd suos esse non antè agnoscant; vel, vt alij existimant, quod sint adeò obliuiosi, vt redire in nidũ non recordẽtur. Interim ergo illos, omni destitutos ope clamare quasi Deum inuocãtes, & nutriri cœlesti rore, aut præteruolantibus muscis, aut vermiculis in nido genitis. Cæterũ quia nõ inueni hoc apud veteres naturalis historiæ scriptores (etiamsi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus) & quia illa vox, *vagãtes*, in eiectos iam nido magis fertur, quàm in eo manẽtes, existimo hîc innui, quod Aristot. & Plinius, & Aelianus testãtur, coruos in locis arctioribus, & vbi nõ satis cibi sit pluribus, duos tantũ habitare; atq; pullos suos vbi primũ volãdi potestas est, nido eiicere, ac regione tota expellere, cùm tamẽ reliquæ volucres, aliquãdiu postquã volare cœperint, cibos suis pullis pręstẽt, infirmioribus scilicet adhuc, quàm vt ipsi sibi comparare possint. Quoniã igitur coruorũ filij infirmi, & venandi imperiti fugãtur, & destituuntur, nihil possunt aliud, quàm huc & illuc vagantes, querulos clãmores in aërem fundere quod nihil est aliud, quàm ipsum rerum omnium parentem Deum naturaliter inuocare. Cuius

Lẽonis natura.

Corui nidificatio, & de eius pullis multa præclara.

qua in re poteſt benignitas illucere magis,quàm quòd ne corui quidem animalis infauſtiſſimi & deſpicatiſſimi, pullos in tanta conſtitutos inopia perire ſinit? Hoc fortaſſe dixit Dominus Iob,ne tametſi fortunis omnibus priuatus, & orbatus filiis,& oppreſſus grauiſſimo morbo, & à familiaribus deſtitutus,ab amicis etiam & vxore ludibrio habitus, de diuina ope dubitaret,aut ſe putaret penitus derelictum. Addit: *Nunquid noſti tempus partus Ibicum in petris, vel parturiẽtes ceruas obſeruaſti? dinumeraſti menſes cõceptus earum,& ſciſti tempus partus earum?* & cætera quæ etiam vt priora ſpectant ad prouidentiam Dei. Hãc vt homini indicet, profert in medium animalia agreſtia,& quæ per ſeſe vitam agunt liberam in abruptis montium ptæcipitiis, aut ſecretiſſimis ſaltibus, quibus tamen neque ad generationem, neque ad alimentum deeſt quidpiam. profert verò hæc potiùs,quia equorum,iumentorum.& domeſticorum ſuum,& gregalium animalium cura & procuratio,ad hominem videtur pertinere,vt ad hipparchos, muliones, agricolas, & paſtores: ibicũ,verò ceruorũ,onagrorũ,,& rhinocerotum, nulla eſt humana procuratio. Neq; enim habent admiſſarios ad ineundum coitum,vt equi & aſini,neq; à paſtoribus adiuuãtur cùm pariũt vt, oues ac capræ,atque cùm opus eſt,vaccæ,neque præſepia illis,vt his parantur,neque aguntur ad paſcua,tamen nihil illis deeſt. Quapropter cùm ἄλογα ſint,neceſſe eſt fateamur illorum vitam & prolem, ad aliam cauſam quæ ſit prudẽtiſſima pertinere. Cuius quidẽ diuina prouidentia eò nobis mirabilior videri debet, quò non vno, ſed pluribus, atque adeò cõtrariis nonnunquã modis proſpicit. Quibuſdam enim intell gentiam tribuendo,aliis hanc ipſam detrahẽdo, atque vtroque modo vtrorumq; cõſulit incolumitati,ita vt vtrunque ſummæ ipſius ſapientiæ argumentum ſit. nam ibicis & ceruæ intelligentiam tribuit,illi quidem, vt in ſummis montium cacuminibus & inacceſſibilibus petris pareret,huic, vt receſſus feris habitatos relinquens ſemitas veſtigiis humanis tritas nõ caueret,& vtraque ſuo modo ſibi proſpiceret, ibis quidẽ conſcendendi difficultate homines æquè ac feras vitãs,cerua,vt ſecuri ſint à feris hominis benignitati ſuos committẽs fœtus. Neque harũ alterutra facit inſipiẽtes,ſed vtraque, quod ſibi magis ex vſu eſt. Ibices enim ſunt tantæ pernicitatis vt quæ ſunt aliis inacceſſa, poſſint facilè occupare, de quibus Plinius hæc ſcripſit: *Sunt Ibices pernicitatis mirandæ,quamquam onerato capite vaſtis cornibus, gladiorúmque vaginis, in hæc ſe librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potiſſimũ è monte aliquo in aliũ tranſilire quærẽtes atque recuſſu perniciùs quò libuerit exultant*, Cerui agnoſcunt hominum clemen

Ibicum natura.

Ceruorum induſtria.

Digitized by Google

riam &(vt idem scribit Plinius)vrgente vi canum, vltrò confugiunt ad hominem. eadem prorsus causa eos minùs timent, ad quos & confugiunt, proinde eorum vestigia pro fœtibus suis non deuitant, tametsi eorum quæ ad partum spectant & prolem, fœminæ sunt prouidentissimæ. nam & ante partum sese herba. Seseli vocata purgant, faciliore ita vtentes vtero (Dioscorides de Seseli scripsit,capris,cæterisque pecudibus datur in potu, quo faciliùs suo fœtus enitantur)& à partu habent duas herbas, Aron & Seselim, quibus pastæ redeunt ad fœtus. Narrat Plinius & ante illum Arist. editos fœtus exercent cursu & fugam docere meditari(qua scilicet animal natura timidum maximè indiget,ad prærupta ducunt, saltúmque demonstrant. Itaque duobus his generibus, intelligentia prouidit Deus: Struthiocamelo autem stupiditate, & oblitione sui partus. Id animal cùm pennas habeat non minus quàm Heroilius, siue Ardea, quæ in adeò sublime volatu se extollit,tamen volare omninò non potest,quia tanta corporis mole est, vt magnitudine æquet equum & insidentem ei hominem: vtitur verò alis velut explicatis velis ad currendum, quod facit tanta pernicitate, vt concitatissimum etiam equum prætergrediatur,qui videtur vtraque ratione equum & ascensorem deridere,quòd scilicet citra volatum, suis pedibus insistens, & magnitudine & celeritate vincit. Est verò hoc adeo glorioſum animal, & formationis adeò raræ,vt ambiguũ sit ad volatilium an gressilium spectet genus exiguo capite,cerebro penè omninò caret: vt autè cerebro,ita & intelligẽtia,est enim in procuranda prole(quæ maxima est alogorum intelligentia) adeò stupidum,vt derelinquat oua sua in terra,& obliuiscatur quod pes hominis possit conculcare. ea & bestia agri possit conterere. Duratur ad filios suos quasi non sint suiuita enim illorum obliuiscitur crudelis scilicet in prolem(nam & cap. 4. Threnorum Hieremiæ dicitur, *Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto*)neq; recordatur laboris quẽ pariendo subiuit,sed quasi frustrà laborauerit, destituit nullo timore cogente adeorum custodiam. Nihil enim præ stupiditate obliuione & crudelitate filiis sui timet,neque cauet,quapropter frustra quidem laborasset,nisi Deus omnium parens.sua prouidentia seruaret. Hæc cùm(Deo ipso asserente)vera sint, constat falsum esse quod multi affirmant, Struthiocamelum ardentissimè amare suam prolem:oua verò sub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda,neque ipsam more aliarum auium incubare, ne mole corporis comminuat grãdior multò cùm sit, verùm crebrò reuerti, atque eò versus spectare ad custodiam ouorum.

Partus iuuantia.

Struthiocameli natura.

Nam quo pacto hoc non sit falsum, siquidem præ obliuione illa destituit. Neque minus mihi videtur esse falsum, quod Ælianus de eius captura narrat, immittere inquam sese in spicula acuta expansis alis, præ ardenti pullorum amore. Nam quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre posset tantam obliuionem, & crudelem negligentiam ouorum? Putauerim potiùs, si quando ita capitur, & in spicula vltrò impingi, præ stoliditate id facere, quia priuauit illum Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Quid verò, nunquid non satius est ouа in ardente arena deponere, quàm demissa, in illa tanta mole frangere? satius certè. Id verò non est sapientiæ Struthionis, sed Dei, qui, vt nuper dixi, illius animalis proudit proli, illi detrahendo intelligentiam, & amorem, Struthione enim præ stupiditate, credulitate, obliuione, & veluti veterno quodam, destituente prolem, euenit quod illis ex vsu est, vt Solis colore extrudantur pulli, neque matris suæ corpore onerantur. tanta est Dei Opt. Max. sapientia, vt quorundam etiam stupiditate & crudelitate, in eorundem custodiam vti sciat. Deinde profert Dominus exemplum inteiligentiæ insignis & fortitudinis, equum scilicet, cuius tanta est belli inteiligentia, tanta audacia, tantus furor, vt fortissimè irruat, & iubæ, quam habent circundatam collo, erectione, & hinnitu, ac fremitu, per turmas irruentes vt locustæ, & inflantes nares, hostes deterreant: terram vngula fodiunt, exultant audacter, pergunt armatis in occursum, neque pauent, neque cedunt gladio. Sonantibus super ipsius pharetris & hastis vibratis, & fulgentibus clypeis, non solùm non terrentur, sed multò magis irritati, feruentes, ac frementes, sorbent naribus terram, neque reputant tubæ sonare clangorem, hoc est, neque clangore tubarum, quæ ab aduerso sonant, terrentur, inteiligentiâ habent belli & audientes buccinam, quæ ipsos ad prælium vocat, dicunt Vah! hoc est, exultant & odorantur procul bellum & intelligunt ducum exhortationem, & vllulatum exercitus. Hæc valde consonant cum iis quæ Ælianus his verbis scripsit. Equus cùm fræni crepitum, & strata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans vngularum supplosione obstrepit, & eorum conspectu, quasi furoris affiatu ad iter incenditur, voce equisonis exeratur, & aures erigit, & naribus inflatis celetem festinationem anhelat, quodam incredibilis cursus studio ad currendi memoriâ rediens. De docilitate eorum ad prælia, inter alia multa hæc inquit Plinius: *Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam mouere se solitus inueniatur.* Videtur ergo quod in præscripta oratione

Equi natura.

dicitur:

dicitur: *Nunquid ſuſcitabis equum quaſi locuſtas?* referri poſſe ad motum hunc cum quadam ſaltatione, & ad copioſas turmas. Vtrunque enim locuſtis congruit. Rogat ergo Dominus: *Nunquid prabebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas?* quaſi dicat, non ſanè tu illi hanc belli intelligentiam, & fortitudinem præſtare poſſes, neque ipſe ſibi accipere potiùs quàm bos, aut aſinus aut ceruus, ſed neceſſe eſt referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui vt eſt primum ac ſummum bonum, omnibus ſua cuique bona impertitus eſt, atque virtutum omnium ſymbola in diuerſis expreſſit naturis, dedítque omnibus intelligentiam. Quæ cuique maximè eſſet ex vſu. Exemplo ſunt præter dicta, Accipiter, & Aquila. Accipiter ab accipiendo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo poſſent gaudere. At verò vſu effectum eſt, vt non omnibus, ſed cuidam auium generi detur, quod, authore Ariſtotele, non minùs quàm decem habet differentias, vt autem antiqua nomina hæc ſunt (Triorches, Æſalon, Circus, Aſterias, Pernes, Phaſonus, Subutheo, Chalchis, Ptinx, Chëeris) non facilè ſingulis accommodantur, nunc vbique (quod de ſolis quibuſdam, & cuiuſdam Traciæ partis hominibus, ab Ariſtotele traditur) communi cum hominibus inita ſocietate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam homines vtuntur, & prædæ particulam illis communicant, vocantur vulgaribus nominibus, Alcyones, Primulæ, Alcotani, Torſeli, Gerfalci, Vafarces, Capallani, & alia eiuſmodi. Velle ſingulis ſua nomina ex antiquis reddere coniectando, operoſum eſſet & ambiguum & ad noſtrum inſtitutum minimè neceſſarium, illud ſolùm præſentis loci eſt, noſſe eas aues, verè plumas commutare, ac ea commutatione quodammodo iuueneſcere, vt & ſerpentes commutata pelle, & cerui commutatis cornibus ac ferè iumenta omnia pilis. Cùm igitur Accipitres oporteat ſingulis annis deplumeſcere, illi à natura ipſa docti, eo ipſo tempore expandunt alas ſuas ad Auſtrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui denſat: laxata igitur cute, amplioribúſque factis poris, facilius excidunt plumæ. Aquilarum quoque cenſentur multa genera, ſex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clariſſima pollet oculorum acie, librans ex alto ſeſe, & viſo in mari piſce, præceps in eum ruit. Hæc eadem Aquila, implumes etiamnum (vt teſtatur Plinius) pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aduerſos Solis radios intueri, & quem conniuentem metantémque animad-

Accipitrũ natura.

Aues rapaces.

Aquilarũ genera.

uertit,nido eiicit tanquam adulterinum,& degenerem.Neque verò ad piſciculum ſolùm ſeſe demittit,ſed ad lepores cuniculos,& alia animalcula quæ diripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt ſanguinem : ipſæ verò Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Oſſifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura,volens Dominus omnium agnoſci,inquit,

Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? in petris manet,& in præruptis ſilicibus commoratur,atque inacceſſis rupibus, inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciant.Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbicunque cadauer fuerit,ſtatim adeſt. Quod quidem carniuoris omnibus eſt commune,omnium tamen maximè generi coruorum congruit,quæ ob eam cauſam habebitur infauſta auis, vt ſcilicet demortui corporis indicium.

Aues infauſtæ.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEXTVM.

ILLA verba Iob capite trigeſimo octauo:*Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet?* videntur plurimum adſtipulari illi Pythagoricæ ſententiæ de cœli concentu, & mulico ſonitu.Videbantur enim Pythagoræ cœlorum orbes moueri ad numerum,atque mira quadã proportione choreas agere,inde ergo veriſimile eſſe,diuinum quendam ſuauiſſimúmque concentum naſci,eò (arbitror)quòd omnia ſint in hac vniuerſitate facta in numero ac proinde pulchra : omnium autem corporum Pulcherrima eſſe videantur cœleſtia : pulchritudo vero poſt illa quæ in conſpectum cadunt, in concentu maximè reperiri poſſit.Hanc ſententiam ſequutus etiam eſt Cicero in Somnio Scipionis. Quam tamen Ariſtotel. capite nono, ſecundi de Cœlo,refutauit non temerè. ſed in medium productis Pythagoreorum rationibus,réque vtrinque ſatis examinata. *Illis* (inquit) *videbatur neceſſarium, tantorum corporum tam celeri latione ſonitum edi,eò quòd minorum corporum minùs celeri latione hîc apud nos ſonitus cieatur. ſi autẽ omninò fiatur cæleſtibus motibus ſonitus, cùm ſint corpora magnitudine adeò diuerſa,& celeritate, proportione tamen quadam, neceſſe eſt edi diuerſos acutie & grauitate ſonitus cum quadam proportione, vnde neceſſe eſt oriri quendam concentum.*

De cæleſti harmonia cõtra Pythagoram.

Pythagoricæ harmoniæ cõfutatio.

Hæc quidem opinio plauſibilis eſt ſiquis tamen rem exactè-

per

pendat minùs vera Nam ſi ſonitum edunt cœli, cum oportet eſſe maximum, cur ergo non audimus? reſpondit Cicero, quia obſurdimus præ ſonitus magnitudine, vt qui habitant ad Nili ortum. Ariſtoteles pro illis reſpondet acutius, quoniam ex quo naſcimur, hic ſonitus citra vllam intermiſſionem comitatur, non poteſt dignoſci. Nam contrarium agnoſcitur ex contrario, atque ſonitus ex ſilentio, & ſilentium ex ſonitu. Sed cur audimus aliud quidpiam? cur non tam excellens ſenſibile corrumpit penitus ſenſum? Neque ſolùm hoc, ſed cur non præter ſenſum nos quoque totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nam tonitrua ſæpe (quæ tamen illi ſono nunquam poſſunt comparari) domos faciunt tremere. atque ſolo proſternunt, frangunt lapides, & robuſtiſſima quæque corpora ſcindunt: non igitur cœli ſonitum illum edunt. Præterquam quòd, neque ſi aliter conſideremus, videtur fieri poſſe. nam ſonitus eſt pallio diuerberati, aut diſcuſſi aëris, vel corporis ſpiritalis, & tenuis. at verò orbes cœleſtes nullum inter ſeſe aerem habent quem comminuant, nullum igitur ſonitum ſuis circuitionibus poſſunt edere. Ipſa verò ſtellarum corpora, ſiquidem per ſe non feruntur, ſed cum orbibus quibus affixa ſunt, multò minùs. Nullus igitur ſonitus edi poteſt à cœleſtibus corporibus, ſi cœli ipſi velut antea indicauimus, ſolidiſſimi ſunt & lenes, nihilque aëris, aut omninò ſubſtantiæ alienæ intercipiunt, aſtra verò vt quædã eorum partes, feruntur cum illis. Sed neq; ſi cœlorum ſubſtantia tenuis eſt, ac velut fumus quidam vt aliis placet, ſonitus vilus ſit, ſi aſtra cum illis feruntur, quæ enim ita feruntur, quia medium non ſecant, ſonitum non edunt Solùm igitur ſupereſt, fieri poſſe vt ſonent, ſi cœli ſubſtantia tenuis eſt, & quieſcit, atque per eam quieſcentem feruntur aſtrorum corpora prę grandia & ſolida: hoc verò fieri non poteſt. niſi etiam cælorum ſubſtantia ſit ortui & interitui obnoxia: findetur enim, denſabitur, rareſcetque ſed hoc ſi ita haberet, ederetur profectò ſonitus ſecundùm corporum magnitudinem: & lationum celeritatem, tantò omni alio eorum qui apud nos nunquam auditi ſunt, quantò illæ, & magnitudines & celerites, his ſunt maiores. Diſſiparentur ergo hæc ab illis non ſolùm noſtri ſenſus corrumperentur. Itaque conuertentes argumentum dicimus, quandoquidem talis ſonitus non editur ab aſtris, ea non moueri per ſe in æthere tenui: ſed vnico eodemque argumento conſtare, & cœlos eſſe ſolidos & aſtra cũ illis ferri, & nullum a cœleſtibus corporibus edi ſonitum, quare neq; concentũ. Quod ſi ita eſt, conſtat concentum vocari in libro Iob à Domino (eius enim ſunt illa verba

Surdi ex vehementi ſonitu.

An corpora cœleſtia ſonitũ edant.

verba)per metaphoram : illam motuum maximè concinnam proportionem. Nimirum in ipſis motibus, vt & in ſonitibus ſunt concinnæ quædam & aptæ proportiones inuicem comparabiles,vt videre licet in his qui ſaltant ad numeros, cantus, & muſicos ſonitus. Illas igitur aptiſſimas cœli choreas vocat Dominus concentum quem ipſe dormire faciet,cùm ſcilicet faciet poſt temporalem huius ſæculi volubilitatem,cœlum inæternum quieſcens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEPTIMVM

PSALMO ſeptuageſimoſeptimo ita ſcriptum eſt: *Mandauit nubibus deſuper, & ianuas cœli aperuit. Pluit illis manna ad manducandum*(paucis interpoſitis)*Tranſtulit Auſtrum de cœlo, & induxit in virtute ſua Africum. Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum,circa tabernacula eorum. Et mãducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, & non ſunt fraudati à deſiderio ſuo adhuc eſca eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit pingues eorum, & electos Iſraël impediuit.*

Multi cenſent aliud fuiſſe illud quod filii Iſraël pluit in deſerto,ab eo medicamine quo expurgandi gratia vtimur aëreo, vocato melle & manna, cuius prouentus maximus eſt quotannis in Calabria,& in locis quibuſdam Hiſpaniæ etiam raris annis gignitur, quandoquidem cenſent fieri non poſſe vt illo veſcerentur,& nutrirentur,quin diffluerent potiùs penitus diſſoluti ac laxati, Cæterũ, ex deſcriptione mihi videtur cõſtare, eandem omninò rem eſſe:nam,vt dicitur cap. 11. Numerorum, *deſcendebat noctu in caſtra cum rore.* Atque(vt capite. 16. Exodi) *apparuit in ſolitudine minutũ, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram.* conſtat verò hanc eſſe ipſiſſimam generationem mannæ qua ad expurgationes vtimur. Tametſi enim quidam putauêre eſſe potiùs gummi genus, quod exſudaret ex arboribus,aut lacrymam, alij opificium quoddam veſparum, aut apum,aut muſcarum quarundam:intuenti tamen conſtare facilè poteſt, eſſe rorem quendam craſſiorem, maturationem quandam a Sole recipientem,& concretionem à noctis frigore pruinæ more,veſpas verò & animalcula eius generis multa, allici eius dulcedine potiùs quàm efficere, ſi quid verò inciſis corticibus deſtillat,id imbibitum ligno eſſe rorem. Quod verò

Manna conſideratio.

in

in Exodo dicitur minutum, & quaſi tuſum, & in ſimilitudinem pruinæ, in Numerorum lib. *Erat quaſi ſemen Coriandri coloris bdellij*, nihil eſt aliud quàm quod Meſues etiam dicit, his verbis: *Diuerſificatur autem ſecundùm diuerſitates rerum ſuper quas cadit, cadens enim ſuper lapides, eſt ſicut gutta parua quæ congelantur, & fiunt ſicut germens & cadens ſuper plantas, ſuſcipit de virtute plantarum, & eſt cum permixtione particularum foliorum & florum. Ex ea quæ ſuper lapides cadit, melior eſt quæ eſt ſicut ſemen album, & dulcis, & eſt recens: poſt iſtam verò in bonitate eſt, quæ eſt ſubcitrina.* Ex his verbis conſtat duplex eſſe genus mannæ, alterum cadens ſuper frondes, alterum ſuper lapides (& terram ſcilicet) inter hæc verò præſtantius eſſe quod cadit ſuper lapides, quia alterum ſuſcipit de virtute plantarum (tametſi vulgò pretioſior eſt quæ de fronde vocatur, quod quàm ſit verum ad præſens inſtitutum non refert, porrò conſtat quod ſimile eſt ſemini, eſſe quod ſuper lapides, idque eſſe gradioribus partibus quàm alterum, atque ſi ſimul album ſit, eſſe optimum: parum verò ab hoc deficere quod ſubcitrinum, ſcilicet colore bdellij. Eſt enim Bdellii colore vnguium, hoc eſt, ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigeſimo ſexto Exodi deſcribitur, *minutum quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruina ſuper terram*, eſſe quod optimum: alterum verò quod quaſi ſemen coriandri, coloris bdellij, ſecundum tenere bonitatis gradum, conſentaneum autem eſt rationi in tanta copia, eſſe vtriuſque ſatis multum. Si autem hæc ita habet, vt ſanè videtur, quî fieri poterat, vt non laxatis ac diſſolutis corporibus perirent? profectò ipſi ſentiebant hunc cibum eſſe leuem. Nam vigeſimo primo Numerorum ita conquerebantur, *anima noſtra iam naufeat ſuper cibo iſto leuiſſimo*, at verò cibos leues, & qui ſolidam ſubſtantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam eſſe, atque expurgare. Hippocrates teſtatur libello de medicamentis expurgantibus, & fieri quidem poteſt, vt principio is cibus illis conferret vt medicamentum, ad deponendam cacochymiam, quam ex eſu cucumerum, peponum, porrorum, cæparum, & aliorum, quibus multo tempore in Ægypto erant cibati, contraxerant: expurgatis verò iam, conſuetudo fecit idoneum, & ſuauem cibum. Si enim conſuetudo vel ex venenis poteſt cibum efficere idoneum, quantò magis ex cibis medicamentoſis, accedente præcipuè Dei concurſu, quo non cibus ſolùm, ſed ſuauiſſimus etiam, & delectamentum omne in ſeipſo habens efficiebatur? Neque enim hunc eleuo, cùm naturales rerum cauſas inueſtigo, ſed laudo infinitam eius ſapientiam, qui ita omnia diſponit, vt etiam quæ ſunt

Mannæ diuerſitas.

Bdellium.

porten

portentoſiſſima,videantur bona ex parte ſecundum naturalem rerum ordinem euenisse.

Vt & cùm populus querulus carnes poſceret ad veſcendum, arreptas trans mare coturnices detulit,auiculas ſcilicet, maximo agmine trans mare impelli ſolitas vento vehementi,atque volantes circa terram altitudine tantùm duorum cubitorum, vt ita facilè ab omnibus caperentur. Vt autem transferret,abſtulit Deus Auſtrum de cœlo, & in virtute ſua induxit Africum, ventum ſcilicet vehementem, & procelloſum. De quo Virgilius primo Æneidos,*Vnà Eurus Notúſque ruunt, crebérque procellis Africus*,eſſe verò hæc omnia coturnicum naturæ & paſſionibus conformia,naturales quoque cognouerunt.Nam Plinius capite vigeſimotertio,libri decimi, ita inquit: *Coturnicis antè etiam ſemper aduenium, quàm grues, parua auis, & cùm ad nos venit, terreſtris magis quàm ſublimis.* & paulò pòſt, *Auſtro non volant,humido ſcilicet & grauiore vento: aura tamen vehi volunt,propter pondus corporis.*Rurſum paulò pòſt, *Aquilone ergo maximè volant.*Sed cur(dices)non induxit Deus Aquilonem, ſed Africum?quia(arbitror)Africus vehemẽtia eſt proximus Aquiloni,ſitu verò eſt proximus Auſtro, cùm ſit inter hunc & Zephyrum, amat verò ſuauitas diſponendi rerum cauſas, minimas commutationes. Accedebat ſitus locorum: ſi enim Africus qui tranſuerſum flat iuxta Auſtrum coturnices in caſtra impulit,Boreas qui eſt é regione oppoſitus, expuliſſet potiùs. Hucuſque igitur nulla vis eſt illata naturæ, ſed ſecundùm eius ordinem diſpoſita omnia,velut etiam cùm Deo viſum eſt, populum ob pertinaciam punire,ille ipſe carnium eſus, quem tantopere expetiuerant,attulit perniciem tam multis,vt vocatus is locus ſit, *Sepulch-a concupiſcentiæ*. Nam cùm illi deſueti iam cibis ſolidis,auidiſſimè ſeſe carnibus repleuerint, comedentes vſque ad ſatietatem, vt odor carnium per nares expiraret,lethalibus morbis correpti ſunt. Neque ſanè parum ipſa carnium malignitas ad illorum perniciem effecit, coturnix enim venenis veſcitur,vnde malignitatem aliquam contrahit, atque vt Plinius loco citato dicit, eam ob cauſam eas damnauere menſæ.Narrat etiam Galenus in Doride Bœotiæ,& Theſſalia,atque etiam Athenis,multos conuulſione correptos eſſe, eſu coturnicum, quæ veratro veſcebantur. Raſius quoque & Iſaac in ſuis diætis,& Auicenna ſecundo canone, & alij omnes Medici qui illos ſequuntur, maximè vituperant:adeò vt Aponenſis dicat,carnes coturnicum omnium volatilium carnibus eſſe peiores. Id quod iam dicunt,non ob helleborum ſolùm, ſed per ſeſe.

Coturnicũ natura.

Coturnicum monumenta.

Coturnicũ cibus.

Horus

Horus Apollo Niliacus narrat eam fuiſſe Ægyptiis de coturnicibus opinionem, vt in hieroglyphicis eam omnis immunditiei & nequitiæ ſignum eſſe fecerint. Itaque hæc omnia, Dei voluntate cauſas naturales dirigente, effecta ſunt. Quæ ſanè nos admonent, ne cùm quidpiam nobis, ſiue commodi, ſiue damni accidit, in Dei voluntatem referre recuſemus, etſi naturales rerum eiuſmodi cauſas agnoſcamus, quoniam omnia ſeruiunt illi. Coturnices hieroglyphicè.

CAPVT QVINQVAGESIMVM OCTAVVM.

PSALMO nonageſimo tertio, ita dicitur: *Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat?* Verba hæc continent argumentum quoddam aduerſus eorum ſententiam qui Deum eſſe omninò negabant, aut ſi cui rei id nomen tribueretur, eam non eſſe intelligentia præditam, neque omninò vlla cognitione, ſed vt Solem, & Lunã, & Stellas, & ipſum primum mobile eſſe intelligimus, cauſas quidem eorum quæ in hoc generabiliũ & corruptibilium orbe geruntur, ipſas verò per ſeſe nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, ſed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac ſententia (nequis aliter putet) plurimi Philoſophorum. Nam, vt refert Plutarchus libello de Placitis capite ſeptimo, Diagoras Mileſius, Theodorus Cyrenenſis, Euenerus Theagetes, Deos prorſus nullos eſſe cenſuerunt. Euripidem quoque fuiſſe eiuſdem opinionis, inquit, diſſimulaſſe verò metu Areopagitarum, inducentem in tragœdiis Siſyphonem eius ſententiæ authorem. Plinius quoque eiuſdem ſentẽtiæ fuit ſiquidem caput ſeptimum libri ſecundi, quod eſt de Deo, poſt multa alia, non ſine magna impietate, his verbis claudit: *Per quæ declaratur haud dubiè natura potentia, idque eſſe quod Deum vocamus.* Lucianum quid commemorem, qui nullis non modis deridet omnes de Deo ſermones, ſed & Stoici omnes videntur mihi, etſi Deum nominent, nulli tamen intelligenti cauſæ id nomen tribuere? nam cenſent Deum eſſe iguem artificem, via procedentem in mundi creatione, vniuerſas ſeminales rationales intra ſe complectentem, per quas omnia è facto fiunt. Inſuper ſpiritum per vniuerſum mundum penetrantem: appellationes autem identidem mutantem, per vniuerſæ naturæ quam peruadit confinia. His verbis nihil aliud mihi videtur Deum eſſe probatur.

ſigni

ſignificari,quàm Deum eſſe quẽ ego appello ignem permeantem per omnia, & ſpiritum Domini vocari in ſacris, interpretatus ſum ſuper primo capite Geneſeos.Epicurei(vt Cicero mihi videtur rectè cenſuiſſe)nihil de Diis ſeriò affirmarunt. Sceptici verò de Deo an ſit,vt de re alia omni dubitant, vt videre eſt apud Sextum Philoſophum capite primo, libro tertio Pyrrhonicarum hypotheſeon. Argumenta verò omnia negantium Deum eſſe qui prouidentiam habeat rerum humanarum,ferè mihi videntur in hæc tria redigi, quæ apud Plutarchum reperies loco citato.Primum, quódque Plinius maximi facit,ſi Deus eſt,nihil eſt ei factu impoſſibile, at verò (inquit Plinius) *non eſt Deus qui poſſit omnia, quia non poteſt ſibi mortem conſciſcere:ſi velit,neque mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos,neque facere vt qui vixit,non vixerit,qui honores geſſit, non geſſerit, neque vt bis dena viginti non ſint, neque habet vllum in præterita ius,niſi obliuionis.*fit igitur (inquit) vt Deus nihil aliud ſit quàm ipſa natura, ſiquidem Dei potentia nulla eſt. niſi naturalis,non eſt igitur vllus Deus, qui voluntate & cognitione operetur.Secundum,ſi Deus eſt,is eſt omni ex parte beatus, ſi tamen curas gereret rerum humanarum haud dubiè ſuſtineret magnam moleſtiam & angeretur.Tertium, ſi Deus eſt,& curam gerit rerum humanarum, quam ob rem cum peſſimo quoque fortuna præclarè agere ſolet,contrà cum præſtantiſſimo quoque peſſimè:hoc argumentum Sextus Philoſophus ita premit.Siquidem Deum eſſe & prouidere dicunt, aut prouidet omnibus aut aliquibus, ſi quidem omnibus prouideret, non eſſet neque malum vllum,neque vitioſus vllus, neque vllum vitium:at verò vitio plena eſſe pleraque videntur, non ergo omnibus prouidet Deus. ſin autem aliquibus prouidet, aut vult & poteſt prouidere omnibus,aut vult quidem,ſed non poteſt,aut poteſt quidem,ſed non vult,aut neque vult neque poteſt.Si vellet & poſſet prouidere omnibus, omnibus prouidet, ſi vult ſed non poteſt,eius vires ſuperabit ea cauſa, ob quam non poteſt prouidere illis quibus non prouidet, ſi tamen poteſt prouidere omnibus & non vult, inuidus eſſe exiſtimari poſſit quòd ſi neque vult neque poteſt,ſit & inuidus & debilis. Hæc autem omnia incidunt in maiorem impietatem. Non eſt igitur Deus qui prouideat, ſed aut nullus Deus eſt, aut is eſt prima cauſa ſine vlla cura, quin & ſine vllo rerum aliarum ſenſu.His adeò ſtultis cogitationibus,quas vnico illo carmine Pſalmi quinquageſimi ſecundi,complexus eſt Dauid, *Dixit inſipiens in corde ſuo,non eſt Deus*,occurrit nunc idem vates dicens, *Qui plantauit aurem non audiet,aut qui finxit oculũ non conſiderat?*

Tria argumẽta Philoſophorũ negãtium Deũ eſſe.

quaſi

quaſi dicat, quandoquidem non omnia quæ ſunt, ſunt entia per ſe, ſed alia ex aliis, & ab aliis fiunt, & in iis quæ fiunt. ſunt quædam ſenſus expertia, quædam ſenſu prædita, neceſſe eſt eam cauſam à qua quæ ſenſu participant ſunt effecta, ſentientem etiam eſſe, alioqui dediſſet virtutem qua careret, effeciſſetque aliquid ſe præſtantius, quod rerum naturæ repugnat. Nullum enim inter Phyſicos magis receptum axioma, quàm nihil operari poſſe vltra gradum ſuæ perfectionis. Si igitur ſentiendi facultas eſt in poſteriorum quibuſdam, neceſſariò ſit & in prima cauſa. Quapropter fieri non poteſt, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui fecit oculum, non conſideret? Porrò, auris & oculus, & quæcunque alia noſtri corporis organa, maximè verò hæc quæ ſenſuum ſunt, ita ſunt compoſita, & ad actiones proprias accommodata, vt nulla vel excogitari poſſit aptior compoſitio. Quæ res haud dubiè, niſi ſtupidis, euidenter indicat, ea non caſu, ita aut aliter cadentibus corpuſculis, aut elementis, conſtitiſſe, ſed in ſumma ſapientia effecta eſſe. Nullatenus ergo á facultate cognitionis experte, ſed ſapientiſſima. Licet apud Galenum octauo libro de vſu partium, mirabilem ſapientiam in effingendis audiendi & videndi organis legendo meditari. Quis hominum dubitet anfractuoſum illum aurium porum, tortuoſumque, neruo quodam quartæ coniugationis eorum qui naſcuntur ex cerebro, ſubſtratum, & cute præterea duriuſcula contectum, & in oſſe duriſſimo formatum, non temerè effectum eſſe, ibi, & talem, ſed audiendi gratia? ſi enim neque alia in parte, neque aliter effici poſſet, vt eſſet tranſmittendis in animam ſonis adeò aptum, euidens coniectura eſt, ab aliqua ſapiente cauſa eſſe aptatum. Nam præterquàm quòd ad ſecuritatem & tutelam cerebri. vt Galenus indicat, facit illa flexuoſa meatus figura, ad ipſos ſonos qui aëris motitatione conſtant excipiendos præcipuè eſſe factam, indicant mihi euidenter choncæ quæcunque illamet figura cauæ, flexuoſæ ſcilicet, & contortæ. Ex enim auribus admotæ, ex eo ſolo quem intra ſe continent aëre, etiam nullo extrinſecus accedente motu, tinnitum edere continenter ſentiuntur, adeò facit illa figura vt aer incluſus ſonet. Porus ergo ille accommodatiſſimus effectus eſt vt illam ab aëre paſſionem excipiat, neruus verò quorſum eò venit ex cerebro, niſi vt deferat facultatem quæ percipiat? vt certè ad oculos primi veniunt ex cerebro molliores, & rariores, copioſiores ſpiritus quibus ad videndum erat opus excepturi. Iam verò in ipſis oculis humor vocatus cryſtallinus, rotundus quidem, ſed ſecundùm faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud eſt, quàm ſpe-

Aurium conſideratio.

Oculorum fabrica.

Digitized by Google

culum crystallinum, colorum fulgoribus, seu speciebus recipiendis accommodatissimum? Tunica cornea totũ oculum extrinsecus finiens, quid aliud quàm laterna cornea, ad recipiendum externos, & reddendum internos fulgores? adeò mihi videntur hac in parte homines non solùm quod ad figuram attinet, sed in ipsa materia specularum & laternarum deligenda, imitati sapientiam nostri formatoris, Mitto dicere mirabiles vsus tunicæ vueæ, cuius media perforatione constat pupilla, & circulo varicolore iridem refert. Retiformis etiam arachnoydis. & coniunctiuæ, & humorum aquei & vitrei: quin & palpebrarum & ciliorum, & superciliorum, atque adeò ipsorum ossium, integro enim ad recensendum libro opus esset, neque eo exiguo. Vnico verbo indicabo hæc omnia atque eorum singula sapientissimè, & magnæ cuiusdam vtilitatis gratia esse ita aptata. Deme aut mutua quodcunque horum, vel pilos ciliorum, aut superciliorum velle: manifestam noxam inferes visioni. Nihil igitur horum effectum est, hoc, vel tale, frustra. neque ornatus solùm gratia, sed propter ipsam visionem, aurium etiam, & auricularum eadem ratio est. Quo pacto ergo possit qui fecit hæc, intelligentia esse orbatus? ac non potiùs sapientissimus? effecta vero esse ab aliquo necesse est, siquidem, vt in huius operis initio monstrauimus, effecta sunt, & non à seipsis. Nunquid igitur, qui fecit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Rursum si auris ob auditum est, vt re ipsa constat, ac nemo sanus neget, ob auditum certè effecta est, is ergo qui fecit, ob auditum fecit. Si enim non constitit casu, neque præter intentionem agentis constiterit. Præuidit ergo qui fecit aurem, à principio auditionem, siquidem finis est quod primum in intentione. Vidit ergo aut in seipso aut extra se. Extra se quidem non potuit, quia ante aures non poterat esse auditio: vidit ergo in seipso, quapropter necesse est, vt qui ab initio fecit aurem & oculum, audiendi & videndi habuerit in se facultatem, & aures, & oculos. Quia si hæc omninò non fuissent, neque sciri, quare neque fieri omninò possent. Igitur hac ratione euidenter constat, fieri non posse vt quis fecerit aurem, & non audiat, & oculum, & non consideret. Vt igitur solùm des (est verò id anteà indicatum) hæc effecta ab aliquo esse, neque constitisse per se ab æterno, constat, cum qui fecerit, & videre, & audire, & considerare res humanas. At dices, si videt & audit omninò sentit. patitur certè à sensibilibus, nã vt Aristotel. indicati, ipsum sentire pati quoddam est: neque sanè sine passione corruptiua agitur, nam comitantur ipsum voluptas & dolor, quorum alterum cum corruptiua

agitur

agitur paſſione,alterum verò alterius eſt comes, vt & reliqua contraria Si igitur ſentit(dices)poteſt & voluptate frui & dolere.Si autem hoc & alterari & corrumpi:hæc verò aliena admodùm ſunt ab eo quod æternum, igitur & ſentire alienũ ab eo eſt.Portò dices,non ſolum noſtro argumento fieri,vt vim habeat percipiendi ſonos & colores,ſed & aures, & oculos,& nares,ac denique alia omnia quæ fecit, ſiquidem neceſſe eſt præuiderit quæ fecit,non autẽ extra ſe.Ita eſt profectò, habet in ſeſe omnia,non tamen vt extant extra illum, ſed præſtantiori quodam modo, atque vt in æterno exẽplari quod anteà etiam vel ex ſententia Platonis indicauimus. Itaque audit, & videt nõ tamẽ vt nos,ſed præſtantiùs multò,ac citra omnem paſſionem vnica ſimpliciſſimaq; notitia agnoſcens omnes, ſiue ſonos,ſiue colores,ac denique omnia quæcunque ſunt, fuerunt & futura ſunt.Non igitur fieri poteſt, vt qui fecit aurem non audiat, & qui fecit oculum non conſideret, neque enim quia perfectiùs videt,& audit,negandum eſt videre,& audire, quin potiùs aſſerendum videre & audire omnia, atque eſſe ſapientiſſimum,& prouidentiſſimum, atque vt nihil ſine eius potentia,ita neque ſine eius ſapientia & bonitate geri. Neque verò atheorum argumentis reſpondere difficile eſt. Pro primo dicimus eos rectè aſſerere, ſi Deus eſt, eum eſſe omnipotentem: at verò falsò aſſumere, non eſſe qui faciat quidpiam ſupra naturæ vires.Confirmauit enim Deus Optimus Max. quam de ſe voluit haberi fidem, innumeris neque ineuidentibus miraculis, ſiquidem ſuſcitauit mortuum quatriduanum, & quod eſt multò maius ipſe etiam triduanus ſurrexit à mortuis.Dices hoc ipſum negabit Atheus.Dicet igitur multos,eóſque alioqui optimos viros,neque pecuniarum, neque gloriæ cupidos, adeò nihil ſibi inde aucupantes, vt omnes, nullo ferè excepto, in confirmationem fidei mortem & tormenta libenter ſubierint,eòſque per vniuerſum orbem diſperſos,vno ore, pro amico,multò antè contumeliosè ne necato mentitos eſſe,hiſq; ipſis iam occiſis,innumeros poſtea ſapientiſſimos, grauiſſimos, & ſanctiſſimos viros, rebus omnibus poſthabitis, vſque ad ſanguinis effuſionem leuiter credidiſſe. Quæ poteſt eſſe aut excogitari maior perfidia?peret Atheus,vt illi indicem hæc ita eſſe effecta,vt narrantur. Non poſſum aliter quam teſtimonio ſacrarum literarum, & conſenſu mundi totius atque multorum ſæculorum, & quod eſt maximum) conſonantia omnium teſtimoniorum veteris & noui teſtamenti, & conſenſu hiſtoriæ prophanæ cum ſacra. Quæ argumenta diligentiſſimè perſecutus eſt Diuus Auguſtinus in libris

Deus omnia in ſe habet.

Reſponderur argumentis Atheorũ.

de Ciuitate Dei, & poſt illum Diuus Thomas contra gentes. Sed quo pacto indicat mihi Atheus, nihil horum effectum eſſe? quia, inquit, fieri non poteſt. Sed cur non poteſt fieri? quia (inquit) nihil tale effectum eſt vnquam. Quid ſi effectum eſt? non eſt (inquit), itaque probat idem per idem, atque vt dicunt, vtitur circulo. petítque credi ſibi ſoli ſine vllis teſtimoniis, potiùs quàm nobis cum tam multis. Longe ſtultius eſt putare, non eſſe Deum omnipotentem quia non poteſt ſibi mortem conciſcere. Nam cùm mori pati ſit, non agere, non poſſe mori, roboris ſit, non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita, hoc eſt, non poſſe facere, vt quæ facta ſunt, facta non ſint, & neque in præſentibus poſſe facere, vt non ſit, quod ſit, cum eſt, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet, nihil eſt, quia negatio tollit affirmationem, & affirmatio negationem: igitur qui poteſt omnia quæ contradictionem non continent, nihil eſt quod non poſſit, & qui in his næniis hærent, non mihi videntur vt ſapientes dubitare, ſed vt quiuis ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miſerum dicunt futurum Deum, ſi quis ſit qui rerum omnium humanarum gerat curam. Vtinam in miſeriis ponerent homines rerum gerendarum ſollicitudinem, ne eſſent adeò ambitioſi. Vt verò homo qui multarum rerum curam habeat, ſit miſer, Deus tamen minimè miſer ſit. Miſeria enim non eſt in prouidentia, ſed in defatigatione, Deus verò defatigari non poteſt, ſiquidem nullo labore rerum notitiam conquirit, nullius obliuiſcitur, ſed omnia, præſentia præterita, & futura, vno intuitu videt, ipſe exiſtens ſimpliciſſimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad indolentiam ſimplicitas, Philoſophi optimè intellexerunt, nam vel ipſum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, ſi vnum eſſet, hoc eſt, vno conſtans elemento non dolìturum, nedum Deus, qui non Phyſicæ ſolùm, ſed & Metaphyſicæ compoſitionis eſt expers. Quid ergo ſtultius, quàm timere ne prouidentia fiat miſer, qui nullatenus poſſit defatigari? Quid addunt præterea? Non videri Deum prouidentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoque videtur fortuna optimè agere, & cum præſtantiſſimo quoque peſſimè. Argumentum hoc tractauit deſertiſſimè Dauid Pſal. 72. his verbis: *Et dixerunt, Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſæculo obtinuerunt diuitias. Et dixi, Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum* Reſpondet verò mox ipſemet huic dubitationi, dicens: *Exiſtimabã vt cognoſcerem hoc: labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſ-*

Deus omnipotens

Atheorũ reprehenſio.

nouiſſimis eorum. Quaſi diceret, non poſſis intelligere, quantum- Impij cur
uis labores, quæ ſit cauſa qua impij in hoc ſæculo proſperè prosperentur.
agant. niſi intres in conſiderationem diuinorum myſteriorum, & intelligas quæ fient in nouiſſimis eorum. Sed quæ ſunt hæc? *Quia ecce* (inquit) *qui elongant ſe à Deo peribunt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs ſe.* Poſt nouiſſima ſcilicet, & in futuro ſæculo Itaque hoc argumento non fit, vt Deus non prouideat rebus humanis, ſed, quandoquidem aliis argumentis conſtat prouidere, ac nihilominùs in hoc ſæculo ſæpe agitur meliùs cũ deterioribus fit, vt teneamur ſperare aliud ſæculum, in quo reddatur vnicuique ſecundùm opera ſua. Itaque hoc argumentum non tollit de prouidentia Dei fidem, ſed excitat ſpem futurorum bonorum, quia vt in hanc ipſam ſententiam inquit diuus Paulus 1. ad Corinthios cap. 15. *Si in hac vita tantùm in-Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Non eſt autem conſentaneum, vt qui meliores, ſint miſerabiliores, cùm Deus ſit optimus, videátque & audiat omnia. Speramus igitur non in hac vita tantùm, ſed in futura potiùs, in quam boni reſurgent induti immortalitate, mali autem in æternã perditionem. Itaque quia videmus ſæculi huius bona magna ex parte eſſe collata in deteriores, non negamus Dei prouidentiam, ſed intelligimus fines bonorum & malorum non eſſe in hoc ſæculo, & quia alicùbi eſſe oportet, excitamur in ſpem poſt mortem futurorum; interim ſuſpicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam eſt bonus, hæc qualiacunque bona illis tribuens, bonis verò verè bona & nunquam interitura reſeruans. quorum, hîc inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. ſiue de iuſto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere prouidentiam, & animas noſtras aliud ſæculum manere.

CAPVT QVINQVAGESIMVM NONVM.

PSALMO nonageſimoſecundo ita ſcriptum eſt: *Etenim firmauit orbem terra qui non commouebitur.* Ariſt. cap. decimotertio libri ſecundi de Cœlo inquit: *Mentis eſt ratione carentis non admirari, cúrnã parua terra gleba, ſi elata dimittatur. fertur quieſcerèque non valet, & quò eſt maior, eò celeriùs fertur, vniuerſa autem terra, ſi quis ipſam ſublimem eleuatámque dimittat, ferri non poteſt.* Nunc verò tantum pondus quieſcit. hoc eſt, miretur quiſpiam quo pacto fiat, vt tantum terræ pondus quieſcat

in mundi medio,nulli rei innitens, nullis firmioribus cæmentis fundata,ſed in aqua & aëre vndique pendens,cùm præcipuè videamus, minimi etiam ponderis fruſtulum ſi dimittatur in aëre,nulla alia re ſuſtentatum,decidere, neque manere poſſe. Hæc dubitatio plurimum torſit veteres Philoſophos, coniecítque in ſolutiones longè diuerſas,quarum tamen pleræque, vt belliſſimè dicit ibidem Ariſtoteles,abſurdiores ſunt ipſa dubitatione. Nam Empedocles infinitam eſſe terræ profunditatem, ideóque quieſcere quaſi radicibus infinitis firmatam. Thales innatare in aqua vt lignum quoddam. Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus amplam eſſe, & ob latitudinem quieſcere, quòd ſubiectum aërem ſecare non poſſit, conſtat verò hæc omnia abſurda eſſe.Nam terram rotundam eſſe,certæ cuiuſdam magnitudinis, æquidiſtantem à cœlo ſecundùm totam ſuperficiem, experimento conſtat, quare infinita non eſt,neque latitudinem planam habet, neque hoc hemiſphærium illi magis innititur, quàm illud huic,ſed in centrum nituntur omnia.Porrò ſi terra ampla eſt, & figuram habet tympani,ac proinde non poteſt ſecundùm latiorem ſuperficiem ſecare aërem : cur tamen ſecundùm ſuperficiem anguſtiorem non findit & elabitur ? cur enim potiùs nitatur in hanc cœli partem, quàm in illam ? Iam verò ſi terra aquæ innatat, ipſa aqua quo ſuſtentatur?quòd ſi aqua pendere poteſt in aëre,poſſit & terra,quę enim maior dubitatio: neque igitur ſuper aqua, neque ſuper radicibus, vel cæmentis infinitis firmauit Deus orbẽ terræ,ſed,vt inquit Iob c.26.*ſuper nihilum appendit*. Certè ex hoc,vt ex aliis multis,quæ in natura rerum eueniunt mirabilia,nos prouocant ſacra eloquia in Dei Opt. Max admirationem.Nam & Eſaias capite quadrageſimo ita inquit:*Quis appendit tribus digitis molem terræ?*& rurſum paulò infrà:*Nonquid non intellexiſtis fundamenta terræ ?* rurſum capite quadrageſimo ſecundo,inquit,*Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos, & extendens eos,firmans terram*.Itaque gloriatur Dominus Deus, quòd ſine vllis fundamentis, ſed ſuper nihilo firmauerit. Nimirum Dei imperium firmius omni fundamento eſt. Sed quoniam Deus omnia diſponit ſuauiter,neque vlli æternã infert violentiam, neceſſe eſt, ita ſit terra ſuper nihilo firmata Dei iuſſu, vt ipſa non repugnet.ſed ita ei obſequatur, vt verè ſecundùm ſuam naturam locata ſit. Inueſtiganda igitur nihilominùs cauſa eſt naturalis, qua terra ita locata quieſcit, neque vnquam commouebitur. Plato in Phædone ita inquit: *Perſuaſum mihi quidem eſt primò, ſi eſt terra neceſſitate huiſmodi, vt nunquam decidat, ſed ad eam ſuſtinendam ſatis id eſſe, quòd & cœlum vndique*

Falſa Philoſophorũ opinio de terra.

Terra immobilis.

dique ſibiipſi ſimillimum eſt omninò, & terra vndique æquilibrus in ſimilis alicuius medio poſita, neque magis neque minus poteſt in partem aliquam inclinari, cúmque ſimiliter ſe habeat, ab inclinatione erit aliena. Hæc Plato. Cuius opinio plurimis arridet, videtúrque optimam & facillimam cauſam reddere, cur non ruat terra, nimirum quia non eſt cur huc quàm illuc potiùs rueret, rotunda cùm ſit, & in medio poſita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens; *Ponderibus librata ſuis.* Sed ſi ea eſſet verè cauſa, fieret, vt ſi extra centrum mundi poſita dimitteretur, rueret in eam cœli partem quam haberet propiùs ideò enim non ruere dicebatur, quòd in medio ſita in nullam potiùs partem inclinet. Deinde fieret, vt ſi terræ figura deficeret ab ſphærica, & in alteram partem, vt in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiente æquilibrio, & in eam partem potiùs inclinante pondere. At verò abſurdum eſt vtrumque horum, nam quoquò rueret, pondere rueret, pondus verò non fert in cœlum (qua enim ratione pondus ferat quà leuitas?) ſed in contrarium. Leuitas autem fert verſus cœlum, ergo pondus ad partem à cœlo remotiſſimam, putà ad centrum mundi. Ergo terra ſiue extra centrum poneretur tota, ſiue mutata figura in alteram partem extaret, rueret eò vſque, vt centrum ponderis ſui in mundi centro collocaret. Dico autem centrum ponderis, quia ſi mutata figura extaret, non eſſet idem centrum ponderis & magnitudinis, ſiſteret verò in mundi medio ponderis medium, quia pondus cauſa deſcenſus eſt. Si verò non mutata figura, ſed à medio mundi aliquatenus pulſa emineret in alteram partem, rueret ſanè tunc quoque, & medium ſuæ magnitudinis, & mundi totius idem eſſe facere:, quia nulla alia ratione poteſt aliis omnibus elementis ſubſtare. Amat verò id eius natura, quia eſt omnium craſſiſſima: eſt verò is naturalis omnium corporum ordo, & cuius comparandi gratia mouentur per ſeipſa, hoc eſt, neque pulſa, neque tracta, neque portata, neque volutata, ſed ſponte naturæ, vt craſſa ſint ſub tenuibus: eſt autem in vniuerſa infimus locus, qui & intimus, putà centrum, ſupremus qui & extimus, putà cœlum. Quia vniuerſi partes non poſſunt ad aliud quodpiam extra ipſum referri, vt in corporibus ſingulis, velut in ouo vitellus eſt pars intima, non tamen eadem infima quia eſt quædam albuminis pars inferior, quæ ſcilicet longiùs abeſt à cœlo: in ipſo autem orbe non ita, quia non eſt

Centrum locus infimus.

extra illud aliud ad quod eius partes referantur, ſed eſt infra, quod continetur, ſupra verò quod continet, continetur verò ab omnibus quod in centro ſitum eſt, cœlum autem omnia continet. Hæc igitur cauſa eſt, qua terra extra centrum acta, aut altera ex parte eminens, rueret in centrum, & eadem, quia non ruit à centro. Nam quo pacto poſſit à centro, & ad centrum naturaliter ferri, contrariæ cùm ſint tales lationes: neque certè re ita perſpecta, vlla ſupereſt dubitatio. Nam particula terræ in aëre dimiſſa, non fertur vnquam in eam cœli partem cui eſt propior, ſed verſus centrum, neque ſi iuxta ipſum cœlum dimitteretur, maneret, quamuis cœlum firmum, & velut ex aëre fuſo eſſe indicatum anteà eſt. Non ergo quærit ruens, rem firmam cui adhæreat, ſed ordinem quem naturaliter expetit, ne ſit, ſcilicet ſuper re tenuiori, ſed tenuioribus omnibus ſubſtet. Terra ergo tota, cùm ita locata ſit, non poſſit vnquam ruere: igitur firmauit Deus orbem terræ, non aliter, quàm rectè, ac ſecundùm eius naturam collocans, hoc eſt, in mundi medio, qui idem eſt locus infimus. Verùm quia, vt diximus, ſi alteram in partem extaret, velut ſi nunc ad Aquilonem aut Auſtrum tuberculum magnum terræ aliquod innaſceretur, rueret, non quidem in cœlum eò verſus (vt timere videbatur Socrates in Phædone) ſed in ſeſe ipſam, vſque dum centrum ſui ponderis teneret mundi medium, neceſſe eſt vt hunc quoque caſum Deus prouideret, efficiens ne aliquam in partem terra extet potiùs, ſed omni ex parte ſit æquilibris: hoc autem æquilibrium, ſiquidem terra eſſet perfectè ſphærica, & ſecundùm omnes partes æquè craſſa, nulla alia ratione indigeret, nam eſſet ita idem centrum magnitudinis & ponderis: verùm ob aquarum diſtributionem, & alias neceſſitates, oportuit vt terræ partes eſſent aliæ aliis altiores, ac nihilominùs vt firmiter quieſceret, oportuit vt nullæ partes potiùs quàm ſibi oppoſitæ extarent, aut vt illa eminentia oppoſitarum partium craſſitie penſaretur ad æqualitatem.

Montium & collium inæqualitas.

Neceſſe eſt igitur vt Deus montes, & colles, ac denique omnia terræ tubercula, ad æqualitatem ponderis terræ partibus diſtribuerit, æqualia æqualibus opponens, ne alia ex parte grauior facta terra, rueret in ſeipſam, aliud centrum quæreus, quòd eſſet ſui ponderis, etſi non eſſet ſuæ magnitudinis, velut de iis quæ vehuntur in aqua monſtrat Archimedes. Iuſtam hanc partium orbis terræ diſpenſationem optimè cecinit Eſaias cap. 40. dicens, *Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes & colles in ſtatera*: ob hanc igitur æqualem diſtributionem partium, & quia in medio collocatus eſt

terræ

terræ orbis,non commouebitur.

Neque verò illa æqualitas partium, eſt extra id quod amat rerum natura,imò eſt quoddam naturæ bonum, non in vniuerſo ſolùm,ſed in vnoquoque ſpectabile.Galenus enim multis commendat, in opere quod de vſu partium ſcripſit, hanc partium æqualitatem in corpore humano, licet verò eandem contemplari in muſca & culice,& arbore, & arbuſto, & herbula,& re quacunque integra,vſque adeò fecit Deus omnia in pondere & menſura.Itaque ne terra per aërem in quo videtur pendere,rueret,prouidit Deus illam ſub aliis omnibus mundi partibus collocans:ne rueret in ſeipſam, aut commoueretur, prouidit,librans in pondere montes, & colles in ſtatera. Duplici ergo ratione firmauit orbem terræ qui non commouebitur.

CAPVT SEXAGESIMVM.

CAPITE vigeſimoquinto Prouerbiorum: *Acetum in nitro qui cantat carmina cordi peſſimo.* Comparat Salomon carmina ſalutaria, decantata homini qui ſit corde peſſimo,aceto in quo diſſolutum ſit nitrum.Quæ quàm ſit appoſita, comparatio quàm facilè intelliget,perſpectis iis quæ de talibus carminibus à Philoſophis, & de nitro in aceto à veteribus Medicis ſcripta ſunt.Plato in Charmide in perſona Socratis multis verbis docet,morbos animi curari incantationibus, atque animi morbis ſublatis, plerunque ſalutem in corpus redundare, tollíque capitis dolorem, & multa alia mala, incantationes verò præclaris ſermonibus contineri, quibus animæ temperantia tribuatur.Itaque ſunt hæ incantationes, ſeu decantata carmina exhortationes, increpationes, ac denique diſciplinæ omnes, quæ ad Dei timorem, & virtutum cultum nos alliciunt.Maximæ ſcilicet ægri animi medelæ,quæ ſanè à ſapiente,& qui ex Deo eſt,libentiſſimè ſuſcipiuntur,ei verò qui corde eſt peſſimo,aceto in nitro,ſeu nitro diſſoluto in aceto ſimiles occurrunt.Principiò enim moleſtæ ſunt, & mordent acriter,poſteà verò extergunt & eluunt ſordes animi,niſi quis iam eſt immedicabilis.Talis enim ſemper auerſatur,& reſpuit, læditúrque omni curatione magis. De nitro verò a Dioſcoride capite 89.lib. 5.ita ſcriptum eſt: *Purulentas aures & ſonitum earum ſanat,ſordes expurgat cum aceto inſtillatum.* Galenus quoque tertio de compoſitione medicamentorum ſecundùm locos ex Archigenis ſententia commendat ad aurium ſonitus, acetum

Aceti in nitro ſoluti vis.

Digitized by Google

Aures purgantia.

cum nitro. Vt itaque nitrum cum aceto inſtillatum in aures, earum eluit ſordes,& ſonitus, ſeu tinnitus earum ſanat, ita exhortationes ſanctæ ſæpius inſtillatæ in aures, etiã peſſimis, ſordes animi eluunt, & varias perturbationes, quaſi ſonitus aurium prohibentes audire veritatem, ſanant. Mordent verò, neque ſine magna moleſtia ab ægro animo ſuſcipiuntur, non aliter ac acetum & nitrum. Vtrunque enim per ſe, ac ſimul ambo, vbi in purulentas,& exulceratas aures inſtillatur, mordet, dutárque ea mordicatio, vſque dum pars faneſcit, & cute obducitur.

CAPVT SEXAGESIMVM PRIMVM.

IN eodem vigeſimoquinto Prouerbiorũ: *Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſerit eum, animam ipſius requieſcere facit.* Et paulò infrà in eodem capite, in eandem ſententiam dicitur, *Aqua frigida anime ſitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.* Itaque conAquæ frigidæ potus. iunctis ambobus locis facilè intelligimus, potum aquæ refrigeratæ admota niue in die meſſis, hoc eſt in æſtate, facere requieſcere animam potantis, vt nuntius ſeu legatus miſſus è terra longinqua cùm eſt fidelis, facit requieſcere animam eius qui miſit eum. Quoniam ſcilicet, fiduciam habet in nuncio fideli is qui miſit eum, ac proinde requieſcit animus eius. Poſſit hic Phyſicus pro potu niue refrigerato teſtimoniũ accipere, atque tempus vtendi illo diſcere, nõ minus quàm à Galeno: ſiquidem verba illa, *Animã ipſius requieſcere facit*, vſum innuunt, illa vero, *In die meſſis* tempus vtendi. Nimirum anima Phyſicè pleriſque vocatur ipſa reſpiratio, ſeu qui reſpirando attrahitur ſpiritus. Atqui Diogenes, vt tradunt qui de eius placitis ſcripſerunt in eo aëre animæ eſſentiam eſſe putauit. Sed vtcunque de animæ eſſentia ſentiat Phyſicus, quia reſpiratu vita ſeruatur, ipſam reſpirationem animam vocat, atque huius ipſius facilitatem, ſeu tranquillitatem, animæ requiem. Itaque facere animam requieſcere, eſt Phyſicis, reſpirationem facilem reddere. id verò fit, igneum calorem extinguendo, atq; hominem attemperando Quod, cùm febris calor igneus, ſit, conſtat vt poſſit à multis febribus liberare, atque ita eſſe vtiliſſimum, cùm tempeſtiuè adhibetur. Intempeſtiuus enim eius vſus multorũmalorum cauſa eſſe poteſt. Quæ Hippocrates ferè colligit in Aphoriſmo dicens: *Frigida velut nix & glacies, pectori inimica ſunt, tuſſes mouent, anguinis eruptiones, ac defluxiones faciunt.* Rurſus in alio Aphoriſmo: *Frigida inimica oſſibus, dentibus neruis, cerebro*

rebro ſpinali medulla. & rurſus: *Frigida conuulſiones, antrorsũ ac retrorſum, diſtentiones, nigrores, rigores febriles. Opportunitas verò eſt,* vt Galenus libello de cibis boni & mali ſuccꝰ inquit, *in æſtate non quibuſuis ſed iis tantùm qui exercentur dare, ne, ſcilicet æſtu forti & exercitatione inflammati, in cauſones incidant.* Quorum generationem Hippocrates in libris de ratione victus in acutis, his verbis docet: *Febris autẽ ardens fit cùm reſiccata venula tempore æſtuo acres ac bilioſos ichores in ſeipſa trahunt.* Fit autem plerunque ex longo itinere, & longa ſiti, cùm reſiccatæ venulæ acres & calidas fluxiones in ſeipſa attraxerint. Cùm igitur hæc ſit cauſonis generatio, & his cauſis fiat, conſtat nulla ratione poſſe præcaueri meliùs, quàm eo tempore, iis qui in talibus verſantur cauſis, dato potu frigido, foreque vt venæ refrigeratione temperentur, & ſpiritus, qui æſtu & exercitatione redditur difficilis, requieſcat, fiatque facilis ac moderatus. Cauſonis generatio.

Facit igitur talis potus, animam requieſcere in die meſſis, hoc eſt, in æſtate & labore. Quo enim potiùs vteretur, quo ſignificaret æſtum & laborem, quàm meſſis; non autem ſolis meſſoribus, ſed & omnibus hominibus negotioſis, qui per æſtatem non poſſunt ſe horis meridianis domi cõtinere, & iter agentibus vtilis is potus eſt ſiquidem inde febres ardentes ſolere cieri Hippocrates author eſt. Neque verò tunc omnibus vtendum tali potu eſt, ſed quibus nulla pars earum quæ eo lædi ſolent inſigniter eſt debilis; thorax dico pulmo, cerebrum, nerui, ſpinalis medulla, aut etiam inteſtina, aut veſica. Quibus ergo talis quæpiam eſt debilitas, exercitationes & inſolationes per æſtatem deuitentur penitus ne neceſſariò incidant in alterutrum ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Vt verò præſcripta verba Salomonis continent commendationem frigidi potus, ita innuunt ne in æſtate quidem niſi exercitatis vtendum eo eſſe: in aliis verò temporibus nulli. Non enim ſimpliciter dicit, frigus nimis requieſcere facit animam, ſed in die meſſis? nimirum aliis temporibus, aut etiam in æſtate vacantibus hominibus, animam ſedat ipſa aëris inſpirati temperies, aut otium. Verùm de tali potu alibi mihi dicta ſunt plura. Hîc pro meo inſtituto dictum eſt ſatis.

CAPVT SEXAGESIMVM SECVNDVM.

CAPITE 1 Eccleſiaſtæ: *Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem ſemper ſtat. Oritur Sol & occidit, & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem, Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.*

Hoc

De circulari motu. Hoc quod Eccleſiaſtes obſeruauit, nihil aliud eſt, quàm quod Ariſt. in duobus vltimis capitibus ſecundi de ortu & interitu diſertè tradidit, putà circularem eſſe rerũ omnium mutationem, & hinc pendere mundi æternitatem, quoniam ſcilicet ſola mutatio circularis poteſt eſſe perpetua. Partes ergo mundi quæ per ſe ſunt perpetuæ, vt Solem & alia corpora cœleſtia, nullam mutationem ſubſtantiæ ſubire, ſed circulo volui, accedereque & recedere, eadem numero ſemper redeuntia: quę verò corruptibilia ſunt. fieri ſemper ex ſe ipſis circulo naſcentia & intereuntia, numero ſemper alia, ſed ſpecie eadem, vt ex aëre fit aqua, & ex aqua aër. Hunc generationum abeuntium & redeuntium circulum, quo mundus ſeruatur, innuit Eccleſiaſtes dicens, *Generatio præterit & generatio aduenit*. Conſiderandum verò triplicibus rebus conſtare mundum hunc, quibuſdam enim incorruptibilibus, vt cœleſtibus: quibuſdam ſecundùm ſe totas corruptibilibus, vt ſingulis brutis & arboribus: aliis corruptibilibus per partes, vt terra, mari, & toto aëre, horum enim nullum ſecundùm ſe totum corrumpi poteſt, corrumpitur verò ſecundùm partes ſingulas. Corruptibilia primi generis, non aliter ſeruantur, quàm ſucceſſiua generatione ſingularium, generatione ſcilicet prætereunte, & generatione adueniente. Terra autem & mare & eiuſmodi ſemper ſtant, etiamſi ſecundùm particulas præ ſua mole inſenſibiles, recipiant acceſſiones. Sol, & reliqua corpora cœleſtia, ſecundùm ſe tota & partes omnes inalterata, tantùm mouentur circulo, qui motus ad aliorum corporum mutationes, rationem habent cauſæ. Quia enim hæc circulo voluuntur, illa circulari mutatione, hoc eſt, eiſdem ſpecie rebus abeuntibus & redeuntibus oriuntur & intereunt. Neque ſanè illorum cœleſtium corporum virtus æquè accedit ad omnia, quæ in generabilium & corruptibilium regione ſunt, ſed in his ipſis eſt ordo vt loci, ita & virtutis. Súntque alia aliis efficaciora & perfectiora, mutátque cœlum ipſum alia per alia velut per tenuiora & ſuperiora, quæ craſſiora & inferiora ſunt. Proindéque dictum eſt Empedocli, terram & aquam materiam eſſe generabilium corporum. vt farinam & aquam, aërem verò & ignem efficientia magis quàm accipientia eſſe, & virtutes præſtare magis quàm corpora rebus generandis. Hæc igitur conſentaneum eſt accipere propriùs à cœleſtibus vim, quàm in humiliora tranſmittant. Argumento eſt, quòd cum inferiora, & denſiora, ſtent in ſuis locis firma (multóque magis terra) ſuperiora illa & tenuiora cum cœleſtibus voluuntur, & illorum perſequuntur motum. Aërem enim ſupremum, & qui iuxta cœlum eſt,

Mũdi partes triplices.

De elementis.

Aëris motus circularis.

circulo

circulo volui quotidiè vt ipſum cœlum, indicant cometæ, qui quaſi in ipſo eſſent cœlo videntur aliquando circuire, ignem verò qui & per aërem & per reliqua omnia penetrat, vt omnium tenuiſſimum motum ipſius Solis tenere, & cum illo circuire, indicat calor qui lumini accedit ſemper, & tenebroſa deſerit, quaſi luminis comes indiuiduus. Id enim eſt, quia ignis eſt affecta Solis. Vt igitur Solis circuitio cauſa eſt circuitionis huius ſubſtãtiæ ſpiritalis, aëreæ inquam & igneæ, ita & hæc ſpiritus circuitio, cauſa eſt generationum, & corruptionum, eorum quæ circa terram, & mare oriuntur & intereunt, atque in his, maximè ignis. huic enim, vt Ariſtoteles inquit, ſubſtrata ſunt omnia, vt materia; illéque ſuo calore efficit omnes naturales ortus, eſtque, vt in hoc ipſo opere anteà interpretati ſumus, ſpiritus qui ferebatur ſuper aquas, & fœcundabat omnia. Breuiſſimè igitur Eccleſiaſt. complexus eſt totam de ortu & interitu tractationem, dicens, mundi huius perpetuum ductum ſeruari, aliis ex aliis rebus circulo genitis, & generatione ſucceſſiua rerum numero diuerſarum, ſpecie ſimilium, itaque generatione ptætereunte, & generatione adueniente: cauſas verò huius commutationis rerum eſſe, quòd terra ſemper ſtat in medio mundi firmata (intelligitur verò terræ nomine, totus eius globus, qui terra & aqua conſtat) & circa eam voluuntur circulo cœleſtia, & ſpiritualia tenuiaque corpora, his enim (cœleſtibus inquam & ſpiritalibus) facientibus, & illis (craſſis ſcilicet elementis) recipientibus, ortus & interitus fiant. Vt verò hæc recipiant, & illa faciant, nihil magis conſentaneum, quàm vt illa circumeant, & hæc firma ſtent, ſiquidem efficientem cauſam oportet accedere ad materiam, nulla autem ratione acceditur meliùs quàm materia quieſcente, & effectrice cauſa accedente omnem in partem, omnem verò in partem non aliter acceditur, quàm circumeundo.

Quapropter faceſſat iam hinc quorundam veterum ſententia, & Copernici arguties. terra enim ſtat, & Sol circuit. Neque verò ipſa cœleſtia corpora & tenuia elementa, æquè pertinent ad effectiuas cauſas, ſed cœleſtia efficiunt ſolùm, elementa tenuia efficiunt multò magis quàm craſſa, ita tamen vt accipiant nonnihil, materiáque ſint, alioqui non eſſent elementa. Neque ipſa cœleſtia inter ſeſe, neque tenuia elementa habent pares efficiendi vires, ſed in illis Sol, in his ignis præcipua ortuum & interituum cauſa eſt, proinde Eccleſiaſtes patiendi principium in terra quieſcente, efficiendi verò in Sole & ſpiritu, hoc eſt, igne, circulo lactis poſuit. Eam verò eſſe vtilitatem Copernici reprehenſio.

circu

circularis lationis, vt effectrix cauſa ad omnes materiæ partes accedat, apertè inſinuant illa verba, *Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus*. Nihil eſt enim aliud, quàm ſi diceret, in circuitu pergit, vt luſtret vniuerſa. Porrò nos anteà, ſuper capite trigeſimonono Deuteronomij, ex loco & motu Solis, Dei ſapientiam commendauimus, & admirati ſumus qui ita illum cælo locauit, eúmque motum tenere iuſſit, vt nulla ſe mundi pars abſconderet à calore eius.

Verùm quod de Solis motu hoc loco dicit non exiguam ingerit difficultatem. Nam, inquit, *gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem*. Videtur autem hoc non ita habere. Nam Aquilo eſt ea cœli pars à qua flat Boreas, qui & Aquilo dicitur. Ea verò eſt vbi ſitus eſt polus. Sol verò circuit circa polum ita vt polus centrum ſit eius circuli quem Sol deſcribit. non poteſt ergo verſus polum flecti, ſiquidem circuli partes omnes diſtant à centro æqualiter. Neque verò hîc poſſis dicere quod Diuus Thomas Aquinas ſuper Iob dicit, Aquilonis nomine ſignificari hemiſphærium quod ſupra noſtrum Orizontem eſt, & huic oppoſitum dici Meridiem. Quin potiùs, meo iudicio, hinc conſtat, non eſſe illam legitimam interpretationem. Nam quis nõ dicit Solem gyrare per Meridiem, cùm horas nobis exhibet meridianas: conſtat verò horis meridianis ſupra noſtrum Orizontem eſſe Solem. Meridies igitur pars noſtri hemiſphærij eſt, non quid huic oppoſitum. Quid ergo dicas? quo pacto flectitur ad Aquilonem? Videtur ſanè hoc dictum iuxta ſententiam quorundam veterum qui, vt Ariſt. cap. 1 ſecundi Meteor. narrat, cenſebant totum mundum ſecundùm Septentrionalem partem in ſublime aſſurgere, ſecundùm Meridionalem verò demiſſum eſſe, idque non ſolùm in cœleſti, ſed in terreno etiam globo. Itaque habere terreum globum ad Septentrionalem partem velut giberum quendam prægrandem, extare enim ad eam partem, & ad meridionalem nutare, Solémque non ſub terram, ſed circum terram, & hunc Septentrionalem locum circumferri. Itaque diem eſſe cùm per meridiem circuiret, noctem verò cùm deflectens ad Septentrionem, illo velut terræ gibero occultaretur. Videtur itaque illi ſententiæ locus hic fauere. Sed & quod ponunt, aliíque quàmplurimi veteres putauerunt, Septentrionalem cœli partem alijs omnibus eſſe ſuperiorem, videtur ex ſacris poſſe recipere confirmationem ſiquidem Eſaiæ decimoquarto capite ita dicitur ex perſona ſuperbiſſimi. *In cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis*, quaſi ſcilicet,

Solis circuitiones.

ſcilicet, Aquilo excelſior cœli pars ſit. Verumtamen hoc falſum eſſe, neque vllam mundi partem eminere aliis, eò quòd in perfecta ſphæra omnes extremitatis partes diſtent æquè à medio, indicatum anteà eſt ſuper capite trigeſimoſeptimo Iob. Porrò dicere Solem illo modo circuire, hominum eſt ignorantiſſimorum Aſtrologiæ. Nam cùm Sol moueatur motu diurno cum toto cœlo, niſi moueretur qua nos dicimus, ſupra & infra terram, non poſſent poli eſſe, vbi eſſe nunc ponuntur ſed mutato circulo mutari oporteret polos, at verò polum eſſe vbi nunc ponitur declarant ſtellæ omnes fixæ, quæ quò longiùs abſunt ab illo puncto, eò maiores deſcribunt circulos, & quò accedunt propiùs, minores, adeò vt ſint nonullæ æternæ apparitiones. Itaque falſum eſſe illud dogma, ex dictis apertè deprehenditur: quapropter non licet ſecundùm illud ſacra verba interpretari, ſed quæ ex Eſaia produximus verba ſunt Regis præ ſuperbia inſanientis, affectantiſque ſedes æthereas, ac ſoliũ ſuum collocare in Aquilone, quæ pars deſpectanti à terra videtur eſſe ſummus cœli apex, quia in medio aſtrorum omnium eſt, & circum quam Sol, & Luna, ac reliqua Aſtra omnia tam errantia, quàm fixa, videntur choreas ducere, non tamen proinde excelſior eſt aliis, neq; quidem poteſt in corpore perfectè ſphærico. Quo pacto autem vera ſint præſcripta nunc de Solis circuitione verba, iam dicamus. Certè illa in ſphæra recta & ſub æquinoctiali vera non eſſent, ibi enim Sol aut per ipſam lineam fertur æquinoctialem, neque in vllam mundi partem flectitur: aut vltra eam fertur eam lineam, ita tamen vt quotidiana circuitione eam non interſecet, non interſecans autem in contrariam mundi partem flecti nõ poteſt. At verò in ſphæra obliqua, qualis eſt hæc quam incolimus, & Syria, vbi hæc ſcripta ſunt, quinimò & vbi inter tropicum Cancri & circulum Arcticum (vltra quos fines nihil habitabile putabat antiquitas, veriſſimum eſt, quotidie Solem gyrare per Meridiẽ & flecti ad Aquilonem Nam quacunque die conuertat homo faciem ad eam partem qua oritur Sol, & inde ducens per ſuum Zenit lineam, deſcribat circulum magnum, & imaginatione ſecet mundum in duas partes æquales, eam mundi medietatem ad quam ſpectabit ſua dextra, vocabit Meridiem ad quam ſiniſtra Septentrionem aut Aquilonem, quia habebit polum à ſiniſtris, & à dextris meridianum motum Solis: quotidie autem Sol poſtquam gyrauerit per Meridiem, interſecans illum magnum circulum (qui eſt linea longitudinis) flectetur ad oppoſitam cœli medietatem, quare flectetur ad Aquilonem. Interſecare autem eam lineam quotidie, conſtat, quia Sol cùm fertur per

Duæ mundi partes.

æqui

æquinoctialem,deſcribit magnum circulum , duo autem circuli magni non poſſunt non interſecare ſeſe per medium:cùm verò recedere ab æquinoctiali non poſſit Sol , niſi per triginta gradus,& obliquitas ſphæræ dictis in locis maior ſit(quod eleuatio poli ab Orizonte indicat)fit vt nunquam percurrat Sol circulum,qui non interſecet circulum illum magnum,etſi non per medium,& in partes æquales.Si autem interſecat,certè flectitur antequàm perficiat diurnum motum ad oppoſitam medietatem,& quæ ſpectat ad Aquilonem Veriſſime ergo Sol ex quo naſcitur.gyrat per Meridiem. & deflectens ad Aquilonem redit in locum ſuum. Quòd verò omnis locus citra tropicum Cancri habeat obliquitatem maiorem,quàm ſit ſuminus Solis receſſus à linea æquinoctiali , conſtat quia duo tropici æquè diſtant ab illa linea , & circuli Arcticus & Antarcticus à polis, habebit ergo regio quæcunque tantò plus obliquitatis quàm id ſpatium ſit,quantum diſtat ab ipſo tropico,quod omninò ſit aliquid,ſi citra illum ſita eſt.

CAPVT SEXAGESIMVM TERTIVM.

IN eodem primo cap. Eccleſiaſtæ ita habetur: *Omnia flumina intrant mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.*

Mare cur non creſcat.

Antiquam hæſitationem vocat Ariſtol. in ſecundo cap.ſecundi Meteororum , cur mare non redundet.neque verò ſentiatur augeri,tametſi multitudo ingens tantæ magnitudinis fluuiorum in ipſum continenter influat.Nimirum inde licet intelligere , eam quæſtionem ab antiquiſſimis etiam Philoſophis agitatam eſſe , cuius deciſionem conſtat pendere ab ea opinione , quam quis habeat de fluminum generatione,& hanc à generatione fontium. Siquidem videmus(neque dubium)flumina à fontibus incipere & acceſſione fontium & riuulorum augeri.

De fluminibus.

Qui igitur cenſebit fontes ex ingenti illo barathro,& aquæ (vt ita dixerim)immenſitate,quæ intra terram eſt regurgitare, partim per patentes quoſdam poros,velut per quoſdam cuniculos,partim per ſolidam ipſam terram excolatos,dicet(quod in præſcripta oratione legimus)mare non redundare,quia quantum alia parte accipit , tantundem alia dimittit. Cuius ſententiæ Plato eſt inPhædone , vbi differens de magno illo barathro,inquit: *In hoc vtique receptaculum omnia confluunt flumina,*

flumina, atque inde rursus effluant. Aristotel. verò, qui de generatione fontium alter statuit, putat illos non ex vno communi principio fluere sed noua aliqua generatione fieri, suo in loco vnumquemque, meritò videtur refutare eam quæstionis antiquæ decisionem & excogitare aliam. Nimirum ipse censet in terræ cauitatibus gigni aquam, aëris, & vaporum qui illic sunt copiosi, congestione, ibique multarum guttularum continenti concursu, riuulos gigni, qui per meatus aliquos erumpentes fontes dicantur, quorum rursus coitione fiant flumina quæ per terram decurrant vsque ad mare, hoc vero ob suam vastitatem, non videri accessione fluminum augeri, esse enim perinde ac si per ampliſſimam mensam effundas aquæ cyathum. Disserendum igitur in primis videtur de fontium generatione, vtro doctorum modo fiant, & an eodem modo omnes, deinde ad antiquæ dubitationis solutionem, veniendum. Aristoteli videtur fieri non posse, vt fontanæ fluuialésque aquæ effluant ex mari, cùm in illud influãt, quia cũ aqua mouerinullo modo possit, nisi ab editiori in humiliorem locum, fieri non potest, vt in eumdem locum influat à quo effluxerit, quia erit idem locus seipso eminentior, & humilior. Quæ causa est, vt non possint arte fieri vlli fontes perpetui, præcipuè non accedente vacui necessitate, quæ certè in terræ cauitatibus non accederet quia possunt facilè repleri aëre. His possis addere tam insignem aquarum fontanarum à marina differentia, si enim ex mari vt ex communi alueo omnes fluerent. videntur, & sui, & maris futuræ similes, nunc autem, & à seipsis dissident multùm, & à mari quàmplurimùm, cùm paucæ salsæ sint. Cùm igitur hic modus generationis fontium his argumentis videatur tolli, supereſt alter, ex vaporibus scilicet, & aëre densatis intra terræ cauernas generari denuò aquam, que per quosdam hiatus exiens fons dicatur, atque deinde aliorum accessione increscens, etiam fluuius. Quam sententiam confirmat Aristot. dicens hac causa ad radices montium oriri semper fontes, neque in media planitie humilium vallium, neque in summis montium cacuminibus, quòd ex sublimium partium cauitatibus ad humiles guttatim destillet aqua, atque stillarum concursu colligatur. Cæterùm si quis rectè consideret, videat argumenta quæ contra aliam sententiam dicuntur esse solubilia, & quæ in huius confirmationem communia. Nam primo illo (quod & maximum esse videtur) non fit, vt non possit aqua influere in eundem locum à quo effluat, sed vt non secundum eandem partem. Quid autem prohibet mare,

Fontium generatio.

Differẽtia aquarum.

adeò vaſtum cùm ſit, & immenſæ profunditatis, ſecundum aliam partem recipere influentes aquas, ſecundùm aliam demittere effluentes? nimirum in arte factis fontibus machinari conantur, vt idem congus circulo quodam influat, & effluat. At verò in mari non ita euenit, neque eadem aqua quam in mare deponit Tagus, redibit, inquam, in eiuſdem fluminis exortum, ſed in mare deponit, & ex barathro illo immenſo quod intra terram eſt exhaurit. Sed dices quo pacto exhaurit? certè vt in hominis corpore, magna ſanguinis copia in hepate eſt, & corde, decurrit verò inde per totum corpus per quoſdam anguſtos canales, quos vocamos venas, ita intra terram maximæ quædam cauitates ſunt aqua plenæ, indéque per quoſdam cuniculos, ſeu mauis, per quaſdam venas decurrit per totam terram, vſque ad eius extremitatem, atque vbi euenit venarum aliquam ruptam eſſe, aut hiare, fons fit maior aut minor, vt ipſa eſt vena, aut hiatus. Atqui hoc ita ſe habere, apertè indicant verba illa capitis ſeptimi Geneſeos, *Rupti ſunt omnes fontes abyſſi*, hoc eſt, omnes fontes, qui ex ingenti aquæ abyſſo (hoc eſt, quod Poetæ barathrum vocant, ſeu tartarum) procedunt, ruptis venis eruperunt. & ita effuſa aqua abyſſi inundauit terram, vt ſi quis ruptis vbique venis exhauriat ſanguinem hepatis, ac totam corporis cutem commaculet Sed dices perſtans adhuc in primo argumento, quandoquidem ex terra & mari vnicus conſtat globus fieri non poſſe, vt aqua per illos meatus, ſiue canales, ſupra globi illius extremitatem, ſeu ſuperficiem efferatur, ferretur enim ſurſum ſublimior fiens toto mari à quo naſcitur. nullatenus igitur efferri poteſt in montes, ex mari & reliqua terræ planicie ſublimiores, at verò plerique fontes deſcendunt ex ſupremis montibus decurrúntque in terræ planitiem, ac per eam in extimam ſuperficiem maris, non igitur ex mari veniunt, ſed in ipſis montibus generationem habent non aliter ac pluuiales aquæ in nubium regione. Non eſſet (arbitror) quod reſpondere poſſemus, ſi mare, & tota aquæ moles in ſuo loco conſiſteret firmiter, vt terra, neque agitaretur hac & illac ob vlla alia cauſa, quæ accederet. Nunc autem non ita fit, quinimò videmus mare aſſiduè agitari, nunc quidem flato quodam ordine tumeſcens, & detumeſcens, nunc temerè per tempeſtates inſanas vſque ad nubes elatum, &, rurſum ſubſidens, quos motus, vix dubitare quiſpiam poſſit, ad concluſos intra terram, & aquam flatus referri. Nam

Abyſſus.

aduer-

aduentante tempeſtate, antequam per apertum aërem ventus reflet, ſentitur intrinſecus aqua agitari, & cũ ipſo mari s æſtu quotidie aduentat aura quædam, ex aqua impetu interni flatus agitata, erumpens. Quale igitur hoc eſſe, videmus, circa hanc extimam ſuperficiem tale quiddam neceſſe eſſe intra terram in contrarias partes fieri: agitari igitur interiùs aquam à flatu, & à barathro per terræ cuniculos in partes mari etiam ſublimiores efferri, partim quidẽ ab impellente flatu pulſam, partim etiam ab erumpente, quærentéque exitum tractam, vt eſt ſcilicet via. Cùm igitur hoc ita habeat, putandum eſt, eſſe in ſupremis terræ partibus cauitates quaſdam, quæ cùm aqua agitata eò vſque pertingit, replentur ſupernè, & cùm reliqua aqua retrocedit quæ eas repleuerat, manet velut in ventribus quibuſdam ſenſibilibus, à quibus per terræ rimulas defluens, in mare iterum recurrit. Neque verò non erunt hoc modo fontes perennes, nam inundationes illæ ſubterraneæ tam repetunt crebrò, aqua nunquam manente, ſed ſemper agitata, vt antequam ventres illi exhauriantur, anticipent repleri. Sunt verò flatus, & aqua ſibi mutuò cauſa agitationis, nam aqua deorſum cadens illum premit denſátque, ille plus ſatis compreſſus, & quærens laxamentum, illam trudit, híſque mutuò fientibus, ſunt intra terram magnæ turbationes, vt & in animalium ventre (vt in dicta perſtemus conparatione) euenit, humores & flatus ſúſque déque verſari, quia & craſſiſſimas fæces à flatu ſolent vſque ad ſupernum ventriculum, ab imo ventre eſſerri. Hac igitur terræ marísque diſpoſitione, ſapientia Dei librabat fontes aquarum, hoc eſt, ita aquas diſponebat alias partes eleuans ac ſuſpendens, alias deprimens, vt nunquam ceſſaret fontium fluminúmque decurſus, quibus, velut verbis, terra omnium mater, animantia omnia potaret, & ſatis omnibus, ac fonte naſcentibus alimenta præberet, vt inquit Philo.

Mare cui agitetur.

Flatus agitationis cauſa.

De hac aquarum diſpenſatione gloriatur ipſa Sapientia capite vigeſimoquarto, dicens: *Ego ſapientia effudi flumina. Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio, ego quaſi fluuius Dorix, & ſicut aquæductus exiui de Paradiſo. Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus eſt mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare.*

Hæc verba haud dubiè innuunt dictam aquarum diſtributionem. Quod ipſarum ſi tam ampla differentia, facit percolatio. Nam & Ariſtoteles ipſe dicit, demiſſis in mare vaſis cereis extrahi dulcem aquam, tamen quod percoletur quod dulco

& potulentum eſt ſalſis & terreis extra relictis. Quin & terrea, ac lapidea quædam vaſa ſunt, per quæ excolata aqua redditur melior, ex corpore verò per quod permeat, ſemper aliquid trahit. Quid ergo prohibet hoc idem excolanda per terram aqua fieri? Accedit, fontes non exire ex maris conſpicua parte, ſed ex barathro, quod quia intra terram reconditum eſt, neque ita à Sole exauritur, minus erit ſalſum. Hæc igitur argumenta debilia ſunt. Illud verò commune, naſci plerunque fontes ad montium radices. Dico autem commune, quia ſecundùm vtramque opinionem idem euenit, nam cùm aqua naturaliter feratur deorſum, etiamſi rumpatur vena, non decurret per terram niſi rumpatur in montibus, neque quidem in ſuprema eorum planitie, ſed qua iam declinant. Alioquì ruptura venæ in locis planis fiunt puteꝰ. Hæc igitur Platonis ſententia, quæ adeò conſonat ſacris oraculis, nihil videtur admittere incommodi. An verò & Ariſtotelea adeò probabilis ſit, expendendum, non enim videtur. Nam ſi fontanæ aquæ perinde generantur in terræ cauernis, vt pluuiales in nubium regione, eueniret certè in illis, quod & in his, ſcilicet, neque eſſent perennes, neque eiſdem in locis ſemper fierent, ſed, vt pluuiæ in certis fierent temporibus & locis. Præterea nubes fiunt ex aere & vaporibus loci frigiditate craſſeſcentibus, cauernæ verò terræ non ſemper frigidæ ſunt, ſed in æſtate ſolùm, quare in hyeme cùm ſunt calidiſſimæ, vt & animalium ventres non manarent fontes, ſed ſolùm in æſtate, euenit verò contrà omninò, per hyemen enim fluunt abundantiùs, per æſtatem extenuantur omnes, & areſcunt plurimi. Quòd ſi dicas non gigni eam aquam craſſeſcente aëre à frigore, ſed congeſtione vaporum à calore reſolutorum, vt in operculis ollarum ex aqua feruente, eueniret contrà, vt per æſtatem nulli fontes fluerent, cùm totus calor ſit extra terram, at verò fluũt plurimi, iique frigidiſſimi, ac nonnulli etiam ſunt qui obturati per hyemem, fluunt æſtate ſolùm. Quòd ſi dicas, æſtate fieri refrigeratione, hyeme congeſtione reſolutæ calore aquæ, præterquam quòd videtur figmento ſimile, non eandem eſſe toto anno fontis perennis generationem, eueniret vt Vere & Autumno minùs, tenuiúſque fluerent quàm hyeme & æſtate, cùm ſcilicet neque frigus eſſet tantum, vt craſſitiem inferret, neque tantus calor, vt ſolueret aquam in vapores, itaque haberent fontes quotannis duo incrementa & totidem decrementa. Tamen non ita euenit, ſed vniuerſum cùm ignis abundat, decreſcit tota aquæ moles, cum extenuatur ignis, abundat aqua. Quapropter cùm fontes ac flumina, ex tota aquæ

Fontes vnde.

mole,

Digitized by Google

& ingenti illo barathro(quod nihil aliud est quàm recondita maris pars)decidantur;tabescunt cùm prævalent calor & siccitas,abundant cùm contrariæ virtutes, hoc est frigus & humor præcedunt.Constat igitur ex dictis,verissimum esse quod sacra testantur eloquia,fontes aquarum nasci ex abysso. Quid verò magis conspicuum in quibusdam & fontibus & puteis, qui cum ipso mari sentiunt fluxum,& refluxum,quem æstum dicimus? cur autem non omnes, & cur eorum qui vt mare æstuant,quidam augescente mari augescunt,subsidente subsident,quidam intumescunt detumescente, & tumescente detumescunt? Dictæ sunt causæ super caput trigesimũ octauum Iob, nunc illud vnum dicimus consentaneum admodùm esse putare, eos fontes, qui simul cum mari mouentur,ab eodem principio impelli, haberéque cum mari partium continuitatem, quam nisi per barathrum, habere nequaquam possunt. Porrò,quod in quibusdam fontibus euidenter agnoscitur, de omnibus æquum est putare,erire scilicet,ex communi aquarum principio, mari. Neque verò hoc verum non erit etiamsi excolatæ per terram aquæ ex mari, accessio aliqua fiat ex vaporibus,siue densatis,siue congregatis, nam & vapores ipsi ex aqua fiunt. Vt igitur destillantem ex alambico aquã,nemo negat exire ex herbis quæ in illius fundo sunt, etiamsi intercedat resoluti congestio,ita ne illam quidẽ aquæ partem,quæ fontibus & fluminibus accedet,ex vaporibus genita,siue intra terram,siue in nubium regione,negandum à mari exire, illud enim est totius humiditatis prõptuariũ. Fatendum ergo omnia flumina à mari exire,& in illud reuerti,quod,præter dicta, vel facilis expeditáq; antiquæ dubitationis dilutio indicat,nimirum mare,etsi in illud flumina intrent omnia non redundat,quia ab illo etiam exeunt. Nam quam Arist. reddidit causam, minùs probari potest. Quia enim vastissimum est mare; & influentia flumina non vna in parte aceruantur, sed diffonduntur per illud extensa, putat latere, neque sensibilem vllam molem posse addere. Quod quidem si vno tantùm die, aut vno mense,aut etiã vno anno,aut,si placet,annis centum fieret, probabiliter diceretur,si tamẽ infinito iam tempore (vt ipsemet author putat)influxerunt,necesse est plus aquæ quàm totũ ipsum contineat mare,ingessisse,atq; ita redundasse iam multò antè in totã terram. Neq; si dicas,mare Solis vi ad Meridionalem plagam assiduè absumi,plus quàm accessione fluuiorum possit augeri,effugies dubitationem non enim minùs augetur ipsum per se mare sub polis, quàm extenuatur sub Zodiaco,quapropter illis exæquatis, redundabit quod ex flu-

Fontium & puteorũ æstus.

minibus accedet, denuo genitum Non igitur illa cauſa eſt, qua mare non redundat, ſed quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM.

CAPITE 1. Eccleſiaſtæ: *Ego Eccleſiaſtes, fui Rex Iſraël in Hieruſalem, & propoſui in animo meo quærere, & inueſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea.* Cap. 3. eiuſdem ita habetur: *Cuncta fecit bona* (Deus ſcilicet) *in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus, ab initio vſque ad finem.* Rurſus in calce capitis octaui eiuſdem libri: *Et intellexi, quòd omnium operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt ſub Sole, & quantò plus laborauerit ad quærendum, tantò minus, etiamſi dixerit ſapiens ſe nosse, non poteris reperire.* Et rurſum: *Cuncta res difficiles, non poteſt eas homo explicare ſermone.* His oraculis duæ continentur aſſertiones: altera; ſtudium Philoſophiæ naturalis, & deſiderium agnoſcendi rerum cauſas, inſitum eſſe naturaliter hominibus, neque fluere ex aliquo vitioſo affectu, vt multas rerum prauarum appetitiones, ſed ab ipſo Deo rerum omnium, & naturæ parente, & authore, illis eſſe tributum. Siquidem hanc occupationem peſſimam, id eſt maximam, & laboriosiam, non, inquit, ipſi ſibi à natura declinantes conquiſiere, ſed dedit Deus filiis hominum, & mundum tradidit diſputationi eorum: itaque cupiditatem Philoſophandi illorum animis inſeuit mundum verò poſuit illis ob oculos, velut quoddam ænigma, & prima quidem aſſertio hæc eſt. Altera, Homines, quantumuis ſtudio Philoſophiæ inſudent, fieri non poſſe vt aliquando inueniant rationes & cauſas eorum quæ fiunt ſub Sole, ſed neceſſe eſſe, vt omnes in earum inueſtigatione, dum ſint in tenebris ſenſuum horum, plus aut minus hallucinentur, & de iis etiam quæ ſibi videntur probabiliſſima, niſi ſeipſos velint fallere, dubitent. Non enim, inquit, dedit Deus hanc occupationem hominibus inueſtigandi ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole, vt conſequuti certam eorum notitiam, fiant ſapientes, ſed vt occupentur in ea, ſapienter inueſtigantes. Nimirum homines non tam dici debent ſapientes, quòd ſciant, quàm quòd inueſtigent non ineptè. Qui proinde mihi videntur vocari Philoſophi, id eſt, ama

Mundus ad ſtudium Philoſophiæ.

amatores ſapientiæ potiùs quàm σοφοί, id eſt, ſapientes. Non enim tam ſciunt, quam ſcientiæ amore capti inueſtigant. Propoſitæ itaque ſunt duæ aſſertiones. De prima quidem omnes conſentiunt, ſiquidem eum appetitum omnes perſentiſcunt in ſeipſis. Vnde quidam naturam ſequuti, Philoſophiæ vacant, alij eam naturam in vitium commutantes, in curioſitatis peccatum incidunt vana & ſuperſtitioſa conſectantes. Veriſſimè itaque dictum eſt illud ab Ariſt. *Omnes homines naturaliter ſcire deſiderant.* Vt itaque vitam & fœlicitatem (quamquam de ea variè ſentiunt) omnes naturaliter exoptant, ita & ſcientiam naturæ quam in parte fœlicitatis etiam ponunt, iuxta illud Poëtæ: *Fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.* Obiiciet fortaſſe aliquis Socratem, qui hanc Philoſophiam videtur ſpreuiſſe, & eam ſolùm probaſſe, quæ ad mores formandos pertineret. Cæterùm, ſi conſulamus Galenum in libro de hiſtoria Philoſophica, intelligemus facilè, eum virum non neglexiſſe eam Philoſophiæ partem, quam meliùs etiam, quàm multi aliorum excoluit, ſed damnaſſe ſuperiorum Philoſophorum inſtitutum, qui in ea ſuorum ſtudiorum ponebant finem, & vni Philoſophiæ parti Phyſicæ, cui ſoli illi vacauerant, duas adieciſſe, rationem ſcilicet, & moralem. Ipſe etiam Eccleſiaſtes in initio capitis ſeptimi videtur arguere Philoſophos, dicens: *Quid neceſſe eſt hominis maiora ſe quærere, cùm ignoret quid conducat ſibi in vita ſua?* Tamen re vera non vituperat ſobriam Philoſophiam, ſed (vt ipſiuſmet verbis vtar) verba plurima, multam in diſputando habentia vanitatem. De ſecunda aſſertione plurimum altercatum eſt. Nam cùm fuerint penè innumeræ Philoſophorum ſectæ, quæ in tres primas differentias diſtributæ ſunt, Dogmaticorum, Academicorum, & Scepticorum in Dogmaticis fuêre Peripatetici, Stoici, Epicurei, Pythagoræi, & alij innumeri. Academici, Socrates, Plato, Clitomachus, & Carneades, Sceptici, Pyrrho, & Zenocrates, & Anaxarches Abderyta, & multò pòſt, Sextus, in ea ſecta nobiliſſimus, qui eam etiam auxit. Galenus addit duplices alios Philoſophos, Contentioſos, ſcilicet, & Mixtos. Contentioſos, dicit fuiſſe eos, qui nihil aliud quàm ſuperiores eſſe cauſſis contendebant: in his dicit fuiſſe Euclidem, Menedemum, & Clitomachum. Mixtos eos, qui partim Sceptici, partim Dogmatici fuêre, vt Xenophanes, qui ſolùm aſſerens omnia eſſe vnum, & Deum eſſe finitum immutabilem, & ratione præditum, de alijs omnibus dubitauit: & Democritum, qui nulla alia de re ſuam ſententiam tulit, quàm de atomis, vacuo, & infinito. Cæterùm Contentioſos, ſatius eſt à numero

Philoſophiæ naturalis deſiderium.

Philoſophorum ſectæ.

Digitized by Google

Philoſophorum reiicere, & Sophiſtas appellare : Mixtos verò intelligere cum prioribus. Cùm itaque fuerint triplices Philoſophi, Dogmatici, Academici, & Sceptici, ſoli Dogmatici affirmare quædam auſi ſunt, atque ſua placita quaſi certa & ſtabilia pronunciare.

Academici, nihil certò ſciri poſſe, ſed ad veriſimilitudinem quandam, & probabilitatem poſſe procedere diſputationes. Sceptici, nihil de vlla re affirmantes, neque negantes de omnibus æquè dubitant. Atqui, ne illud quidem, an ſciri poſſet quidpiam, an non, affirmabant, aut negabant, ſed in ore ſemper habentes illa familiariſſima verba, *Nihil definio, & nihilo magis, & fortaſſe, & fieri poteſt*; & ἐποχὴ, quaſi ſubtraho iudicium. aut vtentes aphaſia, & acriſtia, hoc eſt, taciturnitate, & incertitudine, iudicare recuſabant. Verumenim verò ſi quis conſideret, quos illi vocabant modos Epoches, ſiue cauſas ob quas retineri ſemper debeat aſſenſus, facilè intelliget, Sceptícos, multò etiã magis quàm Academicos, deſperaſſe aliquid ſciri poſſe. Modi enim illi Epoches, ſunt argumẽtorum genera, quibus indicatur, non ſolùm nullius rei comparatam adhuc eſſe ſcientiam, ſed ne fieri quidem poſſe deinceps. Veteriores Sceptici decem modos Epoches excogitauerunt, poſteriores adiecerunt quinque. Quibus rurſum alij, alios duos. Quos omnes licet videre in libro Pyrrhonicarum Hypotheſeon Sexti Philoſophi, & in Pyrrhonis vita apud Diogenem Laërtium. Mihi ſatis ſit eorum nonnullos proferre quibus maximè quod propoſitum eſt indicetur. Redigunt illi omnes illos modos in tres, quos eſſe dicunt, à cognoſcente, & ab eo quod cognoſcitur, & ab vtroque : in modis à cognoſcente eſt differentia organorum ſenſuum, quæ eorundem ſenſibilium, facit adeò diuerſas phantaſias, vt nequaquam conſtare poſſit quid rei inſit verè, quid tantùm appareat. Differentia verò ſenſuum, eſt in differentia multiplici animalium, & ipſorum hominum inter ſe, & affectionum multiplicium, quibus eiuſdem hominis eadem pars variè ſemper afficitur. Nam cùm experiamur, mel videri mihi album & dulce, icterico flauum, & amarum, & eidem homini eundem cibum, nunc eſſe ſuauem, nunc ingratum, quòd homo affectus morbota diſpoſitione ſit, ſed & ſine omni præter naturam affectione, quòd eſuriat, aut ſatur ſit: cúmque eadem res appareat illi rotunda, huic oblonga, huic ſimplex, illi gemina, quòd pupillæ figura mutata ſit, aut quòd altera ab altera pupilla deſciuerit, conſtat futurum, vt neque omnibus animantibus res appareant eadem, ſed quæ aliis albæ, aliis pallidæ, aliis rubræ: quæ aliis rotundæ, aliis angulatæ,

Epoches.

ita

ita etiam dulces, amaræ, ſalſæ, aut acidæ. Nimirum eſt compoſitio & temperies animalium multiplex, atque adeò organum viſus, qui putatur eſſe perſpicaciſſimus ſenſus, & ad conſequendam certam rerum notitiam optimus, habet miram varietatem, quotuplices enim ſunt colores oculorũ? Si igitur differentia organi ſenſus facit eiuſdem rei diuerſam phantaſiam, animalia verò omnia differunt ab aliis omnibus cõpoſitione & temperie omnium organorum, & ſinguli etiam homines ab aliis omnibus nonnihil, & ſinguli bene valentes ab ægrotantibus, & ipſimet bene valentes à ſeipſis nondũ ægrotantibus, ſed naturaliter mutatis, per ætates, per animi motus, per caſu incidẽtes cogitationes, per corporales motus, vt quòd ambulauerit, aut ſederit, comederit, aut biberit, aut abſtinuerit, dormiuerit, aut vigilauerit ſine vllis autem mutationibus, ne minimũ tempus poteſt homo perſiſtere, certè nihil poteſt, vniuſmodi apparere, neque diuerſis animantibus, neque hominibus multis, neq; eidem alio tempore, ſed quod huic animali tale, illi alterum, huicque homini & illi, ſed & huic hodie & cras, atq; adeò veſperi & mane. Vt autẽ hoc in externis ſenſibus, ita habet in internis. Nam non minorẽ eſſe differentiam iudiciorum quàm ſenſuum conſtat cùm vix duobus hominibus eadem res placeat, ſed quod alius probat, alius maximè deteſtetur, & eadem de re alius lætetur, alius mœreat, alius iraſcatur. Quin & idẽ homo eiſdem verbis nunc iraſcitur, quibus nuperrimè placabatur. Atq; adeò de eadem re interrogati, vt an hoc honeſtum ſit an turpe vix duo homines eadem reſpondeant, non ſolùm è vulgo, ſed & ex iis qui conſentur ſapiẽtiſſimi: & quod magis mirere idem homo nihilo factus doctior, aut indoctior, eadem de re mutat ſententiam, ſine nouis nonnunquam argumentis, ſed quò ipſi eadem prorſus nunc diſpliceant, quæ placebant anteà; vſque adeò videntur in nobis omnia continenter mutari & rerum earundem mutare phantaſias. Igitur à natura cognoſcentis accepto argumento, videtur nullius rei certam & ſtatutã haberi poſſe notitiã, ſed cenſeri omnia qualia apparent, qualia autem ſint vera, nos ſcire haud poſſe. Ab eo etiam quod agnoſcitur, capitur ſimile argumentũ. Eadẽ enim res, ſecundùm ſubſtantiam prorſus nõ mutata, ſed quod alio modo obiiciatur, eidem homini & eodem tempore, videtur diuerſa. Nã res quàmplurimæ alio colore eſſe videntur integræ alio comminutæ. Argenti certè fruſtum candidum videtur, eius verò ramenta nigra. Aqua etiã, quæ nunc nigra, nunc decolor eſſe videtur, concreta in glaciem fit candidiſſima. Lapis quoque Tenareus eſt viridis, & comminutus par-

Téperies multiplex.

Tenar. Lapis.

Digitized by Google

t culæ albæ. Sed & citra comminutionem ſunt quàmplurima, quæ huc aut illuc verſata, alio & alio apparẽt colore ſed & ſaporem etiam mutant multa quòd integra aut cõminuta, hóque in maiores aut minores partes, deguſtentur: quædam etiam alium admota, alium affricata, alium comminuta odorem præ ſe ferunt, quamquam inde, neque ſubſtantiæ, neque verarum qualitatũ (ſi quæ ſunt tales) mutatio vlla fiat. Ergo & ob id etiam quod agnoſcitur, fit, vt nullus poſſit iudicare, quales re vera res ſint, ſed quales appareant. Ad vtrumque, id inquam, quod agnoſcit, & quod agnoſcitur pertinent miſtiones, quæ plurimum etiam detrahũt exactæ cognitioni Nam & ob naturales miſtiones rerum omnium (cùm exactè ſimplex nulla ſenſibilium ſit, & ipſum organorum, & medij, quod vtriuſq; gratia cognoſcentis inquam & cogniti, in iis quæ per mediũ aguntur eſt neceſſarium euenit, vt nihil occurrat ſenſui ſimplex, Nam guſtabile nihil eſt, quod nõ conſtet diuerſis ac non etiam aliquando, contrariis partibus. Iam verò in ipſa lingua cùm ſaliua miſcentur, vnde, vt ex alijs omnibus condituris ſaporẽ variare neceſſe eſt. Calores quoq; cum coloribus miſcentur in medio. Quo fit vt aliæ iuxta alias res poſitæ colores mutent, & in vmbratili loco & in Sole. Sed & varij illi oculorum colores, qui ſecũdùm iridem, corneam & coniunctiuam tunicam ſunt, & inter ſe inuicem, & cum extrinſecus ſubeuntibus ſpeciebus miſcentur variè. Nihil ergo ſyncerum ad ſenſum venit ipſum, quare neq; exacta rei cuiuſquam notitia haberi poſſit. Si enim vnicum idemq; ſemper eſſet, & nullam prorſus mutationem ſubiẽs ſenſus qui agnoſceret, ipſum verò ſenſibile mutationes ſubiret ex modo obiiciendi, aut etiam ſi ne ipſum quidem ſenſibile mutaretur, cauſa autem medij, aut eorum quæ neceſſariò accedunt, ſimplex ſyncerũque non occurreret, nulla prorſus notitia poſſet eſſe exacta, quãtò magis cùm organorũ ſit tanta varietas & eorundem tam multiplices affectiones, & ipſa ſenſibilia nunquam non alio & alio modo mutentur, & miſceantur, omniáq, & interna & externa, & ad ſenſum & ad ſenſibile ſpectantia, phantaſiam permutent. Hæc & alia multa huiuſmodi ſunt Scepticorum argumenta, quæ conſtat non eò tendere, vt indicent notitiam certam rerum comparatam hactenus non eſſe, ſed ne cõparari quidẽ poſſe, ob naturã & conditionẽ tenſuũ & ſenſibiliũ. Igitur cùm tres fuerint primæ ac capitales ſectæ, vnica cauſa eſt affirmare, ſe quidpiam ſcire. Duæ negãt ſciri aliquid poſſe. Quibus plurimũ videntur adſtipulari præſcripta verba Eccleſiaſtici. Atqui ego ita ſtatuo Nullius ſubſtantiæ habere poſſumus per ſeſe notitiam

De ſcientia opiniones.

quam

quam vocant intuitiuam, quia nulla via eſt ad intellectũ niſi per ſenſus, ſenſus verò patibiles tantũ percipiunt qualitates. Accidẽtiũ haberi poteſt notitia per ſe: ſed ob inſtabilẽ ſenſuũ & ſenſibiliũ naturã, & ſentiendi modum, nũquam axacta. Portò aſſertiones quædã ſunt per ſe noctæ, quarũ aſſenſus natura nobis inſitus eſt, aliæ verò ſunt quarum ex primis mõſtratorię colligũtur. Primarũ habetur ſciẽtia naturalis, aliarum verò ratiocinãdo conquiſita. Huiuſmodi ſunt pleræq; Mathematicarum theſeõ, quia de immaterialibus prorſus rebus enunciantur. Eorum verò quæ in opinione verſantur, cuiuſmodi ſunt omnia Phyſica problemata. conſtat nullum prorſus ſciri poſſe, quia ſi quodpiam illorum ſciretur, accedẽte ſciẽtia tolleretur omnis opinio, ſublata omni obſcuritate, & incertitudine, quæ non poſſunt abeſſe ab opinione. Non ſolũ autem non eſt hactenus comparata ſcientia Phyſicarũ aſſertionũ, ſed ne cõparari quidẽ poteſt, quia Phyſicus non abſtrahit à materia. Materialium verò notitia cùm pertineat ad ſenſus, non poteſt vltra opinionem procedere. Scientia enim eſt vniuerſalium & intelligibilium Itaque Phyſicus, quantumuis laboret, non poteſt ſuarum theſeon ſcientiam comparare. non tamen proinde debet more Pyrrhonicorũ dubitare de omnibus, ſed probabilioribus aſſentiri. Magna enim ſtupiditas eſt, putare omnium orationũ contrariarum eſſe parem vim etiamſi vbi probabilis eſt contradictio, neutri licet citra dubitationem aſſentiri. Sed dices, ſi nõ poteſt homo rerum naturalium ſcientiam aſſequi, quorſum eum appetitum Deus illi inſeuit? an tantùm vt cupiditate, cum deſperatione torqueretur? non quidem ſed primùm ſane (vt in præſcriptis oraculis legimus) vt occuparentur in ea, vt ſcilicet honeſta & laborioſa occupatione detenti minùs vacarent criminibus. Deinde & ob aliam quoq; longe potiorem vtilitatem, ſcilicet vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſq; ad finem. Itaq; datus eſt homini is naturalis appetitus, mundúſque in diſputationem, vt ſemper quærẽs, nunquã inueniat cauſas operum Dei. Sed quæ hinc vtilitas? maxima Ex nulla enim contemplatione potiùs quàm hac, venire poſſit homo in cognitionẽ Dei, & futurorum bonorum, neq; aliũde capitur melius argumẽtum. Cùm enim homini ſit ſcientiæ de natura appetitus naturalis, talis verò appetitus non poſſit eſſe impoſſibilium (quia omnis talis naſcitur ex priuatione ex potentia) conſtat eum talem ſcientiam conſequi poſſe omniuò. Quare ſi in hac vita, ac ſenſuũ horũ miniſterio, nõ poteſt, fit vt illũ maneat vita alia beatior, in qua à perpetua, qua in hac torquetur ſiti, ſit ſatiandus cum ſcilicet

Phyſica cur ignorentur.

Phyſicorũ vtilitas.

apparuerit

apparuerit gloria Dei. Simile etiam argumentum accipitur à beatitudinis naturali appetitu; & vitæ huius neceſſaria miſeria. Eadem enim ratione fit, vt ſæculum aliud beatius debeat expectari. Plurimum itaque confert Phyſica contemplatio ad cognitionem (vt diſertiſſimè dixit Diuus Paulus) inuiſibilium Dei, idque duobus maximè modis. Nam & per ipſarum rerum naturæ conſtantium pulchritudinem, & ob cauſarum quibus conſtant ignorationem; à Nicolao de Cuſa doctam ignorantiam appellatam, cum ſcientiæ appetitu coniunctam. Quorum illud vocat nos in cognitionem Dei, hoc futuræ vitæ, in qua optatam & tranquillitatem, & ſcientiam, Deo concedente, conſequemur. Argumentum a pulchritudine rerum cœperunt etiam Philoſophi. Nam Galenus capite vigeſimoſexto de hiſtoria Philoſophica, inquit, *Dei verò cognitionem habuimus ex pulchritudine quam cœlo meſſe ſpectauimus.* Nihil enim temerè aut caſu pulchrum oritur, ſed artificis alicuius opera. Plato quoque pulchritudinem mundi huius quam conſpicimus, pulchritudinis cauſæ exemplaris, quæ eſt ipſe Deus, argumentum eſſe affirmat. Sed in ſacris eloquiis occurrit paſſim hoc argumentum. Quid enim aliud eſt illud Pſalmi: *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum?* & illud Cantici, *Benedicite Sol & Luna Dominum, benedicite ſtellæ cœli Dominum, benedicite imber & ros Dominum:* & iterū illud Pſalmi: *Laudate eum Sol & Luna:* & iterum, *Laudate Dominum de terra dracones & omnes abyſſi, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Montes, & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri.* Quorſum enim inuitantur ad Dei laudē irrationalia, & inanima; aut quo pacto poſſunt laudare? certè non aliter quam ſuo factori atteſtata, atque potētiæ, bonitatis, & ſapientiæ, illi teſtimonium perhibentia. Eò quòd ſuo quodq; genere, valde bona, & pulchra ſunt & perfecta, ita vt non poſſimus quidquam addere aut detrahere iis quæ fecit Deus, vt timeatur capite tertio Eccleſiaſt. Innumera alia huiuſmodi teſtimonia ſunt in ſacris ſcripturis, pro noſtro autem inſtituto, ſatis ſit nunc vnum aut alterum protuliſſe. In ſecundo etiam argumento, quod ab ignoratione cauſarum naturalium accipi diximus, verſatur maxima pars eius diſputationis quæ habetur in libro Iob. Nihil enim aliud innuunt illa verba cap. trigeſimi ſexti, quibus Eliud ita affatur ipſum Iob, vt ſuo loco explicatum eſt: *Memento quòd ignores opus Dei, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum. Vnuſquiſque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens noſtram ſcientiam.* Alij etiam multa ſunt huiuſmodi, quorum pleraque propriam habent diſputationem in

Cœli inuocatio.

hoc

hoc libro. Illud verò in commune pro quàmplurimis ſciri oportet, non ſine magno ſacramento nos paſſim ſacris eloquiis admoneri, nunc noſtræ improbitatis, nunc debilitatis, nunc inſcitiæ, quia ex horum cognitione naſcitur firmiſſimum argumentum infinitæ bonitatis, potentiæ & ſapientiæ Dei. Quicunque enim concedet, hominem neque poſſe velle, neque facere, neque ſcire omnia quæ amari, fieri & ſciri poſſunt, ſed quædam velle, quædam inuidere, quædam poſſe, quædam non poſſe, quædam ſcire, quædam ignorare, cogetur neceſſariò concedere, eſſe aliquam in rebus præſtantiſſimam naturam, quæ velit, poſſit, & ſciat, quæcunque amari fieri & ſciri poſſunt. Nam quod ſimpliciter eſt poſſibile aut ſcibile, huic autem non eſt, neceſſe eſt ſit alteri. Alioqui eſſet ſcibile, & à nullo ſcibile quod quidem repugnantiam continet, quia paſſiua potentia refertur ad actiuam. Ergo quod ſcibile eſt, & ab homine ſciri non poteſt, ſciri poteſt ab alio. Porrò ab illo alio. aut omnia ſciri poſſunt, aut quædam etiam neceſſariò ignorantur. Si primum, id eſt quod quærimus, ſin ſecundum, erit rurſus alius cui illa patere poſſint, atque ita in infinitum ibitur, aut peruenietur tandem in naturam præſtantiſſimam, & omniſciam, ita verò & omnipotentem, & bonitatis infinitæ. Igitur agnitio noſtræ improbitatis, debilitatis & ignorantiæ, naturalis via eſt ad agnitionem Dei. Meritò ergo Deus Optimus Maximus tradidit mundum diſputationi hominum, ita tamen, vt non poſſit inuenire homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Vnde conſtat non ipſam Philoſophiam, ſed Philoſophiæ præſumptionem, & inanem fallaciam eſſe quæ decipiat, & a veritate ſeducat eos qui ſe opinantur eſſe ſapientes. Quod optimè inſinuauit Paulus ad Coloſſenſes capite ſecundo dicens: *Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiam, & inanem fallaciam.*

Mundus diſputationi datus.

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM.

ECCLESIASTES capite tertio dicit: *Didici quòd omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerent in æternum.* Quæ verba optimè videntur congruere cum Platonis ſententia, ſtatuentis, nihil eorum quæ à ſummo Deo per ſeſe, neque interueniente vlla naturalium cauſarum, effecta ſunt, interitum vllum habitura. Inducit verò ille in dialogo de Natura ſummum Deum, ita alloquentem Deos minores: *Dij Deorum quorum opifex ego & pater ſum, hæc attendite.*

Creata an erùt æterna.

Quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne siquidem quod vinctum est, solui potest, sed mali est, quod pulchre compositum est, séque habet bene, velle dissoluere: quapropter, quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles omninò non estis, neque tamen vnquam dissoluemini, neque mortis fatum subibitis, nam voluntas mea maius prastantiúsque vinculum ad vita custodiam, quam nexus illi, quibus estis tunc, cùm gignebamini, colligati. Sed nunc iam quid iubeam cognoscite. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda restant. Absque horum generatione cœlum imperfectum erit. Omnia enim animantium genera ambitu suo non continebit, contineat autem oportet, si est mundus perfectus omninò futurus. Hæc verò si à me fiant solo, vitáque donentur, dijs adæquabuntur. Quapropter accedite vos secundùm naturam ad animalium generationem, ita vt vim imitemini meam, qua in ortu vestro sum vsus. Atque eius quidem animalis, quod in ipsis tale futurum est, vt cum immortalibus appellatione conueniat, diuinúmque vocetur, principatúmque teneat, & iustitiam simul ac vos colat, ego vobis semen & initium tradam, vos cætera exequi par est, vt immortali natura mortalem attexentes, faciatis genereti sque animalia, subministrantéque alimenta augeatis, & consumpta rursus reficiatis. Ex hac oratione constat, Platonem censuisse, Deum Maximum, rerum cognoscendi facultate præditarum, nullam præter Angelos fecisse per sese, hominem verò & reliqua animalia fecisse per Angelos. Non quidem quòd Angelis vim creandi (vt nostri Theologi loquuntur) hoc est efficiendi ex nihilo, communicauerit, hanc enim vix eorum vllus tribuebat vel ipsi Deo, nedum vt possent Angeli illius esse capaces: sed quòd animalia omnia mortalia ab initio facta sint concursione causarum naturalium, has verò Angeli inter sese commiserint. Ita enim inquit: *Quapropter accedite vos secundùm naturam ad animalium generationem, hoc est, accedite, & causas causis admouentes, accipientes, scilicet, ex elementis iam creatis, idoneas cuiusque naturæ portiones, atque vt cuique congruit miscentes, facite, vt homo, ac reliqua oriantur animalia* In quem errorem suspicor Platonem inductum esse illis capitis primi Geneseos verbis (quis enim dubitet Platonem esse versatum in sacris?) *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Olfecisse sanè videtur Plato, non immeritò diuinus appellatus, nescio quid de diuinis personis, cùm scribens ad Hermiam dicat, testando Deum rerum omnium Ducem, præsentium & futurarum, ac ducis & causæ patrem Dominum. Quid enim sibi vult Deum rerum ducem, & Dominum, Ducis patrem nominans? cùm tamen sacratissimum sanctissimæ Trinitatis mysterium

Angeli creatores Platonis.

Digitized by Google

sterium non satis assequeretur (quis enim hoc in Philosopho requirat ?) suspicatus est, Deum efficiendi hominis curam, Angelis demandasse. At verò non satis attendit Plato oraculo diuino: *Faciamq; enim inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Ipse verò putat humani solùm corporis curam efficiendi, esse Angelis demandatam, mentes autem esse factas ab ipso Deo. Constat verò hominem secundùm mentem esse Deo similem, non secundùm corpus. Quapropter efficiendi hominem ad Dei imaginem & similitudinem, non potuit cura demandari iis qui in mentium effectione nihil possent. Nisi verò hìc Plato cum Epicuro censebat, Diis etiam esse humanas figuras Sed præter hæc constat, neque hominis, neque rei vllius earum quæ à Philosophis vocantur perfectæ, ortum primum potuisse esse naturalem. Nam nulla talium rerum, ortum naturalem habet, nisi à sibi simili, neque hominem vlla naturalis causa efficere potest, præter hominem. Primus igitur, ante quem non fuit alter, non potuit naturaliter oriri. Nisi quis imaginetur primum effectum esse naturaliter, sed per accidēs, hoc est, non à simili, sed aliarum causarum permistione, vt aurum & argentum chymicum fingunt. Constat verò consensu omnium Philosophorum, talem ortum perfectis animalibus denegari. Quod siquis plus satis Platonicus malit id dicere, quàm Platonem esse loquutum dissentanea; cogetur tamen fateri iuxta illius sententiam, omnium hominum imperfectissimum, & suo genere vilissimum, fuisse primum illum, móxque illi proximum, sensimque recedentes à primis factos esse meliores. Quod, primùm quidem, dissidet ab ea quam de primis hominibus omnes conceperunt. opinione, deinde etiam repugnat verbis Mosis, & ipsiusmet Platonis. Ille enim dicit, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*; hic verò dicit, delectatũ esse Deum opere. Sed in præscripta oratione dicitur, curasse Deũ vt mundus totus perfectus fierer, non esset autem talis, si præstantissimum animal adeò imperfectum euasisset. Fieri verò ex dictis cõstat, quia posteriores facti essent à causis propriis, & per se, primi verò ab alienis & per accidens. Non ergo secundùm naturã, neque à Diis minoribus factus est homo, sed creauit illum Deus ad imaginem & similitudinẽ suam, vt sacrum eloquium testatur. Non tamen in altera placiti sui parte, perinde errat Plato, sed verissimè affirmat, quod & Ecclesiastes Omnia quæ à Deo Opt. Max. per sese facta sunt, æterna esse, & interitu caritura, non quidem natura sua, sed voluntate diuina: quæ verò naturaliter oriuntur, omnia habere interitum naturalem. Primũ enim Plato, non minùs quam Arist. sed

Qualem Deum esse censeat Plato.

distin

diſtinctiùs etiam docet, omnia quæ vtcunque facta ſunt, interitum habere poſſe, ac diſſolui, ab eadem ſcilicet cauſa à qua facta ſunt. Nam quia Angeli non ſunt à natura facti, non poſſunt à naturali quapiam cauſa extingui, non minùs autem poſſunt à Deo in nihilum redigi, quam potuerunt ex nihilo fieri. Atqui quod natura factum eſt, neceſſe eſt naturaliter intereat, non tamen perinde eſt neceſſe, vt quod à Deo creatum eſt, aliquando ab eodem redigatur in nihilum, quia natura cauſa neceſſaria eſt, ac proinde neceſſitate quadam fit aliquando quidquid naturaliter fieri poteſt. & corrumpitur quod corrumpi. Deus verò nulla tenetur neceſſitate, ſed liberrima cauſa eſt, atque vt vult poteſt, ſiue facere ſiue diſſoluere, atque quia fecit poteſt etiam extinguere, ſed quia libet, poteſt etiam in æternum ſeruare. Eſt verò vt libertimus, ita & optimus, ac proinde efficere quidem voluit, extinguere verò & in nihilum redigere nunquam volet. Quæ verò ipſe per ſeſe fecit, nulla alia cauſa valebit diſſoluere, ipſe verò nunquam volet. Nunquam igitur eſſe deſinent quæ ab ipſo Deo per ſeſe effecta ſunt, ſed omnia opera Dei perſeuerabunt in æternum, Huiuſmodi ſunt Angeli, & corpora cœleſtia. Quid verò; annon de corporibus cœleſtibus ſcriptum eſt *Ipſi peribunt, & ſicut veſtimentum veteraſcent. Mutabis eos & mutabuntur?* Atque alibi, *Erit cælum nouum, & terra noua.* Præterea, non hæc ſolùm creauit Deus, ſed & terram, cuius nomine elementa intelligo omnia, quæ tamen conſtat eſſe naturali interitui obnoxia. Sed & Adamus, qui, vt dicitur in Euangelio Lucæ, fuit Dei, naturalem habuit interitum. Sed & ipſe Dominus & Deus noſter, ſecundus Adamus, qui natus eſt de Spiritu Sancto, mortuus eſt. Multis igitur rationibus videtur falſum, omnia opera Dei perſeuerare in æternum, interitum nunquam ſubeuntia. Ego quidem cœleſtia corpora ita exiſtimo innouanda, vt hæc quæ modò ſunt intereant, aliáque pro his, & ex his oriantur potiora, vt ex embrione animal, hæc ergo non delenda, ſed perficienda, donandáque meliori ſpecie, & natura, exuendáque volubilitate, quæ ab imperfectione, rerum ortui, neceſſaria naſcitur, donandáque æternæ, naturalíſque quietis appetitui, æternitati illi, & rerum omnium Sabbato magis congruente. Dicitur verò hoc cœlum periturum, non quòd eſſe deſinet & in nihilum abibit, ſed quòd deſinet eſſe tale, abiens in ſubſtantiam perfectiorem. Iam verò terra, & reliqua elementa, vt facta ſunt à Deo in initio, ita perſeuerabunt in æternum, citra interitum (mutata verò ipſa in pulchriorem ſpeciem) hoc eſt, ſecundùm ſe tota. Vt verò naturaliter intereunt, hoc eſt,

Deus liberrimus agens.

Quomodo cœlum & terra peribunt.

ſecun

ſecundùm partes. Tota verò terra ſemper ſtat, vt in Pſalmo dicitur. Porrò neque hominem, neque vllum aliud animalium, fecit Deus ex nihilo ſed ex terra & aqua (nam ex limo terræ) quapropter non fecit per ſe ſolus, ſed cooperantibus elementis. Vt & ſanctiſſimum Ieſu corpus ab Spiritu Sancto, cooperante verò etiam matre formatum eſt, vnde habuit vt mori poſſet & animalia omnia protoplaſta habuerunt vnde interirent. Hoc verò intererat inter hominem & reliqua, quòd in brutis nihil non eſt effectum ex terra, hominis verò pars præcipua, hoc eſt, mens, non potuit ex terra fieri, ſed ab ipſo ſolo per ſe Deo, dicentibus, vt Moſe, ita etiam & Platone. Quapropter conſentaneum eſt, eam partem interitu carere, atque adeò propter illius bonum, alteram aliquando ad vitam reuocari. Itaque nihil eorum quæ fecit Deus per ſeſe, ac citra alterius cauſæ concurſionem, videtur interitum habiturum.

Vt vel hinc accipi poſſit immortalitatis humanæ mentis argumentum, quòd neque ex corporalibus elementis, neque niſi ab ipſo per ſeſe Deo fieri potuit. Quod quidem Plato conſentaneè loquens, diſertiſſimè explicauit poſt præſcriptam orationem, his verbis: *Hæc ſatus in eodem rurſus crater, in quo mundi totius animam permiſcens temperauerat, ſuperiorus temperationis reliquias miſcendo perfudit, modóque quodam eodem, non tamen perfectas ſimiliter, ſed & ſecundo & tertio gradu à primis deficientes. Denique cùm vniuerſum conſtituiſſet, Aſtris parem numerum diſtribuit animarum* Hæc Plato: quia apertè docet, Deum cùm minoribus Diis formandi corporis humani curam demandaſſet ipſum per ſeſe humanas animas confinxiſſe, eadem ratione qua fecerat ipſos Deos, ſeu Angelos, & Animam mundi, atque eadem natura, etſi non æquè perfecta, ſed paulò inferiori. Secundo (inquit ille) & tertio gradu à primis deficientes. In Pſalmo verò octauo dicitur, *Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis.* Itaque hac in parte congruit diuinum oraculum cum Platonis placito. Ille enim dicit temperaſſe Deum in eodem cratere, ſuperioris temperationis reliquias permiſcendo (quæ verba innuunt ſimiles eſſe naturas (ac effeciſſe animas humanas modo eodem, non tamen æquè perfectas Diuinus verò vates dicit Deum minuiſſe hominé paulò minùs ab Angelis. Quod quidem conſtat non ob corpora dici (ob hæc enim belluis ſimillimus eſt, non Angelis) ſed ob animas, quas vt quoſdam Angelos, etſi ordinis aliquantò inferioris ipſe per ſeſe Deus efficit, & diuino quodammodo, neque homini ſatis intelligibili immittit in corpora nullo quidem tempore, antequam in corporibus ſint exiſtentes. Ita verò ſe habere rem, cuius qui

Philoſophiæ ignarus non ſit, videtur ſuaderi facilè poſſe. Nihil enim Philoſophis magis receptum eſt, quàm ſentiendi facultatem quancunque cum eo quod ab ea ſentiri poteſt habere ſimilem naturam, indéque naſci (ſimilium ſcilicet concurſione) ſenſum actu, & ipſarum facultatum differētiam. Atqui profectò in hoc video, in aliis ferè omnibus placitis diſſentientes ſectas conſentire. Nimirum vt ex Empedocle libētiſſimè recipiūt, Plato, Ariſtoteles, & Galenus, & poſt illos alij omnes. *Sentimus terrā terrā: aquam, liquore liquorē, aëre aëream ſubſtātiam, ignem quoque cernimus igne.* Eſt ſcilicet quædā naturæ communio, ſenſibilis, ſenſui, & ſentiendi organo neque aliter res cognoſcibiles ſubeunt in animam, quam vnaquæque per ſibi ſimile, ignea per igneum, aërea per aëreum, aquea per aqueum, terrea per terreum. Si igitur in homine eſt (vt quiuis, ni ſi ſtupidiſſimus, in ſe eſſe agnoſcit) facultas cogitandi de rebus incorporeis & incorruptibilibus, conſtat eſſe etiam ſubſtantiæ partem aliquam incorpoream, & incorruptibilem. Mirum verò, eſſe multos qui ſe doctrinæ nomine iactant, qui acerrimè diſputantes de diuinis, de incorporeis, de vno, ente, & bono, putant nihil in ſeipſis eſſe tale, quaſi verò ſi omnes homines eſſent nati ſine oculis, poſſet inter ipſos oriri vlla dubitatio de coloribus. Itaque quandoquidem humana mens ſubſtantiarum incorporearum habet ſenſum aliquem, incorporea eſt, & aliquid habet aliud quàm vt ſit corporis actus. vnde etiam fit, vt ex nulla materia facta ſit, & à ſolo Deo per ſeſe. Nam vim ex nihilo faciendi penes ſolum Deum eſſe poſſe, anteà indicatum eſt: ſi igitur à ſolo Deo eſt facta, vel ob hoc æterna eſſe cognoſcitur, ac velut Angelus Dei. Quoniam verò non eſt Angelis par, ſed paulò minùs perfecta, neſcio quā habet analogiā cum corporeis, ob quam ſeparabilis cùm ſit, poteſt eſſe etiam actus corporis & organorum ſenſus, ratio, forma, eſſentia, & Entelechia, quod corporei, & incorporei arctiſſimum vinculum, hominis naturam facit adeò mirabilem. Qua dignitate indigniſſimæ mihi videntur illæ belluæ (quo enim alio potiùs nomine appellabo eos, qui tanto ſtudio tales eſſe contendunt?) dicentes cum ſtultis (quos Eccleſiaſtes capite tertio inducit) *Vnus eſt interitus hominis & iumentorum, & æqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, ſic & illa moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta ſubiacēt vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum, de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumentorum deſcendat deorſum?* Hæc ſunt inſipientium voces.

Sēſus ſenſibilis & organi cōmunio.

Quo

Quorum inſipientia duplici mihi videtur conſtare errore, altero, quòd in quæſtione de re incorporea, & inſenſibili, vtuntur ſenſus teſtimonio, dicentes, *Sicut moritur homo ſic & illa moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia*, quaſi ſenſu exploranda ſit res hæc: altero, quòd negant fieri, quia quomodo fieri poſſit non intelligunt, Quaſi rationem aliorum omnium, quæ ſecundùm naturam euenire non negant, apertè intelligant, aut valeant inuenire quidpiam eorum quæ operatur eſt Deus ab initio vſque ad finem. Deberet eo potiùs, ſi modò eſſent ſobrij, propriæ ignorationis conſcientia dociles reddere, ac ſuaſibiles.

CAPVT SEXAGESIMVM.

SEXTVM.

ECCLESIASTES capite duodecimo ſiue Concionatoris: *Memento creatoris tui, in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, & appropinquent anni de quibus dicas, non mihi placent. Antequam tenebreſcant Sol, & lumen, & Luna, & Stellæ, & reuertantur nubes poſt pluuiam. Quando commouebuntur cuſtodes domus, & nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt molentes in minuto numero, & tenebreſcent videntes per foramina, & claudent oſtia in platea, in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad vocem volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis. Excelſa quoque timebunt & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur capparis. Quoniam ibi homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibũt in platea plangentes. Antequam rumpatur funiculus argẽteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam, & reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Hæc verba continent optimam ſenectutis ingruentis, & ad extremum vſque procedentis, atque adeò ipſius interitus, periphraſim. Metaphoricis enim loquutionibus ſignificantur ſenum labores & miſeriæ. *Memento* (inquit) *creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ* hoc eſt ſenectus, *& appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent.* Sané anni ſenectutis diſplicent. Nam & ipſi ſenes diſplicent ſibi, vſque adeò vt ſciamus, vel ob hanc cauſam in extrema ſenectute conſtitutos, ſolere libenter à vita diſcedere non aliter, ac qui longiſſimo, & inſanabili ſunt confecti morbo. Talis enim re vera eſt ſenectus, hoc ſolùm à morbo diſcrepans, quòd eſt ſecundùm naturam. Quod idem eluat penitus ſpem euadendi, aliter quàm per mortem. Cenſeo autem hîc ſacrum

Senectutis deſcriptio atque excelſes declaratio.

Concionatorem,nomine iuuentutis appellare,non ſolùm eam quam Medici ad trigeſimumquintum annum produci dicunt, ſed primam etiam ſenectutem,quam illi conſiſtentiam appellant,éſtque vſque ad quadrageſimum quintum. Nam ad hoc vſque tempus durant pleriſque vires, haudquaquam inſigniter labefactatæ,neque hebeteſcunt ſenſus,neque cani abundè proueniunt. Multò minùs aliæ notæ quas Concionator recenſet,dicens, *antequam tenebreſcant Sol, & lumen & Luna, & Stellæ*.Hoc eſt antequam debilitari viſus incipiat, & effugiat lucem,neque lumen ſuſtinere poſſit.Significat verò Sol diurnum lumen,nocturnum Luna & Stellæ *Et antequam reuertantur nubes poſt pluuiam*. Hæc verba ſignificant perpetuas & incoctiles valde ſenum coryzas. Nimirum coryza ex vaporibus crudis à ventre aut corpore toto aſcendentibus,primùm quidem,vt nubes quædam caput occupat,deinde denſata abit indeſtillationem, vt quædam pluuia. Cùm ergo aſſiduis quis conflictatur catharris, ſucceſſiuis vicibus citra intermiſſionem,nunc deſtillantibus,nunc recrudeſcentibus, perinde eſt, ac cùm nox à pluuia aliæ nubes reuertuntur.Quoniam ergo, vt Hippocrates in aphoriſmo author eſt, coryzæ valdè ſenibus non coquuntur,fit vt ob caloris naturalis debilitatem, & ciborum incoctiones,aſſiduè conflictentur, núncque grauentur crudis,ac difficulter ſpirent, nunc denſatis, excreent multa,& emungant.Et nunc eandem ob cauſam *commouentur cuſtodes domus,& nutant viri fortiſſimi*.Hoc eſt, ſenſus debilitantur,& crura præ corporis pondere vacillant. Nimirum exhauſtis ſpiritibus animalibus, cerebróque refrigerato, & ſecundùm propriam ſiccato ſubſtantiam,multis verò excrementis obruto, neceſſe eſt exiguum facultatis influere in neruos motus,& ſenſuum organa,atque ea per ſeſe eſſe inepta, & ad facultatem excipiendam, & ad exequenda ſua munia. Cùm ergo ſenſus & motus ad eandem animæ partem ad animalem ſcilicet,& ad eandem corporis partem,putà ad cerebrum ſpectent, neceſſe eſt patiantur ſimul. Magna autem proprietate vocantur ſenſus,cuſtodes domus,& crura viri fortiſſimi.Nam huic noſtri corporis domui dati ſunt ſenſus ad cuſtodiam,vt ſcilicet accedentium rerum perceptis noxis poſſit animal ſibi cauere.Quacunque enim alia facultate polleret animalis corpus,niſi ſentiret,cauere ſibi non poſſit,ſiue vreretur,ſiue ſecaretur, ſiue patereretur aliud quibuis. Propriè ergo ſenſus ſunt cuſtodes.Mouendi verò inſtrumenta fortiora multò ſunt, vt pote quorum munus in actione & corporis tranſlatione conſiſtit,non autem in paſſione,vt ſentire. Hanç ob cauſam affir-

Coryza quid.

Senſus cuſtodes corporis.

mat

firmat Galenus,etſi eadem facultas ſit,qua ſentimus,& mouemur, maiori tamen opus eſſe ad mouendum. Nimirum pars quæ mouet,apponit robur,quæ ſentit, patitur tantum. Atqui vel ex ipſo hominum ſermone conſtat.Dicimus enim robuſta eſſe crura,aut brachia,aures verò aut nares nemo dicit robuſtas,ſed expeditas,aut perſpicaces,ita etiam,& oculus & alios ſenſus. Si quando enim dicimus fortes aut robuſtos ſenſus, tranſlata loquutio eſt,aut non tam ob agendi vim, quàm ob diſpathiam,quam ſcilicet fortia obiecta ſuſtineant, neque facilè corrumpantur. Mouentia verò membra non ita, ſed ob transferendi,aut portandi vim.Cùm verò fortitudinis epithetum partibus omnibus, quibus eſt vis mouendi, congruat, multò magis cruribus,quæ tota vita totam corporis molem ſubſtentant,& transferunt. Hæc verò ſenibus vacillant, quæ de cauſa bacculis vtuntur. Porrò his ipſi ſunt molares dentes perpauci,& ij ipſi qui ſuperſunt otioſi ſunt,neque queunt ſuo munere rectè fungi, cùm ob maxillarum debilitatem, tum etiam ob eandem ipſorum raritatem.Incidens enim in ſpatia vacua cibus malè conteritur.Hoc ergo eſt quod dicit, *& otioſæ erunt molentes in minuto numero.* Dentes ſoli inter omnes noſtri corporis partes nunquam nobiſcum naſcuntur, ſed innaſcuntur iam ortis,& rarò vſque ad naturalem interitum comitantur,ſed excidunt priùs.Illud quidem vtilitate,hoc neceſſitate euenit.Non enim naſcuntur nobiſcum,ne lac è mammis ſugere,alimentum vtile ei ætati adeò,impediant; excidunt verò non ſine hominis damno, ſed ob radicis ſiccitatem, & alueolorum quibus clauorum ritu infixi ſunt,amplitudinem, quam defectus nutritionis maximæ, & ipſorum dentium affert.Diximus ſenious cuſtodes domus commoueri, hoc eſt, ſenſus extingui, In his verò oculi & aures ſolent noxam inſignē pati,*obtenebreſcunt*,enim aſpicientes per foramina, hoc eſt, oculi,*& obſurdeſcunt omnes ſitæ carminis*, hoc eſt,aures. Vtriuſque cauſa eſt debilitas facultatis eius quæ in cerebro reſidet,& in vtranque partem per neruos mittitur,& inſtrumentorum ineptitudo.Nimirum ſiccitate,& excrementorum congeſtione craſſeſcunt ſenibus ſucci oculorum, & membranæ anteriores dureſcunt, & corrugantur.Vnde,accedente præcipuè ſpirituum inopia,fulgor amittitur. Nonnullis etiam obturantur nerui optici. Auribus ſimile quiddam contingit, & tabeſcit interous & congenitus aëre:Sed videamus quod intereſt. *Claudent*(inquit)*ostia in platea,in humilitate vocis molentis.* Vocatur platea, humani corporis ipſa facies, quia illic ſunt omnes ſenſus, & omnis ad ſentientem animam pertinens

Cur dẽtes nobiſcum non naſcantur.

Cur oculi in ſenectute tenebreſcant.

Facies platea corporis.

negotiatio,omneſque cordis affectus facies declarat:nam timorem,mœſtitiam,& hilaritatem, Quò reſpiciens Poeta ille dixit:*O quàm difficile eſt,crimen non prodere vultu.* Salomon quoque quinto Prouerbiorum inquit:*Cor gaudens exhilarat faciem.* Eccleſi.quoque ca.13.ait,*Cor hominis immutat faciem eius, ſiue in bona ſiue in mala.* Certè cùm,totum corpus anima teneat, in facie multò euidentiùs ſe prodit.Quo fit, vt meritò cenſeatur adeò contumelioſum in faciem cædi quandoquidem in ipſos ſenſus atque adeò in ipſam animam videtur illata plaga. Qua eadem natura, cùm quidpiam irruit extrinſecus, accurrunt partes omnes in faciei cuſtodiam ſeipſas periculis obiicientes.Senibus vox eſt humilis ob debilitatem facultatis, quæ thoracem mouet,quia ad edendam vocem vehementi expiratione opus eſt. Quapropter non temerè centurio,qui ex aduerſo ſtabat (vt dicitur Marci capite decimoquarto)videſ quia ſic clamans expiraſſet, dixit, *Verè filius Dei iſte.* Nimirum qui ſunt morti proximi,ne edere quidem poſſunt vocem præ debilitate,nedum clamare voce magna.Præter facultatis autē debilitatem facit ſenibus humilitatem vocis,dentium defectus. Quia is ipſe ſpiritus qui expiratur,nō repercuſſus effluit,quare minùs ſonat Cui malo vt ſuccurrant,comprimūt introrſum labia quaſi vacua dētium loca ita obturaturi. Quare oſtia plateæ claudunt.Nimirum labia ſunt oris oſtia,os vt porta plateæ.Claudūt ergo oſtia in platea in humilitáte vocis molētis, hoc eſt,ob humilitatem vocis, quam faciunt rari molentes. Accedit quoq; ſenibus perui gilium,ob cerebri ficcitatē,& non rarò ob dolores aſſiduos cùm aliarum partium, tum vel maximè viarum vrinæ,& ob deſtillationes & excreatum.Quo fit, vt nunquā totam noctem dormiant, ſed plerunq; ſurgant ad vocem volucris hoc eſt ad galli cantum:expergiſcuntur enim, atq; ſi dolore vigētur,etiam ſurgunt noctu aliquoties,atque adeo eorum plerīq; antelucano tempore, aut ſaltem ſummo mane exurgunt. Nimirum eius ætatis eſt, citò ire cubitum diurno motu defatigatos,& citò tia exſurgere non dormientes, neque minùs defatigatos iacendo.Adeò nulla illis requies eſt,& meritò vita diſplicet.Hoc eſt quod dicit,*& conſurgent ad vocē volucris.* De cantu galli, vt qui ternis horis cantare ſoleat, quaſi motus cœli rationē habeat vt qui quibuſdam gentibus, & in exercitibus maximè, ad excubias noctis pro horologio ſit,dictum antea eſt in hoc ipſo opere: *Exaltabit quoque* (inquit) *timorē in via.* Hoc eſt mens quo;terrebitur,vbi ſe ire in mortem præcipitē homo ſentit,*Florebit amygdalus* hoc eſt,caneſcet quoq; caput & barba,vt floreſcens amygdalus. Nimirum hæc

Senes cur comprimant labia introrſum.

arbo

arbor omnium citiſſimè candeſcit. Cauſa canitiei eſt, redundantia pituitæ in alimento proprio, partium circa cutem, ob debilitatem naturalis caloris. Addit, *impinguabitur locuſta*. Quod de marina locuſta intelligi debet, ea eſt in animalibus oſtracodermis, hoc eſt, teſtacea cruſta tectis. Senibus ob ſiccitatem ſiccatur duteſcitque cutis, ac proinde locuſtis conferuntur, perindeque eſt dicere, impinguabitur locuſta, ac ſi diceret, creſcet calloſa durities in cute, quaſi locuſtæ cruſta fiat. Addit, *Et diſſipabitur capparis*. Quidam interpretantur. capparis nomine intelligi generandi potẽtiam, & ſtimulos Veneris, atque adeò ipſas Venereas partes, quod vt author eſt Auicenna ſecundi libri cap. centeſimo ſecundo) cappari Venerem inſtiget, Intelligunt itaq; hoc quoq; eſſe extremi ſenij indicium, marceſcere genitalia ſine generandi cupiditate & potẽtia: fit verò id emoriente virtute in parte, & vitali calore, *quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ*, hoc eſt, morietur, incipit verò mores à facultatum extinctione, huius verò ante alias, quia pluri ſpiritu indiget & ad propriam vitam tuendam minimè eſt neceſſaria, ſed ad prolem. *Et circuibunt plangentes in platea*, Hoc dicũt ſignificare lacrymas inuoluntarias, decurrentes ex oculis per faciem. Quod ſignum in ægrotantibus acutè eſt lethale, in ſenibus verò debilitatis naturalis oculorum, quod extremos tam ſenes ſolet comitari. Non eſt parum congruens hæc enarratio. Mihi verò ob illa verba quæ interiecta ſunt: *Quia ibit homo in domum æternitatis ſuæ*. magis placent, illa verba. *Et diſſipabitur capparis, & circuibunt plangentes in platea*, deſcriptionem eſſe mortis ipſius, & funeralium, quàm ſenij: quaſi dicat, eò res veniet tandem per ſenium, vt diſſipetur capparis, hoc eſt, aperiatur ſepulchrum, *& circumeunt plangentes in platea* hoc, eſt circa domum plangant, qui lamentis ſunt proſequuturi funeralia, Eligiaci ſcilicet, aut Præficæ, vt erat antiquitùs in more. Hæc verò fient, quia ibit homo in domũ æternitatis ſuæ. De capparis ſcribunt naturæ hiſtorici, naſci ſolere in ſepulchris, cùm deerret ſcilicet per campos, vbi quondam, tam Iudæorum quàm Gentium, erant ſpulchra Neceſſe ergo erat, quo ea aperiantur, capparim diſſipari. Nã Ariſtotel. ſectio vigeſima, Problem. duodecimo interrogat quid cauſæ ſit quòd capparis locis cultis, non gaudeat, ſed inculta & inuia proſequatur, & maximè ſepulchris adhæreat. His de obitu per præoccupationẽ dictis, redit rurſus ad ſenij noxas, dicens, *antequam* (ſupple recordare creatoris tui) *rumpatur funiculus argenteus, & reuertatur vitta aurea*. Funiculus argenteus vocatur magna proprietate ſpinalis medulla, cum neruorũ oni ex ea oriuntur diſtributione.

Canitiei cauſa.

Capparis virtute.

Eligiaci & Præficæ.

Spinalis medulla.

Neruis enim,vt quibuſdam funiculis,alligantur & firmantur omnes corporis partes.Eſt verò ſpinalis medulla , & ipſa neruorum ſubſtantia , colore argentea. Vitta aurea vocatur menynx tenuis,ſiue cerebri inuolucrũ, Ea enim,vt vitta quædam,totum cerebrum ambit conſtringit.& continet.Vocatur verò ea non ob colorem aurea,ſed ob vtilitatem,quaſi preciosa.Eſt enim adeò,vt multi Medicorum conſent , non ſine magnis argumentis , ad illam potius , quàm ad cerebri ſubſtantiam pertinere ſentiendi principium,Ea adhæret adeò indiſſolubiliter cerebro,vt eo ſiccato atque imminuto,vt in ſenibus euenit,contrahatur ac corrugetur.Qua cauſa fit,vt cerebrum, & menynx recurrant à craneo , neque illud contingant. Hinc illud areſcit,& præ eius ariditate excidunt pili, vt herbæ arefacta terra,fitque caluitium. Porrò ad neruos pertinet ſenſus voluntarius,qui obitur per muſculos,cùm laxantur quaſi funes dirupti.euenit membra,in quæ ſubeunt reſolui,ac paralyſim pati , ſiue linguam , ſiue brachium , ſiue crus. Quæ paſſio ſenibus familiaris , eſt,ob neruorum debilitatem , & redundantiam ſuccorum crudorum.Dicit ergo , *antequam rumpatur funiculus argenteus* , hoc eſt,antequã fias paralyticus,& recurrat vitta aurea,hoc eſt contrahatur menynx cum cerebro , ac fiat caluitium, *& conteratur hydria ſuper fontem , & conſtringatur rota ſuper ciſternam.*Hæc omnia pertinent ad vrinam,quæ primùm quidem exit guttatim,quaſi ex rupta hydria , cùm ſenex laborat ſtranguria,deinde ſupprimitur omninò,quaſi tota confracta ſuper ciſternam,fitque iſchuria vocata,& tunc nihil ſupereſt,niſi vt *reuertatur puluis in terram ſuam,vnde erat,& ſpiritus reuertatur in eum qui dedit illum*,hoc , eſt , homo moriatur. Quod vt intelligas , ſcias renes inceſſanter trahere ſerum ex vena magna,& hepate,vt rotam quandam quæ continenter haurit ex ciſterna:hoc rurſus, quod traxerunt mittere in veſicam,velut in hydriam quandam:hãcque mittere in colem,vt in fontẽ ex quo aqua manat.Itaq; fons eſt ipſa via par quam emanat aqua:hydria veſica quæ illi ſuperſtat rota ren,ciſterna vena caua,& meritò quidem quia ex caua hauritur Ren verò rota quia inde extrahit.Veſica potiùs hydria,quia non trahit, ſed recipit quod in eam mittitur.Prima ergo ſenibus accidit, ſtrãguria debilitata retentrice veſicæ quod eſt , eſſe hydriam raptam. Deinde ceſſat penitus mictio,corrupta tractrice facultate renum,quod eſt confractam eſſe rotam , tũcq, citiſſimè moriuntur.Quendam vidi per eam affectionem attigiſſe diem vndecimũ,alium nonum,alium ſeptimũ tantum,quatuordecimum memini attingere nullum. Neque mirum , diſtribuitur eu m

Menynx.

Paralyſi obnoxia.

Mictu quandiu euitare cõtingat.

enim serum cum sanguine per totum corpus, quod calorem naturalem partium extinguit & impedit nutritionem, quia adeò dilutum alimentum non affigitur. abit ergo puluis in terram suam, ex qua sumus.

CAPVT SEXAGESIMVM SEPTIMVM

CAPITE septimo Ecclesiastis: *Noli esse iustus multùm.* Non videtur facilè intelligere, quis iustus multum possit vocari, aut quæ iustitia possit vituperari. Nam, vt ab Aristotele accepimus libro quinto Ethicorum, ad Nicomachum, iustitiæ nomen dici potest, de eo quod legitimũ est, in quo omnes virtutes continẽtur (quia in repub. perfecta omne bonum erit sancitum lege, & omne vitiosum ac turpe prohibitum) aut de eo quod æquũ, siue æquale, quo significata est iustitia virtus quædam peculiaris, quæ versatur in quærenda æqualitate, vbi inter aliquos iniquitas quæpiam intercessit, siue in commutationibus faciendis siue iniuriis inferendis. Sunt verò huius iustitiæ partes tres. distributiua, cõmutatiua, & punitiua. Nulla harum videtur posse esse nimia, neq; vituperabilis. Nam primum omnium, vt tota virtus est, non sit nimia. Nam ipsi virtutis rationi repugnat quod nimium, cùm in eius esse sit, in mediocritate cõsistere. Multò autem minus, vt est virtus quædam peculiaris. Omnis enim eius pars versatur in quærenda æqualitate. Æqualitas verò est res impartibilis, quare in ea nõ possit esse nimium. Quod si quàm maximè velimus intelligere per abusum dari nomen virtutis, vitio quod consistit in excessu, velut dicimus aliquando, nimis liberalem esse eum qui est prodigus, & nimis temperantem eum qui est insensibilis: tamen id cùm in aliis virtutibus fieri possit, in ea iustitia nullatenus videtur posse. Quia vt Arist. inquit cap. 5. lib. citati, iustitia non consistit in medio vt aliæ virtutes, sed modo quodam alio, quia non vt illæ, est inter contraria vitia constituta, sed versatur inter duo inæqualia, inter lucrum scilicet, & damnum, seu inter iniuriam facere & pati. Quærítque inter hæc æqualitatem, & medium, & quò propiùs accedit ad exactum, eò melior est, quare per iustitiam nunquam itur ad excessum. nulla igitur iustitia vituperanda, neque quisquã esse potest nimis iustus. Atqui profectò ita est. Nullus re vera est nimis iustus, sed neq; nimis temperans, aut prudens, aut fortis, quia virtutes nullam recipiunt vitij admi-

Tres iustitiæ partes

Æqualitas.

stionem. Nihilominùs cùm nimis adiicitur, significant ea nomina non virtutes ipsas, sed vitia quæ fiunt per excessum. Velut calor (vt conferamus Physica cum Ethicis) est ea virtus qua generamur, viuimus, nutrimur, & augescimus, si tamen dicas, calor nimius, febrem significabis. Ita nimis fortis dicitur audax, seu temerarius: nimis temperans insensibilis, nimis prudens callidus. Nimis iusto non video quod nomen datum sit. Est fortasse anonymum, vt multa alia in morum scientia, est tamen etiam qui nimis iustus vocari possit, deficiátque hac ratione à vera iustitia, sitque vitiosus in hoc morum genere. Id quod indicare me posse exemplis spero per singulas iustitiæ partes, punitiuam inquam, distributiuam, & commutatiuam.

Nimis iustus quis.

Nam iudex, qui scelerum, & iniuriarum est vindex, deficere potest à Iustitia, minùs aut plus puniendo: minùs quidem, quia cùm Iustitia non sit virtus ad seipsum, sed ad alios, non est in eius potestate situm, alterius iniuriam condonare, neque si sit crimen alio in genere (non enim omnia crimina iniuriæ sunt) est ille aliud quidpiam, quàm minister legum; quare ne sic quidem potest pœnam remittere vt lubet, non minùs tamen peccare potest, si nullam vnquam æquitatem adhibeat, sed semper iudicet ex scripto. Nam etsi iustum legitimum sit, quod lege statutum est, quia tamen leges non possunt esse de singularibus, vt neque scientia vlla, neque ars, quia hæc sunt infinita, quotidiéque nascuntur, & intereunt, vniuersalè verò non potest nõ deficere in multis singularium, necesse est, vt, iudex in quã multis adhibeat æquitatẽ, quæ nihil est aliud teste Arist. quàm emendatio legis in eo quod deficit obvniuersale, hoc est, detrahere aliquod ei quod lege sancitũ est ob circunstantiã aliquã quã legislator non præuidit. Quid igitur nullam vnquam æquitatẽ adhibet, prætextu iusti legitimi exequendi incidit in vitiũ, quod est in excessu. Iam verò distributiua iustitia consistit in tribuendo cuiq; pro sua dignitate, étque hoc modo iustus qui in bonorũ distributione æqualitatem seruat. Quam æqualitatẽ dicit Arist. debere esse nõ Arithmeticã, sed Geometricã, quia non debet tantundem tribuere omnibus, sed habita ratione dignitatis cuiusque, vt, verbi gratia. Achilli 3. Aiaci 4. Peccare igitur cõtingit in hoc genere duobus modis. Non enim solũ peccabit qui tribuit minus digniori, sed & qui tribuet plus indigniori, si sit materia iustitiæ (quã vbi locũ habet gratia, nõ pertinet ad iustitiã, veluti si quis tribuit vtriq; Achilli dico & Aiaci 4. peccat quia Achilli tribuit minus, si vtriq; 8. quia Aiaci tribuit plus. vtroq; autem modo deficit ab æqualitate, peccátq; , etsi non eodem modo: quia qui tribuit plus in-

Æqualitas Geometrica in iustis.

iuriam

iuriam non facit, vt qui minus, ei scilicet cui tribuit, est tamen nihilominùs vitiosa & iniqua actio. Velut satius enim sit apertioribus vti exemplis) in suffragiis ferendis pro consequenda dignitate aut authoritate in Repub. non solùm peccat qui denegat digno, aliquando etiã multò magis qui tribuit indigno. Tametsi nõ vterq; iniuriam facit, quia qui digno denegat tribuens minus boni aut plus mali, quàm meretur, iniuria eum afficit qui tribuit indigno nõ ita, quin potiùs in contrariũ incidit vitiũ, quia tribuit boni plus, aut mali minus; est tamen hoc quoq; rem iniustã facere. Iam verò in iustitia commutatiua, iustus est qui sibi & aliis tribuit æquale. Æquale verò nõ Geometricũ, vt in distributiua, sed Arithmeticũ, vt centũ pro centum, decem pro decem. Nulla enim in cõmutationibus haberi debet ratio dignitatũ sed rerum. Igitur peccare quis possit in hoc genere duobus modis & tribuens sibi plus quam alteri, & tribuens alteri plus quàm sibi. Iniquè enim cõmutat, qui pro re quæ valet cẽtũ, tribuit quinquaginta, iniquè etiã si tribuit bis centũ, vbi nõ habet locũ liberalitas. Vbi verò liberalitate id agitur, nõ habet rationẽ cõmutationis, sed largitionis, quæ cõmutatio autẽ vitiosa erit. Non tamẽ eodem modo peccabunt hic & ille. Quia qui tribuit minus, iniuria afficit vendentẽ, qui plus, nullam iniuriam facit (nisi fortè Reipublicæ) vitiosè tamen commutat. Sunt igitur hìc quoq; duo vitia, alterum in defectu, alterũ in excessu, atq; vtroq; modo agitur res iniusta, etsi non vtroq; infertur iniuria: His argumentis non possum hac in parte probare sententiam Aristotelis, dicẽtis iustitiam non esse inter duos excessus, vt alias virtutes, sed modo quodam, quia versatur inter duo inæqualia, vt inter lucrũ & damnum. Quin potiùs ex ipsius Arist sententia, mihi videtur euidens argumentum capi, adiectus eundẽ. Nam si iustitia versatur inter lucrum & damnum necesse est vtriusque posse adhiberi plus & minus, & duplices esse actiones circa duplicẽ materiam, augendam aut minuendã, vtrasq; deficientes ab æqualitate, ac proinde vtrasq; vitiosas. Quare cùm habitus nascãtur ex actionibus, duplices etiam habitus malè operãdi circa iustitiam possint animis insidere, sitque iustitia cõstituta inter duo vitia, vt virtus alia quæcũque. Verbi gratiâ iustè cõmutat, qui sibi & alteri tribuit æquale lucrum & damnum, iniustè verò, qui sibi lucrũ & alteri damnum, vel sibi lucri plus, aut damni minus quàm alteri: & qui alteri lucrum & sibi damnum, aut alteri lucri plus, aut damni minus quàm sibi. Nam etsi plerisque videtur hic nõ peccare, quia nulli facit iniuriam (sibi enim nullus potest iniuriam facere quia ea non fit volenti), tamen non bene commutat, atque ea actio ratione largitionis, & eò

Iustitia in mediocritate consistit.

liberalitatem possit esse studiosa, quæ commutatio verò vitiosa est. Constat igitur, iustitiam, vt alias omnes virtutes morales, in mediocritate consistere, quin etiam multò apertiùs quàm alias, quia versatur in quærenda mediocritate inter excessum & defectum. Quapropter sapientissimè monet Ecclesiastes, *noli esse iustus multùm*, siue, inquam, iudex es à Deo constitutus, ne ita te geras, vt nullam adhibeas æquitatem: siue emolumenta præmiáque distribuis, caue tantopere timeas digno denegare, vt tribuas etiam indigno: aut contra, dum times tribuere indigno, deneges etiam digno: siue commutas, caue tantopere timeas alteri satis lucri non tribuere, vt tibi inferas damnum. Nam etsi non vtroque modo eris iniurioſus, vtroque eris iniquus, atque aliquando simul damnum patieris, & iniuria Remp. afficies. Quandoquidem ergo virum bonum præcipuè ciuilem, oportet omnia cum, & vt oportet, agere, atque omnia in commune primùm bonum, deinde suum, conferre cauere debet, ne in materia iustitiæ quidpiam agat nimis: neque verò in vlla alia. Insinuant se profectò aliæ interpretationes eius loci non ineptæ. Possunt enim verba scripta esse in hypocritas, qui videri ab hominibus iusti volũt nimis. Quasi diceretur, noli nimis in conspectu hominum esse iustus. Possunt etiam dici in superstitioſos, qui prætextu pietatis, in multas impietates incidunt, & seruili timore peccandi, multa sibi fingunt, in quæ etiam incidunt, peccata. Verùm prior interpretatio, Philosophica magis est, & meo instituto accommodatior.

CAPVT SEXAGESIMVM OCTAVVM.

APITE quarto Sapientiæ ita habetur: *Fascinatio nugacitatis obscurat bona.* Paulus etiam cap. 3. Epistolæ ad Galatas, ita eos alloquitur: *O insensati Galatæ, quis vos fascinauit, non obedire veritati?* Quibus in locis videtur fascinationis facta mentio, tametsi plerique viri docti vanam esse censent de ea opinionem. Quapropter haud erit abs re, neque præter præsentis operis institutum, de ea tantisper disserere. Haud scio vnde melius possumus incipere, quàm ab iis quæ de fascinatione vulgus censet, inde illius comparata notione, examinemus, an re vera quidpiam sit in rebus tale, an aliud aliquid, an omninò nihil, sed meræ nugæ. Audio quàmplurimos affirmare, fieri nonnunquam, vt qui bene valent, ab alio quopiam tantùm

Fascinatio.

conspe-

conſpecti, repentè ac multùm lædantur, eóſque qui ita lædun-
tur, faſcinatos vocant, quibus verò vis ea maligna in oculis ſit
(neque enim omnibus eſſe æqualem) Faſcinatores. Hos verò
ipſos faſcinare (hoc eſt, in tuendo lædere) cum quadam animi
affectione magis, vt cùm attentè intuentur cum quadam inui-
dentia. Proinde hoc periculum multò magis ſubire pulchros
quàm deformes, & cum laude magis quàm cum vituperatio-
ne. Vnde religio nata eſt, bene imprecandi, ei quem cum admi-
ratione & cum laude intuearis, alioqui (dicunt) faſcinetur. Alij
faſcinationis timorem, ad alias etiam quaſcunque inuidentiæ
cauſas, extendentes, ſi quid comedunt auidè, quod alium quem
piam vident intueri, metu percuſſi partem cibi ſtatim porri-
gunt, ne faſcinentur. Porrò dicunt hanc paſſionem in puſillos
incidere potiùs quàm in grandiores, quòd teneriores ſint. & (vt
ipſi dicunt) leuiori ſanguine, hoc eſt (vt arbitror) minùs fœcu-
lento & melancholico, tametſi pulchræ etiam mulieres & quæ
ſe tales eſſe præſumunt, ſibi cauent. Quin etiam ad animalia
cætera dicunt hanc affectionem pertinere. Nam & gallinas, &
agnos, & equos, ferunt faſcinatos aliquando cecidiſſe. Ex his
omnibus quæ de faſcinatione circunferuntur, fieri videtur, vt,
etſi modo & ſubiecto variet, illud tamen commune omni fa-
ſcinationi ſit, oculis & intuitu inferri. Itaque videtur eſſe læſio
oculis illata, non tamen hoc ſolùm. Nam ſi, qui ophthalmia la- Oculorum
borat obuium quempiam inficit, atque ophthalmia facit labo- faſcinatio.
rare, nemo vnquam dixerit faſcinaſſe. Quidam addunt læſio-
nem illam illatam oculis, oculis etiam concipi, vbi is qui faſci-
natur & qui faſcinat, ſeſe mutuò intuentur attentè. Itaque po-
nunt in ratione, ſeu notione faſcinationis, duplicem oculorum
reſpectum, & inferri, & concipi oculis. Alij ponunt hæc ſeor-
ſum, quaſi duplex ſit ratio faſcinationis, aut illata, aut concepta
oculis paſſio. Quapropter erit multò verius faſcinatio, cui
vtrunque accidet, & inferri, inquam, & concipi oculis. Sed ne-
que hoc vtcunque, nam & ophthalmia per contagionem geni-
ta, infertur & concipitur oculis, neque vlla ratione potiùs,
quàm ſi qui primaria laborabat, & qui inficitur, ſe mutuò in-
tueantur. Sed neque ſi quis peſtilenti affectus febre, aut etiam
ſine febre, deferens ſecum peſtis ſeminaria, alium intuens in-
tuẽtem inficiat, dicitur faſcinaſſe, ſed peſte affeciſſe. Quid ergo
aliud poſſimus adiicere ad integram faſcinationis rationem?
certè nihil (vt videtur) aliud, quàm timorem illum ſuperſtitio-
ſum, & ſuſpicione inuidentiæ, vt ſi pulcher puſillus ſit, intue-
atur verò maligna anus quæ pulchritudinem miretur, & ode-
rit. Hanc enim ob cauſam duobus occurritur remediis, vt

ſigno

gno aliquo contemptus, vt implicatis digitis ficam noſtri vocant) aut bona precatione, alterum enim horum indicat, eum qui intuetur, non admirari, neque laude dignum magnopere cenſere, ſi quidem contemnit, alterum, non odiſſe, ſiquidem precatur bona. Ita etiam ſi quis comedens aliquid intuenti auidè, non porrigit, timet faſcinationem, quia intuenti expetenſique, eſt inuidioſus, inuidiæ enim obiectum eſt, ingratum bonum. Videtur iraque faſcinatio eſſe paſſio oculis illata & concepta, profecta ex quadam affectione animi eius qui intuetur. Quapropter rationem aliquam pulchri, aut expetibilis eſſe oportet in eo quod faſcinetur, & malignitatis in faſcinatore. Si autem hæc eſt faſcinationis ratio, quiuis facilè intelliget faſcinationem eſſe ſuperſtitioſum quendam timorem ex ſtulta credulitate profectum: eiuſmodi ſunt quàmplurima alia in hominum vita. Argumento eſt, quòd mulieribus magis quàm viris, & viris indoctis magis quàm peritis probatur ea opinio. Tametſi video in ipſis etiam doctis eſſe quoſdã, qui quadam ambitione omnia quæ vulgus miratur, tueri curent ſubtilitatis magis, quàm veritatis amatores; vnde iudiciarij, Magi, Præſtigiatores, & ſecretorum periti haberi volunt, quorum ingenia ego nunquam faſcinabo. At dices faſcinationis opinio neque vulgaris eſt, neque noua, ſiquidè antiquiſſimi & probatiſſimi authores ſcripſêre multa illius remedia: ſi verò nulla re vera eſſet faſcinatio, vanũ eſſet prorſus eius remedia recenſere. Plinius lib. 26. cap. 10 inquit, *Altera Satyrion Orchis cognominata fœmina eſſe creditur, diſtinguitur internodijs & vmoſiore frutice, faſcinis vtili.* idem lib. 28. cap. 4. *repercuti faſcinationes deſpuitione affirmat* Inuẽtæ itaque iam ſunt tres faſcinationis præcautiones: fica, & benedictio in eo qui cernit ſpuitio in eo qui cernitur. Idem commendat libro decimotertio, capite quarto, contra faſcinationes oſſicula quædam palmarum lunata, & dente, neſcio qua religione, polita. Idem corium frontis hyenæ faſcinationibus reſiſtere affirmat lib. 28. cap. 18. Ariſt. quoque ſectione 20 problematum dicit, rutam antidotum eſſe faſcinationũ Non aliter profectò, ac nunc puſillis collo ſuſpenditur Gagates. Nõ videtur ergo figmentũ eſſe faſcinatio, cuius tam multa remedia inuenta ſunt. Nam naturaliũ remediorum cognitio, non aliter conſtat quam experimento: non poteſt autem eſſe auxilij, quin ſit ipſius etiam paſſionis experimentum: id verò ſi eſt, certè & ipſa faſcinatio eſt in rebus. Quod aliis etiam antiquorũ dictis confirmatur. Nam & Virgilij eſt illud carmẽ: *Nescio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos* Plinius quoque libro 7. cap. 2. *In Africa* (inquit) *eſſe familias quaſdam faſcinas*

Faſcinationis reprehẽſio.

Satyrion Orchis.

Faſcinationis re

Gagates lapis.

Digitized by Google

faſcinantium, Iſigonus & Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe eiuſdem generis in Triballis & Illyrijs, adijcit Iſigonus, qui viſu quoque effaſcinẽt, interimántque quos diutiùs intueãtur, iratis præcipuè oculis. Quod eorum malum facilìùs ſentire puberes. Vides vt multi antiquorum faſcinationem aſſeruerunt Atqui & illa verba Eccleſiaſtici trigeſimo primo, *Nequius oculo quid creatum eſt?* aliquibus ſonant faſcinationem. Præterquam quòd & in ſacris extant duæ illæ quas præſcripſimus orationes, in quibus faſcinationis mentio fit. Verùm de præſcriptis orationibus poſteà dicemus, reliquis occurramus. Atqui (vt incipiamus ab vltimis) Virgilius non induxit ita loquentem Socratẽ aut Ariſtotelem, ſed opinionem, vt debeat meritò ob loquentem perſonam cenſeri id dicere, non ex ſua ſententia, ſed ex vulgi opinione, quia nihil eſt incertius. Plinij verba & Iſigoni ac Nymphodori authoritas, non indicant eſſe verè vllam effaſcinationem, ſed ſi figmentũ eſt, nouum non eſſe. Porrò Eccleſiaſticus, oculi nomine inuidentiam damnat Quæ de antidotis dicuntur optimè interpretatur Ariſtoteles loco nuper citato, dicens rutam cenſeri faſcinationis remedium, quia tunc ſe putãt homines faſcinari, cùm voraciter edunt, aut incommoditatũ aliarum tenentur ſuſpicione aut perturbantur ipſa faſcinationis opinione, vt ſi animaduertant aliũ intuori in cibum quẽ capiunt. Ob voracitatẽ ergo, aut perturbatũ eſum repleri flatibus, à quibus angantur aut vomant rutam verò tunc temporis prodeſſe, quia flatus abſumit, atq; id nõ intelligentibus, videri faſcinationẽ tollere. Certè ruta commendatur aduerſus dæmones & faſcinatiões, ac deniq; aduerſus omnes paſſiones, quæ cẽſentur eſſe ſacræ, vt aduerſus terribilia inſomnia, Phantaſmata, & nocturnos timores huius verò cauſa eſt, quòd abſumit flatus, & ſiccat, extinguítq; ſeminis redũdantiam. Pleraque verò eorum quæ in Dæmones vulgus refert, naſcuntur ex dictis cauſis, vt facilè diſces ex Hippocrate libello de flatibus & de morbis virginũ. Hoc idẽ dicimus de radice Orchidis præterquã quòd ea radix ſemẽ expellit, potiùs quàm abſumit. Gagates lapis fortaſſe comparauit eã authoritatẽ, quia recreat vuluæ ſtrãgulationes. Iã verò officula palmarũ bunata ſuperſtitioſum remedium eſſe, vt, ab errore conceptũ, potiùs quàm verum malum conſtat vel ex ipſis Plinij verbis. Ipſe enim dicit religione quadam politum. Illa verò religio ſuperſtitio eſt, multò magis ſuperſtitioſũ eſt, expuitione repelle faſcinationẽ, atq; hoc ipſo remedio teſtari videtur, homines faſcinationem non eſſe vllam à naturalibus cauſis illatam noxam, ſed

Rutæ uir.

Orchis herba.

ad

ad veneficia & Dæmones pertinere Nam hac ipſa religione videas nunc ruſticos, vbi Satanæ abrenunciant, nominato eo ſemper ſpuere, eadem ſcilicet religione, qua contra faſcinationes. Eidem vanitati atteſtatur remedium quod quæritur ex fica, & ex deprecatione. Naturalia enim non eſſe hæc, ſed ſuperſtitioſa, quis non videat? Sed &, his dimiſſis, ipſa per ſeſe res vana eſſe conſpicitur. Quid enim facit (ſublata eius qui ſe lædi putet, imaginatione) placeas, an diſpliceas ei qui te aſpicit? oderit, an amet? niſi fortè placet opinio Auicennæ 9. Metaphyſicæ, qui hominis animam, ea dicit vi pollere, vt poſſit imaginatione ſola permouere materiam lõgè poſitam, ac diſſitam. Ea verò opinio nulli ſanæ mentis hõmini probatur, ac tunc quoque imaginationis eſſet faſcinatio, non oculorum.

Faſcinatio eſt vana ſuperſtitio.

Faſcinationis itaque nomen antiquum eſt, atque ſecundùm antiquam ſignificationem, nullum naturalem morbum ſignificat, ſed ſuperſtitionem vanam, ex vulgari natam opinione. atque ideò neque Hippocrates neque Galenus, neque Veterum Medicorum quiſquam (quod ego ſciam) faſcinationis meminit, neque inter morborum differentias, neque inter eorum cauſas. Vnde rurſus non parum probabile accipitur argumentum eius vanitatis Neotericorum quidam, vt aſſerant faſcinationem, tollunt ab eius ratione affectionem animi eius qui intueatur, inuidentiam inquam illam, quia ea ſola videtur efficere faſcinationem ſuperſtitioſam, dicuntque faſcinationem eſſe infectionem quandam malignam oculis illatam. Alij addunt, & oculis conceptam. Aiunt igitur multò magis quàm partem vllam aliam noſtri corporis, poſſe virus quodcunque iaculari in alium, ob rectitudinem illam radiorum viſualium, ſecundum quam, vt perſpectiui monſtrant, viſio agitur. Deferri igitur virus, ſi quod ineſt, cum radiis illis viſoriis, atque in rem conſpectam firmiter infigi. Porrò addunt à corde in oculos habere id virus expeditiſſimam viam: argumento, quòd cordis paſſiones, citiſſimè oculis ſeſe inſinuant: ab oculis verò emiſſum, oculis eius qui contrà ſpectet, quàm vlla alia parte recipi faciliùs, ob ſimilitudinem, quæ parit ſympathiam: atque eadem ratione receptum oculis facillimè tendere in cor, vtpote à corde veniens. Deinde ex Galeni ſententia, quæ multis non ineuidentibus argumentis confirmatur, dicunt, intra noſtra corpora gigni poſſe vera venena: multos enim repente mori conſtat, cum eiſdem omninò ſignis, quæ accepto veneno ſolent apparere, tametſi liquidò conſtet acceptum non eſſe. Id etiam venenum poſſe non exiguum tempus intra corpora latere, nulla interim illata euidenti noxa, indicant, quia à

cane

cane rabido morſi ſunt,quorum nonnulli etiam annĭ dimidium ſolent, ſine conſpicua affectione tranſigere. ita etiam mulieribus menſtruatis virus quoddam verè venenoſum agitari,agitatumque emitti per oculos,& hauſtum aliorum oculis,maximè puerulorum, qui & teneriores ſunt; & incautiùs reſpectant,tranſmittere in cor,atque lethalem inferre noxam. Neque id videri debere mirum,ſiquidem Ariſt.3.de Hiſtoria animalium capite decimonono,eum ſanguinem vitiatum eſſe affirmat;adeò autem vitiatum eſſe cenſent,vt dicat Plinius capite decimoquinto libri ſeptimi: *Nihil facilè reperitur mulierum profluuio magis monſtrificum,aceſcunt enim* (inquit) *eius ſuperuentu muſta, ſterileſcunt tacta fruges,moriuntur inſita,exuruntur hortorum germina,& fructus arborum,quibus inſedêre, decidunt. Speculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur,acies ferri perſtringitur, eboriſque nitor, aluei apum emoriuntur, as etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odórque dirus aëra,& in rabiem aguntur guſtato eo canes,atque inſanabili veneno morſus inficitur.* Plura etiam non minùs mirabilia,dicit ibidem,li.7.c.2.Ex his videtur fieri probabile mulieres menſtruatas, quibus tantum virus intra corpus agitatur, ſolo intuitu poſſe lethaliter inficere: atque vt hæ ſecundùm naturam colligunt monſtrificum virus,ita poſſe eſſe homines quibus naturaliter veneficum quidpiam inſit, quod per oculos,cùm intuentur recta,ſimul cum radiis viſoriis emittatur, quorum ſit periculoſiſſimus aſpectus, hoſque eſſe faſcinatores:quorum etiam ſcribunt notas,dicentes, his eſſe in oculis ambobus,aut altero binas pupillas;aut in altero oculo pupillas duas,in altero effigiem quandam equi, aut canis. Vt verò quidam homines ſint tales,ſunt qui cauſentur temperamenti proprietatem, ſunt qui ſubſtantiæ modum, ſunt etiam qui putreſcentiam ſpirituum: qui verò ſunt eorum ſapientiſſimi, natale aſtrum.En quæ maximè videntur abeſſe à præſtigioſis fabulis, eorum quæ de faſcinatione dicuntur. Quæ tamen omnia,ſi animi affectum,eius qui effaſcinet tollas,minimè videntur dici debere effaſcinationes, ſed infectiones venenoſæ: neque venenoſi illi homines faſcinatores,ſed venenoſi,vt viperæ,& ſcorpiones,bufones, ac multò magis baſiliſci. Itaque vt illa animantia effaſcinantia nemo vocat,ſed venenoſa, ita neque tales homines eſt quòd voces faſcinatores.Si enim ſtudes opinionem de ea re vulgarem aſſerere;nomen quidem retinet,notionem autem eius minimè.fuiſſe enim ab antiquiſſimis illis ſæculis,in faſcinationis notione, iram, aut inuidentiam,præter verba, quæ ex Plinio produximus, & Ariſtotele, ipſum nomen Græcum facilè indicat. Vocatur enim Græcis

Menſtruorum malignitas.

Faſcinatorum notæ.

faſcinatio βασκανία,& faſcinare βασκάινειν. Significat verò hoc idem verbũ,inuidere, itáque βασκανία, eſt inuidentia & faſcinatio : quaſi faſcinatio ſit læſio cum quadam inuidentia illata. neceſſe igitur eſt dicere , illos ipſos venenoſos homines, tunc magis inficere , cùm aſpiciunt cum quadam inuidentia. Non quidem ob ipſam inuidentiam per ſe(ne in Auicennæ apertè falſam opinionẽ incidatur)ſed ex accidẽti,quod is animi affectus attentiùs faciat intueri;atque tunc propriè eſſe faſcinationem quandam,vt à Baſiliſco.Sed tunc quoque hæc de faſcinatione ſententia ponit viſionem agi exeuntibus viſoriis radiis,cum his ſiquidẽ deferri vapores venenoſos : quã tamen minor pars Philoſophorum recipit.itaque iam ea opinio non poterit eſſe omnibus Philoſophis cõmunis,ſed peculiaris Platonicorum.Deinde veriſimile non eſt , poſſe cuipiam homini ſecundùm naturam eſſe vim alteri homini venenoſam. Nam vt animal animali ſit venenoſum,facit magnum naturæ diſſidium,& contrarietas.Vt vipera homini,& homo viperæ habet ſaliuam venenoſam. Sed neque vipera viperæ , neque homo homini adeò aduerſam poteſt habere naturam:Nempe cauſæ omnes quas reddunt,partim futiles , partim ineptæ ſunt. Primùm quidem quod de natali aſtro dicunt,mihi riſum mouet (tametſi eſt grauiſſimorum hominum ſententia , hominum tamen,neceſſe enim eſſet,omnes qui illa ipſa hora eſſent nati, eſſe faſcinatores. Sed de huius Aſtrologiæ vanitate(ſi modò Aſtrologia dicenda,ac non potiùs diuinatio Chaldæorum)in hoc ipſo opere diximus multa.Temperiei aut ſubſtantiæ diſſimilitudo , nõ poteſt eſſe tanta in rebus eiuſdẽ naturæ & ſpeciei Siquidem ex differentia temperamenti naſcitur differentia naturæ.Certè neq; quod de baſiliſco dicunt , poſſũ adduci vt credã eſſe verum,ſed fabuloſum,vt alia innumera.nedum vt ea natura in hominẽ transferatur aduerſus alios homines. Conſentaneum multò magis ſit,baſiliſcum interimi hominis aſpectu,ſi modò eum ipſe necat,vt de ſaliua hominis & viperę dicebamus.Neque quidẽ argumenta cuiuſquã momenti ſunt. Nam quæ de menſtruo ſanguine affirmant,falſa eſſe ac fabuloſa,ipſum indicat experimentum. Verſamur enim quotidie cum menſtruatis citra vllam noxam, à quibus tamen ſi vera illa eſſent,neq; lapides neq; ipſa duriſſima metalla illæſa eſſe poſſent. At verò menſtruus ſanguis eſt ipſemet quo mulier nutritur.Qui nonnunquam ob ſolam redundantiam,citra vllam prauitatem emittitur,aliquando etiam ob malam qualitatem,qualis tamen eſt in reliquo ſanguine : nimirum quam Hippocrates iubet contẽplari in colore,quia ſi ſunt alba , ſint pitnitoſa,

Baſiliſcus.

Saliua vis.

pituitoſa ſi flaua, bilioſa. Quæ cùm apparent nullis incantationibus aut præſtigiis iuuet occurrere, ſed neque alexipharmacis, quibus venena franguntur, ſed medicamentis expurgãtibus, quibus ſoluũtur cacochymiæ. Itaq; menſtruus ſanguis vitioſus plerunq; eſt, quia expultrix virtus ſemper fertur in id quod deterius, minimè tamẽ venenoſus, ſed qualis eſſe ſolet in corporibus cacochymis. Iam verò quòd poſſint in noſtris corporibus gigni venena, nihil ad faſcinationẽ. Gignuntur enim præter naturam, faſcinatores verò eſſe tales natura dicunt. Quid ergo ſupereſt? nunquid ſatis illis ſit, ſi concedamus etſi naturaliter faſcinatores nulli ſint, tamen eos qui ſunt præter naturam affecti, & morboſi, multò magis poſſe per oculos inficere, quàm per aliam partem? Certè quàm per aures ego conceſſerim, non tamẽ quã per os aut nares, ma'im enim me aſpiciãt, qui peſtilenti tenetur apparatu, quàm ſpiritum in me emittat. Nam & putridi aëris veniet multò plus, & ab ore in cor, per arteriam aſperam, eſt longè expeditior via, quàm ab oculis. Oculi (dicunt) mittunt facilè ſua mala in alios. Quæ? nunquid rixas? an ſuffuſiones? an nubes? minimè, ſed ophthalmias. Eſt itaq; ophthalmia morbus cõtagioſus. Quid ad faſcinationẽ: manus quoq; ſcabies cõtagioſa eſt. Faſcinamus ergò manibus. Vnde ergo (dices) nata eſt inter omnes homines hęc opinio de faſcinatione ſi ea adeò nihil eſt? ex leuium (ſarbitror) hominũ credulitate. Diuus Baſilius cognomento Magnus, in Homilia de Inuidia, ſpreta vulgari hac de faſcinatione ſentẽtia, vt muliebri, dicit cenſere ſe dæmones vti inuidorũ hominum oculis ad lædendum, vt inſtrumento quodam. Itaq; non humanos per ſe, ſed dæmones per eos lædere infantes, & inde natã eam opinionẽ eſſe. Sed quoniam hæc cauſa Phyſica non eſt, ad me non ſpectat, neq; ad hoc opus. Quam ergo habuiſſe occaſionem ſuſpicer, audi: Pueros ſolito nitidiores, craſſiores, pulchriores etiam eſſe, res eſt comperta ſatis, neq; minùs hoc ſolere ſæpiſſime, occurrẽtes, & viros & mulieres, admirari, laudare atque attentè intueri, & vlnis geſtare, motitare, ac denique cum illis ludere, Scitum etiam eſt illud Hippocratis, *habitum qui ad ſummum bonitatis attingit, periculoſum eſſe* & illud Celſi, *Qui nitidiores ſolito ſunt, ſuſpecta bona ſua habere debẽt.* Cùm ergo puſilli ob natalem habitum, non rarò ſoleant, cùm viderentur habere optimè, in magna pericula repentè incidere, vulgus cauſam non intelligens, in laudatorũ, quales illi quotidie habent quàmplurimos, oculos, & inuidentiam, reiicit, illos (quæ eſt hominum leuitas) ſequuti ſunt viri alioqui eruditi, & , vt eſt talium ignorantia diſerta, proceſſit paulatim res

Oculorum vires ad mala inferenda.

Ophthalmiæ contagium

Pueri faſcinationi obnoxij.

ad agnos,ad gallinas,ad equos , ad ſegetes , ad arborum fructus,ad ipſa metalla,ad ſpecula , ad lapides. Rubigine obducuntur,hebetantur,franguntur,comminuuntur.mẽdacia mera.Iam eſt cauſa in ſubſtantiæ proprietate , in venenoſa natura,iam in aſtris,meræ nugæ. Neque verò Diuus Paulus faſcinationem aliquam naturalẽ eſſe aſſeruit, ſed quaſi prouerbio quod ex vulgi opinione natum eſt,vtens dixit,*Quis vos fascinauit recedere à fide?*hac loquutione inſinuans , illos temerè ac ſine vlla cauſa receſſiſſe à fide cùm viderentur in ea profeciſſe quàmplurimùm. Iam vero faſcinatio nugacitatis vocatur in ſacris,quod à Diuo Ioanne in Epiſtola prima,concupiſcentia oculorum,hoc,eſt,auaritia,& cupiditas rerum alienarum.quia enim is morbus concipitur oculis,vocatur per allegoriam faſcinatio:dicitur verò nugacitatis,quia bonorum fallacium,iuxta illud Pſalmi quarti:*Filij hominum vſquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quaritis mendacium ?* hoc eſt, vana & mendacia bona.Itaque concupiſcentia oculorum,eſt faſcinatio nugacitatis.Hæc obſcurat bona,quia , vt dicitur in Epiſtola prima ad Timotheum,*cupiditas radix eſt omnium malorum.*& vt eodem Sapientiæ dicitur , *Inſtantia cupiditatis transuertit ſenſum ſine malitia.* Itaque loquutio illa Sapientiæ de faſcinatione,allegorica eſt.Allegoria verò accipitur à vulgari opinione. Neque mirum. indicatum enim eſt anteà multis exemplis,in ſacris etiam eſſe morales fabulas , & allegorias à fabulis tranſlatas,non aliter atque in moralibus Philoſophorum libris. Velut & in ea ipſa re de qua diſſerimus,interpretantur nonnulli Platonici ſuper conuiuio , ſiue de Pulchro, amorem,ſiue furorem amatorium eſſe faſcinationem , quòd ea paſſio,eius quæ adamatur oculis plerunque videatur illata,concepta verò oculis eius qui amat ſemper(niſi forè quandoque concipitur auribus,rariſſimè tamen ſolis,& oculis concepta in cor illabitur , cuius affectione corpus tabeſcit , ſine vllo alio morbo manifeſto.Vide quàm congruat hæc allegoria , quæ tamen ex vulgari , & falſa de faſcinatione ſententia nata eſt.Ita igitur , ſi quis placens Deo , factúſque ei dilectus (qualem illic deſcribit author Sapientiæ)& viuens inter peccatores , per concupiſcentiam oculorum mutetur , & amittat intellectum,dicetur appoſitiſſimè faſcinatus,quia cùm valeret optimè.per oculos valde læſus eſt , & in grauiſſimum coniectus periculum,quod pertingit cor per oculos. Nam ita dicitur Hieremiæ 22.*Tui autem oculi , & cor,ad auaritiam.* ob has itaque cauſas is animi affectus dicitur faſcinari. Hæ verò ſunt Metaphoricæ loquutiones , ad formandum animum com-

Furor amatorius,

parataꝝ

paratæ: verus sit is sermo vulgi vnde sunt acceptæ, an non, nihil refert. Veræ enim sunt ipsæ Metaphoricæ loquutiones. Velut si adulatores Syrenes esse dixeris, non mentieris, tametsi Syrenes reuera nullibi sint.

CAPVT SEXAGESIMVM NONVM.

CAP. 11. Sapientiæ: *Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua quæ creauit orbem terrarum ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones.*

Mirari euenit hoc loco, cur dicat Salomon ex inuisa materia creasse Deum orbem terrarum, siquidem creauit ex nihilo. Quapropter neque ex vlla materia, siue visa, siue inuisa. Hanc dubitationem facilè deuitabunt, asserentes mundum hunc factum esse ex quadam congerie rerum omnium, citra vllum ordinem commistarum, quam vocant chaos, vt Plato; aut ex atomis, vt Anaxagoras, Empedocles, & Epicurus. Hi enim omnes huic rerum vniuersitati ortum aliquem tribuentes materiē ex qua constitit, faciunt æternam. Mihi verò in ipso huius operis initio monstratum est, nihil omninò esse in rebus æternum, præter illud quod vnum, & primum, ac per se ens, hoc est, Deum. Illud igitur nunc ponentibus, videndum quid de præsenti dubitatione dicamus. Certè si quam habet mundus totus materiam, quæ eadem sit rerum omnium creatarum, aut certè corporearum, dicere possimus Deum fecisse terrarum orbem ex illa materia, non quidem præexistenti, sed concreata cum formis. Velut si nunc repentè Deus creet statuas humanas, aliam cedrinam, aliā abietinam, aliam quercinam, dicemus aliā factā esse ex cedro, aliam ex abiete; aliam ex quercu, tametsi non potiùs constiterint illa ligna, quàm statuæ. Quòd si hoc ita habet, constat materiam illam communem rebus omnibus, esse per sese inuisam atque adeò inuisibilem: quandoquidem si per se videri posset, haberet qualitatem aliquā aspectabilem vt candorem, lucem, non nigritiem: quodcunque autē illorum haberet non posset esse materia cōtrariorum, vt si esset candida nigrorū & si nigra candidorū, si lucida luce carentiū. Nam aut materia candida, nigrorum induens formam, maneret candida, aut candorē deponeret. si maneret, fieret res eadem simpléxque candida & nigra: si deponeret, esset iam illa, materia vtriusq; cōtrarij, eius videlicet quod deponeret, & eius quod reciperet. Quapropter vtrumq; cōtra-

Mundus ex materia inuisa creatus.

rium rationem haberet formæ:forma enim formam excluderet non materiam.Quare ille candor non eſſet materiæ per ſe, ſed per formam Ipſa igitur materia aſpectabilem qualitatem per ſe habere non poteſt.Eodem argumento fit, vt neque audibilem,neque odorabilem,neque tangibilem,ſed neque omninò vllam rationem aut formam,ſiue ſubſtantiæ, ſiue accidentis habere poſſit.Itaque neque dici poſſit per ſe hoc,neque tantum, neque tale, neque ad aliquid aliud,ita aut aliter habens.Hac ratione Ariſtoteles communem ac primam rerum omnium materiam ponens,dicit eſſe meram potentiam citra omnem actum.Plato,qui diſertiſſimè de ea diſputauit,ita inquit:*Intelligendum eſt quòd cùm eſſe debeat effigies rerum omni formarum varietate diſtincta, nunquam illud ipſum formationis huius gremium bene erit præparatum,niſi informe ſit,& ſuapte natura omnibus formis quas recepturum eſt,careat. Nam ſi erit alicuius eorum quæ in ſe recipit ſimile,cùm contrariam eius cuius ſimile eſt naturam,aut aliam prorſus ſuſcipiet,nequaquam eius ſimilitudinem,& effigiem exprimet,cùm per ſe haberet ſuam,quo fit vt nullam ſibi propriam habeat ſpeciem, quod eſt omnia genera ſuſceſturum*, Hæc & alia multa eôdem ſpectantia ſcripſit Plato in Dialogo de Natura,quæ, vt in commentariis de Phyſica doctrina indicauimus, nullatenus diſcrepant à ſententia Ariſtotelis: ambo enim cenſent, vt & cum ipſis omnes nunc Philoſophi, materiam per ſe nullum ens eſſe, neque omninò rem vllam, quia ſcilicet omni actu caret:ſed neque nihil eſſe, quia eſt principium immanens omniũ rerum.Meo igitur iudicio,cùm hac in parte nulla illis Philoſophis diſſentio ſit, libuit Ariſtoteli de nomine altercari cum Platone, quòd dixerit eſſe ſimpliciter non ens,quaſi ſimpliciter non ens idem ſit quod nihil. Plato verò nõ ita intelligit,ſed quòd non ſit ens,niſi quodammodo.Iuxta hanc itaq; ſententiam,quæ communis nunc eſt omnium Philoſophorum,dicemus feciſſe Deum orbem terræ ex materia inuiſa,& omninò inſenſibili,atq; adeò per ſe penitus informi,hoc eſt,ex materia prima. Quoniam verò quæ in libris ſacris ſcripta ſunt, non oportet ad cuiuſpiã opinionem interpretari,ſed ad veritatẽ,videndũ eſt quàm certa,atq; firma ſit de materia prima aſſertio,atque ſi eius monſtratio ad probabilitatem procedit ſolùm, aliam quæ omni careat dubitatione,præſentis loci interpretationem adhibere Certè eſſe rebus omnibus corporeis vnam communémque materiam facilè dicitur,non ita tamen intellectu facile eſt,ſi quis conſideret exactiùs.nam vt anteà indicauimus,neceſſe eſt per ſeſe omni careat forma, quod primum omnium intelligi non poteſt.

Materia prima.

Nam

Nam quod non eſt aliquid,& ens,cur non ſit nihil.porrò quo pacto poſſit non ens (ita enim illam vocat Plato) eſſe principium ex quo immanens entis?nam ſi Ariſtoteles rectè probat in quarto de Phyſica doctrina , ca. 1. elementa corporum non poſſe eſſe incorporea,cùm tamen cẽſeat (quod eſt veriſſimum) non manere elemẽta prima in rebus actu,ſed potentia ſolùm, multò minùs poſſit eſſe corporum incorporea materia , ſiquidem ea qualis qualis ſit,maneat actu in rebus neceſſe eſt. non poteſt autem illa eſſe corporea per ſe,ſed per formam,alioqui quantitas illi per ſe ineſſet. quare non eſſet mera potentia, Rurſum ſi ea corporea per ſe non eſt,quæ maior neceſſitas,vt corporeæ ſubſtantiæ materia conſtent, quàm vt Angeli. Hos verò omnes immateriales appellant quaſi magnitudo materiç ipſius ſit per ſe,atq; per hanc fiant res quantæ.Ob has & alias huiuſmodi dubitationes veteres Philoſophi partim poſuerunt vnam omnium materiam , eámque ſubſtantiam quandam re vera quantam,alij aquam,alij aërem,alij ignem alij etiam terram , alij ſubſtantiam mediam tenuitate & craſſitie : partim nullam generationis ſucceſſiuæ rerum poſuerunt materiam, ſed ſeparatione & congregatione rerum ſimilarium priùs exiſtentium,oriri & interire res putabant diſſimilares,vt Empedocles,Anaximãder,& Anaxagoras.Qui omnes principium materiale ab elementis non diſtinguentes , rerum omnium reſolutiones perducebant vſque ad ſimpliciſſimas aliquas ſubſtantias,Empedocles ad ignem,aerem,aquam , & terram. Anaxagoras & Anaximander ad ſimilaria,vt carnem, os, neruum,& innumera alia eiuſmodi.Alij ad vnſi aliquod quatuor primorum corporum quodcunque eis videbatur reliquis eſſe prius.Horum omnium ſententiæ hoc vnico argumento refutari videntur,quòd neceſſe ſit illud quod primũ eſſe ponitur,ſiue vnum ſit ſiue multa,carere generatione & corruptione,atq; ſolùm recipere cõgregationẽ & ſeparationem , ſecundùm ſententias Empedocis,Anaximandri,& Anaxagoræ : vel denſationem,& rarefactionem,vel extenuationem , & incraſſationem ſecundùm priores ſententias. At verò reipſa videtur conſtare illud eſſe falſum Nam videmus fieri aërem ex aqua, & ex illo ignem,& ex pane ſanguinem , atq; ex hoc carnem, ac deniq;ſimpliciſſima omnia fieri alia ex aliis.quod ſi ita eſt, videtur Ariſtoteli neceſſariò fieri , vt ſit illis alia prior cõmuniſque materia quæ per ſe nihil illorũ ſit,ſed formarum omnium expers.Illi verò reſponderem haudquaquá fieri res illas verè vt putamus,ſed ſeparatione apparere quæ delitescebant, cõgregatione delitescere quç apparuerãt. Quòd ſi cui videatur

Corpus ex incorporea materia eſſe nequit.

confictum ad reſpondendum,neque adeò dignum fide, atque ob id nullam dictarum eſſe probabilem ſententiam,poſſit fortaſſe dicere,rerum compoſitarum materiam eſſe res ſimplices, vt hominis carnem & oſſa : & earum quæ ſimplices primo intuitu apparent, alias ſimpliciores quæ latitant:verè autem atque exactè ſimplicium nullam eſſe materiam : ſed factam eſſe illarum quancunque ex materia, vt ignem ex aëre : non verò in materia,vt ſigillum effigiémve in cera : itaque fieri res ſingulas etiam ſimpliciſſimas ex materia aliqua,vnam verò eandémque omnium nullam eſſe,quæ enim neceſſitas,vt quod ex alio fit,immanentem habeat materiam?quoniam (dicunt) res artificiales nos manu ducunt,vt intelligamus,nihil niſi in quadam materia fieri , vt ſcilicet lectus & arca ex immanente ligno, ſigillum ex cera.Dicat verò fortaſſe quiſquam ex aduerſo , hoc artificialium rerum eſſe proprium, naturalibus verò non perinde accidere,quia res artificiales fiunt ex naturalibus, naturales verò non poſſunt fieri niſi ex ſeipſis mutuò ; quia non vt arte natura prior eſt , ita ipſa natura aliud quidpiam. Cùm verò fiunt res ex rebus non vt immanentibus , velut lectuli ex nuce,& cedro,fieri ; ſed vt deſinentibus , velut menſa ex arca.Quapropter non videtur opus eſſe ponere primam materiam rerum naturalium,ſed fieri alias ex aliis mutuò, atque ita eſſe circularem rerum generationem.& infinitam ; non finitam & rectam. Quid ergo diceret hæc ſententia de primis rerum principiis ? an eſſe nulla non certè, ſed eſſe formam , & potentiam proximam,& priuationem:eam verò potentiam & priuationem,eſſe non in vlla materia communi genito & corrupto,ſed in eo ex quo res fit.Cur enim fit potiùs caro ex ſanguine , quàm ex vino aut melle ? an quia ſanguis potentiam habet ad formam carnis, vinum verò non habet proximam? Illa ergo potentia proxima cum priuatione, quæ neceſſariò adeſt , & forma quæ ingruit,prima principia ſunt rerum ſimplicium. Compoſitarum verò principia ſunt , res ſimplices, vt materia , & forma totius.Atqui profectò (quamquam pleriſque aliter videbitur)ego exiſtimo hanc eſſe ipſiſſimam ſententiam Ariſtotelis & Platonis. Nam vt in commentariis capitis ſeptimi ſecundi libri de Phyſica doctrina & iterum capitis quarti,ſecundi de Anima(tametſi cùm hæc ſcribo,commentaria in libros de Anima,ſcripta multis antè annis,nondum ſunt in lucem emiſſa)indicaui,apud Ariſtotelem hæc omnia nomina,forma rei,& id quod res eſt,& eſſentia , & ipſum rei eſſe,& quod hoc eſt,eandem prorſus rem ſignificant.Quia re vera,rei naturalis forma,nihil aliud eſt,quàm res ipſa qua hæc & talis.

Formæ nomina.

Id verò

Id verò falsum esset, si præter formam esset in re materia prima immanens, non enim esset rei forma, ipsa res actu qua talis, quia forma materiam non habet, res haberet. Plato quoque in Dialogo de Natura hominis multis argumentis contendit, hominem esse ipsam hominis animam, quod cùm hominem animal esse, ac proinde corpoream substantiam, toties ipsemet Plato dixerit, verum esse aliter non poterat, quàm si ipsa hominis anima esset nihil aliud quam ipsius essentia, essentia verò ipsum quod quid erat esse hominem, hoc est, ipse homo, quia actu talis & perfectus. Tametsi hoc (vt rem totã apertè explicem) non tam exactè dicitur de heterogeneis substantiis. Quis enim separaret ignis formam ab ignis corpore, aliter quàm ratione? nimirũ ignis forma est ipse ignis actu talis, & perfectus: corpus, hic idem qua ignis formã, rationem & entelechiam, seu perfectionem consequutus, quod quidẽ est res eadem numero, rationes duæ quarum coitione fit ipsum ignem esse. Quæ cogitans Plato, posuit illa tria rerum principia, idem, & alterum, & essentiam. Quæ eadem principia Raymundus Lullius vocauit, tiuum, bile, & are, hoc est factiuum esse, factibile esse, & facere, hæc tria intelligens, non quidem effectiuè, vt videntur sonare: sed formaliter, & hæc quidem Platonicè. Maximè verò mihi videtur errare, quòd diuinam naturam cum creaturis ineptè & arroganter coniungat, sed de illius doctrina agere loci huius non est. Illud solum interfuit dicere, sua illa tria principia, tiuum, bile, & are, eadem esse prorsus cum Platonicis, eodem altero, & essentia. Quæ omnia cùm iuxta Arist. & Platonis sententiam ratione potiùs separari, quam re ipsa, & numero indicauerimus, constat esse consentaneum, iuxta illorum placita, nisi heterogeneorum, materiam nullam, velut alteram rei partem actu immanentem poni, sed doctrinæ solùm gratia intelligi primam materiam, & formam homogenei, vt quædam ratione diuersa. si quid verò his ampliùs de communi & prima materia dicitur, hypothesim quandam esse ob rudiores confictam, & expeditiorem progressum Philosophiæ, qua & ego in Physicis auditoriis vsus sum. nunc verò cùm ad reconditiora Philosophiæ est peruẽtum, æquum est aperire prouectioribus veriora. Quandoquidem ergo assertio de materia prima, per sese formarum omnium experte, adeò vacillat, necesse est aliam loci præscripti interpretationem inuenire. Ea certè non est difficilis, neque aliunde petita quàm ex sacris. Constitit enim in initio Geneseos, antequam Deus diceret, *fiat lux* extitisse quatuor elementorum corpora, confusa, & deliquescentia sub tenebris, quæ futurorum omnium materia tenebrosa, ac

De Raymũdi Lullij doctrina.

proinde inuiſa ante orbem terrarum facta eſt, ex qua deinceps ille. Neq; igitur ob hæc diuini oraculi verba opus eſt cõmunem materiam ponere, in qua omnes corporum formæ recipiantur, tametſi fieri nihil niſi ex materia poteſt. nihil enim fit ex nihilo; ſed quoduis ex alio, vt ex ligno ignis, ex ſuo alimento lignũ, & ita aliud quodcunq; Sed quæ (dices) neceſſitas vt quoduis ex alio fiat, ſiquidem nullam ex corrupto accipit manentem materiam, id quod gignitur? certè quia nulla naturalis via eſt ad generationẽ, niſi per alterationem, atque neceſſe eſt generationem alteratio præcedat, alteratio verò alicuius ſubſtantiæ neceſſariò ſit: neque ſanè alterius quàm eius quæ corrupta in aliam ſebſtantiam commutatur. Nam alteratio immodicè producta in corruptionem neceſſariò finitur, quia naturale rei temperamentum tollit. Vt igitur res aliqua oriatur, neceſſe eſt aliam interire; non quidem vt ab ea mutuetur materiam, ſed ob contrarietatem. Vt autem hoc ita fiat. hæc eſt cauſa. Rerũ ſingularũ naturæ nihil ſine inſtrumentis agere poſſunt extra ſeſe, quapropter neq; generare: inſtrumenta verò earum ſunt elementorum virtutes, calor dico, frigus, humor, & ſiccitas. Non poteſt autem ignis verbi gratiâ calore vti, aliter quàm calefaciendo, neq, aqua frigore, quàm refrigerando. non poteſt autem calfacere, neque refrigerare, niſi ſit quod calefiat aut refrigeretur, non calefiet autem ignis qui nondũ genitus eſt, neq; refrigerabitur, quæ nondum eſt aqua. Calefiat ergo neceſſe eſt vt ignis ab igne fiat, aliud quod ignis nondum eſt, futurus autẽ ſit, vt lignum; aut refrigeretur, quod aqua nondum eſt, futura autem ſit, vt aër. Quapropter rectè anteà dictum eſt, non poſſe puidpiã. niſi ex aliquo fieri, quia generatio omnis ab alteratione incipit. Data autem eſt rebus à naturæ parente ea contrarietas & neceſſitas pugnandi ad generationem. non ob communem materiam, ſed quia, ſi aliter quàm per pugnam generare poſſent neque talem repugnandi vim haberent, aut nihil generaretur, aut generatio rei cuiuſque procederet in infinitum. Nihil enim eſſet quod modum poneret rei cuiuſpiam productioni, niſi omnia ſibi ponerent mutuò, mutuò repugnando. Dices fortaſſe; locus modum poneret. Omnes igitur res generarent ſibi ſimile, dum eſſet vbi caperetur, & generare deſinerent, cùm non eſſet. Igitur mox, atque vno impetu proceſſiſſent rerum omnium generationes, vſque ad ſummam totius orbis repletionem; atque ſtatim generatio omnis eſſet ſublata. Vt igitur rerum generabilium ſucceſſiua geneſis ſeruetur per æuum, vt ipſe rerum parens voluit contrarietatem indere, & res alias ex aliis fieri,

Generationẽ antecedit corruptio.

fieri, velut aliæ aliis loco cedunt. eaque contrarietas neceſſitatem affert, vt res ex rebus fiant, ſi & communem materiam non habeant Igitur neque hæc dubitatio cogit primã rerum materiam ponere, ſed vt dictum eſt. Porrò iuxta hanc ſententiam conſequens erit dicere, principium quod vocant indiuiduationis, non eſſe materiam, ſed magnitudinem, quod vel per ſeſe eſt valde conſentaneum. Nam eſſentia rei per ſeſe indiuidua eſt, quapropter vna & tota, in multitudinem non poteſt abire, niſi ſecundùm diuiſibilitatem. Diuiſibilitas verò neque formæ neque materiæ eſſe poteſt, niſi per quantitatem (quanti enim propria eſt diuiſibilitas) igitur multitudo in eadem ſpecie, quantorum ſolùm, atque ob quantitatem eſt. Qua ſanè cauſa, & qui eam ad materiam referunt, intelligentes non ineſſe materiæ per ſe, addunt ſignata quantitate; id verò vix intelligi poteſt. Si enim materiæ ipſi per ſe nullum ineſt accidens, certè neque ſignatio, neque quantitas. Veriſimiliùs ergo refertur ad quantitatem ratio indiuidui, quàm ad materiam. Et tota rerum vniuerſitas propriùs diuiditur in corpoream, & corpore carentem ſubſtantiam, quàm in materialem, & immaterialem, niſi quis his nominibus eaſdem res intelligat. Sic enim de nominibus altercari minimè expediet. Nihil igitur prohibere videtur quin dicamus materiam primam eſſe nihil, non ſolùm non ens ſimpliciter, vt dicit Ariſtoteles, aut ſimpliciter non ens, vt dicit Plato. Quorum virorum ſententias ab hac quam nunc ſtatuimus, nihil cenſeo re vera diſcrepare. Non enim eſt, quod non eſt ens.

Indiuiduationis principiũ.

CAPVT SEPTVAGESIMVM.

De Philoſophia Pythagorea.

CAPITE: vndecimo Sapientiæ *Omnia in mẽſura, & numero & pondere diſpoſuiſti.* Et quarto libro Eſdræ capit. 4 *Quoniam in ſtatera ponderauit ſeculum, & menſura menſurauit tempora, & numero numerauit tempora.*

Vt Plato dicit in dialogo de Natura fas non erat, quidquam niſi pulcherrimũ facere eum qui eſt optimus. Cùm enim ipſe ſit ſimpliciter pulcherrimus & optimus, feceritque omnia, vt in mundi geneſi indicauimus, ad ſimilitudinem ſuam, neceſſe eſt, vt fecerit omnia, ſuo quodque genere, pulcherrima, & optima, vt ſanè ipſi viſa ſunt. Cùm igitur omnis pulchritudo ſenſibilis in proportione & concinnitate ſit partium, neceſſe fuit mundũ hunc ſenſibilem, ſecundùm ſuas partes,

Digitized by Google

partes,quæ ſenſibiles etiam ſunt proportionem quandam tenere certam & totum ad partes ſingulas, & eas omnes inter ſeſe.vnde neceſſe eſt mundum finitæ & certæ eſſe magnitudinis,& eius omnes partes præcipuas. Nam in rebus diuiſibilibus,quod infinitum,aut incertum, imperfectum eſt & deforme.Quapropter, non ſolùm ſi quampiam præcipuarum partium eleuares,vt ſtellam,ſed etiã ſi cuiuſpiam illarum,etiam deſpectiſſimæ quantitati adiiceres aliquid,aut demeres,officeres mundi machinæ, & eius pulchritudini. Quia nihil temerè in eo factum eſt,ſed omnia ad menſuram, numerum,& pondus,iuxta proportionem quam habebant in diuino exemplari. Huius rerum pulchritudinis rationem aggreſſi ſunt Pythagoræi inueſtigare.Res prorſus diuina humanis verò viribus impar,neque vlli(arbitror)præter ipſum Deum ſatis cognita. Illorum verò conatum quis non laudet,& ſuſpiciat?qui non ſolùm aggreſſi ſunt, ſed per numerorum etiam ſcientiam, pro hominum captu aſſequuti ſunt multa.Mihi nunc non eſt animus,totam hanc Philoſophandi rationẽ perſequi; quia neque id pro dignitate efficere poſſem,neque ſi poſſem,ad meum inſtitutum eſt admodùm ex vſu.Sed id ſolùm indicabo, quod propoſitum eſt.Omnia ſecundùm certam rationẽ,& proportionem, eſſe facta & primam omnium mẽſurarum eſſe numerum;deinde & earum rationem rectè transferri ad inſenſibilia, & totam rerum naturam factam eſſe ad numerum, atque exempli gratia adiiciam de numeris, quæ neceſſe erit, non quaſi omnium numerorum naturam perſequar,ſed vt viam à longe indicem,cui Pythagorici inſtiterunt,mirabilem quidem illam,& veriſſimam, neque vlla in parte Philoſophiæ Ariſtotelicæ, quæ meritò nunc omnium maximè probatur repugnantem,quod vbi factum fuerit, grauitas ſententiæ verborum quæ præſcripſimus & aliorum quæ ſparſim in libris ſactis ſcripta ſunt,eluceſcet.Deum quidem omnia feciſſe ſecundùm certam rationem,& proportionem,facilè ſuaderi poteſt, conſideranti Deum omnia opera artificialia, quæ fieri iuſſit, ad normam certam menſuramque ab ipſomet traditam, fieri iuſſiſſe. Quare qui in artificialibus, certam commenſurationem adeò amauit eam in naturalibus, cuius ipſemet per ſeſe eſt effector,non deſpexerit.Sed quæ ſunt artificialia, quæ nos in cognitionem ſtructuræ rerum naturalium,velut manu ducunt?Iuſſit Noë vt ædificaret Arcam. An qualis & quanta illi videretur?non ſanè.Sed *trecentorum*(inquit)*cubitorum erit longitudo arcæ,quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius.feneſtram facies in arca, & in cubito conſummabis ſum*

Pythagoricorũ dignitatum examen.

summitatem illius. Exodi 25. dicitur monstrasse Deus exemplar, secundùm quod faceret tabernaculum, & omnia ad illud spectantia. Omnium verò eorum definiuit ipsemet Deus magnitudinem, numerum, & pondus. Arcam testamenti habere iussit longitudinis duos cubitos cum dimidio, latitudinis & altitudinis cubitum cum dimidio, mensam panum propositionis, longitudinis duos cubitos, latitudinis cubitum, altitudinis cubitum cum dimidio: candelabrum septem calamos procedentes ex hastili vno, & singulos calamos ternas sphærulas, ternos scyphos, & terna lilia: altare quinque cubitos longitudinis, totidem latitudinis, & tres altitudinis, atrium longitudinis cubitos centum, latitudinis quinquaginta, altitudinis quinque. Mitto innumera ad horum ornamentum, & sacra destinata, quæ omnia certis, numero, & mensura, iussit Deus fieri. Iam verò structuram templi, quod ædificauit Salomon, longum esset recensere, Licet legere tertio libro Regum capite sexto. In explicandis harum structuratum, & numerorum ad quos factæ sunt sacramentis, multi sœliciter laborauerunt, mea nunc non referret, nisi solùm animaduertere, omnes has ad certum numerum & mensuram esse factas, vt constet multò magis, in magni huius templi, quem mundum dicimus, structura, certam rationem seruatam esse, quam tamen ad amussim tenet solus ipse architectus. Conferri quidem res corporales aliæ cum aliis secundùm plus, aut minus, aut æquale, nõ possunt aliter, quàm numero, pondere, aut mensura: numero quidem vt denario, aut centenario: pondere vt libra, aut vncia: mensura vt cubito, aut palmo. Porrò mensura duplex est: altera enim constat extensione, vt vlna aut digitus: altera capacitate, vt congius, vrna modius, & semodius. Secundùm omnes has mensuras, seruata est ratio quædam in mundi structura. Nam est certus numerus partium omnium. Primum quidem maximarum ternarius: regio enim ima corporum mobilium & corruptibilium: & media mobilium sine corruptione: & suprema incorruptibilium & immobilium, quæ sedes est beatorum. & cœlum cœli. In prima est quaternarius elementorum. In secunda, septenarius orbium errantium stellarum, & denarius omnium. In suprema verisimile est esse vnitatem, siquidem principium est omnium corporum, & sedes destinata ei quod verè est vnum. Iam verò mensura est quædam certa partium singularum, & aliarum ad alias proportio quædam. Decuplo maius esse censent Philosophi elementum quodcunque continens, eo quod continetur: velut aquam terra, & aërem aqua, & aëre ignem. Iam verò quod ad

Arcæ testamenti structura.

Mensura quid.

cœle

cœleſtium orbium menſuram attinet, cenſet Plato, primum orbem æqualis craſſitiei, ſeu altitudinis eſſe, cum eo ſpatio inani quod eſt inter terram & cœlum: ſecundùm orbem duplo craſſiorem primo, ſiquidem æqualem cum toto ſpatio aëris & primi cœli: tertium orbem eſſe quadruplo craſſiorem ſecundo, quia duplum totius ſpatij aëris, & duorum orbium: quartum ad tertium habere proportionem quadruplam ſeſquialteram, vt 36. ad 8. quintum orbem ad quartum habere proportionem decuplam ſeſquinonam, vt 384. ad 36. ſextum ad quintum proportionem nonam, vt 3456. ad 84. ſeptimum ad ſextum trigeſimam primam ſuper partientem medietatem, vt 108864. ad 3456. Iam verò & ſphæræ ſolidæ, quæ intra dictos orbes continentur, proportione quadam conſtant magnitudinum. Dicunt enim maximas fixarum ſtellarũ centies & ſepties

De magnitudine terræ & aſtrorum.

continere terræ molem: Iouem nonageſies & quinquies, Saturnum nonageſies & ſemel: Martẽ terra eſſe maiorem ſeſquialtera tantùm proportione: Solem verò maiorem terra centies ſexageſies ſexies: Venerem verò eſſe partem vigeſimam terræ: Mercurium quoque minorem eſſe Luna: & hanc triplo minorem terra: terram autem totam (cum qua & aquam intelligo, quia vnicum conflant globum) eſſe 252000. ſtadiorum, quæ conflant ſeptem millia leucarum Hiſpanarum. Hac verò magnitudine, neque maiori, neque minori conſtitiſſe terram, non caſu, ſed ſumma Dei ſapientia, conſtat ex illis verbis capitis trigeſimi octaui Iob, quibus illum Deus ita affatur: *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, ſi habes intelligentiam, quis poſuit menſuras eius ſi noſti?* Ponderis quoque habita eſt ratio in mundi ſtructura. Ita enim terræ centrum ad centrum mundi aptatum eſt, vt non poſſit eius globus in hanc aut illam partem inclinare, ſed firmata quieſcat, aquæ verò partes terræ partibus interiectæ, ita vt non poſſint ſeorſum abire, ſed omnibus fontibus, qui velut ex venis quibuſdam erumpunt, pondere latis ad æqualitatem, vnicam cum terra reddãt ſuperficiem: quod dicitur illis Sapientiæ verbis: *Quando librabat fontes aquarum.* Itaque menſura & numero & pondere diſpoſita ſunt omnia. Cùm verò ſint hæ tres menſuræ, quæ ſcilicet peculiariter vocatur menſura, éſtque quantitatis continuæ. & numerus, qui per ſe eſt quantitatis deiunctæ: & põdus, quod eſt ſubſtantiæ corporeæ & craſſæ: videtur ex rei natura, menſura prima eſſe videri: prior quidem pondere, quia magnitudo poteſt eſſe ſine pondere, & in tenuibus elementis & cœli corpore, pondus, tamen non poteſt eſſe ſine magnitudine: numero verò, quia numerus fit diuiſione continui, quare continua quãtitas, prior

Tria menſuræ genera.

eſſe

eſſe videtur quàm deiuncta,ac proinde & menſura, quàm numerus. At verò ſi quis exactè conſideret, videat rem non ita ſe habere, quin potiùs numerum priorem eſſe omni menſura. Nam diuiſione fieri ex vno corpore multa, & quod actu erat vnum,& potentia multa,fieri actu multa, veriſſimum eſt. At verò non proinde verum eſt, numerum omnem fieri continui diuiſione:nam Angelorum numerus ſine vlla magnitudine conſtitit. Nihil ergo minus eſt in ratione numeri,quàm fieri ex continui diuiſione,ſed euenit aliquando, neque id quidem ſecundùm rationem & formam numeri,ſed ſecũdùm materiam, Si enim tripedale erat corpus,quod in tria pedalia diuiſum eſt, habebat etiam antequam diuideretur, ternarium:alioqui non fuiſſet tripedale. Nam quid aliud eſt eſſe tripedale, quàm habere tres pedalitates, & duodecim palmos, & quadraginta octo digitos, & centum nonaginta duo grana? Tot igitur habebat id corpus partes non quidem ſeparatas, cùm nondum eſſet diuiſum. ſed coniunctas. Tamen nihil obſtat coniunctas eſſe,quominùs ſint tres pedalitates, alioqui neq; proportionẽ habet vllam corpus ad corpus. Cur enim tripedale ad bipedale proportionem habet ſeſquialteram niſi quia hoc duas, illud tres pedalitates habet? Si autem neq; illud tres,neque hoc habet duas,quia ſeparatas nõ habent,fit vt neque proportionem habeant ad ſe vllam : habent verò ; ergo & numerum. Itaque indicatum eſt, quæcunque ad ſeſe proportionem habent vllam conſtare certis numeris. Habent autem aliquam magnitudines omnes,ſiquidem nulla eſt infinita. Ergo nulla magnitudo eſſe poteſt ſine numero eſt verò numerus ſine magnitudine,vt indicatũ eſt; igitur numerus prior eſt quàm magnitudo:quare & quàm menſura: eſt verò menſura prior quàm pondus,quia mẽſura eſt magnitudinis,craſſitiei. Magnitudo verò prior eſt craſſitie, cùm craſſities non inſit niſi quantis. Igitur numerus prior eſt omni alia menſura, atque omnis proportio naſcitur ex numero. Neque id ſolum ſpectatur in corpore quanto,ſed & in aliis omnibus quantis,vt in motu,& voce, & aſpectabilibus figuris. Nam cantat hic ad characteres quos intuetur in charta,ille ſaltat ad cantum. Quod fieri non poſſet,niſi ſingula haberent proportiones quaſdam, & omnia ad ſe mutuò proportionalitates quas vocant hoc eſt, ſimilitudines proportionum. Ergo ſunt & in ipſis figuris, & motu ſaltantis,& in canentiũ vocibus numeri ac proportiones. Neque in his ſolùm, quæ etſi non omnia eodem modo, quanta tamen ſunt, ſed & in qualibus quæcunque ſecundùm magis & minus dicuntur, eſt numerus. Nam & calidum & album eſt

Numerus omnium prima menſura.

aliud

aliud alio duplo magis tale, & quadruplo: in ratione verò dupli, tripli & quadrupli, ſunt duo, tria, & quatuor. Nam ne definiri quidem ſine his poſſunt. Sed hactenus indicauimus, numerum intrinſecum eſſe rebus omnibus ſecundùm partes magnitudinis, aut intenſionis ſecundùm id inquam, quo, tanto aut tanto, maius aut minus, magis aut minus, tale dicitur quidpiam. Eſt autem etiam ſecundùm partes eſſentiæ numerus in rebus. Quod in accidentibus primùm, deinde & in ipſis ſubſtantiarum formis, tentandum eſt indicare: in tranſeuntibus quidem ex ipſis definitionibus, cùm tempus, teſte Ariſt. ſit numerus qui numeratur in motu: motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secundùm Platonem verò, tempus eſt æternitatis in vnitate manentis imago in numero fluens. Sed & immanentes conſtare numeris facilè intelliges. Figuræ quidem omnes habent eſſentiam in numeris. nam planæ in vnitate aut multitudine linearum, ſolidæ ſuperficierum, vt circulus in vnitate lineæ: ſphæra in vnitate ſuperficiei: triãgulus in ternario linearum; cubus in ſenario ſuperficierum. Ita & aliæ omnes. Ipſa verò linea in vnitate dimenſionis, ſuperficies in binario, corpus in ternario. Sed & relationes eorum, quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate eſſentiam, quia ſecundùm ſimilitudinem aliquam aut diſſimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam eſt rationis alicuius, diſſimilitudo pluralitas. Ipſæ quoque patibiles qualitates, variis eſſentiis ad numerum quendam conflatis conſtant: ſeu potiùs in numero quodam formarum in vnam conſpirantium habent propriam eſſentiam. quod ex definitionibus colorum apud Platonem facilè intelliges: *Splendidum* (inquit) *albúmque rubeo miſtum flauum procreat. Rubeum cum albo nigróque, purpureum generat. Fuluum flaui fuſciique temperatione producitur: fuſcum verò albi & nigri confuſione. Pallorem albi flauique copula generat. Cæruleum cum albo, glaucum. Fului nigríque temperie color viridis naſcitur.* Hæc Plato. Vnde conſtat, ſingulas colorum ſpecies in copula quarundam eſſentiarum, ad proportionẽ quandam, & certos numeros, habere eſſentiam. Conſtat enim non ſolùm fieri colores quoſdam ex quibuſdam, ſed cum certa quadam proportione. Non enim ſi albi duplum cum vna nigri proportione. miſceas, idem extat color atque ſi contra apponas nigri duplum. Nimirum ſola proportionis euariatio mutat eſſentiam: velut compoſitorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis ſimplicium, manentibus eiſdem. Conſtant verò, vt mixta corpora corporibus ad numerum coëuntibus, ita eſſentiæ eſſentiis, vt colorum exemplo indicatum

De numero in rebus.

Miſtio colorum.

indicatum est:constatque omnium essentia certa mensura & numero(indicatum enim anteà est non posse esse mensuram sine numero)etiamsi nobis nota esse non possit singulorum mensura:proinde dixit ibidem Plato: *Quo autem mensura modo singula singulis misceantur,etiamsi quis nouerit, narrare prudentis non est, præsertim cùm neque necessariam, neque verisimilem de his rationem afferre vllo modo possit.* His verbis significat, etiamsi nos eum numerum definitè nesciamus in singulis, omnia tamen facta esse ex rebus ad numerum quendam compositis, vt corporea ex corporibus,ita essentias ex essentiis.atqui ipsa compositio corporum, vtpote apertior, manu ductio est ad formarum compositionem Cùm enim pictores, commixtis certa quadam proportione liquoribus fuluo & nigro viridem reddant, constat verum virorem fuluitie nigritieque ad numerum aptatis constare(dicitur corporum compositio Physica,formarum Metaphysica,simplices verò omninò,siue res, siue formæ corporeæ nullæ sunt seorsum,sed in ipsis compositis, vt vnitates in numeris.Producentes autem ampliùs hanc ratiocinationem,facilè intelligemus,non solùm accidentium formas,sed substantiarum etiam essentias,ita constare: siquidem aliæ alias,vt numeri numeros continent. Scitè enim illud dictum ab Aristotele est,vegetatiuum in sensitiuo esse, vt trigonum in tetragono,scilicet vt ternarium in quaternario (nam figurarum differentias numeros esse, anteà est, indicatum)vt verò hæc, ita alia omnia ad substantiarum formas spectantia,habent.Nimirum essentiales vocatæ perfectiones, sunt in aliis plures,in aliis pauciores,vt vnitates in numeris,& ab eminentioribus inferiores continentur, vt numeraria numeris.Iam verò & in rerum principiis primis est ratio numeri.Nam forma vnitas est,materia pluralitas,quia forma per se omnia quibus inest facit vnum;materia plura,cùm participatione speciei omnes homines sint vnus homo, ob materiam verò vnum hoc animal adeò multiplicetur. Indicatum ergo videtur satis, omnia corpora, ac corporales affectiones, & formas,ac eorum principia,fecisse Deum ad numerum atque ei omnibus esse. numerum natura intimum. Quod si ita est, haud dubiè multò verius id dicatur de incorporeis substantiis quandoquidem perfectiori quadam, & eminentiori participant natura,ac proinde pulchriores sint & magis concinnæ, fuerintque propriùs illæ factæ ad numerum in quibus nulla alia mensura sit.cùm neque magnitudinem vllam habeant, neque pondus: illarum ergo priùs ac propriùs est numerus, quàm corporearum.Quoniam verò in tota rerũ vniuersitate

Numerus in primis principiis.

aliud alio duplo magis tale, & quadruplo: in ratione verò dupli, tripli & quadrupli, ſunt duo, tria, & quatuor. Nam ne definiri quidem ſine his poſſunt. Sed hactenus indicauimus, numerum intrinſecum eſſe rebus omnibus ſecundùm partes magnitudinis, aut intenſionis ſecundùm id inquam, quo, tanto aut tanto, maius aut minus, magis aut minus, tale dicitur quidpiam. Eſt autem etiam ſecundùm partes eſſentiæ numerus in rebus. Quod in accidentibus primùm, deinde & in ipſis ſubſtantiarum formis, tentandum eſt indicare: in tranſeuntibus quidem ex ipſis definitionibus cùm tempus, teſte Ariſt. ſit numerus qui numeratur in motu: motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secundùm Platonem verò, tempus eſt æternitatis in vnitate manentis imago in numero fluens. Sed & immanentes conſtare numeris facilè intelliges. Figuræ quidem omnes habent eſſentiam in numeris, nam planæ in vnitate aut multitudine linearum, ſolidæ ſuperficierum, vt circulus in vnitate lineæ: ſphæra in vnitate ſuperficiei: triãgulus in ternario linearum; cubus in ſenario ſuperficierum. Ita & aliæ omnes. Ipſa verò linea in vnitate dimenſionis, ſuperficies in binario, corpus in ternario. Sed & relationes eorum, quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate eſſentiam, quia ſecundùm ſimilitudinem aliquam aut diſſimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam eſt rationis alicuius, diſſimilitudo pluralitas. Ipſæ quoque patibiles qualitates, variis eſſentiis ad numerum quendam conflatis conſtant: ſeu potiùs in numero quodam formarum in vnam conſpirantium habent propriam eſſentiam. quod ex definitionibus colorum apud Platonem facilè intelliges: *Splendidum* (inquit) *albúmque rubeo miſtum flauum procreat. Rubeum cum albo nigróque, purpureum generat. Fuluum flaui fuſciique temperatione producitur: fuſcum verò albi & nigri confuſione. Pallorem albi flauique copula generat. Cæruleum cum albo, glaucum. Fului nigrique temperie color viridis naſcitur.* Hæc Plato. Vnde conſtat, ſingulas colorum ſpecies in copula quarundam eſſentiarum, ad proportionẽ quandam, & certos numeros, habere eſſentiam. Conſtat enim non ſolùm fieri colores quoſdam ex quibuſdam, ſed cum certa quadam proportione. Non enim ſi albi duplum cum vna nigri proportione. miſceas, idem extat color atque ſi contra apponas nigri duplum. Nimirum ſola proportionis euariatio mutat eſſentiam: velut compoſitorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis ſimplicium, manentibus eiſdem. Conſtant verò, vt mixta corpora corporibus ad numerum coëuntibus, ita eſſentiæ eſſentiis, vt colorum exemplo indicatum

De numero in rebus.

Miſtio colorum.

indicatum est:constatque omnium essentia certa mensura & numero(indicatum enim anteà est non posse esse mensuram sine numero)etiamsi nobis nota esse non possit singulorum mensura:proinde dixit ibidem Plato: *Quo autem mensura modo singula singulis misceantur,etiamsi quis nouerit, narrare prudentis non est, præsertim cùm neque necessariam, neque verisimilem de his rationem afferre vllo modo possit.* His verbis significat, etiamsi nos eum numerum definitè nesciamus in singulis, omnia tamen facta esse ex rebus ad numerum quendam compositis, vt corporea ex corporibus,ita essentias ex essentiis.atqui ipsa compositio corporum, vtpote apertior, manu ductio est ad formarum compositionem. Cùm enim pictores, commixtis certa quadam proportione liquoribus fuluo & nigro viridem reddant, constat verum virorem fuluitie nigritieque ad numerum aptatis constare(dicitur corporum compositio Physica,formarum Metaphysica,)simplices verò omninò,siue res, siue formæ corporeæ nullæ sunt seorsum,sed in ipsis compositis, vt vnitates in numeris.Producentes autem amplius hanc ratiocinationem,facilè intelligemus,non solùm accidentium formas,sed substantiarum etiam essentias,ita constare: siquidem aliæ alias,vt numeri numeros continent. Scitè enim illud dictum ab Aristotele est,vegetatiuum in sensitiuo esse, vt trigonum in tetragono,scilicet vt ternarium in quaternario (nam figurarum differentias numeros esse, anteà est, indicatum)vt verò hæc, ita alia omnia ad substantiarum formas spectantia,habent.Nimirum essentiales vocatæ perfectiones, sunt in aliis plures,in aliis pauciores,vt vnitates in numeris,& ab eminentioribus inferiores continentur, vt numeraria numeris.Iam verò & in rerum principiis primis est ratio numeri.Nam forma vnitas est,materia pluralitas,quia forma per se omnia quibus inest facit vnum;materia plura,cùm participatione speciei omnes homines sint vnus homo, ob materiam verò vnum hoc animal adeò multiplicetur. Indicatum ergo videtur satis, omnia corpora, ac corporales affectiones, & formas,ac eorum principia,fecisse Deum ad numerum atque ei omnibus esse. numerum natura intimum. Quod si ita est, haud dubiè multò verius id dicatur de incorporeis substantiis quandoquidem perfectiori quadam, & eminentiori participant natura,ac proinde pulchriores sint & magis concinnæ, fuerintque propriùs illæ factæ ad numerum in quibus nulla alia mensura sit.cùm neque magnitudinem vllam habeant, neque pondus: illarum ergo priùs ac propriùs est numerus, quàm corporearum.Quoniam verò in tota rerũ vniuersitate

Numerus in primis principiis.

ſingula facta ſunt ad numerum & omnia ad quendam concentum, & harmoniam reſpondent ſpiritalia corporalibus, atque vt hi cœli aſpectabiles nouem ſunt qui circulo voluuntur ita inuiſibilium & mobilium per accidens, qui etiam in ſacris ſanctis interpretibus vocantur cœli, ſunt nouem ordines. atque vt ſupra nouem orbes mobiles eſt alius immobilis, quem dicimus eſſe ſedem beatorum, ita ſupra omnia inuiſibilia, eſt illud unum, primum ac optimum, nulla ratione mutabile. Ariſtoteli quidem conſentaneum videtur motibus cœlorum ſubſtantias illas incorporeas, ac per ſe immobiles præficere, non verò eas eſſe putat ſupra numerum eorum, ſed ſingulis aptat ſingulas: mihi verò videtur plurimũ detrahi gloriæ & ſplendori rerum omnium domini, per tantam miniſtrorum penuriam. Quapropter nõ nouem ſolùm ſubſtantias, ſed nouem earũ ordines eſſe cenſeo Non quidem ita, vt nouem ſint ſpecies, & magna multitudo ſingulariũ. Cùm enim magnitudine careant, quam diximus eſſe principium indiuiduæ multitudinis, non poſſunt eſſe multæ perfectione pares, ſed inæquales omnes, vt numeri. Itaque vt quiuis numerus ab alio quouis ſpecie differt, ita quæuis incorporea ſubſtantia ab alia quacunque. Nihil tamen prohibet eſſe nouem ordines velut nouem genera. Nam tametſi ſingularia ponere ratio prohibet, quia in magnitudine non eſt earum forma, vt corporearum, tamen ſpecies & genera nihil vetat, cùm habeant etiam ſuam compoſitionem eſſentialem. atque (vt inquit Plato) ex quibuſdam eſſentiis colligatæ ſint, ab eodem à quo ſunt colligatæ diſſolubiles. alioqui eſſet earum ſubſtantia penitus ſimplex, quod niſi primæ non euenit. Itaque ſunt illæ ſubſtantiæ compactæ ex eſſentiis, quas nouit is qui compegit, non tamẽ coierint, temerè, & vtcunque, ſed ad numerum, pro ſingularum perfectione. Si enim certam ſeruatam eſſe rationem, & proportionem in viliſſima etiam rerum conſtitutione indicatum eſt, quo pacto illæ præſtantiſſimæ & pulcherrimæ ea caruerint? itaque omnia & viſibilia & inuiſibilia, facta ſunt ad numerum. Quod ſi ita eſt, cùm non ea fecerit Deus, & aliqua tunc cùm faceret meditando excogitauerit, ſed ad æternum exemplar quod apud ſe habebat, quod eſt eius verbum, conſtat in ipſo omnium parente Deo eſſe vnitatem & numerum. Si enim omnia ad numerũ facta ſunt, apud Deum erat numerus. Quòd ſi numerus & vnitas (vnitas enim eſt principiũ numeri) igitur in Deo primũ quidem vnitas erat, deinde & infinita illa fœcunditas per quã ex nihilo fecit tam multa. Quoniã verò ea erat initiũ producẽdæ multitudinis, rectè vocetur dualitas,

Cœlorum numerus.

Numerus in Deum.

Digitized by Google

dualitas,accedente verò vnitate ad dualitatem,velut vtriuſque copula,neceſſariò eſſet ternarius.Nemo autem,arbitror,intelliget,ita à me dici eſſe in Deo vnitatem , aut dualitatem , aut ternarium,quaſi accidentia quædam cùm in primo non poſſit eſſe accidens:neq; eſſe tria,quaſi diuerſis prædita naturis,quia quod primum neceſſariò eſt vnum.Neceſſe eſt ergo illis tribus vnitatẽ accidere,vnde fit quaternarius , qui continet omnes numeros.Erat igitur in æterno exemplari omnis numerus,ad quem facta ſunt omnia.Philoſophi,qui ob amorem ſapientiæ nomen id conſequuti ſunt,rerum omniũ naturam & eſſentiam,pro ſua vtili conati ſunt agnoſcere exactiſſimè.cùm verò id nulli hominum contingere poſſit , dum huius corporis vtitur miniſterio , & horum ſenſuum , qui nihil agnoſcunt præter accidentia,quaſi ſubſtantiarum vmbras,per quaſdam rerum analogias,ſeu ſimilitudines,conati ſunt prope veritatem accedere quaſi circum circa verſantes.Velut Pythagoras,ea omnia quæ de numeris diximus,atque alia multa,vt erat perſpicaciſſimus,contemplatus,omnium rerum cauſas,& naturalium problematum ſolutiones,redegit in rationes , primùm quidem Geometricas , deinde Arithmeticas. Nimirum intelligens,quandoquidem omnia certa menſura , & numero facta ſunt. ſuo quodque genere pulchetrima neceſſe eſſe , vt omnium harmonia quædam & concentus,atque Phyſica reſpondeant Geometricis , & hæc Arithmeticis.Atque quoniam, vt indicatum eſt , numerus eſt omnium prima menſura , ſint Arithmeticæ rationes quaſi omnium prima principia . Plato hanc ipſam rerum concinnitatem admiratus eſt, numerorum naturas ſuſpiciens,nihilominùs intelligens(arbitror)numeros aliquarum rerum eſſe numeros,vt denarius ouium , boum,& caprarum; ac proinde oportere vt in ipſis rebus alia quæ naturæ ſint ſubiectæ numeris , quæ ipſæ analogam aliquam cum numeris habeant rationem , quam numerorum alioqui non differret ſeptenarius Vergiliarum & Planetarum . non enim qua numerus,cùm idem ſit, vtranque rationem Philoſophandi coniunxit , & eam quæ ad numerorum perfectiones omnium cauſas redigit,& eam quæ conſiderat Phyſica principia. Simul enim mundi omnes partes numeris adaptauit , & de forma atque materia,motu & tempore , & elementorũ qualitatibus diſputauit , modúmque agendi & patiendi , per quem rerum mutationes,ortúſque & interitus , cùm violenti , tum etiam naturales contingunt , perſequutus eſt. Quod quia non fecerunt Pythagorici , ſed ſolis definitionibus per numeros latis contenti ſunt , ſimplicitatis notanter ab Ariſtotele

Philoſophia de numero conſideratio.

Metaphyſicorum capite quinto. Ipſe verò Ariſtot. numerorum magna ex parte depoſita cura, & ſenſibilium magis conſiderationi ſermonem accommodans, corporearum ſubſtantiarum principia, per analogiam cum rebus artificialibus interpretatus eſt, & elementorum & rerum compoſitarum virtutes, non aliter quàm per ipſas actiones, in his diiudicandis fidem ſenſibus non derogans. Nimirum, vt videmus, quæcunque res arte fiat, vt arca, menſa aut lectus, fieri materia aliqua formam aliquam recipiente, & quancunque formam cum alia communi; ita vt quicquid fit hoc aut tale, ex non hoc, aut non tali fiat, velut menſa ex ligno quod non erat menſa, ſed arca aut aliud quiduis: ita (inquit) cenſendum eſt in naturalibus, ponendúmque neceſſariò, tria eſſe rei cuiuſque principia, formam materiam, & priuationem. Et vt arca fit ex ligno per hanc formam ſeu figuram, à fabro lignario ad prandendum, ita rerum quoque naturalium quadruplices eſſe cauſas: fieri enim quiduis ab aliquo, ex aliquo, per infitam formam, alicuius boni gratia. Siquidem nihil fruſtra: effectrices verò cauſas commutationum naturalium eſſe virtutes elementorum, calorem ſcilicet, frigus humorem, & ſiccitatem, quas non, vt Plato, per figuras corpuſculorum, ex quibus elementa ſint coagmentata, ex ponere ſtudet, ſed per ſenſibiles paſſiones, vt quod fundit & liquat, calidum, quod cogit & denſat, frigidum, quod emollit, humidum, quod indurat, ſiccum. Non tamen quia Philoſophorum principes, diuerſis adeò viis inſtiterunt, neceſſe ſit eorum aliquem aliquóſve deerraſſe, aut contraria repugnantiáve dogmata tradidiſſe, quin potiùs reſpicientes ad diuerſa, diuerſis viis ad eandem veritatem iter feciſſe, vt is eius plurimum videatur eſſe conſequuturus, qui ea dogmata rectè coniunxerit. Quod vno aut altero exemplo præſtiterit indicare, vt videntes conſonare ea, vt verum vero: atque effectis Arithmeticas, Geometricas, & Phyſicas cauſas rectè quadrare, aliquid deguſtemus illius concentus, & harmoniæ, ac pulchritudinis, quam diximus, intelligamúſque votiſſimum dictum eſſe illud Sapientiæ. *Omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti.*

Tria rerũ principia.

Dubitatur de numero elementorum, cúrque ea quatuor ſint. Reſpondet Ariſtot. quia ſunt quatuor qualitates actiuæ, per quas aguntur omnes ortus & interitus. aut igitur ſingulis elementis dabuntur ſingulæ, atque ita erunt elementa quatuor: aut binæ (ternæ enim non poſſunt, quia inerunt contrariæ) & cùm ex quatuor qualitatibus habentibus duas contrarietates quatuor ſolùm poſſint conſtitui coniugia qualitatum non contrariarum, ita quoque erunt quatuor,

Cur ſint quatuor elementa.

quatuor. Plato reſpondet, quia cùm mundum opoteret habere, non latitudinem ſolùm, ſed altitudinem quoque, & eſſe ſolidum, neceſſe fuit ipſa quoque elementa ſolida eſſe. Fecit ergo Deus duo ſolida ſupremum & infimum. Illa verò oportuit, quò ex extremis fieret vnum, medio aliquo colligari. At verò ſolidis non eſt ſatis ad bonam coaptationem vnum medium, ſed duobus indigent, contra ac latis, quibus ſufficit medium vnicum. Velut in numeris, in quibus qui fiunt ductu ſolius vnitatis, vocantur lineares, quia vt linea fit ſolius puncti ductu, ita illi vnitatis, vt ternarius, & ſeptenarius. Qui fiunt bis replicato eodem numero dicuntur plani, nimirum vt planities habent duas dimenſiones, ita illi duo latera, vt quaternarius, qui fit ex bis duobus, & nouenarius ex ter tribus. Qui fiunt ter replicato eodem numero, dicuntur ſolidi, quia ſolidum in magnitudinibus fit ex tribus dimenſionibus vt octonarius fit ex bis duobus bis, & 27. fiunt ex ter tribus ter. inter numeros ergo planos, eſt inuenire vnicum medium, qui ſecundùm eandem proportionem illos colliget hoc eſt, eadem proportione ſuperet minorem, qua ſuperetur à maiori. Inter ſolidos verò id fieri non poteſt, per vnicum, poteſt tamen per duos medios. Vt inter quatuor & nouem, qui ſunt primi plani, ſunt ſex, eadem exiſtente proportione à nouem ad ſex, quæ à ſex ad quatuor in 8. tamen & 27, qui ſunt primi ſolidi, nullus talis eſt numerus, ſunt autem duo 18. & 12. eadem enim eſt proportio à 27. & ad 18 & à 18 ad 12. & ab hoc ad 8. ita igitur, vt duæ ſolidæ magnitudines aptè colligarentur, opus fuit duobus mediis, vnde quatuor elementorum corpora conſtitêre. Hæc Plato In qua ratiocinatione vides rationem Phyſicã redigi ad Geometricam, & Geometricam ad Arithmeticam; quia elementorum ſubſtantiæ indicantur per magnitudines, & magnitudines per numeros. Conſtat verò, hanc rationem non eleuare illam Ariſtoteleam, neque ab ea eleuari. Simul enim conſiſtunt, quia neceſſe eſt elementa, & alias omnes mundi partes præditas eſſe idoneis facultatibus, ſimulque idonea menſura magnitudinis eamque proportionem, quæ in numeris habet eſſentiam, vt indicatũ eſt antea) ad alia omnia habere, & eo eſſe numero, vt in omnibus ſit, & ſecundùm ipſas ſubſtantias & ſecundùm propria accidentia, perfecta quædam pulchritudo, & ad numeros ac muſicam harmoniam videantur eſſe facta Quapropter neceſſe eſt, ipſas etiam rationes Philoſophandi conſonare, & eam, quæ principiorum, & elementorum naturas conſiderat per ſe, & quæ magnitudinum proportiones & numerorum quaſi concentus. Omnia

enim inſunt. Atqui profectò vtram vtri præferas, haud facile ſit dictum. Nam illa ſenſui magis ſe accommodat, ac propiùs accedit ad materiam, hæc verò diuinior eſt, haud dubiè, quia magis fert in contemplationem diuini exemplaris. Et hoc etiam præſtat, quòd multorum reddit elegantiſſimas cauſas, quorum illa alia Philoſophia ne tentet quidem dicere vlla velut cur ſint ſeptem planetæ, quid dicent qui non habent rationem numerorum? illi verò dicunt quaternarium corporibus ortum & interitum habentibus, atque genitis & generantibus: ſeptenarium verò accommodatiſſimum numerum eſſe corporibus ingenerabilibus, neq; ſimilia ſibi generãtibus, cuiuſmodi sũt cœleſtia. Quia quaternarius primus numerus eſt qui generetur ab alio, & alium generet, fit enim à duobus bis, & generat octo, acceptus bis. Septenarius ſolus eſt intra decem (hi autẽ ſunt omnes numeri) qui neq; generatur ob alio, neq; aliũ generat. Atqui quoniã linearis eſt, ſitque ex vnitatibus illis maximè congruit corporibus incorruptibilibus, quæ ſingula ſuo quodque orbe vnum, conſiſterent. Verùm exempli gratiâ, hæc dixiſſe ſatis ſit. licet cuiuis legere huiuſmodi innumera, quæ plurimùm arrideant apud Platonem, & Philonem, & Diuum Auguſtinũ & inter iuniores apud Marſilium Ficinum, & Auguſtinũ Eugubinum, & Picum Mirandulæ, & innumeros alios, ex quibus perſpicuè agnoſcet mundi huius aſpectabilis pulchritudinem, & numerorum, eò quòd omnia facta ſint ad menſurã, numerum, & põdus. Quamquã ſatis certò ſcio quòd exactè id agnoſcet nemo, vſq; dum videat diuinũ illud exemplar, cuius imitatione facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil, quod factũ eſt. Reliqua adiiciamus. Non ſolùm res omnes viſibiles & inuiſibiles fecit Deus certis menſura & numero, & pondere, ſed & ipſa ſæcula ita diſpoſuit, atq; vt dicitur 4. Eſdræ cap. 4. (quamquam is liber eſt apocryphus, neq; quid in illo diceretur curarem, niſi hæc plurimum cum aliis ſcripturæ locis congruerent) *in ſtatera ponderauit ſæculum, & menſura menſurauit tempus, & numero numerauit tempora.* Quod nihil aliud eſt, quàm vt totius mundi moles infinita non eſt, neq; ex infinitis ſed certa quædam, ex certis conſtitura numero, pondere & mẽſura atq; ſingulas habet partes proportione quadam cõſtantes ita neq; totius mundi deorſum, & durationẽ, ex quo tempus ſimul cum motu cœli natũ eſt, vſque dum eo ceſſante finiatur infinitũ fore. ſed certũ quẽdam, cuius partes omnes, vt ſæcula, generationes, annos, mẽſes dies & horas, habet Deus in numerato ... eáque eſſe ſingula, foréque in poſterum quæ ſuperſunt,

Planetæ cur ſint ſeptem.

Sæcula & tẽpora numerantur.

ſuperſunt,ſuo quodque tẽpore, Vt hoc quoque ſenſu veriſſimè dictũ ſit illud Salomonis,*Omnia tẽpus habent*,Ita ſanè omnes inſignes mutationes mũdi,vt in primis illa humanæ creaturæ quaſi renouatio per diluuium:initia imperiorum , & fines,rerum diuinarum , ac legum mutationes , certa quadam temporũ menſura,ac numero diſtant,habéntque tempora ad tempora proportiones quaſdam , & in illis quoque ſeruatur ratio quædam harmonica numerorum.Quod cùm ſint plurima in ſacra ſcriptura quæ indicent , nihil tamen vt illa Diui Matthæi in Euangelio , cura diſtribuendi per quatuor denas generationes omnes ab Abraham ad Ieſum.Inquit enim. *omnes itaq; generationes , ab Abraham vſque ad Dauid generationes quatuordecim:& à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis. generationes.quatuordecim:& à tranſmigratione Babilonis.vſque ad Chriſtum generationes quatuordecim.* Quod certum eſt non temerè,vt neque aliud quidpiam ab Euangeliſta dictum eſſe,ſed vt indicet tres mutationes inſignes fuiſſe populi Dei , pérque bis ſeptem generationes accidiſſe.Nimirum ab Abraham cœpit ſeparari à gentibus,gubernari per duces,& à Dauid cœpit regalis proſapia.In tranſmigratione finitum eſt regnum cœpitq; regi populus per ſacerdotes.Si igitur non caſu quodam & temerè ita euenit(neque enim animaduerriſſet Matthæus) ſed Deo ita diſponẽte,vt eſſet tẽporum ratio quædam,& proportio certè & ipſa ſæcula certo quodã numero diſpoſita ſunt. Genealogia Chriſti.

Quòd verò Matthæus ab Abraham vſque ad Chriſtũ quadraginta & vnum tantùm recenſens , inter quatuordecim diſtribuit,cùm tamen ter 14.conflẽt 42.ſimile eſt cõputationi Medicorũ,qui ex ter ſeptem conflant viginti,quatuordecimo bis numerato,vt fine ſcilicet ſecundæ,& initio tertiæ ſeptimanæ. Ita Iechonias in illa computatione,finis ſecundi ſeculi & initium tertij eſt.Neq; ſanè hoc ratione vacat. Nam Ioſias non fuit pater Iechoniæ ſed auus,interfuit verò Ioachim , qui fuit partim Rex partim priuatus.Pro hoc recenſetur filius eius Iechonias.velut duplex perſona.Longè autem difficilius eſt.Cur dicantur à Dauid vſque ad Iechoniã fuiſſe quatuordecim generationes,cùm fuerint reuera(præter Reginã Arbaliã)reges decem & ſeptẽ,cùm fuerint inter Ioram,Azariã ſeu Oziam,Ochoſias,Ioas , & Amaſias , quos reor quidem prætermiſſos eſſe, quòd nõ compleuerint in pace dies ſuos,ſed occiſi ſint gladio, velut in mediis generationibus intercepti Reclamat verò Amõ,qui tãetſi annumeratus aliis,eſt occiſus à ſeruis coniuratis in domo ſua.Ego enim,etſi quæ potui commẽtaria in eum locum vidi,& multum diúque cogitaui,non intelligo, quantò

autem intelligo minùs,eò magis credo,& arcanam numerorum dignitatem magni facio,Deíque Optimi Maximi in numero diſponentis ſæcula,ſuſpicio ſapientiam,& veneror.Non abſimile eſt illud Danielis,cui tempus Chriſti Ieſu ab ædificatione ſecunda templi,ſignificatum eſt per ſeptuaginta ſeptenarios,numeros quidem ſiquis conſideret rationes harmonicas,ambos inſignes. Quandoquidem ſeptimus cenſetur diuiniſſimus numerus,quia neque producitur,neque producit,ſed eſt vnicus per ſe ex vnitatibus,alioqui continens duos primos perfectos,ternarium,& quaternarium Maximè verò eſt is numerus tempori numerãdo accommodatus,quia tempus quod vnà cum cœlo natum eſt,vt inquit Plato, ſeptem corporum Planetarum motibus numeratur primo. Septuaginta verò eſt ſeptenarius denariorum, quare cùm decem omnes numeri ſint,ſeptenarius, cuius vnitates ſunt(vt ita dicatur)perfectæ totalitates. Iuxta eundem numerum deſtinati ſunt Hebræi ſeruituti regum Babylonis, per ſeptuaginta annos. Quibus exemplis,& innumeris aliis,quæ per totam ſcripturam ſacram occurrunt,maximè in Daniele, & Eſdra, quibus multæ temporum reuelationes factæ ſunt, ſed & in Apocalypſi Ioannis (ſi quis intelligat)apertè indicatur,quod verbis præſcriptis dicitur,in ſtatera ponderatum eſſe ſæculum, & menſura menſurata tempora mundi. Itaque, vt mundi huius aſpectabilis partes omnes,indicatum eſt proportionem quandam ſeruare inter ſeſe,& conſonantiam cum ſubſtantiis inuiſibilibus, ita & cum toto mundi tempore, & eius partibus, ſiquis hiſtoriæ valde peritus & numerorum acriter conſideret, concentum mirabilem inueniat.velut enim alterabilis partes mundi quatuor ſunt,ita ſecularis potentiæ toto mundi decurſu,ſunt quatuor Monarchiæ, quas Daniel Propheticè deſcripſit. Prima Chaldæorum vſque ad Balthaſar,ſecunda Medorum vſque ad Darium, quem expugnauit Alexander, à quo incœpit tertia Græcorum vſque ad Cæſares,à quibus incœpit quarta Romanorum,cuius imperium quia coaluit cum Eccleſia,durabit vſque ad finem temporis. Itaque conſtat tempus quatuor Monarchiis,vt mundus alterabilis quatuor elementis. Porrò vt tota mundi moles triplici machina, corruptibilium, tantum mobilium,& penitus immobiliumita & totum tempus tribus ſeculis naturæ legis & gratiæ.Res verò diuina,velut cœleſtiũ orbium lumina, ſeptenariis computatur, vt exemplo generationis Ieſu,& reuelationis factæ de eius aduentu indicatum eſt & conſtare etiam poteſt per ſeptem renouationes Diuinæ legis,& mandatorum Dei, quas recenſet Eſdras cap.3.lib.4.

Monarchiæ.

Septẽ diuinæ renouationes.

primam

primam in ipso Adam, secundam in Noë, post diluuium; tertiam temporibus Abrahæ, Isaac, & Iacob; quartam per Mosem data lege; quintam per Dauidem & Salomonem pro tabernaculo, ædificato templo: sextam in transmigratione Babylonis, renouatis omnibus, & reædificato templo, septimam, eámque perfectam, & in secula seculorum duraturam, per Iesum Dominum. Quæ quidem septem mundi ætates sunt. Itaque vt mundus visibilis & inuisibilis factus est ad numerum, ita & eius duratio. Factáque sunt ea omnia ad normam quæ erat in exemplari. atque vt mundus factus per quosdam gradus fert in id quod æternum, ita tempus per quosdam cursus certos, labitur in æternitatem Non autem solùm mundi totius ætates, certo quodam numero sunt apud Deum computatæ, sed & singulorum hominum vita & ætates, vt ex iis quæ de clymactericis annis scripsimus super cap. sextum Geneseos, constare potest. Sed adhuc videntur verba illa Esdræ maiori indigere enarratione. Nam quomodo mensurẽtur & numerentur tempora, facile est intelligere. Siquidem mensurari potest tempus cùm sit continuum & quantum; numerari verò cùm sit numerus qui numeratur in motu, vt per Solis circuitiones siue annuas, siue diurnas, & per circuitiones menstruas Lunæ, atque adeò per lineas quas percurrit gnomon in horologio, & eiusmodi alia: ponderari verò in statera quomodo possit? haud dubiè hoc per Metaphoram dici necesse est, cùm tempus nullum habeat pondus, vt possit suspendi in statera, sed quid significet ea Metaphora, iam explico. Prima causa, qua hæc hoc, illa illo tempore fiant, est voluntas & præscientia Dei, qui ita mensura mensurauit, & numero numerauit tempora. Nimirum vt creationis, ita & durationis, & operationum rerum omnium, ac denique omnium quæ fiunt Deus est prima causa, neque ipse ab vlla alia extra se mouetur, vt ita aut aliter velit, aut intelligat Quod innuit Ioannes in Euangelio sæpe dicens, *factum est hoc, vt impleretur quod dictum est per Prophetam.* Quæ phrasis apertè indicat, non quia ita erat futurum, prædictum fuisse à Deo per Prophetam, sed ita esse factũ, quia prædictum erat à Deo, & vt impleretur quod Deus prædixerat, Nimirum Deus est rerum omnium efficiens causa & finis. Omnia fiunt ab illo & propter illum, quia est α, & ω, hoc est, principium & finis. Siquidem omnia facit propter seipsum, vt dicitur 16. Prouerbiorum. Igitur quia Deus prædixit euenit, vt & impleatur, & glorificetur Deus. igitur eueniunt omnia eo tempore, quo destinata sunt à Deo, cùm in principio numerauit tempora. Neque est qui ea tempora mutare possit, aut aliter dis-

Quomodo tempus põderetur

ponere,quàm à Deo diſpoſita ſunt. Quod innuunt verba illa Danielis cap.7.vbi futuri tyranni ſuper his verbis depingebatur:*Sermones contra excelſum loquetur, & ſanctos Altiſſimi cõteret, & putabit quòd poſſit mutare tẽpora.* His verbis ſignificatur,fruſtra illum per ſuperbiam putaturum,quod fieri nequit vt ſcilicet mutẽtur tempora. Hoc etiam innuunt illa Saluatoris verba,*Nondum venit hora mea.* & illa *Hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum.* Nimirum cùm Deus à principio numerauit omnia ſecula,omnes annos,dies omnes, & omnes horas, & temporum momẽta,nihil geri poteſt,niſi tempore à Deo definito. Verùm etſi hoc ita ſit,nõ tamen ita diſpoſuit Deus tempora,vt nulla alia cauſa ſit,qua tunc fiant, quàm quòd ita ipſe diſpoſuerit: ſed ſunt etiam omnium quæ fiunt aliæ cauſæ effectis proximæ. Velut temporibus Noë accidit diluuium, quia tunc corrupit omnis caro viam ſuam. Temporibus Abrahæ combuſta ſunt Sodoma, quia eouſque creuerat tunc eius abſurditas, vt ne decem quidem in populoſis vrbibus inuenti ſint iuſti. Tempore Ieſu Naue, Deus Amorrhæos, & alias gentes deleuit, quia conſummata tunc eſt iniquitas Amorrhæorum. Ciuitatem Sanctam Hieruſalem deleuit Romanus exercitus, quia tunc deſiit eſſe eius populus, qui Chriſtum negauerat. Poſtremò toti mundo finem imponet Deus,quia tunc erit impletus numerus iuſtorum. Igitur cùm ita res ſe habeat, diſpoſuit ita Deus omnia ſecula, vt in deſtinata tempora incideret ſimul res gerendæ & earum cauſæ,atque tanquam Deo,in bilance ponderante mutationes rerum & cauſas,in idem tempus deſtinauit ſingula,in quod pondere cauſarum trahebantur: atque aptare cauſas effectis,eáque in tempora certa deſtinare, eſt in ſtatera ponderare ſeculum. Quod quidem apertum fit ex c.5.Danielis, vbi narratur, qua nocte interfectus eſt Balthaſar Rex Chaldæorum, & regnum eius occupatum à Dario Medorum rege, viſam illi eſſe manum ſcribentem in oppoſito pariete, *Mane,thecel,phares.* Quam ſcripturam Deniel ſic eſt interpretatus.*Mane, numerauit Deus regnum tuum,& cõpleuit illud.thecel,appenſus es in ſtatera,inuentus es minus habens.* His duobus verbis continentur ferè omnia quæ diximus.Nam inſtabat finis regni Balthaſar iuxta numerum annorum quos Deus dederat regno illi; atque adeò toti Monarchiæ Chaldæorum. Cauſa verò vt tunc finiretur fuit,quòd Balthaſar cùm appenderetur in ſtatera hoc eſt,eius merita & demerita velut in bilance appenderentur, inuentus eſt habere minus meriti,quam vt dignus poſſet eſſe diuturnori regno. Numero ergo, menſura & pondere diſpoſuit

Sodomæ interitus.

Hieroſolymorum excidium.

Monarchiæ trãsmutatio.

Deus

diſpoſuit Deus illam tranſlationem regni à Chaldæis in Medos,vt & alias omnes rerum viciſſitudines. Huic interpretatio ni conſona eſt illa, de Michaële cõcepta ab Eccleſia opinio (minimè quidem vana,vt quibuſdam impiis videtur)quem depingunt altera manu enſem,altera habentem ſtateram.Enſem quidem,vt indicetur eum fuiſſe principẽ militiæ Dei aduerſus Satanam,quem & vicit,& cœlo deturbauit.Stateram verò,quia cùm ſit princeps populi Dei,ad eum præcipuè ſpectat fidelium animas Deo præſentare.& earum merita, velut in ſtatera appendere iuxta id quod Balthaſari denunciatũ eſt. Diximus itaque vt Deus omnia in numero,pondere,& menſura diſpoſuerit hac ratione mundum pulcherrimum efficiens,ac ſecundùm harmonicas proportiones conſtituens; & ipſa quoque mundi tempora,ex quo cœpit moueri adhuc naſcens,vſquedum moueri deſinat,velut in ſtatera ponderata eſſe, & numero numerata,& menſura menſurata: atque in hac quoque temporum diſpoſitione habitã eſſe rationẽ numerorum.& concinnæ proportionis quaſi mutationibus ipſis ſeculorũ cadẽtibus ad numerum qua de re eius qui mouet mundum hunc, tanquam appoſitiſſimè citharam pulſet, ſapientia commendatur. Vnica videtur ſupereſſe dubitatio. Videtur enim fieri, vt neceſſariò eueniant omnia cùm fiunt,ſiquidem mutari non poſſunt tempora:ſi autem omnia neceſſariò,nihil videtur fieri ex deliberatione.Certè hæc dubitatio non eſt propria huius loci,ſed communis omni doctrinæ de prædiſtinatione, neque aliter nobis hîc quam illic Theologis reſpondendum. Nimirum in ſenſu compoſito, omnia fieri neceſſariò cùm fiunt: in ſenſu autem diuiſo,ac ſimpliciter,poſſe tunc fieri aut non fieri,quæcunque pendent ex electione. quod,(vt dicam apertiùs)nihil eſt aliud quàm futurum neceſſariò tunc,ſi Deus tunc fieri præſciuit:id verò fieri poſſe vt non fiat tunc:quòd ſi non fiat, neque Deus præſciuerit.velut fieri non poteſt, quin currat Petrus ſi eum ego currere video, poteſt verò ille non currere, atque ſi non currit,neque ego viderim. At dices,longè intereſt. Ego enim video currere,quia currit,at Deus non præuidit quia erat cur ſurus,ſed hic potiùs currit,quia Deus præuidit,& voluit,Nam à Ioue principium.ita eſt profectò,ſed hoc eſt immenſæ,indicibiliſque ſapientiæ Dei argumentum, ita rerum omnium cauſas diſpoſuiſſe,& aliarum ex aliis ductum, quem Stoici vocabant Fatum,vt cùm nulli liberæ cauſæ det:ahat deliberandi, atque eligendi facultatem,omnia tamen ſint futura,cùm.& vt ille diſpoſuit.quæ eſt altitudo diuitiarum Sapientiæ,& ſcientiæ Dei:cui honor & gloria in ſæcula ſæculorum.Amen.

Michaëlis Archãgeli pictura.

Neceſſaria nõ omnia.

CAPVT

ditates augeat,aut,ſi non auget, cur illi,aliíque ſimiles morbi mutentur cum Luna,nõ omnes eodem modo dicunt. Quidam enim cenſent Lunæ naturã eſſe frigidam & humidam, vt Saturnum frigidum & ſiccum, vt & Martem calidum & ſiccum, ac Iouem calidum & humidum. Itaque Lunam, quia humida eſt,augere humiditatem, túncque maximè cùm eſt valentior, increſcentem ſcilicet. Ariſt. Lunam calefacere & ſiccare cenſet, vt ipſum Solem,tantò autẽ minùs, quantò repercuſſum quàm rectum lumen debilius eſſe par eſt. Augere verò Echinos & teſtacea in pleniluniis,quòd calore & lumine adiuta,fœliciùs nutriantur:humiditatem verò excrementitiam,in decremento & interlunio redundare magis ob defectum caloris,ac proinde muliebria decendentibus menſibus potiùs fieri. Vide caput quintum de partibus animalium quarti, & ſecundum quarti de Generatione animalium. Itaque videtur conſequens, vt iuxta priorem ſententiam,dicti morbi,creſcente Luna creſcãt, iuxta poſteriorem verò,decreſcente. Alij autem quibus fortaſſe nihil horum placet,cenſent lunaticos ſolùm fuiſſe, quos Dæmon premeret. Diabolum verò lunaria ſeruare tempora, vt creaturam infamet, in blaſphemiam creatoris. Omnia quæ ad iudiciariam,ſeu Chaldæorum vanitatem ſpectãt,refutata mihi ſeorſum ſunt in hoc ipſo opere,præcipuè ſacrorum authoritate. Quapropter licet tunc intacta, repellere quæcunque genethliaci dicunt:neque minùs quæ de temperamentis Aſtrorum leuiſſimi homines effutiunt, cùm nulla confirmentur monſtratione. Certè Luna plena à vacua ſolo differt lumine. Nam cætera eadem habet. Id verò lumẽ eſt ſolare,à Sole enim accipit. Solem verò ipſum non aliter quàm lumine calefacere, indicatum mihi anteà eſt. Lumine quidem non per ſe,ſed ex accidenti, quòd ſcilicet luminis comes eſt ignis ob analogiam. Lumini ergo,præcipuè Solari,etſi per accidens, ſemper tamen accedit vis calfaciendi, Quandoquidem verò per ignem qui ſe exhibet comitem,conſtat quòd & ſiccandi. Conſtat ergo haud dubiè,noctes plenilunij calidiores & ſicciores eſſe quàm interlunij, atque adeò Lunam eadem præſtare quæ Solem etſi debiliùs,atque vt Sol per annum,ita Lunam per menſem ſuam æſtatem facere & hyemem. quod Ariſt. affirmat 4. de Generatione animalium,cap. 2. quod idem euidenter confirmatur verbis illis Pſal. 120. *Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem* Vrit ſcilicet per noctem Luna, vt per diem Sol. Nimirum eſt Solis vicaria lumen ab illo accipiens, vt pro illo præſit nocti, vt ille diei Luna ergo per lumen habet vim calfaciendi & ſiccandi, quare ea diminuta, aut omninò dificiẽte, meritò euenit

Lunæ plenitudo.

Lunæ lumen.

augeri

Natos verò eſſe homines in nouilunio aut plenilunio, meo iudicio, nihil refert. Refert fortaſſe potiùs, quo tempore vtero eſſent concepti. Sed pro aliis rebus, & aliis ſuccis eſt diſtinctio alia; nimirum quidam ſucci ſunt alimenta, quidam excrementa. Alimenta ſemper auget Lunæ lumen: moderatum enim calorem cùm afferat rebus, nutritionem auget quare & alimentis replet: excrementa verò nõ ſemper. Nam quæ per incoctionem generantur, decreſcente potiùs augentur. Hinc fit, vt plantæ omnes, & natura illis proxima conchilia, creſcant magis in plenilunio, & ea humiditate qua nutriuntur abundent: ac proinde periculoſius putentur: menſtrua verò, quæ magna ex parte ſanguis crudior eſt, plerunque fiant circa interlunium. Neque tamen ſemper, vt enim de epilepticis dictum eſt, ita & in hac euacuatione eueniet. Atrabiliariis ſcilicet fœminis, & quibus atrabiliarius erit ſanguis, aut valde bilioſus, & ſi non ater, plenilunio potiùs irritabitur, & fluet: pituitoſis verò & quibus crudior, in coniunctione ſeu interlunio. Omnium igitur quæ eueniunt dicta eſt cauſa, Lunæ nulla, neque frigida, neque humida, neque maligna facultate imputata, ſed ea per lumen, quod à Sole accipit calfaciente atque etſi minùs, vrente tamen per noctem, vt per diem vrit Sol, dictúmque qui & quotuplices ſint lunatici. & quo tempore quique lædantur. Ad inſanos ergo & lunaticos poteſt Eccleſiaſticus alludere dicens, *ſtultus ſicut Luna mutatur.* Quamquam alioqui Luna hieroglyphicè ſignificat ſtultos, & inconſtantes homines, ob aſſiduas mutationes

Luna hieroglyphicè quid.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SECVNDVM.

CAP. 30. Eccleſiaſtici: *Multos occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus ſenectam adducet cogitatus.* cap. etiam 25. Prouerbiorum: *Sicut tinea veſtimento, vermis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi.*

Medici in ſex genera redigunt res omnes, quibus conſtat victus, ſeu dieta Hæc ſunt, cibus, & potus: motus, & quies ſomnus & vigilia: aër in quo viuimus: animi perturbationes; & quæ excernuntur, aut retinentur. In bona enim horum moderatione cõſiſtit tota, victus ſalubriter inſtituẽdi ratio, Vocant verò has res non naturales, quia neque naturales ſunt & ſemper vtiles, neque præter naturam & ſemper noxiæ, ſed eædem bonæ, & malæ pro vtendi modo. Itaque ſi quis illis

De dieta multa.

rectè

rectè vtatur, vtiles fiunt, ſi malè, fiunt cauſæ morborum, atque etiam mortis. Sunt verò hæ, quæ vocantur cauſæ externæ ſeu procatharticæ. Hæc igitur Eccleſiaſtici verba, quibus affectus animi moderatio conſulitur, partim pertinẽt ad tractationem de cauſis morborum, partim ad tuendam valetudinem priora illa, *Multos occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in illa*, ad morborum cauſas: vituperatur enim triſtitia, vt quæ morbos & mortem inferat: poſteriora verò ad tuenda valetudinem, quia vituperatur ſollicitudo, vt quæ vitam contrahat, & canos ante tempus capillos afferat. Perpẽdamus ſingula, & apponamus cauſas. Videtur triſtitia penitus Vituperari, quaſi ſemper noxia, & in qua nulla vnquam ſit vtilitas, ſæpe verò etiam occidat. Si autem hoc ita eſt, primùm quidem malè ponitur à Medicis in cauſis non naturalibus, ſed potiùs in iis quæ præter naturã ac ſemper noxiæ. Deinde gaudiũ ſemper eſſet vtile & quantumcumque. At verò non eſt: quin potiùs, vt Galenus docet primo de ſymptomatum cauſis, ex ingenti gaudio nõnulli puſillanimes perierunt, súntque multæ de ea re hiſtoriæ & antiquæ & recentes.

Cauſæ procatharticæ.

Triſtitiæ.

Non igitur ſemper gaudium vtile eſt, quare neque triſtitia ſemper noxia, ſed eſt huius quoque, vt & aliorum animi motuum quædam moderatio ſalutaris. Atqui profectò ego ita cenſeo. Conſultum enim fuiſſet mulieri, quæ viſo filio quem mortuum crediderat exanimata eſt, aduentum filij cum triſti aliqua narratione prænunciaſſe, vt ſcilicet, triſtitia gaudium temperaret. Haud dubiè procuranda nonnunquam quædam triſtitia eſt, non minùs quàm alij animi motus, velut certè & ita, quæ Hippocrate authore conſultò eſt in frigidis naturis & affectibus excitanda, augendi feruoris gratia; & gaudium, quod tam multis machinamentis melancholicis procuratur: & vt etiam timor, quem nonnulli in quibuſdam paſſionibus incuſſerunt, & furentibus ſæpe incutitur ad cohibendam iram. Nihil enim itam æquè frangit, ac timor. Non tamen proinde magna triſtitia, quæque plus, quàm profuſi gaudij temperatio eſt, vnquam prodeſt. Quinimò talis ſemper nocet, & poteſt aliquando occidere. Non quidem repentè, vt timor & gaudium (author Galenus loco citato) ſed paulatim, & multo tempore. Quia per gaudium affatim, & ſine vllo fræno effunditur totum calidum, quare in puſillanimis totum exhalat. In timore magno affatim accurrens ad cor, ſuffocatur. Motus ſimilis eſt triſtitia timori, non tamen vehemens, vt ille, ſed natura ſua lentus: ac proinde paulatim facit vitalem calorem marceſcere, & nutritionem partium minui, atque ita deducit ad tabem. Quod apertè ſignificant illa verba Prouerb. 17. *Spiritus triſtis exſiccat*

Gaudio mortui.

Morbi ex triſtitia.

exsiccat ossa. Itaque tristitia repentè nullum fortasse occidit, vt & timor gaudium, lentè verò ac paulatim quàmplurimos. Illa verba *& non est vtilitas in ea.* duplicem ferunt sensum, naturalem & moralem. Naturali quidem significant, tristitiam nihil conferre: nam neque ad pellendos morbos, neque ad tuendam valetudinem (id verò constat ex dictis, intelligi debere de magna tristitia, & quæ omnem excludit hilaritatem morali verò, continent exhortationem quandam, ad pellendum ex animo tristitiam. Quasi dicatur, vita tristitiam, quia multos occidit, & nihil confert ad recuperandum id cuius gratiâ doles. Neque enim lacrhymis defunctum vita maritum suscitabis, neque filium, neque amissam inuenies pecuniam, neque incendio consumptam reficies domum. Huc pertinent illa verba cap. trigesimi octaui, vbi de lamentatione mortui agitur: *Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorum, & noli obliuisci.* Neque enim est conuersio (à morte scilicet ad vitam) & huic nihil proderis (mortuo scilicet, & teipsum pessimabis. Hactenus de prima præscriptæ orationis parte. Altera, quam pertinere diximus ad tuendam valetudinem, vituperat zelum & iracundiam, & assiduum cogitatum, quòd minuant dies, & ante tempus adducant senectam. Videntur autem mihi illa omnia, vnico solitudinis nomine significari. Sollicitos enim esse dicimus eos, qui plus satis curant, quid agatur, quod futurum sit. Tales enim sunt zelatores, ac proinde iracundi, & cogitabundi. Quæ omnia excludunt ab animo hilaritatem. Quare si verè dictum est 17. cap Prouerbiorum: *Animus gaudens ætatem floridam facit*, meritò euenit, vt, quæ gaudium excludit sollicitudo, afferat intempestiuam senectutem. Verum autem illud esse constat, siquidem indicatum anteà est, spiritum tristem exsiccare ossa. exsiccat ergo & ea passio cuius tristitia comes est, putà sollicitudo, & nimia cura: vtverò exsiccat, ita refrigerat, quia, vt nuper diximus, siccat imminuta nutritione, per vitalis caloris & spirituũ consumption ;m: Refrigeratio verò naturalis cum siccitate ipsum est senium. vnde efficitur, vt sollicitum esse, ac proinde iracundum, & cogitabundum, adducat ante tempus senectutem. Neque re s vlla experimento magis cognita est. Neque quidquam iis, q ui priuatam agunt vitam consultius, quàm nulla de re esse sollicitos, iis verò qui Reipub. tenent gubernacula, qui id noi a possunt, tamen interponere gaudia curis, & animum tanti ; solutum curis, crebrò laxare, ac locum dare cibis & exercit ationi, ne semper animo ad cogitationem translato, corpus ta' bescat.

Sollicitudo vitanda.

CAPVT SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

ECCLESIASTICI cap. 13. *Vigilia, & cholera, & tortura, viro infrunito: somnus sanitatis in homine sancto. Dormiet vsque in mane, & anima illius cum ipso delectabimur. Et si coactus fueris in edendo multum surge è medio & vomes & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili & ne spernas me: & in nouissimo inuenies verba mea. in omnibus operibus tuis esto velox, omnis infirmitas non occurret tibi,* & rursum cap. 37. *In multis esesis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adiiciet vitam.* Plurimùm gloriatus est Hippocrates primo libro de Diæta (si modò eius est is liber) & in initio libri de Ratione victus in acutis, se rationem victus instituendi inuenisse, quam antiquiores, aut omninò non attigissent, aut tractassent negligentius, quam tamen artis partem magnopere laudat, & meritò quidem. Siquidem reliqua medicina, tam quæ pharmacis vtitur, quàm quæ adhibet manuum operam (his enim tribus tota medicina continetur) ad præsentes tantùm, aut iamiam imminẽtes morbos est vtilis, quæ verò victum instituit etiã ante omnem morbi suspicionem, ne vnquam fiant. Sed & ad multos morbos præsentes facit non minùs victus, quam pharmaca, & Chirurgia, & ad quosdam multò plus, atque adeo ad nõnullos sola sufficit, cùm ad nullos sit satis reliqua medicina sine vlla victus cura. multis itaque rationibus præstat reliquis Medicinæ partibus, hæc cuius inuentione gloriatur Hippocrates. Est profectò tanti momenti, vt ad ânimi æquè ac corporis medicinam spectet, nullus enim error in victu committitur, qui non æquè vtranque partem hominis lædat. Ebrietas enim vt caput grauat, ita mentem lædit. cibi & potus ingestio nimia, vt replet succis corpus, ita facit hominem libidinosum. Otium facit corpus excrementosum, & animum mollem, ac desidem Cibi abstinentia nimia, extenuat ac debilitat corpora, animũ facit me ticalosũ Vini potus (cui aqua erat ex re) fluxiones multas ciet, & iracundiam affert: potus aquæ (cui vino erat opus) cruditatem parit, & tristitiam. Si igitur, vt ad tuendam corporis valetudinem humores oportet esse compositos: ita ad valetudinem animi, affectus; & vtrosque modo aliquo turbat quicunque error in victu: constat idoneam victus institutionem ad totius hominis valetudinem, corporis inquam & animi esse necessariam. Cùm præcipuè non solùm talis error

Dietæ vtilitas.

Ebrietatis incommoda.

vtios

vtroſque per ſe turbet, ſed & alterutros per alteros, vtcunque enim turbentur ſucci, euenit turbari affectus, & vtcunque turbentur affectus, humores quoque. Quapropter veriſſimè dictum eſt à Galeno, Medicinæ partem eſſe Philoſophiam morum, non ſolùm quæ ad Reipub. pertinet conſtitutionem, ſed quæ ſingulorum moribus componendis ſe accommodat. Hæc enim affectus temperat, quæ vna quidem pars eſt (neque ea maxima) totius victus: cùm hic, vt Medicis omnibus conuenit, ſex conſtet rebus, cibo & potu, motu & quiete, ſomno & vigilia, aëre, animi affectibus, & excretione, aut retentione quorundam. Haud dubiè igitur, ea Philoſophia, quæ affectus temperat, Medicinæ pars eſt, non minùs quàm quæ modum ponit cibo & potui. Neque abs re Galenus, aut extra chorum ſaltans, ſcripſit; de cognoſcendis, & curandis animi morbis, neque Plutarchus de ſanitate tuenda, neque igitur ſine cauſa in ſacris, ac præcipuè in moralibus (cuiuſmodi ſunt liber hic Eccleſiaſtes, & omnes libri qui extant Salomonis, aut Salomoni attributi, præter Cantica) tam multa ſcripta ſunt medicinalia, & ad victus inſtitutionem pertinentia. Cùm verò multa ſint, præſcripta oratio continet præcipua totius victus capita, & plurimùm congruit cum Hippocratis præceptis. Nam tametſi victus dictis ſex cõſtat rerum generibus, modus cibi, & exercitationis, primũ ac ſummum rei caput eſt. & ad hæc refertũtur alia omnia. Omnes enim morbi, teſte Hippocrate, additione aut detractione conſtant. Atqui præcipua additio & detractio, repletio & inanitio eſt. Repletionem facit cibus, inanitionem exercitatio. Conſtat verò quod repletionem natum eſt facere, inanitionem tollere, quod inanitionem facit, tollere repletionem. Cibus igitur & exercitatio, non vt expedit ſuſcepta, morbos omnes nata ſunt facere, & vt expedit, tollere. Reliquæ verò omnes cauſæ, his ſeſe adiungunt ſocias, quia aut replent, aut inaniunt. Proinde maxima pars diæticæ partis eſt, modum ponere cibo & exercitationi. Modus autem quem ponit Eccleſiaſticus eſt ne quis ſit infrunitus, hoc eſt, intempetans in capeſſendo cibo, ſed parcus: & vt in ſuſcipiendis laboribus ſit velox, quæ eadem ſentẽtia ſcripta eſt ab Hippocrate lib. 6. Epid. ſectione quarta, his verbis: *Exercitatio ſanitatis eſt, citra ſatietatem cibum capere, & impigrum eſſe ad labores*: Quæ aſſertio quàm ſit eadem, quæ & Eccleſiaſtici, quiuis videt. Parcum enim eſſe, quid aliud interpreteris, quàm citra ſaturitatẽ vti cibis? eſſe velocẽ in ſuſcipiẽdis laboribus, quid aliud, quàm eſſe impigrum ad labores? Verùm Eccleſiaſticus, non cõtentus, ſimpliciter præcipere, apponit

Medicinæ pars Ethica.

Parſimoniæ vtilitas.

etiam incommoda,quę intemperanter facientibus eueniunt,& commoda quæ temperantibus. Explicat verò vtraque per notas quaſdam, & ſigna affectionum, quæ Medici ſymptomata appellant.*Viro* (inquit) *infrunito accidet vigilia,& cholera,& tortura, Somnus autem ſanitatis in homine parco.* Nihil magis experimento cognitum, quàm eum qui ſe cibis impleuit vſque ad ſatietatem,non poſſe dormire, ſed aut totam noctem vigilare huc & illuc ſe iactantem, neq; poſſe loco conſiſtere: aut dormire ſomnum grauem, cum multis horrendiſque inſomnijs, neque eum longum, ſed crebrò interruptum, ac cum cholera nonnunquam & tortura, hoc eſt,cum anxietate ventriculi & vomitibus cibi corrupti, aut nauſeis, & ructibus nidoroſis (hic affectus vocatur Hippocr.cholera ſicca) & cum torminibus inteſtinorum Illud quidem ob cibos corruptos,qui adhuc in ventriculo hærẽt,hoc ob eos qui in inteſtina deſcenderunt: eum verò,qui parcè aut citra ſaturitatem cœnauit, dormire vſque in mane, & animam eius cum ipſo delectari, hoc eſt, magnam ex ſomno voluptatem capere,& expergiſci alacrem & expeditum: quod quidem ſignum optimè peractæ concoctionis, atque adeò bonæ valetudinis eſt.Ob hæc igitur iubet, parcum eſſe, & præterea in omnibus operibus eſſe velocem. *Et omnis,* (inquit) *infirmitas non occurret tibi.* Quod non ita accipiendum eſt,ac ſi nullo poſſit morbo penitus corripi, ſed quòd nullis morbis eſſe poterit valde obnoxius, ſed rarò,ac leuiter tentabitur: niſi caſu lædatur à cauſis,quas Medici vocant non neceſſarias, vt enſe, aut igne,aut lapidis iactu,aut domus ruina, aut contagio. Nam præter hæc,etſi parcum atque exercitatum hominem reliquæ quatuor victus partes lædere poſſint, aut ira aut Sol, hæc tamen ipſa rarò magnopere lædent.Quãquam non nego poſſe etiam grauiter lædere aliquando, præcipuè eorum quædam, vt ſi fortè, qui parcus atque exercitatus ſit, vtatur multa Venere,fortaſſe enim lædetur plus quàm ſi viueret in otio. Supereſt igitur,vt illud. *Omnis infirmitas non occurret tibi,* intelligatur ita, vt explicui: quaſi,inquam,diceret, rarò grauiter ægrotabis, quia ſcilicet, præcipua, ac maxima pars rectæ victus inſtitutionis, eſt hæc, quàmque Hippocrates antonomaſticè vocauit exercitationem ſanitatis. Verùm expedit,cum qui nolit ex rectè dictis anſam peccandi accipere, hoc loco ſcire non ita eſſe vtilem cibi parſimoniam & exercitationem, vt quantò minus accipiat & plus ſe exerceat,tantò cenſeatur ſuæ ſanitati meliùs conſulere, non enim ita eſt,ſed ambo fieri debent intra modum quendam,quia in Aphoriſmo dicitur,Neque ſatietas, neq;fames,neque aliud quiddam,quòd naturæ

Repletionis mala.

Exercitationis vtilitas.

Modus in omnibus adhibendus.

Digitized by Google

naturæ modum excedat, bonum est; habet certè vterque excessus, & cibi & laborum, suas noxas atque haud facile sit dicere vter maiores. nam vt cibus supra modum ingestus morbum facit, ita & nimis tenuis. dictum enim ab Hippocrate est, Morbos ex repletione, sanat inanitio, & ab inanitione repletio, Porrò vt otiũ vituperatur, ita & defatigatio, quam interdicens Hippoc. scripsit, *vbi lassari cœperit corpus, quiescere statim remedium est.* Cur igitur (dices) Ecclesiasticus tenuem victũ & labores commendat, ac non potiùs mediocritatem eorum? certè intra mediocritatis fines intelligendum est, hæc laudari. neque verba aliud sonant. Nam parcus non est qui fame se macerat, sed qui non est infrunitus, hoc est, inutiliter cibos ingerens, aut vt referam Hippocratis verba, *qui non accipit ad satietatem.* Velox non qui præcipitatus. sed qui non piger. Itaque harum, vt & aliarum omnium causarum quæ nos alterant, esse debet modus, quia omne nimium est naturæ inimicũ. modus verò cibi & exercitationis, definiri primùm debet ad ipsum hominem seu ad eius facultatem, deinde alterius ad alterum, quia exercitatio esse debet pro modo cibi, & cibus pro modo exercitationis. Nam Hippocr. in Aphorismo dicit, *vbi fames, laborandum non est.* Atque ita conuertenti licet dicere, vbi laborandum, fames sustinenda non est sed capiendus cibus, atque eadem ratione colliges, vbi otium, cibus capiendus non est, nisi parcissimè & vbi multum accipiendum sit cibi, non vtcunque, sed multum exercendus est homo: quia vt ipsemet dicit libro primo de Diæta. *homo comedens & non laborans non potest esse sanus* appposuit verò ibidem causam omnium eorum quæ diximus, his verbis: *Contrarias enim inter se vires habent cibi & labores.* Verùm inter se mixti conferunt ad sanitatem. Labores enim ea quæ insunt consumere solent, cibi autem & potus ea quæ euacuata sunt explent. Itaque modus est, vt vterque ad alterum accommodetur, quia contrarias cùm habeant facultates, neutrum oportet alterum superare, neque cibum vnquam, neque laborem; mutuò enim sese corrigunt, alterum cùm imitat. Igitur si cui laborandum necessariò plus solito, est adiiciendus cibus: si vescendum pluribus, exercendus etiam plus. Igitur ne nimio indigeas motu, consultius sit parcè vti cibo. Neque tamen semper, vbi solitam cibi copiam auxeris, satis sit augere exercitationem, neque vbi satietas magna fuerit, quia etsi cibus & labor contraria sunt, non tamen vterque post alterum commodè adhibetur; sed, vt Hippocrat. inquit *labor cibum præcedere debet, non subsequi.* Neque quidpiam periculosius: quàm

Exercitatio post satietatẽ mala.

pleno ventre, aut toto etiam corpore pleno, aut impuro vehementer exerceri, antequam magna pars copiæ aut cocochymiæ, manifesta euacuatione sit deposita. Quia exercitatio distrahit per corporis habitum, quæ intra ventres ac cauitates recondita sunt. è pleno igitur ventre cruda detrahit in partes alias omnes: quare & capitis, & pulmonis, & hepatis & viscerum omnium facet obstructiones, atque fluxiones multas in eas ipsas partes, & in vesicam, & in articulos, & totum corpus, vnde innumeri nascuntur morbi. Igitur maximè ac primùm curãdum est, ne vnquam cibum capias nisi parcè, vt ab illo placidè ad longum dormias, & à somno alacriter experrectus, impigrè exercearis, vt omnem effugias infirmitatem. Si quando verò coactus sis, ita vt fit in conuiuiis (tametsi id vir tẽperans, & fortis, quique rustico pudore non laboret, pati non debet) in edendo multùm, consultissimum sit, multitudinem cibi primùm deponere, deinde dormitum ire, vt concoquatur reliquum, postea exercere, vt extrudantur excrementa. Optima autem ratio ventriculi vacuandi in vomitione est, secunda ab hac in deiectione. Vomitio enim eiicit ex ipso ventriculi ore, antequam descenderint cibi, succurritque citissimè, sine aliarum partium noxa. Deiectio ex intestinis, quæ iam descenderunt. Vtendum ergo, si modò facere id homo possit vomitione statim, si autem quispiam eorum sit qui vomunt difficillimè, vtendum aliquantò pòst alui subductione, tunc scilicet, cùm tormina, aut distensionem inferioris ventris cœperit sentire. Optimè igitur, ac secundum Hippocratis & Galeni præcepta, vt libro septimo Methodi medendi licet videre, præcepit Ecclesiasticus: *Si coactus fueris in edendo multùm, surge e medio* (his verbis significat statim id esse faciendum, antequam cibi copia noxæ aliquid afferat) *& vomes: & resigerabit te* (hoc est subleuabit te) & non adduces corpori tuo infirmitatem.

Vomitus vtilitas.

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVARTVM.

De Medicina.

CAPITE trigesimooctauo Ecclesiastici: *Honora Medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus, à Deo est enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. Disciplina Medici, exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. Altissimus creauit Medicinam de terra, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus scientiam Altissi*

tiſſimus honorari in mirabilibus ſuis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera eius. Pax enim Dei ſuper faciem terræ, Fili, tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te. Aduerte à delicto, & dirige manus & ab omni delicto munda cor tuum. Da ſuauitatem, & memoriam ſimilaginis, & impingua oblationem, & da locum Medico. Etenim illum Dominus creauit: & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manus illorum incurras. Ipſi verò Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & ſanitatem, propter conuerſationem illorum. Qui delinquit in conſpectu eius qui facit eum, incidet in manus Medici. Hactenus Eccleſiaſticus.

Qui Medicinam dum ſani ſunt vilipendunt, neque pauci ſunt, neque ignobiles, imprudentes tamen ſunt haud dubiè, vt hoc loco teſtatur Eccleſiaſticus. Nam inquit *Vir prudens non abhorrebit illam.* neque de ſpirituali hîc agit (huc enim confugiũt) Medicina, ſed de ea quam creauit Altiſſimus de terra, tribuens ſcilicet virtutes ſalutares herbis, lapidibus, ſuccis, & terræ generibus, & metallis. Eorum igitur qui Medicinæ detrahunt, quidam ipſas medicamentorum facultates negant, quòd nihil poſſint inſigne, ſed opinione magis conſtẽt, Medicorum, quàm reipſa. Quidam eſſe quidem re vera, hominibus verò non haberi certam de iis ſcientiam, atque adeò neque ipſam Medicinam ſcientiam verè eſſe, ſed incertas & inſtabiles opiniones, & coniecturas non ſatis firmas: argumento, quòd multæ fuerint, naſcantúrque quotidiè Medicorum ſectæ, & abeant, & redeant ſemper per quaſdam viciſſitudines, quaſi nihil certum in eis ſit, fallantúrque quotidie Medici, quaſi nihil habentes ſcientificum. Quidam etiam calumniantur, defeciſſe iampridem, temporis diuturnitate, medicamentorum vires, neque eſſe quales antiquitùs, ſed elanguiſſe omnia. Alij ſtulta quadam religione affirmant, Medicinæ opera neceſſaria non eſſe, quòd ſanitas, & morbus, vita & mors penes Dei voluntatem ſint, ita vt nulla arte poſſit vitare homo, quod, de eo Deus Opt. Max. decreuerit, & apud ſeſe habuerit ſtatutum. Hæc omnia ſigillatim refutat Eccleſiaſticus, præcipitque honorẽ haberi Medico, duplici de cauſa, & quòd neceſſaria ſint eius opera, & quòd creatus ſit ab Altiſſimo. Explicat verò quẽ honorẽ illi haberi præcipiat dicẽs, *à Rege accipiet donationẽ, & in cõſpectu magnatũ collaudabitur.* Nimirum his duabus rebus cõſtare debet honor Medici, copioſa donatione, hoc eſt ampla mercede atq; laudibus. Nã his duobus euadet honoratior. Cùm

Variæ de Medicina opiniones

Medici honor.

enim ex Peripateticorum ſententia quæ à noſtris etiam Theologis receptiſſima, rei familiaris amplitudo ſit in bonis honorabilibus, hæc ipſa accedēs ex arte efficiet artificem honoratiorem. Laudibus verò comparatur bonum nomen, quod melius etiam eſt quàm diuitiæ. Cùm verò duo hæc honorare adeò poſſint Medicum, tunc maximè, cùm à regibus, & magnatibus, præſtantur. Nam cùm honor, teſte Ariſtotele, ſit in honorante is maximè honorare poteſt, qui eſt honoratiſſimus. Proinde Eccleſiaſticus, tum omnibus in commune mortalibus, præcipit honorem Medico habere: tum maximè Regibus & magnatibus. Atqui profectò ipſa natura, cuius Medicus miniſter eſt, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara aut fera eſt, aut vnquam extitit vt nulla penitus vteretur Medicina. Neque ſanè ſolùm natura, quæ eſt hominibus omnibus communis, à qua naturale ius fluit, ſed ea etiam quæ eſt illis communis cũ belluis (quam naturæ impetum, ius verò vocari non vellem) Medicinæ vſum ingerit, cùm ab irrationalibus putentur Medici multa, neque ea quidem parum vtilia, didiciſſe. Quæ verò gentes humanioribus vſæ ſunt legibus, omnes quidem publicè decreuerunt Medicis multos honores, immunitates, ac priuilegia & inter eos quidam, Regiis, longè ampliſſimos: præſtantiſſimis verò Medicis, etiam diuinos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores certatim largiebantur Medicis, & ipſam artem ac medicamentorum affluentiam magnis ſumptibus augendam procurabant. Nulla potiùs ratione mortalibus vtiles ſe eſſe poſſe iudicantes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, omnium optimè nunc Philippus ſecundus Dominus meus exequitur, multam pecuniam impendens medicamentis conuehendis ex America, & vndique terrarum, & medicinalibus viridariis excolendis, & de naturali hiſtoria rerum Americarum commẽtariis componendis quo ſtudio haud dubiè, de tota hominum poſteritate optimè merebitur, vt de nobis merita eſt antiquitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quam vt ego exiſtimo, in magna illa antiquitate, Medici requirebantur, vt reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod non obcurè indicant illa verba Iſaiæ cap. tertio: *Apprehendet enim vir fratrem ſuum, domeſticum patris ſui, & dicet, Veſtimentum tibi eſt: princeps eſto noſter. Ruina autem hæc ſub manu tua. Reſpondebitque in die illa dicens. Non ſum Medicus, & in domo mea non eſt panis, neque vestimentum, nolite conſtituere me principem populi.* Hæc Iſaias: conſtat verò illa verba *non ſum Medicus*, excuſantis ſeſe eſſe, quòd non poſſet eſſe princeps populi. Nunc verò eò res deuenit, tanta eſt hominum

Medicorũ præmia.

impru

dētia, tam præpoſterúmque fertur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet a bis aliud dignitatis artis huius argumentum accipere, quòd hoc ſeculo vili penditur. Sed quia locum hunc multi Iuriſperiti tractauerunt diſertiſſimè, & meus fortaſſe affectus ſuſpectus habebitur, continendus mihi impetus orationis eſt, condonandáque inſcitiæ Plinij ſua Grammaticalis garrulitas, mendacijs plena: & Catonis pulchra magis & procax, quàm grauis ſententia dimittenda: & ſigillatim enarrandæ ſingulæ præſcriptæ dictionis partes. Ab Altiſſimo dicit crearam Medicinam ob neceſſitatem. Haud dubiè ab Altiſſimo, ſi neceſſaria eſt Deus enim non deficit in neceſſarijs, neceſſariam verò eſſe Medicinam conſtat, ſi modò ſunt morbi: quos non poſſit ipſa per ſeſe natura ſuperare, poſſit verò accedente artis miniſterio. Hoc quidem ſi eſſe indicetur, nemo negat eam artem eſſe neceſſariam. Omninò enim ſalute opus eſt ad vitam retinendam: eſſe verò ita, facilè monſtrari poteſt. Nã eſſe morbos quoſdam, & alios aliis maiores, ac maligniores, quiuis libenter concedet. Porrò mitiores ac benigniores faciliùs, maiores & maligniores difficiliùs vinci quis neget? Porrò nos admotione, aut ingeſtione rerum quarundam poſſe lædi, refrigeratos aut exuſtos, aut aliter affectos ſi quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut ignitum ferrum, aut nudum hyeme ſub dio dormire, aut diem totum per æſtatem tranſigere in Sole coge. Quòd ſi lædere poſſunt hæc & alia huiuſmodi, poſſunt etiam prodeſſe: non enim omnia eodem modo lædunt, ſed per contrarias alterationes. Quare quibus alia nocent, alia erunt vtilia, atque quia non omnes homines eodem modo affecti ſunt, eadem aliis noxia, & aliis erunt vtilia. Hæc ſolùm ſi receperis, neceſſe eſt concedas reliqua. Si enim ad quaſcunq; intemperies ſunt res aliquæ vtiles, quæ ſcilicet inducunt contrarias alterationes: conſtat. naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque faciliùs ſuperaturam, quàm nullo. Si igitur ſunt morbi alij alijs ſolutu faciliores, alij difficiliores, neceſſe eſt ſint aliqui adeò difficiles, vt omninò vinci non poſſint, & alij adeò faciles, vt ſine vllo medicamento vincantur. Hæc duo facilè dabis. Nam ſi neges, fiet vt nullus morbus poſſit ſine medicamento ſolui, aut vt omnis poſſit cum medicamento, atque vtrumuis horum fiat, erit ars longè magis neceſſaria. Si verò ſunt illa duo, neceſſe eſt, ſit etiam inter illa medium, morbi ſcilicet, qui medicamento ſolui poſſint, ſine illo non poſſint, ob quos conſtat, Medicinam eſſe ſimpliciter neceſſariam. Dico autem ſimpliciter; nam ob quoſdam etiam aliorum erit vtilis, in illo enim genere morbo

Medicina eſt neceſſaria.

rum

rum, qui ſine medicamento ſolui poſſunt, ſunt qui facilè, & qui difficilè: ob eos verò, qui etſi à ſola natura vinci poſſint, difficilè autem ſoluuntur, vtilis eſt Medicina. vt interim natura minùs laboret, & minùs in poſterum relinquatur noxæ: ob alios verò qui nullatenus ſine eius ope ſoluuntur, eſt omninò neceſſaria. Rurſus, ſunt nonnulli morbi, qui errore ipſius naturæ conſtant, & augentur: quique proinde non niſi ſolius artis opera, etiã natura repugnante curationi, ſolui poſſunt. Quos ſi ſolui ad tuendam vitam neceſſarium eſt (eſt profectò aliquãdo) Medicinam eſſe ſimpliciter neceſſariam. Nam pone, carnẽ (ita vt fit quotidie) creſcere in vrinæ meatu niſi diſſoluatur, nõ magis viuere poſſis, quàm ſine mictu. Non eſt autem quòd expectes naturæ medelam, quia ipſamet natura eſt quæ auget éſtque ille morbus, & præter naturam, auctæ ſubſtantiæ verò naturalis incrementum. Sola igitur arte curari poteſt, ferro ſcilicet, aut exedente medicamento. Eſt igitur tunc ſolius artis curare id, quo non curato, viuere non poſſis omninò. Igitur ars eſt ſimpliciter neceſſaria. Ad multa itaque vtilis eſt, & ad quædam neceſſaria. Vtilitatis adſcripſit Eccleſiaſticus duo exẽpla dicens: *Curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis*: Nam hæc duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem, vt ſcilicet per anodians vnctiones dolor miteſcat, & per ſuauia pigmenta voluptas concilietur. Addit verò, *& vnctiones conficiet ſanitatis*, quaſi dicat alias quoque conficiet vnctiones neceſſarias, quibus non ſoluat ſolùm dolorem, aut voluptatem conciliet, ſed morbum ipſum demoliatur, dolores aliquando etiam augens. Hæc igitur ita habent. Si verò Medicina eſt ad multa vtilis, & ad quædam neceſſaria, conſtat datam eſſe hominibus à Deo, alioquí deficeret Deus in neceſſariis. Neque hoc quoſpiam latuit mortalium. Omnes enim gentes Medicinæ inuentionem in ſuos Deos retulerunt, aut illos ipſos homines qui putarentur inueniſſe, retulerunt in numerum Deorum: quaſi Medicina non poſſet eſſe niſi Dei inuentum. Auxerunt quidam illam præſtantiſſimi quidem viri præceptis & experimentis: & ſecundùm Dialecticæ leges, methodo conſtituerunt. At verò primò, ab ipſo rerum opifice data hominibus eſt, neque priùs fuerunt ægroti quàm Medici, neque vnquam ſine Medicis. Illos enim ſexcentum annos quibus Roma caruit arte hac, Senatuſconſulto damnata, mendacium eſſe merum, ipſa annorũ cõputatione conſtat. Nam venit Romam (teſte eodẽ Plinio) Archagatus, anno ab vrbe condita 530. qui honorificentiſſimè receptus eſt, & poſt illum ſemper plurimi ſubſequuti. Si igitur

Medicina vtilis ad multa.

Quando cœperit Medicina.

pluſ-

quam 600 ante annis,damnauerat artem,Roma pluſquam 70. annis antequam conderetur. Futilia itaque dicteria ſunt hæc omnia. Eſtque Medicina Dei inuentũ,quo nullo vnquam tẽpore caruit, aut omninò carere potuit, hominum genus.atqui profectò ita oportet. Nam eiuſdem eſt,domum facere, & labẽtem reficere, ita & veſtẽ & calceum, & rem quamcunque, Cũ ergo ad Deum ſpectet humani corporis formatio, & temperies ad eundem ſpectet neceſſe eſt, eius conſeruatio & refectio. à Deo igitur eſt omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte, quæ neceſſaria eſt, & à Deo fluxit? At dicunt non eſt tanta vis medicamentis, neque experimento probantur quàm plurima eorum, quæ ab iis qui de illorum facultatibus ſcripſêre, dicta ſunt. Ita eſt profectò, faciléque cõceſſerim nulla de re magis medicos nugari quã de medicamentorum viribus,ſingulis tribuentes innumera, quorum multis experimẽta non reſpondent, aut non euidenter. Sed nugentur illi quantum lubet, ſunt nihilominùs plurimæ, atque mirabiles medicamẽtorum vires,temetſi illi de quibuſdam nugentur per leuitatẽ,alias exploratas non habeãt per inertiã.Sed ſunt etiã per omnia ſecula nonnulli prudentes,docti & exercitati Medici. Quid autẽ non ſperes, fieri poſſe circa humanũ corpus, per naturalis cuiuſpiã rei admotionem, cùm Moſes iniecto in eos ligno quodã. magnos aquæ fontes,ex adeò amaris,vt neque à valde ſitientibus poſſent deguſtari reddiderit dulces? Id quod naturali quapiam virtute effectum eſſe,ſuper caput quindecimum Exodi diſputauimus. Conſtat verò ex hoc loco. Niſi enim naturali facultate id feciſſet lignum, non bene in Medicinæ cõformationẽ accõmodaretur. Sed de hoc ſeorsũ egimus, nũc procedamus. Dicũt alij.Sũt quidẽ multæ virtutes tributæ rebus naturalibus, earum verò cognitio non eſt hominibus tributa.His reſpondet Eccleſiaſticus dicens, *ad agnitionem hominum virtus illorum* (ſcilicet peruenit) *& dedit illorum ſcientiam hominibus Altiſſimus,honorari in mirabilibus ſuis*, hoc eſt. vt honoraretur in mirabilibus ſuis. Quod & argumẽtũ affine.Quorsũ enim feciſſet Deus,niſi eorũ cognitio eſſet ad homines perueniura ?quæ enim vtilitas accederet hominibus aut quæ gloria Deo:neceſſe eſt ergo dederit Deus in ipſo mundi initio facultatum talium ſcientiam.quam fortaſſe,quia exoleſcebat;poſteà dedit Salomoni,qui ſcripſit de omnibus ab Hyſopo vſque ad Cedrum. Ex cuius ſcriptis multa arbitror deriuata eſſe ad Græcos,& ad Latinos,& Arabes & ad nos vſque.Dicunt alij. At deficit iam plurimorum medicaminum vis. Ipſa quoque terra velut defatigata, & tabeſcens, minùs profert efficacia. Non eſt iam ea virtus rebus,quæ antiqui

An eadem virtus ſit medicamẽtis quæ anciquitus.

Digitized by Google

tiquitùs. Cui ſententiæ fauere videntur verba illa capitis quinti libri quarti Eſdræ, vbi de terræ totiùs & mundi ſenio agitur. Verba verò ſunt hæc, poſt multa alia facientia ad inſtitutum idem. *Conſidera ergo & tu, quoniam minori ſtatura es tu, præ his, qui ante vos, & qui poſt nos minori quàm vos, quaſi iam ſeneſcentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis pretereuntes.* Cæterùm neque hic quartus Eſdræ liber recipitur à Theologis inter ſacros: neque mihi hæc ſententia vnquam probari potuit. Habet enim mundus ætates ſecundùm diuinas ordinationes, & rationem temporum, quam Deus apud ſe habet, non tamen ſecundùm naturam, cùm neque naturalis exiterit eius ortus, neque interitus futurus ſit. Fieri quidem poteſt, vt vna aut altera terræ particula, longa cultura & aſſidua ſeminatione defatigata, languerit, vt tamen tota terra, minimè. Neque enim vnica particula langueſcit vnquam velut quæ verè ſeneſcunt, vt non poſſit ſcilicet in poſterum vires reſumere, ac velut reiuueneſcere. Imò circulo quodam abeunt & redeunt omnia, ſecundùm omnes & ſingulas partes, ſecundùm omnes quidem per viciſſitudines, aliis debilitatis, alijs fœcundioribus redditis: ſecundùm ſingulas autem, ſingulis debilitatis, & refectis alternatè. Quapropter fieri poteſt, vt quæ aliunde antiquitùs deportabantur medicamenta, veniant nunc aliunde potiora ac contrà: vt verò omnia vbique debiliora effecta ſint, fieri non poteſt. Atqui profectò nunc medicamenta non valent minùs quam antiquitùs. Quinimò video Medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare, ac de doſibus antiquis magnam partem detraxiſſe. Quod facultatum non imminutarum argumentum eſt. Iam verò copiam medicamentorum habemus longè maiorem, quæ noſtræ Indiæ, & Orientales abundè ſuppeditant. Haud dubiè igitur (vt inquit Eccleſiaſticus) *non conſummabuntur opera eius*, hoc eſt, Medici *Pax enim Dei ſuper faciem terræ*. hoc eſt, quia ſemper Dominus dabit benedictionem, & terra dabit fructum ſuum, alimenta ſcilicet, & medicamenta. Dicunt alij, imprudenter morbos & ſanitatem, vitam, & mortem, voluntate Dei diſpenſari neque rationem vllam eſſe euandendi, cùm Deus morti homines deſtinauerit, aliqui verò ipſos per ſeſe ſaneſcere: quapropter ea arte opus non eſſe, quæ ſolùm non morituros. Huic abundè contradiximus nuper indicates artis neceſſitatem, atque adeò eſſe morbos quoſdam, qui arte quidem poſſint, ſine ea verò non poſſint ſuperari. Verùm nunc aliter procedamus, vt hic locus poſtulat. Non dubium eſt morborum cauſas aliquando eſſe in peccatis: nam hoc ipſum præſcriptæ orationis verbis vltimis

mis teſtatur Eccleſiaſticus, dicens, *qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus Medici*: itaque ex peccatis naſcũtur morbi vt & aliæ omnes miſeriæ. *Neque eſt in ciuitate* (vt inquit Propheta) *Malum quod non fecerit Dominus.* Atque ipſa Eccleſia Catholica, penes quam prima ac ſumma authoritas eſt, id teſtatur dicens, *Cùm infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat.* Nihilominùs habent etiam illi iidem morbi naturales, circa noſtra corpora conſiſtentes, cauſas. Nam ipſemet Eccleſiaſticus explicuit multas tales, inter quas, multum eſum dicens. *Si coactus fueris in edendo multùm, ſurge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Neque quidem Deus cùm in morbum hominem ob peccata coniecit, vult niſi rariſſimè & maximis de cauſis per ſeſe liberare, ſed per hanc digniſſimam artem, quam in humanæ ſalutis cuſtodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens Medicinæ. Ipſemet Deus vulnerat & ſanat, neutrum tamen niſi per naturales cauſas, ſiue enim morbos infert, in vindictam, aut caſtigationem, aut probationem, ſiue ſalutem miſeratus noſtri largitur, cauſis vtitur ſecundis. Velut Tobiam excæcauit ſtercore hirundinum. & ſanauit Calionimi piſcis felle. Si igitur morbi duplicem habent ortum, alium diuinum, alium naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationem adhibere. Si enim ad Deum confugiens, curationem paruipendas, peccas ob imprudentiam in ipſum Deum, qui poſt expiationes iubet locum dare Medico quia ipſe creauit eum propter neceſſitatem. Quare falſa pietatis ſpecie, incidis in impietatem, paruì pendens illius opera; ſi verò oblationibus & precibus derelictis, ſolis Medicinæ confidas operibus, peccas grauiùs, aliquid ſine Deo rerum naturam præſtare poſſe, confidens. Ob quod peccatum (permittente Deo) rex Aſa dolore pedum vehementiſſimo vexatus per biennium, mortuus eſt, vt narratur ſecundo Paral. cap. 16. itaque infirmus placare debet Deum, & Medicum adhibere in curationem. Quoniam verò, vt inquit Hippocrates, in ipſo totius artis proœmio, nõ ſolùm ægrotus ſe debet præſtare opportuna facientem, ſed & Medicus, hunc quoque oportet perinde facere, adhibere, ſcilicet curationem, & Dominum deprecari, vt dirigat opera ſua. Requirendus igitur eſt, vt res bene cedat, Medicus doctus pariter ac probus, vt poſſit vtrumque præſtare, curationem inquam idoneam, & preces. Huic verò habendus honor eſt, & ſui gratia, quia eius opera ſunt neceſſaria, Dei verò præcipuè, à quo creatus eſt propter neceſſitatem noſtram. Hæc omnia adeo ſunt rationi

Morbi ex peccatis naſcũtur.

Duplex morborũ ortus.

con

virtus comparatam. Itaque propriè laus eſt eius, quod boni cuiuſpiam eſt effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, vt laudabile meritò nihil ſit, quod non ſit etiam honore dignum (dignitas enim neceſſariò ſequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla, quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum ſolùm eſt quorum & virtus, honor verò etiam attingit poſteros: honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene geſtis nobiles, idque meritò, neque ſine iniuria poſſumus illos eo honore priuare. Quia cùm fortunæ poſterûm ad defunctos pertineant ſuorum maiorum id debetur virtuti: atque, etſi virtus non poſſit, dignitas tamen poſſit, eſſe hæreditaria. Nemo tamen qui mentis ſit compos eos laudet, quòd tam bonis parentibus nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorum virtute id effectum eſt, ſed naſcendi ſorte. Qua quidem in re præſtant homines noui iis qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi ſolùm illi verò etiam laudandi ſint, niſi tamèn virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaque conſtitutis, conſtat Medicum laudari debere, quia Medicina virtute comparatur, & exercetur. eſtque boni magni effectiua, quòd ſi laudari, certè & honore haberi ac tantò maiori, quantò maiorem dignitatem conciliat. Naſcitur verò dignitas ex nobilitate ſubiecti, & finis: ſubiectum verò circa quod verſatur eſt humanum corpus corporearum omnium ſubſtantiarum haud dubiè præſtantiſſima, finis verò ſanitas, ſummum bonorum omnium quæ ad corpus ſpectant. quæ enim ſanitate ſunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur Medicis in omni bene conſtituta Rep. honores magni legibus decernuntur, & illorum poſteris: quod hæc ars, vt & ciuilis, & bellica honorabiliſſima ſit. Neque quæ ex aduerſo obiecta ſunt, habent quidpiam momenti: fortuna enim fieri, quæ in Medicina bene cedunt, vulgi, & imperitorum ſententia eſt, qui ſi dato medicamento expurganti, ſuccedit expurgatio copioſa facilis, & vtilis; aut ſecta vena ceſſat dolor, aut ſoluitur ſtatim febris, bonæ Medici fortunæ id imputant, cùm deberent arti. Nihil enim eſt minus quàm fortuna. Nam hæc ſolùm eſt, cùm quid rectè euenit præter intentionem agentis, ſi verò Medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans, & expurgauit, artis eſt rectè adhibitæ, non fortunæ: neque enim quia potuit decipi, & arte malè vti, fortunæ eſt non eſſe deceptum, ſed artis, vt decipi eſſet erroris, & inertiæ: Habet quidem fortuna etiam in Medicina locum aliquem, vt in alia arte quacunque

Medicinæ ſubiectum & finis.

cunque, cùm scilicet artifice aliud procurante, aliud, idque meliùs quàm expetebatur, euenit. Vt si cùm pharmacum expurgandi per aluum gratiâ dederit, menses qui erant suppressi erumpant, aut vomica aliqua puris in aliquo viscere, vel in ipso ventre latitans rumpatur, & expurgetur, aut calculus è rene detrudatur, & mictu erumpat. Verùm hæc perpauca sunt præ illis quæ ex arte, atque ex Medici instituto fiunt. Atque ea ipsa fortuita sunt huic Medico potiùs, quàm, ipsi Medicinæ, quia non sine naturali causa fiunt, quam alius fortasse Medicus intelligens, illud ipsum auxilium direxisset, in id quod euenit. Nam ipsemet Hipp. 6. Epidem. ad calculos renum iubet vti pharmaco expurganti, sciens certè illius vsu solere detrudi. minimus igitur locus supereſt fortunæ in Medicina, quo fit vt sit artificiosissima. Multò profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquam euenit, qui se parabāt ad fugam, videri inimicis velle prælium inire, illisque ob id fugientibus priùs, victoriam fortunâ manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificiosior ergo multò est Medica ars, quam militaris. Neque mirum, hæc enim vsu non adeò longo, comparatur mediocriter, illa non sine Philosophiæ studio, & multis lucubrationibus, ac longo insuper vsu. Haud dubiè igitur est per se artificiosissima, nunc verò ab optimis authoribus adeò eleganti methodo constituta, vt mihi videatur nulla artium cum illa posse de methodo & constitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte Medicinæ anteponit, aliis quidem causis fortasse vincit, vt mox explicabo, methodo verò longo spatio à Medicina relinquitur. Iam verò Medicis nullus labor corporalis, nisi ex accidēti: quia scilicet, nō possunt ægroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui cōstat eos nō curare visendo, sed cōsulēdo nō aliter ac cathedræ moderator, docere nō potest nisi quotidie abeat in Lycæum, eius verò officiū docere est, nō abire. neq; Peripatetici officiū erat deambulare, nisi per accidens, quia deambulans disputabat. Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens, sed quod per se facit, aut patitur artifex: nobilissima enim est ars imperatoria quia eius est imperare, etsi nō possit id sine magnis laboribus exequi. Iam verò elegātior Medicinæ pars, à qua Chirurgia, & Pharmacopœa separatur, solùm medetur victus institutione, & ex syngrapha pharmacis, & sine omni sorditie tractari potest. Quinimò mundities omnis, & ornatus splendidus, decet admodùm Medicos, vt licet videre apud Hipp. libello de Medico vbi consulit Medicum vestitu decoro, & vnguentis odoratis vti. Neque si quid

Iurisprudentiæ & Medicinæ comparatio.

enim ex Peripateticorum ſententia quæ à noſtris etiam Theologis receptiſſima, rei familiaris amplitudo ſit in bonis honorabilibus, hæc ipſa accedēs ex arte efficiet artificem honoratiorem. Laudibus verò comparatur bonum nomen, quod melius etiam eſt quàm diuitiæ. Cùm verò duo hæc honorare adeò poſſint Medicum, tunc maximè, cùm à regibus, & magnatibus, præſtantur. Nam cùm honor, teſte Ariſtotele, ſit in honorante is maximè honorare poteſt, qui eſt honoratiſſimus. Proinde Eccleſiaſticus, tum omnibus in commune mortalibus, præcipit honorem Medico habere: tum maximè Regibus & magnatibus. Atqui profectò ipſa natura, cuius Medicus miniſter eſt, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara aut fera eſt, aut vnquam extitit vt nulla penitus vteretur Medicina. Neque ſanè ſolùm natura, quæ eſt hominibus omnibus communis, à qua naturale ius fluit, ſed ea etiam quæ eſt illis communis cū belluis (quam naturæ impetum, ius verò vocari non vellem) Medicinæ vtum ingerit, cùm ab irrationalibus putentur Medici multa, neque ea quidem parum vtilia, didiciſſe. Quæ verò gentes humanioribus vſæ ſunt legibus, omnes quidem publicè decreuerunt Medicis multos honores, immunitates, ac priuilegia & inter eos quidam, Regiis, longè ampliſſimos: præſtantiſſimis verò Medicis, etiam diuinos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores certatim largiebantur Medicis, & ipſam artem ac medicamentorum affluentiam magnis ſumptibus augendam procurabant. Nulla potiùs ratione mortalibus vtiles ſe eſſe poſſe iudicantes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, omnium optimè nunc Philippus ſecundus Dominus meus exequitur, multam pecuniam impendens medicamentis conuehendis ex America, & vndique terrarum, & medicinalibus viridariis excolendis, & de naturali hiſtoria rerum Americarum commētariis componendis quo ſtudio haud dubiè, de tota hominum poſteritate optimè merebitur, vt de nobis merita eſt antiquitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quam vt ego exiſtimo, in magna illa antiquitate, Medici requirebantur, vt reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod non obcurè indicant illa verba Iſaiæ cap. tertio: *Apprehendet enim vir fratrem ſuum, domeſticum patris ſui, & dicet, Pallium tibi eſt: princeps eſto noſter. Ruina autem hæc ſub manu tua. Reſpondebitque in die illa dicens. Non ſum Medicus, & in domo mea non eſt panis, neque vestimentum, nolite conſtituere me principem populi.* Hæc Iſaias: conſtat verò illa verba *non ſum Medicus*, excuſantis ſeſe eſſe, quòd non poſſet eſſe princeps populi. Nunc verò eò res deuenit, tanta eſt hominum

Medicorū præmia.

impru

dētia, tam præpoſterúmque fertur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet n bis aliud dignitatis artis huius argumentum accipere, quòd hoc ſeculo vili penditur. Sed quia locum hunc multi Iuriſperiti tractauerunt diſertiſſimè, & meus fortaſſe affectus ſuſpectus habebitur, continendus mihi impetus orationis eſt, condonandáque inſcitiæ Plinij ſua Grammaticalis garrulitas, mendacijs plena: & Catonis pulchra magis & procax, quàm grauis ſententia dimittenda: & ſigillatim enarrandæ ſingulæ præſcriptæ dictionis partes. Ab Altiſſimo dicit crearam Medicinam ob neceſſitatem. Haud dubiè ab Altiſſimo, ſi neceſſaria eſt Deus enim non deficit in neceſſarijs, neceſſariam verò eſſe Medicinam conſtat, ſi modò ſunt morbi: quos non poſſit ipſa per ſeſe natura ſuperare, poſſit verò accedente artis miniſterio. Hoc quidem ſi eſſe indicetur, nemo negat eam artem eſſe neceſſariam. Omninò enim ſalute opus eſt ad vitam retinendam: eſſe verò ita, facilè monſtrari poteſt. Nã eſſe morbos quoſdam, & alios aliis maiores, ac maligniores, quiuis libenter concedet. Porrò mitiores ac benigniores faciliùs, maiores & maligniores difficiliùs vinci quis neget? Porrò nos admotione, aut ingeſtione rerum quarundam poſſe lædi, refrigeratos aut exuſtos, aut aliter affectos ſi quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut ignitum ferrum, aut nudum hyeme ſub dio dormire, aut diem totum per æſtatem tranſigere in Sole coge. Quòd ſi lædere poſſunt hæc & alia huiuſmodi, poſſunt etiam prodeſſe: non enim omnia eodem modo lædunt, ſed per contrarias alterationes. Quare quibus alia nocent, alia erunt vtilia, atque quia non omnes homines eodem modo affecti ſunt, eadem aliis noxia, & aliis erunt vtilia. Hæc ſolùm ſi receperis, neceſſe eſt concedas reliqua. Si enim ad quaſcunq; intemperies ſunt res aliquæ vtiles, quæ ſcilicet inducunt contrarias alterationes: conſtat. naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque faciliùs ſuperaturam, quàm nullo. Si igitur ſunt morbi alij alijs ſolutu faciliores, alij difficiliores, neceſſe eſt ſint aliqui adeò difficiles, vt omninò vinci non poſſint, & alij adeò faciles, vt ſine vllo medicamento vincantur. Hæc duo facilè dabis. Nam ſi neges, fiet vt nullus morbus poſſit ſine medicamento ſolui, aut vt omnis poſſit cum medicamento, atque vtrumuis horum fiat, erit ars longè magis neceſſaria. Si verò ſunt illa duo, neceſſe eſt, ſint etiam inter illa medium, morbi ſcilicet, qui medicamento ſolui poſſint, ſine illo non poſſint, ob quos conſtat, Medicinam eſſe ſimpliciter neceſſariam. Dico autem ſimpliciter; nam ob quoſdam etiam aliorum erit vtilis, in illo enim genere morbo

Medicina eſt neceſſaria.

rum

rum, qui ſine medicamento ſolui poſſunt, ſunt qui facilè, & qui difficilè: ob eos verò, qui etſi à ſola natura vinci poſſint, difficilè autem ſoluuntur, vtilis eſt Medicina. vt interim natura minùs laboret, & minùs in poſterum relinquatur noxæ: ob alios verò qui nullatenus ſine eius ope ſoluuntur, eſt omninò neceſſaria. Rurſus, ſunt nonnulli morbi, qui errore ipſius naturæ conſtant, & augentur: quique proinde non niſi ſolius artis opera, etiã natura repugnante curationi, ſolui poſſunt. Quos ſi ſolui ad tuendam vitam neceſſarium eſt (eſt profectò aliquãdo) Medicinam eſſe ſimpliciter neceſſariam. Nam pone, carnẽ (ita vt fit quotidie) creſcere in vrinæ meatu, niſi diſſoluatur, nõ magis viuere poſſis, quàm ſine mictu. Non eſt autem quòd expectes naturæ medelam, quia ipſamet natura eſt quæ auget éſtque ille morbus, & præter naturam, auctæ ſubſtantiæ verò naturalis incrementum. Sola igitur arte curari poteſt, ferro ſcilicet, aut exedente medicamento. Eſt igitur tunc ſolius artis curare id, quo non curato, viuere non poſſis omninò. Igitur ars eſt ſimpliciter neceſſaria. Ad multa itaque vtilis eſt, & ad quædam neceſſaria. Vtilitatis adſcripſit Eccleſiaſticus duo exẽpla dicens: *Curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis*: Nam hæc duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem, vt ſcilicet per anodians vnctiones dolor miteſcat, & per ſuauia pigmenta voluptas concilietur. Addit verò, *& vnctiones conficiet ſanitatis*, quaſi dicat alias quoque conficiet vnctiones neceſſarias, quibus non ſoluat ſolùm dolorem, aut voluptatem conciliet, ſed morbum ipſum demoliatur, dolores aliquando etiam augens. Hæc igitur ita habent. Si verò Medicina eſt ad multa vtilis, & ad quædam neceſſaria, conſtat datam eſſe hominibus à Deo, alioqui deficeret Deus in neceſſariis. Neque hoc quoſpiam latuit mortalium. Omnes enim gentes Medicinæ inuentionem in ſuos Deos retulerunt, aut illos ipſos homines qui putarentur inueniſſe, retulerunt in numerum Deorum: quaſi Medicina non poſſet eſſe niſi Dei inuentum. Auxerunt quidam illam præſtantiſſimi quidem viri præceptis & experimentis: & ſecundùm Dialecticæ leges, methodo conſtituerunt. At verò primò, ab ipſo rerum opifice data hominibus eſt, neque priùs fuerunt ægroti quàm Medici, neque vnquam ſine Medicis. Illos enim ſexcentum annos quibus Roma caruit arte hac, Senatuſconſulto damnata, mendacium eſſe merum, ipſa annorũ cõputatione conſtat. Nam venit Romam (teſte eodẽ Plinio) Archagatus, anno ab vrbe condita 530. qui honorificentiſſimè receptus eſt, & poſt illum ſemper plurimi ſubſequuti. Si igitur

Medicina vtilis ad multa.

Quando cœperit Medicina.

pluſ-

quam 600 ante annis,damnauerat artem,Roma pluſquam 70. annis antequam conderetur. Futilia itaque dicteria ſunt hæc omnia. Eſtque Medicina Dei inuentũ,quo nullo vnquam tẽpore caruit, aut omninò carere potuit, hominum genus.atqui profectò ita oportet. Nam eiuſdem eſt,domum facere, & labẽtem reficere, ita & veſtẽ & calceum, & rem quamcunque, Cũ ergo ad Deum ſpectet humani corporis formatio, & temperies ad eundem ſpectet neceſſe eſt, eius conſeruatio & refectio. à Deo igitur eſt omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte, quæ neceſſaria eſt, & à Deo fluxit? At dicunt non eſt tanta vis medicamentis, neque experimento probantur quàm plurima eorum, quæ ab iis qui de illorum facultatibus ſcripſêre, dicta ſunt. Ita eſt profectò, faciléque cõceſſerim nulla de re magis medicos nugari quã de medicamentorum viribus,ſingulis tribuentes innumera, quorum multis experimẽta non reſpondent, aut non euidenter. Sed nugentur illi quantum lubet, ſunt nihilominùs plurimæ, atque mirabiles medicamẽtorum vires,temetſi illi de quibuſdam nugentur per leuitatẽ,alias exploratas non habeãt per inertiã.Sed ſunt etiã per omnia ſecula nonnulli prudentes,docti & exercitati Medici. Quid autẽ non ſperes, fieri poſſe circa humanũ corpus, per naturalis cuiuſpiã rei admotionem, cùm Moſes iniecto in eos ligno quodã. magnos aquæ fontes,ex adeò amaris,vt neque à valde ſitientibus poſſent deguſtari reddiderit dulces? Id quod naturali quapiam virtute effectum eſſe,ſuper caput quindecimum Exodi diſputauimus. Conſtat verò ex hoc loco. Niſi enim naturali facultate id feciſſet lignum. non bene in Medicinæ cõfirmationẽ accõmodaretur. Sed de hoc ſeorsũ egimus, nũc procedamus. Dicũt alij.Sũt quidẽ multæ virtutes tributæ rebus naturalibus, earum verò cognitio non eſt hominibus tributa.His reſpondet Eccleſiaſticus dicens, *ad agnitionem hominum virtus illorum* (ſcilicet peruenit) *& dedit illorum ſcientiam hominibus Altiſſimus,honorari in mirabilibus ſuis*, hoc eſt. vt honoraretur in mirabilibus ſuis. Quod & argumẽtũ affine.Quorsũ enim feciſſet Deus,niſi eorũ cognitio eſſet ad homines perueniura ?quæ enim vtilitas accederet hominibus aut quæ gloria Deo:neceſſe eſt ergo dederit Deus in ipſo mundi initio facultatum talium ſcientiam.quam fortaſſe,quia exoleſcebat;poſteà dedit Salomoni,qui ſcripſit de omnibus ab Hyſopo vſque ad Cedrum. Ex cuius ſcriptis multa arbitror deriuata eſſe ad Græcos,& ad Latinos,& Arabes & ad nos vſque.Dicunt alij. At deficit iam plurimorum medicaminum vis. Ipſa quoque terra velut defatigata, & tabeſcens, minùs profert efficacia. Non eſt iam ea virtus rebus,quæ antiqui

An eadem virtus ſit medicamẽtis quæ anciquitus.

Digitized by Google

tiquitùs. Cui ſententiæ fauere videntur verba illa capitis quinti libri quarti Eſdræ, vbi de terræ totiùs & mundi ſenio agitur. Verba verò ſunt hæc, poſt multa alia facientia ad inſtitutum idem. *Conſidera ergo & tu, quoniam minori ſtatura es tu, præ his, qui ante vos, & qui poſt nos minori quàm vos, quaſi iam ſeneſcentes creatura, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes.* Cæterùm neque hic quartus Eſdræ liber recipitur à Theologis inter ſacros: neque mihi hæc ſententia vnquam probari potuit. Habet enim mundus ætates ſecundùm diuinas ordinationes, & rationem temporum, quam Deus apud ſe habet, non tamen ſecundùm naturam, cùm neque naturalis extiterit eius ortus, neque interitus futurus ſit. Fieri quidem poteſt, vt vna aut altera terræ particula, longa cultura & aſſidua ſeminatione defatigata, languerit, vt tamen tota terra, minimè. Neque enim vnica particula langueſcit vnquam velut quæ verè ſeneſcunt, vt non poſſit ſcilicet in poſterum vires reſumere, ac velut reiuueneſcere. Imò circulo quodam abeunt & redeunt omnia, ſecundùm omnes & ſingulas partes, ſecundùm omnes quidem per viciſſitudines, aliis debilitatis, alijs fœcundioribus redditis: ſecundùm ſingulas autem, ſingulis debilitatis, & refectis alternatè. Quapropter fieri poteſt, vt quæ aliunde antiquitùs deportabantur medicamenta, veniant nunc aliunde potiora ac contrà: vt verò omnia vbique debiliora effecta ſint, fieri non poteſt. Atqui profectò nunc medicamenta non valent minùs quam antiquitùs. Quinimò video Medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare, ac de doſibus antiquis magnam partem detraxiſſe. Quod facultatum non imminutarum argumentum eſt. Iam verò copiam medicamentorum habemus longè maiorem, quæ noſtræ Indiæ, & Orientales abundè ſuppeditant. Haud dubiè igitur (vt inquit Eccleſiaſticus) *non conſummabuntur opera eius*, hoc eſt, Medici *Pax enim Dei ſuper faciem terræ*. hoc eſt, quia ſemper Dominus dabit benedictionem, & terra dabit fructum ſuum, alimenta ſcilicet, & medicamenta. Dicunt alij, imprudenter morbos & ſanitatem, vitam, & mortem, voluntate Dei diſpenſari neque rationem vllam eſſe euandendi, cùm Deus morti homines deſtinauerit, aliqui verò ipſos per ſeſe fauereſcere: quapropter ea arte opus non eſſe, quæ ſolùm non morituros. Huic abundè contradiximus nuper indicátes artis neceſſitatem, atque adeò eſſe morbos quoſdam, qui arte quidem poſſint, ſine ea verò non poſſint ſuperari. Verùm nunc aliter procedamus, vt hic locus poſtulat. Non dubium eſt morborum cauſas aliquando eſſe in peccatis: nam hoc ipſum præſcriptæ orationis verbis vltimis

mis teſtatur Eccleſiaſticus, dicens, *qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus Medici*: itaque ex peccatis naſcũtur morbi vt & aliæ omnes miſeriæ. *Neque eſt in ciuitate* (vt inquit Propheta) *Malum quod non fecerit Dominus.* Atque ipſa Eccleſia Catholica, penes quam prima ac ſumma auth ritas eſt, id teſtatur dicens, *Cùm infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat.* Nihilominùs habent etiam illi iidem morbi naturales, circa noſtra corpora conſiſtentes, cauſas. Nam ipſemet Eccleſiaſticus explicuit multas tales, inter quas, multum eſum dicens. *Si coactus fueris in edendo multùm, ſurge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Neque quidem Deus cùm in morbum hominem ob peccata coniecit, vult niſi rariſſimè & maximis de cauſis per ſeſe liberare, ſed per hanc digniſſimam artem, quam in humanæ ſalutis cuſtodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens Medicinæ. Ipſemet Deus vulnerat & ſanat, neutrum tamen niſi per naturales cauſas, ſiue enim morbos infert, in vindictam, aut caſtigationem, aut probationem, ſiue ſalutem miſeratus noſtri largitur, cauſis vtitur ſecundis. Velut Tobiam excæcauit ſtercore hirundinum. & ſanauit Calionimi piſcis felle. Si igitur morbi duplicem habent ortum, alium diuinum, alium naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationem adhibere. Si enim ad Deum confugiens, curationem paruipendas, peccas ob imprudentiam in ipſum Deum, qui poſt expiationes iubet locum dare Medico quia ipſe creauit eum propter neceſſitatem. Quare falſa pietatis ſpecie, incidis in impietatem, parui pendens illius opera; ſi verò oblationibus & precibus derelictis, ſolis Medicinæ confidas operibus, peccas grauiùs, aliquid ſine Deo rerum naturam præſtare poſſe, confidens. Ob quod peccatum (permittente Deo) rex Aſa dolore pedum vehementiſſimo vexatus per biennium, mortuus eſt, vt narratur ſecundo Paral. cap. 16. itaque infirmus placare debet Deum, & Medicum adhibere in curationem. Quoniam verò, vt inquit Hippocrates, in ipſo totius artis proœmio, nõ ſolùm ægrotus ſe debet præſtare opportuna facientem, ſed & Medicus, hunc quoque oportet perinde facere, adhibere, ſcilicet curationem, & Dominum deprecari, vt dirigat opera ſua. Requirendus igitur eſt, vt res bene cedat, Medicus doctus pariter ac probus, vt poſſit vtrumque præſtare, curationem inquam idoneam, & preces. Huic verò habendus honor eſt, & ſui gratia, quia eius opera ſunt neceſſaria, Dei verò præcipuè, à quo creatus eſt propter neceſſitatem noſtram. Hæc omnia adeo ſunt rationi

Morbi ex peccatis naſcũtur.

Duplex morborũ ortus.

con

conſentanea, vt niſi ei qui de Deo malè ſentiat, aut nullam omnino notitiam habeat rerum naturalium, dubia eſſe non poſſint, Quæ his verbis cõplexus eſt Eccleſiaſticus, *Fili, in tua infirmitate ne deſpicias te ipſum* (ſine vlla ſcilicet procuratione manens, vt iumentum) *ſed ora Dominũ & ipſe ſanabit te.* Non ſit tamen ſatis orare, ſi in peccatis maneas, *ſed ama te à delicto, & dirige manus*, reſtituens ſcilicet ſi quid rapueris, ac inſuper tribuens pauperibus. *Et ab omni delicto munda cor tuũ*, hoc eſt, neque ſolùm nõ exequaris opere ſed neque cõcupiſcas malũ. *& da ſuauitatem & memoriam ſimilaginis & impingua cibationẽ*, hoc eſt, offer abundanter munera Deo grata, tunc que (placato ſcilicet Deo) *da locũ Medico, etenim illũ Dominus creauit* vt ſcilicet per illum largiretur ſalutẽ, quibus vellet) *& non* inquit) *diſcedat à te, quia eius opera ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus, quando in manus illorum incidas.* nimirum, omnia tempus habent, & tẽpus ægrotandi, & tempus vtendi Medicis. *Ipſi vero*, præterquam quòd idonea adhibebũt medicamẽta, *Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & ſanitatẽ*, hoc eſt, vt tribuat ægrotis ſanitatem, & ipſis requiem animorũ, impetrato eo, quod vehementer exoptant, & ob hanc ipſam cauſam, quæ Dei eſt bonitas exaudientur, & tribuet Deus ſanitatem ægrotis ob conuerſationem, & conuictum eorum Haberi igitur debere honorẽ Medico, & naturæ lege (quando quidẽ gentium omniũ de re aliqua cõfirmata opinio lex eſt naturæ, vt inquit Cicero) & Diuino præcepto, iam conſtare videtur. Poſſunt verò ex Philoſophorum placitis nonnullæ etiam oriri obiectiones, quas diſſui ſatius ſit ſit quàm diſſimulando præterire. Videtur enim ſcientiæ cuiuſpiã dignitas, malè neceſſitate æſtimari. ſiquidẽ Ariſt c. 2. primi Metaphyſicorũ, de prima Philoſophia diſſerens inquit, *Cætera itaque omnes magis ea neceſſaria ſunt, nulla verò melior.* Itaq; dicit artiũ omniũ aut ſcientiarũ, eam eſſe optimã, quæ minimè neceſſaria ſit etiã viliſſima quare & minimo honore digna quæ maximè neceſſaria. Nequa profecto dubiũ eſt, longè aliud eſſe in rerum omnium generibus, quod honorabile, & quod neceſſarium. Quis enim neget naturales actiones, vt eſſe, bibere, egerere, & mingere, neceſſarias magis eſſe ad vitam tuendam, quàm rationales vt meditari conſultare, & diſputare. conſtat verò quàm ſint hæ honorabiliores. Ita igitur dicere poſſis. Medicinam artem eſſe maximè neceſſariam, vilem tamen, cùm dignitas alia potiùs ratione ſit æſtimanda, quàm neceſſitate Dicit enim Ariſt, primo Politicorum, cap 6. *Sunt enim operationes illæ artificioſiſſimæ, in quibus minimum eſt fortunæ: illæ ſordidiſſimæ, in quibus maximè inquinatur corpus: illæ ſeruiliſſimæ in quibus corporis eſt*

Scientia optima quæ.

vſus plurimum: illæ vero ignobiliſſimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Ignobili quidem hac ratione non ſit Medicina, non enim minimum virtutis cum eius recto vſu coniunctum eſt. Quin potiùs, vt nuper diximus, probus æquè ac doctus eſſe debet Medicus. Videri non poſſit, ſordida ac ſeruilis quia non poteſt, ſine magno corporis labore exerceri, cũ opus ſit ægrotos viſere, & nõ rarò Medicus inquinatur, contrectatque partes inunctas, aut per ſeſe turpes, præcipuè cùm Chirurgia non minima pars Medicinæ ſit. ſed neque admodùm artificioſa videri alicui poſſit, cùm in ea minimum putetur valere fortuna. Quis igitur honor haberi debeat arti ſeruili ac ſordidæ, ſi præcipuè neque admodùm artificioſa eſt, ſed fortunâ plena? his obiectionibus facturi ſatis, de neceſſitate dicamus primùm. Nam & ad rem ipſam maximè expedit & ad verborũ Eccleſiaſtici enarrationem. Certè neque quò ſcientia eſt minùs neceſſaria, eſt ignobilior (alioqui eſſet prima Philoſophia quam vocamus Metaphyſicam omnium ignobiliſſima) neque quò minus neceſſaria, nobilior. Nam agricultura eſt, quàm mercatura nobilior, & multò magis neceſſaria. Et in ipſis mercaturæ generibus, quæ fœneratur eſt ignobiliſſima, eadémque quàm quæ emptione, & venditione, cõſtat mercium, multò minus Reipublicæ neceſſaria. Quia agricultura, cũ qua & pecuaria intelligitur, ſecundùm naturam eſt, mercatura merciũ, præter naturam, fœneratio verò, etiam contra naturam, quia facit, vt pecunia pecuniam pariat, quæ tamen natura ſterilis eſt (author eſt Ariſtoteles primo Politicorum capite ſeptimo) igitur neque quò magis neceſſaria eo nobilior ars quæpiam cenſenda eſt. Neque id dicit Eccleſiaſticus, ſed Medicinã eſſe honorabilem, quia eſt neceſſaria, non tamen hinc fit, vt omnis honorabilis ſit neceſſaria, ſed vt omnis neceſſaria, quà neceſſaria ſit, honorabilis. Dico autẽ, quà neceſſaria, quia cùm nõ vnica honoris cauſa ſit neceſſitas poteſt ob alia multa eſſe quæ neceſſaria, ignobiliſſima, vt carnificis opera, qua fortaſſe in republica cauſæ ſunt magis neceſſariæ, & nulla vilior; nõ tamẽ eſt ob neceſſitatẽ vilis (nam ob hanc ſolùm tolerabilis) ſed ob alia multa. Neceſſitas igitur, cùm accedunt alia, nobilitatem auget, ſola verò non valet efficere. Conſideranda igitur alia quæ ad Medicinam ſpectant, videndúmque an ob ea etiam ſit honore digna. Intereſt, vt apud Ariſtotelem legimus ſecundo Ethicorũ, capite duodecimo, laudabile quid dicere, aut honorabile. Laus enim debetur virtuti, qui eſt boni alicuius effectiua honor verò poſterius quiddam ac præſtãtius eſt, quod debetur ob dignitatẽ, per operationẽ perfectæ

De Medicinæ neceſſitate.

Laudabile quid ſit.

virtutis

virtus comparatam. Itaque propriè laus eſt eius, quod boni cuiuſpiam eſt effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, vt laudabile meritò nihil ſit, quod non ſit etiam honore dignum (dignitas enim neceſſariò ſequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla, quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum ſolùm eſt quorum & virtus, honor verò etiam attingit poſteros: honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene geſtis nobiles, idque meritò, neque ſine iniuria poſſumus illos eo honore priuare. Quia cùm fortunæ poſterûm ad defunctos pertineant ſuorum maiorum id debetur virtuti: atque, etſi virtus non poſſit, dignitas tamen poſſit, eſſe hæreditaria. Nemo tamen qui mentis ſit compos eos laudet, quòd tam bonis parentibus nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorum virtute id effectum eſt, ſed naſcendi ſorte. Qua quidem in re præſtant homines noui iis qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi ſolùm illi verò etiam laudandi ſint, niſi tamèn virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaque conſtitutis, conſtat Medicum laudari debere, quia Medicina virtute comparatur, & exercetur, eſtque boni magni effectiua, quòd ſi laudari, certè & honore haberi ac tantò maiori, quantò maiorem dignitatem conciliat. Naſcitur verò dignitas ex nobilitate ſubiecti, & finis: ſubiectum verò circa quod verſatur eſt humanum corpus corporearum omnium ſubſtantiarum haud dubiè præſtantiſſima, finis verò ſanitas, ſummum bonorum omnium quæ ad corpus ſpectant, quæ enim ſanitate ſunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur Medicis in omni bene conſtituta Rep. honores magni legibus decernuntur, & illorum poſteris: quod hæc ars, vt & ciuilis, & bellica honorabiliſſima ſit. Neque quæ ex aduerſo obiecta ſunt, habent quidpiam momenti: fortuna enim fieri, quæ in Medicina bene cedunt, vulgi, & imperitorum ſententia eſt, qui ſi dato medicamento expurganti, ſuccedit expurgatio copioſa facilis, & vtilis; aut ſecta vena ceſſat dolor, aut ſoluitur ſtatim febris, bonæ Medici fortunæ id imputant, cùm deberent arti. Nihil enim eſt minus quàm fortuna. Nam hæc ſolùm eſt, cùm quid rectè euenit præter intentionem agentis, ſi verò Medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans, & expurgauit, artis eſt rectè adhibitæ, non fortunæ: neque enim quia potuit decipi, & arte malè vti, fortunæ eſt non eſſe deceptum, ſed artis, vt decipi eſſet erroris, & inertiæ: Habet quidem fortuna etiam in Medicina locum aliquem, vt in alia arte quacunque

Medicinæ ſubiectum & finis.

Digitized by Google

cunque, cùm scilicet artifice aliud procurante, aliud, idque melius quàm expetebatur, euenit. Vt si cùm pharmacum expurgandi per aluum gratiâ dederit, menses qui erant suppressi erumpant, aut vomica aliqua puris in aliquo viscere, vel in ipso ventre latitans rumpatur, & expurgetur, aut calculus è rene detrudatur, & mictu erumpat. Verùm hæc perpauca sunt præ illis quæ ex arte, atque ex Medici instituto fiunt. Atque ea ipsa fortuita sunt huic Medico potiùs, quàm, ipsi Medicinæ, quia non sine naturali causa fiunt, quam alius fortasse Medicus intelligens, illud ipsum auxilium direxisset, in id quod euenit. Nam ipsemet Hipp. 6. Epidem. ad calculos renum iubet vti pharmaco expurganti, sciens certè illius vsu solere detrudi. minimus igitur locus supereſt fortunæ in Medicina, quo fit vt sit artificiosissima. Multò profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquam euenit, qui se parabãt ad fugam, videri inimicis velle prælium inire, illisque ob id fugientibus priùs, victoriam fortunâ manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificiosior ergo multò est Medica ars, quam militaris. Neque mirum, hæc enim vsu non adeò longo, comparatur mediocriter, illa non sine Philosophiæ studio, & multis lucubrationibus, ac longo insuper vsu. Haud dubiè igitur est per se artificiosissima, nunc verò ab optimis authoribus adeò eleganti methodo constituta, vt mihi videatur nulla artium cum illa posse de methodo & constitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte Medicinæ anteponit, aliis quidem causis fortasse vincit, vt mox explicabo. methodo verò longo spatio à Medicina relinquitur. Iam verò Medicis nullus labor corporalis, nisi ex accidẽti: quia scilicet, nõ possunt ægroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui cõstat eos nõ curare visendo, sed cõsulẽdo nõ aliter ac cathedræ moderator, docere nõ potest nisi quotidie abeat in Lycæum, eius verò officiũ docere est, nõ abire. neq; Peripatetici officiũ erat deambulare, nisi per accidens, quia deambulans disputabat. Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens, sed quod per se facit, aut patitur artifex: nobilissima enim est ars imperatoria quia eius est imperare, etsi nõ possit id sine magnis laboribus exequi. Iam verò elegãtior Medicinæ pars, à qua Chirurgia, & Pharmacopœa separatur, solùm medetur victus institutione, & ex syngrapha pharmacis, & sine omni sorditie tractari potest. Quinimò mundities omnis, & ornatus splendidus, decet admodùm Medicos. vt licet videre apud Hipp. libello de Medico vbi consulit Medicum vestitu decoro, & vnguentis odoratis vti. Neque si quid

Iurisprudentiæ & Medicinæ comparatio.

humanæ neceſsitatis cauſa admitt t ſordi tiei , vt frequenter contemplari vtinam ac,vbi neceſſitas poſtulat,etiã fæces,haberi id debet turpitudini,aut ignobilitati. quin potiùs virtuti,cõdonandumque id eſt ſubiecti dignitati. Neque verò quòd ſuæ operæ mercedem accipiant, nobilitati detrahit nam & milites merent,& duces,& ipſi Imperatores. Neque ad nobilitatem intereſt mercedem recipiat an non, ſed ex qua arte recipiat Neque Medicus lucratur qua Medicus. ſed cùm idem ſit Medicus & paterfamiliàs, qua Medicus medetur, quà paterfamiliàs victum quærit familiæ, ex arte honeſta & nobili. Nam cùm victus quærendi indu tria ad œconomicam pertineat,ſitque muneris patris familiàs, & ea tribus conſtet agricultura , mercatura, & arte:victum ex agricultura quærere,nobile certè eſt, & maximè ſecundùm naturam,ex mercatura eſt præter naturam, & niſi accedat magna opulentia(quæ tamẽ rarò iuſta eſt,ignobile:ex arte verò,nunc nobile,nunc ignobile,vt ipſa eſt ars. Medicinã verò ex aliis indicatum eſt, eſſe nobilem :quare victum ex ea comparare,ignobile non eſt.Sed quo honoris loco ſit habenda,ſupereſt explicemus,ne quid deſideretur in hac lucubratione. Multis Medicis videtur, eiſdem argumentis effici. hanc artem honore magno eſſe dignam,& eſſe omnium digniſſimã, atque præferendam Iuriſperitiæ.& aliis omnibus diſciplinis. Quorũ ſententiæ videtur fauere Ariſtotel. cap.quinto, libri primi Rhetoricorum,qui recenſens omnes honoris cauſas, primo loco ponit facultatem benefaciendi,in iis,quæ pertinent ad ſalutem, vitámque tuendam, Mihi verò videntur multis modis falli, neque rem ad exactum ducere:quod mihi nunc agendum eſt Republ. in omnes ſuas partes diſtributa,& conſiderata ſingularum dignitate. Tria mihi eſſe videntur totius Reipub. membra principalia vt & hominis. Ea ſunt in Republica agricultura, res bellica,& literaria:in homine iecur, in quo reſidet facultas naturalis, ad quam ſpectat omnis nutritio:cor,in quo facultas vitalis & irascibilis : & cerebrum in quo mens.& tota cognitio. vides quæ cui reſpondeat Agricultura enim naturali,quia alimenta ſuppeditat ciuitati;bellica ars irascibili,quia repellit ſi quid inferatur violentiæ;aut impedimenti;literarum ſtudium cognitiuæ facultati,quia ſpectat ad intelligentiã.porrò vt præter tria membra , quæ principalia vocantur, ſunt in homine alia multa minùs principalia externáque vt manus,& crura:ita in Republicæ præter dictas tres partes, ſunt aliæ externæ & minùs nobiles. vt mercatura& artes mechanicæ.Ex dictis haud dubiè fit,vt primus honoris gradus debeatur Reipub.rei literariæ ſecũdus bellicæ,ſintque duæ hæ viæ ad nobilitatem: poſt has verò agriculturæ debeatur ho-

Honoris gradus in Repub.

Digitized by Google

nor antiquitatis, & naturæ ea enim fuit prima mundi ars, & maxime naturalis quàm hoc nomine commendat Ecc.cap. 7. dicens: *Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab Altissimo.* Manet etiam mechanicas artes suus honor: maximum enim dedecus in inertia. Constat verò rem literariam honorabiliorē esse bellica, quia bello nihil esset magis feruum, nisi comparetur ad tuendam pacem & vt vacemus hominesapientiæ, in qua est omnis veri, & boni contemplatio & verus Dei cultus. ipsa igitur sapientia, & intelligentia præstantior multò est quàm bellum. quia propter vnum quodque tale est, illud magis tale est. Cùm verò id dicimus, secundùm genus, intelligimus. Habet enim vtraque pars Reip. & bellica inquā & literaria, partes multas dignitate dispares. Neque omnes literarias, bellicis omnibus anteponimus (neque enim Grammaticum Imperatori) sed præcipuas præcipuis, mediocres mediocribus, & infimis infimas. Porrò res literaria tres habet disciplinas principes, ex quibus aliæ inferioris notæ ministrant, hæ sunt Theologia, Iurisperitia, & Medicina. Ministrant his tres sermocinales, Grammatica, Rhetorica, & Dialectica: duæ Philosophiæ naturæ, & morum: Mathematicæ vocatæ scientiæ. In tribus primis, aut dubium est, primum & summum honorem deberi Theologiæ. Quia vt Aristoteles capite secundo primi Metaphysicorū dicit, *quæ diuinissima, eadem & honorabilissima est. ea verò est, quam maximè Deus habet. & quæ maxime diuinorum est.* Hæc Aristot. quæ Theologiæ congruunt. Ea enim est scientia rerum diuinarum, quæ quidē principia penes sua Deū habet, & mentes beatorum. Huic itaque non est quòd vlla alia certet: tametsi audiui quosdam sciolos, volentes hanc quoque ciuilem artem præferre, hoc argumento, quod vt aliis omnibus artibus, ita etiam Theologia videatur ars ciuilis vti. Non enim minus videtur cautum legibus & ad ciuilem spectare, ne in Rep. sacra desint quàm vt iustè & salubriter viuatur & artium omnium ministeria exerceantur, vt oportet. si igitur (dicunt) ciuilis Theologia vtitur præstabilior quam illa est. hîc verò optimè occurrit Aristoteles in calce capitis vltimi sexti Ethicorum disserens de prudentia, his verbis. *At verò neque sapientia prud., neque præstabilioris est partis, sicut neque ars medendi præsidet sanitati. non enim vtitur ipsa, sed videt, vt fiat. illius igitur gratia, non autem illi iubet. Præterea simile est, ac si quispiam facultatem ciuilem principium esse Deorum, siue diuinorum dicat, propterea quod præcipit de omnibus quæ aguntur in ciuitate.* His verbis Aristoteles docet, eos qui prudentiam sapientiæ præferunt, aut ciuilem

Disciplinæ quæ principes & ministræ.

Theologiæ & Iurisprudentiæ comparatio.

ſa ultatem ei quæ de diuinis eſt, perinde errare, ac ſi quis dicat Medicinam eſſe potiorem ſanitate : quia vt Medicina non vtitur ſanitate, ſed medicamentis propter ſanitatem, ita neque prudentia ſapientia, ſed medijs prudenter inuentis ad conſequendam ſapientiam. Et ars ciuilis non vtitur peritia rerum diuinarum, ſed legibus, vt rebus diuinis ciuitas vacet. Itaque in diuinis eſt finis rerum omnium diuinarum, Theologia verò eſt de rebus diuinis, ac proinde omnibus ſcientiis ſine contentione præferenda. Solùm igitur ſupereſt agitatiſſima illa inter Medicos, & Iuriſconſultos controuerſia, illis dicentibus, ſe non de fideiuſſione, ſtipulatione & iure hæreditario, quæ ſolùm pertinent ad tuendam rem familiarem, agere, ſed de propulſandis morbis, tuenda valetudine, ac denique ſeruanda vita, qua nihil eſſet mortalibus pretioſius : his contrà reſpondentibus, ſe non ſingulorũ hominum, ſed totius Reipublicæ vitam tueri, ac ſanitatem, hoc eſt, Iuſtitiam. Quam ego controuerſiam citra inuidiam dirimam. Satis enim mihi eſſe videtur ſi mea ars ſit in præclaris, quin ſit omnium præſtantiſſima. Iuriſperitia duas habet partes alteram ciuilem, quæ verſatur in gerenda Reipub. alteram litigioſam, quæ in agendis cauſis. Prima haud dubiè Medicinæ præferenda eſt. Nam Ariſtoteles 2. Ethicorum capite decimotertio, ita inquit, *Facultas ciuilis honorabilior Medica eſt, atque præſtabilior*, Cauſa verò eſt, quod Medicus de ſeruanda ſolius corporis valetudine agit, atque ſi quando de temperantia, & cohibẽdis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinẽ: ciuilis verò de formãdis moribus & cõtinẽdis omnibus in officio. Quod quantò ſit præſtabilius quã bene valere, ſatis cõſtat. Alteram etiam partem, & litigioſam, præfert Medicinæ hominum auaritia, & inſcitia, tamen hanc immeritò fortaſſe. Quia hæc, non vt ciuilis agit per ſe de Reipub. conſtitutione, & bonis moribus, ſed de ſingulorum lite, vt neque Medicus de hominis ſalute, ſed huius, & illius. Eorum verò quæ lite poſſunt detrahi, aut tribui, nihil eſt cum vita conferendum. de eripiendis enim animi bonis quæ ſola rectæ vitæ præferuntur)nunquam eſt inter homines ortalis. Præſtabilior igitur eſt ea ars quæ curat ne homo ante fatale tempus intereat, quàm quæ ne illi quidpiam ſuorum bonorum iniuria detrahatur. Honore igitur dignam eſſe Medicinam & quo honoris gradu dictum eſt.

De cõtrouerſia inter Medicinam & Iuriſperitiam.

CAP.

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVINTVM.

ECCLESIASTICI.cap.33. *Et sic intueri in omnia opera Altissimi: duo contra duo, & vnum contra vnum,* Vsurpatissimũ est Peripateticis omnibus axioma illud Aristotelicum, Vnum vni est contrarium. Vnde fit, vt duo aut plura non possint esse contraria vni, quare neque vnum duobus aut pluribus sed necessariò contra vnum, & duo contra duo, & plura contra plura. Quod euidenti monstratione videtur confirmari posse, posita definitione contrariorum. Nam contraria sunt, quæ sub eodem genere posita longissimè distant: at verò ab vno nõ possunt in eodem genere plura æqualiter distare, necesse est igitur vt vnum sit, quod distet longissimè, non posse autem duo distare æqualiter, constat. Nam aut illa duo distant loco, aut magnitudine, aut ratione aliqua. Si loco, aut secundum eandem lineam, aut secundùm diuersas. Si secundum diuersas distant duo æqualiter ab vno, necesse est illud vnum sit centrum duarum linearum, & illarum extremitatum, atque ita non potest illud vnum esse quod longissimè distet ab illis duobus. Nam productis vltrà centrum ambabus lineis, erunt duæ aliæ extremitates longiùs distantes à duabus primis quàm illud medium. igitur illud vnum neutri est contrarium, nedum ambabus. Si verò duo illa secundum diuersas lineas distant inæqualiter ab vno, non distant ambo longissimè sed alterum quare secundùm diuersas lineas, non possunt esse contraria vni, duo aut plura. Multò autem minùs secundùm eandem lineam. Nam aut versus eandem partem, aut versus oppositam. Secundùm eandem lineam, & versus eandem partem, non possunt duo ab vno æqualiter distare, nam neque duo puncta eiusdem lineæ, quæ ducatur à centro ad peripheriam, possunt æqualiter distare a centro. Si autem non distant æqualiter, non distant ambo longissimè ab vno, sed alterum longiùs. Si verò ponis duo illa distare ab vno secũdum eandem partem, tunc à neutro distat illud vnum longissimè, quia longiùs distat alterum ab altero. Nullo igitur modo possunt secundùm locum distare duo ab vno longissimè, sed vnum ab vno, vt supremum ab imo, & duo à duobus, vt supremum, & dextrum ab imo, & sinistro: magnitudinis eadẽ

Contraria quæ.

omninò ratio eſt, quæ & loci. Quæ ratione aliqua, aut natura, aut forma nihil enim refert, diſtant, ea etiam neceſſe eſt eſſe tantum, duo, ita vt & vni vnicum ſit contrarium. Nam ſi duo diſtant ab vno, aut ſecundùm eandem rationem, aut ſecundùm diuerſas Secundùm eandem non poſſunt duo ab vno diſtare æqualiter. nam ſi illa ratio diſtanti æqualiter participatur, ſecnndum illam rationem, vnica ſit ſpecies non duæ, velut à candore non poſſunt diſtare duo colores æqualiter, ſed quæcunque à candido recedunt æqualiter eodem colore ſunt quia colorum differentia, ſolo maiori aut minori receſſu conſtat. Igitur quod ſummè recedit vnicum eſt Si verò duo illa ab vnico recedunt æqualiter ſecundùm diuerſas rationes, iam non ſub eodem genere ſunt, ſed ſub diuerſis. nam illa ratio ſecundùm quam diſtant contraria, genus illorum eſt. Velut color eſt genus quo & conueniunt & diſtant candida, & nigra. Si verò diuerſis generibus communicant duo vni, illud vnum ad duo pertinet genera, qua autem ad duo genera pertinet, non vnum, ſed duo eſt vt lac, albũ, & dulce. Neq; enim quia dulce, & candidũ ſunt in eodem lacte, non ſunt duo, & duobus contraria, putà nigro & amaro. Vnum igitur vni, & duobus duo ſtatuere contraria neceſſe eſt. Neque dictis obſtat, videri auaritiæ eſſe contraria duo, putà liberalitatem, & prodigalitatem: ita verò, & in aliis virtutibus & vitiis. Cùm enim authore Ariſt. virtus in mediocritate, atque inter duo vitia ſtatuatur videbitur virtus contraria eſſe vtrique vitio, & vitia ipſa inter ſe. Quare & virtuti, & vitiorum vtrique erunt contraria bina. Nam virtuti duo vitia, & vitiorum vtrique virtus, & vitium alterum. Non inquam, hoc dictis obſtat. Non enim liberalitas contraria eſt auaritiæ neque prodigalitati, ſi exactè loqui volumus ſed liberalitas illiberalitati, atque ſub illiberalitatis genere auaritia, prodigalitati. itaque liberalitas & illiberalitas ſunt ſpecies contrariæ, ſub eodem genere, putà ſub habitu animæ pertinenti ad largitionem, hic enim habitus liberalitas, aut illiberalitas eſt. hæc rurſum auaritia, aut prodigalitas. Atque ita ego non concederem virtutem vllam in medio vitiorum eſſe, quia quod in medio eſt participat vtroque extremo, nihil autem diſtat magis à vitio quam virtus. Neque ſanè prodigus tantum diſtat ab auaro, quàm liberalis, quia hic habet cum Iuſtitia coniunctam liberalitatem. Illorũ vterque abeſt à iuſtitia: quare facilè vterque furatur, cõueniúntque ambo in vno genere illiberalitatis, quo liberalis differt ab vtroque. Potiùs dixerim virtutem omnem contrariam eſſe certo cuidam generi vitiorum idque genus diuidi in duo contraria vitia, quorum vtrumque moderatur

Vitia duo an vni virtuti contraria.

Prodigalitati contrarium.

tur virtus, non vt medium illorum,ſed vt contrarium eorum generi. Itaque illa duo ſunt vni virtuti contraria,non quà duo, ſe ad qua vnum genus. Mox verò ac duo fiũt,eſt alterum alteri contrarium. itaque in eis quoque euenit,vt ſit vnum vni contrarium Videtur dictis repugnare ſaporum genus,quandoquidem Ariſtoteles dulce,& amarum, dicit eſſe contraria,Galenus acerbum, & amarum.Quæ ſi vera ſunt,conſtat amaro eſſe duo contraria, dulce & acerbum.Verùm hæc nõ eadem ratione,neque ſecundum eandem conſiderationem dicuntur : nam reuera quà ſapores, dulce & amarum contraria ſunt, quia longè diuerſas paſſiones inferunt guſtandi potentiæ, alterum voluptatem, alterum magnam moleſtiam. Verùm quà alterationem aliquam noſtris corporibus afferunt, quæ talibus qualitatibus ſunt affecta (quod ad conſiderationem Medicam magis ſpectat) acerba, & amara ſtatuuntur contraria, quia illa adſtringunt,& refrigerant,hæc calefaciunt & diſſoluunt,ac dilacerant. conſtat verò has eſſe conſiderationes diuerſas. Vtcunque verò conſiderentur res vno modo eſt vnum vni cõtrarium.Sed quoniam Eccleſiaſticus iubet intueri in omnia opera Altiſſimi, ſermonem vlteriùs producamus. Non ſolùm quod diximus verum eſt in iis, quæ propriæ vocantur contraria,ſed in naturalibus etiam rerum antipathiis. Nimirum animalia non omnia cum omnibus exercent inimicitias, atque cùm multa alicui videantur aduerſari, non tamen æquè omnia illa, ſed eſt quod aduerſetur præcipuè cuicunque quoddam certum. Velut leporem canis inſectatur,non ita lupus,aut leo, neque ita felem, aut murem, felis murem, non ita aliud quodpiã animal, In inanimis quoque rebus perinde euenit : cùm enim ſint quædam antidota,& ſimplicia,& compoſita,quæ cẽſentur pluribus venenis aduerſari, vt lapis bezohar & Theriaca, tamen ſunt ſingulis venenis ſingula antidota propria, quia eſt quod cuique peculiariter ac propriè aduerſetur,velut aconito ruta, opio generoſum vinum, lepori marino lac. Itaque ſunt quædam ſimpliciter antidota,quædam quorundam,atque deterorũ generi aduerſatur genus alexipharmacorum, vnum vni eſt enim quodammodo etiam vnum genus omne)cuicunq; venenoſum antidotum.Porrò naturalẽ hãc contrarietatis legẽ imitari videntur etiam hominum ſimultates & odia quæcunque enim inter plurimos,ſiue in vna domo, ſiue in ciuitate,ſiue in regno, ſiue etiã inter multa regna, oriãtur diſſidia,mox omnes ad quos illorũ cauſa vtcũq;pertinet, ferũtur in duas factiones. adeò diuiſioni accõmodatus numerus,eſt dualitas.Itaq,videtur odia omnia,ſiue naturalia,ſiue volũtaria,exerceri per binarios

S. porum contrarietas.

Antipathia naturalis.

Bezahar lapis.

vt neceſſe ſit, vnum eſſe contra vnum, duo contra duo, & ita deinceps. Habent verò hæc omnia cauſam non valdè diſſidentem à priori. Nimirum vnum quiddam eſſe ſemper id, ſecundū quod aduerſari contingat: ſecundum vnum verò non poſſe diſtare longiſſimè niſi duo. Nam antipathiæ naturales, ex naturali quapiam diſſimilitudine naſcuntur, diſſimilitudo verò eſt ſimilitudinis vacuitas: ſimilitudini verò cuicunque eſt vnū ſubiectum. igitur & diſſimilitudo omnis eſt ſecundùm vnum aduerſitas: Iam verò cauſa omnis diſſidij, quod naſcitur inter homines, redigitur ad affirmationem, aut negationem. Quare neceſſe eſt abeant primùm in duas ſententias, tametſi illarum quæcunque poſſit deinceps abire in alias diuiſiones. Præter dicta videtur etiam præſcripta oratio Eccleſiaſtici, cōtinere dogma quoddam Epicuri de vocata illi ἰσονομία ſeu, vt interpretatur Cicero primo de natura Deorum, æquabili tributione, ſeu æquilibritate. Annotauit enim Epicurus ineptè, eam eſſe naturam rerum, vt omnia omnibus partibus paria reſpondeant & ſimilia ſimilibus, & contraria contrariis, & oppoſita, ita vt in omnibus, & ſingulis ſeruetur æqualitas, & reſpondentia, quædam. Velut totidem eſſe quæ conſeruent, & quæ interimant: atque corporeorum, & corpore carentium, mortalium, & immortalium, & aliorum omnium quæ ſecundùm oppoſitionem dicuntur, eſſe quandam æquabilitatem. Quam Galenus quoq; in membris hominis, quæ ſecundum oppoſita latera ſita ſunt, dextram, dico & ſiniſtram partem animaduertit, mirúmque in modum celebrauit, iuſtitiam naturæ appellans. Nimirum nulla pars eſt in vllo laterum cui non in altero ſit oppoſita æqualis altera. Nam vt geminæ ſunt atque altera in altero latere oppoſita, æquabilitatem etiam ſitus obſeruans vt oculi aures, narium foramina, renes, teſtes, manúſque & crura, & eorum digiti: aut ſimplices eæq; in medio ſitæ, vt cerebrum, cor, pulmo, ventriculus, veſica, & vterus; inter externas, frons, os, & coliss, aut ſecundùm latera, contrapoſitæ ad æqualitatem vt hepati opponitur lien. Duæ tantum particulæ videri poſſunt ἰσονομίαν corrumpere, vena quæ vocatur ἄζυγος, hoc eſt ſine comuge, quia ea ſola inter omnes, non oritur gemina, & inteſtinum vocatum cæcum, quòd in dextra ſolum parte ſitum eſt ſub rene. Verùm neque hæ rectè conſideranti, citra æqualitatem eſſe videbuntur, quia vena, mox ac oritur, ex ſiniſtra reflectitur ad dexteram partem, vt hactenus, neque dextra neque ſiniſtra eſſe videatur, ſed tranſuerſim poſita in medio. Mox repit deorſum, æquales ramos emittens in oppoſitas partes per ſingula ſpatia intercoſtalia, vſque dum inſumitur

Aequilibritas.

Corporis partes trinæ.

Vena Azygos Inteſtinū cæcum.

mitur tota in modum ſpinæ cuiuſdam. Iam vero cæcum inteſtinum, totius inteſtini pars eſt, vt & colum. tependitur, verò ea pars, qua inteſtinum vocatur cæcum, maiori coli ad partem oppoſitam amplitudine. Itaque & ſecundum genera ſimilium oppoſitorum, & contrariorum, & ſingulas ſpecies & partes ſingularum rerum retinet natura æquabilitatem & vocatam Epicuro *ἰσονομίαν*. atque vt inquit Eccleſiaſticus *In omnibus operibus Altiſſimi duo contra duo, & vnum contra vnum.*

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEXTVM.

CAP. 42. Eccleſiaſtici: *omnia duplicia, vnum contra vnum & non fecit quidquam deeſſe.* Poſtquã Eccleſiaſticus capite hoc percurrerat plurima, & præclariſſima operum Dei, poſtremo paucis his verbis, totius vniuerſitatis rerum rationem complexus eſt. Verè enim tota rerum vniuerſitas, & tota eius perfectio hac ratione conſtat: *Fecit Deus omnia duplicia, & vnum contra vnum & non fecit quidquam deeſſe* eorum quæ ad perfectionem vniuerſitatis ſpectant. Sed quo pacto ſunt omnia duplicia? an eſt duplex Sol? & Luna duplex? aut etiam terrarum orbes duo? Imò verò videntur præcipuè mundi partes eſſe ſimplices, vnica enim terra, mare vnicum: res verò quæ multiplicitate conſtant, haud ſcio an vllæ ſint geminæ, ſed multæ, vt homines, ſtellæ multæ, Angeli quoque, aut ſua ſpecie ſinguli, aut quacunque plurimi. Quæ ſunt igitur hæc duplicia? In microcoſmo certè quædam ſunt gemina, vt renes, teſtes, oculi, nares, aures manus ac pedes, quædam verò ſingula, vt veſica, ventriculus, caput: quædam multiplicia, vt digiti, & dentes: quomodo ergo ſunt duplicia omnia? certè non ſunt res omnes geminæ, imò verò nõ eſt numerus, quem non alicui rerum generi aptare poſſis, etſi incipias ab vnitate. Nam eſt vnicus mundus, & vnicus mundi rector, & vnicus Sol, ſunt duo luminaria magna, duo ſexus, tres mundi corporalis partes, ſeu regiones corruptibilium, tantùm mobilium, & immobilium, tres corporis dimenſiones, tres diuinæ perſonæ. Quatuor elemẽta, quatuor eorum virtutes, quatuor anni partes, totidem concretorum corporum temperamenta. Quinque ſenſus, quinque vocalia elementa, quinque digiti: Sex apparent Pleiades: Septem planetæ, vt & triones. Octo orbes ſtellati: Nouem Angelorum ordines: Decem rerum genera. Quo pacto ergo ſunt omnia duplicia? Certè ſecundum contrarietates: quia rerum multiplicitas formalis, naſcitur ex

Creatæ duplicia.

diuiſione generum,& diuiſiones fiunt per differentias contrarias, vni verò non eſt niſi vnum contrarium:& non facit Deus quidquam deficere, quia tota rerum vniuerſitas opus perfectũ eſt, ac proinde in quocunque rerum genere, ſi vnum contrariorum eſt, neceſſe eſt alterum omninò eſſe. Velut quoniam eſt numerus aliquis par,neceſſe eſt eſſe etiam aliquem imparem, ſi res aliqua calida,neceſſe eſt eſſe aliquam frigidam , atque ſi candida , aliqua etiam ſit nigra. Alioqui manca eſſet, & inſufficiens rerum vniuerſitas:niſi inquam eſſent omnia rerum poſſibilium genera,& omnium generum differentiæ omnes. Non enim eſt perfectum, & integrum cui aliquid deeſt. tametſi verò ſunt quorũdam generum differentiæ multæ, omnes tamen illæ ad duas rediguntur, aut duarum miſtura conſtant. Velut animalium differentiæ rediguntur ad rationale, & rationis expers ; & colores omnes conſtant miſtura albi & nigri : & ſapores dulcis, & amari, ſoni grauis & acuti, Itaque omnia genera rerum quibus conſtat hæc vniuerſitas ſunt duplicia, ſecundùm differentiarum oppoſitionem,quia vnum vni contrarium eſt, & non fecit quidquam deeſſe. Conſtare verò totam rerum vniuerſitatem rebus geminis & multitudinem omnem fluere à binario, conſtat primùm hac ratione. Ipſum Ens,primùm quidem duplex eſt, alterum enim ſemper ens,alterum non ſemper ens:rurſus ipſum non ſemper ens,duplex,nã alterum eſt per ſe exiſtens, alterum alicui accidens. Rurſus quod per ſe exiſtit alterum corporeum , alterum incorporeum. Porrò ens corporeum alterum generabile, & corruptabile, alterum ſine ortu,& interitu.Rurſus quod ortui, & interitui obnoxium, ſimplex (quod & elemẽtum vocamus) aut miſtũ,rurſus miſtum,viuens,aut vita carens, & quod viuit, ſenſu prædituũ aut ſine ſenſu,& quod ſentit,rationale eſt, aut irrationale. Porrò elementum duplex, alterum actiuum,alterum paſſiuum, etiam vtrumque horum duplex.nam alterum calidum, aut frigidum : alterum humidum,aut ſiccum. Alia omnia horum miſtura conſtant.cuiúſque quoque corporis ſiue ſimplicis inquam ſiue compoſiti,duplex eſt principium. forma , & potentia. Genera quoque omnium ,quæ miſtione conſtant, ſunt diuiſione duplicia , vt de viſibilibus guſtabilibus & audibilibus indicatũ eſt.eadem autem eſt ratio omnium patibilium qualitatum.Itaque conſtat omnia eſſe in hac vniuerſitate duplicia, aut ad duo redigi , quia cuiuſque generis prima diuiſio eſt,in duas differentias oppoſitas. Hoc tamen non prohibet eſſe quinque digitos, & ſeptẽ Planetas & ſtellas fixas innumeras , & huiuſmodi alia.quia illa duplicitas non eſt in cuiuſque ſpeciei ſingulis, ſed in ipſis

Binarum rerũ principium.

in ipſis generum differentiis. Quoniam ergo genera omnia diuiduntur per oppoſita, & vnum eſt vni contrarium, conſtat (ſi quidem mundus perfectus eſt) fieri non poſſe, vt quidquam deficiat eorum quæ verè exiſtentibus oppoſita ſunt. verbi gratiâ, quandoquidem eſt aliquid aliquando ens, aliquando non ens, neceſſe eſt eſſe aliquid ſemper ens. & quoniam eſt aliquid alteri accidens, neceſſe eſt ſit aliquid per ſe ſubſiſtens, & quoniam eſt aliqua ſubſtantia corporea, ſit etiam aliqua incorporea. & quoniam eſt aliquod corpus corruptibile, ſit etiam aliquod incorruptibile, & quia generabilium quædam ſunt miſta, ſint neceſſariò quædam ſimplicia, atque in his ſi ſunt actiua, paſſiua quoque ſint, vt in ipſis rerum principiis. Et quoniam calidum, & frigidum contraria ſunt, ſi res quædam ſunt calidæ, neceſſariò ſint aliæ frigidæ. etſi enim omnes hæ, & aliæ huiuſmodi conſequutiones habent peculiares alias neceſſitates, omnes tamen illam communem, quod non fecit Deus quidquam deeſſe. Nimirum inſufficiens, & imperfecta, atque, vt ſic dicam, manca & mutila eſſet rerũ vniuerſitas, atque adeò ne vniuerſitas quidem eſſet, niſi haberet vniuerſa. Nam hæc eſt ratio totius vt nihil deſit. Dices hinc fieri, vt neceſſariò ſint in mundo animalia immortalia (cuiuſmodi eſſe Deos, & cœleſtia corpora multi Philoſophorum putauêre) ſiquidem ſunt mortalia: at verò non ſit, quia mortale, & immortale non ſunt differentiæ animalis, imò alterum repugnat, alterum neceſſariò ineſt animali. non enim poteſt eſſe animal quod non ſit ſenſitiuum, neque ſenſitiuum quod non paſſiuum corruptuèque hoc quod non mortale. Ergo mortale. per quædam media, vt in ratione animalis. Non poſſunt ergo eſſe animalis differentiæ mortale, & immortale. velut ergo nemo dicet, quia eſt homo rationalis, eſſe hominem irrationalem, ita neque quia eſt animal mortale, ſit animal immortale ſed quoniam ipſe mortalis, & immortalis rationes contrariæ ſunt, & ſunt res quædam mortales ſint neceſſariò aliæ res immortales. Itaque vt reſumentes ſermonem dicamus) ſunt rationes rerum omnium duplices, & neutra ex parte claudicat vniuerſitas. ſingula tamen, vt homines, equi, & ſtellæ, innumera, omnis tamen multitudo rerum quarumcunque, multiplicatur per dualitatem, vt animalia per duplicem ſexum, & quæ ſexu carent per duplex principium, materiam, & formam, ſeu potentiam & actum. Nec ſanè quidquam eſt, quod omninò careat dualitate, præter id, quod perfectiſſimè eſt vnum per ſe ac ſemper ens, à quo facta ſunt omnia, & non fecit quidquam deeſſe, cui honor, & gloria in æternum.

Generum oppoſita.

CAPVT

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEPTIMVM.

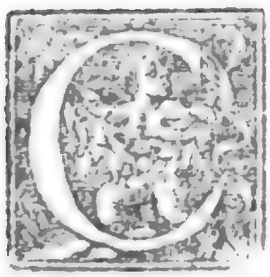

APITE quadrageſimo tertio Eccleſiaſtici legimus *Gelu ſicut ſalem effundet ſuper terram*. Quæ verba nonnulli referunt ad ſalis naturam, dicẽtes ſalem concreſcere vt gelu a frigore, haberéque ſimilem illi generationem. Quod tamen facillimè redarguitur, quia celebratiſſimum eſt apud omnes Phyſicos, à contrarijs diſſolui rem quamcunque, iis à quibus compacta eſt. Sal à nulla cauſa minùs diſſoluitur, quàm calore. quia ad ignem ſiccatur ac vritur, diſſoluitur verò ab aqua, vt quæ conſt. ucta ſunt, calore. Neque verò dici poteſt cõſtructũ eſſe ab vtroque vt fictile, eſſet enim illiquabile, vt illud. nõ eſt tamen, ſed facillimè liqueſcit, vbi quidpiam accedit humiditatis. Illud igitur quod de ſale, hoc loco dicitur, non ſpectat ad illius naturam, ſed ad phantaſiam, & id quod apparet. Nimirum nomine gelu, hîc pruina deſignatur. quæ aſpectu quidem ſali per terrã ſparſo eſt ſimillima, adeò vt ſi procul aſpicias, non valeas diſcernere. res verò adeò ſimiles aſpectu diſcrepant naturâ plurimùm. Nam pruina eandem habet cum niue generationem, hoc ſolùm diſcrepãs, quòd circa terram conſiſtit, ſe habet enim ad niuem pruina, vt ad pluuiam roſ, & ad grandinem glacies. Hæc verò omnia ſunt aqua concreta, exiguis differentia conditionibus. Sal autem inſignẽ habet naturam, vix vlli alteri ſimilem. Si quidem neque in metallis eſt, quia non diſſoluitur calore, neque in lapidibus, quia diſſoluitur aqua, neque in terræ generibus, quia totus diſſolutione abit in aquam, non quidem in ea ſubſidens, ſed ſolutus in aquam craſſiorem. neque verò eſt aqua quia non abſumitur ab igne, ſed vritur potiùs, vt terra. quid ergo illum eſſe dicas, niſi αὐτόγενον hoc eſt, ſui generis? quod ſit autem id genus, ſeu qui modus miſtionis, inueſtigandum. Primùm quidem, falſum ſaporem remiſſione amari fieri terræ vſtione, aperte indicat Galenus. nam exuſtis rebus ſupereſt cinis, qui nihil eſt alius, quàm terrea, exuſtarum rerum pars, ignitionem retinens. Hic amarus ſentitur, qui depoſita in aquam ignitione fit frigida terra aquam verò vertit in ſalſum lixiuiem, itaque amarum fit maxima terræ vſtione: falſum hocipſo, adiectione humoris, aliquatenus attemperato. Sal verò eſt illud terreum vſtum, quod cum aqua permiſ

De ſale copioſè.

miſcetur facilè, permiſtum verò ipſam reddit ſalſam. Id apertè percipitur, quia ex aqua ſalſa quæ colligitur, ſiue ex mari, ſiue ex ſalinis, per deſtillationem ſeparatur ſal, & fit ſuccus potui aptus: quandoquidem igitur ſeparatione ſalis dulceſcit, permiſtione illius erat ſalſa, eſtque ſal terra illa exuſta, quæ cum aqua facilè permiſcetur non eſt autem vſta vſque ad amaritudinem. ſed infra, argumento quod vbi vſtio plurimùm creuit, mare ipſum pro ſalſo eſt amarum, vt quod mortuum appellatur Non eſt autem ſal terra vtcunque exuſta, neque qualiſcunque, ſed talis nimirum quæ ſenſim vrenda exhalatione, atque cum aqua miſcenda, conſtituit. neq; prius eſt ex terra facta deinde in aquam demiſſa aut ex terræ ſordibus, vt quidam dicunt, in mare congeſta ſed ſimul vi Solis elenata, vſta & immiſta. vnde illud miſti corporis genus, vix vllis ſimile conſtitit, maxima ex parte terreum, & graue (nam & Eccleſiaſticus ſalem confert cum arena, & ferro quod ad pondus attinet) facilè verò miſcibile cum aqua, neque ſubſidens, ſed retinens miſtionem, vt primæ ſuæ generationi congruentem. per minutulas quoque partes, intra exuſtam terram conciuſit flatum. vnde vt ſpuma quædam eſt, & candorem habet, Quia etiam in re ſimilis eſt niui, & pruinæ: qua cauſa, ad ignem reſilit, extenuato ſcilicet flatu, qui concludebatur, vt & in aliis omnibus rebus flatuoſis, velut caſtaneis & glandibus, euenit. Itaque ſal ad terrã pertinet modo quodam alteratam, & nactam quandam ſympathiam cum aqua ob primam generationem ob quam non ſolũ in aqua, ſed & in aere humidiori, vt cùm inſtat pluuia, emollitur: ob redundantiã verò terræ, & vritur, & eſt adeò grauis, incluſus enim flatus non adeò detrahit pondus rebus cùm appenduntur in aëre quàm in aqua. Quod indicant ligna quæ cùm ſint in aëre importabilia, in aqua fluitant, ac ſuperuehuntur. hãc ob cauſam ſal, cùm in aëre æquè grauis ſentiatur ac terra, in aqua nõ ſubſidet, vt terra, ſed commiſtus pendet cum aqua. Ob dictam quoque naturam euenit ſalem ſiccare ſimul, & extergere, ſiccitatem præſtante terra vſta, & exterſionem ipſa ignitione, quia verò hanc minorem habet, exterget ſolùm. Nam amara etiam corrodunt. Atque ſal quidem ſolus, eandem ob cauſam, linguæ moleſtus eſt admiſtus verò pinguibus. aut inſipidis, moleſtiam & faſtidium tollit. & gratiam addit: acida verò, contrarij cauſa retundit, liberant verò vtraque & ſalſa, & acida, inquam, à putredine, abſumendo humiditatem, quia hæc cum frigore, illa cum calore ſicca ſunt, putredinis verò cauſa eſt redundans humiditas cum languido, & alieno calore. Salis igitur natura vtcunque explica-

Ligna cur ſupernatent.

ta

ta eſt, quæ non adeò ſimilis eſt pruinæ, quàm aſpectu, & forma, præcipuè cùm effunditur ſuper terram in ſalinis.

CAPVT SEPTVAGESIMVM OCTAVVM.

CAPITE quadrageſimo 3. Eccleſiaſtici: *Vide arcũ & benedic eum, qui fecit illum, valde ſpecioſus eſt in decore ſuo: gyrauit cœlum in circuitu gloriæ ſuæ, manus excelſi aperuerunt illum.*

De Iride multa.

Multis in locis ſacræ ſcripturæ commendatur Iridis pulchritudo Nam & in cap. quinquageſimo huius libri in Oniæ laudem dicitur: *Quaſi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, & quaſi flos roſarum in diebus vernis, & quaſi lilia, quæ ſunt in tranſitu aquæ.* Et merito quidem, pulcherrimis enim coloribus eſt, puniceo, ſcilicet, viridi & rubro, quapropter plurimum nos vocat in laudem Dei, vt & aliæ omnes res pulchræ in laudem opificum. non minimum autem auget pulchritudinem eius, illa magnitudo, qua cœlum videtur gyrare, hoc eſt in circulum comprehendere. Nunquam enim ſuperſtat hemiſphærio niſi circuli medietas, quaſi pars ſit circuli maioris, ac totum cœlum ambientis, atque altera pars ſub terra ſit in altero hemiſphærio: Cuius quidem cauſa eſt, ab oppoſito Sole fieri velut in terram diſpectante, ac ſecundùm peripheriam refractione radiorum in denſo aëre reddente circulum, qui terram in medio contineat. quò fit, vt quò Sol ſit humilior, atque occaſui propinquior, eò ſit arcus pars quæ ſpectatur ſubiimior. & quò ſuperior Sol, eò arcus demiſſior. Nimirum eſt illi oppoſitus, & velut per totum cœlum diſtentus. Miratus ergo Eccleſiaſticus illam tanti arcus extenſionem, vt quod videtur, pars circuli maioris appareat, dicit, *Manus excelſi aperuerunt illum.* De iridis cauſis dictum iam anteà eſt, ſuper Geneſim Nunc hoc ſolum dicere refert.

CAPVT.

CAPVT SEPTVAGESIMVM NONVM.

CAPITE 6. Baruch, quod est Epistola Ieremiæ ad abducendos in Babyloniam, ita dicitur: *Quasi possint sentire, qui non habent motum.* quibus verbis, Ieremias indicare vult Idola sētire non posse, quandoquidem motum proprium non habent: non possunt autem sensum habere, quæ motu carent animali contrà autem videtur, motum sine sensu esse non posse, sensum verò esse posse sine motu. Quando quidem præstantioris facultatis, & ordinis est motus, siquidem Aristoteles quatuor animalium gradus statuit hoc ordine vegetatiuum, sensitiuum, loco motiuum, & intellectiuum. vt ergo intellectiuum à motiuo separari non potest, motiuum verò ab intellectiuo separatur in brutis, ita motiuum sine sensitiuo esse non possit, licèt sensitiuum sine motiuo aliquando sit. Nimirum valet argumentum à maiori ad minus, non contrà. Galenus quoque libello de causis symptomatum, affirmat, in parte præter naturam affecta posse perire motum manente sensu, non tamen hunc, manente motu, quandoquidem vehementiori facultate opus sit, ad transferendum membrum, quàm ad sentiendum solùm. Igitur & in toto animali, & in parte quacunque, videtur seruari posse seorsum sensum sine motu, non tamen motum sine sensu. Præterea, sensus causa est vnde incipit motus per appetitum, aut phantasiam: appetitus enim est qui mouet animal: is verò fluit à sensu, motus vero nullo modo, causa sentiēdi esse videtur: igitur motus necessario coniunctus sit cum sensu, vt cum sua causa, sensus verò non necessariò cū motu. Quapropter à motu rectè videatur quis argumentari ad sensum, dicens, si quid mouetur, sentit etiam non tamen è contrario, si sentit mouetur. Videtur ergo Propheta non satis indicare, Idola non sentire, quòd non moueantur, fuisséque rectiùs dicturus nō moueri, qui non sentiunt. Nihilominùs Prophetæ verba secundùm cōmunem hominum sensū prolata sunt, nulla enim alia ratione agnoscimus animal mortuū esse ac sensu vacuum, quàm quòd neque respirat, neque aliter mouetur. Sed & in ipso ortu quod nondum sensum assequutum est, neq, viuit vita animalis, non potest aliter dignosci ab eo, quod iam sentit, quàm quod moueatur, aut secus. Atque adeò Ecclesia ipsa ita procedit, abortiuos enim fœtus nisi motus alicuius speciem

Sensus an sine motu.

Gradus motus.

Baptismus abortiuorum.

præ

præ ſe ferant,non baptiſat,quaſi animæ præſentia, non aliter quàm per motum agnoſci poſsit,neque ſenſus,vbi motus non ſit. Atqui profectò, preterquam quòd reipſa,& communi omnium hominum ſententia videtur conſtare, argumentis multis iud cari poteſt non poſſe ſenſu eſſe præditum,quod moueri non poſsit. Nam Medici multis neque ineuidentibus indicant, ſenſum & motum ab eodem principio fluere,putà, à cerebro, eiuſdémque animæ partis eſſe(quã vocant facultatem animalem) & eiſdem inſtrumentis deferri, & exerceri,puta neruis, & muſculis Quæ igitur actiones, neque differentia facultatis,neque principij,neque inſtrumentorum poſſunt ſeparari, neceſſe eſt ſimul inſint, merito autem ſi inſunt ſimul, motus nota ſentiendi eſt, potiùs quàm ſenſus mouendi,quia motus ſenſibile quoddam eſt,ſenſus autem non eſt ſenſibilis per ſe,ab alio, quàm ob eo cui ineſt. Cùm igitur ſignum notius quiddam eſſe debeat, neceſſe eſt ſenſum ex motu venemur, vt ex re notiori, ſimul autem exiſtente. Præterea, cui motum denegaſſet natura fruſtra ſenſum conceſſiſſet. Quorſum enim dediſſet voluptatis atque doloris occaſionem,niſi proſequendi, & fugiendi dediſſet potentiam ? nihil certè conferret animali ad ſui cuſtodiam, ſi neque cibum, quem cum voluptate olfaceret,capere poſſet, neque ab igne à quo vreretur ſe ſubſtrahere. Fruſtra igitur dediſſet ei ſenſum. Sed neque fruſtra ſolùm, ſed etiam crudeliter. Quod cùm tamen lõgè abſit à diuina bonitate,vbi natura eſſet perficienda, non punienda culpa,conſtat fieri non poſſe,atque adeò conuertibiliter dici de re quacunque ſenſum & motum :neque alterum ſine altero ineſſe,in aliquo toto,& ſecundùm naturam habente: velut in animali quopiam bene valente. Quare rectè conſideranti, motuum à ſenſitiuo non rectè ſeparari videtur ordine & gradu,ſimul enim inſunt & æqualiter, generibus omnibus. æquè inquam perfectè , aut imperfectè. Quibus enim omnes ſenſus, & imaginatio bona, ea & progrediuntur; quæ verò affixa tantùm contrahuntur ac dilatantur. vnum aut duos tantum habent, guſtum ſcilicet,& tactum cum imagitione leuiſſima.Non igitur ineſt cuipiam alterum ſine altero. Dixi in toto & ſecundum naturam habente, quia in vna quapiam particula haud dubiè ineſt ſecundùm naturam ſenſus ſine motu, velut in neruis omnibus qui in nullos muſculos inſeruntur, cuiuſmodi ſunt optici & alij complures,qui ea cauſa vocantur à Medicis nerui ſenſus. Præter naturam verò & per morbos,& in toto animali,& in parte poteſt perire motus manente ſenſu,

Senſus & motus ab eodem.

Motus à ſenſu non ſeparatur.

In quibus ſenſus ſit ſine motu.

in to

toto quidem vt per catalepsim; in parte verò, cùm paralysis non procedit vsque ad sensus sublationem. Maiori enim noxa perit sensus, quia, vt dictum est, minori facultate obiri potest. Vnde fit, vt non statim ac sentiri desinit omnis motus, sciri certò possit obiisse hominem, sed expectandum non rarò sit, vsque dum refrigeratio integra subsequatur, præcipuè in quibusdam mortis generibus. Rectè igitur Propheta argumentatus est, dicens, *quasi possint sentire qui non habent motum*, non habent scilicet, motum naturalem, vt animalia: Non enim potest quidpiam, quot totum sit atque integrum, & suam naturam retineat, tali motu carens, habere sensum.

CAPVT OCTVAGESIMVM

LIBRI Danielis cap. 4. *Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, & ex hominibus abiectus est, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum est, donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, & vngues eius quasi vngues auium.* Videtur Nabucodonosor in belluam versus per annos septem, siquidem & figura illi mutata esse dicitur ab humana, & cor à corde hominis. Nam paulò ante præscripta verba ita dicitur in eodem capite: *Cum ferus pars eius in herba terræ, & cor eius ab humano commutetur.* Porrò paulò infrà in eodem capite dicitur, *In tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorem regni mei, decorémque peruenit, & figura mea reuersa est ad me.* Quasi scilicet, & figuram hominis amisisset, & sensum. Cæterum constat apertè non fuisse hanc metamorphosim aliud quàm morbum eum, quem Medici vocant melancholiam, morbum, quo qui laborant, insaniunt non eodem modo omnes, sed multifariam, vt sunt eius morbi multæ, ac longè diuersæ species. inter alia insaniæ genera, illa sunt celebratissima, quod se in aliorum animalium formas mutatos esse imaginantur, faciuntque, & patiuntur omnia quasi re vera ita esset; alij in canes & latrant; alij in gallos, & cantant, & concutiunt latera; alij in lupos. & exeunt noctu domo quæruntque sepulcra, & versantur libenter cum cadaueribus Adeò sunt celebres hæ insaniendi differentiæ, vt ab illis indita sint morbis nomina. Vocatur enim canina melancholia, & lupina. Græcis λυκανθρωπία, Arabibus Cutabut Verùm, plures sunt insaniendi modi, quàm morborum nomina. Non enim vi-

Nabucodonosoris metamorphosis.

Melancholiæ genera.

lum peculiare nomen eſt eius inſaniæ, qua ſe quis eſſe gallum putat aut, aſinum aut bouem. eſt tamen omnibus his commune nomem inſania ex melancholia. Quem morbum inſinuauit Ariſt. 7. Ethicorum, cap. 1. dicens, *Ferus atque immanis eſt inter homines rarò, maximè verò inter nationes barbaras eſt.* Fiunt autem quidã tales, & ob morbos læſionéſque principij. Vocat, Ariſt. læſiones principij, ipſa inſaniæ genera, quia ſunt læſiones, partis principis in qua eſt mens. Hic Nabuconoſor haud dubiè neque Canem ſe, neque Lupum eſſe imaginabatur, ſiquidem fugiens ſemper homines, vitam agebat in ſyluis & veſcebatur herbis, quod neque Canum, neque Luporum eſt. ſed Onagrorum, aut boum: aliquid igitur tale eſſe ſe ipſe putabat, appetebatque belluinam vitam, & victum, quod eſt, factum illi eſſe cor ex humano belluinum; alioqui & figura ipſi mutata eſt non quidem penitus in belluinam, ſed in magnam deformitatem, & faciem ab humana diuerſam, corporis tota cute durata, & infecta à rore cœli, cùm verſaretur nudus, ortiſque pilis craſſiſſimis, vt quodammodo imitarentur plumas, quod ſanè ab eiuſdem morbi cauſa fiebat, à copioſa ſcilicet fuligine craſſiſſimæ melancholiæ: vngues quoque illi creuerunt, factique ſunt vt rapacium auium, ob copiam craſſi terreique alimenti, & ob tam longam intermiſſionem amputandi. Durauit morbus hic annos ſeptem. Quod tempus multis morborũ longiſſimorum eſt fatale, & decretorium, ob vim ſeptenarij.

Pilorum & vnguum materia.

Anni decretorij.

CAPVT OCTVAGESIMVM PRIMVM.

APITE decimoquarto Danielis: *Tulit ergo Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter fecitque maſſas, & dedit in os Draconis & diruptus eſt Draco* Hæc ratio interficiendi Draconem, qua Daniel vſus eſt, non fuit miraculoſa, ſed naturalis. Quia etſi neque pici, neque adipi, neque pilis, vis vlla deleteria ſit, ac proinde neque illorum miſturæ, tamen ſunt alia ratione mortifera. Nimirum, quæ deuorata mortem afferunt, quædam ob ipſius ſubſtantiæ proprietatem, quæ accipientis animalis naturæ aduerſa eſt (non enim eadem ſunt omnibus venena, ſed alia aliis) id faciunt, ſúntque illis venena: quædam cùm ſint alioqui medicamenta, in vſus quoſdam vtiliſſima, quòd intempeſtiuè accipiantur aut doſi nimia mortem inferunt: quædam ob quandam incommoditatem,

Draco diruptus.

Deleteriorum diuerſitas.

tem,quã à ſubſtantiæ modo,aut figura habent,etſi per ſe nulla vehementi qualitate polleant,velut aciculæ latenter intra matſam, aut panem deuoratæ, aut fruſtula vitri, aut adamantis, huiuſmodi ſunt quæ Hiſpani vocant, *caracas*,in hoc genere eſt quod Daniel obtulit deuorandum Draconi. Nam pici nulla pernicioſa qualitas eſt, neque adipi, cùm præcipuè non fuerit pernicioſi cuiuſpiam animalis, ſed vtverißmile eſt, cùm ſimpliciter dicat adipem,nullius animalis facta menſione,hirci,aut arietis,aut bouis,aut alicuius alterius familiariſſimi. Sed neque pilis talẽ vim ineſſe agnoſces, quia ſi in puluerem comminuti propinantur,nihil aliud,quàm ſiccant. Tamen conſtat(mihiq; aliquando id ocontigit videre)pilos humanos deuoratos,magnam ventriculo inferre noxam atque adeò choleram morbum lethalem. Cuius cauſam eſſe exiſtimo, quòd ob illam flexibilatem, nauſeam mouent, ipſi vero ob tenuitatem,& implicabilitatem non reiiciuntur, ſed continenter hærent,irritãt. Iam verò pix & adeps cùm ſint glutinoſa, & emplaſtica, obturare viam cibi nata ſunt, implicata verò pilis multò hærebunt tenaciùs.quapropter meritò factum exiſtimo, vt boli ex ea maſſa dati hæſerint firmiter anguſtiſſimæ ventris viæ, eáq; penitus obturata,nullóque exitu dato,neque deuoratis,neque ſatui,dirumperetur Draco.

CAPVT OCTVAGESIMVM SECVNDVM.

LIBRO primo Machabæorum cap. 6. ita legitur: *Elephantis oſtenderunt ſanguinem vuæ, & mori, ad cuendos eos in prælium.* His verbis conſtat, Perſas, qui Elephantis vtebantur in prælijs, conſueuiſſe illos irritare poſito ob oculos ſucco vuæ,& mori. Atque eisdem verbis inſinuatur,illos ob ſimilitudinẽ ſanguinis cenſuiſſe. Elephantos ſuccis illis irritari, quaſi conſpectu ſanguinis ſæuientes. Nam dicitur,*oſtenderunt ſanguinẽ vuæ & mori*, hoc eſt, ſuccum vuæ,& mori ſanguine effuſo ſimilem. an verò vana eſſet hæc conſuetudo, an ratione fulciatur naturali, dignum eſt conſideratione. Certè multarum gentium opinione cõſtat,pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irritari, nam & Hiſpania qui tauros agitant, rubris tunicis induti in forum proſilire conſueuerunt, quaſi illos ita magis irritaturi. Atque quod multarum gentium conſtat conſen ſione,æquum eſt cenſere eſſe ita atque vt confirmatũ experimẽto recipere,& cauſam inueſtigare, eam eſſe vulgus cenſet, quod ſanguinis intuitu ad ſanguinis effuſionem prouocentur. Mihi vero ea

Elephas cur viſo colore ſãguineo irritetur.

cauſa non placet. Nam ira eſt feruor ſanguinis, quem ciet appetitus vindictæ. Quæ autẽ cauſa eſt, vt ſanguinis effuſi phantaſia, appetitum inferat vindictæ: Hunc enim appetitum nihil niſi imaginatio contemptus, vel acceptæ iniuriæ in animantibus, quibus honoris eſt ſenſus aut doloris illati, vel prohibitionis rei expetitæ, in omnibus inferre poteſt. In obiectu autem ſanguinis nihil horum eſſe videtur quapropter multò magis placet ratio alia quæ non incipit ab imaginatione, ſed à propria ſanguinis natura. Nimirum ſanguis intuitu rerum rubrarum commouetur, is commotus, præſenti præcipuè iræ cauſa, vt in præliis, facilè feruet. Quo feruore, accedente eo quem præſens irritatio ciet, veriſimile eſt primùm ira increſcere. Agitari verò ac commoueri ira ſanguinem, receptiſſimũ eſt à Medicis omnibus, qui proinde, ſpuentem, aut fundentẽ ex naribus ſanguinem, vetant ipſum ſanguinem, & res alias omnes rubras intueri, & ad cœrulea aut nigra potiùs iubent oculos conuertere. Contrà exanthematis ſecundùm cute laborãtes iubẽt rubris indumẽtis operiri, atque cubiculi, in quo decumbunt parietes rubris tapetibus tegi, vt ſcilicet rubra deſpectent. In illis quidem timentes, ne ſanguis ampliùs agitatus erumpat, in his ſperantes fore, vt ita abundantius ad cutem emergat. Galenus libello de ſubfiguratione empyrica ita inquit: *Præterea color rubeus ſanguinem expuentes irritat, in reliquis verò paſſionibus, & ſymptomatibus, ipſa etiam experientia atteſtante planè inutilis, & ſupernatanens eſt.* itaque Galenus eo loco dicit experimento conſtare irritari ſanguinem conſpecto colore rubro, cauſam verò qua irritetur non dicit, quia arbitror, illic de empyrica ſubfiguratione differebat, opus eſt ergo vt à me dicatur. Hanc ego arbitror præcipuè eſſe in ſpiritibus. Nam hi tenues, & maximè mobiles cùm ſint, adeò vt ab Hippocrate id circo vocentur impetum facientia, & in venis, & in arteriis cum ipſo ſanguine miſti abundent, faciántque eum fluxiliorem eſſe, alioqui concreturum, atque vt Ariſt. cenſet futurum etiam frigidum, ni ſpiritibus caleſceret. conſentaneum, eſt, eos allici ſplendore illo ſimili ſplendori ſanguinis, in quo volutantur naturaliter; ad oculos præcipuè, quæ partiũ omnium externarum maximè ſpirituoſa eſt, deinde, & ad totam cutem accurrere. & per quãcunque venæ aut arteriæ rupturã, aut laxitatem effluere. Cùm præcipuè vt Medicorũ opinio fert ſpiritus vitales ex ſanguine, & animales (duplices enim ſpiritus eſſe autumãt, niſi etiam triplices) ex vitalibus generentur. Omnes ergo hæ ſubſtantiæ, ſanguis dico, & duplices ſpiritus proximam habere naturam eſt neceſſe atque, adeò ſpirituum naturam

Colore rubeo cur ſanguis mouetur.

Spiritus duplices.

turam fulgorem cum fulgore rubro ſympathiam, ob quã illo alliciantur, ſecùnque ſanguinem commoueat. Sunt certè alia quàmplurima, quæ longè occultiores habent ſympathiæ cauſas, inquibus tamen acquieſcunt Phiſoſophi, aliis euidentioribus deſtituti, quapropter non videtur mihi eſſe hæc valde longè petita. Vtcunque verò de cauſa ſentias, res certè ipſa multis neque ineuidentibus conſtat experimentis. Noui quẽdam qui oculos in rem quampiam cum rubore ſplendentem aliquantiſper attentiùs intendens, non aliter oculis ac toto vultu afficiebatur, ac ſi vino æſtuaret, aut eryſipelate corripi inciperet. Id verò quoniam non æquè accidit omnibus conſtat accidere magis, quibus ſint cum ſanguine ſpiritus agiliores (ob hæc ſymptomata dicit vulgus eſſe quibuſdam ſanguinem leuiorem) aliquantiſper verò accidere omnibus, nam & qui faciei eryſipelate laborant, & qui ophthalmia, vel ſuffuſione cruenta, ſplendoris rubei conſpectu plurimùm læduntur. Mulieres verò, quibus pulchritudinis eſt cura, ſi quidem albidæ sũt purpureis vtuntur indumentis, & ſpectris, nõ ſolùm quòd ſpecierum attemperatione apparens quidam rubor exoriatur, ſed etiam quòd hunc apparentem inſequatur verus color incitatis ſpiritibus, ac cum eis ſanguine, quæ eadem eſt cauſa furoris excitandi in belluis, vbi alioqui eſt præſens iræ occaſio.

CAPVT OCTVAGESIMVM TERTIVM.

LIBRO ſecundo Machabæorum capite ſeptimo, ita alloquitur mater filium ſuum minimum: *Fili mi, miſereremei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi.* Duditare hîc poſſit Phyſicus, cur dicat, nouem menſibus te portaui in vtero, cùm in cap. 7. Sapientiæ, dicat Salomon, *Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conuenienti.* Deinde cur dicat triennio lac dedi, an id factum eſt iuxta naturæ ac Medicinæ rationem, an nimium fuit infantem triennio lactare? Primam quidem dubitatiunculam facilè dilues quando quidem, vt Ariſtoteles dicit capite quarto ſeptimi de hiſtoria animalium, *Cum alia omnia animalia ſingulari, ac vno modo partum ſuum perficiant (vnum enim ſtatutum eſt pariendi tempus omnibus) homini vni multiplex datum eſt. Nam & ſeptimo menſe, & octauo, & nono, parere poteſt, & quod plurimùm decimo: nonnulla etiam*

Vteri geſtationis exacta cõſideratio.

vndecimum tangunt. Hæc Ariſt. Author libelli de carnibus, qui inter Hippocraticos eſt, affirmat poſtremum finem, quo mulier parere poſſit, decimum eſſe menſem, neque vllam vltra id tempus poſſe parere, deceptaſque eſſe omnes quæ ſe vndecimo affirmarint peperiſſe, menſium ſuppreſſione anticipante conceptionem: infra illum verò finem eſſe alios plures. Libello etiam de alimento Hippocrates multos variósque pariendi fines connumerans, poſtremum ſtatuit trecentum dies, quos conſtat decem menſes perfectos eſſe. Ariſtot, nonnullas vndecimum attigiſſe affirmat quod mihi non videtur inopinabile. tametſi rarum ſit, quandoquidem vix quidquam eſt in rebus huiuſmodi, quæ ad naturam ſpectant impoſſibile, aut neceſſarium, adeò mira rerum varietate natura luxuriat. Itaq; ſunt & qui recenſentur ab Ariſtotele pariendi fines, & plures adhuc: inter eos autem omnes, qui maximè videntur iuxta id quod deprehenditur experimento, & Hipp. doctrinam naturales ſunt dies ducenti & ſeptuaginta, qui complent nouem menſes Græcos, hoc eſt, vulgares, & conſtantes triginta diebus, & ducenti & octoginta, qui decem dies accipiunt decimi menſis, & trecenti qui decem integri menſes ſunt. Nam Hippocrates lib. 2 de morb. vulgaribus ſectione tertia, ita inquit: *A mẽſium fluxu numerandi ſunt nouem menſes, aut à conceptione, & ad ſeptuaginta ad ducentos dies Graci menſes fiunt.* Porrò libello de partu ſeptimeſtri, maximam vim tribuit quadragenariis dierum, affirmans eos qui quinto aut ſeptimo edantur quadragenario, vitales eſſe, ſunt verò ſepties quadraginta, ducenti octoginta. Iam verò trecentum dierum finem eodem loco, & in eis quos citauimus ex libello de alimento & de carnibus & alibi pluries, ſcribit. Cùm ergo optimi ac perfectiſſimi ſint naſcẽdi fines, nouem, & decem menſes, dicere poſſis vtriuſque in ſacris factam eſſe mentionem, neque poſſit quiſpiam inficias ire. Ego verò magis adducor vt credam, vtrobique intelligi idem tempus, putà menſes nouem. is enim, & Hippocratis teſtimonio, & omnium hominum experimento creditur eſſe maximè naturalis, & communis naſcendi terminus. Sed quia nomen menſis non de eodem dierum numero ſemper dicitur, ſed nunc de Græco, qui, vt diximus, triginta diebus conſtat; nunc de Lunari, qui Græco ſemper eſt minor, fit vt qui nono menſe Græco exit vtero, exeat decimo lunari. itaque ſi Lunæ circuitiones numeres, naſcuntur homines decimo menſe, ſin vulgares mẽſes, perfecto nono tempus idem eſt. Et hæc quidem quæſtio Phyſica eſt, illa verò Medicinalis; An expediat integrum triennium lac dare infantibus, an priùs ſint ad cibos ſolidiores transferendi, eſt

Partus multiplicitas.

Digitized by Google

Lac ſugere quàdiu pueri debeant.

diceſt verò non ſolùm Medicinalis,ſed etiam practica. Scire autem in primis expedit. velut earum mutationum, quæ pueris natura contingunt cuiuſmodi,ingreſſus, loquelæ,dentitionis, primæ & ſecundæ, nulli ſunt certi iidemque omnibus fines ita neque eorum, quæ arte circa illos fiunt, velut extrahendi brachia, erigendi in pedes, contrahendi veſtes,admiſcendi cibi aliquid cum lacte, & omninò ablactandi. Nimirum vtraque, & quæ natura inquam,& quæ arte fiunt, cauſam habent in natura,naturarum verò eſt mira varietas. Verùm quia incerta cadere non poſſunt ſub artem,facit Medicina quod & aliæ artes, hanc irregularitem redigens ad regularitatem, & ſtatuens certos quoſdam fines, quaſi ſint omnibus iidem, qui tamen ſunt plurimis communes à quibus deflectere, niſi exiguum non liceat. Galenus primo de tuenda valetudine iubet lacte ſolo vti, vſque dum exeãt dantes anteriores,ſeu inciſorij, poſtquàm autem prodierint aſſuefacere infantem cibo craſſiori, dare verò nihilominùs lac *μέχρι τὸ τρίτου ἔτος*, hoc eſt, vſque ad tertium annum. Dubitare poſſis inGaleni verbis,an ſpectanda eſſet integra eruptio dentium anteriorum, ad primam ſolidioris cibi oblationem, & an tertius quoque annus eſſet trãſigendus ante ablactationem. vtrumque expoſuit eius interpres Auicenna, Ablactafen. tertia primi libri dicens, *naturale tempus lactandi, eſt tempus duorum annorum*,& rurſus,*poſtquã duales* (vocat duales anteriores, quia naſcuntur bini ſuprà & infrà)*apparere cœperint dentes,ipſe adnutriens mouendus erit ordinatè,quod ſit fortiùs*. Itaque vt aſſuefacere incipias puerum craſſiori cibo, Galeno authore, & interprete Auicenna,ſatis eſt,ſi anteriores dentes incipiant apparere : ad ablactandum autem ſi duos annos tranſegerit,itaq; lac acceperit,vſq;ad tertium. Eandem ſententiam ſequuti ſunt Oribaſius & qui ab illo mihi videtur hæc.& multa alia tranſcripſiſſe Paulus.Dicunt enim. Satis erit biennium lacte nutrire. eadem quoque eſſe videtur Ætij ſententia,qui cũ frumentaceũ cibũ hoc eſt,panẽ,intrepide accipit,ablactandũ cenſet infantẽ, quod(inquit)circa vigeſimum menſem plerumque accidit. tũc ergo paulatim ab vbere delueſcat. Fadẽ inquã penitus mihi videtur eſſe ſententia Nã in illud paulatim inſumuntur quatuor menſes,qui vſq, ad integrũ biennũ reſtãt. ergo & quod mater Machabæorum dixit,*triennio lac dedi*, ita eſt intelligendum. ac ſi diceret vſq;ad tertiũ annũ.Non eſt autem res parui momenti, neque parum refert ſcire, quo tempore ſint ablactandi pueri: nã ſi ante tẽpus id fiat,maxima naſcũtur incõmoda; ſi vltra tẽpus differatur,maiora. Naſcuntur verò vtraq; ex eadem cauſa:

Ablactationis tempus.

ea videlicet qua datur lac infantibus ea eſt, quia humiditas illa infantilis quam ex vtero & ſuæ generationis principiis contraxerunt, conſeruationem poſtulat, & quia ſecundum naturã eſt, vt certè quodcunq; tẽperamentũ ætatis & præterea eſt optima quia nõ ſolum naturalis, ſed etiã natiua, & ad reliquã vitam, & futurum incrementum apprimè neceſſaria. Calor enim naturalis tali humiditate ſeruatur, & incrementum, non niſi in humida materia fieri poteſt, igitur multis cauſis, eiſque optimis, infantilis humiditas, ſeruari poſtulat. Conſeruatio autem omnis agitur ſimilibus velut curatio contrarius. Humido autem humiditate natiua, nihil vel excogitari quidem poteſt ſimilius lacte, quod ita eſt humidum ſiccúmque ex ipſo vbere ſpirituoſũ, vt vnica, eáque exigua tranſmutatione factũ ex ipſomet ſanguine, ex quo coagulatus eſt infans. Si igitur ab hoc adeò ſimili cibo ante tempus abſtrahatur, euenier, id temperamẽtum nõ conſeruari quandiu poteſt, ſed intempeſtiuè cõmutari in aridius. Vnde euenient, vnum, vt cibi ante tempus oblati non benè conficiantur, & infans in morbos incidat; alterum vt caro intempeſtiuè ſiccеſcat, & infantilis ætas contrahatur, atque cum illa ad proportionem ſequentes ætates, & incremẽtum minùs ſuccedat, ſitque proinde homo, & minor, & breuioris vitæ, & morboſior. Si autem plus ſatis in vſu lactis perſiſtitur, & hæc eadem naſcuntur mala (præter id quod ſpectat ad incrementum & moribus etiam) ingenio incommodatur. Nam vt infans ætate procedit, ſiccatur naturaliter, & dureſcit. Si igitur eius temperamento alterato, cibus manet idem, fit vt qui ſimilis erat, contrarius iam ſit, atque qui naturalem ſeruabat humiditatem, excrementitiam inducat, quare & morboſam. humidum igitur faciet præter naturam Sed & frigidum, & caloris naturalis inopem. quia vbi iam eſt tempus ablactandi, infans ſolidiores appetit cibos, quos & poteſt conficere. Si igitur dentur tenuiores, & debiliores quàm pro eius concoctrice facultate, debilior fiet homuncio, & naturali calore minùs abundãs marceſcit enim naturalis calor cibo tenuiori) ac proinde breuioris vitæ. Nam caloris naturalis robore ſeruatur, & producitur vita. In hanc ſententiam dixit Hippocr. Epid. comm. 4. imbecilli victus frigidi, robuſti verò calidi: & rurſum Comm. 5. eiuſdem ſexti, imbecilliora cibaria breuem vitam habent. Sed & quod ad mores attinet, & ingenium, perinde probatur. Si enim Plato rectè dicit, humiditatis redundantiam ſtupiditatis infantilis cauſam eſſe, conſtat nimium vſum cibi adeò humidi contrarium eſſe prudentiæ. Quoniam verò calori detrahere naturali indicatum eſt, augebit timiditatem,

Lac ex quo generetur.

Ratio nutriendi infantis.

erit

eritque contrarius fortitudini, Fiet igitur qui non ablactabitur tempeſtiuè, debilis, mollis, & ſtolidus. Plurimum itaque refert ſuo tempore infantes ab vberibus abducere, tempus verò legitimum eſſe perfectum biennium conſtat ex communi Medicorum omnium ſententia, & ipſis naturalibus indiciis. Ad id enim tempus in pleriſque dentibus os impletur, & pueros panem auidè euenit arripere ac plorantes poſcere, natura ſcilicet, & inſtrumentis, neceſſitatem, vt digito, indicante.

CAPVT OCTVAGESIMVM QVARTVM.

De oculis multa.

IN Euangelio Matthæi capit. 6. *Lucerna corporis tui, eſt oculus tuus. ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequã, totum corpus tuum tenebroſum erit.* His conſonare videtur quod ab Hipp. 6. Epid. ſectione 4. dicitur, his verbis. *Oculi vt valent, ita & totum corpus.* eam enim orationem in noſtris commentariis indicauimus, æquè ad Medicinam, & Phyſiognomian, & Philoſophiam morum pertinere poſſe. ſiquidem oculi præ aliis omnibus corporis partibus notas præbere poſſunt morborum qui infeſtant, & morum in quos quiſque natura eſt propenſus, & motuum animi, ſiue hilaris eſt, ſiue triſtis, ſiue iratus, ſiue timet ſiue aliud quiduis patitur. Nimirum libri Prognoſtici inchoat Hippocrat. à facie & oculis: & Phyſiognomici nulla ex parte accipiunt plura ſigna, quàm ex oculis. neque verò tot, vt facile eſt videre apud Ariſtot. in libello de Phiſiognomia, & apud Hippocrat. libro. 2. Epid. ſectionibus quinta. & ſexta in quibus ſunt multa pertinentia ad hanc Philoſopham, eorum verò pars maxima ſpectat ad oculos. Nimirum, vt ſuper vltimo cap. libri Eccleſiaſtes explicuim', hominis facies vocatur platea animæ, & oculi vocantur aſpicientes per foramina, quia in facie ſunt omnes ſenſus, quapropter illic videtur anima, vt in foro verſari, ac negotiari cum rebus externis. Senſuum verò perfectiſſimus, atque exactiſſimus eſt viſus. Atque per oculos quàm per aures. & nares, & os, tantò magis videtur exire ipſa vis animæ ac ſeſe manifeſtè prodere quaſi per feneſtras vt à Platonicis omnibus atque adeò à Galeno, exiſtimatum ſit, verè ipſam animæ facultatem exire ad videndum atque viſionem longè ab homine agi. Certè conſtat fulgoris illius ſenſifici, qui

ſpiritibus animalibus ineſt multò plus abundantiúſque venire ad oculos, quàm ad aliud quodpiam ſentiendi inſtrumentum, atque per hoc multò magis cum externis communicare animam. Hinc fit, vt quid patiatur, qualiſque ſit, nulla in parte apertiùs indicet: atque vt veriſſimum, ſit quod Hipp loco citato dixit, *vt oculus valet, ita & totum corpus.* Potrò nomen oculi propriè dicitur de corporali videndi organo: Methaphoricè verò de acie mentis, hoc eſt intellectu. Quia vt ille videt corporalia, ita hic incorporea. Hac Metaphora, & Philoſophi omnes & poëtæ etiam vtuntur, in ſacris verò eſt frequentiſſima. Illud enim Pſalmi duodecimi. *illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte*, & illud vigeſimi quarti. *Oculi mei ſemper ad Dominum*, non de corporalibus his oculis, ſed de mẽte venit intelligendum. Neque enim optandum eſt ne vnquam obdormiamus corpore, ſed mente & in peccatis: Neque refert corporeos oculos intentos ſemper eſſe in Deũ, quẽ illis oculis non videbit homo, & viuet ſed mentem. Significatur verò hæc nomine oculi. Quã Metaphoram perſequutus optimè eſt Plato lib. 7. de Rep. ſeu de Iuſto, ita de mente diſſerens comparánſque cum corporali oculo: *Præſens autẽ ratio nobis monuit, primùm vim quæ eſt in animo cuicunque, deinde inſtrumentum quo res diſcere quiſque poteſt, perinde ac ſi oculum impoſſibile eſſet, aliter quàm vnà cùm toto corpore ad clarum obiectum ex obſcuro conuertere. Ita tota mente à generatione vſque ad id quod ens dicitur, circumagere oportet, vt quod clariſſimum eſt, poſſit ſpeculando tranſcendere. Hoc autem ipſum bonum eſſe dicimus. Ad hoc igitur ipſum eruditio competens erit facultas quædam animi dirigendi, vt ipſius oculi, quàm facilimè & efficaciſſimè conuertatur, qua huic oculo aciem, viſumque non dabit, ſed eum potius cùm viſum quidem habeat, neque tamen rectè conuerſus ſit neque quod decet aſpiciat, conuertere omni machinatione contendet.* Ecce vt Plato mentis aciem oculum vocet, atque per oculi analogiam definiat. Ergo quod Phyſici, & Phyſiognomici de corporali oculo affirmant qualis ſcilicet is eſt, tale eſſe & totum corpus, hoc Dominus transfert ad oculum animi, hoc eſt intellectum, dicens, *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus lucidum erit.* Quaſi diceret, vt oculus eſt lucerna corporis, ita mens ſeu intellectus, animæ quæ eſt præcipua hominis pars ac per quam homo bonus, aut malus dicitur. Velut ergo, vt valet oculus, ita valere agnoſcitur totum corpus; ita & valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc ſignificatur nomine corporis: *Si igitur* (inquit) *oculus tuus ſimplex* hoc eſt, bo-

Oculorum virtus.

nus eſt

nus eſt, *totum corpus*(hoc eſt totus homo) *lucidum erit. Si autem oculus fuerit nequam, homo totus erit tenebroſus.* Vbi eſt animaduertendum,in ſacris,cùm hæc de mente, aut de homine enunciantur.idem eſſe ſimplex, ſeu bonum & lucidum; atque nequam & tenebroſum. Nimirum radix, ac principium peccati, eſt ignorantia, & tenebræ : principium autem veræ virtutis, lux & perſpicacia mentis intuentis primum verum bonum. Vnde à cauſa ad effectum tranſlato nomine malus vocatur tenebroſus, & bonus lucidus, & ipſa bonitas,lux & ſapientia, & malitia tenebræ, & ſtultitia:Qua phraſi tota ſcriptura ſacra, maximè verò libri Sapientiales referti ſunt.Philoſophis etiam omnibus eſt ſemper in ore illud Ariſtol. 3. Ethicorum cap. 1. *Omnis peccans eſt ignorans.* Cauſam verò non omnes aſſequuntur, imò plerique dubitant, quod non videantur peccata ex ignorantia fluere omnia, ſed quædam. Imò verò quæ verè ex ignorantia, ea aut omninò non eſſe peccata, aut leuiora videantur, ſiquidem & Paulus de ſeipſo dicit in Epiſtola prima ad Timotheum, *miſericordiam conſequutus ſum, quia ignorans feci in credulitate.* ignorantia igitur non videtur facere, ſed aut tollere, aut imminuere peccatum.Porrò pleriſque hominibus videtur, ſe non ignorare quid faciant, cùm quid peccant, ſed velle potiùs ſcientes & volentes, ſequi deteriora. Hæc autẽ dubitatio nulla ratione melius diluitur, quàm adhibita cauſa, qua dicta aſſeritur theſis, putà peccatum omne naſci ex ignorantia, & tenebris. eam verò reddit optimè Plato, loco nuperrimè citato ex ſeptimo de Rep. dicens, mentem humanam velut oculum quendam eſſe, cúmque cùm cõuerſus eſt, ad res & negotia huius ſeculi,auerſum neceſſariò eſſe à veris & æternis bonis,ac proinde nõ poſſe ea perſpicaciter intueri,ideoque neque videre,niſi tenuiter,neque ab illis permoueri, ſed à rebus caducis trahi, vtpote quas videat exactiùs:eum verò cuius mens diuinis rebus ſit intenta, circa humanas cæcutire non aliter ac qui è luce ſe lẽdida repẽtè ſe trãsfert ad tenebras. Hinc fit,vt filij huius ſeculi(dicitur hoc c. 16.Lucæ)hoc eſt qui res huius ſeculi habẽt chariores quã diuinas,prudẽtiores ſint in generatione ſua,hoc eſt,in tractãdis negotiis ſecularibus,quã filij lucis,quod in id ſolũ quod vere bonũ,& verè ens eſt,habẽt intẽtos mẽtis oculos. lidẽ verò,qui in his rebus ſunt perſpicaciores, circa diuinas cæcutiẽtes,& ſtulti facti peccãt quia verba bona tenuiter vidẽt, vtpote à quibus habẽt oculos auerſos.itaque vtrique ſunt perſpicaces circa quæ habẽt oculos intẽtos& cæcutiẽtes circa cõtraria.vnde &illud Pau. Epiſt prima ad Corinthios,c. 3. etiam intelligitur facilè:Si *quis*

Filij huius ſeculi perſpicaces.

vid

videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens ſapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Ignorantia itaque eius qui peccat, eſt in auerſione oculorum mentis à Deo proinde monet ibidem Plato, eius oculos diſciplina, & meditatione ad vera bona ſenſim, cõuerti quia ſi quis repẽtè velit diu occupatũ in rebus caducis ad vera bona trãsferre, nihil proficiet, quia excæcabitur repentino lucis intuitu vt qui diu moratus ſit in tenebris. paulatim verò meditatione, & exhortationibus trãsfertur mentis oculus ad veri boni cõtẽplationẽ facilem, vnde & reſipiſcet. Quanquam nonnulli etiam repẽtè tranſlati ſunt, atque iis quidẽ ſolet repẽtinus fulgor multas excutere lachrymas; quorum multi quaſi dolore perterriti retrocedunt, nonnulli verò quibus Deus maximè fauet etiã perſeuerant. Conſtat itaque vt vera virtus ex vera mentis oculorum luce; nequitia verò naſcetur ex tenebris. Nam etſi vtrique, & boni inquam & mali, in ſuis quique rebus ſint perſpicaces, tamen quantò res diuinæ humanis ſunt illuſtriores, ac meliores: tantò etiam præſtat bonorum ſapientia malorum ſagacitati (nimirum ſcientia ex obiectis accipit dignitatem) quare hæc ad illam tenebræ, illa verò lux Prouer. 4. *Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant: iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendida procedit & creſcit vſque ad perfectam diem.* Meritò igitur in tenebris verſari dicuntur impij, boni verò ambulare in luce, atque adeò, quod probum lucidum, quod nequam tenebroſum. Quod verò eorum qui peccant, plerique nihil ſe ſentiant ignorare nihil obſtat dictis, quin potiùs hoc ipſo ſunt inſipientiores, hoc ipſum adiicientes ſuæ inſipiẽtiæ quòd ſe putant ſcire, quæ ignorant. Nimirum teſte Ariſt. c. 3. ſeptimi Ethicorum, ſunt velut furentes, & ebrij, qui de quacunque re interrogentur, reſpondẽt nunnunquam, ita, vt videantur ſapere, & eligunt, faciúntque contraria. Duodecimo etiam cap. Prouer. legimus: *Via ſtulti recta in oculis eius.* Quod verò obiiciebatur de ignorantia, quæ peccatum minuere potiùs, quàm augere videtur, explicemus. Dicta ignorantia, quæ auerſio intellectus à vero bono eſt, non poteſt abeſſe ab eo qui peccat, illam enim facit perturbatio mentis qua tenetur; & qui in illud bonum habet mentem intentam, viderque illud perſpicaciter, fieri non poteſt vt mala eligat præ illo. naturaliter enim ferimur in bonum, atque hoc ipſum in ratione boni eſt. Quare qui deteriora eligit meliora non ſatis vidit. & ea quidem ignorantia non minuit, ſed auget peccatum, quia ea ipſa maxima improbitas eſt. Habere inquã mentem auerſam à Deo, cùm poſſis conuertere, aut ſtudere, vt conuertas. Quidam verò præter hanc, quæ communis omnibus qui

Vera virtus vnde.

An ignorãtia peccatorum minuat, an augeat.

qui peccant eſt, ignorantiam, habent aliam peculiarem circa propriam materiam peccati, vt qui ignorans diem feſtum eſſe, rei ſacræ non interfuit, aut ignorans eſſe alienum, quidpiam abſtulit. ea quidem ignorantia culpam ſemper minuit, niſi ſit ſtudio procurata. grauius enim eſſet ſine vlla excuſatione, ſciẽtem ac conſiderantem diem eſſe feſtum, & rem alienam, peccare; ſi verò nulla negligentia in cauſa fuit vt ignoraret, etiam tollit omnino peccatum. quia (vt Ariſtot. cap. citato ex tertio Ethicorum dicit) cum tali ignorantia non eſt electio, ſine qua eſſe peccatum non poteſt. Nihilominùs eſt ſemper peccatis adiuncta ignorantia ea, quæ in oculi mentis auerſione conſiſtit, vt omnis vera bonitas ad eius oculi in Deum conuerſione procedit. Quapropter vt habet is oculus, ita & totus homo. Atque ſi oculus is fuerit ſimplex, totum corpus erit lucidum: ſi nequam, tenebroſum vt explicatum eſt.

CAPVT OCTVAGESIMVM QVINTVM.

Serenitatis præſagium.

MATHAEI ca. 16. ait Dominus, *Veſpere facto dicitis ſerenum erit, rubicundum eſt enim cœlum: & mane, hodie tempeſtas, rutilat enim triſte cœlum.* Quæ verba haud dubiè non ſunt dicta à Domino, vt doceremur tempeſtatis, aut ſerenitatis præſagia, ſed vt arguerentur illi ad quos ea verba habita ſunt, ex ſuo ipſorum ſermone. Nam addit: *Faciem ergo cæli diiudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis?* Verùm quia non vulgi ſolùm, ſed Philoſophorum etiam & agricolarum, & nautarum eſt ea aſſertio, quibus vt pote talibus obſeruationibus deditiſſimis, fides non debet denegari huius quoque ſi fieri poteſt, reddenda hoc loco cauſa eſt. Ea verò mihi eſſe videtur, quod nubes denſæ tactæ Sole obliquo, qualis eſt qui iam occidit, nigritiem præ ſe ferunt. Quæ ergo rubicundæ ſunt, non ſunt adeò opacæ, & denſæ, ſed penetrantur lumine, quapropter in diem poſterum nullum indicant tempeſtatis apparatum, ſerenitatem ergo promittũt. Cùm verò oriente Sole, triſte hinc inde, & nubiloſum ſe exhibet cœlum, plerunque ſolent ad primum orientis Solis rurſum diſpergi nubes. Quæ tamen ſi denſæ ſunt, quales cùm triſte cœlum, non diſſipantur, ſed excepti per eas radij Solis videntur rutilare. Poſtremò verò, veſperi, cùm Sol, cum quo toto die ſunt colluctatæ langueſcit, concurrunt, denſantur, fiúntque imbres.

CAPVT

CAPVT OCTVAGESIMVM-SEXTVM.

CAP. etiam 12. Lucæ eodem modo arguens hypocritas, ait Dominus, *Cùm videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, nimbus venit, & ita fit: & cùm Auſtrum flantẽ, dicitis, quia æſtus erit & fit.* Horum verborum multò magis rationem reddi oportet, quam priorum. Quia non ſolùm quaſi vulgi ſermonem protulit, ſed adiecit, *& ita fit.* Quaſi in eo iudicio ferendo de imminente tempeſtate, non deciperentur. Sané vt incipiam ab vltimis. Auſtro ſuccedere æſtum, & experimento eſt compertiſſimum, & rationi valdè conſentaneum cùm Auſtrum calidum ventum eſſe, & oppoſitum illi Aquilonem frigidum, omnes qui de ventorum agunt naturis, vno ore conſiteantur neque ſolùm ſecundum hanc qualitatum primarum oppoſitionem, ſed ſecundùm alteram etiam contrarios eſſe putant illos flatus, Auſtrum ſcilicet humidum. Aquilonem, ſiccum, vel hoc argumento, quod tempeſtates Auſtrinæ plerunque ſunt etiam pluuioſæ. ac ſemper blandæ; Aquilonares plerũque ſerenæ ac ſemper arẽtes: atque adeò quòd flante Auſtro facile res putreſcunt, vt pote calid & humidi flatus contactu alteratæ, Aquilo à putredine liberat, ſiccans, & refrigerans. Huc pertinent illa verba Iob cap. 37. *Nònne veſtimenta tua calida ſunt cùm perflata fuerit terra Auſtro?* Verum cur Auſter talis ſit, memini me ante à dixiſſe. Nimirum quia flat à meridie verſus Septentrionem: meridiana verò mundi pars abundat igne præ mundi lateribus hunc ergo allicit Auſter. Aquilo cõtrariam ob cauſam frigidus eſt quia ſcilicet, aduerſus ignem latus, illum abigit. Sed dices oportere vt eadem cauſa Auſter ſiccus, & Aquilo humidus ſit quia ignis non ſolum calidus, ſed ſiccus etiam eſt. Cæterum vt hæc illis inſint alia cauſa eſt. Nimirum qui venit à frigidiori mundi parte à frigidiori cœlo repulſus, non effertur in ſublime, ſed decurrit iuxta terram, ac proinde humiditati aëris ſublimioris minùs admiſcetur. contrà qui venit à parte mundi calidiori effertur in regionem mediam aëris, vbi à vaporibus quibuſcum miſcetur, multam recipit humiditatem. Cur ergo flanti Auſtro ſuccedat æſtus, hæc eſt cauſa. Cur verò nimbus

De ventorũ naturis.

Cur Auſter ſit calidus.

bus aſcendente nube ab occaſu oportet ſcrutemur. Certè Elias cùm futuram copioſam pluuiam, poſt tam longam ariditatem Regi Achab prophetauit 3. Regum capite 18. dicitur vidiſſe nubem aſcendentem à mari. Dicitur enim: *Ecce nubicula parua, quaſi veſtigium hominis aſcendebat à mari.* Conſtat autem aſcendiſſe ab occaſu Solis. Nam Palæſtina ad occaſum habet mare. Cenſebatur ergo vt exiſtimo, in illa regione pluuiæ ſignum, nubes ex occaſu aſcendens, quia cùm ad occaſum haberent mare, inde aſcendebant, erátque id ſignum illi regioni proprium. Nobis verò quibus mare æquè ad occaſum, & meridiem, & Septentrionem eſt, æquè ex his omnibus partibus aſcendunt nubes nimborum nuntiæ, Britannis aſcendunt vndique, vt qui mari cinguntur.

CAPVT OCTVAGESIMVM SEPTIMVM.

Nubium leuatarum ſignum.

CAP 10. Lucæ ait Dominus: *Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum:* Quibus verbis per inſinuationem videtur commendare ad vulnera oleum & vinum quod Græcis vocatur οἰνέλαιον. Videtur verò ad id alia quidem. Ex parte Medicinæ placitis diſſonum. Nam de vino Hippoc. libello de Vlceribus ita inquit, *Vlcera vniuerſa niſi vino humectari non oportet, niſi in articulo fuerit vlcus.* His verbis Hippoc. commendat vinum ad lauanda vlcera, vituperat vero omnem aliam humectationem, quantò magis eam quæ agatur oleo. De quo paulò infrà idem Hippoc. dicit *At oleum, & quacunque mollia aut oleoſa ſunt medicamenta, talibus vlceribus non conducunt, ſi non valde iam ad ſanitatem tendant.* Neq; vlceribus exercenti vulnere oleum conducit, neq; mollientia, neque adipoſa medicamẽta, tũ aliàs, tum quòd vlcus ampliore purgatione opus habet. Gal quoque tertio libro Meth. commendat vinum, & vituperat oleum ad curanda vlcera. Nam capite 4. ita inquit, *Vinum igitur omnis vlceris, quæ vlcus eſt, optimum eſt medicamentum.* cap. autem 2. eiuſdem libri inquit *Oleum namque cauo vlceri infuſum aduerſiſſimum omnium medicamentorum eſt, cùm ſi ita mederi voles, ipſo vſu intelliges ſordidum ac malè olens vlcus fieri.* Videtur ergo id medicamen quo in parabola dicitur vſus Samaritanus, partim fuiſſe vtile, partim verò

Vinum vlceribus aptum.

Oleum quomodo noceat aut proſit vlceribus.

vero etiam noxium. Neque ſanè (vt hoc obiter dictum ſit) etſi id medicamẽ fuiſſe ineptiſſimũ quis exiſtimet, quidquam detrahitur ſacræ lectionis authoritati. Nam in illo loco hominis charitas, nõ Medicinæ peritia cõmendatur. Nihilominùs mihi etiã ſonat, velut medicaminis ad eã rẽ idonei facta mentio. Cur autem vino & oleo vteretur, duplex ratio eſt, aut enim ſeorſum aut admiſtis ſeorſum quidẽ, interius, & in ipſo vlcere vino: exteriùs verò, & ſuper circũſitis partibus oleo haud dubiè vtiliſſimè vteretur, niſi eſſent vlcera in articulis, aut penetrantia in capite. Nam vinum mundat, confortat, & ſiccat vlceratã partem; oleum verò ſanat, circum circa exiſtentes fouet & ſi quæ eſt in illis doloris cauſa, mitigat. Re vera, an infuſum οἰνέλαιον, quod vino & oleo conſtat, vtile eſſe poteſt, difficiliorem habet inquiſitionem. Certè vlcus ſimplex, & quod prima, vt dicunt, intentione curandum ſit, non indiget oleo, quia tale ſiccationem ſolùm, & agglutinationem deſiderat quorum neutrum præſtare poteſt oleum. Non læditur autem oleo magnopere niſi quod ſordidum eſt, & putredini valde opportunum, quia oleum hæc magnopere fugit. eſt nihilominus aliquod vlcus quod vſu olei multùm iuuatur: in quo ſcilicet pus moueri eſt opus, vt quod cum contuſione conſiſtit. Sunt ergo quædam vlcera, quæ oleum amant non ſolùm partibus ſanis quæ circunſtant, ad motum, ſed infuſum etiam intrò. Atqui neque ea quæ oleum ſolùm purumque reſpuunt, vt quæ cauа & ſordida, ſtatim etiam læduntur omnibus, quæ partem aliquam eius recipiunt: nam cerato ex oleo cera & ærugine aris expurgantur, replentur carne, & ſeneſcunt. Cùm igitur ſint vlcera, quæ ſolo oleo gaudent, & recentia omnia quæ in carne conſiſtunt: vino ſolo plurimùm iuuentur, & ea etiam quæ ſolo oleo læduntur, commiſtum cum alio amicè recipiant, plus aut minus, vt res exi[illegible] etiam haud dubiè quibus miſtura ex oleo, & vino [illegible] accommodatiſſima, quibus, ſcilicet, vlcus ſit crudiuſculum in carne (nam nerui neque vinum, neque oleum ſimplex amant) & aſperum, & phlegmonis aliquid per partes habens. Ea enim ſolùm oleum fecerit ſordida ſolùm vinum irritauerit, & exaſperauerit οἰνέλαιον, verò mitigauerit, (anodinũ enim eſt) emollierit ſimùlque roborauerit particulam (conſtat verò id modicè calidum debere infundi) fuerint verò talia haud dubiè vlcera eius qui a latronibus percuſſus, ſemiuiuus relictus eſt. Siue enim fuſtibus ic[illegible], quod plagarum nomen ſonat, ſiue enſe vulneratus, oleo neceſſariò indigebat. Nam ſi contuſione erant inflicta vulnera, nihil potiùs: ſin autem ſola inciſione, tamen deſtituto ſine alligatione

tandiu

tandiu ſub dio, ab aëre haud dubiè eſſent exaſperatæ & refrigeratæ partes, cui malo nulla re melius ſuccurreretur, quam calente *οἰνελαίῳ*.

Itaque bonus ille Samaritanus, non piè ſolùm, ſed prudẽter etiam videtur ſuccurriſſe. Idem etiam medicamentum vtile ſit ad partes verberibus contuſas ſimul, & dilaceratas. Quod innuitur etiam illis verbis Iſaiæ capite primo: *Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata neque curata medicamine, neque fota oleo.*

CAPVT OCTVAGESIMVM
OCTAVVM.

CAPITE vigeſimo actuum Apoſtolorum ſcriptum eſt, Ieſum ſeruatorem noſtrum, ſuo ore dixiſſe: *Beatius eſt magis dare, quàm accipere.* Quæ aſſertio etſi nullum deſideret argumentum, vt pote diuina authoritate confirmata, Phyſicam etiam habet monſtrationem, ſolo eo poſito, quòd beatitudo in bonorum abundantia ſit, miſeria in priuatione, aut contrario; quod ex ipſis nominum notionibus, manifeſtum eſt. Cùm igitur dandi principium ſit, ipſum habere, recipiendi verò in vacuitate, quia nihil poteſt dare id quo caret, neque recipere id quod habet conſtat beatius quiddam eſſe ipſum dare, quam recipere. Obiiciet autem quiſpiam recipiendi cupidus, quia beatius eſt habere quàm carere, beatius eſſe recipere quàm ſpoliari, quando quidem ex fine debent eſtimari omnia, finis verò recipiendi eſt habere, dandi verò carere. Coniunctis ergo vtriſque rationibus conſtat fieri, vt illud ſit longè beatiſſimum, dare ſemper, & abundanter, & nihil amittere, quod primæ ac ſummæ, & beatiſſimæ cauſæ neceſſe eſt tribui, cui ex ſeſe eſt ſufficientia ſumma. Cauſis quoque naturalibus quæ ſcilicet ſine deliberatione operantur, euenit dare nihil amittendo ex ſui, hæquè tunc dare poſſunt magis, cùm habent melius. Ignis enim cùm actu eſt ignis formam tribuit, quòd verò eſt potentia ignis, & adhuc caret, recipere poteſt. Itaque in merè naturalibus, haud dubiè, dare eſt melius habentis, & per eam largitionem nihil amittitur, eius quod inerat largienti. Verùm quoniam de talibus nomen beatitudinis non dicitur niſi fortè æquiuocè, neceſſe eſt videre an de humanis largitionibus quæ non niſi aliqua bonorum expenſa fieri poſſunt, dicatur illud

Dare an beatius quàm accipere.

verè Constat autem quandoquidem hoc ad mores hominum spectat, Ethicam desiderare monstrationem. Quam non aliùd possimus melius petere, quam ex Aristot. cap 7. libri 9. Ethicorum ea pendet ex bonorũ differentia Nimirũ bona omnia, & hominibus expetibilia, sunt in triplici genere: rã aut honesta, aut vtilia, aut voluptuosa. Horum quiuis homo bonus (boni enim viri tales enim oportet esse iudicium) concedat, præstantissima esse quæ honesta, post hæc quæ vtilia: omnium vtilissima tantùm voluptuosa. Dico autem tantùm voluptuosa, quæ nihil aliud afferunt quàm voluptatem Nam voluptas quæ accedit ex honestate, aut vtilitate aut etiam ex eo quòd assequutus sit ea quæ voluptuosa, & animum suum expleuerit, ea non est differentia bonorum, sed perfectio & finis ac summum cuiusque generis. Velut summum virtutis est, cùm iam quis cum delectatione bene agit Summum etiam artis quæstuosæ, cùm quis negatione delectatur. Summum turpitudinis, cùm quis gaudet expressè voluptatibus. Has enim pœnitentiam subsequi oportet, non gaudium. Ita cùm sic se habeant bona, & fœlicitas in fruitione bonorum optimorum præcipuè, plurimorum, & maximorum, & largiri sit res honestior, accipere vtilior, constat tantò beatius esse dare quàm recipere, quantò præstat honestas vtilitati. Præstat autem, tũ ex sese, quia ita videtur omnibus hominibus, qui nõ sunt animo ægrotum etiã quia honestas diuturnior est quàm vtilitas. Quin etiã honestas per sese æterna est, vtilitates verò paucæ non breues. Nam vtilitas accipiendi perit, simul ac consumptum est quod donatur, quia inde solum est, honestas verò dandi est æterna, quia non est ex re donata, sed ex ipso dedisse. Fieri autem non potest vt qui dedit non dederit, per accidens quidem perire potest honestas dandi pereunte memoria, ex sese autem æterna est. Quapropter si quæ est in rebus memoria quæ in nullam vnquam obliuionẽ possit incidere (vt certè est) constat nullã vnquã honestatem, nihil quod rectè actũ sit, penitus perire posse sed æternum esse. Contra verò in eo qui accipit, cõsumpto dono perit vtilitas, manet verò illa inhonestas, & illiberalitatis nota, quæ est in recipiendo. Præterea beatitudo (authore Aristot. qui maximè sequitur communem hominum bonorum sensum) consistit in operatione secundùm virtutem, cum omnium bonorum sufficientia. Largiri autem est liberalitatis, virtutis quidem honestissimæ: accipere verò ad nullam virtutem spectat, nisi fortè rarò amicitiam. Esse autem ita vel inde constat quòd dare difficilius est, vtpote in quo virtus versatur, accipere verò facile vt quod pleruntque ex vitio est, aut indigentia. Igitur haud dubiè est beatius

Triplex bonorum genus.

Beatitudo in quo sita.

tius dare, quàm recipere. Conſtat verò ex dictis non vtcunque neque vbicunque eſſe beatus, ſed cùm agitur ſecundùm virtutem (ea enim dicebatur eſſe ſumma beatitudinis cauſa) cùm oportet ſcilicet, & vt oportet. Hæc enim virtutes omnes comitantur, ſiquidem cum prudentia coniunctæ neceſſario ſunt. Talis autem largitio alios ſanè augebit bonis, largitorem autem ipſum non ſpoliabit, neque miſerum reddet. Rationem enim habet propriorum bonorũ liberalitas. Igitur liberalis largitionis extremum, non eſt bonorum vacuitas, ſed adiectio potiorum, putà honeſtatis, & honoris. Neque recipiendi extremum eſt abundantia, cum quadam nota potiorum, cum quadam illiberalitate. Quapropter ij, qui bene de rebus ſentiunt, beatiores iudicant eos, qui largiuntur, quàm qui recipiunt. Atque hac ipſa cauſa cenſet Ariſt. plus amare eos qui beneficia conferunt, quàm in quos ſint collata, vtpote maius inde bonum conſequuti. Ita etiam à parentibus amari filios, plus quàm redamant. Contrà qui receperint, cititiùs recedere ab amicis, quàm qui largiti ſint, quòd (ſcilicet amiſſa vtilitate, nihil illis reſtet in amicitia præter illiberalitatis memoriam: his verò reſtet ſemper ſuauis recordatio benefactorum. At dices non ergo omnis largitio commendatur præ receptione, ſed ea tantum quæ liberalis eſt. Multæ autem largitiones ſunt peſſimæ quæquæ infimã miſeriam ipſos largitores adigunt. Certè laudari dicíque beata non poteſt, niſi ea quæ ſit ſtudioſa largitio. Neque dubium eſt, honeſtius eſſe recipere ab amicis, ne illis videaris intractabilis, & ex arte honeſta mercedem, vt familiam nutrias, quam dando ſicariis, aut meretricibus, patrimoniũ perdere. Sed oportet vt aliis omnibus in rebus, æqualitatem comparationum ſeruare: conferréque ſtudioſa cum ſtudioſis, & praua cum prauis, erítque ita generatim atque omninò, beatius dare quàm recipere. Nam & liberalis qui largitur, beatior eſt multò eo qui recipit mercedem iuſtam: & prodigus eſt minús malus, quàm auarus, vt idem Ariſt. multis argumentis probat cap. 1. quarti Ethicorum ad Nicomachum. Quorum hæc ſunt præcipua, quòd prodigalitas prodeſt multis, auaritia nulli: quod curari facilius poteſt idque multis de cauſis, & quia propinquior eſt liberalitati, cui habeat communem cum ea voluptatem dandi, & dolorem recipiendi, & quia ipſa ſeipſam curat, conſumens ſuas facultates, ſine quibus largitio ceſſat. Auaritia verò pecunias cumulans, ſeipſam auget, curatur etiam ætate prodigalitas; auaritia creſcit ſenectute. Itaque prodigalitas his cauſis minùs mala eſſe probatur, quã auaritia. Quod quidem vt exactè cõſideretur aliqua

Largitio liberalis.

Prodigalitatis & auaritiæ: comparatio.

indiget animaduerſione. Non enim omninò, neque ſemper ita habet. Nam ſunt vtriuſ ue vitij multi gradus. Eſt ſiquidem prodigus, qui ſua omnia, ſibique neceſſaria diſtribuit, etſi non omninò indigus deterior adhuc qui talibus largitur ſua & aliena, aliena ſcilicet rapiens, vt det quibuſus: omnium peſſimus qui conſumptis iam propriis rapit aliena, tribuitque indigniſſimis. Porrò auarus eſt qui non largitur ex ſuo pro modo ſuarum facultatum multò autem magis, qui penitus largitur nihil magis adhuc, qui retinet ſua & aliena: omnium peſſimus, qui ſibi etiam denegat neceſſaria ad victum & aliena quacunque ratione arripit, atque omnia congerit. His ita poſitis, conſtat quoſdam prodigos deteriores eſſe quibuſdam auaris. Si tamẽ pares paribus gradus componas ſtant adhuc argumenta quibus efficiebatur, prodigum minùs malum eſſe, quàm auarũ, atque adeò beatius eſſe dare quàm accipere, quia in bonis melius, in malis minus malum eſt. Euenit autem mox dubitare ex dictis, ſi liberalitas rationem habere debet ſuarum facultatum, atque ea cura depoſita vitioſa largitio ſit, quo pacto conſultum eſſe poſſit cuipiam, vt vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, quod tamen ſcimus Dominum conſuluiſſe cuidam (Marci 10. & Lucæ 18.) atque adeò in initio naſcentis Eccleſiæ ab omnibus ſolitum fieri Hyeroſolymis? tametſi enim hi conferebant in indigentes & dignos, tamen ſuarum facultatum rationem non habebant, cùm darent omnia. Quod tamen neceſſarium eſſe ad veram liberalitatem indicauimus. Multò melius ad hæc intuenti videri poſſit conſilium Tobiæ, qui capite 4. ad filium dixit, *Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli faciem tuam auertere ab illo paupere ita enim fiet, vt neque à te auertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita eſto miſericors. Si multum tibi fuerit abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri ſtude.* Hìc conſiderare oportet conditiones ſimpliciter liberalis largitionis aut commutationis. Qui largitur enim, primam rationem habere debet ſui, ſecundam eius cui tribuit. Sibi quidem cauere, ne auferat neceſſaria; alteri proſpicere, vt tribuat vtilia. Ratio igitur quam ſuarum facultatum habere debet liberalis, eò redigitur tota, quæ ſibi ſint neceſſaria, quæ largitur. Cui ergo nulla bona neceſſaria ſũt omnia poteſt largiri ſine vlla prodigalitate, modò rectè collata ſint. Porrò qui commutat, id ſolùm videre debet, quid pro quo det. Dans enim quod minus, pro eo quod magis eligibile, vel ſimpliciter, vel ſaltem ſibi eſſe non poteſt: imò quantò exceſſus maior, tantò prudentiùs aget. Tobias igitur ſapienter conſulebat filio, ne omnia, ſed pro modo ſuarum facultatũ largi

Liberalit beatiſſima.

largiretur, vt pote patrifamilias futuro, vxoríque ac proli necessariò prospecturo. sapientiùs autem multò Dominus adolescenti, qui ad cœlibatum, & statum nullis indigentem vocabatur, vt se ab omnibus expediret, & primum perfectæ virtutis faceret gradum, pauperibus tribuendo. Eorum etiam qui in initio nascentis Ecclesiæ, prædiorum pretia ponebant ad pedes Apostolorum, est eadem ratio. Nam etsi vxores habebant, & filios, transferebant tamen ad aliam viuendi formam, ad communionem scilicet bonorum, in qua nulla esse poterat indigentia, vt nunc etiam qui cœnobia ingrediuntur. Porrò vtrique, & hi, inquam, & qui relictis retibus secuti sunt Dominum, commutabant bona hæc vilissima, & maximè caduca pro optimis & æternis, quæ veríssima sapientia est, & beatissima liberalitas.

CAPVT OCTVAGESIMVM NOVVM.

CAPITE 3. epistolæ secundæ Petri, ita scriptũ est: *Aduenient autem dies Domini vt fur, in quo cœli magno impetu transibunt, elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur.* Deinde (paucis interpositis) *properantes in aduentum Domini, per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore, tabescent: nouos verò cœlos, & nouam terram, & promissa ipsius expectamus.* Hoc idem videtur esse quod Ioanni reuelatum est vigesimo primo Apocalypsis, vbi inquit: *Et vidi cœlum nouum, & terram nouam. Primum enim cœlum, & prima terra abiit, & mare iam non est.* Quod idem reuelatum anteà erat per Esaiam capite sexagesimoquinto, his verbis: *Ecce enim ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erũt in memoria priora.* Dauid quoq; in Psalmo centesimo primo dixit: *Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autè permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut operiorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Dominus quoque in Euangelio dicit: *Cœlum & terra transibunt verba autem mea non trãsibunt.* Multa alia sunt oracula, quæ nobis indicant mundũ hunc, quem conspicimus, mutandum esse atque formam aliam longè præstantiorem subiturũ, tunc scilicet, cùm cessabunt ortus, & interitus rerũ cessantibus motu, & tempore. Plerique nolunt intelligere, mutãdas esse naturas & formas corporum cœlestium, & elementarium, sed mori cum quiete commutandum & tempus cum æternitate, manente tamen eisdem formis, & essentijs, atque ob has tam insig- De mundi fine egregia.

mutationes quas ſubibunt, dici mutanda faciendaque noua. Itaque permanſura in illa æternitate, Solem, Lunam, & Aſtra, & hos ipſos in quibus nunc ſunt orbes, nullas autem circumuolutiones eorum futuras. Veniunt autem in hanc ſententiam, primùm quidam, quoniam non videtur eſſe neceſſarium, hos cœlos, & hoc elementa deleri, vt creentur alia denuò, ſed ſi quam maximè oporteret, ſatius eſſe, hæc reddi ſpecioſiora, adiunctique illis decorem manente ſubſtantia. Cùm præcipuè dictum ſit ab Eccleſiaſte cap 3. (quod cum Platonico dogmate maximè conſonare anteà indicauimus) *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus perſeuerent in perpetuum*: Cùm ergo cælum, & elementa ab initio facta ſunt ab ipſo Deo ſine vlla cauſa ſecunda, videtur oportere, vt perſeuerent in æternum. Deinde Petrus dicit cœlos ardore eſſe ſoluendos, terram autem, & quæ in ea ſunt vxurenda. Cœlorum autem ſubſtantia non eſt vlli enis, neque verò alterius alterationis capax. Alioqui quid prohiberet multò iam antea exaruiſſe, ſi eorum cauitas plena eſt igne, & illi adeo rapidè mouentur, & Solis fulgor eum vndecunque attrahit? multò minus intelligi poſſit cœlum præ ardore diſſipandum, ſiquis ponat cum Ambroſio Iſidoro & Baſilio, cœleſtia corporea ignea eſſe, ne autem ardore ſoluantur prohibere aquas, quæ ſupra cœlos ſunt. Nam ſi ardore ſoluenda ſunt illa corpora, nihil ſunt minùs, quàm ignea. Ardor igni non poteſt eſſe alienus, neque corruptiuus magis quàm aquæ frigus. Perinde ergo ſit dicere, ignea corporea calore ſoluenda, ac ſi diceres aquam frigore abſumendam. Quin potius oporteret corpora illa pertinere ad aquam, & frigore eſſe concreta modò: nam quæ concreta ſunt frigore ſoluuntur calore, quæ calore humore. Non videtur ergo cõſentaneum, cœleſtia corpora calore, neq; vlla alia virtute elementari corrumpi poſſe, ſed vt Ariſtot. ſenſit, ac nunc omnes conſentiunt, eſſe incorruptibilia & inalterabilia ac proinde ſiquis ortuum & interituum rerum futurus finis eſt, ſiſtenda priuandaque motu, ea figura qua deprehenſa ſint, in æternum permenſura, non tamen mutanda ſecundùm ſubſtantiam, & naturam. Nihilominus maius aliquid mihi ſonant illa oraculorum præſcriptorum verba, mutandos cœlos, vt opertorium ipſos perituros, ſoluendos nouos creandos. Quapropter ſi quæ ratio inueniri poſſit, quàm propoſitis argumentis pari probabilitate obiiciamus, in ea certè acquieſcere æquum eſt. Videtur autem ex hypotheſi probabiliſſimum eſſe, mundum hunc corporalem, quem conſpicimus, periturum aliquando eſſe, ac prorſus alium longè præſtantiorum denuò creandum. Scilicet, hæc ſeries ortuum,

Cœli quomodo igne ſoluendi.

ruum & interituum in æternum duratura non eſt, ſed ceſſatura aliquando, ceſſuruſque motus quieti, & tempus æternitati. Alienum enim omninò à ratione eſt, corpora natura mobilia, quæque naturali impetu feruntur vt cœleſtes orbes in eterna violentia contineri. Nihil enim Philoſophis certius quàm nullum violentum eſſe æternum. Cœlum autem cùm naturaliter feratur circulo, præter naturam, & violenter detineretur. Neque minor inferretur violentia elementorũ naturæ, ſi ea quoque quali nunc ſunt natura durarent. Etſi enim corporibus ſuis ordine diſpoſitis, naturalis ſuccederet quies, eſſet tamen neceſſe, ſtatim & illum ordinem & quietem interturbari actione mutua virtutum elementarium, niſi eſſent actiua paſſiuis proxima ſine vlla actione: quòd nihilominus rationi repugnat. Quid enim poſſet eas illis inducias firmare, niſi à maiori virtute illata violentia? neque enim ſatis ſit (vt quiſpiam fortaſſe putet) ſublatam eſſe lationem, vtpote motum primum vt tolleretur alteratio. Eſt enim latio prior alteratione, nulla cauſa, quàm ob admotionem efficientis & recipientis. Si autem eſſẽt ordine poſita, non ſolum propè eſſent, ſed & contigua. Eſſent itaque omnia violenter detenta, & actione orbata, quo nihil abſurdius, in illo præcipuè fœliciſſimo æuo, in quo oporteret omnia eſſe pulcherrima & propriam perfectionem cõſequuta. Veriſimilius ergo multò eſt, corpora hæc cœleſtia, & elementaria, quæ ad hanc velut rerũ geneſin optimè cõparata nũc ſunt exacto toro tẽpore, & eleuatis ſucceſſiuis mutationibus quaſi toto iam negotio peracto, velut defuncta munere ſuo finiri atque alia pro illis longè pulchriora, & æternam illam requiem naturaliter expetentia, & ſecundùm ſe tota inalterabilia, creari denuò, quæ immutabilibus, & æternis ſubſeruiãt, vt priora hæc naſcentibus, & intereuntibus deſeruiũt modò. Videtur itaq; inuenta optima ratio, qua quæ nũc ſunt deleantur & illis eleuatis creentur pro eis alia vt ſcilicet ad tam diuerſos ſtatus res etiam diuerſæ accommodentur. Neque obſtat eſſe hæc corpora à Deo creata, vt deleri poſſint. Non enim ab vlla naturali cauſa ſed ab ipſomet Deo qui creauit, delenda dicimus: neq; ſanè in nihilum (nõ enim hoc dignum cenſent Dei bonitate) ſed in alia eſſentialiter perfectiora, in quibus horũ ipſorum perfectiones maneant eminenter demptis mobilitate cœleſtium, & corruptibilitate elementarium, quæ imperfectionis ſunt. Velut autẽ mutatio naturalis formæ in aliam perfectiorem, non vocatur interitus, ſed ortus, vt cùm ex embrione fit animal ita neque mutatio quæ diuina virtute fit in ſubſtantiã præſtãtiorẽ, vocari debet annihilatio, ſed creatio. alioqui limum ex quo Adam crea-

Cœleſtia corpora his pulchiora futura.

tus eſt,annihilauit Deus,& coſtam Adæ ex qua Eua. Ita igitur diſſoluere quæ fecerat non eſt a bonitate diuina alienum, mutando ſcilicet in potiora, in quibus priorum perfectiones maneant eminenter. Alioqui neceſſe eſſet in æterno illo,& fœlici æuo Equos eſſe,& Leones & Vrſos ac reliqua animantia,quorum ſpecies æternæ ſunt; etſi ortu,& interitu ſingulorum ſeruantur,ſed omnia huiuſmodi habent firmam æternitatem præcipuè in exemplari, deinde & in aliis rebus perfectioribus, in quibus ſunt vt trigonus in tetragono. Ita ergo animantia reliqua erunt in homine,& priora hæc corpora illis poſterioribus,omnia autem in exemplari diuino. Hoc eſt quod mihi ſonant illa verba Pauli ad Romanos, *omnis creatura parturit vſque adhuc*, hoc eſt, in potentia eſt ad aliam perfectiorem naturam Quod non ſolùm ſoluendos eſſe cœlos, ſed ardore ſoluendos Petrus dicit, aliquantò videtur difficilius,& ob eas obiectiones quas antea ſcripſimus, & ob eam quã tetigimus modò. Nimirum quæ à Deo ipſo per ſe ac ſine cauſa ſecunda cõpacta ſint, nõ poſſe ab alia cauſa ſolui,ſed ſolũ ab eo ipſo à quo ſint coagmentata. Quæ igitur Deus ipſe compoſuit vt cœleſtia corpora, haud quaquam diſſoluet ignis,neq; alia cauſa ipſo Deo minor. Certè ita eſt,virtutem diuinam apponi neceſſe eſt, vt deleatur quod Deus ipſe fecit, nõ igitur ignis delere,aut diſſoluere cœlos poterit ſua vi, ſed diuina quam Deus illi tunc,ad id miniſterium exequendum appoſuerit. Velut damnatorum corpora torquebit nõ corrumpens,ac multò magis vt nunc torquet animas damnatorum, Nimirum corpore hoc natura violentiſſimo vtitur Deus ad actiones, quæ omnes naturæ vires exceſſerũt, aut igitur hoc modo ignis diſſoluet cœlos, aut orbis mutationem inchoabit, totam hanc corruptibilium corporũ molem exurens,interimque Deus ſua virtute demolietur cœlos, vt videatur tota mundi machina cõflagrare. Dicetúrque ita verè,per ſynecdochen, totus mundus igne periſſe, quia vrendus omnibus cõbuſtibilibus,mutationem recipiet. Complebitúrq; tunc quod Pſalmo quadrageſimo nono cecinit Dauid dicens: *Deus manifeſtè veniet. Deus noſter non ſilebit. Ignis in conſpectu eius exardeſcet & in circuitu eius tempeſtas valida.* Solùm igitur ſupereſt,de hypotheſi,ex qua fluunt hæc cum probabilitate dicere. An ſcilicet, futurus aliquis ortuum,& interituum finis ſit. Futurum autem eſſe, videtur facilè ex indicatis anteà colligi poſſe. Indicatum enim eſt,mundum hunc æternum non eſſe ſed incœpiſſe aliquando, cùm anteà non extitiſſet. Indicatum quoque eum eſſe vnicum totum,pulchrum,& perfectum,ferrique totum in ſummum bonum, à quo creatus eſt. Creati verò

Opera Dei nisi vt diuina solui non possunt.

mundi

mundi velut apicem & per quem in Deum feruntur omnia, eſſe hominem. Hunc enim eſſe propter Deum, & propter ipſum reliqua atque animos hominum eſſe immortales. Ex his fit quod quærimus. Si enim mundus pulcher, ac perfectus eſt, neceſſe eſt omnia in illo eſſe menſura, numero & pondere, certis effecta. Nam neque magnitudo, neque multitudo actu infinita eſſe, neque intelligi poteſt. Quod autem infinitum potentia, deforme, & imperfectum eſt. Nam eſt id cui ſemper aliquid deeſt, conſtátque ea infinitas, ex nunquam finienda adiectione, quæ perfectioni eſt contraria. Nam perfecto, quà tale, nihil deeſt, nihil adiici poteſt. Cum igitur humani animi à mundi exortu continenter creantur in corporibus atque ſeparati permanent. ſi generatio hominum nunquam eſſet ceſſatura, illorum eſſet futura multitudo potentia infinita, quo nihil imperfectius, neque magis inconcinnum. Cùm præcipuè ſit mundi pars, earum quæ cum corporibus habent aliquid commercij, præſtantiſſima Ad pulchritudinem ergo & perfectionem mundi ſpectat eſſe certum numerum creandarum animarum, qui vbi perfectus erit, neceſſe eſt, aut eaſdem rurſus redire ad corpora per palyngeneſiam Pythagoricam, aut generationum naturalium eſſe finem: ſi autem generationum, & motus, & temporis. Quantum igitur habet improbabilitatis illa Palyngeneſia, tantum probabilitatis habebit finem habituram hanc rerum geneſim. Sed ex ipſa humanæ animæ natura colligitur hæc ipſa aſſertio, Indicatum enim animam hominis id habere præcipuum præ formis corporum, quod eſt ſeparabilis, idque ſingulare præ omnibus ſubſtantiis incorporeis, quod eſt etiam actus corporis. Itaque eſt pariter ſubſtantia incorporea ſine corpore potens exiſtere, vt Angelus Dei, & actus corporis, vt forma alia quæuis. Igitur & cum eſt in corpore, poteſt ſeparari, & cum ſeparata, expetet vniri. non ſunt igitur ſine corporibus in æternum victuræ. Alioqui quod corporibus cœleſtibus, & elementaribus timebamus, eueniret animabus. vt ſcilicet, æterna priuationerei naturaliter expetitæ teneretur. Quod tanto longiùs à ratione abeſt quanto vacuitas cum ſenſu miſerabilior eſt quàm ſine illo. Veriſimillimum ergo eſt, illas ſua corpora aliquando reſumpturas. Si ergo naturalis palyngeneſia impoſſibilis eſt, ſupereſt, vt ſit alia longè ſuperior, quæ diuina virtute peragatur. Nō autem vt naturalis virtus proferet aliam poſt aliam regenerationem, quaſi generationem priſtinam ordine repetens ſucceſſio enim hæc impotentiæ naturalis eſt, ſed vnam totámque omnium ſimul efficiet palyngeneſiam, tunc ſcilicet, cum perfectus earum erit

Generationes finiendæ.

Anima in æternum victura.

ratio proportionis ad alias intelligentes ſubſtantias exiget. Si quando igitur animi omnes ſunt ſua corpora reſumpturi, certè poſtquam ſeparati ſint omnes. Separati autem eſſe omnes non poterunt, antequam finis ſit naſcendi. Neceſſe eſt igitur, naſcendi finis aliquando futurus ſit, atq; ideò & mouendi, & temporis. Hinc autem fiebat, vt & cœli & elementa eſſent in alia corpora præſtantiora abitura. Verè igitur tota hæc mundi moles peritura eſt: ac pro ea alia longè pulchrior creanda, nullis mutationibus idonea, ſed domus æternitatis futura. Quapropter omnia oracula quæ eternitatem corporum, quæ nunc ſunt videntur aſſerere, & immutabilitatem vſque ad mundi huius finem, intelligi debent. Quale eſt illud Pſalmi centeſimi quadrageſimi octaui: *Quia ipſe dixit & facta ſunt ipſe mandauit & creata ſunt. Statuit ea in æternum, & in ſæculi, preceptum poſuit & non præteribit.* Et illud Pſalmi nonageſimi ſecundi: *Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.* Nimirum Eccleſia Catholica ſemper proclamat: *Dies illa in qua cœli mouendi ſunt, & terra.* Itaq; vſque ad mundi finem ſtabunt hæc qualia nunc ſunt nullam ſentientia mutationem naturalem, tunc autem deleta, mutabuntur in alia noua, & pulchriora.

Mundus nouus.

CAPVT NONAGESIMVM

Aqua tepida ad vomitum inuitat.

APOCAL. cap. 3. *Vinam frigidus aut calidus eſſes, ſed quia tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Res eſt Medicis omnibus notiſſima, & confirmatiſſima experimento, tepida omnia ventriculum ſubuertere, frigida verò aut calida retineri multò meliùs. Vſque adeò, vt ſola aqua quæ per ſeſe nullam vim vomitoriam habet, ea ſolùm cauſa quod tepida bibatur, vomitum moueat non omninò ſegniter. Huius rei cauſa eſt, quod tepidarum rerum tactus blandus, placidus, ac laxans eſt. Quod apertè indicant medicamenta propriè, anodina à ſoluendo dolore vocata quæ tepidi caloris ſunt, quia inmoderatiùs frigida & calida vtraque mordent, frigida quidem, quia contrahendo axaſperant, calida quia pungunt. & ad vtrorumque tactum contrahuntur partes; ad tepidum autem blandum & ſuauem, laxantur, atque extenduntur non aliter atque animalia affixa, aut cruſta tecta, quæ videmus quæcunque cauſa doloris accedat, ſiue mordens, ſiue pungens ſeſe contrahere, perfuſa verò tepida, ſeu ad ſolis moderatum calorem, diſtẽdi. Ita faciunt ſpõte naturæ ventriculi partes. Cum verò primo occurſu cum quadam voluptate id accidat partibus mox ea

tactus

tactus vertitur in triſtitiam & anxietatem, ob quam accidit abominatio, & vomitus. Nam ventriculus bene conſtrictus, atque corrugatus circa cibum aut potum, continet illum ſine moleſtia, & nullam offenſam ab ea ſentit. Si verò laxatur, dimittit, qui dimiſſus ponderi eſt ac moleſtiæ. Non aliter ac manus laxata euertitur ab eodem pondere, quod firmiter conſtricta facilè ſuſtentaret: Itaque eandem paſſionem afferunt ventriculo tepida: etſi alioqui vomitoria non ſint facultate, quàm quæ ſunt per ſeſe, & propria potentia talia. Horum enim quædam, quia ſunt laxantia, & emollientia, ſunt etiam vomitoria, vt oleum & omnia quæ ſine ſale ſunt pingua: quædẽ ſunt malignitate quadam abominabilia, vt agaricus, Turpetum, & Eleborus, & ſuccus Raphani. Vtraque verò etſi longe diuerſa ratione faciunt ventriculi in quem ingeruntur laxitatem ſaltem ſecundùm fibras obliquas, quæ ſubſeruiunt retentioni. Tranſuerſæ enim & quæ ſeruiunt expulſioni conſtringuntur, inſurgente virtute partis in id quod moleſtum ei eſt. Similem huic etiam paſſionem facit tactus rerum tepidarum. Fibras obliquas laxat per ſe ob blandum ſenſum, trauerſas per accidens facit conſtringi ad exemplum, quod quia malè contineantur, grauat. Vt ergo famem non mouet ſola penuria & ſuccus ab habitu corporis excitatus, ſed quæcunq; ſimilem faciunt in ore ventriculi corrugationẽ vt acida: ita abominationem contrariã ei appetitui in quo famem ponimus, efficiunt nõ ſolum quæ abominabilia per ſe ſunt, ſed & quæ quacunque ratione laxari illud faciunt, in quibus ſunt quæ accipiuntur tepida, præcipuè verò quæ liquida. His enim accedit fluctuatio, quæ non parũ facit ad vomitionem. Ex hac calidorum frigidorũ, & tepidorũ, proprietate accepit Spiritus Sanctus allegoriam transferens ad hominum mores, dicenſque: *vtinam frigidus aut calidus eſſes, ſed quia tepidus es & neque frigidus, neque calidus, incipiam te euomere.* Quæ verba ſunt Dei ad hominem improbũ, poſſutque Theologicos ſenſus recipere, mei verò muneris ſolùm ſit, ea Ethicè interpretari, vt id vnde allegoria accipitur sũ interpretatus Phiſice. Cõſtat nomine frigidi & calidi non intelligi cõtrarios affectus, inter quos ſit tepiditas, vt mediocritas ſtit. quædam, nihil admittens nimium. Nã vt in ſecundo lib. Ethicorum Ariſt. mõſtrat, virtus quæcunq; atque adeo virtus omninò, in mediocritate conſiſtit, inter exceſſum, & defectum cõſtituta: vitia verò cõſiſtũt in extremo. Si igitur calidi, & frigidi nomina extremos affectus ſignificarent, & tepiditas eorum mediocritatem videretur virtus præ contrariis vitiis vituperari, quod conſentaneum non eſt. Ob hanc obiectionem pleriq;

Agarici malignitas.

Virtus in mediocritate perſiſtit.

plerique calidorum, & frigidorum hominum nomine, intelligi putant optimos, & peſſimos: tepidos verò vocari remiſſæ cuiuſdam, & imperfectæ virtutis homines, hóſque vituperari plus aliis, non quòd vtriſque ſint deteriores, ſed quod ſua mediocritate decepti, minùs ſoleant reſipiſcere, & ad perfectam virtutem aſpirare. Placet hoc non paucis: mihi verò non ſatis. Nã præter quàm quòd manifeſtum, meliorẽ eſſe conditionem hominum, qui etſi perfecta virtute non ſint, neque vendiderunt omnia quæ haberent, vt pauperibus largirentur, ſequuntur tamen temperatum quoddam, & mediocre viuendi genus, ſeruántque mãdata, quàm eorum qui ſunt manifeſtè improbi: ſed & ad proficiendum, ac ad reſipiſcendum à peccatis, ſunt illi quàm hi parationes. Nam ſi naturales ipſorum vires conſideres, conſtant tantò cuique eſſe difficilius bene agere, quantò plus criminibus aſſueuit. Quandoquidem habitus omnis facilitatem parit, ita operandi & contrarij difficultatem. habitus quidem virtutis facilitatem bene operandi, & ſecundùm rationem; vitioſus verò difficultatem, & quantò maior, tantò maiorem. Sin autem conſideres auxilium quod diuinitùs accedit: id quoque conſtat tantò deſiderari magis quanto homo pluribus, maioribuſque peccatis eſt implicatus, vel hoc ſolùm argumento, quòd ea auxilia morborum animi medicamina ſunt, morbi autem maiores maioribus indigent. Tametſi ergo peſſimi, & iniquiſſim. hominis iuſtificatio meritò ſit Deo glorioſiſſima, & cœlitibus iucundiſſima, vt ſcilicet medico & eius amicis reuocatio deplorati, eius tamen ſtatus nulli exoptãdus, neque imprecandus eſt, vt pote periculoſiſſimus, & ex quo perpauci euadunt. Hæc igitur cùm ita ſe habeant, & Dominus particula exhortandi vtatur dicens, *vtinam frigidus aut calidus eſſes*, neceſſe eſt nomine tepiditatis, ſignificari diſpoſitionẽ quampiam animæ, quæ mediocritatis, & tranquillitatis cuiuſdam ſpeciem præ ſe ferat re vera autem ſit vitioſiſſima, dicatúrque tepiditas ob apparentem pacem, vituperetur autem omnium maximè ob veriſſima, & maximè latentia vitia. Quæ autem ſit hæc diſpoſitio, optimè mihi videtur Ariſtot. explicaſſe 7. Ethicorum ad Nicomachum, continentis ac incontinentis, & temperantis, ac intemperantis rationes exponens, atque differentiam. Nimirum dicit intemperantiam, & incontinentiam (eadẽ eſt contrariorum ratio) circa eadem verſari. Nam ſpeciatim ac propriè acceptis his nominibus, verſantur circa voluptates tactus, & guſtus, neque quidem circa omnes tactiles, ſed ſolùm circa Venereas: itaque circa ingluuiem. & Venerem: tranſlatitiè verò & latius patentibus nominibus, verſantur circa

Continẽtis & incontinentis ratio.

circa omnem dolorem, & voluptatem, atque vt eſt incontinens cibi, & potus & laſciuiæ, eſt etiam incontinens iræ, & cupiditatis diuitiarum, & honorum: In quocunque horum genere eſt perturbatio animi, & ipſum peccatum, & vitium per quod peccatur. Velut eſt ira, & vitio & ipſum vitium animi, per quod homo ſponte ſua deliberat vlciſci. Non eſſe autem idem, iram & illud vitium, conſtat quia multi etſi iraſcantur abſtinent à vindicta, quia ſunt probi. Eſt igitur virtus quæ obſiſtit iræ. Cùm ergo ira & virtus illa non ſint in eodem genere proximo quia virtus eſt affectus in anima permanens, habitus ſcilicet ira autem paſſio conſtat præter iram eſſe vitium quoddam, illi virtuti contrarium, in eo qui iraſcitur & cum deliberatione & ſponte vlciſcitur, aut vlciſci vult.

Cùm tamen ſint hæc tria, ira vindicta, & illud vitium, conſtat malignitatem per ſe non eſſe niſi in illo vitio. Nam vindicta poteſt eſſe bona, vt vindicauit Moſes in fratres ſuos. Ira quoque nam, in ſatellitium rectæ rationis data eſt hominibus à Deo. Vitium verò nunquum poteſt eſſe bonum, quia eſt per ſe malum. Dicit ergo Ariſtot temperantiam & intemperantiam verſari circa actiones bonas, aut malas; continentiam & incontinentiam potius circa ipſas paſſiones, & perturbationes ſiue animi, ſiue corporis. Temperãtia & intemperãtia circa quæ.

Animi dico, vt circa iram, gaudium, & cupiditates diuitiarum, aut honoris; corporis, vt circa carnis laſciuiam, ſeu pruritum, & cupiditates cibi aut potus. Temperãs enim eſt, qui etſi irritetur commoueatúrque, temperat à crimine: intemperans qui non temperat, vtcunque habeat circa irritationem. Incontinens verò aut continens, potiùs propter perturbationes dicitur. Eſt enim incontinens qui leuiter, & ob quæcunque irritamenta perturbatur, vt qui de quauis leuicula cauſa iraſcitur, aut prurit aut concupiſcit. Itaque qui conſpecta mulierecula nõ ſe videtur poſſe continere, ſed citra deliberationem mox irruit ita verò aut iraſcitur, aut vtcunque aliter patitur, incontinens eſt. Continens contrà, qui talis eſt vt minus etiam quam homines ſoleut perturbetur, quæcunque occurrant irritamenta. Ex his definitionibus conſtat, continentiam & incontinentiam quodammodo non eſſe virtutem, neque vitium, quia per ſe non verſantur circa actiones bonas aut malas ſed circa paſſiones, quæ natura indifferentes ſunt. Præterea incontinentia, & contrarium naſcuntur ſæpe ex cuiuſque hominis temperamentõ, aut compoſitione, denique ex natura. ob quam neque laude, neque vituperio dignus eſt homo ob ea autem quæ ſunt vera vitia aut virtutes, meritò vituperatur quis aut laudatur. Continẽs & incontinẽs quis.

Verbi

Verbi gratiâ, culpa non eſt in ira, ſed in vindicta. Ira verò fugienda eſt, quia eſt animæ perturbatio, cum qua per difficile eſt, à vindicta velle abſtinere. Per ſeſe autem culpa eſt, in vindictæ cupiditate ſpontanea & cũ deliberatione. Dixi verò incontinentiam quodammodo non eſſe vitium, neque cõtinentiam virtutem, quia quodãmodo etiam ſunt. Sæpe enim illi naturali, ſiue impotentiæ, ſiue potentiæ, admiſcetur aliquis voluntarij. Vt qui facilè iraſcitur, non tamen omninò pœnitet leuiter admiſſæ iræ. Is enim iam non meriã habet incontinentiam, ſed intemperantiæ etiam aliquid & vitij, quatenus vult, & delectatur. Ita etiam continentia quæ non venit ex natura, ſed hac repugnante, vſu comparata eſt, timore Dei aut amore, ea maxima temperantia, & eximia virtus eſt. Itaque ſignum incontinentiæ meræ, & quæ nihil habuit culpæ, eſt, mox à ſedata perturbatione pœnitentia vera conceptæ perturbationis. Contrà ſi quis incontinenter eſt iratus, poſteà verò illum perturbationis non pœnitet, ac multò magis, ſi quem iratus læſit, euidenti argumento eſt aliquid ibi fuiſſe vitioſæ voluntatis & culpæ. Cùm igitur quiſpiam iratus eſt quantumuis vehementer nullũ tamen læſit aut non ſponte, & cum deliberatione, & illũ citò incontinentiæ illius pœniret, in nulla culpa eſt. Quod apertè ſatis inſinuant illa verba Pſalmi quarti: *Iraſcimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini* Quaſi dicat, cùm iraſcimini (id quod natura hominibus ineſt) nolite peccare, id eſt, opere exequi, aut cum deliberatione velle, ea quæ in cordibus veſtris dicitis cùm eſtis irati, quæ ſcilicet, comminamini, ſed ab iniuriis temperantes poſteà in veſtris cubilibus, vbi ſedari conſuenit hominum animus, compungimini, & pœnitentiam agite conceptæ iræ. Ita enim ob naturalem quidẽ debilitatem egeritis incontinentes, non eritis autem in culpa. Ex his quæ dicta ſunt, conſtat, temperantium & intemperantium poſſe eſſe quatuor modos. Nam poteſt eſſe quis temperans ſimul, & continens, qui ſcilicet minùs perturbatur quàm homines ſolent, ſimúlque à peccatis abſtinet. Poteſt etiam eſſe incontinens, ſed temperans, qui etſi ob naturale rituum, aut inueteratam conſuetudinem eorũ quibuſcum vixit, vt domus, aut vicinis, aut gentis facilè irritatur, à committẽdis peccatis abſtinet, cùm locum deliberationi paſſio concedit. intemperãtium quoque ſunt duo modi. Nam poteſt eſſe quis ſimul incontinens, & intemperans, qui quacunque occaſione perturbetur, & quidnis opere exequatur, non primo ſolùm impetu, ſed etiam poſtquàm deliberandi tempus aliquod nactus eſt, neque eum facti pœnitet; poteſt etiam

Quatuor modi temperantium & intemperãtium.

eſſe

eſſe intemperans, etſi non ſit incontinens, qui ſcilicet, non admodum permoueatur, neque irritatur in occaſionibus; imperturbatus verò, & citra irritationem, nihilominùs committit peccata. Horum quatuor duos quidē conſtat ſtudioſos eſſe, temperantes ſcilicet ſiue continentes etiam ſint, ſiue ſecus. Atqui etſi multitudini videntur eſſe meliores longè, qui continentes ſimul ſunt & temperantes, reuera tamen, non ſemper ita eſt, ſed tunc ſolùm, cùm continentia meditatione virtutis comparata eſt, aut incontinentia culpa eſt contracta. Si enim tam continentia, quàm incontinētia naturalis eſt, aut gentilis, melior multo eſt temperatus incontinens, quia longè maioris difficultatis eſt, cum ea incontinentia temperare; difficultas verò nulla ſua culpa orta eſt. Duos alios conſtat eſſe vitioſos, & prauos intemperantes, ſcilicet quorum ij qui ſimul ſunt, & incontinentes, vulgó videntur eſſe deteriores, reuera autem ſunt tolerabiliores. Reliqui enim qui ſcilicet ſine incōtinentia ſunt intemperantes omnium ſunt peſſimi, idque multis de cauſis. Primùm quidem, quia quò quis cum minori perturbatione eò peccat cum maiori libertate, & deliberatione. Paſſio enim libertati detrahit, adeò vt nonnunquam in ipſo primo impetu omninò tollat. Cùm igitur malignitas, in libertate operandi conſiſtat, maligniot ſit is, quā is, qui ſine perturbationibus trāſgreditur nihilominùs rectæ rationis fines. Atque vt dicitur Eccleſiaſtici decimonono: *Melior eſt homo qui minuitur ſapientia, & deficiens ſenſu in timore Domini, quàm qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legē Altiſſimi.* Is certè eſt de quo dicitur Prouerb. decimo: *Quaſi per riſum ſtultus committit ſcelus.* Deinde, & quia eſt inſanabilior, idq; etiā multis de cauſis. Primùm quia peccatorum medela, vt idem Ariſtot. loco citato apertè dicit pœnitentia eſt, hunc verò rarò facti pœnitet qui cùm peccauerit imperturbatus, in eadem volūtate perſiſtit. Deinde, quia hic non agnoſcit propriam culpam, ſed eadem cauſa, qua vulgò videtur minùs malus quàm incontinens, ſibi videtur etiam eſſe bonus. Adeò vt dicat Ariſt. 2. magnorū Moralium capite 6. in talibus corruptum eſſe principium, hoc eſt, rationem & mentem, eòque in prauis: rationem aliquam magni boni cōiectare, velut Dionyſius, Phalaris, & Clearchus, haud dubiè immaniter peccātes, illuſtria facinora coniectabant. Neque enim per iram ea ſemper patrabant, ſed plerunque per errorem talem; multi etiam mulieribus abutuntur non per amorem, neque verò admodùm per pruritum, ſed per licētiam, & corruptionem principij, quapropter neque peccata ſua ſatis agnoſcunt. Nam perturbationes, vt ira, & lentigo, & reliquæ cupiditates, mani-

Intemperantium vitia.

Peccatorum cognitio.

feſtæ

Peccatorum cognitio.

feſtæ admodùm paſſiones ſint & ei qui patitur. & intuentibus. Peccata verò ſine perturbationibus latent, quia nullam pei ſeſe ſenſibilem notam præſtant, cùm præcipuè non finiuntur in externa opera. Hinc naſcitur tanta illa difficultas agnoſcendi peccata, quæ Dauidem in illa verba fecit prorumpere: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* In hos igitur quos omnium eſſe peſſimos dicit Ariſt optimè quadrant illa verba capitis duodecimi Prouerb. *Via ſtulti recta in oculis eius.* Quomodo igitur curationem quæret, qui ſe putat bene valere? eſtitaque hic peſſimus,& quia re ipſa malignior,& quia incurabilior,deinde & quia inexcuſabilis;non enim habet perturbationes quas cauſetur,ſed ob ſolum legis & virtutis contemptum,quaſi nihil interſit ita,aut aliter agere imperturbatè ac proinde inemendabiliter peccat. In hoc genere ſunt ſimulatores,&callidi,parati ſcilicet ad proditiones fratrum vrbium & regnorum, qui (vt dicitur Iob. 16.) prouocant iram Dei. Nam vt dicitur Prouerb. 12 *Qui ſtatim indicat iram ſuam fatuus eſt* (nimirum vt Ariſtotel. indicat cap decimo ſeptimi Ethicorum) *incontinens non poteſt eſſe prudens, qui verò diſſimulat iniuriã* (vt ſcilicet vlciſcatur melius) *callidus eſt.* In hoc etiam genere ſunt hypocritæ, qui ſpeciem virtutis præ ſe ferentes, alios primùm, deinde & ſeipſos aliquando ſeducunt. hos vocat Sanctus Spiritus tepidos, quia neque boni ſunt, neque conſpicuè mali, cùm reuera ſint omnium peſſimi. hos euomit Deus, atque à ſe reiicit, & indurat, tradítque non rarò in reprobum ſenſum. Ergo inquit. *vtinam calidus, aut frigidus eſſes*, hoc eſt, bonus, aut apertè malus,& perturbationibus plenus vt iis ſedatis ageres pœnitentiam ac reſipiſceres. *ſed quia tepidus es*, hoc eſt ſub ſpecie boni iniquus & impœnitens, & legis contemptor, *incipiam te euomere*, velut qui tepida deglutierunt iuſcula. Tu autem Domine miſerere noſtri.

Peſſimi qui.

Hypocritæ peſſimi

CAPVT NONAGESIMVM PRIMVM.

Deus principiũ & finit.

SAPITE 21. Apocalypſis: *Ego ſum α, & ω, initium, & finis*, quæ eadem verba repetuntur cap. vltimo additis his duabus vocibus. *Primus & nouiſſimus*, quæ ad Philoſophiam non videntur pertinere, ſed grandius aliquod continere arcanum fidei, quæ eſt Domini noſtri IESV CHRISTI. Priora illa à Deo prolata, rationem mihi videntur habere naturalem & conſonare

nare cũ illis decimiſexti capitis Prouerb. *Vniuerſa propter ſemet ipſũ operatus eſt Dominus*: Itaque eſt Deus vniuerſorũ principiũ & finis, quia ab ipſo & propter ipſum facta sũt. Ab ipſo quidem facta eſſe omnia ſuper caput primum Geneſeos, quod huius operis eſt primum, firmiſſimis, vt mihi videtur, argumentis eſt indicatum. Super eſt vt qui in principio, principium eſſe rerum oſtendimus, iam nunc in fine, finem eſſe indicemus. Erunt autem nobis hîc poſitiones, quæ illic ſunt indicatæ, nimirum mũdum hunc vniuerſum factum eſſe, neque ab æterno extitiſſe, factúmque ab vno quodam principio quod æternum, vnicum, ſimpliciſſimum, idémque potentiſſimum, ſapientiſſimum, & optimum, pulcherrimúmque. His poſitis, fit, illum mundi opificem ſui ipſius gratiâ feciſſe vniuerſa, eſſeque & principium à quo omnia, & finem, cuius gratiâ effecta ſunt. Nam aut fecit mundum alicuius gratiâ, aut temerè. Operari autem temerè non cadit in ſapientem, fecit ergo alicuius gratiâ. Id verò cuius gratiâ aliquid fit, melius eſſe debet quàm ipſum quod fit, vt ſanitas quàm medicina, & habitatio quàm domus. Boni enim gratiâ fiunt, quæcunque alicuius gratiâ fiunt, à cauſa non errante, & ipſa ratio finis, eſt ratio boni. Igitur id cuius gratiâ Deus fecit vniuerſa, melius eſt vniuerſis quæ facta ſunt, non factum autem nihil eſt præter ipſum Deum. Ipſemet igitur eſt finis, qui & principium. Dices fortaſſe, Deum cùm ſit ſummum infinitũque bonum, eſſe etiam ſibi ſufficentiſſimum, atque nullam boni acceſſionem poſſe recipere, ac proinde nullius gratiâ operari, cuius enim gratiâ operetur, qui nulla re indiget? atque ſi quam maximè alicuius gratiâ, certè non ſui ipſius, cùm nihil poſſit ſibi comparare, ſed gratiâ aliorum, vt fortè rerum ipſarum quæ fiunt, vt ſcilicet, ſint, quia res ipſas eſſe, quàm non eſſe, melius eſt illis. Itaque ſit finis finiendi ipſum eſſe, ſicut rei cuiuſque generatio finitur in eius formam. Ita eſt profectò: res factæ ſunt vt ſint ſed hinc rurſus efficitur, quod aſſerimus. Nam cur Deus voluit eas eſſe? ánnon quia melius erat, quàm non eſſe? igitur vt illis benefaceret. Sed cur voluit benefacere? ánnon quoniam bonus? Igitur poſtremus rerum faciendarum finis, vt effector benefaceret, ſecundùm quod bonus eſt. Is autem finis eſt in ipſo principio, ſua gloria. Deus igitur ipſe eſt finis vltimus rerum omnium. Dico vltimus, quia ſingularum rerum ſunt ſinguli fines proximi, nam res ipſæ ſunt aliæ propter alias, poſtremò verò omnia deuoluuntur ad vnum finem. Porrò eiſdem argumentis quibus effectum eſt, vnicum eſſe rerum omnium principium, omniáque ab vno fluere, efficitur vnicum etiam eſſe finem: nimirum ex vnitate & perfectione

vniuerſi: multò enim magis diſſoluit vnitatem & perfectionem multitudo finium vltimorum, & qui non ordine feruntur in vnicum, quàm principiorum. Eſſe enim & perfectio rei ex fine magis pendet, quàm ex vlla alia cauſarum. Neceſſe eſt igitur, ſiquidem mundus eſt vnus, pulcher, ornatus (vnde & nomen accepit) perfectus, vnicum eſſe rerum vniuerſarum finem. Vnicus autem, omniũ non poteſt eſſe vlla rerum effectarum. Nam aut ipſius eſſet alius finis, aut nullus. Si nullus, ea res eſſet facta temerè, quod non minus eſt abſurdum, quã ita eſſe facta omnia. Sin eſſet alius, is alius eſſet vltimus finis omnium. Si enim eſt finis proximus eius, quod eſt finis aliorum omnium, eſt ſimpliciter vltimus omnium. Ille igitur, aut eſſet res creata, aut ipſe Deus; ſi creata, redit eadem dubitatio, & in infinitum ibitur. Neceſſe eſt igitur ſtare in fine increato, qui eſt ipſe Deus

Homo propter Deum factus.

Si igitur alia omnia facta ſunt propter hominem, ipſum hominem neceſſe eſt factum eſſe propter Deũ, atque ordine quodam extitiſſe alia propter alia, poſtremò verò omnia propter Deum, vt prata irrigua propter pabula, hæc propter pecora, hęc propter hominem, hominem propter Deum Igitur ſi mundum oportet eſſe perfectum, & vnum, oportet etiam ab vno principio fluere, & in vnum finem ferri. Non poteſt autem differre ille finis ab illo principio. Nã cùm indicatum ſit ſeorſum, neque principium, neque finem poſſe eſſe creatum; fieret vt eſſent duo æterna. Indicatum autem eſt anteà, quod & nunc ponitur, quod æternum, eſſe vnicum & ſimpliciſſimum: neceſſe ergo eſt idẽ, eſſe vniuerſorũ principium & finẽ. Sed & ipſa forma aſpectabilis mundi, ob ipſam rerum neceſſariam concinnitatem, hoc idem indicat. Velut enim ipſum mundi corpus, quod conſpicimus, perfectiſſima figura, hoc eſt circulari, eſt, & inceſſanter circumuoluitur, ita neceſſe eſt ipſam rerum ſeriem, non in rectum ferri, ſine fine. vt quæ imperfecta ſunt, ſed circulum imitari, finirique vnde cœpit. Nam quod huiuſmodi, eſt perfectũ & infinitum. Perfectum quidem, quia finitum ſuo ipſius principio infinitũ verò quia nullibi interciſum, & pendens, vt quod rectà producitur. Indicatum verò anteà eſt multis argumentis, caput quod de Philoſophia Pythagorea inſcripſimus, in hac vniuerſitate rerum, quæ ab æterno fluxit exemplari, quod penes Deum eſt ipſe Deus, concinnitatem habere perfectam, & ad ſe ſingula, & inter ſe, Arithmetica, Gęometrica, Phyſica, & Metaphyſica entia, ex eáque concinnitate naſci mirabilẽ quandam perfectionem, quæ eſt ipſa forma & ratio vniuerſitatis.

Quinque cauſarum genera.

Eloquamur igitur iam, vt in libri calce decet, apertè principia & cauſas totius vniuerſitatis, & rerum ſingularum. Cùm ſint generatim

neratim quinque cauſarum genera,efficiens,materia,forma,finis,& exemplar:vniuerſitatis totius creandæ materia,nulla fuit ex qua,ſiquidem ex nihilo eſt facta,nuac autem immanēs materia ſint eius partes:efficiens verò,& finis.& exemplar,eſt ipſe Deus.Forma quidem eius non eſt Deus (etſi aliquibus veterū id quoque viſum eſt)forma enim,eſſentia,& quod quid erat eſſe rei,eſt,mundus verò non eſt Deus. Neque verò eſt anima mūdi,quam Plato inuexit,cenſens mundum animal quoddam eſſe perfectiſſimum,& ſapientiſſimum.Nam ne animal quidem eſt, vt Ariſtot. multis firmiſſimiſque argumentis oſtendit , & omnium iam Philoſophorum communis ſententia eſt.Sed illa aptiſſima omnium ad omnia coaptatio, & ordinatiſſima concinnitas,quæ facit ipſam verè vnam ac perfectam , ipſa illius forma eſt.Eſt verò non accidentalis,vt lignorum, & lapidum diſpoſitio talis eſt forma domus,ſed ſubſtantialis. ſiquidem vniuerſitas vna ſubſtantia perfecta eſt, vocarique poteſt illa , vniuerſalis natura,quæ adeò eſt ipſum mundi eſſe , vt quin mundus deficiat,deficere illa vnitas,& coordinationis appetitus nō poſſit.Hinc fluunt omnes motus,& quietes,ac denique omnes naturales actiones & paſſiones,quæ communes æquè omnibus rebus ſunt.Moueri ſcilicet,& quieſcere , vtcunque expedit ad retinendam continuitatem, & rerum ordinem:velut quæ cuique rei ſunt propriæ,fluunt ex cuiuſque rei peculiari natura, velut calefacere,aut calefieri,refrigerare, aut refrigerari, durare,aut durari,mollire,aut emolliri,trahere,aut trahi , repellere, aut repelli,aut quiduisaliud eiuſmodi facere, aut pati. Itaque vniuerſitatis totius hæ ſunt cauſæ.Singulæ autem res ab vniuerſitate diſcrepant:primùm quidem,quòd eorum plurima habent materiam exqua fiunt,non immanentem, quod vniuerſitati repugnat.Nam cùm vniuerſitas conſtet ex omnibus rebus creatis, nihil potuit eſſe ante ipſam quod in eius creationē inſumeretur,alioqui fiens deſineret eſſe vniuerſitas.Quare vel ipſa ratio vniuerſitatis exigit,vt facta ſit ex nihilo.Aliarum verò rerū,artificiales quidem omnes,ſiue homogeneæ, ſiue heterogeneæ,fiunt ex materia immanente,& nulla(niſi per accidens, vt ſi fit ex arca menſa)deſinente.hac in parte quodāmodo ſimiles vniuerſitati,vt lectus ex cedro,menſa ex nuce,arca ex pinu, ſtatua ex ære,domus ex lateribus,lignis,tegulis & calce: nauis ex tabulis,trabibus,& ferramentis.Naturales verò,omnes quæ heterogeneæ,habēt materiā vtranque aliā ex qua deſinentē,vt animal fit ex ſemine aut ouo deſinentibus,& ex carne,oſſe,neruo medulla & pelle,manētibus,arbor ex nucleo deſinēteradice, cortice,ligno,fibríſque,manētibus. Ipſæ verò homogeneæ quæ

Materia immanentiæ & deſinentiæ.

ſummè tales ſunt,actu immanentem nullam materiam habent niſi fortè potentia:fiunt verò aliæ ex aliis deſinentibus , vt ex arena lapis ex lapide rurſum arena,accedente,& recedente humore. Diſcrepant etiam vniuerſitas & res ſingulæ, efficiente & fine.Quòd vniuerſitatis ſolus Deus eſt effector primus & proximus, & finis vltimus & proximus , quia inter Deum & vniuerſitatem nihil poteſt intereſſe. Cùm vniuerſitas ſit omnia præter Deum. Singulorum verò ſunt aliæ cauſæ effectrices , & aliæ finales proximæ, niſi fortè hominis, qui hac ratione videtur conuenire cum vniuerſitate (ipſe non alia ratione potiùs microcoſmus nuncupatus)quòd propter ſolum Deum effectus eſt. Dico autem ſecundùm ſpeciem.Nam in ſingulari cuiuſque generatione fuit proximus finis, ſpeciei productio.Itaque Deus eſt prima & vltima cauſa omnium.proximus verò effector vniuerſitatis,finis tamen & vltimus ſimul & proximus vniuerſitatis,& ſolus hominis ſecundùm ſpeciem. Quod ad formam attinet nullum eſt diſcrimen.Nam & vniuerſitatis,& rei cuiuſque forma eſt ſua ratio ,& ipſum rei eſſe. Exemplaris cauſa eadem eſt vniuerſitatis & rerum omnium ſecundùm ſpeciem, vt hominis, equi, & bouis putà Deus : ſingularum verò generationum non eſt cauſa vlla exemplaris. Neque enim α,ignis fecit β,ignem ad exemplar,ſed naturaliter in nihil intuens. Homo quoque ab homine fit ſine exemplari,ſed naturaliter.Nam tametſi intuitus rei cuiuſpiam, faciat id quod gignitur ſimile, vt de virgis Iacob differentes recepimus,cauſa non eſt in imitatione,vt cùm tranſcribitur aliquid ab exemplari, ſed in ſimilitudine quam cogitantis anima induit,vt illo loco explicauimus En finis totius Philoſophiæ naturæ, cognitio ſcilicet cauſarum,quæ omnes cùm ad ipſum ſummum Deum deuoluantur,ipſo exiſtente,totius vniuerſitatis & rerum in ea omnium α,à quo primo fluunt, vt à principio & exemplari, ω, in quem finem feruntur,conſtat,quàm recta via tendat, imò quàm proximè accedat naturalis contemplatio in Dei Optimi Maximi contemplationem.Qui,vt eſt mundi totus, fuerit mihi huius operis principium: ſitque finis.

INDEX

Digitized by Google

INDEX TOTIVS OPERIS.

A

ABlactationis tẽpus fol. 411. & ſeq.
Abortus quando fiant. 99
Abyſſus. 310
Aceti in nitro ſoluti vis. 300
Accipitrum natura. 285
Achores. 112
Adamas. 238
Adami ſtatua lutea. 62
Adamus ſine morbo creatus. 20
Adulterę maledictio. 85
Aëris motus circularis. 304
In Aëre nihil gignitur. 41
Aëris materia proxima. 41
Aër pro cœlo. 27
Aëris temperies. 41. & ſeq.
Æqualitas. 333
Æqualitas Arithmetica & Geometrica. ibid.
Æquilibritas. 396
Æſtus conſideratio, 268. & ſeq.
Æſtus noxa. 212
Æſtiui calores vnde. 129
Æternitas quid. 31
Æterna quæ Platoni. 43
Aeternum vnum ſolum. 36
Aeternum pro longo. 67
Agarici malignitas. 431
Albugo. 209
Alfonſi regis tabulæ. 280
Alexipharmaca. 305
Alopecia. 113
Alteratio duplex. 66
Amyli vtilitas. 197
Anacreontis mors. 212
Angelica ſalutatio. 50
Angeli quid ſint. 203
Angelorum apparentia. 66
Angelorum curſus. 182
Angelorum motus & locus. 204. 206. & ſeq.
Angeli creatores Platoni. 322. & ſeq.
Animalium cognitio. 272
Animalium differentia. 101
Animales motus. 214

Animalium morbi. 209
Actiones & paſſiones animalium. 120
Animalium gradus. 403
Animalia perfecta ſanguinea. 62
Animalium nullum immortale. 399
Animalia excrementis. 20
Animalia ante ſemina. 35
An cola anima creata. 45
Anima an ex Dei ſubſtantia. 45
Animarum tranſmigratio. 58
Animæ motus in morbis. 59
Anima immortalis. 60. *ex quo.* 61. *quid.* 79. *quorum principium.* 63. *Natura gemina.* 65. *inorganicâ.* 56. *omnia quodammodo.* 80. *quando imperfecta.* 66. *antiquior corpore.* 67. *an ſanguis.* 59. *quomodo in ſanguine* 61. *vis.* 62
Anima quomodo cauſa vitæ. 64
Animæ duæ Philoni. 59
Animæ aſſiſtentis refutatio. 66
Animam quæ formæ præcedant. 78
Animæ hominis & brutorum differentia. 123
Anni climaterici. 69
Anni partes. 83. *earum cum diei partibus comparatio.* ibid.
Anni decretorij. 406
Annorum ſuppputatio. 280
Annus magnus. 180. 226
Antipathia naturalis. 395
Antipodæ. 127
Appetitus peccati. 214
Apis taurus. 82
Apologus de lignis regem petentibus. 57
Apoplectici: 212
Apolophones Philoſophus. 160
Aqua principium frigidorum. 24
Aqua generationis mater. ibid, *duplex.* 28. 175 *congregatio aquarum.* 29
Aqua maior terra. ibid.
Aquarum dulcedo. 89. *differentia.* 309
Aqua cur fluxilis. 24. *fœcunda.* ibid.
Aquæ motus. 25
Aqua per ignẽ facta fluxilis. 25
Aquæ ſalſæ nocumenta. 192
Aquæ ſale iniecto curatæ. 193
Aqua ſalſa fœcundiſſima. 193

Aquæ ſupra firmamentum. 28
Aquæ frigidæ potus. 302. *& ſequent.*
Aquæ, & terræ globus. 29
Aquæ creatio. *ibid.*
Aquila. 284
Aquilarum genera. 285
Aquilo. 117. *&* 226
Arborum ortus. 223
Ardea. 283
Ariſtotelis laus. 14
Aron. 283
Ars naturam imitatur. 22
Arcturus. 244
Artis & naturæ progreſſus. 22
Aſclepiadis mors. 212
Aſtra ignea. 29. *in ſigna facta.* 30
Aſtrorum creatio. 30. *vis.* 172. *diſtantia.* 175
An aſtrorum ſubſtantia ſit tenuior coelo. 253
Aſtris nihil cum fortuna. 178
Aſtra non neceſſitant. *ibid.*
de Aſtris præclara. 252. *& ſequent.*
Aſtrologiæ diuinatrix quid. 172
Aſtrologiæ iudiciariæ reprehenſio. 176. *& ſeq.*
Aſtrologia agricolarũ, nautarum & Medicorum. 179
Atheorum argumenta & eorum ſolutio. 292. 295. *& ſequent.*
Atheorum reprehenſio. 296
Atlanticum mare. 261
Auaritiæ contrariæ.
Augurij exemplum in ſacris. 152
Auriferæ prouinciæ. 240
Aurium conſideratio. 293
Aures purgantia. 302
Aues in qua aëris parte volent. 41
Auium temperamentum. *ibid. ſiccitas.* 40
Aues igneæ. 40
Aues rapaces. 285
Aues infauſtæ. 286
Auſter. 117. *&* 226
Auſter cur calidus. 618
Authoris edita volumina. 6
Authoris proteſtatio. *ibid.*

B

Balnea quibus interdicta. 142
Baptiſmus abortiuorũ. 403
Baſiliſcus. 342
Beatitudo in quo ſita. 422
Bezaar lapis. 395
Binarium rerũ principium. 398
Binarij imperfectio. 104

Bonum. 46
Bonus non inuidet. 16
Boreas. 246
Bruta cur præsentiant. 168
Bruta libertate carent. 214
Bruta quomodo rationabilia. 215.277
Bruta quomodo intelligant. & seq. & 273. 275. & seq. quo à nostra ratione differant. 276
Brutorum anima. 59
Brutorum opera. 79

C

CAbalista. 50. *eorum reprehensio.* 51
Cadmia lapis. 240
Cebetis de anima sententia. 63
Cœlum & terra facta sunt non à ipsis se sed ab alio. 13
Cœlum quid. 27. *quando factum.* 28
de Cœlo multa. 252. *& seq.*
Cœlum incorruptibile. 254
Cœli interitus. 255. 426
Cœli motus. 173
Cœli regularitas. 31
Coeli & astri differẽtia. 30
Coeli innouatio. 320
Coelum crystallinum. 29
Ceruorum industria. 282
Callyonimi piscis natura. 210. *& seq. eius forma. ib.*
Caligines quæ. 231
Calidum effluuium. 143
Calidi metaphoricè qui. 436
Calor duplex. 144. *effectrix causa.* 24. *vis.* 145. *differentia.* 146 *auxilia ibid.*
Color Solis quid. 26. 44
Calor coelestis. 174. *& seq.*
Coloris causæ tres. 128
Caluities. 113. *& seq.*
Calnitiei non obnoxy. ibid.
Canitiei causa. 331
duobus modis homo fit Caluus. 114
Capparis virtus. 331. *ortus. ibidem.*
Caricarum vires. 200 *cataplasma. ibid.*
Carmina Phrygia. 147
Castor. 55. *astutia. ibid.*
Castori qui similes. ibid.
Causarũ genera quinq;. 439
Causarũ externarum vis. 67
Causæ primæ foecunditas. 15
Causæ procathartica. 372
Causonis generatio. 303
Catacumbæ Nili. 287
Cathocus. 138
de Centro. 299
Characteres nihil inferunt morbo nec sanitati. 54
Colore rubeo cur sanguis moueatur,

uetur. 408
Coturnicum natura. 290
Coturnicum nocumenta 290
Coturnicum cibus. *ibid.*
Coturnices hieroglyphicè quid. *ibid.*
Chaos. 264
Chaldæorũ reprehenſio. 363. 177
Chile. 246
Chimiſta. 238
Chimicus ortus. 237
de Chiromantia. 154
Chiromantiæ examen. 183. *& ſequent.*
Chiromantici Aſtrologis vaniores. 183
ſine Cibo quouſque vita duret. 97
Ciborum differentia. 63. 66
Cicatrix depilis. 111. *rubet. ibidem.*
de Circulari motu. 304. *& ſequent.*
Circunciſio. 96
Cynocephalus cur ſacrificij nota. 96
Colochintidos natura. 196. *& ſequent.*
Cogitationis principium. 65
Cognoſcentis & cogniti ſimilitudo. 80
Cometa. 30. *Cometa annis.* 46
Conceptio qua die perfecta. 97
Concoctio à quo. 24
Concupiſcentia non eſt peccatum. 218
Copernici reprehenſio. 305
Congreſſus matutinus. 82
Conſeruatio rerum. 54
Contagia. 115
Continui diuiſibilitas. 10
Continentis & incontinentis ratio. 432. *& ſeq.*
Continens & incõtinens qui. 433
Contagia. 115. *& ſeq.*
Contrariis ſublatis generatio tollitur. 19. *& ſeq:*
Contraria quæ. 393
Cõtrarietas omnis ad vnum reducitur. 433. *& ſeq.*
Conſeruatio rerum. 54
Cordis motus. 33
Cor vitæ radix. 224
Cor primo gignitur. 34
Ciriza quid. 328
Corporæ cœleſtia quorſum. 19
Corporis partes trinæ. 396
Corporis frigus. 144
Corporis exſiccatio. 65
Corruptibilia non æterna. 9
Corruptibilium cõmunis natura. 94

Digitized by Google

Coruſcationes. 319
Cornui nidificatio, & de eius pullis multa præclara. 281. *& ſeq.*
Creata ſex diebus. 21
Creata an erunt æterna. 321 *& ſequent.*
Creata in ſuis principiis quæ. 21
Creata duplicia. 397
Creare quid. 16
Creare duplex. *ibid.*
Cucurbita deſerti. 196
Culturæ vis, 197
Cutis vitia. 105
Cauſæ. 106. *& ſeq.*

D

Dæmones cur dicãtur filij Dei. 69. *an mulieres ament & congrediantur.* 70. *& ſeq.*
Dæmones an ſint corporei. 91
Dæmones an generare poſſint. 71
Dæmones nulla voluptate corporali fruuntur. 72
Dæmones quos inuadant 142. *quibus illudant.ibid.*
Dæmones Dei Simiæ. 156
Dæmonum reſponſa. 157
Dæmones religantur. 224. *includuntur.* 208
Dæmones non ſentiunt. 92
Dæmones quas res fugiant. 241
Dæmones quibus allician-tur. 93
Dæmones quibus fugentur. 95
de Dæmonibus. 70. *& ſeq.*
De congreſſu dæmonum cum mulieribus. 23
quale ſemen Dæmonum. 73
Dare an beatius quàm accipere. 421. *& ſeq.*
Deus principium & finis. 436 *& ſeq.*
Deum eſſe probatur. 291
de Deo opiniones. *ibid.*
Dei thronus. 40
Deus in alterabilis.ibid.potentia infinitus. 14. *quibus delectari dicatur.* 91
Deus liberrimè agens. 324
Deus quid ante mundum faceret. 15
Dei nomina. 86
Deus cauſa libera. 32
Deus indefinibilis. 86. *Omnipotens.* 296
Deus omnia eminenter continet. 295. *& ſeq.*
Dij gentium. 76
Deleteriorum diuerſitas. 406
Dentes cur nobiſcum non naſcantur. 329
Deriuatiua. 54

Dextri

Dextrè definitio 39. perfectio. 217
Diaphanum quid. 266
De Diæta multa. 361. *& seq. & 375. & seq.*
Diei naturalis partes. 82
Dies decretorij. 69
Dies clymaterici. 122
Distillandi ratio. 221
Diarrhea maligna. 202
Dionysius Areopagita. 160
Disciplinarum adiumenta ex sacris literis. 6
Disciplinæ quæ principes 39 *v. quæ ministræ. ibid.*
Diuinantium dispositiones. 167
Diuinatio non est merè naturalis. 155
De Diuinatione opiniones. 148
Diuinationum genera. ibid.
Diuinatio populo Dei interdicitur. 152
de Diuinatione per somnia 149
de Diuinatione multa. 148. *& seq.*
Dolores cur die tertia grauissimi. 85
Draco diruptus. 406
Dualitatis natura. 397. *& seq.*

E

EBrietatis ex antiquis cõmendatio. 134
Efficiẽs causarum prima. 38
Efficiens æternum. 36
Elegiaci qui. 331
Elementorum confusio. 22
Elementa quando creata. 22
Elementa actu nullibi. 23
Elementorum impuritas. 22 220
Elementorum nomina 22. *motus* 23. *diuersitas.* 222 *formæ.* 23
de Elementis. 219. *& seq. &* 304
Elementis sublatis tollitur mixtio. 19
Elephantia. 105. *& seq.*
Elephas cur viso colore sanguineo irretetur. 407. *& seq.*
Ens & vnũ conuertibilia. 12
Entis analogia. 87
Ente quæ priora. 87
Epidimiæ causa. 120
Epilepsia 138. *signa, manifestatio.* 140
Epileptici quando magis afficiantur. 573
Epoches. 316
Equi natura. 284
Esse pulchrũ ac perfectũ. 13
Esse ex quibus. 40

Essentia

Essẽtia rerũ indiuidua. 215
Est dupliciter dicitur. 86
Esthiomenum. 224
Eunuchi. 124
Excrementa quando esse debeant copiosa. 110. *quid sint.* 230
Exercitatio post satietatem mala. 377
Exercitationis vtilitas. 376
Exẽplar mundi æternum. 43
Exemplar hominis. 44
Existentia sine essentia nulla. 14
Exorcista. 50. *eorum vis.* 90. 138
Expiationum inuentio. 140
Expurgatio à partu. 100. 99
Extasis. 168. *exempla. ibid.*

F

FAbularum vtilitas. 53
Fabulæ morales, 56
Fabula serpentis & incantatoris. 56
Facies platea corporis. 329
Facta simul omnia. 20. *valde bona.* 16
Facta necessariò in principio. 20. 19
Facultatum sedes. 79. *sympathia. ibid.*
Fieri ex nihilo, nihil à finito potest. 15
Farinæ triticeæ vis. 197
Fascinatio. 336. *& seq.*
Fatum. 167
Fatuorum diuinationes. 167
Febris. 120
Fellis vires. 210
Fel terræ. 196
Fermentum. 94
Ferri natatio. 197
Festum Purificationis. 103
Ficuum vires. 200
Finis omnium Deus. 238
Firmamentum quid sit. 27
de Fluminibus. 308
Flumina aurifera. 238
Fluuialium aquarũ vis. 198
Fluxus & refluxus maris consideratio. 260 *& seq.*
Fontium generatio. 309. *& sequent.*
Fontium æstus. 313
Formæ nomina. 348
Formæ plures in vno. 61. *earum esse. ibid. Animam. præcedunt. ibid. Actu aut potentia semper.* 20
Forma & finis & efficiens idem. 38
Foetus variatio. 70. *& seq. similitudo.* 80. *exempla. ibidem.*
Foetus formationis tempus. 99

Digitized by Google

Frigore ſublato calor tollitur 19
Frigidi metaphoricè qui. 436
Fulmina. 242
Fulgur. 25
de Fundamentis terræ. 256
Furor diuinus. 170 *amatorius.* 344
Fuſilium nulla mentio in creatione. 20
Futura nunquam. 64
Futurorum cognitor ſolus Deus. 156

G

GAgates lapis. 338
Galenus deluſus. 59 *de incarnatione.* ibid.
Galli gallinacei natura. 279 & ſeq.
Ganges aurifer. 238
Gaudio mortui. 372
Gelu. 244
Gemmarum nulla mentio in creatione. 20
de Gemmis. 237
Generatio in quo. 130
Generatio à ſimili, & diſſimili. 17. *quæ ad materiã referantur.* ibid.
Generationis animaliumtriplex modus. 17.
Generationis pater & mater 24
Genita non neceſſe eſt interire. 63
Generationis tempus. 76. *materia efficiens.* 77. ibid. 81
Generatio ad femora refertur. 85
Generationem antecedit corruptio. 350
Generationes finiendæ. 439
Genealogia Chriſti. 363. & ſequent.
Generum per oppoſitum diuiſio. 399.
Geomantia. 188
Gigantum ortus. 70
Gigantes cur peſſimi. 74
Glaciei conſideratio. 270. & ſequent.
Grandinis generatio. 242
de Grandine. 270 & ſeq.
de Grauitate, & leuitate. 233 & ſeq.

H

HArmonia cœleſtis. 176. 280
Quædam herbæ naſcuntur ſine ſemine. 18
de cœleſti Harmonia contra Pythagoram. 286. & ſeq.
Habitus & natura differentia. 216

Effetia rerũ indiuidua. 215
Est dupliciter dicitur. 86
Esthiomenum. 224
Eunuchi. 124
Excrementa quando esse debeant copiosa. 110. *quid sint.* 230
Exercitatio post satietatem mala. 377
Exercitationis vtilitas. 376
Exẽplar mundi æternum. 43
Exemplar hominis. 44
Existentia sine essentia nulla. 14
Exorcista. 50. *eorum vis.* 90.138
Expiationum inuentio. 140
Expurgatio à partu. 100.99
Extasis. 168. *exempla. ibid.*

F

Fabularum vtilitas. 53
Fabulæ morales, 56
Fabula serpentis & incantatoris. 56
Facies platea corporis. 329
Facta simul omnia. 20. *valde bona.* 16
Facta necessariò in principio. 20.19
Facultatum sedes. 79. *sympathia. ibid.*
Fieri ex nihilo, nihil à finito potest. 15
Farinæ triticeæ vis. 197
Fascinatio. 336. *& seq.*
Fatum. 167
Fatuorum diuinationes. 167
Febris. 120
Fellis vires. 210
Fel terræ. 196
Fermentum. 94
Ferri natatio. 197
Festum Purificationis. 103
Ficuum vires. 200
Finis omnium Deus. 238
Firmamentum quid sit. 27
de Fluminibus. 308
Flumina aurifera. 238
Fluuialium aquarũ vis. 198
Fluxus & refluxus maris consideratio. 260 *& seq.*
Fontium generatio. 309. *& sequent.*
Fontium æstus. 313
Formæ nomina. 348
Formæ plures in vno. 61. *earum esse. ibid. Animam. præcedunt. ibid. Actu aut potentia semper.* 20
Forma & finis & efficiens idem. 38
Foetus variatio. 70. *& seq. similitudo.* 80. *exempla. ibidem.*
Foetus formationis tempus. 99

Digitized by Google

Frigore ſublato calor tollitur 19
Frigidi metaphoricè qui. 436
Fulmina. 242
Fulgur. 25
de Fundamentis terræ. 256
Furor diuinus. 170 *amatorius.* 344
Fuſilium nulla mentio in creatione. 20
Futura nunquam. 64
Futurorum cognitor ſolus Deus. 156

G

Agates lapis. 338
Galenus deluſus. 59 *de incarnatione.* ibid.
Galli gallinacei natura. 279 & ſeq.
Ganges aurifer. 238
Gaudio mortui. 372
Gelu. 244
Gemmarum nulla mentio in creatione. 20
de Gemmis. 237
Generatio in quo. 130
Generatio à ſimili, & diſſimili. 17. *quæ ad materiã referantur.* ibid.
Generationis animaliumtriplex modus. 17.
Generationis pater & mater 24
Genita non neceſſe eſt interire. 63
Generationis tempus. 76. *materia efficiens.* 77. ibid. 81
Generatio ad femora refertur. 85
Generationem antecedit corruptio. 350
Generationes finiendæ. 439
Genealogia Chriſti. 363. & ſequent.
Generum per oppoſitum diuiſio. 399.
Geomantia. 188
Gigantum ortus. 70
Gigantes cur peſſimi. 74
Glaciei conſideratio. 270. & ſequent.
Grandinis generatio. 242
de Grandine. 270 & ſeq.
de Grauitate, & lenitate. 233 & ſeq.

H

Harmonia cœleſtis. 176. 280
Quædam herbæ naſcuntur ſine ſemine. 18
de coeleſti Harmonia contra Pythagoram. 286. & ſeq.
Habitus & naturæ differentia. 216

Hebraicarum vocum vſus in ſacris. 50
Hebdomadarum principiũ 122.31
Hemitritæi curatio. 49
Hepatis egeſtio. 203
Herodius. 283
Heroes. 70
Hiene, & ex eâ remedia. 210
Hieroſolymorum excidium. 366
Hirundinis ſtercus. 209. & ſeq.
Homo ex terra. 16
Homo ex elementis ibid. cur vltimò creatus 34. *an ſit ei anima.* 215. *cur natura iners.* 52
Hominis ortus quid imitetur. 98
Hominis & Dei cõparietas & ſimilitudo. 212. & ſeq.
Hominis differentia propria 214
Homo ex quo primùm. 222
Hominũ cõmunis ortus. ib.
Homogeneorũ forma in homine. 62
Honoris gradus in Rep. 390
Horologia artificiata. 31
Horus Apollo. 96
Humiditas materialis cauſa 24
Humores quomodo nutriant. 60
Humoris criſtallini agitatio viſum impedit. 140
Hydromantia. 188
Hypericon. 142
Hypocritæ peſſimi. 436

I

IBicum natura. 282
Ideæ. 42
Idiomatum origo. 52
Iecur cuius rei ſymbolũ. 95
Ieſu nominis efficacia. 58
Ignis an ſit & quando creatus. 22
Ignis an ſit elementum. 145
Ignis motus. 23.26
Ignis anima mundi. 23. *generationis pater.* 24. *per omnia fuſus.* ibid.
Ignis eſt ſpiritus ille incubans aquis. 24. & ſeq.
Ignis vnde alimentum capiat. 25
Ignis neceſſitas 25. *natura inſenſibilis.* ibid.
Ignis vſus quãdo cœperit. 25
Ignis nullibi ſeparatus. 26 & ſeq. *Solẽ ſequitur.* 27 303. *quomodo nutriat & vrat.* ibid.
Ignis diuini amoris ſymbolum. 27. *duplex.* 29. 144

in Igne

Digitized by Google

Ignis animal non gignitur. 41
Ignis semper calidus. 63. *aeternus.* 64
Ignis usus in sacris. 95. *imputribilis.* 121
Ignobiliora primò creata. 22
Ignorantia. 416. & *seq.*
Imaginationis vis ad morbos tollendos 59. *ad formandum fœtum.* 79
Imbres æstate largiores quã hyeme. 243
Immortalitatis argumentũ. 67. 277.
Immunditiei vitandæ præcepta. 104
Impij cur prosperentur. 297
Inanimatorum motus. 229
Incantationes. 49. 55 & *seq.*
Incubi. 70
Incorruptibilia non ab æterno. 10. 11. 12
Indiuisibilitatis perfectio 255
Indiuiduatio. 351
Infans sine doctore quo idiomate loquuturus. 52
Infantis nutriẽdi ratio. 412
Infinitũ in multitudine quomodo. 10. *actu impossibile ibid. in successione. ibid.*
Infinito nihil maius. 10
Inflãmationum malignitas. 319
Influentiæ coelestes. 175
Initia rerum tria. 21
Insomnia. 162 & *seq.*
Insufflationis utilitas. 142
Intelligendi modus. 138
Intemperantes 72. *eorum vitia.* 424
Intestini ieiuni concretio ex inedia. 97
Intestinum cæcum. 396
Ira cur data. 433
Iris semen. 19
de Iride multa 74. & *seq* 402
quomodo Iris generetur 75
an Iris ante diluuium fuerit 74
tres Iridis colores quomodo fiant. 75
Iubilęi cõsideratio. 121. & *seq.*
Iudæorum opinio de sapientia. 45
Iurisprudentiæ & Medecinæ cõparatio. 389. & *seq.*
de Iustitia eiusque partibus. 334
Iustitiæ partes tres. 333
Iustus nimis quis. 334

L

Lac ex quo & quomodo generetur. 223. & 412

Lac ſugere quandiu puer debeat. 411
Lacrymari quibus lethale ſignum. 397
Lamiarum cum Dæmonibus familiaritas. 72
Lapis Lazuli. 238
Largitio liberalis. 423
Laſeris ortus. 18
Latini dicunt mundũ fuiſſe Creatum non factum. 13
Leguminum noxa. 117
Leonis natura. 281
Lepra 105. *& ſeq. iudicium. ibid. exploratio.* 108. *veſtiendi & viuendi ratio.* 114. *curatio.* 198
Lex naturalis quid. 279
Lex maris. 203
Liberalitatis cõtrarium. 394
Liberalitas beatiſſima. 424
Liberum arbitrium. 65. 214
Libri plumbei. 241
Ligna cur ſupernatent. 26. 400
de Ligno vitæ diſputatio. 62
de Ligno à Moſe in aquas miſſo. 88
Linguæ vſus. 51
Localis motus primus. 173
Locorum naturalis ordo. 234
Lógos quid. 277
Loquelæ inuentio. 52
Lumen cœleſte an cauſa 173
Luminis conſideratio. 265 *& ſequent.*
Luminis definitio. 268
Lumen gloriæ. 269
de Luna multa. 368. *& ſeq.*
Lunæ plenitudo. 369
Lunæ lumen. ibid.
Lunæ maculæ. 32
Luna hieroglyphicè quid. 371
Lunaticorum conſideratio. 368. *& ſeq.*
Lux. 467
Lux an omnis à Sole. 33
Lux ante Solem. 31. 33
Lux cauſa vitæ, 33
Lucis creatio. 28
Lucis definitio. 265
Lucis diuiſio. ibid.
Lux non eſt ſubſtantia. 266
Lux accidẽs corporale. ibid.
Lycanthropia. 138
Lymphatici. 151

M

Maiz. 232
Magi Marſi. 18. 55
Magorum confutatio. 51
Magorum princeps Zoroaſtres. 50
Magi cibos quoſdam cur interdicant. 50
Mannæ conſideratio. 288 *& ſeq.*

Digitized by Google

ſequent.
Mannæ diuerſitas. 289
Manus conſideratio. 188
Mas perfectior fœmina. 37
Mare fœcundiſſimum. 24
Maris æſtus. 260. *& ſeq.*
Mare cur nõ creſcat. 308. *& ſeq. cur agitetur.* 311. *motus cauſa.* 262. *termini.* *ibid.* 263
Mare Sodomæ. 193
Marcor. 224
Materia prima. 346
Materia immanentiæ & deſinentiæ. 349
Materia mera potentia. 14
Materia ſine forma nec eſt, nec intelligitur. 14
Materia æterna Platoni & Pythagoræ. 8
Materiæ propter formam. 7. *imperfectæ.* *ibid.*
Mathematici Italia pulſi. 176
Mathematicorum vituperatio. *ibid.*
Maturatio. 227
Medicinæ pars Ethica. 375
de Medicina. 378. *& ſeq. & 202*
Medicina eſt neceſſaria. 381. *variæ de Medicina opiniones.* 379
Medicinæ & Iuriſprudentiæ collatio. 392. *& ſeq.*
Medicorum honor. 379
Medicinæ ſubiectum & finis. 388
Medicorum præmia. 380
Melancholicorum genera. 405
Melãcholici cur triſtes. 134
Melancholiæ remedia. 135. *vis.* 139. *ad animi morbos tranſlatio.* 217
Mellis vſus, ortus. 94
Meninx. 332
Mens. 60. *cur dicatur oculus.* 414
Menſtrua. 76. *quibus ſiſtantur.* 77 *fluant.* *ibid.* *& ſequenti. &* 146. *tempus.* 77. *malignitas.* 341
Menſura quid. 353
Mercurius fures facere creditur. 179
Metalla quid. 231
Metallorum generatio. 18
de Metallis. 235. *& ſeq.*
Metallorum genera. *ibid.*
Metallorum miſtio. 239
Metallorum ſol cauſa efficiens. *ibid.*
Meteorologicorum vtilitas. 250.
Mictu quamdiu cauere contingat. 332

Digitized by Google

Michaelis Archangeli pictura. 367
Microscomus. 44
de Mineralibus multa. 235. *& seq.*
Mineralium nomina & genera. *ibid.*
Miraculum ratio. 192
Miraculosa curatio. 199
Monarchia. 364. *translatio.* 366
Montium & collium inaequalitas. 300
Monstra. 161
Morborum atas. 69. *circuitus.* 85. *symptomata* 164. *curandi ratio contagia.* 115. *& seq.*
Morborum superstitiosa curationes. 48
Morbi patrij. 118
Morbi à daemonibus quomodo curandi. 135. *& sequent.*
Morbi diuini. 202
Morbi ex peccatis nascuntur. 385
Moribundi prophetant 170
Mortis necessitas. 64
Morum differentia vnde. 186
Motus contrarij inter qua. 19
Motus celeritas non mutat speciem. 21
Motus animalium duplex. 61
Motus difficultas & facilitas. 66
Mulier propter virum. 35 38. *non ex semine.* 39
Mulier quando concipere desinat. 76. *& seq. excrementosa.* *ibid.*
Mundi exordium scire cur omnes cupiant. 8
de Mundi ortu Philosophorum sententia. 8. *& seq.*
Mundus ex rudi materia. *ibidem.*
Mundi aeterna emanatio *ibidem.*
Mundi creatio per reuelationem habita. 9
Mundus ex nihilo. 14. 20. *an totus in instãti.* 19. 31. *aeternus à parte post.* 9
Mundi ortus probationes. 9. *& sequent.*
Mundum esse ab aeterno contradicit. 11
Mundi partes duplices. 9. 304
Mundi mensura. 157
Mundi necessaria dependentia à quo. 12
Mundi partium diuersitas. 42.

Mundi

Mundi pulchritudo. 257
Mundus iussione factus. 14.15. *eius perfectio. ibidem. ætates.* 12. *firmitas.* 217. *cur non priùs factus.* 16
Mundus intelligibilis. 45
Mundus æternus & factus. 47
Mundus ænigma dicitur. 314. *disputationi datus.* 321
de Mundi fine egregia: 425. *& sequent.*
Mundus nouus. 430
Munditiei vis. 118
Musices vis. 135. *eius in sacris vsus.* 170
Mutationis multiplicis causæ. 176

N

NAbuchodonosoris metamorphosis. 405
Nabuchodonosoris morbus tunc. 406
Nascuntur non fata antiq. opin. 18
Natalitia ex mari orta. 41
Natura nihil frustra. 21
Naturalia in scripturis sacris & miraculis multa. 6. *toto opere.*
Nebulæ. 230. *& seq.*
Necromantia. 181
Netromantiæ confutatio. 190. *& sequent.*
Necromantiæ exemplum in sacris. 153
Necessaria non omnia. 367
Nerui cuius instrumẽta. 332
Nimbi præsagia. 417
Niuis generatio. 242
Nympha virginea. 126
Nomina an effectricia. 48
Nomina ab Adamo imposita. 60
Nominis octauo die imponendi ratio. 97
de Nominum significatione. 48. *& seq.*
Nomina in suis rebus respondeant. 48
Non ens entis principium. 181. 14
Nubes. 230
Nubium numen. 249
Nubium eleuatarũ signum. 419
Nubis & nebulæ differentia. 230
de Numeris & mẽsuris. 355
Nutritio quorum sit. 64. 65
Nutritionis necessitas. 62. *& sequent.*
Nutritio quid. 62. 63

O

OCuli natura. 174
Oculis medentia. 210

Oculorum fabrica. 293
de Oculis multa. 413
Oculus metaphoricè quid. 414
Oculorum vires ad mala inferenda. 343
Oculis medentia. 210
Oineles ortus. 22.
Oliuarum vbertas prædicta, 18.
Oleum quomodo noceat aut prosit vlceribus. 620
Operatio à natura & esse. 12
Ophyasis. 113
Ophthalmiæ contagium. 343
Orbis regiones. 127
Orbis totus habitabilis. 128
Orchis herba. 339
Ordinis resolutiui vtilitas. 8
Organorum consideratio. 180 & sequent.
Orphei cythara. 58

P

PAllij nigri vsus interdictus. 142
Palyngenesia. 216
Panis. 132. & seq.
Paralysi obnoxij. 332
Parsimoniæ vtilitas. 375. & sequent.
Partum iuuantia. 283
Partus multiplicitas. 410. sequent.
Passiones corporum duplices. 105
Pediculorum generatio. 118
Peccatum. 416. & seq.
Peccatorum medela. 436.
cognitio. ibid.
Pelei & Thetidis connubium. 223
Perfectum imperfecto prius. 37
Pestis prænunciationes. 161
Pessimi qui. 436
Phantasmata: 139
Phlegmon. 120
Philosophiæ naturale desiderium. 315
Philosophorum ignorãtia de ortu mundi. 13
Philosophorum de mundi exordio opiniones. 8. & seq.
Philosophorum secta. 315
Philonis de hominis creatione sententia. 145
Physiognomiæ ars. 185
Physingnomiæ consideratio. 184. & seq.
Physica cur ignorentur. 319
Physicorum vtilitas: ibid.
Phrenitis. 278
Phthysis duplex. 203
Pilorum temperamẽtum. 42.
materia. 406
Piscium temperamentum. 42

Piſces an ſub terra. 124
Platonis & veritatis de mundi ortu diſcrimen. 9
Platonici à dæmonibus deluſi. 72
Plantarum generationis modus triplex. 17
de Plantarum ſeminibus quæſtio. 17
Plantis quæ aquæ noceant. 194
Plumarum temperamentum. 42
Pluuiam quæ prænuncient. 164
Pluuiarum cõſideratio. 228 *& ſequent*
Poli mundi. 244
de mundi Polis. 127. *& ſeq.* 244
Portenta. 159. *& ſeq.*
Poſſibile quid. 15
Poſſibile & neceſſarium idem in æternis. *ibid.*
Potentia prior actu. 58
Potentia ſublata tolluntur omnia. 36
Potionum genera multis. 132
Potu quæ vtantur. 42
Præſicæ. 331
Præſentionis ratio. 162. *& ſequent.*
Primum, æternum ſimplex, & vnum à quo mundus. 13
Principia rerum tria. 17. 360
Principium rerum quod optimum. 36
de libro Problematum Ariſt. authoris iudicium. 166
Prodigalitatis contrarium. 394
Prodigalitatis & auaritiæ comparatio. 423
Propheta. 169
Prophetarum ad vaticinandum præparationes. 170
de prouidentia multa. 279. *& ſequent.*
Pruinæ generatio. 242
Pſittacorum regio. 246
Pueri faſcinationi obnoxij. 343
Puerperarum vacuatio 102
Puella quinquemeſtris. 101
Putei. 248
Puteorum æſtus. 313
Putredine orta. 21
Putreſcentiæ Analogæ. 22
Pyrites lapis. 240
Pyromantia. 188
Pythagorica ſymbola. 95
Pythagoricorum dogmatum examen. 352. *& ſeq.*
Pythagoricæ harmoniæ confutatio. 286

Pythonissa. 19 *Ruta vis.* 339.142

Q

Quadragenarij numeri ratio in foetu. 98. *& sequent.*
Qualitates elementorũ forma. 23
Qualitates actiua & passiua. 19
Quantitas discreta & numerus idem. 10
Quaternarij vis. 70

R

Rabiem qua animalia patiantur. 275
Ratio an brutis. 275
Raymundus Lulus. 349
Recidiua malum. 107
Renes minguntur interdum. 203
Repletionis mala. 376
Resolutio. 220
Resurrectionis probatio. 429
Resuscitatus ab Elyseo. 194. *& equent.*
Roma auis clamore seruata. 161
Rubeus color sanguinem mouet. 408. *feras incitat. ibid. & sequent.*

S

Sacri libri cur scripti. 5
de Sacris libris antiquorum iudicium. ibid.
eorum vtilitas. 6
Salicis semen. 18
Salis vsus in sacris. 90. *& sequent.*
Sal cur terris aspergatur. 192
Sal hieroglyphicè quid. 194
Sal cuius rei symbolum. 94
Salis pactum. 94
de Sale copiosè. 400. *& seq.*
Saliua vis contra venenata. 342
Salsugo. 193
Samuel an verè suscitatus. 190
Sanguis non est pars viuentis. 59
Sanguis alimentum est. ibid.
natura frigidus calorem seruat. ibid.
Sanguine abundatia. 76
Sanguinis differentia. 61
Sanguinis & animæ sympathia. 61, *contactus. ibid.*
Sanguinis intuitus quibus noceat. 407
Sapiẽtia ab æterno. 44. *quid.* 278. *quis eius capax. ib.*
Saporum contrarietas. 395
Sara sterilitas. 76

Sarcoſis vteri. 126
Satyrion orchis. 338
Saulis morbus. 143
de Scientia opiniones. 318
eius appetitus. 319
Scientia naturalium an neceſſaria. 5
Scibile quid. 15
Scire reminiſci Platoni. 9
Scabies. 107. *remedia.* 105
Scripturæ inuentio. 53
Scyphus auguratorius. 158
Semen quodammodo omnia. 80.
Seminis differentia. 85. *vis ibidem ex quo & quomodo* 223.
de Semine quid Pythagoras. 35
Seminalis vis in lacryma plantis. 18
Senes calefaciendi ratio. 144
Senes cur comprimant labia introrſum. 330
Senectutis deſcriptio, & eius excellens declaratio. 327 *& ſeq.*
Senſus an ſine mente. 274. *& ſequent.*
Senſus ad ſtellas accommodatior. 71
Senſus eſt præſentium. 279
Senſus ſenſilis, & organi communio. 326
Senſus cuſtodes corporis. 328
Senſus an ſine motu 403. *& ſequent.*
Senſus & motus ab eodem 404.
Septenarij ratio in vita. 97 121
Sermo quomodo naturalis 52
Sermonis & ſcripturæ comparatio. 53
Serenitatis præſagium. 417
Serpentis aſtutia. 50
Serui peccatores. 216
Seſeli herba. 283
Sodomæ interitus. 366
Socrates. 315
Siccitas. 40
Simultatum contrarietas quomodo ad vnum reuocetur. 395
Somniorum interpretatio 164
Somni vtilitates. 82
Somniabundi. 168
Sol cur nõ primus creatus. 31
Sol an calidus. 129
de Sole multa. 129. *& ſeq.* 174
Solis lux quouſque pertingat 33
Solis acceſſus & receſſus.

128. circuitiones. 306. & sequent.
Sol Beatorum. 33
Solstitia. 128
Solicitudo vitanda. 373
Sophistæ Aegyptij de morte sententia. 96
Sortium consideratio. 161. & sequent.
Spado. 124.
Specilli quando vitandi. 83
Spiritualis substantiæ creatio. 46
Spiritualium consideratio. 123. & seq.
Spirituum natura. 174
Spiritus pro dono. 123
Spiritus duplices. 408
Sphæra recta & obliqua. 246
Spinalis medulla. 331
Squammarum temperamentum. 42
Stellarũ nomine Angeli. 182
Stella nulla de nono. 32
Stella anni. ibid.
Stranguria. 332
Struthiocameli natura. 283
Stulti serui. 210
Substantia quomodo fiat. 16
Succi quatuor 119. quomodo nutriant. 60
Surdi ex vehementi sonitu. 287
Surdi loqui docti. 53
Sus. 96
Suum differentia. 96
Sibillæ. 151
Sylvæ ingentis ortus inusitatus. 18
Syncope. 195

T

TAbulārum plumbearum vsus. 241
Tagus aurifer. 238
Thaletis prædictio. 181
Thimi semen. 18
Theologiæ & Iurisprudentiæ comparatio. 391
Theriaca. 395
Thlibæ. 124
Tapsia. 66
Temperantia & intemperãtia circa quæ. 433. & seq.
Temperies quid & quorum causa. 187
Temperies multiplex. 317
Tempestas. 244
Tempestas à meridie oritur. 249
Tempus quid. 30
Tenarcus lapis. 317
Tepidorum natura. 430. & seq.
Tepidi metaphoricè qui. 432
Ternarij profectio. 70
Terræ bases. 258

Digitized by Google

Terræ magnitudo. 354
Terræ vacuitas. 27. *globus.* 124
Terra cava. 30. *ſolidior in centro ibid. cur partim latens, partim detecta.* 232. *ſubmergenda tota* 233. *immobilis.* 298. *& ſeq.*
cur Terra à mari non obruitur. 259
Terræ & aquæ conſideratio. 235. *& ſeq.*
Terræmotus prædictus. 161
Teſtes. 85
Tonitrui conſideratio. 241. *& ſequent.*
de Tonitrui cauſis. *ibid.*
Triſtitia. 372

V

VAcuũ vulgo quod. 226
Vaticinia unde. 139
de Vaticiniis multa. 147. *& ſequent.*
Vena azygos. 396
Venerei motus unde. 74
Ventorum materia. 235
de Ventis multa. 245. *& ſeq.*
de Ventorum naturis. 618
de Ventorum temperie. 247
Verbum omnium Idea. 44
Veſica 498. *carentia.* 42. *habentia.* *ibid.*
Veſtium infectio. 116. *putredo.* 118. *uſus.* 143
Via lactea. 32
Vini ortus. 20
de Vino multa. 132. *& ſeq.*
Vinum cur latificat. 134
Vini natura. 133
Vini robur. 145
Vinum ſenibus interdicitur 145
Vinum ulceribus aptũ. 619
Vir ante fœminã quare. 36
Vir eſt gloria Dei. 39
Viragines. 77
Virginis exploranda ratio. 125
Virginis aperiẽda ratio. 126
de Virginitate multa. 125. *& ſequent.*
Virtus infinita incommunicabilis creaturæ. 47
Vera virtus unde. 416
Vita quomodo in sãguine. 60
Vitæ longitudo. 189. *productio.* 69
Vitalis fãcultas in primo principio generationis à quo. 34. *ubi.* 61
Viteligo 105. *à lepra differentia.* 112
Vitia duo an uni virtuti contraria. 394 *& ſeq.*
Vinentium conſumptio. 65

Vlcerũ exacerbationis cauſa & tempus. 84. 85. *locus.* 111. *malignitas.* 20. *curatio.* 200
Vlcera quid deſiderent. *ibid.* *an oleo vngenda.* 620. 627
Vlmi ſemen. 18
Vmbilici & hepatis prima formatio. 34
Vnguinum materia. 406
Vnitatis perfectio. 104. 225
Vocum ſignificatio. 54
Volatilia aquea. 40. *& ſequent.*
Voluntas duplex. 213
Voluntatis libertas. *ibid.*
Vomitus vtilitas. 378
Vomitum incitantia. 430. *& ſequent.*
Vrbs intelligibilis Philonis 45. 46. *eius reprobatio.*
Vteri geſtationis exacta conſideratio. 409. *& ſeq.*
Vulnerum dolores tertio die grauiſſimi. 83

FINIS.

Digitized by Google

SIMILITVDINVM AC PARABOLARVM QVÆ IN BIBLIIS EX HERBIS ATQVE

Arboribus deſumuntur dilucida explicatio : In qua narratione ſingula loca explanantur, quibus Prophetæ, obſeruata ſtirpium naturâ, conciones ſuas illuſtrant, diuináque oracula fulciunt.

LEVINO LEMNIO SACRARVM Literarum ſtudioſo, auctore.

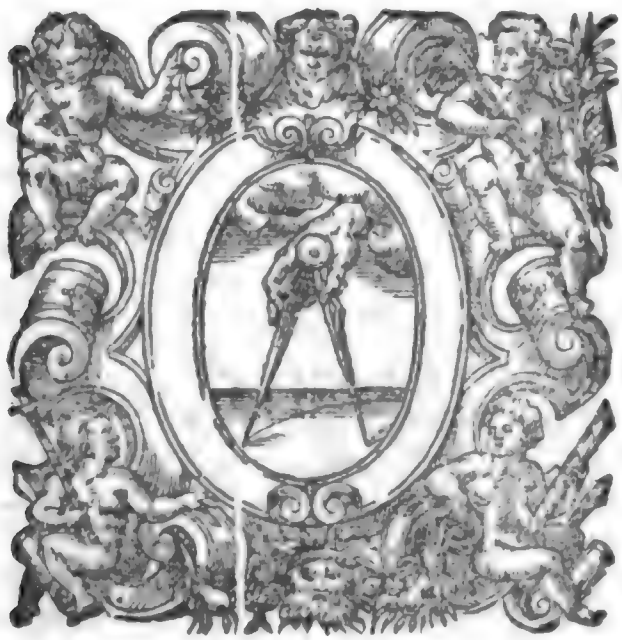

LVGDVNI,

Apud ANTONIVM SOVBRON.

M. DC. XXII.

Digitized by Google

PASCHASII OENII HEICRVCINI IN AVTHORIS ET OPERIS COMmendationem Carmen.

VEnturo quotquot Medicus clariſſimus æuo
Sacrauit, Genium conſtat habere libros.
Hic tamen imprimis docti ſuffragia coetus
Promeritus, nullo fine ſuperſtes erit.
Res magnas, res difficiles, res denique ſacras
Eruit eximium candide lector opus.
Author enim ſylluas inter reptando ſalubres,
Coeleſtis Sophiæ largiter hauſit aquas.
Quando vel arboribus, vel humi ſerpentibus herbis
Acceſſit priſco tempore tantus bonos?
Ecquis crediderit ſacri tot myſtica Verbi,
Clauſa ſub extremo cortice ſenſa tegi?
Si non aſſiduo diuinæ Pallados vſu
Lemnius occultas explicuiſſet opes.
Nullos inuoluet poſthac Labyrinthicus error
Flexibus ambiguis, multiplicique via.
Seu per odorato veſtitos gramine colles,
Seu per frondoſum te iuuat ire nemus:
Non ſecus, ac Theſeus Ariadnes fila ſequutus,
Quò te cunque feres, hoc duce tutus eris.
Si iucunda igitur, ſi quaris idonea vita,
Hànc propera in ſyluam ferre ſubinde gradum.
Fatidicæ ſtirpes, pleno quaſi Copia cornu,
Paſcendis animis pabula læta dabum.

EXIMIO SVMMÆQVE VIRTVTIS DIGNITATIS VIRO D. THOmæ Thieldio Diui Bernardi in confiniis Antuerpianis ad Schaldam, Antiſtiti cum primis reuerendo, Leuinus Lemnius Medicus Zirizæus ſacrarum literarum ſtudioſis S. P. D.

QVM mihi nuper ampliſsimè depredicaret virtutis tuæ decus, & mẽtis præſtantiam, Antiſtes ſpectatiſsime, Iacobus Suſius, vir, præter antiquæ nobilitatis inſignia, omni diſciplinarum genere exculiſsimus: coepit illico animus noſter in tui nominis amorem ac venerationem incitari. Quis enim erga illum non afficiatur, qui in pacificandis optimatum diſsidijs, in dirimendis ſopiendiſque controuerſiis hereditarijs, de fundis ac ſuburbanis prædiis ſingulari pollet dexteritate ac prudentia? Quis non vnicè illũ diligat, veneretur, ſuſpiciat, qui inſtitutis erectiſque aliquot palæſtris literarijs, artes ingenuas ac liberales diſciplinas fouere non deſinat? qui rebus tam exulceratis, tantiſque opinionum diſsidiis diſtractis ac diuulſis ſana conſilia adhibere curat, ac propoſitis præmijs, doctos quoſque ad concionandi munus exſtimulare, quo ſamelica ac diſſipata multitudo ſalutaris doctrinæ pabulo ſaturetur, meniéſque aridæ ac ſiticuloſæ verbi Dei irrigatione reuiviſcant ac reficiantur. Nullum profectò excogitari poteſt opus, quod plus ſolidæ laudis promereatur, & quod humano generi ſit vtilius, magiſque frugiferum aut ſalutare. Quocirca excogitatum eſt à me argumentum, vir præſtantiſsime, tuæ dignitati aptum, tuoque tam ſalutari inſtituto accommodũ quo omnibus innoteſcat laudatiſsimus tuus iſte conatus, ac longe latéque propagetur nominis tui honos, tuoque exemplo complures

complures ad illustrandam fouendamque religionem Christianam, ac sincerum Dei cultum stabiliendum exstimulẽtur. Eo autem magis gratum accepiũque Amplitudini tuæ munusculũ hoc literarium fore confido, quod tale quiddã à nullo hactenus tractatum sit, cuiusque rei narratio non minus habeat utilitatis quã oblectamenti. Tametsi non defuturos ominor, qui vbi conspexerint Medicũ tractare argumẽtum Theologicum, confestim exclament, Ne sutor vltra crepidam, tum id, Quã quisque norit artẽ, in hac se exerceat.

Quod Medicorum est,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri. Flora. l. 2. Epist. 1.

Verùm hæ voces non sunt tanti, vt ab harum rerum tractatione me deterreant, quum par sit vt omnes qui Christo nomẽ dederunt, ea consectẽtur quæ maxime salutaria sunt illiúsque doctrinam cumprimis illustrent. Quod præter alios spectasse obseruo virum illustrem Ioachimum Hopperum Iurisconsultum, Hispaniarum Regi Philippo à consiliis secretioribus, in enarrando Decalogo. Quamobrem non decet id mihi fraudi esse, quum sacrosancta religio à Regibus etiam atque magnatibus (quorum plerique non semper res prophanas tractant) exculta sit ac propagata, diuinóque afflatu in commentarios redacta. Documento sunt Abrahamus, Isaac, Iacob, Moses, Dauid, Solomon, Esdras à quibus primùm profluxit ac dimanauit cultus & doctrina coelestis, ac cùm scripto, tùm viua voce posteris per manus tradita. Eo autem minus vellicari aut arrodi meretur nostra hæc lucubratio, quòd pro dimidia parte sit professionis Medicæ. Siquidem ad Medicum potissimè spectat herbarum tractatio, etsi quæ ex his sumitur Metaphora, Similitudo, Exemplum, Comparatio, non alienum est ab eius professione dilucidè ea explicare. Quum autem professores sacri minus fere exercitati esse soleant in herbarum cognitione, ac vix vulgatas passimque obuias herbas cognitas, perspectásque habeãt, fieri nequit vt omnia exactè

atque ad amuſsim perſpiciant aut interpretentur, ſuáque dignitate ſingula exornent, deſtituti notitia ſtirpiũ, aut minùs explorata earum natura. Quocirca boni cõſulet aquus rerum æſtimator noſtram hanc qualẽcunque induſtriam, cum ea tractem quæ magna ex parte ad Medicum ſpectãt, quem naturæ inueſtigatio, cui ſedulo incumbit, ad contemplandas etiam res diuinas erigit, ad Opificis notitiam eiúſque amorem atque admirationem inflammet. Spero autem candidum Lectorem minus alienum futurum erga opuſculi huius autorem, vbi eius guſtu ſe expleuerit, ac nonnihil fructus ac commodi ex illius lectione conceperit. Hac enim commendatione Genium conſequi libri ſolent, ac plauſibiles eſſe, ſummáque auiditate à ſtudioſis expeti, præſertim vbi viri alicuius excellentis patrocinio in lucem prodeunt. Quæ res hoc apud me effecit, Antiſtes cumprimis obſeruande, vt paſſus ſim hoc noſtrum commentariolum tuis auſpiciis tuique nominis fauore in vulgus efferri, multorúmque iudiciis ac cenſuris ſubiici. quod vnum nonnunquam viros quã libet eruditos ad lucubrationum ſuarum editionem retardare ſolet ac remorari. Quis eſt enim ea dicendi peritia imbutus, eaque rerum cognitione inſtructus, vt cenſores paſſim tam rigidos Ariſtarchos, tam oculatos non pertimeſcat ac reformidet aut quis ſua ſcripta omnibus approbare, omnique ex parte calumniam abs ſe depellere poſſe confidat? præſertim in argumento quod detegit vitia, errorésque hominum qui fere ſalutaria monita reſpuunt, eóſque aut odio proſequuntur, aut vellicant, qui illis ad virtutem, ad decus, ad probitatem, ad ſinceram religionem ſunt incitamento. Quod ipſum nuſquam non deplorãt ſacri vates iis locis quæ illuſtranda ſuſcepi, qui in eo toti ſunt, omnẽque ſuam operam atque induſtriã conferunt, vt cum omnes, tum illos potiſsimè officij ſui commonefaciant qui Eccleſiaſtico munere funguntur, ac diuinis miniſteriis ſunt addicti, quo ſubditis abſolutum virtutis ac pietatis exẽplar exprimant, ſummoque ſtudio

Digitized by Google

dio enitantur,ac rationem ineant, quæ collapſa atque inclinatæ Religioni medelam adferre queant, eãque erigere atque inſtaurare. Illorum enim intereſt, ac munus delegatum expoſcit,vt deuias balantéſque ac diſſipatas oues ad Chriſti ouile dirigãt, atque ad ſaluberrimæ cœleſtis doctrinæ paſcua reducant,vt egenis ac calamitoſis,omníque præſidio deſtitutis ſubueniant, atque illis aliquid ſolatij,nõnihil ſubſidij adferant,vt ingenuos ac bonæ indolis adoleſcẽtes,in quibus elucet ac ſe profert aliquod viuidæ erectæque ac generoſæ mentis indicium,liberalibus diſciplinis inſtitui curent, quo aliquandoPatriæ vſui ſint atque ornamento:vt virgũculis maturis ac coniugio aptis dotem conferant,ne quà pudicitiam expugnari contingat,ac publice vt mercenarias proſtitui.Hac enim rationeobtinebimus ne paſſim tot exiſtãt validi errones ac graſſatores nocturni qui aliena inuadant ac depradentur,nec tot contaminatæ integritatis puellæ,quæ in luſtris ac fornicibus extra legitimamvitæ ſocietatem,corporis ſui vſum omnibus promiſcue concedunt. Quod dedecus fœdáque vitæ conſuetudo ne inter Chriſtianos inoleſceret, in fragilem illum ſexum ſua beneficia ac munificentiam liberaliter contulerunt veteres illi Eccleſiæ proceres,qui quod cæteris virtute morúmque integritate præluce-rent, ac ſubditorum vſibus commodíſque ſedulo proſpicerent, Epiſcopi,præſules,Antiſtites vocabantur.atque à paterno pióque affectu ac propenſione in gregem ſuæ fidei ac tutelæ commiſſum, Abbates ac Coenobiarchæ;ſic vt dignitati & honori ſollicitudo & cura cõiuncta eſſet.Conſopiebãt illi tumultus ac diſſidia quæ in magnũ Reipublicæ detrimẽtum erant euaſura,refarſerunt laceratam ac diuulſam ciuium ac popularium concordiam,omniáque reddiderũt trãquilla ac pacata:mitigabant Regum ac Principum irritatos animos, qui ſiniſtris parúmque auſpicatis nonnullorũ conſiliis inflammati,grauiora quam pro æquitate,onera ſubditis inferre meditabantur. Quale exemplum editum eſt in Roboam Salomonis filio,qui cum in paternam hæreditatem

ſcitus atque inauguratus imperio, iuuenum potius quam ſuum conſilio acquieſceret. florentiſſimum regnum abs ſe diuulſum alienauit. His ac pleriſque aliis præclaris virtutibus enituere veteris Eccleſiæ miniſtri, atque iis ſe potiſſimum exercuerunt in quibus ſitus eſt præcipuus Chriſtianæ fructus, totiúſque pietatis ac religionis ſumma conſiſtit,

Cap. 1. *vt Iacobus Apoſtolus palam teſtatur. Nam erigere operoſa palatia, magniſque ſumptibus extruere porticus, pauimenta, xyſtos, ambulacra, periſtylia, conuiuari lautius, ac magnifico ſplendidóque ferculorum apparatu, aut denique exquiſito cultu opes profundere, ſubleuandis tenuioribus deſtinatas, alienum prorſus eſſe decet ab illorum conditione, natura, moribus, quorum profeſſio atque inſtitutum frugalitatem ac moderatum rerum vſum exigit, ab omni luxu, pompa faſtu, ambitione, ſtrepitu, aliáque mundana oſtentatione remotum. Hæc vir humaniſſime libere quidem, at amanter ac ſincero affectu à me amplificata ſunt, quò plerique exſtimulentur, vt ſpartam ſuam exornent, ſuamque minam aut talentum auctione conduplicent, illi inquam, qui in clariſſima luce hominum verſantur, ac velut in totius orbis theatro conſtituti omnium ora atque oculos in ſe conuertunt. Sic enim futurum confido, vt qui nunc multorum animos abs ſe habent auerſos atque alienatos, ſibi magna veneratione ac reuerentia deuotos deuinctóſque experiantur. Eſt enim virtus vitæque integritas fauoris ac beneuolentiæ, totiúſque humanæ ſocietatis conciliatrix. Qua de re cum nuper in amoeniſſimo tuo receſſu ſeriò ſimus philoſophati, præſente clariſſimo ac Senatorij ordinis viro Nicolao de Voocht Iuriſperitiſſimo, ac multa vtrinque citróque*

Honor virtutis præmium. *agitata ſint, non viſum eſt operæpretium diutius huic argumento inhærere. Deus Optim. Maxim. cui, Chriſti fiducia vota precéſque noſtras deferimus, te diu nobis ſeruet incolumem, ac tuos conatus promoueat, magnáque incrementa ac progreſſus conferat. Ziriczææ ex Muſæo noſtro Nonis Maij. Anno M. D. LXVI.*

Digitized by Google

AMPLISSIMOS REGES AC SACRATISSIMOS VATES HERBARVM

cognitione exactè fuisse imbutos, desumptæ ab iis tot Metaphoræ ac Parabolæ declarant: quæ hîc spectandæ exhibentur.

CAPVT I.

PRÆSTANTISSIMOS Reges ac magnanimos illustréſque Heroas in ipſo etiam armorum ſtrepitu tumultúque bellico, ſtudioſè olim excoluiſſe rem Herbariam, ac ſtirpiũ cognitione cum primis fuiſſe delectatos, præter veterum hiſtorias, Bibliorũ codices abundè teſtantur. Cum enim harum rerum inueſtigatio amœniſſima varietate exornata ſit, nec minus habeat vtilitatis, quàm oblectamenti, non viſum eſt Regum amplitudini, nec Imperatoriæ maieſtati indecorum, huiuſmodi occupationib. diſtineri, præſertim vbi ab vrgentiſſimis negotiis, ac functionibus publicis reſpirare, atque aliquid ſibi laxamenti impetrare licuit. Hac enim cùm animi, tùm corporis cultura non minùs celebris facta eſt illorum memoria, non minùs illuſtratus nominis ſplendor & magnificentia quàm rebus aliis præclarè geſtis, aut hoſtib. vel ſubactis, vel ad internecionem deletis. Sic Mithridates Ponti, atque vndeuiginti regnorum Rex propter exquiſitam herbarum notitiam, & ſingulare antidoton contra venena morbóſque omnes contagioſos præſentaneum, illius nomine inſignitum immortale nomen eſt conſequutus. Lyſimachus Eupator, Gentis Illiricorum rex

Reges herbarum cultores.

Artemisia Mausoli Cariæ regis vxor, multique alij, præter belli gloriam, herbarum cognitione illustres sunt. Marcus Curius Imperator Romanus post deuictum Pyrrhum Epirotharũ regem, Lucius Cincinnatus. Marcus Valerius Coruinus plantarum amœnitate allecti procul à strepitu & ambitione ciuili ruri consenuerunt. Salomon verò regum amplissimus, qui præter immensas opes eam consecutus est à Deo Optim. Maxim. sapientiam, ac rerum cognitionem, vt nullus regum illi sit cõparandus, in herbarum notitia mirificè excultus, exactéque versatus legitur ac disseruisse non solum de piscibus, alitibus, quadrupedibus, astris, sed de arboribus etiam & stirpibus à cedro Libani vsque ad Hissopum qui egreditur è pariete, hoc est, à minutissima herba ad procerimas, celsissimásque arbores vsque, omnia habuisse cognita & explorata. Sunt præter Salomonem proceres aliquot vatésque Hebræi, qui passim vaticiniis suis herbarum nomina effectúsque interserunt, ac comparationes ex iis mutuantur. Cum enim stirpes aliæ aliis rebus adhiberi soleant, ac nonnullæ alimenti vsum præbeant, aliæ medicamenti, pleræque vtrumque, nonnullæ noxiæ sint ac naturæ infestæ, aliæ salutares morbísque expugnandis accommodæ: ex iis Prophetæ appositissimas similitudines, scitásque & concinnas comparationes desumunt, quibus conciones exornant, ac fidem narrationi adstruunt. Cum autem multa sint in humanioribus disciplinis ac politioribus literis, totáque philosophia humana quæ hominum animos affatim oblectant, illorúmque mentes exemplis ac morum integritate imbuunt, tum nulla ad hæc perficienda maiorem vim atque efficaciam obtinent, quam ea quæ sacri vates, quorum nemo non diuinitus afflatus, concionibus adhibent, adeò vt quiuis vel in naturæ operibus vel diuinis contemplationibus mediocriter exercitatus, facilè perspexerit quàm non sit sterilis & ieiuna illorum narratio, quàm non prorsus infœcunda illorum doctrina, sed vtilis, salutaris, fructuosa. Si quidem scriptura sacra à cœlesti patre diuini Spiritus afflatu promanans, mentes hominum suauissimo pabulo pastúque salutari reficit. Quod ipsum Dauid rex indicat, desumpta peramœna similitudine à viridante floridóque prato ac saluberrimis aquis, quibus armenta maximè pinguescunt & saginantur. *Dominus regit me, nihil mihi deerit in loco pascuæ vbi me constituit, super aquas refectionis.* Sic cum sibi gratularetur ac plauderet, quòd Dei munere in diuidenda hæreditate, vberrima pecora, solúmque ac fundum maximè fœcundum sortitus esset, *Funes*, inquit, *ceciderunt mihi in præclaris.* Solebant enim olim funibus extentis metiri iugera, suósq,

ſuóſque limites cuiq; aſſignare ac partiri prata: quod apud nos nunc decempeda perficitur. Huius generis cùm innumera exempla in veteri nouóque inſtrumento ſe proferant, non ſolùm in vulgato vitæ vſu & conſuetudine, ſed ex natura rerum quæ nihil non ſuppeditat, de prompta operæ pretium viſum eſt iſta eruere, atque auido lectori ſpectanda exhibere, quo illi innoteſcat, quantus ſcientiæ ac ſapientiæ theſaurus reconditus ſit in arcanis literis, quæ non tàm dulcia, quàm ſalutaria hominibus proferunt. Nec ſanè quiſquam ex vllis Philoſophorum aut Rhetorum Poëtarúmque ſcriptis tam vberem & copioſam doctrinæ frugem, tam ſalutare animæ mentiſque pabulum eſt perceptuirus, quàm ex vbertimo atque inexhauſto Diuinitatis fonte, illorúmque oraculis quæ diuino adflatu ſunt prodita. Quod ſi cui libeat attentè conſiderare atque intimè excutere diuina eloquia, quantáque vſi ſint ſapientia qui tam ſalutaria documenta nobis prodiderunt, mentémque ac voluntatem Dei mortalibus indicant, dilucidè perſpecturus eſt, quid diuina prophanis præſtent, & quàm ſint res æternæ ac ſolidæ caducis ac momentaneis præſtantiores. Sacros verò vates præter exactam diuinitatis cognitionem in naturæ reb. exquiſitè verſatos nec vllius diſciplinæ fuiſſe rudes, vel illud argumento eſt, quòd ex intimis atque arcanis naturæ ſimilitudines & comparationes deſumant, denique ab animantibus, herbis, arboribus, elementis, igni, terra, aquis, aëre, fluminibus, riuulis, fontibus, ciſternis, Oceano, aſtris, gemmis, lapidibus, à fulmine, pluuia rore, æſtu, frigore flatibus, grandine, niue, gelu, glacie, à ſatis & ſemente, à ſale, à fermento, à ſagena, verriculo, naſſa, retibus, ab humoribus qui corpori humano ſubſunt, vel ab eo promanant, ſanguine, lacte, ſemine menſtruis, à parturiente & partu, à ſcoria, ferro, auro, argento, aliiſque innumeris Tropos ac figuratas elocutiones, Metaphoras ſeu Tranſlationes, parabolas, collationes, exempla, Schemata, hoc eſt, ornamenta verborum & Sententiarum & quæquo ſi aliquo geſtu orationem illuſtrant, narrationibus ſuis accommodant, quibus multum lucis atque intelligentiæ, plurimũ dignitatis ac ſplendoris concionib. adferunt, mentéſque ac animos ſocordes atque oſcitantes, ſuique oblitos ad veritatis cognitionem incitant atque inflammant: improbos adducta ex iis rebus ſimilitudine, à maleficiis deterrent, atque ad virtutem, ad ſolidam fœlicitatem, ad Dei metum & fiduciam extimulant, illiſque, omni adhibita induſtria, diuinitatis notitiam infigunt: probos verò & qui vitæ integritatem conſectantur, ſtabiliunt, vtque perſeuerent atque in ſuſcepto negotio perſiſtant, ſeduló

Sacra prophanis potiora.

Prophetæ omniũ rerũ cognitione inſtructi.

Deus blãdimentis allicit. 1. Theſſ. 5.

exhortantur: obiter, quod & Paulus præcipit, inordinatos, intractabiles incompositos officij sui commonefaciunt, ac salubri placidáque monitione increpant: pusillanimos & mœrentes solantur, imbeciles ac labantes fulciunt: collapsos erigũt: lenitate & clementia vtuntur erga omnes, lenti ad iram, ad vindictam ac violentiam tardi, medentur iuxta Esaiæ ac Christi vaticinium contritis fractisque mentibus atque animis dejectis, mœstis, afflictis salutarem medelam adhibent: prædicant captiuis remissionem & indulgentiam, obcæcatis visum: ita vt diuinæ lucis efficiantur capaces, calamitosis solatium, vinctis ac diaboli tyrannide oppressis relaxationem ac libertatem; áque omnia elegantissimis parabolis & collationib. in suis passim scripris perficiunt. Cum autem nemo non prophetarum, inter quos multi regia maiestate existunt, harum rerum specimen exhibeat, atque etiam Iesus Christus quique eius nomine apostolicæ legationis munere funguntur, in eodem doctrinæ genere versentur: operæ pretium me facturum sum arbitratus, si obiter commonstrem quanta sit eruditio, quam recondita sapientia, quæ rerum cognitio ac naturæ inuestigatio, quantus ardor propagandæ religionis, atque expulsa omni superstitione & idololatria proferendi cultus diuini in iis hominibus qui diuino spiritu cœlestique afflatu imbuti tam salutaria nobis prodiderunt. accita ad orationis decus & ornamentum vniuersa rerum natura: quod ipsum patefacere iam meditor.

Esaiæ 61. Luc. 4.

DE CONDITIONE ET NATVRA Mandragoræ, quam à Lia Sorore eblandita est Rachel.

CAPVT II.

INTER herbas virentes ac floridas, quarum innumeras naturæ ac rerum omnium conditor Deus in vsum hominum è terra produxit, Mandragora non infimum locum obtinet, nec prorsus ignobilis est. Cuius cum in sacris Bibliis extet mentio atque in deliciis habita sit in edendique vsum expetita: de hac instituti argumẽti sumetur exordium Constituuntur huius stirpis duæ species: quarum vna est foliis lactucæ æmulis, sed angustioribus, saturati vmbrosique viroris. Pomum verò emergit è centro imóque stirpis meditullio, quod herbaceo stilo incumbit, auellanæ nucis, nonnun-

Gen 1.

Mandragoræ duæ species.

Digitized by Google

nonnunquam iuglandis aut caſtaneæ magnitudine. Hæc ſpecies fœminæ nomine inſignitur. Mas verò ſpecioſa magnáque foliorum amplitudine ac pompa luxuriat, lacteo vitore perpolita. Pomũ verò quod ex paſſis patuliſque quaquauerſum foliis è media ſtirpe prodit orbiculatum ac circinatæ rotũditatis, oui gallinacei vitello aut luteo prorſus affine eſt, odore, nõ ſine grauitate quadam ſoporata, iucundo, radice craſſa, piloſáque ac bifida, atque in humanæ coxendicis aut cruris formam bifurcata. Qua occaſione circumforanei quidam impoſtores ex huius & brioniæ radice imagunculas confingunt humana ſpecie, atque vtrumque ſexum emoliuntur, ac credulæ turbæ perſuadent ea forma ac ſpecie è terra enatas. Nonnulli ſeriò prædicant vitalem fuiſſe ſubterraneum hunc fœtum. atque ex locis quibuſdam funeſtis eruiſſe, quibus ſupplicio affici ſolent ſontes ac facinoroſi, qua perſuaſione rudi atque imperitæ plebi imponunt. atque huiuſmodi impoſtura argento illos emungunt. Belgæ Mandragoræ poma *Deolappelen* vocant, quo nomine & radicem deſignant, quod mentem amatorio quodam faſcino in errorem pertrahant, & quodam modo incantent. Huius pomi fuiſſe auidam Rachaëlem, ſummóque eius deſiderio occupatam ſacri codices referunt. Cum enim triticeę meſſis tempore Ruben in rus digreſſus. Liæ matri attuliſſet Mandragoras, Rachel ſterilis ac ſororiæ fœcunditatis æmula, eas ſibi concedi offerrique poſtulauit. Lia exaſperata importuna interpellatione, poma illi denegauit: tandem ſopita altercatione hac lege ac conditione res tranſacta eſt, vt Lia ſubſequente nocte mariti concubitu frueretur (nam id alternis vicibus, duabus ſororibus vni marito dedicatis perfici ſolet) Rachel verò potiretur Mandragoris. quas ea mente atque animi intentione à ſorore eblandita creditur, quò amabili ac gratioſo cum patriarcha Iacobo congreſſu, eſu illius pomi, conceptui effici poſſet idonea. Cum enim inuidia in ſororem pernota ſterilitatis probrum à ſe depellere atque amoliri cuperet, expoſtulauit cum marito, quòd ſterilis degeret, cum ſoror numeroſa prole ferax eſſet & fœcunda. Iacobus indignatus ſe perfunctum maritali munere profiteretur, ipsũque nec culpari poſſe nec ignauiæ argui. cæterũ fœcunditatem ac cõceptum Dei donum eſſe, illiúſque arbitrio negotium iſtud perfici. Cæterùm an Mandragora fœtificandi vim mulieribus conferat, atque vtero retinendi ſeminis efficaciam conciliet, in dubium vocari poſſet. Cum enim ſoporifero effectu prædita ſit, & impensè frigida, hæc qualitas ad tale quiddam præſtandum prorſus inefficax cenſeri ſolet & inidonea.

Pomum Mandragoræ blãdimẽtum amoris. Gen. 30.

Quod tamen ita dilui posse video, vt in frigidis humidisque regionibus, atque in vtero humecto & algido tale quiddam perficere nequeat, sed in torrido æstuantique & exusto. Sic in Africa, Hispania, Iudæa, Mauritania, Numidia, Ægypto, in quibus ferè regionibus mulieres aduſtos arentésque habent vteros ac feruidos, tum squallidos ac strigosos: non incommodè hoc pomum adhiberi posse crediderim. Si quidem eius esu corpus ad temperiem reduci posse existimo: cum post amplexum & congressum maritalem soluto in somnum corpore, vterus retinendi vim seminis asciscat, nec id in fumos ac fuliginem euanescat, vt in calido atque æstuante vtero assolet, in quo vtriusque semina minùs coalescunt aut vniuntur, sublata omni posteritatis spe. quod multis vsu veniſſe obseruaui etiam in Belgica, quæ ob plus satis calidam vteri intemperiem effœtæ extiterunt, tametsi mariti sedulò illis suam operam præstarent, suóque officio alacriter fungerentur: quin & viri ex frequenti illorum concubitu aliquando pudendarum partium vitia contrahunt à salsuginosa atque acri mordacique vligine, quæ genitali virus infert ac contagione inficit. Huiusmodi mulieribus quæ fere sunt indomitæ libidinis ob ignitos vrentésque locos, poma Mandragoræ inoffensè, imo magno commodo exhiberi possunt, cum pepones, cucumeres, cucurbitæ, melones, portulaca, lactuca, solanum, aliáque refrigerantia, quibus intensus ille feruor ac vitiosa vteri qualitas retunditur, & quò minus concumbenti deleteria sit, cohibetur. Scio equidem multa esse stirpium genera apud Belgas & Septentrioni obuersas regiones quibus cum subsit noxia vis & pernicioſa, valetudinem deteriorem efficiunt ac depopulantur, nisi illorum effectus in destruenda naturæ temperie coërceatur. Sic omnes herbæ quæ frigida qualitate imbutæ sunt, pipere, zinzibere, & grano paradisi, quod nonnulli inter species cardamomi statuunt, conduntur, quibus refrenatur illarum malitia, & obtunditur hebescitque ferocia. Sic fungi, boleti, tubera, aliáque excrementa terræ Italis ac Transalpinis innoxia sunt: Cisalpinis verò ac Belgis nocentissima ac venenata nisi condimentis calorificis mitigetur venenosa illorum qualitas. adde quòd in calidis regionibus, quæque Sole affatim illustrantur, & incalescunt, omnia meliùs matureſcunt. quæ vis efficit vt illa fercula vt pote libidinis incitamenta à delicatis ac ganeonibus in deliciis habita, atque in excitãdæ tentignis vsũ expetita, minus incõmodi corporibus inferãt. Cæterũ Mandragoram odoris fragrantia ac suauitate recreasse olim Hebræos, Epithalamiũ siue Cãticũ Salomonis indicat, sic vt existimem in

Iudæa

Digitized by Google

Iudæa illam in ratione expetitam, ac manibus contractari ſolitam, quòd ſuaui quodam odore imbuta ſit non ſine vi ſomnifica & ſoporoſa, quæ laſſos & languidos recreat: vt ferè eſſe ſolent qui amoribus dediti ſunt, aut aliquem depereũt, tanquam amatorio philtro incantari. Mihi verò quid de Mãdragora accidit, obiter enarrabo. Cum autem æſtiuis menſibus (nam eo tempore poma Mandragoræ ſe proferunt) ſemel atque iterum in muſæo noſtro amabilem ac ſpecioſum eius ſtirpis fructum negligenter collocaſſem, ita ſomnolentus ſum effectus, vt ægrè ſopor excuti poſſet. Cum autem obnixè obluctarer ſomnolentiæ, illámque excuſiſſe conarer ægrè id obtinui, nec rationem tanti veterni inire potui: tandem cum quaquauerſum dimouiſſem oculos, obtulit ſe à tergo pomum Mandragoræ, quo amoto atque in alium locum tranſlato, factus ſum alacrior, atque torporem depuli, omnémque oſcitantiam diſcuſſi. Cæterum ab hoc ſuaui olenti miréque odorato pomo quod gratiam fauorémque geſtanti apud amaſium conciliat, Sponſus captat occaſionem expatiandi. Cum enim vernis æſtiuíſque menſibus omnia frondeant ac niteſcant, ac Mandragora ſtirpéſque aliæ odorem ſuauiter in auras diffundant, Sponſam extra limen & conclaue euocat, quò relicta vrbe ruri atque in ſuburbanis prædiis ſe oblectet, ac tot paſſim florentibus herbis & arboribus, nardo, viola, liliis, malo punica, mandragoris, ipſáque floreſcente vite ſe reficiat. Cum autem ſingula quæ è terra emergunt verno tempore frondeſcant, ac florum cum amœnitate, tum fragrantia homini blandiantur, tum ipſa vitis præ cæteris fragrantiſſimum odorem exſpirat, ac naribus ſuaues halitus effundit: profert hæc ſub finem veris floſculum minutum & ſtellatum feſtucis ramentíſque orbiculatis obſitum, vt lichen, vulgo vinea, colore ſubſpiceo aut flaueſcente, eximiæque ſuauitatis, quo in aſteriſci formam deciduo confeſtim ſpecimen racemorum exhibetur. Odor huius floſculi cerebrum & cor mirificè recreat, ſic vt mihi gratiſſimum ſit floreſcente vite ſub vinea pergulata ac pampinis concamerata fornice ac teſtudine prãdium cœnámque abſoluere, aut cum æqualibus eruditis fabulis temporis tædium fallere. Huius autem floſculi odor, tanti effectus prædicatur, vt venenatas beſtias abigat adeo vt ſerpentes, colubri, bufones hunc perferre nequeant, ſed remotiſſimè ab eo ſe ſubducant. ergo circa floreſcentem vitem non ſolùm ſalubris eſt & peramœna ambulatio, ſed etiam ſecura & tuta: licet enim in herbido thoro ac viridante gramine de-

De Mandragoræ pomo hiſtoria.

cumbere,

cumbere, ac ſub arbore patulis diffuſa ramis opacum frigus captare, atque æſtũ propulſare, vel apricatione Solis radiis incaleſcere & illuſtrari, nullo metu aut trepidatione ſerpentũ qui aliquando latenter in herba deliteſcunt, atque improuiſò obrepũt, hominíque terrorem incutiunt. Dum autem ſponſus (quo nomine Chriſtus à Ioanne Baptiſta deſignatur, qui erga ſuam Sponſam nempe Eccleſiam, cœtúmque illi fidentium vnicè afficitur) nuſquã non ſpeciem, & venuſtatem, decorémq; Spõſæ amplificet, atq; è diuerſo Sponſa mutua compẽſione illi paria faciat ac vices rependat, quidquid præclarumeſt, & admiratione dignum in natura vniuerſi, cælo, ſideribus mõtibus, ſiluis, nemoribus. campis. herbis, floſculis ex quibus ſuauis odor emanat, arboribus quæ non minùs ſalubres quam ſpectabiles & ſpecioſos fructus proferunt, vino generoſo ac ſaporis eximij quod ex lectiſſima vite exprimitur: huc vterque congerit, ac ſimilitudines appoſitiſſimas pro vtriuſque dignitate producit. Sic nardo Sponſus comparatur herbæ cum primis odoratæ, faſciculo mirrhæ, botro aut vuæ Cypriæ ex generoſiſſima vite decerptæ. Sponſus verò amicam lilio comparat ob eximium candorem, atque odorem ſuauiſſimum, adeo vt ſi pediſſequa & quibus ſtipari ſolet, Sponſæ, conferantur, Spinæ ſint nulla ſpecie, nulla formæ dignitate commendabiles, hoc eſt, & puellæ quæ illam comitantur velut hybridæ parũque ingenuæ, nihil habent amabile aut ſpecioſum, nihil ſpectabile, aut vlla gratioſa venuſtate viſendum. Huiuſmodi metaphoris ac figuratis elocutionibus ſcatet non ſolúm hoc canticum, ſed tota paſſim ſcriptura ſacra ita vt ampliſſimus ſe campus aperiat, quo ſtudioſus lector poſſit oblectari, tota mente ac cogitatione à naturæ præſtantia, in Opificis admirationem erecta Sumuntur in hoc Cantico elegantiſſimæ ſimilitudines ab iis rebus, quæ ſyncopi atque animi deliquio collapſos erigunt, ac ſpiritus ſopitos labantéſque inſtaurant: vt ſunt vinum odoriferum. faſciculi manuales & olfactoriola ex redolentibus herbis cocinnata ac congeſta. Sic ſponſa cum langueſcit ac iam defectura videtur immodico Sponſi amore, puellari cliẽtelę imperat vt aliquid fomenti adferant, vt odorata quæque naribus admoueant: *Fulcite me*, inquit, *malis, ſuſtentate odoribus, ne deficiam.* Sic etiam noſtrates, defectu animi periclitantibus cinamomum, gariophyllos acetum ſambucinũ, poma citria, & quæ ſub eodem genere comprehenſa limones dicuntur. myrtum, ſaliuncam, aliáque odorifera olfacienda exhibent, quibus paſſim Scriptura vtitur, ac ſalutarem doctrinam deſignat, quæ mentes languidas refocillat ac reficit.

Cant. 2.

DB

460

DE MANNA COELITUS DE lapſa, tum ea quæ Medicis in vſu eſt.

CAPVT TERTIVM.

QVOD Hebræi in vaſta illa ac ſiticuloſa ſolitudine Manna paſti ſunt, non prorſus naturali cauſæ adſcribi poteſt, ſed Diuinæ potentiæ, quæ tamen naturæ vſa ſit miniſterio, vti etiam coturnicibus, gregatim in caſtra delatis, aut cum percuſſa petra, refocillando populo aqua profluueret, lignóque aqua amara dulceſceret, tum etiam cum Euri violentiſſimo flatu rubrum mare exiccatum, tranſitum Hebræis patefaceret, ad internecionem deletis inſequentibus. Similis eſt ratio de farina mulplicata & adaucto oleo Heliæ & Heliſæi precibus, de Coruo illi adferente panem & carnes: quod etiam de Antonio & Paulo Heremita refertur de Angelo miniſtrante Heliæ panem ſubcinericeum & aquæ poculum, quibus corroboratus quadraginta dierum ac noctium iter emenſus peruenit ad montem Dei Horeb, in cuius ſpelunca tutus erat à Ieſabelis tyrannide, quæ omnes prophetas in mortem crudeliter venabatur. Hęc atque alia admiranda quæ paſſim in ſacro codice memorantur, Deus iuſſu nutúque ſuo perficere potuiſſet nulla adhibita materia, ſed tamen vti voluit rerum naturalium (quarum ipſe effector eſt & moderator) adminiculo ac velut inſtrumento, eáque ratione ſuis proſpicere viſum eſt; atque afflictis mentibus ſolatia adferre. Quod etiam in Ezechia moribundo ac Dei ſententia morti deſtinato obſeruari poteſt, cuius apoſtema, admoto cataplaſmate ex ficubus contuſis quæ maturandi facultate pollent, ad ſanitatem perductum eſt: quo argumento declaratur, morbis vrgentibus, non reſpuenda medicamentorum præſidia, ſed ea, implorata Dei ope, alacriter adhibenda, quibus vita in aliquot annos producitur. Eodem vſus eſt medendi modo Chriſtus in diſpellenda cæcitate mendici, confecto collyrio ex luto & ſaliua, eáque abluta exterſáque in piſcina Siloë. Similiter in diſcutienda ſurditate, digitos in aures inſeruit, immiſſóque in linguam ſputo, loquelam, muto reſtituit. Cuius generis miracula aliâs ſolo tactu, aut verbo peregit, ab iis tãtum ſtipulatus impe-

Exod. 16. Deut. 8.
Num. 11. Pſal. 77. Exod. 15. Exod. 17. Num. 20. Exod. 14. 3. Reg. 17.
Exec. 38.
Ioann. 9.
Marci. 7. Matth. 9. Mar. 10. Luc. 18.

impetrandi fiduciam, quam cum inter alios clamosus ille cœcus Bartimæus inter turbæ fremitus testaretur; confestim nullo adhibito visibili externóque signo, visum recepit. Cum autem Deus pro immensa erga genus humanum bonitate ac fauore, multis magnisque rebus munificẽtiam suam declaret, tum præcipuè inauditis stupendísque miraculis mirandam potentiam patefacit: quod inter innumera Manna demonstrat tam affluenter ex aëre in terram effusum, vt numerosissimam multitudinem satiaret. Dum enim fremeret confusa multitudo sexcentorum millium, Deósque ac Mosi obstreperet, quòd ex Aegypto in tam vastam solitudinem perducti inedia conficerentur. Deus vespere incredibilem coturnicum vim & copiam in castra coëgit, manè autẽ ros vndique diffusus est per castra, solíque planiciem cúmque operuisset superficiem terræ, apparuit in solitudine minutum quiddam, rotũdum, tenue, perinde ac si pruina esset constrata humi, similitudine seminis coriandri, specie bdellij, gustu saporéque similaginis, melle confectæ. Cum autem tam subita innouatio, atque insolita rerum facies admirationi esset turbulento populo, ac nonnullis stuporem incuteret, pleríque (vt quidam opinantur) contemptum & irrisionem adferret, *Manhu* inquiunt quid est hoc? Similis est illa Chremetis ironia & subsannatio in Clitiphonem filium personatæ atque mentitæ probitatis. Sed ipse egreditur, quàm seuerus: rem cum videas, censeas. Cæterùm Manna quæ medicis in vsu est, calida & humida absceſſu primo, huic non prorsus dissimilis est, colligitur enim in calidis regionibus aëreum rossidúmque mel, quod æstiuis mensibus, feruescente interdiu Sole, nocturno frigore in grummos coit, atque in ramenta conglobatur ex defluxu rotulenti humoris ac madore aëreo, omnibúsque passim arboribus, herbis, lapidibus incumbit mellita ista colore flauescente, quæ singula agitata zaccari more liquescit ac palatum faucésque dulcedine imbuit: quo fit vt gulæ & faucium asperitatem leniat, verùm cum illi subsit medicamentosa quædam facultas, zaccaro minus alit: ventrem autem vt cassia fistularis & Cylindracea emollit, sed paulò clementius quocirca tutò impuberib. senioculis, prægnãtibus, pueris exhiberi potest, vnciæ pondere, obseruata cuiúsque natura ac corporis constitutione. Mannæ autem vel mellis aërei nomine insignitur, quoniam ex halitu ac vapore terræ, calore Solis sublato, ex aëre defluit, atque æstiuæ noctis frigore concreta plantis insidet ea propemodum forma ac saporis dulcedine, qua in Bibliis Manna describitur, cuius esu multis annis pasti sunt Israëlitæ, ita vt assiduo eius vsu

Num. II.

Heaut. scena 5. actu 3:

vſu nauſeam illis pareret, ac Dei donum faſtidirent. Exemi ego aliquando vulgare hoc mannæ genus aut roſidum mel ex plantarum foliis, cum antelucanis horis Academiæ Louanienſis pomœria egreſſus, perquirendis herbis eſſem occupatus, deſinente potiſſimùm vere, aëre tranquillo ac placido, nulliſque ventis incitato. Diuenditur autem adulterinum mel aëreum ex Sena incruſtata, zaccaro confecta: verùm vbi id ore volutum liqueſcit, proditur dolus. colligunt quidem non- Adulter Manna.
nulli circa alueraria, illáque loca in quibus apes mellificant ac faueum confingunt excrementa quædam flaueſcente colore, ſapore melleo, quæ nonnulli exiſtimant ex aëreo concretu coaluiſſe: cum nihil aliud ſint, quàm excremẽticeus liquor & ſaliua quæ à veſpis fucis & culicibus prodiit. Si quidem inſecta apum laboribus inſidiantur, & mel ex ſugunt: quod obſeruantes apes in illa inſiliunt, ac turmatim conficiunt: quod indicat Virg.

Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces Geor. li. 4.
Suſpendunt ceras: alia ſpem gentis adultos
Educunt fœtus, alia puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas. AEn. li. 1.
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.

DE LACTVCA SYLVESTRI.

CAPVT QVARTVM.

CVM Deus pro inexauſta ſua bonitate erga homines afficiatur, omnibus modis illorum commodis proſpicit ac ſaluti inuigilat, ſuámque munificentiam cumulatè illis impendit, non aliud pro tam obuia ac benigna promptáque liberalitate ac gratuitis muneribus exigit, quàm ſummum amorem ac veneration- nem ſolidámque fiduciam, qua illi innitimur, atque indubitatam certamque ſpem concipimus de eius promiſſis. Commone facit Deus ſedulo oſcitantes ac ſocordes ſui officij, ſuáque beneficia ſubinde illis in mentem reuocat, ne vel excidere contingat, vel obliuione obruta atque huius rei cauſa certos ritus ac ſtatas ſolennéſque ceremonias inſtituit, non ſolùm in veteri lege, in qua omnia de Chriſto eiúſq; regno typis adũbrata ſunt, ſed etiam in Euangelio in quo promiſſa exhibita Exodi. 12. Num. 9.

ſunt,

ſunt, atque omnia ad vnicum vſque apicem, vt Chriſtus expirans teſtatus eſt, conſummata peractáque Sic ſignis quibuſdã, certíſque ſymbolis ac ſacramentis quæ ſub ſenſum cadunt ac ſunt viſibilia, promiſſiones ſuas, atque erga homines gratiã & reconciliationem teſtificatur. Siquidem Baptiſmus ſignaculum fidei, ac primus in Eccleſiam aditus, Circuncíſione, ac maris rubri tranſitu adumbratus nos Deo conſecrat, eóque illi inſerimur. In agni verò Paſchalis eſum ſurrogata eſt Synaxis, hoc eſt, Corporis & ſanguinis Chriſti communio, quam palam exerceri voluit, atque in cœtu Chriſtianorum publicitus peragi, ne vnquam intermoretur aut exoleſceret mortis & reſurrectionis eius memoria, ſed continenter in mentem reuocetur inſigne illud beneficium, quo genus humanum diaboli mortíſque tyrannide oppreſſum, gratuito ac nullis meritis libertati aſſertum eſt, atque impetrata per IESVM CHRISTVM, pacificatorem omnium ſcelerum remiſſione, ſalutem adeptum. Siquidem *Lex per Moſen promulgata, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum exorta eſt.* Exhibitum eſt olim huius myſterij, quod in Chriſto expreſſum eſt ſpecimen quoddam atque adumbratio. dum Abrahamus filium vnicum Iſaac victimæ deſtinat, dum Moſes ex Dei præſcripto, agni immaculati ac maſculi eſum inſtituit, eúmque veſcendum cùm agreſtibus lactucis quæ inſigni amaritudine ſunt imbutæ. præſcribit, quò aſſiduè in recenti memoria verſaretur miſeranda ſeruitus qua olim ſub Pharaone oppreſſi ſunt: excuſſóque intolerando iugo, in libertatem reſtituti. Quocirca inſtituta ſunt agni Paſchalis anniuerſaria ſacra, vt memoriã ſibi renouarẽt eius diei qua olim apud Ægyptios agni ſanguine poſtibus illito à periculo Angeli exempti ſunt, quin primogenita Ægyptiorum graſſabatur, atque incolumes mare rubrum tranſierunt: quem diem cum primis celebrem & ſacroſanctum à tranſitu Angeli qui illos intactos præteriit, denique à mari rubro fœliciter magnóque ſucceſſu emenſo appellabant Phaſe, qui nobis dicitur Paſcha, Gallicè *paſſage*, apto appoſitóque ad huius æui decurſum vocabulo. quia nobis in hac mundi impedita ac vaſta ſolitudine, ad immortalitatem ac cœleſtem patriam ſedéſque beatas fit tranſitus. Præcipitur autem edendus agnus cum lactucis ſylueſtribus, ſiue herbis amaris. Siquidem in huius ſeculi curriculo omnia amara ſunt, acerba, triſtia, calamitoſa, & quæ plus aloës quàm mellis habeant. Sunt qui lactucæ nomine Seridis ſpecies deſignari credunt, & Intyba, hoc eſt, Cichorium & quæ corrupta voce Scariola dicitur, Belgis à candore *vuute*, hoc eſt, Candida *Endiuia*, ceruleo flore eáque in laſciuias

Sacramenta in quẽ vſum exhibita.

Baptiſmi effectus.

Ioan. 1.

Phaſe quare inſtitutum.

laſcinias diſſecto ſpectabilis, hanc ſabulo obrutam hyberno menſibus inter acetaria primis menſis inſerunt. Hoc ſiquidem artificio tractata, amaritudinem exuit, atque eximium candorem adſciſcit vt ſunt interna braſſicæ capitatæ folia. Commodè autem magnóque ſucceſſu adhibentur huiuſmodi herbæ hepatis obſtructionibus: habent enim amaritudinis ratione abſtergendi vim, qua meatus recludunt, atque opilationes expediunt. Tertianas quoque febres expugnant, atque icterum ſeu morbum regium, diſcutiunt. felli enim atque hepatis intemperiem, cui ferè Iudæos eſſe obnoxios color muſtellinus indicat, mitigant. Sunt autem iſtæ ſtirpes Virgilio decantatæ in Georg. *nec amaris intyba fibris officiunt.* Cichoriũ hepati ſalubre. Geor. li. 1.

Rurſus:

Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi Geor. li. 4
Ornaret, canerem, biſerique roſaria Paſti:
Quóque modo potus gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortúſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis.

Commendat hæc quoque Columella in hortulo, eáque excolenda præcipit tanquam alteram ſuccidiam (ſic enim prouentum hortenſem nominat Cicero) Lib. 10. De Senec.

Spargite quaque viros acuunt, armantque puellas
Iam breue Cerefolium, & torpenti grata palato
Intyba, iam teneris frondens lactucula fibris.

Congeneres iſtiſque ſunt affines Chondrilla, Sonchos ſiue Cicerbita, & quæ vulgari voce Dens leonis, & roſtrum porcinum vocatur, hieracium, quæ omnia lacteo ſucco madeſcunt, ac flaueſcenti floſculo conſpiciuntur, leporibus cuniculiſque gratiſſimum pabulum. Si quidem earum ſtirpium eſu minùs hydrope hæc animalcula turgeſcunt, amaritudine exiccante humiditatem. Quocirca earum nonnullæ quæ non intentiùs amareſcunt, ineunte vere ibi folia tenereſcunt, aceta- Quæ vetera lactuca ſilueſtris.
riis immiſcentur, in pratis obuiæ equino generi pabulationem ſuppeditant, aliæ lacte turgeſcunt, inuitis hortorum cultoribus erumpunt atque eruncandæ eruendæque ſunt, ne ſalutares herbas ſtrangulent. Cæterùm lactucam illam ſilueſtrem quæ Endiuiæ nomine inſignita eſt, in edendi agni Paſchalis vſum adhibitam, velut condimenti loco, non facilè mihi perſuaderi poteſt: cum ob inſignem vrentémque amaritudinem quæ linguam vellicat, non ſit eſculenta, niſi cum primùm emergit, nec adhuc ſpinis in dorſo partéque auerſa armata ſit: vincit enim Endiuia vulgaris quæ germana eſt lactuca ſilueſtris, amaritudine

amaritudine reliquas ſtirpes quę ſucco lacteo madeſcunt. Quo circa medici nouellam ac teneram in vſum medicamenti adhibent, non adultam quæ aculeata eſt ac ſpinulis horret, tum vetuſtate amareſcit: Intybæ verò ſpecies cocto elixóque agniculo condimenti vice adhibitam prorſus crediderim, nempe Cichorium & Seriolam, ex quorum non ſolùm foliis, ſed radicibus etiam acetaria conficere Belgæ didicerunt. Si quidem radix ad ſeſquicubiti ferè longitudinem ſe porrigit, quam autumno enatam in taleolas ac teſſelas diſſecant, vt rubram paſtinacam, quam Carotam vocant, eámque ex aceto & oleo, inſperſo piperis polline, eſitant, vt etiam cucumeres, crithmum, rapiſtram, vulgò *Raiponſe*, compluráque alia quæ tempeſtiuè ſuáque anni parte hortus profundit.

DE OLEA, OLEASTRO.

ὀλίνα, oleo.

CAPVT V.

VT palma quęponderi non cedit, victoriæ inſigne, ita Olea pacis index: cuius rei ſpecimen columba ex arca Noë emiſſa edidit, cum deſinente diluuio defluxiſque ac ſubſidentibus aquis, oliuæ fruticem attulit, mitigatæ iræ Dei argumentum. Folio autẽ eſt hæc arbor ſalicis aut liguſtri, ſupernè viridi, auerſa imáque parte qua terram ſpectat albeſcente atque incano vt alba populus, floſculo minuto ſed folioſo, colore luteo, non ſine grauitate odorato: fructifera verò eſt fœcundáque numeroſis baccis, oblonga forma, atque ouali, quæ vbi matureſcunt, atque nigreſcere incipiunt, oleoſo pinguique ſucco turgeſcunt, ex quibus oleum exprimitur articulis firmandis, foouendiſque membris, tum mitigandis doloribus accommodum. agilitatem enim vigorémque iis præſtat foris adhibitum potius quàm in corpus admiſſum; eo ſi quidem corpora perfuſa non ſolùm niteſcunt, ſed robur etiam concipiunt atque ad obeundos labores reddũtur habiliora: Quod indicaſſe Dauidem obſeruo atque Deum ob huius aliarúmque rerum munificentiam in immenſum extuliſſe. *Ipſe eſt enim qui germinare facit fœnum & gramina iumentis, herbas in vſum hominum, panem vt vires augeat ac confirmet, vinum vt cor hominis latificet, oleum vt corpus eo niteat ac vires concipiat.* Quo ſpectat illud Plinij: *Duo liquors*

Apoc. 7.

Gen. 8.

Pſal. 103.

liquores corporibus humanis ſaluberrimi, intus vini, foris olei. Quin & Samaritanus quo Chriſtus deſignatur, duo hæc fomenta vulnerato adhibuit: vinum, quod abſtergit & emundat: oleum, quod lenit, quod dolorem mitigat, quod vulnus ad ſanitatem perducit: quo indicatur Chriſtum ſecùs quàm ſacerdotes Leuitáſque officij ſui negligentes, ſalubri doctrina afflictis ac ſauciatis mentib. mederi, animíque vulnera obligare, ac cicatrices ita obducere vt nullum veſtigium appareat. Oleum autem intus exhibitum, aluum mollit ac lubricum efficit, aſpera quæque mitigat, venena paulò antè hauſta retundit, atque hebetat, eáque innoxia facit, ac ventriculum ad vomitum incitat. quo ferè noxia ac pernicioſa quæque excutit, efficítque lubrica vi, ne venenatæ potiones venas ſubeant, mortémque inferant: qua facultate hoc etiam adfert commodi, vt præſumptum temulentiæ obſiſtat, & ne quis confeſtim ebrietati ſuccumbat. Præter artis rationem faciunt qui ruptis, laxatis, contuſis, collapſis' ruináque oppreſſis oleum vel butyrum exhibent, vt membra afflicta conſolident atque inſtaurent niſi omphaceum oleum, hoc eſt, immaturum, quod nondum matureſcente oliua exprimitur. Nam id adſtrictionis eſt particeps qua vi corporis partes hiantes ac diſſolutæ coaleſcunt atque vniuntur. Butyrum verò & oleum maturum inter initia, inciſa primùm vena, ſi ætas patitur, non incommodè exhibentur ad dolorem mitigandum, ac diſſoluendum conglobatum concretúmque ſanguinem, in quem vſum potionem conficio ex ramentis rubiæ internis ac nuce muſcata: poſtmodum conſolidantia propinari curo mille folium, roſas rubras antequàm prorſus dehiſcere incipiant, aut folia dilatare, myrti baccas, omnes ſymphiti, hoc eſt, conſolidæ ſpecies, ſuccinum marinum, quod ſperma Ceti, vocatur 'gneſiam ac germanam muniam, rhabarbarum, ac nucem muſcatam totam, eáque omnia decocta in vino rubro ſtiptico ac aſtringentis naturæ: baccæquæ omni ferè nationi oliuæ dicuntur, ante maturitatem lectæ, cum adhuc virideſcunt in muria aſſeruantur ad pellenda ciborum faſtidia, ac nauſeam, acuunt enim appetentiam, atque vt amigdalæ amaræ, ebrietati obſiſtunt. Sumuntur autem ab huius ſtirpis fructu & floribus à ſcriptoribus ſacris ſimilitudines concinnæ cum primis & elegantes. Sic Iob cum improbo cuique & facinoroſo præmaturum interitum denunciat, *Antequam*, inquit, *dies eius impleatur, peribit, & virtus illius areſcet: ladetur quaſi vua floreſcens botrus eius, & velut olea proiiciens florem ſuum:* hoc eſt, ante diem, ac properata ſubitáque morte conficietur, nec ad ætatem maturam aut ad ſtatutum

Luc. 10.

Quomodo ruina oppreſſi tractandi.

Potio cõſolidans.

Oliuarum vſus.

Cap. 15. & 17

Similitudines ex olea.

legitimúmq; vitę tempus eſt peruenturus ſimilitudine deſũpta ab arboribus ac florentibus herbis, quæ ineunte verè ſpectatiſſimè prodeunt, ac floreſcunt: ſed quarũ floſculi vel vredine pereunt, vel ab Aquilone ſeu Borea decutiuntur. Deus enim non ſinit nefarios diuturna proſperitate frui aut optatũ ſucceſſum conſequi, adeo vt cũ multum vitæ ſupereſſe poſſit, atque illud
Cap. 6. produci longius, præmaturã mortem illis accelerat. Sic legimus in Geneſi acceleratiùs oppreſſiſſe homines diluuiũ quod moniti non reſipiſcerent, nec ad frugem ſe conuerterent, ſed in dies in deteriora prolaberentur. Et cũ Deus Sacerdotibus & optimatibus Effraim minitatur atque inopinatum exitium denunciat ob religionis neglectũ, in quẽ propter ebrietatem ac temulentiam erant deuoluti ſic in illos per Eſaiã iram ſuam exacuit
Cap. 28. ac vaticinium fulminat: *Væ Corona ſuperbæ flori decidenti & defluo, & erit nos deciduus & quaſi temporarius ante maturitatem.* Quo indicat illos cum omni faſtu & arrogantia, vt flores decuſſum iri, vt fructus primas & præcoces (quæ confeſtim decerptæ deuorari ſolent) & æſtiui fructus qui in hyemem aſſeruari nequeũt. Non diſſimile argumentum amplificat contra Ægyptios, obita Dei nomine legatione Eſaias: *Ante meſſem totus effloruit Aegypti populus, & præmatura perfectione germinauit, & præſcidentur ramuſculi eius.*
Cap. 18. Quo deſignat Ægyptiis tale quiddam obuenturũ quale præcocibus fructibus ac primitiuis baccis ipſiſque ſegetibus & vitibus quæ feſtinantiùs erumpunt, atque intempeſtiuè ac præter temporis rationem matureſcunt. Citiſſimè enim huiuſmodi fructus corrumpuntur, nec ad conſeruandum vſui ſunt. Quo denunciat illorum fœlicitatem non fore diuturnam. Per Oleam etiam aliáſque arbores indicantur piorum ſucceſſus, rerúmque omnium affluentia, & præter hæc progreſſus & incremẽta virtutum: Quod ipſum omnibus teſtatum eſſe vult Dauid qui virum pium ac Deo addictum arbori frondoſæ &
Pſal. 1. fœcundæ æquiparat, quæ non otioſa eſt & ſterilis, ſed fructuoſa & fertilis, ſuóſque ramos latè diffundit, & fructus edit ſalutares, quibus non tam ipſa, quàm alij ſe oblectant ac reficiunt. Hieremias quoque idem argumentum amplificat atque
Cap. 17. improbis qui nulla habita Dei ratione humanis præſidiis innituntur, ac rebus caducis fidunt, omnia aduerſa pollicetur: *Maledictus*, inquit, *qui confidit in homine & à Domino recedit cor eius, erit enim velut mirica quæ in ſiticuloſa ac ieiuna terra poſita, nullum bonum, nihil ſentit commodi ex aeris clementia. Fœlix & beatus qui confidit in Domino, in eoque omnem ſpem & fiduciam collocat. is arbori ſimilis eſt quæ in irriguis locis conſita eſt, ſuáſque radices ad humorem diffundit, nec æſtum perſimeſcit, quo ferè exareſcere ſolent quæ*

in

in arido ſolo ſita ſunt: & tenui ſolum eius viriae, frondoſum, & tempore ſiccitatis fructum proferre non deſinit, Commendatur huiuſmodi Metaphoris fiducia in Deum, nec aliò deflectendam mentem aliò dirigendum cor, quam ad illum à quo omne bonum promanat, & qui hominibus nihil non præſtare ſit paratus. Hinc Dauid Deo potius quam rebus fluxis, caducis, momentaneis innixus, ſecus quam impij, *Ego*, inquit *ſicut oliua fructifera florebo in domo Dei, quoniam confido in miſericordia eius*. Ruſus cũ indicat homini minimè otioſo, & qui ſe in Dei eloquiis exercet, vberem rerum prouentũ, vxoris numeroſa prole fœcunditatem, *Beatus*, inquit, *qui timet Dominum, & ambulat in viis eius, proſperabitur manuum ſuarum labore, fœlix & beatus ipſe erit. Vxor tua, ſicut vitis fœcunda, in lateribus domus tuæ: Filij tui, ſicut plantulæ oliuarum, in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic beari ac ditiſcere ſolet homo qui timet Dominum.* Similiter apud Hieremiã Deus illum cui vnice afficitur, quo ſe oblectat ac reficit oliuam pulchram vocat, vberem, ſpecioſam, fructiferam, hoc eſt, nomen eius apud illum gratioſum eſt amabile. Huic Oſeas conſonat qui ex eodem fonte oracula ſua hauſit, eodem ſpiritu cõciones ſuas perfecit. *Et erit quaſi oliua, gloria eius, & odor eius vt Libani*, Quo deſignat illos qui Deo indiuulsè adhærent, illiuſque placitis ſe oblectant, fauorabiles eſſe, illique gratos & acceptos. Vt enim ſuauis halitus & fragrantia, ſpiritus fouet ac recreat: ita Deum reficit & oblectat odor hominis, qui ſalutarem illius doctrinam amplectitur, ac Diuinæ voluntati ſe præbet obſequentem. Sic Paulus quò oſtendat illos apud Deũ gratioſos eſſe & fauorabiles qui eius Euangelium propagant, ac fide alios inſtruunt, *Chriſti*, inquit, *bonus gratuſque odor ſumus in omni loco*, Et Patriarcha Iſaac, *Odor filij mei, tanquam odor agri pleni, cui benedixit Dominus*. Denique in Cantico Sponſa, *Curramus in odorem vnguentorum ſuorum* hoc eſt id quiſque efficere ſtudeat vt paſci poſſit ac refici ſalutari illius doctrina, quæ laſſos ac labantes fulcit ac recreat, non ſecus quàm ſuauiſſimus odor naribus oblatus collapſos animíque deliquio ſopitos inſtaurat atque erigit.

Pſal. 51.

Pſa

Cap. 11.

Cap. 14.

Simile à cibus odoratis.

2. Cor. 2.

Gen. 27.

DE RHAMNO ACVLEATO FRVTICE.

CAPVT VI.

RHamnus vbi adoleuit, validis robuſtiſq; quaquauersũ valla aculeis, hominẽ ſi manũ incauti admoueat, infeſta eſt: adhęrẽt illi racemati exiguo minimoq; petiolo numeroſę bacę

colore croceo. orbiculatæ, magnitudine vel myrthi vel iuniperi ſapore acidiſſimo quas qui improuiſo decerpere tentant, crebro infixo aculeo ac mucronata cuſpide manum vulnerat. baccæ vbi dentibus linguaque atteruntur, vel prementibus digitis contrectantur crocco ſucco manus inficiunt: ſunt enim flaccidæ & vliginoſæ Cùm autem tres ſint Rhamni ſpecies, iſta Zelandicis ſabuletis, dumoſiſue collicubis copiose innaſcitur Oceani accolæ *Dunen* vocant, quæ vox corrupta an à Dumo ac dumeto deducta ſit, non auſim certò ſtatuere. Sunt tamen arenoſi iſti, maritimique tractus paſſim multis denſiſque virgultis, viminibus, ſpinoſiſque ac ſenticoſis fruticibus, atque aculeatis ſtirpibus fœcundi vt ſunt Rhamnus Rubus, Halimus, paliurus, oxyachanta carduus ſtellatus, iringium. Ononis ſiue reſta bouis, præter inſignes alias herbas, quas affatim ea loca ſuppeditant. Bellonius qui Paleſtinam ac Syriam peragrauit, exiſtimat CHRISTI Seruatoris ſertum, ſeu ſpineam coronam illius capiti implicatam, ex Rhamno fuiſſe confectam, quòd in iis regionibus nulla alterius generis ſpina ſe proferat. Deſumit autem Dauid ex ſpinoſo hoc frutice appoſitiſſimam ſimilitudinem contra faſtum ac tyrannidem, contra factiones & ſæuitiam improborum qui innocentibus inſidiantur atque infeſti ſunt, damnáque inferre meditantur, quorum conatus & molimina irrita fore prædicat & inualida. *Antequam ſpinæ veſtræ*, inquit, *indureſcant in Rhamnum, vllóſque aculeos infigere poſſint. Dominus velut tempeſtate quadam exorta conteret & conficiet vos, infringetque vires veſtras. & robur imminuet.* Quibus verbis indicat illos fraudes impoſturas, technas, ſicophantias, cædes, omnáque hoſtilia comminiſci ac meditari, ſed antequam vires illis ſuppetant ad perficienda quæ animo conceperint, conficientur ætate immatura, hoc eſt, priuſquam adoleſcant ac vires ad inferenda incommoda ſint conſequuti. quibus verbis hæc quoque ſententia ſubeſt, vt ex hac vitæ ſtatione, in qua in tenuiores tyrannidem exercent, exturbandi ſint, vt ex olla aut lebete eximi ſolent carnes ſemicrudæ, quæ non ſatis elixatæ eſui ſunt inidoneæ, cum vix calorem conceperit ab igne, qui ex ſpinoſo atque aculeato ſtridentique rhamno extruitur. Solent enim ſtrues lignorum aut faſciculi ex paliuro, rhamno, iunipero, rubo, vepribus, ac ſentibus confecti non ſolùm manibus tractantium vulnus infligere ſed foco immiſſi crepitantibus flammis ac ſtridore quodam horrendo aſſidentes territa efficit vt etiam fauillas ſcintillantes atque ignitas faculas in obuios quóſque eiaculent. Hic itaque ſenſus ex prophetæ verbis erui debet. Quamlibet illi ſæuiant atque innocentes,

Pſal. 57.

Locus Dauidis explicatus.

innocentes, opprimere tentent: nihil illis ex voto aut animi ſententia ſucceſſurum, ſed inopinato ac repentino illorum interitu inſontes periculo eximendos. De Rhamno ac deſumpta ex hac ſtirpe ſimilitudine nonnulla tractata ſunt li. 4. cap. 9.

DE CVCVRBITA SILVESTRI *vulgò Colloquintida.*

CAPVT VIII.

COLOCYNTHIS ſeu agreſtis cucurbita Medicis vſui eſt in expugnanda pituita, & bile tum flaua tũ atra. quos humores violenter & validè extundit non ſine virium detrimento, & reſeratis venarum fibris, ſanguinis eductione quocirca coërcetur illius ferocia maſtiche, & aliis quæ ventriculo robur conciliant. Fructus huius ſtirpis orbiculatus eſt, vbi maturuit, candidus pilæ magnitudine, vel vt malũ Medicũ ſeu citrium, quod ab auri colore *aurantium* vulgò vocant, ſi extima putaminis pars flaueſcens cultro adimatur, eximiæ nec prorſus ferendæ amaritudinis: quod indicatur in Regũ hiſtoria. Cũ enim Heliſæi famulus in rus digreſſus herbas colligendo pulmento collegiſſet, inter alias cucurbitã ſiluaticã quam vulgus *Colloquintidem* vocat ignarus quid eſſet, in ollam coquinariam coniecit, illíſque edendũ appoſuit, vbi deguſtaſſent, *Mors in olla*, conclamãt, hoc eſt, venenũ nobis exhibitum eſt. Heliſæus non imperitus rerũ naturæ, confeſtim inita ratione qua amaritũdo eximi poſſet, farinã ollæ immiſcuit: quo facto pulmentariũ eſculentũ perfecit, abolito exotico atque alieno ſapore quo erat imbutũ. Subeſt huic rei ratio Phyſica habet enim farina polentaria eam vim, vt extraneum atque amarulentũ ſaporẽ diluat atque aboleat, præſertim ordeacea, ex qua polenta conficitur, tũ cremor maſſaque polentaria, zythi aut ceruiſiæ materia, maceratis aqua frugibus, auena, ordeo, ac lupi ſalictarij floribus quæ triuiali voce lupus dicitur, quo fit, vt quoniam ceruiſiæ potus ex iſtis ferè conficitur, qui ex hoc liquore vuidi ſunt, ac zytho madidi. quod idẽtidẽ vſuuenit inferioris Germaniæ populis, lupulo & auena perfuſi dicãtur. Cæterùm quotidiano experimẽto comprobatum habemus ſalſam atque amarã aquã dulceſcere admixta polenta ſiue ex ordeo confecto cremore qui ex hac ſtirpe eſt concretus liquor, vt etiam lomentum ex farina fabacea, adeò vt duarum horarum ſpatio mitteſcat ac poculenta afficiatur, citraque offenſam in corpus admitti poſſit.

4. Reg. 4.

Farina quare cremorẽ pulmentis eximat.

DE SALICE.

CAPVT VIII.

SALIX nota arbor à saliendo nomen sortita quòd celeriter assiliat ac confestim arboreſcat, Belgis à simili etymologia *vvillige* dicta, quoniam prõpta est ac voluntaria in creſcendo. Cum autem huius stirpis plures sint differentiæ ea Belgæ æstiuis caloribus cœnacula adornant atque etiam virenti hac frõde ac pampinis ægrorantium lectos velant, quæ Virgilio *glaucæ* dicitur, quòd ad albedinem vergat: hæc siquidem gratum odorem in auras diffundit, atque aëris feruorem æstumque mitigat. Ex hac Deus per Esaiam similitudinem cum primis elegantem desumit, qua pollicetur piis omnibus qui illi fidunt, rerum omnium affluentiã, vberem annonæ ac rei frumentariæ prouentum prosperum in omnibus negotiis successum, nec solùm externa bona & quæ corpori inseruiunt, se exhibiturum confirmat ac pollicetur, sed solida & æterna, quæque mentes quamlibet aridas & siticulosas vberrimo Spiritus diuini pabulo foueant, atque mexhausto Diuinitatis fonte perfundant: qua irrigatione mœrentes arentésque animi in optimam spem eriguntur, atque vberrimos fructus amoris & charitatis erga Deũ & proximum proferunt. Sic enim concionem suam orditur Vates eximius, atque huius seriem prosequitur, *Ne timeas aut metu concutiaris serue mi Iacob, quem elegi: nam effundam aquas super sitientem & fluenta super aridam, perfundam spiritu meo semen tuũ, & benedictionem super stirpem tuam, ita vt graminum more germinent, & quasi salices iuxta profluentes aquas.* Vt enim stirpes in locis irriguis consitæ spectatissimè frondescunt ac foliorum põpa luxuriant: ita animus humanus salutari doctrina perfusus ac Diuini spiritus fonte irrigatus, omniũ virtutũ splendore nitescit, ac solida viui fide fultus fusissimè ramos diffundit, ac solidis Deo acceptis operib. exornatur, vt arbor fœcunda fronde & fructibus, quæ alios etiam reficit ac fructibus satiat. Iudæi abducti in Babyloniam, omni solatio destituti, suspenderunt in salicibus citharas suas quib. modulari solent diuinos hymnos ac cãtilenas gratulatorias Deo viuenti, omniáque queruntur in tã tristi exilio, lamentosa, lugubria, funesta amara, luctuosa, ita vt nulla ratione induci potuerint, quò vllum lætitiæ argumentum proferent scite tractandis organis. Apposite in salicibus suspẽdisse describuntur à Psalmographo instrumẽta

C. p 44.

Simile à sanctis ad arbores.

Psal. 136.

ta

ta Muſica,cum hæc arbor ſterilis ſit & frugiperda, & quæ vt polluti,ſemen ante maturitatẽ obiiciat.his accedit quòd amara ſit,nec admodum ſpectabilis & amœna vti platanus,palma, cedrus,cupreſſus,therebinthus, quocirca huic arbori accommoda aptaque exilij cõparatio, & quod eius ramis cytharæ affixæ ſint. Vt enim ſalix amaritudine imbuta eſt nec admodum ſpecioſa aut aſpectu grata:ita exiliũ & tranſmigratio in Chaldæam fuit acerba triſtis,amara,calamitoſa Iudæis, eóque magis quòd identidem recrudeſceret dolor, & acerbitas renouaretur continenti recordatione Sionis & vrbis Hieroſolymæ,ipſiúſque auguſtiſſimi templi, in quo ſacris cãrminibus Deum ſoliti ſunt honorare Tãtus ſiquidem mœror illorũ animos occupauit ob conculcatã ſacratiſſimam religionem,atque abactos prophetas, vrbémq,diruta ac ſolo æquatam, vt nulla oblectamẽta nulla ſolatia admitterent, nec vllis blandimentis perpelli potuerint,vt ſacris Deóque dicatis cãtionibus alienas profanáſque aures demulcerent, cum ad irridenda ſacra modulamina eſſent arrecti qua petulantia victis dolor non ſopiri, ſed recrudeſcere cœpit ac redulcerari. Siquidem vt habet Prouerbium, *Muſica in luctu,importuna narratio.* ſcitè itaque ab iis reſponſum. Hieremi Threno. Eccleſ.22.

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena, atque inter illos qui noſtræ miſeriæ & calamitati non indoleſcunt, ſed inſultant ac ſubſannant eum cultum quẽ exhibere,conſueuimus Deo immortali?itaque fruſtra fatigant nos .vt illos oblectemus citharis noſtris,cum & nos,& Deum Hebræorum deſpiciant, ac de tantis dicteriis exagitent.

DE SALIVNCA.

CAPVT IX.

SAliunca quam nonnulli Celticam Nardum exiſtimant,puſillus eſt frutex non in eam altitudinem aſſurgens,in quam noſtra *Laurndula*.Siquidem ab humo ſe non attollit:quod Virgilius annotauit,ducta comparatione à nonnullis ſtirpibus in commendationem eius qui ſcitè calamum tibiámque inflare nouit.atque æmulo peritiorem pronunciauit.

Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantùm ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas. Eclog 5.

Digeritur autem Saliuncula in faſciculos manuales ſicol

factariola, quæ ſubinde naribus admoueri ſolent, vel inſtaurandis fouendiſque cordis viribus, vel abigendis tetris odoribus, ne ſpiritus contagione aliqua inficiantur. Eſt enim eximiæ ſuauitatis ſic vt veſtibus ac tegeticulis lodicibúſque interpoſita, gratiſſimo illa odore commendet, ac tineas blattaſque abigat: quod etiam Belgæ moliuntur pſeudonardo ſiue *Lauendula*, qua paſſim ſcatent excultique ſunt apud Belgas horti, ſpicato ceruleóque aut cæſio flore, caloris tam intenſi vt caput grauedine inficiat. Non defuerunt noſtra memoria hoſpites & caupones quidam, qui aquam lauendulæ è turbine aut meta ſtillatoria, quam *Alembicum* vocant, ductam vino immiſcerent quò generoſius videretur, minuſque dilutum, & facilius inebriaret, qua impoſtura id incommodi conſequuti ſunt conuiuę vt poſtridie acerrimo capitis dolore ſint affecti, qui vix vllis remędiis diſcuti aut mitigari potuit niſi adhibita ſomnifica potione, aut aqua frigida, vel ſero lactis affluenter hauſto. Cæterùm Deus qui ſuis ampliſſima quæque pollicetur & præſtat, ex hoc exili ac minuto frutice cõparationes deſumit: *Montes & colles*, inquit, *cantabunt vobis laudes, & omnes arbores plaudent manu*, hoc eſt, omnes gratulabuntur & applaudent veſtræ fœlicitati, ſinguli vobis honorem deferent, & magnificè laudes veſtras prædicabunt, quòd excuſſo iugo, Dei beneficio ſalutem ſitis conſequuti, atque illius munificentia ad ampliſſimam dignitatem euecti, tantiſque donis ac muneribus exornati, finito tam triſti atque acerbo exilio. *pro ſaliunca aſſurget tibi abies, pro ſpina pinus, & pro vrtica creſcet myrtus:* Quibus verbis deſignat omnia iſtis futura incrementa, atque optatos proſperoſque ſucceſſus habitura. ita, vt pro minutis abiectiſque herbis aut etiam noxiis ſpectatiſſimæ arbores ac fructiferæ ſint emerſuræ. Hæc autem non ſolum ad externas ac temporalia bona, ſed ad internas dotes, atque animi mentiſque decus & ornamenta referenda ſunt: vt pro ferocia, violentia, ſæuitia, faſtu, arrogantia, ſuperbia atque animi elatione quæ (vt Paulus teſtatur) non dubia ſint carnis opera ſuccedat clementia, humanitas manſuetudo, lenitas, comitas, placabilitas, beneuolentia, benignitas, ac pleraque alia quæ inter fructus ſpiritus ab Apoſtolo referuntur, ſic vt expulſa iniuſtitia, iniquitate, nequitia, æquitas, iuſtitia, probitas eluceſcant: pro luxuria, libidine, prodigalitate, pudicitia, moderatio, frugalitas, temperantia ſe profeferant. pro ignauia, deſidia, torpore, ſomnolentia, alacritas fortitudo, magnanimitas, infimarum rerum contemptus & deſpicientia, præſtantia virtutis ſubſtituantur. Sic inuerſo rerum ordine pro vitioſis ac deprauatis affectibus

Iſaiæ 55.

Galat. 5.

vel

vel potius perturbationibus quæ mentem à ratione, à naturæ & Dei lege auertunt: pax & tranquillitas animum placidè ac ſecurè regat ac moderetur.

DE HERBA BORITH, QVÆ MEDICIS veteribus Struthion vocatur, Mauritanis Arabibúſque ſcriptoribus Condiſi, cui affinis recentioribus vocata Saponaria, & herba fullonia, Belgis zeep cruidt, *quod vt ſmig maeluendis maculis adhiberi ſoleat.*

CAPVT X.

CVM populus Iudaicus paulò ante vrbis excidium inquinatiſſimis eſſet moribus multíſque horrendis flagitiis ac ſceleribus contaminatus, ſic vt ad ſummam impietatis nihil eſſet reliqui, Deus eleganti ſimilitudine illos perditos ac profligatos pronunciat, nec vllis quamlibet præſentaneis remediis ad ſaniorem mentem, ad integritatem vitæ ad decus virtutis poſſe perduci. Cum enim à ſacratiſſima religione, Deíque cultu ad idolatriam defeciſſent, aliunde à Deo viuenti ſalutis præſidia conquirere cœperunt, aliundè reſpõſa petere atque oracula ſciſcitari, cum etiam hoc accederet ad impietatis cumulum, vt inſontes non clancularijs inſidijs conficerent, ſed apertè ac paſſim in triuijs, nulla iuſtitiæ reuerentia, nullo legum metu, adeo vt nihil ſe commiſiſſe haberent perſuaſum, ac ne tantillum mali perpetraſſe, aut ſiquid patratum eſt, ac ſcelus admiſſum, perſuadent ſibi à veritate deuij atque atque errore impediti, facilè abſtergi atque elui poſſe maculas & ſordes contractas cultu quodam alieno ac ſuperuacaneo, qui Deo ingratus eſt & deteſtabilis. Quocirca cum Deus videret illos contempto ſuo præcepto, inanes ſpes fouere, ac fallaces rationes ac modos comminiſci, quò ſe puros præſtare conentur, iiſque ſibi plaudant ac ſedulo perſuadeant omnia ſalutaria conſequutos: Deus, ne illi pereat ſuus honor & magnificentia, expoſtulat cum populo ſuo, quod aliò ſe cõferat, alias ciſternas ac ſcrobes eruat, quòd aliò properet quàm ad fontem aquæ viuæ, quæ non cœnoſa eſt, non fæculenta, non exitioſa, ſed ſuauis & ſalubris. Sic autem inſtituit cum defectoribus expoſtulationem, ita vt ſingulatim quemque illorum appellet: *Ego*, inquit, *te plantaui vitem electam & generoſam, atque lectiſſimo ſemine, præſtantiſſimis malleolis ac ſarmentis conſeui: qui fit vt in prauam, hoc eſt alienam ac degenerem ſpuriámque vitem conuerſa ſis?* Et quò oſtendat non facilè elui poſſe maculam aut nęuum aſperſãmq;

Caput ſecundum Hieremiæ explicatũ

Hier. 2.

animo labem. Si *laueris te*, inquit, *nitro & multiplicaueris tibi herbam Borith, maculata tamen eris coram me iniquitas tua*: Quo indicat, tametsi in speciem primáque fronte excussisse sordes atque eluisse maculas videaris superstitioso quodam cultu quem tuipse tibi fingis, & obscuras Dei gloriam, fictáque religionis vmbra nunquam tibi persuadeas Deum tali ratione posse placari, aut plicari, aut te pristinum nitorem consequi: alia inunda ratio, alius excogitandus modus, quo posses nitescere, & factori tuo reconciliari, excutienda prorsus ex animo idolatria hoc est, adulterinus ac fictitius cultus, alteri quam Deo attributus, amplectenda vitæ integritas, extirpanda è mente omnis nequitia, vni Deo firmiter inhærendum, illiq; omni fiducia stabiliter innitẽdum alioqui externis reb. cultúq; commentitio ac superstitioso quẽ Deus, non exigit nec præscripsit sibi salutem atque animi puritatem polliceri, nõ solum inane est & superuacaneum, sed etiam damnosum & Dei maiestati iniurium. abstergit quidem atque emaculat sordes Sthruthion siue lanaria quæ laneis vestibus candorem adfert cutem expoliunt ac lentigines næuósque abolent smegmata, verùm nihil excogitari potest tanta abstergendi vi ac facultate præditum, quod animæ tuæ sordes posset eximere quod plus satis inolitam penitúsque infixam labem possit eluere. Qui enim morbum suum non agnoscit ac salutarem doctrinam à fido medico oblatam respuit, insanabilis est & desperatus, cui medicinam adhiberi Hippocrates vetat illóque dignior Christus deserẽdos præcipit vbi omnem operam studiumque illis conseruandis impensum est. Cæterum Deus apud Malachiam se Angelum missurũ polliceetur qui viam præparet quo vaticinio Ioannem Baptistam designari Euangelium testatur, ac statim venturum Dominatorem, hoc est, Christũ qui multa innouabit multámque operam insumet corrigẽdis illorum vitiis formandisque morib. quorum interest populum salubri sanáque doctrina imbuere. *Ipse est enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum & sedebit conflans & emundans argẽtum, & purgabit filios Leui, & colabit illos quasi aurum & argentum*, hoc est, puros reddet, nitidos, terSos, expolitos adempta omni rubigine & scoria vitiorum vt in fornace aut officina argentaria expoliri metalla solent. Itaque primum visum est ministerio, absterSis sordibus, ornatum ac nitorem adferre, neque culpari possent tanquam contaminari sceleribus qui Dei munia obeũt sacrisque functionibus destinantur. quocirca similitudinem detumit à rebus externis eámque ad animum transfert. Siquidem fullonia herba hue Struthion incredibilem vim obtinet in eluendis

Cap. 3.

Matt. 11. Marc. 1. Luc. 7.

Esai. 40.

Digitized by Google

dis maculis, atque imbuendis candore lanis: pollet enim vi absterſoria adeo vt etiam pituitam è capite eliciat, ac ſternutamentum moueat tanta violentia, vt partum emortuum excutiat.

DE COCCO VERMICVLO, CONCHYlio, Murice, Oſtro.

CAPVT XI.

FRVTEX eſt puſillus exilibus ramis, folio aculeato, cui annaſcitur coccus ſeu granum tinctorium, quod colorem rubrum ac rutilantem exhibet aſpectu gratiſſimum, oculiſque amabilem: Cuius tinctura aut ſucco imbuta lana aut biſſus, exuberantiſſimè mirèque ſplendido rubore illum inficit. Inuenitur etiam in aquifolio vel acrifolio potius, qualis eſt arbor Belgis vulgaris, folio læuiore perpolito, quaquauerſum aculeato perenni virore, vt cui nunquam folia decidat. Ex hoc grano Coccinea veſtis nomen obtinet cuius in Bibliis ſæpe fit mentio, vermicula, muricata, qualis eſt roſis rubore perfuſus, oſtrina, quiſquiliata quæ purpureo colore flagrat, atque amabili rubore collucet, oculiſque blanditur, qui color Imperatorrum ac regum paludamentis dicatus eſt, ac purpuratorum apud Romanos pallis ac galeris. Sic in Cantico ſponſæ rubicunda labia, vittæ coccineæ comparantur. Sic puellæ Belgicæ venuſtatis ſtudioſæ labella corallina & coccinea moliuntur. Ioſue defuncto Moſe, dux Iudæorum conſtitutus, pallium coccineum geſtaſſe legitur. Sic Chriſtus in ludibrium affectati regni chlamide purpurea indutus deſcribitur. In Apocalypſi verò mulier illa ſcortatrix quæ domum ſuam patefacit omnium cupiditati, inſediſſe deſcribitur beſtiæ coccineæ, eáque mulier induta erat purpura, coccino, auróque deaurata, & gemmis & margaritis, habens poculum in manu ſua plenum abominationibus, & immunditia libidinis ſuæ. Et fronti inſcriptum erat myſterium Babylon, Romanæ vrbis typus & figura, vt Hieronymus interpretatur: quibus inſignibus faſtum indicat, ſuperbiam, arrogantiam, mentem ſanguinariam atque innocenti cæde cruentam. Diuitem verò illum epulonem præter ſumptuoſas menſas atque apparatum ferculorum, indutum fuiſſe purpura & biſſo hiſtoria Euangelica teſtatur, nulla humanitate, nullo pietatis in egenos & miſeros affectu. Ex huius ſucci rubicundo colore deſumitur apud Eſaiam comparatio, atque inſtituitur concio

Cap. 4. Cap. 2. & 7. Matt. 27. Cap. 17. & 18 Luc. 16. Cap. 1.

Digitized by Google

concio contra illos qui innocentum ſanguini inhiant, atque innoxios opprimere meditantur, eóſque Deus ad ſaniorem mentem reuocare, atque vt reſipiſcant, vt à ſceleribus reſiliãt, amanter extimulat. quod ſi obtineri poſſit, pollicetur amneſtiam, hoc eſt, omnium ſcelerum obliuionem, quamlibet horrenda fuerint enormia, adeò vt culpari ſuſtineat, ac violatæ fidei, ruptiq; fœderis crimen ſubire non recuſet, niſi ſtet promiſſis, ac præſtet quod ſit pollicitus. Sic enim cum illis concionem inſtituit, *Abluite manus veſtras ſanguine cẽtas, mundos vos præſtate, auferte malum cogitationũ veſtrarũ ab oculis meis, deſinite agere peruersè, ſtudete æquitati, ſubuenite oppreſſo, pupillos ſubleuate, viduis patrocinamini. Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, fient niue candidiora, & ſi rubra vt vermiculus* hoc eſt, purpureus & conchyliatus color, qui ex marina concha eximitur, *velut lana alba erunt.* Quò indicat quamlibet ſceleſta veſtra cruenta ſint cæde & ſanguine innocentum, facilè expiari poſſe atque elui pœnitentia ac fiducia in Deum, conceptóque emendationis vitæ propoſito. Cæterùm veſtes coccineas ſeu muricatas ac purpureas, denique & bombicinas, quas Belgæ ob exquiſitiſſimam lini lanæque texturam Kaſpen vocant & *bombazin*, & præter hæc ſericas & holoſericas, quæ in Aſiatica Scythia olim cõfici ſolent, in vſu fuiſſe Hebræis, eáſque ad decus & ornamentum corporis, ad honeſtatem, nonnunquam ad luxum & pompam inanémque oſtentationem adhibitas Bibliorum codices paſſim teſtantur. Vnde apud Ieremiã Iſraël inſultat ac dira minatur, quòd deſerto Deo à quo omnis ſalus dependet, ſe idolis proſtituat tãquam adultera, alienis ſe oculis exponit, ornatúque exotico ſe comit ac polit, vt illos in ſui amorem alliciat. *Cum* (inquit Dominus) *magna ſit vbique ſtrages ac vaſtitas, omnéſque fontes in fugam verſi, ad loca ardua atque hoſtibus inacceſſa ſe conferant: Tu vero perdita & vaſtata quid facies? Etiamſi veſtieris te coccino, & ornata ſis monili aureo, & pinxeris ſtibio ſeu fuco oculos tuos, fruſtra componeris, deſpiciunt enim ac deſpuunt te amatores tui.* nihil prorſus afficiuntur ornamẽtis politiſque tuis veſtibus, ſed in animam vitámque tuam ſunt intẽti. Ezechiel quoq; Dei nomine non minus acerba denũciat Samariæ & Hieruſalem, quos adulterij inſimulat, quo nomine Idololatriã atque à Deo defectionem deſignat. Vt enim inexpiabile ſcelus eſt & deteſtandum violatum coniugium hoc eſt, legitima & indiſſolubilis vitę ſocietas contaminata adulterio: ita etiam execranda res eſt idololatria, qua Deo viuenti ſuus honor, ſuũ decus & gloria adimitur, atque in alium transfertur, eò autem in illos incandeſcit acerbiùs, quòd non ſolùm in

Idololatria adulterio comparat.

lucis

lucis vmbroſiſque vallibus gentilium more ſuas aras. ſtatuas, delubra adornarent, magnáque pompa & vitulorum apparatu ſacra ſua peragerent. ita vt legitimus cultus videri poſſit, in eóque ſalutis columen conſiſtere; ſed quòd accitis ac conuocatis etiam exteris in æde Deo dicata nefaria facta perficerentur. *Et quò* (inquit) *ſpectatoribus omnia magis augusta ſanctáque viderentur, in illorum gratiam lauiſti te & depinxiſti ſtibio ſeu fuco oculos tuos, ornatáque mundo muliebri ſedisti in lecto pulcherrimo, inſtructa menſa ante te, ſuper quam thymiama ſiue ſuffimen vnguentúmque meum poſuiſti, adhibito tanquam in ſolenni feſto exultantium ſtrepitu.* Itaque is cultus qui mihi offerri debuit exhibitus eſt idolis ac dæmonibus aſtante confuſa multitudine ex gentibus conflata, qui eadem qua tu, fruuntur inſania.

DE PALIVRO ACVLEATA STIRPE, cui ſanguinarij comparantur atque inſidioſi, quique ad inferenda damna prompti ſunt.

CAPVT XII.

CVM nuſquam non prophetæ vitia inſectentur, illorúmque rabiem ac ferociam reprimant, qui hominibus infeſti ſunt, atque ad iniuriam damnáque inferenda prompti: horum nonnullos lupis, leonibus, pantheris, colubris, aliíſque infeſtis belluis, denique vulpibus & muſtelis inſidioſis animalculis componunt: nonnullos aculeatis ac ſenticoſis ſtirpibus aſſimulant. Sic Micheas vates deplorat extinctam religionem pietatem proculcatam, cultúmque diuinum prophanatum, omnes ab integritate collapſos nec aliud, quàm fraudes, ſycophantias, technas, impoſturas inſidias omnáque hoſtilia meditari. In hunc itaque modum ſcelera illorum amplificat, ac ſingulorum improbitatem exaggerat in immenſum, à ſpinoſis aculeatiſque ſtirpibus deſumpta ſimilitudine: *Periit ex terra ſanctitas.* exultat improbitas, *& rectus* atque integer, *inter homines non eſt, omnes ſanguini inhiant & vir fratrem ſuum ad mortem venatur, & malum manuum ſuarum dicunt bonum*, hoc eſt ſuis erroribus blandiuntur. *Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt.* hoc eſt in omnibus acquieſcit & obſequitur illius poſtulatis, nullá ue habita aut obſeruata iuris æquitate, ſinit illum omnia pro arbitrio ac voluntatis imperio agere, vel tenuem plebeculam arrodere atq; exactionib. opprimere, vel tyrannidem in tenuiores exercere. *Qui optimus ex eorum numero, eſt quaſi Paliurus, & qui probus & integer tanquam* Cap. 7.

tanquam ſpina in ſepimentis. Quocirca huiuſmodi hominib. in imperio conſtitutis eum rerum ſtatum futurum indicat, vt delatoribus paſſim inquirentib. in ciuium vitam, mores ac ſtudia, non ſatis tutum ſit cuiquam fidere aut ſua arcana committere, ne familiari quidem atque intimè noto. Ingruente enim huiuſmodi tumultu, atque habita de ciuium opinionibus quæſtione, exploratiſque illorum ſententiis, labant cũ multorũ animi atque amicos non tolum deſerunt, ſed nonnunquã prodũt. quod euenturum Chriſtus etiam vaticinatus eſt. Itaque in tam dubia ac vacillante multorum fide, *Ab ea*, inquit Propheta, *quæ cubat in ſinu tuo, cuſtodi claustra oris tui*, hoc eſt, ne vxori quidem mentem tuam patefacias, *quia filius contumeliam facit patri, & filia conſurget aduerſus matrem, socrus aduerſus socrũ ſuam. Eo inimici hominis domeſtici eius*: In tanto rerum humanarum æſtu, ac tam turbulento Reipublicæ ſtatu, quo præſidio quiſque ſe fulcire debat obiter commonſtrat, *Ego autem Dominum reſpiciam, expectabo Deum ſeruatorem meum: Exaudiet me Deus meus.* sũmã propter fiduciã erga Deũ, & quòd totus in illo conquieſcit, ab eo pendet, ſalutem ſibi pollicetur, ac præſentaneum auxilium contra potentiam, faſtum ac ſuperbiam, cõtra ſæuitiam ac nocẽdi rabiem. Cum enim Deus mãſuetus ſit, placidus ac mitis: illi rabidi ſunt, feroces, crudeles, inhumani, atque vt ſentes, tribuli, ſpinæ, atque arbores aculeis armatæ, quibus innocentibus damna atque detrimenta inferunt. Quamobrem deſumitur in hac Concione ab arboribus validis firmiſque aculeis vallatis ſimilitudo, quò hominum improborum naturam & conditionem ad amuſſim exprimat. Siquidem paliurus, ſpina alba quæ menſe Maio, candido ac ſuauiter olente floſculo paſſim in dumoſis locis ac ſepibus conſpicitur, ſentes, rub, Creſpinus quæ pharmacopolis *Berbiris* dicitur, foliis, floribus, baccinis vel acinis racemiſque oculis blandiuntur, atque aliquem in eduliis vel medicamentis vſum habent: ſed manibus tractantium noxiæ ſunt ſi incautius ac parum conſiderate præhendas: ita fucati homines & fallaces in ſpeciem blandi ſunt, amabiles, ſed qui arrepta vel obſeruata leuiſſima occaſione pungant ac vulnus infligant. Eſt autem Paliurus Theophraſto, Virgilio, Plinio. Dioſcoridi, Columellæ decantata, ſed non omnibus eadem facies exprimitur tametſi omnes fateantur ſepibus muniendis accommodam, quòd minacibus aculeis pecus atque homines qui hortorum fructibus inſidiantur arceat, non prorſus diſſimilis oxyacanthæ. ſiue acutæ ſpinæ, quòd menſe Maio ſpectatiſſimè floreat, exiguo quidem & minuto floſculo, cui in medio rubicundæ quædam feſtucæ inſident, ſed

Matt. 10. Marc. 3.

Nuſquam tuta fides.

quæ

quæ candore & suauitate eximia commendabilis sit, adeò vt nemo non apud nostrates hac fronde ædium vestibula exornet ramis in vrceis asseruatis, atque aqua indentidem irrigatis: vbi verò arbos hæc defloreſcere incipit, baccas exhibet, primùm virides, oblongas, maturitate rubentes, osſiculo intus lapidoso quod ambit membrana, intus pinguí vnctóque sapore imbuta, quo vtimur in atterēdis calculis, ac leniēdo vesicę meatu.

DE GITH QVÆ GRÆCE MELANthion vulgò à nigrore Nigella dicitur, Belgicè Svvarte, Nardus ob odoris suauitatem, tum aliis stirpibus desumpta Comparatio.

CAPVT XIII.

ESAIAS quem aliàs testati sumus rerum naturæ peritissimum, in illustranda sua concione ac vaticinio, quasdam stirpes, earúmque & flores & semina narrationi accommodat, nempe Gith siue Melanthion, Cuminum, Triticum, Hordeum, Milium, viceam, speltam vel zeam, quæ vulgo notissima sunt, & cum armentis pabulum, tum hominibus alimentum suppeditant Gith vulgò, Nigella passim in hortis obuia est, frutex cubitali altitudine, aliquando maiore pro soli vbertate, vt Zelandicis agris assolet, foliis feniculareis, tenuiter dissectis, flore cæruleo, quo euanescente capitulum se exhibet in summitate papaueraceum corniculare, ablongum membranarum septis ac loculis distinctum, cui semina includuntur nigerrima, porri seminis non absimilia, sed odoris fragrantissimi, quod olim panis crustæ inspersum, antequam is furno immitteretur, grato sapore illum commendabat, verùm is vsus nunc apud Cisalpinas nationes in dissuetudinem venit atque exoleuit, ipsóque semine Medici ad catarrhos discutiendos vtuntur, ad enecandos lumbricos ventri admodum infestos, ad dentium dolores leniendos, ad menstrua vtrinasque ciendas, ad abolendas lentigines, Cap. 28. Cuminū. næuos, maculas, tum fœda vitia quæ extimam cutem deformant. Cuminum Belgis nomen retinet *Comin*, vulgo semen, vulgatissimum, quo plebeij in discutiendis flatibus, in sopiendis intestinorum doloribus ac torminib. in hernia flatuosa reprimenda vtuntur, cui ego nigellam & lauri baccas commiscere soleo & milij farinā, cuius etiam in hoc capite propheta meminit. Hordeum, fruges nota, quanto generi gratissimum pabulum. Hordeum.

Digitized by Google

pabulum, quo etiam in annonæ penuria ac tritici raritate, plebecula vtitur. Medici huius decocti cremore & ptisana vtuntur in æstuosis febribus, ac pulmonis atque vocalis arteriæ vitiis, præsertim cum ex salsa pituita, aut flaua bile illæ partes vel exasperatæ vel exulceratæ sunt, admixtis violarũ aut buglossæ flosculis. Ex huius quoque frugis polẽta aut maza Belgæ sapidissimum liquorem eliciunt, qui iis Cerusia dicitur colore vt Coctori visum est, fuluo, croceo, luteo, flauescente, rubicundo spiceo, præsertim vbi fex & spumosum excrementũ quo Belgæ in pinsendo pane vtuntur, subsederit. Tunc enim gratissimum colorem adsciscit, vt vinum Creticum, vel illud exoticum quod *Bastardum*, vocant, ac saporem vinosum, qui non secus quàm vinum, temulentiam excitat.

Triticum.

Triticum, inter frumentacea præcipuæ nobilitatis, ex cuius farina, similia, similagine multiplicis differentiæ panis cõficitur, syncerus, secundarius, nauticus, furfuraceus & aliquot adhuc genera quæ recensere superuacuum. Milium frumenti genus, cuius cum plures sint differentiæ, Sarmaticum, Indicum, Hispanicum, omnes apud Zelandos spectatissimè crescunt, Saracenicum vel Indicum, grano vel rubro vel flauescente, Ex his nostrates & pultes & panem conficere didicerunt. Vicia leguminis genus iumentorum pabulum est, vt lens, pisum, faba. Hæc obiter indicare visum est, quò prophetæ mens exactè ac dilucidè possit explicari, quæ in hoc versatur, vt declaret Deum nihil temerè aut fortuitò, nihil inordinatè aut confusè, sed omnia distinctè aut distributè, certàque ratione ac legè perficere, nunc pœnas infligere coërcẽdis hominum sceleribus, nunc plagis & vulneribus mederi, afflictisque mentibus solatium adferre, quod aliquando maturiùs nonnunquam seriùs peregit, sic vt vltionem differat, ac lentè ad vindictam progrediatur, quod etiam in præstanda salute euenit: aliquando subitò potentiam suam vtrobique exerit, vt expedire illi videtur, atque occasio se offert. Quocirca commonefacit vates illos qui Dei iudicia non satis pro æquitate interpretantur, vt modestè ac reuerenter de illius Maiestate & prouidentia sentiant, vt magnificè & syncerè de illo loquantur, ne quid culpent, aut calumnientur in eius factis, cum vident, sceleratos rerum omnium prosperitate frui, pios calamitatibus atque ærumnis esse expositos, cum pro incredibili sua sapientia, atque inscrutabili consilio res mortalium rectè legitimè regat ac moderetur: Desumitur autem in illustranda hac cõcione appositissima similitudo de agricolarum studio & occupatione, ipsáque arandi ac serendi triturandique ratione. Siquidem

Vicia.

Digitized by Google

quidem colonus tempeſtiua anni parte, ſubacta terra, atque æquata ſoli planicie, certo modo & menſura ſemina ſuis quæque locis, atque agrorum dimenſionibus humo committit, obſeruatóque ordine atque adhibita ratione telluris, aliam agri partem tritico & hordeo deputat, aliam pro frumenti aut leguminũ natura nigellæ, lupino, ſpeltæ milio deſignat neque enim indiſcretè & permixtè grana ſolo mandat ac ſulcis committit, ſed ſingulis diſcriminata iugera agróſque peculiares accommodat. Peracta autem ſatione arator non ceſſat nec conquieſcit aut otioſus eſt, ſed poſt ſementem meſſi inhiat. quocirca antequã ad maturitatem deueniant ſegetes, frugéſque Cereales flaueſcere incipiant, aut maturitatem conſequi, loliũ zizania inutileſque herbas eruunt exturpántque famuli, curat ne ſata ſtrangulent, illíſque alimentum depopulentur, quò tempeſtiuè metat atque annonæ prouentum maturè in horrea cõuehat demeſſa ſegete, eáque recondita, iam alius illi labor, alia opèra peragenda oboritur. Siquidem trituræ atque excutiendis granis è loculis, illáque ex gluma, acere, paleis eximere ac purgatiora efficere meditatur: in quo opere eum delectum habet, vt ſingulatim cum iudicio quęque aggrediatur, nec vlla ratione confundi ſemina ſuſtineat. Itaque alia cura adhibetur minutis puſillíſque ſeminibus, alia robuſtis alia tritico ordeo ſiligini, auenæ, farri, lupinis, phaſeolis, viciæ, lenti cumino. Gith. Sic cum agricola induſtrius omnibus laborem impendat, omniáque certa ratione & modo pro rei natura exequitur, ſedulo operi inſiſtit ac rerum ſuarum ſatagit, quo emolumentum vberémque fructum ex ruſticatione percipiat. Ita Deus in hoc mundi theatro tantaque ac tam confuſa hominum multitudine, omnes ad frugem perducere tentat. Et quemadmodũ agricola proſciſſa vomere terra occationi intentus eſt & confringendis glebis, vt ſerit, vt metit, vt triturat ac fuſtibus ſemina excutit, vt paleas vanni flabello ventilatas à granis ſecernit, vt arbores truncat ferróque coercet ne luxurient, ac latiùs, quam par eſt, ramos diffundant: vt denique inſerit atque ex aliena arbore germen includit, ſolidóque docet moleſcere libro. Ita Deus homines tractat ac ſuo arbitratu nonnullis damna ac detrimenta infert ſeuerúmque iudicium in illo, exercet alios calamitatibus exercet & explorat conſtantiam: nonnunquam malos tolerat ac manum à ferendo ſuſpendit in ſpem emendationis vitæ Nec eſt quod quiſquam illi obloquatur aut obmurmuret cum ſingulari ſua prouidentia omnia moderetur, illíque conſtet conſilij ſui ratio. Quocirca ſi quid aduerſi inciderit, aut infligatur, ſi morbi ingruant, ſi clades, calamitates, pe-

ſtes, aliaque vitæ incommoda infeſtent, omnia hæc à Deo inferri cogitemus, quò caſtigati ad illum confugiamus, illius opem ac ſubſidium imploremus, in illo omnem ſpem ac fiduciá conſequendæ ſalutis collocemus. Quòd ſi proſpera obueniant omniaque ex voto atque animi tententia decurrant, ſi affluant opes ſi acreſcant latifundia, ſi offerantur honores ac dignitates ſi res domeſtica bene aucta ſit & ſtabilita, ſi corpus validum ſit & inculpatè conſtitutum, ad eundem omnem ſucceſſum rerum noſtrarum referamus, atque res proſperas & aduerſas ab illo adminiſtrari habeamus perſuaſum, illiúſque ductu & auſpiciis omnia perfici. Quod non ſolum apud Eſaiam Cyro Perſarum regi in mentem reuocat, cui Dei virtute, ideque in gratiam ac fauorem gentis Iudaicæ, res feliciter geſtæ, ſubactæque nationes, ſed nulli non mortalium teſtatum eſſe vult, Deum omnium rerum autorem eſſe vult, illique omnia attribuenda, quam vim & potentiam cum aliàs, tum potiſſimè apud hunc prophetam ipſe aſſerit, cum inquit, *Ego Dominus & nullus*
Eſaiæ 45 *prater me, formans lucem & creans tenebras faciens pacem & creans malum: ego Dominus faciens omnia hæc.* Quo indicat proſperos ſucceſſu illius eſſe muneris: damna verò, detrimenta, aduerſitates, vaſtitatem, peſtem, famem, bellum, in vindictam ſcelerum ab illo inferri. Ipſe enim efficit, vt qui ab illo dependent, illi fidunt atque innituntur, pacatè viuant è diuerſo vt ij qui ſceleribus ſe contaminant omni calamitatum genere diuexentur. Cæterùm Dominus Hieremiæ quoque agricolæ officium aſſignat admotaque manu ori illius *Ecce ego*, inquit, *dedi verba mea in ore tuo, Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas, deſtruas, perdas & diſſipes, vt plantes & ædifices.* Quo indicat illum munitum & vallatum potentia verbi ſui virtutem habiturum ad extirpanda vitia, ad eximendos errores, ad euellendas ex animo enormes cupiditates atque inſerenda ſemina
Ioan. 15. pietatis ad inſtillandam ſalutarem mentemque inflammandam ſolida fide in amorem ac venerationem Dei viuentis. Simile argumentum tractat CHRISTVS, cum deſumpta à vite &
Rom. 11. palmite ſimilitudine, *Ego ſum*, inquit, *vitis vera, pater meus agricola eſt omnem palmitem in me non ferentem fructum*, hoc eſt qui fidem ſuam non declarat per opera Charitatis, *amputat* atque vt inutile ſarmentum igni deſtinat, *omnem verò ſurculum ferentem fructum purgat*, amputatis reſectiſque cupiditatibus
Pauli locus explicatus. *quo plus fructus proferat.* Ab hac non eſt aliena Pauli ſimilitudo de oleaſtri in oleam inſitione auulſis ramis ex natiuo oleæ trunco. Quo indicat alios à felici ſtatu delapſos, atque à ſalute excidiſſe, alios aſcitos eſſe & cooptatos in numerum fidelium,

Digitized by Google

lium, nullo ipſorum merito, ſed singulari Dei fauore & gratuita bonitate, quam niſi agnoſcant impenſique beneficij ſint memores, ac conſtanter in fide perſiſtant, rurſus excidendos pronunciat, atque ob ingratitudinem à Dei conſortio alienandos, aſſumptis inſertiſque poſt liminio iis qui mutata vitæ conſuetudine, excuſſaque mentis cæcitate & caligine, ad frugem, ad morum integritatem, ad veritatis cognitionem ſe conferunt, ac Chriſtum à quo deſciuerunt, amplectuntur. Hac autem ratione Deus partim reprimit ferociam faſtúmque hominum atque inſolentiam compeſcit, ne quis inani ſanctimoniæ perſuaſione intumeſcat, ſuique fiducia ſibi blandiatur, aut calamitoſis & abiectis inſultet: partim fouet atque alit alitorum ſpem qui abalienati à Deo, perfidem rurſus ſunt in natiuam oleam inſerendi, atque in conſortium cœtúmque fidelium aſſumendi.

DE LENTISCO QVAE GRAECE Schinos dicitur, & Ilice.

CAPVT XIIII.

CVM habita eſſet quæſtio in Senatu adſtante confertiſſima populi multitudine, de proſtituta Suſannæ pudicitia, ac commiſſo adulterio, in quo illam deprehenſam criminati ſunt veteratores duo fraudulenti & mendaces, Daniel prudenti ac diuinitus immiſſo conſilio explorata rei veritate, excuſſaque facti cauſa, inſontem mortis periculo eximit, ac patefacta calumnia, ſuſpicione criminis illam liberat: Cum enim ad ſuppliciũ raperetur pudica matrona, nullius ſibi criminis cõſcia, & quæ ad Deum ſuã cauſam referret, Daniel Dei ſpiritu impulſus, elata voce cõclamat, nullo ſuo merito illã morti adiudicatam, ac rei cauſam accuratiùs excutiendã. Itaque conuocato ſeniorum conſeſſu & populi frequentia, calumniatores ſemotos aſſeruari iuſſit, ac ſeparatim conſtitui deinde accito altero eorum, ſciſcitatur ſub qua arbore mœchus cum illa ſit congreſſus: *Sub lentiſco*, inquit: Daniel dimiſſo illi commentus ablegat atque alterum produci iubet cui cum ſimilis interrogatio proponitur de inito congreſſu ac perpetrato illegitimo concubitu, *Sub Ilice* inquit: itaque vterque & mendacij & illatæ calumniæ conuictus, ex lege Moſi morte ſunt mulctati. Cæterùm vt lentiſci natura obiter explicetur, arbor eſt patula, & ſic ſatis procera, acinis rubentibus, maturitate nigris,

Dan. 13.

Deut. 9.

quæ vt Terebinthus reſinarum ac gummoſum liquorem fundit, quem Mediterranean vocant Belgis eodem nomine cognitum, quæ vetuſtate coit in globulos candidos ac ſpiſſatur, catharros autem exſiccat ac fluxiones ſiſtit ſuffitu ſincipiti admotum, vel ramentis aliquot ore conuolutis, dentes mobiles ac vacillantes, atque vligine vitiatos firmat, ac gratum oris habitum efficit. Ex hac arbore cuſpides conficiuntur ab Italis, vt apud Belgas ex Iuniperi & lauri ſarmentis, extergendis poliendiſque dentibus accommodæ. Sic vt prouerbialis figura dicantur *Lentiſcum mandere*. qui eius rei curioſi ſunt, ac plus nimiam operam dentib. poliendis adhibent. Noſtrates nunc ardeæ ſtellaris ex auro, argento, ebore, vngue, quam alitem *Putoir* Belgæ vocant, ex paſtinaca marina vulgo *Pul ſeert*, ab aculeato telo ſic dicta, à Galeo piſce Zelandis *Haye*, conficiunt verùm ex lentiſco confecta dentiſcalpia minus gingiuas vulnerant, ſed condenſant potius aſtrictionis ratione. Hunc veteribus in vſu fuiſſe Martialis indicat,

In Apophoretis.

Lentiſco melius, ſed ſi tibi frondea cuſpis
Defuerit, dentes penna leuare poteſt.

Cæterùm alter qui mendacij colore calumniam adornare atque obtegere meditatur, ſub pruno, hoc eſt ilice patratum ſcelus impudenter confingit. Hæc inter glandiferas arbores refertur, foliis perenni virore, nec deciduis, cui fruticulo viſcum innaſcitur, quo medici vtuntur in expurganda epilepſia, morbiſque aliis qui ex turgidis ſpumoſiſque humoribus excitantur. Eſt vna ilicis ſpecies quæ coccum granum præbet, vulgò *Vermilion, Cramezim, Scaerlaken*, quo infectores vtuntur illuſtranda lana, byſſo, ac bombice exuberantiſſimi ruboris calore.

Ilex.

Eximitur non diſſimile granum ex acrifolio arbore filiis quaquauerſum aculeatis læuore perpolitis, quæ cum apud Brabantos circa ſepes & compita proueniat, raro in iuſtam magnitudinē aſſurgit. Vidi tamen in municipio quodam Zutzeæ contermino magnitudine pruni arboris, cámque cultoris induſtria & crebra ſtolonum amputatione in ſummam procericatem faſtigiatam, profert autem eunte autumno baccas orbiculatas piſi magnitudine, inſigni rubore perfuſas, quales etiam exhibet ruſcus quæ noſtratibus *buxus* aculeata vocatur: tum taxus arbor quæ folio eſt laricis aut piceæ vel abietis, vt ſuperioribus annis Londini mihi conſpecta eſt, cuius vmbra apud Britannos non eſt mortifera, nec baccæ letiferæ: in Hiſpania enim illis venenati quiddam ſubeſſe prædicant nec temere in alimenti vſum aſſumunt indigenæ, tametſi gallinas illis ſaginati

Acrifolium.

ac

ac pingueſcere nonnulli experiantur, exuta opinor natiua, inſitáque ferocitate.

DE HYACINTHO VESTEQVE HYACINTHINA, vel à viola colore Ianthina.

CAPVT XV.

VITTAS, tegmina, fimbrias chlamides, pallas, velamina, operimenta, ſtragula Hyacinthino vel Ianthino, hoc eſt, violaceo colore imbuta, ad decus & ornatum adhibita ad oblectandos paſcendóſque oculos olim, vt etiam noſtro ſeculo in deliciis habita Bibliorum codices paſſim demonſtrant. Sic Pontifici Iudaico eius coloris indumenta regali ſplendore præſcripta ſunt ex auro, Hyacintho purpura coccoque iterato hoc eſt, bis tincto, biſſo, atque opere Phrygio, quo cultu ac nitore populus rudis olim officio continebatur quò eſſet in religionem propenſior. Deſumitur autem coloris huius appellatio partim ex Hyacintho ſpectabili gemma aut Ianthina, hoc eſt violacea tinctura: partim ex amabili eius nominis floſculo qui exuberanti ceruleo purpuraſcit, qualis conſpicitur in Amethiſto gemma in Cirſio ſeu vulgari buglooſſo, aliſque herbis paſſim obuiis, quarum flores purpureo colore collucent, atque oculis ſuauiter blandiuntur. Infectantur autem nonnunquam Deus illorum luxum faſtúmque ac ſuperbiam, qui operoſis ſumptuoſiſque huiuſmodi tegumentis magnificentiam ſuam aliis inani oſtentatione venditant, atque Ianthino purpureóque amictu elati, infimos quoſque deſpicatos habent & faſtidiunt. Nonnunquam ex his deſumit concinnas Metaphoras ac ſimilitudines, eáſque ad internas dotes transfert, ad animi decus mētiſque ornamenta accommodat. Talibus enim exemplis homines ſocordes commonefacit ſui officij, & quid Deo præſtare, qualem illi cultum exhibere, & quàm ſolicitè expulſa omni ſuperſtitione & idololatria, in ipſius religione conſiſtere debeant accuratè demonſtrat Quod ipſum cum aliàs tum diſertè apud Ezechielem in hoc capite exprimitur. Primum enim in mētem illis reuocat quanta quámque immenſa beneficia in hos contulit, qua vſus ſit erga illos bonitate, quibus illuſtrauit tum animi tum corporis muneribus, quàm ſalutaria præcepta tradidit, quàm ſacra religione mentes illorum cognitione Diuinitatis imbutas, inſtruxit. Deinde expoſtulat cum deſertoribus atque ingratis, quòd omnibus iſtis in probrum ac dedecus

Hier. 16. Exod. 28.

Hyacinthus gemma.

Cap. 16.

abusi sint,atque in profanum vsum,cultúmque alienum ac nefarium transtulerunt,sic vt mentem, rationem,intelligentiam, animi præstantiam,acumen ingenij,omnésque vires non in illustranda illius maiestate,non in obseruanda tuendáque sacratissima ipsius religione: sed in erigenda stabiliendáque idololatria, in superstitiosis & commenticiis cultibus inducendis conferrent. Sic enim prosequitur concionem obiurgatoriam ad Hyerosolimam conuerso sermone: *Cùm*, inquit, *nuda esses, inops egena, omnique subsidio ac solatio destituta, velut infans recens in lucem editus, sordibus & sanguinolenta illuuie inuolutus cui nondum umbilicus præcisus est, nec materni uteri inquinamenta abluta, ego præteriens, te conspicatus in sanguine tuo volutatam, multiplici incremento, tanquam stirpem & germen, terrestre te auxi*: adeo vt sensim tacitisque auctibus adolescere cœperis atque progredivt comi & poliri, mundóque muliebri exornari possis, id esse tempestiuum vbera indicant iam prætumida, & germinantes densi vndique capilli. Et quanquam in hac ætate esses constituta, nuda tamen eras & deiecta, oculisque spectantium (contra quàm illius sexus pudor aut decus patiebatur) exposita, quod ego dũ hac iter ingrediror conspicatus, obseruaui te pubescere, atque in ea ætate constitutam, quæ esset amoribus idonea, & à procis atque amasiis ambiri posset, tanquam nubilis maturaque viro, & cui sponsus designari debet. *Ego verò expandi amictum meum super te*, & velaui quæ parum pudenter & verecundè oculis spectantium exhibentur, ac decentiùs obteguntur, ac data fide iuitóque fœdere te mihi desponsaui, atque vnitam assumptamque in legitimam vitę societatem ablui à sordibus, ita vt nulla labes, nihil inquinamẽti tibi inhæreret: deinde vnguento delibutam ornaui veste variegata calceaui hyacintho, torque, armillis corona capitis illustraui te: Tu verò tam insignitei compta, tam operosè culta prostituisti te alienis omniaque ornamẽta nostra nulli quam mihi consecrata in profanos vsus conuertisti. Quo indicat, vt mulierem impudicam adulterio, ita illam idololatria contaminatam, eumque honorem, & cultum, quem Deo impendi par erat, dæmonibus exhibitum, cum omnes cogitationes, vota, desideria spes & fiducia in Deum essent referenda à quo vno depẽdet hominum salus. Tunc autem maximè Maiestas & amplitudo supremi numinis imminuitur, ac contumelia ignominiaque afficitur, cum illi adimitur, atque in alium transfertur, quod nulli præterquam ipsi attribui debet. hac enim ratione debita illum laude, iustóque honore fraudamus, & nos deserto sincero eius cultu ad pernicioſum rapimur magno salutis nostræ detrimento.

Cap. Ezechi. 16: paraphraltice cuariatum.

DE

DE CARICE, SCIRPO, IVNCO palustri, papyro

CAPVT XVI.

CAREX Scirpi modo fruticat locis palustribus & vliginosis, forma triangulari, vtroque latere secandi vi prædita, qua virenti fronde Belgæ & Britanni triclinia ac cœnacula ædésque sacras æstiuis mensibus consternunt, quò æstum propulsent, ac suauí gratóque hálitu reficiantur. Scirpus iunco palustri affinis frutex est læuore perpolitus, orbiculatus, stilo enodi, nullisque geniculis aut internodiis distincto : fungosa intus candidáque medulla, quam nostrates in amenti aut crassioris fili modum exemptam in multos vsus accommodant. Siquidem in nuptiali pompa ex hac ornamenta & supellectilem fictam & commentitiam confingunt, nempe calathos, vrceos, discos, pectines, scopas, sedilia, crumenas amétatas, quales mulieribus vsui cestus, seu cingula, zonásque virgineas: multáque alia miro artificio ac concinno contextu elaborata conficiunt, quibus in gratiã sponsæ laquearia adornant, peractisque nuptiis pro apophoretis ac strenis singulis distribuunt. Quoniam autem huic stirpi culmus est læuis ac minimè geniculatus aut nodosus, prouerbio locum fecit, *In scirpo nodum quærere*. Quod in hos quadrat qui plus nimio anxij sunt & scrupulosi, quique frustra ac nullo fructu se fatigant. Belgæ fruticẽ hunc qui aliquando in mediocrem altitudinẽ assurgit, *Bieſen* vocant, ex quo storeas nostrates contexunt, stragula, natlas, quallos, fiscellas, quoniam viminosus est flexilis, naturáque tam sequaci, vt quiduis ex hoc elaborati possit. Sunt passim obuij in fabuletis Zelandicis ac colliculis arenosis, Iunci non admodum proceri, cacumine aculeato, ita vt in ambulantium suris infesti sint, ac puncturas infigant. cuius fruticis frequens est apud nos plantatio in eum vsum excogitata, vt arenam & puluerulenta quęque æstu quodam ventoso agitata remoretur, ne agros & noualia sementi destinata obruant, quocirca nostrates *Helm* vocant, quòd vt galea caput, ita iste fruticulus agros muniat ac tueatur ab arenæ impulsu. Ex iunci forma ac specie adolescentulæ quę gratiosæ videri affectãt, ac teneritate cõmendari, iunceæ apud Terẽtiũ dicuntur, quod etiã nostratibus vsuvenit quę vt gracili corpore spectabiles sint, se arctius prestiúsq; astringũt ac salẽ liguriunt. Hac enim ratione se reddũt iuuenes, ne si qua

Carex.

Scirpus.

Prouerbium.

Iunici maritimi.

paulò sit habilior, magisque opima aut obesa, athleta censeatur. Sic Chærea Terentianus cum miro affectu esset erga amicam, cui erat decora oris figura, color verus nec ascititius, corpus solidum ac succi plenum, in ipsóque flore ætatis constitutum, illud aliis quæ studet operosa cura graciles facere. itaque Parmenoni mentem suam aperit atque indicat in quam oculos conieecerit, & qua potiri cupiat, cum præ hac omnes quotidianæ formæ illi vilescant ac sint despicatæ, Siquidem, vt is ait.

Eunuch. Act. 2. Scena. 3.

Haud similis virgo est virginum nostrarum quas matres student
Demi, fis humerus esse, vincto pectore, vt graciles sint.
Si qua habilior paulò, pugilem esse aiunt: deducunt cibum.
Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas.
Itaque ergo amantur.

Papyrus frutex.

Vt autem apud nos Scirpus, iuncus, arundo, typha palustris, ita in paludosis Nili aquis papyrus nascitur, ex hac olim in tenuissimas membranas dissecta chartæ confici solent, vt nunc in Europa ex linteolis minutatim contusis, atque aqua maceratis quæ cum eundem cum veterum papyro vsum & commoditatem obtineant, vetus nomen referuant. Assurgit autem papyri frutex nonnunquam in octo aut decem cubitorũ altitudinem, vt arundo in Hispania, inter nodiis distincta, forma triangulari ea crassitudine quæ manum complicatam impleat, ex quibus vbi inarescunt, scipiones conficiunt læuore perpolitos, colore spadicio, qualis est castanearũ extimus cortex. iis enim Patricij ingraueſcẽte atque inclinata ætate se fulciunt ac gressum labantem firmant. Exibet se hac stirpe esculẽti quidda, vt in nostræ arundinis radice candida & geniculata, sapore mellito sed expresso tantũ succo dentibus, reiecto cortice. Ex papyro olim lembos scaphas, cymbas, aliáque nauigia pice oblita constructisse Ægyptios, præter Plinium Esaias vates indicat, qui minatur terræ quæ trans flumina Æthiopiæ sita est, hoc est, Nili accolis qui per mare legatos mittunt in vasis papyri, hoc est iunceis ac scirpeis naub. vt inito fœdere ac cõiunctis copiis cũ aliis nationib. Israëlitas opprimant. Cæterùm vt argumentum susceptum prosequar, desumuntur in Bibliis à iam commemoratis stirpibus concinnæ similitudines & Metaphoræ. Sic cum Iob disceptaret cum Satrapis aliquot, quibus visum est officii causa, atque humanitatis impulsu illum adire quò tam afflicti hominis calamitati condolescerent, tantamque cladem comm seratione dignam deplorarent, multa inter hos vltro citróque agitata, atque in controuersiam vocata, de humanæ vitæ cursu, de Dei erga homines prouidentia, de afflictione hominum, quæ bonis non minus quam malis

Scipiones ex papyro.

Lib. 13 c. 11.

Cap. 18.

Iob 8.

malis impendet,de proſperitate & ſucceſſu rerũ,quibus æquè mali ac boni fruuntur, vnus adſtantium nempe Bildad Suites qui ſolitis rationibus ex natura rerum petitis argumenta ſua fulcire nititur conuincere tentat impios,infames,nefarios,ſacinoroſos,improbos calumniatores hypocritas quique ficta & ſimulata religionis ſpecie hominibus imponunt, ac Deo fucum faciunt, non diu ſubſiſtere, illos quidem ad tempus ſpectatiſſime florere, verùm qui ingruente Dei iudicio citiſſimè exareſcant & cõterantur, vt Carices, vt ſcirpi,vt iunci,vt gramina virẽtéſque herbæ aquarum irrigatione deſtitutæ. Impij enim in afflictionibus,periculis,calamitatibus imminẽte morte,deſtituti fiducia ac ſolatio Dei labaſcunt nec habent quo ſe fulciant, ſed in deſperationem ac diffidentiam deuoluuntur. Non difficile eſt Eſaiæ vaticinium contra Ægyptios, quos ad egeſtatem redigendos pronunciat, ac primùm mentem atque animum,deinde omnia illis adimenda,quorum vſu & comoditate negotiatio, piſcatura, aliáque opificia ſubſiſtebant, atque vberrimum quæſtum præbere conſueuerunt. *Areſcent*, inquit, *aqua à mari,& fluuius exſiccabitur,exhauriẽtur & ſiccabuntur riui, calamus ſiue arundo,papyrus & iuncus inareſcent,& omnes virentes herbæ circa fluuios,ac riui ripam peribunt.* Quo maximam ſterilitatem fore denunciat, ac nullam piſcatorũ frequentiam,nullos commeatus,nullum ementium concurſum. Nonnunquam Deus ſucceſſum piorum hominum, progreſſus & incrementa pietatis,omnem rerum ſalutariũ affluentiam ſalientibus aquis & fluminibus,denique virentibus herbis,floridíſque pratis & viridariis comparat. Atque Eſaias fœcunditatẽ pollicetur,ſqualidis,incultis,ſiticuloſis agris eoſque irrigãdos ſaluberrimis ac ſcaturiendis aquis pronunciat, multíſque ſpecioſis herbis decorandos.Quo indicat aridas atque ieiunas mentes irrigandas verbo Dei,ac ſalutari eius doctrina,eiusque ſpiritu profundendas.Sic autem eius rei vaticinium proſequitur. *Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium, vertetur locus aridus in ſtagnum, & ſcaturient ſiticuloſa aquis, in cubilibus in quibus prius draconis habitant,orietur viror calami & iunci,* Hoc eſt,Expulſis profligatíſque vitiorum monſtris,proferent ſe virtutes ac pietatis ſemina,emerget Amor & Charitas erga Deum & homines erigetur in animis hominum Spes & Fiducia conſequendæ ſalutis ſic vt mentes ante ſteriles fotæ atque irrigatæ verbi Dei ſcaturigine, ac fidei robore fultæ vberrimos fructus proferre incipiant non ſecus, quàm ager benè cultus lætas ſegetes ac ſpectabiles herbas profundit.

Iobi locus explicatus.

Cap. 19.

Eſaiæ locus explicatus

Cap. 35.

Metaphora Eſaiæ explicata.

DE ABSYNTHIO.

CAPVT XVII.

TRES spectantur apud Belgas maritimos Absynthij species Pontificum vulgò Romanum, quod in hortis colitur, non insuaui odore: Marinum in Oceani crepedine passim obuium: Vulgare insigni amaritudine, expugnandis vermibus cum primis efficax & præsentaneum, quod tamen in hortos translatum mitescit adeo, vt non solùm sapor, sed foliis etiam color immutetur. Ex incanis enim & cinericeis virorem adsciscunt, nec odorem prorsus ingratum aut fastidiosum. Ex hoc amarissimo frutice Scriptores sacri passim similitudines desumunt, easque impiis accommodant. Sic cum Deus apud Hieremiam improbis tristia, acerba, amarulēta minitatur, ac calamitates denunciat, *Ecce ego*, inquit, *cibabo populum istum absynthio, & propinabo aquam fellis, & dispergam eos in gentes ignotas, & gladio illos prosequar.* Rursus ad prophetas mendaces qui Dei verbo abutuntur, & adulterant verbum eius, *Ecce ego*, inquit, *saturabo illos absynthio, & potabo eos felle, quoniam à Prophetis Hierusalem progressa est impietas, & pollutio diffusa est in totam regionem.* Amos autem vates cum inuehitur in pseudoprophetas qui in speciem blanda magis, quam salutaria proferunt, ac prætextu religionis, syncerum Dei cultum superstitionibus contaminant, deinde quòd proceres & optimates, quorum interest æquitati studere, atque administrare iustitiam, *Conuertam*, inquit, *iudicium in amaritudinem, & fructum iustitiæ in absynthium*, hoc est, deflectent se ab æquitate, nec rectè perfungūtur iudicis officio, quod prorsus amarulentum est & acerbum homini innocenti, qui ab iniuria vindicari cupit, ac subleuari in æqua causa non opprimi. Insectatur autem Esaias pluribus locis huiusce modi iudices corruptos, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, qui ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Rursus alio loco illos exagitat qui muneribus obcæcati opprimunt innocentes, quorum causam tueri deberent, illisque suum ius eripiunt. Sic enim insurgit aduersus huiusmodi nomophylaces, hoc est, legum conditores, *Va qui condunt leges iniquas, & scribentis iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei, vt essent vidua illis præda, & pupillos diriperent.* Apud Hieremiam non minus acerbè in illos

Cap. 9. Hieremiæ loca explicata. Cap. 23. Cap. 5. & 6. Cap. 5. Cap. 10. Ezec. 22. Cap. 5.

Digitized by Google

illos incandescit, *Inueniuntur*, inquit, *in populo meo impij insidiantes quasi aucupes ponentes laqueos ac pedicas ad capiendos homines sicuti decepta & cauea plena auibus, sic domus eorum referta dolo & fraudibus, causam viduæ non iudicauit, pupillus non patrocinantur, & iudicium pauperibus eripiunt.* Cæterùm vbicumque in Scriptura Absynthij fit mentio, maximam atque acerbissimam calamitatem, animíque tormentum subesse indicat. Sic in clade illa funestóque ac luctuoso Hierosolymæ excidio Hieremias ciuium suorum personam sustinens queritur se felle circumfusum, & oppletum amaritudine, & Absynthio inebriatum. Quo indicat ad summum luctum atque angorem animi nihil esse reliqui, nec quid amplius posse adiici. Non dissimilis est deploratio ac querimonia Dauidis cum in dubio belli euentu constitutus esset, ac illi ab hostibus periculum immineret. Sic enim ad Deum sua vota dirigit, *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, & misertus es nobis: commouisti terram, & conturbasti eam, obiecisti populo tuo dira, potasti nos vino compunctionis*, hoc est spectacula oculis nostris obiecisti, quibus non sumus exhilarati, sed in mœrorem & mœstitiam in anxietatem & mortis horrorem deiecti, vt ij quibus mortifero aliquo poculo, aut venenata lethalíque potione vitalia perfusa obstupescunt. Eadem vsi sunt Metaphora Esaias Hieremias, Ezechiel, qui propinatum vini furiosi calicem describunt cùm regibus, tum promiscuę plebi, quo gustato in rabiem atque insaniam stuporémque acti sunt, prorsúsque orbati mẽte, ratione, iudicio rerúmque gerendarum prudentia & cõsilio. Nec prorsus clementiùs tractatur qui meretricum consortio assuescit, illarúmq; blãditiis, fallaciis illecebris, lenociniis cadi se ac deliniri patitur. Quod cum à Salomone sit obseruatum, studiosè commonefacit filium ineuntis ætatis insciticæ, vt longè ab alienis se subducat, nec vlla ratione earum blanditiis mentem incantari sustineat. *Fauus enim* (vt inquit) *distillans labia meretricis*, hoc est, sermo blandus & mellitus, eiúsque fauces & guttur nitidius mollíusque oleo: *nouissima verò ac rei exitus amarus vt Absynthium, & lingua eius acuta vt gladius anceps*, Siquidẽ omnia agit insidiosè, simulatè, fraudulenter, atque incredibili astutia, venationi & aucupio intenta, omnes ingenij vires ad emũgendum confert. Cæterùm cum fellis & Absynthij nomine tristia quæque, noxia, amara, tetra calamitosa denũciari soleant, tum tale quiddam etiam in Apocalypsi designatur. Si quidem clangente tuba Angelo, cecidit de cœlo magna stella, facis in morem ardens, qua ira Dei accẽsa in impios denotatur (erat autem stellæ nomẽ Absynthium) eáque delapsa in terram, fluuiorum

Cap.

Psal. 49.

Dauidis locus illustratus.

Cap. 51.
Cap. 22.
Cap. 25.

Prou. 7. & 7.

Cap. 8.

partem

partem, & aquarum fontes: conuersa est tertia pars in absynthium, multíque hominum in aquis interierunt, quòd amaritudine imbutæ essent. Vt autem naturalis syderum concursus, aspectúsque & (vt vocant) constellatio astrorum ferali aliquando est & noxia magnámque stragem hominibus & brutis animantibus satisque ac sementi infert: ita vis ista cœlestis exitialis fuit humano generi magnáque detrimenta intulit, vindicta Dei in reprobos inflammata.

DE CARDVIS, SPINIS, VEPRIBVS, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ stirpes in Scriptura accommodari solent, & quid designent.

CAPVT XVIII.

STIRPES istæ quæ sponte ferè atque inuitis colonis nusquam non erumpunt nihil propemodum commodi hominibus adferunt, sed aculeis infestæ sunt ac sementi officiunt. Quocirca cùm Deus maledictionem Adamo tresgressori, atque ærumnas vitamque laboriosam impendere denunciat, *Maledicta terra*, inquit, *in opere tuo*, in laboribus comedes ex ea, *in sudore vultus tui vescêris pane tuo, spinas & tribulos, sentes & carduos germinabit tibi, & comedes herbas terræ.* Sic Deus accensus furore in populum Israëliticum, qui nulla grati animi argumenta erga ipsum proferebat sub vineæ nomine dira illi minatur, quòd post tantam culturam, pro sapidis vuis labrusca produxerit: *Ostendam*, inquit, *vobis quid facturus sim Vineæ meæ: auferam sepem eius, & erit in direptionem, diruam maceriem eius, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam, non putabitur, nec fodietur, & ascendent oppriméntque eam sentes, vepres, & spina.*

Genes. 3.

Cap. 5.

Osea. 10. Qua figurata loquutione indicat se extremam impendisse operam fouendis erudiendisque Israëlitis salubri doctrina, & mentésque illorum verbo suo continenter irrigasse, nec quidquam prætermisisse eorum quæ ad animorum cultum spectãt, sed frustra insumpsisse laborem nec quidquam se profeciisse deplorat: quapropter illos pro desertis habet, ac patitur ruere in omne probrum ac dedecus in cupiditates ignominiosas, & fædas, in mores improbos & vitiosos, sic vt mens illorum inculta, nullísque ornata virtutibus vitiis vndique scateat vt solum neglectum & cultura destitutum, herbis noxiis. Rursus alio loco sterilitatem illis denunciat, ac rerum penuriam, nullásque

Esaiæ & Oseæ & locus explicatus.

Digitized by Google

láſque futoras fruges aut annuos prouentus, ſic vt terra maledictioni obnoxia, humus ſitu & ſqualloꝛe obſita non aliud quàm ſpinas, vepres, ac tribulos profundat. Sic quocunque lo- Eſa. 5.
co fuerint, mille vites æſtimatæ mille argenteis ibi in vepres & ſpinas locáque ſenticoſa vertentur, adeo vt in vniuerſa terra nullus ager victum ſuppeditet, ſed tota regio in ſolitudinem Cap. 32.
eamque vaſtitatem ſit redigenda, vt fruges vt alimenta, vt cibaria defutura ſint, omniáque in agris horrida ſe proferant, ſqualida, ſiticuloſa, inculta, omni nitore atque amabili viriditate deſtituta. Paulo autem inferius atrociora magiſque horrenda impiis obuentura denuntiat. Sic enim contra Idumæos, Eſa. 34.
hoc eſt, Dei & Eccleſiæ hoſtes vaticinium inſtituit: *Conuertentur eius flumina & torrentes in picem, & humus eius in ſulfur, & erit terra in picem ardentem nec extinguetur in ſempiternum & deſolabitur in perpetuum nullo per eam tranſeunte, vlula, ericius, noctua, ibi & coruus*, quæ alites & animantia hominum conſortia fugiunt. *Nobiles eius erunt abſque regno, & principes ad nihilum redigentur*, hoc eſt, nullus erit Reipublicæ ſtatus, nulla politia Eſaiæ Ioannullus principi honor aut dignitas, nulla imperij maieſtas cus interpretatus.
nullus ordo vel conſularis vel ſenatorius, ſed mera inter plebem & optimates confuſio oppreſſis legibus, ac iuris æquitate ſublata: cum hoc etiam accedat ad malorum cumulum, ac miſerandam rerum faciem vt Regum palatia ſolo ſint æquanda omnéſque ædes ſplendidæ atque operoſius ædificatæ diruendæ ſint, atque ad nihilum redigendæ ſic vt hominum frequentia vacuæ, feris & alitibus luſtra & latibula præbeant. Sic enim hæc cum iſto, tum alijs locis amplificat, ac regionis vaſtitatem exaggerat in immenſum: *Et orientur in domibus eius ſpina, vrtica, ſentes, cardui, vepres: & paſturus in mansionibus eius*, vt ferè Eſaiæ 13. Sepho. 2.
conſpici ſolet in ruinoſis palatijs, beilóque dirutis arcibus. Et erit inibi latibulum draconum, & ſtruthionum ſtatio, & occurrent in deſertis iis locis inter ſe dæmonia, onocentaurus, Syluani, piloſique Fauni & Satyri, nocturnæque Striges ac Lemures, in iis etiam habitaculis reſidebit Lamia, nidulabitur bubo, vultures & rapaces milui. Quarum rerum commemoratione horrendam vaſtitatem ac ſolitudinem, ruinaſque celebrium locorum oculis obiicit, eóque funeſto ſpectaculo acriùs percellit hominum animos, quòd nulla in florentiſſima regione ſpectabitur negotiatorum frequentia, nullus populi concurſus nulla commeantium turba, nulla nundinatio aut mercatura, ſed tantùm monſtra, harpyiæ & Chimæræ ſe oculis ſpectantium offerent, immanéſque belluæ & nocentes feræ, quarum aſpectus vel fortiſſimo cuique terrorem ac trepidationem incutit.

Dæmon se in mõstra transformat.

incutit. In has deformes horrendásque bestias se nonnunquam dæmones & mali Genij transformant, variisque, spectris ac præstigiis pauidas mentes territant, præsertim illas quæ cognitione Dei non admodum imbutæ sunt illiúsque verbo fultæ. Huiusmodi etiam imagines monstrosas ac simulachra inaudita animo mentéque concipiunt melancholici, maniaci, phrenetici, deliri, ebrij, febricitantes, aut conscientia scelerum furiis agitantur. Istis enim variæ rerum species, & absurda phantasmata animo obuersantur affecto cerebro, ac spiritu animali tetris densisque vaporibus offuscato: sic vt illis ex vitiosa capitis affectione mentem rationem, iudicium, memoriam eripi contingat, ac perturbata imaginatione confusè de rebus obuiis iudicare.

DE FICV, CARICA, GROSSO.

CAPVT XIX.

FIcvs apud Belgarum etiam extremos atque oceani accolas aliquando bifera, hoc est, bis in anno fructifera, quæ æstate feruida fructus prorsus maturos profert: Sic anno redempti orbis 1540. desinente mense Iulio cum Imperator Carolus eius nominis quintus peragrata Belgica Selandiam, tractúsque maritimos perlustraret, ac Zirizeam inuiseret, oblatæ sunt illi melones inusitatæ magnitudinis, miréque sapidi & succulenti, ac ficus turgidæ adeò maturæ, vt Cæsar rei nouitate delectatus (quod tale quiddam in frigida regione non speraret) assereret ne in Hispania quidem melius potuisse maturescere, verùm id nobis non est perpetuum, quòd aliquando æstiuis mensibus calor languidus sit, & remissior, quàm vt possit huiusmodi fructus ad maturitatem perducere. Fici arboris fructus duplicis est differentiæ. Nam Caricæ ficus sunt tempestiuæ, quæ ab arbore eximuntur antequam prorsus siccescant, deinde exiccatæ in fiscellas ab Hispanis reconduntur. Grossi primitiuæ ficus succosæ præcoces, & intempestiuæ, quæ non matureſcunt, vel serùs maturitatem assequuntur, vnde serotinæ dictæ. Cùm autem ficus flore destituta sit cæteris florescentibus arboribus, ista grossos producit. Sumuntur autem ex hac stirpe eiusque fructu similitudines & exempla in arcanis litteris cum primis elegantia. Sic cùm Christus vaticinatur Iudæis obuenturas calamitates, & deuastandam Hierosolymam ne quem dies Domini inopinato opprimat multis exemplis ad excubias ac vigilantiam omnes extimulat, sumptáque similitudine à germinante ficu, quibus indiciis aduẽtus Domini

Ficus fructus duplices profert.

Caricæ.

Grossi.

Matth. 24. Marc. 13.

Digitized by Google

Domini obſeruari poſſit, commonſtrat. Vt enim cum huius arboris rami tenereſcunt ac frondeſcere incipiunt, ſuóſque groſſos parturiunt, inſtare æſtatem indicãt: ita proditiones, peſtes, bella, fames, terræ motus initia ſunt dolorum atque in foribus eſſe iudicij diem teſtantur. Cæterùm ficus maturandi ac leniendi facultate pollere Eſaias etiam commõſtrauit. Siquidem cataplaſma illum confeciſſe legimus ex contuſis ficubus, atque Ezechiæ regis apoſtemati admouiſſe eóque præſidio illum ſanitati reſtitutum, ſic vt Deus ſingulari ſuo beneficio quo Regi vita in quindecim annos prorogata eſt externam medicinam adhibuit, quæ illius munere corporibus humanis efficax eſt & præſentanea. Naum propheta cum omnia humana præſidia inualida pronunciat atque infirma, nec vllas munitiones, turres, propugnacula contra Dei vim ſubſiſtere, ficubus maturis illa comparat, quę leuiſſimo motu atque agitatione arboris decidunt. Itaque Aſſyriorum genti ſic inſultat, *Omnes munitiones tua ſunt ficus cum groſſis ſuis, ſi concuſſæ fuerint, cadunt in os comedentis.* Quo indicat omnes illorum vires, robur, potentiam corruere atque ad nihilum redigi extenta exporrectáque manu ſua. Deus autem per Oſeam ex ſuauiſſimis huiuſmodi fructibus ſumpta ſimilitudine expoſtulat cum populo Iſraëlitico, quòd à tam amabili propenſóque Domino deſciuerit, atque Idololatria ſe cõtaminauerit. Sic enim fauorem erga ipſum, animíque propenſionem exprimit: *Tanquã uuas in deſerto inueni Iſraël, & quaſi primas ficulneæ poma.* Quo deſignat non ſecus ſe affici erga Iſraëlem, quàm viator latlus ac ſiticuloſus afficitur erga ſapidam & ſuccolentam vuam quæ ex inſperato ſe obtulit in vaſta aliqua ſolitudine ac loco ſterili, au præmaturo ac præcoci ficus fructu, quo nihil illi ad reficiendas vires obtingere potuit gratius magíſque acceptum. Atqui cum tanto illum amore complectatur, eóque ſe oblectet vt fructu aliquo delectabili, ipſe non reſpondet amore mutuo, ſed ad *Baalphegor*, hoc eſt, Priati idolum rapitur, illiúſque abominando cultu ſe contaminat. Sumuntur autem ex ficu eiúſque foliis & fructu innumeræ paſſim apud Prophetas ſimilitudines, quibus nonnunquam vbertatem rerumque omnium affluentiam deſignant, priorumque ſucceſſum & incrementa: nonnunquam ſterilitatem, rerumque neceſſariarum inopiam atque improborum interitum. Sic Chriſtus execratus eſt ficum frondoſam quidem, ſed minimè fructiferam: qua denotauit fucatam quandam ſpeciem & oſtentationem religionis operibus ſolidis fructúque fidei deſtitutam. Similiter Micheas vates ſumpta metaphora à terra horrida & inculta atque ab arboribus ſpoliatis ſuis fructibus, vt

Cap. 38.

Simile à matura ficu.

Naum. 3.

Cap. 9.

Oſeæ locus explicatus.

Matt. 21. Marc. 11.

finita

finita messe, peractáque vindemia assolet, in hunc modum deplorat præsentis sæculi statum, in eáque se incidisse tempora queritur, quæ nullos probos aut integros exhibeant: *Va mihi qui factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non est botrus ad comedendum: præcoquas & maturas ficus desiderauit anima mea, periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est.* Quo designat profligatam esse iustitiam & æquitatem, exulare pietatem, extinctam religionem cultúmque Dei, inundasse impietatem, omnia passim plena esse crudelitatis & nequitiæ. Sunt autem huius generis multa in sacris literis obuia, quæ hic congeri possent, sed non visum est lectorem iis excutiendis defatigare.

Ioëlis 1. Esai. 34. Hier. 5 & 8. Amos 4.

DE PALMA ARBORE EIVSQVE fructu, & quid in scriptura sacra illis designetur.

CAPVT XX.

PALMA arbor est truneo valido ac procero, folio arundinaceo, gladiolo affini; fructus fert sapore dulci, Græci *dactylos*, vocant à digiti forma, Latini *palmulas*, quibus medici vires instaurant exhaustis & extenuatis. Humorem enim nutricium quem *radicalem* vulgo vocant, fouent, ac corpori arido alimentum conferunt. Cæterùm cùm hæc arbor oneri renitatur, nec prementibus vrgentibúsque cedat, hoc insigne in certaminibus victori decerni solet, quòd inuictum animi robur palmæ naturam referat, ac sit rei fortiter atque animosè gestum symbolum ac trophæum. Sic martyres qui inuicto infractóque animo aduersus Tyrannorum sæuitiam substiterunt, amicti stolis albis palmis manibus gestasse leguntur in victoriæ argumentum. Similiter qui iustitiam colunt & æquitatem qui Dei hostibus se intrepidè opponunt, palmæ aliísque speciosissimis arboribus sunt similes. Vnde Dauid. *Iustus vt palma florebit, vt cedrus in Libano, multiplicabitur.* Cùm enim impij, vt herba, confestim arescant, tum pietatis cultores, vt palma, diutissimè vigent & subsistunt, ac fructus suaues proferunt: denique vt Cedrus celsa arbor & odorata, nullóque æuo putredini aut carie obnoxia, gratissimam vmbram ministrat. Hoc ipsum designat Iob, cùm rectè administratæ iustitiæ sibi conscius confidenter pronunciat, *In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies*: quibus verbis pollicetur sibi vitæ diuturnitatem, annóque florentes ac senectam viridem magna cum animi tranquillitate. In Cantico verò Sponsi comæ & cesaries

Palma victoriæ index.

Apoc. 7.

Psalm. 91.

Cap. 29.

Cap. 5.

Palma electa quid.

palmæ

palmæ elatæ assimilantur. quæ comparatio desumitur à tenello termite ac cauliculo ipsóque germine quod è palma producit, vel ab ipso inuolucro atque integumento ex quo fructus emergit, qui *Phœnicobalanus*, *Coriota*, *palmula* vel *dactylus* dicitur, qui color phœnicius, hoc est, spadicus subest, sic vt designet illum rutilanti esse capillo eóque firmo nec deciduo, cum palmæ folia non defluãt. Huiusmodi autem coloris crines spectantur in Pannonijs hoc est, Hungaris & Austriacis quorum capillitium ferè fulueſcit arque aureo colore perfusum est. Cęterùm cùm Deus indignanter ferat populum suum vitiis occæcatum & obstupefactum obsurdescere ad omnia salutaria monita, ac nullis afflictionibus, nullis ea mitatibus expergisci ac resipiscere, nec vllis plagis induci posse, vt à Deo inferri has plagas agnoscat, sed in res fortuitas eas reiiciat, atque in ordinarium naturę cursum referat longè acerbiora magísque atrocia illis obuentura denunciat, ita vt præter bruchum & locustam, erucam, rubiginem quæ fruges vitiant ac depopulantur, vineas per lohelem excindendas pronunciet, Cap. 1.
omnésque spectabiles ac fructiferas arbores extirpandas, ita vt nusquam alimenta suppetant, nusquam vlla frugum spes affulgeat, quibus fames posset sedari. Sic enim prodigiosam sterilitatem terræque vastitatem adesse indicat, atque ingruente præsentanea clade, somno vinóque sopitos excitat, *Expergiscimini ebrij, flete & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit in ore vestro. Posuit vineam in desolationem, ficum decorticauit* (ablato enim cortice arbores emoriuntur) *vitis exaruit, & ficus elanguit, malogranatum, palma, & malus, omnesque arbores exaruerunt.*

DE HEBENO, ET ALIIS QVIBVSDAM *exoticis, quorum in scriptura fit mentio.*

CAPVT XXI.

QVANTA olim fuerit in Tyro totius Asiæ emporio celeberrimo negotiatio, quæ hominum frequẽtia, qui mercium apparatus, præter illustres Historicos, Ezechiel vates amplissime describit: recenset enim singulatim multorum regno Cap. 27.
rum ac prouinciarum mercimonia rara & exquisita quibus explere solent negotiatores hanc vrbem, quòd omnibus facilem aditum, accessumque commodum præberet, nulla natio hunc locum non frequentabat, erátque commeantium incredibilis

Digitized by Google

concurſus, antequam ab Alexandro Macedonum rege in ruinam eſſet redacta, quod futurum hoc capite Ezechiel vaticinatus eſt. Inter innumeras autem merces quas hic recenſet vates, Hebenum, ebur, reſinam, ſtactem, calamum, balſamum corallũ, criſtallum, & præter pretioſiſſima aromata, aurum, variáſque gemmas commemorat. Hebenus lignum eſt nigerrimi coloris adeo ponderoſum, vt etiam in tenuiſſimas laminas diſſectum in aqua demergatur nec fluitet. Quia autem duæ ſint huius arboris ſpecies, vna Indica, altera Æthiopica: ex poſtrema elaboratam vidi fiſtulam incuruam ſeſquicubiti longitudine, elegãte nitore expolitam, vt ferè conſpici ſolet Gagates, duritie lapidoſa ac pluſquam buxea: vbi contrectaui, non ſatis diſcernere potui, an in lignum aut ſaxum, an etiam duriſſimum cornu referri deberet. Eſt huic affine exoticum lignum gentili nomine *Gaiacum* appellatum, quòd in ſcobem ac ramenta limæ attritu redactum, atque in aqua ad tertias decoctum ſalubriter exhibetur morbidis ficoſiſque corporibus, & qui labe venerea ſunt contaminati. Vſus ſum autem magno ſucceſſu aqua fœniculi in qua huius tritura macerata eſt, ad diſcutiendas oculorum caligines ac glaucomata ſiue ſuffuſiones. Ad ſudores verò prouocandos huius decoctum exhibeo cum fumaria, Calthæ floribus, melyſſa, ficubus, atque ad exigendos variolos, ac puerorum exanthemata in extimam cutem euocanda.

Hebenus.

Eboris natura.

Ebur adſtringendi ſpiſſandique eſt natura: quocirca pectines qui ex hoc conficiuntur capillorum defluuium prohibent & caput confortant. Quoniam autem eximij ſit candoris, præſertim vbi dentes primùm ex elephantis mandibulis eximuntur, ideo Sponſa in deſcribendo Sponſi corpore, ventrem illi eburneum attribuit, propter candorem & puritatem, ſaphiris diſtinctum. Quo caſtitatem deſignat: ea enim gemma caſtos commendat. Sponſæ verò collum turri eburneæ aſſimilatur, quòd candidum ſit, firmum, & erectum, nec obſtipo capite progrediatur. Hieremias autem Nazaræos Deo conſecratos eburi comparat quod vetuſtate rubeſcit. Sic enim deplorat illos ita deformatos, vt agnoſci, nequirent: *Candidiores Nazarai eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, Saphiro pulchriores denigrata eſt ſuper carbones facies eorum* Ex quo coniice in quam calamitatem erant deiecti. Myrrha quæ ex arbore deſtillat Terebintho altiſſimi corpora à putredine aſſeruat. Stacte liquor reſinoſus & ſtillicidium mirrhæ eiúſque pinguedo quæ vulgo Styrax liquida creditur, cùm Medicis etiam in vſu ſtyrax calamita. Thus Deo dicatum ſuffimen à fumanti vapore vbi igni inicitur. Gutta thimiama ammoniacum ex arbore in arenam defluit,

Cant. 5.

Threno. 4.

Myrrha.

Stacte.

Styrax. Thus. Gutta.

Digitized by Google

defluit, vnde nomen ſortitum Cyrenaicus vel Syriacus, hoc eſt, concretus ſuccus, quem *Benzoi* vocant, ad ſuffitus & odoramenta præcipui effectus & olfactariola in peſte, vt zibetum ambra, ſeu ſuccinum Orientale, muſcus, Caſia cinamomo affinis effectúque par, quæ cor recreat, animique deliquio oppreſſos erigit, vulgo *Canel.*

Aloë concretus liquor ex arbore ſmaragdini coloris, quam noſtrates ex Hiſpaniis allatam laquearibus affigunt, ac biennio amabili virore abſque vlla aquæ irrigatione conſeruant. Expreſſus ab hoc frutice ſuccus putredini obſiſtit, ac vermes enecat, morbóſque contagioſos impugnat. Lignum quoque aloës quod *Agalochum* vocant aſphaleto non diſſimile Hebræis etiam in vſu fuiſſe conſtat, quoniam halitus ſuauitatem commendat, vt lignum Rhodium. His omnibus iam memoratis, vt etiam balſami nobili lachryma, ſcriptura decus & virtutis præſtantiam deſignat ac ſuauem gratumque halitum ſalutaris doctrinæ, qua mens hominis affatim perfunditur. Sic cùm Dauid Salomonis nomine Chriſti ſplendorem, amplitudinem, magnificentiam maieſtatem amplificat, *Myrrha*, inquit, *gutta, & Caſia in veſtimentis tuis à domibus eburneis.* Quo indicat gratiſſimum eſſe odorem & fragrantiam quæ ab ipſo promanat, ac longè latéque ſe diffundere, ita vt omnes mortales reficiat ac recreet. Tale quiddam obuium eſt in Cantico. Sic Sponſa mirificè delectata ſuauiſſimo Sponſi colloquio *Labia eius*, inquit, *lilia diſtillantia myrrham primam & electam.* Quo deſignat ſermones eius & eloquia plena eſſe gratia & veritate, quæque pios fulciant atque ab omni vitiorum corruptela conſeruent, impios verò amaritudine imbuant, atque illos vel conficiant vel ad pœnitentiam impellant, metaphora ſumpta à myrrha, quæ tametſi mirè odorata ſit, inſigniter tamen eſt amara.

Aloe. Lignum aloes. Pſal. 44. Can. 5. 3. 4 Ioan. 1.

DE TEREBINTHO.

CAPVT XIIII.

TEREBINTHVS ARBOR IN SYRIA ac Palæſtina ſpectabilis & amœna, folio ferè lauri, flore oleæ, coloris punicei, baccis primum herbaceis, mox rubris, maturitate nigris. fundit hæc arbor æſtiuis caloribus Terebinthinã reſinarum præſtantiſſimam, mirè odoratã, adeo pellucidã, vt fundũ poculi in quo aſſeruatur, conſpici queat. medetur hæc vulneri-

Terebinthi natura.

bus ac dolores mitigat. intus verò humorum collectiones discutit, ac calculos atterit meatúsque vrinarios peruios præstat, ac saniem omnésque purulentas concretiones in stillicidio viceroso, cui ferè ficosi obnoxij sunt, expurgat, atque expeditum faciéque decursum perficit. Vnguuntur ex hac arbore ac plerisque aliis insignes comparationes & similia. Sic Esaias post illatam cladem Israelitis aliquid consolationis afflictis mentibus adfert illósque in spem emergendi erigit, qui à calamitate sunt residui, *Multiplicabitur*, inquit, *quæ derelicta erat in medio terræ, & adhuc in ea decimatio, & conuertetur, & erit in ostentationem vt Terebinthus & quercus quæ extendit ramos suos, semen sanctum erit id quod steterit in ea.* Quo indicat tale quiddam obuenturum populo Iudaico quale arboribus quibus Aquilonio hibernóque frigore folia decidunt, aut ictæ fulmine, vel turbine conuulsæ extinctioni videntur proximæ, tanquam omni vitali succo destitutæ cum tamen aliquis vigor non nihil insiti humoris illis subsit, quo ineunte vere ac recurrentis anni amœnitate reuiriscunt ac postmodo frondescere incipiunt. Itaque denunciat Israelitis excidium ac vastitatem, qua vix decimus quisque superfuturus sit sic tamen vt non omnia penitus in nihil sint redigenda aut extirpanda funditus. sed futuræ sint aliquæ reliquiæ, atque homines aliquot à clade residui qui tametsi visi sunt internecioni dati, sublata omni emergendi spe, reuiuiscunt tamen, ac verbi Dei semine fulti in pristinum statum ac dignitatem reducentur, non secus quàm stirpes aliquot speciosæ vt tilia & terebinthus, quæ brumali frigore concussæ exaruisse visæ sunt, rursus nouo vere reuiuiscunt ac pullulare incipiunt, fecundáque stirpe spectatissimæ se propagant. Cæterum æterni patris sapientia Christus Terebintho multisque aliis speciosissimis stirpibus se comparat: & quam auide quisque illius doctrinam amplecti debeat, obiter commonstrat. Sic enim Sapientia sui commendatrix omnibus quibus propria salus curæ est, se approbat. *Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. ego feci vt in cœlo oriretur lumen indeficiens: quasi cedrus exaltata sum in Libano, & vt Cupressus in Sion, quasi palma in Cades, vt plantatio rosæ in Hiericho, vt platanus expandi ramos iuxta aquas, in plateis vt cinamomum & balsamum odorem diffundi, quasi myrrha electa, quasi storax, galbanum, onyx, hoc est, blattæ Bizantinæ, seu onyx & stacte, suauem odorem exspirauí, Ego quasi Terebinthus expandi ramos meos. & rami mei honoris & gratiæ.* His omnibus & si quid ampliùs huc congeri posset, amplissimè commendatur Dei patris Sapientia Christus, quò certatim omnes cò se conferant, atque ab hoc vbertimo

Esa. 6. Esaiæ locus explicatus.

Eccles. 24.

fonte

fonte aquam viuam, hoc eſt, ſalutarem doctrinam depromant nec aliò diuertant, aut ad ciſternas diſſipatas ſe conferant, hoc eſt aquas turbidas & cœnoſas quæ arida corda non refocillant aut reficiunt, ſed potius veneno imbuunt, vt teſtatur apud Ieremiam Dominus. Cæterùm de Cedri & Cupreſſi natura & viribus ſuperuacuum eſt multa hic referre, cùm apud Dioſcoridem & Plinium, complutéſque alios copioſè earum natura & vires explicentur, hoc tantum indicaſſe ſufficiat multiplices deſumi ſimilitudines in arcanis literis ex harum arborum raditibus, trunco, ramis, foliis, floribus, ſemine ab earum ſpecie & decoro aſpectu, ab odore & fragrantia, à durabili æternáque ligni materia, ab vmbra ſalubri quam viatoribus laſſis præbent, à ſuauiſſimis fructibus quos in hominum vſus proferunt, quibus paſſim deſignatur decus & virtutis præſtantia dignitas & excellentia piorum hominum mentiſque integritas & mores inculpati, qui profunt omnibus nocent nemini: Nonnunquam indicant faſtum improborum & ſuperbiam, animi elationem, arrogantiam, tumorem, ferociam. Sunt enim celſiſſimæ arbores, ſummæque proceritatis, atque in immenſum faſtigiatæ, quarum pleræque humilibus infirmiſque arbuſtis detrimenta inferunt vt opulenti tenuioribus. Vt autem Deus cõcitata ætheris intemperie altiſſimos montes & proceriſſimas arbores fulmine deiicit vt iuxta Dauid, *confringit, cedros, quercus, ilices, robora*: ita ſuperbos & elatos, faſtuſque turgidos qui ſe aduerſus Deum erigunt, atque hominibus ſunt infeſti conuellit, deiicit, comminuit. Quò ſpectat illud Eſaiæ. *Dies domini exercituum ſuper omnem ſuperbum & excelſum & arrogantem, quem humiliabit, ſuper omnes cedros Libani ſublimes & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan*: quo declarat Deum minimo negotio fortiſſimas quaſque munitiones & propugnacula deiicere, opes & potentiam elatorum hominum comminuere, nec quidquam tam validum eſſe ac firmum quod contra illius vim poſſit ſubſiſtere. Quod ipſum etiam Zacharias populo ſuo inculcatum eſſe voluit, ne temere fidant humanis præſidijs, cum nullæ munitiones quantumuis valiatæ illi poſſint obſiſtere, ſed conteſtim exporrecta eius manu cedant ac collabantur. Quocirca in hunc modum tanquam per fecialem (*Aruſpices* noſtri vocant qui Principis ſui nomine vel pacem vel bellum denunciat, figuratè Iſraelem alloquitur: iiſque dira intonatur. *Aperi Libane portas tuas, & abſumet ignis cedros tuas. Ulula abies* (quo deſignat potentiæ inferioris proceres) *quia cecidit cedrus*, quoniam magnifici vaſtati ſunt. *Ululate quercus Baſan* (quo denotat duros, & intractabiles) *quoniam ſuccisus eſt ſaltus munitus.* Simili cladi

Cap. 2.

Cap. 7.

Cap. 34.

subiicit pastores qui superbia elati imperabant plebeculæ cum austeritate & potentia, quod Ezechiel alias deplorat, denique perfectos & optimates populi, qui tanquam leones sęuitiam ac tyrannidem exercuerunt in subditos.

DE MYRICA SIVE TAMARICE ET erica quæ vulgo à solitudine & loco arido Heyde vocatus, ex qua Belgæ extergendis pauimentis scopas conficiunt.

CAPVT XXII.

Bucol. Eclog. 4.

MYRICA quæ Tamarice, humilis est pusillusque apud nos frutex. quod Vigilius etiam obseruauit, folio scabro scabiæ non absimili. flore purpureo, concreto muscoso, quo apes impense delectantur. Huic affinis Erica, sed improcerior, floseulo ex candore purpurascente, quo passim scatent solitudines Brabanticæ à quibus, quoniam nihil precioſi profundunt, herba hæc nomen sortita est. Belgæ siquidem loca squallida, strigosa senta, atque situ horrentia, nullis consita arboribus, nullis frequentata hominibus, raris ac prope nullis culta ædificiis, aut exornata villis, *Heyde* vocant, quasi dicas solitudinem & desertū solique vastitatem, ingruente enim aëris tempestate, exortáque pluuia, tonitru, fulmine, coruscatione, ne minima quidem domicilia aut gurgustia se offerrunt, in quibus possis diuerti ac delitescere. nihil autem in iis locis spectatu visūque dignum quaquauersum dirigis oculos, nisi humiles abiectique frutices & squalore obducti. à quibus Prophetæ passim similitudines deſumunt, si quando hominibus calamitates & tristia quæque obuentura denunciant. Sic Hieremias, *Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius* Quibus verbis detestatur illum qui in re corporea ac fragili spem & fiduciam suam collocat, & in periculis alunde potius, quàm à Deo subsidium ac salutis præsidia conquirit *hic enim myrica erit similis in deserto* quę ex aëris temperie & clementia nihil boni aut commodi consequitur, sed in terra horrida, ieiuna, siticulosa, falsa constituta, non diu subsistit, *Benedictus verò & felix qui confidit in Domino*, erit enim vt arbor circa riuos aquarum plantata, quæ continenter humore irrigata, radices & ramos longè latéque diffundit. sic vt folium eius semper existat viride. & tempore siccitatis fructum ferre non desinat. Rursus cùm Deus excidium imminere denunciat Moabitis qui ex Iudæis oriundi, nempe Loth Abraham

Erica Heyde.

Cap. 17. Hier. locus explicatus.

Psal. 1.

Hier. 47.

Abraham fratre, infeſtiſſimi illis hoſtes erant. *Fugite*, inquit, *& ſaluate animas veſtras. eritis enim quaſi myrica in deſerto.* Quo illos commonefacit, vt maturè ſe ex ſuis ſtationibus ſubducant vt ſaluti ſuæ proſpiciant, vt celeri fuga vitæ ſuæ conſulant. quoniam eorũ ciuitates deuaſtandæ ſint, ac futuræ deſertæ, nullóſque habituræ incolas, tũ ciues ſpoliandos omni honore ac dignitate, nulliúſque futuros exiſtimationis aut nominis, ſic vt non pluris æſtimandi ſint, quàm Myricæ in vaſta ſolitudine.

DE RESINA, Belgicè Hers.

CAPVT XXIIII.

RESINA eſt omnis illa Oleagina, pinguedo & gummoſa concretio, quæ incaleſcente Sole, ex pino, picea, abiete, larice, lentiſco, Terebintho profluit, apud noſtrates etiam Ceraſus & prunus mellei coloris reſinam profundunt atterendis calculis idoneam, populus quoque alba, quę vulgò *Abeel boom* vocatur ſuccini modo gummoſum liquorem ex hiante cortice exhibet. Terebinthina ex omnibus principatum obtinet, proximum locum ſortitur Lentiſtina, hoc eſt, *maſtiche* cui ſuccedit pinea & abiegna, picea, ſtroblina verò & Colophonia poſtremum locum occupant. Eſt autem Reſina duplicis differentiæ, vt & pix, liquida & ſicca quæ ad nos ex Noruegia aduehitur: illam *Hers* noſtri vocant, Hiſpani *Herpens*, alteram nempe concretam à ſpeculi nitore, quoniam pellucida eſt & ſplendeſcit, *Spieghelaere*. Harum vis effectúſque eſt dolores mitigare, vulnera aſtringendi glutinandique vi cicatrices obducere, præſertim reſina Terebinthina, cuius vires & effectus Hieremias Metaphoricos ad animi vulnera transfert, quæ verbi Dei lenimento ſaneſcunt ac ſanitatem conſequuntur. Itaque iu hunc modũ expoſtulat cum Iſraëlitis: *Nunquid Dominus non eſt in Sion, aut rex eius non eſt in ea? Numquid reſina non eſt in Galaad aut medicus non eſt ibi? quare igitur non eſt obducta cicatrix populi mei? & cur valetudo eius tam ſegniter procedit?* quaſi diceret, Obuia eſt hæc paratáque medela quæ mentem animũque lacerũ ſanet, ſed filia populi mei, ſalutis ſuæ oblita, nõ adhibet remedia vulneribus ſuis ſordidis & purulentis, non admittit ſalutaria verbi Dei fomẽta & cataplaſmata ſed putreſcit in vitiorũ ſuorũ ſordibus, nec vomicas ſua sexercitato expertóque Medico nẽpe Deo detegit, aut curãdas offert, penes quẽ præſẽtanea sũt remedia medendis exulceratis mẽtibus, adhibito vino & oleo conſolationis & miſericordiæ, vt Chriſti parabolá

Reſina quid.

Reſinæ multęſpecies.

Hier. locus explicatus.

Luc. 10.

indicat de Samaritano, cuius ipse typum gerebat & viatore saucio ac vulneribus confecto quo designatur genus humanum astu & malitia Satanæ, integritatis & innocentiæ integumentis spoliatum omni vitiorum genere afflictum & desperationi proximum. Cùm autem Deus in scelerum vindictam vulnera nobis infligat, hoc est, inedias calamitates, clades, infortunia nobis immittat, vult vt ab eodem instaurandæ valetudinis præsidia petamus. Quare extat suauis cum primis & consolatoria apud Hieremiam concio, in qua Deus indignè ac dolenter fert quòd homines aliunde quàm ab ipso salutis ac sanitutis præsidia conquirant & venentur, quòd idololatriæ, superstitioni, ac ridiculis vanisque cultibus dediti, deserto tam liberali ac munifico Domino, tyranno fallaci insidioso, noxio se dedant.

Cap. 2.

Quocirca non sine causa ad hunc modum cum suo populo expostulat, *Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina, quæ vel nihil prorsus vel malignè aliquid profundit? Cur ergo populus meus à me defecit, & se reuersurum negat?* Similitudine desumpta à solo sterili & infœcundo, ab agris ieiunis aridis, siticulosis, squallidis, qui sementi inidonei sunt, nec vllas fruges aut fructus in vsum aliquem effundunt cùm longè absit hæc sterilitas à cœlesti patre rerum opifice, apud quem est omnium quæ excogitari aut mente concipi possunt, copia & abundantia, summa vbertas, & affluentia, nulli non obuia & exposita sic vt liceat si visum est amplè & inculpatè illius munificentia frui illius exornari muneribus, ita vt omnibus modis culpandi sint, qui à tam munifico Domino desciscunt, cùm nulla subsit legitima defectionis causa, nec quidquam in eo possit desiderari. Quo circa rei indignitate permotus, adducto alio exemplo, scelus exaggerare pergit. *Nunquid* inquit, *obliuiscetur, virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ?* qua redditur oculis spectantium commendatior? nulla certè ratione tam erit sui negligens, vt tale quiddam in animum induxerit. *At populus meus* nulla habita dignitatis suæque salutis ratione, *oblitus est mei diebus innumeris*. Cæterùm cùm Deus saluberrima ac maximè saluraria remedia afflictis mentibus adhiberi velit, insultat Ægypti populo, quod sinistra parumque apposita medicamenta vulneribus applicat, quibus exasperatur potius malum, quàm mitescit: Proinde commonstrat vnde petenda: *Asperae*, inquit, *in Galaad & tolle resinam virgo filia Ægypti frustra multiplicas medicamina, sanitas non erit tibi.* Erat autem Galaad vna ex sex oppidis, in quam vt in asylum & perfugium se recipiunt qui fortuito atque imprudenter,

Hier. locus explicatus.

Galaad Leuitarũ statio, & homicidarum asylum.

imprudenter, nulla destinata malitia alicui vitam eripuerant, Num. 35.
eaque ciuitas Leuitis & Sacerdotibus assignata erat apud quos Deut. 19.
vigebat lex & verbi Dei ministerium. Siquidem vt Malachias Ios. 20.
ait, *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore illius requirunt, quoniam sit angelus Domini exercituum*, hoc est, Dei le- Cap. 2.
gatus & interpres cui incumbit docendi munus & doctrinæ studium. Quocirca propheta huc afflictum conuocat, atque à Deo eiusque ministris petendum auxilium demonstrat, alioqui non solùm irrita fore remedia alibunde conquisita, sed etiam damnosa, quod iis vsuuenit qui in alium, quàm in Deum defigunt oculos, aut conualescendi spem collocant. Sic idem Vates contritæ & conquassatæ conuulsæque Babyloni quæ est velut scelerum quædam officina, resinam adhibendam conclamat, si fortè sanetur. Sed cum salutaria monita respuat atque auersetur, cum ad Dei verbum eiusque monita & Hier. 50.
vellicationes obsurdescat vt insanabilem ac morbo deplorato implicitum omnes certatim deserunt, atque alió se conferunt. Qua metaphora indicat Hieremias Concionatores sacros ac Dei ministros nulla non remedia adhibuisse sanandis eius vulneribus, medendis animi vitiis, atque extremam impendisse operam eximendis menti erroribus: sed non successisse curationem, omnémque medendi operam frustra insumptam. Quocirca visum est illam relinquere suæ cæcitati, & subiicere Dei iudicio, à quo illi miseranda clades & acerba calamitas, concitatis in illam hostibus ferocissimis, immineat, quod Christus etiam Iudæis euenturum denunciat, qui tot Matt. 19.
prouocati beneficiis, in Prophetas ac Seruatorem, eiusque assectatores immaniter sæuierunt.

DE VITE SEV VINEA, CVIVS partes atque appendices, sarmenta, palmites, malleoli, pampini, clauiculi vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus vinaceus, seu acinorum granum: Et quàm appositè horum pleráque Concionibus ac vaticiniis adhibentur.

CAPVT XXV.

CVM multæ passim in sacris Bibliis ad stabiliendam veritatem, ac rei dubiæ vel obscuræ faciendam fidem Parabolæ, hoc est rerum notissimarum similitudines narrationibus adhibentur, tum nullæ magis vel vaticinia, vel conciones illu-

Digitized by Google

Gene. 49. ſtrant, quàm quæ ex vitæ eiúſque ſobole deſumuntur. Primùm enim ſe offert inſigne illud vaticinium Iacob Patriarchæ de Meſſia, qui ex Iudæ ſemine oriundus ſalutem & reconciliationem, reditúmque in Dei fauorem & gratiam mortalibus attulit. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec dux de femore eius*, hoc eſt, non deſinet nec abolebitur imperium, *donec veniat qui mittendus eſt*, nempe Soſpitator ac ſalutis auctor IESVS CHRISTVS, *Et ipſe erit expectatio gentium*, hoc eſt, ad illum gentes ſe conferent, illius doctrinam amplectentur, illi fident atque innitentur, illius imitabuntur vitam mores, & ſtudia, *Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad palmitem vitis aſinam ſuam, Lauabit in vino ſtolam ſuu indumentum ſuum, & in ſanguine uua pallium ſuum.* Quo crucis & effuſi ſanguinis myſterium exprimitur, cuius virtute expiati ſumus, atque à diaboli mortiſque tyrannide per reſurrectionis efficaciam in libertatem aſſerti. Tale quid deſignat Eſaias, cùm inquit, *Erit in illa die radix Ieſſe, Qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes conquirent & deprecabuntur.* Alluſit ad erectũ vexillum aut ſignum aliquod, quod eminus cõſpici poſſit, quale nautæ *Baken* vocãt, in quod velificantes interdiu continenter oculos defigunt, vt noctu in Cynoſuram au polum arcticum, quò curſum inoffensè dirigant, nec vſpiam impingant, aut diuerſi rapiantur. Cæterùm cùm vitis aſpectu ſit amœna, pampinorum ac foliorum pompa, clauiculorum amplexu, vuarum turgeſcentium vbertate, in ſtatu connubiali vxor numeroſa prole fœcunda huic ſtirpi comparatur, cùm Dauid inquit. *Vxor tua ſicut vitis abundans*, quæ longè latéque palmites diffundit, *in lateribus domus tuæ.* Sapientia verò ſui commendatrix. Ego, inquit, *quaſi vitis fructifera, gratiſſimum vndique odorem diffundo*, hoc eſt, ſuauiſſima eloquia & ſalutarem doctrinam omnibus profero, quo refici poſſint, tanquam ſucculenta ac ſapida vua. Quiſquis enim huius ſermones amplectitur, proſperos ſucceſſus eſt habiturus magnáque in virtute progreſſus & incrementa. Quàm fœlicitatem Deus per Oſeam præclaris aliquot metaphoris Iſraëli & quiſquis in gratiam cum Deo redierit, pollicetur: *Sanabo*, inquiens, *contritiones eorum & diligam illos ſponte*, quo indicat liberalem, & ſpontaneam, gratuitámque peccatorum veniam, *Quia auerſus eſt furor meus ab eo, Ero quaſi ros Iſraëli, & germinabit quaſi lilium aut roſa, & erumpet radix eius vt arbores Libani, & propagabunt ſe rami eius, & erit quaſi oliua gloria & decor eius, & odor vt libani. Et germinabunt quaſi vinea, & augeſcent vt triticum*, quo etiam affluenter fruentur. Horum commemoratione omnium rerum

Prophetia de Chriſto.

Cap. 11.

Simile à vexillo erecto.

Pſal. 127.

Eccle. 24.

Oſee 14.

Digitized by Google

affluentiam ac proſperitatem indicat, ac florentiſſimum fore Reipublicæ ſtatum, nec quidquam etiam defuturum eorum, quæ ad internum animi decus, mentiſque ornamentum ſpectat: iis verò qui munificentiæ diuinæ immemores, deliciis ac voluptatibus dediti ſunt, ac luxuria diffluunt, contraria omnia euentura Eſaias denunciat, nempe vineas extirpandas, nullam fore vindemiam, defuturum vinum iis qui ſe inter pocula cantilenis, ac Muſicis inſtrumentis oblectare ſolent, ac plus nimio laſciuire atque inſoleſcere, illam denique ſubſequuturam cladem & vaſtitatem, vt populus quo ciuitates maximè illuſtrari ſolent, ad nihilum ferè redigendus, ſic vt pauci futuri ſint reſidui. Nam tale quid illi euenturum prædicit, quale decuſſis Oliuis aſſolet ex olea, & racemis peracta vindemia. Vt enim in huiuſmodi ſtirpibus non ita omnia decerpuntur, quin aliquid reſtet: ita ex ingenti clade quam perpeſſi ſunt, exiguus aliquis numerus erit reliquus. In eodem argumento verſatur per Hieremiam Dominus qui improbos non ſolum vaſtandos, pronunciat, ſed etiam fame ac rerum omnium inopia opprimendos adeò, vt deſint vuæ vitibus, & non ſint ficus in ficulnea, ſic, vt decidentibus, foliis, nihil ex his ſperari poſſit. Quo deſignat nulla fore ſedandæ famis ſolatia, quibus corpus poſſit ſubſiſtere, nulla afflictæ mentis fomenta quibus poſſit fulciri: denique illos ad vnum omnes, ſicut ficus & vuas colligendos vt nullæ reſtent reliqui: quemadmodum ſi finita meſſe aut peracta vindemia nihil ſuperſit ſpicilegij nulla racematio. Vt autem matureſcentes vuæ ſapidæ ſunt & ſuccolentæ palatúmque & fauces ſapore grato reficiunt: Sic doctrina ſana & ſalubris, ſermo gratioſus & ſuauis mẽtes hominum fouet ac refocillat. Quocirca Moſes doctrinam pernicioſam & noxiam improborum hominum commercia eorúmque vitam mores & ſtudia ſuis venenatis comparat quæ animos hominum noxio ac prauo ſucco imbuunt, mentéſque bene inſtitutas, à Dei cultu & religione auertunt: *De vite*, inquit, *Sodomorum vinea eorum, & ſuburbanis Gomorræ: vua eorum vua fellis & botrus amariſſimus, Fel & virus draconum vinum eorum, & venenum Haſpidum inſanabile*: hoc eſt, ſermo illorum tam peſtilens & venenatus eſt, vt confeſtim inficiat & perimat. Quò ſpectat illa apud Oſeam ſubſannatio in hos ſuperſtitioſa doctrina imbuti, ac cultu pernicioſo dementati, reſpectant ad Deos alienos, vt ebrioſi ad vini pocula & lagenas, *ipſi*, inquit, *reſpiciunt ad Deos extraneos, & diligunt vinacea vuarum*. Comparat enim illorum veſaniam qua rapiuntur ad idololatriam, temulentorum conditioni, quia ſemper ad calices & pateras viníque

Hierem. 8. & Cap. 48.

Hieremiæ locus explicatus.

Deut. 32.

Moſi locus explicatus.

Cap. 3.

Oſeæ locus explicatus.

nid-

nidorem oculos ac nares habent intentas, ac conſpectis pōculis, vel temulentorum ſodalitio exultant ac geſtiunt. Cæterùm cum in vineæ mentionem incidimus, illud obiter indi-

Eſai. 17. candum, Prophetas vitis vuarúmque & aliarum ſtirpium nomine nunc rerum abundantiam ac fertilitatem, nunc inopiam & penuriam, nonnunquam populi raritatem vel interitum, aliquando frequentiam & qui ex paucis in numeroſam ſtirpem ſunt propagandi. Sic Deus apud Hieremiam eleganti

Cap. 49. Metaphora Idumæos ita ſpoliandos pronunciat, vt nihil ex illis ſit reliqui, adeo, vt hoſtes futuri ſint illis paulò clementiores, quàm ipſe: *Si te*, inquit, *vindemiatores aggreſſi eſſent, reliquiſſent forte racemum*, hoc eſt, non prorſus te expoliaſſent, aut omnibus tuis bonis exuiſſent. *Et ſi fures*, nocturníque oppreſ-

Hiere. locus explicatus. ſores, *ades tuas inuaſiſſent, rapuiſſent quod viſum illis fuiſſet ſatis*, non tamen omnia fortè conuaſtaſſent, ſed paſſi fuiſſent aliquid ſupereſſe: *At ego*, ait Dominus, *ita ſpoliauī Eſau*, ita abdita quæque detexi, *vt excuſſis omnibus angulis, nihil celari poſſit*, nec vlla ſuppellex ſit relicta. Cùm autem prorſus otioſa ſit & deteſtabilis Deo ſuperbia & faſtus ex rerum affluentia ac proſperitate ortus, qua dulci fortuna ebrij inſoleſcunt ac ferociunt, illam tamen acriter conterit ac reprimit, & tales quamlibet multos proſternendos pronunciat, vt ſegetes quas meſſores plenis vlnis exporrectiſque brachiis vellunt, atque in manipulos complicant, ſic vt etiam ij qui ex paucis futuri ſunt reliqui, colligendi ſint, vt ſpicæ finita meſſe. interim pleróſque ſuperfuturos poſthacetur, allata alia ſimilitudine, vt vuæ in

Iſaiæ 7. Eſaiæ metaphora expl. vitibus, & oluæ in olea. Quemadmodum enim nuſquam tam exactè perficitur vindemia, quin aliqua ſuperſit racematio nec tam diligens oliuarum excuſſio, quin vel ſub foliis aliquid deliteſcat, vel in cacumine aliquid ſe proferat: ita à clade & vaſtitate aliqui ſuperfuturi ſunt qui in ſpem miſericordiæ ſunt reſeruandi, *In die illa*, inquit, *attenuabitur Gloria Iacob, & pinguedo carnis eius emarcebit. Et erit ſicut congregans in meſſe quod reſiduerit*, (vt in ſpicilegio aſſolet omnibus manipulis ſublatis) *& brachium eius ſpicas liget*, Interim, *relinquetur in eo velut racematio, & ſicut excuſſio olea vel duarum vel trium oliuarum in ſummitate rami, & ſicut quatuor aut quinque in cacumine arboris.* Quo indicat opulentos atque optimates faſtu & arrogantia turgidos deiiciendos: ex tenui verò plebecula nonnullos ſuperfuturos, quemadmodum exacta vindemia aliquot botri aut acini, quibus tenuiores ſe fouent ac recreant.

DE

DE HYSOPO.

CAPVT XXVI.

HYSOPVS hortensis herba eodem etiam nomine Belgis cognita condimenti vice iuri innatat, quod eximij sit odoris, ac sapore non ingrato, sicut elixa quæque non minus salubria efficiat, quàm sapida, nam pectus & pulmonem expurgat, capitísque pituitam extergit, quocirca in expugnando pleuresi ac morbo quouis laterali singularem effectum obtinet. Qua ratione visum est Deo herbam hanc solemni sacrificio adhibere, cum vel leprosi lustrãdi sunt aut scelus aliquod piaculare expiandum intincto Hysopi fasciculo in sanguine passerculorum vel vitulorum. Quocirca Dauid adulterij atq; homicidij scelere contaminatus, aspergi expiarique hysopo cupit quò absterso omni macula animi mentísque puritate nitescat, respexit is ad veteris testamenti ritus & sacrificia, quæcunque enim purificabantur iuxta præscriptum legis Mosaicæ, sanguine cum lana coccina & hysopo aspersa, puritatem sunt consequuta. Quæ omnia vmbram quandam & figuram exhibebant, vt Paulus ad Hebræos testatur, Christi cuius sanguine omnia nostra scelera expiata sunt. Cæterùm cùm Hysopi mentio incidat in libris Regum, ac Salomon disseruisse memoretur de arboribus à Cedro Libani vsque ad Hysopum quæ erumpit à parietemnon videtur mihi nostra designari, quæ non est exilis & minuta herba, sed aliquando spicato purpureóque floseulo in sesquipedalem magnitudinem assurgit. Quocirca Adiantum siue capillum veneris illum intellexisse interpretor, cirratis crispísque foliis, quæ nisi murorum aspergines persequitur, & quoniam rutæ foliis affinis est, hanc Belgæ *Steenruyte* vocant, hoc est, murariam rutam. Hunc *Trichomanes* affinis iisdem semper locis proueniens, quæ recto stylo eoque iunceo assurgit medij digiti longitudine, foliis minutis, vtroque latere distincta serie, concinnoque ordine digestis, virore perenne, vtraque herba eosdem habet effectus, atque vt Hysopus tussiculosis & anhelantibus, pulmonísque vitiis medetur. Vocantur autem nunc polytrichi nomine nunc capillitrichi, ab effectu quo capillum confirmant, & nigredine imbuunt, illúmque crispum & densum perficiunt. Quoniam itaque exiguus est humilísque fruticulus, vix palmari altitudine, atque è parietinis erumpit, hunc pro Hysopo designari arbitror. Nam hic illius dicti sensus est. A celsissima quauis

Hysopi effectus.

Leuit. 14. Num. 19.

Psal. 50.

Exod. 24.

Cap. 9.

3 Reg. 4.

quauis arbore ad minutissimam herbam quæ parietinis innascitur, omnia illum exactissimè habuisse explorata.

DE ARVNDINE QVAE GRAECIS calamus, Belgicè Riet *vocatur, eiúsque differentiis, de lino, stipula, quisquiliis & plerisque aliis ex quibus similitudines desumuntur.*

CAPVT XXVII.

ARVNDINIS plures sunt differentiæ, vna species est læuore perpolita, enodis, nullísque distincta geniculis aut internodiis, quæ Typha palustris vocatur, qualis Christo pro sceptro regali in manum tradita, in affectati regni ludibrium. Est huic stirpi sceptri regalis aut imperatorij forma cuius cacumen duarum ferè palmarum altitudine, ac crassitudine pollicari, densa compactáque lanugine stipatur, quam si manu aut digitis demulceas, holoseric͠u aut villosam quandam congeriem contrectare te credas, quæ tamen post dies aliquot dissoluuntur in pappos, atque in diffusam lanuginem euanescit. Alia in locis humectis atque irriguis passim conspicitur, quæ *Canna palustris* aut *Donax* vocatur, culmo geniculato, terete, fistuloso, lunuginosa in cacumine congerie, eaque diffusa non compacta. Scatent hac passim vrbanæ fossæ quæ mœnia ambitu muniunt, & in pomeriis paludosa loca ac stagnantia. Plebecula apud nos æstiuis mensibus radicem huius stirpis certatim eruit, quòd habeat esculenti quiddam non sine nauseosa quadam dulcedine, quæ qualitas efficit vt apostemata ad suppurationem perducat ac spicula spináſque atque aculeos corpori infixos extrahat. Quoniam autem arundo nutãti est cacumine, auráque leuissima hinc inde impellitur, ob id illi assimulantur inconstantes, mobiles, lubrici, vacillantes, volubiles, & qui in dictis factísque, atque in omni vitæ actione non satis sibi constant, aut in sententia firmiter persistunt, nempe arundine magis volubiles. A quo vitio cum Ioannes Baptista esset alieniſſimus, Christus in laudem eius constantiæ, & quòd illius doctrina ac de Messia testimonium veritati forent consentanea, prolixam concionem habuit, qua persuasum esse voluit promiscuæ multitudini, illum arundini vento agitatæ prorsus dissimilem, vt qui nusquam vacillet, aut aliud stans aliud sedens loquatur, vel leui momento à paulò ante probata sententia dimoueatur, sed constantem esse, stabilem, veracem, & cuius verbis nulla subsit vel leuitatis vel inconstantiæ suspicio;

Matt. 27. Typha palustris quid.

Canna palustris.

Arundinis radix esculenta.

Luc. 7. Christi de Ioãne præconium.

Digitized by Google

ſuſpicio, quocirca æquum eſſe, vt quiuis magnificè de tanto præcone ſentiat ac loquatur, illúmque non ex vulgata hominum opinione, ſed ex rei veritate æſtimet. Cæterùm vt reliqua perſequar, ex Arundinis conditione deſumitur Prouerbium, *Sceptoni vel baculo arundineo innixi*, de eo qui ſpem ſuam ac fiduciam collocat in illo qui non ſolùm non fulcit aut præſidio eſt, ſed etiam nocet: ac detrimenta infert. Eadem vtitur Metaphora Eſaia teſte Rapſaces in obſidione Hieroſolymæ, Cap. 36. qua iuuictum Deóque fidentem Ezechiæ regis animum labefactare nititur, omnibúſque machinis ac minis ad deditionem ſollicitare. 4. Reg. 18. Apud Ezechielem quoque Dominus eadem vſus ſimilitudine inſultat regi Ægypti, illíque internecionem minatur. Cùm enim Iſraëlitas illius præſidio innixos fulcire ſtuduit, *ipſe velut baculus arundineus confractus*, & ſibi vulnus inflixit: & illos fœde lacerauit, lateribus humeríſque vndique diſſolutis ac perforatis. Quo indicat omnes illorum vires attritas & collapſas eſſe, omnéque belli robur conuulſum & diſſipatum. Cap. 29. Sic enim Deus, vt Dauid teſtatur, increpat feras arundines, hoc eſt haſtatos ac lanceis armatos milites conuellit, labefactat, proſternit ac deiicit, Metaphora deſumpta à longis firmiſque arundinibus, quales etiam brachij craſſitudine ſpectamus, quas in acie vibrati ſolent, atque eminus cuſpidem hoſti obiicere: quod nunc Turcas in Palæſtina factitare audio ab iis qui ea loca religionis ergo frequentant. Similem cladem Deus ſtirpi Hieroboam intulit, atque Iſraëlitas idolorum cultui deditos concuſſit more nutantis in aqua arundinis, eóſque euulſit è terra vbere & fœcunda quam a progenitoribus Dei munere erant conſequuti. Quo deſignat illos ad nihilum redactos, atque opibus, potentia, honore, dignitate ſpoliatos. Vt autem Deus deſumpta ab arundine ſimilitudine, inani fiducia inflatos, & qui rebus caducis momentaneis innituntur, nonnuquam conuellit & deiicit: Sic è diuerſo fragiles, imbecilles, puſillanimos, vacillantes, mœſtos erigit, conſolatur, fulcit, animúmque ægrotum ac labantem ſalubri doctrina fouet, inſtaurat, reficit. Quo referri debet inſigne illud vaticinium apud Eſaiam de Chriſti lenitate & manſuetudine, quæ afflictas quaſque mẽtes in ſpem ſalutis erigit. *Ecce ſeruus meus quem elegi, dilectus meus in quo ſibi complacuit anima mea. Ponam ſpiritum meum ſuper illum, & iudicium gentibus annunciabit, non contendet neque clamabit, neque audiet quiſquam in plateis vocem eius, arundinẽ comminutã non confringet, & linum fumigans non extinguet, nõ erit triſtis nec turbulẽtus, & in nomine illius gẽtes ſperabũt.* Duabꝰ huiſce metaphoris nẽpe arũdinis cõquaſſatæ ſeu cõfracti Eſaiæ 42. Luc. 4. Cap. 42. Matth. 21.

Calami,

Esaiæ 61. Calami, & lini fumigantis declarat, quanta Christus erga contritas afflictásque mentes mansuetudine & clementia, quàm salubri doctrina in ruinam inclinatos erigat, labentes fulciat mœrentes soletur, imbecilles & vacillantes in fide instauret, & si quid aliunde accesserit damni atque incommodi resarciat, adeo vt plagas menti illatas leniter tractet & placidè, nihil agat vi, minis, terrore, sæuitia vt nonnulli feroci & turbulento ingenio, qui lapsos sublata omni resipiscentiæ spe, sæuiùs tractant, quàm mansuetudo Christiana exigat. Similiter nec linum fumigans extinguet.

Esaiæ locus explicatus.

Quæ similitudo desumitur à lychno pensili. siue elychnio, vel stupa, vulgo *Lemeni* quod oleo imbutum, flammam alit nonnunquam subobscuram & fumidam minúsque luminosam, vbi vel pinguedo desit, vel parciùs illa fouetur: itaque hac comparatione designat fidem mediocrem debilem. vacillantem, inclinatam. quæ tamen non prorsus extincta sopitáque est, licet aliquando sit extinctioni proxima, quam Christus, & quisquis eius ministerio fungitur, nec extinguit, nec opprimit, sed tantisper dum aliqua pietatis scintilla emicet, & subsit menti vel exiguus igniculus, nutrit fouet excitat, atque animum Spiritus sancti flabello accendit & illustrat vt discussa omni caligine, lumen fidei & pietatis perspicuè eluceat ac longe latéque in vsum proximi se diffundat Ita autem Deus doctrinam suam quæ est velut fomētum animæ, mentísque pabulum, temperat & moderatur, ne quis nimia seueritate possit ab instituta professione resilire, atque ab Ecclesia alienari, nec etiam lenitate & mansuetudine nimia, tanquam molli educatione corrumpi, ac seueritate quadam excitante ac supina ad omnem virtutem obtorpescere. Siquidem iudicij seueritate in officio continentur impij, imbecilles lenitate & mansuetudine. Sic in Euangelio quo cuique salus denunciatur. *Dulcia permixta amaris*, hoc est, consolationes minis & amara dulcibus, hoc est minæ consolatione mitigatæ. Per fumum, & vaporem nebulas: per fœnum festucas paleas, stipulas, fauillas, puluercs. quisquilias aliáque reiectamēta designatur in Bibliis cum homines, tum res viles, leues, inanes, futiles minutæ, nihili, nauci, nulliúsque momenti vel pretij, & quæ plus detrimenti, quàm commodi adferunt. Ex his variæ & multiplices similitudines à sacris scriptoribus sumuntur, quibus narrationes suas exornant. Sic Deus impios vt paleas dissipandos pronunciat, exurendos vt stipulas, vt puluerulenta quæque discutiendos vt quisquilias, aliáque ventiludibria dispellendos. Quò spectat illa apud Iob sententia. *Lucerna impio-*

Doctrina Christi quid menti præstet.

Quisquilias in quid designent:

Psalm. 1. Cap. 22.

Esaiæ 17.

rum extinguetur, hoc eſt ſplendor eorum, gloria, honor, decus, magnificentia obſcurabitur & exoleſcet. *Et erunt improbi veluti palea ante faciem venti, & ſicut faucilla quam turbo diſpergit*, hoc eſt, repentino funditus comminuentur. Sic Eſaias ſi turandos pronunciat Moabitas, & quicunque Dei verbo obſiſtunt, vt teri ſolent paleæ in paluſtro, & non minore negotio abſumentur, quàm ignis deürit ſtipulam aridam. Non minus atrocia minatur iis quibus conſuetudo peccandi in naturam abiit, & vitiis ſuis iam domeſticis atque aſſuetis occaluerunt. *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam & pardus varietates ſuas*, hoc eſt, tegmen maculoſum illi natiuum, *& vos poteritis benefacere cum malis eſtis aſſueti. Quocirca ego vos diſſipabo tanquam ſtipulam quæ vento rapitur in deſerto.* Simili clade perituros denunciat apud Eſaiam illos qui cultus adulterinos ſtabiliunt, & omne præſidium ac fiduciam in idolis conſtituunt: *Eritis*, inquit, *ſicut quercus defluentibus foliis, & ſicut hortus abſque aqua. Et erit fortitudo veſtra*, hoc eſt, Deus ille ficulneus, cui innixi eſtis, *vt fauilla ſtupæ, & opus veſtrum quaſi ſcintilla, & ſuccendetur vtrumque ſimul, nec erit qui extinguat*, hoc eſt, Omnis illa pompa ac ſpectaculum fictæ religionis abolebitur incendio, vt purgamenta lini & ſtupea congeries accenſa face deflagrant. Cæterùm vt reliqua perſequar, Amos propheta acriter inſectatur negotiatores frumentarios, quòd cum granaria habeant onuſta frugibus, in annonæ penuria famelicam turbam deglubunt, ac præter ſtateras doloſas, trutinámque acciſam ac parum æquã qua populares defraudant, tenui plebeculæ pro ſincero tritico quiſquilias, paleas, glumam, acus, hoc eſt, peripſemata ſeu purgamenta furfuribus deteriora obtrudunt, ac cariùs diuendunt ac fallaci aſtu, inopia reddunt ſibi oberatos atque obnoxios, vt non diuerti, etiam ſi merces vilius proſtent. Quoniam nemo debitorum Græca fide, hoc eſt, prompta numeratáque pecunia emptionem cum creditoribus tranſigit. Quod ſi cui libeat hanc prophetæ Satyram excutere, quam contra hos inſtruit, qui plus nimio quæſtui inhiant, magnóque inopum detrimento pretia rerum intendunt dilucidè perſpecturus eſt, quàm graphicè atque ad viuum noſtræ ætatis homines ſuis coloribus depingat, & quid Deus illis minetur, qui pauperes abſorbent, atque egeſtate oppreſſis victum vitæque ſubſidia ſubtrahunt. Verùm iis miſſis ſermonem referamus ad Metaphoras, quæ ex inutili ac volatili hac congerie deſumuntur ad illuſtrandas res veras ac ſolidas. Deus cum apud Hieremiam verbum ac doctrinam ſuam cum primis ſalutarem, efficaciſſimam in erigendis paſcendíſque famelicis mentibus prædicens tritico

Cap. 25.

Cap. 5.

Hier. 13.

Cap. 1.

Cap. 8.

Cap. 6. illam comparat, quod tolidum animorum corpori præstat, vt illa animæ doctrinam verò inanem superstitiosam, adulterinam fucatam intabilem, tal acem, noxiam, infrugiferam somno ac paleis. Quid triticeo, inquit *cum frumento & palea*, hoc est, quid vanitati cum veritate? quid somno inani ac fallaci cum re vera, certa & indubitata: quid densissimis tenebris cum clarissima Euangelij luce? Paleæ etiam metaphora Ioannes Christi præco vtitur cum acriter increpat socordes ad amplectendam salutem: adesse enim Messiam *qui* accepto in manu ventilabro, *expurgabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum: paleas verò comburet igni extinguibili.* Quibus verbis indicat pios recipiendos in æterna tabernacula post exactos huius æui labores: impios verò æternis incendiis destinandos. Vt autem Ioannes magna severitate commonefacit populum officij sui, & hortatur ad resipiscentiam adhibitis parabolis de securi arbori admota mox excindendæ, de secernendo tritico à paleis: ita Christus cui semper fuit odiosa ac detestabilis hypocrisis, hoc est simulata sanctimoniæ species, fictaque pietatis vmbra, adducta trabis & festucæ similitudine, acriter castigat illos qui plus nimio sunt oculati in alienis vitiis ac minutissimos errores curiosius obseruant, eosque exaggerant in immensum, cum vitiis suis maximè blandiantur, eáque ita extenuent, vt in nihilum recidere patiantur. Quò autem huiusmodi vitiosi affectus & complures alij, nempe philautia, hoc est cæcus amor, suique fiducia & fastus arrogantia animi elatio, proximi despectus odium, ira, vindictæ cupiditas hominum animis eximantur sacri vates ac sapientiæ professores mentes illorum ad modestiam suique cognitionem ac naturę notitiam reuocant, vt obseruare condiscant æui huius breuitatem, & quam sit inanis, fugax, fragilis, caduca, euanida vita mortalium: & cum innumeris malis expolita, tum angustis arctisque finibus terminata, breuissimis spatijs circumscripta, sic vt ab iis appositè spiritus ipsaque vita qua homo subsistit, somnium censeatur, fumus, vapor, halitus qui confestim euanescit, atque in aëra diffunditur, vmbra, bulla fœnum & herba cito arescens, flos & folium mox deciduum & vt Iob ait, ventus qui per aëra volitat. Quibus metaphoris designant sacri vates gloriam, decus, magnificentiam, & quidquid est humanæ sapientiæ quidquid fortitudinis & prudentiæ, vanum esse, fluxum caducum, ruinosum, nisi stabili atque æterno Dei verbo fulciatur, nisi cœlesti virtute sustentetur. Hæc omnia scripturæ testimonijs abunde stabiliri possent, sed opus in immensum excresceret. Quocirca quædam in margine designasse

Matt. 3. Similitudo à tritico & paleis.

Matt. 7.

Iacob. 4. Psal. 36. 67. 101. 143. Iob. 8. 14. 17. 7. Eccl. 9. 45. Cicer. 13 Esa. 40 Iacob. 1. 1. Pet. 1. Psalm. 14.

gnasse sufficiat, quæ studioso auidóque lectori, si perquirere velit, omnium specimen sunt exhibitura.

DE CVCVMERE ET PLERISQVE aliis herbis quarum in Bibliis fit mentio.

CAPVT XXVIII.

CVCVMIS vel cucumer notior est quàm vt describi debeat. Hunc autem & peráque alias herbas Hebræis atque Ægyptiis fuisse vsui Bibliorum historia commonstrat. Cũ enim Mòses vexaretur à populo Israelitico, vulgus promiscuum flagraret desiderio carnium: *Quis*, inquiunt, *dabit nobis carnes ad edendum?* recordamur piscium quos in Ægypto comedimus. In mentem venerunt cucumeres, pepones porri, cæpæ, & allia. Istis autem non solùm plebeij vtuntur, sed etiam patritij partim in obsoniis & condimentis, partim in acetariis cum oleo, aceto & pipere ad acuendam cibi auiditatem. Erexerunt olim in vinetis & cucumerariis casas & tugurriola, quod etiam hodie Galli & Belgæ factitant, in quibus custodes excubabant, ne quis alienos prouentus inuaderet peracta autem vindemia, ac sublatis cucumerum aceruis, subducebant se excubitores, ac gurgustia deseruerunt, nullàque amplius conspecta hominum frequentia. Ab hac solitudine desumit similitudinem Esaias contra Hierusalem, quam pronunciat desolandam ac redigendam in vastitatem, vt vix tenue vestigium supersit, futura sit velut in deserto vineto & cucumerario tugurium. *Et erit*, inquit, *filia Sion, vt umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas obsessa quæ vastatur.* Baruch autem statuas, delubra & simulacra idolorum non plus terroris incutere ait, quàm tugurium in cucumerario *Nam quale est*, inquit, *formido aut ibi vtetur quis? in cucumerario nihil custodiens: Tales sunt istorum Dij lignei, argentei & aurei, aut quales est in horto Rhamnus aut spina alba cui auicula insidet.* Alludit ad Priapi statuam quæ in hortis collocari solet ad abigendos terrendósque nocturnos fures. Quod huiusmodi versibus indicat Horatius qui Baruch verbis prorsus consonat, ac pari irrisione vulgi superstitionem exagitat. Exod. 11. Cap. 1.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus, scamnum faceréne Priapum
Maluit esse Deum: Deus inde ego furum auiumque
Maxima formido, nam fures dextra coërcet,
Obscœnáque rubet porrectus ab inguine palus,

Aſt importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetátque nouis conſidere in hortis.

DE IVNIPERO.

CAPVT XXIX.

Cap. 4. 3. Reg. 19.

VT Cucurbita vmbraculum & velut opus topiarium Ionæ præbuit, atque à Solis æſtu liberauit. Sic iuniperus Heliæ ex itinere laſſo ac defatigato vmbram exhibuit. Cum enim vates hic profugus ceſſiſſet furori Ieſabelis, ac loca deſerta peragraret, ſub quadam Iunipero reſedit. Hoc ſiquidem arbuſtum cum denſius fruticetur, ad arcendum ſolis calorem non eſt incommodum. Quo circa mœſto & defeſſato fuit is receſſus moleſti itineris ſolatium, cum autem his paululum reſpirat inædia tædióque confectus, finem vitæ ſibi imponi cupit. Cæterùm cum ſomnus (vt ſic conſtitutis aſſolet) obreperet, ac ille paululum obdormiſceret, ecce aderat genius, & illum ad cibum capiendum inuitauit, oblato pane cinericeo, & aquæ poculo, quo refocillatus rurſus iter ingreſſus prouenit ad montem Oreb in cuius ſpelunca noctem illam ſecurè peregit tutus ab inſidiis illorum qui furibundæ mulieris mandato Dei prophetas ad mortem rapiebant. Quæ documento cuique eſſe debent, Deum in vitæ huius ſtadio miris modis ſuos exercere, verùm non prorſus deſtituere, quos tametſi calamitatibus premi patiatur, nonnunquam tamen illos opprimi ſuſtinet. Iob cũ ex tanto opulentiæ & felicitatis gradu in extremas calamitates eſſet deiectus, deplorat ſe irrideri ac ſubſannari à ſordidis infimæque ſortis homuncionibus, qui præ egeſtate atque alimenti inopia victum in ſyluis venabantur, ac Iuniperi rubíque baccis, atque herbarum radicibus famem ſedabant, vt conſpicimus hodie validos vagóſque nebulones quos noſtri à liguriendis ollis (nam encenia feſtáque Genialia paſſim conſectantur) *Pot boeuen* vocant, radices Iringiorum, dauci, paſtinacæ ſylueſtris eruere, atque acinos rubíque mora ex ſentibus & virgultis decerpere.

Heliæ profugus.

Cap. 30.

DE LABRVSCA

CAPVT XXX.

LABRVSCA vitis eſt ſylueſtris, vuam proferens guſtatu peracerbam, quæ non matureſcit. Hunc fructum quoniam

niam nihil gratum palato proferat, Deus moribus & naturæ hominum deprauatæ apud Esaiam accommodat. Cum enim formandis colendisque Iudæorum mentibus nihil non operæ, nihil non laboris impendisset, omnis labor & industria frustra insumpta est. Quantumuis enim studiosè atque accuratè vineam suam excoluerit, nihil effectum est, nec vuas vllas sapidas produxit, sed labruscas, hoc est, acerbas & immaturas vuas. expectauit ex tam diligenti cultura iudicium, æquitatem, mores inculpatos, vitæ integritatem, gratitudinem erga tam sedulum atque industrium cultorem: sed vice versa, prolata sunt acerbissima quæque, iniquitas, iniustitia, virtutum neglectus, odium, ira, indignatio, ingratitudo erga tam munificum animi mentisque cultorem. Eandem vocem accommodat impiis quibus Deus in obliuionem & contemptum deuenit, quorum irritum fore conatum indicat, ac frustra illos laborem insumpturos excolendis vineis, Sic in die, inquit, plantationis tuæ labrusca proueniet. plantabis plantationem amœnam, sed germē alienum conseres, hoc est, tametsi amœna plantaria humo cōmiseris ex generosa vite desumpta, sic vt omnia tibi spem optimam polliceantur opimæ vindemiæ, vbi aduentare incipiet maturitatis tempus, pro suauissimo fructu labruscas percipies. Similiter in segete quæ maturius ad messem deuenisse tibi videbitur, peribit tibi speratæ annonæ prouentus. eo siquidem die quo demerendæ erunt fruges, ac messi insistendum, alieni subito irruent ac depopulabuntur segetem, nec quidquam in horrea conueues eorum quibus tam sedulam curam impenderis. De his paulò fusius superius quædam enarrata sunt.

Cap. 5.

Esa. 17.

DE MENTHA, RVTA, ANETHO, CVMINO, quæ Christus parabolis adhibet in insectanda Pharisæorum auaritia, & fucata Religionis sanctimonia.

CAPVT XXXI.

HERBÆ istæ in crebro vsu sunt apud omnes cum plebeios tum patricios, ac passim in compitis & triuiis prostant venales. Quoniam autem olitores visi sunt aliquem quæstum ex iis consequi, Pharisæi decimarum exactionibus etiam hæc grauare cœperunt, atque aliquid lucri ex iis corradere. Quocirca cum CHRISTO inuisa esset simulata Reli-

Matt. 23. Luc. 11.

Digitized by Google

gionis ſpecies, atque auaritia Scribarum deteſtabilis & odioſa, & inſectatur illos acriter & ſeuerè, qui omnia ad compendium ſuum rapiunt, ac minutiſſima quæque conſectantur, cùm illa quæ multum habent momenti ad ſummam pietatem & in quibus conſiſtit columen Religionis, negligant nec ad ea magnopere ſint intenti. Sic in extorquendis decimis adeo ſunt ſuperſtitioſi, vt è vulgaribus oleribus mentha & anetho quæ Belgæ *Dil* vocatur decimas exigant, cum præ nihilo dicant iudicium, miſericordiam, fidem, quæ virtutes illos commoneſaciant ne quem afficiant iniuria, vt egenis ſubueniant, ne quem faſtiant periurio, ſed cuique fidem ſeruent. itaque iis neglectis quæ ſunt in Religione præcipua ſuum negotium agunt, ſuomque quæſtum ac commodum plus ſatis ſpectant in maximis exercentes, in minimis mirè oculati.

DE SINAPIS VI ET NATVRA, CVI fides ac Dei verbum comparantur,

CAPVT XXXII.

QVo omnibus innoteſcat ac perſuaſum ſit quàm ſalutaris ſit doctrina Euangelica, quæ mentes hominum in Deum eiuſque notitiam erigit, ac fide ſolida, imbuit Chriſtus multis variiſque parabolis ex rebus paſſim obuiis deſumptis nulli non mortalium ad hanc amplectendam autor eſt & inſtigator. Cõparat autem regnum cœlorum hoc eſt, doctrinam Euangelicã quæ fidem alit ac fouet feminis, margaritis, fermento, ſagenæ ſiue ferriculo, grano Sinapis minuto quidem illi & exili, ſed quod vi efficaci & adurente torpentem linguam vellicet ac palato langueſcenti ſaporem gratum excitet: ſic omnes nationes huius ſeminis comminuto, attritóque manuaria vel truſatili mola affuſo aceto vel omphacio condimẽti vice vtuntur. Quemadmodum autem Sinapis minutiſſimum ſemen ſolo commiſſum vbi adoleuit in ſtupendam proceritatem aſſurgit ac longè latéque ramos diffundit adeò vt alitibus & umbraculum & niduandi commoditatem præbeat: ita verbum Dei & fides minimè otioſa tametſi in ſpeciem homilis videtur & exilis, ſe tamen ſenſim propagat, atque vt fructifera frondoſáque arbor, vires, incrementa ſuſcipit. Rurſus vt ſinapiſmus, hoc eſt, cataplaſma ex contuſo ſinapis ſemine membris ſtupidis vel letargo vertigine, apoplexia paralyſi epilepſia oppreſſis motum ſenſũque excitat, atque mulcerata non nihil cutis ſanitati reſtituit. Quotnica ardor & acrimonia. Sinapis, ſapóque feruidus & ignitus,

Matt. 13. Luc. 13. & 17. Marc. 4.

Par effectus verbi Dei & ſinapi.

ignitus,qui non ſine narium vellicatione lachrymas elicit, ac caput ſternutamento à pituita expurgat.appositè verbo Dei aſſimilatur quod etiam mentes concutit vrit & inflammat,atque animos languidos & oſcitantes ad pietatis ſtudia incitat atque accendit,& nonnunquam pœnitentiæ lachrymas extundit.Cum ſollicitudinem ac curam rerum terrenarum,qua ferè diſcruciari ſolent anxiæ mentes,Chriſtus animis hominum eximit liliaq nos contemplari vult non hortenſia quibus cultus adhiberi ſolet, ſed agreſtia ac ſponte nata.Itaque horum exemplo in munifici patris fiduciam nos excitat, qui nobis de pabulo & commeatu affluenter proſpicit,vt alitibus: de victu, de nitore cultuque veſtium, vt liliis agri, quæ tam nitidè tamque operoſè exculta ſunt,vt ne Salomon quidem Regum ampliſſimus conſpici potuerit vel cultior vel ornatior etiam cum in ſummo ſplendore eſſet conſtitutus.Quamobrem Chriſtus ſummoſtudio inhiare nos vult doctrinæ Euangelicæ ac rerum cœleſtium contemplationi inſiſtere, adeo vt nihil nobis defuturum polliceatur earum rerum quæ in hac fragili vita & caduca neceſſariæ ſunt,vt etiam vltro ac ſponte nea Dei liberalitate ſint acceſſuræ. Matth. 6.

DE HEDERA QVÆ ARBORIBVS AC parietibus ſenaci amplexa adhæret.

CAPVT XXXIII.

HEDERA quæ Ionæ Prophetæ aduerſus Solis æſtum vmbraculum præbuit (quamquam alij Cucurbitam ſatis appoſitè verterunt)ab ingrediendo nomen ſortita eſt, quòd natura ſit ſequaci, omnibuſque ſe affigat. Hinc Perſius. Cap. 4.

Hederamq; ambitioſam, qua te palliet arcus.
Illa relinquo, quorum imagines lambunt
Hedera ſequaces. In prohœmio.

Cum autem hæc arbor Baccho poëtarum præſidi ſit conſecrata vt olea Mineruæ,ob id poëtæ hac coronari ſolent quemadmodum lauro victores. Hedera Bacho ſacra.

Sic Virgilius,

Paſtores hederæ creſcentem ornate poetam. Eclog. 7.

Et cum Auguſtum orbis domitorem ſuo poëmate celebraret, allegoricos petit, ſuo quoque carmini locum eſſe inter eius triumphos, ac patiatur hederam qua poëtæ exornari Laurus victoriæ ſacra.

ſolent, inter lauros Imperatoribus victorioſis dicatas, nonnullum locum obtinere.

Eclog. 8.

A te principium, tibi deſinet, accipe iuſſis
Carmina capta tuu, atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Lib. 2. Cap. 6.

Cum autem ſuperſtitioſa gentilitas Bacchi orgia hoc eſt ſacra Liberi patris tertio quoque anno (vnde *Trieterica* dicta) ſolenni ritu celebraret, ex hac virente fronde ſerta & coronas confecit. Sic in libris Machabæorum Antiochus Iudæos coëgiſſe legitur, vt deteſtatis patriis legibus, contemptiſque diuinis inſtitutis bacchantium more hedera redimiti orgia celebrarent, & qui id facere recuſaret, morte plecteretur Quòd autem hæc arbor quæ perpetuo frondet, nec vnquam foliis deſtituta eſt, Baccho ſacra ſit, hinc ortum puto, quòd ebrietati obſiſtat, ac diſcutiendis capitis doloribus ex temulentia contractis ſit accommoda, foliis etiam aut ramuſculis foris capiti admotis, ſic, vt videri poſſit huius arboris vmbra Ionæ vati non incommoda, vt quæ capitis grauedinem ex æſtu & laſſitudine contractam diſcutiat. Mira autem deſcribitur à Catone vis & natura Hederæ. Si enim poculum ex ligno eius conficiatur & vino impleatur, ſi id dilutum ſit atque aquæ miſtum, continuo vinum effluit, atque infernè per lignum diffunditur. Tanta eſt enim inter hæc *antipathia*, hoc eſt, diſcordia, vt alterum alteri admiſceri non ſuſtineat, ſed vaſculum hederaceum vinum reſpuat. Cæterùm an hedera fuerit quæ Ionam ab ardore Solis tutata ſit, & quamindignanter tulit exareſcere, radice à verme eroſa nonnulli interpretes, tum etiam Auguſtinus ambigit: cum Cucurbita in eum vſum ſit accommodatior, quam vox Hebræa deſignare videtur, quòd ampliſſima folia proferat, atque clauiculorum amplexu in ſublime nitatur opúſque topiarium citiſſimè perficiat, ſub quo captare opacum frigus atque æſtum, ſoliſque ardorem propulſare liceat. cum enim infrigidantis ſit naturæ, feruido cœli ſtatu foris corpus à calore tuetur: intus etiam atque in corpus admiſſa intemperiem ex æſtu contractam mitigat vt acetaria ex cucumere, melone, pepone citrullo, lactucis atriplice, portulaca confecta, quæ primis menſis inferri ſolent: atque etiam eorum nonnulla naribus admoueri, quo ſpiritus collapſi recreentur.

Hedera cur Baccho ſacra.

De re ruſtica.

Hedera vino obſiſtit.

Cucurbita.

DE

DE MORO ARBORE & fructu eius.

CAPVT XXXIV.

MORVS arbor Belgicæ nationi notiſſima æſtiuis menſibus in vſum refrigerandi expetita caudice eſt vel trunco valido, cortice vbi adoleuit, ſcabro nec vllo læuore perpolyto, ligno intus colore buxeo & ſubflauo, foliis in expanſæ manus modum diſſectis, ficui non abſimilibus, fructu oblongo, ouali granoſo, primum candido, cum pubeſcit, rubro, maturitate nigricãte arborum omnium poſtremò floret, nec in folia floréſque ſe expandit niſi ver ſtabile ſit, quaſi nolit vllam hyemis iniuriam aut aëris inclementiam perpeti, at quæ omnium primò fructum maturum & eſculentum edat. Inficit Morum manus ſanguinolento colore vbi maturit: eluit extergétque maculas ac næuos immaturum, hoc eſt, album ac nondum rubicundo colore perfuſum, ſic vt nihil neceſſe ſit aquam aut quid aliud extergendis manibus adhibere, ſed ſuccum tantùm mororum quæ adhuc vireſcunt. Fructus huius arboris ſalubriter expetitur in refrigerandi vſum æſtiuis præſertim menſibus quibus potiſſimum viget, idque in prima menſa atque ante cibum aſſumptus, nam peracto prandio aut cœna in corpus admiſſus putreſcit, ac morbis ex corruptione excitatis ſeminaria miniſtrat. vt Ceraſia, pruna, corna, perſica, vuæ recentes, &c. quæ ante cibum refrigerant, ſitimque ſedant, ac calidam hepatis intemperiem mitigant ac reprimunt: nec verò grauatè poſt cibum admittere ſoleo, modò horum fructuum ſuccus deglutiatur non admiſſo in corpus cartilagineo illo ſtamine quod à pediculo cui fructus adhæreſcit per morum ſe porrigit: ſic enim vino exilaratis fumos reprimit, vt poma ſucculenta, punica, arengia, limones, & mala Citrea quæ abſoluto prandio hoc efficiunt, vt quis minus ebrietari ſuccumbat, & mens illi minus fumo ac vapore vini obnubiletur. Sic enim à naturali ratione non videri poſſit alienum, nec valetudini contrarium quod Horatius cecinit. Mora quãdo edenda.

Ille ſalubres
Ætates peragit, qui nigris prandia moris
Finiet.

Alioqui ſi affluentiùs deuorantur mora, vt à laſciuis ac petulcis puellis aſſolent, ſubſtituendum eſt. *Incipie*. Conficitur ex moti arboris fructu, tum ex eo qui ex Rubo colligitur

medicamentum aut ἔκλειγμα quod Dramoron vocatur, reprimendis vuluæ ac tonsillarum faucíumque tumoribus aptum. Adimi autem aliquando hæc solatia ac nâturæ fomenta improbis qui vel Dei munificentiam non agnoscunt, aut eius donis abutuntur, Dauid passim testatur, inter hæc alias quoque vitæ delicias complexus. *Consumpsit*, inquit, *bruchus & locusta fruges illorum, grando vites, & pruina moros eorum.* Sæpius enim contingit aëris inclementia atque intempestiuo gelicidio florescentes vineas, moros, segetem, oleas ita confici, vt nullus prouentus ex illis percipiatur. Cæterùm cùm in Mori mentionem incidimus, obiter enarrandum quod in Machabæorum historia scriptum est. Cùm enim Antiochus Syriæ rex Iudæis esset infestus, atque omni armorum genere illos oppugnaret, duos & triginta Elephantos, in illorum dorso turribus ligneis erectis, armatóque milite instructis, in aciem produxit & quò belluæ efferatæ in pugna essent ferociores, obiecerunt illis tubicunda velamina mororum atque vuarum rubentium succo perfusa. nam sanguinolento colore exasperantur elephantes, atque in hostem sunt atrociores maiorique impetu feruntur.

Pſalm.77.

2. Marc.6. Historia ex libro Machab.

Elephanti rubro colore efferantur.

DE SYCOMORO DE CAPRIFICV.

CAPVT XXXV.

Sycomori descriptio.

SYCOMORVS vtriusque partis nomen exprimit adscito à ficu & moro nomine, Cuius fructus est Sycaminos. Arbor adscribitur à Dioscoride & Plinio amplissima, ficus similitudine, foliis moro proximis, quæ fructus edit ignaui, gustus, insipidos & immaturos, quos non ramis vt ficus, sed caudice ipse gerit, capitificis similes, & qui non matureſcunt, dulciores tamen præmaturis ficubus quas *Crossos*, vocant, nulla intus granorum congerie. Præbuit hæc arbor Zachæo qui Christi videndi erat auidus, suggestum. cùm enim statura pusillus esset, in Sycomorum se subduxit, velut procul à sordidis ac caducis rebus, vt illi Iesus esset conspicuus, sic vt in Zachæo typus sit expressus gentium, quibus factus est aditus in cœtum concessumque fidelium per fidem in Christum, cuius quanta sit vis & efficacitas. ficus arefactæ portentosum ostentum declarat, cuius exemplo Christus exstimulat Apostolos, vt illam in mentibus suis foueant, eáque pollicetur tantùm accessurum roboris & potentiæ, vt in Sycomoro imperens

Luc.19.

Matth.21.

Luc.17.

perent vt eradicetur,& in mare se transferat,illorum iussis obsequuturam tum etiam, si visum sit,montem loco dimouere, atque id exigat profectus Euangelij, confestim atque absque mora perficiet quod facere iussus est. modo adsit in Deum fides minimè vacillans, eamque vim habeat quam granum Sinapis: quod tametsi minutum sit,tamen attritum exerit acrimoniam suam, ac nares vellicat, torúmque corpus excitato sternamento concutit: itaque appositè fides & doctrina Euangelica huic grano comparatur, quòd mentem hominis inflammet, atque in Dei amorem ac venerationem rapiat, qua de re superiùs. Cæterùm vt ad Sicomorum oratio recurrat, Esaias acriter insurgit in populum Ephraim & Samariæ incolas, quòd superbo atque elato animo Deo insultarent atque illuderent. Cùm enim illos cladibus ac calamitatibus afficeret quò ad resipiscentiam reuocaret contemptui illis fuit Dei manus, & pro ludibrio habita: sic vt nihilo facti sint emendatiores, vt pueri insolentiores qui à parente flagris cæsi,obstinatè persistunt ac se deteriora facturos pollicentur.Cùm autem plagæ illos ad saniorem mentem reuocare deberēt,facti sunt obstinatiores,magísque præfracti,calcitrosi, refractarij. Sic enim allegoricôs ac figurata locutione ludibrio habent illatas clades incendia, ruinas ædibus suis immissas: *Lateres ceciderūt & collapsi sunt quadrato lapide eóque expolito ædificabimus. Sycomori succisa sunt. Cedros substituemus.* quasi dicerent, Exiguum est, nullíusque momenti damnum ac detrimentum quod perpessi sumus minimo negotio paruísque sumptibus resarcietur.imo omnia magnificentiùs instaurabuntur ac spectabiliùs.pro lateritios marmoreas ædes erigemus.pro Sycomoro hoc est,vulgari passimq; obuio ligno, Cedrina laquearia erigemus,omniáque operosiùs perfici curabimus Quamobrē cùm obsurdescerēt ad Dei vellicationem ac monita,omniáque illis essent non sine irrisione despicata, Deus irritatus scelerum continuatione,extenta manu atrociora illis inferre meditatur, quod moniti atque acerbe castigati non referrent pedem atque ad percussorā confugerent.Huius arboris mentio etiā fit apud prophetā Amos qui cùm neque propheta esse, nec ex propheta oriundus,nullísque artibus liberalibus institutus,sed rusticanis negotiis ac pastorali vitæ assuetus adscitus est à Deo in propheticī muneris functionem,illíque mandatum est vt contra Hieroboam Regem & Amasiam Sacerdotem horrendum vaticinium fulminaret, cuius conatibus cùm obsisteret Amasias, Amos primùm excusatione se purgat, quò cogatur hanc functionem obire,tametsi nec propheta sit,nec propheticis institutis ab incunabulis imbutus.Quocirca cùm hoc onus illi à

Esaiæ 30. Esaiæ locus explicatus.

Cap. 9.

Cap. 7.

Amosi locus explicatus.

Deo

Deo sit impositum, illi potiùs quàm Regi & Sacerdoti obsequendum. Amasias instat & suadet, ne pergat vaticinium in Regem proferre, sed in Iudæam se subducat extra Israëliticos limites, suaéque vitæ fuga consulat, ne illum ad vincula, mox ad supplicium rapi contingat. Amos exertè ac palam vocationem suam tuetur, nec in animo sibi esse testatur vt eam deserat, aut ab imperata legatione sit discessurus. Itaque Amos ingenuè fatetur se non esse prophetam, nec prophetæ filium, sed armentarium sed bubulcum aut pecuarium qui Sycomoros vellicet, hoc est, Caprificos decerpat & colligat. *Verùm abduxit me* (inquit) *Dominus Deus* (quemadmodum etiam Dauid de post fœtante ad regni solium euectus *cùm sequerer gregem, & dixit ad me: Vade propheta ad populum meum Israëliticum.* Itaque neglecto Regis & Amasiæ Sacerdotis mandato vaticinium suum liberè exequitur, atque vtrique internecionem denunciat. Qua fiducia etiam vsi sunt Apostoli, cùm interdictum illis esset à Pharisæis, additis minis ne omnino loquerentur neque docerent de nomine IESV. Petrus enim & Ioannes confidenter, sed citra contumeliam responderunt. An iustum sit in conspectu Dei vestris potius iussis obtemperare, quàm Dei, vos qui legis præcepta tenetis, iudicate, non enim possumus quæ vidimus & audiuimus, non loqui.

Psal. 77.

DE MALO PVNICO, VVLGO Granaet appelen.

CAPVT XXXVI.

MALVS Punica à Punica Carthaginensi regione, & à corticis colore nomen obtinet *Granata*, quòd mala rubentibus granis scateant. In illa Hispaniæ parte quæ *Betica* dicitur, nunc *Granata*, à Mauritanis auorum nostrorum memoria occupata, (nam illos Ferdinandus Arragonum rex expulit) frequentissima. Arbor est non admodum procera, folio angusto, nitidi, læuioris, expolitique viroris, flore qui Citinus puniceo, siluestri qui Balaustium dicitur, rubicundo, pomo quod duro cortice seu tegmine aut putamine coriaceo integitur, *Sydion*, Græci, *malicorium*, Latini vocant, perficiendis coriis idonea astrictionis ratione. & quod atro colore illa inficiat, granis intus exuberantissimi roboris, succulentis, & angulosis numerosa congerie arctissimè in se compactis, aut velut septis aut loculis, tenuique ac flauescenti intus membrana distin

Arboris mali punici descriptio.

diſtinctis, ſapore aliquando dulci mitigandæ ſiti idoneo, aliquando acido ac vinoſo hepati refrigerando accommodo, & cùm aſtrictionis ſit particeps, cohibendis, cruentis ac diſſenterieis fluxionibus. Siſtunt enim acida poma omnium profluuia, ac partem affectam corroborant. Mali Punici in ſacris Bibliis frequens mentio, eoque deſignatur decus & ornamentum virtutis, vitæque integritas. tum etiam dulcia, puráque ac caſta eloquia. Sic Sponſus conuocans ſponſam ſuam ac blandimentis verborúmque lenocinus alliciens, *Dabo tibi*, inquit, *poculum ex vino condito*, hoc eſt, aromatibus confecto, quale noſtrum *Hypocraticũ mustum*, hoc eſt, ſuccum ſuauem mali Punici recenter expreſſum quo nihil palato gratius: hoc eſt, refocillabo te ſuauiſſimo meo colloquio, reficiam te ſalubri doctrina, & ſpiritali compotatione te exhilarabo. Ruſus alio capite. Cùm Sponſus incredibili amore ſponſam amplectatur, hoc eſt, mirè afficiatur erga Eccleſiam ſuam Chriſtus, cui Sponſæ aſpectus, oculi, genæ, palpebræ ſint viſu gratiſſimæ, *Vt fragmen*, inquit, *mali Punici ita & gena tua*, hoc eſt, Sicut dimidiatus cortex mali granati confracti aut diſſecti, qui fragrantiſſimi ruboris grana ſpectanda exhibet, ſic malæ tuæ quæ non enormiter extumeſcunt, aut ſunt inflatè aut indecoræ protuberant, ſed decenter conſtituræ, amabili ac gratioſo rubore perfuſæ. Quo caſtitas deſignatur, modeſtia, pudor, probitas, quibus rubicundus color attribuitur. Deinde paulò inferius, *Emiſſiones tuæ*, ſiue propagines, *aut plantaria tua, paradiſus malorum Punicorum, cum pomorum fructibus*, aliiſque fragrantiſſimis herbis quæ quòd proximè aſſiſtant, omnia efficiunt ſuauiora, magíſque odorata. Quibus deſignat gratiſſima quæque omniáque mentis ſolatia, ac fomenta quæ nunquam ſatiant, & quibus animus maximè reficitur. Cùm autem in hoc Cantico Sponſus & Sponſa ſingulis ferè momentis vltro citróque ſuauiſſimo colloquio ſe reficiant, quo languorem qui amori ineſſe ſolet, excutiant, alter alteram idemtidem ad inuiſendos hortos inuitat, quò ſpectent an vineæ floreſcant, an mala Punica germinare incipiant, an aliqua ex floribus oblectamenta poſſint concipere. non enim patitur alter ab alterius amplexu ſe diuelli, ſed indiuulsè ſibi mutuò adhærere cupiunt, atque aiter alterius ſuauiſſimo colloquio ac conſuetudine frui. Quoniam autem mala Punica ſeu *grana a*, miris modis oculis blandiuntur, ac guſtum ſaporémque ſuauiſſimum ſalubris ſucci exhibent, ideo Deus præcipit ad horum ſimilitudinem confici orbiculata poma, ac tintinabula foraminoſa in formam mali Punici, in quibus ſe ſpectandum exhibet rubicun-

Granata acida dyſenteriæ apta.

Cant. 8.

Cap. 4.

Cap. 6. 7.

Exod. 28. 39. 3. Reg. 7. 4. Reg. 25. 2. Parti. 3. Hierc. 52. Agg. 2. Ioëlis. 1.

dum

dum illud granorum blandimentum, quò in mentem reuocaret obliuiosis iudæis durum legis corticem, sed postmodum coruscante Euangelij luce subsequuturum suauissimum Euangelicæ doctrinæ succum.

DE CITREO AC MALO Medico, Limonibus & Aurangijs, vulgo, Araciin appelen.

CAPVT XXXVII.

Malum Medicum.

NON defuit etiam genti Hebreæ cùm in oblectamentum, tum condimenti vsum malum Medicum seu pomum citreum, cuius generis sunt vocati, *limones* & *aurangia*, aureo croceóque colore, quorum pleráque orbiculata sunt nonnulla oblonga atque ouali forma, præsertim citrea & quæ *limones*, nomine passim innotescunt, eximij odoris, & & quæ cor mirè recreant ex horum corticibus in lamines aut etiam zaccaro incrustatis conficiuntur tragemata ac bellaria, quæ non solum palato grata sunt, sed cor etiam reficiunt ac vires instaurant. in quem vsum etiam huius arboris flores melle condiuntur, antequam prorsus dehiscunt aut se in folliculos expandunt. Spiritus enim extenuatos erigunt, ac tabidis aridísque corporibus fomenta ministrant. Est alia ab hac arbore *Citrus*, etiam vocata, sed quæ huiusmodi mala aurea non proferat, siluestri Cupresso aut Cedro non absimilis, sic vt nonnulli existiment ipsissimam esse arborem quam lignum *Sethim*, Biblia vocant, ex quo confici præcipit Deus tra-

Citrea mala.

Citrus lignum Sethim. Exod. 25.

bes, mensas, cõtignationes, tabulata, laquearia, tigna. Est enim lignum à carie ac teredine vermiculísque alienum, nec vllo æuo corruptioni obnoxium. Vbi autem ascia perpolitum est ac dedolatum, crispanti venarum discursu picturatum conspicitur, vt apud nos vestes polianthicæ ac variegatæ, siue polimiticæ, hoc est, vario & versicolore filo contextæ quod in vulgari cameloto. atque etiam in byssina, sericáque textura perspicimus, quæ *Damascena*, vulgo appellantur. Spectantur apud nos ex hoc ligno elaboratæ mensæ ductiles ac versatiles, tum vt nunc passim conficiuntur in hospitum inopinatum aduentum emissitiæ & extractiles, quo plures accumbant, spectabili ac peramœna colorum varietate, læuore perpolitæ, quorum nihil non natiuum est & genuinum, nec vllo pictoris

floris pigmento fu tum. Quocirca existimo Deum ex hoc splendido atque incorrupti i ligno vo uisse construi ea quæ vtui erant Sacerdotibus in templo, sic vt arca fœderis & quidquid in sacris Hebræorum spectabile erat, ex Cedro & Citreo ligno confectum fuerit. Cùm enim rebus externis afficerentur Iudæi omnia in illorum sacris splendida esse voluit sumptuosa, magnifica, atque operosius elabo ata, quò omnia essent augustiora maiórque religionis cultúsque diuini veneratio, ac populus melius in officio contineretur. Exod. 25. 37. & 38.

DE CROCO.

CAPVT XXXVIII.

CROCVS radice buboſa ac cepicea in capillamenti exilitatem ſpargit folia iuncis multo tenuiora è quibus floſculus emergit, tametſi is aliquando ante folia conſpiciatur, cerulei coloris, in cuius medio velut crocea ſtamina ac filamenta ſe proferunt fragrantiſſimi odoris, adeóque intenſi, vt celebro vi ſoporoſa officiat. Cor verò Crocus ita recreat, vt digito annulari ſiniſtræ manus aſtrictus confeſtim ad Cor penetret. tanta eſt illi cum corde ſocietas, vt vel foris vel intus adhibitus abſque mora per arterias illuc perferatur. quo fit vt corpori venuſtatem adferat, & colorem floridum conciliet, modò ne ſit immodicus eius vſus, nam immoderatus riſum perpetuum homini excitat, & vt tradũt medici, nimio gaudio hominem conficit, ſi trium drachmarum pondere exhibeatur. Dioſcor. lib. 1. Cant. 4.

Cùm itaque tantopere Croco hominis cor afficiatur, non ſine ratione Sponſæ hortulo ac viridariis Crocus odoratiſſimis aliis herbis interſeritur, vt ſic fragrantiam ſuam tanquam in vnum faſciculum coactæ inter ſe conferant Cyprus, nardus, caudus, calamus, & cynamomum cum præſtantiſſimis *Libani*, arboribus herbíſque cum primis odoratis. Quibus deſignatur decus atque omnium virtutum ornatus oratio quoque Eccleſiæ & piorum hominum qui ſuauiſſimum odorem Dei naribus effundunt ſic vt oratio ad Deum feratur, iuxta Dauidem, *Tanquam incenſum & ſacrificium in odo em ſuauitatis*. Cæterùm cùm Crocus ſuccos, liquores, lintea, veſtes, lanam, colore vel luteo vel flauo vel fuluo imbuat, aut ſi exuberantius affuſus eſt, rutilanti, rubentíque ac rubicundo, fit vt iſti colores rebus in quibus apparent, atque ſe proferunt, ex Croco nomen ſortiantur. Sic Medici in æſtuoſis febribus & feruida hepatis intẽperie lotium obſeruant croceum, vel luteum, vel flauum, vel crocatũ: quòd Pſal. 40. Eccleſ 45.

feſtucas

Ex Croceo colorũ nomina

festucas & filamenta Croci referant quæ ad rubedinem deuergunt, ac rubenti colore perfusa sunt. ita intensior est color crocatus & croceus qui crocum ipsum æmulatur. quàm flauus aut luteus, aut quem à Citreo pomo Citreum vocant, nam isti colores dilutiores sunt. Sic Caltha vulgo *Calendula*, ab auri fulgore luteo & subcroceo colore spectatur, sic viola lutea & muraria quæ Mauris *Chieri*, dicitur. Sic vnguentum quod Croci colorem æmulatur & eum recepit, Crocomagma vocatur & Crocinum. Sic Oxycroceum à croco & aceto nomen obtinet. Quòd verò ad vestes attinet croceo colore, tum coccineo ac purpureo imbutas: multa eius generis in sacris litteris obuia sunt, quemadmodum etiam apud alios Scriptores paludamentum Imperatorium coccineum legitur, Hyathinum & vestis Crocatula crocei coloris, Belgæ *Rouuaens*, vocant à Rothomago Galliæ ciuitate, vbi lana eo colore inficitur. Sic etiam Hieremias lamentatur redactam esse in nihilum Hierusalem, omne decus & ornamentum ciuitatis sublatum, nec in ea quidquam esse spectabile, aut visenda specie, sed omnia deformata: inductam extremam calamitatem, sordes, miseriam, inopiam. *Qui*, inquit, *delicatè ac voluptuosè vescebantur, atque deliciis affluebant, in via conculcati sunt. Qui nutriebantur in croceis*, hoc est, croccei coloris velamentis vel rubenti coccino, *amplexati sunt stercora.*

Caltha flos luteus.

Thren. 4.

DE MYRTO QVÆ APVD OMNES nationes nomen retinet, & de Myrto syluestri.

CAPVT XXXIX.

Myrti descriptio.

MYRTVS arbuscula, aut potius apud nos frutex, & virgultum perpetuò virens, Veneri dicata est, ac sacrata coniugio in quo exigitur castitas & concordia. folia profert oleæ aut ligustro angustiora saturati viroris, baccas nigras Iunipero affines sapore vinoso ex quibus etiam ex molissimis eius foliis oleum exprimitur: quo Hester delibuta Regi Assuero in matrimonium assumpta est. Conficitur etiam ex baccis vinum myrtites quod pollet vi astrictoria, ac stomachum dissolutum confortat. id etiam ruptis atque ex alto delapsis commode exhibetur. Huius arbusti ramis Hebræos adornasse ædes suas ac vestibula in Enceniis, hoc est, solennitate festorum quæ celebrari solent ob templum post Persarum exilium instauratum: in *Scenopegia*, hoc est tabernaculo-

Cap. 2. Hester oleo myrtino vsa.

3. Esdr. 4 7. Mach. 10.

rum

rum feſto à fingẽdis tabernaculis nomen ſortito Scriptura paſſim teſtatur. Sic Neemias vrbis ac templi legiſque inſtaurator præcepit populo reduci ex captiuitate atque exilio in Hieruſalem, vt velut in publica lætitia ac triumpho conferant ſe in montes ac ſyluas, atque ex nemoribus adferant Oliuæ, Cupreſſi, Citri palmarum ac Myrti ramos, quo conficerent ex virenti fronde vmbracula paſſimque inter ſe exhilarescerent atque eſſent Geniales. Hic mos etiam Belgis vulgaris, eſt ſi quando ſolennis aliqua annuáque pompa exhibetur, aut Regem vel Principem inaugurari cõtingit, aut parta ex hoſtibus victoria, longáque obſidione liberata Ciuitate triumphus per vicos ac compita agitur. Id etiam Troianos factitaſſe abſoluta longa vrbis obſidione, pulſiſque (vt iis perſuaſum erat) Græcis Virgilius teſtatur,

Nos delubra Deum miſeri quibus vltimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per vrbem. Aeneid. 2.

Cæterùm Eſaias (quem alias teſtati ſumus in illuſtrandis vaticiniis ſtirpes, herbáſque ſuis narrationibus accommodaſſe) illos pronunciat felices fore, omniáque illis ad proſperitatem ac ſucceſſum optabilem futura adiumẽto, qui Deo fidunt, eiúſque bonitati & clementiæ innituntur, ita vt nihil incommodi ſit acceſſurum, adeò vt quæ nocitura videbantur, rebus mutatis, fructum non exiguum ſint allaturæ, quod ſic indicat. *Pro ſalunca aſſurget abies* à proceritate dicta & quòd in ſublime abeat. *pro vrtica* mordaci & cõtempta herba, vulgo *Netel*. *Myrtus*, ſuauis, ſpecioſus & odoratus frutex. Quo deſignat pro noxiis infeſtiſque fruticibus fæcundos amabiles, ſalutares, frugiferos ſuſtituendos, hoc eſt, pro vitiis virtutes, pro ſeruitute libertatem, pro exilio reditum régreſſúmque in cœleſtem patriam. Rurſus cùm oſtendit ſe non defuturum afflictis ac deſperationi proximis, ſed in extrema calamitate clade, anguſtiis ſubuenturum, *Irrigabo*, inquit, *ſaturgine aquarum terram ariã*, ac ſiticuloſam. *ponam in deſerto abietem, vlmum, cedrum, myrtum, cupreſſum ponam in locis incultis* ac ſqualidis *pinum & buxum* arbores quæ perenni ſunt virore, & quibus folia non defluunt. Quo Deus indicat ſe præter naturæ ordinem, præter ſpem atque hominum opinionem, rebuſque deploratis adfuturum populo ſuo, ſic vt in regione deſerta ſpecioſiſſimæ arbores ſe proferant, hoc eſt, hominum mentes ieiunæ ac ſiticuloſæ florentiſſima virtutum germina ſint allaturæ. Paulò inferiùs idem argumentum proſequitur, ac pollicetur conſolationem ac mentis tranquillitatem, futurum enim eſſe vt inſtauratu Eccleſia ac cœtus diſperſus ſit colligendus, ac priſtino cultu ac

Cap 55.

Eſai 41.

Eſai. 60.

nitore poſtliminio illuſtrandus, quod hoc tropo confirmat: *Gloria Libani ad te veniet, abies, pinus, buxus ſimul ad decus & ornatum ſanctificationis meæ.* Quibus verbis indicat non ſolùm Eccleſiam ædificandam eximiis arboribus quas ſylua Libani ſuppeditat, ſed quidquid in hominum ſocietate excellens, magnificum heroïcum eſt, huc allatum iri, non ſolum plebeios atque infimæ ſortis homines quos minùs deſpicit Chriſtus, quam ſublimes, ſed Reges & principes, ſatrapas atque heroas in hanc ſocietatem conuocandos. Cæterum cùm myrteti apud Zachariam Prophetam mentio incidat oblatáque inter hæc Prophetæ viſio, de illo pauca diſſeram, Nam omnia ad amuſſim exequi nimis quam operoſum & ingenij noſtri captum ſuperat. Sortiuntur ab herbis atque arboribus nomina Syluæ ac nemora quòd huiuſmodi ſtirpibus conſita ſint, ab arundine Arundinetum. Vnde in libro Sapientiæ, *Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent*: hoc eſt, Sanctorum fulgor & claritas impios, vt ſtipulas crepitantibus flammis deuret. Palmeta quæ palmis ſcatent, Myrteta loca myrto & vibano & ſilueſtri fœcundiſſima. In hoc autem vireto exhibita eſt Zachariæ viſio quam populo indicat, quò prophetia viſioni coniuncta maioris apud illos ſit auctoritatis ac ponderis atque acriùs oſcitantes ſecordéſque mentes ſtimulet. *Vidi*, inquit, *nocte, & ecce vir aſcendens ſuper rufo*, hoc eſt, ſpadiceo colore, vulgo (*Caſtanenne brijn*) *& ipſe ſtabat inter myrteta in profundo & poſt eum equi, rubri, varij, & albi: & dixi, quis ſunt hi? & reſpondit vir qui ſtabat inter myrteta* (quo Chriſtum deſignari puto qui Eccleſiam obſcuratam ac deformatam vitiis emendatam cupit:) *iſti ſunt quos miſit Dominus vt perambulent terram*. Quibus verbis commonſtrat in valle huius mundi vmbroſa atque opaca, in qua mali bonis permiſti ſunt Deum ſingulari ſua prouidentia curare res humanas, atque hominum commodis conſulere ac proſpicere, ipſamque Eccleſiam per Chriſtum & Apoſtolos aliòſque verbi Dei miniſtros, qui in tanta ac tam confuſa hominum multitudine ac diuerſitate, ſuis quique officij; fungantur, vt illis partitus eſt Deus, erigere, demandata illis prouincia vt tacitè explorent quid rerum geratur in terris, in quo ſtatu conſiſtant res mortalium, ſic vt ea cura paſtoribus incumbat ac munus delegatum ſit vt ſalubri exhortatione, (quod Paulus Timotheo præcipit) additis minis extimulent homines quò reſipiſcant atque ad Deum vnde profugerunt, ſe conferant, quod ipſum ſi obtineri poſſit deſituras afflictiones, nec futuras diuturnas nec perpetuas. itaque Propheta obiecta populo ſua hac viſione ad reſipiſcentiam ipſum prouocat ſic enim futurum

Cap 2. Myrtetum & exeo Allegoria.

Cap 3.

Zachariæ viſio quid deſignet.

futurum vt Deus illi factus placatior, pœnas atque vindictas remittat, omniáque in priſtinum ſtatũ reſtituat. Hæc de myrto amabili atque odorato arbuſto ſufficiant. Eſt huic affinis myrtus nemoralis, cuius baccis turdi, *iuſters* vulgo & meruiæ *meerlen* impensè delectantur, ita vt earum caro ſaporem baccarum referat odoratum, ſic ficedulæ vnde nomen adeptæ vulgo *Sneppe* ficubus ſaginantur. Huic ſylueſtri myrto affinis eſt frutex aut virgultum Pſeudomyrtus odore non ſine grauitate iucundo cuius folia, & fructices exiccatos veſtibus interſerunt quo grato odore perfundantur. Refertur etiam inter ſylueſtres myrtos. Ruſcus foliis quidem myrti, ſed latioribus mucronata cuſpide munitis, ſic vt incautiùs attrectata digitis aculeum infigat vt veſpæ, inhærent foliis nullo petioli appendice baccæ piſi magnitudine, myrteis minores, corallino rubentique colore perfuſæ, cuius radice vtimur in ciendo lotio, & atterendis calculis.

Myrtus ſylueſtris.

Pſeudomyrtus.

Ruſcus.

DE PINO.

CAPVT XL.

PINVS arbor etiam Belgico ſolo aſſueſcit, ſed non aſſurgit in vllam proceritatem, folio exiſtit tenui, rotundo, aculeato. Fructum ſeu nucem nihil neceſſe eſt deſcribere, cum paſſim obuia ſit, at nucleus in alimenti & medicamenti vſum omni nationi veniat. *Pomum* Belgę vocant, cùm nux ſit, ſed quę in hoſtem emiſſa ac capiti illiſa illum proſternat. Vnde extat apud Macrobium iocus vrbanus Caſellij Iuriſconſulti, Lapidatus à populo Romano Vatinius cum gladiatorium munus ederet obtinuit vt Ædiles ediceret ac proclamari per præconem iuberent, ne quis in arenam niſi pomum mitteret: forte iis diebus Caſellius conſultus à quodam an nux pinea pomum eſſet, reſpondit, *ſi in Vatinium miſſum eſt, pomum eſt*. Tanto ac tam acerbo odio flagrabat populus in pernicioſum ciuem vt illum extinctum potius quàm ſaluum cuperet. Cæterùm Prophetas pinum atque alias memorabiles herbas cõcionibus accommodare, aliàs demonſtrauit. Eſaias enim in deteſtandis ſtatuis Ethnicorum atque idolorũ ſimulachris mira artificio pleraſque arbores narrationi accommodat, ac cõmonſtrat quãta cura ac ſolicitudine ea ſtudeant effingere atque elaborare fabri quæ nulli vſui ſunt, nec vllam ſalutem conferunt adeo intenti illi rei, vt lima, malleo, calcem foco iis efformandis

Li. Satur. Cap. 6.

Eſa. 44.

ad lassitudinem se exerceant, ac siticulosi efficiantur antequam opus perficiant. Artifices verò lignarios (vt concionem prosequitur) normam & perpendiculum, amussim adhibere securim, serram seu runcinam, circinum & si qua alia sunt instrumenta tornandi, poliendísque lignis idonea, sic vt pars eorum succidat Cedros, ilicem, quercum, pinum, ex quarum assulis segmentísque ac scandalis serra dissectis ignem excitet coquendis panibus atque edulijs, aut vt his incalescat: ex reliqua arboris parte sculpit Deum, & incuruatus adorat illum. Hæc Propheta Esaias toto hoc Capite prolixè enarrat, ac semel atque iterum repetit, quo homines meminerint, vnde petenda auxilia, cui incuruanda genua, ad quem manus, oculi, corda erigenda, nempe ad Deum qui soli honor & gloria, & qui per Christum seruatorem nostrum Spiritu suo abundè nos imbuit, & contra omnia aduersa reddit inuictos.

DE BVXO, ERRORE VVLGARI *Palma dicta.*

CAPVT XLI.

Matt. 23. MIRIS modis hallucinari contingit plerosque in herbarum & arborum cognitione. Sic sunt qui Anethum vulgo *Dille*, quam Christus concioni adhibet, *Aniis* credant, cùm *Anisum* sui generis sit, & Belgis nomen retineat, sempérque proferat discutiendis flatibus aptissimum, sic vt Anethi foliis vtamur in condimentis, in oleraceis, in carnium elixarum liquamine, verùm non illius semine: at Anisi semen & feniculi in condiendo instaurandóque liquore Ceruisario, in placentis, in bellariis, in pomis assis salubrem vsum obtinet. Sic Abies arbos celsa ac procera, ita vt hinc nomen sortiatur, quòd abeat atque assurgat in immensum, non est populus alba vulgo *Abeel* dicta, vt nigra populus *popelier*, sed arbor Propheris sæpiùs in concionibus ad populum erudiendum adhibita, si quando fastum deprimunt, ac superbiam elatósque ac sublimes deprimendos prædicant, ac etiam deiectos erigendos. Abies perpetuò viresçit, foliis pinnatis pectinum modo resectis, flore croceo, speciosо atque amabili. Huic picea, vt larix, pino prorsus assimilis, ex qua mali nauium & antemnæ eriguntur. Conspicitur huius generis arbor in immensum fastigata in Cœnobio Anachoretarum quos *Carthusianos* vocant, Ziriceę contermino

Abietis descriptio.

quæ

quæ fructum profert pino non absimilem turbinata specie, sed qui nucleum exhibeat non esculentum. Cæterùm vt ad Buxũ deueniam, in magno errore versantur qui buxum palmam esse existimant, cum ab hac per omnia dissideat, nisi quòd vtraque perpetuò viret, nec foliis spoliatur. Hunc errorem ex eo exortum opinor, quòd nostrates hac fronde vtantur die ante Paschæ solemnitatem octauo, qui Dominica Palmarum dicitur: nam eo tempore apud Belgas reliquæ frondosæ arbores desiderantur. Spectatur hæc arbor in singulis ferè apud nos hortis folio myrti exiguo, concauo subrotundo, læuore perpolito, perenni virore, flore, herbaceo, odore graui, & quem non solum animantes, sed etiam homines auersentur, ligno autem duro ac ponderoso ita vt in aqua demergatur, colore pallido ad flauum inclinato, sic vt ij qui colore mustellino sunt ac giluo, minúsque amabili, buxeo vultu esse dicantur. Non desunt qui huius arboris scobem ramenta lima attrita morbidis corporibus exhibeant, & luem Veneream seu morbum Gallicum iis expugnare tentent, eáque pari effectu censeant cum ebeno seu Guaiaco ac ligno Indico, qui mihi toto cœlo errare videntur. Lignum enim Indicum odoratum est, succo oleoso ac resinato imbutum, sapore non ingrato. at Buxus arida est, exsucca, tetro virosóque odore, sapore intuaui, & qui venenosæ qualitatis sit particeps, si modo gustare libeat; Conficiuntur autem ex tornatili hoc ligno ac rasili materia pectines, pugillares, manubria, foratiles fistulæ, capuli, pyxides, trochini quem vsum quã in medicamenti accommodatior. Noui enim sacrificum quendam apud nos, sed non admodum firmi cerebri aut mentis sanæ, qui cineres buxi deustæ atque in Palmarum consecratæ quem ritu Romana Ecclesia dominica Palmarum obseruat, cuidam adolescentulo ebibendos propinaret aqua lustrali immersos adhibito inani ac ridiculo quodam exorcismo, ad dispellendas, vt adstantibus persuasit febres, & vermes exigendos non ita multò post febris quidem depulsa, sed adolescens morte sopitus est, sic vt autor fuerim meis ciuibus, ne quis tale quid dam iterum attentaret, cùm buxeæ frondes deleteriæ sint & exitiales, corporíque humano noxiæ ac pernicioſæ, quod odor grauis etiam & virosus indicat, & sapor abominabilis atque amarulentus, quem palatum respuit atque auersatur.

Color buxeus.

Buxi natura.

Rei gestæ narratio.

Iam verò vt susceptum argumentum prosequar, hoc est, desumptas à Prophetis similitudines explicem, commonstrabo obiter Buxum etiam adhibitam concionibus, eáque arborem scitè atque appositè suis narrationibus Prophetæ accommo-

dasse Cum enim huius arboris lignum cornea sit ferreáque duritie, sic vt si quid illi insculpatur, non facile obliteretur aut exolescat. Dominus præcipit Esaię vt peccatum Iudæorum qui Ægyptiis fidebant, amplificet atque exaggeret in immensum, omnibusque palam faciat, quàm fœdè a Deo descuerint, & aliunde potius, quàm ab ipso salutem sint venati: obiter hoc illi mandatis vt ita describantur eorum scelera atque asseruentur in monumentis publicis, vt ne vnquam in obliuionem possint deuenire. Sic enim velut irritatus sceleris indignatione. *Nunc ergo* inquit, *vade & scribe hanc Prophetiam super buxum* vel in tabula aut pugillari buxeo diligenter & accuratè exaratam *vt sit in diem vltimum in testimonium & vsque in æternum*, hoc est, istud effice vt tam accuratè hoc scelus obsignetur, vt sit indelebile nec vlla vetustate contingat obliterari aut exolescere, sic vt illorum oculis possit continenter obiici, & aliis in memoriam reuocari elapsis iam aliquot seculis, omnibúsque teneatum esse illos detestabiles esse ob patratum scelus, edito exemplo atque exhibito specimine, ne alios quoque eo impietatis deuolui contingat. Hieremias quoque simili vtitur Metaphora, & proclamat, *Peccatum Iuda scriptum esse stilo ferreo vnguę adamantino exaratum in tabula cordis eorum, & in cornibus aramum seu altarium eorum, quibus continenter astant, & in quibus ipsi & filij eorum sacrificia peragunt.* Stilo ferreo & cuspide adamantina scribitur, (nihil enim adamante durius, sic vt acutissima instrumenta exigat, quo perpetuò possit, quod indelebile esse vult, nec annorum decursu interire, sed perpetuò subsistere, nec vllo æuo obscurari. In Cornibus ararum, tanquam in vestibulo primóque aditu & ingressu templi, vt semper habeant in recenti memoria, vt continenter versetur ob oculos. Sic Dauid. *Et peccatum meum contra me est semper*, hoc est, oculis iugiter obseruatur, menti que assiduè incumbit, sic vt nunquam has furias & ærumnas, has animi carnificinas excutere possim, nisi scelus pœnitentia expiatum sit, ac Dei misericordia expunctum ac deletum Iob etiam tot calamitatibus pressus, tantáque mole ærumnarum obrutus, concepta emergendi fiducia, ab huiusmodi rebus desumpta similitudine, cupit id quod dicturus est in omne æuum perdurare, esse enim indubitatum certumque ac fixum, nec se quidquam ambigere aut desperare, quin felicem atque optatum successum res sit habitura. *Quis*, inquit, *mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro stylo ferreo & plumbi lamina, vel certe sculpantur in saxo vel silice*: Quo perpetuò ex-

Cap. 3.

Esaiæ locus explicatus.

Cap. 17.

Hier. locus explicatus.

Psal. 50.

tent, omniúmque animis possint infigi, omniúmque oculis obiici. *Scio enim quod Redemptor meus viuit*, certóque persuasum habeo *me in nouissimo die de terra surrecturum, & in carne mea visurum Deum Seruatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & non alius, reposita est hac Spes* & fiducia *in sinu meo.*

Iob. locus explicatus

Quibus verbis præter veram corporis resurrectionem (quæ vt in Christo peracta, ita in nobis, hoc est, eius membris perficienda est) hoc agit apud amicos qui illi plus attulerunt molestiæ quam solarij, vt omnibus testatum sit se aliquando ex iis malis ac miseriis emersurum. tametsi enim à Deo afflictus sit atque in nihilum redactus, tamen certam se habere spem, eam concipere fiduciam, vt vindex & instaurator suus Deus hanc cladem ac calamitatem in quam deiectus est, à se auferat, & erecturus sit ex sterquilinio in quo voluitur in pristinam dignitatem, sic vt res ex luctuoso ac funesto initio lætam Catastrophem seu exitum sit habitura non sine numerosæ prolis accessu, ac rei familiaris amplissimo prouentu Quæ res indicat Iobi historiam non esse commentitiam aut fabulosam, sed veracem & cui fides derogari non debeat, sic vt ex re gesta proponatur nobis patientia ac malorum tolerantia, vt testantur Iacobus Apostolus & illo prior Ezechiel.

Iob. 42.

Cap. 5.

Cap 14.

DE NVCE.

CAPVT XXXII.

CVM Sponsa (quo nomine Ecclesia & pij cuiusque anima quæ Christo insita est, designatur) omnes consectetur & captet odorum suauitates quæ è speciosissimis fructibus emanant, hoc est, nulla non requirat oblectamenta virtutum quibus reficiat: *descendit in hortum nucum, vt longè latéque prospectet* atque *inspiciat, an vinea floreſcant, an mala Punica germinent, an se poma profe rant in conuallibus.* Quibus Metaphoris indicatur, omnium virtutum chorus. Intelligi autem hic debet non nux aucilana vulgo *Hazze note*, ex Corylo, sed iuglans, quæ est arbor procera & ramosa, foliis non sine grauitate quadam odoratis latis & oblongis, fructu multis inuolucris ac tegumentis muni-

Cant. 6.

Nuicis arboris, descriptio.

to calloso foris atque herbaceo cortice vt Plinius elegantèr describit, intus compactilicarum loculo, Sunt enim huic nuci bifidæ putamini carinæ, nucleis verò quadripartita distinctio, lignea interuirescente membrana. Nux autem hæc *Basilica* vocatur, hoc est, regalis, quòd à Regibus è Perside in Europam translata sit, communi nomine *Iugians*, quasi Iouis glandem dixeris, quòd eam primus hominibus Iupiter commonstrarit. Eduntur hæ nuces salubriùs, minorique incommodo recentes & succulentæ, quam aridæ. Nam rancescunt vetustate & capiti grauedinem inferunt, vnde Græcis nux κάρυον dicitur, quòd capiti noxam inferat. Ex hac Medicamen Diacaryon Medicis in vsu est, quod è nucibus confectum faucium vitiis adminiculatur reprimentis ratione. Virides autem decerptæ antequam putamina obdurescant, melle & Zaccaro condiuntur, diúque asseruari possunt, roborando stomacho, vtiles atque ori palatóque non ingratæ, sic vt mensis inferri possint, etiam inter bellaria vt cortices Citri aliáque tragemata hoc est, delicata quæque edulia quæ secundis mensis atque alio cibo saturatis apponi solent. Elicitur etiam ex nucibus virentibus necdum interno cortice induratis in turbine ac meta distillatoria aqua ad multos vsus efficax nempe ad pestis contagia, ad faucium ac palati vlcera ac pustularum eruptiones ad eluendas maculas, næuos lentigines in facie: quod etiam præstat aqua quæ ex vitis sarmentis verno mense incisis profluit, qua de re nullum veterum mentionem fecisse memini. Cæterùm cùm nux Regia foris ligneo sit duróque cortice, atque intus suauem sapidúmque nucleum contineat, appositè nec incommodè illi accomodari vita humana vel potius Christiana potest, atque Ecclesiæ decursus. In hac enim nubila serenis, dura mollibus, aspera lenibus acerba mitibus, dulcia amaris, solatia castigationibus immista sunt. Durum aliquando est & operosum Nucem frangere quod ipsum si dentibus tentes, periculum imminet ne si imbecilles sint illos frangas. Quo spectat illud Plauti, *Qui è nuce nucleum esse vult, frangat nucem.* Quo denotat, illi qui dulcia degustare velit, amara degustanda, qui aliquid commodi sectetur aut aliquod malorum solamen conquirat, ne laborem fugiat, nihil non faciat ac patiatur non salubria assequi possit.

Virtus aquæ nucum.

Nux aduersitatis & prosperitatis symbolũ.

Plaut. Curcul.

DE POMIS IN GENERE QVIBVS Sacri vates similitudines desumunt. CAP. XLIII.

Præcocia poma quæ.

Serotina poma quæ.

POMORVM differentiæ & species apud Belgas innumeræ sunt, sic vt superiorem, nostra ætas vincat. nam insitio & inoculatio

inoculatio plurima genera peperit. Inter hæc ſunt præcocia quæ præmaturè matureſcunt ſed fugacia, vt omnes fructus verni & æſtiui qui aſſeruari nequeunt. Hiberna verò & Autũnalia in multam hyemem, imo in ver inſequens illæſa intactaque ſeruantur. Horum alia dulcia, alia acida, acerba, auſtera, vinoſa, mitia, diluta, aquoſa, alia varij miſtique ſaporis. Præbent autem hi fructus amabiles nulli non hominum oblectamenta, atque oculis, palato, naribus blandiuntur, vt etiam pirorum infinitæ differentiæ, ſic vt ſi quis vllius generis mala conſpiciat, contrectet, odoretur, deguſtet, mirè hoc blandimento afficiatur, ſic vt etiam eo conſpecto in mentem veniat Dei munificentia, qui tanta rerum varietate nos cumulatiſſimè inſtruxit. Inter poma referuntur quæ orbiculata ſunt, nam pira ferè oblonga ſunt & turbinata forma. Horum differentias enumerare non eſt huius inſtituti, cùm omiſſis Cotoneis, meſpilis, Citriis, aurantiis. Perſicis, & volemis ſic dictis quòd manus volam impleant, Punicis, Armeniis, &c. Hoc tantùm admonere viſum eſt, Deum has delicis homini indulgere partim in alimenti vſum, partim in ſanitatis conſeruandæ tutelam, eumque nonnumquam adimere hæc vitæ ſolatia, ſi quando erga illius munificentiam ſunt ingrati. Deſumitur apud Amos propheram elegans Metaphora ex pomis æſtiuis quæ citò quidem matureſcunt, & vt res nouæ, homines afficiunt, ſed quæ confeſtim putreſcunt, nec aſſeruari poſſunt. *Oſtendit*, inquit *mihi Dominus Deus vicinum*, hoc eſt, corbem ſeu caniſtrum *pomorum æſtiuorum, & dixit, Quid tu vides Amos, & dixit, caniſtrum pomorum*, (quibus deſignat fructus præcoces & primitiuos) *Et dixit Dominus ad me, Finis ſuper populũ meũ.* Hac Metaphora pomorum quæ non poſſunt diu ſubſiſtere, indicat imminere populo interitum, inſtare corruptionem vt pomis maturis, quæ ſi diu aſſeruantur, putreſcunt, vt ſunt pruna, ceraſa, perſica, corna quæ perennare non poſſunt, aut in hyemem perdurare, ſic vt appoſitiſſima ſimilitudine pronunciet, maturos eſſe vt conſumantur, atque intereant, aut proximos eſſe internecioni: eò enim peruenſſe illorum nequitiam, atque vt æſtiuos fructus maturuiſſe, vel deſituri ſint, nec ampliùs poſſint ſubſiſtere. Idipſum vrget Apocalypſis, ac Babyloniæ hoc eſt, qui Eccleſiam contaminant, extrema minatur, atque ſuferentias pronunciat omnes eius delicias, decus, magnificentiam, ſplendorem. Inter alia autem *Receſſerunt*, inquit, *animo tuo deſiderata poma, & præclara quæque & omnia pinguia perierunt à te, nec amplius illa inuenies.* Quo indicat omnia quibus oblectare ſe ſolet, & palatum reficere, ablata eſſe, pom-

Cap. 8. Amoſi locus explicatus.

Cap. 8. Apocal. locus explicatus.

pam, ſtrepitum, ferculorum apparatus, bellaria, ac mellita repotia, in quibus ſuauiſſimi fructus menſis inferri ſolent, vt poma ſapida ac ſucculenta, pruna, Perſica, aliæque ſecundæ menſæ delicię.

DE QVERCV, ET ALIIS Glandiferis arboribus.

CAPVT XLIV.

MVLTA ſunt in ſacro Codice ſtirpium genera quæ ſeriatim recenſere immenſi eſſet operis atque infiniti laboris. Quocirca boni conſulet æquus lector, ſi non omnia ad amuſſim ſum exequutus. Cùm autem Prophetæ arbores conciombus adhibent, non modò ſatiuas quibus hortus excolitur, ſed etiam ſylueſtres quæ ferè vrbanis ſunt procioriores earum nonnullas obiter attingam. Sunt etiam noſtris regionibus cognitæ fagus vulgus vlmus, Quercus. Robur, Ilex, Acer, Suber, cuius cortice ſuffulta ſandalia & calceamenta frigus & aquam arcent, aliæque glandiferæ arbores quæ olim ante inuentas fruges alimentum hominibus ſuppeditabant.

1.Eſa.4. Vnde prouerbium, *Stultum eſt inuentu frugibus glande veſci.* Prophetæ per has arbores, validos & robuſtos deſignant, qui inopes opprimunt, ac tenuioribus ſunt infeſti, quos tamen

Pſal 10⁴. Deus minimo negotio conuellit ac deiicit. *Ipſe*, enim, *tangit*

Pſalm.28. *montes, & fumigant, ipſe Cedros*, in immenſum faſtigiatas, *proſternit*, & confringit, ſic vt vix tenue veſtigium tanti faſtus appareat. Sic Deus apud Amos, *Ego exterminaui à facie eorum Amorrhæũ, cuius altitudo vt altitudo ac ſublimitas Cedrorũ.* Quo deſignat

Cap. 2⁰ & denotat faſtum, ſuperbiã, arrogantiam ac Dei contemptum.

Cap.11. Similiter Zacharias mentem eripit faſtuoſis, & tanquam rebus deſperatis ad lamenta, eiulatus ac fletus prouocans, *Vlulate*, inquit, *quercus Baſan, quia ſuccisus eſt ſaltus munitus, ac magnificentia vaſtata eſt* hoc eſt, ablatum eſt omne robur, omnis vis & potentia, omnis munitio qua ſubſtiterunt, appoſitè illis quernis arboribus comparat. Vt enim maxima duritia robori & quercui eſt, ita vt eorum nonnũlla vix findi queant, vel cuneis vel ſecuri, vel ſerra diſſecari: ita vt iſti muniti ac vallati opibus ac numeroſa clientela, ad eas opes ac dignitates honoréſque, vt ſublimes arbores, erecti ſunt, vt nunquam deprimi potuiſſe viderentur verùm Dei potentiæ nihil obſtat. Superiùs fuſiùs de iis tractauimus.

DE

DE ROSA, ET EX ILLA DESUMPTIS METAPHORIS.

CAPVT XLV.

ROSA apud omnes nationes flos ſpectatiſſimus, miréque odoratus Cor Cerebrum odoris ſuauitate recreat. Intus verò adhibita, affectarum partium dolores mitigat, & confortat aſtrictionis ratione. Succus tamen aut earum delutum clementer ac placidè aluum proluit, flauam bilem expurgat, recoris obſtruction auxiliatur, in quem vſum conficitur apud nos *Rhodopharmacum*, hoc eſt Syrupus roſaceus ſolutiuus quo citra noxam aluum deiicit, & biliosa excrementa quæ febres tertianas excitant, expurgat. Huius amabilis floris multæ ſpectantur differentiæ. Vulgatiſſimæ ſunt quæ albeſcunt, quibus ſuccedunt rubentes & muricatæ, hoc eſt: quæ purpureo colore colluent, inter quas flagrantiſſimi ruboris, *Milleſia*. Sunt etiam, vulgo *Prouinciales*, colore qui Belgis *incarnaet*, dicitur, quòd viuæ carnis colorem referant, ac ſubfloridum aut rutilantem. Sunt etiam Damaſcenæ, ſunt muſculatæ minutiore floſculo candido, odoris eximij, vt Cynorhodus vrbana & ſatiuus vulgò *Negelier*, quæ Plinio videtur Roſa Græca & *Lybium* alia à Coronaria flore roſeo vel ſubrutilo, minuto, odorato, quæ dos et am foliis aculeatis ineſt ſecus quam vulgaribus roſis quarum folia inodorata ſunt. Cùm autem Roſa nihil ſit fugacius, nec quod citius marceſcat, aptiſſimè huic vita humana fragilis, caduca, & momentanea comparari poteſt, tum omnis ſplendor eius, gloria, decus, magnificentia, faſtus ſuperbia, quæ omnia vt floſculi citiſſimè euaneſcunt. Notantur autem in ſcriptura ſacra qui luſum ſouent & odoratis rebus abuntur. Sic enim compellant ſe laſciui homines ac delicioſi, qui à morte nihil hominis ſupereſſe ſibi perſuadent, *Cùm ætas noſtra imbecilla ſit ad breuis, & vt fumus & vmbra euaneſcat, agite, fruamur bonis præſentibus, & vtamur rebus natu a: dum iuuentus adeſt. Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus, & non ſinamus elabi florem temporis*, hoc eſt, non fruſtra patiamur præterire amœniſſimã æui partem nempe adoleſcentiam, quæ Genialiter nullóque nubilo eſt tranſigenda. *Coronemus roſis antequàm marceſcant, nullum pratum aut viridarium ſit quod non pertranſ-at luxuria noſtra*, vbique relinquamus ſigna lætitiæ nemo veſtrum exors ſit inſolentiæ noſtræ, *quoniã hæc eſt pars, hæc eſt ſors & cõmunio noſtra.*

Roſæ virtus.

Rodopharmacum.

Roſarum differentiæ.

Libr. 2. Cap. 4. Cynorhodus odoratus.

Sap. 2.

Sapientiæ locus explicatus.

Hæc,

Hæc, inquit ſapiens, *cogitauerunt & errauerunt, Excæcauit enim illos malitia ſua, nec Dei arcana cognouerunt*, itaque illorum conceptum improbat, quòd non vſum rei ſpectent, ſed luxum & prodigalitatem rerum naturæ, nulla habita Opificis ratione. Cæterùm apud Eccleſiaſticum comparatur animæ puritas, candor, integritas, decus, & virtutis præſtantia Roſis aliíſque odoratis ſtirpibus. Sic Sapientia æterni patris. ſui commendatrix, *Ego*, inquit, *quaſi Cedrus exaltata ſum, quaſi palma in Cades, & quaſi plantatio Roſæ in Hiericho.* In iis enim locis erant præſtantiſſimæ. Rurſum cum ad amplexandam Sapientiam exhortatur, *Audite me diuini fructus*, hoc eſt, Pij filij, *& quaſi roſa plantata ſuper riuos aquarum fructificate, fructificate, vt lilium flores emittite.* Paulò inferiùs cum Simeonis Pontificis laudes proſequitur, eáſque amplificat in immenſum comparatione deſumpta à naturæ rebus, *Ipſe eſt*, inquit, *quaſi ſtella matutina in medio nebulæ, quaſi luna plena cum ſuis diebus lucet*, hoc eſt, vel tota, vel media ſui parte à Sole illuſtrata: *quaſi flos roſarium vernis diebus, & quaſi lilia apud aqua riuos, &c.* Ex iis coniicito ſtudioſè lector, quàm illi frigeant Metaphoræ aut collationes qui ignorat herbæ aut fruticis naturam, ex qua ſimilitudo deſumitur, atque ad ornandam concionem adhibetur. Cæterùm cum inter ſcribendum id Horatij in mentem mihi veniſſet.

Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci,

Lectorem delectando, paritérque docendo, viſum eſt vulgare quiddam de Roſa adiicere, quò iucunda ſeriis mixta minus ſatient. Inoleuit apud Belgas ac pleráſque alias nationes conſuetudo, vt ſi quando lepidi ſodales inter ſe conuiuia agitant aſcitis inter hæc præſtantioris formæ aliquot puellis ſtipulentur peracto ſympoſio ſilentij fidē, *ne pdos inter amicos ſit qui dicta foras eliminet*, eaque de cauſa, vt id ratum habeatur, *ſub Roſa hæc peracta*, dictitant. Vnde paſſim in cœnaculis Roſa lacunaribus ſupra menſæ verticem affixa conſpicitur, quo quiſque ſit ſecreti tenax, ne quid temerè effutiat, ſed omnia reticenda meminerit. Ita ſi quid licentiùs, parúmque verecundè aut reuerenter dictum vel actum ſit, aut ſi in Geniali accubitu inter ſe cătillent, luſitent, ac figant oſcula laſciuient, titillent, inſoleſcant, ante digreſſum, *omnia ſub roſa tranſacta*, conteſtantur interpoſita ſtipulatione ſilentij ac pactione reticentiæ impetrata, nequis diſſemmare audeat vel minimum eorū quæ in hoc ſodalitio peracta, Quo ſpectat Prouerbium, *Odi memorem compotorem*, in eos qui liberiùs dicta poſtridiè in mentem reuocant atque affutiunt, cùm vino ſint inſcribenda

Horat. lib. 1. Epiſtol.

Roſa cur menſæ affigatur.

Prouerbiū in futiles.

atque

atque obliuioni danda quæ in conuiuiis incautiùs exciderunt. Ita Lacedæmonij ex Lycurgi præscripto in foribus primóque aditu atque ædium vestibulo inscripserunt, *HAC NON EGREDITVR SERMO* Vnde autem hic mos receptus sit, vt Rosa in cœnaculis erecta silenda imperaret, quæ inibi agitari solent, Carmen istud graphicè exprimit. Lacedæmoniorũ institutũ.

Est rosa flos Veneris cuius quo furta laterent,
Harpocrati matris dona dicauit Amor.
Inde rosam mensis hospes suspendit amicis,
Conuiua vt sub ea dicta tacenda sciant.

Est autem myrtus & rosa Veneri dicata, his enim herbis odoratis exornari debet Cõiugium ac torus Genialis, in quo, excluso tumultu ac dissidio, omnia decet esse placida, quieta, sedata, & si quid inciderit, silentio inuoluendum. ob id Cupido Veneris filius Rosam Harpocrati silentij Deo qui digito labellum compescit, consecratam esse voluit, eóque munere illum decorauit, quo exhiberetur hominibus loquacibus Rosa velut silentij symbolum. Vt autem Harpocrates apud Græcos, ita Angerona Dea apud Romanos silentio præfecta est. Rosæ silẽtij symbolum.

DE ZIZANIA, ET LOLIO, *aliisque herbis frugibus inimicis.*

CAPVT XLVI.

ZIZANIORVM nomine designatur omnis inutilis vitiosa, noxia fruticatio quæ sementi ac frugum incremento officit quæque sata strangulat ac necat, succúmque quo nutriuntur depopulatur, sic vt segetes aliæque herbæ salutares aut malignæ emergant, aut prorsus suffocentur. Cùm autem Loliũ tritico infestum sit, ac noxã inferat inter Zizania, hoc est ea quæ extirpanda sunt, principatum obtinet Conspicitur autem in segetibus folio angusto, pingui, oleoso, hispido, semine in spica exili, flosculo purpurascente vt phœnix cuius meminit Dioscorides, huic prorsus affinis, quæ lolium syluestre vel murinum vocatur quod à muribus erodatur, est autem spuria atque adulterina tritici species, quæ aliquando à puro discerni nequit Huic ferè sociari solet inter segetes Githago vel pseudomelanthium siue nigellastrum, foliis porri prælongo culmo, flore purpureo, semine in loculo papaueraceo, nigro subrotundo, inodoro, farina intus candida si dentibus atteratur. Lolium autem Theophrastus prouenire testatur ex tritici ac ordei correptis vligine seminibus aut iis gelido imbre Quid zizaniorum nomine designetur. Loliũ frugibus noxium. Phœnix herba. Lib. 4. Melanthũ adulterinum.

bre dilutis. Semen eius panibus admiſtum, capiti dolorem, oculis caliginem adfert quòd vaporoſos humores in cerebrum deferat. Vnde manauit Prouerbium in cæcutientes quíque ſunt caligantibus oculis, *Lolio victitare*, Sic Plautus.

Lolio victita reipsou.

Mirum eſt lolio te victitare tam vili tritico,

In Milite. *Quidnam? quia luſcioſus. Verbero Ædipol, tu quidem cacus, non luſcioſus.*

Cæterùm cùm zizaniorum nomine nullæ peculiares herbæ deſignentur, ſed omnes illæ frugum & herbarum peſtes quæ extirpandæ ſunt, ne frugiferas herbas opprimant, Belgæ communi nomine hanc inutilium herbarum congeriem *vvier*, vocant, & *vvien*, eruncare atque eruere fundúmque à noxiis fructicibus purgatum reddere. Quocirca ineunte vere antequam ſata adoleſcant, maturè ac tempeſtiuè euellenda curant omnia frugum detrimenta. Virgilius autem obiter complectitur quæcumque Zizaniorum nomine comprehenſa ſint & ſatis noceant.

Geor. li. 1. *Prima Ceres ferro mortales vertere terram*
Inſtituit, cùm iam glandes atque arbuta ſacra
Deficerent ſylua, & victum Dodona negaret.
Mox & frumento labor additus, vt mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in aruis
Carduus, interirent ſegetes, ſubit aſpera ſylua,
Lappaque, tribulique, inter que nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur auenæ.

Ouidius quoque agros & noualia culta præſtari vult.

Li. 1. Faſt. *Vt careant lolio oculos vitiantibus, agri,*
Nec ſterilis culto fugat auena ſolo.

Matth. 13. Hinc appoſitè Chriſtus per Zizania, id eſt, agrorum peſtes & vitia, doctrinam noxiam, perniciosam, in ſinceram deſignat, denique improbos & pernicioſos doctores qui hæreſi peſtifera mentes hominum imbuunt, ac peruerſa ſubdoláque interpretatione, inſtigante diabolo, cœleſtem ad ſalutarem Euangelij doctrinam deprimunt, ac falſa veris, vitioſa ſinceris, dubia certis immiſcentes. Verbum Dei ac pabulum animæ inficere ſtudent & contaminare, quos tolerari quidem vult Deus in ſpem emendationis, & quò moniti reſipiſcant, non tamen prohibet, vt Chryſoſtomus ait. hæreticorum conciliabula diſſipare ora obſtruere loquendi, audaciam concidere. Quo ſpectat illud Pauli ad Titum, *Hæreticum hominem*, hoc eſt, qui pertinaciter inhæret prauæ opinioni ac deſtinata malitia pergit tueri falſa, *poſt vnam aut alteram monitionem, velut insanabilem deprauatum, fugito*, ſciens quòd euerſus eſt, quoniam ipſe ſuo

Cap. 13. in Matth.

Cap. 3.

iudicio

iudicio damnatus est suáque culpa perit, quod monitus in errore persistat. Et quamquam Zizania extirpanda nolit Christus, factiosos tamen & qui Reipublicæ tranquillitatem excitatis tumultibus perturbant, Magistratus imperio subiicit. Rom. 13.

DE LIBANOTIDE CORONARIA QUAM VULGO ROSMARINUM DICITUR.

CAPVT XLVII.

CVM Bibliorum interpretes non semper exacta herbarum cognitione sint imbuti, viri alioqui linguarum peritia ad miraculum instructi, fit nonnunquam vt stirpium aliam pro alia substituant, ambiguitate vocis Hebrææ decepti. Sic non desunt (inter quos est Franciscus Georgius Venetus reconditæ eruditionis vir) qui Libanotida, hoc est, nostratem Rosmarinum Coronariam pro Hyssopo vertendam censeant, quæ vox à thuris odore nomen sortita est, quem fructicum aut virgultum Iudæi in fasciculos manuales coactum ac complicatum, scoparum more, conspergendis lustrandisque hostiis immolaticiis accommodabant. Nominis autem vicinitate decepti (nam Latinam vocem refert Esop) Hyssopum transtulerunt, cum vt isti censent, Rosmarinum fuerit interpretandum. Cùm etiam Iudæi nostra hac ætate (vt audio) fructicis huius fasciculo vtuntur, vbi sacrificia sua peragunt, ac cæsis hostiis peccata expianda sunt, imbuto in tinctóque hoc fructiculo animantium sanguini, quo adstantes conspergunt. Quod ipsum olim Ethnici factitabant (mutuato à Iudæis expiandi ritu) vt Iuuen. Persius, Horatius passim testantur ramusculo Oliuæ cuius rei exstat luculentissimum exemplum apud Virgilium qui pompam funebrem describit, qua Misenus Aolides, generosi hominis more effertur. Sic enim rem prosequitur. Lib. 7. cæ. 17. de Hamundi.

Æneid. 6.

Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit,
Reliquias vino, & bibulam lauare fauillam,
Ossáque lecta cado, texit Chorinæus aheno.
Idem ter socios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, dixítque nouissima verba.

Hoc est manibus eius optimaquæque precatus est, quo officio etiam nostrates mortuos prosequuntur, vbi sepulchro inferri contingit. Nostri autē sacrifici ex veteri instituto in hunc vsum manipulo vtuntur eo cetis confecto, atque aqua sacrata adstantes conspergunt. Cæterùm vt ad Rosmarinum referatur oratio, scatent passim omnium horti viuaci hac fronde, folio tenui

Aquæ cōsecratæ aut lustralis origo.

Aquæ Rosmarini vis.

tenui, crebro, oblongo, crassiusculo, colore intus candido, supernè viridi, suauiter odorato flore ceruleo, oleoso, ita vt si in vasculo distillatorio ex hoc aqua eliciatur, oleum innatare videas. Quòd ego paralyticis & apoplecticis salubriter admouere soleo, ceruicè ac nuca illo inuncto. Odor fructicis animum reficit. præsentaneam autem vim obtinet in expugnando morbo Regio qui vulgo icterus appellatur, perfusa extima cute flauo felleóq; ie colore: sic vt hæc vis etiam ad animum transferatur vitiorum nævis ac maculis deformatum. Rursum morbum comitialem qui menti vim infert, impugnat. sic omnibus auctor sum vt in exixarum carnium liquamine crebro eius vsum admittant. Odor accensi fructicis pestis contagia fugat, atque ædes suauis odoris fumigio à vitioso halitu tutas præstat. Conficitur ex eius floribus medicamentum, quod quoniam diu subsistit, *Conseruam*, triuiales Pharmacopolæ vocant. cuius vis cerebrum mirè confortat, si nimio humore oppressum est, memoriam collapsam erigit, & ne quis morbo caduco apoplexia, paralysi, spasmo corripiatur, aut caligantibus oculis efficiatur, singulari vi ac efficacia instructa est. Cùm autem thuris odor ac suffimentum Deo offerri soleat, eoque homines illi litare. non alienum à ratione est Iudæos thurificis fructicum odoribus esse vsos, ac Rosmarini ministerio (quæ singulari vipollet in expugnandis cerebri morbis, vbi mentis sedes est & herba grato odore imbuta est) sua sacra peregisse.

Morbi Regij remedium.

DE AMYGDALO ARBORE, Cuius passim in sacris Bibliis fit mentio, & de qua desumitur insignis Metaphora seu collatio à Salomone Ecclesiasti. Cap. 12.

CAPVT XLVIII.

AMYGDALVS arbor caudice procero assurgit multis ramis quaquauersum. vt nostras persica, brachiata, foliis salici proximis aut luguſtro, aut vt ea quæ Belgis *Persica*, & volema profert, flosculo candido, foliis distincto, quæ tametsi mense Ianuario aut paulò serius statu cœli adhuc frigido floreſcat. apud Zirizæos tamen fructus qui nobis *Amandel*. dicitur, præcoci partu matureſcit. Vidi enim ante sesquiannum in nuptiali pompa generosi viri *Brunonis vviingaerds*, inquem

Amygdala Zelandis nō denegata.

Socer

Socer *Hieronymus à Seroskerk* Zelandiæ Orientalis eis Scaldem Quæſtoriam dignitatem tranſtulit, Amygdala ex arbore recens decerpta ea maturitate vt cum Italicis vel Hiſpanicis certare poſſent ſic vt effracto lignoſo putamine, nucleum intus exhiberent candidiſſimum, denique ſucculentum, miréque ſapidum: adeo vt Proceres aliquot Batani qui illuc acciti erant, obſtupeſcerent atque incredibili admiratione afficerentur cum ſpectarent in tã deſpicata maritimi tractus regione tam ſpecioſos fructus enaſci. Muniti autem erant fructus amygdalini gemini tegumento atque inuolucro puluinari primum cabycis, mox lignei putaminis, cui ſuberat nucleus membrana obductus qui in aqua egelida aut tepeſcenti maceratus, membranam totam exuit, & ſe edendum zaccaro inſperſo exhibuit. Amygdalus non prorſus noſtrati Perſicæ abſimilis, niſi quòd huic folia maiuſcula ſint & flos puniceus, illi candidus, fructus Perſicæ orbiculatus, carnoſus, ſucculentus, ſapidus, vinoſus, foris lanuginoſus, dura intus ac ſcabra nuce, amygdalis prorſus affinis, niſi quòd maiori læuore ſit nux amygdalina, nec ita foraminoſa: fructus amygdalini cortex nihil habet quod edi poſſit, ſed tantùm nucem ambit membranoſum tegmen puluini forma, intus verò exhibet nucleum nunc amarum, nunc dulcem, quorum prior ebrietatem arcet præſumpta, exſiccandi ratione, nam humiditatem vini ac vaporem conſumit, eúmque prohibet ad cerebrum efferri. cæterùm amaritudinis ratione, & quòd incidendi extenuandíque vi pollet viſcerum internorum obſtructiones amolitur, hoc eſt, hepar, lienem, renes à craſſis humoribus expurgat vrinam prouocat, calculum atterit, vt etiam nuclei Perſicorum, næuos, lentigines, maculas in facie cutéque extima euit abſtergendi efficacia. Cum autem vulpes calidis & ſiccis tabeſcant, vſu amygdalorum amarorum emoriuntur, niſi aquam confeſtim lambant, atque amaritudinem quæ vitalem ſuccum illis depopulatur, mitigent ac diluãt. Dulcia amygdala (quo commeatu Iacob patriarca filios inſtruxit, cum famis tempore in Ægypto illos remandaret) corpus alunt ac ſaginant, pectus expurgant, tabidis conferunt, ſomnum placidum conciliant, delatis ad cerebrum ſuauibus ac ſoporiferis vaporibus: gummi verò eáque reſinoſa concretio, quam fiſſo per æſtatem, hianteque cortice arbor exudat, aſtringit atque inſpiſſat humores tenues, ac ſanguinolentas excretiones cohibet. Ex hac ſpecioſa atque fructifera arbore quæ præmature floret, atque albeſcente floſculo ſpectabilis eſt, deſumit Salomon inſignem Metaphoram in Eccleſiaſte capite vltimo, adiectis aliis quibuſdam verbis tranſlatitiis tam ob-

Amara Amygdala quid præſtent.

Amara amygdala vulpi noxia.

Gen. 43.

Gummi amydalinum.

Cap. 12.

obſcuris & intricatis, vt non cuiuis ſint explicabilia, & quæ Oedipo opus habeant coniectore, quibus tamen pro virili atque ingenij noſtri tenuitate aliquid lucis adferre conabor. Toto autem hoc capite deſumpta ex rebus nouiſſimis paſſimque obuiis collatione commonefacit hominem officij ſui, vtque in ætate iuuenili ſaluti ſuæ inuigilet, cohortatur, antequam ætas ingraueſcat, & corpus ſenectutis incõmodis opprimatur. Itaque Deum ante oculos conſtitui vult atque in eum mentem continenter defixam, nec vllo modo committendum, vt in vireſcẽte illa in obliuionẽ deueniat, ſed dũ viget ætas atque adhuc in flore æui conſiſtit omniáque mẽbra ſuis officiis funguntur, Deum vitæ integritate ac moribus inculpatis demereri ſtudeat, Eleganti autem periphraſi indicat, quo modo homo in ætate florida conſtitutus ſenſim defloreſcat, atque vt Iob teſtatur, conteratur, & velut vmbra aut fumus euaneſcat, ſic vt ſingulis momentis detrimenta concipiat, atque in deterius rapiatur, omniúmque membrorũ vſu & functione priuetur. Acceſſu enim annorum (nam ſingula membra Salomõ perſequitur) caligant oculi, aures obſurdeſcunt, lingua titubat & efficitur impedita, nares odorandi facultate deſtituuntur, tremunt manus, labaſcunt pedes, dorſum incurueſcit, totáque corporis compages pedetentim diſſoluitur. In hunc autem modum (vt auctoris verba enarrem) concionem ſuam proſequitur. *Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis:* hoc eſt, antequam te circumuallent ſenij incommoda & morbi, de quibus dices, *non mihi placent, antequam tenebreſcant Sol & lumen & ſtellæ &, reuertantur nubes poſt pluuiam*, hoc eſt, caligo & nebula oculorum cum lachrymoſa lippitudine, *quando commorabuntur cuſtodes domus*, hoc eſt, coſtarum propugnaculum quod interna viſcera munit ac tuetur, *& nutabunt*, ſeu vacillabunt, *viri fortiſſimi*, hoc eſt, pedes qui corpus librant ac fulciunt, *& otioſi erunt molentes in minuto numero*, hoc eſt, cum edentulus eris, cibúmque ægrè conficies mandibula: *& tenebreſcent videntes*, hoc eſt, oculi, *& claudentur oſtia in platea*, hoc eſt, via & meatus quo cibus in ſtomachum defertur in humilitate vocis molentes, *& conſurgent ad vocem volucris. Et obſurdeſcẽt omnes filiæ carminis*, hoc eſt, aures quæ ſonorũ modulatione affici ſolent. *Excelſa quoque timebunt & formidabunt.* hoc eſt, cùm pedes labant editiora loca non conſcendent, vel aliquid ex alto delapſurum metuant. *In via florebit Amygdalus, & impinguabitur locuſta*, hoc eſt, pedes intumeſcent ob debilem concoctionem: nam locuſtæ exporrectis pedibus ſaliunt, quod ſenibus eſt denegatum. *Et diſſipabitur Capparis, antequam*

Cap. 14.

Locus Solomonis Allegoricus,

rumpatur

rumpatur funiculus argenteus, & vita aurea reccurrat. & conteratur hydria super fontem & confringatur rota super cisternam & reuertetur pulus in terram vnde venit, & Spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Hæc partim Allegoria qua Salomõ aliud dicit, aliud intelligit, partim Metaphora, qua verba commoditatis gratia transfert per similitudinem à propria significatione ad aliena extimulat hominem oscitãtem suæque salutis negligentem, vt Opificis ac Creatoris sui memor sit, illumque identidem ob oculos constituat, nec vnquam in obliuionem deuenire patiatur: atque id præcipuè in adolescentia atque ætate iuuenili quæ minùs prouida, segniter saluti propriæ inuigilat, suísque cõmodis prospicit, quod ipsum eò magis amplificat, quod successura sint deteriora, quibus id perfici non possit. Quocirca acriter stimulat mẽtes ignauas & socordes, vt ab ineunte ætate in Deum mentem habeant erectam, antequam senium ingraueſcat, & accelerari contingat dies malos ac tempora, annósque plenos incommoditatis, molestiæ afflictionis. Nam silicernio ac capulari seni omnia sordescunt vitæ oblectamenta, voluptates, deliciæ, tripudia, cantilenæ, risus, ioci, lepores, omniáque fastidiuntur edulia, cupediæ, condimenta, bellaria, nec vllis rebus quamliber suauibus afficiuntur, quibus fere iuuentus occupari ac detineri solet. Hanc autem occasionem redimendæ salutis eò magis arripiendam prædicat, quòd in ætate decrepita & inclinata animus vnà cum corpore flaccescat, mens obnubiletur, memoria ratio, intellectus omnésque animæ facultates extinguantur, extincta luce, insitoque naturæ lumine sopito. Etenim (vt ordine ac continuata serie Salomonis caput illustrem) senio confectis oculi cæcutiunt ac præter caliginem lippitudine vitiantur, vt Sol & Luna illis vix conspici possint. Tunc manus quarum in perficiendo opere vtimur agilitate ac ministerio tremulæ efficiuntur, atque ad opera manuaria inutiles. Tunc pectus anhelosum est, ac spiritus propter costas subsidentes ægrè ducitur. Tunc pedes qui corpus vt basis ac colũnæ fulciunt, labant ac incu[illegible]escunt sic vt in ingressu scipionis adminiculo indigeant. Tunc dentes qui cibum molunt ac conficiunt, operáque mandibularum alimẽta conterunt, imminutè officio suo perfunguntur, vt edentulis assolet. Tunc visus imminuitur, atque oculi qui velut ex cauernulis atque animi fenestris prospectant, deficiunt & obscurãtur, aut conniuentibus ac collapsis palpebris earũque musculis minutim ac velut per nebulam videnr, vt ij qui vix in platea obuium discernunt. Tunc fauces ægrè cibum deglutiunt, occluso ob siccitatem gulæ meatu ac tramite per quem alimenta in sto-

Caput Ecclesiastæ 12. explicatus.

machum deferuntur, dentibus etiam inualidis, exesis, infirmis qui cibo elaborando atterendóque non gnauiter insistit. Tunc somnus tenuis est & exilis ob cerebri siccitatem, vt senex ad auiculæ sonitum expergiscatur. Tunc offuscatur vox, & stridet arditate exasperante vocalem arteriam, prorsúsque ad cantillandum est inidonea. Tunc ad leuissimum strepitum expauescit, totúsque meticulosus ac pauidus semper aliquid sibi imminere, ac è sublimi delapsurum metuit, sic vt nõ temere per compita, & plateas ingrediatur, nisi subinde respectet. Tunc floresçit *AMYGDALVS*, hoc est, Caput albescit canicie sic, vt eminus conspici queat, quemadmodum Amygdalus arbor quę candidos in summitate flores producit, ac longissimè se spectandam exhibet. Tunc vox exilis erit, imminuta, ac stridula. Tunc leuissima quæque illi erunt oneri ita, vt ne muscam quidem perferat. Tunc peribit appetitus qui ferè Capparis condimento irritari solet, totúmque rerum carnalium desiderium abolebitur. Hæc aliaque incommoda homini obuentura commemorat Salomon, ingraueſcente ætate ac deuexa, antequã mutua animi concordia ac confœderatio, qua hęc conglutinata sunt, dissoluetur, & priusquã ex hoc corpore animum emigrare contingat in sedes illi destinatas. Quocirca homini has ærumnas in mentem reuocat, quò in ætate florida ac virenti in Deum defixos habeat oculos, illíque suã vitam, mores, ac studia approbare studeat. *Antequam* (vt concionem prosequitur) *rumpatur funiculus argenteus;* quo designat Spinalis dorsi medullam, quæ ex Cerebri substantia argenteo splendidóque colore producta (vt etiam in brutis animantibus conspicitur) à basi occipitis, hoc est, capitis parte postica vno productu per quatuor & triginta vertebras (qui & spondyli dicuntur) ad os caudæ quod ad anum desinit, porrigitur. Cum autem istæ spinæ seu dorsi contextus cui costæ velut curuatæ trabes adhæreſcunt, atque affixæ sunt, sit velut Carina, (nautæ *kiel* vocant) cui totius nauigij moles incumbit, tota vis, robur, fortitudo, munimentum huius opificij ac structuræ in spina eiusque medulla consistit, sic vt scitè Salomon homini imminere interitum pronunciet, quando illam conuelli vel rumpi, vel dissolui contingat, sub confracti argentei funiculi Metaphora, quod instante morte euenit. Cæterùm quod sequitur, *Frangatur aut quassatur fons aureus*, ea figurata loquutione Cor vitæ fontem designat, à quo arteriarum riui (vt ab hepate venarum propagines) producuntur, qui & spiritus vitales, & rubicundum sanguinem secum deuehunt, membráque fouent & irrigant. Per Hydriam autem vel quæ conteritur iuxta fontem

Amygdali Metaphora.

Spinæ dorsi carinæ nauis assimilis.

vel

vel ſcaturiginem Renes intelligit & veſicam meatúſque vrinarios, qui ferè in ſenibus collapſi & in anguſtum contracti non præſtant officium ſuum, ſic vt accelerati interitus cauſam præbeant. Sequitur, *Et confringatur rota ſuper Ciſternam, vel conquaſſatur & corrue: currus fractu rotæ in foueam.* Quibus verbis denotat Caput quod ferè moribundis inclinari ſolet & in humeros deuolui. Eſt autem caput rotundum & globoſum, quod vt rota verſatilis quaquauerſum mouetur dextrorſum, ſiniſtrorſum, nunc in pronam, nunc in ſupinam partem, cui mouendi & ſentiendi facultas attributa, ex eóque ſpiritus animales orti per corpus diffunduntur, ac motum ſenſumque neruis impertiunt: imminente autem morte Caput primùm ferè labeſcit ac corruit (vt in oculis perſpici poteſt qui omnium primò moriuntur, aut mortis indicia proferunt) ac totum corpus in præceps rapit, fractíſque omnibus membris, vt axe currus aut vehiculi, omnem corporis ſtructuram in foueam deiicit. Hunc itaque ſubeſſe ſenſum Salomonis verbis. teſtantur ſubſequentia. *Nam tunc*, inquit, *puluis in terram ex qua deſumptus eſt, & Spiritus ad Deum qui dedit illum, reuertetur.* Cæterùm vt ad Amygdalum regrediar, Iacob Patriarcha, cui poſt à videndo Deo Iſraëli nomen inditum eſt, à ſocere Laban parum ciuiliter aut pro æquitate rei tractatus, miro vſus eſt aſtu ac ſtratagemate, ſubdolo quidem ac fraudulento, niſi induſtriam interpretetis atque ingenij dexteritatem, qua mercedem auaritiæ prætextu denegatam, atque hæreditatem fraude retentam ad ſe deriuaret, ratione Phyſica ad id perficiendum vſus: accepit enim virgas ex Amygdalo, Corylo, populo, caſtanea, eaſque decorticatas in alueo ac canali poſuit ante ouium oculos, vt cùm potum venirent, in earum conſpectu conciperent, cum autem omnibus animantibus atque etiam fœminis formæ ac ſpecies rerum imaginatarum concipiuntur ex rebus obiectis, illæque fœtibus imprimuntur, factum eſt vt pedes fœtus ederent verſicolores ac variegatos, maculíſque diſtinctos ſic vt Iacobus non pœnitendam ſortem ſit conſequutus. Cæterum extat in Bibliis inſigne miraculum de virga Aaronis Amygdali in morem ſpectabili florum ac fructuum amœnitate germinante, qua Deus perfracto populo voluntatem ſuam teſtatam eſſe voluit, & palam facere omnibus, quem præfici velit diuinis miniſteriis ac ſacerdotis munere fungi: Abſorptis itaque terræ hiatu, ſolóque dehiſcente Dathan & Abyron vna cum primariis aliquot conſpirationi contra Moſem & Aaronem conſociatis, qui ſe diuinis rebus ingerere tentabant nullo Dei mandato aut vocatione, cæſis interim ex promiſcua ple-

Gen. 30.

Imaginatio conceptũ fugit. Num. 16. & 17.

be

be ac gregaria multitudine quatuordecim millibus & ſeptingentis, demandauit Deus Moſi vt acciperet duodecim virgas inſcriptis ſingulis virgis Principum nominibus inter quas erat Aaronis Leuiticæ tribus. Et poſuit ſingulas Moſes in tabernaculo teſtimonij: poſtridie ingreſſus Moſes tabernaculum oraculi, vnde à Deo reſponſa peti ſolebant, inuenit germinaſſe fruticis in morem virgam Aaronis Leuiticæ familiæ, ac turgẽtibus gemmis flores emerſiſſe, qui foliis dilatatis Amygdala protulerunt proferens autem Moſes virgas omnes de conſpectu Domini, ſpectandas illas exhibuit vniuerſis filiis Iſraël, quæ viſa, acceperunt ſuam quiſque virgam, Aaronis autem in ſignum rebellionis in tabernaculum relata eſt: quo ſedato ſopitóque murmure ac fremitu inconditæ multitudinis, ea virga exemplo ſit, ne amplius contra Deum eiûſque miniſtros inſurgant. Hiſtoria hæc illuſtre documentum omnibus exhibet, nempe vt nemo ſibi vſurpet aut vendicet vllam functionem, aut vltro ſe illi ingerat, niſi Dei iuſſu & vocatione accitus vel etiam communi conſenſu ac ſuffragio eorum quibus ea res per Dei Spiritum demandata eſt. quemamodum Paulus ad Hebræos teſtatur Chriſtum non ſibi arrogaſſe eum honorem ac dignitatẽ, vt conſtitueretur Pontifex qui peccata abolet effuſo ſuo ſanguine, ſed hac perfunctum legatione iuſſu Patris qui illum conſtituit perpetuum Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech. Cui itaque virga hoc eſt, regendi docendique munus commiſſum eſt, ac delegata functio propagandi Euangelij, ille ſe acriter operi deſtinato accingat, ſuæque vocationi grauiter inſiſtat. Atqui vt Aaronis virga priùs arida, virtute diuina vireſcere incepit, ac præterea fructũ ſalubrẽ proferre: ita quoque par eſt vt miniſtri verbi Dei germina virtutum proferant, ac ſalutari doctrina illos, quorum cura iis demandata eſt, imbuãt, vt fructus bonorum operum per fidem in ipſis conſpiciantur. Quod Chriſtus ſedulò inculauit Petro ter ab illo ſtipulatus amoris confeſſionem, & paſcendi gregis diligentiam. Videtur autem mihi admodum appoſitè ac conuenienter Nux amygdalina poſſe ſtatui vitæ Chriſtianæ ſymbolum, in qua vt ſuperiùs de Iuglande diximus, aſpera mitibus, amara dulcibus, dura mollibus ac ſuauibus miſta ſunt, nam per ligneum durúmque putamen aduerſitates, labores, ærumnæ, incommoda deſignantur: per nucleum dulcedine imbutum ſuauitas & ſolatium, dolorúmque fomentum & mitigatio.

Documentum ex hiſtoria Aaronis.

Cap. 5.

Amygdalina nux vitæ Chriſtianæ ſymbolum.

DE PLATANO EIVSQVE NATVRA, à qua Similitudinem desumunt sacri scriptores.

CAPVT XLIX.

PLATANVS arbor est externa atque aduentitia, vmbrarum gratia ex Asia in Europam aduecta, sic vt Plinius testatur ad Morinos vsque Belgarum olim extremos Romani imperij tributarios esse delatam. Diffundi hæc arbor amplissimè ramos, cortice crasso, folio vitis aut Ricimi, hoc est, eius stirpis quæ vulgò *Palma Christi* dicitur, ob folia in expansæ manus effigiem articulata. Catapotiæ maiotis etiam nomine cognita, quòd semen cui inest vis purgatrix, pillulis quæ Græcis *Catapotia* dicuntur, ab orbiculari forma, sit inclusũ. verùm Platano, quàm huic frutici folia paulò minora sunt, longo pendiculo, hoc est, petioso quo folium aut fructus dependet, rubicundo, flosculo paruo ac pallido, baccis rotundis atque orbiculatis, scabris ac lanuginosis: Præbet hæc arbos, quòd patulis sit diffusa ramis, ac quaquauersum exporrectis, scenas & vmbracula, vt apud Belgas fagus, vulgo *Buecken*, laxatis ac deflexis expansisque in omnem partem cultoris industria ramis, eáque elegantius Tilia seu Philyra Belgis *Linden*, cuius apud Brabantes ramosa illa arboris propago, & natura & arte exculta vmbram exhibet & exclusio Solis æstu opacum frigus adfert sic, vt subsidentes mirè afficiat frondosa cõcametio, ac lassos languidósque suauiter reficiat. Non desunt qui eum Tiliam hæc præbere commoda videant, ac salubri vmbra afflantes recreare, Platanum existiment, Alij fagum, quòd Virgilius cecinerit.

Li. 12. c. 1.

Palma Christi siue Ricimus herba.

Fagus.

Tilia.

Tytire tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Syluestrem tenui Musam meditaris auena.

Eclogi.

Verùm magno errori inuoluti sunt, cùm illis nulla in foliis cũ Platano sit affinitas. Arcẽt quidem illæ arbores, vt Platanus, Solis ardorem, ac caput ob densam foliorum pompam ab æstu tuentur, sed non conspicitur ea species & forma foliorum in nostratibus, arboribus, non emanat ex frõde ea suauitas & expiratio quæ salubri halitu proximos afficiat. Est enim Platanus ea vi imbuta, vt venenata quæque arceat, ac Serpentes longè abigat adeo vt vespertilionibus hæc arbor aduersetur, nec facile sub ea nidulentur, eiúsque vmbram ferre sustineant.

Platani vis & natura.

Quocirca ſacti ſcriptores hanc etiam narrationibus ſuis accommodant, ex eáque ſimilitudines deſumunt. Sic Sapientia ſui commendatrix, atque in enarrandis propriis encomiis occupata, commemoratione excellentium arborum indicat ſe omni virtutum genere exornatam, ita, vt ſibi adſit decus, honor, dignitas, amplitudo, ſublimitas, fauor, gratia, venuſtas, quibus dotibus ſuos ſectatores etiam illuſtrat. fatetur ſe frondeſcere ac fructicare, vt Platanum arborem ſpecioſam, quæ irrigati aquarum affluentia augeſcit, atque incrementa ſuſcipit. Arbor enim hæc impensè humore delectatur, ac ſitibunda eſt adeò, vt vini irrigationem non reſpuat, quod ipſum factitaſſe Hortenſium Macrobius refert, quò viuacior eſſet ac magis ſpectabilis. Vt autem Platanus ramos ac propagines longè latéque diffundit, ac tam gratam vmbram exhibet, vt Xerxes Perſarum rex totos dies illa ſe oblectaret: Ita ſapientia quæ ab Altiſſimo promanat, omnes qui eò confluunt, ac ſub eius vmbra ſe recõdunt, ſuauiſſimo Diuinitatis afflatu fouet ac recreat, illorum curã ac tutelã ſuſcipit, illóſque ab omni iniuria atque incommodo defendit. Sic orat Dauid, *Sub vmbra alarũ tuarum protege me.* Et Hieremias plorabũdus queritur ſe hoc ſolatio deſtitutum populi Iudaici perſonam ſuſtinens. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, qui diximus, in vmbra tua viuemus in gentibus*, hoc eſt, illius præſidio fulti, ſubſiſtemus & tuti erimus ab omni inſultu. Cæterùm cum ſint in Paleſtina ac Syria totóque illo fœlicis Arabiæ tractu amœniſſimæ ſummæque proceritatis arbores ob ſoli vbertatem atque aëris temperiem, Propheta ex rebus obuiis ducta ſimilitudine, Regum atque Imperatorum magnatumque ſplendorem, magnificentiam, ſublimitatem potentiam, maieſtatem celſiſſimis arboribus vt Cedris comparant. Et ſi qui aliis ſunt paulò inferioris notæ Principes vel Satrapæ quorum non tanta eſt potentia, vt cum ſummis certare poſſint aut cum illis paria facere: ſed tamen aliquo numero cenſeri poſſint, & quibus obtigit non pœnitenda dominatio, non Cedro ſublimi atque immenſæ altitudinis arbori ſed Abieti vel Platano aliíſque minus proceris aut ſpecioſis arboribus comparantur. Itaque Deus apud Ezechielem amœniſſima vtitur Metaphora in deſcribenda amplitudine ac ſublimitate Pharaonis quantóque vtatur ſucceſſu ac proſperitate quid incrementi florentiſſimo Regno acceſſerit, quos progreſſus acceperit, ſic vt pronunciet nullum Regem illi parem, nec quemquam illius magnificentiam, adæquare: illum tamen ex tanto faſtigio ac gloria minimo negotio deiectum iri, quemadmodum celſiſſimæ arboreis ſecuri deiici ſolent

Ecclc. 24.

Li. Sat. 3.

Xerxes platani vmbra delectatus.

Pſalm. 16.

Thren. 4.

Magnates celſis arboribus comparantur.

lent ac conuelli. Sic enim propheta narrationem prosequitur, qua Deus superbo elatóque Regi, cui vt nunquam Deus in mentem venit, ita eius populo fuit infestus exitium minatur: *Factum est*, inquit Ezechiel, *verbum Domini ad me Fili hominis dic Pharaoni Ægyptiorum Regi & populo eius, Cui nam assimilatus es in magnificentia tua? Ecce Assyrius Cedro similis est in Libano, pulcher ramis, frondibus vmbrosus*, tanta proceritate & altitudine vt inter condensas frondes sit cacumen eius, *aqua nutrierunt eam*. Abyssus seu terræ profunditas qua radices aluntur, in altum illam euexerunt, quumque extendisset ramos suos, hoc est, vires & potentiam assequutus esset Pharaonis dominatus, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli & sub frondibus eius genuerunt omnes bestiæ saltuum, & sub vmbraculo illius habitabant plurimarum gentium cœtus. Qua Metaphora indicat Pharaonis imperio multas nationes esse subditas, illíque tributarias ac vectigales. Erátque pulcherrimus in magnitudine sua in dilatione arbustorum suorum, hoc est, propagando imperio, ac dilatandis proferendísque finibus. Erat autem eius radix iuxta aquas multas, quæ affluenter illam irrigabant. Quibus verbis designat opes illi accreuisse in immensum ob negotiatorum frequentiam, atque vltrò citróque commeantium turbam. Cedri non fuerunt altiores in paradiso Dei, Abietes non adæquauerunt summitates eius, & Platani non sunt æquatæ illius frondibus. Qui indicat nullam prouinciam ei parem, nec Iudæam quæ sanctissima religione exornata est, nec vllas alias nationes quæ Dei cultum amplectuntur illi conferri posse. Ob tantam autem inquit, pulchritudinem & eminentiam æmulata sunt eam omnia ligna voluptatis quæ sunt in paradiso Dei, hoc est, inuidia quadam & æmulatione moti sunt finitimi qui Deum colunt & venerantur. Vrit enim aliquando pios felicitas & successus impiorum, ita, vt improborum prosperitas illos propemodum vacillare faciat, atque à studio recti dimoueri. Quod ipsum testatur Dauid, cum inquit, *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, qui zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns*. Huius quoque rei indignatione motus Hieremias cum Deo disceptat, & quodammodo cum illo expostulat, quòd via impiorum prosperetur, & benè sit omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt. Incodē argumento versatur Abacuc, & cum Deo propemodum rixatur, *Quare respicis contemptores & tacens, deuorante impio iustiorem se?* quasi diceret, Cur conniues? cur dissimulas, & quodammodo mussas ad scelera & iniquitates improborum?

Ezech. 31.

Locus Ezechielis explicatus.

Successus impiorum pios aliquando vrit.

Cap. 12.

Cap. 1.

Cap. 32. Iob quoque indignatur impios in tãtam fœlicitatem euectos, vt reliquos habeant contemptui. *Quare*, inquit, *viuunt impij, ſubleuati ſunt & confortati diuitiis? Domus eorum ſecura & pacata, & non eſt virga Dei ſuper illos*, &c. Hæc autem tametſi in ſpeciem inter fœlicitates referẽda videntur adeo vt piorum animos fatigent, & velut in lubrico conſtitutos ad ruinam propemodum impellant exitus tamen declarat, quàm ſint fallacia, incerta, momentanea, caduca, fluxa temporaria quibus illi fruuntur, cum Deus ſubito & repente omnia euertat, ac in nihilum redigat, vt ne veſtigium quidem tanti faſtus & potentiæ appareat, quod etiam alio loco indicat Dauid *Adhuc puſillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.* Et paulò inferius, *Vidi impium ſuperexaltatum & eleuatum ſicut Cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui & non eſt inuentus.* Quo demonſtrat improbos in maximam ſublimitatem attolli, ſed ex florenti rerum ſtatu, ex quieta poſſeſſione deturbari, illorúmque pompam ac ſtrepitum euaneſcere vt fumum, ſic, vt ne poſteritas quidem in vllam regni partem aut hæreditariam poſſeſſionem admittatur, ſed euertatur florentiſſima familia & aboleantur ædes & palatia ſplendida, à quibus ferè Reges & magnates nomen ſortiuntur. Exempla quotidie ſuppeditant Belgarum aliquot proceres geſtamine Regio decorati, quorum opes, decus, magnificentia defluxerunt, & nominis celebritas extincta eſt, quòd in tanto ſplendore in quo erant conſtituti, nulla habita ſit Dei ratio, nec ſuam fœlicitatem Supremo numini acceptam referre ſtuduerint. Quò ſpectat hæc Ezechielis Metaphora, qua Deus Regi ampliſſimo interitum minatur, eò quod Cor eius elatum eſſet contra Deum ſic vt aliis prædæ ſit futurus, atque ad internecionem delendus, ipſis etiam confœderatis in eandem calamitatis ſortem deiectis, quibus accedunt multa alia detrimenta quæ Ezechiel hoc capite multis Metaphoris amplicat. Huic prorſus affinis eſt illa apud Eſaiam Dei comminatio contra faſtum, ſuperbiam, tyrannidem, crudelitatem, ſæuitiam Regis Babylonis, ſuper cuius interitu etiam lætatæ ſunt Abietes & Cedri Libani, vt propheta diſſerit. Qua Metaphora indicat Duces ac Satrapas, omnéſque illius iugo oppreſſos exultare atque exhilareſcere ruina atque interitu Tyranni ſæuiſſimi. Comparatur ille ob magnificentiam ac ſplendorem Regni, Lucifero ſideri argentei ac clariſſimi ſplendoris, qui Planeta nocturnis horis atque inclinata iam die, Solem ſubſequutus, Veſperugo & Heſperus dicitur. Belgis, *Auont ſterre*, de quo Virg. *Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.* Matutinis autem atque antelucanis horis, primóque diluculo

Pſalm. 61.

Dauidis locus explicatus.

Eſaiæ locus explicatus.

Belg. 1.

culo Solem præcedens Lucifer vocatur Phosphorus, denique ab amabili venustate ac splendore, lucidóque colore Venus, à qua & dies nomen sortitur. Cui rei hæc subest ratio, quòd veneris stella ratione epicycli moram ac retardationem faciat in signorum spatiis, quo fit vt tardius progressa, post occasum Solis appareat, velut itineris eius comes, mox tamen maturans iter, ocyore ambitu vtitur, ac transiliendo se eripit à necessitate moræ, iustúmque cursum perficit, ac Solem matutino tempore præcedens radianti splendore cœlum illustrat. Huic syderi cum Rex Babylonius memoratur assimilis, successu rerum magnarum elatus, suæque fragilitatis oblitus diuinos honores sibi deferri passus est, oppressáque Dei religione, ac profligatis eius cultoribus pro numine coli voluit, cuius insolentiam ac superbiam, læsæque Maiestatis crimen indignè ferens Deus, illum ex sublimi imperij solio deturbauit, omníque gloria ac decor spoliauit (quemadmodum angelum Satanæ qui Diuinitatem affectabat, Deóque proximas sedes ambiebat) & ea ignominia affecit, vt etiam sepulturæ honor illi sit denegatus, illata etiamnum memorabili clade regno Babylonico, eiusque incolis, atque indigenis vndique postratis. quæ ruina ac tam magnifici Regis interitus passim prouocauit populares & finitimos, qui eius pompam ac strepitum vel inuiti spectare ac venerari soliti sint, ad dicacitates, scommata, dicteria sic, vt mortuo cadaueri insultarent, quòd opulentissimus Rex qui solo nutu omnes territabat, ex tanta sublimitate ac fastu in tam acerbam ac seruilem conditionem sit præcipitatus adeo, vt non sit inferendus sepulchro more Regio sed (vt Hieremias Ioachimo Regi Iudaico minatur) sepultura asini sit humandus. Quo indicat corpus, vt asini & equi, feris & alitibus palàm obiiciendũ. Quo spectat illa Esaiæ Ironia & insultatio. *Omnes principes nationum dicent, detracta est ad inferos superbia tua*, hoc est, fastus, strepitus, magnificentia voluptates, deliciæ desierunt: *concidit cadauer tuum. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes*, hoc est, corpus demortui nullo erit oblitum vnguento aut aromate, vt Regibus assolet, quò à putredine corpus conseruetur: sed à lumbricis ac vermiculis arrodetur, vt infimo cuique cordonum contingit. *Quomodo de cœlo cecidisti Lucifer qui oriebaris mane ante consurgentem Auroram? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, In cœlum conscendam, supra astra Dei exaltabo sedem meam, & sedebo in monte testimonij in lateribus Aquilonis. Tu verò in sepulchrũ detracta es in profundũ lacus.*

Cap. 22. Esa. 19.

Esaiæ locus explicatus.

Ambitiõ ruinæ obnoxia.

Quo denotat eum vita, opibus potentia exutum, & morte absor

absorptum, qui humanæ conditionis oblitus, se e erre supra humanam conditionem studuit. Deique honore i sibi vindicare. Quæ rerum vices documento sunt Regibu s ac mortalium cuique, vt se contineant intra limites, ac n eminerint eas esse vices rerum humanarum, vt minimo mom nto summa in imum aliquando deuoluantur, eóque mag s si homo fastu ac superbia intumescat contra homines, & cri tas erigat
2.Thes.2. aduersus Deum. Sic Paulus infelicem ac funestum ritum denunciat homini illi sceleroso ac perdito qui effertu supra solium Dei, & se extollit supra omne quod dicitur Deus, aut numen religiose colendum, & à quo cuiusque salus & incolumitas dependet, adeo vt in templo Dei sedeat ostei tans seipsum pro Deo. & exercens palam sæuitiam ac tyra nidem in Christo Iesu: quem Deus suo tempore conficiet p rtenti spiritu oris sui, atque ementita falsáque Diuinitatis specie iactantem abolebit claritate aduentus sui, quo detegetur omnis impostura, & euanescet (multis obstupescentibus, qui eius fraudulentis prodigiis & portentis dementati erant) vt fumus eius doctrina, & fucata fictáque religionis ac pietatis species.

EX FRVTICE, VIRGVLTO, sulculo, termite, malleolo, palmite, germine, gemma qui & oculus in arboribus ac plerisque aliis, desumpta similitudines quibus Prophetæ vaticinia illustrant.

CAPVT L.

Frutex. FRVTEX appellatur quidquid ab radice multiplici caudice ac ramoso se profert, sed quod ad iustam arboris
Virgultū. proceritatem non assurgit. Virgultum est è terra emergens
Surculus. fruticosa virgularum congeries, quæ compluribus ramulis ac lanosis surculis constat, nec vt herba emoritur. Hæc aliquando excolitur vt arboreſcat. Surculus est germen quod ex ramis simplex & individuum oritur, qualis nobis in ramusculorum summitate ad insitionis vsum accommodatur, *inte* Belgæ vocant, quo efficitur, vt

Virgil. *Altera ex arbore germen*
Georg. 2. *Includat: vóque doces insolescere libro.*

Est autem Surculus in arbore, velut succrescens soboles & propago, vt in familia nepotum & agnatorum successio.

Vnde

Vnde, *Surculare*, hoc eſt, adnaſcentes arboribus ſurculos adimere. Malleoli & palmites à ſarmentis, hoc eſt, prælongis vitis virgulis porriguntur, nouellæ ſunt vineæ germinationes, inter quas ſunt pampinarij, qui nihil aliud quàm pampinis ac foliorum pompis luxuriãt. quibus nihil ſperes quam oſtentamenta ſtirpis: vt ficus Euangelica Chriſto deteſtata. Sunt enim ſtolones & inutilis fructicatio reſecanda ferro, igníque deſtinanda. Qua Metaphora Chriſtus impios atque improbos deſignat. Alij palmites fructuarij ſunt, à quibus inſequẽte æſtate fructus ſperatur. nam ineunte vere palmites concepto humore, velut animati, protuberare incipiunt, ac velut parituri extumeſcere, ſic vt gemmæ in iis ſe proferre incipiant, Quod Cicero indicat. In viribus primo vere exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea quæ gemma dicitur vel oculos, quod extumeſcat. Vnde *Gemmare*, vites dicuntur ac turgeſcere in ſpem futuri fructus, Indicauit id etiam Virgilius,

Malleoli Palmites.

Ioan.8.

Gemma in vite quid.

Iam venit æſtas Eclog.7.

Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.

Germen eſt id quod ex ipſis arborum ſurculis primo vere exit, ex quo mox folium producitur. Sic vere nouo germinare dicuntur arbores & pubeſcere. Ex qua re poſt ver aduentare æſtatem coniicimus: vt etiam indicat Chriſtus ſumpta ſimilitudine à ficu germinante ac proferente groſſos ſuos, quæ Metaphora ſuperiùs explicata eſt de ficu. Termes auulſus eſt ex arbore ramus foliis veſtitus & fructibus onuſtus, præſertim ex Palma & Olea, de qua Paulus Apoſtolus ſimilitudinem deſumit contra illos qui faſtu tumidi ac ſanctimoniæ ſpecie inflati alios deſpiciunt. ac concipiunt de ſe opinionem quàm pro humana fragilitate maiorem. Hæc præfari viſum eſt Lector candide, quò plus lucis adferret plantarum cognitio ex quibus concinnæ ſimilitudines & Metaphoræ deſumuntur, neque enim ſolùm ex arboribus herbis & fructicibus ſacra hiſtoria Similitudines mutuatur ſed etiam ex earum partibus & appendicibus, radice qua alimentum alliciunt, trunco per quem diffundunt, cortice quo muniuntur ramis, fronde, foliis, flore quibus exornantur: fructu, ſemine quibus propagantur, Sic Eſaias, vt rem aggrediar, cum de Chriſto, eiúſque miniſterio vaticinatur, atque illum oculis hominum ſpectandum exhibet, deſcribit tam ſalutarem ſummi patris legatum nulla ſpecie, nulla formæ dignitate fuiſſe, ſed abiectum deſpicatum, ita, vt nullus propemodum illo afficiatur, aut illum vt gratioſum hominem ac fauorabilem complectatur, Similem dicit

Germen.

Matt. 24

Termes.

Rom.11.

Cap.53.

Ioan.16.

Rom. 16.

dicit Christum virgulto aut surculo qui emergi ex terra arida, ieiuna, squallentique ac siticulosa sic, vt nullam spem pollicere posse videatur hominibus (nam coram Deo nihil illo sublimius) vt in vilam sublimitatem possit euehi famque propagare doctrinam, aut vlla ratione efficere vt aliquam spem de eo quisquam concipiat instaurandæ salutis, vel aliquid magni ab illo sperare, adeo vt cum multi abiecti hominis specie offenderentur, eò res deuentura videatur, vt vix decimus quisque fidem sit habiturus tam magnificis promissis eorum qui illum prædicant, ac testatum orbi volunt Christum esse Seruatorem, salutisque humanæ vindicem, & assortorem. Cùm enim in eo nihil fuerit spectabile aut visenda specie (nisi deuicta morte, adhibito resurrectionis triumpho, ac confirmato salutis humanæ mysterio) profecto non mirum cuiquam aut absurdum videbitur tam paucos amplecti eius professionē eiúsque doctrinam arripere: cum vix dignum deputent in quem defigant oculos, ac spectare sustineant: & abiectior sit quàm vt eius consuetudine ac familiaritate vti cupiant. Longum autem esset omnia persequi quæ in hoc Capite Esaias commemorat de propagatione regni Christi, propterea lectorem ad huius Prophetæ interpretes relego Hieronymum Rupertū Tuicensem, Adamum Sasboudum recentiorem, & si qui alij in illustrandis Esaiæ vaticiniis fuerunt occupati. Omnium autem Christianorum interest locum eius Prophetæ accuratè eruere, in eoque idemtidem immorari, ac singula meditando excutere: quoniam in eo nobis proponuntur quibus maximè illustratur Christi & humilitas & gloria, & quid nobis contulerit, quantáque passus sit, vt excussa seruitute ac tyrannide diaboli, in libertatem damnatos assereret. Reuocat nos ad Christi exemplum Paulus Apostolus rigidus Christianæ religionis assertor & propugnator, atque hortatur, vt ita simus affecti, sic animati, vt Christus Iesus. *qui cum esset in forma Dei, non se rapinam arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, vt assumpta serui forma, factus sit homini similis & in forma repertus vt homo, factus obediens vsque ad mortem Crucis*, ignominiosam, *quapropter Deus illum extulit in summam sublimitatem & donauit illi nomen quod est supra omne nomen, vt in nomine Iesu se flectat omne genu, cœlestium, terrestrium, & inferorum*, hoc est, nulla vis, nulla potestas tāta sit quę non submittat se illius imperio. Sic Paulus vt etiam Esaias duplicem Christi naturam complexus est, humanam qua obnoxius fuit & expositus calamitatibus & miseriis hominum: & diuinam ob consequutum imperium, quo deuicta morte & diaboli tyrannide,

Esaiæ locus explicatus.

Philip. 2.

Pauli locus illustratus.

Matt. vl.

nide, extinctóque peccato, mortales omnes in libertatem asseruit, sic vt nemo non illi assurgat, nemo non caput inclinet, nemo non genua incuruet, vbi tam sacrosanctum Iesu nomen vel proferri vel inclamari audit. Cæterùm vt in argumento suscepto progrediar, cum Esaias nusquam non Christi gloriâ illustret, atque illius regnum hoc est, Euangelicam professionem propagandam prædicet. Consolatur afflictos & mœrentes qui se destitutos omni præsidio existimant, vt concepta spe & fiducia in Deum mentem erigant. Futurum enim Cap. 11. indicat (assumpta Metaphora surculi vel fruticis) instauratum iri spiritale Dauidis regnum per Christum, omnésque pios qui se desertos credunt, propugnatorem habituros & vindicem, excussóque tyranni iugo, libertatem assequuturos, quod hoc vaticinio confirmat: *Egredietur*, inquit, *virga*, seu virgultum vel surculus, *ex radice Iesse & flos subsequente fructus ex caudice eius. Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Quo indicat Christum omnibus donis cumulatissimum, quibus suos instruit ac locupletat. Eamdem similitudinem paulò pòst repetit. *In die illa radix Iesse*, quæ inclinatis rebus Iudaicis propemodum extincta videbatur, vt aridus truncus, *instaurabitur & erigetur*, ita vt omnes nationes tamquam in scopum oculos habituræ sint defixos in Christum, qui stat erectúsque est in signum ac velut vexillum populi, atque illum requirent. eò se conferent, illum certatim gentes deprecabuntur. Cæterùm ex radice quæ humorem è terra elicit, ac vitalem succum per ramos vndique diffundit, sumuntur in Bibliis similitudines per elegantes, quas partim rebus prosperis ac secundis prophetæ accommodant, atque vbi successum pollicetur Deus, vel etiam incrementa virtutum: partim rebus deploratis applicant, cum scilicet improbis extinctionem atque interitum denunciant. Sic Iob cum floreret opibus & potentia, ac frueretur rerum omnium affluentia, omnésque proceres illum passim honore prosequeretur, *Radix mea*, inquit, *erat humore perfusa.* Metaphora sumpta ab arboribus aqua salubri irrigatis, quæ non arescunt, sed florum & frondium pompa spectabiles sunt. *Et ros morabitur in messione mea.* Quo denotat omnia felicissimè successisse, nec quid detrimenti aut iacturæ accessisse rebus suis. Cùm autem radix fundamentum sit quo arbores fulciuntur & alimentum percipiunt, Deus apud Oseam pollicetur resipiscentibus atque iis qui illi fidunt, vberrima quæque, opésque stabiles & diuturnas,

Esaiæ locus illustratus.

Ex radice stirpium desumptæ similitudines. Cap. 29.

Cap. 14.

Ero,

Era, inquit, *quaſi ros Iſraëli, & germinabit ſicut roſa aut lilium & erumpet*, hoc eſt, dilatabit, diffundétque ſe *radix eius, & propagabunt ſe rami illius.* Quo deſignat non facilè moritnram illorum felicitatem, ſed vt validas arbores, ſtabilem fore & diuturnam. Salomon autem cum inanem atque euanidam impiorum ſpem indicat, qua fruſtrandi ſunt votis ſuis, nec ſunt
Prou. 11. conſequuturi ea quæ animo conceperunt, *Deſiderium*, inquit, *impij, nocumentum eſt peſſimorum*, hoc eſt, ea cogitant ac meditantur quæ interitum adferunt: *Radix autem iuſtorum proficiet*, hoc eſt, pollulabit fructúmque ſalutarem proferet. Vnde Sa-
Eccle. 24. pientia radicatam ſe dicit, ſeu firmas defixiſſe radices, ac propagatam in populo honorifico, ſic vt aſſurgat in immenſum, vt Cedrus & Cupreſſus, hoc eſt, longé latéque diffundat virtutes ſuas, quibus ſui ſtudioſos obumbrat, ac ſaluberrimo halitu fouet ac recreat. E diuerſo cum Deus interitum minatur improbis, ac confirmat non fore ſtabilem aut diuturnam illorum potentiam, quantumuis illa vallata ſit & munita, Radicem illorum eruendam pronunciat. Quo ſpectat illud Iobi,
Cap. 5. *Ego vidi ſtultum firma radice, & maledixi ac deteſtatus ſum pul-*
Iob. 15. *chritudinem eius.* Cui & illud conſonat, *Cunctis diebus ſuis ſuperbit impius, & numerus annorum & tyrannidis illius incertus eſt, Non diuabitur nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terram radicem ſuam*, hoc eſt, non erit diuturnus: *ramos eius arefaciet flamma, & auferetur ſpiritu oris eius ab eo.* Hæc omnia indicant omnem faſtum, ſtrepitum, ſuperbiam ad nihilum redigenda. Non mitiora denunciat Dauid homini ſcelerato ac nefario qui rebus fluxis ac caducis fiſus, innocentes oppri-
Pſalm. 51. mit. *Deſtruet te*, inquit, *Deus in æternum, & euellet de tabernaculo, & radicem de terra viuentium:* Quo indicat illum radicitus extirpandum, ac funditus eruendum, ſublata omni ſpe propagandæ familiæ. nam extincta radice nulla amplius eſt poſteri-
Matth. 15. tatis ſpes. Eadem Metaphora Chriſtus vſus eſt, cum os obturat Phariſæis, & diſcipulos libertate diſcendi offenſos placat,
Ioan. 15 *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cæleſtis, eradicabitur.* Quo indicat, Omnẽ doctrinã aut inſtitutionem vitæ quæ
1. Cor. 3. non innititur Chriſti ſolido fundamento, & quæ plus habet ſuperſtitionis, quàm veræ pietatis extirpandam. Solent ferè in nihilum redigi & aboleri quæ humanis conſiliis, nec adhibito Deo ſtatuuntur, omniáque diſſipari atque oboleſcere, quæ non Scripturæ immobili auctoritate fulciuntur, vel ad oſten-
Spruyte. tationem & quæſtum excogitata ſunt. De Germine, hoc eſt, rudimento vireſcentis plantulæ ineunte vere, par eſt ratio. nam ex eo deſumuntur ſimilitudines vel in bonam, vel in deterio-

rem

rem partem. *Sic vinea Domini exercituum Israël est*, vt Esaias testatur, *Et viri Iuda germen eius delectabile.* Rursus eodem Capite in deteriorem partem, *Radix impiorum sicut fauilla erit, & germen eorum vt pulus ascendet*, hoc est, improbi perdentur, nec in vllã magnitudinem assurgent. Rursus cum idem propheta consolatur populum & pollicetur gratiam Seruatoris non defuturam, *In illa die*, inquit, *erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis* seu honorificus. Quo ostendit plurimum ornatus ac dignitatis accessurum iis qui in fide persistunt ac salutem Christi fauore & munificentia consequuturos. Quò spectat illa exultatio qua sibi tacitè ac velut in sinu plaudit ac gratulatur homo pius, quod tot tantisque donis sit cumulatus. Sic enim omnia sua dona ac munera quibus affatim ornatus est, ad Deum cum gratiarum actione referens, *Gaudens*, inquit, *gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circundedit me, quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Sicut enim terra profert germen suum, & sicut ortus semen suum germinat: sic Dominus Deus germinare facit iustitiam & laudem coram vniuersis gentibus. Quibus verbis indicat se omni virtutum genere exultum, atque id Dei beneficio, cui vni debetur laus & gloria. Vt enim terra fertilis & fœcunda virentibus herbis exornata testatur Dei erga inferiora hæc munificentiam: ita iustitia, pax, tranquillitas, ac cæteræ, virtutes quibus mentes humanæ exornatæ sunt, declarant summam Dei erga homines beneficentiam & amorem, sic vt merito hæc Dei munera nos ad gratitudinem prouocare debeant.

Esa. 5.

Cap. 4.

Esa. 61.

Hier. 33.

Palmites vitis qui se longè latéque diffundunt, explicant, dilatant, atque vmbracula contra Solis æstum præbent, fœlicitatem, honorem, dignitatem, magnificentiam decus amplitudinem, successum in Scriptura designant. Sic Dauid eleganti allegoria vitis & palmitis, Hebræorum res secundas commemorat, quas, calamitates postmodum sunt subsequutæ. Sic enim cum Deo sermocinatur, *Vineam de Ægypto transtulisti*, Quo designat populum Iudaicum, *eieciſti gentes, & plantasti eam*, hoc est, curam adhibuisti illis excolendis & instituendis. *Qua* vitis *extendit palmites vsque ad mare, vsque ad flumina propagines suas*, hoc est, exporrexit imperij terminos. *Vt quid diripuisti sepem eius, & vindemiant eam omnes qui hac iter faciunt?* hoc est, diripiunt, conuellunt, lacerant, dilaniant potẽtiã

Palmites quid designent.

Psalm. 97.

populi Iudaici, quòd destituti sint protectione tua, tuóque præsidio orbati. Idem argumentum tractat Esaias, à vinea ac palmitibus desumpta similitudine. Extat autē insignis locus apud Ezechielē exhibita parabola Ænigmatica, qua declarat Deus producta in concionem Aquila prægrandi ac rapaci, qua Regem Babyloniæ regno Israëlitico inhiantem designat, cui talia insignia attribui solent, ac vinea frondosa, multísque palmitibus exporrecta, nihil stabile esse aut diuturnum nec temere hominum potentiæ fidendum, esse enim Regum ac Principum fœdera, amicitias, pacta, societates infidas, florentissima regna ruinæ obnoxia. illa enim Deum dissipare & exscindere, vt vineam foliorum ac frondium pompa luxuriantem: erigere autem humilia, abiecta, despicata, Quod ipsum in postrema Capitis parte his verbis indicat, *Et scient omnia ligna* vel arbores *regionis*, hoc est, superbi, elati, sublimes Reges, *quia ego Dominus humilio lignum sublime, & exalto lignum humile, & siccaui fecique exarescere lignum viride* & succulentum, *ac frondere* vt virentem arborem, *lignum aridum. Ego Dominus loquutus sum & faciam.* Quo indicat erigere se humiles & despicabiles, atque è sublimi deturbare arrogantes. Quod ipsum agnouit Diua Virgo, & cantico illustri testatum voluit omnibus, Deum clementia vti erga illos qui eum reuerentur: deiicere autem illos & profligare qui animi fastu contra Deum & homines insolescunt, diuites famelicos pati, esurientes autem affatim saturare & implere bonis. Paulò post idem argumentum prosequitur Ezechiel vaticinio fulminato contra Ioaram, Eliachim, & Sedechiam periurium & fœdifragum. Sic enim primò illos suis depingit coloribus, & indolem illorum exprimit, *mali* scilicet, *corui*, vt habet prouerbium, *malum ouum*, *Quare mater tua leæna inter leones cubauit? in medio leunculorum nutriuit catulos suos, & eduxit vnum de leunculis, leo factus est, didicit prædam capere, homines deuorare, eo capto è gentibus non absque vulneribus, nec sine sanguine, ita vt victoria non fuerit incruenta. Mater frustrata sua expectatione & spe sumpsit alterum è leunculis suis* Ioachimum scilicet, *& leonem*, hoc est tyrannum *constituit eum, qui incedebat inter leones, & factus est leo, ac didicit prædam capere, atque homines deuorare, didicit viduas facere, ciuitates depopulari, atque in desertum redigere, qui etiam vinctus catenis abductus est ad Regem Babylonis.* Quò autem magis exaggeret rei atrocitatem, atque amplificet Regis crudelitatem, quæ etiam illi ab vtero materno adfuit, repetit Capitis initium, vsus Metaphora Physica in hunc modum, *Mater tua quasi vinea in*

Cap. 5.

Cap. 17.

Luc. 1.

Cap 19. Ezech. 21.

Prouerb. in improbos.

Tyranni descriptio

ſanguine tuo ſuper aquas plantata eſt Quam Metaphoram & quæ ſubſequuntur, nemo niſi Phyſicus & qui in re Medica ſit exercitatus rectè interpretari poterit. Alludit enim ad infantis geſtationem in vtero, nam rubicundo ac ſanguinolento ſanguine fœtus alitur, ac ſenſim incrementa capeſſit. itaque indicat matrem à qua credulitatem ſuxit, mirè fœcundam eſſe, & ſanguine in quo fœtus voluitur, redundantem, vt vineam fertilem in locis irriguis: eóque euenit vt materno ſanguine affluenter paſtus & ſaginatus vires validas & robuſtas conceperit. Quod indicat, cum inquit: *Fructus eius & frondes eius creuerunt in aquis multis*, hoc eſt, humorum in vtero abundantia. *Et facta ſunt illi virga ſolida in ſceptro dominantium.* Quo deſignat imperatoriam dignitatem & regalem pompam ac ſtrepitum. *Et vidit altitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum.* Quo indicat illius potentiam ac magnitudinem longè exporrectam & exaltatam ſtaturam eius inter comantes frondes. Quo deſignat illum longè ſuperaſſe magnificentia ſua vicinos reges & Satrapas, ac latiùs propagaſſe ditionis terminos. *Cum autem in tanto regni faſtu* ac ſtrepitu *conſtitutus cœpiſſet alienari à Domino Deo ſuo, ipſe vt ſpecioſa ac diffuſa vitis, auulſus eſt, & emarcuerunt atque* arefactæ ſunt *virga arboris illius eáque vinea tranſplantata eſt in deſertum loco arido* & ſiticuloſo. Quo deſignat exilium & captiuitatem, in quam abductus eſt, ac priuatus honore dignitate, dominatione, magnificentia Regia, Quod iis verbis indicat, *Non eſt in ea* (nam perſiſtit in vineæ Metaphora) *virga fortis, nec ſceptrum dominantium*, hoc eſt, nulla eſt imperij maieſtas, nulla magnificentia, nulla autoritas quæ illum extra contemptum poſſint vindicare. Hactenus de palmitibus ac vitis propagine, à quibus Chriſtus etiam ſimilitudinem deſumit atque homines qui illi per fidem inſiti ſunt, ac bonorum operum fructum proferunt fructuoſis palmitibus aſſimilat. Improbos verò omni ornatu deſtitutos, nullóque fidei ac Charitatis ſucco imbutos, aridis & infrugiferis, qui vt inutiles frutices & ſarmenta igni deſtinantur. Qua de re vberiùs in Capite de Vinea, vbi Ioannis Euangeliſtæ locus explicatur. Cæterùm Rami qui multiplices ex caudice atque arboris trunco, velut erectis brachiis ſe diffundunt, ſimili Metaphora vt palmites concionibus adhibentur, Deſignantur autem hac voce robur, potẽtia, firmitas, incolumitas, decor, & ornatus familiæ, totiúſque poſteritatis propagatio, ac ſoboles, denique conſanguineorum affinium cognatorum, nepotúmque ſeries. Hic Sapiens cum illi felicitatem ac florentes annos

Locus Ezechielis Phyſicus.

4. Reg. 23. Hier. 52. & 59.

Zedechias in Babylonem abductus.

Cap. 15. Ex Ramis Metaphora.

Eccle. 1

pollicetur qui Sapientiam amplectitur, *Radix ſapientiæ*, inquit,
Rom. 11. *timere Deũ, & rami eius longæui*, hoc eſt, in multos annos illi vita prorogabitur, & longũ habiturus eſt ævi decurſum. Extat autem inſignis apud Paulum Goncio Metaphorica de ramis auulſis ex olea, & in illorum locum aliis inſitis, in qua ſolidis argumentis ac demonſtrationibus Iudæos non ita exciſos ac diffractos oſtendit ac conuincit, vt ſublata ſit omnis recuperandæ ſalutis ſpes: ſed illos denuò inſerendos, ſi fidem amplectantur. *Si enim primitiæ*, inquit, *ſanctæ, & conſperſio facta eſt. Si fermentum ſanctum, oportet & totam meſſem ſtatui ſanctam, vndique imbuta eſt. Si radix ſancta, & rami ſancti erunt.* Si Abraham primus credentium pater fidem amplexus eſt, & illi imputatum eſt ad iuſtitiam: quid vetat & nepotes ac poſteros ſtirpis ſuæ authorem exprimere, ac fidem eandem amplecti, vt ſuperius fuſius à nobis explicatum? Cæterùm, vt comantes ac longiùs exporrecti rami aliquando fœlicitatem denotant, ac rebus lætis ac ſecundis adhiberi ſolent: ita nonnumquam illos rebus aduerſis ſacri Scriptores accommodant, eóque nomine calamitates obuenturas denunciant, nec improbos diuturna proſperitate vſuros quod huiuſmodi verbis indicatur apud Iob, *Cunctis diebus ſuis ſuperbit impius ſed nec ditabitur, nec perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra radicem ſuam, ramos eius arefaciet flamma*, hoc eſt, omnia cedent in deterius, & abolebuntur, etſi videantur ad tempus florere improbi, ſuóſque ramos diffundere, omnia tamen ſublapſa confeſtim dilabentur. Idipſum Sapiens obuenturum pronunciat generationi peruerſæ, cum inquit, *Adulterina plantationes non dabunt radices altas, nec ſtabile fundamentum collocabunt.* Et ſi rami tempeſtiuè ſuóque tempore germinauerint, infirmiter poſiti, à vento concutientur, ſuiſque ſedibus commouebuntur. *Confringentur enim rami inconſummati*, hoc eſt, imperfecti & qui nondum iuſtum robur ac firmitatem ſunt conſequuti, *& fructus illorum inutiles, acerbi ad manducandum*, nec ad vllum vſum idonei. Quo indicat, vt ex orationis ſerie intelligi poteſt, nec progenitores, nec filios, nec nepotes vſui eſſe Reipublicæ, nec aliquid cõmoditatis aut ſubſidij adferre rebus humanis: quandoquidem vt concionem proſequitur, *Ex iniquis*, & nefariis, *progenitoribus prognati filij, teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes.* In Eccleſiaſtico ſeu concionatore prorſus idem argumentum tractatur, quod inſtituitur contra adulteram quæ alteri quàm viro legitimo corporis ſui vſum conceſſit, ſeſeque mœchos ſubiecit, ac præbuit (vt Plautus ait) vſurariam. Quod crimen ita exaggerat vt primùm declaret illam publicitùs infamia notandam, & proles quas putat hæredes poſſe conſtitui, patri pu-

Pauli locus excuſſus.
Rom. 4. Gal. 3. Iacob 2.
Cap. 15.
Cap. 4.
Eccleſ. 15.
Ex adulterio prognati infauſti.

tatiuo,nullo honore,nulláque dignitate habẽdas.quibus etiam hoc incommodi atque infelicitatis acceſſurum pronunciat, vt huiuſmodi proles non figant radices,nec rami earum fructum proferant, hoc eſt, non propagabitur vlla poſteritas, nec erit illis vlla ſobolis ſpes. Cui ſententiæ iſta eius autoris conſonet. *Nepotes impiorum non mutiplicabunt ramos, & radices immundæ ſuper cacumen petræ*, ſiue in ſumma rupe, *ſe extendent*. Quibus verbis indicat(vt Chriſtus de ſemine concionatur quod incidit in loca aſpera ac petricoſa)illos impuros non poſſe radices figere, nec in vllam ſpem poſteritatis emergere, ſed mox vbi quid ex eorũ ſtirpe exortum ſit, emarceſcere atque in nihilum redigi. Tale quiddam etiam Eſaias exprimit,cum inquit, *Ante meſſem totus efflоruit, & immatura perfectio germinauit. Et præſcindentur ramuſculi eius falcibus, & quæ relicta fuerint, abſcindentur.* Qua Metaphora declarat impiis,omnia proſperè ſuccedere ad tempus aliquod, accelerari iis annonam, meſſem præmaturè adeſſe, fructus properè matureſcere: verùm cum iam omnia maturuiſſe viſa ſunt,ac fructu fruituri videntur, ſegetes,rami, ſarmenta,palmites, propagines excinduntur, hoc eſt,tota felicitas, ſucceſſus, proſperitas corruit,ac vana ſpe illuſi ſperata vindemia,meſsíſque deſiderio,atque auidè expectata iam flaueſcente ſegete fruſtrantur. Flos ex quo fructus ſperatur, gaudium eſt & amœnitas ſeu blandimentum arborum, quod vernis menſibus oculos hominum & oblectat,ac ſuaui odore nares reficit. Herbæ autem aliæ aliis temporibus floreſcunt,nunc vere,nunc æſtate,nunc autũno:nonnullæ etiam hyeme,vbi cælum clementius eſt,nec omnia gelu rigeſcunt.Indicatur nõ ſolùm in ſacris literis, ſed etiã apud alios ſcriptores floris nomine quidquid præſtanti excellẽtíque ſpecie eſt.Sic prima indoles, adoleſcentia,iuuentus,ætas florida & pubeſcens,floris nomine deſignatur,tum etiam decor,& ſpecies, venuſtas, pulchritudo, blandities,ac pleráque alia fugacia in homine,& quæ cito euaneſcũt,nec ſtabilia ſunt aut diuturna, licèt ad tempus ſpectatu grata ac peramœna. In eodẽ ſignificatu adhibentur cõcionibus foliũ,herba,omníſque nitor & herbeſcẽs viriditas. tum fœnum, ſtipula,ac pleráq; alia quæ citò langueſcunt,nec diu ſubſiſtunt. Sic Paulus doctrinam inanem,fucatam,adulterinam,infrugiferam,ſuperſtitioſam.noxiam,damnoſam,ligno,fœno & ſtipulis comparat. Qui enim huiuſmodi doctrina minus ſalutari imbuti ſunt,nec ſolido fundamẽto innituntur, primum omnium ingruente tentationum procella labaſcunt corruunt, ne prorſus in aduerſitate ſubſiſtunt,vt nec arida nutrimẽta ac fomites contra ignis vim. Cæterùm floris nitor ſpectabilis in Scriptura paſſim accommodatur rebus caducis, fragilibus momenta-

Eccle.40. Matth.13. Matth.5.

Cap. 8.

Metaphora ex flore.

1.Cor.3. Pauli locus explicatus.

Digitized by Google

neis, ruinosis. Sic Iob, *Homo natus de muliere repletur multis miseriis qui quasi flos egreditur*, hoc est, se expãdit, se dilatat, sed cõteritur, *& fugit velut vmbra*. Cui illud nauidis affine est, *Homo sicut fœnum, dies eius sicut flos agri sic efflorebit*. Quibus verbis indicat rem mox perituram quamlibet speciosa sit, aspectúque amabili & gratiosa. Quo autem sua cuique fragilitas identidem ob oculos versetur, atque ex aduerso verbi Dei vis & efficacia, Esaiæ elata voce exclamandum præcipitur *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatũ est fœnum, & cecidit flos, quia Spiritus Dei sufflauit in eo*. Verè fœnum est populus, exsiccatum est fœnum, & cecidit flos. *Verbum Domini manet in æternum*. Quo palam facit omnem pompam, fastum, strepitum, splendorem, magnificentiam, denique quidquid in homine excellens est, & magnificum, seu externa seu interna spectes, scilicet, prudentiam, ac scientiæ coniunctam sapientiam, & si quid aliud humanæ menti insitum est, flatu Dei euanescere. Qua propter nemo rebus tam caducis & momentaneis inniti debet, aut illis fidere, sibíque inaniter harum rerũ possessione blandiri, sed fulcire se verbo Dei quod stabile est, firmum, diuturnum, & mentes hominum solida ac salutari doctrina imbuit. Reuocant nos ad æternas has opes Petrus & Iacobus Apostoli, ac sectanda præcipiunt non fluxa, non temporaria, non euanida quæ tanquam flosculi ad Aquilonis flatum, aut Solis ardorem emoriuntur: sed cœlestia ad quæ, Christo duce, eiúsque verbo perduci nos cõtingit. Plures sunt eius generis apud Prophetas Metaphoræ, atque ex foliis floribúsque desumptæ similitudines, quarum commemoratione ob oculos ponit mortalium res fragiles & caducas, protsũsque instabiles, quibus tantopere intumescunt homines Sic Esaias fastum ac superbiã Ephraim, quorum nomine designat omnes iisdem vitiis obnoxios, foliis ac floribus mox euanescentibus, ac defluis cõparat. Sic enim illis interitum minatur. *Væ corona superbiæ, ebriis Ephraim & flori decidenti: Pedibus conculcatur corona superbiæ ebriorum Ephraim, & erit flos decidens exultationis eius, & sicut fructus temporaneus & præcox*. Vt enim nec fructus nec præcocia poma diu subsistunt. ita nec illorum fœlicitas diuturnam prosperitatẽ est habitura. Naum quoque propheta declarat eadẽ similitudine nihil tam speciosum ac spectabile, nihil tam blandũ & amabile, quod Deus non concutiat ac conterat, vbi exarserit in nefarios atque improbos ira illius, sic vt flores & germina elatorum hominum discutiantur, hoc est, omnis illorum pompa, & splendor ad nihilum redigatur. quod iis verbis indicatur, *Infirmatus est Basan & Carmelus, & flos Libani elãguit*. hoc est vir-

Psal. 102.

Cap. 40.

Eccle. 14.

1. Pet. 1.

Iacob. 1.

Solida spectanda.

Cap. 28.

Cap. 1.

tus,

tus,robur, potentia ruinoſa eſt, omnis nitor, decor, ſpecies, venuſtas defloreſcit ac deformata eſt. Floribus ſuccedunt fructus & ſemina,de quibus quoniam ſimilitudines deſumuntur, hoc obiter indicandum. Semen duobus modis vt & fructū,videlicet vſurpatū in ſacris literis,pro tribu atq; illuſtri familia vel proſapia,pro ſobole ac totius poſteritatis propagine, pro ſucceſſione hæreditaria,pro ſtirpe,genere,cognatione,quæ omnia pollicetur Deus in humanæ vitæ decurſu optatum felicémq; ſucceſſum habitura, vbi qui mandatis eius obſequitur, atque morum integritati inſiſtit. Quod indicat Dauid in Pſalmis, cū inquit, *Iunior fui, etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. Semen illius in benedictione erit, & iuſti hæreditabunt terram. Semen verò* ſeu generatio *impiorum peribit.* Sic Elephas,vnus diſceptantium cum Iob,commendat Dei caſtigationem,eáque ſic erudiri hominem pronunciat,vt totū ſe cōmitat eius arbitrio,eiuſque voluntati ſe ſubiiciat,quod ſciat ſe caſtigari vel ad emēdationē,vel vt exploretur illius cōſtātia qua ratione cōſequitur homo,vt omnia illi proſperè ſuccedāt, & accedat opima benedictio,*Spectabis*,inquit *multiplex ſemen tuū & progeniem tuam*, hoc eſt, proles, nepotes,& poſteros,*& herbam terræ numeroſam. Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur acervus tritici in tempore ſuo*, hoc eſt, generoſi hominis more & magnificè te efferri continget comitante magna procerum multitudine. Rurſus quoniam ſemen herbis ac arboribus ineſt, atque id ſimilem ſpeciem producit, ſeſéque ex alia in aliam ſtirpem propagat, Prophetæ quoque iſto in concionibus illuſtrandis vtuntur. Deſignat autem semen ſucceſſum, vberem prouentum, annonam fructiferam(benedictionem beneficentiam, vberrimos fructus. Ita cum Deus apud Eſaiam pollicetur fœliciratem ac rerum omnium affluētiam qui illi fidunt, illiúſque mandatis inſiſtunt, *Dabitur*, inquit, *pluuia ſemini tuo vbicunque ſeminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis. Paſcetur in poſſeſſione tua agnus ſpatiosè, & tauri tui & pulli aſinorum qui operantur vel colunt terram, commiſtum ſimigma*, hoc eſt, ordeum purumque pabulum *comedent, ſicut in area ventilatum eſt* hoc eſt, ventilabro vanóque accuratè expurgatum à paleis. Quibus verbis deſignat rem familiarē ampliſſimè augendam,omniáque ex voto atque animi ſentētia ſucceſſura. De fructu par eſt ratio.nam & herbarum arborumque fructus in Bibliis deſignat vbertatem rerum, abundantiam, fertilitatem, beatitudinem, proſperum ſucceſſum, opera bona & mala, inopiam, annonæ caritatem & penuriam,iuſtitiam,vitęque integritatem,impietatem nequitiā

Semen in Bibliis quid deſignet.

Pſalm.36.

Cap. 5.

Semē ſtirpium.

Cap. 30. Eſaiæ locus excuſſus.

Cap.10. mores improbos:quæ etiam frumenti ac frugum nomine designantur. Sic Oseas cum ad optimam frugem,ad decus,probitatem,iustitiã exhortetur homines suæ salutis oblitos, qui rebus improbis assuescere cœperunt,*Seminate vobis*,inquit,*iustitiã, & metite, in ore misericordiæ*, hoc est, Misericordia, clementia,bonitas vobis cordi sit,& in ore versetur, *innouate vobis nouale,dum tempus inquirendi Dominum*.Quo suadet immutandum vitæ institutum,quo possint vitam, mores studium approbare Domino Deo. *Etenim hactenus*,vt Propheta inquit, *arasti, impietatem,iniquitatem messuisti, comedisti frugem mendacij*. Qua Metaphora indicat nihil illos aliud quàm fraudes, sycophantias,perfidiam,imposturas,dolos machinari quibus innocentes opprimũt.Quocirca monet vt excussis atque extirpatis vitiosis fruticibus ac Zizaniis in exculto nouali puræ mentis probitatẽ,mãsuetudinẽ iustitiã,humanitatẽ inserãt. Quod etiam apud

Cap.4. Hieremiã accuratè Dominus præcipit *Nouate vobis nouale,& nolite serere super spinas*,hoc est,reddite corda vestra exculta optima semẽte integritatis iustitiæ,innocẽtiæ bonitatis,extirpatis spinis ac sentibus nequitię Hac enim ratione omnia prosperrimè homini succedunt.Quod Deus apud Esaiã palam testatur insigni consolatione,qua pij hominis mentem in spẽ ac fiduciam erigit consequendæ salutis.Sic enim securitatem rebus & afflictis ac desperatis denunciat. *Dicite iusto,quoniã bene illi erit,quo-*

Cap. 3. *niam fructũ ad inuentionũ seu manuũ suarũ comedet*.Quo illũ commonefacit vt securo sit animo bene speret optimã spẽ cõcipiat: quoniã ingruẽte calamitate & afflictione famis aut belli,fruetur securè rebus quas sua manu,suóque labore à Deo optimo maximo sit consequutus.*Impio verò*,vt idẽ ait,*malè erit*, *quoniã secundum opera manuum eius rependetur illi*.Cęterùm Fructus pro

Fructus pro hærede. sobole etiã & posteritate sumitur ac liberorũ propagine.Quod munus Dauid Deo acceptum refert,cum inquit, *Ecce hæreditas*

Psal. 126. *Domini filij merces fructus ventris*.Quo indicat prolium propagationem Dei donum esse.Rursus cum Deus sub Dauidis nomine

Psalm.131 Christi regnum fore sempiternum pollicetur, *iurauit Dominus Dauid veritatem,& non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Illuc producam* & germinare faciam *cornu Dauid: paraui lucernam Christo meo. Inimicos eius induam confusione. Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea*, vel diadema meum.Quibus verbis amplificat fortitudinem decus, magnificentiam imperij quod longè latéque sit propagandum, & sub Dauidis typo Christi Seruatoris regnum spirituale, eiúsque Ecclesiam, hoc est, cœtum fidelium, nunquam extinctum aut oppressum iri, nec vlla vnquam vetustate,

vlla-

vlla temporum iniuria abolendum: quamlibet sæuiant inimici, quantumuis doctrinæ Euangelicæ insultent, illámque lucem extinctam cupiant, atque omnes machinas ad illam opprimendam admoueant. Quò spectat illud Christi de inconcussa fide, & inexpugnabili solidáque professione nominis eius, *Et porta inferi non praualebunt aduersus eam.* Matt. 16.

Quisquis enim tam immobili ac tam firmo fundamento nititur, non est quòd metuat se ab illo posse dimoueri aut diuelli. Quòd Christus etiam aliâs testatus est, similitudine adducta ex viro prudente ac sagaci, qui ædificium suum construit non in fluida arena aut fundo palustri & vliginoso, sed in solido saxo, aut firma rupe, ne ingruentes tempestates, fulmina, tonitrua, imbres, venti, flumina & concursus aquarum totam molem conuulsam dissipent ac discutiant. Qua similitudine designat illum qui fidem solidam ac viuidam, non vmbratilem amplexus est, eamque factis exprimit, in concusso infractóque animo subsistere aduersus imminentes tempestates quæ nullis non momentis homini Christiano impendent. Quàm securitatem Dauid etiam illi pollicetur qui Deo confidit, illiúsque præsidio totum se committit, atque omnem suam spem ac fiduciam in Dei misericordia per fidem collocat. Hac enim ratione fit vt ab omni quatumuis exitiosa peste & periculis tutus sit, & securè subsistat, seu illa noctu, hoc est, tacitè & latenter ingruant, vel interdiu, hoc est, palàm & aperto Marte grassentur. Quòd Altissimus, cui fidit, vmbra alarum suarum illum muniat, suáque protectione tutum præstet. Matth. 17. Fiducia in Deum. Psalm. 91.

FINIS.

CAPITVM HVIVS OPERIS INDEX.

Cap. 1. AMPLISSIMOS reges ac ſacratiſſimos vates herbarum cognitione exactè fuiſſe imbutos, deſumptæ ab iis tot Metaphoræ ac parabolæ declarant, quæ hîc ſpectandæ exhibentur. fol. 1

2 De conditione & natura Mandragoræ, quam à Lya ſorore eblandita eſt Rachel. 4

3 De Manna cœlitùs delapſa, tum ea quę Medicis in vſu eſt. 9

4 De lactuca ſylueſtri. 2

5 De olea, Oleaſtro, Oliua, oleo. 14

6 De Rhamno, aculeato frutice. 17

7 De Cucurbita ſylueſtri vulgo Colloquintida. 19

8 De Salice. 20

9 De Saliunca. 21

10 De herba Borith, quæ Medicis veteribus Struthion vocatur, Mauritanis, Arabibúſque ſcriptoribus Condiſi, cui affinis recentioribus vocata Saponaria, & herba fullonia, quòd vt ſmigma eluendis maculis adhiberi ſolear. 23

11 De Cocco vermiculo Conchylio, Murice, Oſtro, ac colore purpureo. 25

12 De Paliuro aculeata ſtirpe, cui ſanguinarij comparantur atque inſidioſi, quíque ad inferenda damna prompti ſunt. 27

13 De Gith quæ Græcè Melanthion, vulgo à nigrore Nigella dicitur, Nardus ob odoris ſuauitatem, tum aliis ſtirpibus deſumpta comparatio. 29

14 De Lẽtiſco, quæ Gręcè Schinos dicitur, & Ilice. 33

15 De

15 De Hyacintho,veſtéque hyacinthina,vel à violæ colore Ianthina. 35
16 De Carice, ſcirpo,iunco, paluſtri, papyro. 37
17 De Abſynthio. 40
18 De Carduis, Spinis, Vepribus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ ſtirpes in Scriptura accommodari ſolent, & quid deſignent. 42
19 De Ficu,Carica, groſſo. 44
20 De palma arbore eiúſque fructu, & quid in ſcriptura ſacra illis deſignetur. 46
21 De Hebeno & aliis quibuſdam exoticis quorum in ſcriptura fit mentio. 47
22 De Terebintho. 49
23 De Myrica ſiue Tamarice, & Erice quæ vulgo à ſolitudine & loco arido Heyde vocatur, ex qua Belgæ extergendis pauimentis ſcopas conficiunt. 42
24 De Reſina. 53
25 De vite ſeu vinea,cuius partes atque appendices, ſarmenta,palmites,malleoli, pampini,clauiculi, vel capreoli, vua, racemus, botrus,acinus vinaceus, ſeu acinorum granum: Et quàm appoſitè horum pleráque Concionibus ac vaticiniis adhibentur. 55
26 De Hyſſopo. 59
27 De Arundine, quæ Græcis Calamus,eiúſque differentiis:de lino,ſtipula,quiſquiliis,& pleriſque aliis,ex quibus Similitudines deſumuntur. 60
28 De Cucumere & pleríſque aliis herbis quarum in Bibliis fit mentio. 65
29 De Iunipero. 66
30 De Labruſca, ibid.
31 De Mentha,Ruta,Anetho,Cumino,quę Chriſtus

parabo

parabolis abhibet in insectanda Phariſæorum auaritia, & fucata religionis ſanctimonia. 67
32 De Sinapis vi & natura, cui fides & Dei verbum comparantur. 68
33 De hedera, quæ arboribus ac parietibus tenaci amplexu adhæret. 69
34 De More arbore & fructu eius. 71
35 De Sycomoro & caprificu. 72
36 De malo punico. 74
37 De citreo ac malo medico, limonibus & Aurangis. 76
38 De Croco. 77
39 De Myrrho quæ apud omnes nationes nomen retinet, & de Mylto ſylueſtri. 78
40 De Pino. 81
41 De Buxo errore vulgari Palma dicta. 82
42 De Nuce. 85
43 De Pomis in genere, è quibus ſacri vates ſimilitudines deſumunt. 86
44 De Querco, & aliis glandiferis arboribus. 88
45 De roſa & ex illa deſumptis Metaphoris. 89
46 De zizania & Lolio, aliiſque herbis frugibus inimicis. 91
47 De Libanotide Coronaria, quæ vulgo Roſmarinus dicitur. 97
48 Amygdalo arbore, cuius paſſim in ſacris Bibliis fit mentio, & de qua deſumitur inſignis Metaphora ſeu collatio à Solomone Eccleſ. Cap. 12. 93
49 De Platano eiúſque natura, à qua Similitudinem deſumunt ſacri ſcriptores. 101
50 Ex frutice, virgulto, ſurculo, termite, malleolo, palmite germine, gemma, qui & oculus in arboribus, ac pleriſque aliis deſumptæ ſimilitudines, quibus prophetæ vaticinia illuſtrant. 106

DE

RERVM ET MATERIARVM HVIVS OPERIS Index.

A

EX Aaronis Historia documentū. 100
Abietis descriptio. 82
ex Ablynthio simile. 40
Acrifolium. 33
Adulterio comparatur idololatria. 26
ex adulterio prognati infausti. 14
Allegariæ ex Myrtheto. 80
Aloe. 48
Aloe lignum. ibid.
Amarorem pulmentis qua ratione fauna eximat. 19
Ambitio ruinæ obnoxia. 105
Amygdala amara vulpi noxia & quare. 95
Amygdala amara quid præstent. ibid.
Amygdala zelandis non denegata. 94
Amygdali Metaphora. 98
Amygdalina nux vitæ Christianæ symbolum. 100
Amydalinum gummi. 95
Amos locus, verùm abduxit me Dominus Deus, &c. explicatus. 73
Amos locus, Ostendit mihi Dominus Deus vnicum pomorum æstiuorum, &c. explicatus. 87
Apocalyseos locus, Recesserunt animo tuo desiderata poma, &c. explicatus. ibid.
Apostemata maturat arundinis radix. 60
Aqua nucum qua virtute. 86
Aquæ Lustralis origo. 93
Aquæ rosmarini vis. ibid.
Arboris mali Punici descriptio. 74
A rebus odoratis simile. 17
Arundine mobilior prouerbium. 60
Arundines radix esculenta. 60
Asylum homicidarum Galaad. 54

B

BAccho hedera sacra, & cur. 69
Baptismi effectus. 12
in Belgas vuidos prouerbium. 18
Buxeus color. 83
Buxi natura. 83
de Buxo rei gestæ narratio. ibidem.

C

CAltha flos luteus. 78
Canna palustris. 60
Carex graminosa fruticatio. 37

Carico

Carice. 44
Cerebrum vitiatæ imaginationis causa. 43
Christi doctrina quid menti præstet. 62
Christi de Ioanne præconium. 60
de Christo prophetia. 56
Cichoriũ hepati salubre. 13
Cittiis lignum Sethim. 76
Cynorhodus odoratus. 89
Color Buxeus. 83
Colorum nomina ex Croco. 78
Conceptum fingit imaginatio. 99
ex Croco colorum nomina. 78
Cucurbita. 70
Cumini vires & natura. 29

D

Dauidis locus, Adhuc pusillum & non erit peccator, &c. explicatus. 104
Dauidis selectissimæ similitudines de salutari hominum pabulo. 2
Dauidis locus, Deus repulisti nos, &c. illustratus. 41
Dauidis locus, antequam spinæ vestræ, &c. explicatus. 18
Dæmon se in monstra transformat. 44
Descriptio arboris mali punici. 74
Discrimen inter verbum Dei, & nugas hominum. 64
Dissenteriæ granata accida apta. 75
Doctrina Christi quid menti præstet. 62

E

EBoris natura & ex eo simile. 48
Ecclesiastici capit. 12. explicatum. 97
Ecclesiastici locus, Ego quasi Cedrus exaltata sum, &c. explicatus. 90
Effectus par verbo Dei & sinapi. 68
Effectus Baptismi. 12
Effectus herbarum varij. 2
Elephanti rubro colore efferantur. 72
Eryca, heyde. 52
Esaiæ locus, Arescent aquæ à mari, &c. explicatus. 39
Esaiæ locus, Ecce seruus meus quem elegi, explicatus. 61
Esaiæ locus, Nobiles eius erunt absque regno, &c. explicatus. 43
Esaiæ locus, Lateres ceciderunt, & collapsi sunt, &c. explicatus. 73
Esaiæ & Oseæ locus, Ostendam vobis quid facturus sim vineæ meæ, &c. explicatus. 42
Esaiæ Metaphora, Lætabitur deserta & inuia, explicata. 32
Esaiæ locus, Nunc ergo vade, scribe hanc prophetiam super Buxũ, &c. explicatus. 84
Esaiæ locus Egredietur virga de radice Iesse, &c. explicatus. 108
Esaiæ Metaphora de regis Babilonis sæuitia, explicata. 104
Esaiæ locus, Omnes principes nationum dicent explicatus.

plicatus. 105
Eſaiæ Metaphora, de meſſe, explicata. 58
Eſaiæ locus, Multiplicabitur quæ derelicta erat, &c. explicatus. 50
Eſaiæ locus, de Virgulto aut ſurculo explicatus. 108
Ezechielis caput 16. paraphraſticè enarratum. 36
Ezechielis locus, Factum eſt verbum domini ad me, &c. explicatus. 103
Ezechielis locus, Mater tua quaſi vinea, &c. phyſicus. 113

F

Ficus fructus duplices profert. 44
Ficus inuſitatæ magnitudinis oblatæ Carolo quinto, Cæſari in zelandia. ibid.
Fiducia in deum quo deſignetur. 17
ex Flore Metaphora. 116
Fructus pro hærede ſumitur. 118
Fructus ſtirpium quid deſignet. 117
Frutex quid. 106
in Futiles prouerbium. 90

G

GAlaad Leuitarum ſtatio & homicidarum Aſylum. 54
Gemma in vite quid. 107
Gemmare quid. ibid.
Germen quid. ibid.
Groſſi. 44
Gummi Amygdalium. 25
Gutta. 48

H

HArpocrates ſilentij deus. 142 91
Hebenus. 48
Hedera vino obſiſtit. 70
Hedera Baccho ſacra & cur. 69
Hederæ natura. 68
Heide, erica. 52
Helias profugus. 66
Herbarum effectus varij. 2
Herbarum cultores olim fuerunt etiam reges, & qui. 1
Heſter oleo Myrthino vſa. 78
Hyacinthus gemma. 35
Hyacinthus herba. ibid.
Hieremiæ locus, Peccatum Iudę ſcriptum, &c. explicatus. 84
Hieremiæ locus, Maledictus qui confidit in homine, &c. explicatus. 16. 52
Hieremiæ locus, Nunquid ſolitudo factus ſum Iſraeli, &c. explicatus. 54
Hieremiæ locus, Nunquid Dominus non eſt in Sion, explicatus. 53
Hieremiæ locus, & ſi fures ædes tuas inuaſiſſent, explicatus. 58
Hieremiæ loca diuerſa explicantur. 40
Hieremiæ cap. 8, & 48. explicatum. 58
Hieremiæ caput ſecundum explicatum. 23
Hyſſopi effectus. 59
Hordei natura & vires. 29
Hortatio vt quiſque ſuum miniſterium exequitur. 96

Idololа

I

IDololatria adulterio comparatur. 26
Imaginatio Conceptum frugit. 99
Impiorum successus pios aliquando vrit. 105
in Improbos prouerbium. 112
Iobi locus capite octauo de humanæ vitæ cursu, &c. explicatus. 38
Iobi locus, Scio enim quòd redemptor, &c. explicatus. 85
Iunci maritimi. 37
Iunco scirpus affinis, ibid.

L

LAcedæmoniorum institutum de silentio. 91
Lachryma ex vitis sarmentis. 87
Lactuca Hebræis in vsu & quæ. 13
Lactuca siluestris vera quæ. ibid.
Laurus Victoriæ sacra. 69
Leuitarum statio Galaad. 45
Lignum aloes. 48
Loca diuersa Esaiæ explicata. 32
Locus sapientiæ, Cùm ætas nostra, &c. explicatus. 89
Locus Pauli de fœno & stipulis explicatus. 115
Locus Ezechiélis, Factum est verbum Domini ad me, &c. explicatus. 103
Locus Pauli, Si enim primitiæ, &c. explicatus. 114
Locus Solomonis, Memento Creatoris tui, &c. allegoricus explicatus. 96
Locus Mosi de vite Sodomorum, &c. explicatus. 57
Locus Pauli, de oleastri in Oleam insitione explicatus. 32. & 114
Locus Pauli. Qui cùm esset in forma Dei, &c. explicatus. 108
Lolio victitare prouerbium. 92
Lolium frugibus noxium. 91

M

ex MAchabeorum libris Historia. 72
Magnates celsis arboribus comparantur. 102
Mala Citrea. 76
Malleoli & palmites quid. 107
Malum medicum. 76
Mandragoræ duæ species & quæ. 40
de Mandragoræ pomo Historia. 7
Mondragoræ pomum blandimentum amoris. 5
Manna aduiterina quæ. 11
à Matura ficu simile. 45
Melanthiũ adulterinum. 41
Metaphora ex ramis. 113
Metaphoræ ex flore. 115
Milij natura & vires. 30
Myrrha. 48
de Myrtheto Zachariæ visio quid designet. 80
Myrthetum & ex eo allegoria. ibid.
Myrthi descriptio. 78
Myrthus Syluestris 81
Mora quando edenda. 71
Morbi regij remedium. 94

N

NAtura & vires Cumini Hordei, tritici, milij & vi

& viciorum. 29. 30.
Natura Terebinthi. 49
Nuces virides conditæ. 86
Nucis etymologia. 85
Nucis arboris descriptio. ibid.
Nucum aqua qua virtute. 86
Nusquam tuta fides. 28
Nux amygdalina vitæ Christianæ symbolum. 100
Nux aduersitatis & prosperitatis symbolum, 86

O

Ex Olea similitudines. 15
Oliuarum vsus. ibid.
Oratio sacrificium Christianum. 113
Origo aquæ consecratæ. 93
Oseæ locus, ipsi respiciunt ad deos extraneos, &c. explicatus. 57
Oseæ locus. Tanquam vuas in deserto, &c. explicatus. 45

P

Palma elata quid. 46
Palma victoriæ index. 46
Palma Christi herba. 101
Palmites & malleoli quid. 107
Palmites quid designent. 112
ex Papyro scipiones. 38
Papyrus frutex. 38
Phase quare institutum. 12
Phœnix herba. 91
Platani vis & natura. 101
Platani vmbra delectatus Xerxes. 102
Poma præcocia quæ. 86
Poma serotina quæ. ibid.
Potio consolidans ruina opsos. 15
Prophetæ omnium rerum cognitione fuerunt instructi. 3
Prouerbium in impios. 112
Prouerbium Plauti de Nuce. 86
Prouerbium in scirpo nodum quærere. 37
Pseudomyrtus. 81

Q

Quisquiliæ & alia reiectamenta quid significent. 62

R

Ex Radice stirpium desumptæ similitudines 119
ex Ramis Metaphora. 113
Reges olim fuerunt herbarum cultores, & qui. 1
Resina quid. 53
Resina terebinthina. 49
Resinæ multæ species. 53
Ricinus herba. 101
Rodopharmacum. 89
Rosa cur mensæ affigatur. 90
Rosa silentij symbolum. 91
Rosarum differentia. 89
Rosæ vires ibid.
Ruina oppressi quomodo tractandi, 15
Ruscus. 81

S

Sacramenta in quem vsum exhibita. 12
Sacra prophanis potiora. 3
Semen stirpium quid designet. 117.

Semen in Bibliis quid desi-
gnet. ibid.
Sycomori descriptio. 22
Simile à vexillo erecto. 56
Simile à fructuantibus arbo-
ribus 20
Simile à sinapis cataplasma-
te. 67
Simile à sinapis vi ignita. 68
Simile à tritico & paleis. 64
Solida spectanda. 116
Salomon Herbarum fuit stu-
diosus. 2
Spectra qui sibi obseruari fin-
gunt. 42
Spina dorsi carinæ nauis assi-
milis. 98
Spruyte. 110
Stacte. 48
Styrax. ibid.
Surculare quid. 106
Surculus quid. 106

T

TErmes quid. 107
Typha palustris quid. 60
Thus. 48
Tritici natura & vires. 30
Tyranni descriptio. 118

V

VErbo Dei, & sinapi par
effectus. 68
Viciorum natura & vires. 30
Victoria Laurus sacra. 69
Virgultum quid. 106

X

XErxes delectatus vmbra
Platani. 102

Z

ZAchariæ visio quid desi-
gnet. 80
Zedechias in Babylonem ab-
ductus. 95
Zizaniorum nomine quid de-
signetur 91

FIN.

Digitized by Google

DE GEMMIS ALIQVOT, IIS PRÆSERTIM, QVARVM DIVVS Ioannes Apoſtolus in ſua Apocalypſi meminit : De aliis quoque, quarum vſus hoc ævi apud omnes percrebuit, Libri duo : Theologis non minùs vtiles quàm Philoſophis, & omnino felicioribus ingeniis periucundi, è non vulgaribus vtriuſque philoſophiæ adytis deprompti.

AVTHORE FRANCISCO *Rueo, Doctore Medico Inſulano.*

AVTHORES IN HIS libris citati.

Aëtius
Albertus Magnus
Antonius Lodoicus
Apuleius
Ariſtoteles
Arnoldus à Villa noua
Auerrois
D. Auguſtinus
Aulus Gellius
Carolus Bouillus
C. Plinius
Dioſcorides
Galenus
Georgius Pictorius Villingenſis
Hallyabbas
Hermolaus
Hieronymus Hungeſtus
Iamblichus
Ioannes Manardus
Marbodeus poeta Gallus
Marſilius Ficinus
Nicolaus Florentinus
Numenius
Paulus Ægineta
Petrus Aponenſis
Petrus Crinitus
Plato
Plotinus
Raſes
Solinus
Theodoretus Cyrenſis epiſcopus
Theophraſtus
Thomas Aquinas
Vincentius in Speculo naturalis hiſtoriæ.

LIBRI PRIMI
CAPITA.

1. *Lapidum & Gemmarum generationis cauſſa.*
2. *Quid ſint & vnde vim ſortiantur.*
3. *De ratione & cauſis virium in Gemmis.*
4. *Gemmarum proprietates occultæ.*

LIBRI SECVNDI PARS prima, de Gemmis XIII. in D. Ioan. Apocalypſi memoratis.

1. *De Iaſpidis differentijs & viribus.*
2. *De Sapphiro.*
3. *De Carchedonio.*
4. *Smaragdo.*
5. *De Sardonyche.*
6. *De Sardio.*
7. *De Chryſolitho.*
8. *De Beryllo.*
9. *De Topazio.*
10. *De Chryſopraſo.*
11. *De Amethyſto.*
12. *De Hyacintho.*
13. *De Margarita.*

PARS II. DE CÆTERIS aliquot Gemmis & lapidibus.

14. *De Carbunculis.*
15. *De Adamante.*
16. *De Achate.*
17. *De Alectorio.*
18. *De Turcoide.*
19. *De Corallio.*
20. *De Corneolo.*
21. *De Cyaneo.*
22. *De Chelidonio.*
23. *De Ætite:*
24. *De Magnete.*
25. *De Hæmatite.*
26. *De Succino.*
27. *De fictitiarum à veris Gemmis differentia.*

His ſubiicitur.

PASCHASII BALDVINI CANONICI PHAlempinenſis ad Franc. Rueum Epiſtola erudita: qua ſuper his duobus Ruei libris iudicium continetur primùm: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus déque earum admiratione, vſu, abuſu & viribus tractatur.

Digitized by Google

DE GEMMARVM ORTV, LIBER PRIMVS.

De lapidum & Gemmarum generationis cauſis diuerſis.

CAPVT I.

VNVMQVENQVE lapidem ex altero maximè duorum elementorum, terra ſcilicet vel aqua, conflari omnes rerum naturalium peritos, tam in confeſſo eſt atque naturali rationi peruium, vt nullus, ni vel Leberide cæcior, addubitarit. Porrò qui lapides, non perſpicui ſunt, ex terrea craſſioréque quadam ſubſtantia, humido tenaci perfuſa, generationis materiam mutuati ſunt. Qui verò pellucidi viſuntur, ex aqua præſertim cõſiſtunt, cui ſubtilis quædã terrea nec obſcura materies immixta eſt, vt & in cryſtallo ac beryllo glaciei ſpeciem planè referẽtibus videre eſt Quanquã & hæc intelligi velim, nõ quòd duo reliqua rerũ principia, ignem dico ac aërem, ab illorũ mixtura ſeparem. Apud principes nãque philoſophos cõplures conuenit, Omne mixtum ex quatuor elementis conſtare. Verũ enimuerò ita quę diximus accipiẽda ſunt, vt alterũ illorũ, terra nimirũ vel aqua, in quouis lapide pręcellere intelligas, etiã ſi aliter Plotinus ſentire videri poſſit, de quo alibi fuſiùs egimus.

Non perſpicuorum lapillorũ cauſſæ.

Pellucidarum Gemmarum cauſæ.

Quod autem ad effectricem vocatã cauſam attinet, duplicem eam vtriuſque philoſophiæ principes numerarunt: altera namque ſuprema, altera verò inferior. Princeps cauſa eſt Deus ipſe Optimus Maximus, rerum omniũ creator & ſeruator, in quo, cum quo, & per quem ſunt omnia, & ſine quo (diuo Ioanne Apoſtolo teſte) nihil factum eſt. Quem & Ariſtoteles Ens entium, ſupremãque vocabat intelligentiam, aſſerens omne opus naturæ opus eſſe intelligentię. Illum itaque Deum vt omnium rerũ creatorem ita ſingulorum primariam & ſimpliciter neceſſariã cauſam, vt etiam lapillorum gemmarúmque, Chriſtiani omnes

Lapillorũ cauſa efficiens duplex.

Deus.

omnes norunt. Quandoquidē ſapientis eſt oraculum: *Qui vivit in æternum creauit omnia ſimul.* quod equidem bifariā interpretatum inuenio: Quibuſdam quod dicitur ſimul, non ad creationis inſtās referētibus, verū ad inſtans propoſiti diuini, vt ſcilicet ſit ſenſus, quòd Dominus Deus decreuit ab æterno omnia creare. Simul creata omnia, quomodo.

Ita enim librum diuo Auguſtino relatum, qui de mirabilibus ſacræ ſcripturæ inſcribitur, habere reperio. Simul itaque Deus vniuerſos lapides ſinguláſque Gemmas creauit, dum videlicet vnica ſolaque ſua voluntate multiformem quarumuis ſpecierum ac individuorum diuerſitatem fieri voluit: in qua voluntate vnica ſimpliciſſimáque ſingula ſimul fecit, quæ ab eorum ortus principio per tempus diſpenſare non deſiſtit. Quamuis & hîc accedere poſſit germanior forſan intellectus, cui philoſophi complures & non obſcuri, ipſa quoque ratio ſubſcribunt: ſcilicet quòd Deus omnia ſimul creauit, dum omnium formarum ac rerum futurarum rudimentum, principium ac ſeminarium quoddam materiæ primæ, ante generum, ſpecierū atque individuorum diſcretionem, infudit. Illa ſiquidem materies, diuiſionis adhuc & productionis expers moles erat quædam informis, omnium tamen formarū ſeminio ab ipſo creatore perfuſa vnde tandem aliquando, & iis mediis quibus ſupremus opifex ab æterno præſcit & vult, perfecta rerum productio & fœtura extimularetur. Id: óque & hi admittunt omnia quidem ſimul eſſe creata, non autem ſimul eſſe facta. Confirmat & id ſententiæ diuus ille Auguſtinus ſuper Geneſim, adſerens, quod quæ à natura generantur, ſecundum rationes ſeminales in materia conſiſtentes, producuntur: quod & multo copioſius diſſeruit tertio de Trinitate capit. 9. vt ſcilicet inaudias materiam in ſe habere, & quaſi fouere cunctarum formarum rationes ſeminales ſibi à primæua conſtitutione ingenitas inſitáſve: ex quibus tandem, agentis actionem, pro modo, expertis, educantur extimulentúrque formæ naturales, elementorum commixtionem eſſentialiter conſequentes, vt & hinc quæ in potentia materiæ tantummodo inerant verè, & (vt dicunt) in actum ab agentis actione producantur. Verùm de his alibi fuſius. Nunc verò hæc de principe illa cauſſa & Gemmarum plaſmatore ſufficiant. Quæ temetſi cunctis ſat eſſe queant: quia tamen pulchrum, decorum atque vtile eſt homini haud vſquequaque indocto, noſſe quibus ſecundis mediſque cauſſis, vnde cuncta de quibus diſceptatur, originem capeſſunt, non pigebit hoc loci aliarum quoque inferiorum cauſarum commeminiſſe. hoc namque pacto fiet vt abſolutior de his noſtra ſit traditio. Quamquam enim

Cauſæ inferiores ſecundæ, vel mediæ.

Digitized by Google

Deus omnium ſit cauſſa immediata quædam tamen ſolus & citra alicuius coagentis admiſſionem, efficit: ideóque (vt aiunt Theologi) eorum cauſſa eſt tota. Nonnunquam, ſua liberaliſſima bonitate, cooperantes alias ſecum adſciſcit aſſouétque cauſſas & hoc propter connexionem vniuerſi: ita tamen vt nulla alteri aduerſetur. *Proinde* (vt inquit Bonauentura libro ſecundo, quæſtione ſecunda, circa finem) *quia diuina voluntas non cognoſcitur nec ipſa ab actione excludit operationem cauſſæ creatæ: nec etiam ab earum cognitione humanam capacitatem arcet. Idcóque bonum & perutile eſt, ſeſe exercere in cognitione cauſarum creatarum.* Ante hunc item multis ſeculis Pindarus aſſeruit, quòd quicquid intra ſe terra occultat, & vltra cœlum poſitum eſt, homo contemplatur. Nec id infructuoſum putes: quoniam, diuo Paulo autore, inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Verum vnde digreſſi ſumus, pedem referre libet. Prætermiſſis itaque nunc ſuperioribus cauſſis, in ſequentium duorum capitum gratiam, non vulgarium philoſophorum placita narraturi dicimus, quòd à primario illo omnium principio, inferior humilióque Gemmarum cauſſa dici poteſt, facultas cœleſtis orbis moti, ab ipſo Deo transfuſa, pro ipſius orbis diuerſarum partium varia poſitione, quam aſtrorum periti aſpectum appellant. Porrò quid ſit cœli orbium, planetarum, ſyderúmve aſpectus, ſitus ſiue configuratio, non eſt huius inſtituti: quamobrem Mathematices peritis relinquo. Hoc vnum præfatus quòd pro variorum aſpectuum ratione & materiei multiuga præparatione diuerſas in ſubiecta hæc corpora cœlum creditur transfundere virtutes. Qua de re philoſophi illi propinquiores ſenſibiléſque cauſas ſcrutati, cœlo ipſi extenſo vim illam mineralem lapidificam tribuendam cenſuerunt, mediatè vel immediatè, vt dicunt, hoc eſt intercurrente alia cauſſa vel non. Mediatè quidem, quòd tametſi corpora cœlica loca non ratò mutent, apparet tamen ſedes eas lapidificas facultatem illam, ſemel ac efficaciſſimo cœli conatu conceptam tam contumaciter retinere, vt lapides per multum ævum gignendo, iam dictæ potentiæ fidem propalàm teſtentur.

Adamantes ſibi ſimiles parere.

Hinc fieri arbitror quiddam mirabile & ſilentio minimè premendum. Relatum mihi iam pridem eſt à domina quadam fide digna, quòd Domina Heuerenſis è Luxemburgorum illuſtri genere oriunda, duos habeat ſeruétque hæreditarios Adamantes, qui alios crebrò, tanto naturæ miraculo, producant, vt eos quicunque ſtatis temporibus intueantur,

συγγενῆ, id est congenerem sibi prolem eniti, palàm iudicent. cuius causſam, si quidem in naturæ tam raro opere nobis philosophari licebit, putauerim esse, quòd vis illa cœlestis parentibus tenaciter insinuata (quam adamantificam quis nominauerit) aërem circumfusum in aquam primum, congruámque substantiam, demùm in Adamantem gemmam durauerit transformauerítque. Quòd ne iustò plus admiretur quispiam, auctor est Theophrastus esse lapides qui pariant: nimirum quòd virtus illa cœlestis tenaci materiæ, vti præstruximus, semel transfusa subiectæ contumaciùs cohæret substantiæ: quæ videlicet quò vehementiorem cœli actionem experta est, eò pertinacius hanc retinere intelligitur.

Vicina autem & coniuncta seu instrumentalis lapidum causſa duplex annumeratur. Vel enim calidum quoddam est, (si ex elementis corpora substantialiter fieri statuamus:) aut caliditas, (si solas in mixtis qualitates asseruari sentiamus) in materia terrea persistens, & humidum tenax per terreæ molis tenuissimas quasque partes diducens, digerénsque: hac ratione singulorum elementorum terræ præsertim & aquæ portiones tam aptè & ad amussim confundens atque conglutinans, sed & ab omni excrementosa fœce despumans, vt pro lapidis Gemmæve forma producenda materiam ipsam rectè præparet. Aut demum ea causa frigidum quoddam est, siue frigiditas, in aquea substantia terrestris & siccæ materiæ actionem perpetua consistens, sua constrictione (frigidi namque est constringere) omnem superabundantem humorem adeò exprimens, vt etiam impendiò induret, adóque tantùm eius relinquat, quantum ad decentem partium connexionem sit necessarium, vt & hinc immutandæ formæ materia disponatur excolatúrque. Quæ de re non diffitentur philosophi illi, quòd quamuis lapides à frigido coaluerint, à calido tamen citra alterius humoris appulsum, liquari contumaciter recusant: quod videlicet tanta in illis humidi siccíque naturalis commixtio, germanitas & necessitudo vt suo omni ex parte cõtrario affici renuant: neutra nisi familiaris qualitatis illicio affecti, ad externæ qualitatis actionem commeant. Quamquam non deesse compertum habeamus qui deos tantùm elementa recipiant: ac frigidum vt à natura sua ab omni actione secludant, qui debile calidum Gemmarum causſam constituunt: de quibus aliâs.

Instrumẽtalis Gemmarum causa.

Quid ſint, & vnde vim ſortiantur, Gemmarum proprietates occultæ.

CAPVT II.

AVTOR eſt Galenus in ſimpliciu m pharmacorum libro, quòd Gemmæ vires habeant partim ſecundùm ſubſtantiæ totius proprietatem, partim ſecundùm qualitates effectrices, hoc eſt manifeſtas: quas cùm potentiis hic emanantibus ea medicinæ pars, quàm Græci, φαρμακευτικὴν, Latini medicatiuam appellant, in primis contemplatur: cuius conſiderationem præſens inſtitutum non amplectitur. Porrò ſubſtantiæ totius proprietatẽ philoſophi vocant occultam, quòd ſubſtantia virium, quibus ſtupenda illa munia abſoluuntur, humanæ rationis fugiat captum: vt ne ſummis quidem viris illarum aliquam penitus aſſequi contigerit aliter quam multo vſu. Nimirum quòd omnis proprietatis vera ex methodo cognitio colligenda ſit, ab eius cauſis proximis euidentibúſque quæ bifariam diſcriminantur: vel enim ex mixtionis modo, vel ab ipſius formæ ſpecificæ ratione. Porrò commixtionis modus miſcibilium, mixtura & conglutinatione perficitur, quæ exactè perueſtigari humana diligentia nequeat, vel eo maximè nomine quòd infinita ſit illorum commiſcendorum proportio. Eius verò quæ ſpeciem adfert formæ rationem vel ideo imperſcrutabilem intelligere eſt, quòd ipſam prodire autumant, partim quidem (vti præſtruximus) ex potentia materiæ, formarum rudimentis ſeu ſeminiis à primæua conſtitutione perfuſæ, partim autẽ (vt magnæ philoſophorũ illuſtrium turbæ placet) ab ideis in mẽte diuina cõſiſtentibus (quas diuus Auguſtinus primordiales vocat) id eſt, ab ipſo Deo, hinc ab anima mundi (ſi Platonicis cõſentimus) & aliis inferioris ordinis cælicis corporibus, in elementa primum influẽtibus: deinde & per ea media ad formam iampridem inſeminatam & ceu inchoatam (tamquam ſcilicet mentis alicuius & voluntatis diuinæ miniſtris) diſponentibus: Cuius præparationis abſolutam conſiderationem, humana etiam quantumuis diligens aut ſublimis ſagacitas non aſſequatur. Cùm itaque reconditarum illarum facultatum cauſæ humano ſenſu nequeant prehendi, nemini dubium eſſe ſuſpicor, quin omnibus peruium, quòd nulla illarum proprietatum rationabili hoc eſt, per rationem humanam deducto inuentóque experimento, ſed caſuali duntaxat

Cur virtus occulta dicatur.

Duæ proprietatis cauſſæ.

tãrat ẽuentu comperta exploratáque dici poſſit: vel omnino aliquo reuelationis modo, vti per ſomnia nonnunquam legimus contigiſſe. Quo modo ſcitum eſt ſylueſtris roſæ radicem aduerſus canis rabidi morſum, aquæ panorem omníſque potus metum & graue faſtidium adferentem, præſtare: Matre ſcilicet, cuius filius in Lacetania Hiſpaniæ finitima belligerans, morſus periclitabatur, per ſomnũ (viſa in fruteto illius radice ſibi ſuauiter applaudente) præmonita: quam & deinde qua potuit diligentia filio miſit, ex lacte potandam, filium obſecrans vt religioni parens matri obſecundaret biberétque. Quo vnico ſimplicíque remedio, miles ille præter omnem expectationem ſeruatus, occaſionem præbuit cognoſcendæ eius radicis occultæ contra illum affectum facultatis. Eſt igitur mixti latens occultáve proprietas, facultas quædam per ea, vnde ipſum eſſentialiter conſiſtit, inſita: perque priuatas operationes, multo vſu periculóve ſolo, vel aliqua reuelatione, citra rationem cognita. Quòd demum mixtionis ac conglutinationis meminimus, illud obiter lucidioris doctrinæ gratia his quoque connectere libet (forſitan enim tantæ diuerſitantis occaſionẽ ſciſciteris ac libenter audias) quòd tam diſcrepãtis mixturæ & coaptationis cauſſam philoſophi ſunt arbitrati eſſe, quandam cœleſtem ſubiectæ materiæ partes, varias licet, pro ſua virtute permiſcentem: adeóque vel vario huius permixtionis tenore, eam materiam ad nouam formam decenter apparẽtem, in quam tandem ad amuſſim diſpoſitam & excultam mirificæ illæ transfunduntur virtutes, formas cõſequentes ſpecificas: Porrò hac dicendi conſequutione eò tandem deuenimus, vnde earum quæ in Gemmis ſunt proprietatum facultatumque reconditarum cauſæ, quas antè præſtruximus, nobis ſeſe vltro ac præter expectationem diligentiùs perſcrutandæ, ac in conſpectu reuocandæ, inſinuent. Celebris eſt itaque philoſophorum ſententia, quòd omnis cauſarum turba ab vna eademque principe pendet, ducitur atque conſeruatur: ad quam & propter quam, ceu ad communem omnium finem, cauſſæ omnes ſua munia tanquam communi quodam & inſito conſenſu dirigunt: Deinde & omnia fieri deſuper à ſummo bono, hoc eſt, Deo ipſo: eadémque eſſe & optima & ordinatiſſima. Proinde non itent inficias. Gemmas & earum virtutes à Domino Deo eſſe, eumque etiam ſolum cunctorum cauſſam dici poſſe veram, alias autem cauſſas impropriè & ceu per analogiam nominari non diſſiterentur. Verumtamen quamquam philoſophis illis cognitum id & optimè perſpectum eſſet, nihilo tamen magis cõquieuit mira infatigabiliſque illorum auidi-

Quid mixti recondita proprietas.

Omnium cauſarum vnica principeps.

Digitized by Google

ditas diſcendi, & in ſuis operibus creatorem admirandi contemplandíque deſiderium. Quinimò inſito quodam cœleſti ardore vigoréque ad propinquiores rerum cauſſas ſeu videlicet primæ illi ac veræ vtcunque inſtrumentarias animorum ſuorum penè diuinam atque perſpicaciſſimam ſublimitatem intenderunt. Hinc itaque, cum bono, mentem, hoc eſt, primam ſapientiam, quam & boni verbum illorum quidam nominant: & cum mente, intellectum, totum vtrumque mundum (intelligibilem dico & ſenſibilem) ſtatuere ſunt opinati. Quum verò bonum ipſum, mentem & intellectum vnum quid eſſe, ac vnica ſimpliciſſimáque ſubſtantia perſiſtere adſtruunt, vnicum eſſe rerum omnium & ſingularum principium profitentur, ſemper omnibus adſtans, cuncta fouens, viuificans, excitans, complens & roborans. De quo ſacer ille Orpheus ita cecinit:

Cuncta fouens atque ipſe ferens ſuper omnia ſeſe.

Hinc & diuinus ipſe Plato diuino Sole colluſtratus ita in Sophiſta ait: *Animalia cuncta mortalia plantáſque & quæcunque terra ex ſeminibus radicibúſve naſcuntur & quæcunque inanimata in terra conſiſtunt, ſiue liqueſieri poſſint ſiue non, nunquid ab alio quodam opifice fabricata quàm à Deo facta eſſe, cum prius non fuiſſent, dicimus? An multorum doctrinam ſermoneſque ſectabimur dicentium iſta, natura ipſa, gigni à cauſſa quadam fortuita ſine mente hæc agente: vel cum ratione potius ſcientiáque diuina, quæ ab ipſo Deo ſit orta?* Nos enimuero Chriſtiana fide ac veritate edocti, primum hoc rerum omnium principium, ſingulari ſubſtantia, & tribus perſonis, conformi, ſimpliciſſimáque voluntate, vnitate, maieſtate, æqualitate, ac omnipotentia comprehendimus & veneramur, Patrémque vocamus, quem illi bonum ſimpliciter: Filium & verbum patris nos, mentem, primámque ſapientiam, illi. Spiritum quoque ſanctum nos appellamus, quem illorum diuiniores boni intellectum & amorem nuncupant, vel animam cuncta viuificantem & animantem alij. De quo Plotinus libro de intellectu cap. 2. ita inſit: *Quiſnam eſt potiſſimum qui tradit animi ſapientiam? hic profectò neceſſario eſt intellectus (inquam) qui non aliás quidem intellectus ſit, aliâs verò expers intelligentiæ: ſed verus potiùs intellectus, qui hanc ob cauſam ſeipſo ſit pulcher. Sed nunquid hoc velut primo, nobis eſt quieſcendum, an potiùs ſuper mentem quoque progrediendum? nempe mens ipſa nobis in altum progredientibus prior occurrit quàm principium omnium primum, quaſi in ipſius boni veſtibulo conſtituta, omnia in ſeipſo nuntians & ſignificans, velut quædam ipſius boni figura.* Deinde & eiuſdem libri capit. 3. *Eadem quoque* (inquit) *transferens ad*

Egregia de Deo Plotini ſententia.

vniuer

uniuerſum, in eo ſimiliter peruenient ad intellectum, cognoſcens eum effectorem rerum à totiuſque artificem. Hactenus Plotinus. Porrò in intellectu mũdum quendam intelligibilem haberi voluerunt, hoc eſt omnium rerum, idearum plenitudinem, ſed & in mente omnium iuxta & ſingularum creandarum, gignendarum ac producendarum, id eſt, futurarum rerum ideas, æterna ſimplici congeneáque ſubſtantia, ſolis relatiuis rationibus ab inuicem diſpeſcitas, perſiſtere, intellexerunt, Eaſdemque ideas principes eſſe rerum omnium cauſſas arbitrati ſunt, ab eíſque ceu quoſdam actus, peridere & eſſe animas omnes intellectuales, intelligentias, corpora, cœleſtia, & quicquid in inferiori hoc mundo eſt vſpiam. Proinde proximam creati mundi cauſſam, item & cunctarum proprietatum, menti & intellectui, hoc eſt verbo Dei & ſpiritui ſancto detulerunt: quamquam ne ipſum quidem bonum ab hac creatione ſeparârint, vt ex locis iamiam citatis & aliis non raris philoſophorum authoritatibus patere liquidò poteſt: quemadmodum ſacras etiam literas legere eſt Deo patri per verbum & in ſpiritu ſancto, tanquam vni principio mundi creationem tribuere. *Qui fecisti* (inquit Sapientia) *omnia verbo tuo*: & Pſaltes, *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Verùm enimuero omnibus exploratum velim, Ideas illas in mente diuina nihil eſſe ab ipſa Dei ſubſtantia & præſcientia, id eſt, omnium præcognitione & voluntate æterna diſcretum. Quem, inquam, Deum certum eſt non tantùm ſingulorum generum, verùm etiam ſpecierum ac indiuiduorum omnium exactiſſimâ propriſſimámque & conſtituere & ab æterno præſcire ſubſtantiam, compoſitionem, formam ac vires tum proprias tum communes, & ſi quid præterea illis inſit. Vt & hinc accipias diuinas illas Ideas cuiuſuis ſpeciei ac indiuidui principes eſſe cauſſas: non modò quod ſint, verùm etiam cuiuſque earum poteſtatis tam communis quàm propriæ. Cui & id mihi pulchrè arridere videtur quod pleriſque philoſophis placere inuenio: Nempe quòd virtutibus certis, id eſt, certam ſtabilémque rationem habentibus, non fortuitis, ſed efficacibus, potentibus, indeficientibus nihil fruſtra in vanúmque ex ſeſe mouentibus, moueantur vires in rerum omnium natura conſiſtentes, ſed de his in alio noſtro opere fuſiùs ac ſynceriùs diis fauentibus diſſeremus. Porrò à mente ipſa & intellectu illorum plurimi volunt effuſam creatámve animam vnam intellectualem, vniuerſo orbi communem, quam idcirco mundi animam vocant. Eandémque ſub mente illa mundi regina rectricéve, toti mundo præeſſe, atque per eum totum diffundi: vt ſcilicet tanquam primæ illæ cauſſæ miniſtrans,

Ideæ quid ſint.

Diuinæ Ideæ, id eſt, Deus ipſe omnium rerum cauſſa princeps.

De anima mundi ſecundum philoſophos pleróſque.

niſtrans, cuncta per eam & ſub eius imperio moueret, coge-
ret, foueret, modereret, efficeret, primariæ illius cauſæ, Dei videlicet ipſius, præceptoparens obſecundánſque. Quapropter & in animam illam mentem impreſſiſſe ſenſerunt rerum omnium primarias principéſque rationes ſeminales tantùm ab Ideis diuinis nobilitate diſſitas, quantum ignobiliori ſubiecto ad obſequium infuſæ hærent. Quas forſitan intellexerit quiſpiam rationem eſſe omnium producendarum rerum, ac mediorum, quibus Deus ipſe eas producere ac proferre voluerit conſtituerítque cum facultate qua media illa promouere ipſa poſſit anima: ſi tamen ſimilis quædam anima pro alioqui Chriſtiano admitti debeat. Verùm Philoſophorum quorundam placita narramus, non approbamus. Illam præterea animam ſentiunt per omnia in omnibus diffundi: & omnia menti obedientem, eíque miniſtrantem promouere ac vegetare, vt & hinc non abs re dici poſſit inſtrumẽtum primum eorum quæ Deus ordinato communíque euentu, hoc eſt, ſecundùm naturam efficit: qua de re hanc animam à mente & intellectu primam vitam nuncuparunt. Cui quoque mentem ſubſtantiam ac rationem: intellectum verò vt eſſet intellectualis, impertiuiſſe in litteris fecerunt. Eam denique per omnia flatum ſpirare vitalem ſpiritalémque prodiderunt, dum ſuo ſcilicet ſpiritu per omnia penetrans omnia videt, tangit ſentitque: & id quidem modo quodam ſuo, noſtris ſenſibus longè impari, incognito & multis nominibus diſcriminato. quo denique vnico ſtatu ſpiritúque actu lucido, vi calido & omnis generationis fomite; ceu ſcilicet interioris vitæ quadam propagine, atque veriùs tanquã diuinæ virtutis vehiculo ſemper vbique pullulare animam illam vniuerſalem mundi exiſtimarunt: cum & forſitan intellexerunt ſub Deo ipſo, principium eſſe intrinſecum, quo formarum in materia rationes ſeminales ad ſui ſcaturiginem promotionémque moueantur ac emergãt. Sed hæc miſſa fiant. Diſcaueo namque longiùs me fortaſſis euagatum vela ventis præmaturè cõcedere. Iam itáque quæ diximus paucis perſtringentes addamus, Deum Opti.* Maxi.* Omnipotentem, ſummum denique bonum, ac liberaliſſima ſua bonitate, rebus cunctis pro ſola ſua voluntate, harmoniam, concentum ordinémque & à ſe & ad ſeſe præſtituiſſe: quem ſtabilem ac inconcuſſum eatenus eſſe vult, quatenus aliter non diſponere decreuit. Harmonico præterea illo conſenſu, ſibi omnium creatori miniſtrare voluit: primum quidem (quòd ad hunc materialem inferiorémque mundum ſpectat) ſecundùm philoſophos illos, ipſam mundi animam ac eius ſpiritum: deinde cœ-

Spiritus mundi philoſophis.

Cuncta & à Deo & ad Deum ex ordine conſtituta ſunt.

* Sapientiſſimum.

* Clementia pluri.

lum

lum ipſum extenſum orbibus, figuris, aſtris maximis, planetis, ſtellis & luminibus conſiſtens. Illam itaque animam, hoc quoque cœlum, principij cauſſæque ſub cœlo formatarum generatarúmque rerum & transfuſarum proprietatum rationem quandam iniſſe ideo philoſophi illi putarunt, quòd ad mundi diſpenſationem tametſi non ex neceſſitate, vberrima tamen Dei bonitate quadantenus admittuntur. Quod & Auicenna ipſe in ſuis Metaphyſicis ſenſiſſe videtur: *Quacumque* (inquit) *Hic fiunt, oportet praexiſtere in motibus & conceptionibus ſtellarum & orbium. Ab iis enim ipſa etiam elementa, nonnunquam & artes quadam, ſimiliter & res artificioſa accidentalis ſaltem vel externa cauſſa quandam ſibi denominationem vendicant.* Placet itaque philoſophis illis formam & ex ea vim occultam omnis mixtis eſſe, primum quidem ab Ideis illis diuinis, id eſt, à Deo ipſo omnium creatore & plaſmatore, miniſtrantibus ei anima mũdi ſi Platonicis cõſentimus adferimúſve) deinde & ipſis orbibus cœlicíſque corporibus, planetis, ſyderibus, figuris luminibus, & ſi quid præterea cœlo extenſo ſimilis rationis inſit: poſt hæc & elementorum temperaturis cœlicis influxibus affectis, cauſſis inquã præparantibus, & materiam ad nouã formam coaptantibus. Habent itaque (iuxta philoſophorum illorum ſenſum) virtutes illæ recõditæ ſuam originẽ ab expreſſis ſpecificis determinatíſque formis, à cœlo tamen materiali per vires præparatorias, in archetipo per Ideas ac formas exemplares quæ omnes cauſſæ ad cuiuſuis rei generationem abſolutam (quòd ad communem ordinárámque Dei conſtitutionem pertinet) conuenire illis videntur. Vnde tandem id eſſe verum commonſtretur, quòd iamiam dicebamus, quod Deus ſcilicet rebus omnibus pro libera ſua voluntate, altiſſima ac præſtabiliſſima bonitate, harmoniam, concentum & ordinem à ſe & ad ſeſe quendam inſtituit, indéque rerum omnium cum prima cauſſa, Deo ipſo, ſympathia, connexio, correſpondentia conſenſúſve. Diuinum de ſingulis decretum natura ſequens, non ineptè ſtatuatur: hoc eſt, vt omnes vires creaturis rebúſque artificioſis inſitas, à Deo ipſo qui omnium eſt actus primus, & actionis omnis principium creaturis impermiſcibile) miniſtrantibus eis iam dictis cauſſis, quæ ideo ſecundæ vocantur, pendere ac eſſe intelligas. Quo tamen pro libera & omnipotenti ſua voluntate omiſſis quãdoque iis quorum meminimus mediis ac miniſtris) immediatè ex ſeipſo ea facit quę vult, quibus quoque miraculis nomen eſt. Cæterùm ex his luce meridiana clariùs patere mihi perſuaſi, diuerſos in rebus effectus pẽdere non ſolùm à materiæ varia alteratione ſeu præparatione,

Proprietatum occultarum cauſæ vnde ſint.

Effectuũ varietas eſt partim ex materiæ præparatione, partim à cœlo.

ne, ſed à diuerſo cœli afflatu, maximè autem à diſcriminatis formis: diſcrimine, inquam, non ſolùm ſpeciem conſequente, ſed & cuiuis indiuiduo proprio, tametſi materiæ apparatum rebus gignendis ac perficiendis ac non obſcuri eſſe momenti certum ſit. Qua ratione videre eſt indiuidua eiuidem etiam ſpeciei, alia aliis etiam eſſe clariora, vel viribus ignobiliora, pro videlicet ſymmetria, puritate vel confuſione eorum ſubſtantiæ. Nemini namque rerum naturalium gnaro dubium eſſe ſuſpicor, cœlicos influxus impediri poſſe vel omnino minui propter ineptitudinem materierum in quas ſuas exercerent potentias. Cui & illud ſubſcribit Virgilianum:

Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo,
Seminibus quantum non noxia corpora tardant.

Democriti egregia ſententia. Cui etiam pulchrè & id Platonicum aſtipulatur, ſecundùm merita materiæ infunduntur vires cœleſtes. Proinde ex cunctis his diuinioribus meditatis, multis nominibus claret Democriti illius extollenda multùm ſententia, qua diis, id eſt diuinis virtutibus omnia eſſe plena, conſtanter aſſeuerabat. Is quidem cœleſtium vires cum inferioris huius mundi generum, ſpecierum ac indiuiduorum naturis ac proprietatibus conferens, ſed & eorum cum ſuperioribus, maximè verò cum bono ipſo connexionem perpendens, à ſummo ipſo bono ſingula & eſſe, & propriorum muniorum exercendorum poteſtatem adipiſci doctus, in iis ipſis Dei vires adeóque Deum ipſum clarere cernebat. Quas virtutes nonnulli diuinas illices vel idcircò appellarunt, quòd contemplantium animos ad Deum alliciant, tum inſignem opificem, vel quòd potentiæ illæ diuinæ omnem in omnibus promoueant functionem, quod & Ouid. præſenſiſſe videtur hoc carmine.

Eſt Deus in nobis agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacra ſemina mentis habet.

Porrò, neſcio quo tandem ſuggerente Mercurio, à propoſito ſcopo dilapſus quodammodo forſitan videbor: præſtat itaque eò recurrere vnde diſceſſi. Inchoatam tamen iam dudum hanc diſputationem in medium communéque theatrum adductam prius libet abſoluere. Quædam enim digitulo tantùm tetigimus quæ dilucidiori enodatione egere fortaſſis videbuntur quam ſic accipias velim. Vulgata multum eſt Ariſtotelis ſententia quod neceſſe ſit mundum hunc contiguum eſſe ſuperiori

perioribus lationibus, hoc eſt cœlo extenſo, vt inde vis omnis illius gubernetur, vt & hinc plurimis creditum conſpiciam quòd cœlum omnium gigneudorum ſit cauſa effectiua. Qua propter vt pro philoſophorum celeberrimorum tantum non diuinis meditatis rẽ hanc omnem explicemus operæpretium facturus videbor, ſi his quoque adiiciam duplex philoſophis ſublimioribus eſſe cœlum primarium videlicet & princeps, cœlum cœlorum, quod & ſpirituale à quibuſdam nuncupatur: idẽque illis eſſe intelligitur atque anima illa mundi, quæ aſcita ſibi quadam ſimplici plurimũ ſed congenea conſentaneáve ſubſtantia, ſpiritus euadit per omnia diffuſibilis, omniũ poſt Deũ ipſum & ab eo functionum primarium miniſterium. Neque deſunt qui ſyncerius exiſtimant cœlum illud eſſe in mente diuina ceu omnium rerum prototypum: quanquam & intelligentias quaſdam eſſe creatas cœlo extenſo mouendo atque dirigendo non inficientur. Quod & diuus ille Auguſtinus ſentire videtur ſuper Geneſim dicens, quòd Deus ſic mundum ordinauit, vt ſpiritum omni creaturæ præficeret. Cœlum duplex.

Cui etiam ſubſcribere videtur Bonauentura lib. 2. Sent. diſtinct. 14. 2. Art. 3. his verbis: *Sicut congruum eſt angelos deputari ad miniſterium hominum, ſic etiam congruum eſt ipſos deputari ad motum & regimen cælorum, cum in hoc miniſtrent homini viator & diuinæ ſubſeruiant maieſtati. Et hæc poſitio eſt magiſtrorum tam in theologia quàm in philoſophia: quia concors pietati & fidei rationi plurimum eſſe videtur.* Hæc ille. Alterum cœlum velut prioris vmbram quandam & inſtrumentũ ſtatuunt, & in eo ſphæras ſitu diſponi pro earũ excellentia, naturis & viribus ſenſerunt. Quas omnes & vicißim ſingulas ad primam communémque mundi illam animam, verius autem ad ſpiritualem illam intelligentiam: & hinc ad Deum ipſum, ineffabili quodam ac obſequentiſſimo conſenſu conſpirare ſunt arbitrati. Item ſigna planetas, ſydera, & quicquid præterea in cœlo hoc extenſo cõſtitutum eſt, vti ſuperioribus ſeruire, ita inferioribus & ſubmiſſis potentias ſuas transfundere, vt & hinc ſub terra quædam quaſi cœlica gigni cernere ſit: dum videlicet corpora illa cœleſtia propriis lumine radiis ac viribus id eſt affl atibus, materiam formarum auidiſſimam diſpumant contemperántque, in ea ſeminariam introducendæ formæ rationem ad ſui propagationem extimulant, atque ad formæ ſuſceptionem plaſmatori ritè præparãt. Sicuti nãque hæc illa, virtute præcellunt, nobilitate ac ſitu: ita & in inferiora vires ſuas, ipſa transfundere ſuperiora præſtabilioráque vniuerſi ordo poſcere videtur, & benignitas creatoris voluiſſe perſpicitur. Nimirum vt qua ra- Cœlum alterum.

ne, ſed à diuerſo cœli afflatu, maximè autem à diſcriminatis formis: diſcrimine, inquam, non ſolùm ſpeciem conſequente, ſed & cuiuis indiuiduo proprio, tametſi materiæ apparatum rebus gignendis ac perficiendis ac non obſcuri eſſe momenti certum ſit. Qua ratione videre eſt indiuidua eiuidem etiam ſpeciei, alia aliis etiam eſſe clariora, vel viribus ignobiliora, pro videlicet ſymmetria, puritate vel confuſione eorum ſubſtantiæ. Nemini namque rerum naturalium gnaro dubium eſſe ſuſpicor, cœlicos influxus impediri poſſe vel omnino minui propter ineptitudinem materierum in quas ſuas exercerent potentias. Cui & illud ſubſcribit Virgilianum:

Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo,
Seminibus quantum non noxia corpora tardant.

Democriti egregia ſententia.

Cui etiam pulchrè & id Platonicum aſtipulatur, ſecundùm merita materiæ infunduntur vires cœleſtes. Proinde ex cunctis his diuinioribus meditatis, multis nominibus claret Democriti illius extollenda multùm ſententia, qua diis, id eſt diuinis virtutibus omnia eſſe plena, conſtanter aſſeuerabat. Is quidem cœleſtium vires cum inferioris huius mundi generum, ſpecierum ac indiuiduotum naturis ac proprietatibus conferens, ſed & eorum cum ſuperioribus, maximè verò cum bono ipſo connexionem perpendens, à ſummo ipſo bono ſingula & eſſe, & propriorum muniorum exercendorum poteſtatem adipiſci doctus, in iis ipſis Dei vires adeóque Deum ipſum clarere cernebat. Quas virtutes nonnulli diuinas illices vel idcircò appellarunt, quòd contemplantium animos ad Deum alliciant, tum inſignem opificem, vel quòd potentiæ illæ diuinæ omnem in omnibus promoueant functionem, quod & Ouid. præſenſiſſe videtur hoc carmine.

Eſt Deus in nobis agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacra ſemina mentis habet.

Porrò, neſcio quo tandem ſuggerente Mercurio, à propoſito ſcopo dilapſus quodammodo forſitan videbor: præſtat itaque eò recurrere vnde diſceſſi. Inchoatam tamen iam dudum hanc diſputationem in medium communéque theatrum adductam prius libet abſoluere. Quædam enim digitulo tantùm tetigimus quæ dilucidiori enodatione egere fortaſſis videbuntur quam ſic accipias velim. Vulgata multum eſt Ariſtotelis ſententia quod neceſſe ſit mundum hunc contiguum eſſe ſuperiori

perioribus lationibus, hoc eſt cœlo extenſo, vt inde vis omnis illius gubernetur, vt & hinc plurimis creditum conſpiciam quòd cœlum omnium gignendorum ſit cauſa effectiua. Qua propter vt pro philoſophorum celebertimorum tantum non diuinis meditatis rẽ hanc omnem explicemus operæpretium facturus videbor, ſi his quoque adiiciam duplex philoſophis ſublimioribus eſſe cœlum primarium videlicet & princeps, cœlum cœlorum, quod & ſpirituale à quibuſdam nuncupatur: idẽque illis eſſe intelligitur atque anima illa mundi, quæ aſcita ſibi quadam ſimplici plurimũ, ſed congenea conſentaneáve ſubſtantia, ſpiritus euadit per omnia diffuſibilis, omniũ poſt Deũ ipſum & ab eo functionum primarium miniſterium. Neque deſunt qui ſyncerius exiſtimant cœlum illud eſſe in mente diuina ceu omnium rerum prototypum: quanquam & intelligentias quaſdam eſſe creatas cœlo extenſo mouendo atque dirigendo non inficientur. Quod & diuus ille Auguſtinus ſentire videtur ſuper Geneſim dicens, quòd Deus ſic mundum ordinauit, vt ſpiritum omni creaturæ præficeret. Cœlum duplex.

Cui etiam ſubſcribere videtur Bonauentura lib. 2. Sent. diſtinct. 14. 2. Art. 3. his verbis: *Sicut congruum eſt angelos deputari ad miniſterium hominum, ſic etiam congruum eſt ipſos deputari ad motum & regimen cælorum, cum in hoc miniſtrent homini viatori & diuinæ ſubſeruiant maieſtati. Et hæc poſitio eſt magiſtrorum tam in theologia quàm in philoſophia: quia concors pietati & fidei rationi plurimum eſſe videtur.* Hæc ille. Alterum cœlum velut prioris vmbram quandam & inſtrumentũ ſtatuunt, & in eo ſphæras ſitu diſponi pro earũ excellentia, naturis & viribus ſenſerunt. Quas omnes & vicißim ſingulas ad primam communémque mundi illam animam, veriùs autem ad ſpiritualem illam intelligentiam: & hinc ad Deum ipſum, ineffabili quodam ac obſequentiſſimo conſenſu conſpirare ſunt arbitrati. Item ſigna planetas, ſydera, & quicquid præterea in cœlo hoc extenſo cõſtitutum eſt, vti ſuperioribus ſeruire, ita inferioribus & ſubmiſſis potentias ſuas transfundere, vt & hinc ſub terra quædam quaſi cœlica gigni cernere ſit: dum videlicet corpora illa cœleſtia propriis lumine radiis ac viribus id eſt affl atibus, materiam formarum auidiſſimam diſpumant contemperántque, in ea ſeminariam introducendæ formæ rationem ad ſui propagationem extimulant, atque ad formæ ſuſceptionem plaſmatori ritè præparãt. Sicuti nãque hæc illa, virtute præcellunt, nobilitate ac ſitu: ita & in inferiora vires ſuas, ipſa transfundere ſuperiora præſtabilioráque vniuerſi ordo poſſere videtur, & benignitas creatoris voluiſſe perſpicitur. Nimirum vt qua ra- Cœlum alterum.

tione eſt mouens aliquod nõ mobile, ſimiliter & alterans ſit quoddam non alterabile iiſdem dico qualitatibus. Neque enim quòd varios affiant influxus, eſt (vt plerique putarunt) quod qualitatis diuerſæ participes ſint, ſed quòd illa viribus à creatore donata ſint multiiugis. Cum nãque inſtituta ſint incorruptibilia illa cœleſtia vt vigerent regant & ſub creatore tueantur adſerántque infima hæc multimodæ tranſmutationi obnoxia, æquum fuit vt multiformes eis impartirẽtur virtutes, quibus ſcilicet iuuent extimuléntque ſubiectæ naturæ vim : non profectò vt ſibi ſimile quicquam producant ſed vt Deo pareant atque ſubminiſtrent. Quod reuera præſtare cœlica corpora philoſophi putarunt cùm vi luminis, tùm virtutibus propriis ſpeciem totam conſequentibus, per radios lumenque in inferiora hęc demiſſis. Dum ſcilicet cœlicorum corporum radi ad terram (quæ ſeu punctum ac centrum ad cœli ambitum & capacitatem exiſtimatur) tranſmiſſi, aſſumpta etiamnum forſitan quadam tenuiori & ſibi conſentanea elementorum per quę penetrant ſubſtantia, arctantur : proindéque denſiores effecti & potentiores, materiam ritè & ad portionem æquant coaptantque, & pręinfuſas in eam ſeminales rationes ad actum inuitãt, donec ad formam tandem materia illa ad amuſſim, hoc eſt pro diuinæ ideæ ratione diſponatur, vt & hinc non paucis ſenſualibus philoſophis (vti præſcripſimus) viſum ſit atque receptum cœlum illud extenſum cunctorũ quæ hoc in inferiori mundo generantur cauſam eſſe effectricem: quod tam rationi profectò alienum eſt quàm ſi inſtrumentum non autem artificis intelligentiam, operis alicuius formam artificialem efficere putarẽt. Quamobrem vt cœlica illa corpora miniſtratoriæ, vel ſi mauis inſtrumentariæ, cauſſæ ſpeciem quandam à Deo iniiſſe eorum quæ ſtata naturæ conſuetudine producuntur. primoribus illis & ferè diuinis philoſophis iudicentur, nunquam tamen verę, hoc eſt creatricis aut plaſmatricis cauſæ rationem illis conceſſerint.

Cæterùm pro Chriſtiana noſtra veráque philoſophia hoc loci non pigebit ſubnectere verba diui illius Auguſtini, ſummi profectò & diuini philoſophi & doctoris nomen meriti, quibus Deum formarum omnium ſpecificarum & proprietatum ſingularum autorem eſſe & cauſam veram principémque propalam teſtatur. *Inuiſibilium* (inquit) *ſeminum creator, ipſe creator eſt omnium rerum, quoniam quæcunque naſcendo ad oculos noſtros exeunt ex occultis ſeminibus accipiunt progrediendi primordia: & incrementa debitæ magnitudinis, diſtinctionémque formarum ab originalibus tanquam regulis ſumunt.* Et mox ſubdit: *itaque Apoſtolus Paulus diſcer-*

nens

nens interitus Deum creantem atque formantem, ab operibus creaturæ quæ admonentur extrinsecus, & de agricultura similitudinem assumẽs ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Hactenus Augustinus. Atqui pro huius capitis suprema manu subnectendum duximus, quòd proprietatis effectus bifariã discriminatur: aut namque vtilis est aut nocuus. Vtilis censetur quo homini quippiam inuitatur adfertúrve emolumenti, vt (verbi gratia) eius functiones aut vires conseruet, vegetet, roboret, reparet, absoluat, & ab internecione vindicet: Vel etiam ad meliorem faciliorémque vitam quicquam adferat vtilitatis. Nocuus autem huic ex diametro contrarius iudicatur. Deinde vtilis inutilísve dicitur proprietas vel toti corpori, vel priuatim cuidam parti. Toti siquidem corpori venenato, singulis item sigillatim eius particulis, theriaca ex vsu est. speciatim verò Hyacinthus, Granatus, Margaritæ, Aurum, cor sedésque virtutũ: Corallium autem & Achates stomachum & ventrem solantur, & à noxiis caussis asserunt. Simili modo Napelli vis deleteria toti iuxta ac singulis quibúsque partibus inimica cognoscitur. Cæterùm proprietatum quæ ab aduersis defendunt, quædam hoc moliuntur noxium, ad se primum quidem conuellendo, deinde immutando. Qua ratione Amethystus vmbilico admotus vini vaporem cum primis allicit, & Scammonium bilem reuellit. Alia verò quod flagitiosum est deturbant, ac tandem propellunt, veluti iã dictæ theriacę cum aliis medicamentis aduersus venena valentissimis contingit. quod & Smaragdo, lapidi Cyaneo & aliis nonnullis familiare esse perpetuo euentu conspicitur. Alia denique præsentem esse vel imminere causã aduersam certo indicio commonstrant. vti Electro atque Adamanti coram toxico madere contingit. & Torchois vel findi vel omninò ruinam aut maculam quandam efferre dicitur appetẽte periculo. Eorum rursus quæ viribus occultis nituntur, quædam ad actionem corporis extimulatione egent, quemadmodũ pleraque pharmaca in actum (vt physicis vulgatum sermonem vsurpemus) reduci necessum est, priusquam ad opus proprium emergant. Alia verò citra omnem à corpore immutationem propria munia exercent quibus exercendis sola debita applicatione opus est, quòd scilicet vires suas actu, vel habitu saltem solam accidentalem potentiam constituente nacta sunt: ideóque sola egent conuenienti ad obiectum admotione. Vtque impediens nullum adsit. Qua de causa Corallium etiamsi stomacho diutiùs adhæreat, nihil à corpore detrimenti admittit: pariter nec Sapphirus anthracem sanando vires vel tantillo perdit, quanquàm & id ei quidam falsò adscribant.

Proprietatis vtilis effectus.

De ratione & cauſſis virium in Gemmis.

CAPVT III.

COGNATIONEM certè non obſcuram ea quæ huic capiti inſerēda ſunt, cum iis quæ nouiſſimè diſſeruimus habere videntur. vtriuſque enim capitis idem ferè obiectum, eadē penè ratio, idem prope modum argumentum, vt & hic quoque bonā eorum quæ præſtruximus partem adiectam intelligi velim: quàm & adiecciſſem profectò niſi prolixitatis nimiæ καὶ ταυτολογίας, ideſt repetitionis accerſi metus fuiſſet. Inſtitutum itaque adgreſſi dicimus præclaras multum in Gemmis excellere virtutes. Ideóque & in magna illas antiquitus fuiſſe maieſtate tam conſpicuum eſt, vt eum nihilo conſultius facturum exiſtimē, qui illarū dignitatē multis encomiis cōmendare niteretur, quàm qui ſolis lumen leuiculo quopiam fulgore clarius efficere, aut luxuriātibus aliquot (lōge tamē imparibus) pictorū more coloribus illud aſſequi conetur. Sed enim tātarū virtutū támque verè ſtupēdorum munerum cauſas perſequi non omnibus ex æquo facilè fuerit. Qua de re, paucis libet de illarum potentiarum ratione quædam recenſere, non floccipendenda.

Alexandri Græci opinio.

fuerunt enim qui Gēmas viuere, & à ſua anima ſpeciales adeóque ferè diuinas functiones exercere crediderunt, quorum iudicium receptum hactenus non eſt. Aliter Alexander ille Græcus ſenſit. namque quod illarum proprietates elementis vnde conſtituuntur referuntur acceptæ, nimirum quòd hæ in mixto alia edant opera quàm extra ipſum, in quo qualitatem elementalem, id eſt, innatum temperamentum, tanquā inſtrumētum ad opus moueri ratus eſt. Cuius ſententiā, etiā ſi pleriſque placeat, multis tamen non mediocribus philoſophis vel ideò abſurditatis expoſtulatur, quòd inſtrumentariæ tantùm cauſæ recordatus, effectricem, quæ princeps eſt, prætermiſiſſe videri poteſt, quā perueſtigare præſentis eſt negotij.

Hermetis de Gemmarum viribus ſenſus.

Hermes autem ille Triſmegiſtus Cœlum Gemmis occultas proprietates transfundere perhibet: è quo gignendorum ſeu producendorum omnium facultates tam ſingulares quam vulgares in hæc inferiora tranſmitti nondubitauit aſſeuerare, duplici (vt inquit) modo. Aut videlicet nobiliter & examuſſi, quoties materia in quam cœlum vim ſuam exercet, eius orbis ac luminis quandam ſpeciem ſeu cognationem refert: ad quam ſcilicet quo propiùs acceſſerit gignendus lapillus, in hunc feliciùs ac abundātiùs propter

pter materiæ ſymmetriam, connexionem, atque conſenſum, cœlum fuiſſe operatum intelligatur. Sed & ideo multa admiratione dignas Gemmis eſſe proprietates inditas aſſerit, quòd lumine & perſpicuitate cœlo quadantenus patentiores demonſtratæ, eius actionem perfectiùs admiſerunt conceperúntque. Vnde ſcilicet tandē hominis ſpiritus effecti ſpecificis pateant Gēmarum proprietatibus, qua ratione Topazium, Carbunculū Adamantem, occultis gratiarum proprietatibus præditas eſſe confirmāt viri non pauci nec in celebres, vt non deuoratis tantū, ſed & etiā geſtatis ſuas exerere liceat cœlicas potentias: primum quidem in hominis ſpiritus, demū in humores & ſolidiores eius partes, quibus à peſte ac venenis defendatur. Sed enim à cælo hoc ipſum, quicquid recondita vi poſſunt, Gemmas accepiſſe, vel hoc argumento confirmant, quòd magnos parua mole mirificóſque promant effectus. Nulli namque elemento conceſſum volunt paruo corpore plurimùm ſubitò præſtare, vti nec ignem puſillum magnam vnico impetu lignum congeriem vrere, vel aquæ pauxillum terræ plurimum perfundere. Quæ verò cœlica vi nituntur, ex haud multa materia (ſeu ſcilicet vim eam in non magnoperè reluctantia obiecta, facili opera, diffundant) admiratione etiamnum dignas ſuas functiones abſoluunt. Nimirùm quòd contrariis aduerſantibúſve cauſis nō egunt & a validiſſima cœlesti potentia in actionem extimulātur. Quo modó (vt phyſiologis quibuſdā non vulgaribus placet) Corallium, Carchedonius, Chryſolythuſque Gemmæ, ab Ioue præſertim ac Venere id ſunt adeptæ virtutis quo ab atræ bilis melancholiæve ſymptomatis vel ferentem adſerere valeant. Deinde & Mercurio Achaten ſacram perhibent, ideóque & facundiam inuitare, & homini contra venena amuletum eſſe teſtantur. Aduerſus quæ etiam è Creta collectam dictamnū à Phœbo (qui Pythonem transfixiſſe fingitur) id eſt, à Sole omnis vitæ & propaginis fomite mutuatam eſſe profitentur facultatem. Sed & herba Pentaphyllon cœlica vi palàm prædita creditur non venenatis modò auxiliari potens, ſed vnico folio diariam febrem ſi bis in dies ſingulos ſumatur: ternis, tertio quoque recurrentem: quatuor autem foliis quartanam febrem pellere atque conficere poſſe laudata. Nec iniuria profectò. cū nempe febres hæ variis pugnent tum naturis tum intemperantiis, haud facile fuerit (ſi me non omnia fallant) explicare quā ob cauſam naturalem, vnico ſimpliciſſimóque hoc remedio, Pentaphyllo ſcilicet, tā diſſimilis rationis affectus abigi queant, ſi non virtutem hanc cœlum ipſum illi impendiſſe canſeris. Quid præterea Phœbo ſacræ Pæoniæ, à comitiali morbo vel

Remedia in febrim.

portantem vindicare poſſe præter cœlum, conceſſerit naturalis ſenſualíſque philoſophus? Neque enim pauca reperias medicamenta quæ ſimilis caliditatis, ſiccitatis ac modicæ adſtrictionis conformes promant qualitates, quarum ratione tametſi germanas edant operationes manifeſtas, aduerſus tamen illum affectum tam pręſtabilia eſſe minimè experiaris. Sed hæc quorſum? nempe vt mirum non ſit, quòd philoſophi illi arbitrati ſint cœlum Gemmis occultas profundere potentias: cùm præſertim ſimiles poteſtates in obſcurioris ſubſtantiæ herbas palam ſit illud inſinuare creditum. Quid præterea, Nónne à veteribus obſeruatum eſt quarundam arborum, Oleæ inquam, Populi albæ, & Salicis folia ſolſtitiali tempore conuerti: fieri etiam vt ipſo brumali die frondes quædam reuireſcant? Vt & hæc Marcus Varro ſtupenda diſcrimina nominarit, quibus videlicet anni tempus diſcernatur, & ex foliorum verſura ſolſtitium, ex recens autem erumpente quarundam herbarum virore brumalis dies internoſcatur. Quæ ne iuſtè quis miretur, nõ pigebit & hîc quoque contexere quæ M. Cicero ex Stoicorum placitis refert. *Probatum eſt* (inquit) *à Stoïcis in ipſa bruma muſculorum iecuſcula augeri, pulegium aridum florere brumali die, item inflatas rumpi veſiculas, & ſemina malorum quæ in iis mediis inclusa ſunt, in contrarias partes ſe vertere: Oſtreis & conchiliis contingere vt cum Luna pariter creſcant & decreſcant.* Vnde manifeſtum eſſe puto (vti etiam præſtruximus) quod & philoſophis diligenter probatum receptúmque inuenio, quòd rebus ſupernis vis quædam inſita eſt vehemens, quæ maxima ex parte cum inferioribus conuenit: indéque ſympathia quædam & ceu conſenſus emergit, quo animantium motus tacitíque concentus cœlicis corporibus (in rebus quæ ſtata natura fiunt) concordare videntur: Quo nomine hæc quoque inferiora cœlicis ſuis numinibus adſcripta reperio, Apollini namque Aries, Leo, Gallus, Crocodilus, Cantharus, à Chæremone Porphyrióque tribuuntur. Ex arboribus verò Palma, Lotus, Laurus Soli feruntur acceptæ. Nimirum quòd coram intuearis. Loti folia prius quàm Sol emergat contrahi, & eo exorto ſenſim explicari. Mitto quæ de Heliotropio, & aliis non raris herbis, vt literis proditum eſt, ita re ipſa quiuis non negligens explorator proprio obtutu cernere poteſt.

Concluſio

Lotus hæc herba Nili eſt, non arbor.

Porrò de lapidibus multa nec tamen diſſimilia à Philoſophis Ægyptiis ac Magis perhibentur, qui quoſdam lapillos ſyderum imagines planè repræſentare adſtruunt, quos & ideò ab iis virtutes in ſeſe concepiſſe crediderunt, & experimento comprobaſſe teſtati ſunt. Quid namque philoſopho naturali mirũ exiſtimare

ſtimare ſimilitudinem Gemmarumque cum cœlo cognationem maiorem, efficere vt eius viribus obnoxiùs pateant, atque hinc valentiores emergant, cum maximè ſimilitudo & extimulata tandem germanitas materiei aptam præparationem, & cœlo obnoxium conſenſum non obſcurè ſubindicet. A cunctis ſiquidem phiſiologis receptum eſt quòd agentium actus fiunt in patiente diſpoſito (libet enim eorum vulgatam multum ſententiam ad verbum referre) quódque ſingulæ ſimilitudines ſeſe natiuo quodam affectu appetunt. Verùm ne hæc quidem abſurda iudicauerit, qui monimentorum magicorũ aſtrologicorúmque non inuitus meminerit. hi quippe in rebus ſimilitudinem non mediocre ad effectus naturales habere robur certa veluti hypotheſi ſtatuêre. Sed vt magica omittamus, quibus vel ſolo nomine multi terrentur, aſtrologicum aliquod adferemus exemplum. Inter omnes aſtrorum peritiores conuenit (quibus etiam Medicorum non vulgarium bona pars facto periculo ſubſcribit) Leonis imaginem aduerſus calculum amuletum eſſe: ſi tamen ſtato tempore, hoc eſt, Sole Leonis primum gradum occupante in auro ſculpta, à collo portetur. Cuius rationem nemo, crediderim, aliam facilè attulerit ſaltem naturalem, quàm conſenſum appetitumque quendam rerum cœleſtium cum congenea figuratione, in conuenienti materia ab iſta ſaltem harmonia mutuatum procuratũque. Propter quẽ virtus illa cœli, quæ conſtituto illius configurationis tempore pollebat, à iam dicta parilitate, & materiæ, id eſt auri, ad menſuram præparatione, in aurum iam dicta imagine figuratũ allicitur, transfunditur, commeat: quæ proximum, geſtantis ſcilicet, corpus ſua vi afficit, qua à calculo ipſum tueantur. Veruntamen nolim intelligas, philoſophos illos, vel etiã me ſentire virtutem hãc eſſe imagini, ſed auro tali effigie figurato & efformato transfuſam, vt ſcilicet ſubaudias illos exiſtimare quòd præparatio, qua per ſculpturam dictæ imagini fabricandæ neceſſariam, aurum cœlicis radiis & influxibus concipiendis abundè diſponitur, efficit vt materia hæc patentior reddatur cœlicis afflatibus admittendis, & (vt ait M. Vitruuius lib. 1. de Architect. ca 6.) de latentibus cœli rationibus, artificioſis rerũ inuentionibus, diuinitatis exprimere veritatem rerum peritus vir poſſe credatur. de quibus fuſius ſuprà diſſeruimus Sed enim ne philoſophorum illorum placita abſurdiora putes, quàm vt humanam apparentémque ſaltem aliquam non habeant rationem: Maximè autem quo feliciora, ſublimioráque ingenia oblectemus (non vero quòd ita eſſe ſtatuamus) annotanda in primis & hic nobis videtur Platonis illius celeberri-

Mundum eſſe animal vnum ſenſit Plato.

mi, & multorum non mediocrium philoſophorum celebrata vulgatáque ſententia, quòd ſcilicet mundus eſt animal vnum, vna quadam anima intellectuali ea eſt de qua paulò antè diſceptauimus, ſub mente principe omnium creatrice vita donatum, quæ (menti obſecundans) congeneo ſuo ſpiritu per omnia diffuſo vniuerſum orbem alit, fouet, moderatur. Cui & id Maronis egregij illius non minus philoſophi quam poetæ ſubſcribit:

——————— *Omnia.*

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus,
Mens agitat molem.

Vna in omnibus vita omnia inuicem conſpirare & cõpaſſione quadã cõmunicare.

Quibus non obſcurè oſtendit naturam hanc tranſmutationi obnoxiam à natura ſtabili ordinatricéque regi: ſingula etiam artus & particulas eſſe quaſdam mundani illius ac magni animalis eadémque ſaltem communi vita viuere, adde & communi quodam ſpiritu in propria munia extimulari. Ideóque illorum eſt conſilium, vnam in omnibus vitam ſub mente hac vigere, quæ cuncti eius vi & imperio peragat. Ita & tamen vt ad ſuas functiones obeundas tum cœlicis tum nonnunquam etiã rudioribus inſtrumentis vtatur. Qua propter & in hac communi omnium vita ſentiunt ſingulas formas cùm inuicem, tum per animam illam vniuerſalem ad omnium vltimum finem, hoc eſt ſupremum ipſum bonum, tandem conſpirare, vt & quæcunque fiant mundi partes ſint vel ad eas ſpectent, vt & ad totũ. Quod & ipſe Pythagoras ſuis numeris demonſtrare contendebat dum vnitatẽ omnem numerum conſtituere, dualem primum atque ex vnitate & binario ternarium, (id eſt Trinitatem quandam) comprehendi, deinde & in ſimplicem vnitatem alium omnem numerum reſolui, multa ingenij dexteritate diſſerebat. Verùm vnde digreſſus eſt noſter tandem redeat ſermo. Senſerunt item & philoſophi illi, quòd citra ſubſtantialem proximámque cauſſam non poſſit in hoc inferiori mundo naturaliter produci ſubſtantia, nec ſine viuente cauſſa viuens quippiam generari deinde & duce quodam communi diuerſa quoque conciliari. Proinde & per ſubſtantialem illum mundanæ animæ vbique præſentem ſpiritum, omnia conſentiunt, cuius nunc commeminimus, participare volunt. Adde, quod & inter philoſophos conuenit, quòd lumen intelligentiæ eſt actus intelligentias quæ & ſuperiora lumine & ſpiritu non modò communi ſed & proprio agere. Quid igitur illis arduum fuit opinari ſpiritum illum vniuerſalem, cœli vim materiæ ad eam ritè paratæ admouere,

Pythagoræ de Trinitate per numeros cõpẽdioſa ſententia.

re,

531

re, vnde rationis eius ſeminalis virtus ad opus pridem à creatore inſeminatum exſuſcitetur. Præſtat Chimericam illam animam, Chriſtianis incognitam, philoſophis in hanc perſuaſionem ductis relinquere: & attendere iis quæ ratio dtuinis oraculis ſubnixa ſuadet, & quotidiana naturæ conſuetudo commonſtrat. Naturam autem ſic operari videmus vt cœli lumen non deſit, & rationum ſeminalium elementis, id eſt, in ipſa materia, latentium per id excitetur fœcunditas. Quemadmodum quippe prudens agricola terram ſementémque, ſic ſua arte ac diligentia præparat quò ſpeciem rei cuius in ſemine rudimentum aliquod à natura delitescere ſcit, cœlum omnibus numeris feliciùs abſoluat: Ita & ſolertiſſimam prouidiſſimámque naturam, vel hominem artificioſum aurum lapillúmve ſic aptare poſſe putant, vt quæ in iis per creationem cœpta eſt virtus, vel inſita, per naturam, vel artem eius quamproximè æmulam, ad perfectionem tandem extimuletur. Proindéque nulli iam mirum ſit, quòd philoſophi illi ſenſerunt, cœlum & artem ſeſe inuicem non rarò iuuare cœlicis concipiendis viribus, & materiis decenter adparandis, cœleſtium motiones & ſitus obſeruare docuerint, vel ideo ſaltem, quòd hæc ad materiam pertineãt, aliter vel aliter aptandã. Nẽpe quòd elemẽta pro illorũ motu, poſitione, propinquitate aut diſtantia qualitates euariant, quas non pauci rerum naturalium proximas effectricéſque cauſſas exiſtimant, vel ſaltem in hoc ſuperioribus miniſtrare quòd pro eorum mixtura & temperamento formam quamdam edant quæ ad ſpecificam quàm plurimum diſponat: Vt & id ſit euidens quod ſuperiore capite prætexuimus, Deum ordinem quemdam conſtituiſſe omniũ rerum & à ſe ad ſe. Quem Deũ credi nõ abs re poteſt, ſupra ea quæ ab vniuerſali rerum naturalium confluxu quæque ſpecies & quoduis indiuiduum recepit, proprietatẽ quamdam humano captui, non rationi, ſed ſolo experimento peruiam, ad hominis vſum, liberaliſſima ſua pietate infudiſſe atque impartiuiſſe. Vt & vtilitatem inde homo capeſſeret, & tanti tamque reconditi operis admiratione illectus, ad Dei & Domini ſui omnium creatoris contemplationem amorémque raperetur conuolarétque. Hîc namque ordo vniuerſi, & hæc rerum proprietatúmque admiranda varietas, dum ab intellectu diligentiùs auidiúlque introſpicitur, illuminatis tandem mentis oculis, principium ſuum, quod eſt bonum ipſum, id eſt Deum, refert, incomprehenſam ſublimitatem, ac maieſtatem ſimpliciſſimam, ſapientiſſimam, potentiſſimam, beniguiſſimámque virtutem atque bonitatem eſſe. Sed inſtitutum

Quódque pro.

Cur pro prietates occultæ rebus à Deo inditæ ſunt.

tandem abſoluamus, forſitan enim longiùs palati diſceſſimus. Itaque tametſi Triſmegiſtus ille non abſurdè videri poſſit ſenſiſſe, quòd cœlum lapillis vires abditas impertiatur, proximæ tamen earum cauſſæ non meminit, quam inter philoſophos conuenit in materia conſiſtere,& inde ſuas promere functiones. Qua ratione patet, cœlum ipſum materiale ac extenſum non eſſe principem proximámque, vel ſi mauis, coniunctam cauſſam earum quæ in Gemmis latent potentiarum. Quamobrem cum ſuperiùs oſtenderimus, reconditarum virium cauſſas à nulla fieri complexionali qualitate: ſed nec ab aliquo elemento aut forma elementorum temperiem primariè atque eſſentialiter conſequente, voluit Albertus ille Magnus cum numeroſa non mediocris literaturæ ac iudicij virorum turba, quòd ſpecies ſeu ſubſtantialis Gemmarum forma ſit diliteſcentium, quæ ex iis experimur, facultatum cauſſa effectrix atque immediata. Quamquam nec illi fortè negarint ſubſtantiali illi formæ vim aliquam adiici cœleſtem quæ vel ſeipſa, nonnumquam autem Gemmarum adiuta temperaturis elemẽtalibus,præcipuæ illi cauſæ ſuffragetur. His autem non de nihilo ſubtexendum videtur, quòd quæ gemmæ natura puriſſimæ naſcuntur, & ab omni ſorde defecatæ, nullam artis præparationem ambiunt, niſi vt ritè corpori admoueantur & nihil obſtet. Quæ verò terra aut cruſta obductæ, precioſum intrò condunt theſaurum & gratam pulchritudinem, mangonum officio, abiecta cruſta, & virtutibus & illecebris diffundendis idoneæ reddũtur. Neque etiam tibi perſuaſum velim Gemmas æqualiter ſuis functionibus corpora quæuis etiam humana efficere. Quandoquidem pro corporum cum cœlicis orbibus & afflatibus, vnde vim lapilli mutuati ſunt non modicam, maiori vel minori conſenſu, aut eorum corporum conueniente vel aduerſante temperamento & innata proprietate, efficaciùs aut ſegniùs Gemmas operari contingit.

Alberti Magni de proprietatum eſſentiali cauſa ſenſus.

Non in quæuis corpora Gemmas æqualiter operari.

PRIMI LIBRI FINIS.

DE

532

DE GEMMIS XIII. QVARVM *Diuus Ioannes in Apocalypſi meminit.*

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

HACTENVS inſtituti noſtri fundamentis, ab ipſo ſecundi huius libri limine prætexendum videtur, quòd diuus ille Ioannes Apoſtolus *Apocalypſeos*, id eſt, Reuelationis libri capite penultimo, dum ciuitatis ſanctæ Hieruſalem de cœlo deſcendentis, ac Dei claritate illuſtris ſtructuram deſcriberet, tredecim Gemmarum non ſine magno ſacramento (quod ne in aliena meſſe metamus in præſentiarum prætermittimus) commeminit. Quas non pigebit, ex ordine eo loci ſeruato, hîc quoque recenſere. Neque enim video qua meliori ratione, Dominus omnium Deus nobis commonſtrauerit, diuinas quaſdam Gemmis ineſſe naturas & proprietates, quàm iis ipſis cœli muros, hoc eſt, eius virtutes, vel (ſi mauis) Chriſti Ieſu cum duodecim eius Apoſtolis, Eccleſiæ videlicet capitis & columnarum amplitudinem, maieſtatem, cumulatam denique nobilitatem & inuincibilem virtutem per Gemmas deſignando. Sunt itaque omnes eæ: Iaſpis, Sapphyrus, Carchedonius, Smaragdus, Sardonyx, Sardius, Chryſolithus, Beryllus, Topazius, Chryſopraſus, Hyacinthus, Amethyſtus: nouiſſimas verò fecit Margaritas. De ſingulis autem his hoc libro primum ex ordine diſſerere conſilij eſt.

De Iaſpidis ſpecibus & viribus.

CAPVT I.

IASPIDIS plura ab auctoribus enumerantur faſtigia. Ea tamen quæ apud Indos nata Grammatias, aliis Polygrammos vocata eſt: quæque virens, Smaragdo quadamtenus ſimilis pellucet (vt & hinc ſola ſubſtantiæ craſſitie ab hoc deciſcere ferè videri poſſit) ſupremam obtinuit maieſtatem. Ab hac verò diuerſa multum Cypria viſitur, colore glauco, ſubſtantia pingui, Gallis Iapſis alba dicta. Perſica æri ſimilis, Aerizuſa nominata, conſpicitur. Thermodontiaca autem Iaſpis, cœrulearum optima eſt. Cappadox ex purpureo cœruleum refert in materia opaca, ideóque non fulget Phrygia ruboris non

nihil

nihil admiſit. Thracica Indicæ æmula, Chalcidica turbulenta ac variæ multum ſubſtantiæ, omnium minimè iucunda. Cunctarum vulgò præſtantiſſima eſt, quæ purpuræ quippiam complectitur. Secundùm habet locum quæ roſeum quiddam nacta eſt. Tertiam obtinet dignitatem, quæ Smaragdum: quartam, quæ Autumnale matutinum ſerenúmque cœlum imitatur. Eſt & quædam Iaſpiachates ceu Iaſpidem & Achaten quoque complexa, vires vtrarúmque perſtringere credita. Suut & aliæ (auctore Vincentio, peregrinæ Iaſpidis ſpecies ex Therel enumeratæ. *Nam inuenitur* (ait) *in Iaſpide ſcutum habens in collo, & cuſpidem in manu, & ſub pedibus ſerpentem, qui habeat contra omnes inimicos virtutem. Item & alius in quo ſit homo habens faſciculum herba in collo, cuius virtus ſit omnes diſcernendi morbos ac ſanguinem reſtringendi: quem Galenum in digito geſtaſſe referunt. Deinde & cruce ſignatum viridem reperire eſt, ne quis ſubmergatur. efficacem.* Hactenus ille. Hîc itaque ferè indigitauimus optimam principémque Iaſpidem. virentem illam & Indam quæ (quod præ cæteris amuletum eſſe credatur) Polygrammos nuncupata exiſtimatur, quæ tamen celeberrima aſſeritur, ſi ex vſridi purpureum quiddam complexa, alba præcingatur linea. Vnciis vndecim magnam vidiſſe Plinius teſtatur, indéque arte conſculpatam Neronis thoracatam effigiem. Porrò quòd ad vires attinet, omnes pro ſingulari aduerſus pernicioſſima quæque venena amuleto toto Oriente deferri, idem Prinius in ſcriptis reliquit. Verùmenimuerò eam quæ Grammatias dicitur, alba inſignem linea præferunt, quæ ſi geminata candidam eſferat crucem à nonnullis firmiter prædicatur ferentem adeò contra aquæ iniurias adſerere, vt & hunc à ſubmerſione vindicare, Gal. medicinæ vſui illas eſſe confirmat, quòd ſuo adhæſu ſtomachum firment, quem ventriculi os eſſe idem auctor dixit, illiúſque rei ſe periculum feciſſe profitetur tórque videlicet ex Iaſpide a collo ita ſuſpenſo vt ſtomacho è directo reſponderet. Affirmátque ſibi coram exploratum eſſe ſculpturæ expertes nihilominus prodeſſe, quàm ſi dracone radiato figuratæ fuiſſent: quales Nechepſus rex inſculpi inſtituit, vt idem Gal. refert. Adde quòd Iaſpis mulieribus menſes cohibet drachmæ pondere deuoratus, ſanguinem ſudorémque compeſcit, hydropem & febres arcet, oculorum aciem ſuo virore reficit, Venereorũ petulantem appetentiam retundit: partum proprietate quadam occultiori moderari creditur. Suut qui ab aduerſis caſibus geſtantem liberare, phantaſma pellere, conceptioni aduerſari, & oculos ab omni ſorde purgare Iaſpidem dicant.

Thetel.

Iaſpis quę optima.

Iaſpidis vires.

De Sapphiro. CAP. II.

IOVI Phœbóque antiquitus ſacram ſapphirum in duo partiuntur præcipua diſcrimina. Sunt namque quæ Orientales ſeu Indæ, ſunt & quæ Podiæ, à loco ſcilicet ſuæ generationis, appellantur. Inuenio quoque illam & Syrtitem, ab inuentionis loco, vocari. Quamquam non eam putauerim eſſe, cuius Plinius meminit libro 37. hiſt. natural. cap. 10. his verbis: *Syrtitæ* (inquit) *in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur, è melleo colore refulgentes, intus autem ſtellas continent languidas.* Tametſi namque nomine & originis loco conuenire videantur, color tamen huius Syrtitis, è melleo croco refulgens, manifeſtiùs reclamat quàm vt à quoquam ſuſpicari deceat hanc Syrtitem eſſe ſapphirum. Saphiri namque cœleſti colore conſpicui ſunt. Porrò earum quæ apud Medos reperiuntur, ſupremam ſibi maieſtatem vendicarunt, quæ ſereniſſimi verníque cœli colorem efferentes, cæruleæ conſpiciuntur, & ceu transfuſas nubeculas (immixta etiamnum leui quadam purpura) repræſentant: vt videlicet ſulphuris primum accenſi colorem referant aureis inſuper punctis colluceant ſcintillénteque ita tamen vt viſus aciem materiei craſſitie retundant, vt & admotarum rerum imaginem ſpeculi inſtar minimè reddant, ſunt itaque hæ optimæ ſapphiri. Multæ tamen aliæ viſuntur quæ quo magis ab his vel ſubſtantia vel colore deſciuerint, eo viliores cenſebuntur. Inter quas tãquam ſubcandicantes quaſdam nubeculas oſtentant, præferuntur, vt ab optimis primum ſibi locum occupauerint. Supremam olim Sapphirum auctoritatem habuiſſe, vt apud diuos gratiam ipſa perhibet antiquitas. Tam quippe Diis, Phœbo maximè gratam hanc Gemmam cauſantur, vt tum præcipuè ſua huic ſacra placuiſſe creditum ſit, cum inter hæc ſapphirum (tamquam videlicet concordiæ ſignaculum) etiamſi non citra faſtum ſuperſtitionémque, oſtentarent. Qua de cauſſa Pontificibus in primis, deinde etiam regibus, ſummis denique viris, præ cæteris dignam, ob propemodum diuinas illius facultates philoſophi iudicarunt. Venereos compeſcere affectus creditur, ideóque caſtis præcipuo vſui eſſe perhibetur: deinde animi in Deum propenſionem, deuotionem, pietatem, conſtantiam, pacis ambitionem, deorum munera opimáque (quod ad hanc vitam ſpectat) beneficia inuitare conciliaréque fertur: vt vel hinc eccleſiaſticis præſulibus omnium maximè dignam rude etiam vulgus profiteatur. Addunt & contra iracundiam, & inuidiam, fraudès & tri

Sapphiris differẽtiæ & nomina.

Syrtites.

Sapphiri deſcriptio.

Saphpiri vires.

Superſtitiosè credita.

& triſtitiam pellere. Adeò ſcilicet contra effrenes animi mores efficax eſt credita. Verùm hæc ad animam pertinent.

Corporis præterea incrementum molliri, ſolidas principéſque fouere & aſſeruare partes, cordis oculorúmque vires reficere, horum excreſcentias & puſtulas inhibere: ruptas quoque membranas cogere Galenus & Dioſcorides auctores ſunt. Addunt & aduerſus ſcorpionum ictus & inteſtinas exulcerationes bibi, venenis etiam peſtiferis reſiſtere. & contra veneficia omnia, adde etiam & incantamenta præſidio eſſe, febrientes cordis venis pulſantibus admota iuuare, ſudorem arcere, ſanguinem continere carbunculis abſceſſibúſque calidis, peſtiferis præſertim, mirum in modum aduerſari tradunt. Commentitium puto quod à pleríſque dicitur Sapphirum Carbunculo extincto viribus deſtitui. Sunt & qui fals ò iactent ſenſiſſe Dioſcoridem quòd Sapphirus araneam in pyxide repoſitam occidat, ſi diutius ſuprà animantem pendula admoueatur.

Mitto præterea quæ de hoc lapillo ſuperſtitioſorum Magorum præſtigioſa vanitas nugatur.

De Carchedonio.

CAPVT III.

CARCHEDONIVM è Carbunculorum eſſe generibus Plinius inter Latinos Philoſophos locupletiſſimus teſtatur. Quamquam & hìc præmonitum te velim, ferè omnia tam Græca quàm Latina Apocalypſis exemplaria Calcedonium habere: cùm tamen de hoc nomine vocato lapide nihil apud auctores claſſicos inuenerim: de Carchedonio autem multa. Vt & hinc non ab re putem ſcriptorum incuria vtráque exemplaria iam olim vitiata eſſe, quæ præſtruere viſum eſt ne ſacri textus veritatem ac dignitatem neglexiſſe videretur. Porrò Carchedonios putant imbre diuino generari. Luna plena maximè reperitur. In Naſamoniis montibus naſcitur, deinde & apud Thebas in Ægypto: verùm quàm prædicti obſcuriores ac magis fragiles, venoſi & morientis carbonis haud abſimiles. Neque etiam deſunt viri non incelebres qui iuxta Baſileam Argentinámque claras multum & inſignes Germaniæ ciuitates quoſdam Carchedonios reperiri adſtruant. Præterea auctor eſt Symphorianus Campegius in Lotharingia quoque Carchedonios oriri miræ magnitudinis, & ſi ferro percutiantur ſonoros quos & vi præditos, ſcribit aduerſus raucedinem: vocémque clarificare, Ego verò abſolutiſſimo Carchedonio cum

Carchedonij generatio.

Carchedonij deſcriptio.

Lotharin

Lotharingo collato, hunc non putauerim (tanti viri pace dictum sit) esse verùm Carchedonium. Quandoquidem optimus colore conspicitur medio inter Beryllum & Hyacintum, accedēte etiam leuicula quadam & subardente purpura, vt & proinde facilis sit suspicio coiisse, Beryllum cum Hyacintho. Ideóque Carbunculis pallidior & subobscurior visitur, quamquam & Sole vel igne actior excitetur. Dicunt etiam Carchedonios vmbra purpureos ostendere, sub dio verò flammeos videri & soli expositos scintillare. Qui autem à Lotharingis passim circumferuntur rubri semper æqualiter conspiciuntur, tantùm abest vt prædictos gratia & proprietatibus assequantur. Quamobrem spurium potius Lotharingum Carchedonium esse iudicauerim, vel omninò ignobiliorem eius quamdam speciem. Præterea cōmune omnibus Carchedoniis inuenio, quòd ceram signandam suo contactu ita quidem liquefaciant, vt eius adhærentem partem conuellant Carchedonij (vt in omni Gemmarum genere) Masculi actiùs, fœminæ languidius fulgent. Scalpturæ contumaces esse Carchedonios inuenio. Cæterùm facultates eis tribuunt non obscuras contra Cacodæmonas, & atræ bilis symptomata, hoc est tristitiam timorémque. Neque desunt qui victoriam ei promittere audeant qui illum secum gestauerit. Fertur & festucas calfactus trahere. Præcipuæ autem dignitatis sunt mares qui stellas intus ardenteis ostentant, vel cœlesti hoc schemate diuinas ferè eius vires attestante.

Mas & fœmina.

Carchedonij vires.

De Smaragdo. CAP. IV.

VIRIDIVM Gemmarum iucundissima primáque habita Smaragdus. Nullus namque color oculis æquè placuit, quòd horum acies virore maximè demulceatur, vt & ea propter viridaria visus & animi recreandorum gratia petantur. Ideóque fit vt nullis lumina nostra lapillis quā Smaragdis plus oblectamenti cōsequantur. Nihil quippe cum herbis de viriditate meliori ratione certauerit, cum etiam quandam virorem non ratò Smaragdus superet. Porrò optima apud Scythas in altissimis montibus ac in metallis aureis nascitur, vnde non sine magno discrimine ac negocio solet adipisci: Gryphis alitibus ferociſſimis in iis auro nidificantibus, & illas tutātibus ab Arimaspis vnico in fronte media oculo insignitis, viris armatis cò auri & Smaragdorum cupiditate nimia cōsuetis occidere. Cæterùm quantum reliquas virentes Gemmas Smaragdi superāt, Scythicæ cum substātiæ puritate tum viriditatis illecebra reliquas sui generis species antecellunt. Secundā verò sibi dignitatē

Smaragdi geneſis.

Arimaſpi.

Bactrianæ

Bactrianæ vendicant. Ab his autem Ægyptiæ. Quamquam & in Britannia maiore (quàm nunc Angliam vocant) reperiri non ignobiles, auctor eſt Albertus Magnus. Poſt generoſiſſimas itaque quæque pro ſui puritate & viroris conſtanti pertinacia, ſuperior aut inferior æſtimanda fuerit. Porrò præclariſſima Smaragdus virenti iucunditate amœniſſima prata proximè repræſentat, ſoláque præ omnibus aliis intuitum vbertim explet, & multo labore hebetatam oculorum aciem reficit: vt vel hinc apud ſculptores maximam inierit gratiam. Quinetiam è longinquo ſeſe efferunt Smaragdi quòd vicinum circumfuſúmve aërem ſuo inficiant tinctu Tametſi verò duodecim eius enumerantur omnia faſtigia, principis tamen & abſolutiſſimæ deſcriptionem hîc adnotaſſe ſat nobis fuerit: ea ſiquidem cognita reliquas pro ſuis meritis metiri ac æſtimare haud difficile fuerit. Selectiſſima itaque Smaragdus ea eſt quæ viridiſſima lucidiſſima ac puriſſima exiſtens ſuo quidem virore oculos conſtanter explet, ſatiátve: ita vicinum aërem proprio tinctu inficiens, vt neque Soli neque vmbris ſeu lucernis cedat: quin potiùs perpetuo contumacíque virenti fulgore ſemper irradiat, ſui ſemper præbet conſpectum, ſubſtantia pertinaci ac duriſſima. Porrò Smaragdorum quæ planæ ac læues ſunt, ſpeculi ſpeciem referunt, & imagines rerum admotarum ſupinæ repræſentant. Ideóque in ſcriptis eſt. Neronem gladiatorum certamina Smaragdo conſpexiſſe. Vires huic adſcribunt præſtantiſſimas aduerſus venena omnia: vt & hinc octo granorum hordei pondere in polline deuorata, venenatos à morte vindicare potens iampridem explorata ſit. Affirmant etiam ſerpentis oculos diffluere, ſi optimam Smaragdum diutius intueantur. Comitiali præterea morbo vel à collo pendulam vel annulo geſtatam, ceu amuletum generoſum prodeſſe, Hemitritæúmque ſanare confirmant. Iam verò apud omnes conuenit lapidem hunc rerum Venerearum impatientem eſſe. Vt etiam Albertus ille Magnus adſeuerare non dubitarit, Regi Hungariæ cum vxore rem habenti, Smaragdum quam annulo portabat, in tres diuulſum fuiſſe partes. Proinde palàm eſſe creditum comperio, ad caſtitatem non mediocrem hunc lapillum habere proprietarem. Addunt denique & ipſum memoriam fouere, viſum recreare, opes augere. Mitto quæ de lapillo hoc ſuperſtitioſorum magorum nugaciſſima impoſtura mentitur. Porrò qui non vſque adeò virent, vino & oleo abluti (auctore Plinio) emendantur.

Optimæ probatio.

Smaragdi vires.

535

De Sardonyche.

CAPVT V.

SARDONYCHAS olim Romanis in magno fuiſſe pretio autor eſt Demonſtratus. Porrò numeroſa ſpecie viſuntur; quarum India parens eſt, celeberrimæ habentur, Poſt has Arabicis laudem detulerunt, circuli præclaro candore, nec tamen nimis gracili, verùm in vmbonibus nitido. Optimæ autem iudicantur quæ colore conſtant veluti carnibus humanis vngue interfuſo (qualem audio vulgus incarnatum vocare) vtroque ſecius colore vtcumque pellucido atque languido, ceu ſcilicet quis rubricam viſu tranſmittere intelligat affuſo etiamnum colore vtcunque glauco. Itaque Indicæ præſtãt. Colorum quoque varietate ſuã oſtendunt dignitatem, vt vix in alia Gemma depingenda naturæ diuina ſagacitas magis reluceat. Ex his nãque generoſiores, radice tanquã à baſi quadam nigricante (quã quis non iniuria, è nigro ad cœruleum deciſcere crediderit) Onychas primũ quadantenus repræſentant: hinc imitante Sardium ſubrubente zona præcinguntur, à qua deinde linea alba in gyri modum ambiuntur: Tandem verò lata atque diuerſa intercapedine in ampliorem, nec minùs artificioſum ac candidum circulum meant. Poſtrema omnibus iis zonis, veluti baſis quædam altera ſubſternitur: quæ vt Arabibus nigerrima eſt ita Indis cerea vel cornea conſpicitur: quaſi videlicet in candido pingui vnguis humanus transfundi, accedente etiam ſubobſcura quadã nubecula, exiſtimetur. Ideóque nemini mirũ eſſe debeat. ſi quis Sardonychas ex Sardij, Sarde & Onychis coitu fieri ſuſpicetur, cum Sardonychas palàm fit trium illarum Gemmarum referre colores ac ſubſtantias. Præferuntur quibus cãdidę vel purpureæ zonæ ſeſe ex ordine, citra alterius rei interminxtionem, recipiunt, & albicantes circuli, immixta leui purpura, cœleſtis arcus anhelationem quandam referunt. Melleæ verò & fœculentæ reiiciuntur, cum iis etiam quibus circulus aliquis ſeſe quidem diffundit, nõ autem recipit. Aduerſus venerea pollere, & animi faſtum, item nocuos effectus arcere creditur.

Optimæ delineatio.

Probatio.

Potentiæ. Onychã.

De Sardio. CAPVT VI.

SARDIVM à Plinio Sardam vocari inuenio. temerſi non deſint viri non incelebres qui ab hac Sardium multum diſ-

discriminari iudicent, quòd videlicet hic ruber, illa verò alba visitur. Forsitan vocum vicinitas Plinio imposuit, fuit autem Sardius apud antiquos non infimi nominis: nunc autem nullus aut minimus eius vsus. Porrò colore conspicitur rubro, verùm subobscuro, vt si quis imaginetur terram rubicam pellucere quidem, sed subobscura offundi nubecula. Adeóque is sui generis optimus censetur, & quò latiùs ab hac perfectione reliqui abibunt hoc minus nobiles iudicabuntur. Timorem pellere audaciam præstare, à veneficiis maleficiisque gestantem adserere, sanguinem è naribus fluentem compescere, animo lætitiam, ingenio quoque acumen inuitare, perhibetur. præterea retundere iniurias creditur: vt vel hinc Sardonychas innocuas esse confitment, quòd Sardium complectuntur. Sardij item mares acrius fulgent, ideóque præstantiores habentur, quod & aliis ferè Gemmis commune est.

Sardij delineatio.

Probatio

Virtutes.

Onychũ.

De Chrysolitho.

CAPVT VII.

Chrysolithi species & geneſis.

CHRYSOLITHOS multiplici discrimine partiuntur, quarum ignobiliores Arabicæ dicuntur, quòd vario colore ac turbulento conspectu sunt. Reperio etiam & Chrysolitos in Germania nasci, in iugis scilicet Mysinacis & locis conterminis, splendore tamen ad candidum languido, quàm aliæ magis fragiles. Selectissimarum India nutrix quæ quadantenus cœruleæ sunt, marinæ aquæ virorem ita præ se ferentes, vt aurum in collatione quadam veluti argenti facie cogant albicare. Porrò partibus respirationis adeóque asthmaticis Chrysolithum conferre tradunt. Aduersus pusillanimitatem, & contra melancholicos metus stultitiámque pro amuleto defert. Dæmonas prauos pellere, sapientiam, animi quoque constantiam promouere creditur. Nocturnis item pauoribus, & molestiis intersomniis aduersari crebrò sum expertus. Addit & Thetel Iudæus philosophus Chrysolithos reperiri insignitas fœmina, vna manu auem, altera verò piscem continente: mercatoribus vtiles quòd stultitiam pellant, inuitent autem solertiam, qua illi suis negotiis bene absoluendis maximè egent. Quanquam & id suam abundè redolcat vanitatem.

Optimæ descriptio.

Facultates

536

De Beryllo.

CAPVT VIII.

BEryllorum India parens eſt,ita vt rarò alibi oriantur. Eſt autem Beryllus vna ex virentibus lucidíſque Gemmis. Probatiſſimæ ſunt quæ limpidi maris virorem proximè referunt. Ab his Chryſoberylli paulò languidiores,fulgore in aurum vergente,laudantur. Sculpuntur ſingulæ forma ſexangula,quò color alioqui hebes & languidus angulorum excitetur repercuſſu : vix námque aliter politæ fulgent. Porrò quamuis decem eius faciant genera ſat tamen nobis eſſe putamus principem indicaſſe vel hoc præſertim nomine quòd hac cognita, facile cuiuis fuerit reliquas ſpecies ad iam indigitatæ Berylli faciem metiri. Oculis humentibus,ructibus,ſuſpiriis,iocineris quoque malis,illius ex aqua dilutum(infuſionem noſtri Seplaſiarij vocant) non mediocriter auxiliatur. Inuenio & hanc Gemmam aduerſus hoſtium iniurias,& contra ſegnitiem pollere,ingenio prodeſſe & coniugatos inuicem conciliare.

Berylli probatio.

Vires.

De Topazio.

CAPVT IX.

QVæ de Topazij inuentione varia adferuntur, tanquam à noſtro inſtituto aliena(quòd & in ſingulis ferè capitibus obſeruare adnitimur) omittimus. Porrò Topazium Gemmarum ampliſſimam tradit Plinius,vt etiam Arſinoæ Philadelphi vxori ſtatuam præbuerit quatuor cubitorum in delubro aureo ſacram. Duplex eius differentia eſt priorem Praſoiden, id eſt, porraceam , alteram autem Chryſopteron : rectiùs autem Chryſopterin (hoc eſt ad filicis herbæ virorem inclinantem) nuncupant. Neque enim à voce Græca *Pteròn* Latinis alam ſignificante aut pennam, verum à voce *Pteris* filicem herbam indicante, Chryſopterin deriuari putauerim : eſt namque filicis viror quàm porri dilutior. Vt ſit Chryſopteros, vel ſi mauis Chryſopteris Topazius aureo colore , transfuſa inſuper blanda quadam viriditate ad glaucum accedente. Qualem Topazium mihi æſtate ſuperiore commonſtratam fuiſſe

Duplex Topazij genus.

reminiſcor, ſubſtantia quidem non mediocriter tenui, multum autem pellucida, colore tamen ex flauo in pallidum languido, immixto etiamnum aqueo quodam virore adeóque filicis foliorum viriditatem repræſentante. Solæ autem hæ præcellentium Gemmarum limam admittunt vſuque atteruntur. Topazij laus non vulgaris profectò: quandoquidem vires ei aduerſus ſanguinis erupriones tribuuntur: ideóque vulneri admota ſanguinem è veſtigio compeſcere: iracundiam præterea ac venerea cohibere creditur. Nec deſunt qui facto periculo audeãt affirmare, quòd manus Topazium habens, ab aqua bulliente citra iacturam eripi poſſit: vt quæ aquæ feruorem vſque adeò temperet vt ab ea omnem bullam mox pellat & calorem nocuum. Mirum verò quòd vires pro Lunæ augmento aut decremento euariet: vt & hinc lunaticos iuuare perhibeatur. Sunt qui hunc lapillum ſtultitiam pellere, delirium auertere, à momentanea morte ferentem vindicare, & phrenitidi obnoxiis amuletum eſſe prodant.

Facultates.

De Chryſopraſo.

CAPVT X.

CHRYSOPRASVM & Ghryſopraſium Plinius ſcribere videtur. nam lib. 37. ca. 8. Topazij genera diſcriminatim narraturus in hunc modum ſcribit: *Duo eius genera faciunt, Praſoidẽ atque Chryſopteron ſimilem Chryſopraſio.* Nec ita multò poſt ſubdit: *Vilioris turbæ eſt Praſius, cuius alterum genus ſanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum.* Præfertur his Chryſopraſius porri ſuccum & ipſa referente, ſed hæc paululum declinans à Topaſio in aurum. Eiuſdem vero l. c. 5. Beryllorum diſcrimina deſcripturus *Vicinum* (inſit) *genus huic eſt pallidius, & à quibuſdam proprij generis exiſtimatur, vocatúrque Chryſopraſus.* Item & eius libri cap. 11. *Colos* (inquit) *appellauit Chryſolithum aureus, Chryſopraſum herbaceus.* Puto tamen vel ſcriptorum vel typographorum oſcitantia Chryſopraſo, & *præſius* pro *praſius* ſubſtitutum eſſe, vel hac ratione quòd vtranque aſſerit porri ſuccum referre, cui Chryſopraſi & praſi voces longè melius reſpondent: ſicuti & ibidem his pro is, & Chryſopterin pro Chryſopteron reponẽdum cenſeo, vt ſcilicet in hunc modum Pliniana lectio caſtigetur. Et duo eius genera faciunt Praſoidem atque Chryſopterin ſimilem

Chry-

Chryſopraſo, & demum vilioris turbæ eſt Praſus (niſi tamen praſius vocem adiectiuum quoddam eſſe cenſeas) cuius alterum genus ſanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur his Chryſopraſus porri ſuccum & ipſa referente. Palàm enim eſt Plinium eò loci Chryſopraſum tribus Praſi generibus conferre, eundémque præſtantiorem haberi velle. Sed hæc miſſa. Emendatur Plinia na lectio li 37.c.8. Deſcriptio

Chryſopraſus itaque lapis porri viriditate ad aurum inclinante conſpicitur: ideóque herbaceum colorem imitatur. Optimus itaque eſt qui aureis guttis conſpergitur. Mirum quòd lumini tam importunum ſcribunt quidam, vt genuinum decorem per ſolas tenebras oſtentet. Vires ei tribuunt contra ſacram auri ſitim. Cordis vires reficere, & oculorum imbecillitatem finire creditur. virtutes.

De Amethyſto.

CAPVT XI.

PRÆCIPVA inter violaceas Gemmas Amethyſto laus & autoritas: eius autem plura enumerantur faſtigia. Porrò Indicæ ſupremam ſibi vendicarunt maieſtatem: Poſt has verò Arabicæ, Armeniacæ, Ægyptiæ & quæ in Galatia reperiuntur. Infimæ omnium quæ in Thaſo aut Cypro gignuntur. Singulæ tamen violas vtcunque referunt, fulgent quoque, ſculpturæ vt ſi quæ aliæ faciles. Abſolutiſſimam purpuram Indicæ repræſentant: inter quas eæ quidem præcellunt quæ veluti ex carbunculo irradiantis in murice roſei cuiuſdam nitoris iucundam anhelationem effundunt. Quarum, quæ blando quodam aſpectu tanquam ignitam eiaculuntur ſcintillam generoſiſſimæ atque efficaciſſimæ putantur. Neque etiam hîc adnotare pigebit quòd acceduut quidem Amethyſti omnes ad vini rubotem, verùm eo non adepto in violaceum finiuntur, vt purpuræ videlicet fulgor vſque adeò igneus non ſit: ſed vt vini colorem euariet. Quamquam inueniam & Amethyſtos quoſdam ad Hiacynthos deficere, alios verò ad vinum magis: nullæ tamen vinoſi coloris expertes omnino laudantur. Quæ verò ad cryſtallum ceu ſubalbida quadam ac leui purpura deciſcunt, eunctis ignobiliores habentur. Veneris gemmam coloris luxus & illecebra vocari fecit. Ariſtoteles autor eſt amethyſtum vmbilico admotum Delineatio. Probatio.

vini vaporem primum ad ſe trahere, deinde eum diſcutere: proindéque à crapula & ebrietate ferentem vindicare. homini præterea contra topica amuletum eſſe comperio. Addunt & alij malas illum arcere cogitationes, & præcox fœlíxque ingenium efficere. Ad hæc vigilantem & principibus gratum reddere eum à quo portetur. Sunt qui grandinem auertere & omnia proſpera inuitare illum tradant. Mitto hîc quæ de hoc lapillo ſuperſtitioſi impoſtotes credulis nimiùm auribus inſuſurrant, tanquam videlicet Chriſtiano inſtituto indigna, qualia ferè ſunt etiam quædam ex iis, quæ partim paulò antè partim etiam & in aliis huius libri capitibus, è certis tamen autoribus, retulimus, cuius te vel ideo monitum cupimus, ne qua egregio illi cenſori, aut alij ſimilis farraginis homini calumniandi anſa relicta videatur. quæ ea venia à nobis prodi poſſe iudicauimus, qua ab aliis prodita fuiſſe vidimus, quanquam omnino prætergreſſi ſimus quæ præſtigioſam illam Magiam plus redolere cernebantùr, quàm Chriſtianam eruditionem deceret admittere.

De Hyacintho.

CAPVT XII.

Delineatio. HYACINTHVS à ſui nominis flore nomen habet: eius namque colorem quàm proximè repræſentat. Eſt itaque Hyacinthus colore quidem fuluo, ab Amethyſto (Plinio teſte) differens quod quæ in hoc emicat viola, in illo dilutior conſpicitur, vt quis ſcilicet ab Amethyſto ad aurum immixta etiam leui quadam ſed ſubobſcura purpura, deciſcere dixerit Hyacinthum. Triplicem eius inuenio differentiam. eſt enim qui ad rubrum plus inclinat, ignique purpuraſcit magis, cui nonnulli primam adiudicarunt autoritatem. Eſt & alius, è fuluo croceum repræſentans, quique igne obſcurior redditur. Tertium è fuluo ad cœruleum non ingratam præ ſe fert anhelationem, inde ſapphirini nomen habet, cui alij ſupremam maieſtatem adiudicant, vel hoc nomine quòd Hyacinthi. Sapphiríque naturas complecti, ex vtriuſque tinctura videatur. Hic præ omnibus aliis aëra ſentire perhibetur, ſereno ſcilicet cœlo ceu gratulabundus, impenſiùs ſuperbiens nubilo autem aut omnino obſcuro iniucundior, humiliórque apparens. Probantur qui nec obſcuriores nec clariores

Genera.

Probatio.

ſunt,

ſunt, quique igni admoti vtcumque purpuraſcunt, Mirum quod temporum conſtitutionibus quique affici videantur vt cœlo placido pelluceant: ingrato verò tanquam eius iniurias ægrè ferentes, triſti aſpectu compareant, vt vel hinc cœleſtis illum eſſe naturæ non absre quis aſſeueret. Probatiſſimus quiſque frigidiſſimus ore ſentitur, & ſculpturæ contumax vix tandem cedit. Porrò quod ad facultates ſpectat, pertinaci frigiditate corpora denſare atque reficere, ſomnum conciliare, virtutes (cordis præſertim tueri, à populatim ſæuiente peſte, cùm manifeſta ſua qualitate, tum recondita quadam proprietate geſtantem adſerere, creditur. Ideóque pro amuleto collo ſuſpenditur è regione cordis, vt cutem contingat. Nec deſunt qui Hyacinthũ cõfirment, diuitias augere, & animi alacritatẽ efficere; præterea & à fulguribus portantem defendere. Proprietas.

De Margaritis.

CAPVT XIII.

OMNIBVS certè notiores ſunt Margaritæ, quàm vt earum delineatione opus eſſe ſuſpicer. Porrò quòd ad earum originem attinet, varia eſt autorum ſententia, cuius tamẽ diuerſitatem diſſimili earum geneſi acceptam tulerim, non autem illorum aut ignauiæ aut oſcitantiæ, nec oſcitantiæ, nec enim video cur cuiquam mirum videri debeat, ſi pro diuerſa cœli conſtitutione illarũ generatio variet. Quid nàque prohibet aliter naſci eas quæ ab Erythræo mari, quæue à Taprobane & Toidis, vel etiam ab Arabiæ petuntur littoribus? ſecus autẽ quę à Paria viciniſque Auſtrinis vel etiã Occiduis Septentrionalibúſque Occeanis ab edoctis vrinariis ſolertiſſima petuntur arte, Proinde Plinium rerum naturalium peritiſſimũ nullus inſcitiæ aut negligentię inſimulãdum cenſeo, quòd de Margaritarum natalitiis aliter ſcripſerit quam Auſtrinarum, Occiduarumque nuper inuentarum regionum luſtratores literis prodidere, quorum monimenta prætereo ne prolixior fiam. Sat namque nobis in præſentiarum fuerit apud omnes conuenire, Conchas pro ſua ætate ac magnitudine maiores, pro roris verò (appetente genitali tempore) concepti puritate vel obſcuritate generoſiores vel ignobiliores eniti. Qua ratione vberiorẽ has cũ cœlica natura, quã cum æquorea conſenſum & cognationẽ obtinuiſſe manifeſtum puto. Flaueſcere deinde has vel igne, vel omninò ſenecta, atque etiam craſſeſcere, la- Geneſis margaritarum.

norémque ſenſim deponere omnibus in confeſſo eſt. Inuenio præterea & concham præuiſa manu apprehenſura, ſeſe continuò comprimere, vtpote ſuas operituram diuitias, gnaram ſcilicet quòd harum cauſa impetatur, inimicam quoque manum ſi fortè comprehenderit, amputare: iuſtiſſima (vel Plinio autore) tantæ temeritatis, luxus & auaritiæ pœna. Eſt &præterea apud Vogeſum in Lotharingia montem amnis Margaritarum ferax: verùm non vſque adeò ſplendidæ ſunt: Mirum tamen quòd quę per geneſim gratia in eis deſideratur, per columbas refarcitur: quæ ſcilicet deuoratas puriores tandem eas cum fecibus reddunt reſtituúntque. Præferuntur quæ cãdidiſſimæ, lucidiſſimæ, rotundiſſimæ leuiſſimæ & minimi ponderis ſunt, maximè autem ſi natura perforatæ ſint. Porrò præcipua margaritis laus eſt, quòd ſiccitate innata corporis redundantias abſumunt: vt vel hinc vires, ſpiritus, cor & principes corporis partes recreẽt. Ideóque contra cardiacos & melancholicos affectus plurimùm celebrantur, magnóque vſu commendantur. Adde quòd à vulgaribus peſtiferiſque morbis defendunt, & diarrhœis magnoperè conferunt, hac tamen ratione, vt vel in polline vel alio quouis modo inſumantur. Oculorum præterea abundantem humorem finire, ideóque & viſui prodeſſe, oculis ſcilicet quàm tenuiſſimo earum puluere immiſſo, traduntur. Neque enim ſolo geſtatu quippiam illas poſſe reperio, quàm inexplebili humano luxui arridere.

De Carbunculis.

CAPVT XIIII.

POSTEAQVAM de tredecim illis, quarum ſacra Apocalypſis meminit, Gemmis, ſermoni coronidem impoſuimus, pro noſtri abſolutione inſtituti, de aliis qui nunc paſſim in vſu ſunt lapillis operæ pretium fuerit diſſerere, à preciоſiſſimiſque Carbunculis ordiri. Carbunculos itaque (ab igniti carbonis colore ita vocatos) inter ardentes igneáſque Gemmas ſupremam ſibi vindicaſſe maieſtatem, apud omnes conuenit. Porrò in numeroſas diuaricantur ſpecies: ſunt námque Garamantici, Indici, Æthiopici, Alabaudici nominantur, ſinguli ſcilicet à ſuæ generationis loco. Perſuaſum autèm habeo præſenti huic noſtro argumento abundè facturum me ſatis, ſi Carbunculorum quatuor genera explicauero. Itaque veriſſimo generoſiſſimóque, imò & imperatoribus digniſſimo

propriè

propriè vocato Carbunculo, Balagium, Rubinum, ac Granatum Gemmas vulgatiſſimas annumerabimus: hæ ſiquidem inter ardentes ignem à certiſſimo Carbunculo propriùs repræſentant. Porrò ſelectiſſimorum carbunculorum multiplicem inuenio differentiam. Quidam enim colore vehementer igneo in modum ardentis prunæ tranſlucent, ita tamen vt extremus earum igniculus in Amethyſti violam deſinere videatur: ſed & per tenebras lumen diffundunt nõ iniucundum: ſunt & alij qui pinnato fulgore pellucent. Alij alba præcincti venula, qui coloris præſtantia atque illecebra nullis aliis cedant, quibus etiam familiare eſſe perhibent inter ignitas prunas ceu mortuos languidóſque comparere: ſupereffuſa autem aqua, carbonibus extinctis, è veſtigio priori gratia ceu rediuiuo colore gloriabundos reſplendere: tantò naturæ miraculo, vt hinc Carbunculi genus hoc præcipuum nonnulli reputent. Hunc Carbuculum Apyrotum nuncupari comperio, quòd ignem non videatur ſentire. Demum & hunc ſequitur qui ſandraſtos quibuſdam, aliis Garamantites vocatus eſt. Hic ex India vel Arabia, qua meridiem ſpectat, petitus ſuperiorum ſplendore atque igneo colore nobilis, aureas inſuper guttas continet veluti ſtellantes: intrò quidem ſemper, numquam tamen in facie conſpectas, hoc etiam ordine diſſeminatas, vt Hyades cum guttarum numero tum ſerie iudicari valeant. Ideóque & hoc Carbunculi genus viri quidam non incelebres cæteros albis (quod aiunt) equis præire cõfirmant, quòd præ aliis longè vberiùs cœleſtes complectatur virtutes, ſyderúmque concepiſſe ſimilitudinem videatur. Qua de re & Chaldæis ſacrum quibuſdam æſtimatum eſt. Gemmarum omnium cariſſimæ ſunt Carbunculi, vt eadem ſit earum cum reliquis comparatio quæ auri ad metalla quæuis analogia. Iucundiores tamen exiſtimantur quæ Amethyſtizontes dicuntur: quarum ſcilicet extremus igniculus in violam deſinit ac purpuræ quamdam effert anhelationem. Porrò in omni Carbunculorum genere, mares fœminis excitatiùs fulgent, fœminæ autem ceu pinguiores craſſiùs nitent. Quòd autem ad vires attinet, Carbunculi ſingulis quibus Gemmæ omnes aliæ præditæ ſunt virtutibus commendantur, vt vel hinc omnium nobiliſſimi ſint habiti. Soli ſiquidem eiaculato igne fulgorémve rutilo ſolem imitari vel hoc ſchemate palàm conſpiciuntur. Vt & hinc præ cæteris Phœbo dicari creditum ſit, quem cunctis ſyderibus tamquam regem præeſſe adſtruunt philoſophi. Ideóque & ſolum hunc lapillum ſuam in reliquos poſſe figuram imprimere, cum tamen

Apyrotus.

Carbunculi vires.

alius nullus in idem præstando sit, Aristoteles auctor est.

Balagij delineatio.

Cæterùm Carbunculis proximam sibi gratiam dignitatémque Balagius coloris iucunditate & illecebra fecit. Lapis quidem colore rubro & prælucido, sed qui superaffuso sublanguido quodam fulgore crameſinum vulgò dictum colorem quadantenus referat. Sequitur deinde Rubinus lapis ita vocatus, laudatus maximè si per tenebras in speciem blandæ cuiusdam scintillæ micare videatur & simplicissima consistat

Rubini descriptio.

substantia. Illis denique Granati succedunt longè obscuriore

Granati delineatio.

ac minus grato colore, tamquam videlicet opaca quadam vmbra vel nubecula Rubinum offundi iudices. Lapis certè non rarus, proinde & hoc æui in minimo precio habitus. Porrò harum Gemmarum vt quæque magis minúsve ad verum

Probatio.

Carbunculum accedit, commendatior aut ignobilior & clarioribus aut obscurioribus proprietatibus donata censetur.

Rubini vis.

Balagio itaque simile ac Carbunculo facultates sed imbecilliores tribuunt. Rubinum aduersus pestilentem aëiem pro insigni amuleto portant & contra terrentia somnia.

Granati vis.

Granatum præterea melancholiæ aduersari & cor reficere credunt. Adulterantur autem omnes vitro rubore infecto: sed & elanguidos foliis bracteisque quibusdam rubicundissimis substratis excitatiores reddunt, vt non sit facilè à spuriis veras secernere. Scalpturæ verissimæ contumaces sunt, Adulteratæ cote deprehenduntur: quòd fragiliore ac molliore sint compareántque materia, sed & centrosa scobe dignoscunt, vt nonnunquam etiam pustulis argenteis intus nitentibus.

De Adamante

CAPVT XV.

Adamantis descriptio & genera.

MAXIMAM in rebus humanis sibi gloriam asciuit Adamas, multo quidem æuo solis regibus & iis paucis agnitus. Nunc autem tum creber vt omnibus penè in deliciis sit & luxu. Est autem generosissimus Adamas colore ferro candenti haud absimilis. Fatiscit hircino sanguine, maximè si aliquot ante dies hircus petroselino, silere montano & vino sit educatus: plumbo item dissolui reperio.

Porrò in sex Adamantem partiuntur genera. Indicus non in auro nascitur, sed quadam cum Crystallo cognatione, candore placido transluces. Huic proximus est Arabicus, minor tantùm, nec alibi quàm in syncerissimo auro generatus.

Incudibus

Incudibus & ferreis malleis vtérque deprehenditur: ita namque iis vtérque reſiſtit vt indomitus citra omnem iacturam, à ferro & incude ſeſe explicet. Quinimò puſilla tametſi mole, ignibus etiam vaſtiſſimis iniectus medius pertinax atque illæſus ita permanet, vt nullam prorſus ignis actionem admiſiſſe (etiamſi multos dies ibi perſeueret) palàm oſtendat, vnde & indomitam antiquis vocari Gemmam inuenire eſt. Eſt & alius Adamas Centros nominatus, milio magnitudine reſpondens. Alius deinde Macedonicus cucumeris ſemen æquans. Hunc ſequitur Cyprius in ſulphureum deciſcens, qui licet à prioribus fulgoris languore deficiat, præcipui tamen in medicina vſus eſt Plinio. Poſtremus verò Siderites ferreo fulget nitore. Hunc ab antiqua petitum minera paſſim dici audito, atque ideò ab inerti vulgò reliquis præferri. Sic vulgus ignauum ſuo ducitor ſenſu, vt crebrò vtiliſſima quæque pro optimis reponat. Hîc namque ſiderites ictibus cedit & malleis, adeò videlicet ab Adamantis natura palam degenerans, vt vel hunc ſolam apud eos nominis gratiam vſurpaſſe credatur, qui rebus externis contenti ad omnem veritatem oſcitare conſueuere. Neque pigebit etiam ſecundò recenſere, non ſine magno naturæ miraculo fieri, vt vis illa Adamantis indomita, qua ſcilicet ſuarum partium integram contra ferri igníſque iniurias connexionem pertinaciter tuetur, ab hirci ſanguine calido quidem & recenti ita afficiatur, vt tandem conniueat & atteri patiatur. Indéque ſepoſito omni ſuperbo, quo antea gloriabatur, faſtu, malleis & incudibus cedat, vt ſeſe in minimas etiam partes frangi, mangonum vſui, permittat, qui iis poſtea fragmentis nullam duritiem non ſuperant. Porrò maxima Adamantis quãtitas auellanæ nucis magnitudinem & formam æquare perhibetur. Generoſiſſimus itaque & ſelectiſſimus iudicabitur Adamas, qui iam narrata deſcriptáque inuicta natura præditus, cryſtallo paulo obſcurior, ferrũ candens nitore refert, cœruleóque quodam inferfuſo ſplendore, ita quidem refulget, vt flammeum ſolarémque quemdam radium tranſmittere videatur: quaſi ſcilicet vario tranſlucẽtíque ſuo fulgore quãdam cœleſtis arcus anhelationem repræſentet. Porrò vires Adamãti ferè diuinas tribuũt philoſophi, efficaciores tamen in auro, quãquam quibuſdam placere inueniam ferream quamdam tenuiſſimam bracteam ſuſterni debere. Contra venena & incantamenta amuletum eſſe preſentaneum teſtantur, qui Adamantum præſente toxico madere confirmant. Ideóque peſtiferis cauſis reſiſtere creditur: negántque ferentẽ faſcinari poſſe, adeò ſcilicet cacodæmonib. inuiſus eſſe perhibetur.

Probatio.

Mira Adamantis ad hircini sãguinis vim diſſenſio.

Probatio.

Proprietates.

Inſaniam,

Inſaniam, metus quoque vanos, ac terrentia inter ſomnia arcere fertur. Gemma reconciliationis prædicatur quòd hoſtilem demulceat furorem, & viri cum vxore neceſſitudinem foueat. Ab incubis & ſuccubis eum adſerunt qui adamantem portat. Vanum omnino & præſtigij quamdam præ ſe ferens imaginem eorum nugamentum puto, qui adamantem dicunt vxoris inſciæ ac dormientis capiti ſuppoſitum ſtatim prodere ſit pudica, néene. Vel hac ratione quòd ipſa à mariti conſortio quaſi fugibunda ſtatim excidat, ſi quidem fideli toro iniuriam impudica fecerit: Adamante ſcilicet marito caſtóque toro indignam mulierculam hoc ſchemate palàm oſtendente.

Diſſidium. Huic lapillo natura rerum omnium parens tale cum Magnete diſſidium ingenuit, vt illo præſente omnem vim tractricem à Magnete direptam planè conſpicias. Quin magis tractum ab hoc ferrum feroci quadam vi ab admoto Adamante reuelli cernere eſt: Vt & hinc multis viſum eſſe ſuſpicer Adamantem aliis Gemmis iunctum ipſarum ad ſe virtutem omnem trahere, quod non crediderim. Cæterùm num reconditas illas vereque admirandas proprietates ad dæmonum impoſturas demandabimus quòd earum cauſam naturalem nemo (vt puto) adferat exactam, vti cenſori noſtro ac ſimilibus viris parum circumſpectis, nihilque ſuæ ignorantiæ condere volentibus forſitan videtur? Abſit non ab hoc tantùm vno, ſed & à quouis alio verè docto & pie Chriſtiano. Quinimò ea propter in Dei & Domini noſtri omnium creatoris propenſiorem admirationem feramur, eiúſque magnificentiam ardentiori ſtudio ac neceſſitudine efferamus.

De Achate. CAP. XVI.

MAXIMAM tempus auctoritatem ademit Achatæ, non quòd viribus minùs quàm antiquitùs polleat, ſed quòd copioſior ſit: qua enim occaſione ſolet in rebus humanis elationem faſtúmque raritas adferre: eadem etiam multitudo, & crebrior familiaritas contemptum parere conſueuit. Plinius auctor Pyrrhum Epirotarum regem Achaten habuiſſe, nouem Muſis cum Apolline citharam manu tenente inſignem: nulla arte, ſed ſola naturæ ſolertia ac virtute, ſponte maculis ita diſcurrentibus, vt Muſis quoque ſingulis ſua redderentur inſignia.

Porrò tam eſt vulgaris Achates vt delineationem eius & genera ſcribere omninò ſuperuacaneum arbitrer. Probatiſſimæ verò ſunt perſpicuæ, quæque leoninæ pelli ſimiles ſunt, vel

etiam

etiam nigræ albis interſectæ lineis. Mercurio ſacram Achaten rudis nimirùm antiquitas credidit, eam præſertim quæ apud Indos nata eſt, vbi vario colore, guttis etiam phœniceis conſperſa viſitur. Cæterùm omnem Achatem venenis peſtiferis, araneorum atque ſcorpionum ictibus, aduerſari, prudentiam ac facundiam præſtare, ab aduerſa fortuna tutari, viſum fouere cor recreare, ſitim ore contentam arcere adſtruunt. Nec deſunt qui tum maximè efficacem ſcribunt, cum ſetis leoninis inuoluta defertur, quod quàm à vanitate quoque abſit, iudex eſto.

Probatio.

Virtutes.

De Alectorio. CAPVT XVII.

Alectorius lapis in ventriculo capi reperitur, obſcuri cryſtalli ſimilis & colore & ſubſtantia, niſi quòd paulò craſſior apparet, non excedens fabæ magnitudinem. Probatur quæ intus velut ſtagnantem ingeſti cibi micam, modicam nec vlque adeò obſcuram oſtentat Sunt quoque qui audeant affirmare caponem in quo Alectorius ſit abſolutus, bibere numquam: ideóque ſtrenuis militibus ex vſu eſſe creditur. Proinde Milonem Crotonienſem eius Gemmæ in ore contentæ præſidio, nullo vnquam certamine ſuperatum prædicant. Porrò Alectorio vires tribuunt non incelebres contra pericula quæuis. Præterea Venerem ciere, homini conſtantiam, mulieribus virorum gratiam conciliare, ferenti quoque facundiam præſtare, potens creditur. Sed & ſitim ac cordis æſtum arcere ore incluſa experimento non raro conſtat.

Geneſis & delineatio.

Probatio.

Virtutes.

De Torcoide. CAPVT XVIII.

Torcoidem tam in magno pretio eſſe ferè apud omnes conſpicuum eſt, vt multi ſuo tunc demum luxui aliqua ex parte ſatisfactum putent, cùm præclaram quamdam nacti fuerint.

Duo itaque ſunt eius faſtigia, à ſuæ ſcilicet propagationis loco nuncupata. Inferior ſiquidem Hiſpanica: Altera Indica ſeu Orientalis nuncupatur. Vtráque tamen conſimili, craſſa & minimè perſpicua ſubſtantia. Porrò Hiſpanica colore vtcunque virente, ſubobſcuro adeóque ingrato conſpicitur: ideóque reſpuitur ceu viliſſima. Indica autem ex herbaceo, cyaneo quodam lacteſcente nitore gratiam gignit non vulgarem. Colorem igitur præbet ceu in cœruleum ex viridi, lacteum quiddam perfuſum imagineris: Rarò citra rimam venulámve reperta.

Genera & delineatio.

Probatio. reperta. Probatiſſima tamen eſt quæ ſimpliciſſima,& perſimili ſubſtantia, puriſſimóque & citra omnem labem colore ſuam commendat iucunditatem. Mirum quod de diuinis eius virtutibus cauſſantur. Noui reuera virum quemdam inſulanum, mihi quidem multa neceſſitudine deuinctum, qui dum viueret Torcoidem in deliciis habebat annulóque aureo perpetuò geſtabat. Is cum fortè, ex ſæua ægritudine in fata concederet eundem quoque retinuerat. Tumque naturæ quodam veluti miraculo contigit, vt Torcois illa, quæ ſuperſtite etiamnum ſuo domino cum numeroſis ſui generis myriadibus de pulchritudine ac integra puritate certare potuiſſet, tamquam heri ſui necem lugens, longè tum obſcurior adpareret, adeóque continuò rimam per medium porraceam efferret, vt & hinc tum maximam ſuæ maieſtatis partem depoſuiſſe videretur. Proinde de ea mihi aliquando comparanda auiditatem abegi. Ego namque cùm ob periucundas lapilli illecebras, tum ob ingentes vires quibus idem vir. facto periculo, Gemmam eam pollere conſtanter aſſeuerare ſolebat: eam ſi quando liceret, quauis etiam ratione comparare conſtitueram. Sed enim meus me fefellerit error, nam dum in auctione venui expoſitam, eamdem illam litura & vitiis conſperſam contemno, hanc alter ciuis vili coemptam è veſtigio mihi oſtendit. At cum illam ego priſtina,cen poſtliminio rediuiua ſynceritate & maieſtate (renouato domino) perſpicio, occœpi mecum vehementer mirari, inopinarum naturæ ac admiratione digniſſimum portentum, deinde & è re nata, meam damnare infelicitatem. Vel hoc euentu coràm edoctus diuina quadam lapillum illum facultate donatum eſſe. Porrò oſtendendis prodigiis illuſtris plurimum eſt Torcois, vt & vix credibili virtute ferentem ab imminenti periculo (tamquam videlicet innato contra aduerſa quæque quodam amuleto medicamentóque)fortiter vindicare celebretur. Adde quòd cor & hoculos recreare, & hilaritatem proſperitatemque adſciſcere creditur.

vires.

De Corallio.

CAPVT XIX.

Geneſis. CORALLIVM & Lithodendrum appellari inuenio,quòd arboreus lapis appareat.In mari mollius primum creſcit, inde verò duratur. Cumque ſub aqua quidem vireat, ſtatim atque hanc ſuperarit,rubeſcit. Adſtruunt candidas illud intra aquam

aquam proferre baccas, quæ extra eam in ſanguineas degenerent: easque & forma & magnitudine ad hæc, & colore corna ſatiua repræſentare. Mirum quòd tactum lapideſcit ſi viuit, proinde reſtibus primum reuellunt, aut ferramecto acri præcidunt: qua de re Curallium Theophraſtus, à radendo, Græcæ voci alludens, illud appellauit. Porrò arboreum eſſe Corallium vel ipſius rami palàm oſtenderint. Diuerſam Probatio. præterea à ferro ignito naturam Corallium exhibet: illud namque vt aqua, ita & hoc molliore aëre illico duratur. Commendatiſſimum eſt quod rubicundiſſimum, vel albiſſimum, æquabili vſquequaque concremento, forma fruticis, ac terenti facilè cedens. Quòd autem in lapidis exactam duriciem coiit, ſcrupuloſum, inane, [illegible]noſúmque eſt, damnatur. In magna antiquitùs, apud ſuos præſertim, fuiſſe auctoritate Corallium in literis comperio. Hi namque pro eo ſuos olim conſueuiſſe Vniones permutare traduntur. Nunc Vires. autem quòd crebrius eſt, in magno adeò non eſt precio. Dæmonas infenſos arcere perhibetur. Vt & hinc ſuſpicandum ſit prudentem vetuſtatem, Corallio per diuerſas formas (non ſine licet faſtu quodam aut illecebra nunc vſurpetur) effigiato, & ex ordine infilato, preces Marianas docuiſſe numerare. Magnus illius in medicina vſus percrebruit. Quandoquidem refrigerat ſiccátque mediocriter: Ideóque ſanguinis reiectionibus prodeſt. Album verò Corallium à collo ſuſpenſum vt ſtomachum vel pectus contingat, è naribus conſuetum fluere ſanguinẽ ratò compeſcuiſſe: vidimus. Cor præterea & ventriculum, vel ingeſtum, vel extrà, vt adhæreat admotum, roborat. Surculus eius pro amuletis infantulorum collis appendunt: fulminibus & marinis æſtibus tempeſtatibúſque reſiſtere æſtimatur. Proinde Ioui Phœbóque ſacrum putatum eſt. Religioſum præterea geſtamen eſſe amoliendis periculis comperio, vt decore ac religione gaudeat. Adhæc & contra veſicæ tormina & calculi mala, in puluere vſtos ſurculos & ex aqua potos auxiliari fertur: item & lienem abſumi, ſi id medicamentum ſæpius potetur. Oculis deinde prodeſſe, vlcerum caua explere, cicatrices tenuare, denique & ſurculos ex vino potos vel ex aqua (ſi febris vrgeat) ſomnum conciliare Plinius auctor eſt. Nec deſunt qui affirment illius pollinem eroſis dentibus infartum, ægros dentes radicitus eruere, demum & gingiuas firmare. Commentitium omninò puto quòd Coralli puluere fruges euadant vberiores. Quamquam & Coralli puluerem inueniam amaras aquas dulces efficere.

De

De Corneolo. CAPVT XX.

Delineatio. Probatio. vires.

CORNEOLVS Gemma eſt vulgaris minij colore, ſublanguido tamen, ſeu videlicet in humanam carnem perſpicuitas perfuſa ſit. Rheno frequentiſſima eſt. Probatur quæ puriſſima iuxta ac nitidiſſima conſiſtit ſubſtantia, colore carneo tranſlucido. Sanguinem propalàm cohibet, liuentes dentes ſuo polline emendat omnem ab eis detergens ſordem. Iracundum animum placare creditur.

De Cyaneo Græcis, Cæruleo Latinis, vulgaribus autem Lazuli vocato lapide.

CAPVT XXI.

MAGNAM profectò auctoribus peperit obſcuritatem, legentibus verò perplexionem cœrulei ſeu Cyanei nominis diuerſa ſignificatio: aliis ſcilicet ſub hac voce cœruleam arenam cum Cyanea Gemma confundentibus: aliis autem ſolam eadem dictione metallicam arenam complectentibus. Plinius namque naturalis Hiſtoriæ lib. 33. capite vltimo ita infit: *Cæruleum arena eſt, huius tria genera fuere antiquitùs: Ægyptium quòd maximè probatur: Scythicum, hoc diluitur facilè, cúmque teritur in quatuor colores mutatur candidiorem, nigriorem, craſſiorem, tenuiorémve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Acceſſit his Puteolanum & Hiſpanienſe, arena ibi confici cœpta.* Dioſcorides item libro 5. capit. 97. ſic habet ad verbum. *Cæruleum origo ex arariis metallis eſt: In Cypro copioſius ex arena litorali, ſecundùm quoſdam ſub cauatos ſpecus maris inuenitur, quod & magis probatur.* Galenus verò Simplicium pharmacorum libro nono, inter metalla Cæruleum reponit. Deinde Paulus Ægineta de cæruleo, Dioſcoridis ſententiam penè ad verbum refert: quam etiam Plinius, eo quo diximus capite, imitatus palàm oſtendit non de Gemma ſermonem ſe facere, ſed de metallico cæruleo: quod æroſa quadam ſubſtantia, non tamen lapidea, conſiſtere ad oculum videre eſt: vt vel hinc in confeſſo eſſe debeat, iis locis auctores illos Dioſcoridem Galenam Paulúmque (dico) non de Cæruleo, lapide Cyaneáve Gemma diſſeruiſſe, verùm de metallico illo Cæruleo quo ad generoſas imagines pictores vti conſueuere, Galli azurum vocant. Sed enim Plinius idem ille libr. 37. quem Gemmis dicauit ita habet. *Reddetur & per ſe Cyanos accomodato paulò antè laſpidis nomine colore cæruleo.*

Optima

Optima Scythica, dein Cypria, postremò Ægyptia. Adulteratur maximè tinctura, idque in gloria regis Ægypti ascribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in marem fœminãque. Inest aliquando & aureus pulus, non qualis in Sapphirinis: Sapphirus enim & aureis maculis & punctis collucet, Cærulea & Sapphiri raróque cum purpura. Optima apud Medos, nusquam tamen pellucida. Quibus verbis statim ab ipso limine videtur Plinius vtrunque confundere, Cœruleum scilicet metalli cum Gemma cœrulea. Primum quidem vel hoc maximè quòd Scythicæ, Cypriæ & Ægyptiæ rationem habuerit, quemadmodum etiam superiore lib. 33. de arenoso Cyaneo singulariter agens Cyaneæ Ægyptij Scythici & Cyprij meminit. Hinc reuera non mediocrem hos locos video imposuisse difficultatem viris etiam doctissimis; aliis videlicet de vtriusque confusè Plinium intelligentibus, alijs de solo arenoso cœruleo hos torquentibus sermones, autorem insimulantibus damnantibúsque tanquam hanc inter Gemmas arenam malè collocarit. Inter quos Hermolaus ille Barbarus, vir alioqui peritissimus ac de re medica & Plinio optimè meritus (pace tanti viri, pro veritate tamen, dixerim) nescio qua iudicij adumbratione perculsus, non veretur Plinium negligentiæ calumniari. Mihi verò, absit omnis arrogantia, Pliniana lectio rectiùs consultiúsque hoc loco, ideſt, lib. 37. cap. 9. castiganda videtur, & in hunc modum suo autori reponẽda. Reddetur & per se Cyanos nomine, accommodato paulò ante Iaspidi colore cæruleo. Vt his scilicet verbis & Iaspidis & Cyaneæ Gemmæ substantias conuenire quidem, sed colore alterum ab altero discriminari declaret ostendátque, vt & quis ex Iaspide Cyaneum lapillum mentiri posse intelligat si illi colorem cœruleum addat. Cui & id optimè astipulatur quod mox subtexuit: *Adulteratur*, (inquit) *maximè tinctura*. Quòd demum hoc loci Plinius non de cœrulea arena differat manifestant hæc eius subiecta verba: *Inest aliquando & aureus pulus, cum ijs quæ sequuntur quæque suprà retulimus.* Nam & ea non arenosæ illi arenæ, sed Cyaneæ (vulgato nomine Lazuli vocatæ) Gemmæ ita ad amussim conſentanea esse constat vt nemini dubium (meo tamen iudicio) esse debeat, Plinium hoc loci de sola Cyanea gemma agere neque etiam facilè credendum fuerit tam celebrem autorem, ac rerum naturalium tam indefessum, acrem ac peritum indagatorem scriptorémque, vulgatissimam hanc gemmam latuisse. Neque etiam vel leuiter suspicandum puto quòd agnitæ nusquam meminerit, cùm præsertim diligentissimum sese naturæ mirabilium perscrutatorem, præconem, promulgatorémque semper exhibuerit. Sed neque huic nostræ opinioni refra-

Castigatur Pliniana lectio li. 37. cap. 9.

gatur quòd iam citatis locis Ægyptij, Scythici, Cypriíque Cœrulei meminerit. Quid namque impedit vtramque, cœruleam arenam dico ac Gemmam Cyaneam, tribus iam indigetatis locis oriri? Sedenim libri 33.cap. vltimo Ægyptium maximè probari ſcribit, ſecundo loco Cyprium, nouiſſimo verò Scythicum reponit: quibus acceſſiſſe adnotauit & Puteolanũ & Hiſpanienſe. Vbi verò de Cyanea Gemma (quæ ei Cyanos per ſe vocatur) hoc eſt libri 37.c.9.ſcribit, omnibus Scythicam præferri dicit. Dein Cypriam commendat, nouiſſimam autem Ægyptiam æſtimat. Ecce quam hîc vltimam facit, illic primam effert: Vt & hinc non de iiſdem Plinium diuerſis his locis ſcribentem intelligere debeas. Quinimò Sapphirum hunc capite cum Cyaneo lapillo poſtea complexus, ita inſit: *Cærulea & Sapphiri rarò* (vbi etiam coniunctionem *que* ſemouẽdam puto) *cum purpura, &c.* His ego certè rationibus eò ſum adductus, vt Plinium illis locis non de arena Cyanea aut Gemma tantùm, ſed libro trigeſimotertio de arenoſo Cœruleo, libro autem trigeſimoſeptimo de Cyanea Gemma capiẽdum exiſtimem. Quis enim (obſecro) tam inetti, aut in Plinium, alioqui grauiſſimum autorem, tam infenſo ingenio fuerit, vt ea quæ Cyaneæ Gemmæ (emendata licet lectione) Plinius propalàm tribuit, arroſæ illi arenæ quadrare inaudiat: quam nemo lapidea ſubſtantia vel puluere aureo gloriari rectè quidem dixerit? Potiùs itaque Lazuli vulgò nuncupatæ Gemmæ conſentire hæc profectò videbuntur: cùm ea ſubſtantia ſit lapidea, Iaſpidi ſcilicet germana, aureúmque puluerem coram oſtentet. Qua de re ſubinde vehementer mirari ſubiit, hoc loco Plinij ſenſum tot, támque celeberrimos authores Plinianæ lectionis etiam ſtudioſiſſimos hactenus (quod legerim) ita fugiſſe, vt vtrumque confuderint, magno humanæ conditionis detrimento: dum nempe apud omnes ferè ſeplaſiarios arena pro Gemma in medicandis corporibus quàm ineptiſſimè vſurpatur. Sed hęc quorſum? eò nempe vt melioris doctrinæ gratia omnem de medio tolleremus implicationem, & aliquam Pliniano ſenſui adferremus reſtituerémúſue lucem. Eſt itaque Cyanos Cœruleáue Gemma lapillus ſubſtantia quidem Iaſpidi haud abſimilis, colore Cœruleo Probatur aureo puluere conſperſa. Vnde & ſtellatum lapidem dici inuenio, quòd ſtellis ſimiliter lumini expoſitus aureo puluere ſcintillet. Præfertur quæ Cœruleum ſui nominis præſtantiſſimum (quem noſtri Azurum vocant) colorem aſſequitur, conſimili vndequaque ſubſtantia & concremento. Lapis eſt ſculpturæ non vſque adeò contumax. Vidi ego ex eo Cantharidem tam affabrem tãque graphicè conflatam, vt eminus

Deſcriptio

Probatio.

veram

veram iudicarem:puluere nimirum aureo tam appositè, quod in animante fuluum natura fecit, imitante, vt eum lapillum ad ad id muneris procreatum quiuis sanæ mentis non immeritò iudicasset.

Proprietates.

Porrò quod ad vires attinet. Aduersus melancholicos affectus eius pollen toties ablutus dum eius dilutum peregrinum nullum præ se ferat saporem efficacissimè ingeri, literis & experientia confirmatur. Melacholicum enim humorem per inferna deponit. non lotus verò, cum infernis superiora, non citra magnũ laborem, commouet. Nec desunt qui pueris à collo gestatum nocturnos arcere pauores testentur. Oculorum aciem reficit atque demulcet. Collo appensus prægnantes ab aborsu adsferre perhibetur. Volunt autem appetente partu semoueri.

De Chelidonio. CAPVT XXII.

CHelidonius vel Chelidonia (vtroque enim genere dicitur) lapillus est paruus, perspicuus minimè: è iuuenculatũ Hirundinum ventre exsectus. Mense Augusto, Luna crescente, reperiuntur optimi, magnáque ex parte bini, aliquando autem singuli, in earum scilicet ventriculis aut iecusculis. Dicuntur nãque (autore Plinio) matres exclusis pullis hunc dare lapillum deuorãdum. Inuenio & hîc quoque solertissimę naturæ non supprimendum miraculum: nẽpe quòd illarum pulli per coniuncta rostra in sese reconditas has gẽmas prodant. Dicunt etiã & has debere erui priusquam primigenius pullus terram contingat. Quanquã ne hoc quidem sua vanitate carere putem. Hanc bifariã discriminari tradit Plinius: aut enim est rufa, aut nigra, vel potiùs ex pullo nigricans, hirundinum vel pauonum colore, miniméque pellucet, sed aspectu ingrata visitur. sunt & earum aliquæ, parte quidem vna nigricantes, altera verò purpurascentes nigris intercurrentibus maculis. Probatissimas esse cõperio quæ substantia purissima ac simplicissima & aureis guttis insigniuntur. Porrò singulæ tametsi incultæ sint & pusillę magnis tamen virtutib. prędite adstruũtur, vt & de ipsis rectè id occini possit:

Generationis locus.

Differẽtiæ

Probatio.

Vires.

Regnat in exiguo præcellens corpore virtus.

Rufam siquidem sub ala sinistra gestatam lunaticos, hoc est, comitiales, insanos, & languidos sanare perhibent. Præterea & facundiam, & apud homines gratiam, promouere confirmant. Nigricantem verò similiter portatam testantur reges & principes conciliare, & cœpta negotia pro animi sententia absoluere, omniúmque gratiam inuitare. Eius verò ex aqua dilutum, oculorum aciem reficere dicunt. Neque su-

perſtitione vacare putem quòd rufam in panno lineo mundo, nigram autem in croceo tantum inuolutas ſuis præſtare poteſtatibus nugantur, cui &id accedit quòd parentibus prætentibus erutis vires effluant.

Contra Amſtelredamum.

Hîc magna mihi profectò inceſſit admiratio de viri cuiuſdam de literis alioqui bene meriti, non leui oſcitantia, qui in ſcholiis ſuis in Marbodeum vbi agit de Chelidonia autorem citaturus què Chelidoniam Gemmam oculis oſtenderet proficere, Plinium adduxit libri 8.cap.27.& libri 25.cap.8. 12. quibus in locis non de Gemma ſed de eius nominis herba palàm eſt Plinium diſſeruiſſe: Siquidem, vt rem per capita ex ordine recẽſeamus, ita habet dicti iam capitis 27.titulus: *Quæ animantia quas herbas oſtenderint cerui, lacerti, &c.* Demum in contextu de Chelidonia agens ita infit: *Chelidoniam viſui ſalubberrimum hirundines monſtrauere, vexatus pullorum oculus illa medentes.* Deinde libro vigeſimoquinto vbi conſtat Plinium de herbarum viribus diſceptationem ex profeſſo inſtituiſſe, capite octauo ſic habet: *Animalia quoque inuenere herbas, in primis Chelidoniam: hac enim hirundines oculus pullorum in nido reſtituunt viſum, vt quidam volunt erutis etiam oculis.* Capite denique eiuſdem libr. 12. poſteaquam Centaurium vtranque, maiorem ſcilicet & minorem oculos iuuare tradidit, ita ſubnectit: *Iam Chelidonia ſupradictis omnibus mirè prodeſt.* Ex quibus luce meridiana clarius eſſe conſtat Plinij locos hos ab Amſtelredamo noſtro citatos non poſſe ad Chelidoniam Gemmam torqueri, verùm de ſimilis nomenclaturæ herba tantum debere intelligi. Quæ ideò annotauimus ne quis eius autoritate falſus, in ſimilem errorem impingat.

De Aetite.

CAPVT XXIII.

Genera.

Probatio.

Deſcriptio.

virtutes.

AETITÆ quatuor genera refert Plinius, vulgato tamen nomine ſinguli, Aquilæ lapides vocantur. Vidi ego cinereo colore Ætiten, alterum albo, tertium pullo. Sonitu dignoſcũntur ſi quatiantur: tum enim in ſeſe conceptum lapillum manifeſtè produnt. Lapis eſt cortice duro, ſcabro & minimè læui. Sunt qui aquilam in nido marem & fœminam habere aſtruunt, negántque illam ſine eis oua parere: ideóque ſolis iis quæ è nidis eius alitis erutæ fuerint vim medicam concedũt. Nihil igne hic lapis deperdere creditur. Porrò Aetites grauidis,

uidis, quæ ob vteri imbecillitatem fœtum ægrè continent, brachio ſiniſtro aliigatur magno earum vſui, parturiẽtibus autem brachio dextero admoueri debet: fœminis item alligata citra dolorem (notatu dignum) fœtum dicitur extrahere. Nec deſunt qui hanc velint ſtatim à partu auferri, ne vterus ſequax partũ vitiet. Mirum quòd furem prodere fertur ſi quis in pane conditum offerat neque enim manſum, vel etiam cum ea decoctum quicquam, furem deuorare poſſe confirmant. Tritum & cerato exceptum comitiales ſtrenuè iuuare comperio. Mitto quæ de hoc lapide præſtigioſi illi ac toto cœlo aberrantes magi nugantur neque enim vxorum furta deprehendere, vel futura præſagire hunc citra incantamenta poſſe crediderim. Quò ego quæ de furis proditione prænotaui, referrem, ſi non autorum ridicula & non digna fide grauitas & fides reclamaret.

De Magnete.

CAPVT XXIIII.

NATVRA, vt ſaxis vocem hominis obloquentem immò & Echo reſonantem dediſſe videri poteſt: ita & Magneti ſenſum manúſque tribuiſſe quodammodo non ineptè exiſtimetur. Ferri namque indomita propemodum pugnaciſſimáque natura trahenti illi extemplo cedit, vtque propius acceſſit ab eo continetur & quodam veluti complexu cohæret. Sunt qui ab inuentore, ita vocato in India paſtore, nomenclaturæ illius rationem adferant: quibuſdam autem Siderites, aliis Herculeus nominatur. Hic tametſi in Ida primùm repertus ſit, paſſim tamen apud Hiſpanos & in aliis quoque locis naſcitur. Qui verò à Troade petitur, qui & albus pumici haud abſimilis comparet fœmineus eſt, & non vſque adeò efficacis potentiæ, ideóque reſpuitur. Æthiopicis laus & præcipua commendatio, iis præſertim qui ad cæruleum magis inclinant, quales maximè in Æthiopia Zimiri regione arenoſa reperiri inuenio. Æthiopici argumentum eſt, quòd Magnetem quoque alium trahit. In metallis ferreis oritur. Hunc Germani atque Itali habent, ferrugineo tamen ſeu pullo magis colore: qui qua parte cæruleum propinquiùs refert, acriùs trahit. Autor eſt tamen Diogenianus, probatiſſimum Magnetem argenti adeò ſimilem eſſe, vt incautos facilè fallat, quem & ad maleficia præſtantiorem eſſe teſtatur. Porrò omnibus præfertur qui maximè trahit, & qui vſus Hæmatiten ferè repræſentat. Quòd autem ad vires

Nomina.

Geneſis.

Probatio.

Virtutes.

attinet; Potus triobolorum pondere ex picis aquâ derrahit: ferro itẽ intoxicatc medio subuenit, oculorum medicamet & ad epiphoras: adusta verò crematus titium puto quod de Magnete quidam in somnis ignoranti fœminæ capiti deturbat fidelem verò probámque vxo etiã dormientem, prolectet. Vanum insi se iudico quod quidã Magnetẽ furibus vsui esse narrant: quasi scilicet ad furta vehementer mirari, admiratione non vi pidis tractricem virtutem, qua videlicet contingit coram, trahere. verum etiã & id transferre vires trahentes. vnde & alii hac ratione sese suspendere, tanquam nibus inuicem cõprehẽdissent. Quinimo periculo affirmare audeant ferrum à Magnete in libra posito tractum nihil Magneti ponderis adiicere, ceu nẽpe ferri grauitas vi lapidis absorbeatur. Porro tractricem hanc virtutem ab vrsa cœlesti Mignetem mutuatum esse coniectant, argumento quòd acus hoc affricta libere in solaribus horologiis pendens ad Vrsam saltem minorem ferè moueatur, Magnetis potentiis acũ sequacem trahentibus: vrsa verò vtrumque acum & lapilli in ea virtutem, ceu sibi affinem congeneamve, conuellente atque allicienre, eadémque vi sidus hoc appetente. Quod si ita est, facultas illa Magneti cum ab initio perfusa est, tum perpetuo Vrsæ radiis & influxu vegetatur. Proinde si quis eorum quæ de lapilli huius trahente potestate dixim⁹, rationem expetat, non inscitè responderi possit virtutis eius causam esse cùm lapilli specificam formã, tùm eius germanitatẽ cum ferri natura, & eorum quidem vtriusque consensum cum Vrsa illa cœlesti, cui & obnoxior sit lapillus ipso ferro. Quibus & id adstipulari video, quòd solum ferrum Magnetis viribus parere palàm conspiciatur, eáque cõtumacius retinere perpendatur: Ad hęc, quòd (autore Plinio) vulnera asperiora fiunt ferro. Magnete contacto

Theamedes lapis. Discordia.

Porrò huic lapidi contrariam inuenio Theamedẽ Gemmã, omne à se ferrum respuentem profligãtémque. Est & Plinio genus aliquod Magnetis, vitri liquorem alliciens. Lapillo item illi cum allio discordia est nonobscurantis liquidem allio illitus tractricem omnem facultatem perdere fertur. Diffidet etiam cum Adamante, qui & iuxta positus illum trahere non sinit, quinimò conuulsum iam ferrum admotus illico reuellit. An autem

uecto fœniculi hydro- rulneratis præsenti re- is imponitur prætetea itúlque sanat. Cõmen- ugantur. Nempe quòd ubditus, adulterã lecto m ad mariti amplexus per nec è re publica es- uo fumo atque nidore ipis natus sit. Hic subit lgari dignam huius lã- ferrum non solũ quod uo contactu similes in d quodcunque conge- m nõ rarò plures acus scilicet mutuis sese ma- inuicem cõprehẽdissent. Quinimo non desunt qui facto periculo affirmare audeant ferrum à Magnete in libra posito tractum nihil Magneti ponderis adiicere, ceu nẽpe ferri grauitas vi lapidis absorbeatur. Porro tractricem hanc virtutem ab vrsa cœlesti Mignetem mutuatum esse coniectant, argumento quòd acus hoc affricta libere in solaribus horologiis pendens ad Vrsam saltem minorem ferè moueatur, Magnetis potentiis acũ sequacem trahentibus: vrsa verò vtrumque acum & lapilli in ea virtutem, ceu sibi affinem congeneamve, conuellente atque allicienre, eadémque vi sidus hoc appetente. Quod si ita est, facultas illa Magneti cum ab initio perfusa est, tum perpetuo Vrsæ radiis & influxu vegetatur. Proinde si quis eorum quæ de lapilli huius trahente potestate dixim⁹, rationem expetat, non inscitè responderi possit virtutis eius causam esse cùm lapilli specificam formã, tùm eius germanitatẽ cum ferri natura, & eorum quidem vtriusque consensum cum Vrsa illa cœlesti, cui & obnoxior sit lapillus ipso ferro. Quibus & id adstipulari video, quòd solum ferrum Magnetis viribus parere palàm conspiciatur, eáque cõtumacius retinere perpendatur: Ad hęc, quòd (autore Plinio) vulnera asperiora fiunt ferro. Magnete contacto Porrò huic lapidi contrariam inuenio Theamedẽ Gemmã, omne à se ferrum respuentem profligãtémque. Est & Plinio genus aliquod Magnetis, vitri liquorem alliciens. Lapillo item illi cum allio discordia est nonobscurantis liquidem allio illitus tractricem omnem facultatem perdere fertur. Diffidet etiam cum Adamante, qui & iuxta positus illum trahere non sinit, quinimò conuulsum iam ferrum admotus illico reuellit. An autem

vires

vires hæ occultæ mirificæque Cacodæmonum impoſturis adſcribi debeant: an potiùs inde auidiùs admirandus atque laudandus Dominus omnium creator Deus, ac per ea quæ in hoc lapide facta ſunt, ſempiterna eius virtus & diuinitas magis cognoſcenda, & in mirabilibus ſuis operibus benedicenda, tuum eſto iudicium Lector.

De Hæmatithe.

CAP. XXV.

QVANDO ſuperiore capite Hæmatitis meminimus, non abs re quædam & hîc de eo recenſere operæpretium videtur. Duo itaque Hæmatitis genera Plinius facit: Alterum à Magnete cognominatum, ſanguineo exterius colore, ideóque tritus is ſanguinem refert, ferrum tamen Magnetis modo minimè trahit. Hunc pro verò Magnete à non paucis pharmacopolis damnoſo errore venũdari vidimus. Alterum autem Hæmatiten dicit idem Plinius venis rubentibus diſcerni, hoc eſt ab optimo deſciuiſſe iudicari: ita enim Plinium intelligo. Hîc ſiquidẽ Dioſcoridi probatiſſimus eſt, non qui intermiſtas habet venas rubentes, ſed qui puro colore (vt eius verbis vtar) niger eſt, durus, in ſe æqualis, & nulla infectus ſorde nullóque zonarum excurſu. Itaque duæ nobis præcipuæ hæmatitis ſpecies relinquuntur: Altera exterius rubens, interius autem nigricãs, vt Magneris colorem quadamtenus imitari videatur: altera verò omni ex parte nigra. Quamquam nec me fugiat alia etiam à Plinio numerari illius faſtigia, verùm duo hæc noſtro inſtituto ſuffecerint. Neque enim de ſingulis Gemmis, ſed de ſelectiſſimis vulgatiſſimíſque differendum ſuſcepimus. Porrò quod ad vires attinet: oculis cruore ſuffuſis mirè prodeſt, muliebre profluuium ſiſtit, & cum mali punici ſucco iis qui ſanguinem reiiciunt confert. Veſicæ præterea vtilis eſt, & ſerpentium ictibus. Ex lacte oculos à lachrymis vindicat. Imò & ipſos procidentes ingenita vi continet cohibétque. Calfactoriæ & extenuatoriæ eſt facultatis.

Genera.

Probatio.

virtutes.

De Succino. CAPVT XXVI.

VARIÆ multùm de Succini ortu autorum ſententiæ ſunt. Prætermiſſis tamen de eius origine & natura opinio-

nibus diuerſis, ſed & de eo ridiculis Poëtarum abulis, in India atque Germania Plinius tradit naſci defluentem medulla arboris è pinearum genere: quemadmodum è Cerris, gummi, & ex Picea, reſina redditur. Erumpere namque humoris abundantia, ſuccoſúmque primum eſſe, deinde verò vigore vel tempore autumni denſari atque durari confirmat, & inter melcentibus tandem maximis æſtibus rapi, ac in litora nonnunquam transportari aduerſa. Indéque ſuccino nomen, quod pini arboris ſuccus eſſe credatur, argumento quod tritum pineum refert odorem, accenſúmque tedæ modo nidore flagret. At liquidum primo ſtillare indicio quidem ſunt quædam intus tranſlucentia. Porrò ſuccinorum tria eſſe præcipua genera litteris proditum eſt. Primùm, quod melleo colore conſpicitur: ſecundùm, quod Phalernum vinum: tertium, quod candidum refert, quod & odore præſtantiſſimum eſt. Præferunt quidam Phalernum, fuluum ſcilicet ac tranſlucens, conſimili vndequáque ſubſtantia & concremento, ea tamen lege vt non nimio ardore flagret, ſed leuem tantùm ignis oſtentet anhelationem, non autem igneum fulgorem adſequatur. Apud multos autem album odoris illecebra commendat. Rude quidem primum & auſterum legitur, tandem verò adipe lactentis ſuis incoquitur, deinde expolitur. Porrò quod ad ſuccini virtutes ſpectat, infantibus pro amuleto ligari, lymphationibus prodeſſe, ac lotij difficultatibus, inuenio. Præterea in polline exhibitum albos menſes, ſtomachi fluxiones, ventríſque profluuia ſiſtere, crebrò didicimus experimento. Cor & cerebrum vel odoris præſtantia propalàm recreat. Ex melle teritur ad oculorum finiendas humiditates. Attritum & calfactum feſtucas, quiſquilias & leuiſſima quæque allicit & trahit, præter Ocimi tamen ſuiculos, quos autore Plutarcho reiicit repellítque, vnà etiam cum is quæcunque oleo perfuſa fuerint. Succinum ſeplaſiariorum officinis *electrum* barbara Arabum voce dicitur. Hoc genere & Lyncurium vel (vt alius placet) Lincurium contineri, coloris ſubſtantiæ & proprietatum congenea germanitas multis perſuaſit: forſitan enim fuerit ſecundi generis, hoc eſt, Phalerni rubore referentis ſpecies quædam ardentior. Fabuloſum omnino eſſe ſuſpicio eſt quod pleriſque Gemmarum perſcrutatoribus videtur, Lyncurium ex Lyncis animalis vrina arena mox à deiectu contecta Solis deinde ardore concreta ac durata conſiſtere.

Genera.

Probatio.

Vires.

Lyngurius

D E

546

De fictitiarum à veris Gemmis differentia & dignoſcendi ratione. CAP. XXVII. *& vltimum.*

NON mediocrem fidei ac maieſtatis partem Gemmis ademit de republica peſſimè meritorum hominum pertinax auaritia & luxus. Quandoquidem inde factum eſt, vt tam ſubtili dolo ferè omnis generis Gemmæ adulterentur, vt à fictis veras dignoſcere vix ſit aliquis modus. Sunt quippe qui ex veris, ac vilioribus, alterius generis lapillos ementiuntur: vti iam vſus percrebruit multo contumacíque igne Sapphiro Adamantem fingere, & tanta arte imitari, vt multis hic fucus non ratò impoſturam faciat: vocántque album Sapphirum. Quibus longè pernicioſiores ſunt, qui nitro vitro, ac aliis viliſſimis materiis, adiecto coloris mendacio, optimas ita æmulãtur, vt ſua nequitia naturæ opus, ſagaciſſimámque & inuincibilem artem, tantùm non aſſequantur, qui vtinam à republica amandarentur: ſuus nãque id genus fallaciis tam huic quàm auctoribus, qui ſolerti ſtudio & diligentia de verarum Gemmarum natura & viribus doctiſſimè diſſeruerunt, ita quidem imponunt, vt dum qui ementitas decepti, pro Germanis emerunt, eáſque iis non eſſe præditas facultatibus deprehendunt, quibus philoſophi naturales donatas eſſe confirmarunt, & Gemmas & de ipſis definientes auctores vel vilitatis vel mendacij atque temeritatis damnent, vel etiam plerúmque malè audiant qui certiſſimas abſolutiſſimáſque commẽdant. Vt itaque impoſtorum vitari queant ſceleſtiſſimi fuci, paucis Gemmarum probandarum rationem perſequi libet, vbi primum te monuerimus & has multo æuo ſeneſcere, proindéque & gratiam & vires ſenſim multis ſeculis deponere. Pellucentes igitur lapilli ſereno ac matutino cœlo: omnino autem in horam quartam probari debent. Re namque compertum eſt iis horis ac aëris conſtitutione penitiùs longè introſpici poſſe quicquid vitij habeant. Porrò & pondere internoſci comperio, quamquam & hîc diuerſas multùm authorum eſſe ſententias animaduertam, nonnullis enim placet generoſas grauiores eſſe: aliis contrà ſentientibus, eas ſcilicet leuiſſimas minimíque ponderis eſſe. quod & facto periculo deprehendi, nec id citra rationem fieri: vel huc præſertim nomine, quòd fictitias cum ab ignobiliori adeóque & minùs efficaci gente, tum ex longè obſcuriori ac magis terreſtri ſubſtantia fieri palàm ſit. quibus etiam Plinius adſtipulatur libr. 37. cap. vltim. *Experimenta,* (inquit) *pluribus modis conſtant. Primum pondere grauiores ſentiuntur.*

Gemmas tandẽ ſeneſcere.

Hora probandis Gemmis opportuna.

Pondus. Generoſæ minoris ponderis.

Poſt hac corpore : fictitiis puſtulæ in profundo apparent, ſcabritiæ in cute & capillamento, fulgoris inconſtantia, &c. Quibus coram oſtendere videntur, quòd à falſis intelligat veras pondere ſuperari. Cui & id ſuffragatur, quoque Margaritas præferri, quæ minùs graues ſunt. Examinantur denique & corpore. Ementitis quippe bullæ in profundo comparent, quas & ſcabra cute & capillamentis, ſtaminum tenuiſſimorum inſtar intercuſantibus, conſpicias: fulgore item inconſtante atque iniucundo, nitore videlicet priuſquam aciem complectatur elanguido. Certiſſimarum ſiquidem ſplendor colórve non in facie tantùm vt in adulterinis) & per omne corpus, quibuſuis etiam forma & ſitu gratiſſimæ iucundiſſimæque viſuntur, ceu ſcilicet ad ſui decoris ſpectaculum blanda quadam oculos alliciant comitate: quò namque diutius inſpiciuntur, hoc magis delectant, ac gratia non inefficaci obſutus explent. Laudatæ item limam non capiunt: vt vel hoc ſolo veras à falſis diſpeſcere mangonum magna pars norit. Sunt tamẽ qui Smaragdum & Topazium excipiant. Deinde & ignibus propinquæ non ſpuriæ, illæſæ euadunt: excepto tamen Chryſolectro ignium rapaciſſimo. Adhæc duriores maximè commendantur, nimirum quòd lapidi propria ſit durities. Quòd autem ad optimarum delectũ pertinet, æqualibus cauas vel extuberantes poſtponunt. Oblongas quadratis prætulit antiquitas: verùm nunc anteponunt quadratas, vt quibus anguloſis minima olim fuerit auctoritas, nunc verſa vice clarior ſit gratia. Illas ſequuntur quæ lenticulæ forma, deinde quæ triangulæ. Omnium verò nouiſſimæ æſtimantur rotundæ, quamuis forſitam omnibus præferri deberent, ſi figuræ rationem ſpectes.

Bullæ mentitas oſtẽdunt.

Fulgoris inconſtantia.

Argumentum à lima.

Experimẽtum ab igne.

Laudatorum electio.

Epilogus

Noſtris verò his lucubratiunculis ad vmbilicum tandem perductis, poſtremò te quoque beneuole lector admonere viſum eſt, nil tibi mirum eſſe debere, quod Gemmas quandoque maſculino, aliquando autem fœminino genere ſcripſerim, nimirum cùm vtróque genere ac promiſcuè illas collocari apud claſſicos auctores crebrò legere ſit. Cuius quidem rei vel vnicus mihi teſtis & auctor eſt idoneus Galenus ille Medicorum ab Hippocrate abundè princeps libro 9. ſimplicium pharmacorum.

FINIS.

CLA

CLARISSIMO AC ERVDITISSIMO VIRO FRANCISCO RVEO MEDICO, Inſulis autem Apollineam profitenti, frater Paſchaſius Balduinius Canonicus Phalempinẽſis. S.P.D.

Hac Epiſtola ſuper his duobus Ruei libris iudicium continetur primùm: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, deque earum admiratione, vſu, abuſu, & viribus tractatur.

DELECTO libello, quem de viribus ac natura Gemmarum nuper elaboraſti, non potui tibi non gratulari, optimè Franciſce, hoc à te argumenti genus eſſe tractatum ac illuſtratum, tum quòd tuam profeſſionem non dedeceret eiuſmodi ſtudiorum inquiſitio, tum quòd nos quibus potiſſimũ ſacris operã nauare opus eſt, permoleſta animi anxietudine atque labore leuaueris. Ea enim non nihil ad ſacra pertinere nullus, reor, inficias ibit, cum tam ſedulò ac ſeriò illis interſerãtur, ac ordine diſponantur. Atque penitius iſta exquirere, quia per varia prophanorũ ſcripta diſperguntur. atque ea mente ab eis explanantur vt ad temporale cõmodum proficiant, per otiũ nobis non cõceditur. Sed & Põtificiis decretis plus nimio eiſdem incumbere vetamur, cogimur quoque præſcriptis diuinis ſacras euoluere litteras. *Scrutamini ſcripturas*, inquit ipſe ſacroſanctorum oraculorum conditor, *quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere*, &c. Quòd verò Ioãnis *Apocalypſeôs*, locum tibi potiſſimum delegeris, ibíque traditum ordinem tenueris, ac deinceps cæteratum Gemmarum quæ celebriores habentur, non omiſeris elucidationem, maximè probo. Certiſſimum enim ac ſolidiſſimum locum qui in diuinis literis habetur, & qui tuo congrueret inſtituto ſelegiſti, vtpote cuius interpres & auctor idem eſſet de quo ambigere nefarium ſit. Illa autem nomẽclatio quæ in Exodi libro digeritur c. 28. incertior ob variã interpretum trãſlationem, & diuerſas ſcriptorũ opiniones habetur. Si voces Hebraicæ perinde cõpertæ eſſent ãtque Græcæ, nulla eligendi ratio, niſi fortè quia hæ ad ſacerdotium ornamentorum ſplendorem, illæ autem ad ciuitatis diuinæ cultum & ornatum pertinent. Nunc quia Hebraicus ſermo pauciſſimis fuit agnitus qui externarum linguarum habuere peritiam, tum ob veteſtatem, tum ob ſolitariam Hebræorum vitam qui ab aliis gentibus ſegregati, earum commerciis rarius vterentur. Græcus autem tam nobis familiaris vt in quotidianum vſum noſtrum

Hebraica nomina Gemmarum.

noſtrum tranſierit, meritò quod ſic vſitatũ habetur, præ altero tibi in explanationis materiam ſumpſiſti, ne ambiguis fundamentis iactis totum quod ſuperſtrueretur, vacillaret. Hebræi ſiquidem maximè huius ætatis, tanta caligine in horũ notitia cæcutiunt, vt pluſquàm talpas exoculatos credere fas ſit: niſi fortè quorundam lapillorum Hebraica vox in externam linguã deriuata antiquæ veritatis veſtigia etiam cæteris nationibus reliquerit, ac inde à primis auis ad nos vſque permanarit illorum incolumis nomẽclatura. Quorum præter Sapphirum qui ipſis vniuocè quoque dicitur, & Iaſpidem Iaſpeh nominatum, nullum crediderim hac ratione cognitum: tametſi etiam in Iaſpide aliud interpretes nonnulli ſentiant, eundem in Beryllum vertentes, cæterorum nomina ad linguam noſtram tranſlata variant, aliis alia ſuſpicantibus. Vnde non ſatis compertum habetur an idem diuus Ioannes ſacris illis Gemmis antiquitus per Moſen proditis alludere vel conuenire voluerit, quandoquidem in nominum deſcriptione cum interpretibus antiquis non plurimum diſſentit, hoc eſt tantùm in Carbunculo Achate, Ligurio & Onychino, quarum vice Chalcedonium ſiue Carchedonium, Sardonychen, Hyacinthum & Chryſopraſum, conſtituit, vt non ſatis liquidum ſit de interpretum fide, cùm iam omnis illorũ verſio in dubium à nonnullis vocata ſit. Arbitror tamen illum non eoſdem lapillos adiicere voluiſſe cum onychis, qui apud Moſen inter duodecim Gẽmas memoratur nullam mentionem fecerit, quem pleríque omnes in eo nomine ab Hebraica voce ſcholam traſlatum vocitant: niſi fortè Sardonychen idem Ioannes pro illo ſtatuerit quod Ioſephus facere videtur. Cuius onychyni lapilli in tuo opuſculo vix recordatus es, cùm tamen præ cæteris in veteri inſtrumento eius mentio frequentius repetatur. Arbitror id cõſultò tibi accidiſſe, quòd malignioris ſit naturæ, nec inter celebriores Gemmas ſupputetur, neque tantæ ſit dignitatis & vſus vt curæ tibi fuerit illum enucleatiùs explicare. Quod idem in Lyncurio, quem noſtrates Theologi aut Phyſiologi Ligurium appellitant efficere viſus es, niſi quòd ſuccini naturam demonſtrans eius aliquantulùm memineris. Porrò cæterorum qui ſacris libris cõtinentur, quos tamen Apocalypſis non habet gaudeo te non fuiſſe oblitũ, quatenus non minus è re Theologica fuerit hos noſcere quàm illos. Carbunculum & Achaten Exodus liber cap. 28. atque Ezechiel nobis exhibent, Adamas quoque ad eodẽ Ezechiele cap. 3. & à Zacharia vſurpatur, quamuis hoc potius interpreti Latino quàm veritati tribuerim. Neque enim Hebraicus ſermo ibi permittit Gemmam omnium nobi-

Sapphirus.
Iaſpis.
Probatio.

liſſimam

lissimam intelligi: cùm durities indicem tantùm, nõ præ signis eminentia petatur, vt etiam sit è silice illic memorato. Intelexerim itaque pro illo aliquod saxi genus: quod etiamnum Græcus interpres ostendit, in petram eam vocẽ vertendo. Sunt qui in Exodo ac Ezechiele loco Iaspidis Adamantẽ collocent, tanta est Hebræorũ oculis offusa caligo. Necnon sunt alij qui pro vitro, quod Iob c. 28 ab interprete positum est, vocem Hebraicam Zecucith, in adamantem vertendam autument. Idipsum penè in omnibus Gemmis reliquis vsuuenit Hebræis vt subinde nouã vel aliam pro alia excogitent: sic sunt cæci errorũ magistri, quibus illæ diræ à sacro Psalte profusæ imputantur. *Obscurẽtur*, inquit, *oculi eorum ne videant*. Est quoque eodem cap. Iob vocabulum, quod in corallium trahunt cùm nusquam sacris habeatur: id autem est pro quo, excelsa, traduxit interpres Latinus, minus considerate vocem Hebraicam pro altera sumens. Inuenimus quoque alteram vocem, in eminentia, in eodem capite versam, quam etiam volunt esse cuiusdã Gemmę symbolũ, Gabis ea dictio scribitur. Hæc autẽ dixerim vt tuum consiliũ approbem, qui diui Ioannis Gemmis explanandis, reliquas etiã vsu & dignitate celebriores non omittẽdas censueris, in queis eas quæ sparsim in diuinis literis legnntur, tametsi clarũ non sit quæ sint, verissimile fuerit cõtineri. Non obnuerim tamẽ illud primum seculum, quo sacræ conditæ sunt scripturæ, hoc est, Mosis ætate, non vsque adeò fuisse edoctum vt omnium Gemmarum pernouerit naturas & vires, cum inficiari nõ queamus illud tunc primũ omnem ruditatẽ exuisse, & perspicuum sit ab ætate Plinij non parum immutatam esse earum Gemmarum æstimationẽ, & quibusdam non parum precij accessisse, cum eo tempore primũ vel secũdum dignitatis locum obtinerent vniones, nunc autem vix quartum sortiantur. H-S, id est, sestertiũ centies vna Cleopatræ Ægypti reginę Margarita quæ summa non minus æstimatur ducentis & triginta quatuor milibus trecẽtis quoque & septuaginta quinque ducatis. Potuerunt itaque eo rudi seculo Adamantes & nonnulli alij lapilli primæ nunc indicaturæ fuisse ignoti: & qui maximè tunc dignitatis fuere temporis accessione, nobilioribus cedere cœperunt Ecce quò me protraxit tuus de Gemmis & lapillis operosus labor. Cernis quis tandem Epistolæ finis erit, si cuncta examussatim pergam edicere quæ fœcundũ hoc tuũ argumentum parere possit, si mysticas à singulis Gemmis significationes eruere parem: si duodecim fundamenta his lapillis ornata, portasque singulis Margaritas extructas, Theologorum more, ad morum fabricam & sacramentorum expressionẽ trahere velim

Virtutes.

Gabis.

Gẽmarum admiratio.

Gẽmarum pretium.

Quem

Quem hæc contemplatio, atque tam decori habitaculi adumbratio, ad vitæ purioris splendorem nõ pertrahat? quis prauos mores ad rectitudinis lineam huius ciuitatis tam speciosæ desiderio non corrigat? quis tam obesæ mentis & hebetis ingenij, qui non ex iis perpendat, quanta mundicie præpollere debeant ciuitatẽ tãtis ornatam miraculis ingredi cupientes, cùm nihil coinquinatũ, vt palàm diuus ipse Ioannes asserit, in illam recipiendum sit? Iam paulisper non pigebit animũ attendere in eos qui horum lapillorum gestaminibus gaudent onerari, vel vt se ad exercitia spiritalia inde promoueant quod in illis mirificis vestibus quas sacerdoti magno apparatas legimus, factũ credimus: vel vt eorum fulgoribus sese venditent apud vulgus ignobile gloriolam quampiam ex his capitantes, & quiddam diuinum sibi arrogantes, quod Tyrio regi impingit propheta Ezechiel, quem in medio ignitorũ lapidum ambulasse fugillat: de quo paulo antè dixerat, *Eò quòd elevatum cor tuum quasi cor Dei.* Et pòst, *Omnis lapis pretiosus operimẽtum tuum.* Eiusmodi homines quis nõ fateatur degeneris esse animi, qui propriis ornatibus priuati, hoc est, virtutibus denudati, exoticos & externos cultus asciscunt, tiaras, digitalia, cingulos, & quid non, frequentissimis lapillis infarciunt? perinde ac si illos vertendi essent, animi natiua ornamẽta fastidientes. His hominibus si vel mentis mica inesset, cura diuersa, ea nimirũ quæ omne factitium & cõmentitium aspernatur, in primis appeteretur qua honestos mores illis ipsis lapillis designatos induere satagerent. Excellens quidẽ naturæ opus & non exiguum miraculum est Gemmarum natura & vis, si spectetur materiæ temperamentum & quædã lucis cum elemẽtari crassitie copulatio, & eo præcellentius quo durabilius: & tam est mirabile, vt ipsa natura suam totam vim in earum opificium collegisse ac effudisse videatur. Quamobrẽ has gestaturis, quia summopere intuentium oculos alliciunt, expedit, vt cuiusdã insignioris operis symbolum aut signũ adsumantur, quò mens haud in paucis naturæ gradibus illas antecellẽs vegetior, & ad suæ operationis promptitudinem accommodatior reddatur: & ad æternam beatitatem, ad quã benignus cõditor illam destinauit, cõpẽdiosius perueniat. Hoc præcipuũ horũ lapillorũ munus crediderim, quod si defuerit, indignum prorsus celsitudini humanæ gestamẽ poterit iudicari, ne vnde corpus quod corrumpitur ornatũ aucupatur, inde maius dispendiũ animus cœlestibus natus incurrat, & ne nimiò lapillorum fulgetris addictus, lapideus eciã ipse animus euadat, ac proinde à sua conditione decidat; nec ab iis honoris subsidiũ quærat, quibus ipse opinionem honoris elargitur. Hac ratione

Cõtra luxum in Gemmis gestandis.

Admiratio earũ rursus, & gestatio licita quæ.

ratione agnoscant Reges & Pōtifices,& quicunque horum gestiunt adiacenti luce glorioſiores apparere eorundē vires illáſque ad animi vegetationē trāsferant,vt in Sapphiro ſit caſtitas & cœleſtiū amor,in Carbunculo ardens charitas, in Adamante iuſtitiæ cōſtantia, in Smaragdo facilis humanitas,& in cæteris ſimile aliquid quod menti virtutē tribuat: ne quiddam ſimiaticum referant,hoc eſt,ne ſicut ſimia in purpura faſtum quēdam oſtentent & ſe ridendos præbeant.Nolim tamē ſalubres Gemmarū vires attenuare, corporibus humanis oppidò quàm profuturas, ſi cōmoda illis applicentur. Quas vires & proprietates vt reliquarum rerum,corpori humano cōducibiles.fuerit phyſicorum veſtigare: illa verò ſigna quæ mētem moueant,Theologorum:vt in eadē re tractent medica phyſici,& diuina Theologi, atque ſic vnum quódque membrum in myſtico Chriſti corpore,ſuo munere dignè perfungatur. Vides optimè Franciſce,tui libelli lectione me nō parum fuiſſe delectatum,qui tot verbis gaudium teſtatū reliquerim, & affectus hos velut oſtro percitus vel potiùs numine afflatus ediderim, ne prorſus perditum laborem tuum autumes.Nam ſi eiuſmodi fructus neutiquam ſequantur,fruſtra fuerat à ſactis tuum argumentum petiſſe: quandoquidem luce clarius eſt in his Gemmas eſſe memoratas non vt corpori decorando ſeruirent, ſed animi virtutibus vel conquirendis vel conſeruandis proficerent:ſed neque alioqui plurimum decuiſſet eundem libellum cuiuis *ieurourgeumton*,dicare,quibus ſacra tractare ſemper incumbit: ſed neque me cenſorē ſtatui oportuiſſet, cuius vires tantæ rei expediendæ impares ſunt. Non pauca etenim è philoſophorū adytis, nonulla è Theologorum placitis in medium deduxiſti,de quibus certum ferre iudicium difficile fuerit,quando nec ſummus philoſophus poſſit omnibus his ſufficere, & Theologus interdum conniuebit,nonnunquam diſſimulabit,modò nihil ſit oraculis cœleſtibus ac eccleſiaſticis dogmatibus repugnans. Eiuſmodi ſentimentorum nonnnnquam narratorem non aſſertorem ſuſpicio, quòd habeas non infimos auctores quibus acceptum feras quod expromis & quibus te tueari, cùm liberum ſit in pleriſque vtrámque partem fouere.De quibus nunc eſſet longiùs quicquam diſſerere,præſertim cùm probè calleas quid intus habeam. Relinquo ſua Aſtrologis apoteleſmata, Theologorum turbam non modò refragantem, ſed manibus pedibúſque illò adrepentem interim diſſimulo,de quibus nihil mihi libet nunc ſcribere, quando prolixior ipſe fuerim quàm putaueram præſertim tibi occupatiſſimo, cuius ſeria interpellare, piaculi quiddam refert. Vale.

Vires naturales.

FINIS.

Digitized by Google

ALARDVS RVEVS ETIAMNVM PVER, PATRIS OBSERVANDISSIMI libellum Lectori commendat hoc Elegiaco.

Qui legis inuisi conuiuia cruda Thyestæ,
Discerptúmque vagis curribus Hippolytum.
Oedipodémque oculis captum: structamque venenis
Medeam, regum belláque ficta legis:
Qui legis Harpyas, Centauros, Gorgonas, Hydram,
Quid nisi monstra, precor, prodigiosa vides?
Talia quæ cruciant animum malè sana facessant,
Quæque virum sapiant perlege scripta Patris:
Hic vim gemmarum tractat quæ cognita longè
Illarum vincit commoditate decus.

Eiusdem ad patrem integerrimum, Epigramma.

Ecce pater volitant totum mea scripta per orbem,
Docta per æternos scripta legenda dies:
Nempe tuo exemplo me nostrum nomen in auras
Spargere vis: tutum nunc mihi pandis iter.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google